નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

મજ્ઝિમનિકાયે

મૂલપણ્ણાસ-અટ્ઠકથા

(પઠમો ભાગો)

ગન્થારમ્ભકથા

કરુણાસીતલહદયં , પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમં;
સનરામરલોકગરું, વન્દે **સુગતં** ગતિવિમુત્તં.

બુદ્ધોપિ બુદ્ધભાવં, ભાવેત્વા ચેવ સચ્છિકત્વા ચ;
યં ઉપગતો ગતમલં, વન્દે તમનુત્તરં **ધમ્મં**.

સુગતસ્સ ઓરસાનં, પુત્તાનં મારસેનમથનાનં;
અટ્ઠન્નમ્પિ સમૂહં, સિરસા વન્દે **અરિયસઙ્ઘં**.

ઇતિ મે પસન્નમતિનો, રતનત્તયવન્દનામયં પુઞ્ઞં;
યં સુવિહતન્તરાયો, હુત્વા તસ્સાનુભાવેન.

મજ્ઝિમપમાણસુત્તઙ્કિતસ્સ ઇધ **મજ્ઝિમાગમવરસ્સ**;
બુદ્ધાનુબુદ્ધસંવણ્ણિતસ્સ પરવાદમથનસ્સ.

અત્થપ્પકાસનત્થં, **અટ્ઠકથા** આદિતો વસિસતેહિ;
પઞ્ચહિ યા સઙ્ગીતા, અનુસઙ્ગીતા ચ પચ્છાપિ.

સીહળદીપં પન આભતાથ વસિના મહામહિન્દેન;
ઠપિતા સીહળભાસાય, દીપવાસીનમત્થાય.

અપનેત્વાન તતોહં, સીહળભાસં મનોરમં ભાસં;
તન્તિનયાનુચ્છવિકં, આરોપેન્તો વિગતદોસં.

સમયં અવિલોમેન્તો, થેરાનં થેરવંસદીપાનં;
સુનિપુણવિનિચ્છયાનં, મહાવિહારે નિવાસીનં.

હિત્વા પુનપ્પુનાગતમત્થં, અત્થં પકાસયિસ્સામિ;

સુજનસ્સ ચ તુટ્ઠત્થં, ચિરટ્ઠિતત્થઞ્ચ ધમ્મસ્સ.

સીલકથા ધુતધમ્મા, કમ્મટ્ઠાનાનિ ચેવ સબ્બાનિ;
ચરિયાવિધાનસહિતો, ઝાનસમાપત્તિવિત્થારો.

સબ્બા ચ અભિઞ્ઞાયો, પઞ્ઞાસઙ્કલનનિચ્છયો ચેવ;
ખન્ધાધાતાયતનિન્દ્રિયાનિ અરિયાનિ ચેવ ચત્તારિ.

સચ્ચાનિ પચ્ચયાકારદેસના સુપરિસુદ્ધનિપુણનયા;
અવિમુત્તતન્તિમગ્ગા, વિપસ્સનાભાવના ચેવ.

ઇતિ પન સબ્બં યસ્મા, **વિસુદ્ધિમગ્ગે** મયા સુપરિસુદ્ધં;
વુત્તં તસ્મા ભિય્યો, ન તં ઇધ વિચારયિસ્સામિ.

‘‘મજ્ઝે **વિસુદ્ધિમગ્ગો**, એસ ચતુન્નમ્પિ આગમાનઞ્હિ;
ઠત્વા પકાસયિસ્સતિ, તત્થ યથાભાસિતમત્થં’’.

ઇચ્ચેવ કતો તસ્મા, તમ્પિ ગહેત્વાન સદ્ધિમેતાય;
અટ્ઠકથાય વિજાનથ, મજ્ઝિમસઙ્ગીતિયા અત્થન્તિ.

નિદાનકથા

૧. તત્થ **મજ્ઝિમસઙ્ગીતિ** નામ પણ્ણાસતો મૂલપણ્ણાસા મજ્ઝિમપણ્ણાસા ઉપરિપણ્ણાસાતિ પણ્ણાસત્તયસઙ્ગહા. વગ્ગતો એકેકાય પણ્ણાસાય પઞ્ચ પઞ્ચ વગ્ગે કત્વા પન્નરસવગ્ગસમાયોગા. સુત્તતો દિયડ્ઢસુત્તસતં દ્વે ચ સુત્તન્તા. પદતો તેવીસુત્તરપઞ્ચસતાધિકાનિ અસીતિપદસહસ્સાનિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘અસીતિપદસહસ્સાનિ, ભિય્યો પઞ્ચસતાનિ ચ;
પુન તેવીસતિ વુત્તા, પદમેવં વવત્થિત’’ન્તિ.

અક્ખરતો સત્ત અક્ખરસતસહસ્સાનિ ચત્તાલીસઞ્ચ સહસ્સાનિ તેપઞ્ઞાસઞ્ચ અક્ખરાનિ. ભાણવારતો અસીતિ ભાણવારા તેવીસપદાધિકો ચ ઉપડ્ઢભાણવારો. અનુસન્ધિતો પુચ્છાનુસન્ધિ-અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ-યથાનુસન્ધિવસેન સઙ્ખેપતો તિવિધો અનુસન્ધિ. વિત્થારતો પનેત્થ તીણિ અનુસન્ધિસહસ્સાનિ નવ ચ સતાનિ હોન્તિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘તીણિ સન્ધિસહસ્સાનિ, તથા નવસતાનિ ચ;
અનુસન્ધિનયા એતે, મજ્ઝિમસ્સ પકાસિતા’’તિ.

તત્થ પણ્ણાસાસુ **મૂલપણ્ણાસા** આદિ, વગ્ગેસુ **મૂલપરિયાયવગ્ગો**, સુત્તેસુ **મૂલપરિયાયસુત્તં**. તસ્સાપિ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિઆદિકં આયસ્મતા આનન્દેન પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે વુત્તં નિદાનમાદિ. સા પનેસા પઠમમહાસઙ્ગીતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય આદિમ્હિ વિત્થારિતા. તસ્મા સા તત્થ વિત્થારિતનયેનેવ વેદિતબ્બા.

૧. મૂલપરિયાયવગ્ગો

૧. મૂલપરિયાયસુત્તવણ્ણના

૧. યં પનેતં ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિઆદિકં નિદાનં. તત્થ **એવ**ન્તિ નિપાતપદં. **મે**તિઆદીનિ નામપદાનિ. **ઉક્કટ્ઠાયં વિહરતી**તિ એત્થ **વી**તિ ઉપસગ્ગપદં, **હરતી**તિ આખ્યાતપદન્તિ ઇમિના તાવ નયેન પદવિભાગો વેદિતબ્બો.

અત્થતો પન **એવં**-સદ્દો તાવ ઉપમૂપદેસસમ્પહંસનગરહણવચનસમ્પટિગ્ગહાકારનિદસ્સનાવધારણાદિઅનેકત્થપ્પભેદો. તથાહેસ – ‘‘એવં જાતેન મચ્ચેન કત્તબ્બં કુસલં બહુ’’ન્તિ એવમાદીસુ (ધ॰ પ॰ ૫૩) ઉપમાયં આગતો. ‘‘એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બ’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૨) ઉપદેસે. ‘‘એવમેતં ભગવા, એવમેતં સુગતા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) સમ્પહંસને. ‘‘એવમેવં પનાયં વસલી યસ્મિં વા તસ્મિં વા તસ્સ મુણ્ડકસ્સ સમણકસ્સ વણ્ણં ભાસતી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૭) ગરહણે. ‘‘એવં ભન્તેતિ ખો તે ભિક્ખૂ ભગવતો પચ્ચસ્સોસુ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧) વચનસમ્પટિગ્ગહે. ‘‘એવં બ્યાખો અહં, ભન્તે, ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૮) આકારે. ‘‘એહિ ત્વં, માણવક, યેન સમણો આનન્દો તેનુપસઙ્કમ, ઉપસઙ્કમિત્વા મમ વચનેન સમણં, આનન્દં, અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છ – ‘સુભો માણવો તોદેય્યપુત્તો, ભવન્તં આનન્દં, અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છતી’તિ, એવઞ્ચ વદેહિ સાધુ કિર ભવં આનન્દો યેન સુભસ્સ માણવસ્સ તોદેય્યપુત્તસ્સ નિવેસનં, તેનુપસઙ્કમતુ અનુકમ્પં ઉપાદાયા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૫) નિદસ્સને. ‘‘તં કિં મઞ્ઞથ, કાલામા, ઇમે ધમ્મા કુસલા વા અકુસલા વાતિ? અકુસલા, ભન્તે. સાવજ્જા વા અનવજ્જા વાતિ? સાવજ્જા, ભન્તે. વિઞ્ઞુગરહિતા વા વિઞ્ઞુપ્પસત્થા વાતિ? વિઞ્ઞુગરહિતા, ભન્તે. સમત્તા સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ નો વા, કથં વો એત્થ હોતીતિ? સમત્તા, ભન્તે, સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ, એવં નો એત્થ હોતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) અવધારણે. સ્વાયમિધ આકારનિદસ્સનાવધારણેસુ દટ્ઠબ્બો.

તત્થ આકારટ્ઠેન **એવં**સદ્દેન એતમત્થં દીપેતિ – નાનાનયનિપુણં અનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં વિવિધપાટિહારિયં ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધગમ્ભીરં સબ્બસત્તાનં સકસકભાસાનુરૂપતો સોતપથમાગચ્છન્તં તસ્સ ભગવતો વચનં સબ્બપ્પકારેન કો સમત્થો વિઞ્ઞાતું, સબ્બથામેન પન સોતુકામતં જનેત્વાપિ એવં મે સુતં, મયાપિ એકેનાકારેન સુતન્તિ.

નિદસ્સનટ્ઠેન ‘‘નાહં સયમ્ભૂ, ન મયા ઇદં સચ્છિકત’’ન્તિ અત્તાનં પરિમોચેન્તો એવં મે સુતં, મયાપિ એવં સુતન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બં સકલં સુત્તં નિદસ્સેતિ.

અવધારણટ્ઠેન ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાનં યદિદં આનન્દો, ગતિમન્તાનં, સતિમન્તાનં, ધિતિમન્તાનં, ઉપટ્ઠાકાનં યદિદં આનન્દો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯-૨૨૩) એવં ભગવતા, ‘‘આયસ્મા આનન્દો અત્થકુસલો ધમ્મકુસલો બ્યઞ્જનકુસલો નિરુત્તિકુસલો પુબ્બાપરકુસલો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૯) એવં

ધમ્મસેનાપતિના ચ પસત્થભાવાનુરૂપં અત્તનો ધારણબલં દસ્સેન્તો સત્તાનં સોતુકમ્યતં જનેતિ ''એવં મે સુતં, તઞ્ચ ખો અત્થતો વા બ્યઞ્જનતો વા અનૂનમનધિકં, એવમેવ ન અઞ્ઞથા દટ્ઠબ્બ''ન્તિ.

મે-સદ્દો તીસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. તથા હિસ્સ ''ગાથાભિગીતં મે અભોજનેય્ય''ન્તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૮૧) મયાતિ અત્થો. ''સાધુ મે, ભન્તે ભગવા, સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૮૮) મય્હન્તિ અત્થો. ''ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) મમાતિ અત્થો. ઇધ પન ''મયા સુત''ન્તિ ચ ''મમ સુત''ન્તિ ચ અત્થદ્વયે યુજ્જતિ.

સુતન્તિ અયં સુત-સદ્દો સઉપસગ્ગો ચ અનુપસગ્ગો ચ ગમન-વિસ્સુત-કિલિન્ન-ઉપચિતાનુયોગ-સોતવિઞ્ઞેય્ય-સોતદ્વારાનુસારવિઞ્ઞાતાદિઅનેકત્થપ્પભેદો. તથા હિસ્સ ''સેનાય પસુતો''તિઆદીસુ ગચ્છન્તોતિ અત્થો. ''સુતધમ્મસ્સ પસ્સતો''તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૧૧) વિસ્સુતધમ્મસ્સાતિ અત્થો, ''અવસ્સુતા અવસ્સુતસ્સાતિ''આદીસુ (પાચિ॰ ૬૫૭) કિલિન્ના કિલિન્નસ્સાતિ અત્થો. ''તુમ્હેહિ પુઞ્ઞં પસુતં અનપ્પક''ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૭.૧૨) ઉપચિતન્તિ અત્થો. ''યે ઝાનપસુતા ધીરા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૮૧) ઝાનાનુયુત્તાતિ અત્થો. ''દિટ્ઠં સુતં મુત''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૧) સોતવિઞ્ઞેય્યન્તિ અત્થો. ''સુતધરો સુતસન્નિચયો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૯) સોતદ્વારાનુસારવિઞ્ઞાતધરોતિ અત્થો. ઇધ પનસ્સ સોતદ્વારાનુસારેન ''ઉપધારિત''ન્તિ વા ''ઉપધારણ''ન્તિ વાતિ અત્થો. મે-સદ્દસ્સ હિ મયાતિ અત્થે સતિ ''એવં મયા સુતં સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિત''ન્તિ યુજ્જતિ. મમાતિ અત્થે સતિ ''એવં મમ સુતં સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારણ''ન્તિ યુજ્જતિ.

એવમેતેસુ તીસુ પદેસુ **એવ**ન્તિ સોતવિઞ્ઞાણાદિવિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદસ્સનં. **મે**તિ વુત્તવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિપુગ્ગલનિદસ્સનં. **સુત**ન્તિ અસ્સવનભાવપ્પટિક્ખેપતો અનૂનાનધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સનં. તથા **એવ**ન્તિ તસ્સા સોતદ્વારાનુસારેન પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તિભાવપ્પકાસનં. **મે**તિ અત્તપ્પકાસનં. **સુત**ન્તિ ધમ્મપ્પકાસનં. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપો ''નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા મયા ન અઞ્ઞં કતં, ઇદં પન કતં, અયં ધમ્મો સુતો''તિ.

તથા **એવ**ન્તિ નિદ્દિસિતબ્બપ્પકાસનં. **મે**તિ પુગ્ગલપ્પકાસનં. **સુત**ન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચપ્પકાસનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં સુત્તં નિદ્દિસિસ્સામિ, તં મયા એવં સુતન્તિ.

તથા **એવ**ન્તિ યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનાકારપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસો. **એવ**ન્તિ હિ અયં આકારપઞ્ઞત્તિ, **મે**તિ કત્તુનિદ્દેસો, **સુત**ન્તિ વિસયનિદ્દેસો. એત્તાવતા નાનાકારપ્પવત્તેન ચિત્તસન્તાનેન તંસમઙ્ગિનો કત્તુવિસયે ગહણસન્નિટ્ઠાનં કતં હોતિ.

અથ વા **એવ**ન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચનિદ્દેસો. **સુત**ન્તિ વિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદ્દેસો. **મે**તિ ઉભયકિચ્ચયુત્તપુગ્ગલનિદ્દેસો. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો – મયા સવનકિચ્ચવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિના પુગ્ગલેન વિઞ્ઞાણવસેન લદ્ધસવનકિચ્ચવોહારેન સુતન્તિ.

તત્થ **એવ**ન્તિ ચ **મે**તિ ચ સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ. કિઞ્હેત્થ તં પરમત્થતો અત્થિ, યં એવન્તિ વા મેતિ વા નિદ્દેસં લભેથ? **સુત**ન્તિ વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ. યઞ્હિ તમેત્થ સોતેન ઉપલદ્ધં, તં પરમત્થતો

વિજ્જમાનન્તિ.

તથા **એવ**ન્તિ ચ **મે**તિ ચ તં તં ઉપાદાય વત્તબ્બતો ઉપાદાપઞ્ઞત્તિ. **સુત**ન્તિ દિટ્ઠાદીનિ ઉપનિધાય વત્તબ્બતો ઉપનિધાપઞ્ઞત્તિ. એત્થ ચ **એવ**ન્તિ વચનેન અસમ્મોહં દીપેતિ. ન હિ સમ્મૂળ્હો નાનપ્પકારપટિવેધસમત્થો હોતિ. **સુત**ન્તિ વચનેન સુતસ્સ અસમ્મોસં દીપેતિ. યસ્સ હિ સુતં સમ્મુટ્ઠં હોતિ , ન સો કાલન્તરેન મયા સુતન્તિ પટિજાનાતિ. ઇચ્ચસ્સ અસમ્મોહેન પઞ્ઞાસિદ્ધિ, અસમ્મોસેન પન સતિસિદ્ધિ. તત્થ પઞ્ઞા પુબ્બઙ્ગમાય સતિયા બ્યઞ્જનાવધારણસમત્થતા, સતિપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય અત્થપટિવેધસમત્થતા, તદુભયસમત્થતાયોગેન અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સ ધમ્મકોસસ્સ અનુપાલનસમત્થતો ધમ્મભણ્ડાગારિકત્તસિદ્ધિ.

અપરો નયો – **એવ**ન્તિ વચનેન યોનિસો મનસિકારં દીપેતિ, અયોનિસો મનસિકરોતો હિ નાનપ્પકારપટિવેધાભાવતો. **સુત**ન્તિ વચનેન અવિક્ખેપં દીપેતિ, વિક્ખિત્તચિત્તસ્સ સવનાભાવતો. તથા હિ વિક્ખિત્તચિત્તો પુગ્ગલો સબ્બસમ્પત્તિયા વુચ્ચમાનોપિ ''ન મયા સુતં, પુન ભણથા''તિ ભણતિ. યોનિસો મનસિકારેન ચેત્થ અત્તસમ્માપણિધિં પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતં સાધેતિ, સમ્મા અપણિહિતત્તસ્સ પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા તદભાવતો. અવિક્ખેપેન પન સદ્ધમ્મસ્સવનં સપ્પુરિસૂપનિસ્સયઞ્ચ સાધેતિ. ન હિ વિક્ખિત્તચિત્તો સોતું સક્કોતિ, ન ચ સપ્પુરિસે અનુપસ્સયમાનસ્સ સવનં અત્થીતિ.

અપરો નયો – યસ્મા **એવ**ન્તિ યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનાકારપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસોતિ વુત્તં. સો ચ એવં ભદ્દકો આકારો ન સમ્મા અપ્પણિહિતત્તનો પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા હોતિ, તસ્મા **એવ**ન્તિ ઇમિના ભદ્દકેન આકારેન પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં અત્તનો દીપેતિ, **સુત**ન્તિ સવનયોગેન પુરિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં. ન હિ અપ્પતિરૂપદેસે વસતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયવિરહિતસ્સ વા સવનં અત્થિ. ઇચ્ચસ્સ પચ્છિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા આસયસુદ્ધિ સિદ્ધા હોતિ. પુરિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા પયોગસુદ્ધિ. તાય ચ આસયસુદ્ધિયા અધિગમબ્યત્તિસિદ્ધિ, પયોગસુદ્ધિયા આગમબ્યત્તિસિદ્ધિ. ઇતિ પયોગાસયસુદ્ધસ્સ આગમાધિગમસમ્પન્નસ્સ વચનં અરુણુગ્ગં વિય સૂરિયસ્સ ઉદયતો યોનિસોમનસિકારો વિય ચ કુસલકમ્મસ્સ અરહતિ ભગવતો વચનસ્સ પુબ્બઙ્ગમં ભવિતુન્તિ ઠાને નિદાનં ઠપેન્તો **એવં મે સુત**ન્તિઆદિમાહ.

અપરો નયો – **એવ**ન્તિ ઇમિના નાનપ્પકારપટિવેધદીપકેન વચનેન અત્તનો અત્થપટિભાનપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં દીપેતિ. **સુત**ન્તિ ઇમિના સોતબ્બભેદપટિવેધદીપકેન ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં . **એવ**ન્તિ ચ ઇદં યોનિસોમનસિકારદીપકં વચનં ભાસમાનો – ''એતે મયા ધમ્મા મનસાનુપેક્ખિતા દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા''તિ દીપેતિ. **સુત**ન્તિ ઇદં સવનયોગદીપકં વચનં ભાસમાનો – ''બહૂ મયા ધમ્મા સુતા ધાતા વચસા પરિચિતા''તિ દીપેતિ. તદુભયેનપિ અત્થબ્યઞ્જનપારિપૂરિં દીપેન્તો સવને આદરં જનેતિ. અત્થબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણઞ્હિ ધમ્મં આદરેન અસ્સુણન્તો મહતા હિતા પરિબાહિરો હોતીતિ આદરં જનેત્વા સક્કચ્ચં ધમ્મો સોતબ્બોતિ.

''એવં મે સુત''ન્તિ ઇમિના પન સકલેન વચનેન આયસ્મા આનન્દો તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મં અત્તનો અદહન્તો અસપ્પુરિસભૂમિં અતિક્કમતિ, સાવકત્તં પટિજાનન્તો સપ્પુરિસભૂમિં ઓક્કમતિ. તથા અસદ્ધમ્મા ચિત્તં વુટ્ઠાપેતિ, સદ્ધમ્મે ચિત્તં પતિટ્ઠાપેતિ. ''કેવલં સુતમેવેતં મયા તસ્સેવ પન ભગવતો વચન''ન્તિ દીપેન્તો અત્તાનં પરિમોચેતિ, સત્થારં અપદિસતિ, જિનવચનં અપ્પેતિ, ધમ્મનેત્તિં પતિટ્ઠાપેતિ.

અપિચ ‘‘એવં મે સુત’’ન્તિ અત્તના ઉપ્પાદિતભાવં અપ્પટિજાનન્તો પુરિમવચનં વિવરન્તો ‘‘સમ્મુખા પટિગ્ગહિતમિદં મયા તસ્સ ભગવતો ચતુવેસારજ્જવિસારદસ્સ દસબલધરસ્સ આસભટ્ઠાનટ્ઠાયિનો સીહનાદનાદિનો સબ્બસત્તુત્તમસ્સ ધમ્મિસ્સરસ્સ ધમ્મરાજસ્સ ધમ્માધિપતિનો ધમ્મદીપસ્સ ધમ્મસરણસ્સ સદ્ધમ્મવરચક્કવત્તિનો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વચનં, ન એત્થ અત્થે વા ધમ્મે વા પદે વા બ્યઞ્જને વા કઙ્ખા વા વિમતિ વા કત્તબ્બા’’તિ સબ્બદેવમનુસ્સાનં ઇમસ્મિં ધમ્મે અસ્સદ્ધિયં વિનાસેતિ, સદ્ધાસમ્પદં ઉપ્પાદેતીતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘વિનાસયતિ અસ્સદ્ધં, સદ્ધં વડ્ઢેતિ સાસને;
એવં મે સુતમિચ્ચેવં, વદં ગોતમસાવકો’’તિ.

એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો. **સમય**ન્તિ પરિચ્છિન્નનિદ્દેસો. **એકં સમય**ન્તિ અનિયમિતપરિદીપનં. તત્થ **સમય**સદ્દો –

સમવાયે ખણે કાલે, સમૂહે હેતુદિટ્ઠિસુ;
પટિલાભે પહાને ચ, પટિવેધે ચ દિસ્સતિ.

તથા હિસ્સ ‘‘અપ્પેવ નામ સ્વેપિ ઉપસઙ્કમેય્યામ કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયા’’તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭) સમવાયો અત્થો. ‘‘એકોવ ખો, ભિક્ખવે, ખણો ચ સમયો ચ બ્રહ્મચરિયવાસાયા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૯) ખણો. ‘‘ઉણ્હસમયો પરિળાહસમયો’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૩૫૮) કાલો. ‘‘મહાસમયો પવનસ્મિ’’ન્તિઆદીસુ સમૂહો. ‘‘સમયોપિ ખો તે, ભદ્દાલિ, અપ્પટિવિદ્ધો અહોસિ, ભગવા ખો સાવત્થિયં વિહરતિ, ભગવાપિ મં જાનિસ્સતિ, ‘ભદ્દાલિ, નામ ભિક્ખુ સત્થુસાસને સિક્ખાય ન પરિપૂરકારી’તિ, અયમ્પિ ખો તે, ભદ્દાલિ, સમયો અપ્પટિવિદ્ધો અહોસી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૩૫) હેતુ . ‘‘તેન ખો પન સમયેન ઉગ્ગાહમાનો પરિબ્બાજકો સમણમુણ્ડિકાપુત્તો સમયપ્પવાદકે તિન્દુકાચીરે એકસાલકે મલ્લિકાય આરામે પટિવસતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૦) દિટ્ઠિ.

‘‘દિટ્ઠે ધમ્મે ચ યો અત્થો, યો ચત્થો સમ્પરાયિકો;
અત્થાભિસમયા ધીરો, પણ્ડિતોતિ પવુચ્ચતી’’તિ. –

આદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯) પટિલાભો. ‘‘સમ્મા માનાભિસમયા અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪) પહાનં. ‘‘દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો સઙ્ખતટ્ઠો સન્તાપટ્ઠો વિપરિણામટ્ઠો અભિસમયટ્ઠો’’તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ ૩.૧) પટિવેધો. ઇધ પનસ્સ કાલો અત્થો. તેન સંવચ્છર-ઉતુ-માસડ્ઢમાસ-રત્તિ-દિવ-પુબ્બણ્હ-મજ્ઝન્હિક-સાયન્હ-પઠમમજ્ઝિમપચ્છિમયામ-મુહુત્તાદીસુ કાલપ્પભેદભૂતેસુ સમયેસુ એકં સમયન્તિ દીપેતિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ એતેસુ સંવચ્છરાદીસુ સમયેસુ યં યં સુત્તં યમ્હિ યમ્હિ સંવચ્છરે ઉતુમ્હિ માસે પક્ખે રત્તિભાગે દિવસભાગે વા વુત્તં, સબ્બં તં થેરસ્સ સુવિદિતં સુવવત્થાપિતં પઞ્ઞાય. યસ્મા પન ‘‘એવં મે સુતં અસુકસંવચ્છરે અસુકઉતુમ્હિ અસુકમાસે અસુકપક્ખે અસુકરત્તિભાગે અસુકદિવસભાગે વા’’તિ એવં વુત્તે ન સક્કા સુખેન ધારેતું વા ઉદ્દિસિતું વા ઉદ્દિસાપેતું વા, બહુ ચ વત્તબ્બં હોતિ, તસ્મા એકેનેવ પદેન તમત્થં સમોધાનેત્વા ‘‘એકં સમય’’ન્તિ આહ.

યે વા ઇમે ગબ્ભોક્કન્તિસમયો જાતિસમયો સંવેગસમયો અભિનિક્ખમનસમયો દુક્કરકારિકસમયો મારવિજયસમયો અભિસમ્બોધિસમયો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસમયો દેસનાસમયો પરિનિબ્બાનસમયોતિ એવમાદયો ભગવતો દેવમનુસ્સેસુ અતિવિય સુપ્પકાસા અનેકકાલપ્પભેદા એવ સમયા, તેસુ સમયેસુ દેસનાસમયસઙ્ખાતં એકં સમયન્તિ દીપેતિ. યો ચાયં ઞાણકરુણાકિચ્ચસમયેસુ અરુણાકિચ્ચસમયો, અત્તહિતપરહિતપટિપત્તિસમયેસુ પરહિતપટિપત્તિસમયો, સન્નિપતિતાનં કરણીયદ્વયસમયેસુ ધમ્મિકથાસમયો, દેસનાપટિપત્તિસમયેસુ દેસનાસમયો, તેસુપિ સમયેસુ અઞ્ઞતરં સન્ધાય ''એકં સમય''ન્તિ આહ.

કસ્મા પનેત્થ યથા અભિધમ્મે ''યસ્મિં સમયે કામાવચર''ન્તિ ચ ઇતો અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ ''યસ્મિં સમયે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિ ચ ભુમ્મવચનેન નિદ્દેસો કતો, વિનયે ચ ''તેન સમયેન બુદ્ધો ભગવા''તિ કરણવચનેન, તથા અકત્વા ''એકં સમય''ન્તિ ઉપયોગવચનનિદ્દેસો કતોતિ. તત્થ તથા ઇધ ચ અઞ્ઞથા અત્થસમ્ભવતો. તત્થ હિ અભિધમ્મે ઇતો અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ ચ અધિકરણત્થો ભાવેનભાવલક્ખણત્થો ચ સમ્ભવતિ. અધિકરણઞ્હિ કાલત્થો ચ સમૂહત્થો ચ સમયો, તત્થ વુત્તાનં ફસ્સાદિધમ્માનં ખણસમવાયહેતુસઙ્ખાતસ્સ ચ સમયસ્સ ભાવેન તેસં ભાવો લક્ખીયતિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં તત્થ ભુમ્મવચનનિદ્દેસો કતો.

વિનયે ચ હેતુઅત્થો કરણત્થો ચ સમ્ભવતિ. યો હિ સો સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિસમયો સારિપુત્તાદીહિપિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યો, તેન સમયેન હેતુભૂતેન કરણભૂતેન ચ સિક્ખાપદાનિ પઞ્ઞાપયન્તો સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિહેતુઞ્ચ અપેક્ખમાનો ભગવા તત્થ તત્થ વિહાસિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં તત્થ કરણવચનેન નિદ્દેસો કતો.

ઇધ પન અઞ્ઞસ્મિઞ્ચ એવંજાતિકે અચ્ચન્તસંયોગત્થો સમ્ભવતિ. યઞ્હિ સમયં ભગવા ઇમં અઞ્ઞં વા સુત્તન્તં દેસેસિ, અચ્ચન્તમેવ તં સમયં કરુણાવિહારેન વિહાસિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં ઇધ ઉપયોગવચનનિદ્દેસો કતોતિ.

તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ''તં તં અત્થમપેક્ખિત્વા, ભુમ્મેન કરણેન ચ;
> અઞ્ઞત્ર સમયો વુત્તો, ઉપયોગેન સો ઇધા''તિ.

પોરાણા પન વણ્ણયન્તિ – ''તસ્મિં સમયે''તિ વા – ''તેન સમયેના''તિ વા – ''એકં સમય''ન્તિ વા અભિલાપમત્તભેદો એસ, સબ્બત્થ ભુમ્મમેવ અત્થોતિ. તસ્મા ''એકં સમય''ન્તિ વુત્તેપિ ''એકસ્મિં સમયે''તિ અત્થો વેદિતબ્બો.

ભગવાતિ ગરુ. ગરુઞ્હિ લોકે ''ભગવા''તિ વદન્તિ. અયઞ્ચ સબ્બગુણવિસિટ્ઠતાય સબ્બસત્તાનં ગરુ, તસ્મા ''ભગવા''તિ વેદિતબ્બો. પોરાણેહિપિ વુત્તં –

> ''ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠં, ભગવાતિ વચનમુત્તમં;
> ગરુગારવયુત્તો સો, ભગવા તેન વુચ્ચતી''તિ.

અપિચ –

> ''ભાગ્યવા ભગ્ગવા યુત્તો, ભગેહિ ચ વિભત્તવા;

ભત્તવા વન્તગમનો, ભવેસુ ભગવા તતો''તિ. –

ઇમિસ્સા ગાથાય વસેનસ્સ પદસ્સ વિત્થારતો અત્થો વેદિતબ્બો. સો ચ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે વુત્તોયેવ.

એત્તાવતા ચેત્થ **એવં મે સુત**ન્તિ વચનેન યથાસુતં ધમ્મં દસ્સેન્તો ભગવતો ધમ્મસરીરં પચ્ચક્ખં કરોતિ. તેન – ''નયિદં અતિક્કન્તસત્થુકં પાવચનં, અયં વો સત્થા''તિ સત્થુ અદસ્સનેન ઉક્કણ્ઠિતં જનં સમસ્સાસેતિ.

એકં સમયં ભગવાતિ વચનેન તસ્મિં સમયે ભગવતો અવિજ્જમાનભાવં દસ્સેન્તો રૂપકાયપરિનિબ્બાનં સાધેતિ. તેન ''એવંવિધસ્સ નામ અરિયધમ્મસ્સ દેસકો દસબલધરો વજિરસઙ્ઘાતસમાનકાયો, સોપિ ભગવા પરિનિબ્બુતો, કેન અઞ્ઞેન જીવિતે આસા જનેતબ્બા''તિ જીવિતમદમત્તં જનં સંવેજેતિ, સદ્ધમ્મે ચસ્સ ઉસ્સાહં જનેતિ.

એવન્તિ ચ ભણન્તો દેસનાસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ. **મે સુત**ન્તિ સાવકસમ્પત્તિં. **એકં સમય**ન્તિ કાલસમ્પત્તિં. **ભગવા**તિ દેસકસમ્પત્તિં.

ઉક્કટ્ઠાયં વિહરતીતિ એત્થ ઉક્કાતિ દીપિકા, તઞ્ચ નગરં ''મઙ્ગલદિવસો સુખણો સુનક્ખત્તં મા અતિક્કમી''તિ રત્તિમ્પિ ઉક્કાસુ ઠિતાસુ માપિતત્તા ઉક્કટ્ઠાતિ વુચ્ચતિ. દણ્ડદીપિકાસુ જાલેત્વા ધારીયમાનાસુ માપિતત્તાતિ વુત્તં હોતિ, તસ્સં **ઉક્કટ્ઠાયં**. સમીપત્થે ચેતં ભુમ્મવચનં. **વિહરતી**તિ અવિસેસેન ઇરિયાપથદિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેસુ અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગિપરિદીપનમેતં. ઇધ પન ઠાનગમનનિસિન્નસયનપ્પભેદેસુ રિયાપથેસુ અઞ્ઞતરઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં. તેન ઠિતોપિ ગચ્છન્તોપિ નિસિન્નોપિ સયાનોપિ ભગવા વિહરતિચ્ચેવ વેદિતબ્બો. સો હિ ભગવા એકં ઇરિયાપથબાધનં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં અત્તભાવં હરતિ પવત્તેતિ, તસ્મા વિહરતીતિ વુચ્ચતિ.

સુભગવનેતિ એત્થ સુભગત્તા **સુભગં**, સુન્દરસિરિકત્તા સુન્દરકામત્તા ચાતિ વુત્તં હોતિ. તસ્સ હિ વનસ્સ સિરિસમ્પત્તિયા મનુસ્સા અન્નપાનાદીનિ આદાય દિવસં તત્થેવ છણસમજ્જઉસ્સવે કરોન્તા ભોગસુખં અનુભોન્તિ, સુન્દરસુન્દરે ચેત્થ કામે પત્થેન્તિ ''પુત્તં લભામ, ધીતરં લભામા''તિ, તેસં તં તથેવ હોતિ, એવં તં સુન્દરસિરિકત્તા સુન્દરકામત્તા ચ **સુભગં**. અપિચ બહુજનકન્તતાયપિ સુભગં. વનયતીતિ **વનં**, અત્તસમ્પદાય સત્તાનં ભત્તિં કારેતિ, અત્તનિ સિનેહં ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. વનુતે ઇતિ વા **વનં**, નાનાવિધકુસુમ-ગન્ધસમ્મોદમત્તકોકિલાદિવિહઙ્ગમાભિરુતેહિ મન્દમાલુતચલિતરુક્ખસાખાવિટપપલ્લવપલાસેહિ ચ ''એથ મં પરિભુઞ્જથા''તિ સબ્બપાણિનો યાચતિ વિયાતિ અત્થો. સુભગઞ્ચ તં વનઞ્ચાતિ **સુભગવનં**. તસ્મિં **સુભગવને**. વનઞ્ચ નામ રોપિમં, સયંજાતન્તિ દુવિધં. તત્થ વેળુવનજેતવનાદીનિ રોપિમાનિ. અન્ધવનમહાવનઅઞ્જનવનાદીનિ સયં જાતાનિ. ઇદમ્પિ સયંજાતન્તિ વેદિતબ્બં.

સાલરાજમૂલેતિ એત્થ સાલરુક્ખોપિ સાલોતિ વુચ્ચતિ. યથાહ ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, ગામસ્સ વા નિગમસ્સ વા અવિદૂરે મહન્તં સાલવનં, તઞ્ચસ્સ એળણ્ડેહિ સઞ્છન્ન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૫) ''અન્તરેન યમકસાલાન''ન્તિ ચ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૯૫) વનપ્પતિજેટ્ઠકરુક્ખોપિ. યથાહ –

''તવેવ દેવ વિજિતે, તવેવુય્યાનભૂમિયા;

ઉજુવંસા મહાસાલા, નીલોભાસા મનોરમા’’તિ. (જા॰ ૨.૧૯.૪);

યો કોચિ રુક્ખોપિ. યથાહ ‘‘અથ ખો તં, ભિક્ખવે, માલુવબીજં અઞ્ઞતરસ્મિં સાલમૂલે નિપતેય્યા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૯). ઇધ પન વનપ્પતિજેટ્ઠકરુક્ખો અધિપ્પેતો. રાજસદ્દો પનસ્સ તમેવ જેટ્ઠકભાવં સાધેતિ. યથાહ ‘‘સુપ્પતિટ્ઠિતસ્સ ખો બ્રાહ્મણ ધમ્મિક નિગ્રોધરાજસ્સા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૫૪). તત્થ દ્વેધા સમાસો, સાલાનં રાજાતિપિ **સાલરાજા**, સાલો ચ સો જેટ્ઠકટ્ઠેન રાજા ચ ઇતિપિ **સાલરાજા**. **મૂલ**ન્તિ સમીપં. અયઞ્હિ મૂલસદ્દો, ‘‘મૂલાનિ ઉદ્ધરેય્ય, અન્તમસો ઉસિરનાળિમત્તાનિપી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૯૫) મૂલમૂલે દિસ્સતિ. ‘‘લોભો અકુસલમૂલ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫) અસાધારણહેતુમ્હિ. ‘‘યાવ મજ્ઝન્હિકે કાલે છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ પતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલ’’ન્તિઆદીસુ સમીપે. ઇધ પન સમીપે અધિપ્પેતો, તસ્મા સાલરાજસ્સ સમીપેતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

તત્થ સિયા – યદિ તાવ ભગવા ઉક્કટ્ઠાયં વિહરતિ, ‘‘સુભગવને સાલરાજમૂલે’’તિ ન વત્તબ્બં, અથ તત્થ વિહરતિ, ‘‘ઉક્કટ્ઠાય’’ન્તિ ન વત્તબ્બં, ન હિ સક્કા ઉભયત્થ એકં સમયં વિહરિતુન્તિ. ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં.

નનુ અવોચુમ્હ ‘‘સમીપત્થે ચેતં ભુમ્મવચન’’ન્તિ. તસ્મા યથા ગઙ્ગાયમુનાદીનં સમીપે ગોયૂથાનિ ચરન્તાનિ ‘‘ગઙ્ગાય ચરન્તિ, યમુનાય ચરન્તી’’તિ વુચ્ચન્તિ, એવમિધાપિ યદિદં ઉક્કટ્ઠાય સમીપે સુભગવનં સાલરાજમૂલં, તત્થ વિહરન્તો વુચ્ચતિ ‘‘ઉક્કટ્ઠાયં વિહરતિ સુભગવને સાલરાજમૂલે’’તિ. ગોચરગામનિદસ્સનત્થઞ્હિસ્સ ઉક્કટ્ઠાવચનં, પબ્બજિતાનુરૂપનિવાસટ્ઠાનનિદસ્સનત્થં સેસવચનં.

તત્થ ઉક્કટ્ઠાકિત્તનેન આયસ્મા આનન્દો ભગવતો ગહટ્ઠાનુગ્ગહકરણં દસ્સેતિ, સુભગવનાદિકિત્તનેન પબ્બજિતાનુગ્ગહકરણં. તથા પુરિમેન પચ્ચયગ્ગહણતો અત્તકિલમથાનુયોગવિવજ્જનં, પચ્છિમેન વત્થુકામપ્પહાનતો કામસુખલ્લિકાનુયોગવિવજ્જનુપાયદસ્સનં. પુરિમેન ચ ધમ્મદેસનાભિયોગં, પચ્છિમેન વિવેકાધિમુત્તિં. પુરિમેન કરુણાય ઉપગમનં, પચ્છિમેન પઞ્ઞાય અપગમનં. પુરિમેન સત્તાનં હિતસુખનિપ્ફાદનાધિમુત્તતં, પચ્છિમેન પરહિતસુખકરણે નિરુપલેપનં. પુરિમેન ધમ્મિકસુખાપરિચ્ચાગનિમિત્તં ફાસુવિહારં, પચ્છિમેન ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનુયોગનિમિત્તં . પુરિમેન મનુસ્સાનં ઉપકારબહુલતં, પચ્છિમેન દેવાનં. પુરિમેન લોકે જાતસ્સ લોકે સંવડ્ઢભાવં, પચ્છિમેન લોકેન અનુપલિત્તતં. પુરિમેન ‘‘એકપુગ્ગલો, ભિક્ખવે, લોકે ઉપ્પજ્જમાનો ઉપ્પજ્જતિ બહુજનહિતાય બહુજનસુખાય લોકાનુકમ્પાય અત્થાય હિતાય સુખાય દેવમનુસ્સાનં. કતમો એકપુગ્ગલો, તથાગતો અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૭૦) વચનતો યદત્થં ભગવા ઉપ્પન્નો, તદત્થપરિનિપ્ફાદનં, પચ્છિમેન યત્થ ઉપ્પન્નો, તદનુરૂપવિહારં. ભગવા હિ પઠમં લુમ્બિનિવને, દુતિયં બોધિમણ્ડેતિ લોકિયલોકુત્તરાય ઉપ્પત્તિયા વનેયેવ ઉપ્પન્નો, તેનસ્સ વનેયેવ વિહારં દસ્સેતીતિ એવમાદિના નયેનેત્થ અત્થયોજના વેદિતબ્બા.

તત્રાતિ દેસકાલપરિદીપનં. તઞ્હિ યં સમયં વિહરતિ, તત્ર સમયે. યસ્મિઞ્ચ સાલરાજમૂલે વિહરતિ, તત્ર સાલરાજમૂલેતિ દીપેતિ. ભાસિતબ્બયુત્તે વા દેસકાલે દીપેતિ. ન હિ ભગવા અયુત્તે દેસે કાલે વા ધમ્મં ભાસતિ. ‘‘અકાલો ખો તાવ બાહિયા’’તિ (ઉદા॰ ૧૦) આદિચેત્થ સાધકં. **ખો**તિ પદપૂરણમત્તે અવધારણે આદિકાલત્થે વા નિપાતો. **ભગવા**તિ લોકગરુદીપનં. **ભિક્ખૂ**તિ કથાસવનયુત્તપુગ્ગલવચનં. અપિચેત્થ, ‘‘ભિક્ખકોતિ ભિક્ખુ, ભિક્ખાચરિયં અજ્ઝુપગતોતિ ભિક્ખૂ’’તિઆદિના (પારા॰ ૪૫) નયેન વચનત્થો વેદિતબ્બો. **આમન્તેસી**તિ આલપિ

અભાસિ સમ્બોધેસીતિ અયમેત્થ અત્થો. અઞ્ઞત્ર પન ઞાપનેપિ હોતિ. યથાહ ‘‘આમન્તયામિ વો, ભિક્ખવે, પટિવેદયામિ વો, ભિક્ખવે’’તિ. પક્કોસનેપિ. યથાહ ‘‘એહિ ત્વં ભિક્ખુ મમ વચનેન સારિપુત્તં આમન્તેહી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૧૧).

ભિક્ખવોતિ આમન્તનાકારદીપનં. તઞ્ચ ભિક્ખનસીલતાદિગુણયોગસિદ્ધત્તા વુત્તં. ભિક્ખનસીલતાગુણયુત્તોપિ હિ **ભિક્ખુ** ભિક્ખનધમ્મતાગુણયુત્તોપિ. ભિક્ખને સાધુકારિતાગુણયુત્તોપીતિ સદ્દવિદૂ મઞ્ઞન્તિ. તેન ચ નેસં ભિક્ખનસીલતાદિગુણયોગસિદ્ધેન વચનેન હીનાધિકજનસેવિતં વુત્તિં પકાસેન્તો ઉદ્ધતદીનભાવનિગ્ગહં કરોતિ. ભિક્ખવોતિ ઇમિના ચ કરુણાવિપ્ફારસોમ્મહદયનયનનિપાતપુબ્બઙ્ગમેન વચનેન તે અત્તનો મુખાભિમુખે કરોતિ. તેનેવ ચ કથેતુકમ્યતાદીપકેન વચનેન નેસં સોતુકમ્યતં જનેતિ. તેનેવ ચ સમ્બોધનટ્ઠેન સાધુકં સવનમનસિકારેપિ ને નિયોજેતિ. સાધુકસવનમનસિકારાયત્તા હિ સાસનસમ્પત્તિ.

અપરેસુપિ દેવમનુસ્સેસુ વિજ્જમાનેસુ કસ્મા ભિક્ખૂયેવ આમન્તેસીતિ ચે. જેટ્ઠસેટ્ઠાસન્નસદાસન્નિહિતભાવતો. સબ્બપરિસસાધારણા હિ ભગવતો ધમ્મદેસના. પરિસાય ચ જેટ્ઠા ભિક્ખૂ, પઠમુપ્પન્નત્તા. સેટ્ઠા, અનગારિયભાવં આદિં કત્વા સત્થુચરિયાનુવિધાયકત્તા સકલસાસનપટિગ્ગાહકત્તા ચ. આસન્ના, તત્થ નિસિન્નેસુ સત્થુસન્તિકત્તા. સદાસન્નિહિતા, સત્થુસન્તિકાવચરત્તાતિ. અપિચ તે ધમ્મદેસનાય ભાજનં, યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિસબ્ભાવતો. વિસેસતો ચ એકચ્ચે ભિક્ખૂયેવ સન્ધાય અયં દેસનાતિપિ તે એવ આમન્તેસિ.

તત્થ સિયા – કિમત્થં પન ભગવા ધમ્મં દેસેન્તો પઠમં ભિક્ખૂ આમન્તેસિ, ન ધમ્મમેવ દેસેતીતિ. સતિજનનત્થં. ભિક્ખૂ હિ અઞ્ઞં ચિન્તેન્તાપિ વિક્ખિત્તચિત્તાપિ ધમ્મં પચ્ચવેક્ખન્તાપિ કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાપિ નિસિન્ના હોન્તિ, તે અનામન્તેત્વા ધમ્મે દેસિયમાને – ‘‘અયં દેસના કિન્નિદાના કિંપચ્ચયા કતમાય અટ્ઠુપ્પત્તિયા દેસિતા’’તિ સલ્લક્ખેતું અસક્કોન્તા દુગ્ગહિતં વા ગણ્હેય્યું, ન વા ગણ્હેય્યું. તેન નેસં સતિજનનત્થં ભગવા પઠમં આમન્તેત્વા પચ્છા ધમ્મં દેસેતિ.

ભદન્તેતિ ગારવવચનમેતં, સત્થુનો પટિવચનદાનં વા, અપિચેત્થ ભિક્ખવોતિ વદમાનો ભગવા તે ભિક્ખૂ આલપતિ. ભદન્તેતિ વદમાના તે ભગવન્તં પચ્ચાલપન્તિ. તથા ભિક્ખવોતિ ભગવા આભાસતિ. ભદન્તેતિ તે પચ્ચાભાસન્તિ. ભિક્ખવોતિ પટિવચનં દાપેતિ, ભદન્તેતિ પટિવચનં દેન્તિ. **તે ભિક્ખૂ**તિ યે ભગવા આમન્તેસિ. **ભગવતો પચ્ચસ્સોસુ**ન્તિ ભગવતો આમન્તનં પટિઅસ્સોસું, અભિમુખા હુત્વા સુણિંસુ સમ્પટિચ્છિંસુ પટિગ્ગહેસુન્તિ અત્થો. **ભગવા એતદવોચા**તિ ભગવા એતં ઇદાનિ વત્તબ્બં સકલં સુત્તં અવોચ.

એત્તાવતા ચ યં આયસ્મતા આનન્દેન કમલકુવલયુજ્જલવિમલસાદુરસસલિલાય પોક્ખરણિયા સુખાવતરણત્થં નિમ્મલસિલાતલરચનવિલાસસોભિતરતનસોપાનં વિપ્પકિણ્ણમુત્તાતલસદિસવાલિકાકિણ્ણપણ્ડરભૂમિભાગં તિત્થં વિય સુવિભત્તભિત્તિવિચિત્રવેદિકાપરિક્ખિત્તસ્સ નક્ખત્તપથં ફુસિતુકામતાય વિય, વિજમ્ભિતસમુસ્સયસ્સ પાસાદવરસ્સ સુખારોહણત્થં દન્તમય-સણ્હમુદુફલક-કઞ્ચનલતાવિનદ્ધ- મણિગણપ્પભાસમુદયુજ્જલસોભં સોપાનં વિય, સુવણ્ણવલયાનૂપુરાદિસઙ્ઘટ્ટનસદ્દસમ્મિસ્સિતકથિતહસિતમધુરસ્સરગેહજનવિચરિતસ્સ ઉળારઇસ્સરિયવિભવસોભિતસ્સ મહાઘરસ્સ સુખપ્પવેસનત્થં સુવણ્ણરજતમણિમુત્તાપવાળાદિજુતિવિસ્સરવિજ્જોતિત-સુપ્પતિટ્ઠિતવિસાલદ્વારબાહં મહાદ્વારં વિય ચ

અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સ બુદ્ધાનં દેસનાઞાણગમ્ભીરભાવસંસૂચકસ્સ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ સુખાવગાહણત્થં કાલદેસદેસકવત્થુપરિસાપદેસપટિમણ્ડિતં નિદાનં ભાસિતં, તસ્સ અત્થવણ્ણના સમત્તા.

સુત્તનિક્ખેપવણ્ણના

ઇદાનિ ''સબ્બધમ્મમૂલપરિયાયં વો''તિઆદિના નયેન ભગવતા નિક્ખિત્તસ્સ સુત્તસ્સ વણ્ણનાય ઓકાસો અનુપ્પત્તો. સા પનેસા સુત્તવણ્ણના યસ્મા સુત્તનિક્ખેપં વિચારેત્વા વુચ્ચમાના પાકટા હોતિ, તસ્મા સુત્તનિક્ખેપં તાવ વિચારયિસ્સામ. ચત્તારો હિ સુત્તનિક્ખેપા અત્તજ્ઝાસયો પરજ્ઝાસયો પુચ્છાવસિકો અટ્ઠુપ્પત્તિકોતિ.

તત્થ યાનિ સુત્તાનિ ભગવા પરેહિ અનજ્ઝિટ્ઠો કેવલં અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ કથેસિ. સેય્યથિદં, આકઙ્ખેય્યસુત્તં, વત્થસુત્તં, મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તં, મહાસળાયતનવિભઙ્ગસુત્તં, અરિયવંસસુત્તં, સમ્મપ્પધાનસુત્તન્તહારકો, ઇદ્ધિપાદઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગસુત્તન્તહારકોતિ એવમાદીનિ. તેસં અત્તજ્ઝાસયો નિક્ખેપો.

યાનિ પન ''પરિપક્કા ખો રાહુલસ્સ વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા, યંનૂનાહં રાહુલં ઉત્તરિ આસવાનં ખયે વિનેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૧) એવં પરેસં અજ્ઝાસયં ખન્તિં મનં અભિનીહારં બુજ્ઝનભાવઞ્ચ અવેક્ખિત્વા પરજ્ઝાસયવસેન કથિતાનિ. સેય્યથિદં, ચૂળરાહુલોવાદસુત્તં, મહારાહુલોવાદસુત્તં, ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં, ધાતુવિભઙ્ગસુત્તન્તિ એવમાદીનિ. તેસં પરજ્ઝાસયો નિક્ખેપો.

ભગવન્તં પન ઉપસઙ્કમિત્વા ચતસ્સો પરિસા ચત્તારો વણ્ણા નાગા સુપણ્ણા ગન્ધબ્બા અસુરા યક્ખા મહારાજાનો તાવતિંસાદયો દેવા મહાબ્રહ્માતિ એવમાદયો ''બોજ્ઝઙ્ગા બોજ્ઝઙ્ગા''તિ, ભન્તે, વુચ્ચન્તિ. ''નીવરણા નીવરણા''તિ, ભન્તે, વુચ્ચન્તિ. ઇમે નુ ખો, ભન્તે, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. ''કિં સૂધ વિત્તં પુરિસસ્સ સેટ્ઠ''ન્તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૧૮૩) નયેન પઞ્હં પુચ્છન્તિ. એવં પુટ્ઠેન ભગવતા યાનિ કથિતાનિ બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તાદીનિ. યાનિ વા પનઞ્ઞાનિપિ દેવતાસંયુત્ત-મારસંયુત્ત-બ્રહ્મસંયુત્ત-સક્કપઞ્હ-ચૂળવેદલ્લ-મહાવેદલ્લ-સામઞ્ઞફલ- આળવક-સૂચિલોમ-ખરલોમસુત્તાદીનિ, તેસં પુચ્છાવસિકો નિક્ખેપો.

યાનિ પનેતાનિ ઉપ્પન્નં કારણં પટિચ્ચ કથિતાનિ. સેય્યથિદં, ધમ્મદાયાદં ચૂળસીહનાદં ચન્દૂપમં પુત્તમંસૂપમં દારુક્ખન્ધૂપમં અગ્ગિક્ખન્ધૂપમં ફેણપિણ્ડૂપમં પારિચ્છત્તકૂપમન્તિ એવમાદીનિ. તેસં અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો.

એવમિમેસુ ચતૂસુ નિક્ખેપેસુ ઇમસ્સ સુત્તસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો. અટ્ઠુપ્પત્તિયઞ્હિ ઇદં ભગવતા નિક્ખિત્તં. કતરાય અટ્ઠુપ્પત્તિયા? પરિયત્તિં નિસ્સાય ઉપ્પન્ને માને. પઞ્ચસતા કિર બ્રાહ્મણા તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ અપરભાગે ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા કામેસુ આદીનવં નેક્ખમ્મે ચ આનિસંસં સમ્પસ્સમાના ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ સબ્બં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા પરિયત્તિં નિસ્સાય માનં ઉપ્પાદેસું ''યં યં ભગવા કથેતિ, તં તં મયં ખિપ્પમેવ જાનામ, ભગવા હિ તીણિ લિઙ્ગાનિ ચત્તારિ પદાનિ સત્ત વિભત્તિયો મુઞ્ચિત્વા ન કિઞ્ચિ કથેતિ, એવં કથિતે ચ અમ્હાકં ગણ્ઠિપદં નામ નત્થી''તિ. તે ભગવતિ અગારવા હુત્વા તતો પટ્ઠાય ભગવતો ઉપટ્ઠાનમ્પિ ધમ્મસ્સવનમ્પિ અભિણ્હં ન ગચ્છન્તિ. ભગવા તેસં તં ચિત્તચારં ઞત્વા ''અભબ્બા ઇમે ઇમં માનખિલં અનુપહચ્ચ મગ્ગં વા ફલં વા સચ્છિકાતુ''ન્તિ તેસં સુતપરિયત્તિં નિસ્સાય ઉપ્પન્નં માનં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા દેસનાકુસલો ભગવા માનભઞ્જનત્થં **સબ્બધમ્મમૂલપરિયાય**ન્તિ દેસનં આરભિ.

તત્થ **સબ્બધમ્મમૂલપરિયાય**ન્તિ સબ્બેસં ધમ્માનં મૂલપરિયાયં. સબ્બેસન્તિ અનવસેસાનં. અનવસેસવાચકો હિ અયં **સબ્બ**-સદ્દો. સો યેન યેન સમ્બન્ધં ગચ્છતિ, તસ્સ તસ્સ અનવસેસતં દીપેતિ. યથા, ''સબ્બં રૂપં અનિચ્ચં સબ્બા વેદના અનિચ્ચા સબ્બસક્કાયપરિયાપન્નેસુ ધમ્મેસૂ''તિ. **ધમ્મ**-સદ્દો પનાયં પરિયત્તિ-સચ્ચ-સમાધિ-પઞ્ઞા-પકતિ-સભાવસુઞ્ઞતા-પુઞ્ઞાપત્તિ-ઞેય્યાદીસુ દિસ્સતિ. ''ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં પરિયાપુણાતિ સુત્તં ગેય્ય''ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૭૩) હિ ધમ્મસદ્દો પરિયત્તિયં વત્તતિ. ''દિટ્ઠધમ્મો વિદિતધમ્મો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૯) સચ્ચેસુ. ''એવં ધમ્મા તે ભગવન્તો''તિઆદીસુ સમાધિમ્હિ.

''યસ્સેતે ચતુરો ધમ્મા, વાનરિન્દ યથા તવ;
સચ્ચં ધમ્મો ધિતિ ચાગો, દિટ્ઠં સો અતિવત્તતી''તિ. –

આદીસુ (જા॰ ૧.૧.૫૭) પઞ્ઞાય.

''જાતિધમ્મા જરાધમ્મા, અથો મરણધમ્મિનો''તિઆદીસુ પકતિયં. ''કુસલા ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧.તિકમાતિકા) સભાવે. ''તસ્મિં ખો પન સમયે ધમ્મા હોન્તી''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૨૧) સુઞ્ઞતાયં. ''ધમ્મો સુચિણ્ણો સુખમાવહાતી''તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૧૦.૧૦૨) પુઞ્ઞે. ''દ્વે અનિયતા ધમ્મા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૪૪૩) આપત્તિયં. ''સબ્બે ધમ્મા સબ્બાકારેન બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છન્તી''તિઆદીસુ ઞેય્યે. ઇધ પનાયં સભાવે વત્તતિ. તત્રાયં વચનત્થો – અત્તનો લક્ખણં ધારેન્તીતિ **ધમ્મા**. **મૂલ**-સદ્દો વિત્થારિતો એવ. ઇધ પનાયં અસાધારણહેતુમ્હિ દટ્ઠબ્બો.

પરિયાયસદ્દો ''મધુપિણ્ડિકપરિયાયોતિ નં ધારેહી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૫) દેસનાયં વત્તતિ. ''અત્થિ ખ્વેસ બ્રાહ્મણ, પરિયાયો, યેન મં પરિયાયેન સમ્મા વદમાનો વદેય્ય અકિરિયવાદો સમણો ગોતમો''તિઆદીસુ (પારા॰ ૩) કારણે. ''કસ્સ નુ ખો, આનન્દ, અજ્જ પરિયાયો ભિક્ખુનિયો ઓવદિતુ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૮) વારે. ઇધ પન કારણેપિ દેસનાયમ્પિ વત્તતિ. તસ્મા ''સબ્બધમ્મમૂલપરિયાય''ન્તિ એત્થ સબ્બેસં ધમ્માનં અસાધારણહેતુસઙ્ખાતં કારણન્તિ વા સબ્બેસં ધમ્માનં કારણદેસનન્તિ વા એવં અત્થો દટ્ઠબ્બો. નેય્યત્થત્તા ચસ્સ સુત્તસ્સ, ન ચતુભૂમકાપિ સભાવધમ્મા સબ્બધમ્માતિ વેદિતબ્બા. સક્કાયપરિયાપન્ના પન તેભૂમકા ધમ્માવ અનવસેસતો વેદિતબ્બા, અયમેત્થ અધિપ્પાયોતિ.

વોતિ અયં વો-સદ્દો પચ્ચત્તઉપયોગકરણસમ્પદાનસામિવચનપદપૂરણેસુ દિસ્સતિ. ''કચ્ચિ પન વો, અનુરુદ્ધા, સમગ્ગા સમ્મોદમાના''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૬) હિ પચ્ચત્તે દિસ્સતિ. ''ગચ્છથ, ભિક્ખવે, પણામેમિ વો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૫૭) ઉપયોગે. ''ન વો મમ સન્તિકે વત્થબ્બ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૫૭) કરણે. ''વનપત્થપરિયાયં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯૦) સમ્પદાને. ''સબ્બેસં વો, સારિપુત્ત, સુભાસિત''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૪૫) સામિવચને. ''યે હિ વો અરિયા પરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫) પદપૂરણમત્તે. ઇધ પનાયં સમ્પદાને દટ્ઠબ્બો.

ભિક્ખવેતિ પતિસ્સવેન અભિમુખીભૂતાનં પુનાલપનં. **દેસેસ્સામી**તિ દેસનાપટિજાનનં. ઇદં વુત્તં હોતિ, ભિક્ખવે, સબ્બધમ્માનં મૂલકારણં તુમ્હાકં દેસેસ્સામિ, દુતિયેન નયેન કારણદેસનં તુમ્હાકં દેસેસ્સામીતિ. **તં સુણાથા**તિ તમત્થં તં કારણં તં દેસનં મયા વુચ્ચમાનં સુણાથ. **સાધુકં મનસિ કરોથા**તિ એત્થ પન સાધુકં સાધૂતિ એકત્થમેતં. અયઞ્ચ સાધુ સદ્દો આયાચનસમ્પટિચ્છનસમ્પહંસનસુન્દરદળ્હીકમ્માદીસુ દિસ્સતિ. ''સાધુ મે ભન્તે

ભગવા, સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૫) હિ આયાચને દિસ્સતિ. ''સાધુ, ભન્તેતિ ખો સો ભિક્ખુ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) સમ્પટિચ્છને. ''સાધુ, સાધુ સારિપુત્તા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૪૯) સમ્પહંસને.

''સાધુ ધમ્મરુચી રાજા, સાધુ પઞ્ઞાણવા નરો;
સાધુ મિત્તાનમદ્દુબ્ભો, પાપસ્સાકરણં સુખ''ન્તિ.

આદીસુ (જા॰ ૨.૧૮.૧૦૧) સુન્દરે. ''તેન હિ, બ્રાહ્મણ, સાધુકં સુણાહી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૯૨) સાધુકસદ્દોયેવ દળ્હીકમ્મે, આણત્તિયન્તિપિ વુચ્ચતિ. ઇધાપિ અયં એત્થેવ દળ્હીકમ્મે ચ આણત્તિયઞ્ચ અત્થો વેદિતબ્બો. સુન્દરત્થેપિ વત્તતિ. દળ્હીકરણત્થેન હિ દળ્હમિમં ધમ્મં સુણાથ સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તા. આણત્તિઅત્થેન મમ આણત્તિયા સુણાથ. સુન્દરત્થેન સુન્દરમિમં ભદ્દકં ધમ્મં સુણાથાતિ એવં દીપિતં હોતિ.

મનસિ કરોથાતિ આવજ્જેથ, સમન્નાહરથાતિ અત્થો, અવિક્ખિત્તચિત્તા હુત્વા નિસામેથ ચિત્તે કરોથાતિ અધિપ્પાયો. ઇદાનેત્થ **તં સુણાથા**તિ સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણમેતં. સાધુકં મનસિ કરોથાતિ મનસિકારે દળ્હીકમ્મનિયોજનેન મનિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં. પુરિમઞ્ચેત્થ બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં, પચ્છિમં અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં. પુરિમેન ચ ધમ્મસ્સવને નિયોજેતિ, પચ્છિમેન સુતાનં ધમ્માનં ધારણૂપપરિક્ખાદીસુ. પુરિમેન ચ સબ્યઞ્જનો અયં ધમ્મો, તસ્મા સવનીયોતિ દીપેતિ. પચ્છિમેન સાત્થો, તસ્મા મનસિ કાતબ્બોતિ. સાધુકપદં વા ઉભયપદેહિ યોજેત્વા યસ્મા અયં ધમ્મો ધમ્મગમ્ભીરો દેસનાગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સુણાથ સાધુકં, યસ્મા અત્થગમ્ભીરો પટિવેધગમ્ભીરો ચ, તસ્મા સાધુકં મનસિ કરોથાતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

ભાસિસ્સામીતિ દેસેસ્સામિ. ''તં સુણાથા''તિ એત્થ પટિઞ્ઞાતં દેસનં ન સંખિત્તતોવ દેસેસ્સામિ, અપિચ ખો વિત્થારતોપિ નં ભાસિસ્સામીતિ વુત્તં હોતિ, સઙ્ખેપવિત્થારવાચકાનિ હિ એતાનિ પદાનિ. યથાહ વઙ્ગીસત્થેરો –

''સંખિત્તેનપિ દેસેતિ, વિત્થારેનપિ ભાસતિ;
સાળિકાયિવ નિગ્ઘોસો, પટિભાનં ઉદીરયી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૪);

એવં વુત્તે ઉસ્સાહજાતા હુત્વા **એવં ભન્તેતિ ખો તે ભિક્ખૂ ભગવતો પચ્ચસ્સોસું** સત્થુ વચનં સમ્પટિચ્છિંસુ, પટિગ્ગહેસુન્તિ વુત્તં હોતિ. અથ નેસં **ભગવા એતદવોચ** એતં ઇદાનિ વત્તબ્બં **ઇધ ભિક્ખવો**તિઆદિકં સકલં સુત્તં અવોચ. તત્થ **ઇધા**તિ દેસાપદેસે નિપાતો. સ્વાયં કત્થચિ લોકં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. યથાહ – ''ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૦). કત્થચિ સાસનં. યથાહ – ''ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). કત્થચિ ઓકાસં. યથાહ –

''ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સ, દેવભૂતસ્સ મે સતો;
પુનરાયુ ચ મે લદ્ધો, એવં જાનાહિ મારિસા''તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૬૯);

કત્થચિ પદપૂરણમત્તમેવ. યથાહ ''ઇધાહં – ભિક્ખવે, ભુત્તાવી અસ્સં પવારિતો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦). ઇધ પન લોકં ઉપાદાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

૨. **ભિક્ખવે**તિ યથાપટિઞ્ઞાતં દેસનં દેસેતું પુન ભિક્ખૂ આલપતિ. ઉભયેનાપિ, ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં લોકેતિ વુત્તં હોતિ. **અસ્સુતવા પુથુજ્જનો**તિ એત્થ પન આગમાધિગમાભાવા ઞેય્યો અસ્સુતવા ઇતિ. યસ્સ હિ ખન્ધધાતુઆયતનસચ્ચપચ્ચયાકારસતિપટ્ઠાનાદીસુ ઉગ્ગહપરિપુચ્છાવિનિચ્છયરહિતત્તા મગ્ગનાપટિસેધકો નેવ આગમો, પટિપત્તિયા અધિગન્તબ્બસ્સ અનધિગતત્તા નેવ અધિગમો અત્થિ. સો આગમાધિગમાભાવા ઞેય્યો અસ્સુતવા ઇતિ. સ્વાયં –

પુથૂનં જનનાદીહિ, કારણેહિ પુથુજ્જનો;
પુથુજ્જનન્તોગધત્તા, પુથુવાયં જનો ઇતિ.

સો હિ પુથૂનં નાનપ્પકારાનં કિલેસાદીનં જનનાદીહિ કારણેહિ **પુથુજ્જનો**. યથાહ – પુથુ કિલેસે જનેન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ અવિહતસક્કાયદિટ્ઠિકાતિ પુથુજ્જના, પુથુ સત્થારાનં મુખમુલ્લોકિકાતિ પુથુજ્જના, પુથુ સબ્બગતીહિ અવુટ્ઠિતાતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાભિસઙ્ખારે અભિસઙ્ખરોન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાઓઘેહિ વુય્હન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાસન્તાપેહિ સન્તપ્પન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ નાનાપરિળાહેહિ પરિદય્હન્તીતિ પુથુજ્જના, પુથુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ રત્તા ગિદ્ધા ગધિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોસન્ના લગ્ગા લગિતા પલિબુદ્ધાતિ પુથુજ્જના, પુથુ પઞ્ચહિ નીવરણેહિ આવુટા નિવુતા ઓવુતા પિહિતા પટિચ્છન્ના પટિકુજ્જિતાતિ પુથુજ્જનાતિ (મહાનિ॰ ૫૧). પુથૂનં વા ગણનપથમતીતાનં અરિયધમ્મપરમ્મુખાનં નીચધમ્મસમાચારાનં જનાનં અન્તોગધત્તાપિ પુથુજ્જના. પુથુ વા અયં, વિસુંયેવ સઙ્ખં ગતો, વિસંસટ્ઠો સીલસુતાદિગુણયુત્તેહિ અરિયેહિ જનોતિપિ પુથુજ્જનો. એવમેતેહિ ''અસ્સુતવા પુથુજ્જનો''તિ દ્વીહિપિ પદેહિ યેતે –

દુવે પુથુજ્જના વુત્તા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
અન્ધો પુથુજ્જનો એકો, કલ્યાણેકો પુથુજ્જનોતિ. –

દ્વે પુથુજ્જના વુત્તા. તેસુ અન્ધપુથુજ્જનો વુત્તો હોતીતિ વેદિતબ્બો. **અરિયાનં અદસ્સાવી**તિઆદીસુ **અરિયા**તિ આરકત્તા કિલેસેહિ, અનયે નઇરિયનતો, અયે ઇરિયનતો, સદેવકેન ચ લોકેન અરણીયતો બુદ્ધા ચ પચ્ચેકબુદ્ધા ચ બુદ્ધસાવકા ચ વુચ્ચન્તિ, બુદ્ધા એવ વા ઇધ અરિયા. યથાહ ''સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે…પે॰… તથાગતો અરિયોતિ વુચ્ચતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૯૮). **સપ્પુરિસા**તિ એત્થ પન પચ્ચેકબુદ્ધા તથાગતસાવકા ચ ''સપ્પુરિસા''તિ વેદિતબ્બા. તે હિ લોકુત્તરગુણયોગેન સોભના પુરિસાતિ **સપ્પુરિસા**. સબ્બેવ વા એતે દ્વેધાપિ વુત્તા. બુદ્ધાપિ હિ અરિયા ચ સપ્પુરિસા ચ, પચ્ચેકબુદ્ધા બુદ્ધસાવકાપિ. યથાહ –

''યો વે કતઞ્ઞૂ કતવેદિ ધીરો,
કલ્યાણમિત્તો દળ્હભત્તિ ચ હોતિ;
દુખિતસ્સ સક્કચ્ચ કરોતિ કિચ્ચં,
તથાવિધં સપ્પુરિસં વદન્તી''તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૭૮);

કલ્યાણમિત્તો દળ્હભત્તિ ચ હોતીતિ એત્તાવતા હિ બુદ્ધસાવકો વુત્તો, કતઞ્ઞુતાદીહિ પચ્ચેકબુદ્ધા બુદ્ધાતિ. ઇદાનિ યો તેસં અરિયાનં અદસ્સનસીલો, ન ચ દસ્સને સાધુકારી, સો **અરિયાનં અદસ્સાવી**તિ વેદિતબ્બો. સો ચ ચક્ખુના અદસ્સાવી ઞાણેન અદસ્સાવીતિ દુવિધો, તેસુ ઞાણેન અદસ્સાવી ઇધ અધિપ્પેતો. મંસચક્ખુના હિ

દિબ્બચક્ખુના વા અરિયા દિટ્ઠાપિ અદિટ્ઠાવ હોન્તિ. તેસં ચક્ખૂનં વણ્ણમત્તગ્ગહણતો, ન અરિયભાવગોચરતો. સોણસિઙ્ગાલાદયોપિ ચ ચક્ખુના અરિયે પસ્સન્તિ. ન ચ તે અરિયાનં દસ્સાવિનો.

તત્રિદં વત્થુ – ચિત્તલપબ્બતવાસિનો કિર ખીણાસવત્થેરસ્સ ઉપટ્ઠાકો વુડ્ઢપબ્બજિતો એકદિવસં થેરેન સદ્ધિં પિણ્ડાય ચરિત્વા થેરસ્સ પત્તચીવરં ગહેત્વા પિટ્ઠિતો આગચ્છન્તો થેરં પુચ્છિ ''અરિયા નામ, ભન્તે, કીદિસા''તિ. થેરો આહ ''ઇધેકચ્ચો મહલ્લકો અરિયાનં પત્તચીવરં ગહેત્વા વત્તપટિપત્તિં કત્વા સહચરન્તોપિ નેવ અરિયે જાનાતિ, એવં દુજ્જાના, આવુસો, અરિયા''તિ. એવં વુત્તેપિ સો નેવ અઞ્ઞાસિ. તસ્મા ન ચક્ખુના દસ્સનં દસ્સનં, ઞાણેન દસ્સનમેવ દસ્સનં. યથાહ ''કિં તે, વક્કલિ, ઇમિના પૂતિકાયેન દિટ્ઠેન, યો ખો, વક્કલિ , ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭). તસ્મા ચક્ખુના પસ્સન્તોપિ ઞાણેન અરિયેહિ દિટ્ઠં અનિચ્ચાદિલક્ખણં અપસ્સન્તો અરિયાધિગતઞ્ચ ધમ્મં અનધિગચ્છન્તો અરિયકરધમ્માનં અરિયભાવસ્સ ચ અદિટ્ઠત્તા ''અરિયાનં અદસ્સાવી''તિ વેદિતબ્બો.

અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદોતિ સતિપટ્ઠાનાદિભેદે અરિયધમ્મે અકુસલો. **અરિયધમ્મે અવિનીતો**તિ એત્થ પન –

દુવિધો વિનયો નામ, એકમેકેત્થ પઞ્ચધા;
અભાવતો તસ્સ અયં, ''અવિનીતો''તિ વુચ્ચતિ.

અયઞ્હિ સંવરવિનયો પહાનવિનયોતિ દુવિધો વિનયો. એત્થ ચ દુવિધેપિ વિનયે એકમેકો વિનયો પઞ્ચધા ભિજ્જતિ. **સંવરવિનયો**પિ હિ સીલસંવરો સતિસંવરો ઞાણસંવરો ખન્તિસંવરો વીરિયસંવરોતિ પઞ્ચવિધો. **પહાનવિનયો**પિ તદઙ્ગપહાનં વિક્ખમ્ભનપહાનં સમુચ્છેદપહાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિપહાનં નિસ્સરણપહાનન્તિ પઞ્ચવિધો.

તત્થ ''ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો''તિ (વિભ॰ ૫૧૧) અયં **સીલસંવરો**. ''રક્ખતિ ચક્ખુન્દ્રિયં ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરં આપજ્જતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૩; મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૫; સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૯; અ॰ નિ॰ ૩.૧૬) અયં **સતિસંવરો**.

''યાનિ સોતાનિ લોકસ્મિં, (અજિતાતિ ભગવા)
સતિ તેસં નિવારણં;
સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ,
પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧);

અયં **ઞાણસંવરો**. ''ખમો હોતિ સીતસ્સ ઉણ્હસ્સા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪; ૬.૫૮) અયં **ખન્તિસંવરો**. ''ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪; ૬.૫૮) અયં **વીરિયસંવરો**. સબ્બોપિ ચાયં સંવરો યથાસકં સંવરિતબ્બાનં વિનેતબ્બાનઞ્ચ કાયદુચ્ચરિતાદીનં સંવરણતો ''સંવરો'', વિનયનતો ''વિનયો''તિ વુચ્ચતિ. એવં તાવ સંવરવિનયો પઞ્ચધા ભિજ્જતીતિ વેદિતબ્બો.

તથા યં નામરૂપપરિચ્છેદાદીસુ વિપસ્સનાઞાણેસુ પટિપક્ખભાવતો દીપાલોકેનેવ તમસ્સ, તેન તેન વિપસ્સનાઞાણેન તસ્સ તસ્સ અનત્થસ્સ પહાનં. સેય્યથિદં, નામરૂપવવત્થાનેન સક્કાયદિટ્ઠિયા, પચ્ચયપરિગ્ગહેન અહેતુવિસમહેતુદિટ્ઠીનં, તસ્સેવ અપરભાગેન કઙ્ખાવિતરણેન કથંકથીભાવસ્સ, કલાપસમ્મસનેન ''અહં મમા''તિ

ગાહસ્સ, મગ્ગામગ્ગવવત્થાનેન અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાય, ઉદયદસ્સનેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા, વયદસ્સનેન સસ્સતદિટ્ઠિયા, ભયદસ્સનેન સભયે અભયસઞ્ઞાય, આદીનવદસ્સનેન અસ્સાદસઞ્ઞાય, નિબ્બિદાનુપસ્સનાય અભિરતિસઞ્ઞાય, મુચ્ચિતુકમ્યતાઞાણેન અમુચ્ચિતુકમ્યતાય, ઉપેક્ખાઞાણેન અનુપેક્ખાય, અનુલોમેન ધમ્મટ્ઠિતિયં નિબ્બાને ચ પટિલોમભાવસ્સ, ગોત્રભુના સઙ્ખારનિમિત્તગ્ગાહસ્સ પહાનં, એતં **તદઙ્ગપહાનં**નામ.

યં પન ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના પવત્તિભાવનિવારણતો ઘટપ્પહારેનેવ ઉદકપિટ્ઠે સેવાલસ્સ તેસં તેસં નીવરણાદિધમ્માનં પહાનં, એતં **વિક્ખમ્ભનપહાનં** નામ.

યં ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા તંતંમગ્ગવતો અત્તનો અત્તનો સન્તાને ‘‘દિટ્ઠિગતાનં પહાનાયા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭) નયેન વુત્તસ્સ સમુદયપક્ખિકસ્સ કિલેસગણસ્સ અચ્ચન્તં અપ્પવત્તિભાવેન પહાનં, ઇદં **સમુચ્છેદપહાનં** નામ. યં પન ફલક્ખણે પટિપ્પસ્સદ્ધત્તં કિલેસાનં, એતં **પટિપ્પસ્સદ્ધિપહાનં** નામ. યં સબ્બસઙ્ખતનિસ્સટત્તા પહીનસબ્બસઙ્ખતં નિબ્બાનં એતં **નિસ્સરણપહાનં** નામ. સબ્બમ્પિ ચેતં પહાનં યસ્મા ચાગટ્ઠેન પહાનં, વિનયનટ્ઠેન વિનયો, તસ્મા ‘‘પહાનવિનયો’’તિ વુચ્ચતિ. તંતંપહાનવતો વા તસ્સ તસ્સ વિનયસ્સ સમ્ભવતોપેતં ‘‘પહાનવિનયો’’તિ વુચ્ચતિ. એવં પહાનવિનયોપિ પઞ્ચધા ભિજ્જતીતિ વેદિતબ્બો.

એવમયં સઙ્ખેપતો દુવિધો, ભેદતો ચ દસવિધો વિનયો ભિન્નસંવરત્તા પહાતબ્બસ્સ ચ અપ્પહીનત્તા યસ્મા એતસ્સ અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ નત્થિ, તસ્મા અભાવતો તસ્સ અયં અવિનીતોતિ વુચ્ચતીતિ. એસ નયો **સપ્પુરિસાનં અદસ્સાવી સપ્પુરિસધમ્મસ્સ અકોવિદો સપ્પુરિસધમ્મે અવિનીતો**તિ એત્થપિ. નિન્નાનાકરણઞ્હિ એતં અત્થતો. યથાહ ‘‘યેવ તે અરિયા, તેવ તે સપ્પુરિસા. યેવ તે સપ્પુરિસા, તેવ તે અરિયા. યો એવ સો અરિયાનં ધમ્મો, સો એવ સો સપ્પુરિસાનં ધમ્મો. યો એવ સો સપ્પુરિસાનં ધમ્મો, સો એવ સો અરિયાનં ધમ્મો. યેવ તે અરિયવિનયા, તેવ તે સપ્પુરિસવિનયા. યેવ તે સપ્પુરિસવિનયા, તેવ તે અરિયવિનયા. અરિયેતિ વા સપ્પુરિસેતિ વા, અરિયધમ્મેતિ વા સપ્પુરિસધમ્મેતિ વા, અરિયવિનયેતિ વા સપ્પુરિસવિનયેતિ વા એસેસે એકે એકત્થે સમે સમભાગે તજ્જાતે તઞ્ઞેવા’’તિ.

‘‘કસ્મા પન ભગવા સબ્બધમ્મમૂલપરિયાયં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામી’’તિ વત્વા તં અદેસેત્વાવ ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી’’તિ એવં પુથુજ્જનં નિદ્દિસીતિ? પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ધમ્મદેસનાય તમત્થં આવિકાતું. ભગવતો હિ ધમ્માધિટ્ઠાના ધમ્મદેસના, ધમ્માધિટ્ઠાના પુગ્ગલદેસના, પુગ્ગલાધિટ્ઠાના પુગ્ગલદેસના, પુગ્ગલાધિટ્ઠાના ધમ્મદેસનાતિ ધમ્મપુગ્ગલવસેનેવ તાવ ચતુબ્બિધા દેસના.

તત્થ, ‘‘તિસ્સો ઇમા, ભિક્ખવે, વેદના. કતમા તિસ્સો? સુખા વેદના દુક્ખા વેદના અદુક્ખમસુખા વેદના. ઇમા ખો, ભિક્ખવે, તિસ્સો વેદના’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૦) એવરૂપી ધમ્માધિટ્ઠાના ધમ્મદેસના વેદિતબ્બા. ‘‘છ ધાતુયો અયં પુરિસો છ ફસ્સાયતનો અટ્ઠારસ મનોપવિચારો ચતુરાધિટ્ઠાનો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૩) એવરૂપી ધમ્માધિટ્ઠાના પુગ્ગલદેસના. ‘‘તયોમે, ભિક્ખવે, પુગ્ગલા સન્તો સંવિજ્જમાના લોકસ્મિં. કતમે તયો? અન્ધો એકચક્ખુ દ્વિચક્ખુ. કતમો ચ, ભિક્ખવે, પુગ્ગલો અન્ધો’’તિ? (અ॰ નિ॰ ૩.૨૯) એવરૂપી પુગ્ગલાધિટ્ઠાના પુગ્ગલદેસના. ‘‘કતમઞ્ચ, ભિક્ખવે, દુગ્ગતિભયં? ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ, કાયદુચ્ચરિતસ્સ ખો પાપકો વિપાકો અભિસમ્પરાયં…પે॰… સુદ્ધમત્તાનં પરિહરતિ. ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, દુગ્ગતિભય’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૧) એવરૂપી પુગ્ગલાધિટ્ઠાના ધમ્મદેસના.

સ્વાયં ઇધ યસ્મા પુથુજ્જનો અપરિઞ્ઞાતવત્થુકો, અપરિઞ્ઞામૂલિકા ચ ઇધાધિપ્પેતાનં સબ્બધમ્માનં મૂલભૂતા મઞ્ઞના હોતિ, તસ્મા પુથુજ્જનં દસ્સેત્વા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય તમત્થં આવિકાતું, ''ઇધ, ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી''તિ એવં પુથુજ્જનં નિદ્દિસીતિ વેદિતબ્બો.

સુત્તનિક્ખેપવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પથવીવારવણ્ણના

એવં પુથુજ્જનં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ તસ્સ પથવીઆદીસુ વત્થૂસુ સબ્બસક્કાયધમ્મજનિતં મઞ્ઞનં દસ્સેન્તો, **પથવિં પથવિતો**તિઆદિમાહ. તત્થ લક્ખણપથવી સસમ્ભારપથવી આરમ્મણપથવી સમ્મુતિપથવીતિ ચતુબ્બિધા પથવી. તાસુ ''કતમા ચ, આવુસો, અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતુ? યં અજ્ઝત્તં પચ્ચત્તં કક્ખળં ખરિગત''ન્તિઆદીસુ (વિભ॰ ૧૭૩) વુત્તા **લક્ખણપથવી**. ''પથવિં ખણેય્ય વા ખણાપેય્ય વા''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૫) વુત્તા **સસમ્ભારપથવી**. યે ચ કેસાદયો વીસતિ કોટ્ઠાસા, અયોલોહાદયો ચ બાહિરા. સા હિ વણ્ણાદીહિ સમ્ભારેહિ સદ્ધિં પથવીતિ સસમ્ભારપથવી. ''પથવીકસિણમેકો સઞ્જાનાતી''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૬૦) આગતા પન **આરમ્મણપથવી**, નિમિત્તપથવીતિપિ વુચ્ચતિ. પથવીકસિણજ્ઝાનલાભી દેવલોકે નિબ્બત્તો આગમનવસેન પથવીદેવતાતિ નામં લભતિ. અયં **સમ્મુતિપથવી**તિ વેદિતબ્બા. સા સબ્બાપિ ઇધ લબ્ભતિ. તાસુ યંકઞ્ચિ પથવિં અયં પુથુજ્જનો પથવિતો સઞ્જાનાતિ, પથવીતિ સઞ્જાનાતિ, પથવીભાગેન સઞ્જાનાતિ, લોકવોહારં ગહેત્વા સઞ્ઞાવિપલ્લાસેન સઞ્જાનાતિ પથવીતિ. એવં પથવીભાગં અમુઞ્ચન્તોયેવ વા એતં ''સત્તોતિ વા સત્તસ્સા''તિ વા આદિના નયેન સઞ્જાનાતિ. કસ્મા એવં સઞ્જાનાતીતિ ન વત્તબ્બં. ઉમ્મત્તકો વિય હિ પુથુજ્જનો. સો યંકિઞ્ચિ યેન કેનચિ આકારેન ગણ્હાતિ. અરિયાનં અદસ્સાવિતાદિભેદમેવ વા એત્થ કારણં. યં વા પરતો ''અપરિઞ્ઞાતં તસ્સા''તિ વદન્તેન ભગવતાવ વુત્તં.

પથવિં પથવિતો સઞ્ઞત્વાતિ સો તં પથવિં એવં વિપરીતસઞ્ઞાય સઞ્જાનિત્વા, ''સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા''તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૮૦) વચનતો અપરભાગે થામપત્તેહિ તણ્હામાનદિટ્ઠિપપઞ્ચેહિ ઇધ મઞ્ઞનાનામેન વુત્તેહિ મઞ્ઞતિ કપ્પેતિ વિકપ્પેતિ, નાનપ્પકારતો અઞ્ઞથા ગણ્હાતિ. તેન વુત્તં ''પથવિં મઞ્ઞતી''તિ. એવં મઞ્ઞતો યસ્સ તા મઞ્ઞના ઓળારિકનયેન દસ્સેતું ''યા અયં કેસા લોમા''તિઆદિના નયેન વીસતિભેદા અજ્ઝત્તિકા પથવી વુત્તા. યા ચાયં વિભઙ્ગે ''તત્થ કતમા બાહિરા પથવીધાતુ? યં બાહિરં કક્ખળં ખરિગતં કક્ખળત્તં કક્ખળભાવો બહિદ્ધા અનુપાદિન્નં. સેય્યથિદં, અયો લોહં તિપુ સીસં સજ્ઝં મુત્તા મણિ વેળુરિયં સઙ્ખો સિલા પવાળં રજતં જાતરૂપં લોહિતઙ્કો મસારગલ્લં તિણં કટ્ઠં સક્ખરા કઠલં ભૂમિ પાસાણો પબ્બતો''તિ (વિભ॰ ૧૭૩) એવં બાહિરા પથવી વુત્તા. યા ચ અજ્ઝત્તારમ્મણત્તિકે નિમિત્તપથવી, તં ગહેત્વા અયમત્થયોજના વુચ્ચતિ.

પથવિં મઞ્ઞતીતિ તીહિ મઞ્ઞનાહિ અહં પથવીતિ મઞ્ઞતિ, મમ પથવીતિ મઞ્ઞતિ, પરો પથવીતિ મઞ્ઞતિ, પરસ્સ પથવીતિ મઞ્ઞતિ, અથ વા અજ્ઝત્તિકં પથવિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ, માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ, દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. કથં? અયઞ્હિ કેસાદીસુ છન્દરાગં જનેતિ કેસે અસ્સાદેતિ અભિનન્દતિ અભિવદતિ અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ. લોમે, નખે, દન્તે, તચં, અઞ્ઞતરં વા પન રજ્જનીયવત્થું. એવં અજ્ઝત્તિકં પથવિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ઇતિ મે કેસા સિયું અનાગતમદ્ધાનં. ઇતિ લોમાતિઆદિના વા પન નયેન તત્થ નન્દિં સમન્નાનેતિ. ''ઇમિનાહં સીલેન વા…પે॰… બ્રહ્મચરિયેન વા એવં સિનિદ્ધમુદુસુખુમનીલકેસો

ભવિસ્સામી''તિઆદિના વા પન નયેન અપ્પટિલદ્ધાનં પટિલાભાય ચિત્તં પણિદહતિ. એવમ્પિ અજ્ઝત્તિકં પથવિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

તથા અત્તનો કેસાદીનં સમ્પત્તિં વા વિપત્તિં વા નિસ્સાય માનં જનેતિ, ''સેય્યોહમસ્મીતિ વા સદિસોહમસ્મીતિ વા હીનોહમસ્મીતિ વા''તિ. એવં અજ્ઝત્તિકં પથવિં માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૭) આગતનયેન પન કેસં ''જીવો''તિ અભિનિવિસતિ. એસ નયો લોમાદીસુ. એવં અજ્ઝત્તિકં પથવિં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

અથ વા ''યા ચેવ ખો પનાવુસો, અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતુ, યા ચ બાહિરા પથવીધાતુ, પથવીધાતુરેવેસા , તં નેતં મમા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૨) ઇમિસ્સા પવત્તિયા પચ્ચનીકનયેન કેસાદિભેદં પથવિં એતં મમ એસોહમસ્મિ એસો મે અત્તાતિ અભિનિવિસતિ. એવમ્પિ અજ્ઝત્તિકં પથવિં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. એવં તાવ અજ્ઝત્તિકં પથવિં તીહિ મઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ.

યથા ચ અજ્ઝત્તિકં એવં બાહિરમ્પિ. કથં? ''અયઞ્હિ અયલોહાદીસુ છન્દરાગં જનેતિ. અયલોહાદીનિ અસ્સાદેતિ અભિનન્દતિ અભિવદતિ અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ. મમ અયો મમ લોહન્તિઆદિના નયેન અયાદીનિ મમાયતિ રક્ખતિ ગોપયતિ, એવં બાહિરં પથવિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ઇતિ મે અયલોહાદયો સિયું અનાગતમદ્ધાનન્તિ વા પનેત્થ નન્દિં સમન્નાનેતિ, ઇમિનાહં સીલેન વા વતેન વા તપેન વા બ્રહ્મચરિયેન વા એવં સમ્પન્નઅયલોહાદિઉપકરણો ભવિસ્સામી''તિ અપ્પટિલદ્ધસ્સ પટિલાભાય ચિત્તં પણિદહતિ. એવમ્પિ બાહિરં પથવિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

તથા અત્તનો અયલોહાદીનં સમ્પત્તિં વા વિપત્તિં વા નિસ્સાય માનં જનેતિ ''ઇમિનાહં સેય્યોસ્મીતિ વા, સદિસોસ્મીતિ વા હીનોસ્મીતિ વા''તિ (વિભ॰ ૮૩૨) એવં બાહિરં પથવિં માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. અયે જીવસઞ્ઞી હુત્વા પન અયં ''જીવો''તિ અભિનિવિસતિ. એસ નયો લોહાદીસુ. એવં બાહિરં પથવિં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

અથ વા ''ઇધેકચ્ચો પથવીકસિણં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. યં પથવીકસિણં, સો અહં. યો અહં, તં પથવીકસિણન્તિ પથવીકસિણઞ્ચ અત્તઞ્ચ અદ્વયં સમનુપસ્સતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૩૧) પટિસમ્ભિદાયં વુત્તનયેનેવ નિમિત્તપથવિં ''અત્તા''તિ અભિનિવિસતિ. એવં બાહિરં પથવિં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. એવમ્પિ બાહિરં પથવિં તીહિ મઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ. એવં તાવ ''પથવિં મઞ્ઞતી''તિ એત્થ તિસ્સોપિ મઞ્ઞના વેદિતબ્બા. ઇતો પરં સઙ્ખેપેનેવ કથયિસ્સામ.

પથવિયા મઞ્ઞતીતિ એત્થ **પથવિયા**તિ ભુમ્મવચનમેતં. તસ્મા અહં પથવિયાતિ મઞ્ઞતિ, મય્હં કિઞ્ચનં પલિબોધો પથવિયાતિ મઞ્ઞતિ, પરો પથવિયાતિ મઞ્ઞતિ, પરસ્સ કિઞ્ચનં પલિબોધો પથવિયાતિ મઞ્ઞતીતિ અયમેત્થ અત્થો.

અથ વા ય્વાયં ''કથં રૂપસ્મિં અત્તાનં સમનુપસ્સતિ? ઇધેકચ્ચો વેદનં... સઞ્ઞં... સઙ્ખારે... વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતિ, તસ્સ એવં હોતિ, અયં ખો મે અત્તા, સો ખો પન મે અત્તા ઇમસ્મિં રૂપેતિ એવં રૂપસ્મિં વા અત્તાનં સમનુપસ્સતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૩૧) એતસ્સ અત્થનયો વુત્તો, એતેનેવ નયેન વેદનાદિધમ્મે અત્તતો ગહેત્વા તતો અજ્ઝત્તિકબાહિરાસુ પથવીસુ યંકિઞ્ચિ પથવિં તસ્સોકાસભાવેન પરિકપ્પેત્વા સો ખો પન મે અયં અત્તા

ઇમિસ્સા પથવિયાતિ મઞ્ઞન્તો પથવિયા મઞ્ઞતિ, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ અત્તનિ સિનેહં તબ્બત્થુકઞ્ચ માનં ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. યદા પન તેનેવ નયેન સો ખો પનસ્સ અત્તા પથવિયાતિ મઞ્ઞતિ, તદા દિટ્ઠિમઞ્ઞના એવ યુજ્જતિ. ઇતરાયોપિ પન ઇચ્છન્તિ.

પથવિતો મઞ્ઞતીતિ એત્થ પન **પથવિતો**તિ નિસ્સક્કવચનં. તસ્મા સઉપકરણસ્સ અત્તનો વા પરસ્સ વા યથાવુત્તપ્પભેદતો પથવિતો ઉપ્પત્તિં વા નિગ્ગમનં વા પથવિતો વા અઞ્ઞો અત્તાતિ મઞ્ઞમાનો પથવિતો મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞિતે વત્થુસ્મિં સિનેહં માનઞ્ચ ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. અપરે આહુ પથવીકસિણં પરિત્તં ભાવેત્વા તતો અઞ્ઞં અપ્પમાણં અત્તાનં ગહેત્વા પથવિતો બહિદ્ધાપિ મે અત્તાતિ મઞ્ઞમાનો પથવિતો મઞ્ઞતીતિ.

પથવિં મેતિ મઞ્ઞતીતિ એત્થ પન કેવલઞ્હિ મહાપથવિં તણ્હાવસેન મમાયતીતિ ઇમિના નયેન પવત્તા એકા તણ્હામઞ્ઞના એવ લબ્ભતીતિ વેદિતબ્બા. સા ચાયં મમ કેસા, મમ લોમા, મમ અયો, મમ લોહન્તિ એવં યથાવુત્તપ્પભેદાય સબ્બાયપિ અજ્ઝત્તિકબાહિરાય પથવિયા યોજેતબ્બાતિ.

પથવિં અભિનન્દતીતિ વુત્તપ્પકારમેવ પથવિં તણ્હાદીહિ અભિનન્દતિ, અસ્સાદેતિ, પરામસતિ ચાતિ વુત્તં હોતિ. ''પથવિં મઞ્ઞતી''તિ એતેનેવ એતસ્મિં અત્થે સિદ્ધે કસ્મા એતં વુત્તન્તિ ચે. અવિચારિતમેતં પોરાણેહિ. અયં પન અત્તનો મતિ, દેસનાવિલાસતો વા આદીનવદસ્સનતો વા. યસ્સા હિ ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધત્તા નાનાનયવિચિત્રદેસનાવિલાસસમ્પન્નો, અયં સા ભગવતા સુપ્પટિવિદ્ધા. તસ્મા પુબ્બે મઞ્ઞનાવસેન કિલેસુપ્પત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અભિનન્દનાવસેન દસ્સેન્તો દેસનાવિલાસતો વા ઇદમાહ . યો વા પથવિં મઞ્ઞતિ, પથવિયા મઞ્ઞતિ, પથવિતો મઞ્ઞતિ, પથવિં મેતિ મઞ્ઞતિ, સો યસ્મા ન સક્કોતિ પથવીનિસ્સિતં તણ્હં વા દિટ્ઠિં વા પહાતું, તસ્મા પથવિં અભિનન્દતિયેવ. યો ચ પથવિં અભિનન્દતિ, દુક્ખં સો અભિનન્દતિ, દુક્ખઞ્ચ આદીનવોતિ આદીનવદસ્સનતોપિ ઇદમાહ. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા ''યો, ભિક્ખવે, પથવીધાતું અભિનન્દતિ, દુક્ખં સો અભિનન્દતિ, યો દુક્ખં અભિનન્દતિ, અપરિમુત્તો સો દુક્ખસ્માતિ વદામી''તિ.

એવં પથવીવત્થુકં મઞ્ઞનં અભિનન્દનઞ્ચ વત્વા ઇદાનિ યેન કારણેન સો મઞ્ઞતિ, અભિનન્દતિ ચ, તં કારણં આવિકરોન્તો આહ **તં કિસ્સ હેતુ, અપરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ વદામી**તિ. તસ્સત્થો, સો પુથુજ્જનો તં પથવિં કિસ્સ હેતુ મઞ્ઞતિ, કેન કારણેન મઞ્ઞતિ, અભિનન્દતીતિ ચે. અપરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ વદામીતિ, યસ્મા તં વત્થુ તસ્સ અપરિઞ્ઞાતં, તસ્માતિ વુત્તં હોતિ. યો હિ પથવિં પરિજાનાતિ, સો તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનાતિ ઞાતપરિઞ્ઞાય તીરણપરિઞ્ઞાય પહાનપરિઞ્ઞાયાતિ.

તત્થ કતમા ઞાતપરિઞ્ઞા. પથવીધાતું પરિજાનાતિ, અયં પથવીધાતુ અજ્ઝત્તિકા, અયં બાહિરા, ઇદમસ્સા લક્ખણં, ઇમાનિ રસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનાનીતિ, અયં **ઞાતપરિઞ્ઞા**. કતમા તીરણપરિઞ્ઞા? એવં ઞાતં કત્વા પથવીધાતું તીરેતિ અનિચ્ચતો દુક્ખતો રોગતોતિ દ્વાચત્તાલીસાય આકારેહિ, અયં **તીરણપરિઞ્ઞા**. કતમા પહાનપરિઞ્ઞા? એવં તીરયિત્વા અગ્ગમગ્ગેન પથવીધાતુયા છન્દરાગં પજહતિ, અયં **પહાનપરિઞ્ઞા**.

નામરૂપવવત્થાનં વા ઞાતપરિઞ્ઞા. કલાપસમ્મસનાદિઅનુલોમપરિયોસાના તીરણપરિઞ્ઞા. અરિયમગ્ગે ઞાણં પહાનપરિઞ્ઞાતિ. યો પથવિં પરિજાનાતિ, સો ઇમાહિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનાતિ, અસ્સ ચ પુથુજ્જનસ્સ તા પરિઞ્ઞાયો નત્થિ, તસ્મા અપરિઞ્ઞાતત્તા પથવિં મઞ્ઞતિ ચ અભિનન્દતિ ચાતિ. તેનાહ ભગવા – ઇધ,

ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો…પે॰… પથવિં મઞ્ઞતિ, પથવિયા મઞ્ઞતિ, પથવિતો મઞ્ઞતિ, પથવિં મેતિ મઞ્ઞતિ, પથવિં અભિનન્દતિ. તં કિસ્સ હેતુ? અપરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ વદામી''તિ.

પથવીવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આપોવારાદિવણ્ણના

આપં આપતોતિ એત્થાપિ લક્ખણસસમ્ભારારમ્મણસમ્મુતિવસેન ચતુબ્બિધો આપો. તેસુ ''તત્થ, કતમા અજ્ઝત્તિકા આપોધાતુ. યં અજ્ઝત્તં પચ્ચત્તં આપો આપોગતં, સિનેહો સિનેહગતં બન્ધનત્તં રૂપસ્સ અજ્ઝત્તં ઉપાદિન્ન''ન્તિઆદીસુ (વિભ॰ ૧૭૪) વુત્તો **લક્ખણઆપો**. ''આપોકસિણં ઉગ્ગણ્હન્તો આપસ્મિં નિમિત્તં ગણ્હાતી''તિઆદીસુ વુત્તો **સસમ્ભારાપો**. સેસં સબ્બં પથવિયં વુત્તસદિસમેવ. કેવલં યોજનાનયે પન ''પિત્તં સેમ્હ''ન્તિઆદિના નયેન વુત્તા દ્વાદસભેદા અજ્ઝત્તિકા આપોધાતુ, ''તત્થ, કતમા બાહિરા આપોધાતુ? યં બાહિરં આપો આપોગતં, સિનેહો સિનેહગતં બન્ધનત્તં રૂપસ્સ બહિદ્ધા અનુપાદિન્નં. સેય્યથિદં, મૂલરસો ખન્ધરસો તચરસો પત્તરસો પુપ્ફરસો ફલરસો ખીરં દધિ સપ્પિ નવનીતં તેલં મધુ ફાણિતં ભુમ્માનિ વા ઉદકાનિ અન્તલિક્ખાનિ વા''તિ (વિભ॰ ૧૭૪) એવં વુત્તા ચ બાહિરા આપોધાતુ વેદિતબ્બા, યો ચ અજ્ઝત્તારમ્મણત્તિકે નિમિત્તઆપો.

તેજં તેજતોતિ ઇમસ્મિં તેજોવારેપિ વુત્તનયેનેવ વિત્થારો વેદિતબ્બો. યોજનાનયે પનેત્થ ''યેન ચ સન્તપ્પતિ, યેન ચ જીરીયતિ, યેન ચ પરિડય્હતિ, યેન ચ અસિતપીતખાયિતસાયિતં સમ્મા પરિણામં ગચ્છતી''તિ (વિભ॰ ૧૭૫) એવં વુત્તા ચતુપ્પભેદા અજ્ઝત્તિકા તેજોધાતુ. ''તત્થ કતમા બાહિરા તેજોધાતુ? યં બાહિરં તેજો તેજોગતં ઉસ્મા ઉસ્માગતં ઉસુમં ઉસુમગતં બહિદ્ધા અનુપાદિન્નં. સેય્યથિદં, કટ્ઠગ્ગિ પલાલગ્ગિ તિણગ્ગિ ગોમયગ્ગિ થુસગ્ગિ સઙ્કારગ્ગિ ઇન્દગ્ગિ અગ્ગિસન્તાપો સૂરિયસન્તાપો કટ્ઠસન્નિચયસન્તાપો તિણસન્નિચયસન્તાપો ધઞ્ઞસન્નિચયસન્તાપો ભણ્ડસન્નિચયસન્તાપો''તિ (વિભ॰ ૧૭૫) એવં વુત્તા ચ બાહિરા તેજોધાતુ વેદિતબ્બા.

વાયં વાયતોતિ ઇમસ્સ વાયવારસ્સાપિ યોજનાનયે પન ''ઉદ્ધઙ્ગમા વાતા અધોગમા વાતા કુચ્છિસયા વાતા કોટ્ઠાસયા વાતા અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો વાતા સત્થકવાતા ખુરકવાતા ઉપ્પલકવાતા અસ્સાસો પસ્સાસો''તિ એવં વુત્તા અજ્ઝત્તિકા વાયોધાતુ. ''તત્થ કતમા બાહિરા વાયોધાતુ? યં બાહિરં વાયો વાયોગતં થમ્ભિતત્તં રૂપસ્સ બહિદ્ધા અનુપાદિન્નં. સેય્યથિદં, પુરત્થિમા વાતા પચ્છિમા વાતા ઉત્તરા વાતા દક્ખિણા વાતા સરજા વાતા અરજા વાતા સીતા વાતા ઉણ્હા વાતા પરિત્તા વાતા અધિમત્તા વાતા કાળવાતા વેરમ્ભવાતા પક્ખવાતા સુપણ્ણવાતા તાલવણ્ટવાતા વિધૂપનવાતા''તિ (વિભ॰ ૧૭૬) એવં વુત્તા ચ બાહિરા વાયોધાતુ વેદિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવાતિ. એત્તાવતા ચ ય્વાયં –

> ''વુત્તમ્હિ એકધમ્મે, યે ધમ્મા એકલક્ખણા તેન;
> વુત્તા ભવન્તિ સબ્બે, ઇતિ વુત્તો લક્ખણો હારો''તિ. –

એવં નેત્તિયં **લક્ખણો** નામ હારો વુત્તો, તસ્સ વસેન યસ્મા ચતૂસુ ભૂતેસુ ગહિતેસુ ઉપાદારૂપમ્પિ ગહિતમેવ ભવતિ, રૂપલક્ખણં અનતીતત્તા. યઞ્ચ ભૂતોપાદારૂપં સો રૂપક્ખન્ધો. તસ્મા ''અસ્સુતવા પુથુજ્જનો પથવિં આપં તેજં વાયં મઞ્ઞતી''તિ વદન્તેન અત્થતો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતીતિપિ વુત્તં હોતિ. ''પથવિયા આપસ્મિં તેજસ્મિં

વાયસ્મિં મઞ્ઞતી’’તિ વદન્તેન રૂપસ્મિં વા અત્તાનં સમનુપસ્સતીતિ વુત્તમ્પિ હોતિ. ‘‘પથવિતો આપતો તેજતો વાયતો મઞ્ઞતી’’તિ વદન્તેન રૂપતો અઞ્ઞો અત્તાતિ સિદ્ધત્તા રૂપવન્તં વા અત્તાનં અત્તનિ વા રૂપં સમનુપસ્સતીતિપિ વુત્તં હોતિ. એવમેતા ચતસ્સો રૂપવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિમઞ્ઞના વેદિતબ્બા. તત્થ એકા ઉચ્છેદદિટ્ઠિ, તિસ્સો સસ્સતદિટ્ઠિયોતિ દ્વેવ દિટ્ઠિયો હોન્તીતિ અયમ્પિ અત્થવિસેસો વેદિતબ્બો.

આપોવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભૂતવારાદિવણ્ણના

૩. એવં રૂપમુખેન સઙ્ખારવત્થુકં મઞ્ઞનં વત્વા ઇદાનિ યે સઙ્ખારે ઉપાદાય સત્તા પઞ્ઞપીયન્તિ, તેસુ સઙ્ખારેસુ સત્તેસુપિ યસ્મા પુથુજ્જનો મઞ્ઞનં કરોતિ, તસ્મા તે સત્તે નિદ્દિસન્તો **ભૂતે ભૂતતો સઞ્જાનાતી**તિઆદિમાહ. તત્થાયં **ભૂત**સદ્દો પઞ્ચક્ખન્ધઅમનુસ્સધાતુવિજ્જમાનખીણાસવસત્તરુક્ખાદીસુ દિસ્સતિ. ‘‘ભૂતમિદન્તિ, ભિક્ખવે, સમનુપસ્સથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૧) હિ અયં પઞ્ચક્ખન્ધેસુ દિસ્સતિ. ‘‘યાનીધ ભૂતાનિ સમાગતાની’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૨૨૪) એત્થ અમનુસ્સેસુ. ‘‘ચત્તારો ખો, ભિક્ખુ, મહાભૂતા હેતૂ’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૬) એત્થ ધાતૂસુ. ‘‘ભૂતસ્મિં પાચિત્તિય’’ન્તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૯) વિજ્જમાને. ‘‘યો ચ કાલઘસો ભૂતો’’તિ (જા॰ ૧.૧૦.૧૯૦) એત્થ ખીણાસવે. ‘‘સબ્બેવ નિક્ખિપિસ્સન્તિ ભૂતા લોકે સમુસ્સય’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૨૦) એત્થ સત્તેસુ. ‘‘ભૂતગામપાતબ્યતાયા’’તિ (પાચિ॰ ૯૦) એત્થ રુક્ખાદીસુ. ઇધ પનાયં સત્તેસુ વત્તતિ, નો ચ ખો અવિસેસેન. ચાતુમહારાજિકાનં હિ હેટ્ઠા સત્તા ઇધ ભૂતાતિ અધિપ્પેતા.

તત્થ **ભૂતે ભૂતતો સઞ્જાનાતી**તિઆદિ વુત્તનયમેવ. **ભૂતે મઞ્ઞતી**તિઆદીસુ પન તિસ્સોપિ મઞ્ઞના યોજેતબ્બા. કથં? અયઞ્હિ ‘‘સો પસ્સતિ ગહપતિં વા ગહપતિપુત્તં વા પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતં સમઙ્ગિભૂત’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૫૦) વુત્તનયેન ભૂતે સુભા સુખિતાતિ ગહેત્વા રજ્જતિ, દિસ્વાપિ ને રજ્જતિ, સુત્વાપિ, ઘાયિત્વાપિ, સાયિત્વાપિ, ફુસિત્વાપિ, ઞત્વાપિ. એવં ભૂતે તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ‘‘અહો વતાહં ખત્તિયમહાસાલાનં વા સહબ્યતં ઉપપજ્જેય્ય’’ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૩૭) વા પન નયેન અપ્પટિલદ્ધસ્સ પટિલાભાય ચિત્તં પણિદહતિ, એવમ્પિ ભૂતે તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. અત્તનો પન ભૂતાનઞ્ચ સમ્પત્તિવિપત્તિં નિસ્સાય અત્તાનં વા સેય્યં દહતિ. ભૂતેસુ ચ યંકિઞ્ચિ ભૂતં હીનં અત્તાનં વા હીનં, યંકિઞ્ચિ ભૂતં સેય્યં . અત્તાનં વા ભૂતેન, ભૂતં વા અત્તના સદિસં દહતિ. યથાહ ‘‘ઇધેકચ્ચો જાતિયા વા...પે॰... અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વત્થુના પુબ્બકાલં પરેહિ સદિસં અત્તાનં દહતિ. અપરકાલં અત્તાનં સેય્યં દહતિ. પરે હીને દહતિ, યો એવરૂપો માનો ... પે॰... અયં વુચ્ચતિ માનાતિમાનો’’તિ (વિભ॰ ૮૭૬-૮૮૦). એવં ભૂતે માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

ભૂતે પન ‘‘નિચ્ચા ધુવા સસ્સતા અવિપરિણામધમ્મા’’તિ વા ‘‘સબ્બે સત્તા સબ્બે પાણા સબ્બે ભૂતા સબ્બે જીવા અવસા અબલા અવીરિયા નિયતિસઙ્ગતિભાવપરિણતા છસ્વેવાભિજાતીસુ સુખદુક્ખં પટિસંવેદેન્તી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮) વા મઞ્ઞમાનો દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. એવં ભૂતે તીહિ મઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ.

કથં **ભૂતેસુ મઞ્ઞતિ?** તેસુ તેસુ ભૂતેસુ અત્તનો ઉપપત્તિં વા સુખુપ્પત્તિં વા આકઙ્ખતિ. એવં તાવ તણ્હામઞ્ઞનાય ભૂતેસુ મઞ્ઞતિ. ભૂતેસુ વા ઉપપત્તિં આકઙ્ખમાનો દાનં દેતિ, સીલં સમાદિયતિ, ઉપોસથકમ્મં કરોતિ. એવમ્પિ ભૂતેસુ તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ભૂતે પન સમૂહગ્ગાહેન ગહેત્વા તત્થ એકચ્ચે ભૂતે સેય્યતો દહતિ, એકચ્ચે સદિસતો વા હીનતો વાતિ. એવં ભૂતેસુ માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. તથા એકચ્ચે ભૂતે નિચ્ચા

ધુવાતિ મઞ્ઞતિ. એકચ્ચે અનિચ્ચા અધુવાતિ, અહમ્પિ ભૂતેસુ અઞ્ઞતરોસ્મીતિ વા મઞ્ઞતિ. એવં ભૂતેસુ દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ.

ભૂતતો મઞ્ઞતીતિ એત્થ પન સઉપકરણસ્સ અત્તનો વા પરસ્સ વા યતો કુતોચિ ભૂતતો ઉપ્પત્તિં મઞ્ઞમાનો ભૂતતો મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞિતે વત્થુસ્મિં સિનેહં માનઞ્ચ ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. **ભૂતે મેતિ મઞ્ઞતી**તિ એત્થ પન એકા તણ્હામઞ્ઞનાવ લબ્ભતિ. સા ચાયં ''મમ પુત્તા, મમ ધીતા, મમ અજેળકા, કુક્કુટસૂકરા, હત્થિગવસ્સવળવા''તિ એવમાદિના નયેન મમાયતો પવત્તતીતિ વેદિતબ્બા. **ભૂતે અભિનન્દતી**તિ એતં વુત્તનયમેવ. **અપરિઞ્ઞાતં તસ્સા**તિ એત્થ પન યે સઙ્ખારે ઉપાદાય ભૂતાનં પઞ્ઞત્તિ, તેસં અપરિઞ્ઞાતત્તા ભૂતા અપરિઞ્ઞાતા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. યોજના પન વુત્તનયેનેવ કાતબ્બા.

એવં સઙ્ખેપતો સઙ્ખારવસેન ચ સત્તવસેન ચ મઞ્ઞનાવત્થું દસ્સેત્વા ઇદાનિ ભૂમિવિસેસાદિના ભેદેન વિત્થારતોપિ તં દસ્સેન્તો **દેવે દેવતો**તિઆદિમાહ. તત્થ દિબ્બન્તિ પઞ્ચહિ કામગુણેહિ અત્તનો વા ઇદ્ધિયાતિ **દેવા**, કીળન્તિ જોતેન્તિ ચાતિ અત્થો. તે તિવિધા સમ્મુતિદેવા ઉપપત્તિદેવા વિસુદ્ધિદેવાતિ. **સમ્મુતિદેવા** નામ રાજાનો દેવિયો રાજકુમારા. **ઉપપત્તિદેવા** નામ ચાતુમહારાજિકે દેવે ઉપાદાય તતુત્તરિદેવા. **વિસુદ્ધિદેવા** નામ અરહન્તો ખીણાસવા. ઇધ પન ઉપપત્તિદેવા દટ્ઠબ્બા, નો ચ ખો અવિસેસેન. પરનિમ્મિતવસવત્તિદેવલોકે મારં સપરિસં ઠપેત્વા સેસા છ કામાવચરા ઇધ દેવાતિ અધિપ્પેતા. તત્થ સબ્બા અત્થવણ્ણના ભૂતવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

પજાપતિન્તિ એત્થ પન મારો પજાપતીતિ વેદિતબ્બો. કેચિ પન ''તેસં તેસં દેવાનં અધિપતીનં મહારાજાદીનમેતં અધિવચન''ન્તિ વદન્તિ. તં દેવગ્ગહણેનેવ તેસં ગહિતત્તા અયુત્તન્તિ **મહાઅટ્ઠકથાયં** પટિક્ખિત્તં, મારોયેવ પન સત્તસઙ્ખાતાય પજાય અધિપતિભાવેન ઇધ પજાપતીતિ અધિપ્પેતો. સો કુહિં વસતિ? પરનિમ્મિતવસવત્તિદેવલોકે . તત્ર હિ **વસવત્તિરાજા** રજ્જં કારેતિ. **મારો** એકસ્મિં પદેસે અત્તનો પરિસાય ઇસ્સરિયં પવત્તેન્તો રજ્જપચ્ચન્તે દામરિકરાજપુત્તો વિય વસતીતિ વદન્તિ. મારગ્ગહણેનેવ ચેત્થ મારપરિસાયપિ ગહણં વેદિતબ્બં. યોજનાનયો ચેત્થ પજાપતિં વણ્ણવન્તં દીઘાયુકં સુખબહુલં દિસ્વા વા સુત્વા વા રજ્જન્તો તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''અહો વતાહં પજાપતિનો સહબ્યતં ઉપપજ્જેય્ય''ન્તિઆદિના વા પન નયેન અપ્પટિલદ્ધસ્સ પટિલાભાય ચિત્તં પણિદહન્તોપિ પજાપતિં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. પજાપતિભાવં પન પત્તો સમાનો અહમસ્મિ પજાનમિસ્સરો અધિપતીતિ માનં જનેન્તો પજાપતિં માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''પજાપતિ નિચ્ચો ધુવો''તિ વા ''ઉચ્છિજ્જિસ્સતિ વિનસ્સિસ્સતી''તિ વા ''અવસો અબલો અવીરિયો નિયતિસઙ્ગતિભાવપરિણતો છસ્વેવાભિજાતીસુ સુખદુક્ખં પટિસંવેદેતી''તિ વા મઞ્ઞમાનો પન પજાપતિં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો.

પજાપતિસ્મિન્તિ એત્થ પન એકા દિટ્ઠિમઞ્ઞનાવ યુજ્જતિ. તસ્સા એવં પવત્તિ વેદિતબ્બા. ઇધેકચ્ચો ''પજાપતિસ્મિં યે ચ ધમ્મા સંવિજ્જન્તિ, સબ્બે તે નિચ્ચા ધુવા સસ્સતા અવિપરિણામધમ્મા''તિ મઞ્ઞતિ. અથ વા ''પજાપતિસ્મિં નત્થિ પાપં, ન તસ્મિં પાપકાનિ કમ્માનિ ઉપલબ્ભન્તી''તિ મઞ્ઞતિ.

પજાપતિતોતિ એત્થ તિસ્સોપિ મઞ્ઞના લબ્ભન્તિ. કથં? ઇધેકચ્ચો સઉપકરણસ્સ અત્તનો વા પરસ્સ વા પજાપતિતો ઉપ્પત્તિં વા નિગ્ગમનં વા મઞ્ઞતિ, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય

મઞ્ઞિતે વત્થુસ્મિં સિનેહં માનઞ્ચ ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. **પજાપતિં મે**તિ એત્થ પન એકા તણ્હામઞ્ઞનાવ લબ્ભતિ. સા ચાયં ''પજાપતિ મમ સત્થા મમ સામી''તિઆદિના નયેન મમાયતો પવત્તતીતિ વેદિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ.

બ્રહ્મં બ્રહ્મતોતિ એત્થ બ્રૂહિતો તેહિ તેહિ ગુણવિસેસેહીતિ **બ્રહ્મા**. અપિચ બ્રહ્માતિ મહાબ્રહ્માપિ વુચ્ચતિ, તથાગતોપિ બ્રાહ્મણોપિ માતાપિતરોપિ સેટ્ઠમ્પિ. ''સહસ્સો બ્રહ્મા દ્વિસહસ્સો બ્રહ્મા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૬૫-૧૬૬) હિ મહાબ્રહ્મા બ્રહ્માતિ વુચ્ચતિ. ''બ્રહ્માતિ ખો, ભિક્ખવે , તથાગતસ્સેતં અધિવચન''ન્તિ એત્થ તથાગતો.

''તમોનુદો બુદ્ધો સમન્તચક્ખુ,
લોકન્તગૂ સબ્બભવાતિવત્તો;
અનાસવો સબ્બદુક્ખપ્પહીનો,
સચ્ચવ્હયો બ્રહ્મે ઉપાસિતો મે''તિ. (ચૂળનિ॰ ૧૦૪) –

એત્થ બ્રાહ્મણો.

''બ્રહ્માતિ માતાપિતરો, પુબ્બાચરિયાતિ વુચ્ચરે''તિ. (ઇતિવુ॰ ૧૦૬; જા॰ ૨.૨૦.૧૮૧) –

એત્થ માતાપિતરો. ''બ્રહ્મચક્કં પવત્તેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૮; અ॰ નિ॰ ૫.૧૧) એત્થ સેટ્ઠં. ઇધ પન પઠમાભિનિબ્બત્તો કપ્પાયુકો બ્રહ્મા અધિપ્પેતો. તગ્ગહણેનેવ ચ બ્રહ્મપુરોહિતબ્રહ્મપારિસજ્જાપિ ગહિતાતિ વેદિતબ્બા. અત્થવણ્ણના પનેત્થ પજાપતિવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

આભસ્સરવારે દણ્ડદીપિકાય અચ્ચિ વિય એતેસં સરીરતો આભા છિજ્જિત્વા છિજ્જિત્વા પતન્તી વિય સરતિ વિસરતીતિ **આભસ્સરા**. તેસં ગહણેન સબ્બાપિ દુતિયજ્ઝાનભૂમિ ગહિતા, એકતલવાસિનો એવ ચેતે સબ્બેપિ પરિત્તાભા અપ્પમાણાભા આભસ્સરાતિ વેદિતબ્બા.

સુભકિણ્હવારે સુભેન ઓકિણ્ણા વિકિણ્ણા સુભેન સરીરપ્પભાવણ્ણેન એકગ્ઘના સુવણ્ણમઞ્જૂસાય ઠપિતસમ્પજ્જલિતકઞ્ચનપિણ્ડસસ્સિરિકાતિ **સુભકિણ્હા**. તેસં ગહણેન સબ્બાપિ તતિયજ્ઝાનભૂમિ ગહિતા. એકતલવાસિનો એવ ચેતે સબ્બેપિ પરિત્તસુભા અપ્પમાણસુભા સુભકિણ્હાતિ વેદિતબ્બા.

વેહપ્ફલવારે, વિપુલા ફલાતિ **વેહપ્ફલા**. ચતુત્થજ્ઝાનભૂમિ બ્રહ્માનો વુચ્ચન્તિ. અત્થનયયોજના પન ઇમેસુ તીસુપિ વારેસુ ભૂતવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

અભિભૂવારે અભિભવીતિ **અભિભૂ**. કિં અભિભવિ? ચત્તારો ખન્ધે અરૂપિનો. અસઞ્ઞભવસ્સેતં અધિવચનં. અસઞ્ઞસત્તા દેવા વેહપ્ફલેહિ સદ્ધિં એકતલાયેવ એકસ્મિં ઓકાસે યેન ઇરિયાપથેન નિબ્બત્તા, તેનેવ યાવતાયુકં તિટ્ઠન્તિ ચિત્તકમ્મરૂપસદિસા હુત્વા. તે ઇધ સબ્બેપિ અભિભૂવચનેન ગહિતા. કેચિ **અભિભૂ** નામ સહસ્સો બ્રહ્માતિ એવમાદિના નયેન તત્થ તત્થ અધિપતિબ્રહ્માનં વણ્ણયન્તિ. બ્રહ્મગ્ગહણેનેવ પન તસ્સ ગહિતત્તા અયુત્તમેતન્તિ વેદિતબ્બં. યોજનાનયો ચેત્થ અભિભૂ વણ્ણવા દીઘાયુકોતિ સુત્વા તત્થ છન્દરાગં ઉપ્પાદેન્તો અભિભું તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''અહો વતાહં અભિભુનો સહબ્યતં ઉપપજ્જેય્ય''ન્તિઆદિના પન નયેન અપ્પટિલદ્ધસ્સ

પટિલાભાય ચિત્તં પણિદહન્તોપિ અભિભું તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. અત્તાનં હીનતો અભિભું સેય્યતો દહન્તો પન અભિભું માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ‘‘અભિભૂ નિચ્ચો ધુવો’’તિઆદિના નયેન પરામસન્તો અભિભું દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં પજાપતિવારે વુત્તનયમેવ.

ભૂતવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આકાસાનઞ્ચાયતનવારાદિવણ્ણના

૪. એવં ભગવા પટિપાટિયા દેવલોકે દસ્સેન્તોપિ અભિભૂવચનેન અસઞ્ઞભવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યસ્મા અયં વટ્ટકથા, સુદ્ધાવાસા ચ વિવટ્ટપક્ખે ઠિતા, અનાગામિખીણાસવા એવ હિ તે દેવા. યસ્મા વા કતિપયકપ્પસહસ્સાયુકા તે દેવા, બુદ્ધુપ્પાદકાલેયેવ હોન્તિ. બુદ્ધા પન અસઙ્ખેય્યેપિ કપ્પે ન ઉપ્પજ્જન્તિ, તદા સુઞ્ઞાપિ સા ભૂમિ હોતિ. રઞ્ઞો ખન્ધાવારટ્ઠાનં વિય હિ બુદ્ધાનં સુદ્ધાવાસભવો. તે તેનેવ ચ કારણેન વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસવસેનપિ ન ગહિતા, સબ્બકાલિકા પન ઇમા મઞ્ઞના. તસ્મા તાસં સદાવિજ્જમાનભૂમિં દસ્સેન્તો સુદ્ધાવાસે અતિક્કમિત્વા, **આકાસાનઞ્ચાયતન**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **આકાસાનઞ્ચાયતન**ન્તિ તબ્ભૂમિકા ચત્તારો કુસલવિપાકકિરિયા ખન્ધા. તે ચ તત્રૂપપન્નાયેવ દટ્ઠબ્બા ભવપરિચ્છેદકથા અયન્તિ કત્વા. એસ નયો **વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતના**દીસુ. અત્થયોજના પન ચતૂસુપિ એતેસુ વારેસુ અભિભૂવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. માનમઞ્ઞના ચેત્થ પજાપતિવારે વુત્તનયેનાપિ યુજ્જતિ.

આકાસાનઞ્ચાયતનવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દિટ્ઠસુતવારાદિવણ્ણના

૫. એવં ભૂમિવિસેસાદિના ભેદેન વિત્થારતોપિ મઞ્ઞનાવત્થું દસ્સેત્વા ઇદાનિ સબ્બમઞ્ઞનાવત્થુભૂતં સક્કાયપરિયાપન્નં તેભૂમકધમ્મભેદં દિટ્ઠાદીહિ ચતૂહિ સઙ્ગણ્હિત્વા દસ્સેન્તો, **દિટ્ઠં દિટ્ઠતો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **દિટ્ઠ**ન્તિ મંસચક્ખુનાપિ દિટ્ઠં, દિબ્બચક્ખુનાપિ દિટ્ઠં. રૂપાયતનસ્સેતં અધિવચનં. તત્થ **દિટ્ઠં મઞ્ઞતી**તિ દિટ્ઠં તીહિ મઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ. કથં? રૂપાયતનં સુભસઞ્ઞાય સુખસઞ્ઞાય ચ પસ્સન્તો તત્થ છન્દરાગં જનેતિ, તં અસ્સાદેતિ અભિનન્દતિ. વુત્તમ્પિ હેતં ભગવતા ‘‘ઇત્થિરૂપે, ભિક્ખવે, સત્તા રત્તા ગિદ્ધા ગધિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોસન્ના, તે દીઘરત્તં સોચન્તિ ઇત્થિરૂપવસાનુગા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૫૫). એવં દિટ્ઠં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ‘‘ઇતિ મે રૂપં સિયા અનાગતમદ્ધાનન્તિ વા પનેત્થ નન્દિં સમન્નાનેતિ, રૂપસમ્પદં વા પન આકઙ્ખમાનો દાનં દેતી’’તિ વિત્થારો. એવમ્પિ દિટ્ઠં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. અત્તનો પન પરસ્સ ચ રૂપસમ્પત્તિં વિપત્તિં નિસ્સાય માનં જનેતિ. ‘‘ઇમિનાહં સેય્યોસ્મી’’તિ વા ‘‘સદિસોસ્મી’’તિ વા ‘‘હીનોસ્મી’’તિ વાતિ એવં દિટ્ઠં માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. રૂપાયતનં પન નિચ્ચં ધુવં સસ્સતન્તિ મઞ્ઞતિ, અત્તાનં અત્તનિયન્તિ મઞ્ઞતિ, મઙ્ગલં અમઙ્ગલન્તિ મઞ્ઞતિ, એવં દિટ્ઠં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. એવં દિટ્ઠં તીહિ મઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ. કથં દિટ્ઠસ્મિં મઞ્ઞતિ? રૂપસ્મિં અત્તાનં સમનુપસ્સનનયેન મઞ્ઞન્તો દિટ્ઠસ્મિં મઞ્ઞતિ. યથા વા ધને ધઞ્ઞે. એવં રૂપસ્મિં રાગાદયોતિ મઞ્ઞન્તોપિ દિટ્ઠસ્મિં મઞ્ઞતિ. અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિઞ્ઞેવ પનસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞિતે વત્થુસ્મિં સિનેહં માનઞ્ચ ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. એવં દિટ્ઠસ્મિં મઞ્ઞતિ. સેસં પથવીવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

સુતન્તિ મંસસોતેનપિ સુતં, દિબ્બસોતેનપિ સુતં, સદ્દાયતનસ્સેતં અધિવચનં.

મુતન્તિ મુત્વા મુનિત્વા ચ ગહિતં, આહચ્ચ ઉપગન્ત્વાતિ અત્થો, ઇન્દ્રિયાનં આરમ્મણાનઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞસંસિલેસે વિઞ્ઞાતન્તિ વુત્તં હોતિ, ગન્ધરસફોટ્ઠબ્બાયતનાનમેતં અધિવચનં.

વિઞ્ઞાતન્તિ મનસા વિઞ્ઞાતં, સેસાનં સત્તન્નં આયતનાનમેતં અધિવચનં ધમ્મારમ્મણસ્સ વા. ઇધ પન સક્કાયપરિયાપન્નમેવ લબ્ભતિ. વિત્થારો પનેત્થ દિટ્ઠવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

દિટ્ઠસુત્તવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એકત્તવારાદિવણ્ણના

૬. એવં સબ્બં સક્કાયભેદં દિટ્ઠાદીહિ ચતૂહિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ તમેવ સમાપન્નકવારેન ચ અસમાપન્નકવારેન ચ દ્વિધા દસ્સેન્તો **એકત્તં નાનત્ત**ન્તિઆદિમાહ.

એકત્તન્તિ ઇમિના હિ સમાપન્નકવારં દસ્સેતિ. **નાનત્ત**ન્તિ ઇમિના અસમાપન્નકવારં. તેસં અયં વચનત્થો એકભાવો **એકત્તં**. નાનાભાવો **નાનત્ત**ન્તિ. યોજના પનેત્થ સમાપન્નકવારં ચતૂહિ ખન્ધેહિ, અસમાપન્નકવારઞ્ચ પઞ્ચહિ ખન્ધેહિ ભિન્દિત્વા ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિના સાસનનયેન પથવીવારાદીસુ વુત્તેન ચ અટ્ઠકથાનયેન યથાનુરૂપં વીમંસિત્વા વેદિતબ્બા. કેચિ પન એકત્તન્તિ એકત્તનયં વદન્તિ નાનત્તન્તિ નાનત્તનયં. અપરે ''એકત્તસઞ્ઞી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા, નાનત્તસઞ્ઞી અત્તા હોતી''તિ એવં દિટ્ઠાભિનિવેસં. તં સબ્બં ઇધ નાધિપ્પેતત્તા અયુત્તમેવ હોતિ.

એવં સબ્બં સક્કાયં દ્વિધા દસ્સેત્વા ઇદાનિ તમેવ એકધા સમ્પિણ્ડેત્વા દસ્સેન્તો **સબ્બં સબ્બતો**તિઆદિમાહ. યોજનાનયો પનેત્થ સબ્બં અસ્સાદેન્તો સબ્બં તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''મયા એતે સત્તા નિમ્મિતા''તિઆદિના નયેન અત્તના નિમ્મિતં મઞ્ઞન્તો સબ્બં માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. ''સબ્બં પુબ્બેકતકમ્મહેતુ, સબ્બં ઇસ્સરનિમ્માનહેતુ, સબ્બં અહેતુઅપચ્ચયા, સબ્બં અત્થિ, સબ્બં નત્થી''તિઆદિના નયેન મઞ્ઞન્તો સબ્બં દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો. કથં સબ્બસ્મિં મઞ્ઞતિ? ઇધેકચ્ચો એવંદિટ્ઠિકો હોતિ ''મહા મે અત્તા''તિ. સો સબ્બલોકસન્નિવાસં તસ્સોકાસભાવેન પરિકપ્પેત્વા સો ખો પન મે અયં અત્તા સબ્બસ્મિન્તિ મઞ્ઞતિ, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ અત્તનિ સિનેહં તબ્બત્થુકઞ્ચ માનં ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. સેસં પથવીવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

એવં સબ્બં સક્કાયં એકધા દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપરેનપિ નયેન તં એકધા દસ્સેન્તો **નિબ્બાનં નિબ્બાનતો**તિ આહ. તત્થ **નિબ્બાન**ન્તિ ''યતો ખો, ભો, અયં અત્તા પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો સમઙ્ગિભૂતો પરિચારેતિ. એત્તાવતા ખો, ભો, અયં અત્તા પરમદિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં પત્તો હોતી''તિઆદિના નયેન પઞ્ચધા આગતં પરમદિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં વેદિતબ્બં. તત્થ નિબ્બાનં અસ્સાદેન્તો તણ્હામઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. તેન નિબ્બાનેન ''અહમસ્મિ નિબ્બાનં પત્તો''તિ માનં જનેન્તો માનમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતિ. અનિબ્બાનંયેવ સમાનં તં નિબ્બાનતો નિચ્ચાદિતો ચ ગણ્હન્તો દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો.

નિબ્બાનતો પન અઞ્ઞં અત્તાનં ગહેત્વા સો ખો પન મે અયં અત્તા ઇમસ્મિં નિબ્બાનેતિ મઞ્ઞન્તો નિબ્બાનસ્મિં મઞ્ઞતિ, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ અત્તનિ સિનેહં તબ્બત્થુકઞ્ચ માનં ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. એસ નયો નિબ્બાનતો મઞ્ઞનાયપિ. તત્રપિ હિ નિબ્બાનતો અઞ્ઞં અત્તાનં ગહેત્વા ''ઇદં નિબ્બાનં, અયં અત્તા, સો ખો પન મે અયં અત્તા ઇતો નિબ્બાનતો અઞ્ઞો''તિ મઞ્ઞન્તો નિબ્બાનતો મઞ્ઞતિ, અયમસ્સ દિટ્ઠિમઞ્ઞના. તસ્મિંયેવ પનસ્સ અત્તનિ સિનેહં તબ્બત્થુકઞ્ચ માનં ઉપ્પાદયતો તણ્હામાનમઞ્ઞનાપિ વેદિતબ્બા. ''અહો સુખં મમ નિબ્બાન''ન્તિ મઞ્ઞન્તો પન નિબ્બાનં મેતિ મઞ્ઞતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવ. અયં પનેત્થ અનુગીતિ –

યાદિસો એસ સક્કાયો, તથા નં અવિજાનતો;
પુથુજ્જનસ્સ સક્કાયે, જાયન્તિ સબ્બમઞ્ઞના.

જેગુચ્છો ભિદુરો ચાયં, દુક્ખો અપરિણાયકો;
તં પચ્ચનીકતો બાલો, ગણ્હં ગણ્હાતિ મઞ્ઞનં.

સુભતો સુખતો ચેવ, સક્કાયં અનુપસ્સતો;
સલભસ્સેવ અગ્ગિમ્હિ, હોતિ તણ્હાય મઞ્ઞના.

નિચ્ચસઞ્ઞં અધિટ્ઠાય, સમ્પત્તિં તસ્સ પસ્સતો;
ગૂથાદી વિય ગૂથસ્મિં, હોતિ માનેન મઞ્ઞના.

અત્તા અત્તનિયો મેતિ, પસ્સતો નં અબુદ્ધિનો;
આદાસે વિય બોન્ધિસ્સ, દિટ્ઠિયા હોતિ મઞ્ઞના.

મઞ્ઞનાતિ ચ નામેતં, સુખુમં મારબન્ધનં;
સિથિલં દુપ્પમુઞ્ચઞ્ચ, યેન બદ્ધો પુથુજ્જનો.

બહું વિપ્ફન્દમાનોપિ, સક્કાયં નાતિવત્તતિ;
સમુસ્સિતં દળ્હત્થમ્ભં, સાવ ગદ્દુલબન્ધનો.

સ'સો સક્કાયમલીનો, જાતિયા ચ જરાય ચ;
રોગાદીહિ ચ દુક્ખેહિ, નિચ્ચં હઞ્ઞતિ બાળ્હસો.

તં વો વદામિ ભદ્દન્તે, સક્કાયં અનુપસ્સથ;
અસાતતો અસુભતો, ભેદતો ચ અનત્તતો.

એસો સભાવો હેતસ્સ, પસ્સં એવમિમં બુધો;
પહાય મઞ્ઞના સબ્બા, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ.

એકત્તવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુથુજ્જનવસેન ચતુવીસતિપબ્બા પઠમનયકથા નિટ્ઠિતા.

સેક્ખવારદુતિયનયવણ્ણના

૭. એવં ભગવા પથવીઆદીસુ વત્થૂસુ સબ્બસક્કાયધમ્મમૂલભૂતં પુથુજ્જનસ્સ પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેસ્વેવ વત્થૂસુ સેક્ખસ્સ પવત્તિં દસ્સેન્તો **યોપિ સો**, **ભિક્ખવે**, **ભિક્ખુ સેક્ખો**તિઆદિમાહ. તત્થ **યો**તિ ઉદ્દેસવચનં. **સો**તિ નિદ્દેસવચનં. **પિ**કારો સમ્પિણ્ડનત્થો અયમ્પિ ધમ્મો અનિયતોતિઆદીસુ વિય. તેન ચ આરમ્મણસભાગેન પુગ્ગલં સમ્પિણ્ડેતિ, નો પુગ્ગલસભાગેન, હેટ્ઠતો હિ પુગ્ગલા દિટ્ઠિવિપન્ના, ઇધ દિટ્ઠિસમ્પન્ના, ન તેસં સભાગતા અત્થિ. આરમ્મણં પન હેટ્ઠા પુગ્ગલાનમ્પિ તદેવ, ઇમેસમ્પિ તદેવાતિ. તેન વુત્તં ‘‘આરમ્મણસભાગેન પુગ્ગલં સમ્પિણ્ડેતિ નો પુગ્ગલસભાગેના’’તિ. **યોપિ સો**તિ ઇમિના પન સકલેન વચનેન ઇદાનિ વત્તબ્બં સેક્ખં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બો. **ભિક્ખવે**, **ભિક્ખૂ**તિ ઇદં વુત્તનયમેવ.

સેક્ખોતિ કેનટ્ઠેન સેક્ખો? સેક્ખધમ્મપ્પટિલાભતો **સેક્ખો**. વુત્તઞ્હેતં ‘‘કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, સેક્ખો હોતીતિ? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સેક્ખાય સમ્માદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો હોતિ…પે॰… સેક્ખેન સમ્માસમાધિના સમન્નાગતો હોતિ. એત્તાવતા ખો ભિક્ખુ, સેક્ખો હોતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૩). અપિચ સિક્ખતીતિપિ સેક્ખો. વુત્તઞ્હેતં ‘‘સિક્ખતીતિ ખો ભિક્ખુ તસ્મા સેક્ખોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ સિક્ખતિ? અધિસીલમ્પિ સિક્ખતિ, અધિચિત્તમ્પિ સિક્ખતિ, અધિપઞ્ઞમ્પિ સિક્ખતિ, સિક્ખતીતિ ખો ભિક્ખુ તસ્મા સેક્ખોતિ વુચ્ચતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૬).

યોપિ કલ્યાણપુથુજ્જનો અનુલોમપટિપદાય પરિપૂરકારી સીલસમ્પન્નો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો ભોજને મત્તઞ્ઞૂ જાગરિયાનુયોગમનુયુત્તો પુબ્બરત્તાપરરત્તં બોધિપક્ખિયાનં ધમ્માનં ભાવનાનુયોગમનુયુત્તો વિહરતિ – ‘‘અજ્જ વા સ્વે વા અઞ્ઞતરં સામઞ્ઞફલં અધિગમિસ્સામી’’તિ, સોપિ વુચ્ચતિ સિક્ખતીતિ સેક્ખોતિ. ઇમસ્મિં પનત્થે પટિવેધપ્પત્તોવ સેક્ખો અધિપ્પેતો, નો પુથુજ્જનો.

અપ્પત્તં માનસં એતેનાતિ **અપ્પત્તમાનસો**. **માનસ**ન્તિ રાગોપિ ચિત્તમ્પિ અરહત્તમ્પિ. ‘‘અન્તલિક્ખચરો પાસો, ય્વાયં ચરતિ માનસો’’તિ (મહાવ॰ ૩૩; સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૧) એત્થ હિ રાગો માનસં. ‘‘ચિત્તં મનો માનસ’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૬૫) એત્થ ચિત્તં. ‘‘અપ્પત્તમાનસો સેક્ખો, કાલં કયિરા જનેસુતા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૯) એત્થ અરહત્તં. ઇધાપિ અરહત્તમેવ અધિપ્પેતં. તેન અપ્પત્તારહત્તોતિ વુત્તં હોતિ.

અનુત્તરન્તિ સેટ્ઠં, અસદિસન્તિ અત્થો. ચતૂહિ યોગેહિ ખેમં અનનુયુત્તન્તિ **યોગક્ખેમં**, અરહત્તમેવ અધિપ્પેતં. **પત્થયમાનો**તિ દ્વે પત્થના તણ્હાપત્થના ચ, છન્દપત્થના ચ. ‘‘પત્થયમાનસ્સ હિ પજપ્પિતાનિ, પવેધિતં વાપિ પકપ્પિતેસૂ’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૯૦૮) એત્થ તણ્હાપત્થના.

‘‘છિન્નં પાપિમતો સોતં, વિદ્ધસ્તં વિનળીકતં;
પામોજ્જબહુલા હોથ, ખેમં પત્તત્થ ભિક્ખવો’’તિ. (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫૨) –

એત્થ કત્તુકમ્યતા કુસલચ્છન્દપત્થના. અયમેવ ઇધાધિપ્પેતા. તેન **પત્થયમાનો**તિ તં યોગક્ખેમં પત્તુકામો અધિગન્તુકામો તન્નિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારોતિ વેદિતબ્બો. **વિહરતી**તિ અઞ્ઞં ઇરિયાપથદુક્ખં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં કાયં હરતિ. અથ વા ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચાતિ અધિમુચ્ચન્તો સદ્ધાય

વિહરતી''તિઆદિનાપિ નિદ્દેસનયેનેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **પથવિં પથવિતો અભિજાનાતી**તિ પથવિં પથવીભાવેન અભિજાનાતિ, ન પુથુજ્જનો વિય સબ્બાકારવિપરીતાય સઞ્ઞાય સઞ્જાનાતિ. અપિચ ખો અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન જાનાતિ, એવં પથવીતિ એતં પથવીભાવં અધિમુચ્ચન્તો એવ નં અનિચ્ચાતિપિ દુક્ખાતિપિ અનત્તાતિપિ એવં અભિજાનાતીતિ વુત્તં હોતિ. એવઞ્ચ નં અભિઞ્ઞત્વા પથવિં મા મઞ્ઞીતિ વુત્તં હોતિ. મઞ્ઞતીતિ **મઞ્ઞિ**. અયં પન મઞ્ઞી ચ ન મઞ્ઞી ચ ન વત્તબ્બોતિ. એતસ્મિઞ્હિ અત્થે ઇદં પદં નિપાતેત્વા વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. કો પનેત્થ અધિપ્પાયોતિ. વુચ્ચતે, પુથુજ્જનો તાવ સબ્બમઞ્ઞનાનં અપ્પહીનત્તા મઞ્ઞતીતિ વુત્તો. ખીણાસવો પહીનત્તા ન મઞ્ઞતીતિ. સેક્ખસ્સ પન દિટ્ઠિમઞ્ઞના પહીના, ઇતરા પન તનુભાવં ગતા, તેન સો મઞ્ઞતીતિપિ ન વત્તબ્બો પુથુજ્જનો વિય, ન મઞ્ઞતીતિપિ ન વત્તબ્બો ખીણાસવો વિયાતિ.

પરિઞ્ઞેય્યં તસ્સાતિ તસ્સ સેક્ખસ્સ તં મઞ્ઞનાવત્થુ ઓક્કન્તનિયામત્તા સમ્બોધિપરાયણત્તા ચ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિઞ્ઞેય્યં, અપરિઞ્ઞેય્યઞ્ચ અપરિઞ્ઞાતઞ્ચ ન હોતિ પુથુજ્જનસ્સ વિય, નોપિ પરિઞ્ઞાતં ખીણાસવસ્સ વિય. સેસં સબ્બત્થ વુત્તનયમેવ.

સેક્ખવસેન દુતિયનયકથા નિટ્ઠિતા.

ખીણાસવવારતતિયાદિનયવણ્ણના

૮. એવં પથવીઆદીસુ વત્થૂસુ સેક્ખસ્સ પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ખીણાસવસ્સ પવત્તિં દસ્સેન્તો **યોપિ સો**, **ભિક્ખવે**, **ભિક્ખુ અરહ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **યોપી**તિ પિ-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન ઇધ ઉભયસભાગતાપિ લબ્ભતીતિ દસ્સેતિ. સેક્ખો હિ ખીણાસવેન અરિયપુગ્ગલત્તા સભાગો, તેન પુગ્ગલસભાગતા લબ્ભતિ, આરમ્મણસભાગતા પન વુત્તનયા એવ. **અરહ**ન્તિ આરકકિલેસો, દૂરકિલેસો પહીનકિલેસોતિ અત્થો. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા ''કથઞ્ચ , ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અરહં હોતિ? આરકાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા સંકિલેસિકા પોનોબ્ભવિકા સદરા દુક્ખવિપાકા આયતિં જાતિજરામરણિયા. એવં ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અરહં હોતી''તિ. (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૪) **ખીણાસવો**તિ ચત્તારો આસવા કામાસવો...પે॰... અવિજ્જાસવો, ઇમે ચત્તારો આસવા અરહતો ખીણા પહીના સમુચ્છિન્ના પટિપ્પસ્સદ્ધા, અભબ્બુપ્પત્તિકા ઞાણગ્ગિના દડ્ઢા, તેન વુચ્ચતિ ખીણાસવોતિ.

વુસિતવાતિ ગરુસંવાસેપિ અરિયમગ્ગસંવાસેપિ દસસુ અરિયવાસેસુપિ વસિ પરિવસિ વુત્થો પરિવુત્થો, સો વુત્થવાસો ચિણ્ણચરણોતિ **વુસિતવા કતકરણીયો**તિ પુથુજ્જનકલ્યાણકં ઉપાદાય સત્ત સેક્ખા ચતૂહિ મગ્ગેહિ કરણીયં કરોન્તિ નામ, ખીણાસવસ્સ સબ્બકરણીયાનિ કતાનિ પરિયોસિતાનિ, નત્થિ તસ્સ ઉત્તરિ કરણીયં દુક્ખક્ખયાધિગમાયાતિ કતકરણીયો. વુત્તમ્પિ હેતં –

''તસ્સ સમ્મા વિમુત્તસ્સ, સન્તચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
કતસ્સ પટિચયો નત્થિ, કરણીયં ન વિજ્જતી''તિ. (થેરગા॰ ૬૪૨);

ઓહિતભારોતિ તયો ભારા ખન્ધભારો કિલેસભારો અભિસઙ્ખારભારોતિ, તસ્સિમે તયો ભારા ઓહિતા ઓરોપિતા નિક્ખિત્તા પાતિતા, તેન વુચ્ચતિ **ઓહિતભારો**તિ. **અનુપ્પત્તસદત્થો**તિ અનુપ્પત્તો સદત્થં, સકત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. કકારસ્સાયં દકારો કતો, સદત્થોતિ ચ અરહત્તં વેદિતબ્બં. તઞ્હિ અત્તુપનિબન્ધનટ્ઠેન અત્તાનં અવિજહનટ્ઠેન અત્તનો પરમત્થટ્ઠેન ચ અત્તનો અત્થો સકત્થોતિ વુચ્ચતિ.

પરિક્ખીણભવસંયોજનોતિ ભવસંયોજનાનીતિ દસ સંયોજનાનિ કામરાગસંયોજનં પટિઘમાનદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસભવરાગઇસ્સામચ્છરિયસંયોજનં અવિજ્જાસંયોજનં. ઇમાનિ હિ સત્તે ભવેસુ સંયોજેન્તિ ઉપનિબન્ધન્તિ, ભવં વા ભવેન સંયોજેન્તિ, તસ્મા ''ભવસંયોજનાની''તિ વુચ્ચન્તિ. ઇમાનિ ભવસંયોજનાનિ અરહતો પરિક્ખીણાનિ પહીનાનિ ઞાણગ્ગિના દડ્ઢાનિ, તેન વુચ્ચતિ ''પરિક્ખીણભવસંયોજનો''તિ. **સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તોતિ** એત્થ **સમ્મદઞ્ઞાતિ** સમ્મા અઞ્ઞાય. કિં વુત્તં હોતિ – ખન્ધાનં ખન્ધટ્ઠં, આયતનાનં આયતનટ્ઠં, ધાતૂનં ધાતુટ્ઠં, દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠં, સમુદયસ્સ પભવટ્ઠં, નિરોધસ્સ સન્તટ્ઠં, મગ્ગસ્સ દસ્સનટ્ઠં, સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચાતિ એવમાદિં વા ભેદં સમ્મા યથાભૂતં અઞ્ઞાય જાનિત્વા તીરયિત્વા તુલયિત્વા વિભાવેત્વા વિભૂતં કત્વાતિ.

વિમુત્તોતિ દ્વે વિમુત્તિયો ચિત્તસ્સ ચ વિમુત્તિ નિબ્બાનઞ્ચ. અરહા સબ્બકિલેસેહિ વિમુત્તચિત્તત્તા ચિત્તવિમુત્તિયાપિ વિમુત્તો. નિબ્બાનં અધિમુત્તત્તા નિબ્બાનેપિ વિમુત્તો. તેન વુચ્ચતિ ''સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તો''તિ. **પરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ** તસ્સ અરહતો તં મઞ્ઞનાવત્થુ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિઞ્ઞાતં. તસ્મા સો તં વત્થું ન મઞ્ઞતિ, તં વા મઞ્ઞનં ન મઞ્ઞતીતિ વુત્તં હોતિ, સેસં વુત્તનયમેવ.

નિબ્બાનવારે પન **ખયા રાગસ્સાતિ**આદયો તયો વારા વુત્તા. તે પથવીવારાદીસુપિ વિત્થારેતબ્બા. અયઞ્ચ પરિઞ્ઞાતવારો નિબ્બાનવારેપિ વિત્થારેતબ્બો. વિત્થારેન્તેન ચ પરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ સબ્બપદેહિ યોજેત્વા પુન ખયા રાગસ્સ વીતરાગત્તાતિ યોજેતબ્બં. એસ નયો ઇતરેસુ. દેસના પન એકત્થ વુત્તં સબ્બત્થ વુત્તમેવ હોતીતિ સંખિત્તા.

ખયા રાગસ્સ વીતરાગત્તાતિ એત્થ ચ યસ્મા બાહિરકો કામેસુ વીતરાગો, ન ખયા રાગસ્સ વીતરાગો. અરહા પન ખયા યેવ, તસ્મા વુત્તં ''ખયા રાગસ્સ વીતરાગત્તા''તિ. એસ નયો દોસમોહેસુપિ. યથા ચ ''પરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ વદામી''તિ વુત્તેપિ પરિઞ્ઞાતત્તા સો તં વત્થું તં વા મઞ્ઞનં ન મઞ્ઞતીતિ અત્થો હોતિ, એવમિધાપિ વીતરાગત્તા સો તં વત્થું તં વા મઞ્ઞનં ન મઞ્ઞતીતિ દટ્ઠબ્બો.

એત્થ ચ પરિઞ્ઞાતં તસ્સાતિ અયં વારો મગ્ગભાવનાપારિપૂરિદસ્સનત્થં વુત્તો. ઇતરે પન ફલસચ્છિકિરિયાપારિપૂરિદસ્સનત્થન્તિ વેદિતબ્બા. દ્વીહિ વા કારણેહિ અરહા ન મઞ્ઞતિ વત્થુસ્સ ચ પરિઞ્ઞાતત્તા અકુસલમૂલાનઞ્ચ સમુચ્છિન્નત્તા. તેનસ્સ પરિઞ્ઞાતવારેન વત્થુનો વત્થુપરિઞ્ઞં દીપેતિ, ઇતરેહિ અકુસલમૂલસમુચ્છેદન્તિ. તત્થ પચ્છિમેસુ તીસુ વારેસુ અયં વિસેસો વેદિતબ્બો, તીસુ હિ વારેસુ રાગે આદીનવં દિસ્વા દુક્ખાનુપસ્સી વિહરન્તો અપ્પણિહિતવિમોક્ખેન વિમુત્તો ખયા રાગસ્સ વીતરાગો હોતિ. દોસે આદીનવં દિસ્વા અનિચ્ચાનુપસ્સી વિહરન્તો અનિમિત્તવિમોક્ખેન વિમુત્તો ખયા દોસસ્સ વીતદોસો હોતિ. મોહે આદીનવં દિસ્વા અનત્તાનુપસ્સી વિહરન્તો સુઞ્ઞતવિમોક્ખેન વિમુત્તો ખયા મોહસ્સ વીતમોહો હોતીતિ.

એવં સન્તે ન એકો તીહિ વિમોક્ખેહિ વિમુચ્ચતીતિ દ્વે વારા ન વત્તબ્બા સિયુન્તિ ચે, તં ન. કસ્મા? અનિયમિતત્તા. અનિયમેન હિ વુત્તં ''યોપિ સો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અરહ''ન્તિ. ન પન વુત્તં અપ્પણિહિતવિમોક્ખેન વા વિમુત્તો, ઇતરેન વાતિ, તસ્મા યં અરહતો યુજ્જતિ, તં સબ્બં વત્તબ્બમેવાતિ.

અવિસેસેન વા યો કોચિ અરહા સમાનેપિ રાગાદિક્ખયે વિપરિણામદુક્ખસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા રાગસ્સ વીતરાગોતિ વુચ્ચતિ, દુક્ખદુક્ખસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા દોસસ્સ વીતદોસોતિ. સઙ્ખારદુક્ખસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા

મોહસ્સ વીતમોહોતિ. ઇટ્ઠારમ્મણસ્સ વા પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા રાગસ્સ વીતરાગો. અનિટ્ઠારમ્મણસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા દોસસ્સ વીતદોસો. મજ્ઝત્તારમ્મણસ્સ પરિઞ્ઞાતત્તા ખયા મોહસ્સ વીતમોહો. સુખાય વા વેદનાય રાગાનુસયસ્સ સમુચ્છિન્નત્તા ખયા રાગસ્સ વીતરાગો, ઇતરાસુ પટિઘમોહાનુસયાનં સમુચ્છિન્નત્તા વીતદોસો વીતમોહો ચાતિ. તસ્મા તં વિસેસં દસ્સેન્તો આહ ''ખયા રાગસ્સ વીતરાગત્તા…પે॰… વીતમોહત્તા''તિ.

ખીણાસવવસેન તતિયચતુત્થપઞ્ચમછટ્ઠનયકથા નિટ્ઠિતા.

તથાગતવારસત્તમનયવણ્ણના

૧૨. એવં પથવીઆદીસુ વત્થૂસુ ખીણાસવસ્સ પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્તનો પવત્તિં દસ્સેન્તો **તથાગતોપિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **તથાગતો**તિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ – તથા આગતોતિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો, તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો, તથદસ્સિતાય તથાગતો, તથાવાદિતાય તથાગતો, તથાકારિતાય તથાગતો, અભિભવનટ્ઠેન તથાગતોતિ.

કથં ભગવા તથા આગતોતિ તથાગતો? યથા સબ્બલોકહિતાય ઉસ્સુક્કમાપન્ના પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા આગતા, યથા વિપસ્સી ભગવા આગતો, યથા સિખી ભગવા, યથા વેસ્સભૂ ભગવા, યથા કકુસન્ધો ભગવા, યથા કોણાગમનો ભગવા, યથા કસ્સપો ભગવા આગતોતિ. કિં વુત્તં હોતિ? યેન અભિનીહારેન એતે ભગવન્તો આગતા, તેનેવ અમ્હાકમ્પિ ભગવા આગતો.

અથ વા યથા વિપસ્સી ભગવા…પે॰… યથા કસ્સપો ભગવા દાનપારમિં પૂરેત્વા, સીલનેક્ખમ્મપઞ્ઞાવીરિયખન્તિસચ્ચઅધિટ્ઠાનમેત્તાઉપેક્ખાપારમિં પૂરેત્વા, ઇમા દસ પારમિયો, દસ ઉપપારમિયો, દસ પરમત્થપારમિયોતિ, સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા, અઙ્ગપરિચ્ચાગં નયનધનરજ્જપુત્તદારપરિચ્ચાગન્તિ ઇમે પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજિત્વા પુબ્બયોગપુબ્બચરિયધમ્મક્ખાનઞાતત્થચરિયાદયો પૂરેત્વા, બુદ્ધિચરિયાય કોટિં પત્વા આગતો, તથા અમ્હાકમ્પિ ભગવા આગતો.

યથા ચ વિપસ્સી ભગવા…પે॰… યથા કસ્સપો ભગવા ચત્તારો સતિપટ્ઠાને સમ્મપ્પધાને ઇદ્ધિપાદે પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ પઞ્ચ બલાનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેત્વા બ્રૂહેત્વા આગતો, તથા અમ્હાકં ભગવાપિ આગતોતિ તથાગતો.

> યથેવ લોકમ્હિ વિપસ્સિઆદયો,
> સબ્બઞ્ઞુભાવં મુનયો ઇધાગતા;
> તથા અયં સક્યમુનીપિ આગતો,
> તથાગતો વુચ્ચતિ તેન ચક્ખુમાતિ.

એવં તથા આગતોતિ તથાગતો.

કથં તથા ગતોતિ તથાગતો. યથા સમ્પતિજાતો વિપસ્સી ભગવા ગતો…પે॰… કસ્સપો ભગવા ગતો. કથઞ્ચ સો ગતોતિ, સો હિ સમ્પતિજાતોવ સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠાય ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગતો.

યથાહ – સમ્પતિજાતો, આનન્દ, બોધિસત્તો સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠહિત્વા ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગચ્છતિ સેતમ્હિ છત્તે અનુધારીયમાને, સબ્બા ચ દિસા અનુવિલોકેતિ, આસભિઞ્ચ વાચં ભાસતિ ''અગ્ગોહમસ્મિ લોકસ્સ, જેટ્ઠોહમસ્મિ લોકસ્સ, સેટ્ઠોહમસ્મિ લોકસ્સ, અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૦૭).

તઞ્ચસ્સ ગમનં તથં અહોસિ અવિતથં અનેકેસં વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેન. યઞ્હિ સો સમ્પતિજાતોવ સમેહિ પાદેહિ પતિટ્ઠહિ, ઇદમસ્સ ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ઉત્તરાભિમુખભાવો પન સબ્બલોકુત્તરભાવસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. સત્તપદવીતિહારો સત્તબોજ્ઝઙ્ગરતનપટિલાભસ્સ. ''સુવણ્ણદણ્ડા વીતિપતન્તિ ચામરા''તિ (સુ॰ નિ॰ ૬૯૩) એત્થ વુત્તો ચામરુક્ખેપો સબ્બતિત્થિયનિમ્મથનસ્સ. સેતચ્છત્તધારણં અરહત્તવિમુત્તિવરવિમલસેતચ્છત્તપટિલાભસ્સ. સબ્બદિસાનુવિલોકનં સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણપટિલાભસ્સ. આસભીવાચાભાસનં અપ્પટિવત્તિયવરધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. તથા અયં ભગવાપિ ગતો. તઞ્ચસ્સ ગમનં તથં અહોસિ અવિતથં તેસઞ્ઞેવ વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેન. તેનાહુ પોરાણા –

''મુહુત્તજાતોવ ગવમ્પતી યથા,
સમેહિ પાદેહિ ફુસી વસુન્ધરં;
સો વિક્કમી સત્ત પદાનિ ગોતમો,
સેતઞ્ચ છત્તં અનુધારયું મરૂ.

ગન્ત્વાન સો સત્ત પદાનિ ગોતમો,
દિસા વિલોકેસિ સમા સમન્તતો;
અટ્ઠઙ્ગુપેતં ગિરમબ્ભુદીરયી,
સીહો યથા પબ્બતમુદ્ધનિટ્ઠિતો''તિ. –

એવં તથા ગતોતિ તથાગતો.

અથ વા યથા વિપસ્સી ભગવા...પે॰... યથા કસ્સપો ભગવા, અયમ્પિ ભગવા તથેવ નેક્ખમ્મેન કામચ્છન્દં પહાય ગતો. અબ્યાપાદેન બ્યાપાદં, આલોકસઞ્ઞાય થિનમિદ્ધં, અવિક્ખેપેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં, ધમ્મવવત્થાનેન વિચિકિચ્છં પહાય, ઞાણેન અવિજ્જં પદાલેત્વા, પામોજ્જેન અરતિં વિનોદેત્વા, પઠમજ્ઝાનેન નીવરણકવાટં ઉગ્ઘાટેત્વા, દુતિયજ્ઝાનેન વિતક્કવિચારધૂમં વૂપસમેત્વા, તતિયજ્ઝાનેન પીતિં વિરાજેત્વા, ચતુત્થજ્ઝાનેન સુખદુક્ખં પહાય, આકાસાનઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા રૂપસઞ્ઞાપટિઘસઞ્ઞાનાનત્તસઞ્ઞાયો સમતિક્કમિત્વા, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસમાપત્તિયા આકાસાનઞ્ચાયતનસઞ્ઞં, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસઞ્ઞં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞં સમતિક્કમિત્વા ગતો.

અનિચ્ચાનુપસ્સનાય નિચ્ચસઞ્ઞં પહાય, દુક્ખાનુપસ્સનાય સુખસઞ્ઞં, અનત્તાનુપસ્સનાય અત્તસઞ્ઞં, નિબ્બિદાનુપસ્સનાય નન્દિં, વિરાગાનુપસ્સનાય રાગં, નિરોધાનુપસ્સનાય સમુદયં, પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાય આદાનં, ખયાનુપસ્સનાય ઘનસઞ્ઞં, વયાનુપસ્સનાય આયૂહનં, વિપરિણામાનુપસ્સનાય ધુવસઞ્ઞં, અનિમિત્તાનુપસ્સનાય નિમિત્તં, અપ્પણિહિતાનુપસ્સનાય પણિધિં, સુઞ્ઞતાનુપસ્સનાય અભિનિવેસં, અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સનાય સારાદાનાભિનિવેસં, યથાભૂતઞાણદસ્સનેન સમ્મોહાભિનિવેસં, આદીનવાનુપસ્સનાય

આલયાભિનિવેસં, પટિસઙ્ખાનુપસ્સનાય અપ્પટિસઙ્ખં, વિવટ્ટાનુપસ્સનાય સંયોગાભિનિવેસં, સોતાપત્તિમગ્ગેન દિટ્ઠેકટ્ઠે કિલેસે ભઞ્જિત્વા, સકદાગામિમગ્ગેન ઓળારિકે કિલેસે પહાય, અનાગામિમગ્ગેન અણુસહગતે કિલેસે સમુગ્ઘાટેત્વા, અરહત્તમગ્ગેન સબ્બકિલેસે સમુચ્છિન્દિત્વા ગતો. એવમ્પિ તથા ગતોતિ તથાગતો.

કથં તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો. પથવીધાતુયા કક્ખળત્તલક્ખણં તથં અવિતથં. આપોધાતુયા પગ્ઘરણલક્ખણં. તેજોધાતુયા ઉણ્હત્તલક્ખણં. વાયોધાતુયા વિત્થમ્ભનલક્ખણં. આકાસધાતુયા અસમ્ફુટ્ઠલક્ખણં . વિઞ્ઞાણધાતુયા વિજાનનલક્ખણં.

રૂપસ્સ રુપ્પનલક્ખણં. વેદનાય વેદયિતલક્ખણં. સઞ્ઞાય સઞ્જાનનલક્ખણં. સઙ્ખારાનં અભિસઙ્ખરણલક્ખણં. વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનલક્ખણં.

વિતક્કસ્સ અભિનિરોપનલક્ખણં. વિચારસ્સ અનુમજ્જનલક્ખણં. પીતિયા ફરણલક્ખણં. સુખસ્સ સાતલક્ખણં. ચિત્તેકગ્ગતાય અવિક્ખેપલક્ખણં. ફસ્સસ્સ ફુસનલક્ખણં.

સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અધિમોક્ખલક્ખણં. વીરિયિન્દ્રિયસ્સ પગ્ગહણલક્ખણં. સતિન્દ્રિયસ્સ ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમાધિન્દ્રિયસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. પઞ્ઞિન્દ્રિયસ્સ પજાનનલક્ખણં.

સદ્ધાબલસ્સ અસ્સદ્ધિયે અકમ્પિયલક્ખણં. વીરિયબલસ્સ કોસજ્જે. સતિબલસ્સ મુટ્ઠસચ્ચે. સમાધિબલસ્સ ઉદ્ધચ્ચે. પઞ્ઞાબલસ્સ અવિજ્જાય અકમ્પિયલક્ખણં.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પવિચયલક્ખણં. વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પગ્ગહણલક્ખણં. પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ફરણલક્ખણં. પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપસમલક્ખણં. સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પટિસઙ્ખાનલક્ખણં.

સમ્માદિટ્ઠિયા દસ્સનલક્ખણં. સમ્માસઙ્કપ્પસ્સ અભિનિરોપનલક્ખણં. સમ્માવાચાય પરિગ્ગાહલક્ખણં. સમ્માકમ્મન્તસ્સ સમુટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્માઆજીવસ્સ વોદાનલક્ખણં. સમ્માવાયામસ્સ પગ્ગહણલક્ખણં. સમ્માસતિયા ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્માસમાધિસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં.

અવિજ્જાય અઞ્ઞાણલક્ખણં. સઙ્ખારાનં ચેતનાલક્ખણં. વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનલક્ખણં. નામસ્સ નમનલક્ખણં. રૂપસ્સ રુપ્પનલક્ખણં. સળાયતનસ્સ આયતનલક્ખણં. ફસ્સસ્સ ફુસનલક્ખણં. વેદનાય વેદયિતલક્ખણં. તણ્હાય હેતુલક્ખણં. ઉપાદાનસ્સ ગહણલક્ખણં. ભવસ્સ આયૂહનલક્ખણં. જાતિયા નિબ્બત્તિલક્ખણં. જરાય જીરણલક્ખણં. મરણસ્સ ચુતિલક્ખણં.

ધાતૂનં સુઞ્ઞતાલક્ખણં. આયતનાનં આયતનલક્ખણં. સતિપટ્ઠાનાનં ઉપટ્ઠાનલક્ખણં. સમ્મપ્પધાનાનં પદહનલક્ખણં. ઇદ્ધિપાદાનં ઇજ્ઝનલક્ખણં. ઇન્દ્રિયાનં અધિપતિલક્ખણં. બલાનં અકમ્પિયલક્ખણં. બોજ્ઝઙ્ગાનં નિય્યાનલક્ખણં. મગ્ગસ્સ હેતુલક્ખણં.

સચ્ચાનં તથલક્ખણં. સમથસ્સ અવિક્ખેપલક્ખણં. વિપસ્સનાય અનુપસ્સનાલક્ખણં. સમથવિપસ્સનાનં એકરસલક્ખણં. યુગનન્ધાનં અનતિવત્તનલક્ખણં.

સીલવિસુદ્ધિયા સંવરલક્ખણં. ચિત્તવિસુદ્ધિયા અવિક્ખેપલક્ખણં. દિટ્ઠિવિસુદ્ધિયા દસ્સનલક્ખણં.

ખયેઞાણસ્સ સમુચ્છેદલક્ખણં. અનુપ્પાદે ઞાણસ્સ પસ્સદ્ધિલક્ખણં. છન્દસ્સ મૂલલક્ખણં. મનસિકારસ્સ સમુટ્ઠાનલક્ખણં. ફસ્સસ્સ સમોધાનલક્ખણં. વેદનાય સમોસરણલક્ખણં. સમાધિસ્સ પમુખલક્ખણં. સતિયા આધિપતેય્યલક્ખણં. પઞ્ઞાય તતુત્તરિલક્ખણં. વિમુત્તિયા સારલક્ખણં. અમતોગધસ્સ નિબ્બાનસ્સ પરિયોસાનલક્ખણં તથં અવિતથં. એવં તથલક્ખણં ઞાણગતિયા આગતો અવિરજ્ઝિત્વા પત્તો અનુપ્પત્તોતિ તથાગતો, એવં તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો.

કથં તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો? તથધમ્મા નામ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ. યથાહ ‘‘ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ, ઇદં દુક્ખન્તિ, ભિક્ખવે, તથમેતં અવિતથમેતં અનઞ્ઞથમેત’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૫૦) વિત્થારો. તાનિ ચ ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્મા તથાનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. અભિસમ્બુદ્ધત્થો હિ એત્થ ગતસદ્દો. અપિચ જરામરણસ્સ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો…પે॰… સઙ્ખારાનં અવિજ્જાપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો. તથા અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો. સઙ્ખારાનં વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો…પે॰… જાતિયા જરામરણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો. તં સબ્બં ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્માપિ તથાનં ધમ્માનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતોતિ વુચ્ચતિ. એવં તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો.

કથં તથદસ્સિતાય તથાગતો? ભગવા યં સદેવકે લોકે…પે॰… સદેવમનુસ્સાય અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં ચક્ખુદ્વારે આપાથં આગચ્છન્તં રૂપારમ્મણં નામ અત્થિ. તં સબ્બાકારતો જાનાતિ, પસ્સતિ. એવં જાનતા પસ્સતા ચ તેન તં ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદિવસેન વા દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ લબ્ભમાનકપદવસેન વા ‘‘કતમં તં રૂપં રૂપાયતનં, યં રૂપં ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય વણ્ણનિભા સનિદસ્સનં સપ્પટિઘં નીલં પીતક’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૬૧૬) આદિના નયેન અનેકેહિ નામેહિ તેરસહિ વારેહિ દ્વેપઞ્ઞાસાય નયેહિ વિભજ્જમાનં તથમેવ હોતિ, વિતથં નત્થિ. એસ નયો સોતદ્વારાદીસુપિ આપાથમાગચ્છન્તેસુ સદ્દાદીસુ. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા ‘‘યં, ભિક્ખવે, સદેવકસ્સ લોકસ્સ…પે॰… સદેવમનુસ્સાય દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, તમહં જાનામિ, … તમહં અભિઞ્ઞાસિં, તં તથાગતસ્સ વિદિતં, તં તથાગતો ન ઉપટ્ઠાસી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪). એવં તથદસ્સિતાય તથાગતો. તત્થ તથદસ્સીઅત્થે તથાગતોતિ પદસમ્ભવો વેદિતબ્બો.

કથં તથાવાદિતાય તથાગતો? યં રત્તિં ભગવા બોધિમણ્ડે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો તિણ્ણં મારાનં મત્થકં મદ્દિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, યઞ્ચ રત્તિં યમકસાલાનમન્તરે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ, એત્થન્તરે પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સપરિમાણે કાલે પઠમબોધિયાપિ મજ્ઝિમબોધિયાપિ પચ્છિમબોધિયાપિ યં ભગવતા ભાસિતં સુત્તં ગેય્યં…પે॰… વેદલ્લં, તં સબ્બં અત્થતો ચ બ્યઞ્જનતો ચ અનુપવજ્જં અનૂનમનધિકં સબ્બાકારપરિપુણ્ણં રાગમદનિમ્મદનં દોસમોહમદનિમ્મદનં, નત્થિ તત્થ વાલગ્ગમત્તમ્પિ પક્ખલિતં, સબ્બં તં એકમુદ્દિકાય લઞ્છિતં વિય, એકનાળિયા મિતં વિય, એકતુલાય તુલિતં વિય ચ તથમેવ હોતિ અવિતથં. તેનાહ – ‘‘યઞ્ચ, ચુન્દ, રત્તિં તથાગતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝતિ, યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ, યં એતસ્મિં અન્તરે ભાસતિ લપતિ નિદ્દિસતિ, સબ્બં તં તથેવ હોતિ નો અઞ્ઞથા. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩). ગદઅત્થો હિ એત્થ ગતસદ્દો. એવં તથાવાદિતાય તથાગતો. અપિચ

આગદનં આગદો, વચનન્તિ અત્થો. તથો અવિપરીતો આગદો અસ્સાતિ દકારસ્સ તકારં કત્વા તથાગતોતિ એવમેતસ્મિં અત્થે પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

કથં તથાકારિતાય તથાગતો? ભગવતો હિ વાચાય કાયો અનુલોમેતિ, કાયસ્સપિ વાચા. તસ્મા યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી ચ હોતિ. એવંભૂતસ્સ ચસ્સ યથા વાચા , કાયોપિ તથાગતો પવત્તોતિ અત્થો. યથા ચ કાયો, વાચાપિ તથા ગતા પવત્તાતિ તથાગતો. તેનાહ ''યથાવાદી, ભિક્ખવે, તથાગતો તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી. ઇતિ યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી, તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩). એવં તથાકારિતાય તથાગતો.

કથં અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો? ઉપરિ ભવગ્ગં હેટ્ઠા અવિચિં પરિયન્તં કત્વા તિરિયં અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ સબ્બસત્તે અભિભવતિ, સીલેનપિ સમાધિનાપિ પઞ્ઞાયપિ વિમુત્તિયાપિ વિમુત્તિઞાણદસ્સનેનપિ, ન તસ્સ તુલા વા પમાણં વા અત્થિ, અતુલો અપ્પમેય્યો અનુત્તરો રાજરાજો દેવદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા. તેનાહ ''સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે...પે॰... સદેવમનુસ્સાય તથાગતો અભિભૂ અનભિભૂતો અઞ્ઞદત્થુ દસો વસવત્તી. તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતી''તિ.

તત્રેવં પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા, અગદો વિય અગદો. કો પનેસ? દેસનાવિલાસમયો ચેવ પુઞ્ઞુસ્સયો ચ. તેન હેસ મહાનુભાવો ભિસક્કો દિબ્બાગદેન સપ્પે વિય સબ્બપરપ્પવાદિનો સદેવકઞ્ચ લોકં અભિભવતિ, ઇતિ સબ્બલોકાભિભવને તથો અવિપરીતો દેસનાવિલાસમયો ચેવ પુઞ્ઞસ્સયો ચ અગદો અસ્સાતિ દકારસ્સ તકારં કત્વા તથાગતોતિ વેદિતબ્બો. એવં અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો.

અપિચ તથાય ગતોતિપિ તથાગતો, તથં ગતોતિપિ તથાગતો. **ગતો**તિ અવગતો, અતીતો, પત્તો, પટિપન્નોતિ અત્થો. તત્થ સકલં લોકં તીરણપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અવગતોતિ તથાગતો. લોકસમુદયં પહાનપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અતીતોતિ તથાગતો. લોકનિરોધં સચ્છિકિરિયાય તથાય ગતો પત્તોતિ તથાગતો. લોકનિરોધગામિનિં પટિપદં તથં ગતો પટિપન્નોતિ તથાગતો. તેન યં વુત્તં ભગવતા ''લોકો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસ્મા તથાગતો વિસંયુત્તો. લોકસમુદયો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસમુદયો તથાગતસ્સ પહીનો. લોકનિરોધો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકનિરોધો તથાગતસ્સ સચ્છિકતો. લોકનિરોધગામિની પટિપદા, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધા, લોકનિરોધગામિની પટિપદા તથાગતસ્સ ભાવિતા. યં, ભિક્ખવે, સદેવકસ્સ લોકસ્સ...પે॰... સબ્બં તં તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધં, તસ્મા તથાગતોતિ વુચ્ચતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩). તસ્સ એવમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો. ઇદમ્પિ ચ તથાગતસ્સ તથાગતભાવદીપને મુખમત્તમેવ. સબ્બાકારેન પન તથાગતોવ તથાગતસ્સ તથાગતભાવં વણ્ણેય્ય.

અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ પદદ્વયે પન આરકત્તા અરીનં, અરાનઞ્ચ હતત્તા, પચ્ચયાદીનં અરહત્તા, પાપકરણે રહાભાવાતિ ઇમેહિ તાવ કારણેહિ **અરહન્તિ** વેદિતબ્બો.

સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા પન **સમ્માસમ્બુદ્ધો**તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પનેતં પદદ્વયં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** બુદ્ધાનુસ્સતિવણ્ણનાયં પકાસિતં.

પરિઞ્ઞાતન્તં તથાગતસ્સાતિ એત્થ પન તં મઞ્ઞનાવત્થુ પરિઞ્ઞાતં તથાગતસ્સાતિપિ અત્થો વેદિતબ્બો. પરિઞ્ઞાતન્તં નામ પરિઞ્ઞાતપારં પરિઞ્ઞાતાવસાનં અનવસેસતો પરિઞ્ઞાતન્તિ વુત્તં હોતિ. બુદ્ધાનઞ્હિ સાવકેહિ સદ્ધિં કિઞ્ચાપિ તેન તેન મગ્ગેન કિલેસપ્પહાને વિસેસો નત્થિ, પરિઞ્ઞાય પન અત્થિ. સાવકા હિ ચતુન્નં ધાતૂનં એકદેસમેવ સમ્મસિત્વા નિબ્બાનં પાપુણન્તિ. બુદ્ધાનં પન અણુપ્પમાણમ્પિ સઙ્ખારગતં ઞાણેન અદિટ્ઠમતુલિતમતીરિતમસચ્છિકતં નત્થિ.

તથાગતવારસત્તમનયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તથાગતવારઅટ્ઠમનયવણ્ણના

૧૩. **નન્દી દુક્ખસ્સ મૂલ**ન્તિઆદીસુ ચ **નન્દી**તિ પુરિમતણ્હા. **દુક્ખ**ન્તિ પઞ્ચક્ખન્ધા. **મૂલ**ન્તિઆદિ. **ઇતિ વિદિત્વા**તિ તં પુરિમભવનન્દિં ''ઇમસ્સ દુક્ખસ્સ મૂલ''ન્તિ એવં જાનિત્વા. **ભવા**તિ કમ્મભવતો. **જાતી**તિ વિપાકક્ખન્ધા. તે હિ યસ્મા જાયન્તિ, તસ્મા ''જાતી''તિ વુત્તા. જાતિસીસેન વા અયં દેસના. એતમ્પિ ''ઇતિ વિદિત્વા''તિ ઇમિના યોજેતબ્બં. અયઞ્હિ એત્થ અત્થો ''કમ્મભવતો ઉપપત્તિભવો હોતીતિ એવઞ્ચ જાનિત્વા''તિ. **ભૂતસ્સા**તિ સત્તસ્સ. **જરામરણ**ન્તિ જરા ચ મરણઞ્ચ. ઇદં વુત્તં હોતિ – તેન ઉપપત્તિભવેન ભૂતસ્સ સત્તસ્સ ખન્ધાનં જરામરણં હોતીતિ એવઞ્ચ જાનિત્વાતિ.

એત્તાવતા યં બોધિરુક્ખમૂલે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો સમ્મસિત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, તસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ પટિવેધા મઞ્ઞનાનં અભાવકારણં દસ્સેન્તો ચતુસઙ્ખેપં તિસન્ધિં તિયદ્ધં વીસતાકારં તમેવ પટિચ્ચસમુપ્પાદં દસ્સેતિ.

કથં પન એત્તાવતા એસ સબ્બો દસ્સિતો હોતીતિ. એત્થ હિ નન્દીતિ અયં એકો સઙ્ખેપો. દુક્ખસ્સાતિ વચનતો દુક્ખં દુતિયો, ભવા જાતીતિ વચનતો ભવો તતિયો, જાતિજરામરણં ચતુત્થો. એવં તાવ ચત્તારો સઙ્ખેપા વેદિતબ્બા, કોટ્ઠાસાતિ અત્થો. તણ્હાદુક્ખાનં પન અન્તરં એકો સન્ધિ, દુક્ખસ્સ ચ ભવસ્સ ચ અન્તરં દુતિયો, ભવસ્સ ચ જાતિયા ચ અન્તરં તતિયો. એવં ચતુન્નં અઙ્ગુલીનં અન્તરસદિસા ચતુસઙ્ખેપન્તરા તયો સન્ધી વેદિતબ્બા.

તત્થ નન્દીતિ અતીતો અદ્ધા, જાતિજરામરણં અનાગતો, દુક્ખઞ્ચ ભવો ચ પચ્ચુપ્પન્નોતિ એવં તયો અદ્ધા વેદિતબ્બા. અતીતે પન પઞ્ચસુ આકારેસુ નન્દીવચનેન તણ્હા એકા આગતા, તાય અનાગતાપિ અવિજ્જાસઙ્ખારઉપાદાનભવા પચ્ચયલક્ખણેન ગહિતાવ હોન્તિ. જાતિજરામરણવચનેન પન યેસં ખન્ધાનં તજ્જાતિજરામરણં, તે વુત્તા યેવાતિ કત્વા આયતિં વિઞ્ઞાણનામરૂપસળાયતનફસ્સવેદના ગહિતાવ હોન્તિ.

એવમેતે ''પુરિમકમ્મભવસ્મિં મોહો અવિજ્જા, આયૂહના સઙ્ખારા, નિકન્તિ તણ્હા, ઉપગમનં ઉપાદાનં, ચેતના ભવો ઇતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા પુરિમકમ્મભવસ્મિં ઇધ પટિસન્ધિયા પચ્ચયા. ઇધ પટિસન્ધિ વિઞ્ઞાણં, ઓક્કન્તિ નામરૂપં, પસાદો આયતનં, ફુટ્ઠો ફસ્સો, વેદયિતં વેદના ઇતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ઇધૂપપત્તિભવસ્મિં પુરેકતસ્સ કમ્મસ્સ પચ્ચયા. ઇધ પરિપક્કત્તા આયતનાનં મોહો અવિજ્જા, આયૂહના સઙ્ખારા, નિકન્તિ તણ્હા, ઉપગમનમુપાદાનં, ચેતના ભવો ઇતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ઇધ કમ્મભવસ્મિં આયતિં પટિસન્ધિયા પચ્ચયા. આયતિં પટિસન્ધિ વિઞ્ઞાણં, ઓક્કન્તિ નામરૂપં, પસાદો આયતનં, ફુટ્ઠો ફસ્સો , વેદયિતં વેદના ઇતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા

આયતિં ઉપપત્તિભવસ્મિં ઇધ કતસ્સ કમ્મસ્સ પચ્ચયા''તિ એવં નિદ્દિટ્ઠલક્ખણા વીસતિ આકારા ઇધ વેદિતબ્બા. એવં ''નન્દી દુક્ખસ્સ મૂલન્તિ ઇતિ વિદિત્વા ભવા જાતિ, ભૂતસ્સ જરામરણ''ન્તિ એત્તાવતા એસ સબ્બોપિ ચતુસઙ્ખેપો તિસન્ધિ તિયદ્ધો વીસતાકારો પટિચ્ચસમુપ્પાદો દસ્સિતો હોતીતિ વેદિતબ્બો.

ઇદાનિ **તસ્મા તિહ, ભિક્ખવે...પે॰... અભિસમ્બુદ્ધોતિ વદામી**તિ એત્થ અપુબ્બપદવણ્ણનં કત્વા પદયોજનાય અત્થનિગમનં કરિસ્સામ. **તસ્મા તિહા**તિ તસ્મા ઇચ્ચેવ વુત્તં હોતિ. તિકારહકારા હિ નિપાતા. **સબ્બસો**તિ અનવસેસવચનમેતં. **તણ્હાનન્તિ** નન્દીતિ એવં વુત્તાનં સબ્બતણ્હાનં. **ખયા**તિ લોકુત્તરમગ્ગેન અચ્ચન્તક્ખયા. **વિરાગા**દીનિ ખયવેવચનાનેવ. યા હિ તણ્હા ખીણા, વિરત્તાપિ તા ભવન્તિ નિરુદ્ધાપિ ચત્તાપિ પટિનિસ્સટ્ઠાપિ. **ખયા**તિ વા ચતુમગ્ગકિચ્ચસાધારણમેતં. તતો પઠમમગ્ગેન **વિરાગા**, દુતિયેન **નિરોધા**, તતિયેન **ચાગા**, ચતુત્થેન **પટિનિસ્સગ્ગા**તિ યોજેતબ્બં. યાહિ વા તણ્હાહિ પથવિં પથવિતો સઞ્જાનેય્ય, તાસં ખયા. યાહિ પથવિં મઞ્ઞેય્ય, તાસં વિરાગા. યાહિ પથવિયા મઞ્ઞેય્ય, તાસં નિરોધા. યાહિ પથવિતો મઞ્ઞેય્ય, તાસં ચાગા. યાહિ પથવિં મેતિ મઞ્ઞેય્ય, તાસં પટિનિસ્સગ્ગા. યાહિ વા પથવિં મઞ્ઞેય્ય, તાસં ખયા...પે॰... યાહિ પથવિં અભિનન્દેય્ય, તાસં પટિનિસ્સગ્ગાતિ એવમેત્થ યોજના કાતબ્બા, ન કિઞ્ચિ વિરુજ્ઝતિ.

અનુત્તરન્તિ ઉત્તરવિરહિતં સબ્બસેટ્ઠં. **સમ્માસમ્બોધિ**ન્તિ સમ્મા સામઞ્ચ બોધિં. અથ વા પસત્થં સુન્દરઞ્ચ બોધિં. **બોધી**તિ રુક્ખોપિ મગ્ગોપિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણમ્પિ નિબ્બાનમ્પિ. ''બોધિરુક્ખમૂલે પઠમાભિસમ્બુદ્ધો''તિ (મહાવ॰ ૧; ઉદા॰ ૧) ચ ''અન્તરા ચ બોધિં અન્તરા ચ ગય''ન્તિ (મહાવ॰ ૧૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫) ચ આગતટ્ઠાનેહિ રુક્ખો બોધીતિ વુચ્ચતિ. ''ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણ''ન્તિ (ચૂળનિ॰ ૧૨૧) આગતટ્ઠાને મગ્ગો. ''પપ્પોતિ બોધિં વરભૂરિમેધસો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૧૭) આગતટ્ઠાને સબ્બઞ્ઞુતઞાણં. ''પત્વાન બોધિં અમતં અસઙ્ખત''ન્તિ આગતટ્ઠાને નિબ્બાનં. ઇધ પન ભગવતો અરહત્તમગ્ગઞાણં અધિપ્પેતં. અપરે સબ્બઞ્ઞુતઞાણન્તિપિ વદન્તિ.

સાવકાનં અરહત્તમગ્ગો અનુત્તરા બોધિ હોતિ ન હોતીતિ. ન હોતિ. કસ્મા? અસબ્બગુણદાયકત્તા. તેસઞ્હિ કસ્સચિ અરહત્તમગ્ગો અરહત્તફલમેવ દેતિ, કસ્સચિ તિસ્સો વિજ્જા, કસ્સચિ છ અભિઞ્ઞા, કસ્સચિ ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા, કસ્સચિ સાવકપારમીઞાણં. **પચ્ચેકબુદ્ધાનમ્પિ** પચ્ચેકબોધિઞાણમેવ દેતિ. **બુદ્ધાનં** પન સબ્બગુણસમ્પત્તિં દેતિ અભિસેકો વિય રઞ્ઞો સબ્બલોકિસ્સરિયભાવં. તસ્મા અઞ્ઞસ્સ કસ્સચિપિ અનુત્તરા બોધિ ન હોતીતિ.

અભિસમ્બુદ્ધોતિ અભિઞ્ઞાસિ પટિવિજ્ઝિ, પત્તો અધિગતોતિ વુત્તં હોતિ. **ઇતિ વદામી**તિ ઇતિ વદામિ આચિક્ખામિ દેસેમિ પઞ્ઞપેમિ, પટ્ઠપેમિ વિવરામિ વિભજામિ ઉત્તાનીકરોમીતિ. તત્રાયં યોજના – તથાગતોપિ, ભિક્ખવે...પે॰... પથવિં ન મઞ્ઞતિ...પે॰... પથવિં નાભિનન્દતિ. તં કિસ્સ હેતુ, નન્દી દુક્ખસ્સ મૂલં, ભવા જાતિ, ભૂતસ્સ જરામરણન્તિ ઇતિ વિદિત્વાતિ. તત્થ **ઇતિ વિદિત્વા**તિ **ઇતિ**કારો કારણત્થો. તેન ઇમસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ વિદિતત્તા પટિવિદ્ધત્તાતિ વુત્તં હોતિ. કિઞ્ચ ભિય્યો – યસ્મા ચ એવમિમં પટિચ્ચસમુપ્પાદં વિદિત્વા તથાગતસ્સ યા નન્દીતિ વુત્તતણ્હા સબ્બપ્પકારા, સા પહીના, તાસઞ્ચ તથાગતો સબ્બસો તણ્હાનં ખયા...પે॰... અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો. તસ્મા પથવિં ન મઞ્ઞતિ...પે॰... પથવિં નાભિનન્દતીતિ વદામીતિ એવં અભિસમ્બુદ્ધત્તા ન મઞ્ઞતિ નાભિનન્દતીતિ વદામીતિ વુત્તં હોતિ.

અથ વા યસ્મા ‘‘નન્દી દુક્ખસ્સ મૂલ’’ન્તિઆદિના નયેન પટિચ્ચસમુપ્પાદં વિદિત્વા સબ્બસો તણ્હા ખયં ગતા, તસ્મા તિહ, ભિક્ખવે, તથાગતો સબ્બસો તણ્હાનં ખયા…પે॰… અભિસમ્બુદ્ધોતિ વદામિ. સો એવં અભિસમ્બુદ્ધત્તા પથવિં ન મઞ્ઞતિ…પે॰… નાભિનન્દતીતિ. યત્થ યત્થ હિ યસ્માતિ અવત્વા તસ્માતિ વુચ્ચતિ, તત્થ તત્થ યસ્માતિ આનેત્વા યોજેતબ્બં, અયં સાસનયુત્તિ. એસ નયો સબ્બત્થ.

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં નિદાનાવસાનતો પભુતિ યાવ અભિસમ્બુદ્ધોતિ વદામીતિ સકલસુત્તન્તં ભગવા પરેસં પઞ્ઞાય અલબ્ભણેય્યપતિટ્ઠં પરમગમ્ભીરં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં દસ્સેન્તો એકેન પુથુજ્જનવારેન એકેન સેક્ખવારેન ચતૂહિ ખીણાસવવારેહિ દ્વીહિ તથાગતવારેહીતિ અટ્ઠહિ મહાવારેહિ એકમેકસ્મિઞ્ચ વારે પથવીઆદીહિ ચતુવીસતિયા અન્તરવારેહિ પટિમણ્ડેત્વા દ્વેભાણવારપરિમાણાય તન્તિયા અવોચ.

એવં વિચિત્રનયદેસનાવિલાસયુત્તં પનેતં સુત્તં કરવિકરુદમઞ્જુના કણ્ણસુખેન પણ્ડિતજનહદયાનં અમતાભિસેકસદિસેન બ્રહ્મસ્સરેન ભાસમાનસ્સાપિ. **ન તે ભિક્ખૂ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દુ**ન્તિ તે પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ ઇદં ભગવતો વચનં નાનુમોદિંસુ. કસ્મા? અઞ્ઞાણકેન. તે કિર ઇમસ્સ સુત્તસ્સ અત્થં ન જાનિંસુ, તસ્મા નાભિનન્દિંસુ. તેસઞ્હિ તસ્મિં સમયે એવં વિચિત્રનયદેસનાવિલાસયુત્તમ્પિ એતં સુત્તં ઘનપુથુલેન દુસ્સપટ્ટેન મુખે બન્ધં કત્વા પુરતો ઠપિતમનુઞ્ઞભોજનં વિય અહોસિ. નનુ ચ ભગવા અત્તના દેસિતં ધમ્મં પરે ઞાપેતું કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો. સો કસ્મા યથા તે ન જાનન્તિ, તથા દેસેસીતિ. વુત્તમિદં ઇમસ્સ સુત્તસ્સ નિક્ખેપવિચારણાયં એવ ‘‘માનભઞ્જનત્થં સબ્બધમ્મમૂલપરિયાયન્તિ દેસનં આરભી’’તિ, તસ્મા ન યિધ પુન વત્તબ્બમત્થિ, એવં માનભઞ્જનત્થં દેસિતઞ્ચ પનેતં સુત્તં સુત્વા તે ભિક્ખૂ તંયેવ કિર પથવિં દિટ્ઠિગતિકોપિ સઞ્જાનાતિ, સેક્ખોપિ અરહાપિ તથાગતોપિ સઞ્જાનાતિ. કિન્નામિદં કથં નામિદન્તિ ચિન્તેન્તા પુબ્બે મયં ભગવતા કથિતં યંકિઞ્ચિ ખિપ્પમેવ જાનામ, ઇદાનિ પનિમસ્સ મૂલપરિયાયસ્સ અન્તં વા કોટિં વા ન જાનામ ન પસ્સામ, અહો બુદ્ધા નામ અપ્પમેય્યા અતુલાતિ ઉદ્ધટદાઠા વિય સપ્પા નિમ્મદા હુત્વા બુદ્ધુપટ્ઠાનઞ્ચ ધમ્મસ્સવનઞ્ચ સક્કચ્ચં આગમંસુ.

તેન ખો પન સમયેન ભિક્ખૂ ધમ્મસભાયં સન્નિસિન્ના ઇમં કથં સમુટ્ઠાપેસું ‘‘અહો બુદ્ધાનં આનુભાવો, તે નામ બ્રાહ્મણપબ્બજિતા તથા માનમદમત્તા ભગવતા મૂલપરિયાયદેસનાય નિહતમાના કતા’’તિ, અયઞ્ચરહિ તેસં ભિક્ખૂનં અન્તરાકથા વિપ્પકતા. અથ ભગવા ગન્ધકુટિયા નિક્ખમિત્વા તઙ્ખણાનુરૂપેન પાટિહારિયેન ધમ્મસભાયં પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા તે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના’’તિ. તે તમત્થં ભગવતો આરોચેસું. ભગવા એતદવોચ – ‘‘ન, ભિક્ખવે, ઇદાનેવ, પુબ્બેપિ અહં ઇમે એવં માનપગ્ગહિતસિરે વિચરન્તે નિહતમાને અકાસિ’’ન્તિ. તતો ઇમિસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા ઇદં અતીતં આનેસિ –

ભૂતપુબ્બં , ભિક્ખવે, અઞ્ઞતરો દિસાપામોક્ખો બ્રાહ્મણો બારાણસિયં પટિવસતિ તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સનિઘણ્ડુકેટુભાનં સાક્ખરપ્પભેદાનં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં પદકો વેય્યાકરણો લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનવયો, સો પઞ્ચમત્તાનિ માણવકસતાનિ મન્તે વાચેતિ. પણ્ડિતા માણવકા બહુઞ્ચ ગણ્હન્તિ લહુઞ્ચ, સુટ્ઠુ ચ ઉપધારેન્તિ, ગહિતઞ્ચ તેસં ન વિનસ્સતિ. સોપિ બ્રાહ્મણો આચરિયમુટ્ઠિં અકત્વા ઘટે ઉદકં આસિઞ્ચન્તો વિય સબ્બમ્પિ સિપ્પં ઉગ્ગણ્હાપેત્વા તે માણવકે એતદવોચ ‘‘એત્તકમિદં સિપ્પં દિટ્ઠધમ્મસમ્પરાયહિત’’ન્તિ. તે માણવકા – ‘‘યં અમ્હાકં આચરિયો જાનાતિ, મયમ્પિ તં જાનામ, મયમ્પિ દાનિ આચરિયા એવા’’તિ માનં ઉપ્પાદેત્વા તતો પભુતિ આચરિયે અગારવા નિક્ખિત્તવત્તા વિહરિંસુ. આચરિયો ઞત્વા ‘‘કરિસ્સામિ નેસં માનનિગ્ગહ’’ન્તિ ચિન્તેસિ. સો

એકદિવસં ઉપટ્ઠાનં આગન્ત્વા વન્દિત્વા નિસિન્ને તે માણવકે આહ ‘‘તાતા પઞ્હં પુચ્છિસ્સામિ, કચ્ચિત્થ સમત્થા કથેતુ’’ન્તિ. તે ‘‘પુચ્છથ આચરિય, પુચ્છથ આચરિયા’’તિ સહસાવ આહંસુ, યથા તં સુતમદમત્તા. આચરિયો આહ –

> ‘‘કાલો ઘસતિ ભૂતાનિ, સબ્બાનેવ સહત્તના;
> યો ચ કાલઘસો ભૂતો, સ ભૂતપચનિં પચી’’તિ. (જા॰ ૧.૧૦.૧૯૦) –

વિસ્સજ્જેથ તાતા ઇમં પઞ્હન્તિ.

તે ચિન્તેત્વા અજાનમાના તુણ્હી અહેસું. આચરિયો આહ ‘‘અલં તાતા ગચ્છથજ્જ, સ્વે કથેય્યાથા’’તિ ઉય્યોજેસિ. તે દસપિ વીસતિપિ સમ્પિણ્ડિતા હુત્વા ન તસ્સ પઞ્હસ્સ આદિં, ન અન્તમદ્દસંસુ. આગન્ત્વા આચરિયસ્સ આરોચેસું ‘‘ન ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ અત્થં આજાનામા’’તિ. આચરિયો તેસં નિગ્ગહત્થાય ઇમં ગાથમભાસિ –

> ‘‘બહૂનિ નરસીસાનિ, લોમસાનિ બ્રહાનિ ચ;
> ગીવાસુ પટિમુક્કાનિ, કોચિદેવેત્થ કણ્ણવા’’તિ. (જા॰ ૧.૧૦.૧૯૧) –

ગાથાયત્થો – બહૂનિ નરાનં સીસાનિ દિસ્સન્તિ, સબ્બાનિ ચ તાનિ લોમસાનિ સબ્બાનિ ચ મહન્તાનિ ગીવાયમેવ ચ ઠપિતાનિ, ન તાલફલં વિય હત્થેન ગહિતાનિ, નત્થિ તેસં ઇમેહિ ધમ્મેહિ નાનાકરણં. એત્થ પન કોચિદેવ કણ્ણવાતિ અત્તાનં સન્ધાયાહ. **કણ્ણવા**તિ પઞ્ઞવા. કણ્ણચ્છિદ્દં પન ન કસ્સચિ નત્થિ, તં સુત્વા તે માણવકા મઙ્કુભૂતા પત્તક્ખન્ધા અધોમુખા અઙ્ગુલિયા ભૂમિં વિલિખન્તા તુણ્હી અહેસું.

અથ નેસં અહિરિકભાવં પસ્સિત્વા આચરિયો ‘‘ઉગ્ગણ્હથ તાતા પઞ્હ’’ન્તિ પઞ્હં વિસ્સજ્જેસિ. **કાલો**તિ પુરેભત્તકાલોપિ પચ્છાભત્તકાલોપીતિ એવમાદિ. **ભૂતાની**તિ સત્તાધિવચનમેતં. કાલો હિ ભૂતાનં ન ચમ્મમંસાદીનિ ખાદતિ, અપિચ ખો નેસં આયુવણ્ણબલાનિ ખેપેન્તો યોબ્બઞ્ઞં મદ્દન્તો આરોગ્યં વિનાસેન્તો **ઘસતિ** ખાદતીતિ વુચ્ચતિ. **સબ્બાનેવ સહત્તના**તિ એવં ઘસન્તો ચ ન કિઞ્ચિ વજ્જેતિ, સબ્બાનેવ ઘસતિ. ન કેવલઞ્ચ ભૂતાનિયેવ, અપિચ ખો સહત્તના અત્તાનમ્પિ ઘસતિ. પુરેભત્તકાલો હિ પચ્છાભત્તકાલં ન પાપુણાતિ. એસ નયો પચ્છાભત્તકાલાદીસુ. **યો ચ કાલઘસો ભૂતો**તિ ખીણાસવસ્સેતં અધિવચનં. સો હિ આયતિં પટિસન્ધિકાલં ખેપેત્વા ખાદિત્વા ઠિતત્તા ‘‘કાલઘસો’’તિ વુચ્ચતિ. **સ ભૂતપચનિં પચી**તિ સો યાયં તણ્હા અપાયેસુ ભૂતે પચતિ, તં ઞાણગ્ગિના પચિ દહિ ભસ્મમકાસિ, તેન ‘‘ભૂતપચનિં પચી’’તિ વુચ્ચતિ. ‘‘પજનિ’’ન્તિપિ પાઠો. જનિકં નિબ્બત્તિકન્તિ અત્થો.

અથ તે માણવકા દીપસહસ્સાલોકેન વિય રત્તિં સમવિસમં આચરિયસ્સ વિસ્સજ્જનેન પઞ્હસ્સ અત્થં પાકટં દિસ્વા ‘‘ઇદાનિ મયં યાવજીવં ગુરુવાસં વસિસ્સામ, મહન્તા એતે આચરિયા નામ, મયઞ્હિ બહુસ્સુતમાનં ઉપ્પાદેત્વા ચતુપ્પદિકગાથાયપિ અત્થં ન જાનામા’’તિ નિહતમાના પુબ્બસદિસમેવ આચરિયસ્સ વત્તપ્પટિપત્તિં કત્વા સગ્ગપરાયણા અહેસું.

અહં ખો, ભિક્ખવે, તેન સમયેન તેસં આચરિયો અહોસિં, ઇમે ભિક્ખૂ માણવકા. એવં પુબ્બેપાહં ઇમે એવં માનપગ્ગહિતસિરે વિચરન્તે નિહતમાને અકાસિન્તિ.

ઇમઞ્ચ જાતકં સુત્વા તે ભિક્ખૂ પુબ્બેપિ મયં માનેનેવ ઉપહતાતિ ભિય્યોસોમત્તાય નિહતમાના હુત્વા અત્તનો ઉપકારકકમ્મટ્ઠાનપરાયણા અહેસું.

તતો ભગવા એકં સમયં જનપદચારિકં ચરન્તો વેસાલિં પત્વા ગોતમકે ચેતિયે વિહરન્તો ઇમેસં પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં ઞાણપરિપાકં વિદિત્વા ઇમં ગોતમકસુત્તં કથેસિ –

‘‘અભિઞ્ઞાયાહં, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેમિ નો અનભિઞ્ઞાય, સનિદાનાહં…પે॰… સપ્પાટિહારિયાહં, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેમિ નો અપ્પાટિહારિયં. તસ્સ મય્હં, ભિક્ખવે, અભિઞ્ઞાય ધમ્મં દેસયતો…પે॰… નો અપ્પાટિહારિયં. કરણીયો ઓવાદો, કરણીયા અનુસાસની. અલઞ્ચ પન વો, ભિક્ખવે, તુટ્ઠિયા અલં અત્તમનતાય અલં સોમનસ્સાય. સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘોતિ. ઇદમવોચ ભગવા, ઇમસ્મિઞ્ચ પન વેય્યાકરણસ્મિં ભઞ્ઞમાને દસસહસ્સિલોકધાતુ અકમ્પિત્થા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬).

ઇદઞ્ચ સુત્તં સુત્વા તે પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ તસ્મિંયેવાસને સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિંસુ, એવાયં દેસના એતસ્મિં ઠાને નિટ્ઠમગમાસીતિ.

તથાગતવારઅટ્ઠમનયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મૂલપરિયાયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સબ્બાસવસુત્તવણ્ણના

૧૪. એવં મે સુતં…પે॰… **સાવત્થિયન્તિ** સબ્બાસવસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના – **સાવત્થીતિ** સવત્થસ્સ ઇસિનો નિવાસટ્ઠાનભૂતા નગરી, યથા કાકન્દી માકન્દી કોસમ્બીતિ એવં તાવ અક્ખરચિન્તકા. અટ્ઠકથાચરિયા પન ભણન્તિ ‘‘યંકિઞ્ચિ મનુસ્સાનં ઉપભોગપરિભોગં સબ્બમેત્થ અત્થીતિ સાવત્થી. સત્થસમાયોગે ચ કિં ભણ્ડમત્થીતિ પુચ્છિતે સબ્બમત્થી’’તિ વચનમુપાદાય સાવત્થી.

‘‘સબ્બદા સબ્બૂપકરણં, સાવત્થિયં સમોહિતં;
તસ્મા સબ્બમુપાદાય, સાવત્થીતિ પવુચ્ચતિ.

કોસલાનં પુરં રમ્મં, દસ્સનેય્યં મનોરમં;
દસહિ સદ્દેહિ અવિવિત્તં, અન્નપાનસમાયુતં.

વુદ્ધિં વેપુલ્લતં પત્તં, ઇદ્ધં ફીતં મનોરમં;
અળકમન્દાવ દેવાનં, સાવત્થિપુરમુત્તમ’’ન્તિ.

તસ્સં **સાવત્થિયં**. **જેતવને**તિ એત્થ અત્તનો પચ્ચત્થિકજનં જિનાતીતિ જેતો, રઞ્ઞા વા અત્તનો પચ્ચત્થિકજને જિતે જાતોતિ જેતો, મઙ્ગલકમ્યતાય વા તસ્સ એવંનામમેવ કતન્તિ જેતો, જેતસ્સ વનં જેતવનં. તઞ્હિ જેતેન રાજકુમારેન રોપિતં સંવદ્ધિતં પરિપાલિતં, સો ચ તસ્સ સામી અહોસિ. તસ્મા જેતવનન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં **જેતવને**. **અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે**તિ એત્થ સુદત્તો નામ સો ગહપતિ માતાપિતૂહિ કતનામવસેન. સબ્બકામસમિદ્ધિતાય પન વિગતમલમચ્છેરતાય કરુણાદિગુણસમઙ્ગિતાય ચ નિચ્ચકાલં અનાથાનં પિણ્ડમદાસિ, તેન અનાથપિણ્ડિકોતિ સઙ્ખં ગતો. આરમન્તિ એત્થ પાણિનો વિસેસેન વા પબ્બજિતાતિ આરામો, તસ્સ પુપ્ફફલાદિસોભાય નાતિદૂરનચ્ચાસન્નતાદિપઞ્ચવિધસેનાસનઙ્ગસમ્પત્તિયા ચ તતો તતો આગમ્મ રમન્તિ અભિરમન્તિ અનુક્કણ્ઠિતા હુત્વા નિવસન્તીતિ અત્થો. વુત્તપ્પકારાય વા સમ્પત્તિયા તત્થ તત્થ ગતેપિ અત્તનો અબ્ભન્તરંયેવ આનેત્વા રમેતીતિ આરામો. સો હિ અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના જેતસ્સ રાજકુમારસ્સ હત્થતો અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ કોટિસન્થરેન કીણિત્વા અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ સેનાસનાનિ કારાપેત્વા અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ વિહારમહં નિટ્ઠાપેત્વા એવં ચતુપઞ્ઞાસહિરઞ્ઞકોટિપરિચ્ચાગેન બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ નિય્યાદિતો. તસ્મા ‘‘અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામો’’તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં **અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે**.

એત્થ ચ ‘‘જેતવને’’તિ વચનં પુરિમસામિપરિકિત્તનં. ‘‘અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે’’તિ પચ્છિમસામિપરિકિત્તનં. કિમેતેસં પરિકિત્તને પયોજનન્તિ. પુઞ્ઞકામાનં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનં. તત્ર હિ દ્વારકોટ્ઠકપાસાદમાપને ભૂમિવિક્કયલદ્ધા અટ્ઠારસ હિરઞ્ઞકોટિયો અનેકકોટિઅગ્ઘનકા રુક્ખા ચ જેતસ્સ પરિચ્ચાગો, ચતુપઞ્ઞાસ કોટિયો અનાથપિણ્ડિકસ્સ. ઇતિ તેસં પરિકિત્તનેન એવં પુઞ્ઞકામા પુઞ્ઞાનિ કરોન્તીતિ દસ્સેન્તો આયસ્મા આનન્દો અઞ્ઞેપિ પુઞ્ઞકામે તેસં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જને નિયોજેતિ.

સબ્બાસવસંવરપરિયાયં વો, ભિક્ખવેતિ કસ્મા ઇદં સુત્તમભાસિ? તેસં ભિક્ખૂનં ઉપક્કિલેસવિસોધનં આદિં કત્વા આસવક્ખયાય પટિપત્તિદસ્સનત્થં. તત્થ **સબ્બાસવસંવરપરિયાય**ન્તિ સબ્બેસં આસવાનં સંવરકારણં સંવરભૂતં કારણં, યેન કારણેન તે સંવરિતા પિદહિતા હુત્વા અનુપ્પાદનિરોધસઙ્ખાતં ખયં ગચ્છન્તિ પહીયન્તિ નપ્પવત્તન્તિ, તં કારણન્તિ અત્થો. તત્થ આસવન્તીતિ **આસવા**, ચક્ખુતોપિ...પે॰... મનતોપિ સન્દન્તિ પવત્તન્તીતિ વુત્તં હોતિ. ધમ્મતો યાવ ગોત્રભું ઓકાસતો યાવ ભવગ્ગં સવન્તીતિ વા આસવા, એતે ધમ્મે એતઞ્ચ ઓકાસં અન્તો કરિત્વા પવત્તન્તીતિ અત્થો. અન્તોકરણત્થો હિ અયં આકારો. ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન મદિરાદયો આસવા, આસવા વિયાતિપિ આસવા. લોકસ્મિઞ્હિ ચિરપારિવાસિકા મદિરાદયો આસવાતિ વુચ્ચન્તિ. યદિ ચ ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન આસવા, એતેયેવ ભવિતુમરહન્તિ. વુત્તઞ્હેતં ‘‘પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાય, ઇતો પુબ્બે અવિજ્જા નાહોસી’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૧). આયતં વા સંસારદુક્ખં સવન્તિ પસવન્તીતિપિ આસવા. પુરિમાનિ ચેત્થ નિબ્બચનાનિ યત્થ કિલેસા આસવાતિ આગચ્છન્તિ, તત્થ યુજ્જન્તિ, પચ્છિમં કમ્મેપિ. ન કેવલઞ્ચ કમ્મકિલેસાયેવ આસવા, અપિચ ખો નાનપ્પકારકા ઉપ્પદ્દવાપિ. સુત્તેસુ હિ ‘‘નાહં, ચુન્દ, દિટ્ઠધમ્મિકાનંયેવ આસવાનં સંવરાય ધમ્મં દેસેમી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૨) એત્થ વિવાદમૂલભૂતા કિલેસા આસવાતિ આગતા.

‘‘યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્યં, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનળીકતા’’તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬); –

એત્થ તેભૂમકઞ્ચ કમ્મં અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા. ‘‘દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા’’તિ (પારા॰ ૩૯) એત્થ પરૂપવાદવિપ્પટિસારવધબન્ધાદયો ચેવ અપાયદુક્ખભૂતા ચ નાનપ્પકારા ઉપદ્દવા. તે પનેતે આસવા યત્થ યથા આગતા, તત્થ તથા વેદિતબ્બા.

એતે હિ વિનયે તાવ ‘‘દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય, સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા’’તિ દ્વેધા આગતા. સળાયતને ‘‘તયોમે આવુસો આસવા, કામાસવો ભવાસવો અવિજ્જાસવો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩) તિધા આગતા. અઞ્ઞેસુ ચ સુત્તન્તેસુ અભિધમ્મે ચ તેયેવ દિટ્ઠાસવેન સહ ચતુધા આગતા. નિબ્બેધિકપરિયાયે – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, આસવા નિરયગામિનિયા, અત્થિ આસવા તિરચ્છાનયોનિગામિનિયા, અત્થિ આસવા પેત્તિવિસયગામિનિયા, અત્થિ આસવા મનુસ્સલોકગામિનિયા, અત્થિ આસવા દેવલોકગામિનિયા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩) પઞ્ચધા આગતા. છક્કનિપાતે – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, આસવા સંવરા પહાતબ્બા’’તિઆદિના નયેન છધા આગતા. ઇમસ્મિં પન સુત્તે તેયેવ દસ્સનાપહાતબ્બેહિ સદ્ધિં સત્તધા આગતાતિ. અયં તાવ આસવપદે વચનત્થો ચેવ પભેદો ચ.

સંવરપદે પન સંવરયતીતિ **સંવરો**, પિદહતિ નિવારેતિ પવત્તિતું ન દેતીતિ અત્થો. તથા હિ ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, દિવા પટિસલ્લીયન્તેન દ્વારં સંવરિત્વા પટિસલ્લીયિતુ’’ન્તિ (પારા॰ ૭૭), ‘‘સોતાનં સંવરંબ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧) ચ આદીસુ પિધાનટ્ઠેન સંવરમાહ. સ્વાયં સંવરો પઞ્ચવિધો હોતિ સીલસંવરો સતિઞાણ ખન્તિ વીરિયસંવરોતિ. તત્થ ‘‘ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો’’તિ (વિભ॰ ૫૧૧) અયં સીલસંવરો. પાતિમોક્ખસીલઞ્હિ એત્થ સંવરોતિ વુત્તં. ‘‘ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરમાપજ્જતી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૩) સતિસંવરો. સતિ હેત્થ સંવરોતિ વુત્તા. ‘‘સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે’’તિ અયં ઞાણસંવરો. ઞાણઞ્હેત્થ પિધીયરેતિ ઇમિના પિધાનટ્ઠેન સંવરોતિ વુત્તં. ‘‘ખમો હોતિ સીતસ્સ...પે॰..., ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪-૨૬) પન નયેન ઇધેવ ખન્તિવીરિયસંવરા આગતા. તેસઞ્ચ ‘‘સબ્બાસવસંવરપરિયાય’’ન્તિ ઇમિના ઉદ્દેસેન સઙ્ગહિતત્તા સંવરભાવો વેદિતબ્બો.

અપિચ પઞ્ચવિધોપિ અયં સંવરો ઇધ આગતોયેવ, તત્થ ખન્તિવીરિયસંવરા તાવ વુત્તાયેવ. ‘‘સો તઞ્ચ અનાસનં તઞ્ચ અગોચર’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫) અયં પનેત્થ સીલસંવરો. ‘‘પટિસઙ્ખા યોનિસો ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસંવુતો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨) અયં સતિસંવરો. સબ્બત્થ પટિસઙ્ખા ઞાણસંવરો. અગ્ગહિતગ્ગહણેન પન દસ્સનં પટિસેવના ભાવના ચ ઞાણસંવરો. પરિયાયન્તિ એતેન ધમ્માતિ પરિયાયો, ઉપ્પત્તિં નિરોધં વા ગચ્છન્તીતિ વુત્તં હોતિ. એત્તાવતા ‘‘સબ્બાસવસંવરપરિયાય’’ન્તિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં વુત્તં હોતિ.

૧૫. ઇદાનિ **જાનતો અહ**ન્તિઆદીસુ **જાનતો**તિ જાનન્તસ્સ. **પસ્સતો**તિ પસ્સન્તસ્સ. દ્વેપિ પદાનિ એકત્થાનિ, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. એવં સન્તેપિ જાનતોતિ ઞાણલક્ખણં ઉપાદાય પુગ્ગલં નિદ્દિસતિ, જાનનલક્ખણઞ્હિ ઞાણં. પસ્સતોતિ ઞાણપ્પભાવં ઉપાદાય, પસ્સનપ્પભાવઞ્હિ ઞાણં. ઞાણસમઙ્ગી પુગ્ગલો ચક્ખુમા વિય ચક્ખુના રૂપાનિ ઞાણેન વિવટે ધમ્મે પસ્સતિ. અપિચ યોનિસોમનસિકારં ઉપ્પાદેતું જાનતો, અયોનિસોમનસિકારો યથા ન ઉપ્પજ્જતિ, એવં પસ્સતોતિ અયમેત્થ સારો. કેચિ પનાચરિયા બહૂ પપઞ્ચે ભણન્તિ, તે ઇમસ્મિં અત્થે ન યુજ્જન્તિ.

આસવાનં ખયન્તિ આસવપ્પહાનં આસવાનં અચ્ચન્તક્ખયસમુપ્પાદં ખીણાકારં નત્થિભાવન્તિ અયમેવ હિ ઇમસ્મિઞ્ચ સુત્તે, ‘‘આસવાનં ખયા અનાસવં ચેતોવિમુત્તિ’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૮) ચ આસવક્ખયત્થો. અઞ્ઞત્થ પન મગ્ગફલનિબ્બાનાનિપિ આસવક્ખયોતિ વુચ્ચન્તિ. તથા હિ –

‘‘સેખસ્સ સિક્ખમાનસ્સ, ઉજુમગ્ગાનુસારિનો;
ખયસ્મિં પઠમં ઞાણં, તતો અઞ્ઞા અનન્તરા’’તિ. (ઇતિવુ॰ ૬૨) –

આદીસુ મગ્ગો આસવક્ખયોતિ વુત્તો,

‘‘આસવાનં ખયા સમણો હોતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૮) ફલં.

‘‘પરવજ્જાનુપસ્સિસ્સ, નિચ્ચં ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો;
આસવા તસ્સ વડ્ઢન્તિ, આરા સો આસવક્ખયા’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૫૩) –

આદીસુ નિબ્બાનં ‘‘આસવક્ખયો’’તિ વુત્તં.

નો અજાનતો નો અપસ્સતોતિ યો પન ન જાનાતિ ન પસ્સતિ, તસ્સ નો વદામીતિ અત્થો. એતેન યે અજાનતો અપસ્સતોપિ સંવરાદીહિયેવ સુદ્ધિં વદન્તિ, તે પટિક્ખિત્તા હોન્તિ. પુરિમેન વા પદદ્વયેન ઉપાયો વુત્તો, ઇમિના અનુપાયપટિસેધો. સઙ્ખેપેન ચેત્થ ઞાણં આસવસંવરપરિયાયોતિ દસ્સિતં હોતિ.

ઇદાનિ યં જાનતો આસવાનં ખયો હોતિ, તં દસ્સેતુકામો **કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, જાનતો**તિ પુચ્છં આરભિ, તત્થ જાનના બહુવિધા. દબ્બજાતિકો એવ હિ કોચિ ભિક્ખુ છત્તં કાતું જાનાતિ, કોચિ ચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં, તસ્સ ઈદિસાનિ કમ્માનિ વત્તસીસે ઠત્વા કરોન્તસ્સ સા જાનના મગ્ગફલાનં પદટ્ઠાનં ન હોતીતિ ન વત્તબ્બા. યો પન સાસને પબ્બજિત્વા વેજ્જકમ્માદીનિ કાતું જાનાતિ, તસ્સેવં જાનતો આસવા વડ્ઢન્તિયેવ, તસ્મા યં જાનતો પસ્સતો ચ આસવાનં ખયો હોતિ, તદેવ દસ્સેન્તો આહ **યોનિસો ચ મનસિકારં અયોનિસો ચ મનસિકાર**ન્તિ.

તત્થ **યોનિસો મનસિકારો** નામ ઉપાયમનસિકારો પથમનસિકારો, અનિચ્ચાદીસુ અનિચ્ચન્તિ આદિના એવ નયેન સચ્ચાનુલોમિકેન વા ચિત્તસ્સ આવટ્ટના અન્વાવટ્ટના આભોગો સમન્નાહારો મનસિકારો, અયં વુચ્ચતિ યોનિસો મનસિકારોતિ.

અયોનિસો મનસિકારોતિ અનુપાયમનસિકારો ઉપ્પથમનસિકારો. અનિચ્ચે નિચ્ચન્તિ દુક્ખે સુખન્તિ અનત્તનિ અત્તાતિ અસુભે સુભન્તિ અયોનિસો મનસિકારો ઉપ્પથમનસિકારો. સચ્ચપ્પટિકુલેન વા ચિત્તસ્સ આવટ્ટના અન્વાવટ્ટના આભોગો સમન્નાહારો મનસિકારો, અયં વુચ્ચતિ અયોનિસો મનસિકારોતિ. એવં યોનિસો મનસિકારં ઉપ્પાદેતું જાનતો, અયોનિસો મનસિકારો ચ યથા ન ઉપ્પજ્જતિ, એવં પસ્સતો આસવાનં ખયો હોતિ.

ઇદાનિ ઇમસ્સેવત્થસ્સ યુત્તિં દસ્સેન્તો આહ **અયોનિસો, ભિક્ખવે…પે॰… પહીયન્તી**તિ. તેન કિં વુત્તં હોતિ, યસ્મા અયોનિસો મનસિકરોતો આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ, યોનિસો મનસિકરોતો પહીયન્તિ, તસ્મા જાનિતબ્બં યોનિસો મનસિકારં ઉપ્પાદેતું જાનતો, અયોનિસો મનસિકારો ચ યથા ન ઉપ્પજ્જતિ, એવં પસ્સતો આસવાનં ખયો હોતીતિ, અયં તાવેત્થ સઙ્ખેપવણ્ણના.

અયં પન વિત્થારો – તત્થ ‘‘યોનિસો અયોનિસો’’તિ ઇમેહિ તાવ દ્વીહિ પદેહિ આબદ્ધં હોતિ ઉપરિ સકલસુત્તં. વટ્ટવિવટ્ટવસેન હિ ઉપરિ સકલસુત્તં વુત્તં. અયોનિસો મનસિકારમૂલકઞ્ચ વટ્ટં, યોનિસો મનસિકારમૂલકઞ્ચ વિવટ્ટં. કથં? અયોનિસો મનસિકારો હિ વડ્ઢમાનો દ્વે ધમ્મે પરિપૂરેતિ અવિજ્જઞ્ચ ભવતણ્હઞ્ચ. અવિજ્જાય ચ સતિ ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા…પે॰… દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતિ. તણ્હાય સતિ તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાનં…પે॰… સમુદયો હોતી’’તિ. એવં અયં અયોનિસો મનસિકારબહુલો પુગ્ગલો વાતવેગાભિઘાતેન વિપ્પનટ્ઠનાવા વિય ગઙ્ગાવટ્ટે પતિતગોકુલં વિય ચક્કયન્તે યુત્તબલિબદ્દો વિય ચ પુનપ્પુનં ભવયોનિગતિવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસેસુ આવટ્ટપરિવટ્ટં કરોતિ, એવં તાવ અયોનિસો મનસિકારમૂલકં વટ્ટં.

યોનિસો મનસિકારો પન વડ્ઢમાનો – ‘‘યોનિસો મનસિકારસમ્પન્નસ્સેતં, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેસ્સતિ, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં બહુલીકરિસ્સતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૫૫) વચનતો સમ્માદિટ્ઠિપમુખં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં પરિપૂરેતિ. યા ચ સમ્માદિટ્ઠિ, સા વિજ્જાતિ તસ્સ વિજ્જુપ્પાદા અવિજ્જાનિરોધો, ‘‘અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો…પે॰… એવં એતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી’’તિ (મહાવ॰ ૧) એવં યોનિસો મનસિકારમૂલકં વિવટ્ટં વેદિતબ્બં. એવં ઇમેહિ દ્વીહિ પદેહિ આબદ્ધં હોતિ ઉપરિ સકલસુત્તં.

એવં આબદ્ધે ચેત્થ યસ્મા પુબ્બે આસવપ્પહાનં દસ્સેત્વા પચ્છા ઉપ્પત્તિ વુચ્ચમાના ન યુજ્જતિ. ન હિ પહીના પુન ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પન્નાનં પન પહાનં યુજ્જતિ, તસ્મા ઉદ્દેસપટિલોમતોપિ ‘‘અયોનિસો, ભિક્ખવે, મનસિકરોતો’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **અયોનિસો મનસિકરોતો**તિ વુત્તપ્પકારં અયોનિસો મનસિકારં ઉપ્પાદયતો. **અનુપ્પન્ના ચેવ આસવા ઉપ્પજ્જન્તી**તિ એત્થ યે પુબ્બે અપ્પટિલદ્ધપુબ્બં ચીવરાદિં વા પચ્ચયં ઉપટ્ઠાકસદ્ધિવિહારિકઅન્તેવાસિકાનં વા અઞ્ઞતરં મનુઞ્ઞં વત્થું પટિલભિત્વા, તં સુભં સુખન્તિ અયોનિસો મનસિકરોતો, અઞ્ઞતરઞ્ઞતરં વા પન અનનુભૂતપુબ્બં આરમ્મણં યથા વા તથા વા અયોનિસો મનસિકરોતો આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ, તે અનુપ્પન્ના ઉપ્પજ્જન્તીતિ વેદિતબ્બા, અઞ્ઞથા હિ અનમતગ્ગે સંસારે અનુપ્પન્ના નામ આસવા ન સન્તિ. અનુભૂતપુબ્બેપિ ચ વત્થુમ્હિ આરમ્મણે વા યસ્સ પકતિસુદ્ધિયા વા ઉદ્દેસપરિપુચ્છાપરિયત્તિનવકમ્મયોનિસોમનસિકારાનં વા અઞ્ઞતરવસેન પુબ્બે અનુપ્પજ્જિત્વા પચ્છા તાદિસેન પચ્ચયેન સહસા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઇમેપિ અનુપ્પન્ના ઉપ્પજ્જન્તીતિ વેદિતબ્બા. તેસુયેવ પન વત્થારમ્મણેસુ પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પન્ના પવડ્ઢન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. ઇતો અઞ્ઞથા હિ પઠમુપ્પન્નાનં વડ્ઢિ નામ નત્થિ.

યોનિસો ચ ખો, ભિક્ખવેતિ એત્થ પન યસ્સ પકતિસુદ્ધિયા વા સેય્યથાપિ આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ ભદ્દાય ચ કાપિલાનિયા, ઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીહિ વા કારણેહિ આસવા નુપ્પજ્જન્તિ, સો ચ જાનાતિ ‘‘ન ખો મે આસવા મગ્ગેન સમુગ્ઘાતં ગતા, હન્દ નેસં સમુગ્ઘાતાય પટિપજ્જામી’’તિ. તતો મગ્ગભાવનાય સબ્બે સમુગ્ઘાતેતિ. તસ્સ તે આસવા અનુપ્પન્ના ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. યસ્સ પન કારકસ્સેવ સતો સતિસમ્મોસેન સહસા આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ, તતો સંવેગમાપજ્જિત્વા યોનિસો પદહન્તો તે આસવે સમુચ્છિન્દતિ, તસ્સ ઉપ્પન્ના પહીયન્તીતિ વુચ્ચન્તિ મણ્ડલારામવાસીમહાતિસ્સભૂતત્થેરસ્સ વિય. સો કિર તસ્મિંયેવ વિહારે ઉદ્દેસં ગણ્હાતિ, અથસ્સ ગામે પિણ્ડાય ચરતો વિસભાગારમ્મણે કિલેસો ઉપ્પજ્જિ, સો તં વિપસ્સનાય વિક્ખમ્ભેત્વા વિહારં અગમાસિ. તસ્સ સુપિનન્તેપિ તં આરમ્મણં ન ઉપટ્ઠાસિ. સો ‘‘અયં કિલેસો વડ્ઢિત્વા અપાયસંવત્તનિકો હોતી’’તિ સંવેગં જનેત્વા આચરિયં આપુચ્છિત્વા વિહારા નિક્ખમ્મ મહાસઙ્ઘરક્ખિતત્થેરસ્સ સન્તિકે રાગપટિપક્ખં અસુભકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા

ગુમ્બન્તરં પવિસિત્વા પંસુકૂલચીવરં સન્થરિત્વા નિસજ્જ અનાગામિમગ્ગેન પઞ્ચકામગુણિકરાગં છિન્દિત્વા ઉટ્ઠાય આચરિયં વન્દિત્વા પુનદિવસે ઉદ્દેસમગ્ગં પાપુણિ. યે પન વત્તમાનુપ્પન્ના, તેસં પટિપત્તિયા પહાનં નામ નત્થિ.

૧૬. ઇદાનિ ''ઉપ્પન્ના ચ આસવા પહીયન્તી''તિ ઇદમેવ પદં ગહેત્વા યે તે આસવા પહીયન્તિ, તેસં નાનપ્પકારતો અઞ્ઞમ્પિ પહાનકારણં આવિકાતું દેસનં વિત્થારેન્તો **અત્થિ, ભિક્ખવે, આસવા દસ્સના પહાતબ્બા**તિઆદિમાહ યથા તં દેસનાપભેદકુસલો ધમ્મરાજા. તત્થ **દસ્સના પહાતબ્બા**તિ દસ્સનેન પહાતબ્બા. એસ નયો સબ્બત્થ.

દસ્સનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૧૭. ઇદાનિ તાનિ પદાનિ અનુપુબ્બતો બ્યાકાતુકામો ''કતમે ચ, ભિક્ખવે, આસવા દસ્સના પહાતબ્બા''તિ પુચ્છં કત્વા મૂલપરિયાયવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ ''ઇધ, ભિક્ખવે, અસ્સુતવા પુથુજ્જનો''તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં દેસનં આરભિ. તત્થ **મનસિકરણીયે ધમ્મે નપ્પજાનાતી**તિ આવજ્જિતબ્બે સમન્નાહરિતબ્બે ધમ્મે ન પજાનાતિ. **અમનસિકરણીયે**તિ તબ્બિપરીતે. એસ નયો સેસપદેસુપિ. યસ્મા પન ઇમે ધમ્મા મનસિકરણીયા, ઇમે અમનસિકરણીયાતિ ધમ્મતો નિયમો નત્થિ, આકારતો પન અત્થિ. યેના આકારેન મનસિકરિયમાના અકુસલુપ્પત્તિપદટ્ઠાના હોન્તિ, તેનાકારેન ન મનસિકાતબ્બા. યેન કુસલુપ્પત્તિપદટ્ઠાના હોન્તિ, તેનાકારેન મનસિકાતબ્બા. તસ્મા ''ય'સ્સ, ભિક્ખવે, ધમ્મે મનસિકરોતો અનુપ્પન્નો વા કામાસવો''તિઆદિમાહ.

તત્થ **ય'સ્સા**તિ યે અસ્સ અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ. **મનસિકરોતો**તિ આવજ્જયતો સમન્નાહરન્તસ્સ. **અનુપ્પન્નો વા કામાસવો**તિ એત્થ સમુચ્ચયત્થો વાસદ્દો, ન વિકપ્પત્થો. તસ્મા યથા ''યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા દ્વિપદા વા...પે॰... તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ (ઇતિવુ॰ ૯૦) વુત્તે અપદા ચ દ્વિપદા ચાતિ અત્થો, યથા ચ ''ભૂતાનં વા સત્તાનં ઠિતિયા સમ્ભવેસીનં વા અનુગ્ગહાયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૨) વુત્તે ભૂતાનઞ્ચ સમ્ભવેસીનઞ્ચાતિ અત્થો, યથા ચ ''અગ્ગિતો વા ઉદકતો વા મિથુભેદતો વા''તિ (ઉદા॰ ૭૬) વુત્તે અગ્ગિતો ચ ઉદકતો ચ મિથુભેદતો ચાતિ અત્થો, એવમિધાપિ અનુપ્પન્નો ચ કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો ચ કામાસવો પવડ્ઢતીતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એવં સેસેસુ.

એત્થ ચ **કામાસવો**તિ પઞ્ચકામગુણિકો રાગો. **ભવાસવો**તિ રુપારૂપભવે છન્દરાગો, ઝાનનિકન્તિ ચ સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિસહગતા. એવં દિટ્ઠાસવોપિ ભવાસવે એવ સમોધાનં ગચ્છતિ. **અવિજ્જાસવો**તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ અઞ્ઞાણં. તત્થ કામગુણે અસ્સાદતો મનસિકરોતો અનુપ્પન્નો ચ કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો ચ પવડ્ઢતિ. મહગ્ગતધમ્મે અસ્સાદતો મનસિકરોતો અનુપ્પન્નો ચ ભવાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો ચ પવડ્ઢતિ. તીસુ ભૂમીસુ ધમ્મે ચતુવિપલ્લાસપદટ્ઠાનભાવેન મનસિકરોતો અનુપ્પન્નો ચ અવિજ્જાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્નો ચ પવડ્ઢતીતિ વેદિતબ્બો. વુત્તનયપચ્ચનીકતો સુક્કપક્ખો વિત્થારેતબ્બો.

કસ્મા પન તયો એવ આસવા ઇધ વુત્તાતિ. વિમોક્ખપટિપક્ખતો. અપ્પણિહિતવિમોક્ખપટિપક્ખો હિ કામાસવો,. અનિમિત્તસુઞ્ઞતવિમોક્ખપટિપક્ખા ઇતરે. તસ્મા ઇમે તયો આસવે ઉપ્પાદેન્તા તિણ્ણં વિમોક્ખાનં અભાગિનો હોન્તિ, અનુપ્પાદેન્તા ભાગિનોતિ એતમત્થં દસ્સેન્તેન તયો એવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. દિટ્ઠાસવોપિ વા એત્થ વુત્તો યેવાતિ વણ્ણિતમેતં.

તસ્સ અમનસિકરણીયાનં ધમ્માનં મનસિકારાતિ મનસિકારહેતુ, યસ્મા તે ધમ્મે મનસિ કરોતિ, તસ્માતિ વુત્તં હોતિ. એસ નયો દુતિયપદેપિ. ''અનુપ્પન્ના ચેવ આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના ચ આસવા પવડ્ઢન્તી''તિ હેટ્ઠા વુત્તઆસવાનંયેવ અભેદતો નિગમનમેતં.

૧૮. એત્તાવતા યો અયં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય દસ્સના પહાતબ્બે આસવે નિદ્દિસિતું અસ્સુતવા પુથુજ્જનો વુત્તો, સો યસ્મા ''અયોનિસો, ભિક્ખવે, મનસિકરોતો અનુપ્પન્ના ચેવ આસવા ઉપ્પજ્જન્તી''તિ એવં સામઞ્ઞતો વુત્તાનં અયોનિસો મનસિકારપચ્ચયાનં કામાસવાદીનમ્પિ અધિટ્ઠાનં, તસ્મા તેપિ આસવે તેનેવ પુગ્ગલેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ દસ્સના પહાતબ્બે આસવે દસ્સેન્તો **સો એવં અયોનિસો મનસિ કરોતિ, અહોસિં નુ ખો અહ**ન્તિઆદિમાહ. વિચિકિચ્છાસીસેન ચેત્થ દિટ્ઠાસવમ્પિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ.

તસ્સત્થો, યસ્સ તે ઇમિના વુત્તનયેન આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ, સો પુથુજ્જનો, યો ચાયં ''અસ્સુતવા''તિઆદિના નયેન વુત્તો, સો પુથુજ્જનો એવં અયોનિસો અનુપાયેન ઉપ્પથેન મનસિ કરોતિ. કથં? અહોસિં નુ ખો…પે॰…સો કુહિં ગામી ભવિસ્સતીતિ. કિં વુત્તં હોતિ, સો એવં અયોનિસો મનસિ કરોતિ, યથાસ્સ ''અહં અહોસિં નુ ખો''તિઆદિના નયેન વુત્તા સોળસવિધાપિ વિચિકિચ્છા ઉપ્પજ્જતીતિ.

તત્થ **અહોસિં નુ ખો નનુ ખો**તિ સસ્સતાકારઞ્ચ અધિચ્ચસમુપ્પત્તિઆકારઞ્ચ નિસ્સાય અતીતે અત્તનો વિજ્જમાનતં અવિજ્જમાનતઞ્ચ કઙ્ખતિ. કિં કારણન્તિ ન વત્તબ્બં. ઉમ્મત્તકો વિય હિ બાલપુથુજ્જનો યથા વા તથા વા પવત્તતિ. અપિચ અયોનિસો મનસિકારોયેવેત્થ કારણં. એવં અયોનિસો મનસિકારસ્સ પન કિં કારણન્તિ. સ્વેવ પુથુજ્જનભાવો અરિયાનં અદસ્સનાદીનિ વા. નનુ ચ પુથુજ્જનોપિ યોનિસો મનસિ કરોતીતિ. કો વા એવમાહ ન મનસિ કરોતીતિ. ન પન તત્થ પુથુજ્જનભાવો કારણં , સદ્ધમ્મસ્સવનકલ્યાણમિત્તાદીનિ તત્થ કારણાનિ. ન હિ મચ્છમંસાદીનિ અત્તનો અત્તનો પકતિયા સુગન્ધાનિ, અભિસઙ્ખારપચ્ચયા પન સુગન્ધાનિપિ હોન્તિ.

કિં નુ ખો અહોસિન્તિ જાતિલિઙ્ગૂપપત્તિયો નિસ્સાય ખત્તિયો નુ ખો અહોસિં, બ્રાહ્મણવેસ્સસુદ્દગહટ્ઠપબ્બજિતદેવમનુસ્સાનં અઞ્ઞતરોતિ કઙ્ખતિ.

કથં નુ ખોતિ સણ્ઠાનાકારં નિસ્સાય દીઘો નુ ખો અહોસિં, રસ્સઓદાતકણ્હપ્પમાણિકઅપ્પમાણિકાદીનં અઞ્ઞતરોતિ કઙ્ખતિ. કેચિ પન ઇસ્સરનિમ્માનાદિં નિસ્સાય કેન નુ ખો કારણેન અહોસિન્તિ હેતુતો કઙ્ખતીતિ વદન્તિ.

કિં હુત્વા કિં અહોસિન્તિ જાતિઆદીનિ નિસ્સાય ખત્તિયો હુત્વા નુ ખો બ્રાહ્મણો અહોસિં…પે॰… દેવો હુત્વા મનુસ્સોતિ અત્તનો પરમ્પરં કઙ્ખતિ. સબ્બત્થેવ પન **અદ્ધાન**ન્તિ કાલાધિવચનમેતં.

ભવિસ્સામિ નુ ખો નનુ ખોતિ સસ્સતાકારઞ્ચ ઉચ્છેદાકારઞ્ચ નિસ્સાય અનાગતે અત્તનો વિજ્જમાનતં અવિજ્જમાનતઞ્ચ કઙ્ખતિ. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ.

એતરહિ વા પચ્ચુપ્પન્નમદ્ધાનન્તિ ઇદાનિ વા પટિસન્ધિં આદિં કત્વા ચુતિપરિયન્તં સબ્બમ્પિ વત્તમાનકાલં ગહેત્વા. **અજ્ઝત્તં કથંકથી હોતી**તિ અત્તનો ખન્ધેસુ વિચિકિચ્છો હોતિ. **અહં નુ ખોસ્મી**તિ અત્તનો અત્થિભાવં કઙ્ખતિ. યુત્તં પનેતન્તિ? યુત્તં અયુત્તન્તિ કા એત્થ ચિન્તા. અપિચેત્થ ઇદં વત્થુમ્પિ ઉદાહરન્તિ. ચૂળમાતાય કિર પુત્તો

મુણ્ડો, મહામાતાય પુત્તો અમુણ્ડો, તં પુત્તં મુણ્ડેસું. સો ઉટ્ઠાય અહં નુ ખો ચૂળમાતાય પુત્તોતિ ચિન્તેસિ. એવં અહં નુ ખોસ્મીતિ કઙ્ખા હોતિ.

નો નુ ખોસ્મીતિ અત્તનો નત્થિભાવં કઙ્ખતિ. તત્રાપિ ઇદં વત્થુ – એકો કિર મચ્છે ગણ્હન્તો ઉદકે ચિરટ્ઠાનેન સીતિભૂતં અત્તનો ઊરું મચ્છોતિ ચિન્તેત્વા પહરિ. અપરો સુસાનપસ્સે ખેત્તં રક્ખન્તો ભીતો સઙ્કુટિતો સયિ. સો પટિબુજ્ઝિત્વા અત્તનો જણ્ણુકાનિ દ્વે યક્ખાતિ ચિન્તેત્વા પહરિ. એવં નો નુ ખોસ્મીતિ કઙ્ખતિ.

કિં નુ ખોસ્મીતિ ખત્તિયોવ સમાનો અત્તનો ખત્તિયભાવં કઙ્ખતિ. એસ નયો સેસેસુ. દેવો પન સમાનો દેવભાવં અજાનન્તો નામ નત્થિ. સોપિ પન ''અહં રૂપી નુ ખો અરૂપી નુ ખો''તિઆદિના નયેન કઙ્ખતિ. ખત્તિયાદયો કસ્મા ન જાનન્તીતિ ચે. અપચ્ચક્ખા તેસં તત્થ તત્થ કુલે ઉપ્પત્તિ. ગહટ્ઠાપિ ચ પોત્થલિકાદયો પબ્બજિતસઞ્ઞિનો. પબ્બજિતાપિ ''કુપ્પં નુ ખો મે કમ્મ''ન્તિઆદિના નયેન ગહટ્ઠસઞ્ઞિનો. મનુસ્સાપિ ચ રાજાનો વિય અત્તનિ દેવસઞ્ઞિનો હોન્તિ.

કથં નુ ખોસ્મીતિ વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્ચેત્થ અબ્ભન્તરે જીવો નામ અત્થીતિ ગહેત્વા તસ્સ સણ્ઠાનાકારં નિસ્સાય દીઘો નુ ખોસ્મિ, રસ્સચતુરંસછળંસઅટ્ઠંસસોળસંસાદીનં અઞ્ઞતરપ્પકારોતિ કઙ્ખન્તો કથં નુ ખોસ્મીતિ કઙ્ખતીતિ વેદિતબ્બો. સરીરસણ્ઠાનં પન પચ્ચુપ્પન્નં અજાનન્તો નામ નત્થિ.

કુતો આગતો, **સો કુહિં ગામી ભવિસ્સતી**તિ અત્તભાવસ્સ આગતિગતિટ્ઠાનં કઙ્ખતિ.

૧૯. એવં સોળસપ્પભેદં વિચિકિચ્છં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યં ઇમિના વિચિકિચ્છાસીસેન દિટ્ઠાસવં દસ્સેતું અયં દેસના આરદ્ધા. તં દસ્સેન્તો **તસ્સ એવં અયોનિસો મનસિકરોતો છન્નં દિટ્ઠીન**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ યથા અયં વિચિકિચ્છા ઉપ્પજ્જતિ, એવં અયોનિસો મનસિકરોતો તસ્સેવ સવિચિકિચ્છસ્સ અયોનિસો મનસિકારસ્સ થામગતત્તા છન્નં દિટ્ઠીનં અઞ્ઞતરા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ સબ્બપદેસુ વાસદ્દો વિકપ્પત્થો, એવં વા એવં વા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં હોતિ. **અત્થિ મે અત્તા**તિ ચેત્થ સસ્સતદિટ્ઠિ સબ્બકાલેસુ અત્તનો અત્થિતં ગણ્હાતિ. **સચ્ચતો થેતતો**તિ ભૂતતો ચ થિરતો ચ, ''ઇદં સચ્ચ''ન્તિ ભૂતતો સુટ્ઠુ દળ્હભાવેનાતિ વુત્તં હોતિ. **નત્થિ મે અત્તા**તિ અયં પન ઉચ્છેદદિટ્ઠિ, સતો સત્તસ્સ તત્થ તત્થ વિભવગ્ગહણતો. અથ વા પુરિમાપિ તીસુ કાલેસુ અત્થીતિ ગહણતો સસ્સતદિટ્ઠિ, પચ્ચુપ્પન્નમેવ અત્થીતિ ગણ્હન્તો ઉચ્છેદદિટ્ઠિ. પચ્છિમાપિ અતીતાનાગતેસુ નત્થીતિ ગહણતો ભસ્મન્તાહુતિયોતિ ગહિતદિટ્ઠિકાનં વિય, ઉચ્છેદદિટ્ઠિ. અતીતે એવ નત્થીતિ ગણ્હન્તો અધિચ્ચસમુપ્પત્તિકસ્સેવ સસ્સતદિટ્ઠિ.

અત્તનાવ અત્તાનં સઞ્જાનામીતિ સઞ્ઞાક્ખન્ધસીસેન ખન્ધે અત્તાતિ ગહેત્વા સઞ્ઞાય અવસેસક્ખન્ધે સઞ્જાનતો ઇમિના અત્તના ઇમં અત્તાનં સઞ્જાનામીતિ હોતિ. **અત્તનાવ અનત્તાન**ન્તિ સઞ્ઞાક્ખન્ધંયેવ અત્તાતિ ગહેત્વા, ઇતરે ચત્તારોપિ અનત્તાતિ ગહેત્વા સઞ્ઞાય તેસં જાનતો એવં હોતિ . **અનત્તનાવ અત્તાન**ન્તિ સઞ્ઞાક્ખન્ધં અનત્તાતિ. ઇતરે ચત્તારો અત્તાતિ ગહેત્વા સઞ્ઞાય તેસં જાનતો એવં હોતિ, સબ્બાપિ સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિયોવ.

વદો વેદેય્યોતિઆદયો પન સસ્સતદિટ્ઠિયા એવ અભિનિવેસાકારા. તત્થ વદતીતિ **વદો**, વચીકમ્મસ્સ કારકોતિ વુત્તં હોતિ. વેદયતીતિ **વેદેય્યો**, જાનાતિ અનુભવતિ ચાતિ વુત્તં હોતિ. કિં વેદેતીતિ, તત્ર તત્ર કલ્યાણપાપકાનં કમ્માનં વિપાકં પટિસંવેદેતિ. **તત્ર તત્રા**તિ તેસુ તેસુ યોનિગતિટ્ઠિતિનિવાસનિકાયેસુ આરમ્મણેસુ

વા. **નિચ્ચો**તિ ઉપ્પાદવયરહિતો. **ધુવો**તિ થિરો સારભૂતો. **સસ્સતો**તિ સબ્બકાલિકો. **અવિપરિણામધમ્મો**તિ અત્તનો પકતિભાવં અવિજહનધમ્મો, કકણ્ટકો વિય નાનપ્પકારતં નાપજ્જતિ. **સસ્સતિસમ**ન્તિ ચન્દસૂરિયસમુદ્દમહાપથવીપબ્બતા લોકવોહારેન સસ્સતિયોતિ વુચ્ચન્તિ. સસ્સતીહિ સમં **સસ્સતિસમં**. યાવ સસ્સતિયો તિટ્ઠન્તિ, તાવ તથેવ ઠસ્સતીતિ ગણ્હતો એવંદિટ્ઠિ હોતિ.

ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિગતન્તિઆદીસુ. **ઇદ**ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બસ્સ પચ્ચક્ખનિદસ્સનં. દિટ્ઠિગતસમ્બન્ધેન ચ ઇદન્તિ વુત્તં, ન દિટ્ઠિસમ્બન્ધેન. એત્થ ચ દિટ્ઠિયેવ **દિટ્ઠિગતં**, ગૂથગતં વિય. દિટ્ઠીસુ વા ગતમિદં દસ્સનં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિઅન્તોગધત્તાતિપિ દિટ્ઠિગતં. દિટ્ઠિયા વા ગતં દિટ્ઠિગતં. ઇદઞ્હિ અત્થિ મે અત્તાતિઆદિ દિટ્ઠિયા ગમનમત્તમેવ, નત્થેત્થ અત્તા વા નિચ્ચો વા કોચીતિ વુત્તં હોતિ. સા ચાયં દિટ્ઠિ દુન્નિગ્ગમનટ્ઠેન **ગહનં**. દુરતિક્કમટ્ઠેન સપ્પટિભયટ્ઠેન ચ **કન્તારો**, દુબ્ભિક્ખકન્તારવાળકન્તારાદયો વિય. સમ્માદિટ્ઠિયા વિનિવિજ્ઝનટ્ઠેન વિલોમનટ્ઠેન વા **વિસૂકં**. કદાચિ સસ્સતસ્સ, કદાચિ ઉચ્છેદસ્સ ગહણતો વિરૂપં ફન્દિતન્તિ **વિપ્ફન્દિતં**. બન્ધનટ્ઠેન **સંયોજનં**. તેનાહ ''દિટ્ઠિગહનં…પે॰… દિટ્ઠિસંયોજન''ન્તિ. ઇદાનિસ્સ તમેવ બન્ધનત્થં દસ્સેન્તો **દિટ્ઠિસંયોજનસંયુત્તો**તિઆદિમાહ. તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો. ઇમિના દિટ્ઠિસંયોજનેન સંયુત્તો પુથુજ્જનો એતેહિ જાતિઆદીહિ ન પરિમુચ્ચતીતિ. કિં વા બહુના, સકલવટ્ટદુક્ખતોપિ ન મુચ્ચતીતિ.

૨૦. એવં છપ્પભેદં દિટ્ઠાસવં દસ્સેત્વા યસ્મા સીલબ્બતપરામાસો કામાસવાદિવચનેનેવ દસ્સિતો હોતિ. કામસુખત્થઞ્હિ ભવસુખભવવિસુદ્ધિઅત્થઞ્ચ અવિજ્જાય અભિભૂતા ઇતો બહિદ્ધા સમણબ્રાહ્મણા સીલબ્બતાનિ પરામસન્તિ, તસ્મા તં અદસ્સેત્વા દિટ્ઠિગ્ગહણેન વા તસ્સ ગહિતત્તાપિ તં અદસ્સેત્વાવ ઇદાનિ યો પુગ્ગલો દસ્સના પહાતબ્બે આસવે પજહતિ, તં દસ્સેત્વા તેસં આસવાનં પહાનં દસ્સેતું પુબ્બે વા અયોનિસો મનસિકરોતો પુથુજ્જનસ્સ તેસં ઉપ્પત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તબ્બિપરીતસ્સ પહાનં દસ્સેતું **સુતવા ચ ખો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો, યાવ ''સો ઇદં દુક્ખ''ન્તિ આગચ્છતિ, તાવ હેટ્ઠા વુત્તનયેન ચ વુત્તપચ્ચનીકતો ચ વેદિતબ્બો. પચ્ચનીકતો ચ સબ્બાકારેન અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદાવિનીતપચ્ચનીકતો અયં ''સુતવા અરિયસાવકો અરિયધમ્મસ્સ કોવિદો અરિયધમ્મે સુવિનીતો''તિ વેદિતબ્બો. અપિચ ખો સિખાપત્તવિપસ્સનતો પભુતિ યાવ ગોત્રભુ, તાવ તદનુરૂપેન અત્થેન અયં અરિયસાવકોતિ વેદિતબ્બો.

૨૧. ''સો ઇદં દુક્ખન્તિ યોનિસો મનસિ કરોતી''તિઆદીસુ પન અયં અત્થવિભાવના, સો ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનિકો અરિયસાવકો તણ્હાવજ્જા તેભૂમકા ખન્ધા **દુક્ખં**, તણ્હા **દુક્ખસમુદયો**, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ **નિરોધો**, નિરોધસમ્પાપકો **મગ્ગો**તિ એવં પુબ્બેવ આચરિયસન્તિકે ઉગ્ગહિતચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનો અપરેન સમયેન વિપસ્સનામગ્ગં સમારુળ્હો સમાનો તે તેભૂમકે ખન્ધે **ઇદં દુક્ખન્તિ યોનિસો મનસિ કરોતિ**, ઉપાયેન પથેન સમન્નાહરતિ ચેવ વિપસ્સતિ ચ. એત્થ હિ યાવ સોતાપત્તિમગ્ગો, તાવ મનસિકારસીસેનેવ વિપસ્સના વુત્તા. યા પનાયં તસ્સેવ દુક્ખસ્સ સમુટ્ઠાપિકા પભાવિકા તણ્હા, **અયં સમુદયોતિ યોનિસો મનસિ કરોતિ**. યસ્મા પન દુક્ખઞ્ચ સમુદયો ચ ઇદં ઠાનં પત્વા નિરુજ્ઝન્તિ નપ્પવત્તન્તિ, તસ્મા યદિદં **નિબ્બાનં** નામ, **અયં દુક્ખનિરોધોતિ યોનિસો મનસિ કરોતિ**. નિરોધસમ્પાપકં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં **અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદાતિ યોનિસો મનસિ કરોતિ**, ઉપાયેન પથેન સમન્નાહરતિ ચેવ વિપસ્સતિ ચ.

તત્રાયં ઉપાયો, અભિનિવેસો નામ વટ્ટે હોતિ, વિવટ્ટે નત્થિ. તસ્મા ''અયં અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ, આપોધાતૂ''તિઆદિના નયેન સકસન્તતિયં ચત્તારિ ભૂતાનિ તદનુસારેન ઉપાદારૂપાનિ ચ પરિગ્ગહેત્વા અયં રૂપક્ખન્ધોતિ વવત્થપેતિ. તં વવત્થાપયતો ઉપ્પન્ને તદારમ્મણે ચિત્તચેતસિકે ધમ્મે ઇમે ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધાતિ વવત્થપેતિ. તતો ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા દુક્ખન્તિ વવત્થપેતિ. તે પન સઙ્ખેપતો નામઞ્ચ રૂપઞ્ચાતિ દ્વે ભાગાયેવ હોન્તિ. ઇદઞ્ચ નામરૂપં સહેતુ સપ્પચ્ચયં ઉપ્પજ્જતિ. તસ્સ અયં હેતુ અયં પચ્ચયોતિ અવિજ્જાભવતણ્હાકમ્માહારાદિકે હેતુપચ્ચયે વવત્થપેતિ. તતો તેસં પચ્ચયાનઞ્ચ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માનઞ્ચ યાથાવસરસલક્ખણં વવત્થપેત્વા ઇમે ધમ્મા અહુત્વા હોન્તીતિ અનિચ્ચલક્ખણં આરોપેતિ, ઉદયબ્બયપીળિતત્તા દુક્ખાતિ દુક્ખલક્ખણં આરોપેતિ. અવસવત્તનતો અનત્તાતિ અનત્તલક્ખણં આરોપેતિ. એવં તીણિ લક્ખણાનિ આરોપેત્વા પટિપાટિયા વિપસ્સનં પવત્તેન્તો સોતાપત્તિમગ્ગં પાપુણાતિ.

તસ્મિં ખણે ચત્તારિ સચ્ચાનિ એકપટિવેધેનેવ પટિવિજ્ઝતિ, એકાભિસમયેન અભિસમેતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, સમુદયં પહાનપટિવેધેન, નિરોધં સચ્છિકિરિયાપટિવેધેન, મગ્ગં ભાવનાપટિવેધેન. દુક્ખઞ્ચ પરિઞ્ઞાભિસમયેન અભિસમેતિ...પે॰... મગ્ગં ભાવનાભિસમયેન અભિસમેતિ, નો ચ ખો અઞ્ઞમઞ્ઞેન ઞાણેન. એકઞાણેનેવ હિ એસ નિરોધં આરમ્મણતો, સેસાનિ કિચ્ચતો પટિવિજ્ઝતિ ચેવ અભિસમેતિ ચ. ન હિસ્સ તસ્મિં સમયે એવં હોતિ – ''અહં દુક્ખં પરિજાનામી''તિ વા...પે॰... ''મગ્ગં ભાવેમી''તિ વા. અપિચ ખ્વસ્સ આરમ્મણં કત્વા પટિવેધવસેન નિરોધં સચ્છિકરોતો એવં તં ઞાણં દુક્ખપરિઞ્ઞાકિચ્ચમ્પિ સમુદયપહાનકિચ્ચમ્પિ મગ્ગભાવનાકિચ્ચમ્પિ કરોતિયેવ. તસ્સેવં ઉપાયેન યોનિસો મનસિકરોતો તીણિ સંયોજનાનિ પહીયન્તિ, વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ, અટ્ઠવત્થુકા વિચિકિચ્છા, ''સીલેન સુદ્ધિ વતેન સુદ્ધી''તિ સીલબ્બતાનં પરામસનતો સીલબ્બતપરામાસોતિ. તત્થ ચતૂસુ આસવેસુ સક્કાયદિટ્ઠિસીલબ્બતપરામાસા દિટ્ઠાસવેન સઙ્ગહિતત્તા આસવા ચેવ સંયોજના ચ. વિચિકિચ્છા સંયોજનમેવ, ન આસવો . ''દસ્સના પહાતબ્બા આસવા''તિ એત્થ પરિયાપન્નત્તા પન આસવાતિ.

''ઇમે વુચ્ચન્તિ...પે॰... પહાતબ્બા''તિ ઇમે સક્કાયદિટ્ઠિઆદયો દસ્સના પહાતબ્બા નામ આસવાતિ દસ્સેન્તો આહ. અથ વા યા અયં છન્નં દિટ્ઠીનં અઞ્ઞતરા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતીતિ એવં સરૂપેનેવ સક્કાયદિટ્ઠિ વિભત્તા. તં સન્ધાયાહ ''ઇમે વુચ્ચન્તિ, ભિક્ખવે''તિ. સા ચ યસ્મા સહજાતપહાનેકટ્ઠેહિ સદ્ધિં પહીયતિ. દિટ્ઠાસવે હિ પહીયમાને તંસહજાતો ચતૂસુ દિટ્ઠિસમ્પયુત્તચિત્તેસુ કામાસવોપિ અવિજ્જાસવોપિ પહીયતિ . પહાનેકટ્ઠો પન ચતૂસુ દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તેસુ નાગસુપણ્ણાદિસમિદ્ધિપત્થનાવસેન ઉપ્પજ્જમાનો ભવાસવો. તેનેવ સમ્પયુત્તો અવિજ્જાસવોપિ, દ્વીસુ દોમનસ્સચિત્તેસુ પાણાતિપાતાદિનિબ્બત્તકો અવિજ્જાસવોપિ, તથા વિચિકિચ્છાચિત્તસમ્પયુત્તો અવિજ્જાસવોપીતિ એવં સબ્બથાપિ અવસેસા તયોપિ આસવા પહીયન્તિ. તસ્મા બહુવચનનિદ્દેસો કતોતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. એસ પોરાણાનં અધિપ્પાયો.

દસ્સના પહાતબ્બાતિ દસ્સનં નામ સોતાપત્તિમગ્ગો, તેન પહાતબ્બાતિ અત્થો. કસ્મા સોતાપત્તિમગ્ગો દસ્સનં? પઠમં નિબ્બાનદસ્સનતો. નનુ ગોત્રભુ પઠમતરં પસ્સતીતિ? નો ન પસ્સતિ. દિસ્વા કત્તબ્બકિચ્ચં પન ન કરોતિ સંયોજનાનં અપ્પહાનતો. તસ્મા પસ્સતીતિ ન વત્તબ્બો. યત્થ કત્થચિ રાજાનં દિસ્વાપિ પણ્ણાકારં દત્વા કિચ્ચનિપ્ફત્તિયા અદિટ્ઠત્તા ''અજ્જાપિ રાજાનં ન પસ્સામી''તિ વદન્તો ગામવાસી પુરિસો ચેત્થ નિદસ્સનં.

દસ્સનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સંવરાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૨૨. એવં દસ્સનેન પહાતબ્બે આસવે દસ્સેત્વા ઇદાનિ તદનન્તરુદ્દિટ્ઠે સંવરા પહાતબ્બે દસ્સેતું, **કતમે ચ, ભિક્ખવે, આસવા સંવરા પહાતબ્બા**તિ આહ. એવં સબ્બત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. ઇતો પરઞ્હિ અત્થમત્તમેવ વણ્ણયિસ્સામ.

નનુ ચ દસ્સનેન ભાવનાયાતિ ઇમેહિ દ્વીહિ અપ્પહાતબ્બો આસવો નામ નત્થિ, અથ કસ્મા વિસું સંવરાદીહિ પહાતબ્બે દસ્સેતીતિ. સંવરાદીહિ પુબ્બભાગે વિક્ખમ્ભિતા આસવા ચતૂહિ મગ્ગેહિ સમુગ્ઘાતં ગચ્છન્તિ, તસ્મા તેસં મગ્ગાનં પુબ્બભાગે ઇમેહિ પઞ્ચહાકારેહિ વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં દસ્સેન્તો એવમાહ. તસ્મા યો ચાયં વુત્તો પઠમો દસ્સનમગ્ગોયેવ, ઇદાનિ ભાવનાનામેન વુચ્ચિસ્સન્તિ તયો મગ્ગા, તેસં સબ્બેસમ્પિ અયં પુબ્બભાગપટિપદાતિ વેદિતબ્બા.

તત્થ **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને. **પટિસઙ્ખા**તિ પટિસઙ્ખાય. તત્થાયં સઙ્ખાસદ્દો ઞાણકોટ્ઠાસપઞ્ઞત્તિગણનાસુ દિસ્સતિ. ''સઙ્ખાયેકં પટિસેવતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૬૮) હિ ઞાણે દિસ્સતિ. ''પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા સમુદાચરન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૧) કોટ્ઠાસે. ''તેસં તેસં ધમ્માનં સઙ્ખા સમઞ્ઞા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૩૧૩) પઞ્ઞત્તિયં. ''ન સુકરં સઙ્ખાતુ''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૮) ગણનાયં. ઇધ પન ઞાણે દટ્ઠબ્બો.

પટિસઙ્ખા યોનિસોતિ હિ ઉપાયેન પથેન પટિસઙ્ખાય ઞત્વા પચ્ચવેક્ખિત્વાતિ અત્થો. એત્થ ચ અસંવરે આદીનવપટિસઙ્ખા યોનિસો પટિસઙ્ખાતિ વેદિતબ્બા. સા ચાયં ''વરં, ભિક્ખવે, તત્તાય અયોસલાકાય આદિત્તાય સમ્પજ્જલિતાય સજોતિભૂતાય ચક્ખુન્દ્રિયં સમ્પલિમટ્ઠં, ન ત્વેવ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યેસુ રૂપેસુ અનુબ્યઞ્જનસો નિમિત્તગ્ગાહો''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૫) આદિત્તપરિયાયનયેન વેદિતબ્બા. **ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસંવુતો વિહરતી**તિ એત્થ ચક્ખુમેવ ઇન્દ્રિયં ચક્ખુન્દ્રિયં, સંવરણતો સંવરો, પિદહનતો થકનતોતિ વુત્તં હોતિ. સતિયા એતં અધિવચનં. ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરો ચક્ખુન્દ્રિયસંવરો. તિત્થકાકો આવાટકચ્છપો વનમહિંસોતિઆદયો વિય.

તત્થ કિઞ્ચાપિ ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરો વા અસંવરો વા નત્થિ. ન હિ ચક્ખુપસાદં નિસ્સાય સતિ વા મુટ્ઠસચ્ચં વા ઉપ્પજ્જતિ. અપિચ યદા રૂપારમ્મણં ચક્ખુસ્સ આપાથં આગચ્છતિ, તદા ભવઙ્ગે દ્વિક્ખત્તું ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધે કિરિયમનોધાતુ આવજ્જનકિચ્ચં સાધયમાના ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝતિ, તતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં, તતો વિપાકમનોધાતુ સમ્પટિચ્છનકિચ્ચં, તતો વિપાકાહેતુકમનોવિઞ્ઞાણધાતુ સન્તીરણકિચ્ચં, તતો કિરિયાહેતુકમનોવિઞ્ઞાણધાતુ વોટ્ઠબ્બનકિચ્ચં સાધયમાના ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝતિ. તદનન્તરં જવનં જવતિ.

તત્થપિ નેવ ભવઙ્ગસમયે, ન આવજ્જનાદીનં અઞ્ઞતરસમયે સંવરો વા અસંવરો વા અત્થિ. જવનક્ખણે પન સચે દુસ્સીલ્યં વા મુટ્ઠસચ્ચં વા અઞ્ઞાણં વા અક્ખન્તિ વા કોસજ્જં વા ઉપ્પજ્જતિ, અયં અસંવરો હોતિ. એવં હોન્તોપિ સો ચક્ખુન્દ્રિયે અસંવરોતિ વુચ્ચતિ. કસ્મા? તસ્મિઞ્હિ સતિ દ્વારમ્પિ અગુત્તં હોતિ, ભવઙ્ગમ્પિ આવજ્જનાદીનિ વીથિચિત્તાનિપિ. યથા કિં , યથા નગરે ચતૂસુ દ્વારેસુ અસંવુતેસુ કિઞ્ચાપિ અન્તો ઘરકોટ્ઠકગબ્ભાદયો સુસંવુતા, તથાપિ અન્તોનગરે સબ્બં ભણ્ડં અરક્ખિતં અગોપિતમેવ હોતિ. નગરદ્વારેન હિ પવિસિત્વા ચોરા યદિચ્છન્તિ, તં કરેય્યું, એવમેવ જવને દુસ્સીલ્યાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ, તસ્મિં અસંવરે સતિ દ્વારમ્પિ અગુત્તં હોતિ, ભવઙ્ગમ્પિ આવજ્જનાદીનિ વીથિચિત્તાનિપીતિ.

તસ્મિં પન સીલાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ દ્વારમ્પિ ગુત્તં હોતિ, ભવઙ્ગમ્પિ આવજ્જનાદીનિ વીથિચિત્તાનિપિ. યથા કિં? યથા નગરદ્વારેસુ સુસંવુતેસુ કિઞ્ચાપિ અન્તો ઘરાદયો અસંવુતા, તથાપિ અન્તોનગરે સબ્બં ભણ્ડં સુરક્ખિતં સુગોપિતમેવ હોતિ. નગરદ્વારેસુ હિ પિહિતેસુ ચોરાનં પવેસો નત્થિ, એવમેવ જવને સીલાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ દ્વારમ્પિ સુગુત્તં હોતિ, ભવઙ્ગમ્પિ આવજ્જનાદીનિ વીથિચિત્તાનિપિ. તસ્મા જવનક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનોપિ ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરોતિ વુત્તો. ઇધ ચાયં સતિસંવરો અધિપ્પેતોતિ વેદિતબ્બો. ચક્ખુન્દ્રિયસંવરેન સંવુતો **ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસંવુતો**, ઉપેતોતિ વુત્તં હોતિ. તથા હિ, પાતિમોક્ખસંવરસંવુતોતિ ઇમસ્સ વિભઙ્ગે ‘‘ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ…પે॰… સમન્નાગતો’’તિ (વિભ॰ ૫૧૧) વુત્તં. તં એકજ્ઝં કત્વા ચક્ખુન્દ્રિયસંવરેન સંવુતોતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

અથ વા સંવરીતિ સંવુતો, થકેસિ પિદહીતિ વુત્તં હોતિ. ચક્ખુન્દ્રિયે સંવરસંવુતો ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસંવુતો, ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસઞ્ઞિતં સતિકવાટં ચક્ખુદ્વારે, ઘરદ્વારે કવાટં વિય સંવરિ થકેસિ પિદહીતિ વુત્તં હોતિ. અયમેવ ચેત્થ અત્થો સુન્દરતરો. તથા હિ ‘‘ચક્ખુન્દ્રિયસંવરં અસંવુતસ્સ વિહરતો સંવુતસ્સ વિહરતો’’તિ એતેસુ પદેસુ અયમેવ અત્થો દિસ્સતિ.

વિહરતીતિ એવં ચક્ખુન્દ્રિયસંવરસંવુતો યેન કેનચિ ઇરિયાપથવિહારેન વિહરતિ. **યઞ્હિસ્સા**તિઆદિમ્હિ યં ચક્ખુન્દ્રિયસંવરં અસ્સ ભિક્ખુનો અસંવુતસ્સ અથકેત્વા અપિદહિત્વા વિહરન્તસ્સાતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. અથ વા, યે-કારસ્સ **યન્તિ** આદેસો. **હિ**કારો ચ પદપૂરણો, યે અસ્સાતિ અત્થો.

ઉપ્પજ્જેય્યુન્તિ નિબ્બત્તેય્યું. **આસવા વિઘાતપરિળાહા**તિ ચત્તારો આસવા ચ અઞ્ઞે ચ વિઘાતકરા કિલેસપરિળાહા વિપાકપરિળાહા ચ. ચક્ખુદ્વારે હિ ઇટ્ઠારમ્મણં આપાથગતં કામસ્સાદવસેન અસ્સાદયતો અભિનન્દતો કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ, ઈદિસં અઞ્ઞસ્મિમ્પિ સુગતિભવે લભિસ્સામીતિ ભવપત્થનાય અસ્સાદયતો ભવાસવો ઉપ્પજ્જતિ, સત્તોતિ વા સત્તસ્સાતિ વા ગણ્હન્તસ્સ દિટ્ઠાસવો ઉપ્પજ્જતિ, સબ્બેહેવ સહજાતં અઞ્ઞાણં અવિજ્જાસવોતિ ચત્તારો આસવા ઉપ્પજ્જન્તિ. તેહિ સમ્પયુત્તા અપરે કિલેસા વિઘાતપરિળાહા, આયતિં વા તેસં વિપાકા. તેપિ હિ અસંવુતસ્સેવ વિહરતો ઉપ્પજ્જેય્યુન્તિ વુચ્ચન્તિ.

એવંસ તેતિ એવં અસ્સ તે. એવં એતેન ઉપાયેન ન હોન્તિ, નો અઞ્ઞથાતિ વુત્તં હોતિ. એસ નયો **પટિસઙ્ખા યોનિસો સોતિન્દ્રિયસંવરસંવુતો**તિઆદીસુ.

ઇમે વુચ્ચન્તિ, ભિક્ખવે, આસવા સંવરા પહાતબ્બાતિ ઇમે છસુ દ્વારેસુ ચત્તારો ચત્તારો કત્વા ચતુવીસતિ આસવા સંવરેન પહાતબ્બાતિ વુચ્ચન્તિ. સબ્બત્થેવ ચેત્થ સતિસંવરો એવ સંવરોતિ વેદિતબ્બો.

સંવરાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પટિસેવનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૨૩. **પટિસઙ્ખા યોનિસો ચીવર**ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે સીલકથાયં વુત્તમેવ. **યઞ્હિસ્સા**તિ યં ચીવરપિણ્ડપાતાદીસુ વા અઞ્ઞતરં અસ્સ. **અપ્પટિસેવતો**તિ એવં યોનિસો અપ્પટિસેવન્તસ્સ. સેસં વુત્તનયમેવ. કેવલં પનિધ અલદ્ધં ચીવરાદિં પત્થયતો લદ્ધં વા અસ્સાદયતો કામાસવસ્સ ઉપ્પત્તિ વેદિતબ્બા.

ईदिसं अज्झस्मिम्पि सम्पत्तिभवे सुगतिभवे लभिस्सामीति भवपत्थनाय अस्सादयतो भवासवस्स, अहं लभामि न लभामीति वा मय्हं वा इदन्ति अत्तसञ्ञं अधिट्ठहतो दिट्ठासवस्स उप्पत्ति वेदितब्बा. सब्बेहेव पन सहजातो अविज्जासवोति एवं चतुन्नं आसवानं उप्पत्ति विपाकपरिळाहा च नववेदनुप्पादनतोपि वेदितब्बा.

इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, आसवा पटिसेवना पहातब्बाति इमे एकमेकस्मिं पच्चये चत्तारो चत्तारो कत्वा सोळस आसवा इमिना ञाणसंवरसङ्खातेन पच्चवेक्खणपटिसेवनेन पहातब्बाति वुच्चन्ति.

पटिसेवनापहातब्बआसववण्णना निट्ठिता.

अधिवासनापहातब्बआसववण्णना

२४. **पटिसङ्खा योनिसो खमो होति सीतस्सा**ति उपायेन पथेन पच्चवेक्खित्वा खमो होति सीतस्स सीतं खमति सहति, न अवीरपुरिसो विय अप्पमत्तकेनपि सीतेन चलति कम्पति कम्मट्ठानं विजहति. अपिच खो लोमसनागत्थेरो विय अनप्पकेनापि सीतेन फुट्ठो न चलति न कम्पति, कम्मट्ठानमेव मनसि करोति. थेरो किर चेतियपब्बते पियङ्गुगुहायं पधानघरे विहरन्तो अन्तरट्ठके हिमपातसमये लोकन्तरिकनिरये पच्चवेक्खित्वा कम्मट्ठानं अविजहन्तोव अब्भोकासे वीतिनामेसि. एवं **उण्हादीसुपि** अत्थयोजना वेदितब्बा.

केवलञ्हि यो भिक्खु अधिमत्तम्पि उण्हं सहति स्वेव थेरो विय, अयं ''खमो उण्हस्सा''ति वेदितब्बो. थेरो किर गिम्हसमये पच्छाभत्तं बहिचङ्कमे निसीदि. कम्मट्ठानं मनसिकरोन्तो सेदापिस्स कच्छेहि मुच्चन्ति. अथ नं अन्तेवासिको आह ''इध, भन्ते, निसीदथ, सीतलो ओकासो''ति. थेरो ''उण्हभयेनेवम्हि आवुसो इध निसिन्नो''ति अवीचिमहानिरयं पच्चवेक्खित्वा निसीदियेव. **उण्ह**न्ति चेत्थ अग्गिसन्तापोव वेदितब्बो. सूरियसन्तापवसेन पनेतं वत्थु वुत्तं.

यो च द्वे तयो वारे भत्तं वा पानीयं वा अलभमानोपि अनमतग्गे संसारे अत्तनो पेत्तिविसयूपपत्तिं पच्चवेक्खित्वा अवेधेन्तो कम्मट्ठानं न विजहतियेव. अधिमत्तेहि डंसमकसवातातपसम्फस्सेहि फुट्ठो चापि तिरच्छानूपपत्तिं पच्चवेक्खित्वा अवेधेन्तो कम्मट्ठानं न विजहतियेव. सरीसपसम्फस्सेन फुट्ठो चापि अनमतग्गे संसारे सीहब्यग्घादिमुखेसु अनेकवारं परिवत्तितपुब्बभावं पच्चवेक्खित्वा अवेधेन्तो कम्मट्ठानं न विजहतियेव पधानियत्थेरो विय. अयं ''खमो जिघच्छाय...पे॰... सरीसपसम्फस्सान''न्ति वेदितब्बो.

थेरं किर खण्डचेलविहारे कणिकारपधानियघरे अरियवंसं सुणन्तं घोरविसो सप्पो डंसि. थेरो जानित्वापि पसन्नचित्तो निसिन्नो धम्मंयेव सुणाति. विसवेगो थद्धो अहोसि. थेरो उपसम्पदमण्डलं आदिं कत्वा सीलं पच्चवेक्खित्वा परिसुद्धसीलोहमस्मीति पीतिं उप्पादेसि. सह पीतुप्पादा विसं निवत्तित्वा पथविं पाविसि. थेरो तत्थेव चित्तेकग्गतं लभित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि.

यो पन अक्कोसवसेन दुरुत्ते दुरुत्तत्तायेव च दुरागते अपि अन्तिमवत्थुसञ्ञिते वचनपथे सुत्वा खन्तिगुणंयेव पच्चवेक्खित्वा न वेधति दीघभाणकअभयत्थेरो विय. अयं ''खमो दुरुत्तानं दुरागतानं वचनपथान''न्ति वेदितब्बो.

થેરો કિર પચ્ચયસન્તોસભાવનારામતાય મહાઅરિયવંસપ્પટિપદં કથેસિ, સબ્બો મહાગામો આગચ્છતિ. થેરસ્સ મહાસક્કારો ઉપ્પજ્જતિ. તં અઞ્ઞતરો મહાથેરો અધિવાસેતું અસક્કોન્તો દીઘભાણકો અરિયવંસં કથેમીતિ સબ્બરત્તિં કોલાહલં કરોસીતિઆદીહિ અક્કોસિ. ઉભોપિ ચ અત્તનો અત્તનો વિહારં ગચ્છન્તા ગાવુતમત્તં એકપથેન અગમંસુ. સકલગાવુતમ્પિ સો તં અક્કોસિયેવ. તતો યત્થ દ્વિન્નં વિહારાનં મગ્ગો ભિજ્જતિ, તત્થ ઠત્વા દીઘભાણકત્થેરો તં વન્દિત્વા ''એસ, ભન્તે, તુમ્હાકં મગ્ગો''તિ આહ. સો અસુણન્તો વિય અગમાસિ. થેરોપિ વિહારં ગન્ત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા નિસીદિ. તમેનં અન્તેવાસિકો ''કિં, ભન્તે, સકલગાવુતં પરિભાસન્તં ન કિઞ્ચિ અવોચુત્થા''તિ આહ. થેરો ''ખન્તિયેવ, આવુસો, મય્હં ભારો, ન અક્ખન્તિ. એકપદુદ્ધારેપિ કમ્મટ્ઠાનવિયોગં ન પસ્સામી''તિ આહ. એત્થ ચ વચનમેવ **વચનપથો**તિ વેદિતબ્બો.

યો પન ઉપ્પન્ના સારીરિકા વેદના દુક્ખમનટ્ઠેન **દુક્ખા**, બહલટ્ઠેન **તિબ્બા**, ફરુસટ્ઠેન **ખરા**, તિખિણટ્ઠેન **કટુકા**, અસ્સાદવિરહતો **અસાતા**, મનં અવડ્ઢનતો **અમનાપા**, પાણહરણસમત્થતાય **પાણહરા** અધિવાસેતિયેવ, ન વેધતિ. એવં સભાવો હોતિ ચિત્તલપબ્બતે પધાનિયત્થેરો વિય. અયં ''ઉપ્પન્નાનં...પે॰... અધિવાસનજાતિકો''તિ વેદિતબ્બો.

થેરસ્સ કિર રત્તિં પધાનેન વીતિનામેત્વા ઠિતસ્સ ઉદરવાતો ઉપ્પજ્જિ. સો તં અધિવાસેતું અસક્કોન્તો આવત્તતિ પરિવત્તતિ. તમેનં ચઙ્કમપસ્સે ઠિતો પિણ્ડપાતિયત્થેરો આહ ''આવુસો, પબ્બજિતો નામ અધિવાસનસીલો હોતી''તિ. સો ''સાધુ, ભન્તે''તિ અધિવાસેત્વા નિચ્ચલો સયિ. વાતો નાભિતો યાવ હદયં ફાલેતિ. થેરો વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા વિપસ્સન્તો મુહુત્તેન અનાગામી હુત્વા પરિનિબ્બાયીતિ.

યઞ્હિસ્સાતિ સીતાદીસુ યંકિઞ્ચિ એકધમ્મમ્પિ અસ્સ. **અનધિવાસયતો**તિ અનધિવાસેન્તસ્સ અક્ખમન્તસ્સ. સેસં વુત્તનયમેવ. આસવુપ્પત્તિ પનેત્થ એવં વેદિતબ્બા. સીતેન ફુટ્ઠસ્સ ઉણ્હં પત્થયન્તસ્સ કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ, એવં સબ્બત્થ. નત્થિ નો સમ્પત્તિભવે સુગતિભવે સીતં વા ઉણ્હં વાતિ ભવં પત્થયન્તસ્સ ભવાસવો. મય્હં સીતં ઉણ્હન્તિ ગાહો દિટ્ઠાસવો. સબ્બેહેવ સમ્પયુત્તો અવિજ્જાસવોતિ.

''**ઇમે વુચ્ચન્તિ...પે॰... અધિવાસના પહાતબ્બા**''તિ ઇમે સીતાદીસુ એકમેકસ્સ વસેન ચત્તારો ચત્તારો કત્વા અનેકે આસવા ઇમાય ખન્તિસંવરસઙ્ખાતાય અધિવાસનાય પહાતબ્બાતિ વુચ્ચન્તીતિ અત્થો. એત્થ ચ યસ્મા અયં ખન્તિ સીતાદિધમ્મે અધિવાસેતિ, અત્તનો ઉપરિ આરોપેત્વા વાસેતિયેવ. ન અસહમાના હુત્વા નિરસ્સતિ, તસ્મા ''અધિવાસના''તિ વુચ્ચતીતિ વેદિતબ્બા.

અધિવાસનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પરિવજ્જનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૨૫. પટિસઙ્ખા યોનિસો ચણ્ડં હત્થિં પરિવજ્જેતીતિ અહં સમણોતિ ચણ્ડસ્સ હત્થિસ્સ આસન્ને ન ઠાતબ્બં. તતોનિદાનઞ્હિ મરણમ્પિ સિયા મરણમત્તમ્પિ દુક્ખન્તિ એવં ઉપાયેન પથેન પચ્ચયેન પચ્ચવેક્ખિત્વા ચણ્ડં હત્થિં પરિવજ્જેતિ પટિક્કમતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. **ચણ્ડ**ન્તિ ચ દુટ્ઠં, વાળન્તિ વુત્તં હોતિ. **ખાણુ**ન્તિ ખદિરખાણુઆદિં. **કણ્ટકટ્ઠાન**ન્તિ કણ્ટકાનં ઠાનં, યત્થ કણ્ટકા વિજ્જન્તિ, તં ઓકાસન્તિ વુત્તં હોતિ. **સોબ્ભ**ન્તિ સબ્બતો પરિચ્છિન્નતટં. **પપાત**ન્તિ એકતો છિન્નતટં. **ચન્દનિક**ન્તિ ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં છડ્ડનટ્ઠાનં. **ઓળિગલ્લ**ન્તિ તેસંયેવ

સકદ્દમાદીનં સન્દનોકાસં. તં જણ્ણુમત્તમ્પિ અસુચિભરિતં હોતિ, દ્વેપિ ચેતાનિ ઠાનાનિ અમનુસ્સદુટ્ઠાનિ હોન્તિ. તસ્મા તાનિ વજ્જેતબ્બાનિ. **અનાસને**તિ એત્થ પન અયુત્તં આસનં **અનાસનં**, તં અત્થતો અનિયતવત્થુકં રહોપટિચ્છન્નાસનન્તિ વેદિતબ્બં. **અગોચરે**તિ એત્થપિ ચ અયુત્તો ગોચરો **અગોચરો**, સો વેસિયાદિભેદતો પઞ્ચવિધો. **પાપકે મિત્તે**તિ લામકે દુસ્સીલે મિત્તપતિરૂપકે, અમિત્તે વા. **ભજન્ત**ન્તિ સેવમાનં. **વિઞ્ઞૂ સબ્રહ્મચારી**તિ પણ્ડિતા બુદ્ધિસમ્પન્ના સબ્રહ્મચારયો, ભિક્ખૂનમેતં અધિવચનં. તે હિ એકકમ્મં એકુદ્દેસો સમસિક્ખતાતિ ઇમં બ્રહ્મં સમાનં ચરન્તિ, તસ્મા **સબ્રહ્મચારી**તિ વુચ્ચન્તિ. **પાપકેસુ ઠાનેસૂ**તિ લામકેસુ ઠાનેસુ. **ઓકપ્પેય્યુ**ન્તિ સદ્દહેય્યું, અધિમુચ્ચેય્યું ''અદ્ધા અયમાયસ્મા અકાસિ વા કરિસ્સતિ વા''તિ.

યઞ્હિસ્સાતિ હત્થિઆદીસુ યંકિઞ્ચિ એકમ્પિ અસ્સ. સેસં વુત્તનયમેવ. આસવુપ્પત્તિ પનેત્થ એવં વેદિતબ્બા. હત્થિઆદિનિદાનેન દુક્ખેન ફુટ્ઠસ્સ સુખં પત્થયતો કામાસવો ઉપ્પજ્જતિ. નત્થિ નો સમ્પત્તિભવે સુગતિભવે ઈદિસં દુક્ખન્તિ ભવં પત્થેન્તસ્સ ભવાસવો. મં હત્થી મદ્દતિ, મં અસ્સોતિ ગાહો દિટ્ઠાસવો. સબ્બેહેવ સમ્પયુત્તો અવિજ્જાસવોતિ.

ઇમે વુચ્ચન્તિ…પે॰… પરિવજ્જના પહાતબ્બાતિ ઇમે હત્થિઆદીસુ એકેકસ્સ વસેન ચત્તારો ચત્તારો કત્વા અનેકે આસવા ઇમિના સીલસંવરસઙ્ખાતેન પરિવજ્જનેન પહાતબ્બાતિ વુચ્ચન્તીતિ વેદિતબ્બા.

પરિવજ્જનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિનોદનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૨૬. **પટિસઙ્ખા યોનિસો ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી**તિ ''ઇતિ પાયં વિતક્કો અકુસલો, ઇતિપિ સાવજ્જો, ઇતિપિ દુક્ખવિપાકો, સો ચ ખો અત્તબ્યાબાધાય સંવત્તતી''તિઆદિના નયેન યોનિસો કામવિતક્કે આદીનવં પચ્ચવેક્ખિત્વા તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે ઉપ્પન્નં જાતમભિનિબ્બત્તં કામવિતક્કં નાધિવાસેતિ, ચિત્તં આરોપેત્વા ન વાસેતિ, અબ્ભન્તરે વા ન વાસેતીતિપિ અત્થો.

અનધિવાસેન્તો કિં કરોતીતિ? **પજહતિ** છડ્ડેતિ.

કિં કચવરં વિય પિટકેનાતિ? ન હિ, અપિચ ખો નં **વિનોદેતિ** તુદતિ વિજ્ઝતિ નીહરતિ.

કિં બલિબદ્દં વિય પતોદેનાતિ? ન હિ, અથ ખો નં **બ્યન્તીકરોતિ** વિગતન્તં કરોતિ. યથાસ્સ અન્તોપિ નાવસિસ્સતિ અન્તમસો ભઙ્ગમત્તમ્પિ, તથા નં કરોતિ.

કથં પન નં તથા કરોતીતિ? **અનભાવં ગમેતી**તિ અનુ અનુ અભાવં ગમેતિ, વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન યથા સુવિક્ખમ્ભિતો હોતિ, તથા કરોતીતિ વુત્તં હોતિ. એસ નયો **બ્યાપાદવિહિંસાવિતક્કેસુ**.

એત્થ ચ **કામવિતક્કો**તિ ''યો કામપટિસંયુત્તો તક્કો વિતક્કો મિચ્છાસઙ્કપ્પો''તિ વિભઙ્ગે (વિભ॰ ૯૧૦) વુત્તો. એસ નયો ઇતરેસુ. **ઉપ્પન્નુપ્પન્ને**તિ ઉપ્પન્ને ઉપ્પન્ને, ઉપ્પન્નમત્તેયેવાતિ વુત્તં હોતિ. સકિં વા ઉપ્પન્ને વિનોદેત્વા દુતિયવારે અજ્ઝુપેક્ખિતા ન હોતિ, સતક્ખત્તુમ્પિ ઉપ્પન્ને ઉપ્પન્ને વિનોદેતિયેવ. **પાપકે અકુસલે**તિ લામકટ્ઠેન પાપકે, અકોસલ્લતાય અકુસલે. **ધમ્મે**તિ તેયેવ કામવિતક્કાદયો સબ્બેપિ વા નવ મહાવિતક્કે. તત્થ તયો વુત્તા

એવ. અવસેસા ''ઞાતિવિતક્કો જનપદવિતક્કો અમરવિતક્કો પરાનુદ્દયતાપટિસંયુત્તો વિતક્કો લાભસક્કારસિલોકપટિસંયુત્તો વિતક્કો અનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તો વિતક્કો''તિ (મહાનિ॰ ૨૦૭) ઇમે છ.

યઞ્હિસ્સાતિ એતેસુ વિતક્કેસુ યંકિઞ્ચિ અસ્સ, સેસં વુત્તનયમેવ. કામવિતક્કો પનેત્થ કામાસવો એવ. તબ્બિસેસો ભવાસવો. તંસમ્પયુત્તો દિટ્ઠાસવો. સબ્બવિતક્કેસુ અવિજ્જાસવોતિ એવં આસવુપ્પત્તિપિ વેદિતબ્બા.

ઇમે વુચ્ચન્તિ…પે॰… વિનોદના પહાતબ્બાતિ ઇમે કામવિતક્કાદિવસેન વુત્તપ્પકારા આસવા ઇમિના તસ્મિં તસ્મિં વિતક્કે આદીનવપચ્ચવેક્ખણસહિતેન વીરિયસંવરસઙ્ખાતેન વિનોદનેન પહાતબ્બાતિ વુચ્ચન્તીતિ વેદિતબ્બા.

વિનોદનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભાવનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના

૨૭. પટિસઙ્ખા યોનિસો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતીતિ અભાવનાય આદીનવં, ભાવનાય ચ આનિસંસં ઉપાયેન પથેન પચ્ચવેક્ખિત્વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ, એસ નયો સબ્બત્થ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ઇમે ઉપરિમગ્ગત્તયસમયસમ્ભૂતા લોકુત્તરબોજ્ઝઙ્ગા એવ અધિપ્પેતા, તથાપિ આદિકમ્મિકાનં બોજ્ઝઙ્ગેસુ અસમ્મોહત્થં લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકેન નેસં નયેન અત્થવણ્ણનં કરિસ્સામિ. ઇધ પન લોકિયનયં પહાય લોકુત્તરનયો એવ ગહેતબ્બો. તત્થ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગન્તિઆદિના નયેન વુત્તાનં સત્તન્નં આદિપદાનંયેવ તાવ –

અત્થતો લક્ખણાદીહિ, કમતો ચ વિનિચ્છયો;
અનૂનાધિકતો ચેવ, વિઞ્ઞાતબ્બો વિભાવિના.

તત્થ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગે તાવ સરણટ્ઠેન **સતિ**. સા પનેસા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા, અપિલાપનલક્ખણા વા. વુત્તમ્પિ હેતં ''યથા, મહારાજ, રઞ્ઞો ભણ્ડાગારિકો રઞ્ઞો સાપતેય્યં અપિલાપેતિ, એત્તકં, મહારાજ, હિરઞ્ઞં, એત્તકં સુવણ્ણં, એત્તકં સાપતેય્યન્તિ, એવમેવ ખો, મહારાજ , સતિ ઉપ્પજ્જમાના કુસલાકુસલસાવજ્જાનવજ્જહીનપણીતકણ્હસુક્કસપ્પટિભાગે ધમ્મે અપિલાપેતિ. ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિ (મિ॰ પ॰ ૨.૧.૧૩) વિત્થારો. અપિલાપનરસા. કિચ્ચવસેનેવ હિસ્સ એતં લક્ખણં થેરેન વુત્તં. અસમ્મોસરસા વા. ગોચરાભિમુખભાવપચ્ચુપટ્ઠાના. સતિ એવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. તત્થ બોધિયા બોધિસ્સ વા અઙ્ગોતિ બોજ્ઝઙ્ગો.

કિં વુત્તં હોતિ? યા હિ અયં ધમ્મસામગ્ગી, યાય લોકિયલોકુત્તરમગ્ગક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાય લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહન-કામસુખત્તકિલમથાનુયોગ-ઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસાદીનં અનેકેસં ઉપદ્દવાનં પટિપક્ખભૂતાય સતિધમ્મવિચયવીરિયપીતિપસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસઙ્ખાતાય ધમ્મસામગ્ગિયા અરિયસાવકો બુજ્ઝતીતિ કત્વા ''બોધી''તિ વુચ્ચતિ. **બુજ્ઝતી**તિ કિલેસસન્તાનનિદ્દાય ઉટ્ઠહતિ, ચત્તારિ વા અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ, નિબ્બાનમેવ વા સચ્છિકરોતીતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ ''સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે ભાવેત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો''તિ. તસ્સા ધમ્મસામગ્ગિસઙ્ખાતાય બોધિયા અઙ્ગોતિપિ બોજ્ઝઙ્ગો, ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદયો વિય.

યોપેસ યથાવુત્તપ્પકારાય એતાય ધમ્મસામગ્ગિયા બુજ્ઝતીતિ કત્વા અરિયસાવકો ‘‘બોધી’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્સ બોધિસ્સ અઙ્ગોતિપિ બોજ્ઝઙ્ગો, સેનઙ્ગરથઙ્ગાદયો વિય. તેનાહુ અટ્ઠકથાચરિયા ‘‘બુજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ વા બોજ્ઝઙ્ગા’’તિ. અપિચ ‘‘બોજ્ઝઙ્ગાતિ કેનટ્ઠેન બોજ્ઝઙ્ગા? બોધાય સંવત્તન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, બુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, અનુબુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, પટિબુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, સમ્બુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા’’તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૩.૧૭) પટિસમ્ભિદાનયેનાપિ અત્થો વેદિતબ્બો. પસત્થો સુન્દરો વા બોજ્ઝઙ્ગોતિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો. એવં સતિ એવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. તં **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં**. એવં તાવ એકસ્સ આદિપદસ્સ અત્થતો લક્ખણાદીહિ ચ વિનિચ્છયો વિઞ્ઞાતબ્બો.

દુતિયાદીસુ પન ચતુસચ્ચધમ્મે વિચિનાતીતિ **ધમ્મવિચયો**. સો પન વિચયલક્ખણો, ઓભાસનરસો, અસમ્મોહપચ્ચુપટ્ઠાનો. વીરભાવતો વિધિના ઈરયિતબ્બતો ચ **વીરિયં**. તં પગ્ગહલક્ખણં , ઉપત્થમ્ભનરસં, અનોસીદનપચ્ચુપટ્ઠાનં . પીણયતીતિ **પીતિ**. સા ફરણલક્ખણા, તુટ્ઠિલક્ખણા વા, કાયચિત્તાનં પીણનરસા, તેસંયેવ ઓદગ્યપચ્ચુપટ્ઠાના. કાયચિત્તદરથપસ્સમ્ભનતો **પસ્સદ્ધિ**. સા ઉપસમલક્ખણા, કાયચિત્તદરથનિમ્મદ્દનરસા, આયચિત્તાનં અપરિપ્ફન્દનભૂતસીતિભાવપચ્ચુપટ્ઠાના. સમાધાનતો **સમાધિ**. સો અવિક્ખેપલક્ખણો, અવિસારલક્ખણો વા, ચિત્તચેતસિકાનં સમ્પિણ્ડનરસો, ચિત્તટ્ઠિતિપચ્ચુપટ્ઠાનો. અજ્ઝુપેક્ખનતો **ઉપેક્ખા**. સા પટિસઙ્ખાનલક્ખણા, સમવાહિતલક્ખણા વા, ઊનાધિકતાનિવારણરસા, પક્ખપાતુપચ્છેદરસા વા, મજ્ઝત્તભાવપચ્ચુપટ્ઠાના. સેસં વુત્તનયમેવ. એવં સેસપદાનમ્પિ અત્થતો લક્ખણાદીહિ ચ વિનિચ્છયો વિઞ્ઞાતબ્બો.

કમતોતિ એત્થ ચ ‘‘સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪) વચનતો સબ્બેસં સેસબોજ્ઝઙ્ગાનં ઉપકારકત્તા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગોવ પઠમં વુત્તો. તતો પરં ‘‘સો તથા સતો વિહરન્તો તં ધમ્મં પઞ્ઞાય પવિચિનતી’’તિઆદિના (વિભ॰ ૪૬૯) નયેન સેસબોજ્ઝઙ્ગાનં પુબ્બાપરિયવચને પયોજનં સુત્તેયેવ વુત્તં. એવમેત્થ કમતોપિ વિનિચ્છયો વિઞ્ઞાતબ્બો.

અનૂનાધિકતોતિ કસ્મા પન ભગવતા સત્તેવ બોજ્ઝઙ્ગા વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ. લીનુદ્ધચ્ચપટિપક્ખતો સબ્બત્થિકતો ચ. એત્થ હિ તયો બોજ્ઝઙ્ગા લીનસ્સ પટિપક્ખા. યથાહ – ‘‘યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે લીનં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). તયો ઉદ્ધચ્ચસ્સ પટિપક્ખા. યથાહ – ‘‘યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). એકો પનેત્થ સબ્બત્થિકો. યથાહ – ‘‘સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી’’તિ. ‘‘સબ્બત્થક’’ન્તિપિ પાઠો, દ્વિન્નમ્પિ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બન્તિ અત્થો. એવં લીનુદ્ધચ્ચપટિપક્ખતો સબ્બત્થિકતો ચ સત્તેવ બોજ્ઝઙ્ગા વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ, એવમેત્થ અનૂનાધિકતોપિ વિનિચ્છયો વિઞ્ઞાતબ્બો.

એવં તાવ ‘‘સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગ’’ન્તિઆદિના નયેન વુત્તાનં સત્તન્નં આદિપદાનંયેવ અત્થવણ્ણનં ઞત્વા ઇદાનિ **ભાવેતિ વિવેકનિસ્સિત**ન્તિઆદીસુ એવં ઞાતબ્બા. **ભાવેતી**તિ વડ્ઢેતિ, અત્તનો ચિત્તસન્તાને પુનપ્પુનં જનેતિ અભિનિબ્બત્તેતીતિ અત્થો. **વિવેકનિસ્સિત**ન્તિ વિવેકે નિસ્સિતં. **વિવેકો**તિ વિવિત્તતા. સ્વાયં તદઙ્ગવિવેકો

વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિ નિસ્સરણવિવેકોતિ પઞ્ચવિધો. તસ્સ નાનત્તં ''અરિયધમ્મે અવિનીતો''તિ એત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. અયમેવ હિ તત્થ વિનયોતિ વુત્તો. એવં એતસ્મિં પઞ્ચવિધે વિવેકે.

વિવેકનિસ્સિતન્તિ તદઙ્ગવિવેકનિસ્સિતં સમુચ્છેદવિવેકનિસ્સિતં નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિતઞ્ચ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતીતિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. તથા હિ અયં બોજ્ઝઙ્ગભાવનાનુયુત્તો યોગી વિપસ્સનાક્ખણે કિચ્ચતો તદઙ્ગવિવેકનિસ્સિતં, અજ્ઝાસયતો નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિતં, મગ્ગકાલે પન કિચ્ચતો સમુચ્છેદવિવેકનિસ્સિતં, આરમ્મણતો નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિતં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ. પઞ્ચવિધવિવેકનિસ્સિતન્તિપિ એકે, તે હિ ન કેવલં બલવવિપસ્સનામગ્ગફલક્ખણેસુ એવ બોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્ધરન્તિ, વિપસ્સનાપાદકકસિણજ્ઝાનઆનાપાનાસુભબ્રહ્મવિહારજ્ઝાનેસુપિ ઉદ્ધરન્તિ. ન ચ પટિસિદ્ધા અટ્ઠકથાચરિયેહિ. તસ્મા તેસં મતેન એતેસં ઝાનાનં પવત્તિક્ખણે કિચ્ચતો એવ વિક્ખમ્ભનવિવેકનિસ્સિતં. યથા ચ ''વિપસ્સનાક્ખણે અજ્ઝાસયતો નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિત''ન્તિ વુત્તં, એવં પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકનિસ્સિતમ્પિ ભાવેતીતિ વત્તું વટ્ટતિ. એસ નયો **વિરાગનિસ્સિતા**દીસુ. વિવેકટ્ઠા એવ હિ વિરાગાદયો.

કેવલઞ્હેત્થ **વોસ્સગ્ગો** દુવિધો પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો ચ પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગો ચાતિ. તત્થ **પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો**તિ વિપસ્સનાક્ખણે ચ તદઙ્ગવસેન, મગ્ગક્ખણે ચ સમુચ્છેદવસેન કિલેસપ્પહાનં. **પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગો**તિ વિપસ્સનાક્ખણે તન્નિન્નભાવેન, મગ્ગક્ખણે પન આરમ્મણકરણેન નિબ્બાનપક્ખન્દનં. તદુભયમ્પિ ઇમસ્મિં લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકે અત્થવણ્ણનાનયે વટ્ટતિ. તથા હિ અયં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો યથાવુત્તેન પકારેન કિલેસે પરિચ્ચજતિ, નિબ્બાનઞ્ચ પક્ખન્દતિ. **વોસ્સગ્ગપરિણામિ**ન્તિ ઇમિના પન સકલેન વચનેન વોસ્સગ્ગત્તં પરિણમન્તં પરિણતઞ્ચ પરિપચ્ચન્તં પરિપક્કઞ્ચાતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ ''અયઞ્હિ બોજ્ઝઙ્ગભાવનાનુયુત્તો ભિક્ખુ યથા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો કિલેસપરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગત્તં નિબ્બાનપક્ખન્દનવોસ્સગ્ગત્તઞ્ચ પરિપચ્ચતિ, યથા ચ પરિપક્કો હોતિ, તથા નં ભાવેતી''તિ. એસ નયો સેસબોજ્ઝઙ્ગેસુ.

ઇધ પન નિબ્બાનંયેવ સબ્બસઙ્ખતેહિ વિવિત્તત્તા **વિવેકો**, સબ્બેસં વિરાગભાવતો **વિરાગો**, નિરોધભાવતો **નિરોધો**તિ વુત્તં. મગ્ગો એવ ચ વોસ્સગ્ગપરિણામી, તસ્મા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ વિવેકં આરમ્મણં કત્વા પવત્તિયા વિવેકનિસ્સિતં. તથા **વિરાગનિસ્સિતં નિરોધનિસ્સિતં**. તઞ્ચ ખો અરિયમગ્ગક્ખણુપ્પત્તિયા કિલેસાનં સમુચ્છેદતો પરિચ્ચાગભાવેન ચ નિબ્બાનપક્ખન્દનભાવેન ચ પરિણતં પરિપક્કન્તિ અયમેવ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એસ નયો સેસબોજ્ઝઙ્ગેસુ.

યઞ્હિસ્સાતિ એતેસુ બોજ્ઝઙ્ગેસુ યંકિઞ્ચિ અસ્સ. સેસં વુત્તનયમેવ. આસવુપ્પત્તિયં પનેત્થ ઇમેસં ઉપરિમગ્ગત્તયસમ્પયુત્તાનં બોજ્ઝઙ્ગાનં અભાવિતત્તા યે ઉપ્પજ્જેય્યું કામાસવો ભવાસવો અવિજ્જાસવોતિ તયો આસવા, ભાવયતો એવંસ તે આસવા ન હોન્તીતિ અયં નયો વેદિતબ્બો.

ઇમે વુચ્ચન્તિ…પે॰… ભાવના પહાતબ્બાતિ ઇમે તયો આસવા ઇમાય મગ્ગત્તયસમ્પયુત્તાય બોજ્ઝઙ્ગભાવનાય પહાતબ્બાતિ વુચ્ચન્તીતિ વેદિતબ્બા.

૨૮. ઇદાનિ ઇમેહિ સત્તહાકારેહિ પહીનાસવં ભિક્ખું થોમેન્તો આસવપ્પહાને ચસ્સ આનિસંસં દસ્સેન્તો એતેહેવ ચ કારણેહિ આસવપ્પહાને સત્તાનં ઉસ્સુક્કં જનેન્તો **યતો ખો, ભિક્ખવે…પે॰… અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સા**તિ આહ. તત્થ **યતો ખો**તિ સામિવચને તોકારો, યસ્સ ખોતિ વુત્તં હોતિ. પોરાણા પન યસ્મિં કાલેતિ વણ્ણયન્તિ. **યે**

આસવા દસ્સના પહાતબ્બાતિ યે આસવા દસ્સનેન પહાતબ્બા, તે દસ્સનેનેવ પહીના હોન્તિ, ન અપ્પહીનેસુયેવ પહીનસઞ્ઞી હોતિ. એવં સબ્બત્થ વિત્થારો.

સબ્બાસવસંવરસંવુતોતિ સબ્બેહિ આસવપિધાનેહિ પિહિતો, સબ્બેસં વા આસવાનં પિધાનેહિ પિહિતો. **અચ્છેચ્છિ તણ્હ**ન્તિ સબ્બમ્પિ તણ્હં છિન્દિ, સંછિન્દિ સમુચ્છિન્દિ. વિવત્તયિ **સંયોજન**ન્તિ દસવિધમ્પિ સંયોજનં પરિવત્તયિ નિમ્મલમકાસિ. **સમ્મા**તિ હેતુના કારણેન. **માનાભિસમયા**તિ માનસ્સ દસ્સનાભિસમયા પહાનાભિસમયા ચ. અરહત્તમગ્ગો હિ કિચ્ચવસેન માનં પસ્સતિ, અયમસ્સ દસ્સનાભિસમયો. તેન દિટ્ઠો પન સો તાવદેવ પહીયતિ દિટ્ઠવિસેન દિટ્ઠસત્તાનં જીવિતં વિય. અયમસ્સ પહાનાભિસમયો.

અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સાતિ એવં અરહત્તમગ્ગેન સમ્મા માનસ્સ દિટ્ઠત્તા પહીનત્તા ચ યે ઇમે ‘‘કાયબન્ધનસ્સ અન્તો જીરતિ (ચૂળવ॰ ૨૭૮). હરિતન્તં વા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) એવં વુત્તઅન્તિમમરિયાદન્તો ચ, ‘‘અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાન’’ન્તિ (ઇતિવુ॰ ૯૧; સં॰ નિ॰ ૩.૮૦) એવં વુત્તલામકન્તો ચ, ‘‘સક્કાયો એકો અન્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૧) એવં વુત્તકોટ્ઠાસન્તો ચ, ‘‘એસેવન્તો દુક્ખસ્સ સબ્બપચ્ચયસઙ્ખયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૫૧) એવં વુત્તકોટન્તો ચાતિ એવં ચત્તારો અન્તા, તેસુ સબ્બસ્સેવ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં ચતુત્થકોટિસઙ્ખાતં અન્તિમકોટિસઙ્ખાતં અન્તમકાસિ પરિચ્છેદં પરિવટુમં અકાસિ. અન્તિમસમુસ્સયમત્તાવસેસં દુક્ખં અકાસીતિ વુત્તં હોતિ.

અત્તમના તે ભિક્ખૂતિ સકમના તુટ્ઠમના, પીતિસોમનસ્સેહિ વા સમ્પયુત્તમના હુત્વા. **ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દુ**ન્તિ ઇદં દુક્ખસ્સ અન્તકિરિયાપરિયોસાનં ભગવતો ભાસિતં સુકથિતં સુલપિતં, એવમેતં ભગવા એવમેતં સુગતાતિ મત્થકેન સમ્પટિચ્છન્તા અબ્ભનુમોદિંસૂતિ.

સેસમેત્થ યં ન વુત્તં, તં પુબ્બે વુત્તત્તા ચ સુવિઞ્ઞેય્યત્તા ચ ન વુત્તં. તસ્મા સબ્બં વુત્તાનુસારેન અનુપદસો પચ્ચવેક્ખિતબ્બં.

ભાવનાપહાતબ્બઆસવવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સબ્બાસવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ધમ્મદાયાદસુત્તવણ્ણના

૨૯. એવં મે સુતન્તિ ધમ્મદાયાદસુત્તં. યસ્મા પનસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો, તસ્મા તં દસ્સેત્વા વસ્સ અપુબ્બપદવણ્ણનં કરિસ્સામ. કતરાય ચ પનિદં અટ્ઠુપ્પત્તિયા નિક્ખિત્તન્તિ. લાભસક્કારે. ભગવતો કિર મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જિ. યથા તં ચત્તારો અસઙ્ખ્યેય્યે પૂરિતદાનપારમીસઞ્ચયસ્સ. સબ્બદિસાસુ યમકમહામેઘો વુટ્ઠહિત્વા મહોઘં વિય સબ્બપારમિયો એકસ્મિં અત્તભાવે વિપાકં દસ્સામાતિ સમ્પિણ્ડિતા વિય લાભસક્કારમહોઘં નિબ્બત્તયિંસુ. તતો તતો અન્નપાનયાનવત્થમાલાગન્ધવિલેપનાદિહત્થા ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો આગન્ત્વા – ‘‘કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો, નરાસભો, પુરિસસીહો’’તિ ભગવન્તં પરિયેસન્તિ. સકટસતેહિપિ પચ્ચયે આહરિત્વા ઓકાસં અલભમાના સમન્તા ગાવુતપ્પમાણમ્પિ સકટધુરેન સકટધુરમાહચ્ચતિટ્ઠન્તિ ચેવ અનુબન્ધન્તિ

ચ. અન્ધકવિન્દબ્રાહ્મણાદયો વિય. સબ્બં ખન્ધકે તેસુ તેસુ સુત્તેસુ ચ આગતનયેનેવ વેદિતબ્બં. યથા ચ ભગવતો, એવં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સાપિ.

> વુત્તમ્પિ ચેતં – ‘‘તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતિ ગરુકતો માનિતો પૂજિતો અપચિતો લાભી ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનં, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ ખો સક્કતો હોતિ…પે॰… પરિક્ખારાન’’ન્તિ (ઉદા॰ ૧૪). તથા – ‘‘યાવતા ખો, ચુન્દ, એતરહિ સઙ્ઘો વા ગણો વા લોકે ઉપ્પન્નો, નાહં, ચુન્દ, અઞ્ઞં એકસઙ્ઘમ્પિ સમનુપસ્સામિ, એવં લાભગ્ગયસગ્ગપત્તં, યથરિવ, ચુન્દ, ભિક્ખુસઙ્ઘો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૬).

સ્વાયં ભગવતો ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉપ્પન્નો લાભસક્કારો એકતો હુત્વા દ્વિન્નં મહાનદીનં ઉદકમિવ અપ્પમેય્યો અહોસિ. કમેન ભિક્ખૂ પચ્ચયગરુકા પચ્ચયબાહુલિકા અહેસું. પચ્છાભત્તમ્પિ તેલમધુફાણિતાદીસુ આહટેસુ ગણ્ઠિંયેવ પહરિત્વા ‘‘અમ્હાકં આચરિયસ્સ દેથ, ઉપજ્ઝાયસ્સ દેથા’’તિ ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દં કરોન્તિ. સા ચ નેસં પવત્તિ ભગવતોપિ પાકટા અહોસિ. તતો ભગવા અનનુચ્છવિકન્તિ ધમ્મસંવેગં ઉપ્પાદેત્વા ચિન્તેસિ –

‘‘પચ્ચયા અકપ્પિયાતિ ન સક્કા સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેતું. પચ્ચયપટિબદ્ધા હિ કુલપુત્તાનં સમણધમ્મવુત્તિ. હન્દાહં ધમ્મદાયાદપટિપદં દેસેમિ. સા સિક્ખાકામાનં કુલપુત્તાનં સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિ વિય ભવિસ્સતિ નગરદ્વારે ઠપિતસબ્બકાયિકઆદાસો વિય ચ, યથા હિ નગરદ્વારે ઠપિતે સબ્બકાયિકે આદાસે ચત્તારો વણ્ણા અત્તનો છાયં દિસ્વા વજ્જં પહાય નિદ્દોસા હોન્તિ, એવમેવ સિક્ખાકામા કુલપુત્તા પયોગમણ્ડનેન અત્તાનં મણ્ડેતુકામા ઇમં સબ્બકાયિકાદાસૂપમં દેસનં આવજ્જિત્વા આમિસદાયાદપટિપદં વજ્જેત્વા ધમ્મદાયાદપટિપદં પૂરેન્તા ખિપ્પમેવ જાતિજરામરણસ્સ અન્તં કરિસ્સન્તી’’તિ. ઇમિસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા ઇદં સુત્તં અભાસિ.

તત્થ **ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ, મા આમિસદાયાદા**તિ ધમ્મસ્સ મે દાયાદા, ભિક્ખવે, ભવથ, મા આમિસસ્સ. યો મય્હં ધમ્મો, તસ્સ પટિગ્ગાહકા ભવથ, યઞ્ચ ખો મય્હં આમિસં, તસ્સ મા પટિગ્ગાહકા ભવથાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ ધમ્મોપિ દુવિધો – નિપ્પરિયાયધમ્મો, પરિયાયધમ્મોતિ. આમિસમ્પિ દુવિધં – નિપ્પરિયાયામિસં, પરિયાયામિસન્તિ. કથં? મગ્ગફલનિબ્બાનભેદો હિ નવવિધોપિ લોકુત્તરધમ્મો **નિપ્પરિયાયધમ્મો** નિબ્બત્તિતધમ્મો, ન યેન કેનચિ પરિયાયેન કારણેન વા લેસેન વા ધમ્મો. યં પનિદં વિવટ્ટૂપનિસ્સિતં કુસલં, સેય્યથિદં, ઇધેકચ્ચો વિવટ્ટં પત્થેન્તો દાનં દેતિ, સીલં સમાદિયતિ, ઉપોસથકમ્મં કરોતિ, ગન્ધમાલાદીહિ વત્થુપૂજં કરોતિ, ધમ્મં સુણાતિ દેસેતિ ઝાનસમાપત્તિયો નિબ્બત્તેતિ, એવં કરોન્તો અનુપુબ્બેન નિપ્પરિયાયધમ્મં અમતં નિબ્બાનં પટિલભતિ, અયં **પરિયાયધમ્મો**. તથા ચીવરાદયો ચત્તારો પચ્ચયા **નિપ્પરિયાયામિસમેવ**, ન અઞ્ઞેન પરિયાયેન કારણેન વા લેસેન વા આમિસં. યં પનિદં વટ્ટગામિકુસલં, સેય્યથિદં, ઇધેકચ્ચો વટ્ટં પત્થેન્તો સમ્પત્તિભવં ઇચ્છમાનો દાનં દેતિ…પે॰… સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેતિ, એવં કરોન્તો અનુપુબ્બેન દેવમનુસ્સસમ્પત્તિં પટિલભતિ, ઇદં **પરિયાયામિસં** નામ.

તત્થ નિપ્પરિયાયધમ્મોપિ ભગવતોયેવ સન્તકો. ભગવતા હિ કથિતત્તા ભિક્ખૂ મગ્ગફલનિબ્બાનાનિ અધિગચ્છન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ‘‘સો હિ બ્રાહ્મણ ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા, અસઞ્જાતસ્સ મગ્ગસ્સ સઞ્જનેતા, અનક્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ અક્ખાતા, મગ્ગઞ્ઞૂ મગ્ગવિદૂ મગ્ગકોવિદો. મગ્ગાનુગા ચ પન એતરહિ સાવકા વિહરન્તિ પચ્છા સમન્નાગતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૯) ચ – ‘‘સો હાવુસો, ભગવા જાનં જાનાતિ, પસ્સં પસ્સતિ

ચક્ખુભૂતો ઞાણભૂતો ધમ્મભૂતો બ્રહ્મભૂતો વત્તા પવત્તા અત્થસ્સ નિન્નેતા અમતસ્સ દાતા ધમ્મસ્સામી તથાગતો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૩) ચ. પરિયાયધમ્મોપિ ભગવતોયેવ સન્તકો. ભગવતા હિ કથિતત્તા એવં જાનન્તિ ''વિવટ્ટં પત્થેત્વા દાનં દેન્તો...પે॰... સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેન્તો અનુક્કમેન અમતં નિબ્બાનં પટિલભતી''તિ. નિપ્પરિયાયામિસમ્પિ ચ ભગવતોયેવ સન્તકં. ભગવતા હિ અનુઞ્ઞાતત્તાયેવ ભિક્ખૂહિ જીવકવત્થું આદિં કત્વા પણીતચીવરં લદ્ધં. યથાહ ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, ગહપતિચીવરં. યો ઇચ્છતિ, પંસુકૂલિકો હોતુ, યો ઇચ્છતિ, ગહપતિચીવરં સાદિયતુ. ઇતરીતરેનપાહં, ભિક્ખવે, સન્તુટ્ઠિંયેવ વણ્ણેમી''તિ (મહાવ॰ ૩૩૭).

પુબ્બે ચ ભિક્ખૂ પણીતપિણ્ડપાતં નાલત્થું. સપદાનપિણ્ડિયાલોપભોજના એવાહેસું. તેહિ રાજગહે વિહરન્તેન ભગવતા – ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, સઙ્ઘભત્તં ઉદ્દેસભત્તં નિમન્તનં સલાકભત્તં પક્ખિકં ઉપોસથિકં પાટિપદિક''ન્તિ (ચૂળવ॰ ૩૨૫) એવં અનુઞ્ઞાતત્તાયેવ પણીતભોજનં લદ્ધં. તથા સેનાસનં. પુબ્બે હિ અકતપબ્ભારરુક્ખમૂલાદિસેનાસનાયેવ ભિક્ખૂ અહેસું. તે ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચ લેણાની''તિ (ચૂળવ॰ ૨૯૪) એવં ભગવતા અનુઞ્ઞાતત્તાયેવ વિહારો અડ્ઢયોગો પાસાદો હમ્મિયં ગુહાતિ ઇમાનિ સેનાસનાનિ લભિંસુ. પુબ્બે ચ મુત્તહરીતકેનેવ ભેસજ્જં અકંસુ. તે ભગવતાયેવ – ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચ ભેસજ્જાનિ, સેય્યથિદં, સપ્પિ, નવનીતં, તેલં, મધુ, ફાણિત''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૦) એવમાદિના નયેન અનુઞ્ઞાતત્તા નાનાભેસજ્જાનિ લભિંસુ.

પરિયાયામિસમ્પિ ભગવતોયેવ સન્તકં. ભગવતા હિ કથિતત્તા યેવ જાનન્તિ – ''સમ્પત્તિભવં પત્થેન્તો દાનં દત્વા સીલં...પે॰... સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અનુક્કમેન પરિયાયામિસં દિબ્બસમ્પત્તિં મનુસ્સસમ્પત્તિં પટિલભતી''તિ. તદેવ, યસ્મા નિપ્પરિયાયધમ્મોપિ પરિયાયધમ્મોપિ નિપ્પરિયાયામિસમ્પિ પરિયાયામિસમ્પિ ભગવતોયેવ સન્તકં, તસ્મા તત્થ અત્તનો સામિભાવં દસ્સેન્તો આહ – ''ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ મા આમિસદાયાદા''તિ.

યો મય્હં સન્તકો દુવિધોપિ ધમ્મો, તસ્સ દાયાદા ભવથ. યઞ્ચ ખો એતં મય્હમેવ સન્તકં આમિસં, તસ્સ દાયાદા મા ભવથ. ધમ્મકોટ્ઠાસસ્સેવ સામિનો ભવથ, મા આમિસકોટ્ઠાસસ્સ. યો હિ જિનસાસને પબ્બજિત્વા પચ્ચયપરમો વિહરતિ ચતૂસુ તણ્હુપ્પાદેસુ સન્દિસ્સમાનો નિક્ખિત્તધુરો ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિયં, અયં **આમિસદાયાદો** નામ. તાદિસા મા ભવથ. યો પન અનુઞ્ઞાતપચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છતાદીનિ નિસ્સાય પટિસઙ્ખા સેવમાનો પટિપત્તિપરમો વિહરતિ ચતૂસુ અરિયવંસેસુ સન્દિસ્સમાનો, અયં **ધમ્મદાયાદો** નામ. તાદિસા ભવથાતિ વુત્તં હોતિ.

ઇદાનિ યેસં તત્થ એતદહોસિ, ભવિસ્સતિ વા અનાગતમદ્ધાનં ''કિં નુ ખો ભગવા સાવકાનં અલાભત્થિકો એવમાહા''તિ, તેસં અતિપણીતલાભત્થિકો અહં એવં વદામીતિ દસ્સેતુમાહ **અત્થિ મે તુમ્હેસુ**...**પે॰... નો આમિસદાયાદાતિ**.

તસ્સાયમત્થો – અત્થિ મે તુમ્હેસુ અનુકમ્પા અનુદ્દયા હિતેસિતા, કેન નુ ખો કારણેન કેન ઉપાયેન સાવકા ધમ્મદાયાદા અસ્સુ ધમ્મકોટ્ઠાસસામિનો, નો આમિસદાયાદાતિ. અયં પન અધિપ્પાયો, પસ્સતિ કિર ભગવા આમિસગરુકાનં આમિસે ઉપક્ખલિતાનં અતીતકાલે તાવ કપિલસ્સ ભિક્ખુનો, ''સઙ્ઘાટિપિ આદિત્તા હોતી''તિઆદિના (પારા॰ ૨૩૦; સં॰ નિ॰ ૨.૨૧૮) નયેન આગતપાપભિક્ખુભિક્ખુનીસિક્ખમાનાદીનઞ્ચ

અનેકસતાનં અપાયપરિપૂરણત્તં અત્તનો સાસને પબ્બજિતાનઞ્ચ દેવદત્તાદીનં. ધમ્મગરુકાનં પન સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપાદીનં અભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાદિગુણપ્પટિલાભં. તસ્મા તેસં અપાયા પરિમુત્તિં સબ્બગુણસમ્પત્તિઞ્ચ ઇચ્છન્તો આહ – ''અત્થિ મે તુમ્હેસુ અનુકમ્પા કિન્તિ મે સાવકા ધમ્મદાયાદા ભવેય્યું, નો આમિસદાયાદા''તિ. પચ્ચયગરુકો ચ ચતુપરિસન્તરે ફ્રુટકહાપણો વિય નિબ્બુતઙ્ગારો વિય ચ નિત્તેજો નિપ્પભો હોતિ. તતો વિવત્તિતચિત્તો ધમ્મગરુકો તેજવા સીહોવ અભિભુય્યચારી, તસ્માપિ એવમાહ – ''અત્થિ મે…પે॰… નો આમિસદાયાદા''તિ.

એવં ''ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ, મા આમિસદાયાદા''તિ ઇદં અનુકમ્પાય પણીતતરં લાભં ઇચ્છન્તેન વુત્તં, નો અલાભત્થિકેનાતિ સાવેત્વા ઇદાનિ ઇમસ્સ ઓવાદસ્સ અકરણે આદીનવં દસ્સેન્તો આહ ''તુમ્હે ચ મે, ભિક્ખવે…પે॰… નો ધમ્મદાયાદા''તિ. તત્થ **તુમ્હેપિ તેન આદિયા ભવેય્યાથા**તિ તુમ્હેપિ તેન આમિસદાયાદભાવેન નો ધમ્મદાયાદભાવેન આદિયા ભવેય્યાથ. અપદિસિતબ્બા વિસું કાતબ્બા વવત્થપેતબ્બા, વિઞ્ઞૂહિ ગારય્હા ભવેય્યાથાતિ વુત્તં હોતિ. કિન્તિ? આમિસદાયાદા સત્થુસાવકા વિહરન્તિ, નો ધમ્મદાયાદાતિ.

અહમ્પિ તેન આદિયો ભવેય્યન્તિ અહમ્પિ તેન તુમ્હાકં આમિસદાયાદભાવેન નો ધમ્મદાયાદભાવેન ગારય્હો ભવેય્યં. કિન્તિ? આમિસ…પે॰… દાયાદાતિ. ઇદં ભગવા તેસં અતીવ મુદુકરણત્થમાહ. અયઞ્હિ એત્થ અધિપ્પાયો – સચે, ભિક્ખવે, તુમ્હે આમિસલોલા ચરિસ્સથ, તત્થ વિઞ્ઞૂ મં ગરહિસ્સન્તિ ''કથઞ્હિ નામ સબ્બઞ્ઞૂ સમાનો અત્તનો સાવકે ધમ્મદાયાદે નો આમિસદાયાદે કાતું ન સક્કોતી''તિ. સેય્યથાપિ નામ અનાકપ્પસમ્પન્ને ભિક્ખૂ દિસ્વા આચરિયુપજ્ઝાયે ગરહન્તિ ''કસ્સિમે સદ્ધિવિહારિકા, કસ્સન્તેવાસિકા''તિ; સેય્યથા વા પન કુલકુમારકે વા કુલકુમારિકાયો વા દુસ્સીલે પાપધમ્મે દિસ્વા માતાપિતરો ગરહન્તિ ''કસ્સિમે પુત્તા, કસ્સ ધીતરો''તિ; એવમેવ મં વિઞ્ઞૂ ગરહિસ્સન્તિ ''કથઞ્હિ નામ સબ્બઞ્ઞૂ સમાનો અત્તનો સાવકે ધમ્મદાયાદે નો આમિસદાયાદે કાતું ન સક્કોતી''તિ.

એવં ઇમસ્સ ઓવાદસ્સ અકરણે આદીનવં દસ્સેત્વા કરણે આનિસંસં દસ્સેન્તો **તુમ્હે ચ મે**તિઆદિમાહ. તત્થ **અહમ્પિ તેન ન આદિયો ભવેય્યન્તિ** સેય્યથાપિ નામ વત્તપરિપૂરકે દહરભિક્ખૂ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાસમ્પન્ને વસ્સસતિકત્થેરે વિય આકપ્પસમ્પન્ને દિસ્વા, કસ્સ સદ્ધિવિહારિકા, કસ્સન્તેવાસિકાતિ, અસુકસ્સાતિ, ''પતિરૂપં થેરસ્સ, પટિબલો વત ઓવદિતું અનુસાસિતુ''ન્તિ આચરિયુપજ્ઝાયા ન આદિયા ન ગારય્હા ભવન્તિ, એવમેવ અહમ્પિ તેન તુમ્હાકં ધમ્મદાયાદભાવેન નો આમિસદાયાદભાવેન કસ્સ સાવકા નાલકપટિપદં તુવટ્ટકપટિપદં ચન્દૂપમપટિપદં રથવિનીતપટિપદં મહાગોસિઙ્ગસાલપટિપદં મહાસુઞ્ઞતપટિપદં પટિપન્ના ચતુપચ્ચયસન્તોસભાવનારામઅરિયવંસેસુ સક્ખિભૂતા પચ્ચયગેધતો વિવત્તમાનસા અબ્ભા મુત્તચન્દસમા વિહરન્તીતિ; ''સમણસ્સ ગોતમસ્સા''તિ વુત્તે ''સબ્બઞ્ઞૂ વત ભગવા, અસક્ખિ વત સાવકે આમિસદાયાદપટિપદં છડ્ડાપેત્વા ધમ્મદાયાદપટિપત્તિપૂરકે કાતુ''ન્તિ વિઞ્ઞૂનં ન આદિયો ન ગારય્હો ભવેય્યન્તિ. એવમિમસ્મિં પદે અધિપ્પાયં ઞત્વા સેસં કણ્હપક્ખે વુત્તનયપચ્ચનીકેન વેદિતબ્બં. એવં ઇમસ્સ ઓવાદસ્સ કરણે આનિસંસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તં ઓવાદં નિય્યાતેન્તો આહ – ''તસ્મા તિહ મે, ભિક્ખવે…પે॰… નો આમિસદાયાદા''તિ.

30. એવમિમં ઓવાદં નિય્યાતેત્વા ઇદાનિ તસ્સા ધમ્મદાયાદપટિપત્તિયા પરિપૂરકારિં થોમેતું **ઇધાહં, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. ભગવતો હિ થોમનં સુત્વાપિ હોન્તિયેવ તદત્થાય પટિપજ્જિતારો.

તત્થ **ઇધા**તિ નિપાતપદમેતં. **ભુત્તાવી**તિ ભુત્તવા, કતભત્તકિચ્ચોતિ વુત્તં હોતિ. **પવારિતો**તિ યાવદત્થપવારણાય પવારિતો, યાવદત્થં ભુઞ્જિત્વા પટિક્ખિત્તભોજનો તિત્તોવાતિ વુત્તં હોતિ. ચતુબ્બિધા હિ પવારણા વસ્સંવુટ્ઠપવારણા પચ્ચયપવારણા અનતિરિત્તપવારણા યાવદત્થપવારણાતિ. તત્થ, ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે, વસ્સંવુટ્ઠાનં ભિક્ખૂનં તીહિ ઠાનેહિ પવારેતુ''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૦૯) અયં **વસ્સંવુટ્ઠપવારણા**. ''ઇચ્છામહં, ભન્તે, સઙ્ઘં ચતુમાસં ભેસજ્જેન પવારેતુ''ન્તિ (પાચિ॰ ૩૦૩) ચ ''અઞ્ઞત્ર પુનપવારણાય અઞ્ઞત્ર નિચ્ચપવારણાયા''તિ (પાચિ॰ ૩૦૭) ચ અયં **પચ્ચયપવારણા**. ''પવારિતો નામ અસનં પઞ્ઞાયતિ, ભોજનં પઞ્ઞાયતિ, હત્થપાસે ઠિતો અભિહરતિ, પટિક્ખેપો પઞ્ઞાયતિ, એસો પવારિતો નામા''તિ (પાચિ॰ ૨૩૯) અયં **અનતિરિત્તપવારણા**. ''પણીતેન ખાદનીયેન ભોજનીયેન સહત્થા સન્તપ્પેસિ સમ્પવારેસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૭, ૩૫૮) અયં **યાવદત્થપવારણા**. અયમિધ અધિપ્પેતા. તેન વુત્તં ''પવારિતોતિ યાવદત્થપવારણાય પવારિતો''તિ.

પરિપુણ્ણોતિ ભોજનેન પરિપુણ્ણો. **પરિયોસિતો**તિ પરિયોસિતભોજનો, ઉત્તરપદલોપો દટ્ઠબ્બો . યાવતકં ભુઞ્જિતબ્બં, તાવતકં ભુત્તં હોતિ, અવસિતા મે ભોજનકિરિયાતિ અત્થો. **સુહિતો**તિ ધાતો, જિઘચ્છાદુક્ખાભાવેન વા સુખિતોતિ વુત્તં હોતિ. **યાવદત્થો**તિ યાવતકો મે ભોજનેન અત્થો, સો સબ્બો પત્તોતિ. એત્થ ચ પુરિમાનં તિણ્ણં પચ્છિમાનિ સાધકાનિ. યો હિ પરિયોસિતો, સો ભુત્તાવી હોતિ. યો ચ સુહિતો, સો યાવદત્થપવારણાય પવારિતો. યો યાવદત્થો, સો પરિપુણ્ણોતિ. પુરિમાનિ વા પચ્છિમાનં. યસ્મા હિ ભુત્તાવી, તસ્મા પરિયોસિતો. યસ્મા પવારિતો, તસ્મા સુહિતો. યસ્મા પરિપુણ્ણો, તસ્મા યાવદત્થોતિ. સબ્બઞ્ચેતં પરિકપ્પેત્વા વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

સિયાતિ એકંસે ચ વિકપ્પને ચ. ''પથવીધાતુ સિયા અજ્ઝત્તિકા, સિયા બાહિરા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૯) એકંસે. ''સિયા અઞ્ઞતરસ્સ ભિક્ખુનો આપત્તિ વીતિક્કમો''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯) વિકપ્પને. ઇધ ઉભયમ્પિ વટ્ટતિ. અતિરેકોવ **અતિરેકધમ્મો**. તથા **છડ્ડનીય ધમ્મો**. અધિકો ચ છડ્ડેતબ્બો ચ, ન અઞ્ઞં કિઞ્ચિ કાતબ્બોતિ અત્થો. **અથા**તિ તમ્હિ કાલે. **જિઘચ્છાદુબ્બલ્યપરેતા**તિ જિઘચ્છાય ચ દુબ્બલ્યેન ચ પરેતા ફુટ્ઠા અનુગતા ચ અટ્ઠપિ દસપિ દિવસાનિ. તત્થ કેચિ જિઘચ્છિતાપિ ન દુબ્બલા હોન્તિ, સક્કોન્તિ જિઘચ્છં સહિતું. ઇમે પન ન તાદિસાતિ દસ્સેતું ઉભયમાહ. **ત્યાહ**ન્તિ તે અહં. **સચે આકઙ્ખથા**તિ યદિ ઇચ્છથ.

અપ્પહરિતેતિ અપ્પરુળ્હહરિતે, યસ્મિં ઠાને પિણ્ડપાતજ્ઝોત્થરણેન વિનસ્સનધમ્માનિ તિણાનિ નત્થિ, તસ્મિન્તિ અત્થો. તેન નિત્તિણઞ્ચ મહાતિણગહનં ચ, યત્થ સકટેનપિ છડ્ડિતે પિણ્ડપાતે તિણાનિ ન વિનસ્સન્તિ, તઞ્ચ ઠાનં પરિગ્ગહિતં હોતિ. ભૂતગામસિક્ખાપદસ્સ હિ અવિકોપનત્થમેતં વુત્તં.

અપ્પાણકેતિ નિપ્પાણકે પિણ્ડપાતજ્ઝોત્થરણેન મરિતબ્બપાણકરહિતે વા મહાઉદકક્ખન્ધે. પરિત્તોદકે એવ હિ ભત્તપક્ખેપેન આલુળિતે સુખુમપાણકા મરન્તિ, ન મહાતળાકાદીસૂતિ. પાણકાનુરક્ખણત્થઞ્હિ એતં વુત્તં. **ઓપિલાપેસ્સામી**તિ નિમુજ્જાપેસ્સામિ.

તત્રેકસ્સાતિ તેસુ દ્વીસુ એકસ્સ. યો ઇમં ધમ્મદેસનં સુટ્ઠુ સુતવા પુનપ્પુનં આવજ્જેતિ ચ , તં સન્ધાયાહ **વુત્તં ખો પનેત**ન્તિ. અયં **વુત્ત**-સદ્દો કેસોહારણેપિ દિસ્સતિ ''કાપટિકો માણવો દહરો વુત્તસિરો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૬). રોપિતેપિ ''યથા સારદિકં બીજં, ખેત્તે વુત્તં વિરૂહતી''તિઆદીસુ (જા॰ ૧.૩.૩૧). કથિતેપિ ''વુત્તમિદં ભગવતા, વુત્તમિદં અરહતા''તિઆદીસુ. ઇધ પન કથિતે દટ્ઠબ્બો. કથિતં ખો પનેતન્તિ અયઞ્હેત્થ અત્થો. **આમિસઞ્ઞતર**ન્તિ ચતુન્નં પચ્ચયામિસાનં અઞ્ઞતરં, એકન્તિ અત્થો. **યદિદ**ન્તિ નિપાતો, સબ્બલિઙ્ગવિભત્તિવચનેસુ

તાદિસોવ તત્થ તત્થ અત્થતો પરિણામેતબ્બો. ઇધ પનાસ્સ યો એસોતિ અત્થો. યો એસો પિણ્ડપાતો નામ. ઇદં આમિસઞ્ઞતરન્તિ વુત્તં હોતિ. **યંનૂનાહ**ન્તિ સાધુ વતાહં. **એવ**ન્તિ યથા ઇદાનિ ઇમં ખણં વીતિનામેમિ, એવમેવ રત્તિન્દિવં. **વીતિનામેય્ય**ન્તિ ખેપેય્યં અતિવત્તાપેય્યં.

સો તં પિણ્ડપાતન્તિ સો તં સદેવકેન લોકેન સિરસા સમ્પટિચ્છિતબ્બરૂપં સુગતાતિરિત્તમ્પિ પિણ્ડપાતં અભુઞ્જિત્વા ધમ્મદાયાદભાવં આકઙ્ખમાનો આદિત્તસીસૂપમં પચ્ચવેક્ખિત્વા તેનેવ જિઘચ્છાદુબ્બલ્યેન એવં તં રત્તિન્દિવં વીતિનામેય્ય.

અથ દુતિયસ્સાતિ ઇમસ્મિં પન વારે એસ સઙ્ખેપો, સચે સો ભિક્ખુ, યંનૂનાહં...પે॰... વીતિનામેય્યન્તિ ચિન્તેન્તો એવમ્પિ ચિન્તેય્ય, પબ્બજિતેન ખો વાળમિગાકુલે અરઞ્ઞે ભેસજ્જં વિય પઞ્ચકામગુણવાળાકુલે ગામે પિણ્ડપાતોપિ દુક્ખં પરિયેસિતું. અયં પન પિણ્ડપાતો ઇતિ પરિયેસનાદીનવવિમુત્તો ચ સુગતાતિરિત્તો ચાતિ ઉભતો સુજાતખત્તિયકુમારો વિય હોતિ, યેહિ ચ પઞ્ચહિ કારણેહિ પિણ્ડપાતો ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ. સેય્યથિદં, પુગ્ગલં ગરહિત્વા ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ ''અલજ્જિપુગ્ગલસ્સ સન્તકો''તિ. અપરિસુદ્ધઉપ્પત્તિતાય ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ ''ભિક્ખુનિપરિપાચનઅસન્તસમ્ભાવનુપ્પન્નો''તિ. સામિકાનુકમ્પાય ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ ''પિણ્ડપાતસામિકો ભિક્ખુ જિઘચ્છિતો''તિ. સો ધાતો તસ્સેવ અન્તેવાસિકાદીસુ અનુકમ્પાય ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ ''અન્તેવાસિકા અઞ્ઞે વા તપ્પટિબદ્ધા જિઘચ્છિતા''તિ, તેપિ ધાતા સુહિતા, અપિચ ખો અસ્સદ્ધતાય ન પરિભુઞ્જિતબ્બો હોતિ ''પિણ્ડપાતસામિકો ભિક્ખુ અસ્સદ્ધો''તિ. તેહિ ચ કારણેહિ અયં વિમુત્તો. ભગવા હિ લજ્જીનં અગ્ગો, પરિસુદ્ધુપ્પત્તિકો પિણ્ડપાતો, ભગવા ચ ધાતો સુહિતો, પચ્ચાસીસકોપિ અઞ્ઞો પુગ્ગલો નત્થિ, યે લોકે સદ્ધા, ભગવા તેસં અગ્ગોતિ એવં ચિન્તેત્વા ચ સો તં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા...પે॰... વીતિનામેય્ય. એત્તાવતા યોપિ અભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ, સોપિ ભુઞ્જિતબ્બકમેવ પિણ્ડપાતં ન ભુત્તો હોતિ. યોપિ ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ, સોપિ ભુઞ્જિતબ્બકમેવ ભુત્તો હોતિ. નત્થિ પિણ્ડપાતે વિસેસો. પુગ્ગલે પન અત્થિ વિસેસો. તસ્મા તં દસ્સેન્તો **કિઞ્ચાપિ સો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **કિઞ્ચાપી**તિ અનુજાનનપ્પસંસનત્થે નિપાતો. કિં અનુજાનાતિ? તસ્સ ભિક્ખુનો તં અનવજ્જપરિભોગં. કિં પસંસતિ? ભુત્વા સમણધમ્મકરણં. ઇદં વુત્તં હોતિ યદિપિ સો ભિક્ખુ એવં ભુઞ્જિતબ્બમેવ ભુઞ્જિત્વા કાતબ્બમેવ કરેય્ય. **અથ ખો અસુયેવ મે પુરિમો ભિક્ખૂ**તિ યો પુરિમો ભિક્ખુ તમ્પિ પિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ, સોયેવ મમ દ્વીસુ સૂરેસુ સૂરતરો વિય દ્વીસુ પણ્ડિતેસુ પણ્ડિતતરો વિય ચ પુજ્જતરો ચ પાસંસતરો ચ, દુતિયભિક્ખુતો અતિરેકેન પૂજનીયો ચ પસંસનીયો ચાતિ વુત્તં હોતિ.

ઇદાનિ તમત્થં કારણેન સાધેન્તો **તં કિસ્સ હેતૂ**તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો, તત્થ સિયા તુમ્હાકં, કસ્મા સો ભિક્ખુ ભગવતો પુજ્જતરો ચ પાસંસતરો ચાતિ? **તઞ્હિ તસ્સા**તિ યસ્મા તં પિણ્ડપાતપટિક્ખિપનં તસ્સ ભિક્ખુનો દીઘરત્તં અપ્પિચ્છતાય...પે॰... વીરિયારમ્ભાય સંવત્તિસ્સતિ. કથં? તસ્સ હિ સચે અપરેન સમયેન પચ્ચયેસુ અત્રિચ્છતા વા પાપિચ્છતા વા મહિચ્છતા વા ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. તતો નં ઇમિના પિણ્ડપાતપટિક્ખેપઙ્કુસેન નિવારેસ્સતિ ''અરે ત્વં સુગતાતિરિત્તમ્પિ પિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિત્વા ઈદિસં ઇચ્છં ઉપ્પાદેસી''તિ એવં પચ્ચવેક્ખમાનો. એસ નયો અસન્તુટ્ઠિયા અસંલેખસ્સ ચુપ્પન્નસ્સ નિવારણે. એવં તાવસ્સ અપ્પિચ્છતાય સન્તુટ્ઠિયા સંલેખાય સંવત્તિસ્સતિ.

સુભરતાયાતિ એત્થ અયં સંવણ્ણના – ઇધેકચ્ચો અત્તનોપિ ઉપટ્ઠાકાનમ્પિ દુબ્ભરો હોતિ દુપ્પોસો. એકચ્ચો અત્તનોપિ ઉપટ્ઠાકાનમ્પિ સુભરો હોતિ સુપોસો. કથં? યો હિ અમ્બિલાદીનિ લદ્ધા અનમ્બિલાદીનિ પરિયેસતિ, અઞ્ઞસ્સ ઘરે લદ્ધં અઞ્ઞસ્સ ઘરે છડ્ડેન્તો સબ્બં ગામં વિચરિત્વા રિત્તપત્તોવ વિહારં પવિસિત્વા નિપજ્જતિ, અયં અત્તનો દુબ્ભરો. યો પન સાલિમંસોદનાદીનં પત્તે પૂરેત્વા દિન્નેપિ દુમ્મુખભાવં અનત્તમનભાવમેવ ચ દસ્સેતિ, તેસં વા સમ્મુખાવ તં પિણ્ડપાતં ''કિં તુમ્હેહિ દિન્ન''ન્તિ અપસાદેન્તો સામણેરગહટ્ઠાદીનમ્પિ દેતિ , અયં ઉપટ્ઠાકાનં દુબ્ભરો. એતં દિસ્વા મનુસ્સા દૂરતો પરિવજ્જન્તિ દુબ્ભરો ભિક્ખુ ન સક્કા પોસિતુન્તિ. યો પન યંકિઞ્ચિ લૂખં વા પણીતં વા લદ્ધા તુટ્ઠચિત્તોવ ભુઞ્જિત્વા વિહારં ગન્ત્વા અત્તનો કમ્મં કરોતિ, અયં અત્તનો સુભરો. યો ચ પરેસમ્પિ અપ્પં વા બહું વા લૂખં વા પણીતં વા દાનં અહીળેત્વા અત્તમનો વિપ્પસન્નમુખો હુત્વા તેસં સમ્મુખાવ પરિભુઞ્જિત્વા યાતિ, અયં ઉપટ્ઠાકાનં સુભરો. એતં દિસ્વા મનુસ્સા અતિવિય વિસ્સત્થા હોન્તિ – ''અમ્હાકં ભદન્તો સુભરો થોકેનપિ તુસ્સતિ, મયમેવ નં પોસિસ્સામા''તિ પટિઞ્ઞં કત્વા પોસેન્તિ.

તત્થ સચે અપરેન સમયેન અસ્સ અત્તનો વા ઉપટ્ઠાકાનં વા દુબ્ભરતાનયેન ચિત્તં ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. તતો નં ઇમિના પિણ્ડપાતપટિક્ખેપઙ્કુસેન નિવારેસ્સતિ – ''અરે ત્વં સુગતાતિરિત્તમ્પિ પિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિત્વા ઈદિસં ચિત્તં ઉપ્પાદેસી''તિ એવં પચ્ચવેક્ખમાનો, એવમસ્સ સુભરતાય સંવત્તિસ્સતિ. સચે પનસ્સ કોસજ્જં ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તમ્પિ એતેનેવઙ્કુસેન નિવારેસ્સતિ – ''અરે ત્વં નામ તદા સુગતાતિરિત્તમ્પિ પિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિત્વા તથા જિઘચ્છાદુબ્બલ્યપરેતોપિ સમણધમ્મં કત્વા અજ્જ કોસજ્જમનુયુઞ્જસી''તિ એવં પચ્ચવેક્ખમાનો, એવમસ્સ વીરિયારમ્ભાય સંવત્તિસ્સતિ. એવમસ્સ ઇદં પિણ્ડપાતપટિક્ખિપનં દીઘરત્તં અપ્પિચ્છતાય...પે॰... વીરિયારમ્ભાય સંવત્તિસ્સતિ. એવમસ્સિમે પઞ્ચ ગુણા પરિપૂરા દસ કથાવત્થૂનિ પરિપૂરેસ્સન્તિ.

કથં? અત્ર હિ પાળિયંયેવ અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠિતાવીરિયારમ્ભવસેન તીણિ આગતાનિ, સેસાનિ સલ્લેખેન સઙ્ગહિતાનિ. ઇદઞ્હિ સબ્બકથાવત્થૂનં નામમેવ, યદિદં સલ્લેખો. યથાહ – ''યા ચ ખો અયં, આનન્દ, કથા અભિસલ્લેખિકા ચેતોવિનીવરણસપ્પાયા એકન્તનિબ્બિદાય વિરાગાય નિરોધાય ઉપસમાય અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાય નિબ્બાનાય સંવત્તતિ. સેય્યથિદં, અપ્પિચ્છકથા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૮૯, ૧૯૨) વિત્થારો. એવં ઇમે પઞ્ચ ગુણા પરિપૂરા દસ કથાવત્થૂનિ પરિપૂરેસ્સન્તિ. દસ કથાવત્થૂનિ પરિપૂરાનિ તિસ્સો સિક્ખા પરિપૂરેસ્સન્તિ.

કથં? એતેસુ હિ અપ્પિચ્છકથા સન્તોસકથા અસંસગ્ગકથા સીલકથાતિ ઇમા ચતસ્સો કથા અધિસીલસિક્ખાસઙ્ગહિતાયેવ . પવિવેકકથા વીરિયારમ્ભકથા સમાધિકથાતિ ઇમા તિસ્સો અધિચિત્તસિક્ખસઙ્ગહિતા . પઞ્ઞાકથા વિમુત્તિકથા વિમુત્તિઞાણદસ્સનકથાતિ ઇમા તિસ્સો અધિપઞ્ઞાસિક્ખાસઙ્ગહિતાતિ. એવં દસ કથાવત્થૂનિ પરિપૂરાનિ તિસ્સો સિક્ખા પરિપૂરેસ્સન્તિ. તિસ્સો સિક્ખા પરિપૂરા પઞ્ચ અસેક્ખધમ્મક્ખન્ધે પરિપૂરેસ્સન્તિ.

કથં? પરિપૂરા હિ અધિસીલસિક્ખા અસેક્ખો સીલક્ખન્ધોયેવ હોતિ, અધિચિત્તસિક્ખા અસેક્ખો સમાધિક્ખન્ધો, અધિપઞ્ઞાસિક્ખા અસેક્ખા પઞ્ઞા-વિમુત્તિ-વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધા એવાતિ એવં તિસ્સો સિક્ખા પરિપૂરા પઞ્ચ અસેક્ખધમ્મક્ખન્ધે પરિપૂરેસ્સન્તિ. પઞ્ચ ધમ્મક્ખન્ધા પરિપૂરા અમતં નિબ્બાનં પરિપૂરેસ્સન્તિ. સેય્યથાપિ ઉપરિપબ્બતે પાવુસ્સકો મહામેઘો અભિવુટ્ઠો પબ્બતકન્દરસરસાખા પરિપૂરેતિ. તા પરિપૂરા કુસોબ્ભે, કુસોબ્ભા મહાસોબ્ભે, મહાસોબ્ભા કુન્નદિયો, કુન્નદિયો મહાનદિયો, મહાનદિયો મહાસમુદ્દસાગરં પરિપૂરેન્તિ; એવમેવ તસ્સ ભિક્ખુનો ઇમે પઞ્ચ ગુણા પરિપૂરા દસ કથાવત્થુનિ આદિં કત્વા યાવ અમતં નિબ્બાનં

પરિપૂરેસ્સન્તિ. એવમયં ભિક્ખુ ધમ્મદાયાદપટિપદં પટિપન્નો પરમધમ્મદાયાદં લભતીતિ એતમત્થં સમ્પસ્સમાનો ભગવા ''તં કિસ્સ હેતુ તઞ્હિ તસ્સ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો''તિઆદિમાહ.

એવં તસ્સ ભિક્ખુનો પુજ્જતરપાસંસતરભાવં કારણેન સાધેત્વા ઇદાનિ તે ભિક્ખૂ તથત્તાય સન્નિયોજેન્તો **તસ્મા તિહ મે ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. કિં વુત્તં હોતિ, યસ્મા યો તં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરેય્ય, સો ઇમેહિ પઞ્ચહિ મૂલગુણેહિ પરિબાહિરો. યો પન અભુઞ્જિત્વા કરેય્ય, સો ઇમેસં ભાગી હોતિ – ''તસ્મા તિહ મે, ભિક્ખવે... પે॰... નો આમિસદાયાદા''તિ.

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં નિદાનપરિયોસાનતો પભુતિ યાવ નો આમિસદાયાદાતિ સુત્તપ્પદેસં ભગવા અવોચ. **ઇદં વત્વાન સુગતો**તિ ઇદઞ્ચ સુત્તપ્પદેસં વત્વાવ સોભનાય પટિપદાય ગતત્તા **સુગતો**તિ સઙ્ખં પત્તોયેવ ભગવા. **ઉટ્ઠાયાસના વિહારં પાવિસી** પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસનતો ઉટ્ઠહિત્વા વિહારં અત્તનો મહાગન્ધકુટિં પાવિસિ અસમ્ભિન્નાય એવ પરિસાય. કસ્મા ધમ્મથોમનત્થં.

બુદ્ધા કિર અપરિનિટ્ઠિતાય દેસનાય વિહારં પવિસન્તા દ્વીહિ કારણેહિ પવિસન્તિ પુગ્ગલથોમનત્થં વા ધમ્મથોમનત્થં વા. પુગ્ગલથોમનત્થં પવિસન્તો એવં ચિન્તેસિ – ''ઇમં મયા સંખિત્તેન ઉદ્દેસં ઉદ્દિટ્ઠં, વિત્થારેન અવિભત્તં, ધમ્મપટિગ્ગાહકા ભિક્ખૂ ઉગ્ગહેત્વા આનન્દં વા કચ્ચાનં વા ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિસ્સન્તિ, તે મય્હં ઞાણેન સંસન્દેત્વા કથેસ્સન્તિ, તતો ધમ્મપટિગ્ગાહકા પુન મં પુચ્છિસ્સન્તિ, તેસં અહં સુકથિતં, ભિક્ખવે, આનન્દેન સુકથિતં કચ્ચાનેન, મં ચેપિ તુમ્હે એતમત્થં પુચ્છેય્યાથ, અહમ્પિ નં એવમેવ બ્યાકરેય્યન્તિ એવં તે પુગ્ગલે થોમેસ્સામિ, તતો તેસુ ગારવં જનેત્વા ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિસ્સન્તિ, તેપિ ભિક્ખૂ અત્થે ચ ધમ્મે ચ નિયોજેસ્સન્તિ, તે તેહિ નિયોજિતા તિસ્સો સિક્ખા પરિપૂરેન્તા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સન્તી''તિ.

ધમ્મથોમનત્થં પવિસન્તો એવં ચિન્તેસિ, યથા ઇધેવ ચિન્તેસિ – ''મયિ વિહારં પવિટ્ઠે તમેવ આમિસદાયાદં ગરહન્તો ધમ્મદાયાદઞ્ચ થોમેન્તો ઇમિસ્સંયેવ પરિસતિ નિસિન્નો સારિપુત્તો ધમ્મં દેસેસ્સતિ, એવં દ્વિન્નમ્પિ અમ્હાકં એકજ્ઝાસયાય મતિયા દેસિતા અયં દેસના અગ્ગા ચ ગરુકા ચ ભવિસ્સતિ પાસાણચ્છત્તસદિસા. ચતુરોઘનિત્થરણટ્ઠેન તિત્થે ઠપિતા નાવા વિય મગ્ગગમનટ્ઠેન ચતુયુત્તઆજઞ્ઞરથો વિય ચ ભવિસ્સતિ. યથા ચ 'એવં કરોન્તસ્સ અયં દણ્ડો'તિ પરિસતિ આણં ઠપેત્વા ઉટ્ઠાયાસના પાસાદં આરુળ્હે રાજિનિ તત્થેવ નિસિન્નો સેનાપતિ તં રઞ્ઞા ઠપિતં આણં પવત્તેતિ; એવમ્પિ મયા ઠપિતં દેસનં ઇમિસ્સંયેવ પરિસતિ નિસિન્નો સારિપુત્તો થોમેત્વા દેસેસ્સતિ, એવં દ્વિન્નમ્પિ અમ્હાકં મતિયા દેસિતા અયં દેસના બલવતરા મજ્ઝન્હિકસૂરિયો વિય પજ્જલિસ્સતી''તિ. એવમિધ ધમ્મથોમનત્થં ઉટ્ઠાયાસના વિહારં પાવિસિ.

ઈદિસેસુ ચ ઠાનેસુ ભગવા નિસિન્નાસનેયેવ અન્તરહિતો ચિત્તગતિયા વિહારં પવિસતીતિ વેદિતબ્બો. યદિ હિ કાયગતિયા ગચ્છેય્ય, સબ્બા પરિસા ભગવન્તં પરિવારેત્વા ગચ્છેય્ય, સા એકવારં ભિન્ના પુન દુસ્સન્નિપાતા ભવેય્યાતિ ભગવા ચિત્તગતિયા એવ પાવિસિ.

૩૧. એવં પવિટ્ઠે પન ભગવતિ ભગવતો અધિપ્પાયાનુરૂપં તં ધમ્મં થોમેતુકામો **તત્ર ખો આયસ્મા સારિપુત્તો...પે॰...એતદવોચ**. તત્થ **આયસ્મા**તિ પિયવચનમેતં. **સારિપુત્તો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં, તઞ્ચ ખો માતિતો, ન પિતિતો. રૂપસારિયા હિ બ્રાહ્મણિયા સો પુત્તો, તસ્મા સારિપુત્તોતિ વુચ્ચતિ. **અચિરપક્કન્તસ્સા**તિ પક્કન્તસ્સ સતો નચિરેન. **આવુસો, ભિક્ખવે**તિ એત્થ પન બુદ્ધા ભગવન્તો સાવકે આલપન્તા ભિક્ખવેતિ આલપન્તિ. સાવકા

પન બુદ્ધેહિ સદિસા મા હોમાતિ આવુસોતિ પઠમં વત્વા પચ્છા ભિક્ખવેતિ ભણન્તિ. બુદ્ધેહિ ચ આલપિતો ભિક્ખુસઙ્ઘો ભદન્તેતિ પટિવચનં દેતિ, સાવકેહિ આવુસોતિ.

કિત્તાવતા નુ ખો, આવુસોતિ એત્થ **કિત્તાવતા**તિ પરિચ્છેદવચનં, કિત્તકેનાતિ વુત્તં હોતિ. **નુ**કારો પુચ્છાયં. **ખો**કારો નિપાતમત્તં. **સત્થુ પવિવિત્તસ્સ વિહરતો**તિ, તીહિ વિવેકેહિ કાયચિત્તઉપધિવિવેકેહિ સત્થુનો વિહરન્તસ્સ. **વિવેકં નાનુસિક્ખન્તી**તિ તિણ્ણં વિવેકાનં અઞ્ઞતરમ્પિ નાનુસિક્ખન્તિ, આમિસદાયાદાવ હોન્તીતિ ઇમમત્થં આયસ્મા સારિપુત્તો ભિક્ખૂ પુચ્છિ. એસ નયો સુક્કપક્ખેપિ.

એવં વુત્તે તમત્થં સોતુકામા ભિક્ખૂ **દૂરતોપિ ખો**તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **દૂરતોપી**તિ તિરોરટ્ઠતોપિ તિરોજનપદતોપિ અનેકયોજનગણનતોપીતિ વુત્તં હોતિ. **સન્તિકે**તિ સમીપે. **અઞ્ઞાતુ**ન્તિ જાનિતું બુજ્ઝિતું. **આયસ્મન્તંયેવ સારિપુત્તં પટિભાતૂ**તિ આયસ્મતોયેવ સારિપુત્તસ્સ ભાગો હોતુ, આયસ્મા પન સારિપુત્તો અત્તનો ભાગં કત્વા વિભજતૂતિ વુત્તં હોતિ. આયસ્મતો હિ ભાગો યદિદં અત્થક્ખાનં, અમ્હાકં પન સવનં ભાગોતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો, એવં સદ્દલક્ખણેન સમેતિ. કેચિ પન ભણન્તિ ''પટિભાતૂતિ દિસ્સતૂ''તિ. અપરે ''ઉપટ્ઠાતૂ''તિ. **ધારેસ્સન્તી**તિ ઉગ્ગહેસ્સન્તિ પરિયાપુણિસ્સન્તિ. તતો નેસં કથેતુકામો થેરો **તેન હી**તિઆદિમાહ. તત્થ **તેના**તિ કારણવચનં. **હિ**કારો નિપાતો. યસ્મા સોતુકામાત્થ, યસ્મા ચ મય્હં ભારં આરોપયિત્થ, તસ્મા સુણાથાતિ વુત્તં હોતિ. તેપિ ભિક્ખૂ થેરસ્સ વચનં સમ્પટિચ્છિંસુ, તેનાહ ''એવમાવુસોતિ...પે॰...પચ્ચસ્સોસુ''ન્તિ.

અથ નેસં, આમિસદાયાદં ગરહન્તેન ભગવતા ''તુમ્હેપિ તેન આદિયા ભવેય્યાથા''તિ એકેનેવાકારેન વુત્તમત્થં તીહિ આકારેહિ દસ્સેન્તો આયસ્મા સારિપુત્તો એતદવોચ – ''ઇધાવુસો , સત્થુ પવિવિત્તસ્સ વિહરતો... પે॰... એત્તાવતા ખો, આવુસો, સત્થુ પવિવિત્તસ્સ વિહરતો સાવકા વિવેકં નાનુસિક્ખન્તી''તિ.

એત્તાવતા યઞ્ચ ભગવા આમિસદાયાદપટિપદં ગરહન્તો ''તુમ્હેપિ તેન આદિયા ભવેય્યાથા''તિ આહ, યઞ્ચ અત્તના પુચ્છં પુચ્છિ ''કિત્તાવતા નુ ખો...પે॰... નાનુસિક્ખન્તી''તિ, તસ્સ વિત્થારતો અત્થો સુવિભત્તો હોતિ. સો ચ ખો ભગવતો આદિયભાવં અનામસિત્વાવ. ભગવતોયેવ હિ યુત્તં સાવકે અનુગ્ગણ્હન્તસ્સ ''અહમ્પિ તેન આદિયો ભવિસ્સામી''તિ વત્તું, ન સાવકાનં. એસ નયો સુક્કપક્ખેપિ, અયં તાવેત્થ અનુસન્ધિક્કમયોજના.

અયં પનત્થવણ્ણના **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને, **સત્થુ પવિવિત્તસ્સા**તિ સત્થુનો તીહિ વિવેકેહિ અચ્ચન્તપવિવિત્તસ્સ. **વિવેકં નાનુસિક્ખન્તી**તિ કાયવિવેકં નાનુસિક્ખન્તિ, ન પરિપૂરેન્તીતિ વુત્તં હોતિ. યદિ પન તિવિધં વિવેકં સન્ધાય વદેય્ય, પુચ્છાય અવિસેસો સિયા. બ્યાકરણપક્ખો હિ અયં. તસ્મા ઇમિના પદેન કાયવિવેકં, ''યેસઞ્ચ ધમ્માન''ન્તિઆદિના ચિત્તવિવેકં, ''બાહુલિકા''તિઆદિના ઉપધિવિવેકઞ્ચ દસ્સેતીતિ એવમેત્થ સઙ્ખેપતો અત્થો વેદિતબ્બો.

યેસઞ્ચ ધમ્માનન્તિ લોભાદયો સન્ધાયાહ, યે પરતો ''તત્રાવુસો લોભો ચ પાપકો''તિઆદિના નયેન વક્ખતિ. **નપ્પજહન્તી**તિ ન પરિચ્ચજન્તિ, ચિત્તવિવેકં ન પરિપૂરેન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **બાહુલિકા**તિ ચીવરાદિબાહુલ્લાય પટિપન્ના. સાસનં સિથિલં ગણ્હન્તીતિ **સાથલિકા. ઓક્કમને પુબ્બઙ્ગમા**તિ એત્થ **ઓક્કમનં** વુચ્ચન્તિ અવગમનટ્ઠેન પઞ્ચ નીવરણાનિ, તેન પઞ્ચનીવરણપુબ્બઙ્ગમાતિ વુત્તં હોતિ. **પવિવેકે**તિ ઉપધિવિવેકે નિબ્બાને. **નિક્ખિત્તધુરા**તિ ઓરોપિતધુરા, તદધિગમાય આરમ્ભમ્પિ અકુરુમાનાતિ, એત્તાવતા ઉપધિવિવેકં ન પરિપૂરેન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

એત્તાવતા અનિયમેનેવ વત્વા ઇદાનિ દેસનં નિયમેન્તો ‘‘તત્રાવુસો’’તિઆદિમાહ. કસ્મા? સાવકા ‘‘તીહિ ઠાનેહી’’તિ એવઞ્હિ અનિયમેત્વાવ વુચ્ચમાને ‘‘કમ્પિ મઞ્ઞે ભણતિ , ન અમ્હે’’તિ ઉદાસિનાપિ હોન્તિ. ‘‘થેરા નવા મજ્ઝિમા’’તિ એવં પન નિયમેત્વા વુચ્ચમાને અમ્હે ભણતીતિ આદરં કરોન્તિ . યથા રઞ્ઞા ‘‘અમચ્ચેહિ નગરવીથિયો સોધેતબ્બા’’તિ વુત્તેપિ ‘‘કેન નુ ખો સોધેતબ્બા’’તિ મઞ્ઞમાના ન સોધેન્તિ, અત્તનો અત્તનો ઘરદ્વારં સોધેતબ્બન્તિ પન ભેરિયા નિક્ખન્તાય સબ્બે મુહુત્તેન સોધેન્તિ ચ અલઙ્કરોન્તિ ચ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં.

તત્થ **તત્રા**તિ તેસુ સાવકેસુ. **થેરા**તિ દસવસ્સે ઉપાદાય વુચ્ચન્તિ. **તીહિ ઠાનેહી**તિ તીહિ કારણેહિ. અયઞ્હિ ઠાનસદ્દો ઇસ્સરિયટ્ઠિતિખણકારણેસુ દિસ્સતિ. ‘‘કિં પનાયસ્મા દેવાનમિન્દો કમ્મં કત્વા ઇમં ઠાનં પત્તો’’તિઆદીસુ હિ ઇસ્સરિયે દિસ્સતિ. ‘‘ઠાનકુસલો હોતિ અક્ખણવેધી’’તિઆદીસુ ઠિતિયં. ‘‘ઠાનસોવેતં તથાગતં પટિભાતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૭) ખણે. ‘‘ઠાનઞ્ચ ઠાનતો અટ્ઠાનઞ્ચ અટ્ઠાનતો’’તિઆદીસુ (વિભ॰ ૮૦૯; મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૮) કારણે. ઇધ પન કારણેયેવ. કારણઞ્હિ યસ્મા તત્થ ફલં તિટ્ઠતિ તદાયત્તવુત્તિભાવેન, તસ્મા ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ.

ઇમિના પઠમેન ઠાનેન થેરા ભિક્ખૂ ગારય્હાતિ એત્થ **ગારય્હા**તિ ગરહિતબ્બા. **થેરા** નામ સમાના અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ ન ઉપેન્તિ, ગામન્તસેનાસનં ન મુઞ્ચન્તિ, સઙ્ગણિકારામતં વડ્ઢેન્તા વિહરન્તિ, કાયવિવેકમ્પિ ન પરિપૂરેન્તિ, નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસા અહેસુન્તિ એવં નિન્દિતબ્બા હોન્તિ, ઇમં નિન્દં આવુસો લભન્તીતિ દસ્સેતિ. **દુતિયેન ઠાનેના**તિ એત્થાપિ ઇમે નામ આવુસો થેરાપિ સમાના યેસં ધમ્માનં સત્થા પહાનમાહ, તે લોભાદિધમ્મે ન જહન્તિ, અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પિ એકમન્તં નિસીદિત્વા ચિત્તેકગ્ગતં ન લભન્તિ, નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસા અહેસુન્તિ એવં નિન્દિતબ્બા હોન્તિ, ઇમં નિન્દં આવુસો લભન્તીતિ દસ્સેતીતિ એવં યોજના કાતબ્બા. **તતિયેન ઠાનેના**તિ એત્થાપિ ઇમે નામાવુસો, થેરાપિ સમાના ઇતરીતરેન ન યાપેન્તિ, ચીવરપત્તસેનાસનપૂતિકાયમણ્ડનાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તિ ઉપધિવિવેકં અપૂરયમાના, નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસા અહેસુન્તિ એવં નિન્દિતબ્બા હોન્તિ, ઇમં નિન્દં, આવુસો, લભન્તીતિ દસ્સેતીતિ એવં યોજના વેદિતબ્બા. એસ નયો મજ્ઝિમનવવારેસુ.

અયં પન વિસેસો. **મજ્ઝિમા**તિ પઞ્ચવસ્સે ઉપાદાય યાવ નવ વસ્સા વુચ્ચન્તિ. **નવા**તિ ઊનપઞ્ચવસ્સા વુચ્ચન્તિ. યથા ચ તત્થ નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસા અહેસુન્તિ વુત્તં, એવમિધ નવકાલે કીદિસા અહેસું, થેરકાલે કીદિસા ભવિસ્સન્તિ, મજ્ઝિમથેરકાલે કીદિસા ભવિસ્સન્તીતિ વત્વા યોજેતબ્બં.

૩૨. ઇમસ્મિઞ્ચ કણ્હપક્ખે વુત્તપચ્ચનીકનયેન સુક્કપક્ખે અત્થો વેદિતબ્બો. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો. ઇમે વત થેરાપિ સમાના યોજનપરમ્પરાય અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ સેવન્તિ, ગામન્તસેનાસનં ઉપગન્તું યુત્તકાલેપિ ન ઉપગચ્છન્તિ, એવં જિણ્ણસરીરાપિ આરદ્ધવીરિયા પચ્ચયદાયકાનં પસાદં જનેન્તિ, નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસા અહેસુન્તિ ઇમિના પઠમેન ઠાનેન થેરા પાસંસા ભવન્તિ, પસંસં લભન્તિ. લોભાદયો પહાય ચિત્તવિવેકં પૂરેન્તિ, અયમ્પિ મહાથેરો સદ્ધિવિહારિકઅન્તેવાસિકપરિવારિતો હુત્વા નિસીદિતું યુત્તકાલેપિ ઈદિસેપિ વયે વત્તમાને ભત્તકિચ્ચં કત્વા પવિટ્ઠો સાયં નિક્ખમતિ, સાયં પવિટ્ઠો પાતો નિક્ખમતિ, કસિણપરિકમ્મં કરોતિ, સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેતિ, મગ્ગફલાનિ અધિગચ્છતિ, સબ્બથાપિ ચિત્તવિવેકં પૂરેતીતિ ઇમિના દુતિયેન ઠાનેન થેરા ભિક્ખૂ પાસંસા ભવન્તિ, પસંસં લભન્તિ. યસ્મિં કાલે થેરસ્સ પટ્ટદુકૂલકોસેય્યાદીનિ સુખસમ્ફસ્સાનિ લહુચીવરાદીનિ યુત્તાનિ, તસ્મિમ્પિ નામ કાલે અયં મહાથેરો પંસુકૂલાનિ ધારેતિ, અસિથિલં સાસનં ગહેત્વા

વિગતનીવરણો ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા ઉપધિવિવેકં પરિપૂરયમાનો વિહરતિ, નવમજ્ઝિમકાલે કીદિસો અહોસીતિ ઇમિના તતિયેન ઠાનેન થેરા પાસંસા ભવન્તિ, પસંસં લભન્તીતિ. એસ નયો મજ્ઝિમનવવારેસુ.

૩૩. **તત્રાવુસો**તિ કો અનુસન્ધિ, એવં નવહાકારેહિ આમિસદાયાદપટિપદં ગરહન્તો, નવહિ ધમ્મદાયાદપટિપદં થોમેન્તો, અટ્ઠારસહાકારેહિ દેસનં નિટ્ઠાપેત્વા, યે તે ''યેસઞ્ચ ધમ્માનં સત્થા પહાનમાહ, તે ચ ધમ્મે ન પજહન્તી''તિ એવં પહાતબ્બધમ્મા વુત્તા. તે સરૂપતો ''ઇમે તે''તિ દસ્સેતુમિદં ''તત્રાવુસો, લોભો ચા''તિઆદિમાહ, અયં અનુસન્ધિ.

અપિચ હેટ્ઠા પરિયાયેનેવ ધમ્મો કથિતો. આમિસં પન પરિયાયેનપિ નિપ્પરિયાયેનપિ કથિતં. ઇદાનિ નિપ્પરિયાયધમ્મં લોકુત્તરમગ્ગં કથેતુમિદમાહ. અયં પેત્થ અનુસન્ધિ.

તત્થ **તત્રા**તિ અતીતદેસનાનિદસ્સનં, ''સત્થુ પવિવિત્તસ્સ વિહરતો સાવકા વિવેકં નાનુસિક્ખન્તી''તિઆદિના નયેન વુત્તદેસનાયન્તિ વુત્તં હોતિ. **લોભો ચ પાપકો**, **દોસો ચ પાપકો**તિ ઇમે દ્વે ધમ્મા પાપકા લામકા, ઇમે પહાતબ્બાતિ દસ્સેતિ. તત્થ લુબ્ભનલક્ખણો **લોભો**. દુસ્સનલક્ખણો **દોસો**. તેસુ લોભો આમિસદાયાદસ્સ પચ્ચયાનં લાભે હોતિ, દોસો અલાભે. લોભેન અલદ્ધં પત્થેતિ, દોસેન અલભન્તો વિઘાતવા હોતિ. લોભો ચ દેય્યધમ્મે હોતિ, દોસો અદાયકે વા અમનુઞ્ઞદાયકે વા. લોભેન નવતણ્હામૂલકે ધમ્મે પરિપૂરેતિ, દોસેન પઞ્ચ મચ્છરિયાનિ.

ઇદાનિ તેસં પહાનૂપાયં દસ્સેન્તો **લોભસ્સ ચ પહાનાયા**તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો, તસ્સ પન પાપકસ્સ લોભસ્સ ચ દોસસ્સ ચ પહાનાય. **અત્થિ મજ્ઝિમા પટિપદા**તિ મગ્ગં સન્ધાય ઇદં વુત્તં. મગ્ગો હિ લોભો એકો અન્તો, દોસો એકો અન્તોતિ એતે દ્વે અન્તે ન ઉપેતિ, ન ઉપગચ્છતિ, વિમુત્તો એતેહિ અન્તેહિ, તસ્મા ''મજ્ઝિમા પટિપદા''તિ વુચ્ચતિ. એતેસં મજ્ઝે ભવત્તા "**મજ્ઝિમા**, પટિપજ્જિતબ્બતો ચ **પટિપદા**તિ. તથા કામસુખલ્લિકાનુયોગો એકો અન્તો, અત્તકિલમથાનુયોગો એકો અન્તો, સસ્સતં એકો અન્તો, ઉચ્છેદો એકો અન્તોતિ પુરિમનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં.

ચક્ખુકરણીતિઆદીહિ પન તમેવ પટિપદં થોમેતિ. સા હિ સચ્ચાનં દસ્સનાય સંવત્તતિ દસ્સનપરિણાયકટ્ઠેનાતિ **ચક્ખુકરણી**. સચ્ચાનં ઞાણાય સંવત્તતિ વિદિતકરણટ્ઠેનાતિ **ઞાણકરણી**. રાગાદીનઞ્ચ વૂપસમનતો **ઉપસમાય સંવત્તતિ**. ચતુન્નમ્પિ સચ્ચાનં અભિઞ્ઞેય્યભાવદસ્સનતો **અભિઞ્ઞાય સંવત્તતિ**. **સમ્બોધો**તિ મગ્ગો, તસ્સત્થાય સંવત્તનતો **સમ્બોધાય સંવત્તતિ**. મગ્ગોયેવ હિ મગ્ગત્થાય સંવત્તતિ મગ્ગેન કાતબ્બકિચ્ચકરણતો. **નિબ્બાનં** નામ અપ્પચ્ચયં તસ્સ પન સચ્છિકિરિયાય પચ્ચક્ખકમ્માય સંવત્તનતો **નિબ્બાનાય સંવત્તતી**તિ વુચ્ચતિ. અયમેત્થ સારો. ઇતો અઞ્ઞથા વણ્ણના પપઞ્ચા.

ઇદાનિ તં મજ્ઝિમં પટિપદં સરૂપતો દસ્સેતુકામો ''કતમા ચ સા''તિ પુચ્છિત્વા ''અયમેવા''તિઆદિના નયેન વિસ્સજ્જેતિ.

તત્થ **અયમેવા**તિ અવધારણવચનં, અઞ્ઞમગ્ગપ્પટિસેધનત્થં, બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધસાવકાનં સાધારણભાવદસ્સનત્થઞ્ચ. વુત્તઞ્ચેતં ''એસેવ મગ્ગો નત્થઞ્ઞો દસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિયા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૪). સ્વાયં કિલેસાનં આરકત્તાપિ **અરિયો**. અરિપહાનાય સંવત્તતીતિપિ અરિયેન દેસિતોતિપિ અરિયભાવપ્પટિલાભાય

સંવત્તતીતિપિ અરિયો. અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ ઉપેતત્તા **અટ્ઠઙ્ગિકો**, ન ચ અઙ્ગવિનિમુત્તો પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયાદીનિ વિય. કિલેસે મારેન્તો ગચ્છતિ, મગ્ગતિ વા નિબ્બાનં, મગ્ગીયતિ વા નિબ્બાનત્થિકેહિ, ગમ્મતિ વા તેહિ પટિપજ્જીયતીતિ **મગ્ગો**. **સેય્યથિદ**ન્તિ નિપાતો, તસ્સ કતમો સો ઇતિ ચેતિ અત્થો, કતમાનિ વા તાનિ અટ્ઠઙ્ગાનીતિ. એકમેકઞ્હિ અઙ્ગં મગ્ગોયેવ. યથાહ ''સમ્માદિટ્ઠિ મગ્ગો ચેવ હેતુ ચા''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૩૯). પોરાણાપિ ભણન્તિ – ''દસ્સનમગ્ગો સમ્માદિટ્ઠિ, અભિનિરોપનમગ્ગો સમ્માસઙ્કપ્પો...પે॰... અવિક્ખેપમગ્ગો સમ્માસમાધી''તિ.

સમ્માદિટ્ઠાદીસુ ચેતેસુ સમ્મા દસ્સનલક્ખણા **સમ્માદિટ્ઠિ**. સમ્મા અભિનિરોપનલક્ખણો **સમ્માસઙ્કપ્પો**. સમ્મા પરિગ્ગહલક્ખણા **સમ્માવાચા**. સમ્મા સમુટ્ઠાનલક્ખણો **સમ્માકમ્મન્તો**. સમ્મા વોદાનલક્ખણો **સમ્માઆજીવો**. સમ્મા પગ્ગહલક્ખણો **સમ્માવાયામો**. સમ્મા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા **સમ્માસતિ**. સમ્મા સમાધાનલક્ખણો **સમ્માસમાધિ**. નિબ્બચનમ્પિ નેસં સમ્મા પસ્સતીતિ **સમ્માદિટ્ઠી**તિ એતેનેવ નયેન વેદિતબ્બં.

તત્થ સમ્માદિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જમાના મિચ્છાદિટ્ઠિં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ અવિજ્જઞ્ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ પસ્સતિ, તે ચ ખો અસમ્મોહતો, નો આરમ્મણતો, તસ્મા ''સમ્માદિટ્ઠી''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માસઙ્કપ્પો મિચ્છાસઙ્કપ્પં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા અભિનિરોપેતિ, તસ્મા ''સમ્માસઙ્કપ્પો''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માવાચા મિચ્છાવાચં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા પરિગ્ગણ્હાતિ, તસ્મા ''સમ્માવાચા''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માકમ્મન્તો મિચ્છાકમ્મન્તં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા સમુટ્ઠાપેતિ, તસ્મા ''સમ્માકમ્મન્તો''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માઆજીવો મિચ્છાઆજીવં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા વોદાપેતિ, તસ્મા ''સમ્માઆજીવો''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માવાયામો મિચ્છાવાયામં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ કોસજ્જઞ્ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા પગ્ગણ્હાતિ, તસ્મા ''સમ્માવાયામો''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માસતિ મિચ્છાસતિં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા ઉપટ્ઠાપેતિ, તસ્મા ''સમ્માસતી''તિ વુચ્ચતિ.

સમ્માસમાધિ મિચ્છાસમાધિં તપ્પચ્ચનીયકિલેસે ચ ઉદ્ધચ્ચઞ્ચ પજહતિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોતિ, સમ્પયુત્તધમ્મે ચ સમ્મા સમાધિયતિ, તસ્મા ''સમ્માસમાધી''તિ વુચ્ચતિ.

ઇદાનિ **અયં ખો સા, આવુસો**તિ તમેવ પટિપદં નિગમેન્તો આહ. તસ્સત્થો, ય્વાયં ચત્તારોપિ લોકુત્તરમગ્ગે એકતો કત્વા કથિતો ''અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો'', અયં ખો સા, આવુસો...પે॰... નિબ્બાનાય સંવત્તતીતિ.

એવં પહાતબ્બધમ્મેસુ લોભદોસે તપ્પહાનુપાયઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇદાનિ અઞ્ઞેપિ પહાતબ્બધમ્મે તેસં પહાનુપાયઞ્ચ દસ્સેન્તો **તત્રાવુસો**, **કોધો ચા**તિઆદિમાહ. તત્થ કુજ્ઝનલક્ખણો **કોધો**, ચણ્ડિક્કલક્ખણો વા, આઘાતકરણરસો, દુસ્સનપચ્ચુપટ્ઠાનો. ઉપનન્ધનલક્ખણો **ઉપનાહો**, વેર અપ્પટિનિસ્સજ્જનરસો, કોધાનુપબન્ધભાવપચ્ચુપટ્ઠાનો. વુત્તઞ્ચેતં – ''પુબ્બકાલે કોધો, અપરકાલે ઉપનાહો''તિઆદિ (વિભ॰ ૮૯૧).

પરગુણમક્ખનલક્ખણો **મક્ખો**, તેસં વિનાસનરસો, તદવચ્છાદનપચ્ચુપટ્ઠાનો. યુગગ્ગાહલક્ખણો **પળાસો**, પરગુણેહિ અત્તનો ગુણાનં સમીકરણરસો, પરેસં ગુણપ્પમાણેન ઉપટ્ઠાનપચ્ચુપટ્ઠાનો.

પરસમ્પત્તિખીયનલક્ખણા **ઇસ્સા**, તસ્સા અક્ખમનલક્ખણા વા, તત્થ અનભિરતિરસા, તતો વિમુખભાવપચ્ચુપટ્ઠાના. અત્તનો સમ્પત્તિનિગૂહનલક્ખણં **મચ્છેરં**, અત્તનો સમ્પત્તિયા પરેહિ સાધારણભાવઅસુખાયનરસં, સઙ્કોચનપચ્ચુપટ્ઠાનં.

કતપાપપટિચ્છાદનલક્ખણા **માયા**, તસ્સ નિગૂહનરસા, તદાવરણપચ્ચુપટ્ઠાના. અત્તનો અવિજ્જમાનગુણપકાસનલક્ખણં **સાઠેય્યં**, તેસં સમુદાહરણરસં, સરીરાકારેહિપિ તેસં વિભૂતકરણપચ્ચુપટ્ઠાનં.

ચિત્તસ્સ ઉદ્ધુમાતભાવલક્ખણો **થમ્ભો**, અપ્પતિસ્સયવુત્તિરસો, અમદ્દવતાપચ્ચુપટ્ઠાનો. કરણુત્તરિયલક્ખણો **સારમ્ભો**, વિપચ્ચનીકતારસો, અગારવપચ્ચુપટ્ઠાનો.

ઉણ્ણતિલક્ખણો **માનો**, અહંકારરસો, ઉદ્ધુમાતભાવપચ્ચુપટ્ઠાનો. અબ્ભુણ્ણતિલક્ખણો **અતિમાનો**, અતિવિય અહઙ્કારરસો. અચ્ચુદ્ધુમાતભાવપચ્ચુપટ્ઠાનો.

મત્તભાવલક્ખણો **મદો**, મદગ્ગાહણરસો, ઉમ્માદપચ્ચુપટ્ઠાનો. પઞ્ચસુ કામગુણેસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગલક્ખણો **પમાદો**, વોસ્સગ્ગાનુપ્પદાનરસો, સતિવિપ્પવાસપચ્ચુપટ્ઠાનોતિ એવં ઇમેસં ધમ્માનં લક્ખણાદીનિ વેદિતબ્બાનિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન ''તત્થ કતમો કોધો''તિઆદિના **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૮૯૧) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

વિસેસતો ચેત્થ આમિસદાયાદો અત્તના અલભન્તો અઞ્ઞસ્સ લાભિનો કુજ્ઝતિ, તસ્સ સકિં ઉપ્પન્નો કોધો **કોધો**યેવ, તતુત્તરિ **ઉપનાહો**. સો એવં કુદ્ધો ઉપનય્હન્તો ચ સન્તેપિ અઞ્ઞસ્સ લાભિનો ગુણે મક્ખેતિ, અહમ્પિ તાદિસોતિ ચ યુગગ્ગાહં ગણ્હાતિ, અયમસ્સ મક્ખો ચ પળાસો ચ, એવં મક્ખી પળાસી તસ્સ લાભસક્કારાદીસુ કિં ઇમસ્સ ઇમિનાતિ ઇસ્સતિ પદુસ્સતિ, અયમસ્સ **ઇસ્સા**. સચે પનસ્સ કાચિ સમ્પત્તિ હોતિ, તસ્સા તેન સાધારણભાવં ન સહતિ, ઇદમસ્સ **મચ્છેરં**. લાભહેતુ ખો પન અત્તનો સન્તેપિ દોસે પટિચ્છાદેતિ, અયમસ્સ **માયા**. અસન્તેપિ ગુણે પકાસેતિ. ઇદમસ્સ **સાઠેય્યં**. સો એવં પટિપન્નો સચે યથાધિપ્પાયં લાભં લભતિ, તેન થદ્ધો હોતિ અમુદુચિત્તો, નયિદં એવં કાતબ્બન્તિ ઓવદિતું અસક્કુણેય્યો, અયમસ્સ **થમ્ભો**. સચે પન નં કોચિ કિઞ્ચિ વદતિ ''નયિદં એવં કાતબ્બ''ન્તિ, તેન સારદ્ધચિત્તો હોતિ ભાકુટિકમુખો ''કો મે ત્વ''ન્તિ પસય્હ ભાણી, અયમસ્સ **સારમ્ભો**. તતો થમ્ભેન ''અહમેવ સેય્યો''તિ અત્તાનં મઞ્ઞન્તો માની હોતિ. સારમ્ભેન ''કે ઇમે''તિ પરે અતિમઞ્ઞન્તો અતિમાની, અયમસ્સ **માનો** ચ **અતિમાનો** ચ. સો તેહિ માનાતિમાનેહિ જાતિમદાદિઅનેકરૂપં મદં જનેતિ. મત્તો સમાનો કામગુણાદિભેદેસુ વત્થૂસુ પમજ્જતિ, અયમસ્સ **મદો** ચ **પમાદો** ચાતિ.

એવં આમિસદાયાદો અપરિમુત્તો હોતિ ઇમેહિ પાપકેહિ ધમ્મેહિ અઞ્ઞેહિ ચ એવરૂપેહિ. એવં તાવેત્થ પહાતબ્બધમ્મા વેદિતબ્બા. પહાનુપાયો પાઠતો ચ અત્થતો ચ સબ્બત્થ નિબ્બિસેસોયેવ.

ઞાણપરિચયપાટવત્થં પનેત્થ અયં ભેદો ચ કમો ચ ભાવનાનયો ચ વેદિતબ્બો. તત્થ **ભેદો** તાવ, અયઞ્હિ મજ્ઝિમા પટિપદા કદાચિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો હોતિ, કદાચિ સત્તઙ્ગિકો. અયઞ્હિ લોકુત્તરપઠમજ્ઝાનવસેન ઉપ્પજ્જમાનો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો હોતિ, અવસેસજ્ઝાનવસેન સત્તઙ્ગિકો. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતો પનિધ અટ્ઠઙ્ગિકોતિ વુત્તો. ઇતો પરઞ્હિ મગ્ગઙ્ગં નત્થિ. એવં તાવેત્થ ભેદો વેદિતબ્બો.

યસ્મા પન સબ્બકુસલાનં સમ્માદિટ્ઠિ સેટ્ઠા, યથાહ ''પઞ્ઞા હિ સેટ્ઠા કુસલા વદન્તી''તિ (જા॰ ૨.૧૭.૮૧). કુસલવારે ચ પુબ્બઙ્ગમા, યથાહ ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે, સમ્માદિટ્ઠિ પુબ્બઙ્ગમા હોતિ, સમ્માદિટ્ઠિં સમ્માદિટ્ઠીતિ પજાનાતિ, મિચ્છાદિટ્ઠિં મિચ્છાદિટ્ઠીતિ પજાનાતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૩૬) વિત્થારો. યથા ચાહ ''વિજ્જા ચ ખો, ભિક્ખવે, પુબ્બઙ્ગમા કુસલાનં ધમ્માનં સમાપત્તિયા''તિ. તપ્પભવાભિનિબ્બત્તાનિ સેસઙ્ગાનિ, યથાહ ''સમ્માદિટ્ઠિસ્સ સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતિ...પે॰... સમ્માસતિસ્સ સમ્માસમાધિ પહોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૧). તસ્મા ઇમિના કમેન એતાનિ અઙ્ગાનિ વુત્તાનીતિ એવમેત્થ **કમો** વેદિતબ્બો.

ભાવનાનયોતિ કોચિ સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેતિ, કોચિ વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં. કથં? ઇધેકચ્ચો પઠમં ઉપચારસમાધિં વા અપ્પનાસમાધિં વા ઉપ્પાદેતિ, અયં સમથો; સો તઞ્ચ તંસમ્પયુત્તે ચ ધમ્મે અનિચ્ચાદીહિ વિપસ્સતિ, અયં વિપસ્સના. ઇતિ પઠમં સમથો, પચ્છા વિપસ્સના. તેન વુચ્ચતિ ''સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેતી''તિ. તસ્સ સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવયતો મગ્ગો સઞ્જાયતિ, સો તં મગ્ગં આસેવતિ ભાવેતિ બહુલીકરોતિ, તસ્સ તં મગ્ગં આસેવતો ભાવયતો બહુલીકરોતો સંયોજનાનિ પહીયન્તિ, અનુસયા બ્યન્તીહોન્તિ, એવં સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેતિ.

ઇધ પનેકચ્ચો વુત્તપ્પકારં સમથં અનુપ્પાદેત્વાવ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે અનિચ્ચાદીહિ વિપસ્સતિ, અયં વિપસ્સના. તસ્સ વિપસ્સનાપારિપૂરિયા તત્થ જાતાનં ધમ્માનં વોસ્સગ્ગારમ્મણતો ઉપ્પજ્જતિ ચિત્તસ્સ એકગ્ગતા, અયં સમથો. ઇતિ પઠમં વિપસ્સના પચ્છા સમથો. તેન વુચ્ચતિ ''વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં ભાવેતી''તિ. તસ્સ વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં ભાવયતો મગ્ગો સઞ્જાયતિ, સો તં મગ્ગં આસેવતિ...પે॰... બહુલીકરોતિ, તસ્સ તં મગ્ગં આસેવતો...પે॰... અનુસયા બ્યન્તીહોન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૭૦; પટિ॰ મ॰ ૨.૧), એવં વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં ભાવેતિ.

સમથપુબ્બઙ્ગમં પન વિપસ્સનં ભાવયતોપિ વિપસ્સનાપુબ્બઙ્ગમં સમથં ભાવયતોપિ લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે સમથવિપસ્સના યુગનદ્ધાવ હોન્તિ. એવમેત્થ ભાવનાનયો વેદિતબ્બોતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ધમ્મદાયાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ભયભેરવસુત્તવણ્ણના

૩૪. **એવં મે સુત**ન્તિ ભયભેરવસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના – **અથા**તિ અવિચ્છેદનત્થે નિપાતો. **ખો**તિ અવધારણત્થે, ભગવતો સાવત્થિયં વિહારે અવિચ્છિન્નેયેવાતિ વુત્તં હોતિ. **જાણુસ્સોણી**તિ નેતં તસ્સ માતાપિતૂહિ કતનામં, અપિચ ખો ઠાનન્તરપટિલાભલદ્ધં. જાણુસ્સોણિટ્ઠાનં કિર નામેતં પુરોહિતટ્ઠાનં, તં તસ્સ રઞ્ઞા દિન્નં, તસ્મા ‘‘જાનુસ્સોણી’’તિ વુચ્ચતિ. બ્રહ્મં અણતીતિ **બ્રાહ્મણો**, મન્તે સજ્ઝાયતીતિ અત્થો. ઇદમેવ હિ જાતિબ્રાહ્મણાનં નિરુત્તિવચનં. અરિયા પન બાહિતપાપત્તા **બ્રાહ્મણા**તિ વુચ્ચન્તિ.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ **યેના**તિ ભુમ્મત્થે કરણવચનં, તસ્મા યત્થ ભગવા, તત્થ ઉપસઙ્કમીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યેન વા કારણેન ભગવા દેવમનુસ્સેહિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો, તેન કારણેન ઉપસઙ્કમીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. કેન ચ કારણેન ભગવા ઉપસઙ્કમિતબ્બો? નાનપ્પકારગુણવિસેસાધિગમાધિપ્પાયેન, સાદુફલૂપભોગાધિપ્પાયેન દિજગણેહિ નિચ્ચફલિતમહારુક્ખો વિય.

ઉપસઙ્કમીતિ ચ ગતોતિ વુત્તં હોતિ. **ઉપસઙ્કમિત્વા**તિ ઉપસઙ્કમનપરિયોસાનદીપનં. અથ વા એવં ગતો તતો આસન્નતરં ઠાનં ભગવતો સમીપસઙ્ખાતં ગન્ત્વાતિપિ વુત્તં હોતિ. **ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદી**તિ યથા ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તો ભગવા તેન, એવં સોપિ ભગવતા સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદો અહોસિ, સીતોદકં વિય ઉણ્હોદકેન સમ્મોદિતં એકીભાવં અગમાસિ. યાય ચ ‘‘કચ્ચિ તે, ભો ગોતમ, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિ ભોતો ગોતમસ્સ ગોતમસાવકાનઞ્ચ અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારો’’તિઆદિકાય કથાય સમ્મોદિ, તં પીતિપામોજ્જસઙ્ખાતસમ્મોદજનનતો સમ્મોદિતું યુત્તભાવતો ચ **સમ્મોદનીયં**, અત્થબ્યઞ્જનમધુરતાય સુચિરમ્પિ કાલં સારેતું નિરન્તરં પવત્તેતું અરહરૂપતો સરિતબ્બભાવતો ચ **સારાણીયં**. સુય્યમાનસુખતો ચ સમ્મોદનીયં, અનુસ્સરિયમાનસુખતો ચ સારણીયં. તથા બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાય સમ્મોદનીયં, અત્થપરિસુદ્ધતાય સારણીયન્તિ એવં અનેકેહિ પરિયાયેહિ સમ્મોદનીયં કથં સારણીયં વીતિસારેત્વા પરિયોસાપેત્વા નિટ્ઠાપેત્વા યેનત્થેન આગતો, તં પુચ્છિતુકામો એકમન્તં નિસીદિ.

એકમન્તન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો, ‘‘વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિવત્તન્તી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૦) વિય. તસ્મા યથા નિસિન્નો એકમન્તં નિસિન્નો હોતિ, તથા નિસીદીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ભુમ્મત્થે વા એતં ઉપયોગવચનં. **નિસીદી**તિ ઉપાવિસિ. પણ્ડિતા હિ પુરિસા ગરુટ્ઠાનિયં ઉપસઙ્કમિત્વા આસનકુસલતાય એકમન્તં નિસીદન્તિ, અયઞ્ચ નેસં અઞ્ઞતરો, તસ્મા એકમન્તં નિસીદિ.

કથં નિસિન્નો પન એકમન્તં નિસિન્નો હોતીતિ. છ નિસજ્જદોસે વજ્જેત્વા. સેય્યથિદં, અતિદૂરં અચ્ચાસન્નં ઉપરિવાતં ઉન્નતપદેસં અતિસમ્મુખં અતિપચ્છાતિ. અતિદૂરે નિસિન્નો હિ સચે કથેતુકામો હોતિ, ઉચ્ચાસદ્દેન કથેતબ્બં હોતિ. અચ્ચાસન્ને નિસિન્નો સઙ્ઘટ્ટનં કરોતિ. ઉપરિવાતે નિસિન્નો સરીરગન્ધેન બાધતિ. ઉન્નતપ્પદેસે નિસિન્નો અગારવં પકાસેતિ. અતિસમ્મુખા નિસિન્નો સચે દટ્ઠુકામો હોતિ, ચક્ખુના ચક્ખું આહચ્ચ દટ્ઠબ્બં હોતિ. અતિપચ્છા નિસિન્નો સચે દટ્ઠુકામો હોતિ, ગીવં પસારેત્વા દટ્ઠબ્બં હોતિ. તસ્મા અયમ્પિ એતે છ નિસજ્જદોસે વજ્જેત્વા નિસીદિ, તેન વુત્તં ‘‘એકમન્તં નિસીદી’’તિ.

યેમેતિ યે ઇમે. **કુલપુત્તા**તિ દુવિધા કુલપુત્તા જાતિકુલપુત્તા આચારકુલપુત્તા. તત્થ ‘‘તેન ખો પન સમયેન રટ્ઠપાલો નામ કુલપુત્તો તસ્મિંયેવ થુલ્લકોટ્ઠિકે અગ્ગકુલસ્સ પુત્તો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૪) એવં આગતા ઉચ્ચાકુલપ્પસુતા **જાતિકુલપુત્તા** નામ. ‘‘યે તે કુલપુત્તા સદ્ધા અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતા’’તિ (મ॰ નિ॰

૩.૭૮) એવં આગતા પન યત્થ કત્થચિ કુલે પસુતાપિ આચારસમ્પન્ના **આચારકુલપુત્તા** નામ. ઇધ પન દ્વીહિપિ કારણેહિ કુલપુત્તાયેવ.

સદ્ધાતિ સદ્ધાય. **અગારસ્મા**તિ અગારતો. **અનગારિય**ન્તિ પબ્બજ્જં ભિક્ખુભાવઞ્ચ. પબ્બજ્જાપિ હિ નત્થેત્થ અગારિયન્તિ **અનગારિયા**, અગારસ્સ હિતં કસિગોરક્ખાદિકમ્મમેત્થ નત્થીતિ અત્થો. ભિક્ખુપિ નત્થેતસ્સ અગારન્તિ અનગારો, અનગારસ્સ ભાવો અનગારિયં. **પબ્બજિતા**તિ ઉપગતા, એવં સબ્બથાપિ અનગારિયસઙ્ખાતં પબ્બજ્જં ભિક્ખુભાવં વા ઉપગતાતિ વુત્તં હોતિ. **પુબ્બઙ્ગમો**તિ પુરતો ગામી નાયકો. **બહુકારો**તિ હિતકિરિયાય બહૂપકારો. **ભવં તેસં ગોતમો સમાદપેતા**તિ તે કુલપુત્તે ભવં ગોતમો અધિસીલાદીનિ ગાહેતા સિક્ખાપેતા. **સા જનતા**તિ સો જનસમૂહો. **દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જતી**તિ દસ્સનાનુગતિં પટિપજ્જતિ, યન્દિટ્ઠિકો ભવં ગોતમો યંખન્તિકો યંરુચિકો, તેપિ તન્દિટ્ઠિકા હોન્તિ તંખન્તિકા તંરુચિકાતિ અત્થો.

કસ્મા પનાયં એવમાહાતિ? એસ કિર પુબ્બે અનેકે કુલપુત્તે અગારમજ્ઝે વસન્તે દેવપુત્તે વિય પઞ્ચહિ કામગુણેહિ પરિચારિયમાને અન્તો ચ બહિ ચ સુસંવિહિતારક્ખે દિસ્વા, તે અપરેન સમયેન ભગવતો મધુરરસં ધમ્મદેસનં સુત્વા સદ્ધાય ઘરા નિક્ખમ્મ પબ્બજિત્વા ઘાસચ્છાદનપરમતાય સન્તુટ્ઠે આરઞ્ઞકેસુ સેનાસનેસુ કેનચિ અરક્ખિયમાનેપિ અનુસ્સઙ્કિતાપરિસઙ્કિતે હટ્ઠપહટ્ઠે ઉદગ્ગુદગ્ગે અદ્દસ, દિસ્વા ચ ઇમેસં કુલપુત્તાનં ''અયં ફાસુવિહારો કં નિસ્સાય ઉપ્પન્નો''તિ ચિન્તેન્તો ''સમણં ગોતમ''ન્તિ ભગવતિ પસાદં અલત્થ. સો તં પસાદં નિવેદેતું ભગવતો સન્તિકં આગતો, તસ્મા એવમાહ.

અથસ્સ ભગવા તં વચનં સમ્પટિચ્છન્તો અબ્ભનુમોદન્તો ચ **એવમેતં બ્રાહ્મણા**તિઆદિમાહ. વચનસમ્પટિચ્છનાનુમોદનત્થોયેવ હિ એત્થ અયં **એવ**ન્તિ નિપાતો. **મમં ઉદ્દિસ્સા**તિ મં ઉદ્દિસ્સ. **સદ્ધા**તિ સદ્ધાયેવ. ન ઇણટ્ટા ન ભયટ્ટાતિઆદીનિ સન્ધાયાહ. ઈદિસાનંયેવ હિ ભગવા પુબ્બઙ્ગમો, ન ઇતરેસં. **દુરભિસમ્ભવાનિ હી**તિ સમ્ભવિતું દુક્ખાનિ દુસ્સહાનિ, ન સક્કા અપ્પેસક્ખેહિ અજ્ઝોગાહિતુન્તિ વુત્તં હોતિ. **અરઞ્ઞવનપત્થાની**તિ અરઞ્ઞાનિ ચ વનપત્થાનિ ચ. તત્થ કિઞ્ચાપિ અભિધમ્મે નિપ્પરિયાયેન, ''નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખિલા સબ્બમેતં અરઞ્ઞ''ન્તિ વુત્તં, તથાપિ યન્તં ''પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમ''ન્તિ આરઞ્ઞિકઙ્ગનિપ્ફાદકં સેનાસનં વુત્તં, તદેવ અધિપ્પેતન્તિ વેદિતબ્બં.

વનપત્થન્તિ ગામન્તં અતિક્કમિત્વા મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાનં, યત્થ ન કસીયતિ ન વપીયતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ''વનપત્થન્તિ દૂરાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચનં, વનપત્થન્તિ વનસણ્ડાનમેતં સેનાસનાનં, વનપત્થન્તિ ભિંસનકાનમેતં, વનપત્થન્તિ સલોમહંસાનમેતં, વનપત્થન્તિ પરિયન્તાનમેતં, વનપત્થન્તિ ન મનુસ્સૂપચારાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન''ન્તિ. એત્થ ચ **પરિયન્તાન**ન્તિ ઇમમેકં પરિયાયં ઠપેત્વા સેસપરિયાયેહિ વનપત્થાનિ વેદિતબ્બાની. **પન્તાની**તિ પરિયન્તાનિ અતિદૂરાનિ. **દુક્કરં પવિવેક**ન્તિ કાયવિવેકં દુક્કરં. **દુરભિરમ**ન્તિ અભિરમિતું ન સુખં. **એકત્તે**તિ એકીભાવે. કિં દસ્સેતિ? કાયવિવેકે કતેપિ તત્થ ચિત્તં અભિરમાપેતું દુક્કરં. દ્વયંદ્વયારામો હિ અયં લોકોતિ. હરન્તિ **મઞ્ઞે**તિ હરન્તિ વિય ઘસન્તિ વિય. **મનો**તિ મનં. **સમાધિં અલભમાનસ્સા**તિ ઉપચારસમાધિં વા અપ્પનાસમાધિં વા અલભન્તસ્સ. કિં દસ્સેતિ? ઈદિસસ્સ ભિક્ખુનો તિણપણ્ણમિગાદિસદ્દેહિ વિવિધેહિ ચ ભિંસનકેહિ વનાનિ ચિત્તં વિક્ખિપન્તિ મઞ્ઞેતિ, સબ્બં બ્રાહ્મણો સદ્ધાપબ્બજિતાનં કુલપુત્તાનં અરઞ્ઞવાસે (વિભ॰ ૫૨૯) વિમ્હિતો આહ.

કાયકમ્મન્તવારકથા

૩૫. અથસ્સ ભગવા પુરિમનયેનેવ "એવમેતં બ્રાહ્મણા"તિઆદીહિ તં તં વચનં સમ્પટિચ્છિત્વા અબ્ભનુમોદિત્વા ચ યસ્મા સોળસસુ ઠાનેસુ આરમ્મણપરિગ્ગહરહિતાનંયેવ તાદિસાનિ સેનાસનાનિ દુરભિસમ્ભવાનિ, ન તેસુ આરમ્મણપરિગ્ગાહયુત્તાનં, અત્તના ચ બોધિસત્તો સમાનો તાદિસો અહોસિ, તસ્મા અત્તનો તાદિસાનં સેનાસનાનં દુરભિસમ્ભવતં દસ્સેતું, **મય્હમ્પિ ખો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **પુબ્બેવ સમ્બોધા**તિ સમ્બોધતો પુબ્બેવ, અરિયમગ્ગપ્પત્તિતો અપરભાગેયેવાતિ વુત્તં હોતિ. **અનભિસમ્બુદ્ધસ્સા**તિ અપ્પટિવિદ્ધચતુસચ્ચસ્સ. **બોધિસત્તસ્સેવ સતો**તિ બુજ્ઝનકસત્તસ્સેવ સમ્માસમ્બોધિં અધિગન્તું અરહસત્તસ્સેવ સતો, બોધિયા વા સત્તસ્સેવ લગ્ગસ્સેવ સતો. દીપઙ્કરસ્સ હિ ભગવતો પાદમૂલે અટ્ઠધમ્મસમોધાનેન અભિનીહારસમિદ્ધિતો પભુતિ તથાગતો બોધિયા સત્તો લગ્ગો "પત્તબ્બા મયા એસા"તિ તદધિગમાય પરક્કમં અમુઞ્ચન્તોયેવ આગતો, તસ્મા **બોધિસત્તો**તિ વુચ્ચતિ. **તસ્સ મય્હ**ન્તિ તસ્સ એવં બોધિસત્તસ્સેવ સતો મય્હં. **યે ખો કેચિ સમણા વા બ્રાહ્મણા વા**તિ યે કેચિ પબ્બજ્જૂપગતા વા ભોવાદિનો વા.

અપરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તાતિ અપરિસુદ્ધેન પાણાતિપાતાદિના કાયકમ્મન્તેન સમન્નાગતા. **અપરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તસન્દોસહેતૂ**તિ અપરિસુદ્ધસ્સ કાયકમ્મન્તસઙ્ખાતસ્સ અત્તનો દોસસ્સ હેતુ, અપરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તકારણાતિ વુત્તં હોતિ. **હવે**તિ એકંસવચને નિપાતો. **અકુસલ**ન્તિ સાવજ્જં અક્ખેમઞ્ચ. **ભયભેરવ**ન્તિ ભયઞ્ચ ભેરવઞ્ચ. ચિત્તુત્રાસસ્સ ચ ભયાનકારમ્મણસ્સ ચેતં અધિવચનં. તત્ર **ભયં** સાવજ્જટ્ઠેન અકુસલં, **ભેરવં** અક્ખેમટ્ઠેનાતિ વેદિતબ્બં. **અવ્હાયન્તી**તિ પક્કોસન્તિ. કથં? તે હિ પાણાતિપાતાદીનિ કત્વા "મયં અયુત્તમકમ્હા, સચે નો તે જાનેય્યું, યેસં અપરજ્ઝિમ્હા, ઇદાનિ અનુબન્ધિત્વા અનયબ્યસનં આપાદેય્યુ"ન્તિ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ગચ્છન્તરે વા ગુમ્બન્તરે વા નિસીદન્તિ. તે "અપ્પમત્તકમ્પિ તિણસદ્દં વા પણ્ણસદ્દં વા સુત્વા, ઇદાનિમ્હા નટ્ઠા"તિ તસન્તિ વિત્તસન્તિ, આગન્ત્વા પરેહિ પરિવારિતા વિય બદ્ધા વધિતા વિય ચ હોન્તિ. એવં તં ભયભેરવં અત્તનિ સમારોપનટ્ઠેન અવ્હાયન્તિ પક્કોસન્તિ.

ન ખો પનાહં...પે॰... પટિસેવામીતિ અહં ખો પન અપરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તો હુત્વા અરઞ્ઞવનપત્થાનિ પન્તાનિ સેનાસનાનિ ન પટિસેવામિ. **યે હિ વો**તિ એત્થ **વો**તિ નિપાતમત્તં. **અરિયા** વુચ્ચન્તિ બુદ્ધા ચ બુદ્ધસાવકા ચ. **પરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તા**તિ ઈદિસા હુત્વા. **તેસમહં અઞ્ઞતરો**તિ તેસં અહમ્પિ એકો અઞ્ઞતરો. બોધિસત્તો હિ ગહટ્ઠોપિ પબ્બજિતોપિ પરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તોવ હોતિ. **ભિય્યો**તિ અતિરેકત્થે નિપાતો. **પલ્લોમ**ન્તિ પન્નલોમતં, ખેમં સોત્થિભાવન્તિ અત્થો. **આપાદિ**ન્તિ આપજ્જિં, અતિરેકં સોત્થિભાવં અતિરેકેન વા સોત્થિભાવમાપજ્જિન્તિ વુત્તં હોતિ. **અરઞ્ઞે વિહારાયા**તિ અરઞ્ઞે વિહારત્થાય.

કાયકમ્મન્તવારકથા નિટ્ઠિતા.

વચીકમ્મન્તવારાદિવણ્ણના

૩૬. એસ નયો સબ્બત્થ. અયં પન વિસેસો, વચીકમ્મન્તવારે તાવ **અપરિસુદ્ધવચીકમ્મન્તા**તિ અપરિસુદ્ધેન મુસાવાદાદિના વચીકમ્મન્તેન સમન્નાગતા. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે મુસાવાદેન પરસ્સ અત્થં ભઞ્જિત્વા, પિસુણવાચાય મિત્તભેદં કત્વા ફરુસવાચાય પરેસં પરિસમજ્ઝે મમ્માનિ તુદિત્વા નિરત્થકવાચાય પરસત્તાનં

કમ્મન્તે નાસેત્વા ‘‘મયં અયુત્તમકમ્હા, સચે નો તે જાનેય્યું, યેસં અપરજ્ઝિમ્હા, ઇદાનિ અનુબન્ધિત્વા અનયબ્યસનં પાપેય્યુ’’ન્તિ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ગચ્છન્તરે વા ગુમ્બન્તરે વા નિસીદન્તિ. તે ‘‘અપ્પમત્તકમ્પિ તિણસદ્દં વા પણ્ણસદ્દં વા સુત્વા ઇદાનિમ્હા નટ્ઠા’’તિ તસન્તિ વિત્તસન્તિ આગન્ત્વા પરેહિ પરિવારિતા વિય બદ્ધા વધિતા વિય ચ હોન્તિ. એવં તં ભયભેરવં અત્તનિ સમારોપનટ્ઠેન અવ્હાયન્તિ, પક્કોસન્તિ.

મનોકમ્મન્તવારે **અપરિસુદ્ધમનોકમ્મન્તા**તિ અપરિસુદ્ધેન અભિજ્ઝાદિના મનોકમ્મન્તેન સમન્નાગતા. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે પરેસં રક્ખિતગોપિતેસુ ભણ્ડેસુ અભિજ્ઝાવિસમલોભં ઉપ્પાદેત્વા પરસ્સ કુજ્ઝિત્વા પરસત્તે મિચ્છાદસ્સનં ગાહાપેત્વા મયં અયુત્તમકમ્હા...પે॰... અત્તનિ સમારોપનટ્ઠેન અવ્હાયન્તિ પક્કોસન્તિ.

આજીવવારે **અપરિસુદ્ધાજીવા**તિ અપરિસુદ્ધેન વેજ્જકમ્મદૂતકમ્મવડ્ઢિપયોગાદિના એકવીસતિઅનેસનભેદેન આજીવેન સમન્નાગતા. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે એવં જીવિકં કપ્પેત્વા સુણન્તિ – ‘‘સાસનસોધકા કિર તેપિટકા ભિક્ખૂ સાસનં સોધેતું નિક્ખન્તા, અજ્જ વા સ્વે વા ઇધાગમિસ્સન્તી’’તિ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ગચ્છન્તરે વા...પે॰... તસન્તિ વિત્તસન્તિ. તે હિ આગન્ત્વા પરિવારેત્વા ગહિતા વિય ઓદાતવત્થનિવાસિતા વિય ચ હોન્તીતિ. સેસં તાદિસમેવ.

૩૭. ઇતો પરં **અભિજ્ઝાલૂ**તિઆદીસુ કિઞ્ચાપિ અભિજ્ઝાબ્યાપાદા મનોકમ્મન્તેન સઙ્ગહિતા તથાપિ નીવરણવસેન પુન વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. તત્થ **અભિજ્ઝાલૂ**તિ પરભણ્ડાદિઅભિજ્ઝાયનસીલા. **કામેસુ તિબ્બસારાગા**તિ વત્થુકામેસુ બહલકિલેસરાગા, તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે અવવત્થિતારમ્મણા હોન્તિ, તેસં અવવત્થિતારમ્મણાનં અરઞ્ઞે વિહરન્તાનં દિવા દિટ્ઠં રત્તિં ભયભેરવં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ – ‘‘તે આકુલચિત્તા અપ્પમત્તકેનપિ તસન્તિ વિત્તસન્તિ, રજ્જું વા લતં વા દિસ્વા સપ્પસઞ્ઞિનો હોન્તિ, ખાણું દિસ્વા યક્ખસઞ્ઞિનો, થલં વા પબ્બતં વા દિસ્વા હત્થિસઞ્ઞિનો સપ્પાદીહિ અનયબ્યસનં આપાદિતા વિય હોન્તી’’તિ. સેસં તાદિસમેવ.

૩૮. **બ્યાપન્નચિત્તા**તિ પકતિભાવવિજહનેન વિપન્નચિત્તા. કિલેસાનુગતઞ્હિ ચિત્તં પકતિભાવં વિજહતિ, પુરાણભત્તબ્યઞ્જનં વિય પૂતિકં હોતિ. **પદુટ્ઠમનસઙ્કપ્પા**તિ પદુટ્ઠચિત્તસઙ્કપ્પા, અભદ્રકેન પરેસં અનત્થજનકેન ચિત્તસઙ્કપ્પેન સમન્નાગતાતિ વુત્તં હોતિ. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? ભયભેરવાવ્હાયનં ઇતો પભુતિ અભિજ્ઝાલુવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. યત્થ પન વિસેસો ભવિસ્સતિ, તત્થ વક્ખામ. **ન ખો પનાહં બ્યાપન્નચિત્તો**તિ એત્થ પન મેત્તચિત્તો અહં હિતચિત્તોતિ દસ્સેતિ, ઈદિસા હિ બોધિસત્તા હોન્તિ. એવં સબ્બત્થ વુત્તદોસપટિપક્ખવસેન બોધિસત્તસ્સ ગુણા વણ્ણેતબ્બા.

૩૯. **થિનમિદ્ધપરિયુટ્ઠિતા**તિ ચિત્તગેલઞ્ઞભૂતેન થિનેન સેસનામકાયગેલઞ્ઞભૂતેન મિદ્ધેન ચ પરિયુટ્ઠિતા, અભિભૂતા ગહિતાતિ વુત્તં હોતિ. તે નિદ્દાબહુલા હોન્તિ.

૪૦. **ઉદ્ધતા**તિ ઉદ્ધચ્ચપકતિકા વિપ્ફન્દમાનચિત્તા, ઉદ્ધચ્ચેન હિ એકારમ્મણે ચિત્તં વિપ્ફન્દતિ ધજયટ્ઠિયં વાતેન પટાકા વિય. **અવૂપસન્તચિત્તા**તિ અનિબ્બુતચિત્તા, ઇધ કુક્કુચ્ચં ગહેતું વટ્ટતિ.

૪૧. **કઙ્ખી વિચિકિચ્છી**તિ એત્થ એકમેવિદં પઞ્ચમં નીવરણં. કિં નુ ખો ઇદન્તિ આરમ્મણં કઙ્ખનતો કઙ્ખી, ઇદમેવિદન્તિ નિચ્છેતું અસમત્થભાવતો વિચિકિચ્છાતિ વુચ્ચતિ, તેન સમન્નાગતા સમણબ્રાહ્મણા ‘‘કઙ્ખી વિચિકિચ્છી’’તિ વુત્તા.

૪૨. **અત્તુક્કંસનકા પરવમ્ભી**તિ યે અત્તાનં ઉક્કંસેન્તિ ઉક્ખિપન્તિ, ઉચ્ચે ઠાને ઠપેન્તિ, પરઞ્ચ વમ્ભેન્તિ ગરહન્તિ નિન્દન્તિ, નીચે ઠાને ઠપેન્તિ, તેસમેતં અધિવચનં. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે પરેહિ ''અસુકો ચ કિર અસુકો ચ અત્તાનં ઉક્કંસેન્તિ, અમ્હે ગરહન્તિ, દાસે વિય કરોન્તિ, ગણ્હથ ને''તિ અનુબદ્ધા પલાયિત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ગચ્છન્તરે વા ગુમ્બન્તરે વાતિ કાયકમ્મન્તસદિસં વિત્થારેતબ્બં.

૪૩. **છમ્ભી**તિ કાયથમ્ભનલોમહંસનકરેન થમ્ભેન સમન્નાગતા. **ભીરુકજાતિકા**તિ ભીરુકપકતિકા, ગામદારકા વિય ભયબહુલા અસૂરા કાતરાતિ વુત્તં હોતિ.

૪૪. **લાભસક્કારસિલોક**ન્તિ એત્થ લબ્ભતીતિ **લાભો**, ચતુન્નં પચ્ચયાનમેતં અધિવચનં. **સક્કારો**તિ સુન્દરકારો, પચ્ચયા એવ હિ પણીતપણીતા સુન્દરસુન્દરા ચ અભિસઙ્ખરિત્વા કતા સક્કારાતિ વુચ્ચન્તિ. યા ચ પરેહિ અત્તનો ગારવકિરિયા પુપ્ફાદીહિ વા પૂજા. **સિલોકો**તિ વણ્ણભણનં એતં , લાભઞ્ચ સક્કારઞ્ચ સિલોકઞ્ચ **લાભસક્કારસિલોકં**. **નિકામયમાના**તિ પત્થયમાના. ભયભેરવાવ્હાયનં અભિજ્ઝાલુવારસદિસમેવ. તદત્થદીપકં પનેત્થ પિયગામિકવત્થું કથેન્તિ –

એકો કિર પિયગામિકો નામ ભિક્ખુ સમાદિન્નધુતઙ્ગાનં ભિક્ખૂનં લાભં દિસ્વા ''અહમ્પિ ધુતઙ્ગં સમાદિયિત્વા લાભં ઉપ્પાદેમી''તિ ચિન્તેત્વા સોસાનિકઙ્ગં સમાદાય સુસાને વસતિ. અથેકદિવસં એકો કમ્મમુત્તો જરગ્ગવો દિવા ગોચરે ચરિત્વા રત્તિં તસ્મિં સુસાને પુપ્ફગુમ્બે સીસં કત્વા રોમન્થયમાનો અટ્ઠાસિ. પિયગામિકો રત્તિં ચઙ્કમના નિક્ખન્તો તસ્સ હનુસદ્દં સુત્વા ચિન્તેસિ ''અદ્ધા મં લાભગિદ્ધો એસ સુસાને વસતીતિ ઞત્વા દેવરાજા વિહેઠેતું આગતો''તિ, સો જરગ્ગવસ્સ પુરતો અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા ''સપ્પુરિસ દેવરાજ અજ્જ મે એકરત્તિં ખમ, સ્વે પટ્ઠાય ન એવં કરિસ્સામી''તિ નમસ્સમાનો સબ્બરત્તિં યાચન્તો અટ્ઠાસિ. તતો સૂરિયે ઉટ્ઠિતે તં દિસ્વા કત્તરયટ્ઠિયા પહરિત્વા પલાપેસિ ''સબ્બરત્તિં મં ભિંસાપેસી''તિ.

૪૫. **કુસીતા**તિ કોસજ્જાનુગતા. **હીનવીરિયા**તિ હીના વીરિયેન વિરહિતા વિયુત્તા, નિબ્બીરિયાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ કુસીતા કાયિકવીરિયારમ્ભવિરહિતા હોન્તિ, હીનવીરિયા ચેતસિકવીરિયારમ્ભવિરહિતા. તે આરમ્મણવવત્થાનમત્તમ્પિ કાતું ન સક્કોન્તિ. તેસં અવવત્થિતારમ્મણાનન્તિ સબ્બં પુબ્બસદિસમેવ.

૪૬. **મુટ્ઠસ્સતી**તિ નટ્ઠસ્સતી. **અસમ્પજાના**તિ પઞ્ઞારહિતા, ઇમસ્સ ચ પટિપક્ખે ''ઉપટ્ઠિતસ્સતીહમસ્મી''તિ વચનતો સતિભાજનિયમેવેતં. પઞ્ઞા પનેત્થ સતિદુબ્બલ્યદીપનત્થં વુત્તા. દુવિધા હિ સતિ પઞ્ઞાસમ્પયુત્તા પઞ્ઞાવિપ્પયુત્તા ચ. તત્થ પઞ્ઞાસમ્પયુત્તા બલવતી, વિપ્પયુત્તા દુબ્બલા, તસ્મા યદાપિ તેસં સતિ હોતિ, તદાપિ અસમ્પજાનન્તા મુટ્ઠસ્સતીયેવ તે, દુબ્બલાય સતિયા સતિકિચ્ચાભાવતોતિ એતમત્થં દીપેતું ''અસમ્પજાના''તિ વુત્તં. તે એવં મુટ્ઠસ્સતી અસમ્પજાના આરમ્મણવવત્થાનમત્તમ્પિ કાતું ન સક્કોન્તીતિ સબ્બં પુબ્બસદિસમેવ.

૪૭. **અસમાહિતા**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિવિરહિતા. **વિબ્ભન્તચિત્તા**તિ ઉબ્ભન્તચિત્તા. સમાધિવિરહેન લદ્ધોકાસેન ઉદ્ધચ્ચેન તેસં સમાધિવિરહાનં ચિત્તં નાનારમ્મણેસુ પરિબ્ભમતિ, વનમક્કટો વિય વનસાખાસુ ઉદ્ધચ્ચેન એકારમ્મણે વિપ્ફન્દતિ. પુબ્બે વુત્તનયેનેન તે એવં અસમાહિતા વિબ્ભન્તચિત્તા આરમ્મણવવત્થાનમત્તમ્પિ કાતું ન સક્કોન્તીતિ સબ્બં પુબ્બસદિસમેવ.

૪૮. **દુપ્પઞ્ઞા**તિ નિપ્પઞ્ઞાનમેતં અધિવચનં. પઞ્ઞા પન દુટ્ઠા નામ નત્થિ. **એળમૂગા**તિ એલમુખા, ખ-કારસ્સ ગ-કારો કતો. લાલમુખાતિ વુત્તં હોતિ. દુપ્પઞ્ઞાનઞ્હિ કથેન્તાનં લાલા મુખતો ગલતિ, લાલા ચ એલાતિ વુચ્ચતિ. યથાહ ''પસ્સેલમૂગં ઉરગં દુજ્જિવ્હ''ન્તિ. તસ્મા તે ''એળમૂગા''તિ વુચ્ચન્તિ. ''એલમુખા''તિપિ પાઠો. ''એલમુગા''તિ કેચિ પઠન્તિ, અપરે ''એલમુકા''તિપિ, સબ્બત્થ ''એલમુખા''તિ અત્થો. તે કથં ભયભેરવં અવ્હાયન્તિ? તે દુપ્પઞ્ઞા એળમૂગા આરમ્મણવવત્થાનમત્તમ્પિ કાતું ન સક્કોન્તિ. તેસં અવવત્થિતારમ્મણાનં અરઞ્ઞે વિહરન્તાનં દિવા દિટ્ઠં રત્તિં ભયભેરવં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ ''તે આકુલચિત્તા અપ્પમત્તકેનપિ તસન્તિ વિત્તસન્તિ, રજ્જું વા લતં વા દિસ્વા સપ્પસઞ્ઞિનો હોન્તિ, ખાણું દિસ્વા યક્ખસઞ્ઞિનો, થલં વા પબ્બતં વા દિસ્વા હત્થિસઞ્ઞિનો સપ્પાદીહિ અનયબ્યસનં આપાદિતા વિય હોન્તી''તિ. એવં તં ભયભેરવં અત્તનિ સમારોપનટ્ઠેન અવ્હાયન્તિ પક્કોસન્તિ. **પઞ્ઞાસમ્પન્નોહમસ્મી**તિ એત્થ **પઞ્ઞાસમ્પન્નો**તિ પઞ્ઞાય સમ્પન્નો સમન્નાગતો, નો ચ ખો વિપસ્સનાપઞ્ઞાય, ન મગ્ગપઞ્ઞાય, અપિચ ખો પન ઇમેસુ સોળસસુ ઠાનેસુ આરમ્મણવવત્થાનપઞ્ઞાયાતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ વુત્તનયમેવાતિ.

વચીકમ્મન્તવારાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સોળસટ્ઠાનારમ્મણપરિગ્ગહો નિટ્ઠિતો.

ભયભેરવસેનાસનાદિવણ્ણના

૪૯. **તસ્સ મય્હ**ન્તિ કો અનુસન્ધિ? બોધિસત્તો કિર ઇમાનિ સોળસારમ્મણાનિ પરિગ્ગણ્હન્તો ચ ભયભેરવં અદિસ્વા ભયભેરવં નામ એવરૂપાસુ રત્તીસુ એવરૂપે સેનાસને ચ પઞ્ઞાયતિ, હન્દ નં તત્થાપિ ગવેસિસ્સામીતિ ભયભેરવગવેસનમકાસિ, એતમત્થં ભગવા ઇદાનિ બ્રાહ્મણસ્સ દસ્સેન્તો **તસ્સ મય્હ**ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **યા તા**તિ ઉભયમેતં રત્તીનંયેવ ઉદ્દેસનિદ્દેસવચનં. **અભિઞ્ઞાતા**તિ એત્થ **અભી**તિ લક્ખણત્થે ઉપસગ્ગો. તસ્મા અભિઞ્ઞાતાતિ ચન્દપારિપૂરિયા ચન્દપરિક્ખયેનાતિ એવમાદીહિ લક્ખણેહિ ઞાતાતિ વેદિતબ્બા. **અભિલક્ખિતા**તિ એત્થ ઉપસગ્ગમત્તમેવ, તસ્મા અભિલક્ખિતાતિ લક્ખણીયા ઇચ્ચેવ અત્થો, ઉપોસથસમાદાનધમ્મસ્સવનપૂજાસક્કારાદિકરણત્થં લક્ખેતબ્બા સલ્લક્ખેતબ્બા ઉપલક્ખેતબ્બાતિ વુત્તં હોતિ.

ચાતુદ્દસીતિ પક્ખસ્સ પઠમદિવસતો પભુતિ ચતુદ્દસન્નં પૂરણી એકા રત્તિ. એવં **પઞ્ચદસી અટ્ઠમી** ચ. **પક્ખસ્સા**તિ સુક્કપક્ખસ્સ કણ્હપક્ખસ્સ ચ. એતા તિસ્સો તિસ્સો કત્વા છ રત્તિયો, તસ્મા સબ્બત્થ પક્ખવચનં યોજેતબ્બં ''પક્ખસ્સ ચાતુદ્દસી પક્ખસ્સ પઞ્ચદસી પક્ખસ્સ અટ્ઠમી''તિ. અથ પઞ્ચમી કસ્મા ન ગહિતાતિ? અસબ્બકાલિકત્તા. બુદ્ધે કિર ભગવતિ અનુપ્પન્નેપિ ઉપ્પજ્જિત્વા અપરિનિબ્બુતેપિ પઞ્ચમી અનભિલક્ખિતાયેવ, પરિનિબ્બુતે પન ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરા ચિન્તેસું ''ધમ્મસ્સવનં ચિરેન હોતી''તિ. તતો સમ્મન્નિત્વા પઞ્ચમીતિ ધમ્મસ્સવનદિવસં ઠપેસું, તતો પભુતિ સા અભિલક્ખિતા જાતા, એવં અસબ્બકાલિકત્તા એત્થ ન ગહિતાતિ.

તથારૂપાસૂતિ તથાવિધાસુ. **આરામચેતિયાની**તિ પુપ્ફારામફલારામાદયો આરામા એવ આરામચેતિયાનિ. ચિત્તીકતટ્ઠેન હિ **ચેતિયાની**તિ વુચ્ચન્તિ, પૂજનીયટ્ઠેનાતિ વુત્તં હોતિ. **વનચેતિયાની**તિ બલિહરણવનસણ્ડસુભગવનદેવસાલવનાદીનિ વનાનિયેવ વનચેતિયાનિ. **રુક્ખચેતિયાની**તિ ગામનિગમાદિદ્વારેસુ પૂજનીયરુક્ખાયેવ રુક્ખચેતિયાનિ. લોકિયા હિ દિબ્બાધિવત્થાતિ વા મઞ્ઞમાના તેસુયેવ વા દિબ્બસઞ્ઞિનો હુત્વા

આરામવનરુક્ખે ચિત્તીકરોન્તિ , પૂજેન્તિ, તેન તે સબ્બેપિ **ચેતિયાની**તિ વુચ્ચન્તિ. **ભિંસનકાની**તિ ભયજનકાનિ, પસ્સતોપિ સુણતોપિ ભયં જનેન્તિ. **સલોમહંસાની**તિ સહેવ લોમહંસેન વત્તન્તિ, પવિસમાનસ્સેવ લોમહંસજનનતો. **અપ્પેવ નામ પસ્સેય્ય**ન્તિ અપિ નામ તં ભયભેરવં પસ્સેય્યમેવ. **અપરેન સમયેના**તિ, ''એતદહોસિ યંનૂનાહ''ન્તિ એવં ચિન્તિતકાલતો પટ્ઠાય અઞ્ઞેન કાલેન.

તત્થ ચ મે બ્રાહ્મણ વિહરતોતિ તથારૂપેસુ સેનાસનેસુ યં યં મનુસ્સાનં આયાચનઉપહારકરણારહં યક્ખટ્ઠાનં પુપ્ફધૂપમંસરુહિરવસામેદપિહકપપ્ફાસસુરામેરયાદીહિ ઓકિણ્ણકિલિન્નધરણિતલં એકનિપાતં વિય યક્ખરક્ખસપિસાચાનં, યં દિવાપિ પસ્સન્તાનં હદયં મઞ્ઞે ફલતિ, તં ઠાનં સન્ધાયાહ ''તત્થ ચ મે, બ્રાહ્મણ, વિહરતો''તિ. **મગો વા આગચ્છતી**તિ સિઙ્ગાનિ વા ખુરાનિ વા કોટ્ટેન્તો ગોકણ્ણખગ્ગાદીપિવરાહાદિભેદો મગો વા આગચ્છતિ, સબ્બચતુપ્પદાનઞ્હિ ઇધ **મગો**તિ નામં. કત્થચિ પન કાળસિઙ્ગાલોપિ વુચ્ચતિ. યથાહ –

> ''ઉસભસ્સેવ તે ખન્ધો, સીહસ્સેવ વિજમ્ભિતં;
> મગરાજ નમો ત્યત્થુ, અપિ કિઞ્ચિ લભામસે''તિ. (જા॰ ૧.૩.૧૩૩);

મોરો વા કટ્ઠં પાતેતીતિ મોરો વા સુક્ખકટ્ઠં રુક્ખતો ચાલેત્વા પાતેતિ. મોરગ્ગહણેન ચ ઇધ સબ્બપક્ખિગ્ગહણં અધિપ્પેતં, તેન યો કોચિ પક્ખીતિ વુત્તં હોતિ. અથ વા મોરો વાતિ વા સદ્દેન અઞ્ઞો વા કોચિ પક્ખીતિ. એસ નયો પુરિમે મગગ્ગહણેપિ. **વાતો વા પણ્ણકસટં એરેતી**તિ વાતો વા પણ્ણકચવરં ઘટ્ટેતિ. **એતં નૂન તં ભયભેરવં આગચ્છતી**તિ યમેતં આગચ્છતિ, તં ભયભેરવં નૂનાતિ. ઇતો પભુતિ ચ આરમ્મણમેવ ભયભેરવન્તિ વેદિતબ્બં. પરિત્તસ્સ ચ અધિમત્તસ્સ ચ ભયસ્સ આરમ્મણત્તા સુખારમ્મણં રૂપં સુખમિવ. **કિં નુ ખો અહં અઞ્ઞદત્થુ ભયપટિકઙ્ખી વિહરામી**તિ અહં ખો કિં કારણં એકંસેનેવ ભયં આકઙ્ખમાનો ઇચ્છમાનો હુત્વા વિહરામિ.

યથાભૂતં યથાભૂતસ્સાતિ યેન યેન ઇરિયાપથેન ભૂતસ્સ ભવિતસ્સ સતો વત્તમાનસ્સ સમઙ્ગીભૂતસ્સ વા. **મે**તિ મમ સન્તિકે. **તથાભૂતં તથાભૂતો** વાતિ તેન તેનેવ ઇરિયાપથેન ભૂતો ભવિતો સન્તો વત્તમાનો સમઙ્ગીભૂતો વાતિ અત્થો. **સો ખો અહં…પે॰… પટિવિનેમી**તિ બોધિસત્તસ્સ કિર ચઙ્કમન્તસ્સ તસ્મિં મગસિઙ્ગખુરસદ્દાદિભેદે ભયભેરવારમ્મણે આગતે નેવ મહાસત્તો તિટ્ઠતિ, ન નિસીદતિ ન સયતિ, અથ ખો ચઙ્કમન્તોવ પરિવીમંસન્તો પરિવિચિનન્તો ભયભેરવં ન પસ્સતિ, મગસિઙ્ગખુરસદ્દાદિમત્તમેવ ચેતં હોતિ, સો તં ઞત્વા ઇદં નામેતં, ન ભયભેરવન્તિ તતો તિટ્ઠતિ વા નિસીદતિ વા સયતિ વા. એતમત્થં દસ્સેન્તો ''સો ખો અહ''ન્તિઆદિમાહ. એસ નયો સબ્બપેય્યાલેસુ. ઇતો પરઞ્ચ ઇરિયાપથપટિપાટિયા અવત્વા આસન્નપટિપાટિયા ઇરિયાપથા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા, ચઙ્કમન્તસ્સ હિ ભયભેરવે આગતે ન ઠિતો ન નિસિન્નો ન નિપન્નો ઠિતસ્સાપિ આગતે ન ચઙ્કમીતિ એવં તસ્સ આસન્નપટિપાટિયા વુત્તાતિ.

ભયભેરવસેનાસનાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અસમ્મોહવિહારવણ્ણના

૫૦. એવં ભિંસનકેસુપિ ઠાનેસુ અત્તનો ભયભેરવાભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઞાયીનં સમ્મોહટ્ઠાનેસુ અત્તનો અસમ્મોહવિહારં દસ્સેતું **સન્તિ ખો પન, બ્રાહ્મણા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **સન્તી**તિ અત્થિ સંવિજ્જન્તિ ઉપલબ્ભન્તિ. **રત્તિંયેવ સમાનન્તિ** રત્તિંયેવ સન્તં, **દિવાતિ સઞ્ઞાનન્તી**તિ ‘‘દિવસો અય’’ન્તિ સઞ્ઞાનન્તિ. **દિવાયેવ સમાનન્તિ** દિવસંયેવ સન્તં. **રત્તીતિ સઞ્ઞાનન્તી**તિ ‘‘રત્તિ અય’’ન્તિ સઞ્ઞાનન્તિ. કસ્મા પનેતે એવંસઞ્ઞિનો હોન્તીતિ. વુટ્ઠાનકોસલ્લાભાવતો વા સકુણરુતતો વા. કથં? ઇધેકચ્ચો ઓદાતકસિણલાભી દિવા પરિકમ્મં કત્વા દિવા સમાપન્નો દિવાયેવ વુટ્ઠહામીતિ મનસિકારં ઉપ્પાદેતિ, નો ચ ખો અદ્ધાનપરિચ્છેદે કુસલો હોતિ. સો દિવસં અતિક્કમિત્વા રત્તિભાગે વુટ્ઠાતિ. ઓદાતકસિણફરણવસેન ચસ્સ વિસદં હોતિ વિભૂતં સુવિભૂતં. સો, દિવા વુટ્ઠહામીતિ ઉપ્પાદિતમનસિકારતાય ઓદાતકસિણફરણવિસદવિભૂતતાય ચ રત્તિંયેવ સમાનં દિવાતિ સઞ્ઞાનાતિ. ઇધ પનેકચ્ચો નીલકસિણલાભી રત્તિં પરિકમ્મં કત્વા રત્તિં સમાપન્નો રત્તિંયેવ વુટ્ઠહામીતિ મનસિકારં ઉપ્પાદેતિ, નો ચ ખો અદ્ધાનપરિચ્છેદે કુસલો હોતિ. સો રત્તિં અતિક્કમિત્વા દિવસભાગે વુટ્ઠાતિ. નીલકસિણફરણવસેન ચસ્સ અવિસદં હોતિ અવિભૂતં. સો રત્તિં વુટ્ઠહામીતિ ઉપ્પાદિતમનસિકારતાય નીલકસિણફરણાવિસદાવિભૂતતાય ચ દિવાયેવ સમાનં રત્તીતિ સઞ્ઞાનાતિ. એવં તાવ વુટ્ઠાનકોસલ્લાભાવતો એવંસઞ્ઞિનો હોન્તિ.

સકુણરુતતો પન ઇધેકચ્ચો અન્તોસેનાસને નિસિન્નો હોતિ. અથ દિવા રવનકસકુણા કાકાદયો ચન્દાલોકેન દિવાતિ મઞ્ઞમાના રત્તિં રવન્તિ, અઞ્ઞેહિ વા કારણેહિ. સો તેસં સદ્દં સુત્વા રત્તિંયેવ સમાનં દિવાતિ સઞ્ઞાનાતિ. ઇધ પનેકચ્ચો પબ્બતન્તરે ગમ્ભીરાય ઘનવનપ્પટિચ્છન્નાય ગિરિગુહાય સત્તાહવદ્દલિકાય વત્તમાનાય અન્તરહિતસૂરિયાલોકે કાલે નિસિન્નો હોતિ. અથ રત્તિં રવનકસકુણા ઉલૂકાદયો મજ્ઝન્હિકસમયેપિ તત્થ તત્થ સમન્ધકારે નિલીના રત્તિસઞ્ઞાય વા અઞ્ઞેહિ વા કારણેહિ રવન્તિ. સો તેસં સદ્દં સુત્વા દિવાયેવ સમાનં રત્તીતિ સઞ્ઞાનાતિ. એવં સકુણરુતતો એવંસઞ્ઞિનો હોન્તીતિ. **ઇદમહન્તિ** ઇદં અહં એવં સઞ્ઞાનનં . **સમ્મોહવિહારસ્મિં વદામી**તિ સમ્મોહવિહારપરિયાપન્નં અન્તોગધં, સમ્મોહવિહારાનં અઞ્ઞતરં વદામીતિ વુત્તં હોતિ.

અહં ખો પન બ્રાહ્મણ...પે॰... સઞ્ઞાનામીતિ પાકટો બોધિસત્તસ્સ રત્તિન્દિવપરિચ્છેદો સત્તાહવદ્દલેપિ ચન્દિમસૂરિયેસુ અદિસ્સમાનેસુપિ જાનાતિયેવ ‘‘એત્તકં પુરેભત્તકાલો ગતો, એત્તકં પચ્છાભત્તકાલો, એત્તકં પઠમયામો, એત્તકં મજ્ઝિમયામો, એત્તકં પચ્છિમયામો’’તિ, તસ્મા એવમાહ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં યં પૂરિતપારમી બોધિસત્તો એવં જાનાતિ. પદેસઞાણે ઠિતાનં સાવકાનમ્પિ હિ રત્તિન્દિવપરિચ્છેદો પાકટો હોતિ.

કલ્યાણિયમહાવિહારે કિર ગોદત્તત્થેરો દ્વઙ્ગુલકાલે ભત્તં ગહેત્વા અઙ્ગુલકાલે ભુઞ્જતિ. સૂરિયે અદિસ્સમાનેપિ પાતોયેવ સેનાસનં પવિસિત્વા તાય વેલાય નિક્ખમતિ. એકદિવસં આરામિકા ‘‘સ્વે થેરસ્સ નિક્ખમનકાલે પસ્સામા’’તિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા કાલત્થમ્ભમૂલે નિસીદિંસુ. થેરો દ્વઙ્ગુલકાલેયેવ નિક્ખમતિ. તતો પભુતિ કિર સૂરિયે અદિસ્સમાનેપિ થેરસ્સ નિક્ખમનસઞ્ઞાય એવ ભેરિં આકોટેન્તિ.

અજગરવિહારેપિ કાળદેવત્થેરો અન્તોવસ્સે યામગણ્ડિકં પહરતિ, આચિણ્ણમેતં થેરસ્સ. ન ચ યામયન્તનાળિકં પયોજેતિ, અઞ્ઞે ભિક્ખૂ પયોજેન્તિ. અથ નિક્ખન્તે પઠમે યામે થેરે મુગ્ગરં ગહેત્વા ઠિતમત્તેયેવ એકં દ્વે વારે પહરન્તેયેવ વા યામયન્તં પતતિ, એવં તીસુ યામેસુ સમણધમ્મં કત્વા થેરો પાતોયેવ ગામં પવિસિત્વા પિણ્ડપાતં આદાય વિહારં આગન્ત્વા ભોજનવેલાય પત્તં ગહેત્વા દિવા વિહારટ્ઠાનં ગન્ત્વા સમણધમ્મં કરોતિ. ભિક્ખૂ કાલત્થમ્ભં દિસ્વા થેરસ્સ અદિસ્વા આગમનત્થાય પેસેન્તિ. સો ભિક્ખુ થેરં દિવા વિહારટ્ઠાના નિક્ખમન્તમેવ વા અન્તરામગ્ગે વા પસ્સતિ. એવં પદેસઞાણે ઠિતાનં સાવકાનમ્પિ રત્તિન્દિવપરિચ્છેદો પાકટો હોતિ, કિમઙ્ગં પન બોધિસત્તાનન્તિ.

યં ખો તં બ્રાહ્મણ…પે॰… વદેય્યાતિ એત્થ પન ‘‘યં ખો તં, બ્રાહ્મણ, અસમ્મોહધમ્મો સત્તો લોકે ઉપ્પન્નો… પે॰… સુખાય દેવમનુસ્સાન’’ન્તિ વચનં વદમાનો કોચિ સમ્મા વદેય્ય, સમ્મા વદમાનો સિયા, ન વિતથવાદી અસ્સ. મમેવ તં વચનં વદમાનો સમ્મા વદેય્ય, સમ્મા વદમાનો સિયા, ન વિતથવાદી અસ્સાતિ એવં પદસમ્બન્ધો વેદિતબ્બો.

તત્થ **અસમ્મોહધમ્મો**તિ અસમ્મોહસભાવો. **લોકે**તિ મનુસ્સલોકે. **બહુજનહિતાયા**તિ બહુજનસ્સ હિતત્થાય, પઞ્ઞાસમ્પત્તિયા દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકહિતૂપદેસકોતિ. **બહુજનસુખાયા**તિ બહુજનસ્સ સુખત્થાય, ચાગસમ્પત્તિયા ઉપકરણસુખસ્સ દાયકોતિ. **લોકાનુકમ્પાયા**તિ લોકસ્સ અનુકમ્પત્થાય, મેત્તાકરુણાસમ્પત્તિયા માતાપિતરો વિય લોકસ્સ રક્ખિતા ગોપયિતાતિ. **અત્થાય હિતાય સુખાય દેવમનુસ્સાન**ન્તિ ઇધ દેવમનુસ્સગ્ગહણેન ચ ભબ્બપુગ્ગલવેનેય્યસત્તેયેવ ગહેત્વા તેસં નિબ્બાનમગ્ગફલાધિગમાય અત્તનો ઉપ્પત્તિં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બો. **અત્થાયા**તિ હિ વુત્તે પરમત્થત્થાય નિબ્બાનાયાતિ વુત્તં હોતિ. **હિતાયા**તિ વુત્તે તં સમ્પાપકમગ્ગત્થાયાતિ વુત્તં હોતિ, નિબ્બાનસમ્પાપકમગ્ગતો હિ ઉત્તરિ હિતં નામ નત્થિ. **સુખાયા**તિ વુત્તે ફલસમાપત્તિસુખત્થાયાતિ વુત્તં હોતિ, તતો ઉત્તરિ સુખાભાવતો. વુત્તઞ્ચેતં ‘‘અયં સમાધિ પચ્ચુપ્પન્નસુખો ચેવ આયતિઞ્ચ સુખવિપાકો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫; અ॰ નિ॰ ૫.૨૭; વિભ॰ ૮૦૪).

અસમ્મોહવિહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુબ્બભાગપટિપદાદિવણ્ણના

૫૧. એવં ભગવા બુદ્ધગુણપટિલાભાવસાનં અત્તનો અસમ્મોહવિહારં બ્રાહ્મણસ્સ દસ્સેત્વા ઇદાનિ યાય પટિપદાય તં કોટિપ્પત્તં અસમ્મોહવિહારં અધિગતો, તં પુબ્બભાગતો પભુતિ દસ્સેતું **આરદ્ધં ખો પન મે બ્રાહ્મણા**તિઆદિમાહ.

કેચિ પનાહુ ‘‘ઇમં અસમ્મોહવિહારં સુત્વા બ્રાહ્મણસ્સ ચિત્તમેવં ઉપ્પન્નં ‘કાય નુ ખો પટિપદાય ઇમં પત્તો’તિ, તસ્સ ચિત્તમઞ્ઞાય ઇમાયાહં પટિપદાય ઇમં ઉત્તમં અસમ્મોહવિહારં પત્તોતિ દસ્સેન્તો એવમાહા’’તિ.

તત્થ **આરદ્ધં ખો પન મે, બ્રાહ્મણ, વીરિયં અહોસી**તિ, બ્રાહ્મણ, ન મયા અયં ઉત્તમો અસમ્મોહવિહારો કુસીતેન મુટ્ઠસ્સતિના સારદ્ધકાયેન વિક્ખિત્તચિત્તેન વા અધિગતો, અપિચ ખો તદધિગમાય આરદ્ધં ખો પન મે વીરિયં અહોસિ, બોધિમણ્ડે નિસિન્નેન મયા ચતુરઙ્ગવીરિયં આરદ્ધં અહોસિ, પગ્ગહિતં અસિથિલપ્પવત્તિતન્તિ વુત્તં હોતિ. આરદ્ધત્તાયેવ ચ મેતં **અસલ્લીનં** અહોસિ.

ઉપટ્ઠિતા સતિ અસમ્મુટ્ઠાતિ ન કેવલઞ્ચ વીરિયમેવ, સતિપિ મે આરમ્મણાભિમુખીભાવેન ઉપટ્ઠિતા અહોસિ. ઉપટ્ઠિતત્તાયેવ ચ અસમ્મુટ્ઠા. **પસ્સદ્ધો કાયો**તિ કાયચિત્તપ્પસ્સદ્ધિસમ્ભવેન કાયોપિ મે પસ્સદ્ધો અહોસિ. તત્થ યસ્મા નામકાયે પસ્સદ્ધે રૂપકાયોપિ પસ્સદ્ધોયેવ હોતિ, તસ્મા નામકાયો રૂપકાયોતિ અવિસેસેત્વાવ પસ્સદ્ધો કાયોતિ વુત્તં. **અસારદ્ધો**તિ સો ચ ખો પસ્સદ્ધત્તાયેવ અસારદ્ધો, વિગતદરથોતિ વુત્તં હોતિ. **સમાહિતં ચિત્તં એકગ્ગ**ન્તિ ચિત્તમ્પિ મે સમ્મા આહિતં સુટ્ઠુ ઠપિતં અપ્પિતં વિય અહોસિ. સમાહિતત્તા એવ ચ એકગ્ગં અચલં નિપ્ફન્દનન્તિ, એત્તાવતા ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપટિપદા કથિતા હોતિ.

ઇદાનિ ઇમાય પટિપદાય અધિગતં પઠમજ્ઝાનં આદિં કત્વા વિજ્જાત્તયપરિયોસાનં વિસેસં દસ્સેન્તો **સો ખો અહન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **વિવિચ્ચેવ કામેહિ...પે॰... ચતુત્થજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહાસિન્તિ** એત્થ તાવ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે પથવીકસિણકથાયં વુત્તં. કેવલઞ્હિ તત્થ ‘‘ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી’’તિ આગતં, ઇધ ‘‘વિહાસિ’’ન્તિ, અયમેવ વિસેસો. કિં કત્વા પન ભગવા ઇમાનિ ઝાનાનિ ઉપસમ્પજ્જ વિહાસીતિ, કમ્મટ્ઠાનં ભાવેત્વા. કતરં? આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં.

ઇમાનિ ચ પન ચત્તારિ ઝાનાનિ કેસઞ્ચિ ચિત્તેકગ્ગતત્થાનિ હોન્તિ, કેસઞ્ચિ વિપસ્સનાપાદકાનિ, કેસઞ્ચિ અભિઞ્ઞાપાદકાનિ, કેસઞ્ચિ નિરોધપાદકાનિ, કેસઞ્ચિ ભવોક્કમનત્થાનિ. તત્થ ખીણાસવાનં ચિત્તેકગ્ગતત્થાનિ હોન્તિ. તે હિ સમાપજ્જિત્વા એકગ્ગચિત્તા સુખં દિવસં વિહરિસ્સામાતિ ઇચ્ચેવં કસિણપરિકમ્મં કત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેન્તિ. સેક્ખપુથુજ્જનાનં સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સમાહિતેન ચિત્તેન વિપસ્સિસ્સામાતિ નિબ્બત્તેન્તાનં વિપસ્સનાપાદકાનિ હોન્તિ. યે પન અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ‘‘એકોપિ હુત્વા બહુધા હોતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૮; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૦૨) વુત્તનયા અભિઞ્ઞાયો પત્થેન્તા નિબ્બત્તેન્તિ, તેસં અભિઞ્ઞાપાદકાનિ હોન્તિ. યે પન અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા સત્તાહં અચિત્તા હુત્વા દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિરોધં નિબ્બાનં પત્વા સુખં વિહરિસ્સામાતિ નિબ્બત્તેન્તિ, તેસં નિરોધપાદકાનિ હોન્તિ. યે પન અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અપરિહીનજ્ઝાના બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જિસ્સામાતિ નિબ્બત્તેન્તિ, તેસં ભવોક્કમનત્થાનિ હોન્તિ.

ભગવતા પનિદં ચતુત્થજ્ઝાનં બોધિરુક્ખમૂલે નિબ્બત્તિતં, તં તસ્સ વિપસ્સનાપાદકઞ્ચેવ અહોસિ અભિઞ્ઞાપાદકઞ્ચ સબ્બકિચ્ચસાધકઞ્ચ, સબ્બલોકિયલોકુત્તરગુણદાયકન્તિ વેદિતબ્બં.

પુબ્બભાગપટિપદાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુબ્બેનિવાસકથાવણ્ણના

૫૨. યેસઞ્ચ ગુણાનં દાયકં અહોસિ, તેસં એકદેસં દસ્સેન્તો **સો એવં સમાહિતે ચિત્તે**તિઆદિમાહ. તત્થ દ્વિન્નં વિજ્જાનં અનુપદવણ્ણના ચેવ ભાવનાનયો ચ વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતો. કેવલઞ્હિ તત્થ ‘‘સો એવં સમાહિતે ચિત્તે...પે॰... અભિનિન્નામેતી’’તિ વુત્તં, ઇધ ‘‘અભિનિન્નામેસિ’’ન્તિ. **અયં ખો મે બ્રાહ્મણા**તિ અયઞ્ચ અપ્પનાવારો તત્થ અનાગતોતિ અયમેવ વિસેસો. તત્થ **સો**તિ સો અહં. **અભિનિન્નામેસિ**ન્તિ અભિનીહરિં. અભિનિન્નામેસિન્તિ ચ વચનતો **સો**તિ એત્થ સો અહન્તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

યસ્મા ચિદં ભગવતો વસેન પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં આગતં, તસ્મા ‘‘સો તતો ચુતો ઇધૂપપન્નો’’તિ એત્થ એવં યોજના વેદિતબ્બા. એત્થ હિ **સો તતો ચુતો**તિ પટિનિવત્તન્તસ્સ પચ્ચવેક્ખણં. તસ્મા **ઇધૂપપન્નો**તિ ઇમિસ્સા ઇધૂપપત્તિયા અનન્તરં. **અમુત્ર ઉદપાદિ**ન્તિ તુસિતભવનં સન્ધાયાહાતિ વેદિતબ્બો. **તત્રાપાસિં એવંનામો**તિ તત્રાપિ તુસિતભવને સેતકેતુ નામ દેવપુત્તો અહોસિં. **એવંગોત્તો**તિ તાહિ દેવતાહિ સદ્ધિં એકગોત્તો. **એવંવણ્ણો**તિ સુવણ્ણવણ્ણો. **એવમાહારો**તિ દિબ્બસુધાહારો. **એવંસુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી**તિ એવં દિબ્બસુખપટિસંવેદી. દુક્ખં પન સઙ્ખારદુક્ખમત્તમેવ . **એવમાયુપરિયન્તો**તિ એવં સત્તપઞ્ઞાસવસ્સકોટિસટ્ઠિવસ્સસતસહસ્સાયુપરિયન્તો. **સો તતો ચુતો**તિ સો અહં તતો તુસિતભવનતો ચુતો. **ઇધૂપપન્નો**તિ ઇધ મહામાયાય દેવિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો.

અયં ખો મે બ્રાહ્મણાતિઆદીસુ **મે**તિ મયા. **વિજ્જા**તિ વિદિતકરણટ્ઠેન વિજ્જા. કિં વિદિતં કરોતિ? પુબ્બેનિવાસં. **અવિજ્જા**તિ તસ્સેવ પુબ્બેનિવાસસ્સ અવિદિતકરણટ્ઠેન તપ્પટિચ્છાદકો મોહો વુચ્ચતિ. **તમો**તિ સ્વેવ મોહો પટિચ્છાદકટ્ઠેન ''તમો''તિ વુચ્ચતિ. **આલોકો**તિ સાયેવ વિજ્જા ઓભાસકરણટ્ઠેન ''આલોકો''તિ વુચ્ચતિ. એત્થ ચ વિજ્જા અધિગતાતિ અયં અત્થો, સેસં પસંસાવચનં. યોજના પનેત્થ અયં ખો મે વિજ્જા અધિગતા, તસ્સ મે અધિગતવિજ્જસ્સ અવિજ્જા વિહતા, વિનટ્ઠાતિ અત્થો. કસ્મા? યસ્મા વિજ્જા ઉપ્પન્ના. એસ નયો ઇતરસ્મિમ્પિ પદદ્વયે.

યથા તન્તિ એત્થ **યથા**તિ ઓપમ્મે. **તન્તિ** નિપાતો. સતિયા અવિપ્પવાસેન **અપ્પમત્તસ્સ**. વીરિયાતાપેન **આતાપિનો**. કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખતાય **પહિતત્તસ્સ**, પેસિતત્તસ્સાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ ''યથા અપ્પમત્તસ્સ આતાપિનો પહિતત્તસ્સ વિહરતો અવિજ્જા વિહઞ્ઞેય્ય, વિજ્જા ઉપ્પજ્જેય્ય. તમો વિહઞ્ઞેય્ય, આલોકો ઉપ્પજ્જેય્ય. એવમેવ મમ અવિજ્જા વિહતા, વિજ્જા ઉપ્પન્ના. તમો વિહતો, આલોકો ઉપ્પન્નો. એતસ્સ મે પધાનાનુયોગસ્સ અનુરૂપમેવ ફલં લદ્ધ''ન્તિ.

પુબ્બેનિવાસકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દિબ્બચક્ખુઞાણકથાવણ્ણના

૫૩. ચુતૂપપાતકથાયં યસ્મા ઇધ ભગવતો વસેન પાળિ આગતા, તસ્મા ''પસ્સામિ પજાનામી''તિ વુત્તં, અયં વિસેસો. સેસં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તસદિસમેવ.

એત્થ પન **વિજ્જા**તિ દિબ્બચક્ખુઞાણવિજ્જા. **અવિજ્જા**તિ સત્તાનં ચુતિપટિસન્ધિપટિચ્છાદિકા અવિજ્જા. સેસં વુત્તનયમેવાતિ. યસ્મા ચ પૂરિતપારમીનં મહાસત્તાનં પરિકમ્મકિચ્ચં નામ નત્થિ. તે હિ ચિત્તે અભિનિન્નામિતમત્તેયેવ અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તિ, દિબ્બેન ચક્ખુના સત્તે પસ્સન્તિ. તસ્મા યો તત્થ પરિકમ્મં આદિં કત્વા ભાવનાનયો વુત્તો, ન તેન ઇધ અત્થોતિ.

દિબ્બચક્ખુઞાણકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આસવક્ખયઞાણકથાવણ્ણના

૫૪. તતિયવિજ્જાય **સો એવં સમાહિતે ચિત્તે**તિ વિપસ્સનાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તં વેદિતબ્બં. **આસવાનં ખયઞાણાયા**તિ અરહત્તમગ્ગઞાણત્થાય. અરહત્તમગ્ગો હિ આસવવિનાસનતો આસવાનં ખયોતિ વુચ્ચતિ, તત્ર ચેતં ઞાણં, તપ્પરિયાપન્નત્તાતિ. **ચિત્તં અભિનિન્નામેસિ**ન્તિ વિપસ્સનાચિત્તં અભિનીહરિં. **સો ઇદં દુક્ખન્તિ** એવમાદીસુ ''એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો''તિ સબ્બમ્પિ દુક્ખસચ્ચં સરસલક્ખણપટિવેધેન યથાભૂતં અબ્ભઞ્ઞાસિં જાનિં પટિવિજ્ઝિં. તસ્સ ચ દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તિકં તણ્હં **અયં દુક્ખસમુદયો**તિ. તદુભયમ્પિ યં ઠાનં પત્વા નિરુજ્ઝતિ, તં તેસં અપ્પવત્તિં નિબ્બાનં **અયં દુક્ખનિરોધો**તિ. તસ્સ સમ્પાપકં અરિયમગ્ગં **અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા**તિ સરસલક્ખણપટિવેધેન યથાભૂતં અબ્ભઞ્ઞાસિં જાનિં પટિવિજ્ઝિન્તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

એવં સરૂપતો સચ્ચાનિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ કિલેસવસેન પરિયાયતો દસ્સેન્તો **ઇમે આસવા**તિઆદિમાહ. **તસ્સ મે એવં જાનતો એવં પસ્સતો**તિ તસ્સ મય્હં એવં જાનન્તસ્સ એવં પસ્સન્તસ્સ. સહ વિપસ્સનાય કોટિપ્પત્તં મગ્ગં કથેતિ. **કામાસવા**તિ કામાસવતો. **વિમુચ્ચિત્થા**તિ ઇમિના ફલક્ખણં દસ્સેતિ, મગ્ગક્ખણે હિ ચિત્તં વિમુચ્ચતિ, ફલક્ખણે વિમુત્તં હોતિ. **વિમુત્તસ્મિં વિમુત્તમિતિ ઞાણ**ન્તિ ઇમિના પચ્ચવેક્ખણઞાણં દસ્સેતિ. **ખીણા જાતી**તિઆદીહિ તસ્સ ભૂમિં, તેન હિ ઞાણેન ભગવા પચ્ચવેક્ખન્તો ''ખીણા જાતી''તિઆદીનિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. કતમા પન ભગવતો જાતિ ખીણા, કથઞ્ચ નં અબ્ભઞ્ઞાસીતિ? ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા, પુબ્બેવ ખીણત્તા, ન અનાગતા, અનાગતે વાયામાભાવતો, ન પચ્ચુપ્પન્ના, વિજ્જમાનત્તા. યા પન મગ્ગસ્સ અભાવિતત્તા ઉપ્પજ્જેય્ય એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધભેદા જાતિ, સા મગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા અનુપ્પાદધમ્મતં આપજ્જનેન ખીણા, તં સો મગ્ગભાવનાય પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખિત્વા ''કિલેસાભાવે વિજ્જમાનમ્પિ કમ્મં આયતિં અપ્પટિસન્ધિકં હોતી''તિ જાનન્તો અબ્ભઞ્ઞાસિ.

વુસિતન્તિ વુત્થં પરિવુત્થં, કતં ચરિતં નિટ્ઠિતન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં, પુથુજ્જનકલ્યાણકેન હિ સદ્ધિં સત્તસેક્ખા બ્રહ્મચરિયવાસં વસન્તિ નામ, ખીણાસવો વુત્થવાસો. તસ્મા ભગવા અત્તનો બ્રહ્મચરિયવાસં પચ્ચવેક્ખન્તો ''વુસિતં બ્રહ્મચરિય''ન્તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **કતં કરણીય**ન્તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાવસેન સોળસવિધમ્પિ કિચ્ચં નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. પુથુજ્જનકલ્યાણકાદયો હિ તં કિચ્ચં કરોન્તિ, ખીણાસવો કતકરણીયો. તસ્મા ભગવા અત્તનો કરણીયં પચ્ચવેક્ખન્તો ''કતં કરણીય''ન્તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ.

નાપરં ઇત્થત્તાયાતિ ઇદાનિ પુન ઇત્થભાવાય એવંસોળસકિચ્ચભાવાય, કિલેસક્ખયાય વા મગ્ગભાવનાકિચ્ચં મે નત્થીતિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. અથ વા **ઇત્થત્તાયા**તિ ઇત્થભાવતો ઇમસ્મા એવંપકારા ઇદાનિ વત્તમાનક્ખન્ધસન્તાના અપરં ખન્ધસન્તાનં મય્હં નત્થિ. ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા રુક્ખા વિય. તે ચરિમકવિઞ્ઞાણનિરોધેન અનુપાદાનો વિય જાતવેદો નિબ્બાયિસ્સન્તીતિ અબ્ભઞ્ઞાસિ.

ઇદાનિ એવં પચ્ચવેક્ખણઞાણપરિગ્ગહિતં આસવાનં ખયઞાણાધિગમં બ્રાહ્મણસ્સ દસ્સેન્તો, **અયં ખો મે બ્રાહ્મણા**તિઆદિમાહ. તત્થ **વિજ્જા**તિ અરહત્તમગ્ગઞાણવિજ્જા. **અવિજ્જા**તિ ચતુસચ્ચપટિચ્છાદિકા અવિજ્જા. સેસં વુત્તનયમેવ. એત્તાવતા ચ પુબ્બેનિવાસઞાણેન અતીતંસઞાણં, દિબ્બચક્ખુના પચ્ચુપ્પન્નાનાગતંસઞાણં, આસવક્ખયેન સકલલોકિયલોકુત્તરગુણન્તિ એવં તીહિ વિજ્જાહિ સબ્બેપિ સબ્બઞ્ઞુગુણે સઙ્ગહેત્વા પકાસેન્તો અત્તનો અસમ્મોહવિહારં બ્રાહ્મણસ્સ દસ્સેસિ.

આસવક્ખયઞાણકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અરઞ્ઞવાસકારણવણ્ણના

૫૫. એવં વુત્તે કિર બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ''સમણો ગોતમો સબ્બઞ્ઞુતં પટિજાનાતિ, અજ્જાપિ ચ અરઞ્ઞવાસં ન વિજહતિ, અત્થિ નુ ખ્વસ્સ અઞ્ઞમ્પિ કિઞ્ચિ કરણીય''ન્તિ. અથસ્સ ભગવા અજ્ઝાસયં વિદિત્વા ઇમિના અજ્ઝાસયાનુસન્ધિના, **સિયા ખો પન તે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સિયા ખો પન તે, બ્રાહ્મણ, એવમસ્સા**તિ, બ્રાહ્મણ, કદાચિ તુય્હં એવં ભવેય્ય. **ન ખો પનેતં બ્રાહ્મણ એવં દટ્ઠબ્બ**ન્તિ એતં ખો પન, બ્રાહ્મણ, તયા મય્હં પન્તસેનાસનપટિસેવનં અવીતરાગાદિતાયાતિ એવં ન દટ્ઠબ્બં. એવં પન્તસેનાસનપટિસેવને અકારણં

પટિક્ખિપિત્વા કારણં દસ્સેન્તો **દ્વે ખો અહન્તિ**આદિમાહ. તત્થ અત્થોયેવ અત્થવસો. તસ્મા **દ્વે ખો અહં, બ્રાહ્મણ, અત્થવસે**તિ અહં ખો, બ્રાહ્મણ, દ્વે અત્થે દ્વે કારણાનિ સમ્પસ્સમાનોતિ વુત્તં હોતિ. **અત્તનો ચ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારન્તિ** એત્થ **દિટ્ઠધમ્મો** નામ અયં પચ્ચક્ખો અત્તભાવો. **સુખવિહારો** નામ ચતુન્નમ્પિ ઇરિયાપથવિહારાનં ફાસુતા, એકકસ્સ હિ અરઞ્ઞે અન્તમસો ઉચ્ચારપસ્સાવકિચ્ચં ઉપાદાય સબ્બેવ ઇરિયાપથા ફાસુકા હોન્તિ, તસ્મા દિટ્ઠધમ્મસ્સ સુખવિહારન્તિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. **પચ્છિમઞ્ચ જનતં અનુકમ્પમાનો**તિ કથં અરઞ્ઞવાસેન પચ્છિમા જનતા અનુકમ્પિતા હોતિ? સદ્ધાપબ્બજિતા હિ કુલપુત્તા ભગવતો અરઞ્ઞવાસં દિસ્વા ભગવાપિ નામ અરઞ્ઞસેનાસનાનિ ન મુઞ્ચતિ, યસ્સ નેવત્થિ પરિઞ્ઞાતબ્બં ન પહાતબ્બં ન ભાવેતબ્બં ન સચ્છિકાતબ્બં, કિમઙ્ગં પન મયન્તિ ચિન્તેત્વા તત્થ વસિતબ્બમેવ મઞ્ઞિસ્સન્તિ. એવં ખિપ્પમેવ દુક્ખસ્સન્તકરા ભવિસ્સન્તિ. એવં પચ્છિમા જનતા અનુકમ્પિતા હોતિ. એતમત્થં દસ્સેન્તો આહ ''પચ્છિમઞ્ચ જનતં અનુકમ્પમાનો''તિ.

અરઞ્ઞવાસકારણવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દેસનાનુમોદનાવણ્ણના

૫૬. તં સુત્વા અત્તમનો બ્રાહ્મણો **અનુકમ્પિતરૂપા**તિઆદિમાહ. તત્થ **અનુકમ્પિતરૂપા**તિ અનુકમ્પિતજાતિકા અનુકમ્પિતસભાવા. **જનતા**તિ જનસમૂહો. **યથા તં અરહતા સમ્માસમ્બુદ્ધેના**તિ યથા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો અનુકમ્પેય્ય, તથેવ અનુકમ્પિતરૂપાતિ.

એવઞ્ચ પન વત્વા પુન તં ભગવતો ધમ્મદેસનં અબ્ભનુમોદમાનો ભગવન્તં એતદવોચ **અભિક્કન્તં, ભો ગોતમ, અભિક્કન્તં, ભો ગોતમા**તિ. તત્થાયં અભિક્કન્તસદ્દો ખયસુન્દરાભિરૂપઅબ્ભનુમોદનેસુ દિસ્સતિ. ''અભિક્કન્તા, ભન્તે, રત્તિ, નિક્ખન્તો પઠમો યામો, ચિરનિસિન્નો ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૮૩; અ॰ નિ॰ ૮.૨૦) હિ ખયે દિસ્સતિ. ''અયં ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અભિક્કન્તતરો ચ પણીતતરો ચા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૦૦) સુન્દરે.

''કો મે વન્દતિ પાદાનિ, ઇદ્ધિયા યસસા જલં;
અભિક્કન્તેન વણ્ણેન, સબ્બા ઓભાસયં દિસા''તિ. –

આદીસુ (વિ॰ વ॰ ૮૫૭) અભિરૂપે. ''અભિક્કન્તં, ભન્તે''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૦; પારા॰ ૧૫) અબ્ભનુમોદને . ઇધાપિ અબ્ભનુમોદનેયેવ. યસ્મા ચ અબ્ભનુમોદને, તસ્મા સાધુ સાધુ ભો, ગોતમાતિ વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

''ભયે કોધે પસંસાયં, તુરિતે કોતૂહલચ્છરે;
હાસે સોકે પસાદે ચ, કરે આમેડિતં બુધો''તિ. –

ઇમિના ચ લક્ખણેન ઇધ પસાદવસેન પસંસાવસેન ચાયં દ્વિક્ખત્તું વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. અથ વા **અભિક્કન્તન્તિ** અભિકન્તં. અતિઇટ્ઠં અતિમનાપં, અતિસુન્દરન્તિ વુત્તં હોતિ.

તત્થ એકેન અભિક્કન્તસદ્દેન દેસનં થોમેતિ, એકેન અત્તનો પસાદં. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – અભિક્કન્તં, ભો ગોતમ, યદિદં ભોતો ગોતમસ્સ ધમ્મદેસના, અભિક્કન્તં યદિદં ભોતો ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનં આગમ્મ મમ પસાદોતિ. ભગવતોયેવ વા વચનં દ્વે દ્વે અત્થે સન્ધાય થોમેતિ – ભોતો ગોતમસ્સ વચનં અભિક્કન્તં

દોસનાસનતો, અભિક્કન્તં ગુણાધિગમનતો, તથા સદ્ધાજનનતો, પઞ્ઞાજનનતો, સાત્થતો, સબ્યઞ્જનતો, ઉત્તાનપદતો, ગમ્ભીરત્થતો, કણ્ણસુખતો, હદયઙ્ગમતો, અનત્તુક્કંસનતો, અપરવમ્ભનતો, કરુણાસીતલતો, પઞ્ઞાવદાતતો, આપાથરમણીયતો, વિમદ્દક્ખમતો, સુય્યમાનસુખતો, વીમંસીયમાનહિતતોતિ એવમાદીહિ યોજેતબ્બં.

તતો પરમ્પિ ચતૂહિ ઉપમાહિ દેસનંયેવ થોમેતિ. તત્થ **નિક્કુજ્જિતન્તિ** અધોમુખઠપિતં, હેટ્ઠામુખજાતં વા. **ઉક્કુજ્જેય્યા**તિ ઉપરિ મુખં કરેય્ય. **પટિચ્છન્નન્તિ** તિણપણ્ણાદિચ્છાદિતં. **વિવરેય્યા**તિ ઉગ્ઘાટેય્ય. **મૂળ્હસ્સા**તિ દિસામૂળ્હસ્સ. **મગ્ગં આચિક્ખેય્યા**તિ હત્થે ગહેત્વા ''એસ મગ્ગો''તિ વદેય્ય. **અન્ધકારે**તિ કાળપક્ખચાતુદ્દસીઅડ્ઢરત્તઘનવનસણ્ડમેઘપટલેહિ ચતુરઙ્ગે તમે, અયં તાવ અનુત્તાનપદત્થો.

અયં પન અધિપ્પાયયોજના – યથા કોચિ નિક્કુજ્જિતં ઉક્કુજ્જેય્ય, એવં સદ્ધમ્મવિમુખં અસદ્ધમ્મે પતિતં મં અસદ્ધમ્મા વુટ્ઠાપેન્તેન, યથા પટિચ્છન્નં વિવરેય્ય . એવં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનન્તરધાનતો પભુતિ મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નં સાસનં વિવરન્તેન, યથા મૂળ્હસ્સ મગ્ગં આચિક્ખેય્ય, એવં કુમ્મગ્ગમિચ્છામગ્ગપ્પટિપન્નસ્સ મે સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આચિક્ખન્તેન, યથા અન્ધકારે તેલપજ્જોતં ધારેય્ય, એવં મોહન્ધકારે નિમુગ્ગસ્સ મે બુદ્ધાદિરતનરૂપાનિ અપસ્સતો તપ્પટિચ્છાદકમોહન્ધકારવિદ્ધંસકદેસનાપજ્જોતધારણેન મય્હં ભોતા ગોતમેન એતેહિ પરિયાયેહિ પકાસિતત્તા અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતોતિ.

દેસનાનુમોદનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પસન્નાકારવણ્ણના

એવં દેસનં થોમેત્વા ઇમાય દેસનાય રતનત્તયપસન્નચિત્તો પસન્નાકારં કરોન્તો **એસાહન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **એસાહન્તિ** એસો અહં. **ભવન્તં ગોતમં સરણં ગચ્છામી**તિ ભવં મે ગોતમો સરણં પરાયણં, અઘસ્સ તાતા , હિતસ્સ ચ વિધાતાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન ભવન્તં ગોતમં ગચ્છામિ, ભજામિ, સેવામિ, પયિરુપાસામિ, એવં વા જાનામિ, બુજ્ઝામીતિ. યેસઞ્હિ ધાતૂનં ગતિઅત્થો, બુદ્ધિપિ તેસં અત્થો. તસ્મા ગચ્છામીતિ ઇમસ્સ જાનામિ, બુજ્ઝામીતિ અયમત્થો વુત્તો. **ધમ્મઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચા**તિ એત્થ પન અધિગતમગ્ગે સચ્છિકતનિરોધે યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચ અપાયેસુ અપતમાને ધારેતીતિ **ધમ્મો**, સો અત્થતો અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ. વુત્તઞ્હેતં – ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) વિત્થારો. ન કેવલઞ્ચ અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ, અપિચ ખો અરિયફલેહિ સદ્ધિં પરિયત્તિધમ્મોપિ. વુત્તઞ્હેતં છત્તમાણવકવિમાને –

''રાગવિરાગમનેજમસોકં, ધમ્મમસઙ્ખતમપ્પટિકૂલં;
મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્તં, ધમ્મમિમં સરણત્થમુપેહી''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૮૭);

એત્થ **રાગવિરાગો**તિ મગ્ગો કથિતો. **અનેજમસોકન્તિ** ફલં. **ધમ્મમસઙ્ખતન્તિ** નિબ્બાનં. **અપ્પટિકૂલં મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્તન્તિ** પિટકત્તયેન વિભત્તા સબ્બધમ્મક્ખન્ધાતિ. દિટ્ઠિસીલસઙ્ઘાતેન સંહતોતિ **સઙ્ઘો**, સો અત્થતો અટ્ઠ અરિયપુગ્ગલસમૂહો. વુત્તઞ્હેતં તસ્મિંયેવ વિમાને.

''યત્થ ચ દિન્નમહપ્ફલમાહુ, ચતૂસુ સુચીસુ પુરિસયુગેસુ;

અટ્ઠ ચ પુગ્ગલ ધમ્મદસા તે, સઙ્ઘમિમં સરણત્થમુપેહી''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૮૮);

ભિક્ખૂનં સઙ્ઘો **ભિક્ખુસઙ્ઘો**. એત્તાવતા બ્રાહ્મણો તીણિ સરણગમનાનિ પટિવેદેસિ.

પસન્નાકારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સરણગમનકથાવણ્ણના

ઇદાનિ તેસુ સરણગમનેસુ કોસલ્લત્થં સરણં, સરણગમનં. યો ચ સરણં ગચ્છતિ, સરણગમનપ્પભેદો , સરણગમનસ્સ ફલં, સંકિલેસો, ભેદોતિ અયં વિધિ વેદિતબ્બો. સેય્યથિદં – પદત્થતો તાવ હિંસતીતિ **સરણં**, સરણગતાનં તેનેવ સરણગમનેન ભયં સન્તાસં દુક્ખં દુગ્ગતિપરિકિલેસં હનતિ વિનાસેતીતિ અત્થો, રતનત્તયસ્સેવેતં અધિવચનં.

અથ વા હિતે પવત્તનેન અહિતા ચ નિવત્તનેન સત્તાનં ભયં હિંસતિ બુદ્ધો. ભવકન્તારા ઉત્તારણેન અસ્સાસદાનેન ચ ધમ્મો. અપ્પકાનમ્પિ કારાનં વિપુલફલપટિલાભકરણેન સઙ્ઘો. તસ્મા ઇમિનાપિ પરિયાયેન રતનત્તયં સરણં. તપ્પસાદતગ્ગરુતાહિ વિહતકિલેસો તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો સરણગમનં. તંસમઙ્ગિસત્તો સરણં ગચ્છતિ, વુત્તપ્પકારેન ચિત્તુપ્પાદેન એતાનિ મે તીણિ સરણાનિ સરણં, એતાનિ પરાયણન્તિ એવં ઉપેતીતિ અત્થો. એવં તાવ **સરણં સરણગમનં યો ચ સરણં ગચ્છતી**તિ ઇદં તયં વેદિતબ્બં.

સરણગમનપ્પભેદે પન દુવિધં સરણગમનં લોકુત્તરં લોકિયઞ્ચ. તત્થ લોકુત્તરં દિટ્ઠસચ્ચાનં મગ્ગક્ખણે સરણગમનુપક્કિલેસસમુચ્છેદેન આરમ્મણતો નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા કિચ્ચતો સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતિ. લોકિયં પુથુજ્જનાનં સરણગમનુપક્કિલેસવિક્ખમ્ભનેન આરમ્મણતો બુદ્ધાદિગુણારમ્મણં હુત્વા ઇજ્ઝતિ, તં અત્થતો બુદ્ધાદીસુ વત્થૂસુ સદ્ધાપટિલાભો, સદ્ધામૂલિકા ચ સમ્માદિટ્ઠિ દસસુ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂસુ દિટ્ઠિજુકમ્મન્તિ વુચ્ચતિ.

તયિદં ચતુધા પવત્તતિ અત્તસન્નિય્યાતનેન તપ્પરાયણતાય સિસ્સભાવૂપગમનેન પણિપાતેનાતિ. તત્થ **અત્તસન્નિય્યાતનં** નામ ''અજ્જ આદિં કત્વા અહં અત્તાનં બુદ્ધસ્સ નિય્યાતેમિ, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સા''તિ એવં બુદ્ધાદીનં અત્તપરિચ્ચજનં. **તપ્પરાયણતા** નામ ''અજ્જ આદિં કત્વા અહં બુદ્ધપરાયણો, ધમ્મપરાયણો, સઙ્ઘપરાયણો ઇતિ મં ધારેથા''તિ એવં તપ્પરાયણભાવો. **સિસ્સભાવૂપગમનં** નામ ''અજ્જ આદિં કત્વા અહં બુદ્ધસ્સ અન્તેવાસિકો, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સાતિ મં ધારેથા''તિ એવં સિસ્સભાવૂપગમો. **પણિપાતો** નામ ''અજ્જ આદિં કત્વા અહં અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઅઞ્જલિકમ્મસામીચિકમ્મં બુદ્ધાદીનંયેવ તિણ્ણં વત્થૂનં કરોમિ, ઇતિ મં ધારેથા''તિ એવં બુદ્ધાદીસુ પરમનિપચ્ચકારો. ઇમેસઞ્હિ ચતુન્નં આકારાનં અઞ્ઞતરમ્પિ કરોન્તેન ગહિતંયેવ હોતિ સરણગમનં.

અપિચ ભગવતો અત્તાનં પરિચ્ચજામિ, ધમ્મસ્સ, સઙ્ઘસ્સ અત્તાનં પરિચ્ચજામિ. જીવિતં પરિચ્ચજામિ, પરિચ્ચત્તોયેવ મે અત્તા, પરિચ્ચત્તંયેવ મે જીવિતં, જીવિતપરિયન્તિકં બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિ, બુદ્ધો મે સરણં લેણં તાણન્તિ એવમ્પિ અત્તસન્નિય્યાતનં વેદિતબ્બં. ''સત્થારઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં ભગવન્તમેવ પસ્સેય્યં, સુગતઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં ભગવન્તમેવ પસ્સેય્યં, સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્ચ વતાહં પસ્સેય્યં ભગવન્તમેવ પસ્સેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) એવમ્પિ મહાકસ્સપસ્સ સરણગમનં વિય સિસ્સભાવૂપગમનં દટ્ઠબ્બં.

''સો અહં વિચરિસ્સામિ, ગામા ગામં પુરા પુરં;

નમસ્સમાનો સમ્બુદ્ધં, ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મત''ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૯૪; સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬) –

એવમ્પિ આળવકાદીનં સરણગમનં વિય તપ્પરાયણતા વેદિતબ્બા. ''અથ ખો બ્રહ્માયુ બ્રાહ્મણો ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા ભગવતો પાદેસુ સિરસા નિપતિત્વા ભગવતો પાદાનિ મુખેન ચ પરિચુમ્બતિ, પાણીહિ ચ પરિસમ્બાહતિ, નામઞ્ચ સાવેતિ બ્રહ્માયુ અહં, ભો ગોતમ, બ્રાહ્મણો, બ્રહ્માયુ અહં, ભો ગોતમ, બ્રાહ્મણો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૪) એવમ્પિ પણિપાતો દટ્ઠબ્બો.

સો પનેસ ઞાતિભયાચરિયદક્ખિણેય્યવસેન ચતુબ્બિધો હોતિ. તત્થ દક્ખિણેય્યપણિપાતેન સરણગમનં હોતિ, ન ઇતરેહિ. સેટ્ઠવસેનેવ હિ સરણં ગય્હતિ, સેટ્ઠવસેન ભિજ્જતિ, તસ્મા યો સાકિયો વા કોલિયો વા ''બુદ્ધો અમ્હાકં ઞાતકો''તિ વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો વા ''સમણો ગોતમો રાજપૂજિતો મહાનુભાવો, અવન્દિયમાનો અનત્થમ્પિ કરેય્યા''તિ ભયેન વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો વા બોધિસત્તકાલે ભગવતો સન્તિકે કિઞ્ચિ ઉગ્ગહિતં સરમાનો બુદ્ધકાલે વા –

''એકેન ભોગે ભુઞ્જેય્ય, દ્વીહિ કમ્મં પયોજયે;
ચતુત્થઞ્ચ નિધાપેય્ય, આપદાસુ ભવિસ્સતી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૫) –

એવરૂપં અનુસાસનિં ઉગ્ગહેત્વા ''આચરિયો મે''તિ વન્દતિ, અગ્ગહિતમેવ હોતિ સરણં. યો પન ''અયં લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યો''તિ વન્દતિ, તેનેવ ગહિતં હોતિ સરણં.

એવં ગહિતસરણસ્સ ચ ઉપાસકસ્સ વા ઉપાસિકાય વા અઞ્ઞતિત્થિયેસુ પબ્બજિતમ્પિ ઞાતિં ''ઞાતકો મે અય''ન્તિ વન્દતો સરણગમનં ન ભિજ્જતિ, પગેવ અપબ્બજિતં. તથા રાજાનં ભયવસેન વન્દતો, સો હિ રટ્ઠપૂજિતત્તા અવન્દિયમાનો અનત્થમ્પિ કરેય્યાતિ. તથા યંકિઞ્ચિ સિપ્પં સિક્ખાપકં તિત્થિયં ''આચરિયો મે અય''ન્તિ વન્દતોપિ ન ભિજ્જતીતિ એવં સરણગમનપ્પભેદો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ લોકુત્તરસ્સ સરણગમનસ્સ ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ વિપાકફલં, સબ્બદુક્ખક્ખયો આનિસંસફલં. વુત્તઞ્હેતં –

''યો ચ બુદ્ધઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ, સઙ્ઘઞ્ચ સરણં ગતો;
ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતિ.

દુક્ખં દુક્ખસમુપ્પાદં, દુક્ખસ્સ ચ અતિક્કમં;
અરિયઞ્ચટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, દુક્ખૂપસમગામિનં.

એતં ખો સરણં ખેમં, એતં સરણમુત્તમં;
એતં સરણમાગમ્મ, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૯૦-૧૯૨);

અપિચ નિચ્ચતો અનુપગમનાદિવસેન પેતસ્સ આનિસંસફલં વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં, ''અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો કઞ્ચિ સઙ્ખારં નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્ય, સુખતો ઉપગચ્છેય્ય, કઞ્ચિ ધમ્મં અત્તતો ઉપગચ્છેય્ય, માતરં જીવિતા વોરોપેય્ય, પિતરં અરહન્તં જીવિતા વોરોપેય્ય, દુટ્ઠચિત્તો તથાગતસ્સ લોહિતં

ઉપ્પાદેય્ય, સઙ્ઘં ભિન્દેય્ય, અઞ્ઞં સત્થારં ઉદ્દિસેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૮; અ॰ નિ॰ ૧.૨૬૮-૨૭૬).

લોકિયસ્સ પન સરણગમનસ્સ ભવસમ્પદાપિ ભોગસમ્પદાપિ ફલમેવ. વુત્તઞ્હેતં –

''યેકેચિ બુદ્ધં સરણં ગતાસે,
ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિં;
પહાય માનુસં દેહં,
દેવકાયં પરિપૂરેસ્સન્તી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૩૭);

અપરમ્પિ વુત્તં ''અથ ખો સક્કો દેવાનમિન્દો અસીતિયા દેવતાસહસ્સેહિ સદ્ધિં યેનાયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો, તેનુપસઙ્કમિ…પે॰… એકમન્તં ઠિતં ખો સક્કં દેવાનમિન્દં આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો એતદવોચ 'સાધુ ખો દેવાનમિન્દ બુદ્ધં સરણગમનં હોતિ, બુદ્ધં સરણગમનહેતુ ખો દેવાનમિન્દ એવમિધેકચ્ચે સત્તા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તી'તિ. તે અઞ્ઞે દેવે દસહિ ઠાનેહિ અધિગણ્હન્તિ દિબ્બેન આયુના દિબ્બેન વણ્ણેન સુખેન યસેન આધિપતેય્યેન દિબ્બેહિ રૂપેહિ સદ્દેહિ ગન્ધેહિ રસેહિ ફોટ્ઠબ્બેહી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૧). એસ નયો ધમ્મે સઙ્ઘે ચ. અપિચ વેલામસુત્તાદિવસેનાપિ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦) સરણગમનસ્સ ફલવિસેસો વેદિતબ્બો. એવં સરણગમનફલં વેદિતબ્બં.

તત્થ લોકિયસરણગમનં તીસુ વત્થૂસુ અઞ્ઞાણસંસયમિચ્છાઞાણાદીહિ સંકિલિસ્સતિ, ન મહાજુતિકં હોતિ, ન મહાવિપ્ફારં. લોકુત્તરસ્સ નત્થિ સંકિલેસો. લોકિયસ્સ ચ સરણગમનસ્સ દુવિધો ભેદો સાવજ્જો અનવજ્જો ચ. તત્થ સાવજ્જો અઞ્ઞસત્થારાદીસુ અત્તસન્નિય્યાતનાદીહિ હોતિ, સો અનિટ્ઠફલો. અનવજ્જો કાલં કિરિયાય, સો અવિપાકત્તા અફલો. લોકુત્તરસ્સ પન નેવત્થિ ભેદો. ભવન્તરેપિ હિ અરિયસાવકો અઞ્ઞસત્થારં ન ઉદ્દિસતીતિ એવં સરણગમનસ્સ સંકિલેસો ચ ભેદો ચ વેદિતબ્બોતિ. **ઉપાસકં મં ભવં ગોતમો ધારેતૂ**તિ મં ભવં ગોતમો ''ઉપાસકો અય''ન્તિ એવં ધારેતુ, જાનાતૂતિ અત્થો.

સરણગમનકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપાસકવિધિકથાવણ્ણના

ઉપાસકવિધિકોસલ્લત્થં પનેત્થ કો ઉપાસકો, કસ્મા ઉપાસકોતિ વુચ્ચતિ, કિમસ્સ સીલં, કો આજીવો, કા વિપત્તિ, કા સમ્પત્તીતિ ઇદં પકિણ્ણકં વેદિતબ્બં.

તત્થ **કો ઉપાસકો**તિ યો કોચિ તિસરણગતો ગહટ્ઠો. વુત્તઞ્હેતં – ''યતો ખો મહાનામ ઉપાસકો બુદ્ધં સરણં ગતો હોતિ, ધમ્મં સરણં ગતો હોતિ, સઙ્ઘં સરણં ગતો હોતિ. એત્તાવતા ખો મહાનામ ઉપાસકો હોતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩).

કસ્મા ઉપાસકોતિ રતનત્તયસ્સ ઉપાસનતો. સો હિ બુદ્ધં ઉપાસતીતિ ઉપાસકો. ધમ્મં, સઙ્ઘં ઉપાસતીતિ ઉપાસકો.

કિમસ્સ સીલન્તિ પઞ્ચ વેરમણિયો. યથાહ ‘‘યતો ખો મહાનામ ઉપાસકો પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતિ અદિન્નાદાના , કામેસુ મિચ્છાચારા, મુસાવાદા, સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના પટિવિરતો હોતિ. એત્તાવતા ખો મહાનામ ઉપાસકો સીલવા હોતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૩૩).

કો આજીવોતિ પઞ્ચ મિચ્છાવણિજ્જા પહાય ધમ્મેન સમેન જીવિતકપ્પનં. વુત્તઞ્હેતં ‘‘પઞ્ચિમા, ભિક્ખવે, વણિજ્જા ઉપાસકેન અકરણીયા. કતમા પઞ્ચ? સત્થવણિજ્જા, સત્તવણિજ્જા, મંસવણિજ્જા, મજ્જવણિજ્જા, વિસવણિજ્જા. ઇમા ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચ વણિજ્જા ઉપાસકેન અકરણીયા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૭).

કા વિપત્તીતિ યા તસ્સેવ સીલસ્સ ચ આજીવસ્સ ચ વિપત્તિ, અયમસ્સ વિપત્તિ. અપિચ યાય એસ ચણ્ડાલો ચેવ હોતિ મલઞ્ચ પતિકુટ્ઠો ચ. સાપિસ્સ વિપત્તીતિ વેદિતબ્બા. તે ચ અત્થતો અસ્સદ્ધિયાદયો પઞ્ચ ધમ્મા હોન્તિ. યથાહ ‘‘પઞ્ચહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો ઉપાસકો ઉપાસકચણ્ડાલો ચ હોતિ ઉપાસકમલઞ્ચ ઉપાસકપતિકુટ્ઠો ચ. કતમેહિ પઞ્ચહિ? અસ્સદ્ધો હોતિ, દુસ્સીલો હોતિ, કોતૂહલમઙ્ગલિકો હોતિ, મઙ્ગલં પચ્ચેતિ નો કમ્મં, ઇતો ચ બહિદ્ધા દક્ખિણેય્યં પરિયેસતિ તત્થ ચ પુબ્બકારં કરોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૫).

કા સમ્પત્તીતિ યા ચસ્સ સીલસમ્પદા ચ આજીવસમ્પદા ચ, સા સમ્પત્તિ. યે ચસ્સ રતનભાવાદિકરા સદ્ધાદયો પઞ્ચ ધમ્મા. યથાહ ‘‘પઞ્ચહિ, ભિક્ખવે, ધમ્મેહિ સમન્નાગતો ઉપાસકો ઉપાસકરતનઞ્ચ હોતિ ઉપાસકપદુમઞ્ચ ઉપાસકપુણ્ડરીકઞ્ચ. કતમેહિ પઞ્ચહિ? સદ્ધો હોતિ, સીલવા હોતિ, ન કોતૂહલમઙ્ગલિકો હોતિ, કમ્મં પચ્ચેતિ નો મઙ્ગલં, ન ઇતો બહિદ્ધા દક્ખિણેય્યં ગવેસતિ, ઇધ ચ પુબ્બકારં કરોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૭૫).

અજ્જતગ્ગેતિ એત્થ અયં **અગ્ગ**સદ્દો આદિકોટિકોટ્ઠાસસેટ્ઠેસુ દિસ્સતિ. ‘‘અજ્જતગ્ગે, સમ્મ દોવારિક, આવરામિ દ્વારં નિગણ્ઠાનં નિગણ્ઠીન’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૭૦) હિ આદિમ્હિ દિસ્સતિ. ‘‘તેનેવ અઙ્ગુલગ્ગેન તં અઙ્ગુલગ્ગં પરામસેય્ય, (કથા॰ ૪૪૧) ઉચ્છગ્ગં વેળગ્ગ’’ન્તિઆદીસુ કોટિયં. ‘‘અમ્બિલગ્ગં વા મધુરગ્ગં વા તિત્તકગ્ગં વા (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૪), અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, વિહારગ્ગેન વા પરિવેણગ્ગેન વા ભાજેતુ’’ન્તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૧૮) કોટ્ઠાસે. ‘‘યાવતા, ભિક્ખવે, સત્તા અપદા વા…પે॰… તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) સેટ્ઠે. ઇધ પનાયં આદિમ્હિ દટ્ઠબ્બો. તસ્મા **અજ્જતગ્ગે**તિ અજ્જતં આદિં કત્વા, એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **અજ્જત**ન્તિ અજ્જભાવં. અજ્જદગ્ગેતિ વા પાઠો, દ-કારો પદસન્ધિકરો, અજ્જ અગ્ગં કત્વાતિ અત્થો.

પાણુપેતન્તિ પાણેહિ ઉપેતં, યાવ મે જીવિતં પવત્તતિ, તાવ ઉપેતં. અનઞ્ઞસત્થુકં તીહિ સરણગમનેહિ સરણં ગતં ઉપાસકં કપ્પિયકારકં મં ભવં ગોતમો ધારેતુ જાનાતુ. અહઞ્હિ સચેપિ મે તિખિણેન અસિના સીસં છિન્દેય્ય, નેવ બુદ્ધં ‘‘ન બુદ્ધો’’તિ વા ધમ્મં ‘‘ન ધમ્મો’’તિ વા, સઙ્ઘં ‘‘ન સઙ્ઘો’’તિ વા વદેય્યન્તિ. એવં અત્તસન્નિય્યાતનેન સરણં ગન્ત્વા ચતૂહિ ચ પચ્ચયેહિ પવારેત્વા ઉટ્ઠાયાસના ભગવન્તં અભિવાદેત્વા તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા પક્કામીતિ.

ઉપાસકવિધિકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ભયભેરવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અનઙ્ગણસુત્તવણ્ણના

૫૭. એવં મે સુતં…પે॰… આયસ્મા સારિપુત્તોતિ અનઙ્ગણસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના – યથા ચેત્થ, એવં સબ્બસુત્તેસુ. તસ્મા ઇતો પરં એત્તકમ્પિ અવત્વા અપુબ્બપદવણ્ણનંયેવ કરિસ્સામ.

ચત્તારોતિ ગણનપરિચ્છેદો. **પુગ્ગલા**તિ સત્તા નરા પોસા. એત્તાવતા ચ પુગ્ગલવાદી મહાથેરોતિ ન ગહેતબ્બં, અયઞ્હિ આયસ્મા બુદ્ધપુત્તાનં સેટ્ઠો, સો બુદ્ધસ્સ ભગવતો દેસનં અવિલોમેન્તોયેવ દેસેતિ.

સમ્મુતિપરમત્થદેસનાકથાવણ્ણના

બુદ્ધસ્સ ભગવતો દુવિધા દેસના સમ્મુતિદેસના, પરમત્થદેસના ચાતિ. તત્થ પુગ્ગલો સત્તો ઇત્થી પુરિસો ખત્તિયો બ્રાહ્મણો દેવો મારોતિ એવરૂપા **સમ્મુતિદેસના**. અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, ખન્ધા ધાતૂ આયતનાનિ સતિપટ્ઠાનાતિ એવરૂપા **પરમત્થદેસના**.

તત્થ ભગવા યે સમ્મુતિવસેન દેસનં સુત્વા અત્થં પટિવિજ્ઝિત્વા મોહં પહાય વિસેસં અધિગન્તું સમત્થા, તેસં સમ્મુતિદેસનં દેસેતિ. યે પન પરમત્થવસેન દેસનં સુત્વા અત્થં પટિવિજ્ઝિત્વા મોહં પહાય વિસેસમધિગન્તું સમત્થા, તેસં પરમત્થદેસનં દેસેતિ. તત્થાયં ઉપમા, યથા હિ દેસભાસાકુસલો તિણ્ણં વેદાનં અત્થસંવણ્ણનકો આચરિયો યે દમિળભાસાય વુત્તે અત્થં જાનન્તિ, તેસં દમિળભાસાય આચિક્ખતિ. યે અન્ધકભાસાદીસુ અઞ્ઞતરાય, તેસં તાય તાય ભાસાય. એવં તે માણવકા છેકં બ્યત્તં આચરિયમાગમ્મ ખિપ્પમેવ સિપ્પં ઉગ્ગણ્હન્તિ. તત્થ આચરિયો વિય બુદ્ધો ભગવા. તયો વેદા વિય કથેતબ્બભાવેન ઠિતાનિ તીણિ પિટકાનિ. દેસભાસાકોસલ્લમિવ સમ્મુતિપરમત્થકોસલ્લં. નાનાદેસભાસા માણવકા વિય સમ્મુતિપરમત્થદેસનાપટિવિજ્ઝનસમત્થા વેનેય્યસત્તા. આચરિયસ્સ દમિળભાસાદિઆચિક્ખનં વિય ભગવતો સમ્મુતિપરમત્થવસેન દેસના વેદિતબ્બા. આહ ચેત્થ –

> ‘‘દુવે સચ્ચાનિ અક્ખાસિ, સમ્બુદ્ધો વદતં વરો;
> સમ્મુતિં પરમત્થઞ્ચ, તતિયં નૂપલબ્ભતિ.
>
> સઙ્કેતવચનં સચ્ચં, લોકસમ્મુતિકારણા;
> પરમત્થવચનં સચ્ચં, ધમ્માનં ભૂતકારણા.
>
> તસ્મા વોહારકુસલસ્સ, લોકનાથસ્સ સત્થુનો;
> સમ્મુતિં વોહરન્તસ્સ, મુસાવાદો ન જાયતી’’તિ.

અપિચ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા પુગ્ગલકથં કથેતિ – હિરોત્તપ્પદીપનત્થં, કમ્મસ્સકતાદીપનત્થં, પચ્ચત્તપુરિસકારદીપનત્થં, આનન્તરિયદીપનત્થં, બ્રહ્મવિહારદીપનત્થં, પુબ્બેનિવાસદીપનત્થં, દક્ખિણાવિસુદ્ધિદીપનત્થં, લોકસમ્મુતિયા અપ્પહાનત્થઞ્ચાતિ. ‘‘ખન્ધધાતુઆયતનાનિ હિરીયન્તિ ઓત્તપ્પન્તી’’તિ હિ વુત્તે મહાજનો ન જાનાતિ, સમ્મોહમાપજ્જતિ, પટિસત્તુ હોતિ ‘‘કિમિદં ખન્ધધાતુઆયતનાનિ હિરીયન્તિ ઓત્તપ્પન્તિ નામા’’તિ. ‘‘ઇત્થી હિરીયતિ ઓત્તપ્પતિ પુરિસો ખત્તિયો બ્રાહ્મણો દેવો મારો’’તિ વુત્તે પન જાનાતિ, ન સમ્મોહમાપજ્જતિ, ન પટિસત્તુ હોતિ. તસ્મા ભગવા **હિરોત્તપ્પદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ.

‘‘ખન્ધા કમ્મસ્સકા ધાતુયો આયતનાની’’તિ વુત્તેપિ એસેવ નયો. તસ્મા ભગવા **કમ્મસ્સકતાદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ.

‘‘વેળુવનાદયો મહાવિહારા ખન્ધેહિ કારાપિતા ધાતૂહિ આયતનેહી’’તિ વુત્તેપિ એસેવ નયો. તસ્મા ભગવા **પચ્ચત્તપુરિસકારદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ.

‘‘ખન્ધા માતરં જીવિતા વોરોપેન્તિ પિતરં અરહન્તં રુહિરુપ્પાદકમ્મં કરોન્તિ, સઙ્ઘભેદકમ્મં કરોન્તિ, ધાતુયો આયતનાની’’તિ વુત્તેપિ એસેવ નયો. તસ્મા ભગવા **આનન્તરિયદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ. ‘‘ખન્ધા મેત્તાયન્તિ ધાતુયો આયતનાની’’તિ વુત્તેપિ એસેવ નયો. તસ્મા ભગવા **બ્રહ્મવિહારદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ.

‘‘ખન્ધા પુબ્બેનિવાસમનુસ્સરન્તિ ધાતુયો આયતનાની’’તિ વુત્તેપિ એસેવ નયો. તસ્મા ભગવા **પુબ્બેનિવાસદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ. ‘‘ખન્ધા દાનં પટિગ્ગણ્હન્તિ ધાતુયો આયતનાની’’તિ વુત્તેપિ મહાજનો ન જાનાતિ, સમ્મોહમાપજ્જતિ, પટિસત્તુ હોતિ ‘‘કિમિદં ખન્ધધાતુઆયતનાનિ પટિગ્ગણ્હન્તિ નામા’’તિ. ‘‘પુગ્ગલા પટિગ્ગણ્હન્તિ સીલવન્તો કલ્યાણધમ્મા’’તિ વુત્તે પન જાનાતિ, ન સમ્મોહમાપજ્જતિ, ન પટિસત્તુ હોતિ. તસ્મા ભગવા **દક્ખિણાવિસુદ્ધિદીપનત્થં** પુગ્ગલકથં કથેતિ.

લોકસમ્મુતિઞ્ચ બુદ્ધા ભગવન્તો નપ્પજહન્તિ, લોકસમઞ્ઞાય લોકનિરુત્તિયં લોકાભિલાપે ઠિતાયેવ ધમ્મં દેસેન્તિ. તસ્મા ભગવા **લોકસમ્મુતિયા અપ્પહાનત્થમ્પિ** પુગ્ગલકથં કથેતિ. તસ્મા અયમ્પિ આયસ્મા લોકવોહારકુસલતાય બુદ્ધસ્સ ભગવતો દેસનં અવિલોમેન્તો લોકસમ્મુતિયં ઠત્વાવ **ચત્તારોમે, આવુસો, પુગ્ગલા**તિ આહ. તસ્મા એત્થ પરમત્થવસેન અગ્ગહેત્વા સમ્મુતિવસેનેવ પુગ્ગલો વેદિતબ્બો.

સન્તો સંવિજ્જમાનાતિ લોકસઙ્કેતવસેન અત્થિ ઉપલબ્ભમાના. **લોકસ્મિ**ન્તિ સત્તલોકે. **સાઙ્ગણોવ સમાનો**તિઆદીસુ પન **અઙ્ગણ**ન્તિ કત્થચિ કિલેસા વુચ્ચન્તિ. યથાહ ‘‘તત્થ કતમાનિ તીણિ અઙ્ગણાનિ? રાગો અઙ્ગણં, દોસો અઙ્ગણં, મોહો અઙ્ગણ’’ન્તિ (વિભ॰ ૯૨૪). કત્થચિ યંકિઞ્ચિ મલં વા પઙ્કો વા, યથાહ ‘‘તસ્સેવ રજસ્સ વા અઙ્ગણસ્સ વા પહાનાય વાયમતી’’તિ. કત્થચિ તથારૂપો ભૂમિભાગો, સો બોધિયઙ્ગણં ચેતિયઙ્ગણન્તિઆદીનં વસેન વેદિતબ્બો. ઇધ પન નાનપ્પકારા તિબ્બકિલેસા ‘‘અઙ્ગણ’’ન્તિ અધિપ્પેતા. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘પાપકાનં ખો એતં, આવુસો, અકુસલાનં ઇચ્છાવચરાનં અધિવચનં, યદિદં અઙ્ગણ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૦). સહ અઙ્ગણેન **સાઙ્ગણો**.

સાઙ્ગણોવ સમાનોતિ સકિલેસોયેવ સન્તો . **અત્થિ મે અજ્ઝત્તં અઙ્ગણન્તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતી**તિ મય્હં અત્તનો ચિત્તસન્તાને કિલેસો અત્થીતિપિ ન જાનાતિ. ‘‘ઇમે કિલેસા નામ કક્ખળા વાળા જહિતબ્બા ન ગહિતબ્બા વિસદુદ્ધસલ્લસદિસા’’તિ એવં યાથાવસરસતોપિ ન જાનાતિ. યો અત્થીતિ ચ જાનાતિ, એવઞ્ચ જાનાતિ. સો ‘‘અત્થિ મે અજ્ઝત્તં અઙ્ગણન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી’’તિ વુચ્ચતિ. યસ્સ પન ન ચ મગ્ગેન સમૂહતા કિલેસા, ન ચ ઉપ્પજ્જન્તિ યેન વા તેન વા વારિતત્તા, અયમિધ અનઙ્ગણોતિ અધિપ્પેતો. **નત્થિ મે અજ્ઝત્તં અઙ્ગણન્તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતી**તિ ‘‘મય્હં કિલેસા યેન વા તેન વા વારિતત્તા નત્થિ, ન મગ્ગેન સમૂહતત્તા’’તિ ન જાનાતિ, ‘‘તે ઉપ્પજ્જમાના મહાઅનત્થં કરિસ્સન્તિ કક્ખળા વાળા વિસદુદ્ધસલ્લસદિસા’’તિ એવં યાથાવસરસતોપિ ન જાનાતિ. યો પન ‘‘ઇમિના કારણેન નત્થી’’તિ ચ જાનાતિ, એવઞ્ચ જાનાતિ, સો ‘‘નત્થિ મે અજ્ઝત્તં અઙ્ગણન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી’’તિ વુચ્ચતિ . **તત્રા**તિ તેસુ ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ, તેસુ વા દ્વીસુ સાઙ્ગણેસુ, **ય્વાયન્તિ** યો અયં, યાયન્તિપિ પાઠો.

૫૮. **કો નુ ખો, આવુસો, સારિપુત્ત, હેતુ કો પચ્ચયો**તિ ઉભયેનાપિ કારણમેવ પુચ્છતિ. **યેનિમેસ**ન્તિ યેન હેતુના યેન પચ્ચયેન ઇમેસં દ્વિન્નં એકો સેટ્ઠપુરિસો એકો હીનપુરિસોતિ અક્ખાયતિ, સો કો હેતુ કો પચ્ચયોતિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. તત્થ કિઞ્ચાપિ ''નપ્પજાનાતિ પજાનાતી''તિ એવં વુત્તં, પજાનના નપ્પજાનનાતિ ઇદમેવ ઉભયં હેતુ ચેવ પચ્ચયો ચ.

૫૯. થેરો પન અત્તનો વિચિત્રપટિભાનતાય તં પાકટતરં કત્વા દસ્સેતું પુન **તત્રાવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્સેતં પાટિકઙ્ખ**ન્તિ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ એતં પાટિકઙ્ખિતબ્બં. ઇદમેવ એસ પાપુણિસ્સતિ, ન અઞ્ઞન્તિ ઇચ્છિતબ્બં, અવસ્સં ભાવીતિ વુત્તં હોતિ. ''ન છન્દં જનેસ્સતી''તિઆદિના નયેન વુત્તં અછન્દજનનાદિં સન્ધાયાહ.

તત્થ ચ **ન છન્દં જનેસ્સતી**તિ અપ્પજાનન્તો તસ્સ અઙ્ગણસ્સ પહાનત્થં કત્તુકમ્યતાછન્દં ન જનેસ્સતિ. **ન વાયમિસ્સતી**તિ તતો બલવતરં વાયામં ન કરિસ્સતિ, **ન વીરિયં આરભિસ્સતી**તિ થામગતવીરિયં પન નેવ આરભિસ્સતિ, ન પવત્તેસ્સતીતિ વુત્તં હોતિ. **સાઙ્ગણો**તિ ઇમેહિ રાગાદીહિ અઙ્ગણેહિ સાઙ્ગણો. **સંકિલિટ્ઠચિત્તો**તિ તેહિયેવ સુટ્ઠુતરં કિલિટ્ઠચિત્તો મલીનચિત્તો વિબાધિતચિત્તો ઉપતાપિતચિત્તો ચ હુત્વા. **કાલં કરિસ્સતી**તિ મરિસ્સતિ.

સેય્યથાપીતિ યથા નામ. **કંસપાતી**તિ કંસલોહભાજનં. **આભતા**તિ આનીતા. **આપણા વા કમ્મારકુલા વા**તિ આપણતો વા કંસપાતિકારકાનં કમ્મારાનં ઘરતો વા. **રજેના**તિ આગન્તુકરજેન પંસુઆદિના. **મલેના**તિ તત્થેવ ઉટ્ઠિતેન લોહમલેન. **પરિયોનદ્ધા**તિ સઞ્છન્ના. **ન ચેવ પરિભુઞ્જેય્યુ**ન્તિ ઉદકખાદનીયપક્ખિપનાદીહિ પરિભોગં ન કરેય્યું. **ન ચ પરિયોદપેય્યુ**ન્તિ ધોવનઘંસનાદીહિ ન પરિસુદ્ધં કારાપેય્યું. **રજાપથે**તિ રજપથે. અયમેવ વા પાઠો, રજસ્સ આગમનટ્ઠાને વા વુટ્ઠાનુટ્ઠાને વા હેટ્ઠામઞ્ચે વા થુસકોટ્ઠકે વા ભાજનન્તરે વા, યત્થ રજેન ઓકિરીયતીતિ અત્થો. **સંકિલિટ્ઠતરા અસ્સ મલગ્ગહિતા**તિ એત્થ રજાપથે નિક્ખિપનેન સંકિલિટ્ઠતરા, અપરિભોગાપરિયોદપનેહિ મલગ્ગહિતતરાતિ વુત્તં હોતિ, પટિપુચ્છાવચનઞ્ચેતં. તેનસ્સ એવમત્થો વેદિતબ્બો, આવુસો, સા કંસપાતિ એવં કરીયમાના અપરેન કાલેન સંકિલિટ્ઠતરા ચ મલગ્ગહિતતરા ચ મત્તિકપાતીતિ વા કંસપાતીતિ વા ઇતિપિ દુજ્જાના ભવેય્ય નુ ખો નોતિ, થેરો તં પટિજાનન્તો આહ ''એવમાવુસો''તિ. પુન ધમ્મસેનાપતિ ઓપમ્મં સમ્પટિપાદેન્તો, **એવમેવ ખો**તિઆદિમાહ. તત્થેવં ઓપમ્મસંસન્દના વેદિતબ્બા – કિલિટ્ઠકંસપાતિસદિસો સાઙ્ગણો પુગ્ગલો. સંકિલિટ્ઠકંસપાતિયા નપરિભુઞ્જનમાદિં કત્વા રજાપથનિક્ખેપો વિય તસ્સ પુગ્ગલસ્સ પબ્બજ્જં લભમાનસ્સ વેજ્જકમ્માદીસુ પસુતપુગ્ગલસન્તિકે પબ્બજ્જાપટિલાભો. સંકિલિટ્ઠકંસપાતિયા પુન સંકિલિટ્ઠતરભાવો વિય તસ્સ પુગ્ગલસ્સ અનુક્કમેન આચરિયુપજ્ઝાયાનં અનુસિક્ખતો વેજ્જકમ્માદિકરણં, એત્થ ઠિતસ્સ સાઙ્ગણકાલકિરિયા. અથ વા અનુક્કમેન દુક્કટદુબ્ભાસિતવીતિક્કમનં, એત્થ ઠિતસ્સ સાઙ્ગણકાલકિરિયા. અથ વા અનુક્કમેન પાચિત્તિયથુલ્લચ્ચયવીતિક્કમનં, સઙ્ઘાદિસેસવીતિક્કમનં, પારાજિકવીતિક્કમનં, માતુઘાતાદિઆનન્તરિયકરણં, એત્થ ઠિતસ્સ સાઙ્ગણકાલકિરિયાતિ.

સંકિલિટ્ઠચિત્તો કાલં કરિસ્સતીતિ એત્થ ચ અકુસલચિત્તેન કાલં કરિસ્સતીતિ ન એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. સબ્બસત્તા હિ પકતિચિત્તેન ભવઙ્ગચિત્તેનેવ કાલં કરોન્તિ. અયં પન અવિસોધેત્વા ચિત્તસન્તાનં કાલં કરિસ્સતીતિ એતમત્થં સન્ધાય એવં વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

દુતિયવારે **પરિયોદપેય્યુ**ન્તિ ધોવનઘંસનસણ્હછારિકાપરિમજ્જનાદીહિ પરિસુદ્ધં આદાસમણ્ડલસદિસં કરેય્યું. **ન ચ નં રજાપથે**તિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારે ઠાને અનિક્ખિપિત્વા કરણ્ડમઞ્જૂસાદીસુ વા ઠપેય્યું, પલિવેઠેત્વા વા

નાગદન્તે લગેય્યું. સેસં વુત્તનયાનુસારેનેવ ગહેતબ્બં.

ઉપમાસંસન્દના ચેત્થ એવં વેદિતબ્બા – કિલિટ્ઠકંસપાતિસદિસો સાઙ્ગણો ભબ્બપુગ્ગલો. કિલિટ્ઠકંસપાતિયા પરિભુઞ્જનમાદિં કત્વા સુદ્ધટ્ઠાને ઠપનં વિય તસ્સ પુગ્ગલસ્સ પબ્બજ્જં લભમાનસ્સ પેસલભિક્ખૂનં સન્તિકે પબ્બજ્જાપટિલાભો. યે ઓવદન્તિ અનુસાસન્તિ અપ્પમત્તકમ્પિ પમાદં દિસ્વા દણ્ડકમ્મં કત્વા પુનપ્પુનં સિક્ખાપેન્તિ, સંકિલિટ્ઠકંસપાતિયા અપરકાલે પરિસુદ્ધપરિયોદાતભાવો વિય તસ્સ પુગ્ગલસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયાનં અનુસિક્ખતો અનુક્કમેન સમ્માવત્તપટિપત્તિ, એત્થ ઠિતસ્સ અનઙ્ગણકાલકિરિયા. અથ વા અનુક્કમેન પરિસુદ્ધે સીલે પતિટ્ઠાય અત્તનો અનુરૂપં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા ધુતઙ્ગાનિ સમાદાય અત્તનો અનુકૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગામન્તસેનાસનવાસં મુઞ્ચિત્વા પન્તસેનાસનવાસો, એત્થ ઠિતસ્સ અનઙ્ગણકાલકિરિયા. અથ વા અનુક્કમેન કસિણપરિકમ્મં કત્વા અટ્ઠસમાપત્તિનિબ્બત્તનેન કિલેસવિક્ખમ્ભનં, વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાના વુટ્ઠાય વિપસ્સનાય કિલેસાનં તદઙ્ગનિવારણં, સોતાપત્તિફલાધિગમો...પે॰... અરહત્તસચ્છિકિરિયાતિ એત્થ ઠિતસ્સ અચ્ચન્તં અનઙ્ગણકાલકિરિયા એવ.

તતિયવારે **સુભનિમિત્ત**ન્તિ રાગટ્ઠાનિયં ઇટ્ઠારમ્મણં. **મનસિ કરિસ્સતી**તિ તસ્મિં વિપન્નસ્સતિ તં નિમિત્તં આવજ્જિસ્સતિ. **તસ્સ સુભનિમિત્તસ્સ મનસિકારા**તિ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ સુભનિમિત્તમનસિકારકારણા. **અનુદ્ધંસેસ્સતી**તિ હિંસિસ્સતિ અધિભવિસ્સતિ. રાગો હિ ઉપ્પજ્જન્તો કુસલવારં પચ્છિન્દિત્વા સયમેવ અકુસલજવનં હુત્વા તિટ્ઠન્તો કુસલચિત્તં અનુદ્ધંસેતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયાનુસારેનેવ ગહેતબ્બં.

ઓપમ્મસંસન્દના પનેત્થ એવં વેદિતબ્બા – પરિસુદ્ધકંસપાતિસદિસો પકતિયા અપ્પકિલેસો અનઙ્ગણપુગ્ગલો. પરિસુદ્ધકંસપાતિયા નપરિભુઞ્જનં આદિં કત્વા રજાપથે નિક્ખેપો વિય તસ્સ પુગ્ગલસ્સ પબ્બજ્જં લભમાનસ્સાતિ ઇતો પરં સબ્બં પઠમવારસદિસમેવ.

ચતુત્થવારે **સુભનિમિત્તં ન મનસિ કરિસ્સતી**તિ તસ્મિં સતિવિરહાભાવતો તં નિમિત્તં નાવજ્જિસ્સતિ, સેસં દુતિયવારાનુસારેન વેદિતબ્બં. ''અયં ખો, આવુસો''તિઆદિ ''કો નુ ખો, આવુસો''તિઆદિમ્હિ વુત્તનયમેવ.

૬૦. ઇદાનિ તં અઙ્ગણં નાનપ્પકારતો પાકટં કારાપેતુકામેનાયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન ''અઙ્ગણં અઙ્ગણ''ન્તિઆદિના નયેન પુટ્ઠો તં બ્યાકરોન્તો **પાપકાનં ખો એતં, આવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇચ્છાવચરાન**ન્તિ ઇચ્છાય અવચરાનં, ઇચ્છાવસેન ઓતિણ્ણાનં પવત્તાનં નાનપ્પકારાનં કોપઅપ્પચ્ચયાનન્તિ અત્થો. **યં ઇધેકચ્ચસ્સા**તિ યેન ઇધેકચ્ચસ્સ એવં ઇચ્છા ઉપ્પજ્જેય્ય, તં ઠાનં તં કારણં વિજ્જતિ અત્થિ, ઉપલબ્ભતીતિ વુત્તં હોતિ. **આપન્નો અસ્સ**ન્તિ આપન્નો ભવેય્યં. **ન ચ મં ભિક્ખૂ જાનેય્યુ**ન્તિ ભિક્ખૂ ચ મં ન જાનેય્યું. કિં પનેત્થ ઠાનં, લાભત્થિકતા. લાભત્થિકો હિ ભિક્ખુ પકતિયાપિ ચ કતપુઞ્ઞો મનુસ્સેહિ સક્કતો ગરુકતો એવં ચિન્તેતિ ''આપત્તિં આપન્નં ભિક્ખું થેરા ઞત્વા મજ્ઝિમાનં આરોચેન્તિ, તે નવકાનં, નવકા વિહારે વિઘાસાદાદીનં, તે ઓવાદં આગતાનં ભિક્ખુનીનં, એવં કમેન ચતસ્સો પરિસા જાનન્તિ. એવમસ્સ લાભન્તરાયો હોતિ. અહો વતાહં આપત્તિઞ્ચ વત આપન્નો અસ્સં, ન ચ મં ભિક્ખૂ જાનેય્યુ''ન્તિ.

યં તં ભિક્ખું ભિક્ખૂ જાનેય્યુન્તિ યેન કારણેન તં ભિક્ખું અઞ્ઞે ભિક્ખૂ જાનેય્યું, તં કારણં વિજ્જતિ ખો પન અત્થિયેવ, નો નત્થિ. થેરા હિ ઞત્વા મજ્ઝિમાનં આરોચેન્તિ. એવં સો પુબ્બે વુત્તનયેન ચતૂસુ પરિસાસુ પાકટો હોતિ. એવં પાકટો ચ અયસાભિભૂતો ગામસતમ્પિ પવિસિત્વા ઉમ્મારસતેસુ ઠાનેસુ ઉજ્ઝિત્વા યથાધોતેન પત્તેન

નિક્ખમતિ. તતો **જાનન્તિ મં ભિક્ખૂ આપત્તિં આપન્નો**તિ તેહિ ચમ્હિ એવં નાસિતોતિ ચિન્તેત્વા, **ઇતિ સો કુપિતો હોતિ અપ્પતીતો** સો ઇમિના કારણેન કુપિતો ચેવ હોતિ કોધાભિભૂતો અપ્પતીતો ચ દોમનસ્સાભિભૂતો.

યો ચેવ ખો , **આવુસો, કોપો યો ચ અપ્પચ્ચયો ઉભયમેતં અઙ્ગણ**ન્તિ, આવુસો, યો ચાયં સઙ્ખારક્ખન્ધસઙ્ગહિતો કોપો, યો ચ વેદનાક્ખન્ધસઙ્ગહિતો અપ્પચ્ચયો, એતં ઉભયં અઙ્ગણન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઇદઞ્ચ તાદિસાનં પુગ્ગલાનં વસેન વુત્તં. લોભો પન ઇમસ્સ અઙ્ગણસ્સ પુબ્બભાગવસેન, મોહો સમ્પયોગવસેનાપિ ગહિતોયેવ હોતિ.

અનુરહો મન્તિ પુરિમસદિસમેવ ભિક્ખું ગહેત્વા વિહારપચ્ચન્તે સેનાસનં પવેસેત્વા દ્વારં થકેત્વા ચોદેન્તે ઇચ્છતિ. **ઠાનં ખો પનેત**ન્તિ એતં કારણં વિજ્જતિ, યં તં ભિક્ખું ચતુપરિસમજ્ઝે આનેત્વા બ્યત્તા વિનીતા ‘‘તયા અસુકમ્હિ નામ ઠાને વેજ્જકમ્મં કત’’ન્તિઆદિના નયેન ચોદેય્યું. સો ચતૂસુ પરિસાસુ પાકટો હોતિ. એવં પાકટો ચ અયસાભિભૂતોતિ સબ્બં પુરિમસદિસમેવ.

સપ્પટિપુગ્ગલોતિ સમાનો પુગ્ગલો. **સમાનો**તિ સાપત્તિકો. **પટિપુગ્ગલો**તિ ચોદકો. અયં સાપત્તિકેનેવ ચોદનં ઇચ્છતિ, ત્વમ્પિ ઇમઞ્ચિમઞ્ચ આપત્તિં આપન્નો, તં તાવ પટિકરોહિ પચ્છા મં ચોદેસ્સસીતિ વત્તું સક્કાતિ મઞ્ઞમાનો. અપિચ જાતિઆદીહિપિ સમાનો પુગ્ગલો સપ્પટિપુગ્ગલો. અયઞ્હિ અત્તનો જાતિયા કુલેન બાહુસચ્ચેન બ્યત્તતાય ધુતઙ્ગેનાતિ એવમાદીહિપિ સમાનેનેવ ચોદનં ઇચ્છતિ, તાદિસેન વુત્તં નાતિદુક્ખં હોતીતિ મઞ્ઞમાનો. **અપ્પટિપુગ્ગલો**તિ એત્થ અયુત્તો પટિપુગ્ગલો અપ્પટિપુગ્ગલો. ઇમેહિ આપત્તાદીહિ અસદિસત્તા પટિસત્તુ પટિસલ્લો ચોદકો ભવિતું અયુત્તોતિ વુત્તં હોતિ. **ઇતિ સો કુપિતો**તિ ઇતિ સો ઇમાય અપ્પટિપુગ્ગલચોદનાય એવં કુપિતો હોતિ.

ચતુત્થવારે **અહો વતા**તિ ‘‘અહો વત રે અમ્હાકં પણ્ડિતકા, અહો વત રે અમ્હાકં બહુસ્સુતકા તેવિજ્જકા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૯૧) ગરહાયં દિસ્સતિ. ‘‘અહો વત મં દહરંયેવ સમાનં રજ્જે અભિસિઞ્ચેય્યુ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૫૭) પત્થનાયં. ઇધ પત્થનાયમેવ. **પટિપુચ્છિત્વા પટિપુચ્છિત્વા**તિ પુનપ્પુનં પુચ્છિત્વા. અયં ભિક્ખુ લાભત્થિકો ભગવતો અત્તાનં પટિપુચ્છિતબ્બં ઇચ્છતિ, તઞ્ચ ખો અનુમતિપુચ્છાય, નો મગ્ગં વા ફલં વા વિપસ્સનં વા અન્તરં કત્વા. અયઞ્હિ પસ્સતિ ભગવન્તં સારિપુત્તાદયો મહાથેરે ‘‘તં કિં મઞ્ઞસિ, સારિપુત્ત, મોગ્ગલ્લાન, કસ્સપ , રાહુલ ચક્ખું નિચ્ચં વા અનિચ્ચં વા’’તિ એવં પરિસમજ્ઝે પટિપુચ્છિત્વા પટિપુચ્છિત્વા ધમ્મં દેસેન્તં, મનુસ્સે ચ ‘‘તેસ પણ્ડિતા થેરા સત્થુ ચિત્તં આરાધેન્તી’’તિ વણ્ણં ભણન્તે, લાભસક્કારઞ્ચ ઉપહરન્તે. તસ્મા તં લાભસક્કારં ઇચ્છન્તો એવં ચિન્તેત્વા નિખણિત્વા ઠપિતખાણુ વિય ભગવતો પુરતોવ હોતિ.

ઇતિ સો કુપિતોતિ અથ ભગવા તં અમનસિકરિત્વાવ અઞ્ઞં થેરં પટિપુચ્છિત્વા ધમ્મં દેસેતિ , તેન સો કુપિતો હોતિ ભગવતો ચ થેરસ્સ ચ. કથં ભગવતો કુપ્પતિ? ‘‘અહં પબ્બજિતકાલતો પભુતિ ગન્ધકુટિપરિવેણતો બહિનિક્ખમનં ન જાનામિ, સબ્બકાલં છાયાવ ન વિજહામિ, મં નામ પુચ્છિત્વા ધમ્મદેસનામત્તમ્પિ નત્થિ. તંમુહુત્તં દિટ્ઠમત્તકમેવ થેરં પુચ્છિત્વા ધમ્મં દેસેતી’’તિ એવં ભગવતો કુપ્પતિ. કથં થેરસ્સ કુપ્પતિ? ‘‘અયં મહલ્લકત્થેરો ભગવતો પુરતો ખાણુ વિય નિસીદતિ, કદા નુ ખો ઇમં ધમ્મકમ્મિકા અભબ્બટ્ઠાનં પાપેત્વા નીહરિસ્સન્તિ, અયઞ્હિ યદિ ઇમસ્મિં વિહારે ન ભવેય્ય, અવસ્સં ભગવા મયા સદ્ધિં સલ્લપેય્યા’’તિ એવં થેરસ્સ કુપ્પતિ.

પુરક્ખત્વા પુરક્ખત્વાતિ પુરતો પુરતો કત્વા, સમ્પરિવારેત્વાતિ વુત્તં હોતિ. અયમ્પિ લાભત્થિકોયેવ, અયઞ્હિ પસ્સતિ બહુસ્સુતે ભિક્ખૂ મહાપરિવારેન ગામં પવિસન્તે, ચેતિયં વન્દન્તે, તેસઞ્ચ તં સમ્પત્તિં દિસ્વા ઉપાસકે પસન્ને પસન્નાકારં કરોન્તે. તસ્મા એવં ઇચ્છતિ. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ ભિક્ખૂનં થેરસ્સ ચ. કથં ભિક્ખૂનં? ''ઇમે યદેવ મય્હં ઉપ્પજ્જતિ ચીવરં વા પિણ્ડપાતો વા, તં ગહેત્વા પરિભુઞ્જન્તિ, મય્હં પન પત્તચીવરં ગહેત્વા પિટ્ઠિતો આગચ્છન્તોપિ નત્થી''તિ એવં ભિક્ખૂનં કુપ્પતિ. કથં થેરસ્સ? ''એસો મહલ્લકત્થેરો તેસુ તેસુ ઠાનેસુ સયમેવ પઞ્ઞાયતિ, કુદાસ્સુ નામ નં ધમ્મકમ્મિકા નિક્કડ્ઢિસ્સન્તિ, ઇમસ્મિં અસતિ અવસ્સં મંયેવ પરિવારેસ્સન્તી''તિ.

ભત્તગ્ગેતિ ભોજનટ્ઠાને. **અગ્ગાસનન્**તિ સઙ્ઘત્થેરાસનં. **અગ્ગોદકન્**તિ દક્ખિણોદકં. **અગ્ગપિણ્ડન્**તિ સઙ્ઘત્થેરપિણ્ડં. સબ્બત્થ વા **અગ્ગન્**તિ પણીતાધિવચનમેતં. તત્થ **અહમેવ લભેય્યન્**તિ ઇચ્છા નાતિમહાસાવજ્જા. **ન અઞ્ઞો ભિક્ખુ લભેય્યા**તિ પન અતિમહાસાવજ્જા . અયમ્પિ લાભત્થિકો પાસાદિકો હોતિ ચીવરધારણાદીહિ, કદાચિ પબ્બજતિ, કદાચિ વિબ્ભમતિ. તેન સો પુબ્બે લદ્ધપુબ્બં આસનાદિં પચ્છા અલભન્તો એવં ચિન્તેસિ. **ન સો ભિક્ખુ લભેય્યા**તિ ન સો ભિક્ખુ થેરાનં અગ્ગાસનાદીસુ તદનુસારેન મજ્ઝિમાનં અઞ્ઞેસઞ્ચ નવાનં કદાચિ યં વા તં વા સબ્બનિહીનં આસનાદિં લભતિ. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ મનુસ્સાનઞ્ચ થેરાનઞ્ચ. કથં મનુસ્સાનં? ''ઇમે મઙ્ગલાદીસુ મં નિસ્સાય ભિક્ખૂ લભન્તિ, એતે, 'ભન્તે, એત્તકે ભિક્ખૂ ગહેત્વા અમ્હાકં અનુકમ્પં કરોથા'તિ વદન્તિ, ઇદાનિ તંમુહુત્તં દિટ્ઠમત્તકં મહલ્લકત્થેરં ગહેત્વા ગતા, હોતુ ઇદાનિ, નેસં કિચ્ચે ઉપ્પન્ને જાનિસ્સામી''તિ એવં મનુસ્સાનં કુપ્પતિ. કથં થેરાનં? ''ઇમે નામ યદિ ન ભવેય્યું, મંયેવ મનુસ્સા નિમન્તેય્યુ''ન્તિ એવં થેરાનં કુપ્પતિ.

અનુમોદેય્યન્તિ અનુમોદનં કરેય્યં. અયમ્પિ લાભત્થિકો યં વા તં વા ખણ્ડાનુમોદનં જાનાતિ, ''સો અનુમોદનટ્ઠાને બહૂ માતુગામા આગચ્છન્તિ, તા મં સઞ્જાનિત્વા તતો પભુતિ થાલકભિક્ખં દસ્સન્તી''તિ પત્થેન્તો એવં ચિન્તેસિ. **ઠાનન્**તિ બહુસ્સુતાનં અનુમોદના ભારો, તેન બહુસ્સુતો અનુમોદેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ તીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ મનુસ્સાનં થેરસ્સ ધમ્મકથિકસ્સ ચ. કથં મનુસ્સાનં? ''ઇમે પુબ્બે મંયેવ ઉપસઙ્કમિત્વા યાચન્તિ 'અમ્હાકં નાગત્થેરો અમ્હાકં સુમનત્થેરો અનુમોદતૂ'તિ, અજ્જ પન નાવોચુ''ન્તિ એવં મનુસ્સાનં કુપ્પતિ. કથં થેરસ્સ? ''અયં સઙ્ઘત્થેરો 'તુમ્હાકં કુલુપકં નાગત્થેરં સુમનત્થેરં ઉપસઙ્કમથ, અયં અનુમોદિસ્સતી'તિ ન ભણતી''તિ એવં થેરસ્સ કુપ્પતિ. કથં ધમ્મકથિકસ્સ? ''થેરેન વુત્તમત્તેયેવ પહારં લદ્ધકુક્કુટો વિય તુરિતતુરિતં વસ્સતિ, ઇમં નામ નિક્કડ્ઢન્તા નત્થિ, ઇમસ્મિઞ્હિ અસતિ અહમેવ અનુમોદેય્ય''ન્તિ એવં ધમ્મકથિકસ્સ કુપ્પતિ.

આરામગતાનન્તિ વિહારે સન્નિપતિતાનં. અયમ્પિ લાભત્થિકો યં વા તં વા ખણ્ડધમ્મકથં જાનાતિ, સો પસ્સતિ તાદિસેસુ ઠાનેસુ દ્વિયોજનતિયોજનતો સન્નિપતિત્વા ભિક્ખૂ સબ્બરત્તિકાનિ ધમ્મસ્સવનાનિ સુણન્તે, તુટ્ઠચિત્તે ચ દહરે વા સામણેરે વા સાધુ સાધૂતિ મહાસદ્દેન સાધુકારં દેન્તે, તતો દુતિયદિવસે અન્તોગામગતે ભિક્ખૂ ઉપાસકા પુચ્છન્તિ ''કે, ભન્તે, ધમ્મં કથેસુ''ન્તિ. તે ભણન્તિ ''અસુકો ચ અસુકો ચા''તિ. તં સુત્વા પસન્ના મનુસ્સા ધમ્મકથિકાનં મહાસક્કારં કરોન્તિ. સો તં ઇચ્છમાનો એવં ચિન્તેસિ. **ઠાનન્**તિ બહુસ્સુતાનં વિનિચ્છયકુસલાનં ધમ્મદેસના ભારો, તેન બહુસ્સુતો દેસેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **કુપિતો**તિ ચતુપ્પદિકં ગાથમ્પિ વત્તું ઓકાસં અલભમાનો કુપિતો હોતિ અત્તનો મન્દભાવસ્સ ''અહઞ્હિ મન્દો દુપ્પઞ્ઞો કુતો લભિસ્સામિ દેસેતુ''ન્તિ.

ભિક્ખુનીનન્તિ ઓવાદત્થં વા ઉદ્દેસત્થં વા પરિપુચ્છત્થં વા પૂજાકરણત્થં વા આરામં આગન્ત્વા સન્નિપતિતભિક્ખુનીનં. અયમ્પિ લાભત્થિકો, તસ્સેવં હોતિ ઇમા મહાકુલા પબ્બજિતા ભિક્ખુનિયો, તાસુ કુલેસુ પવિસેત્વા નિસિન્નાસુ મનુસ્સા પુચ્છિસ્સન્તિ ''કસ્સ સન્તિકે ઓવાદં વા ઉદ્દેસં વા પરિપુચ્છં વા ગણ્હથા''તિ. તતો વક્ખન્તિ ''અસુકો નામ અય્યો બહુસ્સુતો, તસ્સ દેથ કરોથા''તિ, તેનસ્સ એવં ઇચ્છા ઉપ્પજ્જતિ. **ઠાનન્તિ** ઓવાદાદયો નામ બહુસ્સુતાનં ભારો, તેન બહુસ્સુતો દેસેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ, તાસઞ્ચ ભિક્ખુનીનં ''ઇમા પુબ્બે મં નિસ્સાય ઉપોસથપ્પવારણાદીનિ લભન્તિ, તા ઇદાનિ તંમુહુત્તં દિટ્ઠમત્તકમહલ્લકત્થેરસ્સ સન્તિકં ગતા''તિ. ધમ્મકથિકસ્સ ચ ''એસ ઇમાસં સહસા ઓવાદં અદાસિયેવા''તિ.

ઉપાસકાનન્તિ, આરામગતાનં ઉપાસકાનં. નિસ્સટ્ઠકમ્મન્તા નામ મહાઉપાસકા હોન્તિ, તે પુત્તભાતુકાનં કમ્મં નિય્યાતેત્વા ધમ્મં સુણન્તા વિચરન્તિ, અયં તેસં દેસેતું ઇચ્છતિ, કિં કારણા? ઇમે પસીદિત્વા ઉપાસિકાનમ્પિ આરોચેસ્સન્તિ, તતો સદ્ધિં ઉપાસિકાહિ મય્હમેવ લાભસક્કારં ઉપહરિસ્સન્તીતિ. ઠાનં બહુસ્સુતેનેવ યોજેતબ્બં. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ, ઉપાસકાનઞ્ચ ''ઇમે અઞ્ઞત્થ સુણન્તિ, અમ્હાકં કુલુપકસ્સ સન્તિકે સુણામાતિ નાગચ્છન્તિ, હોતુ ઇદાનિ, તેસં ઉપ્પન્ને કિચ્ચે જાનિસ્સામી''તિ ધમ્મકથિકસ્સ ચ, ''અયમેતેસં દેસેતી''તિ.

ઉપાસિકાનન્તિ આરામગતાનં. **ઉપાસિકા** નામ આસનપૂજાદિકરણત્થં વા ઉપોસથદિવસે વા ધમ્મસ્સવનત્થં સન્નિપતિતા. સેસં ઉપાસકવારે વુત્તનયમેવ.

સક્કરેય્યુન્તિ સક્કચ્ચઞ્ચ કરેય્યું, સુન્દરઞ્ચ કરેય્યું. ઇમિના અત્તનિ કારં કરીયમાનં સક્કચ્ચં કતઞ્ચ સુન્દરઞ્ચ પત્થેતિ. **ગરું કરેય્યુન્તિ** ભારિયં કરેય્યું. ઇમિના ભિક્ખૂહિ અત્તાનં ગરુટ્ઠાને ઠપીયમાનં પત્થેતિ. **માનેય્યુન્તિ** પિયાયેય્યું. **પૂજેય્યુન્તિ** એવં સક્કરોન્તા ગરું કરોન્તા માનેન્તા પચ્ચયેહિ પૂજેય્યુન્તિ પચ્ચયપૂજં પત્થેતિ. **ઠાનન્તિ** ''પિયો ગરુ ભાવનિયો''તિ વુત્તપ્પકારો બહુસ્સુતો ચ સીલવા ચ એતં વિધિં અરહતિ તેન ભિક્ખૂ એવરૂપં એવં કરેય્યુન્તિ વુત્તં હોતિ. **કુપિતો**તિ અયમ્પિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ ભિક્ખૂનઞ્ચ ''ઇમે એતં સક્કરોન્તી''તિ થેરસ્સ ચ ''ઇમસ્મિં અસતિ મંયેવ સક્કરેય્યુ''ન્તિ. એસ નયો ઇતો પરેસુ તીસુ વારેસુ.

પણીતાનં ચીવરાનન્તિ પટ્ટદુકૂલપટ્ટુણ્ણકોસેય્યાદીનં મહગ્ઘસુખુમસુખસમ્ફસ્સાનં ચીવરાનં. ઇધાપિ **અહમેવ લાભી અસ્સન્તિ** ઇચ્છા નાતિમહાસાવજ્જા. **ન અઞ્ઞો ભિક્ખુ લાભી અસ્સા**તિ પન મહાસાવજ્જા.

પણીતાનં પિણ્ડપાતાનન્તિ સપ્પિતેલમધુસક્કરાદિપૂરિતાનં સેટ્ઠપિણ્ડપાતાનં. **પણીતાનં સેનાસનાનન્તિ** અનેકસતસહસ્સગ્ઘનકાનં મઞ્ચપીઠાદીનં પણીતાનં. **ગિલાનપ્પચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાનન્તિ** સપ્પિતેલમધુફાણિતાદીનં ઉત્તમભેસજ્જાનં. સબ્બત્થાપિ ઠાનં બહુસ્સુતેહિ પુઞ્ઞવન્તેહિ ચ યોજેતબ્બં. **કુપિતો**તિ સબ્બત્થાપિ દ્વીસુ ઠાનેસુ કુપ્પતિ, મનુસ્સાનઞ્ચ ''ઇમેસં નામ પરિચિતભાવોપિ નત્થિ, દીઘરત્તં એકતો વસન્તસ્સ પંસુકૂલત્થાય વા પિણ્ડપાતત્થાય વા સપ્પિતેલાદિકારણા વા ઘરપટિપાટિયા ચરન્તસ્સાપિ મે એકદિવસમ્પિ કિઞ્ચિ પણીતં પચ્ચયં ન દેન્તિ. આગન્તુકં મહલ્લકં પન દિસ્વાવ યં ઇચ્છતિ, તં દેન્તી''તિ, થેરસ્સ ચ ''અયમ્પિ મહલ્લકો ઇમેસં અત્તાનં દસ્સેન્તોયેવ ચરતિ, કુદાસ્સુ નામ નં ધમ્મકમ્મિકા નિક્કડ્ઢેય્યું, એવં ઇમસ્મિં અસતિ અહમેવ લાભી અસ્સ''ન્તિ.

ઇમેસં ખો, એતં આવુસોતિ ઇમેસં હેટ્ઠા એકૂનવીસતિવારેહિ વુત્તાનં ઇચ્છાવચરાનં.

૬૧. **દિસ્સન્તિ ચેવ સૂયન્તિ ચા**તિ ન ઇચ્છાવચરા ચક્ખુના દિસ્સન્તિ, ન સોતેન સૂયન્તિ, મનોવિઞ્ઞાણવિસયત્તા. અપ્પહીનઇચ્છાવચરસ્સ પન પુગ્ગલસ્સ ઇચ્છાવચરવસેન પવત્તકાયકમ્મં દિસ્વા દિટ્ઠા વિય વચીકમ્મં સુત્વા સુતા વિય ચ હોન્તિ, તેન વુત્તં ''દિસ્સન્તિ ચેવ સૂયન્તિ ચા''તિ. પચ્ચક્ખકાલે દિસ્સન્તિ, ''અસુકો કિર ભિક્ખુ ઈદિસો''તિ તિરોક્ખકાલે સૂયન્તિ. **કિઞ્ચાપી**તિ અનુગ્ગહગરહવચનં. તેન આરઞ્ઞિકત્તં અનુગ્ગણ્હાતિ, ઇચ્છાવચરાનં અપ્પહાનં ગરહતિ.

તત્રાયં યોજના, કિઞ્ચાપિ સો ભિક્ખુ ગામન્તસેનાસનં પટિક્ખિપિત્વા આરઞ્ઞિકો હોતિ, અન્તે પન્તસેનાસને વસતિ, ઇમે ચસ્સ એત્તકા ઇચ્છાવચરા અપ્પહીના. કિઞ્ચાપિ સો અતિરેકલાભં પટિક્ખિપિત્વા પિણ્ડપાતિકો હોતિ. કિઞ્ચાપિ સો લોલુપ્પચારં વજ્જેત્વા સપદાનચારી હોતિ. કિઞ્ચાપિ સો ગહપતિચીવરં પટિક્ખિપિત્વા પંસુકૂલિકો હોતિ.

લૂખચીવરધરોતિ એત્થ પન **લૂખ**ન્તિ સત્થલૂખં સુત્તલૂખં રજનલૂખન્તિ તીહિ કારણેહિ લૂખં વેદિતબ્બં. તત્થ સત્થેન ખણ્ડાખણ્ડિકં છિન્નં **સત્થલૂખં** નામ, તં અગ્ઘેન પરિહાયતિ, થૂલદીઘસુત્તકેન સિબ્બિતં **સુત્તલૂખં** નામ, તં ફસ્સેન પરિહાયતિ ખરસમ્ફસ્સં હોતિ. રજનેન રત્તં **રજનલૂખં** નામ, તં વણ્ણેન પરિહાયતિ દુબ્બણ્ણં હોતિ. કિઞ્ચાપિ સો ભિક્ખુ એવં સત્થલૂખસુત્તલૂખરજનલૂખચીવરધરો હોતિ, ઇમે ચસ્સ એત્તકા ઇચ્છાવચરા અપ્પહીના દિસ્સન્તિ ચેવ સૂયન્તિ ચ, અથ ખો નં વિઞ્ઞૂ સબ્રહ્મચારી નેવ સક્કરોન્તિ...પે॰... ન પૂજેન્તીતિ. **તં કિસ્સ હેતૂ**તિ એત્થ **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં, **કિસ્સ હેતૂ**તિ કિં કારણા. **તે હિ તસ્સ...પે॰... સૂયન્તિ** ચ યસ્મા તસ્સ તે પાપકા સૂયન્તિ ચાતિ વુત્તં હોતિ. ઇમેસં ઇચ્છાવચરાનં અપ્પહીનત્તાતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય પાકટં કરોન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **કુણપ**ન્તિ મતકળેવરં. અહિસ્સ કુણપં **અહિકુણપં**. એવં ઇતરાનિ. અતિપટિકૂલજિગુચ્છનીયભાવતો ચેત્થ ઇમાનેવ તીણિ વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. અઞ્ઞેસઞ્હિ સસસૂકરાદીનં કુણપં મનુસ્સા કટુકભણ્ડાદીહિ અભિસઙ્ખરિત્વા પરિભુઞ્જન્તિપિ. ઇમેસં પન કુણપં અભિનવમ્પિ જિગુચ્છન્તિયેવ, કો પન વાદો કાલાતિક્કમેન પૂતિભૂતે. **રચયિત્વા**તિ વડ્ઢેત્વા, પરિપૂરેત્વાતિ અત્થો, કુણપં ગહેત્વા કંસપાતિયં પક્ખિપિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **અઞ્ઞિસ્સા**તિ અપરાય. **પટિકુજ્જિત્વા**તિ પિદહિત્વા . **અન્તરાપણ**ન્તિ આપણાનમન્તરે મહાજનસંકિણ્ણં રચ્છામુખં. **પટિપજ્જેય્યુ**ન્તિ ગચ્છેય્યું. **જઞ્ઞજઞ્ઞં વિયા**તિ ચોક્ખચોક્ખં વિય મનાપમનાપં વિય. અપિચ વધુકાપણ્ણાકારં વિયાતિ વુત્તં હોતિ. **વધુકા**તિ જનેત્તિ વુચ્ચતિ, તસ્સા નીયમાનં પણ્ણાકારં જઞ્ઞં, ઉભયત્થાપિ આદરવસેન વા પસંસાવસેન વા પુનરુત્તં. ''જઞ્ઞજઞ્ઞં બ્યા''તિપિ પાઠો.

અપાપુરિત્વાતિ વિવરિત્વા. **તસ્સ સહ દસ્સનેન અમનાપતા ચ સણ્ઠહેય્યા**તિ તસ્સ કુણપસ્સ દસ્સનેન સહેવ તસ્સ જનસ્સ અમનાપતા તિટ્ઠેય્ય. **અમનાપતા**તિ ચ ''અમનાપમિદ''ન્તિ ઉપ્પન્નચિત્તચેતસિકાનમેતં અધિવચનં. એસ નયો **પટિકુલ્યજેગુચ્છતાસુ. જિઘચ્છિતાનમ્પી**તિ છાતાનમ્પિ. **ન ભોત્તુકમ્યતા અસ્સા**તિ ભુઞ્જિતુકામતા ન ભવેય્ય. **પગેવ સુહિતાન**ન્તિ ધાતાનં પન પઠમતરમેવ ભુઞ્જિતુકામતા ન ભવેય્યાતિ વુત્તં હોતિ.

તત્રાયં ઉપમાસંસન્દના – પરિસુદ્ધકંસપાતિસદિસં ઇમસ્સ પબ્બજ્જાલિઙ્ગં, કુણપરચનં વિય ઇચ્છાવચરાનં અપ્પહાનં, અપરકંસપાતિયા પટિકુજ્જનં વિય આરઞ્ઞિકઙ્ગાદીહિ ઇચ્છાવચરપ્પટિચ્છાદનં, કંસપાતિં વિવરિત્વા

કુણપદસ્સનેન જનસ્સ અમનાપતા વિય આરઞ્ઞિકઙ્ગાદીનિ અનાદિયિત્વા ઇચ્છાવચરદસ્સનેન સબ્રહ્મચારીનં અસક્કારકરણાદિતાતિ.

૬૨. સુક્કપક્ખે પન, **કિઞ્ચાપીતિ** અનુગ્ગહપસંસાવચનં, તેન આરઞ્ઞિકત્તં અનુગ્ગણ્હાતિ, ઇચ્છાવચરપ્પહાનં પસંસતિ. **નેમન્તનિકો**તિ નિમન્તનપટિગ્ગાહકો. **વિચિતકાળક**ન્તિ વિચિનિત્વા અપનીતકાળકં. **અનેકસૂપં અનેકબ્યઞ્જન**ન્તિ એત્થ **સૂપો** નામ હત્થહારિયો વુચ્ચતિ. **બ્યઞ્જન**ન્તિ ઉત્તરિભઙ્ગં, તેન મચ્છમંસમુગ્ગસૂપાદીહિ અનેકસૂપં, નાનપ્પકારમંસાદિબ્યઞ્જનેહિ અનેકબ્યઞ્જનન્તિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ઉપમાસંસન્દને ચ સાલિવરભત્તરચનં વિય ઇચ્છાવચરપ્પહાનં, અપરકંસપાતિયા પટિકુજ્જનં વિય અપ્પિચ્છતાસમુટ્ઠાનેહિ ગામન્તવિહારાદીહિ ઇચ્છાવચરપ્પહાનપ્પટિચ્છાદકં, કંસપાતિં વિવરિત્વા સાલિવરભત્તદસ્સનેન જનસ્સ મનાપતા વિય ગામન્તવિહારાદીનિ અનાદિયિત્વા ઇચ્છાવચરપ્પહાનદસ્સનેન સબ્રહ્મચારીનં સક્કારકરણાદિતા વેદિતબ્બા.

૬૩. **ઉપમા મં, આવુસો સારિપુત્ત, પટિભાતી**તિ મય્હં, આવુસો સારિપુત્ત, ઉપમા ઉપટ્ઠાતિ. એકં ઉપમં વત્તુકામો અહન્તિ અધિપ્પાયો. **પટિભાતુ ત**ન્તિ તુય્હં પટિભાતુ ઉપટ્ઠાતુ, વદ ત્વન્તિ અધિપ્પાયો. **એકમિદાહ**ન્તિ એત્થ **ઇદા**તિ નિપાતમત્તં, એકસ્મિં સમયે અહન્તિ વુત્તં હોતિ, ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં. **રાજગહે વિહરામિ ગિરિબ્બજે**તિ, **રાજગહ**ન્તિ તસ્સ નગરસ્સ નામં. સમન્તતો પન ગિરિપરિક્ખેપેન વજો વિય સણ્ઠિતત્તા **ગિરિબ્બજ**ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં નગરે વિહરામિ, તં નિસ્સાય અહં વિહરામીતિ વુત્તં હોતિ. **અથ ખ્વાહ**ન્તિ અથ ખો અહં. એત્થ ચ **અથા**તિ અઞ્ઞાધિકારવચનારમ્ભે નિપાતો. **ખો**તિ પદપૂરણમત્તે. **પુબ્બણ્હસમય**ન્તિ દિવસસ્સ પુબ્બભાગસમયં. પુબ્બણ્હસમયેતિ અત્થો, પુબ્બણ્હે વા સમયં પુબ્બણ્હસમયં, પુબ્બણ્હે એકં ખણન્તિ વુત્તં હોતિ, એવં અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં લબ્ભતિ. **નિવાસેત્વા**તિ પરિદહિત્વા, વિહારનિવાસનપરિવત્તનવસેનેતં વેદિતબ્બં. ગામપ્પવેસનત્થાય વા સણ્ઠપેત્વા નિવાસનવસેન, ન હિ સો તતો પુબ્બે અનિવત્થો અહોસિ.

પત્તચીવરમાદાયાતિ પત્તં હત્થેન ચીવરં કાયેન આદિયિત્વા. **પિણ્ડાયા**તિ પિણ્ડપાતત્થાય. **સમીતી**તિ તસ્સ નામં. **યાનકારપુત્તો**તિ રથકારપુત્તો. **પણ્ડુપુત્તો**તિ પણ્ડુસ્સ પુત્તો. **આજીવકો**તિ નગ્ગસમણકો. **પુરાણયાનકારપુત્તો**તિ પોરાણયાનકારકુલસ્સ પુત્તો. **પચ્ચુપટ્ઠિતો**તિ ઉપગન્ત્વા ઠિતો. **વઙ્કં** નામ એકતો કુટિલં. **જિમ્હં** નામ સપ્પગતમગ્ગસદિસં. **દોસ**ન્તિ ફેગ્ગુવિસમગણ્ઠિકાદિ. **યથા યથા**તિ કાલત્થે નિપાતો, યદા યદા યસ્મિં તસ્મિં કાલેતિ વુત્તં હોતિ. **તથા તથા**તિ અયમ્પિ કાલત્થોયેવ, તસ્મિં તસ્મિં કાલેતિ વુત્તં હોતિ. સો અત્તનો સુત્તાનુલોમેન ચિન્તેસિ, ઇતરો તેન ચિન્તિતક્ખણે ચિન્તિતટ્ઠાનમેવ તચ્છતિ. **અત્તમનો**તિ સકમનો તુટ્ઠમનો પીતિસોમનસ્સેહિ ગહિતમનો. **અત્તમનવાચં નિચ્છારેસી**તિ અત્તમનતાય વાચં , અત્તમનભાવસ્સ વા યુત્તં વાચં નિચ્છારેસિ ઉદીરયિ, પબ્યાહરીતિ વુત્તં હોતિ. **હદયા હદયં મઞ્ઞે અઞ્ઞાયા**તિ ચિત્તેન ચિત્તં જાનિત્વા વિય.

અસ્સદ્ધાતિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘેસુ સદ્ધાવિરહિતા. **જીવિકત્થા**તિ ઇણભયાદીહિ પીળિતા બહિ જીવિતું અસક્કોન્તા ઇધ જીવિકત્થિકા હુત્વા. **ન સદ્ધા**તિ ન સદ્ધાય. **સઠા માયાવિનો**તિ માયાસાઠેય્યેહિ યુત્તા. **કેતબિનો**તિ સિક્ખિતકેરાટિકા, નિપ્ફન્નથામગતસાઠેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. સાઠેય્યઞ્હિ અભૂતગુણદસ્સનતો અભૂતભણ્ડગુણદસ્સનસમં કત્વા ''કેરાટિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ઉન્નળા**તિ ઉગ્ગતનળા, ઉટ્ઠિતતુચ્છમાનાતિ વુત્તં હોતિ . **ચપલા**તિ પત્તચીવરમણ્ડનાદિના ચાપલ્લેન યુત્તા. **મુખરા**તિ મુખખરા, ખરવચનાતિ વુત્તં હોતિ, **વિકિણ્ણવાચા**તિ અસંયતવચના, દિવસમ્પિ

નિરત્થકવચનપ્પલાપિનો. **ઇન્દ્રિયેસુ અગુત્તદ્વારા**તિ છસુ ઇન્દ્રિયેસુ અસંવુતકમ્મદ્વારા. **ભોજને અમત્તઞ્ઞુનો**તિ ભોજને યા મત્તા જાનિતબ્બા પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગેસુ યુત્તતા, તસ્સા અજાનનકા. **જાગરિયં અનનુયુત્તા**તિ જાગરે અનનુયુત્તા. **સામઞ્ઞે અનપેક્ખવન્તો**તિ સમણધમ્મે નિરપેક્ખા, ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિરહિતાતિ અત્થો. **સિક્ખાય ન તિબ્બગારવા**તિ સિક્ખાપદેસુ બહુલગારવા ન હોન્તિ, આપત્તિવીતિક્કમબહુલા વા. **બાહુલિકા**તિઆદિ ધમ્મદાયાદે વુત્તં, **કુસીતા**તિઆદિ ભયભેરવે. **ધમ્મપરિયાયેના**તિ ધમ્મદેસનાય.

સદ્ધા અગારસ્માતિ પકતિયાપિ સદ્ધા, પબ્બજિતાપિ સદ્ધાય અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજિતા. **પિવન્તિ મઞ્ઞે ઘસન્તિ મઞ્ઞે**તિ પિવન્તિ વિય ઘસન્તિ વિય. અત્તમનવાચં નિચ્છારેન્તા વચસા પિવન્તિ વિય, અબ્ભનુમોદન્તા મનસા ઘસન્તિ વિય. **સાધુ વતા**તિ સુન્દરં વત . **સબ્રહ્મચારી**તિ રસ્સમ્પિ વટ્ટતિ દીઘમ્પિ. રસ્સે સતિ સારિપુત્તસ્સ ઉપરિ હોતિ, દીઘે સતિ સબ્રહ્મચારીનં. યદા સારિપુત્તસ્સ ઉપરિ હોતિ, તદા સબ્રહ્મચારી સારિપુત્તો અમ્હે અકુસલા વુટ્ઠાપેત્વાતિ અત્થો. યદા સબ્રહ્મચારીનં, તદા સબ્રહ્મચારયો અકુસલા વુટ્ઠાપેત્વાતિ અત્થો. **દહરો**તિ તરુણો. **યુવા**તિ યોબ્બનભાવે ઠિતો. **મણ્ડનકજાતિકો**તિ અલઙ્કારકસભાવો. તત્થ કોચિ તરુણોપિ યુવા ન હોતિ યથા અતિતરુણો, કોચિ યુવાપિ મણ્ડનકજાતિકો ન હોતિ યથા ઉપસન્તસભાવો, આલસિયબ્યસનાદીહિ વા અભિભૂતો, ઇધ પન દહરો ચેવ યુવા ચ મણ્ડનકજાતિકો ચ અધિપ્પેતો, તસ્મા એવમાહ. **ઉપ્પલાદીનિ** લોકસમ્મતત્તા વુત્તાનિ. **ઇતિહ તે**તિ એવં તે. **ઉભો મહાનાગા**તિ દ્વેપિ મહાનાગા, દ્વેપિ હિ એતે અગ્ગસાવકા ‘‘મહાનાગા’’તિ વુચ્ચન્તિ. તત્રાયં વચનત્થો, છન્દાદીહિ ન ગચ્છન્તીતિ **નાગા**, તેન તેન મગ્ગેન પહીને કિલેસે ન આગચ્છન્તીતિ **નાગા**, નાનપ્પકારકં આગું ન કરોન્તીતિ **નાગા**, અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન મહાનિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૮૦) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. અપિચ –

> ‘‘આગું ન કરોતિ કિઞ્ચિ લોકે,
> સબ્બસંયોગે વિસજ્જ બન્ધનાનિ;
> સબ્બત્થ ન સજ્જતી વિમુત્તો,
> નાગો તાદિ પવુચ્ચતે તથત્તા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૨૭; મહાનિ॰ ૮૦);

એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. મહન્તા નાગા **મહાનાગા**, અઞ્ઞેહિ ખીણાસવનાગેહિ પુજ્જતરા ચ પાસંસતરા ચાતિ અત્થો. **અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સા**તિ અઞ્ઞો અઞ્ઞસ્સ. **સમનુમોદિંસૂ**તિ સમં અનુમોદિંસુ. તત્થ ઇમાય ઉપમાય મહામોગ્ગલ્લાનો અનુમોદિ, પટિભાતુ તં આવુસોતિ ધમ્મસેનાપતિ. તેન વુત્તં ‘‘અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સુભાસિતં સમનુમોદિંસૂ’’તિ.

સમ્મુતિપરમત્થદેસનાકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અનઙ્ગણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. આકઙ્ખેય્યસુત્તવણ્ણના

૬૪. એવં મે સુતન્તિ આકઙ્ખેય્યસુત્તં. તત્થ **સમ્પન્નસીલા**તિ તિવિધં સમ્પન્નં પરિપુણ્ણસમઙ્ગિમધુરવસેન. તત્થ –

> ‘‘સમ્પન્નં સાલિકેદારં, સુવા ભુઞ્જન્તિ કોસિય;
> પટિવેદેમિ તે બ્રહ્મે, ન નં વારેતુમુસ્સહે’’તિ. (જા॰ ૧.૧૪.૧);

ઇદં **પરિપુણ્ણસમ્પન્નં** નામ. ‘‘ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમ્પન્નો સમન્નાગતો’’તિ (વિભ॰ ૫૧૧) ઇદં **સમઙ્ગિસમ્પન્નં** નામ. ‘‘ઇમિસ્સા, ભન્તે, મહાપથવિયા હેટ્ઠિમતલં સમ્પન્નં, સેય્યથાપિ ખુદ્દમધું અનેળકં, એવમસ્સાદ’’ન્તિ (પારા॰ ૧૭) ઇદં **મધુરસમ્પન્નં** નામ. ઇધ પન પરિપુણ્ણસમ્પન્નમ્પિ સમઙ્ગિસમ્પન્નમ્પિ વટ્ટતિ. તસ્મા સમ્પન્નસીલાતિ પરિપુણ્ણસીલા હુત્વાતિપિ સીલસમઙ્ગિનો હુત્વાતિપિ એવમેત્થ અત્થો વેદિબ્બો. **સીલ**ન્તિ કેનટ્ઠેન સીલં? સીલનટ્ઠેન **સીલં**. તસ્સ વિત્થારકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તા.

તત્થ ‘‘પરિપુણ્ણસીલા’’તિ ઇમિના અત્થેન ખેત્તદોસવિગમેન ખેત્તપારિપૂરી વિય સીલદોસવિગમેન સીલપારિપૂરી વુત્તા હોતિ. યથા હિ ખેત્તં બીજખણ્ડં વપ્પખણ્ડં ઉદકખણ્ડં ઊસખણ્ડન્તિ ચતુદોસસમન્નાગતં અપરિપૂરં હોતિ.

તત્થ **બીજખણ્ડં** નામ યત્થ અન્તરન્તરા બીજાનિ ખણ્ડાનિ વા પૂતીનિ વા હોન્તિ, તાનિ યત્થ વપન્તિ, તત્થ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ. **વપ્પખણ્ડં** નામ યત્થ અકુસલો બીજાનિ વપન્તો અન્તરન્તરા નિપાતેતિ. એવઞ્હિ સબ્બત્થ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ. **ઉદકખણ્ડં** નામ યત્થ કત્થચિ ઉદકં અતિબહુ વા ન વા હોતિ, તત્રાપિ હિ સસ્સાનિ ન ઉટ્ઠેન્તિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ. **ઊસખણ્ડં** નામ યત્થ કસ્સકો કિસ્મિઞ્ચિ પદેસે નઙ્ગલેન ભૂમિં ચત્તારો પઞ્ચ વારે કસન્તો અતિગમ્ભીરં કરોતિ, તતો ઊસં ઉપ્પજ્જતિ, તત્રાપિ હિ સસ્સં ન ઉટ્ઠેતિ, ખેત્તં ખણ્ડં હોતિ, તાદિસઞ્ચ ખેત્તં ન મહપ્ફલં હોતિ ન મહાનિસંસં, તત્રાપિ હિ બહુમ્પિ વપિત્વા અપ્પં લભતિ. ઇમેસં પન ચતુન્નં દોસાનં વિગમા ખેત્તં પરિપુણ્ણં હોતિ. તાદિસઞ્ચ ખેત્તં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં. એવમેવ ખણ્ડં છિદ્દં સબલં કમ્માસન્તિ ચતુદોસસમન્નાગતં સીલં અપરિપૂરં હોતિ. તાદિસઞ્ચ સીલં ન મહપ્ફલં હોતિ, ન મહાનિસંસં. ઇમેસં પન ચતુન્નં દોસાનં વિગમા સીલખેત્તં પરિપુણ્ણં હોતિ, તાદિસઞ્ચ સીલં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસં.

‘‘સીલસમઙ્ગિનો’’તિ ઇમિના પનત્થેન સીલેન સમઙ્ગિભૂતા સમોધાનં ગતા સમન્નાગતા હુત્વા વિહરથાતિ ઇદમેવ વુત્તં હોતિ. તત્થ દ્વીહિ કારણેહિ સમ્પન્નસીલતા હોતિ સીલવિપત્તિયા ચ આદીનવદસ્સનેન સીલસમ્પત્તિયા ચ આનિસંસદસ્સનેન. તદુભયમ્પિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતં.

તત્થ ‘‘સમ્પન્નસીલા’’તિ એત્તાવતા કિર ભગવા ચતુપારિસુદ્ધિસીલં ઉદ્દિસિત્વા ‘‘પાતિમોક્ખસંવરસંવુતા’’તિ ઇમિના તત્થ જેટ્ઠકસીલં વિત્થારેત્વા દસ્સેસીતિ દીપવિહારવાસી સુમનત્થેરો આહ. અન્તેવાસિકો પનસ્સ **તેપિટકચૂળનાગત્થેરો** આહ – ઉભયત્થાપિ પાતિમોક્ખસંવરો ભગવતા વુત્તો, પાતિમોક્ખસંવરોયેવ હિ સીલં. ઇતરાનિ પન તીણિ સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ અત્થીતિ અનનુજાનન્તો વત્વા આહ – ‘‘ઇન્દ્રિયસંવરો નામ છદ્વારરક્ખામત્તકમેવ, આજીવપારિસુદ્ધિ ધમ્મેન સમેન પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તકં, પચ્ચયનિસ્સિતં પટિલદ્ધપચ્ચયે ઇદમત્થન્તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જનમત્તકં. નિપ્પરિયાયેન પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં. યસ્સ સો ભિન્નો, અયં છિન્નસીસો વિય પુરિસો હત્થપાદે સેસાનિ રક્ખિસ્સતીતિ ન વત્તબ્બો. યસ્સ પન સો અરોગો, અયં અચ્છિન્નસીસો

વિય પુરિસો જીવિતં સેસાનિ પુન પાકતિકાનિ કત્વા રક્ખિતું સક્કોતિ. તસ્મા ‘સમ્પન્નસીલા’તિ ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરં ઉદ્દિસિત્વા ‘સમ્પન્નપાતિમોક્ખા’તિ તસ્સેવ વેવચનં વત્વા તં વિત્થારેત્વા દસ્સેન્તો ‘પાતિમોક્ખસંવરસંવુતા’તિઆદિમાહા’’તિ.

તત્થ **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતા**તિ પાતિમોક્ખસંવરેન સમન્નાગતા. **આચારગોચરસમ્પન્ના**તિ આચારેન ચ ગોચરેન ચ સમ્પન્ના. **અણુમત્તેસૂ**તિ અપ્પમત્તકેસુ. **વજ્જેસૂ**તિ અકુસલધમ્મેસુ. **ભયદસ્સાવી**તિ ભયદસ્સિનો. **સમાદાયા**તિ સમ્મા આદિયિત્વા. **સિક્ખથ સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખાપદેસુ તં તં સિક્ખાપદં સમાદિયિત્વા સિક્ખથ. અપિચ **સમાદાય સિક્ખથ સિક્ખાપદેસૂ**તિ યંકિઞ્ચિ સિક્ખાકોટ્ઠાસેસુ સિક્ખિતબ્બં કાયિકં વાચસિકઞ્ચ, તં સબ્બં સમાદાય સિક્ખથાતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન સબ્બાનેતાનિ પાતિમોક્ખસંવરાદીનિ પદાનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તાનિ.

૬૫. આકઙ્ખેય્ય ચેતિ ઇદં કસ્મા આરદ્ધં? સીલાનિસંસદસ્સનત્થં. સચેપિ અચિરપબ્બજિતાનં વા દુપ્પઞ્ઞાનં વા એવમસ્સ ‘‘ભગવા સીલં પૂરેથાતિ વદતિ, કો નુ ખો સીલપૂરણે આનિસંસો, કો વિસેસો, કા વડ્ઢી’’તિ? તેસં સત્તરસ આનિસંસે દસ્સેતું એવમાહ. અપ્પેવ નામ એતં સબ્રહ્મચારીનં પિયમનાપતાદિઆસવક્ખયપરિયોસાનં આનિસંસં સુત્વાપિ સીલં પરિપૂરેય્યુન્તિ. વિસકણ્ટકવાણિજો વિય. **વિસકણ્ટકવાણિજો** નામ ગુળવાણિજો વુચ્ચતિ.

સો કિર ગુળફાણિતખણ્ડસક્ખરાદીનિ સકટેનાદાય પચ્ચન્તગામં ગન્ત્વા ‘‘વિસકણ્ટકં ગણ્હથ, વિસકણ્ટકં ગણ્હથા’’તિ ઉગ્ઘોસેસિ. તં સુત્વા ગામિકા ‘‘વિસં નામ કક્ખળં, યો નં ખાદતિ, સો મરતિ, કણ્ટકમ્પિ વિજ્ઝિત્વા મારેતિ, ઉભોપેતે કક્ખળા, કો એત્થ આનિસંસો’’તિ ગેહદ્વારાનિ થકેસું, દારકે ચ પલાપેસું. તં દિસ્વા વાણિજો ‘‘અવોહારકુસલા ઇમે ગામિકા, હન્દ ને ઉપાયેન ગણ્હાપેમી’’તિ ‘‘અતિમધુરં ગણ્હથ, અતિસાદું ગણ્હથ, ગુળં ફાણિતં સક્ખરં સમગ્ઘં લબ્ભતિ, કૂટમાસકકૂટકહાપણાદીહિપિ લબ્ભતી’’તિ ઉગ્ઘોસેસિ. તં સુત્વા ગામિકા હટ્ઠતુટ્ઠા આગન્ત્વા બહુમ્પિ મૂલં દત્વા ગહેસું. તત્થ વાણિજસ્સ ‘‘વિસકણ્ટકં ગણ્હથા’’તિ ઉગ્ઘોસનં વિય ભગવતો ‘‘સમ્પન્નસીલા, ભિક્ખવે, વિહરથ...પે॰... સમાદાય સિક્ખથ સિક્ખાપદેસૂ’’તિ વચનં. ‘‘ઉભોપેતે કક્ખળા, કો એત્થ આનિસંસો’’તિ ગામિકાનં ચિન્તનં વિય ભગવા ‘‘સમ્પન્નસીલા વિહરથા’’તિ આહ, ‘‘સીલઞ્ચ નામેતં કક્ખળં ફરુસં ખિડ્ડાદિપચ્ચનીકં, કો નુ ખો સમ્પન્નસીલાનં આનિસંસો’’તિ ભિક્ખૂનં ચિન્તનં. અથ તસ્સ વાણિજસ્સ ‘‘અતિમધુરં ગણ્હથા’’તિઆદિવચનં વિય ભગવતો પિયમનાપતાદિઆસવક્ખયપરિયોસાનં સત્તરસઆનિસંસપ્પકાસનત્થં ‘‘આકઙ્ખેય્ય ચે’’તિઆદિવચનં વેદિતબ્બં.

તત્થ **આકઙ્ખેય્ય ચે**તિ યદિ આકઙ્ખેય્ય યદિ ઇચ્છેય્ય. **પિયો ચ અસ્સ**ન્તિ પિયચક્ખૂહિ સમ્પસ્સિતબ્બો, સિનેહુપ્પત્તિયા પદટ્ઠાનભૂતો ભવેય્યન્તિ વુત્તં હોતિ. **મનાપો**તિ તેસં મનવડ્ઢનકો, તેસં વા મનેન પત્તબ્બો, મેત્તચિત્તેન ફરિતબ્બોતિ વુત્તં હોતિ. **ગરૂ**તિ તેસં ગરુટ્ઠાનિયો પાસાણચ્છત્તસદિસો. **ભાવનીયો**તિ ‘‘અદ્ધા અયમાયસ્મા જાનં જાનાતિ પસ્સં પસ્સતી’’તિ એવં સમ્ભાવનીયો. **સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેસુયેવ પરિપૂરકારી અસ્સ, અનૂનેન પરિપૂરિતાકારેન સમન્નાગતો ભવેય્યાતિ વુત્તં હોતિ. **અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો**તિ અત્તનો ચિત્તસમથે યુત્તો, એત્થ હિ અજ્ઝત્તન્તિ વા અત્તનોતિ વા એતં એકત્થં, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. ભુમ્મત્થે પનેતં સમથન્તિ ઉપયોગવચનં. અનૂતિ ઇમિના ઉપસગ્ગેન યોગે સિદ્ધં. **અનિરાકતજ્ઝાનો**તિ બહિ અનીહટજ્ઝાનો, અવિનાસિતજ્ઝાનો વા, નીહરણવિનાસત્થઞ્હિ ઇદં નિરાકરણં નામ. થમ્ભં નિરંકત્વા નિવાતવુત્તીતિઆદીસુ ચસ્સ પયોગો દટ્ઠબ્બો.

વિપસ્સનાય સમન્નાગતોતિ સત્તવિધાય અનુપસ્સનાય યુત્તો, સત્તવિધા **અનુપસ્સના** નામ અનિચ્ચાનુપસ્સના દુક્ખાનુપસ્સના અનત્તાનુપસ્સના નિબ્બિદાનુપસ્સના વિરાગાનુપસ્સના નિરોધાનુપસ્સના પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાતિ. તા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતા. **બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન**ન્તિ વડ્ઢેતા સુઞ્ઞાગારાનં, એત્થ ચ સમથવિપસ્સનાવસેન કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા રત્તિન્દિવં સુઞ્ઞાગારં પવિસિત્વા નિસીદમાનો ભિક્ખુ ''બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ વેદિતબ્બો. એકભૂમકાદિપાસાદે કુરુમાનોપિ પન નેવ સુઞ્ઞાગારાનં બ્રૂહેતાતિ દટ્ઠબ્બોતિ.

એત્તાવતા ચ યથા તણ્હાવિચરિતદેસના પઠમં તણ્હાવસેન આરદ્ધાપિ તણ્હાપદટ્ઠાનત્તા માનદિટ્ઠીનં માનદિટ્ઠિયો ઓસરિત્વા કમેન પપઞ્ચત્તયદેસના જાતા, એવમયં દેસના પઠમં અધિસીલસિક્ખાવસેન આરદ્ધાપિ સીલપદટ્ઠાનત્તા સમથવિપસ્સનાનં સમથવિપસ્સનાયો ઓસરિત્વા કમેન સિક્ખત્તયદેસના જાતાતિ વેદિતબ્બા.

એત્થ હિ ''સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી''તિ એત્તાવતા અધિસીલસિક્ખા વુત્તા. ''અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો''તિ એત્તાવતા અધિચિત્તસિક્ખા, ''વિપસ્સનાય સમન્નાગતો''તિ એત્તાવતા અધિપઞ્ઞાસિક્ખા, ''બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ ઇમિના પન સમથવસેન સુઞ્ઞાગારવડ્ઢને અધિચિત્તસિક્ખા, વિપસ્સનાવસેન અધિપઞ્ઞાસિક્ખાતિ એવં દ્વેપિ સિક્ખા સઙ્ગહેત્વા વુત્તા. એત્થ ચ ''અજ્ઝત્તં ચેતોસમથમનુયુત્તો અનિરાકતજ્ઝાનો''તિ ઇમેહિ પદેહિ સીલાનુરક્ખિકા એવ ચિત્તેકગ્ગતા કથિતા. ''વિપસ્સનાયા''તિ ઇમિના પદેન સીલાનુરક્ખિકો સઙ્ખારપરિગ્ગહો.

કથં ચિત્તેકગ્ગતા સીલમનુરક્ખતિ? યસ્સ હિ ચિત્તેકગ્ગતા નત્થિ, સો બ્યાધિમ્હિ ઉપ્પન્ને વિહઞ્ઞતિ, સો બ્યાધિવિહતો વિક્ખિત્તચિત્તો સીલં વિનાસેત્વાપિ બ્યાધિવૂપસમં કત્તા હોતિ. યસ્સ પન ચિત્તેકગ્ગતા અત્થિ, સો તં બ્યાધિદુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા સમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, સમાપન્નક્ખણે દુક્ખં દૂરાપકતં હોતિ, બલવતરસુખમુપ્પજ્જતિ. એવં ચિત્તેકગ્ગતા સીલં અનુરક્ખતિ.

કથં સઙ્ખારપરિગ્ગહો સીલમનુરક્ખતિ? યસ્સ હિ સઙ્ખારપરિગ્ગહો નત્થિ, તસ્સ ''મમ રૂપં મમ વિઞ્ઞાણ''ન્તિ અત્તભાવે બલવમમત્તં હોતિ, સો તથારૂપેસુ દુબ્ભિક્ખબ્યાધિભયાદીસુ સમ્પત્તેસુ સીલં વિનાસેત્વાપિ અત્તભાવં પોસેતા હોતિ. યસ્સ પન સઙ્ખારપરિગ્ગહો અત્થિ, તસ્સ અત્તભાવે બલવમમત્તં વા સિનેહો વા ન હોતિ, સો તથારૂપેસુ દુબ્ભિક્ખબ્યાધિભયાદીસુ સમ્પત્તેસુ સચેપિસ્સ અન્તાનિ બહિ નિક્ખમન્તિ, સચેપિ ઉસ્સુસ્સતિ વિસુસ્સતિ, ખણ્ડાખણ્ડિકો વા હોતિ સતધાપિ સહસ્સધાપિ, નેવ સીલં વિનાસેત્વા અત્તભાવં પોસેતા હોતિ. એવં સઙ્ખારપરિગ્ગહો સીલમનુરક્ખતિ. ''બ્રૂહેતા સુઞ્ઞાગારાન''ન્તિ ઇમિના પન તસ્સેવ ઉભયસ્સ બ્રૂહના વડ્ઢના સાતચ્ચકિરિયા દસ્સિતા.

એવં ભગવા યસ્મા ''સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચસ્સં મનાપો ચ ગરુ ચ ભાવનીયો ચા''તિ ઇમે ચત્તારો ધમ્મે આકઙ્ખન્તેન નત્થઞ્ઞં કિઞ્ચિ કાતબ્બં, અઞ્ઞદત્થુ સીલાદિગુણસમન્નાગતેન ભવિતબ્બં, ઇદિસો હિ સબ્રહ્મચારીનં પિયો હોતિ મનાપો ગરુ ભાવનીયો. વુત્તમ્પિ હેતં –

''સીલદસ્સનસમ્પન્નં , ધમ્મટ્ઠં સચ્ચવાદિનં;
અત્તનો કમ્મ કુબ્બાનં, તં જનો કુરુતે પિય''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૧૭);

તસ્મા ‘‘આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચસ્સં મનાપો ચ ગરુ ચ ભાવનીયો ચાતિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી...પે॰... સુઞ્ઞાગારાન’’ન્તિ વત્વા ઇદાનિ યસ્મા પચ્ચયલાભાદિં પત્થયન્તેનાપિ ઇદમેવ કરણીયં, ન અઞ્ઞં કિઞ્ચિ, તસ્મા ‘‘આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ લાભી અસ્સ’’ન્તિઆદિમાહ. ન ચેત્થ ભગવા લાભનિમિત્તં સીલાદિપરિપૂરણં કથેતીતિ વેદિતબ્બો. ભગવા હિ ઘાસેસનં છિન્નકથો ન વાચં પયુત્તં ભણેતિ, એવં સાવકે ઓવદતિ, સો કથં લાભનિમિત્તં સીલાદિપરિપૂરણં કથેસ્સતિ, પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન પનેતં વુત્તં. યેસઞ્હિ એવં અજ્ઝાસયો ભવેય્ય ‘‘સચે મયં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ન કિલમેય્યામ, સીલાદિં પૂરેતું સક્કુણેય્યામા’’તિ, તેસં અજ્ઝાસયવસેન ભગવા એવમાહ. અપિચ રસાનિસંસો એસ સીલસ્સ, યદિદં ચત્તારો પચ્ચયા નામ. તથા હિ પણ્ડિતમનુસ્સા કોટ્ઠાદીસુ ઠપિતં નીહરિત્વા પુત્તાદીનમ્પિ અદત્વા અત્તનાપિ અપરિભુઞ્જિત્વા સીલવન્તાનં દેન્તીતિ સીલસ્સ સરસાનિસંસદસ્સનત્થં પેતં વુત્તં.

તતિયવારે **યેસાહ**ન્તિ યેસં અહં. **તેસં તે કારા**તિ તેસં દેવાનં વા મનુસ્સાનં વા તે મયિ કતા પચ્ચયદાનકારા. દેવાપિ હિ સીલાદિગુણયુત્તાનં પચ્ચયે દેન્તિ, ન કેવલં મનુસ્સાયેવ, સક્કો વિય આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ. **મહપ્ફલા મહાનિસંસા**તિ ઉભયમેતં અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. મહન્તં વા લોકિયસુખં ફલન્તીતિ **મહપ્ફલા** . મહતો લોકુત્તરસુખસ્સ ચ પચ્ચયા હોન્તીતિ **મહાનિસંસા**. સીલાદિગુણયુત્તસ્સ હિ કટચ્છુભિક્ખાપિ પઞ્ચરતનમત્તાય ભૂમિયા પણ્ણસાલાપિ કત્વા દિન્ના અનેકાનિ કપ્પસહસ્સાનિ દુગ્ગતિવિનિપાતતો રક્ખતિ, પરિયોસાને ચ અમતાય પરિનિબ્બાનધાતુયાપચ્ચયો હોતિ. ‘‘ખીરોદનં અહમદાસિ’’ન્તિઆદીનિ (વિ॰ વ॰ ૪૧૩) ચેત્થ વત્થૂનિ, સકલમેવ વા **પેતવત્થુ વિમાનવત્થુ** ચ સાધકં. તસ્મા પચ્ચયદાયકેહિ અત્તનિ કતાનં કારાનં મહપ્ફલતં ઇચ્છન્તેનાપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

ચતુત્થવારે **ઞાતી**તિ સસ્સુસસુરપક્ખિકા. **સાલોહિતા**તિ એકલોહિતસમ્બદ્ધા પીતિપિતામહાદયો . **પેતા**તિ પેચ્ચભાવં ગતા. **કાલઙ્કતા**તિ મતા. **તેસં ત**ન્તિ તેસં તં મયિ પસન્નચિત્તતં વા પસન્નેન ચિત્તેન અનુસ્સરણં વા. યસ્સ હિ ભિક્ખુનો કાલઙ્કતો પિતા વા માતા વા ‘‘અમ્હાકં ઞાતકો થેરો સીલવા કલ્યાણધમ્મો’’તિ પસન્નચિત્તો હુત્વા તં ભિક્ખું અનુસ્સરતિ, તસ્સ સો ચિત્તપ્પસાદોપિ તં અનુસ્સરણમત્તમ્પિ મહપ્ફલં મહાનિસંસમેવ હોતિ, અનેકાનિ કપ્પસતસહસ્સાનિ દુગ્ગતિતો વારેતું અન્તે ચ અમતં પાપેતું સમત્થમેવ હોતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ‘‘યે તે, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ સીલસમ્પન્ના સમાધિસમ્પન્ના પઞ્ઞા, વિમુત્તિ, વિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્ના, દસ્સનંપાહં, ભિક્ખવે, તેસં ભિક્ખૂનં બહુકારં વદામિ. સવનં, અનુસ્સતિં, અનુપબ્બજ્જં, ઉપસઙ્કમનં, પયિરુપાસનંપાહં, ભિક્ખવે, તેસં ભિક્ખૂનં બહુકારં વદામી’’તિ (ઇતિવુ॰ ૧૦૪). તસ્મા ઞાતિસાલોહિતાનં અત્તનિ ચિત્તપ્પસાદસ્સ અનુસ્સતિયા ચ મહપ્ફલતં ઇચ્છન્તેનાપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ, ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

૬૬. પઞ્ચમવારે **અરતિરતિસહો અસ્સ**ન્તિ અરતિયા રતિયા ચ સહો અભિભવિતા અજ્ઝોત્થરિતા ભવેય્યં. એત્થ ચ **અરતી**તિ અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ પન્તસેનાસનેસુ ચ ઉક્કણ્ઠા. **રતી**તિ પઞ્ચકામગુણરતિ. **ન ચ મં અરતિ સહેય્યા**તિ મઞ્ચ અરતિ ન અભિભવેય્ય ન મદ્દેય્ય ન અજ્ઝોત્થરેય્ય. **ઉપ્પન્ન**ન્તિ જાતં નિબ્બત્તં. સીલાદિગુણયુત્તો હિ અરતિઞ્ચ રતિઞ્ચ સહતિ અજ્ઝોત્થરતિ મદ્દિત્વા તિટ્ઠતિ. તસ્મા ઈદિસં અત્તાનં ઇચ્છન્તેનાપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

છટ્ઠવારે **ભયં** ચિત્તુત્રાસોપિ આરમ્મણમ્પિ. **ભેરવં** આરમ્મણમેવ. સેસં પઞ્ચમવારે વુત્તનયમેવ. સીલાદિગુણયુત્તો હિ ભયભેરવં સહતિ અજ્ઝોત્થરતિ મદ્દિત્વા તિટ્ઠતિ અરિયકોટિયવાસીમહાદત્તત્થેરો વિય.

થેરો કિર મગ્ગં પટિપન્નો અઞ્ઞતરં પાસાદિકં અરઞ્ઞં દિસ્વા ‘‘ઇધેવજ્જ સમણધમ્મં કત્વા ગમિસ્સામી’’તિ મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞપેત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિ. રુક્ખદેવતાય દારકા થેરસ્સ સીલતેજેન સકભાવેન સણ્ઠાતું અસક્કોન્તા વિસ્સરમકંસુ. દેવતાપિ રુક્ખં ચાલેસિ. થેરો અચલોવ નિસીદિ. સા દેવતા ધૂમાયિ, પજ્જલિ, નેવ સક્ખિ થેરં ચાલેતું, તતો ઉપાસકવણ્ણેનાગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. ‘‘કો એસો’’તિ વુત્તા ‘‘અહં, ભન્તે, એતસ્મિં રુક્ખે અધિવત્થા દેવતા’’તિ અવોચ. ત્વં એતે વિકારે અકાસીતિ. આમ ભન્તેતિ. કસ્માતિ ચ વુત્તા આહ – ‘‘તુમ્હાકં, ભન્તે , સીલતેજેન દારકા સકભાવેન સણ્ઠાતું અસક્કોન્તા વિસ્સરમકંસુ, સાહં તુમ્હે પલાપેતું એવમકાસિ’’ન્તિ. થેરો આહ – ‘‘અથ કસ્મા ઇધ, ભન્તે, મા વસથ, મય્હં અફાસૂતિ પટિકચ્ચેવ નાવચાસિ. ઇદાનિ પન મા કિઞ્ચિ અવચ, અરિયકોટિયમહાદત્તો અમનુસ્સભયેન ગતોતિ વચનતો લજ્જામિ, તેનાહં ઇધેવ વસિસ્સં, ત્વં પન અજ્જેકદિવસં યત્થ કત્થચિ વસાહી’’તિ. એવં સીલાદિગુણયુત્તો ભયભેરવસહો હોતિ. તસ્મા ઈદિસમત્તાનં ઇચ્છન્તેનાપિ સીલાદિગુણયુત્તેનેવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

સત્તમવારે **આભિચેતસિકાન**ન્તિ **અભિચેતો**તિ અભિક્કન્તં વિસુદ્ધચિત્તં વુચ્ચતિ, અધિચિત્તં વા, અભિચેતસિ જાતાનિ આભિચેતસિકાનિ, અભિચેતો સન્નિસ્સિતાનીતિ વા આભિચેતસિકાનિ. **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાન**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મે સુખવિહારાનં. **દિટ્ઠધમ્મો**તિ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો વુચ્ચતિ, તત્થ સુખવિહારભૂતાનન્તિ અત્થો, રૂપાવચરજ્ઝાનાનમેતં અધિવચનં. તાનિ હિ અપ્પેત્વા નિસિન્ના ઝાયિનો ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અસંકિલિટ્ઠં નેક્ખમ્મસુખં વિન્દન્તિ, તસ્મા ‘‘દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાની’’તિ વુચ્ચન્તિ. **નિકામલાભી**તિ નિકામેન લાભી અત્તનો ઇચ્છાવસેન લાભી, ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતું સમત્થોતિ વુત્તં હોતિ. **અકિચ્છલાભી**તિ સુખેનેવ પચ્ચનીકધમ્મે વિક્ખમ્ભેત્વા સમાપજ્જિતું સમત્થોતિ વુત્તં હોતિ. **અકસિરલાભી**તિ અકસિરાનં વિપુલાનં લાભી, યથાપરિચ્છેદેયેવ વુટ્ઠાતું સમત્થોતિ વુત્તં હોતિ. એકચ્ચો હિ લાભીયેવ હોતિ, ન પન સક્કોતિ ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતું. એકચ્ચો સક્કોતિ તથા સમાપજ્જિતું, પારિબન્ધિકે પન કિચ્છેન વિક્ખમ્ભેતિ. એકચ્ચો તથા સમાપજ્જતિ, પારિબન્ધિકે ચ અકિચ્છેનેવ વિક્ખમ્ભેતિ, ન સક્કોતિ નાળિકાયન્તં વિય યથાપરિચ્છેદેયેવ ચ વુટ્ઠાતું. યો પન ઇમં તિવિધમ્પિ સમ્પદં ઇચ્છતિ, સોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારીતિ.

એવં અભિઞ્ઞાપાદકે ઝાને વુત્તે કિઞ્ચાપિ અભિઞ્ઞાનં વારો આગતો, અથ ખો નં ભગવા અગ્ગહેત્વાવ યસ્મા ન કેવલં અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનાનિ ચ અભિઞ્ઞાયોયેવ ચ સીલાનં આનિસંસો, અપિચ ખો ચત્તારિ આરુપ્પઝાનાનિપિ તયો ચ હેટ્ઠિમા અરિયમગ્ગા, તસ્મા તં સબ્બં પરિયાદિયિત્વા દસ્સેતું **આકઙ્ખેય્ય ચે…પે॰… યે તે સન્તા**તિ એવમાદિમાહ.

તત્થ **સન્તા**તિ અઙ્ગસન્તતાય ચેવ આરમ્મણસન્તતાય ચ. **વિમોક્ખા**તિ પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુત્તત્તા આરમ્મણે ચ અધિમુત્તત્તા. **અતિક્કમ્મ રૂપે**તિ રૂપાવચરજ્ઝાને અતિક્કમિત્વા, યે તે વિમોક્ખા અતિક્કમ્મ રૂપે સન્તાતિ પદસમ્બન્ધો, ઇતરથા હિ અતિક્કમ્મ રૂપે કિં કરોતીતિ ન પઞ્ઞાયેય્યું. **આરુપ્પા**તિ આરમ્મણતો ચ વિપાકતો ચ રૂપવિરહિતા. **કાયેન ફુસિત્વા**તિ નામકાયેન ફુસિત્વા પાપુણિત્વા, અધિગન્ત્વાતિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તાનમેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ ‘‘યોપિ ભિક્ખુ ઇમે વિમોક્ખે ફુસિત્વા વિહરિતુકામો, સોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી’’તિ.

૬૭. નવમવારે **તિણ્ણં સંયોજનાન**ન્તિ સક્કાયદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસસઙ્ખાતાનં તિણ્ણં બન્ધનાનં. તાનિ હિ સંયોજેન્તિ ખન્ધગતિભવાદીહિ ખન્ધગતિભવાદયો, કમ્મં વા ફલેન, તસ્મા **સંયોજનાની**તિ વુચ્ચન્તિ,

બન્ધનાનીતિ અત્થો. **પરિક્ખયા**તિ પરિક્ખયેન. **સોતાપન્નો**તિ સોતં આપન્નો. સોતોતિ ચ મગ્ગસ્સેતં અધિવચનં. **સોતાપન્નો**તિ તંસમઙ્ગિપુગ્ગલસ્સ. યથાહ ''સોતો સોતોતિ હિદં, સારિપુત્ત, વુચ્ચતિ. કતમો નુ ખો, સારિપુત્ત, સોતોતિ? અયમેવ હિ, ભન્તે, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ...પે॰... સમ્માસમાધીતિ. સોતાપન્નો સોતાપન્નોતિ હિદં, સારિપુત્ત, વુચ્ચતિ. કતમો નુ ખો, સારિપુત્ત, સોતાપન્નોતિ? યો હિ, ભન્તે, ઇમિના અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન સમન્નાગતો, અયં વુચ્ચતિ સોતાપન્નો, યોયં આયસ્મા એવંનામો એવંગોત્તો''તિ. ઇધ પન મગ્ગેન ફલસ્સ નામં દિન્નં, તસ્મા ફલટ્ઠો ''સોતાપન્નો''તિ વેદિતબ્બો. **અવિનિપાતધમ્મો**તિ વિનિપાતેતીતિ વિનિપાતો, નાસ્સ વિનિપાતો ધમ્મોતિ અવિનિપાતધમ્મો, ન અત્તાનં અપાયે વિનિપાતસભાવોતિ વુત્તં હોતિ. કસ્મા? યે ધમ્મા અપાયગમનિયા, તેસં પહીનત્તા. સમ્બોધિ પરં અયનં ગતિ અસ્સાતિ **સમ્બોધિપરાયણો**, ઉપરિમગ્ગત્તયં અવસ્સં સમ્પાપકોતિ અત્થો. કસ્મા? પટિલદ્ધપઠમમગ્ગત્તા. **સીલેસ્વેવા**તિ ઈદિસો હોતુકામોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરણારીતિ.

દસમવારે પઠમમગ્ગેન પરિક્ખીણાનિપિ તીણિ સંયોજનાનિ સકદાગામિમગ્ગસ્સ વણ્ણભણનત્થં વુત્તાનિ. **રાગદોસમોહાનં તનુત્તા**તિ એતેસં તનુભાવેન, તનુત્તકરણેનાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ દ્વીહિ કારણેહિ તનુત્તં વેદિતબ્બં અધિચ્ચુપ્પત્તિયા ચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચ. સકદાગામિસ્સ હિ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સેવ કિલેસા અભિણ્હં ન ઉપ્પજ્જન્તિ, કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ વિરળાકારા હુત્વા, વિરળવાપિતે ખેત્તે અઙ્કુરા વિય. ઉપ્પજ્જમાનાપિ ચ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સેવ મદ્દન્તા ફરન્તા છાદેન્તા અન્ધકારં કરોન્તા ન ઉપ્પજ્જન્તિ, મન્દમન્દા ઉપ્પજ્જન્તિ તનુકાકારા હુત્વા, અબ્ભપટલમિવ મક્ખિકાપત્તમિવ ચ.

તત્થ કેચિ થેરા ભણન્તિ ''સકદાગામિસ્સ કિલેસા કિઞ્ચાપિ ચિરેન ઉપ્પજ્જન્તિ, બહલાવ ઉપ્પજ્જન્તિ, તથા હિસ્સ પુત્તા ચ ધીતરો ચ દિસ્સન્તી''તિ, એતં પન અપ્પમાણં. પુત્તધીતરો હિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગપરામસનમત્તેનપિ હોન્તીતિ. દ્વીહિયેવ કારણેહિસ્સ કિલેસાનં તનુત્તં વેદિતબ્બં અધિચ્ચુપ્પત્તિયા ચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચાતિ.

સકદાગામીતિ સકિં આગમનધમ્મો. **સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા**તિ એકવારંયેવ ઇમં મનુસ્સલોકં પટિસન્ધિવસેન આગન્ત્વા. યોપિ હિ ઇધ સકદાગામિમગ્ગં ભાવેત્વા ઇધેવ પરિનિબ્બાતિ, સોપિ ઇધ ન ગહિતો. યોપિ ઇધ મગ્ગં ભાવેત્વા દેવેસુ ઉપપજ્જિત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાતિ. યોપિ દેવલોકે મગ્ગં ભાવેત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાતિ. યોપિ દેવલોકે મગ્ગં ભાવેત્વા ઇધેવ મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તિત્વા પરિનિબ્બાતિ. યો પન ઇધ મગ્ગં ભાવેત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તો, તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા પુન ઇધેવ ઉપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાતિ, અયમિધ ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. **દુક્ખસ્સન્તં કરેય્ય**ન્તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ પરિચ્છેદં કરેય્યં. **સીલેસ્વેવા**તિ ઈદિસો હોતુકામોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારીતિ.

એકાદસમવારે **પઞ્ચન્ન**ન્તિ ગણનપરિચ્છેદો. **ઓરમ્ભાગિયાન**ન્તિ ઓરં વુચ્ચતિ હેટ્ઠા, હેટ્ઠાભાગિયાનન્તિ અત્થો, કામાવચરલોકે ઉપ્પત્તિપચ્ચયાનન્તિ અધિપ્પાયો. **સંયોજનાન**ન્તિ બન્ધનાનં, તાનિ કામરાગબ્યાપાદસંયોજનેહિ સદ્ધિં પુબ્બે વુત્તસંયોજનાનેવ વેદિતબ્બાનિ. યસ્સ હિ એતાનિ અપ્પહીનાનિ, સો કિઞ્ચાપિ ભવગ્ગે ઉપ્પન્નો હોતિ, અથ ખો આયુપરિક્ખયા કામાવચરે નિબ્બત્તતિયેવ, ગિલિતબલિસમચ્છૂપમો સ્વાયં પુગ્ગલો દીઘસુત્તકેન પાદે બદ્ધવિહઙ્ગૂપમો ચાતિ વેદિતબ્બો. પુબ્બે વુત્તાનમ્પિ ચેત્થ વચનં વણ્ણભણનત્થમેવાતિ વેદિતબ્બં. **ઓપપાતિકો**તિ સેસયોનિપટિક્ખેપવચનમેતં. **તત્થપરિનિબ્બાયી**તિ તત્થેવ બ્રહ્મલોકે પરિનિબ્બાયી. **અનાવત્તિધમ્મો તસ્મા**

લોકાતિ તતો બ્રહ્મલોકા પટિસન્ધિવસેન પુન અનાવત્તિસભાવો. **સીલેસ્વેવા**તિ ઈદિસો હોતુકામોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારીતિ.

૬૮. એવં અનાગામિમગ્ગે વુત્તે કિઞ્ચાપિ ચતુત્થમગ્ગસ્સ વારો આગતો, અથ ખો નં ભગવા અગ્ગહેત્વાવ યસ્મા ન કેવલા આસવક્ખયાભિઞ્ઞા એવ સીલાનં આનિસંસો, અપિચ ખો લોકિયપઞ્ચાભિઞ્ઞાયોપિ, તસ્મા તાપિ દસ્સેતું, યસ્મા ચ આસવક્ખયે કથિતે દેસના નિટ્ઠિતા હોતિ, એવઞ્ચ સતિ ઇમેસં ગુણાનં અકથિતત્તા અયં કથા મુણ્ડાભિઞ્ઞાકથા નામ ભવેય્ય, તસ્મા ચ અભિઞ્ઞાપારિપૂરિં કત્વા દસ્સેતુમ્પિ, યસ્મા ચ અનાગામિમગ્ગે ઠિતસ્સ સુખેન ઇદ્ધિવિકુપ્પના ઇજ્ઝતિ, સમાધિપરિબન્ધાનં કામરાગબ્યાપાદાનં સમૂહતત્તા, અનાગામી હિ સીલેસુ ચ સમાધિમ્હિ ચ પરિપૂરકારી, તસ્મા યુત્તટ્ઠાનેયેવ લોકિયાભિઞ્ઞાયો દસ્સેતુમ્પિ ''આકઙ્ખેય્ય ચે...પે॰... અનેકવિહિત''ન્તિ એવમાદિમાહાતિ અયમનુસન્ધિ.

તત્થ ''અનેકવિહિતં ઇદ્ધિવિધ''ન્તિઆદિના નયેન આગતાનં પઞ્ચન્નમ્પિ લોકિયાભિઞ્ઞાનં પાળિવણ્ણના સદ્ધિં ભાવનાનયેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તા.

૬૯. છટ્ઠાભિઞ્ઞાય **આસવાનં ખયા**તિ અરહત્તમગ્ગેન સબ્બકિલેસાનં ખયા. **અનાસવ**ન્તિ આસવવિરહિતં. **ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિ**ન્તિ એત્થ ચેતોવચનેન અરહત્તફલસમ્પયુત્તોવ સમાધિ, પઞ્ઞાવચનેન તંસમ્પયુત્તા પઞ્ઞાવ વુત્તા. તત્થ ચ સમાધિ રાગતો વિમુત્તત્તા **ચેતોવિમુત્તિ**, પઞ્ઞા અવિજ્જાય વિમુત્તત્તા **પઞ્ઞાવિમુત્તી**તિ વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા ''યો હિસ્સ, ભિક્ખવે, સમાધિ, તદસ્સ સમાધિન્દ્રિયં. યા હિસ્સ, ભિક્ખવે, પઞ્ઞા, તદસ્સ પઞ્ઞિન્દ્રિયં. ઇતિ ખો, ભિક્ખવે , રાગવિરાગા ચેતોવિમુત્તિ, અવિજ્જાવિરાગા પઞ્ઞાવિમુત્તી''તિ, અપિચેત્થ સમથફલં **ચેતોવિમુત્તિ**, વિપસ્સનાફલં **પઞ્ઞાવિમુત્તી**તિ વેદિતબ્બા.

દિટ્ઠેવ ધમ્મેતિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અત્તનોયેવ પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા, અપરપચ્ચયેન ઞત્વાતિ અત્થો. **ઉપસમ્પજ્જ વિહરેય્ય**ન્તિ પાપુણિત્વા સમ્પાદેત્વા વિહરેય્યં. **સીલેસ્વેવા**તિ એવં સબ્બાસવે નિદ્ધુનિત્વા ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં અધિગન્તુકામોપિ સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારીતિ.

એવં ભગવા સીલાનિસંસકથં યાવ અરહત્તા કથેત્વા ઇદાનિ સબ્બમ્પિ તં સીલાનિસંસં સમ્પિણ્ડેત્વા દસ્સેન્તો નિગમનં આહ ''સમ્પન્નસીલા, ભિક્ખવે...પે॰... ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્ત''ન્તિ. તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો, ''સમ્પન્નસીલા, ભિક્ખવે, વિહરથ...પે॰... સમાદાય સિક્ખથ સિક્ખાપદેસૂ''તિ ઇતિ યં તં મયા પુબ્બે એવં વુત્તં, ઇદં સબ્બમ્પિ સમ્પન્નસીલો ભિક્ખુ સબ્રહ્મચારીનં પિયો હોતિ મનાપો, ગરુ ભાવનીયો પચ્ચયાનં લાભી, પચ્ચયદાયકાનં મહપ્ફલકરો, પુબ્બઞાતીનં અનુસ્સરણચેતનાય ફલમહત્તકરો, અરતિરતિસહો, ભયભેરવસહો, રૂપાવચરજ્ઝાનાનં અરૂપાવચરજ્ઝાનાનઞ્ચ લાભી, હેટ્ઠિમાનિ તીણિ સામઞ્ઞફલાનિ પઞ્ચ લોકિયાભિઞ્ઞા આસવક્ખયઞાણન્તિ ચ ઇમે ચ ગુણે સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્તા હોતિ, એતં પટિચ્ચ ઇદં સન્ધાય વુત્તન્તિ. ઇદમવોચ ભગવા, અત્તમના તે ભિક્ખુ ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દુન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

આકઙ્ખેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વત્થસુત્તવણ્ણના

૭૦. એવં મે સુતન્તિ વત્થસુત્તં. તત્થ **સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, વત્થ**ન્તિ ઉપમાવચનમેવેતં. ઉપમં કરોન્તો ચ ભગવા કત્થચિ પઠમંયેવ ઉપમં દસ્સેત્વા પચ્છા અત્થં દસ્સેતિ, કત્થચિ પઠમમત્થં દસ્સેત્વા પચ્છા ઉપમં, કત્થચિ ઉપમાય અત્થં પરિવારેત્વા દસ્સેતિ, કત્થચિ અત્થેન ઉપમં.

તથા હેસ – ''સેય્યથાપિસ્સુ, ભિક્ખવે, દ્વે અગારા સદ્વારા, તત્થ ચક્ખુમા પુરિસો મજ્ઝે ઠિતો પસ્સેય્યા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૧) સકલમ્પિ દેવદૂતસુત્તં ઉપમં પઠમં દસ્સેત્વા પચ્છા અત્થં દસ્સેન્તો આહ. ''તિરોકુટ્ટં તિરોપાકારં તિરોપબ્બતં અસજ્જમાનો ગચ્છતિ, સેય્યથાપિ આકાસે''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૮; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૦૨) પન નયેન સકલમ્પિ ઇદ્ધિવિધમત્થં પઠમં દસ્સેત્વા પચ્છા ઉપમં દસ્સેન્તો આહ. ''સેય્યથાપિ બ્રાહ્મણપુરિસો સારત્થિકો સારગવેસી''તિઆદિનાવ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૧૮) નયેન સકલમ્પિ ચૂળસારોપમસુત્તં ઉપમાય અત્થં પરિવારેત્વા દસ્સેન્તો આહ. ''ઇધ પન, ભિક્ખવે, એકચ્ચે કુલપુત્તા ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ સુત્તં...પે॰... સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો અલગદ્દત્થિકો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૮) નયેન સકલમ્પિ અલગદ્દસુત્તં મહાસારોપમસુત્તન્તિ એવમાદીનિ સુત્તાનિ અત્થેન ઉપમં પરિવારેત્વા દસ્સેન્તો આહ.

સ્વાયં ઇધ પઠમં ઉપમં દસ્સેત્વા પચ્છા અત્થં દસ્સેતિ. કસ્મા પનેવં ભગવા દસ્સેતીતિ? પુગ્ગલજ્ઝાસયેન વા દેસનાવિલાસેન વા. યે હિ પુગ્ગલા પઠમં ઉપમં દસ્સેત્વા વુચ્ચમાનમત્થં સુખેન પટિવિજ્ઝન્તિ, તેસં પઠમં ઉપમં દસ્સેતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. યસ્સા ચ ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધત્તા દેસનાવિલાસં પત્તો હોતિ, તસ્સા સુપ્પટિવિદ્ધા. તસ્મા એસ દેસનાવિલાસપ્પત્તો ધમ્મિસ્સરો ધમ્મરાજા, સો યથા યથા ઇચ્છતિ, તથા તથા ધમ્મં દેસેતીતિ એવં ઇમિના પુગ્ગલજ્ઝાસયેન વા દેસનાવિલાસેન વા એવં દસ્સેતીતિ વેદિતબ્બો.

તત્થ **વત્થ**ન્તિ પકતિપરિસુદ્ધં વત્થં. **સંકિલિટ્ઠં મલગ્ગહિત**ન્તિ આગન્તુકેન પંસુરજાદિના સંકિલેસેન સંકિલિટ્ઠં, સેદજલ્લિકાદિના મલેન ગહિતત્તા મલગ્ગહિતં. **રઙ્ગજાતે**તિ એત્થ રઙ્ગમેવ રઙ્ગજાતં. **ઉપસંહરેય્યા**તિ ઉપનામેય્ય. **યદિ નીલકાયા**તિ નીલકાય વા, નીલકત્થાય વાતિ વુત્તં હોતિ. એવં સબ્બત્થ. રજકો હિ નીલકત્થાય ઉપસંહરન્તો કંસનીલપલાસનીલાદિકે નીલરઙ્ગે ઉપસંહરતિ. પીતકત્થાય ઉપસંહરન્તો કણિકારપુપ્ફસદિસે પીતકરઙ્ગે. લોહિતકત્થાય ઉપસંહરન્તો બન્ધુજીવકપુપ્ફસદિસે લોહિતકરઙ્ગે. મઞ્જિટ્ઠકત્થાય ઉપસંહરન્તો કણવીરપુપ્ફસદિસે મન્દરત્તરઙ્ગે. તેન વુત્તં ''યદિ નીલકાય...પે॰... યદિ મઞ્જિટ્ઠકાયા''તિ.

દુરત્તવણ્ણમેવસ્સાતિ દુટ્ઠુ રઞ્જિતવણ્ણમેવ અસ્સ. **અપરિસુદ્ધવણ્ણમેવસ્સા**તિ નીલવણ્ણોપિસ્સ પરિસુદ્ધો ન ભવેય્ય, સેસવણ્ણોપિ. તાદિસઞ્હિ વત્થં નીલકુમ્ભિયા પક્ખિત્તમ્પિ સુનીલં ન હોતિ, સેસકુમ્ભીસુ પક્ખિત્તમ્પિ પીતકાદિવણ્ણં ન હોતિ, મિલાતનીલ કુરણ્ડ-કણિકાર-બન્ધુજીવક-કણવીરપુપ્ફવણ્ણમેવ હોતિ. **તં કિસ્સ હેતૂ**તિ તં વત્થં કિસ્સ હેતુ કિં કારણા ઈદિસં હોતિ, તસ્મિં વા વત્થે રઙ્ગજાતં કિસ્સ હેતુ ઈદિસં દુરત્તવણ્ણં અપરિસુદ્ધવણ્ણં હોતીતિ? યસ્મા પનસ્સ વત્થસ્સ સંકિલિટ્ઠભાવોયેવેત્થ કારણં, ન અઞ્ઞં કિઞ્ચિ, તસ્મા ''અપરિસુદ્ધત્તા, ભિક્ખવે, વત્થસ્સા''તિ આહ.

એવમેવ ખોતિ ઉપમાસમ્પટિપાદનં. **ચિત્તે સંકિલિટ્ઠે**તિ ચિત્તમ્હિ સંકિલિટ્ઠમ્હિ. કસ્મા પન ભગવા સંકિલિટ્ઠવત્થેન ઓપમ્મં અકાસીતિ ચે, વાયામમહપ્ફલદસ્સનત્થં. યથા હિ આગન્તુકેહિ મલેહિ સંકિલિટ્ઠં વત્થં પકતિયા પણ્ડરત્તા પુન ધોવીયમાનં પણ્ડરં હોતિ, ન તત્થ જાતિકાળકે વિય એળકલોમે વાયામો નિપ્ફલો હોતિ,

એવં ચિત્તમ્પિ આગન્તુકેહિ કિલેસેહિ સંકિલિટ્ઠં. પકતિયા પન તં સકલેપિ પટિસન્ધિભવઙ્ગવારે પણ્ડરમેવ. યથાહ – ‘‘પભસ્સરમિદં, ભિક્ખવે, ચિત્તં, તઞ્ચ ખો આગન્તુકેહિ ઉપક્કિલેસેહિ ઉપક્કિલિટ્ઠ’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૫૧). તં વિસોધીયમાનં સક્કા પભસ્સરતરં કાતું, ન તત્થ વાયામો નિપ્ફલોતિ એવં વાયામમહપ્ફલદસ્સનત્થં સંકિલિટ્ઠવત્થેન ઓપમ્મં અકાસીતિ વેદિતબ્બો.

દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખાતિ ઈદિસે ચિત્તે દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખિતબ્બા, દુગ્ગતિં એવ એસ પાપુણિસ્સતિ , નાઞ્ઞન્તિ એવં દુગ્ગતિ ઇચ્છિતબ્બા, અવસ્સં ભાવીતિ વુત્તં હોતિ. સા ચાયં દુગ્ગતિ નામ પટિપત્તિદુગ્ગતિ, ગતિદુગ્ગતીતિ દુવિધા હોતિ. પટિપત્તિદુગ્ગતિપિ અગારિયપટિપત્તિદુગ્ગતિ, અનગારિયપટિપત્તિદુગ્ગતીતિ દુવિધા હોતિ.

અગારિયો હિ સંકિલિટ્ઠચિત્તો પાણમ્પિ હનતિ, અદિન્નમ્પિ આદિયતિ, સકલેપિ દસ અકુસલકમ્મપથે પૂરેતિ, અયમસ્સ **અગારિયપટિપત્તિદુગ્ગતિ**. સો તત્થ ઠિતો કાયસ્સ ભેદા નિરયમ્પિ ગચ્છતિ, તિરચ્છાનયોનિમ્પિ, પેત્તિવિસયમ્પિ ગચ્છતિ, અયમસ્સ **ગતિદુગ્ગતિ**.

અનગારિયોપિ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિતો સંકિલિટ્ઠચિત્તો દૂતેય્યપહિણગમનં ગચ્છતિ, વેજ્જકમ્મં કરોતિ, સઙ્ઘભેદાય ચેતિયભેદાય પરક્કમતિ, વેળુદાનાદીહિ જીવિકં કપ્પેતિ, સકલમ્પિ અનાચારં અગોચરઞ્ચ પરિપૂરેતિ, અયમસ્સ **અનગારિયપટિપત્તિદુગ્ગતિ**.સો તત્થ ઠિતો કાયસ્સ ભેદા નિરયમ્પિ ગચ્છતિ, તિરચ્છાનયોનિમ્પિ, પેત્તિવિસયમ્પિ ગચ્છતિ સમણયક્ખો નામ હોતિ સમણપેતો, આદિત્તેહિ સઙ્ઘાટિઆદીહિ સમ્પજ્જલિતકાયો અટ્ટસ્સરં કરોન્તો વિચરતિ, અયમસ્સ **ગતિદુગ્ગતિ**.

સેય્યથાપીતિ સુક્કપક્ખં દસ્સેતુમારદ્ધો, તસ્સત્થો કણ્હપક્ખે વુત્તપચ્ચનીકેનેવ વેદિતબ્બો. એત્થાપિ ચ સુગતિ નામ પટિપત્તિસુગતિ ગતિસુગતીતિ દુવિધા હોતિ. પટિપત્તિસુગતિપિ અગારિયપટિપત્તિસુગતિ અનગારિયપટિપત્તિસુગતીતિ દુવિધા હોતિ. અગારિયો હિ પરિસુદ્ધચિત્તો પાણાતિપાતાપિ વિરમતિ, અદિન્નાદાનાપિ, સકલેપિ દસ કુસલકમ્મપથે પરિપૂરેતિ, અયમસ્સ **અગારિયપટિપત્તિસુગતિ**. સો તત્થ ઠિતો કાયસ્સ ભેદા મનુસ્સમહન્તતમ્પિ દેવમહન્તતમ્પિ ઉપપજ્જતિ, અયમસ્સ **ગતિસુગતિ**.

અનગારિયોપિ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા પરિસુદ્ધચિત્તો ચતુપારિસુદ્ધિસીલં સોધેતિ, તેરસ ધુતઙ્ગાનિ સમાદિયતિ, અટ્ઠતિંસારમ્મણેસુ અત્તનો અનુકૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા પન્તસેનાસને પટિસેવમાનો કસિણપરિકમ્મં કત્વા ઝાનસમાપત્તિયો નિબ્બત્તેતિ, સોતાપત્તિમગ્ગં ભાવેતિ…પે॰… અનાગામિમગ્ગં ભાવેતિ, અયમસ્સ **અનગારિયપટિપત્તિસુગતિ**. સો તત્થ ઠિતો કાયસ્સ ભેદા મનુસ્સલોકે વા તીસુ મહાકુલેસુ, છસુ વા કામાવચરદેવેસુ, દસસુ વા બ્રહ્મભવનેસુ , પઞ્ચસુ વા સુદ્ધાવાસેસુ, ચતૂસુ વા આરુપ્પેસુ ઉપપજ્જતિ, અયમસ્સ **ગતિસુગતી**તિ.

૭૧. એવં સંકિલિટ્ઠે ચિત્તે દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખા, અસંકિલિટ્ઠે ચ સુગતીતિ વત્વા ઇદાનિ યેહિ ઉપક્કિલેસેહિ ચિત્તં સંકિલિટ્ઠં હોતિ, તે દસ્સેન્તો **કતમે ચ, ભિક્ખવે, ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસા ? અભિજ્ઝા વિસમલોભો**તિઆદિમાહ.

તત્થ સકભણ્ડે છન્દરાગો **અભિજ્ઝા**, પરભણ્ડે **વિસમલોભો**. અથ વા સકભણ્ડે વા પરભણ્ડે વા હોતુ, યુત્તપત્તટ્ઠાને છન્દરાગો અભિજ્ઝા, અયુત્તાપત્તટ્ઠાને વિસમલોભો. થેરો પનાહ ‘‘કિસ્સ વિનિબ્ભોગં કરોથ, યુત્તે વા અયુત્તે વા હોતુ, ‘રાગો વિસમં દોસો વિસમં મોહો વિસમ’ન્તિ (વિભ॰ ૯૨૪) વચનતો ન કોચિ લોભો અવિસમો

નામ, તસ્મા લોભોયેવ અભિજ્ઝાયનટ્ઠેન અભિજ્ઝા, વિસમટ્ઠેન વિસમં, એકત્થમેતં બ્યઞ્જનમેવ નાન''ન્તિ. સો પનેસ અભિજ્ઝાવિસમલોભો ઉપ્પજ્જિત્વા ચિત્તં દૂસેતિ, ઓભાસિતું ન દેતિ. તસ્મા ''ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિ વુચ્ચતિ.

યથા ચેસ, એવં નવવિધઆઘાતવત્થુસમ્ભવો **બ્યાપાદો**. દસવિધઆઘાતવત્થુસમ્ભવો **કોધો**. પુનપ્પુનં ચિત્તપરિયોનન્ધનો **ઉપનાહો**. અગારિયસ્સ વા અનગારિયસ્સ વા સુકતકરણવિનાસનો **મક્ખો**. અગારિયોપિ હિ કેનચિ અનુકમ્પકેન દલિદ્દો સમાનો ઉચ્ચે ઠાને ઠપિતો, અપરેન સમયેન ''કિં તયા મય્હં કત''ન્તિ તસ્સ સુકતકરણં વિનાસેતિ. અનગારિયોપિ સામણેરકાલતો પભુતિ આચરિયેન વા ઉપજ્ઝાયેન વા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાહિ ચ અનુગ્ગહેત્વા ધમ્મકથાનયપકરણકોસલ્લાદીનિ સિક્ખાપિતો, અપરેન સમયેન રાજરાજમહામત્તાદીહિ સક્કતો ગરુકતો આચરિયુપજ્ઝાયેસુ અચિત્તીકતો ચરમાનો ''અયં અમ્હેહિ દહરકાલે એવં અનુગ્ગહિતો સંવડ્ઢિતો ચ, અથ પનિદાનિ નિસ્સિનેહો જાતો''તિ વુચ્ચમાનો ''કિં મય્હં તુમ્હેહિ કત''ન્તિ તેસં સુકતકરણં વિનાસેતિ, તસ્સ સો સુકતકરણવિનાસનો મક્ખો ઉપ્પજ્જિત્વા ચિત્તં દૂસેતિ, ઓભાસિતું ન દેતિ. તસ્મા ''ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિ વુચ્ચતિ.

યથા ચાયં, એવં બહુસ્સુતેપિ પુગ્ગલે અજ્ઝોત્થરિત્વા ''ઈદિસસ્સ ચેવ બહુસ્સુતસ્સ અનિયતા ગતિ, તવ વા મમ વા કો વિસેસો''તિઆદિના નયેન ઉપ્પજ્જમાનો યુગગ્ગાહગાહી **પળાસો**. પરેસં સક્કારાદીનિ ખીયના **ઇસ્સા**. અત્તનો સમ્પત્તિયા પરેહિ સાધારણભાવં અસહમાનં **મચ્છરિયં**. વઞ્ચનિકચરિયભૂતા **માયા**. કેરાટિકભાવેન ઉપ્પજ્જમાનં **સાઠેય્યં**. કેરાટિકો હિ આયતનમચ્છો વિય હોતિ. **આયતનમચ્છો** નામ કિર મચ્છાનં નઙ્ગુટ્ઠં દસ્સેતિ સપ્પાનં સીસં , ''તુમ્હેહિ સદિસો અહ''ન્તિ જાનાપેતું. એવમેવ કેરાટિકો પુગ્ગલો યં યં સુત્તન્તિકં વા આભિધમ્મિકં વા ઉપસઙ્કમતિ, તં તં એવં વદતિ ''અહં તુમ્હાકં બદ્ધચરો, તુમ્હે મય્હં અનુકમ્પકા, નાહં તુમ્હે મુઞ્ચામી''તિ ''એવમેતે 'સગારવો અયં અમ્હેસુ સપ્પતિસ્સો'તિ મઞ્ઞિસ્સન્તી''તિ. તસ્સેતં કેરાટિકભાવેન ઉપ્પજ્જમાનં સાઠેય્યં ઉપ્પજ્જિત્વા ચિત્તં દૂસેતિ, ઓભાસિતું ન દેતિ. તસ્મા ''ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિ વુચ્ચતિ.

યથા ચેતં, એવં વાતભરિતભસ્તસદિસથદ્ધભાવપગ્ગહિતસિરઅનિવાતવુત્તિકારકરણો **થમ્ભો**. તદુત્તરિકરણો **સારમ્ભો**. સો દુવિધેન લબ્ભતિ અકુસલવસેન ચેવ કુસલવસેન ચ. તત્થ અગારિયસ્સ પરેન કતં અલઙ્કારાદિં દિસ્વા તદ્દિગુણકરણેન ઉપ્પજ્જમાનો, અનગારિયસ્સ ચ યત્તકં યત્તકં પરો પરિયાપુણાતિ વા કથેતિ વા, માનવસેન તદ્દિગુણતદ્દિગુણકરણેન ઉપ્પજ્જમાનો અકુસલો. અગારિયસ્સ પન પરં એકં સલાકભત્તં દેન્તં દિસ્વા અત્તના દ્વે વા તીણિ વા દાતુકામતાય ઉપ્પજ્જમાનો, અનગારિયસ્સ ચ પરેન એકનિકાયે ગહિતે માનં અનિસ્સાય કેવલં તં દિસ્વા અત્તના આલસિયં અભિભુય્ય દ્વે નિકાયે ગહેતુકામતાય ઉપ્પજ્જમાનો કુસલો. ઇધ પન અકુસલો અધિપ્પેતો. અયઞ્હિ ઉપ્પજ્જિત્વા ચિત્તં દૂસેતિ, ઓભાસિતું ન દેતિ. તસ્મા ''ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિ વુચ્ચતિ.

યથા ચાયં, એવં જાતિઆદીનિ નિસ્સાય ચિત્તસ્સ ઉણ્ણતિવસેન પવત્તમાનો **માનો**, અચ્ચુણ્ણતિવસેન **અતિમાનો**, મદગ્ગહણાકારો **મદો**, કામગુણેસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગવસેન ઉપ્પજ્જમાનો **પમાદો** ઉપ્પજ્જિત્વા ચિત્તં દૂસેતિ, ઓભાસિતું ન દેતિ. તસ્મા ''ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિ વુચ્ચતિ.

કસ્મા પન ભગવા ઉપક્કિલેસં દસ્સેન્તો લોભમાદિં કત્વા દસ્સેતીતિ? તસ્સ પઠમુપ્પત્તિતો. સબ્બસત્તાનઞ્હિ યત્થ કત્થચિ ઉપપન્નાનં અન્તમસો સુદ્ધાવાસભૂમિયમ્પિ સબ્બપઠમં ભવનિકન્તિવસેન લોભો ઉપ્પજ્જતિ, તતો

અત્તનો અત્તનો અનુરૂપપચ્ચયં પટિચ્ચ યથાસમ્ભવં ઇતરે, ન ચ એતે સોળસેવ ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસા, એતેન પન નયેન સબ્બેપિ કિલેસા ગહિતાયેવ હોન્તીતિ વેદિતબ્બા.

૭૨. એત્તાવતા સંકિલેસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વોદાનં દસ્સેન્તો **સ ખો સો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇતિ વિદિત્વા**તિ એવં જાનિત્વા. **પજહતી**તિ સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન અરિયમગ્ગેન પજહતિ. તત્થ કિલેસપટિપાટિયા મગ્ગપટિપાટિયાતિ દ્વિધા પહાનં વેદિતબ્બં. કિલેસપટિપાટિયા તાવ અભિજ્ઝાવિસમલોભો થમ્ભો સારમ્ભો માનો અતિમાનો મદોતિ ઇમે છ કિલેસા અરહત્તમગ્ગેન પહીયન્તિ. બ્યાપાદો કોધો ઉપનાહો પમાદોતિ ઇમે ચત્તારો કિલેસા અનાગામિમગ્ગેન પહીયન્તિ. મક્ખો પળાસો ઇસ્સા મચ્છરિયં માયા સાઠેય્યન્તિ ઇમે છ સોતાપત્તિમગ્ગેન પહીયન્તીતિ. મગ્ગપટિપાટિયા પન, સોતાપત્તિમગ્ગેન મક્ખો પળાસો ઇસ્સા મચ્છરિયં માયા સાઠેય્યન્તિ ઇમે છ પહીયન્તિ. અનાગામિમગ્ગેન બ્યાપાદો કોધો ઉપનાહો પમાદોતિ ઇમે ચત્તારો. અરહત્તમગ્ગેન અભિજ્ઝાવિસમલોભો થમ્ભો સારમ્ભો માનો અતિમાનો મદોતિ ઇમે છ પહીયન્તીતિ.

ઇમસ્મિં પન ઠાને ઇમે કિલેસા સોતાપત્તિમગ્ગવજ્ઝા વા હોન્તુ, સેસમગ્ગવજ્ઝા વા, અથ ખો અનાગામિમગ્ગેનેવ પહાનં સન્ધાય ''અભિજ્ઝાવિસમલોભં ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસં પજહતી''તિઆદિમાહાતિ વેદિતબ્બા. અયમેત્થ પવેણિમગ્ગાગતો સમ્ભવો, સો ચ ઉપરિ ચતુત્થમગ્ગસ્સેવ નિદ્દિટ્ઠત્તા યુજ્જતિ, તતિયમગ્ગેન પહીનાવસેસાનઞ્હિ વિસમલોભાદીનં તેન પહાનં હોતિ, સેસાનં ઇમિનાવ. યેપિ હિ સોતાપત્તિમગ્ગેન પહીયન્તિ, તેપિ તંસમુટ્ઠાપકચિત્તાનં અપ્પહીનત્તા અનાગામિમગ્ગેનેવ સુપ્પહીના હોન્તીતિ. કેચિ પન પઠમમગ્ગેન ચેત્થ પહાનં વણ્ણયન્તિ, તં પુબ્બાપરેન ન સન્ધિયતિ. કેચિ વિક્ખમ્ભનપ્પહાનમ્પિ, તં તેસં ઇચ્છામત્તમેવ.

૭૩. **યતો ખો, ભિક્ખવે**તિ એત્થ **યતો**તિ યમ્હિ કાલે. **પહીનો હોતી**તિ અનાગામિમગ્ગક્ખણે પહાનં સન્ધાયેવાહ.

૭૪. **સો બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેના**તિ એતં ''યતો ખો, ભિક્ખવે, અભિજ્ઝાવિસમલોભો પહીનો હોતિ, સો બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો હોતી''તિ એવં એકમેકેન પદેન યોજેતબ્બં. ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો અનાગામિમગ્ગેન લોકુત્તરપ્પસાદો આગતો, અથસ્સ અપરેન સમયેન બુદ્ધગુણે ધમ્મગુણે સઙ્ઘગુણે ચ અનુસ્સરતો લોકિયો ઉપ્પજ્જતિ, તમસ્સ સબ્બમ્પિ લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકં પસાદં દસ્સેન્તો ભગવા ''બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેના''તિઆદિમાહ.

તત્થ **અવેચ્ચપ્પસાદેના**તિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણાનં યાથાવતો ઞાતત્તા અચલેન અચ્ચુતેન પસાદેન. ઇદાનિ યથા તસ્સ ભિક્ખુનો અનુસ્સરતો સો અવેચ્ચપ્પસાદો ઉપ્પન્નો, તં વિધિં દસ્સેન્તો ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિના નયેન તીણિ અનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ વિત્થારેસિ. તેસં અત્થવણ્ણના સબ્બાકારેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** અનુસ્સતિકથાયં વુત્તા.

૭૫. એવમસ્સ લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકં પસાદં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કિલેસપ્પહાનં અવેચ્ચપ્પસાદસમન્નાગતઞ્ચ પચ્ચવેક્ખતો ઉપ્પજ્જમાનં સોમનસ્સાદિઆનિસંસં દસ્સેન્તો **યથોધિ ખો પનસ્સા**તિઆદિમાહ. અનાગામિસ્સ હિ પચ્ચન્તે વુટ્ઠિતં ચોરુપદ્દવં વૂપસમેત્વા તં પચ્ચવેક્ખતો મહાનગરે વસન્તસ્સ રઞ્ઞો વિય ઇમે ચિમે ચ મમ કિલેસા પહીનાતિ અત્તનો કિલેસપ્પહાનં પચ્ચવેક્ખતો બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. તં દસ્સેન્તો ભગવા ''યથોધિ ખો પનસ્સા''તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો – ય્વાયં અનાગામી ભિક્ખુ એવં ‘‘બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો હોતિ…પે॰… ધમ્મે…પે॰… સઙ્ઘે…પે॰… અનુત્તરં પુઞ્ઞક્ખેત્તં લોકસ્સા’’તિ, તસ્સ યથોધિ ખો ચત્તં હોતિ પટિનિસ્સટ્ઠં, સકસકઓધિવસેન ચત્તમેવ હોતિ, તં તં કિલેસજાતં વન્તં મુત્તં પહીનં પટિનિસ્સટ્ઠં. **સકસકઓધિવસેના**તિ દ્વે ઓધી કિલેસોધિ ચ મગ્ગોધિ ચ. તત્થ કિલેસોધિવસેનાપિ યે કિલેસા યં મગ્ગવજ્ઝા, તે અઞ્ઞમગ્ગવજ્ઝેહિ અમિસ્સા હુત્વા સકેનેવ ઓધિના પહીના. મગ્ગોધિવસેનાપિ યે કિલેસા યેન મગ્ગેન પહાતબ્બા, તેન તેયેવ પહીના હોન્તિ. એવં સકસકઓધિવસેન તં તં કિલેસજાતં ચત્તમેવ હોતિ પટિનિસ્સટ્ઠં, તં પચ્ચવેક્ખિત્વા ચ લદ્ધસોમનસ્સો તતુત્તરિપિ સો ‘‘બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતોમ્હી’’તિ લભતિ અત્થવેદન્તિ સમ્બન્ધો.

યતોધિ **ખોતિ**પિ પાઠો. તસ્સ વસેન અયમત્થો, અસ્સ ભિક્ખુનો યતોધિ ખો પન ચત્તં હોતિ પટિનિસ્સટ્ઠં. તત્થ **યતો**તિ કારણવચનં, યસ્માતિ વુત્તં હોતિ. **ઓધીતિ** હેટ્ઠા તયો મગ્ગા વુચ્ચન્તિ. કસ્મા? તે હિ ઓધિં કત્વા કોટ્ઠાસં કત્વા ઉપરિમગ્ગેન પહાતબ્બકિલેસે ઠપેત્વા પજહન્તિ, તસ્મા **ઓધીતિ** વુચ્ચન્તિ. અરહત્તમગ્ગો પન કિઞ્ચિ કિલેસં અનવસેસેત્વા પજહતિ, તસ્મા **અનોધી**તિ વુચ્ચતિ. ઇમસ્સ ચ ભિક્ખુનો હેટ્ઠામગ્ગત્તયેન ચત્તં. તેન વુત્તં ‘‘યતોધિ ખો પનસ્સ ચત્તં હોતી’’તિ. તત્થ **ખો પના**તિ નિપાતમત્તં. અયં પન પિણ્ડત્થો. યસ્મા અસ્સ ઓધિ ચત્તં હોતિ પટિનિસ્સટ્ઠં, તસ્મા તં પચ્ચવેક્ખિત્વા ચ લદ્ધસોમનસ્સો તતુત્તરિપિ સો ‘‘બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતોમ્હી’’તિ લભતિ અત્થવેદન્તિ યથાપાળિ નેતબ્બં.

તત્થ **ચત્ત**ન્તિ ઇદં સકભાવપરિચ્ચજનવસેન વુત્તં. **વન્ત**ન્તિ ઇદં પન અનાદિયનભાવદસ્સનવસેન. **મુત્ત**ન્તિ ઇદં સન્તતિતો વિનિમોચનવસેન. **પહીન**ન્તિ ઇદં મુત્તસ્સપિ ક્વચિ અનવટ્ઠાનદસ્સનવસેન. **પટિનિસ્સટ્ઠ**ન્તિ ઇદં પુબ્બે આદિન્નપુબ્બસ્સ પટિનિસ્સગ્ગદસ્સનવસેન પટિમુખં વા નિસ્સટ્ઠભાવદસ્સનવસેન ભાવનાબલેન અભિભુય્ય નિસ્સટ્ઠભાવદસ્સનવસેનાતિ વુત્તં હોતિ. **લભતિ અત્થવેદં લભતિ ધમ્મવેદ**ન્તિ એત્થ બુદ્ધાદીસુ અવેચ્ચપ્પસાદોયેવ અરણીયતો **અત્થો**, ઉપગન્તબ્બતોતિ વુત્તં હોતિ. ધારણતો **ધમ્મો**, વિનિપતિતું અપ્પદાનતોતિ વુત્તં હોતિ. **વેદો**તિ ગન્થોપિ ઞાણમ્પિ સોમનસ્સમ્પિ. ‘‘તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૬) હિ ગન્થો ‘‘વેદો’’તિ વુચ્ચતિ. ‘‘યં બ્રાહ્મણં વેદગુમાભિજઞ્ઞા, અકિઞ્ચનં કામભવે અસત્ત’’ન્તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૬૫) ઞાણં. ‘‘યે વેદજાતા વિચરન્તિ લોકે’’તિઆદીસુ સોમનસ્સં. ઇધ પન સોમનસ્સઞ્ચ સોમનસ્સસમ્પયુત્તઞાણઞ્ચ અધિપ્પેતં, તસ્મા ‘‘લભતિ અત્થવેદં લભતિ ધમ્મવેદન્તિ અવેચ્ચપ્પસાદારમ્મણસોમનસ્સઞ્ચ સોમનસ્સમયઞાણઞ્ચ લભતી’’તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અથ વા **અત્થવેદ**ન્તિ અવેચ્ચપ્પસાદં પચ્ચવેક્ખતો ઉપ્પન્નં વુત્તપ્પકારમેવ વેદં. **ધમ્મવેદ**ન્તિ અવેચ્ચપ્પસાદસ્સ હેતું ઓધિસો કિલેસપ્પહાનં પચ્ચવેક્ખતો ઉપ્પન્નં વુત્તપ્પકારમેવ વેદન્તિ એવમ્પિ એત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં ‘‘હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા, હેતુફલે ઞાણં અત્થપટિસમ્ભિદા’’તિ (વિભ॰ ૭૧૮-૭૧૯). **ધમ્મૂપસંહિતં પામોજ્જ**ન્તિ તમેવ અત્થઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ અત્થધમ્માનિસંસભૂતં વેદઞ્ચ પચ્ચવેક્ખતો ઉપ્પન્નં પામોજ્જં. તઞ્હિ અનવજ્જલક્ખણેન પચ્ચવેક્ખણાકારપ્પવત્તેન ધમ્મેન **ઉપસઞ્હિત**ન્તિ વુચ્ચતિ. **પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતી**તિ ઇમિના પામોજ્જેન પમુદિતસ્સ નિરામિસા પીતિ જાયતિ. **પીતિમનસ્સા**તિ તાય પીતિયા પીણિતમનસ્સ. **કાયો પસ્સમ્ભતી**તિ કાયોપિ પસ્સદ્ધો હોતિ વૂપસન્તદરથો. **પસ્સદ્ધકાયો સુખ**ન્તિ એવં વૂપસન્તકાયદરથો ચેતસિકં સુખં પટિસંવેદેતિ. **ચિત્તં સમાધિયતી**તિ ચિત્તં સમ્મા આધિયતિ અપ્પિતં વિય અચલં તિટ્ઠતિ.

૭૬. એવમસ્સ કિલેસપ્પહાનં અવેચ્ચપ્પસાદસમન્નાગતં પચ્ચવેક્ખતો ઉપ્પજ્જમાનં સોમનસ્સાદિઆનિસંસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ''યથોધિ ખો પન મે''તિ વારેન તસ્સ પચ્ચવેક્ખણાય પવત્તાકારં પકાસેત્વા તસ્સેવ અનાગામિમગ્ગાનુભાવસૂચકં ફલં દસ્સેન્તો **સ ખો સો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

તત્થ **એવંસીલો**તિ તસ્સ અનાગામિમગ્ગસમ્પયુત્તં સીલક્ખન્ધં દસ્સેતિ. **એવંધમ્મો એવંપઞ્ઞો**તિ તંસમ્પયુત્તમેવ સમાધિક્ખન્ધં પઞ્ઞાક્ખન્ધઞ્ચ દસ્સેતિ. **સાલીનન્તિ** લોહિતસાલિગન્ધસાલિઆદીનં અનેકરૂપાનં. **પિણ્ડપાતન્તિ** ઓદનં. **વિચિતકાળકન્તિ** અપનીતકાળકં. **નેવસ્સ તં હોતિ અન્તરાયાયા**તિ તસ્સ એવંવિધસ્સ ભિક્ખુનો તં વુત્તપ્પકારપિણ્ડપાતભોજનં મગ્ગસ્સ વા ફલસ્સ વા નેવ અન્તરાયાય હોતિ, પટિલદ્ધગુણસ્સ હિ તં કિમન્તરાયં કરિસ્સતિ? યોપિસ્સ અપ્પટિલદ્ધો ચતુત્થમગ્ગો ચ ફલં ચ તપ્પટિલાભાય વિપસ્સનં આરભતોપિ નેવસ્સ તં હોતિ અન્તરાયાય, અન્તરાયં કાતું અસમત્થમેવ હોતિ. કસ્મા? વુત્તપ્પકારસીલધમ્મપઞ્ઞાસઙ્ગહેન મગ્ગેન વિસુદ્ધચિત્તત્તા.

યસ્મા ચેત્થ એતદેવ કારણં, તસ્મા તદનુરૂપં ઉપમં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ.

તત્થ **અચ્છન્તિ** વિપ્પસન્નં. **પરિસુદ્ધં** મલવિગમેન. **પરિયોદાતં** પભસ્સરતાય. **ઉક્કામુખન્તિ** સુવણ્ણકારાનં મૂસામુખં. સુવણ્ણકારાનં મૂસા હિ ઇધ **ઉક્કા**, અઞ્ઞત્થ પન દીપિકાદયોપિ વુચ્ચન્તિ. ''ઉક્કાસુ ધારીયમાનાસૂ''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૯) હિ આગતટ્ઠાને દીપિકા ''ઉક્કા''તિ વુચ્ચતિ. ''ઉક્કં બન્ધેય્ય, ઉક્કં બન્ધિત્વા ઉક્કામુખં આલિમ્પેય્યા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૬૦) આગતટ્ઠાને અઙ્ગારકપલ્લં. ''કમ્મારાનં યથા ઉક્કા, અન્તો ઝાયતિ નો બહી''તિ (જા॰ ૨.૨૨.૬૪૯) આગતટ્ઠાને કમ્મારુદ્ધનં. ''એવંવિપાકો ઉક્કાપાતો ભવિસ્સતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૪) આગતટ્ઠાને વાતવેગો ''ઉક્કા''તિ વુચ્ચતિ. ઇમસ્મિં પન ઠાને અઞ્ઞેસુ ચ એવરૂપેસુ ''સણ્ડાસેન જાતરૂપં ગહેત્વા ઉક્કામુખે પક્ખિપતી''તિ આગતટ્ઠાનેસુ સુવણ્ણકારાનં મૂસા ''ઉક્કા''તિ વેદિતબ્બા.

તત્રાયં ઉપમાસંસન્દના – સંકિલિટ્ઠવત્થં વિય હિ સંકિલિટ્ઠજાતરૂપં વિય ચ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો પુથુજ્જનકાલે કામરાગાદિમલાનુગતં ચિત્તં દટ્ઠબ્બં. અચ્છોદકં વિય ઉક્કામુખં વિય ચ અનાગામિમગ્ગો. તં ઉદકં ઉક્કામુખઞ્ચ આગમ્મ વત્થસુવણ્ણાનં પરિસુદ્ધતા વિય તસ્સ ભિક્ખુનો વુત્તપ્પકારસીલધમ્મપઞ્ઞાસઙ્ગહં અનાગામિમગ્ગં આગમ્મ વિસુદ્ધચિત્તતાતિ.

૭૭. સો મેત્તાસહગતેન ચેતસાતિ યથાનુસન્ધિવસેન દેસના આગતા. તયો હિ અનુસન્ધી પુચ્છાનુસન્ધિ અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ યથાનુસન્ધીતિ. તત્થ ''એવં વુત્તે અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવન્તં એતદવોચ 'સિયા નુ ખો, ભન્તે, બહિદ્ધા અસતિ પરિતસ્સના'તિ? 'સિયા ભિક્ખૂ'તિ ભગવા અવોચા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૨). એવં પુચ્છન્તાનં વિસ્સજ્જિતસુત્તવસેન **પુચ્છાનુસન્ધિ** વેદિતબ્બો. ''સિયા ખો પન તે બ્રાહ્મણ એવમસ્સ, અજ્જાપિ નૂન સમણો ગોતમો અવીતરાગો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૫) એવં પરેસં અજ્ઝાસયં વિદિત્વા વુત્તસ્સ સુત્તસ્સ વસેન **અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ** વેદિતબ્બો. યેન પન ધમ્મેન આદિમ્હિ દેસના ઉટ્ઠિતા, તસ્સ ધમ્મસ્સ અનુરૂપધમ્મવસેન વા પટિપક્ખવસેન વા યેસુ સુત્તેસુ ઉપરિ દેસના આગચ્છતિ, તેસં વસેન **યથાનુસન્ધિ** વેદિતબ્બો . સેય્યથિદં, આકઙ્ખેય્યસુત્તે હેટ્ઠા સીલેન દેસના ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ છ અભિઞ્ઞા આગતા. કકચૂપમે હેટ્ઠા અક્ખન્તિયા ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ કકચૂપમોવાદો આગતો. અલગદ્દે હેટ્ઠા દિટ્ઠિપરિદીપનેન ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ તિપરિવટ્ટસુઞ્ઞતાપકાસના આગતા, ચૂળઅસ્સપુરે હેટ્ઠા કિલેસપરિદીપનેન ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ બ્રહ્મવિહારા આગતા. કોસમ્બિયસુત્તે હેટ્ઠા ભણ્ડનેન ઉટ્ઠિતા,

ઉપરિ સારણીયધમ્મા આગતા. ઇમસ્મિમ્પિ વત્થસુત્તે હેટ્ઠા કિલેસપરિદીપનેન ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ બ્રહ્મવિહારા આગતા. તેન વુત્તં ''યથાનુસન્ધિવસેન દેસના આગતા''તિ. બ્રહ્મવિહારેસુ પન અનુપદવણ્ણના ચ ભાવનાનયો ચ સબ્બો સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો.

૭૮. એવં ભગવા અભિજ્ઝાદીનં ઉપક્કિલેસાનં પટિપક્ખભૂતં સબ્બસો ચ કામરાગબ્યાપાદપ્પહાનેન વિહતપચ્ચત્થિકત્તા લદ્ધપદટ્ઠાનં તસ્સ અનાગામિનો બ્રહ્મવિહારભાવનં દસ્સેત્વા ઇદાનિસ્સ અરહત્તાય વિપસ્સનં દસ્સેત્વા અરહત્તપ્પત્તિં દસ્સેતું **સો અત્થિ ઇદ**ન્તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો – સો અનાગામી એવં ભાવિતબ્રહ્મવિહારો એતેસં બ્રહ્મવિહારાનં યતો કુતોચિ વુટ્ઠાય તે એવ બ્રહ્મવિહારધમ્મે નામવસેન તેસં નિસ્સયં હદયવત્થું વત્થુનિસ્સયાનિ ભૂતાનીતિ ઇમિના નયેન ભૂતુપાદાયધમ્મે રૂપવસેન ચ વવત્થપેત્વા **અત્થિ ઇદ**ન્તિ પજાનાતિ, એત્તાવતાનેન દુક્ખસચ્ચવવત્થાનં કતં હોતિ. તતો તસ્સ દુક્ખસ્સ સમુદયં પટિવિજ્ઝન્તો **અત્થિ હીન**ન્તિ પજાનાતિ, એત્તાવતાનેન સમુદયસચ્ચવવત્થાનં કતં હોતિ. તતો તસ્સ પહાનુપાયં વિચિનન્તો **અત્થિ પણીત**ન્તિ પજાનાતિ, એત્તાવતાનેન મગ્ગસચ્ચવવત્થાનં કતં હોતિ. તતો તેન મગ્ગેન અધિગન્તબ્બટ્ઠાનં વિચિનન્તો **અત્થિ ઉત્તરિ ઇમસ્સ સઞ્ઞાગતસ્સ નિસ્સરણ**ન્તિ પજાનાતિ, ઇમસ્સ મયા અધિગતસ્સ બ્રહ્મવિહારસઞ્ઞાગતસ્સ ઉત્તરિ નિસ્સરણં નિબ્બાનં અત્થીતિ એવં પજાનાતીતિ અધિપ્પાયો, એત્તાવતાનેન નિરોધસચ્ચવવત્થાનં કતં હોતિ. **તસ્સ એવં જાનતો એવં પસ્સતો**તિ તસ્સ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય એવં ચતૂહિ આકારેહિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ જાનતો, મગ્ગપઞ્ઞાય એવં પસ્સતો, ભયભેરવે વુત્તનયેનેવ કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતિ...પે॰... ઇત્થત્તાયાતિ પજાનાતીતિ.

એવં યાવ અરહત્તા દેસનં પાપેત્વા ઇદાનિ યસ્મા તસ્સં પરિસતિ ન્હાનસુદ્ધિકો બ્રાહ્મણો નિસિન્નો, સો એવં ન્હાનસુદ્ધિયા વણ્ણં વુચ્ચમાનં સુત્વા પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતીતિ ભગવતા વિદિતો, તસ્મા તસ્સ ચોદનત્થાય ''અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સિનાતો અન્તરેન સિનાનેના''તિ ઇમં પાટિયેક્કં અનુસન્ધિમાહ. તત્થ **અન્તરેન સિનાનેના**તિ અબ્ભન્તરેન કિલેસવુટ્ઠાનસિનાનેન.

૭૯. સુન્દરિકભારદ્વાજોતિ **ભારદ્વાજો** નામ સો બ્રાહ્મણો અત્તનો ગોત્તવસેન, સુન્દરિકાય પન નદિયા સિનાતસ્સ પાપપ્પહાનં હોતીતિ અયમસ્સ દિટ્ઠિ, તસ્મા ''સુન્દરિકભારદ્વાજો''તિ વુચ્ચતિ. સો તં ભગવતો વચનં સુત્વા ચિન્તેસિ ''મયં સિનાનસુદ્ધિં વણ્ણેમ, સમણોપિ ગોતમો તથેવ વણ્ણેતિ, સમાનચ્છન્દો દાનિ એસ અમ્હેહી''તિ. અથ ભગવન્તં બાહુકં નદિં ગન્ત્વા તં તત્થ પાપં પવાહેત્વા આગતં વિય મઞ્ઞમાનો આહ ''ગચ્છતિ પન ભવં ગોતમો બાહુકં નદિં સિનાયિતુ''ન્તિ? ભગવા તસ્સ ગચ્છામીતિ વા ન ગચ્છામીતિ વા અવત્વાયેવ બ્રાહ્મણસ્સ દિટ્ઠિસમુગ્ઘાતં કત્તુકામો ''કિં બ્રાહ્મણ બાહુકાય નદિયા , કિં બાહુકા નદી કરિસ્સતી''તિ આહ. તસ્સત્થો કિં પયોજનં બાહુકાય, કિં સા કરિસ્સતિ? અસમત્થા સા કસ્સચિ અત્થાય, કિં તત્થ ગમિસ્સામીતિ?

અથ બ્રાહ્મણો તં પસંસન્તો **લોક્ખસમ્મતા**તિઆદિમાહ. તત્થ **લોક્ખસમ્મતા**તિ લૂખભાવસમ્મતા, **લૂખભાવ**ન્તિ ચોક્ખભાવં, વિસુદ્ધિભાવં દેતીતિ એવં સમ્મતાતિ વુત્તં હોતિ. **લોક્યસમ્મતા**તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો, સેટ્ઠં લોકં ગમયતીતિ એવં સમ્મતાતિ. **પુઞ્ઞસમ્મતા**તિ પુઞ્ઞન્તિ સમ્મતા. **પવાહેતી**તિ ગમયતિ વિસોધેતિ. **ગાથાહિ અજ્ઝભાસી**તિ ગાથાહિ અભાસિ. ગાથા ચ વુચ્ચમાના તદત્થદીપનત્થમેવ વા ગાથારુચિકાનં વુચ્ચતિ, વિસેસત્થદીપનત્થં વા. ઇધ પનેતા ઉભયત્થદીપનત્થં વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

બાહુકન્તિ ઇદમેવ હિ એત્થ વચનં તદત્થદીપકં, સેસાનિ વિસેસત્થદીપકાનિ. યથેવ હિ બાહુકં, એવં અધિકક્કાદીનિપિ લોકો ગચ્છતિ ન્હાનેન પાપં પવાહેતું. તત્થ યે તેસં ઠાનાનં આસન્ના હોન્તિ, તે દિવસસ્સ તિક્ખત્તું ન્હાયન્તિ. યે દૂરા, તે યથાક્કમં દ્વિક્ખત્તું સકિં એકદિવસન્તરં, એવં યાવ સંવચ્છરન્તરં ન્હાયન્તિ. યે પન સબ્બથાપિ ગન્તું ન સક્કોન્તિ, તે ઘટેહિપિ તતો ઉદકં આહરાપેત્વા ન્હાયન્તિ. સબ્બઞ્ચેતં નિરત્થકં, તસ્મા ઇમં વિસેસત્થં દીપેતું **અધિકક્કાદીનિપી**તિ આહ.

તત્થ **અધિકક્ક**ન્તિ ન્હાનસમ્ભારવસેન લદ્ધવોહારં એકં તિત્થં વુચ્ચતિ. **ગયા**તિપિ મણ્ડલવાપિસણ્ઠાનં તિત્થમેવ વુચ્ચતિ. **પયાગા**તિ એતમ્પિ ગઙ્ગાય એકં તિત્થમેવ મહાપનાદસ્સ રઞ્ઞો ગઙ્ગાયં નિમુગ્ગપાસાદસ્સ સોપાનસમ્મુખટ્ઠાનં, બાહુકા સુન્દરિકા સરસ્સતી બાહુમતીતિ ઇમા પન ચતસ્સો નદિયો. **બાલો**તિ દુપ્પઞ્ઞો. **પક્ખન્દો**તિ પવિસન્તો. **ન સુજ્ઝતી**તિ કિલેસસુદ્ધિં ન પાપુણાતિ, કેવલં રજોજલ્લમેવ પવાહેતિ.

કિં સુન્દરિકા કરિસ્સતીતિ સુન્દરિકા કિલેસવિસોધને કિં કરિસ્સતિ? ન કિઞ્ચિ કાતું સમત્થાતિ અધિપ્પાયો. એસ નયો **પયાગબાહુકા**સુ. ઇમેહિ ચ તીહિ પદેહિ વુત્તેહિ ઇતરાનિપિ ચત્તારિ લક્ખણાહારનયેન વુત્તાનેવ હોન્તિ, તસ્મા યથેવ સુન્દરિકા પયાગા બાહુકા ન કિઞ્ચિ કરોન્તિ, તથા અધિકક્કાદયોપીતિ વેદિતબ્બા.

વેરિન્તિ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવેરસમન્નાગતં. **કતકિબ્બિસ**ન્તિ કતલુદ્દકમ્મં. **ન હિ નં સોધયે**તિ સુન્દરિકા વા પયાગા વા બાહુકા વા ન સોધયે, ન સોધેતીતિ વુત્તં હોતિ. **પાપકમ્મિન**ન્તિ પાપકેહિ વેરકિબ્બિસકમ્મેહિ યુત્તં, લામકકમ્મે યુત્તં વા વેરકિબ્બિસભાવં અપ્પત્તેહિ ખુદ્દકેહિપિ પાપેહિ યુત્તન્તિ વુત્તં હોતિ.

સુદ્ધસ્સાતિ નિક્કિલેસસ્સ. **સદા ફગ્ગૂ**તિ નિચ્ચમ્પિ ફગ્ગુનીનક્ખત્તમેવ. ફગ્ગુનમાસે કિર ''ઉત્તરફગ્ગુનદિવસે યો ન્હાયતિ, સો સંવચ્છરં કતપાપં સોધેતી''તિ એવં દિટ્ઠિકો સો બ્રાહ્મણો, તેનસ્સ ભગવા તં દિટ્ઠિં પટિહનન્તો આહ ''સુદ્ધસ્સ વે સદા ફગ્ગૂ''તિ. નિક્કિલેસસ્સ નિચ્ચં ફગ્ગુનીનક્ખત્તં, ઇતરો કિં સુજ્ઝતીતિ? **ઉપોસથો સદા**તિ સુદ્ધસ્સ ચ ચાતુદ્દસપન્નરસાદીસુ ઉપોસથઙ્ગાનિ અસમાદિયતોપિ નિચ્ચમેવ ઉપોસથો. **સુદ્ધસ્સ સુચિકમ્મસ્સા**તિ નિક્કિલેસતાય સુદ્ધસ્સ સુચીહિ ચ કાયકમ્માદીહિ સમન્નાગતસ્સ. **સદા સમ્પજ્જતે વત**ન્તિ ઈદિસસ્સ ચ કુસલૂપસઞ્હિતં વતસમાદાનમ્પિ નિચ્ચં સમ્પન્નમેવ હોતીતિ. **ઇધેવ સિનાહી**તિ ઇમસ્મિંયેવ મમ સાસને સિનાહિ. કિં વુત્તં હોતિ? ''સચે અજ્ઝત્તિકકિલેસમલપ્પવાહનં ઇચ્છસિ, ઇધેવ મમ સાસને અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગસલિલેન સિનાહિ, અઞ્ઞત્ર હિ ઇદં નત્થી''તિ.

ઇદાનિસ્સ સપ્પાયદેસનાવસેન તીસુપિ દ્વારેસુ સુદ્ધિં દસ્સેન્તો **સબ્બભૂતેસુ કરોહિ ખેમત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ખેમત**ન્તિ અભયં હિતભાવં, મેત્તન્તિ વુત્તં હોતિ. એતેનસ્સ મનોદ્વારસુદ્ધિ દસ્સિતા હોતિ.

સચે મુસા ન ભણસીતિ એતેનસ્સ વચીદ્વારસુદ્ધિ. **સચે પાણં ન હિંસસિ સચે અદિન્નં નાદિયસી**તિ એતેહિ કાયદ્વારસુદ્ધિ. **સદ્દહાનો અમચ્છરી**તિ એતેહિ પન નં એવં પરિસુદ્ધદ્વારં સદ્ધાસમ્પદાય ચાગસમ્પદાય ચ નિયોજેસિ. **કિં કાહસિ ગયં ગન્ત્વા, ઉદપાનોપિ તે ગયા**તિ અયં પન ઉપડ્ઢગાથા, સચે સબ્બભૂતેસુ ખેમતં કરિસ્સસિ, મુસા ન ભણિસ્સસિ, પાણં ન હનિસ્સસિ, અદિન્નં નાદિયિસ્સસિ, સદ્દહાનો અમચ્છરી ભવિસ્સસિ, કિં કાહસિ ગયં ગન્ત્વા ઉદપાનોપિ તે ગયા , ગયાયપિ હિ તે ન્હાયન્તસ્સ ઉદપાનેપિ ઇમાય એવ પટિપત્તિયા કિલેસસુદ્ધિ, સરીરમલસુદ્ધિ પન ઉભયત્થ સમાતિ એવં યોજેતબ્બં. યસ્મા ચ લોકે ગયા સમ્મતતરા, તસ્મા તસ્સ ભગવા ''ગચ્છતિ પન ભવં

ગોતમો બાહુક''ન્તિ પુટ્ઠોપિ ''કિં કાહસિ બાહુકં ગન્ત્વા''તિ અવત્વા ''કિં કાહસિ ગયં ગન્ત્વા''તિ આહાતિ વેદિતબ્બો.

૮૦. **એવં વુત્તે**તિ એવમાદિ ભયભેરવે વુત્તત્તા પાકટમેવ. **એકો વૂપકટ્ઠો**તિઆદીસુ પન **એકો** કાયવિવેકેન . **વૂપકટ્ઠો** ચિત્તવિવેકેન. **અપ્પમત્તો** કમ્મટ્ઠાને સતિ અવિજહનેન. **આતાપી** કાયિકચેતસિકવીરિયસઙ્ખાતેન આતાપેન. **પહિતત્તો** કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખતાય. **વિહરન્તો** અઞ્ઞતરઇરિયાપથવિહારેન. **નચિરસ્સેવા**તિ પબ્બજ્જં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. **કુલપુત્તા**તિ દુવિધા કુલપુત્તા જાતિકુલપુત્તા ચ આચારકુલપુત્તા ચ, અયં પન ઉભયથાપિ કુલપુત્તો. **અગારસ્મા**તિ ઘરા. અગારસ્સ હિતં **અગારિયં**, કસિગોરક્ખાદિકુટુમ્બપોસનકમ્મં વુચ્ચતિ, નત્થિ એત્થ અગારિયન્તિ **અનગારિયં**, પબ્બજ્જાયેતં અધિવચનં. **પબ્બજન્તી**તિ ઉપગચ્છન્તિ ઉપસઙ્કમન્તિ. **તદનુત્તર**ન્તિ તં અનુત્તરં. **બ્રહ્મચરિયપરિયોસાન**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનં, અરહત્તફલન્તિ વુત્તં હોતિ. તસ્સ હિ અત્થાય કુલપુત્તા પબ્બજન્તિ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અત્તનાયેવ પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા, અપરપ્પચ્ચયં કત્વાતિ અત્થો. **ઉપસમ્પજ્જ વિહાસી**તિ પાપુણિત્વા સમ્પાદેત્વા વિહાસીતિ, એવં વિહરન્તો ચ ખીણા જાતિ...પે॰... અબ્ભઞ્ઞાસિ. એતેનસ્સ પચ્ચવેક્ખણભૂમિં દસ્સેતિ.

કતમા પનસ્સ જાતિ ખીણા? કથઞ્ચ નં અબ્ભઞ્ઞાસીતિ? વુચ્ચતે, કામઞ્ચેતં ભયભેરવેપિ વુત્તં, તથાપિ નં ઇધ પઠમપુરિસવસેન યોજનાનયસ્સ દસ્સનત્થં પુન સઙ્ખેપતો ભણામ. ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા, પુબ્બેવ ખીણત્તા. ન અનાગતા, તત્થ વાયામાભાવતો. ન પચ્ચુપ્પન્ના, વિજ્જમાનત્તા. મગ્ગસ્સ પન અભાવિતત્તા યા ઉપ્પજ્જેય્ય એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદા જાતિ, સા મગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા અનુપ્પાદધમ્મતં આપજ્જનેન ખીણા, તં સો મગ્ગભાવનાય પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખિત્વા કિલેસાભાવે વિજ્જમાનમ્પિ કમ્મં આયતિં અપ્પટિસન્ધિકં હોતીતિ જાનન્તો જાનાતિ.

વુસિતન્તિ વુત્થં પરિવુત્થં, કતં ચરિતં નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **કતં કરણીય**ન્તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયભાવનાવસેન સોળસવિધમ્પિ કિચ્ચં નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. **નાપરં ઇત્થત્તાયા**તિ ઇદાનિ પુનઇત્થભાવાય એવંસોળસકિચ્ચભાવાય, કિલેસક્ખયાય વા મગ્ગભાવના નત્થીતિ. અથ વા, **ઇત્થત્તાયા**તિ ઇત્થભાવતો ઇમસ્મા એવંપકારા ઇદાનિ વત્તમાનક્ખન્ધસન્તાના અપરં ખન્ધસન્તાનં નત્થિ. ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ, છિન્નમૂલકો રુક્ખો વિયાતિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **અઞ્ઞતરો**તિ એકો. **અરહત**ન્તિ અરહન્તાનં, ભગવતો સાવકાનં અરહતં અબ્ભન્તરો અહોસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સલ્લેખસુત્તવણ્ણના

૮૧. **એવં મે સુત**ન્તિ સલ્લેખસુત્તં. તત્થ **મહાચુન્દો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. **સાયન્હસમય**ન્તિ સાયન્હકાલે. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ એત્થ **પટિસલ્લાન**ન્તિ તેહિ તેહિ સત્તસઙ્ખારેહિ પટિનિવત્તિત્વા સલ્લાનં નિલીયનં, એકીભાવો પવિવેકોતિ વુત્તં હોતિ. યો તતો વુટ્ઠિતો, સો પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો નામ હોતિ. અયં પન યસ્મા પટિસલ્લાનાનં ઉત્તમતો ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાસિ, તસ્મા ''પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો''તિ વુત્તો. **ભગવન્તં**

અભિવાદેત્વાતિ સમદસનખુજ્જલવિભૂસિતેન સિરસા ભગવન્તં સક્કચ્ચં વન્દિત્વા, અભિવાદાપેત્વા વા ''સુખી ભવ, ચુન્દા''તિ એવં વચીભેદં કારાપેત્વા, ભગવા પન કિર વન્દિતો સમાનો સુવણ્ણદુન્દુભિસદિસં ગીવં પગ્ગય્હ કણ્ણસુખં પેમનિયં અમતાભિસેકસદિસં બ્રહ્મઘોસં નિચ્છારેન્તો ''સુખી હોહી''તિ તસ્સ તસ્સ નામં ગહેત્વા વદતિ, એતં આચિણ્ણં તથાગતાનં. તત્રિદં સાધકસુત્તં, ''સક્કો, ભન્તે, દેવાનમિન્દો સામચ્ચો સપરિજનો ભગવતો પાદે સિરસા વન્દતીતિ, સુખી હોતુ પઞ્ચસિખ સક્કો દેવાનમિન્દો સામચ્ચો સપરિજનો, સુખકામા હિ દેવા મનુસ્સા અસુરા નાગા ગન્ધબ્બા, યે ચઞ્ઞે સન્તિ પુથુકાયા''તિ. એવઞ્ચ પન તથાગતા એવરૂપે મહેસક્ખે યક્ખે અભિવદન્તીતિ.

યા ઇમાતિ ઇદાનિ વત્તબ્બાભિમુખં કરોન્તો વિય આહ. **અનેકવિહિતા**તિ નાનપ્પકારા. **દિટ્ઠિયો**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિયો . **લોકે ઉપ્પજ્જન્તી**તિ સત્તેસુ પાતુભવન્તિ. **અત્તવાદપ્પટિસંયુત્તા**તિ ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિનયપ્પવત્તેન અત્તવાદેન પટિસંયુત્તા, તા વીસતિ ભવન્તિ. **લોકવાદપ્પટિસંયુત્તા**તિ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિઆદિનયપ્પવત્તેન લોકવાદેન પટિસંયુત્તા, તા અટ્ઠ હોન્તિ સસ્સતો, અસસ્સતો, સસ્સતો ચ અસસ્સતો ચ, નેવ સસ્સતો નાસસ્સતો, અન્તવા, અનન્તવા, અન્તવા ચ અનન્તવા ચ, નેવન્તવા નાનન્તવા અત્તા ચ લોકો ચાતિ એવં પવત્તત્તા.

આદિમેવાતિઆદીસુ અયમત્થો કિં નુ ખો ભન્તે આદિમેવ મનસિકરોન્તસ્સ અપ્પત્વાપિ સોતાપત્તિમગ્ગં વિપસ્સનામિસ્સકપઠમમનસિકારમેવ મનસિકરોન્તસ્સ ભિક્ખુનો એવમેતાસં એત્તકેનેવ ઉપાયેન એતાસં દિટ્ઠીનં પહાનઞ્ચ પટિનિસ્સગ્ગો ચ હોતીતિ. ઇદઞ્ચ થેરો અત્તના અનધિમાનિકોપિ સમાનો અધિમાનિકાનં અધિમાનપ્પહાનત્થં અધિમાનિકો વિય હુત્વા પુચ્છતીતિ વેદિતબ્બો. અપરે પનાહુ ''થેરસ્સ અન્તેવાસિકા આદિમનસિકારેનેવ દિટ્ઠીનં સમુચ્છેદપ્પહાનં હોતીતિ એવંસઞ્ઞિનોપિ, સમાપત્તિવિહારા સલ્લેખવિહારાતિ એવંસઞ્ઞિનોપિ અત્થિ. સો તેસં અત્થાય ભગવન્તં પુચ્છતી''તિ.

૮૨. અથસ્સ ભગવા તાસં દિટ્ઠીનં પહાનૂપાયં દસ્સેન્તો **યા ઇમા**તિઆદિમાહ. તત્થ યત્થ ચેતા દિટ્ઠિયો ઉપ્પજ્જન્તીતિઆદિ પઞ્ચક્ખન્ધે સન્ધાય વુત્તં. એતેસુ હિ એતા દિટ્ઠિયો ઉપ્પજ્જન્તિ. યથાહ ''રૂપે ખો, ભિક્ખવે, સતિ રૂપં અભિનિવિસ્સ એવં દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ, સો અત્તા સો લોકો સો પેચ્ચ ભવિસ્સામિ નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો અવિપરિણામધમ્મો''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫૨) વિત્થારો. આરમ્મણવસેન પન એકવચનં કત્વા **યત્થ ચા**તિ આહ, યસ્મિં આરમ્મણે ઉપ્પજ્જન્તીતિ વુત્તં હોતિ. એત્થ ચ **ઉપ્પજ્જન્તિ અનુસેન્તિ સમુદાચરન્તી**તિ ઇમેસં એવં નાનાકરણં વેદિતબ્બં. જાતિવસેન હિ અજાતા જાયમાના **ઉપ્પજ્જન્તી**તિ વુચ્ચન્તિ. પુનપ્પુનં આસેવિતા થામગતા અપ્પટિવિનીતા **અનુસેન્તી**તિ. કાયવચીદ્વારં સમ્પત્તા **સમુદાચરન્તી**તિ, ઇદમેતેસં નાનાકરણં. **તં નેતં મમા**તિઆદીસુ તં પઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદં આરમ્મણમેતં મય્હં ન હોતિ, અહમ્પિ એસો ન અસ્મિ, એસો મે અત્તાપિ ન હોતીતિ એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતોતિ એવં તાવ પદત્થો વેદિતબ્બો.

યસ્મા પન એત્થ એતં મમાતિ તણ્હાગાહો, તઞ્ચ ગણ્હન્તો અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતપ્પભેદં તણ્હાપપઞ્ચં ગણ્હાતિ. એસોહમસ્મીતિ માનગાહો, તઞ્ચ ગણ્હન્તો નવપ્પભેદં માનપપઞ્ચં ગણ્હાતિ. એસો મે અત્તાતિ દિટ્ઠિગાહો, તઞ્ચ ગણ્હન્તો દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતપ્પભેદં દિટ્ઠિપપઞ્ચં ગણ્હાતિ. તસ્મા **નેતં મમા**તિ વદન્તો ભગવા યથાવુત્તપ્પભેદં તણ્હાપપઞ્ચં પટિક્ખિપતિ. **નેસોહમસ્મી**તિ માનપપઞ્ચં. **ન મેસો અત્તા**તિ દિટ્ઠિપપઞ્ચં. દિટ્ઠેકટ્ઠાયેવ ચેત્થ તણ્હામાના વેદિતબ્બા. **એવમેત**ન્તિ એવં ''નેતં મમા''તિઆદિના આકારેન એતં ખન્ધપઞ્ચકં. **યથાભૂત**ન્તિ યથા સભાવં, યથા

અત્થીતિ વુત્તં હોતિ. ખન્ધપઞ્ચકમ્હિ એતેનેવ આકારેન અત્થિ. મમન્તિઆદિના પન ગય્હમાનમ્પિ તેનાકારેન નેવત્થીતિ અધિપ્પાયો. **સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો**તિ સોતાપત્તિમગ્ગપઞ્ઞાપરિયોસાનાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સુટ્ઠુ પસ્સન્તસ્સ. **એવમેતાસ**ન્તિ એતેન ઉપાયેન એતાસં. **પહાનં પટિનિસ્સગ્ગો**તિ ઉભયમ્પેતં સમુચ્છેદપ્પહાનસ્સેવાધિવચનં.

એવં ભગવા આદિમનસિકારેનેવ દિટ્ઠીનં પહાનં હોતિ નુ ખો નોતિ આયસ્મતા મહાચુન્દેન અધિમાનિકાનં વસેન પઞ્હં પુટ્ઠો સોતાપત્તિમગ્ગેન દિટ્ઠિપ્પહાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સયમેવ અધિમાનિકાનં ઝાનં વિભજન્તો **ઠાનં ખો પનેત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અધિમાનિકા** નામ યેસં અપ્પત્તે પત્તસઞ્ઞાય અધિમાનો ઉપ્પજ્જતિ, સ્વાયં ઉપ્પજ્જમાનો નેવ લોકવટ્ટાનુસારીનં બાલપુથુજ્જનાનં ઉપ્પજ્જતિ, ન અરિયસાવકાનં. ન હિ સોતાપન્નસ્સ ''સકદાગામી અહ''ન્તિ અધિમાનો ઉપ્પજ્જતિ, ન સકદાગામિસ્સ ''અનાગામી અહ''ન્તિ, ન અનાગામિનો ''અરહા અહ''ન્તિ, કારકસ્સેવ પન સમથવસેન વા વિપસ્સનાવસેન વા વિક્ખમ્ભિતકિલેસસ્સ નિચ્ચં યુત્તપયુત્તસ્સ આરદ્ધવિપસ્સકસ્સ ઉપ્પજ્જતિ. તસ્સ હિ સમથવિક્ખમ્ભિતાનં વા વિપસ્સનાવિક્ખમ્ભિતાનં વા કિલેસાનં સમુદાચારં અપસ્સતો ''સોતાપન્નો અહન્તિ વા, સકદાગામી, અનાગામી , અરહા અહ''ન્તિ વા અધિમાનો ઉપ્પજ્જતિ, તલઙ્ગરતિસ્સપબ્બતવાસિધમ્મદિન્નત્થેરેન ઓવાદિયમાનત્થેરાનં વિય.

થેરસ્સ કિર અચિરૂપસમ્પન્નસ્સેવ ઓવાદે ઠત્વા બહૂ ભિક્ખૂ વિસેસં અધિગચ્છિંસુ. તં પવત્તિં સુત્વા તિસ્સમહાવિહારવાસી ભિક્ખુસઙ્ઘો ''ન અટ્ઠાનનિયોજકો થેરોતિ થેરં આનેથા''તિ સમ્બહુલે ભિક્ખૂ પાહેસિ. તે ગન્ત્વા, ''આવુસો, ધમ્મદિન્ન ભિક્ખુસઙ્ઘો તં પક્કોસાપેતી''તિ આહંસુ. સો આહ ''કિં પન તુમ્હે, ભન્તે, અત્તાનં ગવેસથ પર''ન્તિ? અત્તાનં સપ્પુરિસાતિ, સો તેસં કમ્મટ્ઠાનમદાસિ, સબ્બેવ અરહત્તં પાપુણિંસુ. ભિક્ખુસઙ્ઘો પુન અઞ્ઞે ભિક્ખૂ પાહેસિ, એવં યાવતતિયં પહિતા સબ્બેપિ તત્થેવ અરહત્તં પત્વા વિહરિંસુ.

તતો સઙ્ઘો ગતગતા નાગચ્છન્તીતિ અઞ્ઞતરં વુડ્ઢપબ્બજિતં પાહેસિ. સો ગન્ત્વા ચ, ''ભન્તે, ધમ્મદિન્ન તિક્ખત્તું તિસ્સમહાવિહારવાસી ભિક્ખુસઙ્ઘો તુય્હં સન્તિકે પેસેસિ, ત્વં નામ સઙ્ઘસ્સ આણં ગરું ન કરોસિ, નાગચ્છસી''તિ આહ. થેરો કિમેતન્તિ પણ્ણસાલં અપ્પવિસિત્વાવ પત્તચીવરં ગાહાપેત્વા તાવદેવ નિક્ખમિ, સો અન્તરામગ્ગે હઙ્કનવિહારં પાવિસિ. તત્થ ચેકો મહાથેરો સટ્ઠિવસ્સાતીતો અધિમાનેન અરહત્તં પટિજાનાતિ. થેરો તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા પટિસન્થારં કત્વા અધિગમં પુચ્છિ. થેરો આહ ''આમ ધમ્મદિન્ન, યં પબ્બજિતેન કાતબ્બં, ચિરકતં તં મયા, અતીતસટ્ઠિવસ્સોમ્હિ એતરહી''તિ. કિં, ભન્તે, ઇદ્ધિમ્પિ વળઞ્જેથાતિ. આમ ધમ્મદિન્નાતિ. સાધુ વત, ભન્તે, હત્થિં તુમ્હાકં પટિમુખં આગચ્છન્તં માપેથાતિ. સાધાવુસોતિ થેરો સબ્બસેતં સત્તપ્પતિટ્ઠં તિધાપભિન્નં નઙ્ગુટ્ઠં બીજયમાનં સોણ્ડં મુખે પક્ખિપિત્વા દ્વીહિ દન્તેહિ વિજ્ઝિતુકામં વિય પટિમુખં આગચ્છન્તં મહાહત્થિં માપેસિ. સો તં અત્તનાયેવ માપિતં હત્થિં દિસ્વા ભીતો પલાયિતું આરભિ. તદાવ અત્તાનં ''નાહં અરહા''તિ ઞત્વા ધમ્મદિન્નસ્સ પાદમૂલે ઉક્કુટિકં નિસીદિત્વા ''પતિટ્ઠા મે હોહિ, આવુસો''તિ આહ. ધમ્મદિન્નો ''મા, ભન્તે, સોચિ, મા અનત્તમનો અહોસિ, કારકાનંયેવ અધિમાનો ઉપ્પજ્જતી''તિ થેરં સમસ્સાસેત્વા કમ્મટ્ઠાનમદાસિ. થેરો તસ્સોવાદે ઠત્વા અરહત્તં પાપુણિ.

ચિત્તલપબ્બતેપિ તાદિસોવ થેરો વસતિ. ધમ્મદિન્નો તમ્પિ ઉપસઙ્કમિત્વા તથેવ પુચ્છિ. સોપિ તથેવ બ્યાકાસિ. તતો નં ધમ્મદિન્નો કિં, ભન્તે, ઇદ્ધિમ્પિ વળઞ્જેથાતિ આહ. આમાવુસોતિ. સાધુ વત, ભન્તે, એકં પોક્ખરણિં માપેથાતિ. થેરો માપેસિ. એત્થ, ભન્તે, પદુમગુમ્બં માપેથાતિ. તમ્પિ માપેસિ. પદુમગુમ્બે મહાપદુમં

માપેથાતિ. તમ્પિ માપેસિ. એતસ્મિં પદુમગુમ્બે ઠત્વા મધુરસ્સરેન ગાયન્તં નચ્ચન્તઞ્ચ એકં ઇત્થિવિગ્ગહં માપેથાતિ. તમ્પિ માપેસિ. સો એતં, ભન્તે, પુનપ્પુનં ઉપનિજ્ઝાયથાતિ વત્વા સયં પાસાદં પાવિસિ. થેરસ્સ તં ઉપનિજ્ઝાયતો સટ્ઠિવસ્સાનિ વિક્ખમ્ભિતકિલેસા ચલિંસુ, સો તદા અત્તાનં ઞત્વા પુરિમત્થેરો વિય ધમ્મદિન્નત્થેરસ્સ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરહત્તં પાપુણિ.

ધમ્મદિન્નોપિ અનુપુબ્બેન તિસ્સમહાવિહારં અગમાસિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે થેરા ચેતિયઙ્ગણં સમ્મજ્જિત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા નિસિન્ના હોન્તિ, એતં કિર તેસં વત્તં. તેન નેસં એકોપિ ''ઇધ પત્તચીવરં ઠપેહી''તિ ધમ્મદિન્નં વત્તા પુચ્છિતાપિ નાહોસિ. ધમ્મદિન્નો એસો ભવેય્યાતિ ઞત્વા પન પઞ્હં પુચ્છિંસુ. સો પુચ્છિતપઞ્હે તિણ્હેન અસિના કુમુદનાળકલાપં વિય છિન્દિત્વા પાદઙ્ગુલિયા મહાપથવિં પહરિ. ભન્તે અયં અચેતના મહાપથવીપિ ધમ્મદિન્નસ્સ ગુણં જાનાતિ. તુમ્હે પન ન જાનિત્થાતિ ચ વત્વા ઇમં ગાથમાહ –

''અચેતનાયં પથવી, વિજાનાતિ ગુણાગુણં;
સચેતનાથ ખો ભન્તે, ન જાનાથ ગુણાગુણ''ન્તિ.

તાવદેવ ચ આકાસે અબ્ભુગ્ગન્ત્વા તલઙ્ગરતિસ્સપબ્બતમેવ અગમાસિ. એવં કારકસ્સેવ અધિમાનો ઉપ્પજ્જતિ. તસ્મા ભગવા તાદિસાનં ભિક્ખૂનં વસેન ઝાનં વિભજન્તો **ઠાનં ખો પનેત**ન્તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો, અત્થેતં કારણં, નો નત્થિ. યેન ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ બાહિરપરિબ્બાજકેહિ સાધારણં વિવિચ્ચેવ કામેહિ…પે॰… પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરેય્ય, યં પન **તસ્સ એવમસ્સ સલ્લેખેન વિહરામી**તિ, યં પટિપત્તિવિધાનં કિલેસે સંલિખતિ, તેનાહં વિહરામીતિ, તં ન યુજ્જતિ, ન હિ અધિમાનિકસ્સ ભિક્ખુનો ઝાનં સલ્લેખો વા સલ્લેખપટિપદા વા હોતિ. કસ્મા? અવિપસ્સનાપાદકત્તા. ન હિ સો ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય સઙ્ખારે સમ્મસતિ, ઝાનં પનસ્સ ચિત્તેકગ્ગમત્તં કરોતિ, દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો હોતિ. તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો ભગવા ''ન ખો પનેતે, ચુન્દ, અરિયસ્સ વિનયે સલ્લેખા વુચ્ચન્તિ, દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારા એતે અરિયસ્સ વિનયે વુચ્ચન્તી''તિ આહ.

તત્થ **એતે**તિ ઝાનધમ્મવસેન બહુવચનં વેદિતબ્બં, એતે પઠમજ્ઝાનધમ્માતિ વુત્તં હોતિ. સમાપત્તિવસેન વા, એકમ્પિ હિ પઠમજ્ઝાનં પુનપ્પુનં સમાપત્તિવસેન પવત્તત્તા બહુત્તં ગચ્છતિ. આરમ્મણવસેન વા, એકમ્પિ હિ પઠમજ્ઝાનં પથવીકસિણાદીસુ પવત્તિવસેન બહુત્તં ગચ્છતીતિ. એસ નયો દુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનેસુ. આરુપ્પઝાનેસુ પન આરમ્મણભેદાભાવતો પુરિમકારણદ્વયવસેનેવ બહુવચનં વેદિતબ્બં.

યસ્મા ચેતેસં અઙ્ગાનિપિ સન્તાનિ આરમ્મણાનિપિ, નિબ્બુતાનિ ચેવ સુખુમાનિ ચાતિ વુત્તં હોતિ, તસ્મા તાનિ **સન્તા એતે વિહારા**તિ એવં વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. અયં તાવ તેસં ચતુન્નમ્પિ સાધારણા વણ્ણના. વિસેસવણ્ણના પન ''સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાન''ન્તિઆદિપદાનુસારતો વત્તબ્બા સિયા. સા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** સબ્બાકારેન વુત્તાયેવ.

૮૩. એવં યસ્મા અધિમાનિકસ્સ ભિક્ખુનો ઝાનવિહારો અવિપસ્સનાપાદકત્તા સલ્લેખવિહારો ન હોતિ, ન હિ સો ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય સઙ્ખારે સમ્મસતિ, ચિત્તેકગ્ગકરો દિટ્ઠધમ્મે સુખવિહારો પનસ્સ હોતિ, તસ્મા

તમત્થં દસ્સેન્તો રૂપજ્ઝાનાનિ ચ અરૂપજ્ઝાનાનિ ચ વિભજિત્વા ઇદાનિ ચ યત્થ સલ્લેખો કાતબ્બો ચતુચત્તાલીસાય આકારેહિ, તઞ્ચ વત્થું તઞ્ચ સલ્લેખં દસ્સેન્તો **ઇધ ખો પન વો**તિઆદિમાહ.

કસ્મા પન ''અટ્ઠહિ સમાપત્તીહિ અવિહિંસાદયો સલ્લેખા''તિ વુત્તા? લોકુત્તરપાદકત્તા. બાહિરકાનઞ્હિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો વટ્ટપાદકાયેવ. સાસને સરણગમનમ્પિ લોકુત્તરપાદકં, પગેવ અવિહિંસાદયો. ઇમિનાયેવ ચ સુત્તેન વેદિતબ્બં ''યથા બાહિરકસ્સ અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો પઞ્ચાભિઞ્ઞસ્સાપિ દિન્નદાનતો સાસને તિસરણગતસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં હોતી''તિ. ઇદઞ્હિ સન્ધાય દક્ખિણાવિસુદ્ધિસુત્તે ''બાહિરકે કામેસુ વીતરાગે દાનં દત્વા કોટિસતસહસ્સગુણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા. સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્ને દાનં દત્વા અસઙ્ખ્યેય્યા અપ્પમેય્યા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા, કો પન વાદો સોતાપન્ને''તિ વુત્તં (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯). સરણગમનતો પટ્ઠાય હિ તત્થ સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો અધિપ્પેતોતિ, અયં તાવેત્થ પાળિયોજના.

અનુપદવણ્ણનાયં પન **ઇધા**તિ વિહિંસાદિવત્થુદીપનમેતં. **ખો પના**તિ નિપાતમત્તં. **વો**તિ કરણત્થે સામિવચનં, અયં પન સઙ્ખેપત્થો, યદેતં ''પરે વિહિંસકા ભવિસ્સન્તી''તિઆદિના નયેન વિહિંસાદિવત્થું વદામ. ઇધ, ચુન્દ, તુમ્હેહિ સલ્લેખો કાતબ્બોતિ.

એવં સઙ્ખેપતો વત્વા ઇદાનિ વિત્થારેન્તો ''પરે વિહિંસકા ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ અવિહિંસકા ભવિસ્સામાતિ સલ્લેખો કરણીયો''તિઆદિમાહ.

તત્થ **પરે**તિ યે કેચિ ઇમં સલ્લેખમનનુયુત્તા. **વિહિંસકા ભવિસ્સન્તી**તિ પાણિના વા લેડ્ડુના વાતિઆદીહિ સત્તાનં વિહેસકા ભવિસ્સન્તિ. **મયમેત્થ અવિહિંસકા ભવિસ્સામા**તિ મયં પન યત્થેવ વત્થુસ્મિં પરે એવં વિહિંસકા ભવિસ્સન્તિ, એત્થેવ અવિહિંસકા ભવિસ્સામ, અવિહિંસં ઉપ્પાદેત્વા વિહરિસ્સામ. **ઇતિ સલ્લેખો કરણીયો**તિ એવં તુમ્હેહિ સલ્લેખો કાતબ્બો . **સલ્લેખો**તિ ચ ઇધ અવિહિંસાવ વેદિતબ્બા. અવિહિંસા હિ વિહિંસં સલ્લેખતિ, તં છિન્દતિ, તસ્મા **સલ્લેખો**તિ વુચ્ચતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. અયં પન વિસેસો. **પરે મિચ્છાદિટ્ઠી**તિ એત્થ કમ્મપથાનં અન્તમિચ્છાદિટ્ઠિઞ્ચ મિચ્છત્તાનં આદિમિચ્છાદિટ્ઠિઞ્ચ મિસ્સેત્વા દિટ્ઠિ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. તથા **મયમેત્થ સમ્માદિટ્ઠી**તિ વુત્તટ્ઠાને સમ્માદિટ્ઠિ. એત્થ ચ કમ્મપથકથા વિત્થારતો સમ્માદિટ્ઠિસુત્તે આવિ ભવિસ્સતિ. મિચ્છત્તેસુ મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો દ્વેધાવિતક્કે.

અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો, પાણં અતિપાતેન્તીતિ **પાણાતિપાતી** પાણઘાતકાતિ અત્થો. અદિન્નં આદિયન્તીતિ **અદિન્નાદાયી**, પરસ્સ હારિનોતિ અત્થો. અબ્રહ્મં હીનં લામકધમ્મં ચરન્તીતિ **અબ્રહ્મચારી**, મેથુનધમ્મપ્પટિસેવકાતિ અત્થો. બ્રહ્મં સેટ્ઠં પટિપદં ચરન્તીતિ **બ્રહ્મચારી**, મેથુના પટિવિરતાતિ અત્થો. એત્થ ચ બ્રહ્મચરિયં સલ્લેખોતિ વેદિતબ્બં. બ્રહ્મચરિયઞ્હિ અબ્રહ્મચરિયં સલ્લેખતિ. મુસા વદન્તીતિ **મુસાવાદી**, પરેસં અત્થભઞ્જનકં તુચ્છં અલિકં વાચં ભાસિતારોતિ અત્થો. પિસુણા વાચા એતેસન્તિ **પિસુણવાચા**. પરેસં મમ્મચ્છેદિકા ફરુસા વાચા એતેસન્તિ **ફરુસવાચા**. સમ્ફં નિરત્થકવચનં પલપન્તીતિ **સમ્ફપ્પલાપી**. અભિજ્ઝાયન્તીતિ **અભિજ્ઝાલૂ**, પરભણ્ડલુબ્ભનસીલાતિ અત્થો. બ્યાપન્નં પૂતિભૂતં ચિત્તમેતેસન્તિ **બ્યાપન્નચિત્તા**. મિચ્છા પાપિકા વિઞ્ઞુગરહિતા એતેસં દિટ્ઠીતિ **મિચ્છાદિટ્ઠી**, કમ્મપથપરિયાપન્નાય નત્થિ દિન્નન્તિઆદિવત્થુકાય, મિચ્છત્તપરિયાપન્નાય અનિય્યાનિકદિટ્ઠિયા ચ સમન્નાગતાતિ અત્થો. સમ્મા સોભના વિઞ્ઞુપ્પસત્થા એતેસં દિટ્ઠીતિ **સમ્માદિટ્ઠી**,

કમ્મપથપરિયાપન્નાય અત્થિ દિન્નન્તિઆદિકાય કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠિયા, સમ્મત્તપરિયાપન્નાય મગ્ગાદિટ્ઠિયા ચ સમન્નાગતાતિ અત્થો.

મિચ્છાસઙ્કપ્પાતિ અયાથાવઅનિય્યાનિકઅકુસલસઙ્કપ્પા. એસ નયો **મિચ્છાવાચા**તિઆદીસુ. અયં પન વિસેસો, મિચ્છાસઙ્કપ્પાદયો વિય હિ **મિચ્છાસતિ** નામ પાટિએક્કો કોચિ ધમ્મો નત્થિ, અતીતં પન ચિન્તયતો પવત્તાનં ચતુન્નમ્પિ અકુસલક્ખન્ધાનમેતં અધિવચનં. યમ્પિ વુત્તં ભગવતા – ''અત્થેસા, ભિક્ખવે, અનુસ્સતિ, નેસા નત્થીતિ વદામિ, પુત્તલાભં વા, ભિક્ખવે, અનુસ્સરતો, ધનલાભં વા, ભિક્ખવે, અનુસ્સરતો, યસલાભં વા, ભિક્ખવે, અનુસ્સરતો''તિ, તમ્પિ તં તં ચિન્તેન્તસ્સ સતિપતિરૂપકેન ઉપ્પત્તિં સન્ધાય વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં . **મિચ્છાઞાણી**તિ એત્થ ચ **મિચ્છાઞાણ**ન્તિ પાપકિરિયાસુ ઉપાયચિન્તાવસેન પાપં કત્વા ''સુકતં મયા''તિ પચ્ચવેક્ખણાકારેન ચ ઉપ્પન્નો મોહો વેદિતબ્બો, તેન સમન્નાગતા પુગ્ગલા **મિચ્છાઞાણી**. **સમ્માઞાણી**તિ એત્થ પન એકૂનવીસતિભેદં પચ્ચવેક્ખણાઞાણં ''સમ્માઞાણ''ન્તિ વુચ્ચતિ, તેન સમન્નાગતા પુગ્ગલા **સમ્માઞાણી**. **મિચ્છાવિમુત્તી**તિ અવિમુત્તાયેવ સમાના ''વિમુત્તા મય''ન્તિ એવંસઞ્ઞિનો, અવિમુત્તિયં વા વિમુત્તિસઞ્ઞિનો. તત્રાયં વચનત્થો, મિચ્છા પાપિકા વિપરીતા વિમુત્તિ એતેસં અત્થીતિ **મિચ્છાવિમુત્તી**. મિચ્છાવિમુત્તીતિ ચ યથાવુત્તેનાકારેન પવત્તાનં અકુસલક્ખન્ધાનમેતં અધિવચનં. ફલસમ્પયુત્તાનિ પન સમ્માદિટ્ઠિઆદીનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ ઠપેત્વા સેસધમ્મા **સમ્માવિમુત્તી**તિ વેદિતબ્બા. સા ચ મિચ્છાવિમુત્તિં સલ્લિખિત્વા ઠિતત્તા **સલ્લેખો**તિ વેદિતબ્બા. તત્થ નિયોજેન્તો આહ ''મયમેત્થ સમ્માવિમુત્તી ભવિસ્સામાતિ સલ્લેખો કરણીયો''તિ.

ઇતો પરાનિ તીણિ નીવરણવસેન વુત્તાનિ. **અભિજ્ઝાલૂ બ્યાપન્નચિત્તા**તિ એવં કમ્મપથેસુ વુત્તત્તા પનેત્થ પઠમાનિ દ્વે નીવરણાનિ ન વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. તત્થ થિનમિદ્ધેન પરિયુટ્ઠિતા અભિભૂતાતિ **થિનમિદ્ધપરિયુટ્ઠિતા**. ઉદ્ધચ્ચેન સમન્નાગતાતિ **ઉદ્ધતા**. વિચિનન્તા કિચ્છન્તિ ન સક્કોન્તિ સન્નિટ્ઠાનં કાતુન્તિ **વિચિકિચ્છી**. **કોધના**તિઆદીનિ દસ ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસવસેન વુત્તાનિ. તત્થ કોધાદીસુ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં ધમ્મદાયાદવત્થસુત્તેસુ વુત્તં. અયં પનેત્થ વચનત્થો – **કોધના**તિ કુજ્ઝનસીલા. **ઉપનાહી**તિ ઉપનાહનસીલા, ઉપનાહો વા એતેસં અત્થીતિ **ઉપનાહી**. તથા **મક્ખી પલાસી** ચ. ઇસ્સન્તીતિ **ઇસ્સુકી**. મચ્છરાયન્તીતિ **મચ્છરી**, મચ્છેરં વા એતેસં અત્થીતિ મચ્છરી. સઠયન્તીતિ **સઠા**, ન સમ્મા ભાસન્તીતિ વુત્તં હોતિ, કેરાટિકયુત્તાનમેતં અધિવચનં. માયા એતેસં અત્થીતિ **માયાવી**. થમ્ભસમઙ્ગિતાય **થદ્ધા**. અતિમાનયોગેન **અતિમાની**. વુત્તપચ્ચનીકનયેન સુક્કપક્ખો વેદિતબ્બો.

દુબ્બચાતિ વત્તું દુક્ખા કિઞ્ચિ વુચ્ચમાના ન સહન્તિ. તબ્બિપરીતા **સુવચા**. દેવદત્તાદિસદિસા પાપકા મિત્તા એતેસન્તિ **પાપમિત્તા**. બુદ્ધા વા સારિપુત્તાદિસદિસા વા કલ્યાણા મિત્તા એતેસન્તિ **કલ્યાણમિત્તા**. કાયદુચ્ચરિતાદીસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગવસેન **પમત્તા**. વિપરીતા **અપ્પમત્તા**તિ વેદિતબ્બા. ઇમાનિ તીણિ પકિણ્ણકવસેન વુત્તાનિ. **અસ્સદ્ધા**તિઆદીનિ સત્ત અસદ્ધમ્મવસેન. તત્થ તીસુ વત્થૂસુ સદ્ધા એતેસં નત્થીતિ **અસ્સદ્ધા**. સુક્કપક્ખે સદ્દહન્તીતિ **સદ્ધા**, સદ્ધા વા એતેસં અત્થીતિપિ સદ્ધા. નત્થિ એતેસં હિરીતિ **અહિરિકા**, અકુસલસમાપત્તિયા અજિગુચ્છમાનાનમેતં અધિવચનં. હિરી એતેસં મને, હિરિયા વા યુત્તમનાતિ **હિરિમના**. ન ઓત્તપ્પન્તીતિ **અનોત્તપ્પી**, અકુસલસમાપત્તિયા ન ભાયન્તીતિ વુત્તં હોતિ. તબ્બિપરીતા **ઓત્તપ્પી**. અપ્પં સુતમેતેસન્તિ **અપ્પસ્સુતા**, **અપ્પ**ન્તિ ચ થોકન્તિ ન ગહેતબ્બં, નત્થીતિ ગહેતબ્બં. ''અપ્પસ્સુતા''તિ હિ નિસ્સુતા સુતવિરહિતા વુચ્ચન્તિ. બહુ સુતમેતેસન્તિ **બહુસ્સુતા**, તથાગતભાસિતં એકમ્પિ ગાથં યાથાવતો ઞત્વા અનુરૂપપટિપન્નાનમેતં અધિવચનં. કુચ્છિતા સીદન્તીતિ **કુસીતા**, હીનવીરિયાનમેતં અધિવચનં. આરદ્ધં વીરિયમેતેસન્તિ **આરદ્ધવીરિયા**,

સમ્મપ્પધાનયુત્તાનમેતં અધિવચનં, મુટ્ઠા સતિ એતેસન્તિ **મુટ્ઠસ્સતી**, નટ્ઠસ્સતીતિ વુત્તં હોતિ. ઉપટ્ઠિતા સતિ એતેસન્તિ **ઉપટ્ઠિતસ્સતી**, નિચ્ચં આરમ્મણાભિમુખપ્પવત્તસતીનમેતં અધિવચનં. દુટ્ઠા પઞ્ઞા એતેસન્તિ **દુપ્પઞ્ઞા**, નટ્ઠપઞ્ઞાતિ વુત્તં હોતિ. પઞ્ઞાય સમ્પન્નાતિ **પઞ્ઞાસમ્પન્ના**, **પઞ્ઞા**તિ ચ ઇધ વિપસ્સનાપઞ્ઞા વેદિતબ્બા. વિપસ્સનાસમ્ભારો હિ પરિપૂરો ઇમસ્મિં ઠાને આગતો, તસ્મા વિપસ્સનાપઞ્ઞાવ અયન્તિ પોરાણાનં આણા.

ઇદાનિ એકમેવ લોકુત્તરગુણાનં અન્તરાયકરં અનિય્યાનિકદિટ્ઠિં તીહાકારેહિ દસ્સેન્તો **સન્દિટ્ઠિપરામાસી**તિઆદિમાહ. તત્થ સન્દિટ્ઠિં પરામસન્તીતિ **સન્દિટ્ઠિપરામાસી**. આધાનં ગણ્હન્તીતિ **આધાનગ્ગાહી**, **આધાન**ન્તિ દળ્હં વુચ્ચતિ, દળ્હગ્ગાહીતિ અત્થો. યુત્તકારણં દિસ્વાવ લદ્ધિં પટિનિસ્સજ્જન્તીતિ **પટિનિસ્સગ્ગી**, દુક્ખેન કિચ્છેન કસિરેન બહુમ્પિ કારણં દસ્સેત્વા ન સક્કા પટિનિસ્સગ્ગં કાતુન્તિ **દુપ્પટિનિસ્સગ્ગી**, યે અત્તનો ઉપ્પન્નં દિટ્ઠિં ઇદમેવ સચ્ચન્તિ દળ્હં ગણ્હિત્વા અપિ બુદ્ધાદીહિ કારણં દસ્સેત્વા વુચ્ચમાના ન પટિનિસ્સજ્જન્તિ, તેસમેતં અધિવચનં. તાદિસા હિ પુગ્ગલા યં યદેવ ધમ્મં વા અધમ્મં વા ગણ્હન્તિ, તં સબ્બં ''એવં અમ્હાકં આચરિયેહિ કથિતં, એવં અમ્હેહિ સુત''ન્તિ કુમ્મોવ અઙ્ગાનિ સકે કપાલે અન્તોયેવ સમોદહન્તિ, કુમ્ભીલગ્ગાહં ગણ્હન્તિ ન વિસ્સજ્જન્તિ. વુત્તવિપરિયાયેન સુક્કપક્ખો વેદિતબ્બો.

૮૪. એવં ચતુચત્તાલીસાય આકારેહિ સલ્લેખં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્મિં સલ્લેખે ચિત્તુપ્પાદસ્સાપિ બહૂપકારતં દસ્સેતું **ચિત્તુપ્પાદમ્પિ ખો અહ**ન્તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો , અહં, ચુન્દ, કુસલેસુ ધમ્મેસુ ચિત્તુપ્પાદમ્પિ બહૂપકારં વદામિ, યા પનેતા કાયેન ચ વાચાય ચ અનુવિધિયના, યથા પઠમં ચિત્તં ઉપ્પન્નં, તથેવ તેસં ધમ્માનં કાયેન કરણં, વાચાય ચ ''કરોથા''તિ આણાપનં વા, ઉગ્ગહપરિપુચ્છાદીનિ વા, તત્થ વાદોયેવ કો, એકન્તબહૂપકારાયેવ હિ તા અનુવિધિયનાતિ દસ્સેતિ. કસ્મા પનેત્થ ચિત્તુપ્પાદોપિ બહૂપકારોતિ? એકન્તહિતસુખાવહત્તા અનુવિધિયનાનં હેતુત્તા ચ.

''દાનં દસ્સામી''તિ હિ ચિત્તુપ્પાદો સયમ્પિ એકન્તહિતસુખાવહો અનુવિધિયનાનમ્પિ હેતુ, એવઞ્હિ ઉપ્પન્નચિત્તત્તાયેવ દુતિયદિવસે મહાવીથિં પિદહિત્વા મહામણ્ડપં કત્વા ભિક્ખુસતસ્સ વા ભિક્ખુસહસ્સસ્સ વા દાનં દેતિ, ''ભિક્ખુસઙ્ઘં નિમન્તેથ પૂજેથ પરિવિસથા''તિ પરિજને આણાપેતિ. એવં ''સઙ્ઘસ્સ ચીવરં સેનાસનં ભેસજ્જં દસ્સામી''તિ ચિત્તુપ્પાદો સયમ્પિ એકન્તહિતસુખાવહો અનુવિધિયનાનમ્પિ હેતુ, એવં ઉપ્પન્નચિત્તત્તાયેવ હિ ચીવરાદીનિ અભિસઙ્ખરોતિ દેતિ દાપેતિ ચ. એસ નયો સરણગમનાદીસુ.

''સરણં ગચ્છામી''તિ હિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વાવ પચ્છા કાયેન વા વાચાય વા સરણં ગણ્હાતિ. તથા ''પઞ્ચઙ્ગં અટ્ઠઙ્ગં દસઙ્ગં વા સીલં સમાદિયિસ્સામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા કાયેન વા વાચાય વા સમાદિયતિ, ''પબ્બજિત્વા ચતૂસુ સીલેસુ પતિટ્ઠહિસ્સામી''તિ ચ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા કાયેન વાચાય ચ પૂરેતબ્બં સીલં પૂરેતિ. ''બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેસ્સામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વાવ એકં વા નિકાયં દ્વે વા તયો વા ચત્તારો વા પઞ્ચ વા નિકાયે વાચાય ઉગ્ગણ્હાતિ. એવં ધુતઙ્ગસમાદાન-કમ્મટ્ઠાનુગ્ગહ-કસિણપરિકમ્મ-ઝાનસમાપત્તિવિપસ્સનામગ્ગફલ- પચ્ચેકબોધિ-સમ્માસમ્બોધિવસેન નેતબ્બં.

''બુદ્ધો ભવિસ્સામી''તિ હિ ચિત્તુપ્પાદો સયમ્પિ એકન્તહિતસુખાવહો અનુવિધિયનાનમ્પિ હેતુ, એવઞ્હિ ઉપ્પન્નચિત્તત્તાયેવ અપરેન સમયેન કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કાયેન વાચાય ચ પારમિયો

પૂરેત્વા સદેવકં લોકં તારેન્તો વિચરતિ. એવં સબ્બત્થ ચિત્તુપ્પાદોપિ બહૂપકારો. કાયવાચાહિ પન અનુવિધિયના અતિબહૂપકારાયેવાતિ વેદિતબ્બા.

એવં કુસલેસુ ધમ્મેસુ ચિત્તુપ્પાદસ્સાપિ બહૂપકારતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ નિયોજેન્તો ''તસ્મા તિહ ચુન્દા''તિઆદિમાહ. તં અત્થતો પાકટમેવ.

૮૫. એવં ચતુચત્તાલીસાય આકારેહિ દસ્સિતે સલ્લેખે ચિત્તુપ્પાદસ્સાપિ બહૂપકારતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્સેવ સલ્લેખસ્સ હિતાધિગમાય મગ્ગભાવં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો , યથા નામ, ચુન્દ, ખાણુકણ્ટકપાસાણાદીહિ વિસમો મગ્ગો ભવેય્ય, તસ્સ પરિક્કમનાય પરિવજ્જનત્થાય અઞ્ઞો સુપરિકમ્મકતો વિય ભૂમિભાગો સમો મગ્ગો ભવેય્ય, યથા ચ રુક્ખમૂલપાસાણપપાતકુમ્ભીલમકરાદિ પરિબ્યાકુલં વિસમં તિત્થમસ્સ, તસ્સ પરિક્કમનાય પરિવજ્જનત્થાય અઞ્ઞં અવિસમં અનુપુબ્બગમ્ભીરં સોપાનફલકસદિસં તિત્થં ભવેય્ય, યં પટિપન્નો સુખેનેવ તં નદિં વા તળાકં વા અજ્ઝોગાહેત્વા ન્હાયેય્ય વા ઉત્તરેય્ય વા, એવમેવ ખો, ચુન્દ, વિસમમગ્ગવિસમતિત્થસદિસાય વિહિંસાય સમન્નાગતસ્સ વિહિંસકપુગ્ગલસ્સ સમમગ્ગસમતિત્થસદિસા અવિહિંસા હોતિ પરિક્કમનાય. યથેવ હિ વિસમમગ્ગતિત્થપરિવજ્જનત્થાય સમો મગ્ગો ચ તિત્થઞ્ચ પટિયત્તં, એવં વિહિંસાપરિવજ્જનત્થાય અવિહિંસા પટિયત્તા, યં પટિપન્નો સુખેનેવ મનુસ્સગતિં વા દેવગતિં વા અજ્ઝોગાહેત્વા સમ્પત્તિં વા અનુભવેય્ય ઉત્તરેય્ય વા લોકા. એતેનેવ ઉપાયેન સબ્બપદાનિ યોજેતબ્બાનિ.

૮૬. એવં તસ્સેવ હિતાધિગમાય મગ્ગભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઉપરિભાગઙ્ગમનીયતં દસ્સેન્તો, **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ.

તસ્સત્થો, યથા નામ, ચુન્દ, યે કેચિ અકુસલા ધમ્મા પટિસન્ધિયા જનકા વા અજનકા વા, દિન્નાયપિ પટિસન્ધિયા વિપાકજનકા વા અજનકા વા, સબ્બે તે જાતિવસેન અધોભાગઙ્ગમનીયાતિ એવંનામાવ હોન્તિ, વિપાકકાલે અનિટ્ઠાકન્તવિપાકત્તા. યથા ચ યે કેચિ કુસલા ધમ્મા પટિસન્ધિયા જનકા વા અજનકા વા દિન્નાયપિ પટિસન્ધિયા વિપાકજનકા વા અજનકા વા, સબ્બે તે જાતિવસેન ઉપરિભાગઙ્ગમનીયાતિ એવંનામાવ હોન્તિ, વિપાકકાલે ઇટ્ઠકન્તવિપાકત્તા, એવમેવ ખો, ચુન્દ, વિહિંસકસ્સ...પે॰... ઉપરિભાગાયાતિ. તત્રાયં ઓપમ્મસંસન્દના – યથા સબ્બે અકુસલા અધોભાગઙ્ગમનીયા, એવં વિહિંસકસ્સ એકા વિહિંસાપિ. યથા ચ સબ્બે કુસલા ઉપરિભાગઙ્ગમનીયા, એવં અવિહિંસકસ્સ એકા અવિહિંસાપિ. એતેનેવ ઉપાયેન અકુસલં અકુસલેન કુસલઞ્ચ કુસલેન ઉપમેતબ્બં, અયં કિરેત્થ અધિપ્પાયોતિ.

૮૭. એવં તસ્સેવ સલ્લેખસ્સ ઉપરિભાગઙ્ગમનીયતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પરિનિબ્બાપને સમત્થભાવં દસ્સેતું **સો વત ચુન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સો**તિ વુત્તપ્પકારપુગ્ગલનિદ્દેસો. તસ્સ યોતિ ઇમં ઉદ્દેસવચનં આહરિત્વા યો અત્તના પલિપપલિપન્નો, સો વત, ચુન્દ, પરં પલિપપલિપન્નં ઉદ્ધરિસ્સતીતિ એવં સબ્બપદેસુ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **પલિપપલિપન્નો**તિ ગમ્ભીરકદ્દમે નિમુગ્ગો વુચ્ચતિ, નો ચ ખો અરિયસ્સ વિનયે. અરિયસ્સ પન વિનયે **પલિપ**ન્તિ પઞ્ચ કામગુણા વુચ્ચન્તિ. **પલિપન્નો**તિ તત્થ નિમુગ્ગો બાલપુથુજ્જનો, તસ્મા એવમેત્થ અત્થયોજના વેદિતબ્બા. યથા, ચુન્દ, કોચિ પુરિસો યાવ નાસિકગ્ગા ગમ્ભીરે કદ્દમે નિમુગ્ગો અપરં તત્થેવ નિમુગ્ગં હત્થે વા સીસે વા

ગહેત્વા ઉદ્ધરિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ, ન હિ તં કારણમત્થિ, યેન સો તં ઉદ્ધરિત્વા થલે પતિટ્ઠપેય્ય, એવમેવ યો અત્તના પઞ્ચકામગુણપલિપે પલિપન્નો, સો વત પરં તથેવ પલિપપલિપન્નં ઉદ્ધરિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ.

તત્થ સિયા અયુત્તમેતં, પુથુજ્જનાનમ્પિ ભિક્ખુભિક્ખુનીઉપાસકઉપાસિકાનં ધમ્મદેસનં સુત્વા હોન્તિયેવ ધમ્મં અભિસમેતારો, તસ્મા પલિપપલિપન્નો ઉદ્ધરતીતિ, તં ન તથા દટ્ઠબ્બં. ભગવાયેવ હિ તત્થ ઉદ્ધરતિ, પસંસામત્તમેવ પન ધમ્મકથિકા લભન્તિ રઞ્ઞા પહિતલેખવાચકો વિય. યથા હિ રઞ્ઞો પચ્ચન્તજનપદે પહિતં લેખં તત્થ મનુસ્સા લેખં વાચેતું અજાનન્તા યો વાચેતું જાનાતિ, તેન વાચાપેત્વા તમત્થં સુત્વા ''રઞ્ઞો આણા''તિ આદરેન સમ્પાદેન્તિ, ન ચ નેસં હોતિ ''લેખવાચકસ્સ અયં આણા''તિ. લેખવાચકો પન ''વિસ્સટ્ઠાય વાચાય વાચેસિ અનેલગળાયા''તિ પસંસામત્તમેવ લભતિ, એવમેવ કિઞ્ચાપિ સારિપુત્તપભુતયો ધમ્મકથિકા ધમ્મં દેસેન્તિ, અથ ખો લિખિતપણ્ણવાચકો વિય તે હોન્તિ. ભગવતોયેવ પન સા ધમ્મદેસના રઞ્ઞો આણા વિય. યે ચ તં સુત્વા ધમ્મં અભિસમેન્તિ, તે ભગવાયેવ ઉદ્ધરતીતિ વેદિતબ્બા. ધમ્મકથિકા પન ''વિસ્સટ્ઠાય વાચાય ધમ્મં દેસેન્તિ અનેલગળાયા''તિ પસંસામત્તમેવ લભન્તીતિ. તસ્મા યુત્તમેવેતન્તિ. વુત્તવિપરિયાયેન સુક્કપક્ખો વેદિતબ્બો.

અદન્તો અવિનીતો અપરિનિબ્બુતોતિ એત્થ પન અનિબ્બિસતાય **અદન્તો**. અસિક્ખિતવિનયતાય **અવિનીતો**. અનિબ્બુતકિલેસતાય **અપરિનિબ્બુતો**તિ વેદિતબ્બો. સો તાદિસો પરં દમેસ્સતિ, નિબ્બિસં કરિસ્સતિ , વિનેસ્સતિ વા તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખાપેસ્સતિ, પરિનિબ્બાપેસ્સતિ વા તસ્સ કિલેસે નિબ્બાપેસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. વુત્તવિપરિયાયેન સુક્કપક્ખો વેદિતબ્બો.

એવમેવ ખો, ચુન્દ, વિહિંસકસ્સ...પે૦... પરિનિબ્બાનાયાતિ એત્થ પન એવમત્થો વેદિતબ્બો – યથા હિ અત્તના અપલિપપલિપન્નો પરં પલિપપલિપન્નં ઉદ્ધરિસ્સતિ, દન્તો દમેસ્સતિ, વિનીતો વિનેસ્સતિ, પરિનિબ્બુતો પરિનિબ્બાપેસ્સતીતિ ઠાનમેતં વિજ્જતીતિ. કિં પન તન્તિ? અપલિપપલિપન્નત્તં, દન્તત્તં વિનીતત્તં પરિનિબ્બુતત્તઞ્ચ, એવમેવ ખો, ચુન્દ, વિહિંસકસ્સ પુરિસપુગ્ગલસ્સ અવિહિંસા હોતિ પરિનિબ્બાનાય. કિં વુત્તં હોતિ? યો અત્તના અવિહિંસકો, તસ્સ યા અવિહિંસા, અયં યા એસા વિહિંસકસ્સ પરસ્સ વિહિંસા, તસ્સા પરિનિબ્બાનાય હોતિ, અત્તના હિ અવિહિંસકો પરસ્સ વિહિંસાચેતનં નિબ્બાપેસ્સતીતિ ઠાનમેતં વિજ્જતિ. કિં પન તન્તિ? અવિહિંસકત્તમેવ. યઞ્હિ યેન અત્તના અધિગતં હોતિ, સો પરં તદત્થાય સમાદપેતું સક્કોતીતિ.

અથ વા યથા અત્તના અપલિપન્નો દન્તો વિનીતો પરિનિબ્બુતો પરં પલિપપલિપન્નં અદન્તં અવિનીતં અપરિનિબ્બુતઞ્ચ ઉદ્ધરિસ્સતિ દમેસ્સતિ વિનેસ્સતિ પરિનિબ્બાપેસ્સતીતિ ઠાનમેતં વિજ્જતિ, એવમેવ વિહિંસકસ્સ પુરિસપુગ્ગલસ્સ વિહિંસાપહાનાય મગ્ગં ભાવયતો ઉપ્પન્ના અવિહિંસા હોતિ પરિનિબ્બાનાય. પરિનિબ્બુતો વિય હિ અપરિનિબ્બુતં અવિહિંસાચેતનાવ વિહિંસાચેતનં પરિનિબ્બાપેતું સમત્થા. એતમત્થં દસ્સેન્તો ''એવમેવ ખો, ચુન્દા''તિઆદિમાહાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યથા ચેત્થ, એવં સબ્બપદેસુ. અતિવિત્થારભયેન પન અનુપદયોજના ન કતાતિ.

૮૮. એવં તસ્સ પરિનિબ્બાપને સમત્થભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તં દેસનં નિગમેત્વા ધમ્મપટિપત્તિયં નિયોજેતું **ઇતિ ખો, ચુન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સલ્લેખપરિયાયો**તિ સલ્લેખકારણં. એસ નયો સબ્બત્થ એત્થ અવિહિંસાદયો એવ વિહિંસાદીનં સલ્લેખનતો સલ્લેખકારણં . તેસં વસેન ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદેતબ્બતો ચિત્તુપાદકારણં, વિહિંસાદિ, પરિક્કમનસ્સ હેતુતો પરિક્કમનકારણં, ઉપરિભાગનિપ્ફાદનતો ઉપરિભાગકારણં , વિહિંસાદીનં પરિનિબ્બાપનતો

પરિનિબ્બાનકારણન્તિ વેદિતબ્બા. **હિતેસિના**તિ હિતં એસન્તેન. **અનુકમ્પકેના**તિ અનુકમ્પમાનેન. **અનુકમ્પં ઉપાદાયા**તિ અનુકમ્પં ચિત્તેન પરિગ્ગહેત્વા, પરિચ્ચાતિપિ વુત્તં હોતિ. **કતં વો તં મયા**તિ તં મયા ઇમે પઞ્ચ પરિયાયે દસ્સેન્તેન તુમ્હાકં કતં. એત્તકમેવ હિ અનુકમ્પકસ્સ સત્થુ કિચ્ચં, યદિદં અવિપરીતધમ્મદેસના. ઇતો પરં પન પટિપત્તિ નામ સાવકાનં કિચ્ચં. તેનાહ **એતાનિ, ચુન્દ, રુક્ખમૂલાનિ…પે॰… અમ્હાકં અનુસાસની**તિ.

તત્થ ચ **રુક્ખમૂલાની**તિ ઇમિના રુક્ખમૂલસેનાસનં દસ્સેતિ. **સુઞ્ઞાગારાની**તિ ઇમિના જનવિવિત્તટ્ઠાનં. ઉભયેનાપિ ચ યોગાનુરૂપસેનાસનમાચિક્ખતિ, દાયજ્જં નિય્યાતેતિ. **ઝાયથા**તિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન અટ્ઠતિંસારમ્મણાનિ, લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ અનિચ્ચાદિતો ખન્ધાયતનાદીનિ ઉપનિજ્ઝાયથ, સમથઞ્ચ વિપસ્સનઞ્ચ વડ્ઢેથાતિ વુત્તં હોતિ. **મા પમાદત્થા**તિ મા પમજ્જિત્થ. **મા પચ્છા વિપ્પટિસારિનો અહુવત્થા**તિ યે હિ પુબ્બે દહરકાલે, આરોગ્યકાલે, સત્તસપ્પાયાદિસમ્પત્તિકાલે, સત્થુ સમ્મુખીભાવકાલે ચ યોનિસોમનસિકારવિરહિતા રત્તિન્દિવં મઙ્ગુલભત્તા હુત્વા સેય્યસુખં મિદ્ધસુખમનુભોન્તા પમજ્જન્તિ, તે પચ્છા જરાકાલે, રોગકાલે, મરણકાલે, વિપત્તિકાલે, સત્થુ પરિનિબ્બુતકાલે ચ તં પુબ્બે પમાદવિહારં અનુસ્સરન્તા, સપ્પટિસન્ધિકાલકિરિયઞ્ચ ભારિયં સમ્પસ્સમાના વિપ્પટિસારિનો હોન્તિ, તુમ્હે પન તાદિસા મા અહુવત્થાતિ એતમત્થં દસ્સેન્તો આહ ''મા પચ્છા વિપ્પટિસારિનો અહુવત્થા''તિ. **અયં વો અમ્હાકં અનુસાસની**તિ અયં અમ્હાકં સન્તિકા ''ઝાયથ મા પમાદત્થા''તિ તુમ્હાકં અનુસાસની, ઓવાદોતિ વુત્તં હોતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સલ્લેખસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સમ્માદિટ્ઠિસુત્તવણ્ણના

૮૯. **એવં મે સુત**ન્તિ સમ્માદિટ્ઠિસુત્તં. તત્થ ''સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માદિટ્ઠીતિ, આવુસો, વુચ્ચતિ, કિત્તાવતા નુ ખો, આવુસો''તિ વા ''કતમં પનાવુસો , અકુસલ''ન્તિ વા એવં યત્તકા થેરેન પુચ્છા વુત્તા, સબ્બા કથેતુકમ્યતા પુચ્છા એવ.

તત્થ યસ્મા જાનન્તાપિ સમ્માદિટ્ઠીતિ વદન્તિ અજાનન્તાપિ બાહિરકાપિ સાસનિકાપિ અનુસ્સવાદિવસેનાપિ અત્તપચ્ચક્ખેનાપિ, તસ્મા તં બહૂનં વચનં ઉપાદાય દ્વિક્ખત્તું આમસન્તો ''સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માદિટ્ઠીતિ, આવુસો, વુચ્ચતી''તિ આહ. અયઞ્હિ એત્થ અધિપ્પાયો, અપરેહિપિ સમ્માદિટ્ઠીતિ વુચ્ચતિ, અથાપરેહિપિ સમ્માદિટ્ઠીતિ વુચ્ચતિ, સ્વાયં એવં વુચ્ચમાનો અત્થઞ્ચ લક્ખણઞ્ચ ઉપાદાય કિત્તાવતા નુ ખો, આવુસો, અરિયસાવકો સમ્માદિટ્ઠિ હોતીતિ. તત્થ **સમ્માદિટ્ઠી**તિ સોભનાય પસત્થાય ચ દિટ્ઠિયા સમન્નાગતો. યદા પન ધમ્મેયેવ અયં સમ્માદિટ્ઠિસદ્દો વત્તતિ, તદાસ્સ સોભના પસત્થા ચ દિટ્ઠિ **સમ્માદિટ્ઠી**તિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

સા ચાયં સમ્માદિટ્ઠિ દુવિધા હોતિ લોકિયા લોકુત્તરાતિ. તત્થ કમ્મસ્સકતાઞાણં સચ્ચાનુલોમિકઞાણઞ્ચ લોકિયા સમ્માદિટ્ઠિ, સઙ્ખેપતો વા સબ્બાપિ સાસવા પઞ્ઞા. અરિયમગ્ગફલસમ્પયુત્તા પઞ્ઞા લોકુત્તરા સમ્માદિટ્ઠિ. પુગ્ગલો પન તિવિધો હોતિ પુથુજ્જનો સેક્ખો અસેક્ખો ચ. તત્થ પુથુજ્જનો દુવિધો હોતિ બાહિરકો સાસનિકો ચ. તત્થ બાહિરકો કમ્મવાદી કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠિયા સમ્માદિટ્ઠિ હોતિ, નો સચ્ચાનુલોમિકાય અત્તદિટ્ઠિપરામાસકત્તા. સાસનિકો દ્વીહિપિ. સેક્ખો નિયતાય સમ્માદિટ્ઠિયા સમ્માદિટ્ઠિ. અસેક્ખો અસેક્ખાય. ઇધ પન નિયતાય

નિય્યાનિકાય લોકુત્તરકુસલસમ્માદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો ‘‘સમ્માદિટ્ઠી’’તિ અધિપ્પેતો. તેનેવાહ ‘‘ઉજુગતાસ્સ દિટ્ઠિ ધમ્મે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો આગતો ઇમં સદ્ધમ્મ’’ન્તિ, લોકુત્તરકુસલસમ્માદિટ્ઠિયેવ હિ અન્તદ્વયમનુપગમ્મ ઉજુભાવેન ગતત્તા , કાયવઙ્કાદીનિ ચ સબ્બવઙ્કાનિ સમુચ્છિન્દિત્વા ગતત્તા ઉજુગતા હોતિ, તાયેવ ચ દિટ્ઠિયા સમન્નાગતો નવપ્પકારેપિ લોકુત્તરધમ્મે અવેચ્ચપ્પસાદેન અચલપ્પસાદેન સમન્નાગતો હોતિ, સબ્બદિટ્ઠિગહનાનિ ચ વિનિબ્બેઠેન્તો સબ્બકિલેસે પજહન્તો જાતિસંસારા નિક્ખમન્તો પટિપત્તિં પરિનિટ્ઠપેન્તો અરિયેન મગ્ગેન આગતો ઇમં સમ્બુદ્ધપ્પવેદિતં અમતોગધં નિબ્બાનસઙ્ખાતં **સદ્ધમ્મ**ન્તિ વુચ્ચતિ.

યતો ખોતિ કાલપરિચ્છેદવચનમેતં, યસ્મિં કાલેતિ વુત્તં હોતિ. **અકુસલઞ્ચ પજાનાતી**તિ દસાકુસલકમ્મપથસઙ્ખાતં અકુસલઞ્ચ પજાનાતિ, નિરોધારમ્મણાય પજાનનાય કિચ્ચવસેન ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ પટિવિજ્ઝન્તો અકુસલં પજાનાતિ. **અકુસલમૂલઞ્ચ પજાનાતી**તિ તસ્સ મૂલપચ્ચયભૂતં અકુસલમૂલઞ્ચ પજાનાતિ, તેનેવ પકારેન ‘‘અયં દુક્ખસમુદયો’’તિ પટિવિજ્ઝન્તો. એસ નયો **કુસલઞ્ચ કુસલમૂલઞ્ચા**તિ એત્થાપિ. યથા ચેત્થ, એવં ઇતો પરેસુ સબ્બવારેસુ કિચ્ચવસેનેવ વત્થુપજાનના વેદિતબ્બા. **એત્તાવતાપી**તિ એત્તકેન ઇમિના અકુસલાદિપ્પજાનનેનાપિ. **સમ્માદિટ્ઠિ હોતી**તિ વુત્તપ્પકારાય લોકુત્તરસમ્માદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો હોતિ. **ઉજુગતાસ્સ...પે॰... ઇમં સદ્ધમ્મ**ન્તિ એત્તાવતા સંખિત્તદેસના નિટ્ઠિતા હોતિ. દેસનાયેવ ચેસા સંખિત્તા, તેસં પન ભિક્ખૂનં વિત્થારવસેનેવ સમ્મામનસિકારપ્પટિવેધો વેદિતબ્બો.

દુતિયવારે પન દેસનાપિ વિત્થારેન મનસિકારપ્પટિવેધોપિ વિત્થારેનેવ વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. તત્થ ‘‘સંખિત્તદેસનાય દ્વે હેટ્ઠિમમગ્ગા, વિત્થારદેસનાય દ્વે ઉપરિમમગ્ગા કથિતા’’તિ ભિક્ખૂ આહંસુ વિત્થારદેસનાવસાને ‘‘સબ્બસો રાગાનુસયં પહાયા’’તિઆદિવચનં સમ્પસ્સમાના. થેરો પનાહ ‘‘સંખિત્તદેસનાયપિ ચત્તારો મગ્ગા રાસિતો કથિતા, વિત્થારદેસનાયપી’’તિ. યા ચાયં ઇધ સંખિત્તવિત્થારદેસનાસુ વિચારણા આવિકતા, સા સબ્બવારેસુ ઇધ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. અપુબ્બાનુત્તાનપદવણ્ણનામત્તમેવ હિ ઇતો પરં કરિસ્સામ.

અકુસલકમ્મપથવણ્ણના

તત્થ પઠમવારસ્સ તાવ વિત્થારદેસનાય ‘‘પાણાતિપાતો ખો, આવુસો, અકુસલ’’ન્તિઆદીસુ અકોસલ્લપ્પવત્તિયા અકુસલં વેદિતબ્બં, પરતો વત્તબ્બકુસલપ્પટિપક્ખતો વા. તં લક્ખણતો સાવજ્જદુક્ખવિપાકં સંકિલિટ્ઠં વા. અયં તાવેત્થ સાધારણપદવણ્ણના.

અસાધારણેસુ પન પાણસ્સ અતિપાતો **પાણાતિપાતો**, પાણવધો પાણઘાતોતિ વુત્તં હોતિ. **પાણો**તિ ચેત્થ વોહારતો સત્તો, પરમત્થતો જીવિતિન્દ્રિયં. તસ્મિં પન પાણે પાણસઞ્ઞિનો જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદકઉપક્કમસમુટ્ઠાપિકા કાયવચીદ્વારાનં અઞ્ઞતરદ્વારપ્પવત્તા વધકચેતના પાણાતિપાતો. સો ગુણવિરહિતેસુ તિરચ્છાનગતાદીસુ પાણેસુ ખુદ્દકે પાણે અપ્પસાવજ્જો, મહાસરીરે મહાસાવજ્જો. કસ્મા? પયોગમહન્તતાય. પયોગસમત્તેપિ વત્થુમહન્તતાય. ગુણવન્તેસુ મનુસ્સાદીસુ અપ્પગુણે પાણે અપ્પસાવજ્જો, મહાગુણે મહાસાવજ્જો. સરીરગુણાનં પન સમભાવે સતિ કિલેસાનં ઉપક્કમાનઞ્ચ મુદુતાય અપ્પસાવજ્જો, તિબ્બતાય મહાસાવજ્જોતિ વેદિતબ્બો. તસ્સ પઞ્ચ સમ્ભારા હોન્તિ પાણો, પાણસઞ્ઞિતા, વધકચિત્તં, ઉપક્કમો, તેન મરણન્તિ. છ પયોગા સાહત્થિકો, આણત્તિકો, નિસ્સગ્ગિયો, થાવરો, વિજ્જામયો, ઇદ્ધિમયોતિ. ઇમસ્મિં પનેત્થ વિત્થારીયમાને અતિપપઞ્ચો હોતિ, તસ્મા નં ન વિત્થારયામ, અઞ્ઞઞ્ચ એવરૂપં. અત્થિકેહિ પન **સમન્તપાસાદિકં વિનયટ્ઠકથં** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૭૨) ઓલોકેત્વા ગહેતબ્બો.

અદિન્નસ્સ આદાનં **અદિન્નાદાનં**, પરસ્સ હરણં થેય્યં, ચોરિકાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ **અદિન્નન્તિ** પરપરિગ્ગહિતં, યત્થ પરો યથાકામકારિતં આપજ્જન્તો અદણ્ડારહો અનુપવજ્જો ચ હોતિ. તસ્મિં પન પરપરિગ્ગહિતે પરપરિગ્ગહિતસઞ્ઞિનો તદાદાયકઉપક્કમસમુટ્ઠાપિકા થેય્યચેતના અદિન્નાદાનં. તં હીને પરસન્તકે અપ્પસાવજ્જં , પણીતે મહાસાવજ્જં. કસ્મા? વત્થુપણીતતાય. વત્થુસમત્તે સતિ ગુણાધિકાનં સન્તકે વત્થુસ્મિં મહાસાવજ્જં. તં તં ગુણાધિકં ઉપાદાય તતો તતો હીનગુણસ્સ સન્તકે વત્થુસ્મિં અપ્પસાવજ્જં. તસ્સ પઞ્ચ સમ્ભારા હોન્તિ પરપરિગ્ગહિતં, પરપરિગ્ગહિતસઞ્ઞિતા, થેય્યચિત્તં, ઉપક્કમો, તેન હરણન્તિ. છ પયોગા સાહત્થિકાદયોવ. તે ચ ખો યથાનુરૂપં થેય્યાવહારો, પસય્હાવહારો, પટિચ્છન્નાવહારો, પરિકપ્પાવહારો, કુસાવહારોતિ ઇમેસં અવહારાનં વસેન પવત્તાતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન **સમન્તપાસાદિકાયં** (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૯૨) વુત્તો.

કામેસુમિચ્છાચારોતિ એત્થ પન **કામેસૂ**તિ મેથુનસમાચારેસુ. **મિચ્છાચારો**તિ એકન્તનિન્દિતો લામકાચારો. લક્ખણતો પન અસદ્ધમ્માધિપ્પાયેન કાયદ્વારપ્પવત્તા અગમનીયટ્ઠાનવીતિક્કમચેતના કામેસુમિચ્છાચારો.

તત્થ **અગમનીયટ્ઠાનં** નામ પુરિસાનં તાવ માતુરક્ખિતા, પિતુરક્ખિતા, માતાપિતુરક્ખિતા, ભાતુરક્ખિતા, ભગિનિરક્ખિતા, ઞાતિરક્ખિતા, ગોત્તરક્ખિતા, ધમ્મરક્ખિતા, સારક્ખા, સપરિદણ્ડાતિ માતુરક્ખિતાદયો દસ ; ધનક્કીતા, છન્દવાસિની, ભોગવાસિની, પટવાસિની, ઓદપત્તકિની, ઓભટચુમ્બટા, દાસી ચ ભરિયા ચ, કમ્મકારી ચ ભરિયા ચ, ધજાહતા, મુહુત્તિકાતિ એતા ચ ધનક્કીતાદયો દસાતિ **વીસતિ ઇત્થિયો**. ઇત્થીસુ પન દ્વિન્નં સારક્ખાસપરિદણ્ડાનં, દસન્નઞ્ચ ધનક્કીતાદીનન્તિ દ્વાદસન્નં ઇત્થીનં અઞ્ઞે પુરિસા, ઇદં **અગમનીયટ્ઠાનં** નામ. સો પનેસ મિચ્છાચારો સીલાદિગુણરહિતે અગમનીયટ્ઠાને અપ્પસાવજ્જો, સીલાદિગુણસમ્પન્ને મહાસાવજ્જો. તસ્સ ચત્તારો સમ્ભારા અગમનીયવત્થુ, તસ્મિં સેવનચિત્તં, સેવનપયોગો, મગ્ગેનમગ્ગપ્પટિપત્તિઅધિવાસનન્તિ. એકો પયોગો સાહત્થિકો એવ.

મુસાતિ વિસંવાદનપુરેક્ખારસ્સ અત્થભઞ્જકો વચીપયોગો કાયપયોગો વા. વિસંવાદનાધિપ્પાયેન પનસ્સ પરવિસંવાદનકકાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના **મુસાવાદો**. અપરો નયો **મુસા**તિ અભૂતં અતચ્છં વત્થુ. **વાદો**તિ તસ્સ ભૂતતો તચ્છતો વિઞ્ઞાપનં. લક્ખણતો પન અતથં વત્થું તથતો પરં વિઞ્ઞાપેતુકામસ્સ તથાવિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપિકા ચેતના મુસાવાદો. સો યમત્થં ભઞ્જતિ, તસ્સ અપ્પતાય અપ્પસાવજ્જો, મહન્તતાય મહાસાવજ્જો. અપિચ ગહટ્ઠાનં અત્તનો સન્તકં અદાતુકામતાય નત્થીતિઆદિનયપ્પવત્તો અપ્પસાવજ્જો, સક્ખિના હુત્વા અત્થભઞ્જનત્થં વુત્તો મહાસાવજ્જો. પબ્બજિતાનં અપ્પકમ્પિ તેલં વા સપ્પિં વા લભિત્વા હસાધિપ્પાયેન ''અજ્જ ગામે તેલં નદીમઞ્ઞે સન્દતી''તિ પુરાણકથાનયેન પવત્તો અપ્પસાવજ્જો, અદિટ્ઠંયેવ પન દિટ્ઠન્તિઆદિના નયેન વદન્તાનં મહાસાવજ્જો. તસ્સ ચત્તારો સમ્ભારા હોન્તિ અતથં વત્થુ, વિસંવાદનચિત્તં, તજ્જો વાયામો, પરસ્સ તદત્થવિજાનનન્તિ. એકો પયોગો સાહત્થિકોવ. સો કાયેન વા કાયપ્પટિબદ્ધેન વા વાચાય વા વિસંવાદકકિરિયાકરણે દટ્ઠબ્બો. તાય ચે કિરિયાય પરો તમત્થં જાનાતિ, અયં કિરિયાસમુટ્ઠાપિકચેતનાક્ખણેયેવ મુસાવાદકમ્મુના બજ્ઝતિ.

પિસુણા વાચાતિઆદીસુ યાય વાચાય યસ્સ તં વાચં ભાસતિ, તસ્સ હદયે અત્તનો પિયભાવં પરસ્સ ચ સુઞ્ઞભાવં કરોતિ, સા **પિસુણા વાચા**. યાય પન અત્તાનમ્પિ પરમ્પિ ફરુસમ્પિ કરોતિ, સા વાચા સયમ્પિ ફરુસા નેવ કણ્ણસુખા ન હદયસુખા વા, અયં **ફરુસા વાચા**. યેન સમ્ફં પલપતિ નિરત્થકં, સો **સમ્ફપ્પલાપો**. તેસં મૂલભૂતા ચેતનાપિ પિસુણાવાચાદિનામમેવ લભતિ, સા એવ ચ ઇધ અધિપ્પેતાતિ. તત્થ સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સ પરેસં

વા ભેદાય અત્તનો પિયકમ્યતાય વા કાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના પિસુણા વાચા. સા યસ્સ ભેદં કરોતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જા, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જા. તસ્સા ચત્તારો સમ્ભારા ભિન્દિતબ્બો પરો, ''ઇતિ ઇમે નાના ભવિસ્સન્તિ વિના ભવિસ્સન્તી''તિ ભેદપુરેક્ખારતા વા, ''અહં પિયો ભવિસ્સામિ વિસ્સાસિકો''તિ પિયકમ્યતા વા, તજ્જો વાયામો, તસ્સ તદત્થવિજાનનન્તિ.

પરસ્સ મમ્મચ્છેદકકાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા એકન્તફરુસા ચેતના ફરુસા વાચા. તસ્સ આવિભાવત્થમિદં વત્થુ – એકો કિર દારકો માતુવચનં અનાદિયિત્વા અરઞ્ઞં ગચ્છતિ, તં માતા નિવત્તેતું અસક્કોન્તી ''ચણ્ડા તં મહિંસી અનુબન્ધતૂ''તિ અક્કોસિ. અથસ્સ તત્થેવ અરઞ્ઞે મહિંસી ઉટ્ઠાસિ. દારકો ''યં મમ માતા મુખેન કથેસિ તં મા હોતુ, યં ચિત્તેન ચિન્તેસિ તં હોતૂ''તિ સચ્ચકિરિયમકાસિ. મહિંસી તત્થેવ બદ્ધા વિય અટ્ઠાસિ. એવં મમ્મચ્છેદકોપિ પયોગો ચિત્તસણ્હતાય ફરુસા વાચા ન હોતિ. માતાપિતરો હિ કદાચિ પુત્તકે એવમ્પિ વદન્તિ ''ચોરા વો ખણ્ડાખણ્ડિકં કરોન્તૂ''તિ, ઉપ્પલપત્તમ્પિ ચ નેસં ઉપરિ પતન્તં ન ઇચ્છન્તિ. આચરિયુપજ્ઝાયા ચ કદાચિ નિસ્સિતકે એવં વદન્તિ ''કિં ઇમે અહિરિકા અનોત્તપ્પિનો ચરન્તિ નિદ્ધમથ ને''તિ. અથ ખો નેસં આગમાધિગમસમ્પત્તિં ઇચ્છન્તિ. યથા ચ ચિત્તસણ્હતાય ફરુસા વાચા ન હોતિ, એવં વચનસણ્હતાય અફરુસા વાચાપિ ન હોતિ. ન હિ મારાપેતુકામસ્સ ''ઇમં સુખં સયાપેથા''તિ વચનં અફરુસા વાચા હોતિ. ચિત્તફરુસતાય પનેસા ફરુસા વાચાવ. સા યં સન્ધાય પવત્તિતા, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જા, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જા. તસ્સા તયો સમ્ભારા અક્કોસિતબ્બો પરો, કુપિતચિત્તં, અક્કોસનાતિ.

અનત્થવિઞ્ઞાપકકાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા અકુસલચેતના **સમ્ફપ્પલાપો**. સો આસેવનમન્દતાય અપ્પસાવજ્જો, આસેવનમહન્તતાય મહાસાવજ્જો. તસ્સ દ્વે સમ્ભારા ભારતયુદ્ધસીતાહરણાદિનિરત્થકકથાપુરેક્ખારતા, તથારૂપીકથાકથનન્તિ.

અભિજ્ઝાયતીતિ **અભિજ્ઝા**, પરભણ્ડાભિમુખી હુત્વા તન્નિન્નતાય પવત્તતીતિ અત્થો. સા ''અહો વત ઇદં મમસ્સા''તિ એવં પરભણ્ડાભિજ્ઝાયનલક્ખણા. અદિન્નાદાનં વિય અપ્પસાવજ્જા ચ મહાસાવજ્જા ચ. તસ્સા દ્વે સમ્ભારા પરભણ્ડં, અત્તનો પરિણામનઞ્ચ. પરભણ્ડવત્થુકે હિ લોભે ઉપ્પન્નેપિ ન તાવ કમ્મપથભેદો હોતિ, યાવ ''અહો વતીદં મમસ્સા''તિ અત્તનો ન પરિણામેતિ.

હિતસુખં બ્યાપાદયતીતિ **બ્યાપાદો**. સો પરવિનાસાય મનોપદોસલક્ખણો , ફરુસા વાચા વિય અપ્પસાવજ્જો મહાસાવજ્જો ચ. તસ્સ દ્વે સમ્ભારા પરસત્તો ચ, તસ્સ ચ વિનાસચિન્તા. પરસત્તવત્થુકે હિ કોધે ઉપ્પન્નેપિ ન તાવ કમ્મપથભેદો હોતિ, યાવ ''અહો વતાયં ઉચ્છિજ્જેય્ય વિનસ્સેય્યા''તિ તસ્સ વિનાસં ન ચિન્તેતિ.

યથાભુચ્ચગહણાભાવેન મિચ્છા પસ્સતીતિ **મિચ્છાદિટ્ઠિ**. સા ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના નયેન વિપરીતદસ્સનલક્ખણા. સમ્ફપ્પલાપો વિય અપ્પસાવજ્જા મહાસાવજ્જા ચ. અપિચ અનિયતા અપ્પસાવજ્જા, નિયતા મહાસાવજ્જા. તસ્સા દ્વે સમ્ભારા વત્થુનો ચ ગહિતાકારવિપરીતતા, યથા ચ તં ગણ્હાતિ, તથાભાવેન તસ્સુપટ્ઠાનન્તિ.

ઇમેસં પન દસન્નં અકુસલકમ્મપથાનં ધમ્મતો કોટ્ઠાસતો આરમ્મણતો વેદનાતો મૂલતોતિ પઞ્ચહાકારેહિ વિનિચ્છયો વેદિતબ્બો.

તત્થ **ધમ્મતો**તિ એતેસુ હિ પટિપાટિયા સત્ત, ચેતનાધમ્માવ હોન્તિ, અભિજ્ઝાદયો તયો ચેતનાસમ્પયુત્તા.

કોટ્ઠાસતોતિ પટિપાટિયા સત્ત, મિચ્છાદિટ્ઠિ ચાતિ ઇમે અટ્ઠ કમ્મપથા એવ હોન્તિ, નો મૂલાનિ. અભિજ્ઝાબ્યાપાદા કમ્મપથા ચેવ મૂલાનિ ચ. અભિજ્ઝા હિ મૂલં પત્વા લોભો અકુસલમૂલં હોતિ. બ્યાપાદો દોસો અકુસલમૂલં.

આરમ્મણતોતિ પાણાતિપાતો જીવિતિન્દ્રિયારમ્મણતો સઙ્ખારારમ્મણો હોતિ. અદિન્નાદાનં સત્તારમ્મણં વા સઙ્ખારારમ્મણં વા. મિચ્છાચારો ફોટ્ઠબ્બવસેન સઙ્ખારારમ્મણો. સત્તારમ્મણોતિપિ એકે. મુસાવાદો સત્તારમ્મણો વા સઙ્ખારારમ્મણો વા. તથા પિસુણા વાચા. ફરુસા વાચા સત્તારમ્મણાવ. સમ્ફપ્પલાપો દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેન સત્તારમ્મણો વા સઙ્ખારારમ્મણો વા, તથા અભિજ્ઝા. બ્યાપાદો સત્તારમ્મણોવ. મિચ્છાદિટ્ઠિ તેભૂમકધમ્મવસેન સઙ્ખારારમ્મણા.

વેદનાતોતિ પાણાતિપાતો દુક્ખવેદનો હોતિ. કિઞ્ચાપિ હિ રાજાનો ચોરં દિસ્વા હસમાનાપિ ''ગચ્છથ નં ઘાતેથા''તિ વદન્તિ, સન્નિટ્ઠાપકચેતના પન નેસં દુક્ખસમ્પયુત્તાવ હોતિ. અદિન્નાદાનં તિવેદનં. મિચ્છાચારો સુખમજ્ઝત્તવસેન દ્વિવેદનો, સન્નિટ્ઠાપકચિત્તે પન મજ્ઝત્તવેદનો ન હોતિ. મુસાવાદો તિવેદનો, તથા પિસુણા વાચા. ફરુસા વાચા દુક્ખવેદનાવ. સમ્ફપ્પલાપો તિવેદનો . અભિજ્ઝા સુખમજ્ઝત્તવસેન દ્વિવેદના, તથા મિચ્છાદિટ્ઠિ. બ્યાપાદો દુક્ખવેદનો.

મૂલતોતિ પાણાતિપાતો દોસમોહવસેન દ્વિમૂલકો હોતિ. અદિન્નાદાનં દોસમોહવસેન વા લોભમોહવસેન વા. મિચ્છાચારો લોભમોહવસેન. મુસાવાદો દોસમોહવસેન વા લોભમોહવસેન વા, તથા પિસુણા વાચા સમ્ફપ્પલાપો ચ. ફરુસા વાચા દોસમોહવસેન. અભિજ્ઝા મોહવસેન એકમૂલા, તથા બ્યાપાદો. મિચ્છાદિટ્ઠિ લોભમોહવસેન દ્વિમૂલાતિ.

લોભો અકુસલમૂલન્તિઆદીસુ લુબ્ભતીતિ **લોભો**. દુસ્સતીતિ **દોસો**. મુય્હતીતિ **મોહો**. તેસુ લોભો સયઞ્ચ અકુસલો સાવજ્જદુક્ખવિપાકટ્ઠેન, ઇમેસઞ્ચ પાણાતિપાતાદીનં અકુસલાનં કેસઞ્ચિ સમ્પયુત્તપ્પભાવકટ્ઠેન કેસઞ્ચિ ઉપનિસ્સયપચ્ચયટ્ઠેન મૂલન્તિ **અકુસલમૂલં**. વુત્તમ્પિ ચેતં ''રત્તો ખો આવુસો રાગેન અભિભૂતો પરિયાદિન્નચિત્તો પાણમ્પિ હનતી''તિઆદિ. દોસમોહાનં અકુસલમૂલભાવેપિ એસેવ નયો.

અકુસલકમ્મપથવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કુસલકમ્મપથવણ્ણના

પાણાતિપાતા વેરમણી કુસલન્તિઆદીસુ **પાણાતિપાતા**દયો વુત્તત્થા એવ. વેરં મણતીતિ **વેરમણી**, વેરં પજહતીતિ અત્થો. વિરમતિ વા એતાય કરણભૂતાય, વિકારસ્સ વેકારં કત્વાપિ **વેરમણી**. અયં તાવેત્થ બ્યઞ્જનતો વણ્ણના. અત્થતો પન **વેરમણી**તિ કુસલચિત્તસમ્પયુત્તા વિરતિ. યા ''પાણાતિપાતા વિરમન્તસ્સ, યા તસ્મિં સમયે પાણાતિપાતા આરતિ વિરતી''તિ એવં વુત્તા કુસલચિત્તસમ્પયુત્તા વિરતિ, સા ભેદતો તિવિધો હોતિ સમ્પત્તવિરતિ સમાદાનવિરતિ સમુચ્છેદવિરતીતિ. તત્થ અસમાદિન્નસિક્ખાપદાનં અત્તનો જાતિવયબાહુસચ્ચાદીનિ

પચ્ચવેક્ખિત્વા ''અયુત્તં અમ્હાકં એવરૂપં કાતુ''ન્તિ સમ્પત્તવત્થું અવીતિક્કમન્તાનં ઉપ્પજ્જમાના વિરતિ **સમ્પત્તવિરતી**તિ વેદિતબ્બા સીહળદીપે **ચક્કનઉપાસકસ્સ** વિય.

તસ્સ કિર દહરકાલેયેવ માતુયા રોગો ઉપ્પજ્જિ. વેજ્જેન ચ ''અલ્લસસમંસં લદ્ધું વટ્ટતી''તિ વુત્તં. તતો ચક્કનસ્સ ભાતા ''ગચ્છ તાત ખેત્તં આહિણ્ડાહી''તિ ચક્કનં પેસેસિ. સો તત્થ ગતો. તસ્મિઞ્ચ સમયે એકો સસો તરુણસસ્સં ખાદિતું આગતો હોતિ, સો તં દિસ્વા વેગેન ધાવેન્તો વલ્લિયા બદ્ધો ''કિરિ કિરી''તિ સદ્દમકાસિ. ચક્કનો તેન સદ્દેન ગન્ત્વા તં ગહેત્વા ચિન્તેસિ ''માતુ ભેસજ્જં કરોમી''તિ. પુન ચિન્તેસિ ''ન મેતં પતિરૂપં, ય્વાહં માતુ જીવિતકારણા પરં જીવિતા વોરોપેય્ય''ન્તિ. અથ નં ''ગચ્છ અરઞ્ઞે સસેહિ સદ્ધિં તિણોદકં પરિભુઞ્જા''તિ મુઞ્ચિ. ભાતરા ચ ''કિં તાત સસો લદ્ધો''તિ પુચ્છિતો તં પવત્તિં આચિક્ખિ. તતો નં ભાતા પરિભાસિ. સો માતુસન્તિકં ગન્ત્વા ''યતોહં જાતો, નાભિજાનામિ સઞ્ચિચ્ચ પાણં જીવિતા વોરોપેતા''તિ સચ્ચં વત્વા અધિટ્ઠાસિ. તાવદેવસ્સ માતા અરોગા અહોસિ.

સમાદિન્નસિક્ખાપદાનં પન સિક્ખાપદસમાદાને ચ તતુત્તરિં ચ અત્તનો જીવિતમ્પિ પરિચ્ચજિત્વા વત્થું અવીતિક્કમન્તાનં ઉપ્પજ્જમાના વિરતિ **સમાદાનવિરતી**તિ વેદિતબ્બા ઉત્તરવડ્ઢમાનપબ્બતવાસીઉપાસકસ્સ વિય.

સો કિર **અમ્બરિયવિહારવાસીપિઙ્ગલબુદ્ધરક્ખિતત્થેરસ્સ** સન્તિકે સિક્ખાપદાનિ ગહેત્વા ખેત્તં કસ્સતિ. અથસ્સ ગોણો નટ્ઠો, સો તં ગવેસન્તો ઉત્તરવડ્ઢમાનપબ્બતં આરુહિ, તત્ર નં મહાસપ્પો અગ્ગહેસિ. સો ચિન્તેસિ ''ઇમાયસ્સ તિખિણવાસિયા સીસં છિન્દામી''તિ. પુન ચિન્તેસિ ''ન મેતં પતિરૂપં, ય્વાહં ભાવનીયસ્સ ગરુનો સન્તિકે સિક્ખાપદં ગહેત્વા ભિન્દેય્ય''ન્તિ. એવં યાવતતિયં ચિન્તેત્વા ''જીવિતં પરિચ્ચજામિ, ન સિક્ખાપદ''ન્તિ અંસે ઠપિતં તિખિણદણ્ડવાસિં અરઞ્ઞે છડ્ડેસિ. તાવદેવ નં મહાવાળો મુઞ્ચિત્વા અગમાસીતિ.

અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તા પન વિરતિ **સમુચ્છેદવિરતી**તિ વેદિતબ્બા. યસ્સા ઉપ્પત્તિતો પભુતિ ''પાણં ઘાતેસ્સામી''તિ અરિયપુગ્ગલાનં ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પજ્જતીતિ. સા પનાયં વિરતિ કોસલ્લપ્પવત્તિયા **કુસલ**ન્તિ વુત્તા. કુચ્છિતસયનતો વા કુસન્તિ લદ્ધવોહારં દુસ્સીલ્યં લુનાતીતિપિ **કુસલં**. કતમઞ્ચાવુસો કુસલન્તિ ઇમસ્સ પન પઞ્હસ્સ અનનુરૂપત્તા કુસલાતિ ન વુત્તા.

યથા ચ અકુસલાનં, એવં ઇમેસમ્પિ કુસલકમ્મપથાનં ધમ્મતો કોટ્ઠાસતો આરમ્મણતો વેદનાતો મૂલતોતિ પઞ્ચહાકારેહિ વિનિચ્છયો વેદિતબ્બો.

તત્થ **ધમ્મતો**તિ એતેસુ હિ પટિપાટિયા સત્ત ચેતનાપિ વટ્ટન્તિ, વિરતિયોપિ. અન્તે તયો ચેતનાસમ્પયુત્તાવ.

કોટ્ઠાસતોતિ પટિપાટિયા સત્ત કમ્મપથા એવ, નો મૂલાનિ. અન્તે તયો કમ્મપથા ચેવ મૂલાનિ ચ. અનભિજ્ઝા હિ મૂલં પત્વા અલોભો કુસલમૂલં હોતિ. અબ્યાપાદો અદોસો કુસલમૂલં. સમ્માદિટ્ઠિ અમોહો કુસલમૂલં.

આરમ્મણતોતિ પાણાતિપાતાદીનં આરમ્મણાનેવ એતેસં આરમ્મણાનિ, વીતિક્કમિતબ્બતોયેવ હિ વેરમણી નામ હોતિ. યથા પન નિબ્બાનારમ્મણો અરિયમગ્ગો કિલેસે પજહતિ, એવં જીવિતિન્દ્રિયાદિઆરમ્મણાપેતે કમ્મપથા પાણાતિપાતાદીનિ દુસ્સીલ્યાનિ પજહન્તીતિ વેદિતબ્બા.

વેદનાતોતિ સબ્બે સુખવેદના વા હોન્તિ, મજ્ઝત્તવેદના વા. કુસલં પત્વા હિ દુક્ખવેદના નામ નત્થિ.

મૂલતોતિ પટિપાટિયા સત્ત કમ્મપથા ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તેન વિરમન્તસ્સ અલોભઅદોસઅમોહવસેન તિમૂલા હોન્તિ. ઞાણવિપ્પયુત્તચિત્તેન વિરમન્તસ્સ દ્વિમૂલા. અનભિજ્ઝા ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તેન વિરમન્તસ્સ દ્વિમૂલા. ઞાણવિપ્પયુત્તચિત્તેન એકમૂલા. અલોભો પન અત્તનાવ અત્તનો મૂલં ન હોતિ, અબ્યાપાદેપિ એસેવ નયો. સમ્માદિટ્ઠિ અલોભાદોસવસેન દ્વિમૂલાવાતિ.

અલોભો કુસલમૂલન્તિઆદીસુ ન લોભોતિ **અલોભો**, લોભપટિપક્ખસ્સ ધમ્મસ્સેતં અધિવચનં. અદોસામોહેસુપિ એસેવ નયો. તેસુ અલોભો સયઞ્ચ કુસલં, ઇમેસઞ્ચ પાણાતિપાતા વેરમણીઆદીનં કુસલાનં કેસઞ્ચિ સમ્પયુત્તપ્પભાવકટ્ઠેન કેસઞ્ચિ ઉપનિસ્સયપચ્ચયટ્ઠેન મૂલન્તિ **કુસલમૂલં**. અદોસામોહાનમ્પિ કુસલમૂલભાવે એસેવ નયો.

ઇદાનિ સબ્બમ્પિ તં સઙ્ખેપેન ચ વિત્થારેન ચ દેસિતમત્થં નિગમેન્તો **યતો ખો આવુસો**તિઆદિઅપ્પનાવારમાહ. તત્થ **એવં અકુસલં પજાનાતી**તિ એવં યથાનિદ્દિટ્ઠદસાકુસલકમ્મપથવસેન અકુસલં પજાનાતિ. **એવં અકુસલમૂલ**ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. એત્તાવતા એકેન નયેન ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ યાવ અરહત્તા નિય્યાનં કથિતં હોતિ. કથં? એત્થ હિ ઠપેત્વા અભિજ્ઝં દસ અકુસલકમ્મપથા ચ કુસલકમ્મપથા ચ દુક્ખસચ્ચં. અભિજ્ઝા ચ લોભો અકુસલમૂલઞ્ચાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા નિપ્પરિયાયેન સમુદયસચ્ચં. પરિયાયેન પન સબ્બેપિ કમ્મપથા દુક્ખસચ્ચં. સબ્બાનિ કુસલાકુસલમૂલાનિ સમુદયસચ્ચં. ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં . દુક્ખં પરિજાનન્તો સમુદયં પજહમાનો નિરોધં પજાનન્તો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચન્તિ ઇતિ દ્વે સચ્ચાનિ સરૂપેન વુત્તાનિ, દ્વે આવત્તહારવસેન વેદિતબ્બાનિ.

સો સબ્બસો રાગાનુસયં પહાયાતિ સો એવં અકુસલાદીનિ પજાનન્તો સબ્બાકારેન રાગાનુસયં પજહિત્વા. **પટિઘાનુસયં પટિવિનોદેત્વા**તિ પટિઘાનુસયઞ્ચ સબ્બાકારેનેવ નીહરિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. એત્તાવતા અનાગામિમગ્ગો કથિતો. **અસ્મીતિ દિટ્ઠિમાનાનુસયં સમૂહનિત્વા**તિ પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ કઞ્ચિ ધમ્મં અનવકારીકરિત્વા ''અસ્મી''તિ ઇમિના સમૂહગ્ગહણાકારેન પવત્તં દિટ્ઠિમાનાનુસયં સમુગ્ઘાટેત્વા.

તત્થ **દિટ્ઠિમાનાનુસય**ન્તિ દિટ્ઠિસદિસં માનાનુસયન્તિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ માનાનુસયો અસ્મીતિ પવત્તત્તા દિટ્ઠિસદિસો હોતિ, તસ્મા એવં વુત્તો . ઇમઞ્ચ અસ્મિમાનં વિત્થારતો વિઞ્ઞાતુકામેન ખન્ધિયવગ્ગે ખેમકસુત્તં (સં॰ નિ॰ ૩.૮૯) ઓલોકેતબ્બન્તિ.

અવિજ્જં પહાયાતિ વટ્ટમૂલં અવિજ્જં પજહિત્વા. **વિજ્જં ઉપ્પાદેત્વા**તિ તસ્સા અવિજ્જાય સમુગ્ઘાટિકં અરહત્તમગ્ગવિજ્જં ઉપ્પાદેત્વા. એત્તાવતા અરહત્તમગ્ગો કથિતો. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે દુક્ખસ્સન્તકરો હોતી**તિ અસ્મિંયેવ અત્તભાવે વટ્ટદુક્ખસ્સ પરિચ્છેદકરો હોતિ. **એત્તાવતાપિ ખો, આવુસો**તિ દેસનં નિય્યાતેતિ, ઇમાય કમ્મપથદેસનાય વુત્તમનસિકારપ્પટિવેધવસેનપીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ. એવં અનાગામિમગ્ગઅરહત્તમગ્ગેહિ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

કુસલકમ્મપથવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આહારવારવણ્ણના

૯૦. **સાધાવુસોતિ ખો…પે૰… આગતો ઇમં સદ્ધમ્મ**ન્તિ એવં આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ કુસલાકુસલમુખેન ચતુસચ્ચદેસનં સુત્વા તં આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ ભાસિતં ‘‘સાધાવુસો’’તિ ઇમિના વચનેન તે ભિક્ખૂ અભિનન્દિત્વા ઇમસ્સેવ વચનસ્સ સમુટ્ઠાપકેન ચિત્તેન અનુમોદિત્વા વચસા સમ્પટિચ્છિત્વા ચેતસા સમ્પિયાયિત્વાતિ વુત્તં હોતિ. ઇદાનિ યસ્મા થેરો નાનપ્પકારેન ચતુસચ્ચદેસનં દેસેતું પટિબલો, યથાહ ‘‘સારિપુત્તો, ભિક્ખવે, પહોતિ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ વિત્થારેન આચિક્ખિતું દેસેતુ’’ન્તિ યસ્મા વા ઉત્તરિમ્પિ દેસેતુકામોવ હુત્વા ‘‘એત્તાવતાપિ ખો’’તિ અવચ, તસ્મા અપરેનપિ નયેન સચ્ચદેસનં સોતુકામા તે ભિક્ખૂ આયસ્મન્તં સારિપુત્તં ઉત્તરિં પઞ્હં અપુચ્છિંસુ. તેન સયમેવ પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જિતપઞ્હતો ઉત્તરિં સિયા ખો પનાવુસો, અઞ્ઞોપિ પરિયાયો ભવેય્ય અઞ્ઞમ્પિ કારણન્તિ ઇમિના નયેન અઞ્ઞં અતિરેકં પઞ્હં પુચ્છિંસુ, પુરિમપઞ્હસ્સ વા ઉપરિભાગે પુચ્છિંસૂતિ વુત્તં હોતિ. અથ નેસં બ્યાકરમાનો થેરો **સિયા, આવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના, **આહાર**ન્તિ પચ્ચયં. પચ્ચયો હિ આહરતિ અત્તનો ફલં, તસ્મા ‘‘આહારો’’તિ વુચ્ચતિ.

ભૂતાનં વા સત્તાનન્તિઆદીસુ **ભૂતા**તિ સઞ્જાતા, નિબ્બત્તા. **સમ્ભવેસીન**ન્તિ યે સમ્ભવં જાતિં નિબ્બત્તિં એસન્તિ ગવેસન્તિ. તત્થ ચતૂસુ યોનીસુ અણ્ડજજલાબુજા સત્તા યાવ અણ્ડકોસં વત્થિકોસઞ્ચ ન ભિન્દન્તિ, તાવ **સમ્ભવેસિનો** નામ. અણ્ડકોસં વત્થિકોસઞ્ચ ભિન્દિત્વા બહિ નિક્ખન્તા **ભૂતા** નામ. સંસેદજા ઓપપાતિકા ચ પઠમચિત્તક્ખણે સમ્ભવેસિનો નામ. દુતિયચિત્તક્ખણતો પભુતિ ભૂતા નામ. યેન યેન વા ઇરિયાપથેન જાયન્તિ, યાવ તે તતો અઞ્ઞં ન પાપુણન્તિ, તાવ સમ્ભવેસિનો નામ. તતો પરં ભૂતા નામ.

અથ વા **ભૂતા**તિ જાતા અભિનિબ્બત્તા, યે ભૂતાયેવ ન પુન ભવિસ્સન્તીતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ, તેસં ખીણાસવાનમેતં અધિવચનં. સમ્ભવમેસન્તીતિ **સમ્ભવેસિનો**. અપ્પહીનભવસંયોજનત્તા આયતિમ્પિ સમ્ભવં એસન્તાનં સેક્ખપુથુજ્જનાનમેતં અધિવચનં. એવં સબ્બથાપિ ઇમેહિ દ્વીહિ પદેહિ સબ્બસત્તે પરિયાદિયતિ. **વા**સદ્દો ચેત્થ સમ્પિણ્ડનત્થો, તસ્મા ભૂતાનઞ્ચ સમ્ભવેસીનઞ્ચાતિ અયમત્થો વેદિતબ્બો.

ઠિતિયાતિ ઠિતત્થં. **અનુગ્ગહાયા**તિ અનુગ્ગહત્થં ઉપકારત્થં. વચનભેદો ચેસ, અત્થો પન દ્વિન્નમ્પિ પદાનં એકોયેવ. અથ વા **ઠિતિયા**તિ તસ્સ તસ્સ સત્તસ્સ ઉપ્પન્નધમ્માનં અનુપ્પબન્ધવસેન અવિચ્છેદાય. **અનુગ્ગહાયા**તિ અનુપ્પન્નાનં ઉપ્પાદાય. ઉભોપિ ચેતાનિ ભૂતાનં ઠિતિયા ચેવ અનુગ્ગહાય ચ. સમ્ભવેસીનં વા ઠિતિયા ચેવ અનુગ્ગહાય ચાતિ એવં ઉભયત્થ દટ્ઠબ્બાનિ. **કબળીકારો આહારો**તિ કબળં કત્વા અજ્ઝોહરિતબ્બતો કબળીકારો આહારો, ઓદનકુમ્માસાદિવત્થુકાય ઓજાયેતં અધિવચનં. **ઓળારિકો વા સુખુમો વા**તિ વત્થુઓળારિકતાય ઓળારિકો, વત્થુસુખુમતાય સુખુમો. સભાવેન પન સુખુમરૂપપરિયાપન્નત્તા કબળીકારો આહારો સુખુમોવ હોતિ. સાપિ ચસ્સ વત્થુતો ઓળારિકતા સુખુમતા ચ ઉપાદાયુપાદાય વેદિતબ્બા.

કુમ્ભીલાનઞ્હિ આહારં ઉપાદાય મોરાનં આહારો સુખુમો. કુમ્ભીલા કિર પાસાણે ગિલન્તિ. તે ચ નેસં કુચ્છિપ્પત્તાવ વિલીયન્તિ. મોરા સપ્પવિચ્છિકાદિપાણે ખાદન્તિ. મોરાનં પન આહારં ઉપાદાય તરચ્છાનં આહારો સુખુમો. તે કિર તિવસ્સછડ્ડિતાનિ વિસાણાનિ ચેવ અટ્ઠીનિ ચ ખાદન્તિ. તાનિ ચ નેસં ખેળેન તેમિતમત્તેનેવ કન્દમૂલં વિય મુદુકાનિ હોન્તિ. તરચ્છાનમ્પિ આહારં ઉપાદાય હત્થીનં આહારો સુખુમો. તેપિ નાનારુક્ખસાખાયો

ખાદન્તિ. હત્થીનં આહારતો ગવયગોકણ્ણમિગાદીનં આહારો સુખુમો. તે કિર નિસ્સારાનિ નાનારુક્ખપણ્ણાદીનિ ખાદન્તિ. તેસમ્પિ આહારતો ગુન્નં આહારો સુખુમો. તે અલ્લસુક્ખતિણાનિ ખાદન્તિ. તેસં આહારતો સસાનં આહારો સુખુમો. સસાનં આહારતો સકુણાનં આહારો સુખુમો. સકુણાનં આહારતો પચ્ચન્તવાસીનં આહારો સુખુમો. પચ્ચન્તવાસીનં આહારતો ગામભોજકાનં આહારો સુખુમો. ગામભોજકાનં આહારતો રાજરાજમહામત્તાનં આહારો સુખુમો. તેસમ્પિ આહારતો ચક્કવત્તિનો આહારો સુખુમો. ચક્કવત્તિનો આહારતો ભુમ્મદેવાનં આહારો સુખુમો. ભુમ્મદેવાનં આહારતો ચાતુમહારાજિકાનં આહારો સુખુમો. એવં યાવ પરનિમ્મિતવસવત્તીનં આહારો વિત્થારેતબ્બો, તેસં આહારો સુખુમોત્વેવ નિટ્ઠં પત્તો.

એત્થ ચ ઓળારિકે વત્થુસ્મિં ઓજા પરિત્તા હોતિ દુબ્બલા, સુખુમે બલવતી. તથા હિ એકપત્તપૂરમ્પિ યાગું પીવતો મુહુત્તેનેવ જિઘચ્છિતો હોતિ, યંકઞ્ચિદેવ ખાદિતુકામો. સપ્પિં પન પસટમત્તં પિવિત્વા દિવસં અભોત્તુકામો હોતિ. તત્થ વત્થુ પરિસ્સમં વિનોદેતિ, ન પન સક્કોતિ પાલેતું. ઓજા પાલેતિ, ન સક્કોતિ પરિસ્સમં વિનોદેતું. દ્વે પન એકતો હુત્વા પરિસ્સમઞ્ચેવ વિનોદેન્તિ પાલેન્તિ ચાતિ.

ફસ્સો દુતિયોતિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિ છબ્બિધોપિ ફસ્સો. એતેસુ ચતૂસુ આહારેસુ દુતિયો આહારોતિ વેદિતબ્બો. દેસનાનયો એવ ચેસ. તસ્મા ઇમિના નામ કારણેન દુતિયો વા તતિયો વાતિ ઇદમેત્થ ન ગવેસિતબ્બં. **મનોસઞ્ચેતના**તિ ચેતના એવ વુચ્ચતિ. **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ ચિત્તં.

એત્થાહ, યદિ પચ્ચયટ્ઠો આહારટ્ઠો, અથ કસ્મા અઞ્ઞેસુપિ સત્તાનં પચ્ચયેસુ વિજ્જમાનેસુ ઇમેયેવ ચત્તારો વુત્તાતિ? વુચ્ચતે, અજ્ઝત્તિકસન્તતિયા વિસેસપચ્ચયત્તા. વિસેસપચ્ચયો હિ કબળીકારાહારભક્ખાનં સત્તાનં રૂપકાયસ્સ કબળીકારો આહારો. નામકાયે વેદનાય ફસ્સો, વિઞ્ઞાણસ્સ મનોસઞ્ચેતના, નામરૂપસ્સ વિઞ્ઞાણં. યથાહ –

> ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, અયં કાયો આહારટ્ઠિતિકો, આહારં પટિચ્ચ તિટ્ઠતિ, અનાહારો નો તિટ્ઠતિ. તથા ફસ્સપચ્ચયા વેદના, સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ’’ન્તિ.

કો પનેત્થ આહારો, કિં આહરતીતિ? કબળીકારાહારો ઓજટ્ઠમકરૂપાનિ આહરતિ. ફસ્સાહારો તિસ્સો વેદના, મનોસઞ્ચેતનાહારો તયો ભવે, વિઞ્ઞાણાહારો પટિસન્ધિનામરૂપન્તિ.

કથં? કબળીકારાહારો તાવ મુખે ઠપિતમત્તોયેવ અટ્ઠ રૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતિ. દન્તવિચુણ્ણિતં પન અજ્ઝોહરિયમાનં એકેકં સિત્થં અટ્ઠટ્ઠ રૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતિયેવ. એવં ઓજટ્ઠમકરૂપાનિ આહરતિ.

ફસ્સાહારો પન સુખવેદનિયો ફસ્સો ઉપ્પજ્જમાનો સુખવેદનં આહરતિ, તથા દુક્ખવેદનિયો દુક્ખં, અદુક્ખમસુખવેદનિયો અદુક્ખમસુખન્તિ એવં સબ્બથાપિ ફસ્સાહારો તિસ્સો વેદના આહરતિ.

મનોસઞ્ચેતનાહારો કામભવૂપગં કમ્મં કામભવં આહરતિ, રૂપારૂપભવૂપગાનિ તં તં ભવં. એવં સબ્બથાપિ મનોસઞ્ચેતનાહારો તયો ભવે આહરતિ.

વિઞ્ઞાણાહારો પન યે ચ પટિસન્ધિક્ખણે તંસમ્પયુત્તકા તયો ખન્ધા, યાનિ ચ તિસન્તતિવસેન તિંસરૂપાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સહજાતાદિપચ્ચયનયેન તાનિ આહરતીતિ વુચ્ચતિ. એવં વિઞ્ઞાણાહારો પટિસન્ધિનામરૂપં

આહરતીતિ.

એત્થ ચ મનોસઞ્ચેતનાહારો તયો ભવે આહરતીતિ સાસવા કુસલાકુસલચેતનાવ વુત્તા. વિઞ્ઞાણં પટિસન્ધિનામરૂપં આહરતીતિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમેવ વુત્તં . અવિસેસેન પન તંસમ્પયુત્તતંસમુટ્ઠાનધમ્માનં આહરણતો પેતે **આહારા**તિ વેદિતબ્બા.

એતેસુ ચતૂસુ આહારેસુ કબળીકારાહારો ઉપત્થમ્ભેન્તો આહારકિચ્ચં સાધેતિ. ફસ્સો ફુસન્તોયેવ, મનોસઞ્ચેતના આયૂહમાનાવ. વિઞ્ઞાણં વિજાનન્તમેવ.

કથં? કબળીકારાહારો હિ ઉપત્થમ્ભેન્તોયેવ કાયટ્ઠપનેન સત્તાનં ઠિતિયા હોતિ. કમ્મજનિતોપિ હિ અયં કાયો કબળીકારાહારેન ઉપત્થમ્ભિતો દસપિ વસ્સાનિ વસ્સસતમ્પિ યાવ આયુપરિમાણં તિટ્ઠતિ. યથા કિં? યથા માતુયા જનિતોપિ દારકો ધાતિયા થઞ્ઞાદીનિ પાયેત્વા પોસિયમાનોવ ચિરં તિટ્ઠતિ, યથા ચુપત્થમ્ભેન ઉપત્થમ્ભિતગેહં. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ‘‘યથા મહારાજ ગેહે પતન્તે અઞ્ઞેન દારુના ઉપત્થમ્ભેન્તિ, અઞ્ઞેન દારુના ઉપત્થમ્ભિતં સન્તં એવં તં ગેહં ન પતતિ, એવમેવ ખો મહારાજ અયં કાયો આહારટ્ઠિતિકો, આહારં પટિચ્ચ તિટ્ઠતી’’તિ.

એવં કબળીકારો આહારો ઉપત્થમ્ભેન્તો આહારકિચ્ચં સાધેતિ. એવં સાધેન્તોપિ ચ કબળીકારો આહારો દ્વિન્નં રૂપસન્તતીનં પચ્ચયો હોતિ આહારસમુટ્ઠાનસ્સ ચ ઉપાદિન્નસ્સ ચ. કમ્મજાનં અનુપાલકો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ. આહારસમુટ્ઠાનાનં જનકો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ.

ફસ્સો પન સુખાદિવત્થુભૂતં આરમ્મણં ફુસન્તોયેવ સુખાદિવેદનાપવત્તનેન સત્તાનં ઠિતિયા હોતિ. મનોસઞ્ચેતના કુસલાકુસલકમ્મવસેન આયૂહમાનાયેવ ભવમૂલનિપ્ફાદનતો સત્તાનં ઠિતિયા હોતિ. વિઞ્ઞાણં વિજાનન્તમેવ નામરૂપપ્પવત્તનેન સત્તાનં ઠિતિયા હોતિ.

એવં ઉપત્થમ્ભનાદિવસેન આહારકિચ્ચં સાધયમાનેસુ પનેતેસુ ચત્તારિ ભયાનિ દટ્ઠબ્બાનિ. સેય્યથિદં, કબળીકારાહારે નિકન્તિયેવ ભયં, ફસ્સે ઉપગમનમેવ, મનોસઞ્ચેતનાય આયૂહનમેવ, વિઞ્ઞાણે અભિનિપાતોયેવ ભયન્તિ. કિં કારણા? કબળીકારાહારે હિ નિકન્તિં કત્વા સીતાદીનં પુરેક્ખતા સત્તા આહારત્થાય મુદ્દાગણનાદિકમ્માનિ કરોન્તા અનપ્પકં દુક્ખં નિગચ્છન્તિ. એકચ્ચે ચ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વાપિ વેજ્જકમ્માદિકાય અનેસનાય આહારં પરિયેસન્તા દિટ્ઠેપિ ધમ્મે ગારય્હા હોન્તિ. સમ્પરાયેપિ તસ્સ સઙ્ઘાટિપિ આદિત્તા સમ્પજ્જલિતાતિઆદિના લક્ખણસંયુત્તે વુત્તનયેન સમણપેતા હોન્તિ. ઇમિનાવ તાવ કારણેન કબળીકારાહારે નિકન્તિયેવ ભયન્તિ વેદિતબ્બા.

ફસ્સં ઉપગચ્છન્તાપિ ફસ્સસ્સાદિનો પરેસં રક્ખિતગોપિતેસુ દારાદીસુ ભણ્ડેસુ અપરજ્ઝન્તિ. તે સહ ભણ્ડેન ભણ્ડસામિકા ગહેત્વા ખણ્ડાખણ્ડિકં વા છિન્દિત્વા સઙ્કારકૂટેસુ છડ્ડેન્તિ. રઞ્ઞો વા નિય્યાતેન્તિ. તતો ને રાજા વિવિધા કમ્મકારણા કારાપેતિ. કાયસ્સ ચ ભેદા દુગ્ગતિ નેસં પાટિકઙ્ખા હોતિ. ઇતિ ફસ્સસ્સાદમૂલકં દિટ્ઠધમ્મિકમ્પિ સમ્પરાયિકમ્પિ ભયં સબ્બમાગતમેવ હોતિ. ઇમિના કારણેન ફસ્સાહારે ઉપગમનમેવ ભયન્તિ વેદિતબ્બં.

કુસલાકુસલકમ્માયૂહનેનેવ પન તમ્મૂલકં તીસુ ભવેસુ ભયં સબ્બમાગતંયેવ હોતિ. ઇમિના કારણેન મનોસઞ્ચેતનાહારે આયૂહનમેવ ભયન્તિ વેદિતબ્બં.

પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણઞ્ચ યસ્મિં યસ્મિં ઠાને અભિનિપતતિ, તસ્મિં તસ્મિં ઠાને પટિસન્ધિનામરૂપં ગહેત્વાવ નિબ્બત્તતિ, તસ્મિઞ્ચ નિબ્બત્તે સબ્બભયાનિ નિબ્બત્તાનિયેવ હોન્તિ, તમ્મૂલકત્તાતિ, ઇમિના કારણેન વિઞ્ઞાણાહારે અભિનિપાતોયેવ ભયન્તિ વેદિતબ્બો.

એવં સભયેસુ પન ઇમેસુ આહારેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધો કબળીકારાહારે નિકન્તિપરિયાદાનત્થં ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, દ્વે જાયમ્પતિકા''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૬૩) નયેન **પુત્તમંસૂપમં** દેસેસિ. ફસ્સાહારે નિકન્તિપરિયાદાનત્થં ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, ગાવી નિચ્ચમ્મા''તિઆદિના નયેન **નિચ્ચમ્મગાવૂપમં** દેસેસિ. મનોસઞ્ચેતનાહારે નિકન્તિપરિયાદાનત્થં ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, અઙ્ગારકાસૂ''તિઆદિના નયેન **અઙ્ગારકાસૂપમં** દેસેસિ. વિઞ્ઞાણાહારે નિકન્તિપરિયાદાનત્થં ''સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, ચોરં આગુચારિ''ન્તિઆદિના નયેન **સત્તિસતાહતૂપમં** દેસેસિ.

તત્રાયં ભૂતમત્થં કત્વા સઙ્ખેપતો અત્થયોજના, દ્વે કિર જાયમ્પતિકા પુત્તં ગહેત્વા પરિત્તેન પાથેય્યેન યોજનસતિકં કન્તારમગ્ગં પટિપજ્જિંસુ. તેસં પઞ્ઞાસ યોજનાનિ ગન્ત્વા પાથેય્યં નિટ્ઠાસિ. તે ખુપ્પિપાસાતુરા વિરળચ્છાયાયં નિસીદિંસુ. તતો પુરિસો ભરિયં આહ ''ભદ્દે ઇતો સમન્તા પઞ્ઞાસ યોજનાનિ ગામો વા નિગમો વા નત્થિ, તસ્મા યં તં પુરિસેન કાતબ્બં બહુમ્પિ કસિગોરક્ખાદિકમ્મં, ન દાનિ સક્કા તં મયા કાતું, એહિ મં મારેત્વા ઉપડ્ઢમંસં ખાદિત્વા ઉપડ્ઢં પાથેય્યં કત્વા પુત્તેન સદ્ધિં કન્તારં નિત્થરાહી''તિ. સાપિ આહ ''સામિ મયા દાનિ યં તં ઇત્થિયા કાતબ્બં બહુમ્પિ સુત્તકન્તનાદિકમ્મં, તં કાતું ન સક્કા, એહિ મં મારેત્વા ઉપડ્ઢમંસં ખાદિત્વા ઉપડ્ઢં પાથેય્યં કત્વા પુત્તેન સદ્ધિં કન્તારં નિત્થરાહી''તિ. તતો સો તં આહ ''ભદ્દે માતુગામમરણેન દ્વિન્નં મરણં પઞ્ઞાયતિ. ન હિ મન્દો કુમારો માતરં વિના જીવિતું સક્કોતિ. યદિ પન મયં જીવામ, પુન દારકં લભેય્યામ, હન્દ દાનિ પુત્તકં મારેત્વા મંસં ગહેત્વા કન્તારં નિત્થરામા''તિ.

તતો માતા પુત્તમાહ ''તાત પિતુ સન્તિકં ગચ્છાહી''તિ. સો અગમાસિ. અથસ્સ પિતા ''મયા પુત્તકં પોસેસ્સામીતિ કસિગોરક્ખાદીહિ અનપ્પકં દુક્ખમનુભૂતં, ન સક્કોમિ પુત્તં મારેતું, ત્વંયેવ તવ પુત્તકં મારેહી''તિ વત્વા ''તાત માતુસન્તિકમેવ ગચ્છાહી''તિ આહ. સો અગમાસિ. અથસ્સ માતાપિ ''મયા પુત્તં પત્થેન્તિયા ગોવતકુક્કુરવતદેવતાયાચનાદીહિપિ તાવ અનપ્પકં દુક્ખં અનુભૂતં, કો પન વાદો કુચ્છિના પરિહરન્તિયા? ન સક્કાહં પુત્તં મારેતુ''ન્તિ વત્વા ''તાત પિતુસન્તિકંયેવ ગચ્છાહી''તિ આહ. એવં સો દ્વિન્નં અન્તરા ગચ્છન્તોયેવ મતો. તે તં દિસ્વા પરિદેવિત્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ મંસાનિ ગહેત્વા ખાદન્તા પક્કમિંસુ. તેસં સો પુત્તમંસાહારો નવહિ કારણેહિ પટિકુલત્તા નેવ દવાય હોતિ, ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય, કેવલં કન્તારનિત્થરણત્થાયેવ હોતિ.

કતમેહિ નવહિ કારણેહિ પટિક્કૂલોતિ ચે? સજાતિમંસતાય ઞાતિમંસતાય પુત્તમંસતાય પિયપુત્તમંસતાય તરુણમંસતાય આમકમંસતાય અગોરસમંસતાય અલોણતાય અધૂપિતતાયાતિ. તસ્મા યો ભિક્ખુ કબળીકારાહારં એવં પુત્તમંસસદિસં પસ્સતિ , સો તત્થ નિકન્તિં પરિયાદિયતિ. અયં તાવ **પુત્તમંસૂપમાયં** અત્થયોજના.

નિચ્ચમ્મગાવૂપમાયં પન યથા સા ગાવી ગીવતો યાવ ખુરા, તાવ ચમ્મં ઉદ્દાલેત્વા મુત્તા યં યદેવ નિસ્સાય તિટ્ઠતિ, તત્થ પાણકેહિ ખજ્જમાના દુક્ખસ્સેવાધિકરણં હોતિ, એવં ફસ્સોપિ યં યદેવ વત્થું આરમ્મણં વા નિસ્સાય

તિટ્ઠતિ, તંતંવત્થારમ્મણસમ્ભવસ્સ વેદયિતદુક્ખસ્સ અધિકરણમેવ હોતિ. તસ્મા યો ભિક્ખુ ફસ્સાહારં એવં નિચ્ચમ્મગાવિસદિસં પસ્સતિ , સો તત્થ નિકન્તિં પરિયાદિયતિ, અયં **નિચ્ચમ્મગાવૂપમાયં** અત્થયોજના.

અઙ્ગારકાસૂપમાયં પન યથા સા અઙ્ગારકાસુ, એવં મહાપરિળાહટ્ઠેન તયો ભવા. યથા નાનાબાહાસુ ગહેત્વા તત્થ ઉપકડ્ઢકા દ્વે પુરિસા, એવં ભવેસુ ઉપકડ્ઢનટ્ઠેન મનોસઞ્ચેતના. તસ્મા યો ભિક્ખુ મનોસઞ્ચેતનાહારં એવં અઙ્ગારકાસૂપકડ્ઢકપુરિસસદિસં પસ્સતિ, સો તત્થ નિકન્તિં પરિયાદિયતિ, અયં **અઙ્ગારકાસૂપમાયં** અત્થયોજના.

સત્તિસતાહતૂપમાયં પન યેન સો પુરિસો પુબ્બણ્હસમયે સત્તિસતેન હઞ્ઞતિ, તમસ્સ સરીરે વણમુખસતં કત્વા અન્તરા અટ્ઠત્વા વિનિવિજ્ઝિત્વા અપરભાગેયેવ પતતિ, એવં ઇતરાનિ દ્વે સત્તિસતાનિ, એવમસ્સ પતિતોકાસે અપતિત્વા અપતિત્વા ગતાહિ સત્તીહિ સબ્બસરીરં છિદ્દાવછિદ્દમેવ હોતિ, તસ્સ એકવણમુખેપિ ઉપ્પન્નસ્સ દુક્ખસ્સ પમાણં નત્થિ, કો પન વાદો તીસુ વણમુખસતેસુ? તત્થ સત્તિનિપાતકાલો વિય પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણનિબ્બત્તકાલો. વણમુખજનનં વિય ખન્ધજનનં. વણમુખેસુ દુક્ખવેદનુપ્પાદો વિય જાતેસુ ખન્ધેસુ વટ્ટમૂલકનાનાવિધદુક્ખુપ્પાદો. અપરો નયો, આગુચારી પુરિસો વિય પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં. તસ્સ સત્તિઘાતેહિ ઉપ્પન્નવણમુખાનિ વિય વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપં. વણમુખપચ્ચયા તસ્સ પુરિસસ્સ કક્ખળદુક્ખુપ્પાદો વિય નામરૂપપચ્ચયા વિઞ્ઞાણસ્સ દ્વત્તિંસકમ્મકારણઅટ્ઠનવુતિરોગાદિવસેન નાનપ્પકારકદુક્ખુપ્પાદો દટ્ઠબ્બો. તસ્મા યો ભિક્ખુ વિઞ્ઞાણાહારં એવં સત્તિસતાહતસદિસં પસ્સતિ. સો તત્થ નિકન્તિં પરિયાદિયતિ, અયં **સત્તિસતાહતૂપમાયં** અત્થયોજના.

સો એવં ઇમેસુ આહારેસુ નિકન્તિં પરિયાદિયન્તો ચત્તારોપિ આહારે પરિજાનાતિ, યેસુ પરિઞ્ઞાતેસુ સબ્બમ્પિ પરિઞ્ઞાતં વત્થુ પરિઞ્ઞાતમેવ હોતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘કબળીકારે, ભિક્ખવે, આહારે પરિઞ્ઞાતે પઞ્ચકામગુણિકો રાગો પરિઞ્ઞાતો હોતિ. પઞ્ચકામગુણિકે રાગે પરિઞ્ઞાતે નત્થિ તં સંયોજનં, યેન સંયોજનેન સંયુત્તો અરિયસાવકો પુન ઇમં લોકં આગચ્છેય્ય. ફસ્સે, ભિક્ખવે, આહારે પરિઞ્ઞાતે તિસ્સો વેદના પરિઞ્ઞાતા હોન્તિ. તીસુ વેદનાસુ પરિઞ્ઞાતાસુ અરિયસાવકસ્સ નત્થિ કિઞ્ચિ ઉત્તરિકરણીયન્તિ વદામિ. મનોસઞ્ચેતનાય, ભિક્ખવે, આહારે પરિઞ્ઞાતે તિસ્સો તણ્હા પરિઞ્ઞાતા હોન્તિ. તીસુ તણ્હાસુ પરિઞ્ઞાતાસુ અરિયસાવકસ્સ નત્થિ કિઞ્ચિ ઉત્તરિકરણીયન્તિ વદામિ. વિઞ્ઞાણે, ભિક્ખવે, આહારે પરિઞ્ઞાતે નામરૂપં પરિઞ્ઞાતં હોતિ. નામરૂપે પરિઞ્ઞાતે અરિયસાવકસ્સ નત્થિ કિઞ્ચિ ઉત્તરિકરણીયન્તિ વદામી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૩).

તણ્હાસમુદયા આહારસમુદયોતિ પુરિમતણ્હાસમુદયા પટિસન્ધિકાનં આહારાનં સમુદયો નિબ્બત્તો હોતીતિ અત્થો. કથં? પટિસન્ધિક્ખણે હિ તિસન્તતિવસેન ઉપ્પન્નસમતિંસરૂપબ્ભન્તરે જાતા ઓજા અત્થિ. અયં તણ્હાપચ્ચયા નિબ્બત્તો ઉપાદિન્નકકબળીકારાહારો. પટિસન્ધિચિત્તસમ્પયુત્તા પન ફસ્સચેતના સયઞ્ચ ચિત્તં વિઞ્ઞાણન્તિ ઇમે તણ્હાપચ્ચયા નિબ્બત્તા ઉપાદિન્નકફસ્સમનોસઞ્ચેતના વિઞ્ઞાણાહારાતિ. એવં તાવ પુરિમતણ્હાસમુદયા પટિસન્ધિકાનં આહારાનં સમુદયો વેદિતબ્બો. યસ્મા પનિધ ઉપાદિન્નકાપિ અનુપાદિન્નકાપિ આહારા મિસ્સેત્વા કથિતા, તસ્મા અનુપાદિન્નકાનમ્પિ એવં તણ્હાસમુદયા આહારસમુદયો વેદિતબ્બો . અટ્ઠલોભસહગતચિત્તસમુટ્ઠિતેસુ હિ રૂપેસુ ઓજા અત્થિ, અયં સહજાતતણ્હાપચ્ચયા નિબ્બત્તો

અનુપાદિન્નકકબળીકારાહારો. લોભસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા પન ફસ્સચેતના સયઞ્ચ ચિત્તં વિઞ્ઞાણન્તિ ઇમે તણ્હાપચ્ચયા નિબ્બત્તા અનુપાદિન્નકફસ્સમનોસઞ્ચેતના વિઞ્ઞાણાહારાતિ.

તણ્હાનિરોધા આહારનિરોધોતિ ઇમિસ્સા ઉપાદિન્નકાનઞ્ચ અનુપાદિન્નકાનઞ્ચ આહારાનં પચ્ચયભૂતાય તણ્હાય નિરોધેન આહારનિરોધો પઞ્ઞાયતિ. સેસં વુત્તનયમેવ. અયં પન વિસેસો, ઇધ ચત્તારિપિ સચ્ચાનિ સરૂપેનેવ વુત્તાનિ. યથા ચ ઇધ, એવં ઇતો ઉત્તરિમ્પિ સબ્બવારેસૂતિ. તસ્મા સબ્બત્થ અસમ્મુય્હન્તેન સચ્ચાનિ ઉદ્ધરિતબ્બાનિ. સબ્બવારેસુ ચ ''એત્તાવતાપિ ખો આવુસો''તિ ઇદં દેસનાનિય્યાતનં તત્થ તત્થ દેસિતધમ્મવસેન યોજેતબ્બં. તસ્સ ઇધ તાવ અયં યોજના **એત્તાવતાપી**તિ ઇમાય આહારદેસનાય વુત્તમનસિકારપ્પટિવેધવસેનાપીતિ વુત્તં હોતિ. એસ નયો સબ્બત્થાપિ.

આહારવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સચ્ચવારવણ્ણના

૯૧. ઇદાનિ ''સાધાવુસો''તિ પુરિમનયેનેવ થેરસ્સ ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા તે ભિક્ખૂ ઉત્તરિમ્પિ પઞ્હં પુચ્છિંસુ. થેરો ચ નેસં અઞ્ઞેનપિ પરિયાયેન બ્યાકાસિ. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ સબ્બવારેસુ. તસ્મા ઇતો પરં એવરૂપાનિ વચનાનિ અનામસિત્વા યેન યેન પરિયાયેન બ્યાકરોતિ, તસ્સ તસ્સેવ અત્થં વણ્ણયિસ્સામ. ઇમસ્સ પન વારસ્સ સઙ્ખેપદેસનાયં **દુક્ખઞ્ચ પજાનાતી**તિ એત્થ **દુક્ખ**ન્તિ દુક્ખસચ્ચં. વિત્થારદેસનાયં પન યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** સચ્ચનિદ્દેસે વુત્તમેવાતિ.

સચ્ચવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

જરામરણવારવણ્ણના

૯૨. ઇતો પરં પટિચ્ચસમુપ્પાદવસેન દેસના હોતિ. તત્થ જરામરણવારે તાવ **તેસં તેસ**ન્તિ અયં સઙ્ખેપતો અનેકેસં સત્તાનં સાધારણનિદ્દેસોતિ ઞાતબ્બો. યા દેવદત્તસ્સ જરા, યા સોમદત્તસ્સ જરાતિ એવઞ્હિ દિવસમ્પિ કથેન્તસ્સ નેવ સત્તા પરિયાદાનં ગચ્છન્તિ. ઇમેહિ પન દ્વીહિ પદેહિ ન કોચિ સત્તો અપરિયાદિન્નો હોતિ. તસ્મા વુત્તં ''અયં સઙ્ખેપતો અનેકેસં સત્તાનં સાધારણનિદ્દેસો''તિ.

તમ્હિ તમ્હીતિ અયં ગતિજાતિવસેન અનેકેસં નિકાયાનં સાધારણનિદ્દેસો. **સત્તનિકાયે**તિ સાધારણનિદ્દેસેન નિદ્દિટ્ઠસ્સ સરૂપનિદસ્સનં. **જરા જીરણતા**તિઆદીસુ પન **જરા**તિ સભાવનિદ્દેસો. **જીરણતા**તિ આકારનિદ્દેસો. **ખણ્ડિચ્ચ**ન્તિઆદયો કાલાતિક્કમે કિચ્ચનિદ્દેસા. પચ્છિમા દ્વે પકતિનિદ્દેસા. અયઞ્હિ **જરા**તિ ઇમિના પદેન સભાવતો દીપિતા, તેનસ્સાયં સભાવનિદ્દેસો. **જીરણતા**તિ ઇમિના આકારતો. તેનસ્સાયં આકારનિદ્દેસો. **ખણ્ડિચ્ચ**ન્તિ ઇમિના કાલાતિક્કમે દન્તનખાનં ખણ્ડિતભાવકરણકિચ્ચતો. **પાલિચ્ચ**ન્તિ ઇમિના કેસલોમાનં પલિતભાવકરણકિચ્ચતો. **વલિત્તચતા**તિ ઇમિના મંસં મિલાપેત્વા તચે વલિત્તભાવકરણકિચ્ચતો દીપિતા. તેનસ્સા ઇમે **ખણ્ડિચ્ચ**ન્તિઆદયો તયો કાલાતિક્કમે કિચ્ચનિદ્દેસા. તેહિ ઇમેસં વિકારાનં દસ્સનવસેન પાકટીભૂતા પાકટજરા દસ્સિતા. યથેવ હિ ઉદકસ્સ વા અગ્ગિનો વા વાતસ્સ વા તિણરુક્ખાદીનં સમ્ભગ્ગપલિભગ્ગતાય વા ઝામતાય વા ગતમગ્ગો પાકટો

હોતિ, ન ચ સો ગતમગ્ગો તાનેવ ઉદકાદીનિ, એવમેવ જરાય દન્તાદીસુ ખણ્ડિચ્ચાદિવસેન ગતમગ્ગો પાકટો, ચક્ખું ઉમ્મીલેત્વાપિ ગય્હતિ. ન ચ ખણ્ડિચ્ચાદીનેવ જરા, ન હિ જરા ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા હોતિ.

આયુનો સંહાનિ ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકોતિ ઇમેહિ પન પદેહિ કાલાતિક્કમેયેવ અભિબ્યત્તતાય આયુક્ખયચક્ખાદિઇન્દ્રિયપરિપાકસઞ્ઞિતાય પકતિયા દીપિતા. તેનસ્સિમે પચ્છિમા દ્વે પકતિનિદ્દેસાતિ વેદિતબ્બા.

તત્થ યસ્મા જરં પત્તસ્સ આયુ હાયતિ, તસ્મા જરા ''આયુનો સંહાની''તિ ફલૂપચારેન વુત્તા . યસ્મા ચ દહરકાલે સુપ્પસન્નાનિ સુખુમમ્પિ અત્તનો વિસયં સુખેનેવ ગણ્હનસમત્થાનિ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ જરં પત્તસ્સ પરિપક્કાનિ આલુળિતાનિ અવિસદાનિ ઓળારિકમ્પિ અત્તનો વિસયં ગહેતું અસમત્થાનિ હોન્તિ, તસ્મા ''ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકો''તિપિ ફલૂપચારેનેવ વુત્તા. સા પનાયં એવં નિદ્દિટ્ઠા સબ્બાપિ જરા પાકટા પટિચ્છન્નાતિ દુવિધા હોતિ.

તત્થ દન્તાદીસુ ખણ્ડભાવાદિદસ્સનતો રૂપધમ્મેસુ જરા **પાકટજરા** નામ. અરૂપધમ્મેસુ પન તાદિસસ્સ વિકારસ્સ અદસ્સનતો **પટિચ્છન્નજરા** નામ. તત્થ ય્વાયં ખણ્ડાદિભાવો દિસ્સતિ, સો તાદિસાનં દન્તાદીનં સુવિઞ્ઞેય્યત્તા વણ્ણોયેવ, તં ચક્ખુના દિસ્વા મનોદ્વારેન ચિન્તેત્વા ''ઇમે દન્તા જરાય પહટા''તિ જરં જાનાતિ ઉદકટ્ઠાને બદ્ધાનિ ગોસીસાદીનિ ઓલોકેત્વા હેટ્ઠા ઉદકસ્સ અત્થિભાવં જાનનં વિય. પુન અવીચિ સવીચીતિ એવમ્પિ દુવિધા હોતિ. તત્થ મણિકનકરજતપવાળસૂરિયાદીનં મન્દદસકાદીસુ પાણીનં વિય પુપ્ફફલપલ્લવાદીસુ ચ અપાણીનં વિય અન્તરન્તરા વણ્ણવિસેસાદીનં દુવિઞ્ઞેય્યત્તા જરા **અવીચિજરા** નામ, નિરન્તરજરાતિ અત્થો. તતો અઞ્ઞેસુ પન યથાવુત્તેસુ અન્તરન્તરા વણ્ણવિસેસાદીનં સુવિઞ્ઞેય્યત્તા જરા **સવીચિજરા** નામાતિ વેદિતબ્બા.

ઇતો પરં, **તેસં તેસ**ન્તિઆદિ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ચુતિ ચવનતા**તિઆદીસુ પન **ચુતી**તિ ચવનકવસેન વુચ્ચતિ, એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધાનં સામઞ્ઞવચનમેતં. **ચવનતા**તિ ભાવવચનેન લક્ખણનિદસ્સનં. **ભેદો**તિ ચુતિક્ખન્ધાનં ભઙ્ગુપ્પત્તિપરિદીપનં. **અન્તરધાન**ન્તિ ઘટસ્સેવ ભિન્નસ્સ ભિન્નાનં ચુતિક્ખન્ધાનં યેન કેનચિ પરિયાયેન ઠાનાભાવપરિદીપનં. **મચ્ચુ મરણ**ન્તિ મચ્ચુસઙ્ખાતં મરણં. તેન **સમુચ્છેદમરણા**દીનિ નિસેધેતિ. **કાલો** નામ અન્તકો, તસ્સ કિરિયાતિ **કાલકિરિયા**. એતેન લોકસમ્મુતિયા મરણં દીપેતિ.

ઇદાનિ પરમત્થેન દીપેતું, **ખન્ધાનં ભેદો**તિઆદિમાહ. પરમત્થેન હિ ખન્ધાયેવ ભિજ્જન્તિ, ન સત્તો નામ કોચિ મરતિ. ખન્ધેસુ પન ભિજ્જમાનેસુ સત્તો મરતિ, ભિન્નેસુ મતોતિ વોહારો હોતિ.

એત્થ ચ ચતુવોકારવસેન ખન્ધાનં ભેદો, એકવોકારવસેન કળેવરસ્સ નિક્ખેપો. ચતુવોકારવસેન વા ખન્ધાનં ભેદો, સેસદ્વયવસેન કળેવરસ્સ નિક્ખેપો વેદિતબ્બો. કસ્મા? ભવદ્વયેપિ રૂપકાયસઙ્ખાતસ્સ કળેવરસ્સ સમ્ભવતો. અથ વા યસ્મા ચ ચાતુમહારાજિકાદીસુ ખન્ધા ભિજ્જન્તેવ, ન કિઞ્ચિ નિક્ખિપન્તિ, તસ્મા તેસં વસેન ખન્ધાનં ભેદો, મનુસ્સાદીસુ કળેવરસ્સ નિક્ખેપો. એત્થ ચ કળેવરસ્સ નિક્ખેપકારણતો મરણં કળેવરસ્સ નિક્ખેપોતિ વુત્તન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

ઇતિ અયઞ્ચ જરા ઇદઞ્ચ મરણં. ઇદં વુચ્ચતાવુસોતિ ઇદં ઉભયમ્પિ એકતો કત્વા જરામરણન્તિ કથીયતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

જરામરણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

જાતિવારવણ્ણના

૯૩. જાતિવારે **જાતિ સઞ્જાતી**તિઆદીસુ જાયનટ્ઠેન **જાતિ**, સા અપરિપુણ્ણાયતનવસેન યુત્તા. સઞ્જાયનટ્ઠેન **સઞ્જાતિ**, સા પરિપુણ્ણાયતનવસેન યુત્તા. ઓક્કમનટ્ઠેન **ઓક્કન્તિ**, સા અણ્ડજજલાબુજવસેન યુત્તા. તે હિ અણ્ડકોસઞ્ચ વત્થિકોસઞ્ચ ઓક્કમન્તા પવિસન્તા વિય પટિસન્ધિં ગણ્હન્તિ. અભિનિબ્બત્તનટ્ઠેન **અભિનિબ્બત્તિ**, સા સંસેદજઓપપાતિકવસેન યુત્તા, તે હિ પાકટાયેવ હુત્વા નિબ્બત્તન્તિ. અયં તાવ વોહારદેસના.

ઇદાનિ પરમત્થદેસના હોતિ. ખન્ધાયેવ હિ પરમત્થતો પાતુભવન્તિ, ન સત્તો. તત્થ ચ **ખન્ધાનન્તિ** એકવોકારભવે એકસ્સ ચતુવોકારભવે ચતુન્નં પઞ્ચવોકારભવે પઞ્ચન્નમ્પિ ગહણં વેદિતબ્બં. **પાતુભાવો**તિ ઉપ્પત્તિ. **આયતનાનન્તિ** એત્થ તત્ર તત્ર ઉપ્પજ્જમાનાયતનવસેનેવ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **પટિલાભો**તિ સન્તતિયં પાતુભાવોયેવ. પાતુભવન્તાનેવ હિ તાનિ પટિલદ્ધાનિ નામ હોન્તિ. **અયં વુચ્ચતાવુસો જાતી**તિ ઇમિના પદેન વોહારતો પરમત્થતો ચ દેસિતાય જાતિયા નિગમનં કરોતીતિ. **ભવસમુદયા**તિ એત્થ પન જાતિયા પચ્ચયભૂતો કમ્મભવો વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

જાતિવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભવવારવણ્ણના

૯૪. ભવવારે **કામભવો**તિ કમ્મભવો ચ ઉપપત્તિભવો ચ. તત્થ **કમ્મભવો** નામ કામભવૂપગં કમ્મમેવ. તઞ્હિ ઉપપત્તિભવસ્સ કારણત્તા ‘‘સુખો બુદ્ધાનમુપ્પાદો (ધ॰ પ॰ ૧૯૪) દુક્ખો પાપસ્સ ઉચ્ચયો’’તિઆદીનિ (ધ॰ પ॰ ૧૧૭) વિય ફલવોહારેન ભવોતિ વુત્તં. **ઉપપત્તિભવો** નામ તેન કમ્મેન નિબ્બત્તં ઉપાદિન્નખન્ધપઞ્ચકં. તઞ્હિ તત્થ ભવતીતિ કત્વા **ભવો**તિ વુત્તં. એવં સબ્બથાપિ ઇદં કમ્મઞ્ચ ઉપપત્તિ ચ ઉભયમ્પેતમિધ ‘‘કામભવો’’તિ વુત્તં. એસ નયો **રૂપારૂપભવેસુ. ઉપાદાનસમુદયા**તિ એત્થ પન ઉપાદાનં કુસલકમ્મભવસ્સ ઉપનિસ્સયવસેનેવ પચ્ચયો હોતિ. અકુસલકમ્મભવસ્સ ઉપનિસ્સયવસેનપિ સહજાતાદિવસેનપિ. ઉપપત્તિભવસ્સ પન સબ્બસ્સાપિ ઉપનિસ્સયવસેનેવ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

ભવવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપાદાનવારવણ્ણના

૯૫. ઉપાદાનવારે **કામુપાદાનન્તિ**આદીસુ વત્થુકામં ઉપાદિયતિ એતેન, સયં વા તં ઉપાદિયતીતિ **કામુપાદાનં**. કામો ચ સો ઉપાદાનઞ્ચાતિ વા કામુપાદાનં. **ઉપાદાનન્તિ** દળ્હગ્ગહણં વુચ્ચતિ. દળ્હત્થો હિ એત્થ ઉપસદ્દો, ‘‘ઉપાયાસ ઉપકટ્ઠા’’તિઆદીસુ વિય પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સેતં અધિવચનં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પનેતં ‘‘તત્થ કતમં કામુપાદાનં, યો કામેસુ કામચ્છન્દો’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨૨૦; વિભ॰ ૯૩૮) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

તથા દિટ્ઠિ ચ સા ઉપાદાનઞ્ચાતિ **દિટ્ઠુપાદાનં**. અથ વા દિટ્ઠિં ઉપાદિયતિ, ઉપાદિયન્તિ વા એતેન દિટ્ઠિન્તિ દિટ્ઠુપાદાનં. ઉપાદિયતિ હિ પુરિમદિટ્ઠિં ઉત્તરદિટ્ઠિ. ઉપાદિયન્તિ ચ તાય દિટ્ઠિં. યથાહ ‘‘સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચ, ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭), સીલબ્બતુપાદાનઅત્તવાદુપાદાનવજ્જસ્સ

સબ્બદિટ્ઠિગતસ્સેતં અધિવચનં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પનેતં ‘‘તત્થ કતમં દિટ્ઠુપાદાનં નત્થિ દિન્ન’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨૨૦; વિભ॰ ૯૩૮) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

તથા સીલબ્બતં ઉપાદિયન્તિ એતેન, સયં વા તં ઉપાદિયતિ, સીલબ્બતઞ્ચ તં ઉપાદાનઞ્ચાતિ વા **સીલબ્બતુપાદાનં**. ગોસીલગોવતાદીનિ હિ એવં સુદ્ધીતિ અભિનિવેસતો સયમેવ ઉપાદાનાનિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પનેતં ‘‘તત્થ કતમં સીલબ્બતુપાદાનં, ઇતો બહિદ્ધા સમણબ્રાહ્મણાનં સીલેન સુદ્ધી’’તિ વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

ઇદાનિ વદન્તિ એતેનાતિ **વાદો**. ઉપાદિયન્તિ એતેનાતિ **ઉપાદાનં**. કિં વદન્તિ, ઉપાદિયન્તિ વા? અત્તાનં. અત્તનો વાદુપાદાનં **અત્તવાદુપાદાનં**. અત્તવાદમત્તમેવ વા અત્તાતિ ઉપાદિયતિ એતેનાતિ અત્તવાદુપાદાનં, વીસતિવત્થુકાય સક્કાયદિટ્ઠિયા એતં અધિવચનં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પનેતં ‘‘તત્થ કતમં અત્તવાદુપાદાનં, ઇધ અસ્સુતવા પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨૨૩) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

તણ્હાસમુદયાતિ એત્થ તણ્હા કામુપાદાનસ્સ ઉપનિસ્સયવસેન અનન્તરસમનન્તરનત્થિવિગતાસેવનવસેન વા પચ્ચયો. અવસેસાનં પન સહજાતાદિવસેનાપિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

ઉપાદાનવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તણ્હાવારવણ્ણના

૯૬. તણ્હાવારે **રૂપતણ્હા**...પે॰... **ધમ્મતણ્હા**તિ એવં ચક્ખુદ્વારાદીસુ જવનવીથિયં પવત્તાય તણ્હાય ‘‘સેટ્ઠિપુત્તો બ્રાહ્મણપુત્તો’’તિ એવમાદીસુ પિતિતો નામં વિય પિતિસદિસારમ્મણતો નામં. એત્થ ચ રૂપારમ્મણા તણ્હા, રૂપે તણ્હાતિ **રૂપતણ્હા**. સા કામરાગભાવેન રૂપં અસ્સાદેન્તી પવત્તમાના **કામતણ્હા**. સસ્સતદિટ્ઠિસહગતરાગભાવેન રૂપં નિચ્ચં ધુવં સસ્સતન્તિ એવં અસ્સાદેન્તી પવત્તમાના **ભવતણ્હા**. ઉચ્છેદદિટ્ઠિસહગતરાગભાવેન રૂપં ઉચ્છિજ્જતિ વિનસ્સતિ પેચ્ચ ન ભવિસ્સતીતિ એવં અસ્સાદેન્તી પવત્તમાના **વિભવતણ્હા**તિ એવં તિવિધા હોતિ. યથા ચ રૂપતણ્હા, તથા સદ્દતણ્હાદયોપીતિ એતાનિ અટ્ઠારસ તણ્હાવિચરિતાનિ હોન્તિ. તાનિ અજ્ઝત્તરૂપાદીસુ અટ્ઠારસ, બહિદ્ધારૂપાદીસુ અટ્ઠારસાતિ છત્તિંસ. ઇતિ અતીતાનિ છત્તિંસ, અનાગતાનિ છત્તિંસ, પચ્ચુપ્પન્નાનિ છત્તિંસાતિ અટ્ઠસતં. ‘‘અજ્ઝત્તિકસ્સુપાદાય ‘અસ્મી’તિ હોતિ , ‘ઇત્થસ્મી’તિ હોતી’’તિ (વિભ॰ ૯૭૩-૯૭૪) વા એવમાદીના અજ્ઝત્તિકરૂપાદિનિસ્સિતાનિ અટ્ઠારસ, ‘‘બાહિરસ્સુપાદાય ‘ઇમિના અસ્મી’તિ હોતિ, ‘ઇમિના ઇત્થસ્મી’તિ હોતી’’તિ વા (વિભ॰ ૯૭૫) એવમાદિના બાહિરરૂપાદિનિસ્સિતાનિ અટ્ઠારસાતિ છત્તિંસ. ઇતિ અતીતાનિ છત્તિંસ, અનાગતાનિ છત્તિંસ, પચ્ચુપ્પન્નાનિ છત્તિંસાતિ એવમ્પિ **અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાનિ** હોન્તિ. પુન સઙ્ગહે કરીયમાને રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ છળેવ તણ્હાકાયા તિસ્સોયેવ કામતણ્હાદયો હોન્તીતિ એવં –

નિદ્દેસત્થેન નિદ્દેસ-વિત્થારા વિત્થારસ્સ ચ;
પુન સઙ્ગહતો તણ્હા, વિઞ્ઞાતબ્બા વિભાવિનાતિ.

વેદનાસમુદયાતિ એત્થ પન **વેદના**તિ વિપાકવેદના અધિપ્પેતા. સા કથં છસુ દ્વારેસુ તણ્હાય પચ્ચયો હોતીતિ ચે? અસ્સાદનીયતો. સુખાય હિ વેદનાય અસ્સાદનેન સત્તા વેદનં મમાયન્તા વેદનાય તણ્હં ઉપ્પાદેત્વા

વેદનારાગરત્તા હુત્વા ચક્ખુદ્વારે ઇટ્ઠમેવ રૂપં પત્થેન્તિ, લદ્ધા ચ નં અસ્સાદેન્તિ, આરમ્મણદાયકાનઞ્ચ ચિત્તકારાદીનં સક્કારં કરોન્તિ. તથા સોતદ્વારાદીસુ ઇટ્ઠે ચ સદ્દાદયો પત્થેન્તિ, લદ્ધા ચ ને અસ્સાદેન્તિ, આરમ્મણદાયકાનઞ્ચ વીણાવાદક-ગન્ધિકસૂદ-તન્તવાય-નાનાવિધસિપ્પસન્દસ્સકાદીનં સક્કારં કરોન્તિ. યથા કિં? યથા પુત્તસિનેહેન પુત્તં મમાયન્તા ધાતિયા સક્કારં કરોન્તિ, સપ્પાયસપ્પિખીરાદીનિયેવ નં પાયેન્તિ ચેવ ભોજેન્તિ ચ. સેસં વુત્તનયમેવ.

તણ્હાવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વેદનાવારવણ્ણના

૯૭. વેદનાવારે **વેદનાકાયા**તિ વેદનાસમૂહા. **ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના…પે॰… મનોસમ્ફસ્સજા વેદના**તિ એતં ‘‘ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના અત્થિ કુસલા, અત્થિ અકુસલા, અત્થિ અબ્યાકતા’’તિ (વિભ॰ ૩૪) એવં વિભઙ્ગે આગતત્તા ચક્ખુદ્વારાદીસુ પવત્તાનં કુસલાકુસલાબ્યાકતવેદનાનં ‘‘સારિપુત્તો, મન્તાણિપુત્તો’’તિ એવમાદીસુ માતિતો નામં વિય માતિસદિસવત્થુતો નામં. વચનત્થો પનેત્થ ચક્ખુસમ્ફસ્સહેતુ જાતા વેદના **ચક્ખુસમ્ફસ્સજા વેદના**તિ. એસ નયો સબ્બત્થ. અયં તાવેત્થ સબ્બસઙ્ગાહિકકથા . વિપાકવસેન પન ચક્ખુદ્વારે દ્વે ચક્ખુવિઞ્ઞાણાનિ, દ્વે મનોધાતુયો, તિસ્સો મનોવિઞ્ઞાણધાતુયોતિ એતાહિ સમ્પયુત્તવસેન વેદના વેદિતબ્બા. એસ નયો સોતદ્વારાદીસુ. મનોદ્વારે મનોવિઞ્ઞાણધાતુસમ્પયુત્તાવ.

ફસ્સસમુદયાતિ એત્થ પન પઞ્ચદ્વારે પઞ્ચવત્થુકવેદનાનં સહજાતચક્ખુસમ્ફસ્સાદિસમુદયા સમુદયો હોતિ. અવસેસાનં ચક્ખુસમ્ફસ્સાદયો ઉપનિસ્સયાદિવસેન પચ્ચયા. મનોદ્વારે તદારમ્મણવેદનાનં અદ્વારિકાનઞ્ચ પટિસન્ધિભવઙ્ગચુતિવેદનાનં સહજાતમનોસમ્ફસ્સસમુદયા સમુદયો હોતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવ.

વેદનાવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ફસ્સવારવણ્ણના

૯૮. ફસ્સવારે **ચક્ખુસમ્ફસ્સો**તિ ચક્ખુમ્હિ સમ્ફસ્સો. એસ નયો સબ્બત્થ. **ચક્ખુસમ્ફસ્સો…પે॰… કાયસમ્ફસ્સો**તિ એત્તાવતા ચ કુસલાકુસલવિપાકા પઞ્ચવત્થુકા દસ સમ્ફસ્સા વુત્તા હોન્તિ. **મનોસમ્ફસ્સો**તિ ઇમિના સેસા બાવીસતિ લોકિયવિપાકમનસમ્પયુત્તફસ્સા. **સળાયતનસમુદયા**તિ છન્નં ચક્ખાદીનં આયતનાનં સમુદયેન ઇમસ્સ છબ્બિધસ્સાપિ સમ્ફસ્સસ્સ સમુદયો હોતીતિ વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

ફસ્સવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સળાયતનવારવણ્ણના

૯૯. સળાયતનવારે **ચક્ખાયતન**ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ખન્ધનિદ્દેસે ચેવ આયતનનિદ્દેસે ચ વુત્તનયમેવ. **નામરૂપસમુદયા**તિ એત્થ પન યં નામં યઞ્ચ રૂપં, યઞ્ચ નામરૂપં યસ્સ આયતનસ્સ પચ્ચયો હોતિ, તસ્સ વસેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** પટિચ્ચસમુપ્પાદનિદ્દેસે વુત્તનયેન નામરૂપસમુદયા સળાયતનસમુદયો વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તપ્પકારમેવાતિ.

સળાયતનવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નામરૂપવારવણ્ણના

૧૦૦. નામરૂપવારે નમનલક્ખણં **નામં**. રુપ્પનલક્ખણં **રૂપં**. વિત્થારવારે પનસ્સ **વેદના**તિ વેદનાક્ખન્ધો. **સઞ્ઞા**તિ સઞ્ઞાક્ખન્ધો. **ચેતના ફસ્સો મનસિકારો**તિ સઙ્ખારક્ખન્ધો વેદિતબ્બો. કામઞ્ચ અઞ્ઞેપિ સઙ્ખારક્ખન્ધસઙ્ગહિતા ધમ્મા સન્તિ, ઇમે પન તયો સબ્બદુબ્બલેસુપિ ચિત્તેસુ સન્તિ. તસ્મા એતેસંયેવ વસેનેત્થ સઙ્ખારક્ખન્ધોપિ દસ્સિતો. **ચત્તારિ ચ મહાભૂતાની**તિ એત્થ **ચત્તારી**તિ ગણનપરિચ્છેદો. **મહાભૂતાની**તિ પથવીઆપતેજવાયાનમેતં અધિવચનં. યેન પન કારણેન તાનિ મહાભૂતાનીતિ વુચ્ચન્તિ, યો ચેત્થ અઞ્ઞો વિનિચ્છયનયો, સો સબ્બો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** રૂપક્ખન્ધનિદ્દેસે વુત્તો.

ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાયાતિ એત્થ પન **ચતુન્ન**ન્તિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં, ચત્તારિ ચ મહાભૂતાનીતિ વુત્તં હોતિ. **ઉપાદાયા**તિ ઉપાદિયિત્વા, ગહેત્વાતિ અત્થો. નિસ્સાયાતિપિ એકે. વત્તમાનન્તિ અયઞ્ચેત્થ પાઠસેસો. સમૂહત્થે વા એતં સામિવચનં. તેન ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં સમૂહં ઉપાદાય પવત્તમાનં રૂપન્તિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. એવં સબ્બત્થાપિ યાનિ ચત્તારિ પથવીઆદીનિ મહાભૂતાનિ, યઞ્ચ ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય વત્તમાનં ચક્ખાયતનાદિભેદેન અભિધમ્મપાળિયમેવ વુત્તં તેવીસતિવિધં રૂપં, તં સબ્બમ્પિ ''રૂપ''ન્તિ વેદિતબ્બં. **વિઞ્ઞાણસમુદયા**તિ એત્થ પન યં વિઞ્ઞાણં યસ્સ નામસ્સ યસ્સ ચ રૂપસ્સ યસ્સ ચ નામરૂપસ્સ પચ્ચયો હોતિ, તસ્સ વસેન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** પટિચ્ચસમુપ્પાદનિદ્દેસે વુત્તનયેનેવ વિઞ્ઞાણસમુદયા નામરૂપસમુદયો વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

નામરૂપવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિઞ્ઞાણવારવણ્ણના

૧૦૧. વિઞ્ઞાણવારે **ચક્ખુવિઞ્ઞાણ**ન્તિ ચક્ખુમ્હિ વિઞ્ઞાણં, ચક્ખુતો વા જાતં વિઞ્ઞાણન્તિ **ચક્ખુવિઞ્ઞાણં**. એવં **સોતઘાનજિવ્હાકાયવિઞ્ઞાણાનિ**. ઇતરં પન મનોયેવ વિઞ્ઞાણન્તિ **મનોવિઞ્ઞાણં**. દ્વિપઞ્ચવિઞ્ઞાણવજ્જિતસ્સ તેભૂમકવિપાકચિત્તસ્સેતં અધિવચનં. **સઙ્ખારસમુદયા**તિ એત્થ પન યો સઙ્ખારો યસ્સ વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયો હોતિ, તસ્સ વસેન સઙ્ખારસમુદયા વિઞ્ઞાણસમુદયો વેદિતબ્બો. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

વિઞ્ઞાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સઙ્ખારવારવણ્ણના

૧૦૨. સઙ્ખારવારે અભિસઙ્ખરણલક્ખણો **સઙ્ખારો**. વિત્થારવારે પનસ્સ **કાયસઙ્ખારો**તિ કાયતો પવત્તસઙ્ખારો, કાયદ્વારે ચોપનવસેન પવત્તાનં કામાવચરકુસલતો અટ્ઠન્નં, અકુસલતો દ્વાદસન્નન્તિ વીસતિયા કાયસઞ્ચેતનાનમેતં અધિવચનં. **વચીસઙ્ખારો**તિ વચિતો પવત્તસઙ્ખારો, વચીદ્વારે વચનભેદવસેન પવત્તાનં વીસતિયા એવ વચીસઞ્ચેતનાનમેતં અધિવચનં. **ચિત્તસઙ્ખારો**તિ ચિત્તતો પવત્તસઙ્ખારો, કાયવચીદ્વારે ચોપનં અકત્વા રહો નિસીદિત્વા ચિન્તયન્તસ્સ પવત્તાનં લોકિયકુસલાકુસલવસેન એકૂનતિંસમનોસઞ્ચેતનાનમેતં અધિવચનં.

અવિજ્જાસમુદયાતિ એત્થ પન કુસલાનં ઉપનિસ્સયવસેન અકુસલાનં સહજાતાદિવસેનાપિ અવિજ્જાપચ્ચયો હોતીતિ વેદિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

સઙ્ખારવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અવિજ્જાવારવણ્ણના

૧૦૩. અવિજ્જાવારે **દુક્ખે અઞ્ઞાણ**ન્તિ દુક્ખસચ્ચે અઞ્ઞાણં, મોહસ્સેતં અધિવચનં. એસ નયો **સમુદયે અઞ્ઞાણ**ન્તિઆદીસુ. તત્થ ચતૂહિ કારણેહિ દુક્ખે અઞ્ઞાણં વેદિતબ્બં અન્તોગધતો વત્થુતો આરમ્મણતો પટિચ્છાદનતો ચ. તથા હિ તં દુક્ખસચ્ચપરિયાપન્નત્તા દુક્ખે અન્તોગધં, દુક્ખસચ્ચઞ્ચસ્સ નિસ્સયપચ્ચયભાવેન વત્થુ, આરમ્મણપચ્ચયભાવેન આરમ્મણં, દુક્ખસચ્ચઞ્ચ એતં પટિચ્છાદેતિ, તસ્સ યાથાવલક્ખણપ્પટિવેધનિવારણેન, ઞાણપ્પવત્તિયા ચેત્થ અપ્પદાનેન.

સમુદયે અઞ્ઞાણં તીહિ કારણેહિ વેદિતબ્બં વત્થુતો આરમ્મણતો પટિચ્છાદનતો ચ. નિરોધે પટિપદાયઞ્ચ અઞ્ઞાણં એકેનેવ કારણેન વેદિતબ્બં પટિચ્છાદનતો. નિરોધપટિપદાય હિ પટિચ્છાદકમેવ અઞ્ઞાણં તેસં યાથાવલક્ખણપ્પટિવેધનિવારણેન, તેસુ ચ ઞાણપ્પવત્તિયા અપ્પદાનેન. ન પન તત્થ અન્તોગધં, તસ્મિં સચ્ચદ્વયે અપરિયાપન્નત્તા. ન તસ્સ તં સચ્ચદ્વયં વત્થુ, અસહજાતત્તા. નારમ્મણં, તદારબ્ભ અપ્પવત્તનતો. પચ્છિમઞ્હિ સચ્ચદ્વયં ગમ્ભીરત્તા દુદ્દસં, ન ચેત્થ અન્ધભૂતં અઞ્ઞાણં પવત્તતિ. પુરિમં પન વઞ્ચનિયટ્ઠેન સભાવલક્ખણસ્સ દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરં, તત્થ વિપલ્લાસગ્ગાહવસેન પવત્તતિ.

અપિચ **દુક્ખે**તિ એત્તાવતા સઙ્ગહતો વત્થુતો આરમ્મણતો કિચ્ચતો ચ અવિજ્જા દીપિતા. **દુક્ખસમુદયે**તિ એત્તાવતા વત્થુતો આરમ્મણતો કિચ્ચતો ચ. **દુક્ખનિરોધે દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાયા**તિ એત્તાવતા કિચ્ચતો. અવિસેસતો પન **અઞ્ઞાણ**ન્તિ એતેન સભાવતો નિદ્દિટ્ઠાતિ ઞાતબ્બા. **આસવસમુદયા**તિ એત્થ પન કામાસવભવાસવા સહજાતાદિવસેન અવિજ્જાય પચ્ચયા હોન્તિ. અવિજ્જાસવો ઉપનિસ્સયવસેનેવ. પુબ્બુપ્પન્ના ચેત્થ અવિજ્જા અવિજ્જાસવોતિ વેદિતબ્બા. સા અપરાપરુપ્પન્નાય અવિજ્જાય ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ.

અવિજ્જાવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આસવવારવણ્ણના

૧૦૪. આસવવારે **અવિજ્જાસમુદયા**તિ એત્થ અવિજ્જા કામાસવભવાસવાનં સહજાતાદિવસેન પચ્ચયો હોતિ. અવિજ્જાસવસ્સ ઉપનિસ્સયવસેનેવ. અપરાપરુપ્પન્ના ચેત્થ અવિજ્જા અવિજ્જાસવોતિ વેદિતબ્બા. પુબ્બુપ્પન્ના અવિજ્જાયેવસ્સ અપરાપરુપ્પન્નસ્સ અવિજ્જાસવસ્સ ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવાતિ. અયં વારો યા એસા પટિચ્ચસમુપ્પાદપદેસુ જેટ્ઠિકા અવિજ્જા, તસ્સાપિ પચ્ચયદસ્સનવસેન વુત્તો. એવં વુત્તેન વારેન સંસારસ્સ અનમતગ્ગતા સાધિતા હોતિ. કથં? આસવસમુદયેન હિ અવિજ્જાસમુદયો. અવિજ્જાસમુદયેનાપિ આસવસમુદયો. એવં આસવા અવિજ્જાય અવિજ્જાપિ આસવાનં પચ્ચયોતિ કત્વા પુબ્બકોટિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાય, તસ્સા અપઞ્ઞાયનતો સંસારસ્સ અનમતગ્ગતા સિદ્ધા હોતીતિ.

એવં સબ્બેપિમે ઇમસ્મિં સુત્તે કમ્મપથવારો આહારવારો દુક્ખવારો જરા-મરણ-જાતિ-ભવ-ઉપાદાન-તણ્હા-વેદના-ફસ્સ-સળાયતન-નામરૂપ- વિઞ્ઞાણ-સઙ્ખાર-અવિજ્જા-આસવવારોતિ **સોળસવારા** વુત્તા.

તેસુ એકેકસ્સ વારસ્સ સઙ્ખેપવિત્થારવસેન દ્વિધા વિભત્તા દ્વત્તિંસટ્ઠાનાનિ હોન્તિ. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે ઇમેસુ દ્વત્તિંસટ્ઠાનેસુ ચત્તારિ સચ્ચાનિ કથિતાનિ. એતેસંયેવ વિત્થારવસેન વુત્તેસુ સોળસસુ ઠાનેસુ અરહત્તં કથિતં. થેરસ્સ પન મતેન દ્વત્તિંસાયપિ ઠાનેસુ ચત્તારિ સચ્ચાનિ ચત્તારો ચ મગ્ગા કથિતાતિ. ઇતિ સકલેપિ પઞ્ચમહાનિકાયસઙ્ગહિતે બુદ્ધવચને નત્થિ તં સુત્તં, યત્થ દ્વત્તિંસક્ખત્તું ચત્તારિ સચ્ચાનિ દ્વત્તિંસક્ખત્તુઞ્ચ અરહત્તં પકાસિતં અઞ્ઞત્ર ઇમમ્હા સમ્માદિટ્ઠિસુત્તાતિ.

ઇદમવોચાયસ્મા સારિપુત્તોતિ ઇદં દ્વત્તિંસાય ચતુસચ્ચપરિયાયેહિ દ્વત્તિંસાય અરહત્તપરિયાયેહીતિ ચતુસટ્ઠિયા કારણેહિ અલઙ્કરિત્વા સમ્માદિટ્ઠિસુત્તં આયસ્મા સારિપુત્તો અવોચ, અત્તમના તે ભિક્ખૂ આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ ભાસિતં અભિનન્દુન્તિ.

આસવવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સમ્માદિટ્ઠિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

૧૦૫. એવં **મે સુત**ન્તિ સતિપટ્ઠાનસુત્તં. તત્થ **કુરૂસુ વિહરતી**તિ કુરુનામકા જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન **કુરૂ**તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં કુરૂસુ જનપદે. અટ્ઠકથાચરિયા પનાહુ – મન્ધાતુકાલે તીસુ દીપેસુ મનુસ્સા જમ્બુદીપો નામ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધમહાસાવકચક્કવત્તિપભુતીનં ઉત્તમપુરિસાનં ઉપ્પત્તિભૂમિ ઉત્તમદીપો અતિરમણીયોતિ સુત્વા રઞ્ઞા મન્ધાતુચક્કવત્તિના ચક્કરતનં પુરક્ખત્વા ચત્તારો દીપે અનુસંયાયન્તેન સદ્ધિં આગમંસુ. તતો રાજા પરિણાયકરતનં પુચ્છિ –

‘‘અત્થિ નુ ખો મનુસ્સલોકતો રમણીયતરં ઠાન’’ન્તિ?

‘‘કસ્મા દેવ એવં ભણસિ?

‘‘કિં ન પસ્સસિ ચન્દિમસૂરિયાનં આનુભાવં?

‘‘નનુ એતેસં ઠાનં ઇતો રમણીયતર’’ન્તિ?

રાજા ચક્કરતનં પુરક્ખત્વા તત્થ અગમાસિ. ચત્તારો મહારાજાનો ‘‘મન્ધાતુમહારાજા આગતો’’તિ સુત્વાવ ‘‘મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો રાજા ન સક્કા યુદ્ધેન પટિબાહિતુ’’ન્તિ સકરજ્જં નિય્યાતેસું. સો તં ગહેત્વા પુન પુચ્છિ – ‘‘અત્થિ નુ ખો ઇતો રમણીયતરં ઠાન’’ન્તિ. અથસ્સ તાવતિંસભવનં કથયિંસુ – ‘‘તાવતિંસભવનં, દેવ, રમણીયતરં, તત્થ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો ઇમે ચત્તારો મહારાજાનો પરિચારકા દોવારિકભૂમિયં તિટ્ઠન્તિ. સક્કો દેવરાજા મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો. તસ્સિમાનિ પન ઉપભોગટ્ઠાનાનિ, યોજનસહસ્સુબ્બેધો વેજયન્તપાસાદો,

પઞ્ચયોજનસતુબ્બેધા સુધમ્મા દેવસભા, દિયડ્ઢયોજનસતિકો વેજયન્તરથો, તથા એરાવણો હત્થી, દિબ્બરુક્ખસહસ્સપટિમણ્ડિતં નન્દનવનં ચિત્તલતાવનં ફારુસકવનં મિસ્સકવનં . યોજનસતુબ્બેધો પારિચ્છત્તકો કોવિળારો, તસ્સ હેટ્ઠા સટ્ઠિયોજનાયામા પણ્ણાસયોજનવિત્થતા પઞ્ચદસયોજનુબ્બેધા જયસુમનપુપ્ફવણ્ણા પણ્ડુકમ્બલસિલા, યસ્સા મુદુતાય સક્કસ્સ નિસીદતો ઉપડ્ઢકાયો અનુપવિસતી''તિ.

તં સુત્વા રાજા તત્થ ગન્તુકામો ચક્કરતનં અબ્ભુક્કિરિ . તં આકાસે પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. અથ દ્વિન્નં દેવલોકાનં વેમજ્ઝતો ચક્કરતનં ઓતરિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં પરિણાયકરતનપ્પમુખાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. રાજા એકકોવ તાવતિંસભવનં અગમાસિ. સક્કો ''મન્ધાતા આગતો''તિ સુત્વાવ તસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા – ''સ્વાગતં તે, મહારાજ, સકં તે, મહારાજ. અનુસાસ, મહારાજા''તિ વત્વા સદ્ધિં નાટકેહિ રજ્જં દ્વેભાગે કત્વા એકં ભાગમદાસિ. રઞ્ઞો તાવતિંસભવને પતિટ્ઠિતમત્તસ્સેવ મનુસ્સભાવો વિગચ્છિ, દેવભાવો પાતુરહોસિ.

તસ્સ કિર સક્કેન સદ્ધિં પણ્ડુકમ્બલસિલાયં નિસિન્નસ્સ અક્ખિનિમિસમત્તેન નાનત્તં પઞ્ઞાયતિ. તં અસલ્લક્ખેન્તા દેવા સક્કસ્સ ચ તસ્સ ચ નાનત્તે મુય્હન્તિ. સો તત્થ દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવમાનો યાવ છત્તિંસ સક્કા ઉપ્પજ્જિત્વા ચુતા, તાવ રજ્જં કારેત્વા અતિત્તોયેવ કામેહિ તતો ચવિત્વા અત્તનો ઉય્યાને પતિટ્ઠિતો વાતાતપેન ફુટ્ઠગત્તો કાલમકાસિ.

ચક્કરતને પન પથવિયં પતિટ્ઠિતે પરિણાયકરતનં સુવણ્ણપટ્ટે મન્ધાતુઉપાહનં લિખાપેત્વા ઇદં મન્ધાતુરજ્જન્તિ રજ્જમનુસાસિ. તેપિ તીહિ દીપેહિ આગતમનુસ્સા પુન ગન્તું અસક્કોન્તા પરિણાયકરતનં ઉપસઙ્કમિત્વા ''દેવ મયં રઞ્ઞો આનુભાવેન આગતા, ઇદાનિ ગન્તું ન સક્કોમ, વસનટ્ઠાનં નો દેહી''તિ યાચિંસુ. સો તેસં એકેકં જનપદમદાસિ. તત્થ પુબ્બવિદેહતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો તાયેવ પુરિમસઞ્ઞાય **વિદેહરટ્ઠ**ન્તિ નામં લભિ. અપરગોયાનતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો **અપરન્તજનપદો**તિ નામં લભિ. ઉત્તરકુરુતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો **કુરુરટ્ઠ**ન્તિ નામં લભીતિ . બહુકે પન ગામનિગમાદયો ઉપાદાય બહુવચનેન વોહરીયતિ. તેન વુત્તં ''**કુરૂસુ વિહરતી**''તિ.

કમ્માસધમ્મં નામ કુરૂનં નિગમોતિ. **કમ્માસધમ્મ**ન્તિ એત્થ કેચિ ધ-કારસ્સ દ-કારેન અત્થં વણ્ણયન્તિ. કમ્માસો એત્થ દમિતોતિ **કમ્માસદમ્મો. કમ્માસો**તિ કમ્માસપાદો પોરિસાદો વુચ્ચતિ. તસ્સ કિર પાદે ખાણુકેન વિદ્ધટ્ઠાને વણો રુહન્તો ચિત્તદારુસદિસો હુત્વા રુહિ, તસ્મા **કમ્માસપાદો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ . સો ચ તસ્મિં ઓકાસે દમિતો પોરિસાદભાવતો પટિસેધિતો. કેન? મહાસત્તેન. કતરસ્મિં જાતકેતિ? **મહાસુતસોમજાતકે**તિ એકે. ઇમે પન થેરા **જયદ્દિસજાતકે**તિ વદન્તિ. તદા હિ મહાસત્તેન કમ્માસપાદો દમિતો. યથાહ –

> ''પુત્તો યદા હોમિ જયદ્દિસસ્સ,
> પઞ્ચાલરટ્ઠાધિપતિસ્સ અત્રજો;
> ચજિત્વાન પાણં પિતરં પમોચયિં,
> કમ્માસપાદમ્પિ ચહં પસાદયિ''ન્તિ.

કેચિ પન ધ-કારેનેવ અત્થં વણ્ણયન્તિ. કુરુરટ્ઠવાસીનં કિર કુરુવત્તધમ્મો તસ્મિં કમ્માસો જાતો, તસ્મા તં ઠાનં કમ્માસો એત્થ ધમ્મો જાતોતિ **કમ્માસધમ્મ**ન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ નિવિટ્ઠનિગમસ્સાપિ એતદેવ નામં. ભુમ્મવચનેન

કસ્મા ન વુત્તન્તિ? અવસનોકાસતો. ભગવતો કિર તસ્મિં નિગમે વસનોકાસો કોચિ વિહારો નાહોસિ. નિગમતો પન અપક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં ઉદકસમ્પન્ને રમણીયે ભૂમિભાગે મહાવનસણ્ડો અહોસિ. તત્થ ભગવા વિહાસિ. તં નિગમં ગોચરગામં કત્વા, તસ્મા એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો ''કુરૂસુ વિહરતિ કમ્માસધમ્મં નામ કુરૂનં નિગમો, તં ગોચરગામં કત્વા''તિ.

ઉદ્દેસવારકથાવણ્ણના

૧૦૬. એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગોતિ. કસ્મા ભગવા ઇદં સુત્તમભાસિ? કુરુરટ્ઠવાસીનં ગમ્ભીરદેસનાપટિગ્ગહણસમત્થતાય. કુરુરટ્ઠવાસિનો કિર ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઉપાસકા ઉપાસિકાયો ઉતુપચ્ચયાદિસમ્પન્નત્તા તસ્સ રટ્ઠસ્સ સપ્પાયઉતુપચ્ચયસેવનેન નિચ્ચં કલ્લસરીરા કલ્લચિત્તા ચ હોન્તિ. તે ચિત્તસરીરકલ્લતાય અનુગ્ગહિતપઞ્ઞાબલા ગમ્ભીરકથં પરિગ્ગહેતું સમત્થા હોન્તિ. તેન તેસં ભગવા ઇમં ગમ્ભીરદેસનાપટિગ્ગહણસમત્થતં સમ્પસ્સન્તો એકવીસતિયા ઠાનેસુ કમ્મટ્ઠાનં અરહત્તે પક્ખિપિત્વા ઇદં ગમ્ભીરત્થં સતિપટ્ઠાનસુત્તં અભાસિ. યથા હિ પુરિસો સુવણ્ણચઙ્કોટકં લભિત્વા તત્થ નાનાપુપ્ફાનિ પક્ખિપેય્ય, સુવણ્ણમઞ્જૂસં વા પન લભિત્વા સત્તરતનાનિ પક્ખિપેય્ય, એવં ભગવા કુરુરટ્ઠવાસિપરિસં લભિત્વા ગમ્ભીરદેસનં દેસેસિ. તેનેવેત્થ અઞ્ઞાનિપિ ગમ્ભીરત્થાનિ દીઘનિકાયે **મહાનિદાનં મહાસતિપટ્ઠાનં** ઇમસ્મિં મજ્ઝિમનિકાયે **સારોપમં રુક્ખૂપમં રટ્ઠપાલં માગણ્ડિયં આનેઞ્જસપ્પાય**ન્તિ અઞ્ઞાનિપિ સુત્તાનિ દેસેસિ.

અપિચ તસ્મિં જનપદે ચતસ્સો પરિસા પકતિયાવ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તિ, અન્તમસો દાસકમ્મકરપરિજનાપિ સતિપટ્ઠાનપ્પટિસંયુત્તમેવ કથં કથેન્તિ. ઉદકતિત્થસુત્તકન્તનટ્ઠાનાદીસુપિ નિરત્થકકથા નામ ન પવત્તતિ. સચે કાચિ ઇત્થી ''અમ્મ ત્વં કતરં સતિપટ્ઠાનભાવનં મનસિકરોસી''તિ પુચ્છિતા ''ન કિઞ્ચી''તિ વદતિ. તં ગરહન્તિ ''ધિરત્થુ તવ જીવિતં, જીવમાનાપિ ત્વં મતસદિસા''તિ. અથ નં ''મા દાનિ પુન એવમકાસી''તિ ઓવદિત્વા અઞ્ઞતરં સતિપટ્ઠાનં ઉગ્ગણ્હાપેન્તિ. યા પન ''અહં અસુકં સતિપટ્ઠાનં મનસિકરોમી''તિ વદતિ. તસ્સા ''સાધુ સાધૂ''તિ સાધુકારં દત્વા ''તવ જીવિતં સુજીવિતં, ત્વં નામ મનુસ્સત્તં પત્તા, તવત્થાય સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉપ્પન્નો''તિઆદીહિ પસંસન્તિ. ન કેવલઞ્ચેત્થ મનુસ્સજાતિયાયેવ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા, તે નિસ્સાય વિહરન્તા તિરચ્છાનગતાપિ. તત્રિદં વત્થુ – એકો કિર નટકો સુવપોતકં ગહેત્વા સિક્ખાપેન્તો વિચરતિ. સો ભિક્ખુનુપસ્સયં ઉપનિસ્સાય વસિત્વા ગમનકાલે સુવપોતકં પમુસ્સિત્વા ગતો. તં સામણેરિયો ગહેત્વા પટિજગ્ગિંસુ. બુદ્ધરક્ખિતોતિસ્સ નામં અકંસુ. તં એકદિવસં પુરતો નિસિન્નં દિસ્વા મહાથેરી આહ – ''બુદ્ધરક્ખિતા''તિ?

કિં અય્યેતિ.

અત્થિ કોચિ તવ મનસિકારોતિ?

નત્થિ અય્યેતિ.

આવુસો , પબ્બજિતાનં સન્તિકે વસન્તેન નામ વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવેન ભવિતું ન વટ્ટતિ, કોચિદેવ મનસિકારો ઇચ્છિતબ્બો, ત્વં પન અઞ્ઞં ન સક્ખિસ્સસિ ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયં કરોહીતિ. સો થેરિયા ઓવાદે ઠત્વા ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયન્તો ચરતિ.

તં એકદિવસં પાતોવ તોરણગ્ગે નિસીદિત્વા બાલાતપં તપમાનં એકો સકુણો નખપઞ્જરેન અગ્ગહેસિ. સો ‘‘કિરિ કિરી’’તિ સદ્દમકાસિ. સામણેરિયો સુત્વા ‘‘અય્યે બુદ્ધરક્ખિતો સકુણેન ગહિતો, મોચેમ ન’’ન્તિ લેડ્ડુઆદીનિ ગહેત્વા અનુબન્ધિત્વા મોચેસું. તં આનેત્વા પુરતો ઠપિતં થેરી આહ –

‘‘બુદ્ધરક્ખિત, સકુણેન ગહિતકાલે કિં ચિન્તેસી’’તિ?

ન અય્યે અઞ્ઞં ચિન્તેસિં, ‘‘અટ્ઠિપુઞ્જોવ અટ્ઠિપુઞ્જં ગહેત્વા ગચ્છતિ, કતરસ્મિમ્પિ ઠાને વિપ્પકિરિસ્સતી’’તિ એવં અય્યે અટ્ઠિપુઞ્જમેવ ચિન્તેસિન્તિ.

સાધુ સાધુ, બુદ્ધરક્ખિત, અનાગતે ભવક્ખયસ્સ તે પચ્ચયો ભવિસ્સતીતિ. એવં તત્થ તિરચ્છાનગતાપિ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા, તસ્મા નેસં ભગવા સતિપટ્ઠાનબુદ્ધિમેવ જનેન્તો ઇદં સુત્તં અભાસિ.

તત્થ **એકાયનો**તિ એકમગ્ગો. મગ્ગસ્સ હિ –

> ‘‘મગ્ગો પન્થો પથો પજ્જો, અઞ્જસં વટુમાયનં;
> નાવા ઉત્તરસેતૂ ચ, કુલ્લો ચ ભિસિસઙ્કમો’’તિ. (ચૂળનિ॰ ૧૦૧) –

બહૂનિ નામાનિ. સ્વાયં ઇધ અયનનામેન વુત્તો. તસ્મા **એકાયનો અયં**, **ભિક્ખવે**, **મગ્ગો**તિ એત્થ એકમગ્ગો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો, ન દ્વેધાપથભૂતોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. અથ વા એકેન અયિતબ્બોતિ એકાયનો. **એકેના**તિ ગણસઙ્ગણિકં પહાય વૂપકટ્ઠેન પવિવિત્તચિત્તેન. **અયિતબ્બો**તિ પટિપજ્જિતબ્બો. અયન્તિ વા એતેનાતિ **અયનો**, સંસારતો નિબ્બાનં ગચ્છન્તીતિ અત્થો . એકસ્સ અયનો **એકાયનો**, **એકસ્સા**તિ સેટ્ઠસ્સ. સબ્બસત્તાનં સેટ્ઠો ચ ભગવા, તસ્મા ભગવતોતિ વુત્તં હોતિ. કિઞ્ચાપિ હિ તેન અઞ્ઞેપિ અયન્તિ, એવં સન્તેપિ ભગવતોવ સો અયનો તેન ઉપ્પાદિતત્તા. યથાહ ‘‘સો હિ, બ્રાહ્મણ, ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૯). અયતીતિ વા **અયનો**, ગચ્છતિ પવત્તતીતિ અત્થો. એકસ્મિં અયનોતિ **એકાયનો**, ઇમસ્મિંયેવ ધમ્મવિનયે પવત્તતિ, ન અઞ્ઞત્રાતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ ‘‘ઇમસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪). દેસનાભેદોયેવ હેસો, અત્થો પનેકો. અપિચ એકં અયતીતિ એકાયનો. પુબ્બભાગે નાનામુખભાવનાનયપ્પવત્તોપિ અપરભાગે એકં નિબ્બાનમેવ ગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ બ્રહ્મા સહમ્પતિ –

> ‘‘એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી,
> મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
> એતેન મગ્ગેન તરિંસુ પુબ્બે,
> તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘ’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૯);

કેચિ પન ‘‘ન પારં દિગુણં યન્તી’’તિ ગાથાનયેન યસ્મા એકવારં નિબ્બાનં ગચ્છતિ. તસ્મા ‘‘એકાયનો’’તિ વદન્તિ, તં ન યુજ્જતિ. ઇમસ્સ હિ અત્થસ્સ સકિં અયનોતિ ઇમિના બ્યઞ્જનેન ભવિતબ્બં. યદિ પન એકં અયનમસ્સ એકા ગતિ પવત્તીતિ એવમત્થં યોજેત્વા વુચ્ચેય્ય, બ્યઞ્જનં યુજ્જેય્ય, અત્થો પન ઉભયથાપિ ન

યુજ્જતિ. કસ્મા? ઇધ પુબ્બભાગમગ્ગસ્સ અધિપ્પેતત્તા. કાયાદિચતુઆરમ્મણપ્પવત્તો હિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો ઇધ અધિપ્પેતો, ન લોકુત્તરો. સો ચ અનેકવારમ્પિ અયતિ, અનેકઞ્ચસ્સ અયનં હોતિ.

પુબ્બેપિ ચ ઇમસ્મિં પદે મહાથેરાનં સાકચ્છા અહોસિયેવ. તિપિટકચૂળનાગત્થેરો ''પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો''તિ આહ. આચરિયો પનસ્સ તિપિટકચૂળસુમત્થેરો ''મિસ્સકમગ્ગો''તિ આહ. પુબ્બભાગો ભન્તેતિ. મિસ્સકો આવુસોતિ. આચરિયે પુનપ્પુનં ભણન્તે અપ્પટિબાહિત્વા તુણ્હી અહોસિ. પઞ્હં અવિનિચ્છિનિત્વાવ ઉટ્ઠહિંસુ. અથાચરિયત્થેરો ન્હાનકોટ્ઠકં ગચ્છન્તો ''મયા મિસ્સકમગ્ગો કથિતો, ચૂળનાગો પુબ્બભાગોતિ આદાય વોહરતિ , કો નુ ખો એત્થ નિચ્છયો''તિ સુત્તન્તં આદિતો પટ્ઠાય પરિવત્તેન્તો ''યો હિ કોચિ, ભિક્ખવે, ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાને એવં ભાવેય્ય સત્ત વસ્સાની''તિ ઇમસ્મિં ઠાને સલ્લક્ખેસિ, લોકુત્તરમગ્ગો ઉપ્પજ્જિત્વા સત્ત વસ્સાનિ તિટ્ઠમાનો નામ નત્થિ, મયા વુત્તો મિસ્સકમગ્ગો ન લબ્ભતિ, ચૂળનાગેન દિટ્ઠો પુબ્બભાગમગ્ગોવ લબ્ભતીતિ ઞત્વા અટ્ઠમિયં ધમ્મસ્સવને સઙ્ઘુટ્ઠે અગમાસિ.

પોરાણકત્થેરા કિર પિયધમ્મસ્સવના હોન્તિ. સદ્દં સુત્વાવ ''અહં પઠમં, અહં પઠમ''ન્તિ એકપ્પહારેનેવ ઓસરન્તિ. તસ્મિઞ્ચ દિવસે ચૂળનાગત્થેરસ્સ વારો. તેન ધમ્માસને નિસીદિત્વા વીજનિં ગહેત્વા પુબ્બગાથાસુ વુત્તાસુ થેરસ્સ આસનપિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ એતદહોસિ ''રહો નિસીદિત્વા ન વક્ખામી''તિ. પોરાણકત્થેરા હિ અનુસૂયકા હોન્તિ, ન અત્તનો રુચિમેવ ઉચ્છુભારં વિય એવં ઉક્ખિપિત્વા વિચરન્તિ, કારણમેવ ગણ્હન્તિ, અકારણં વિસ્સજ્જેન્તિ. તસ્મા થેરો ''આવુસો ચૂળનાગા''તિ આહ. સો આચરિયસ્સ વિય સદ્દોતિ ધમ્મં ઠપેત્વા ''કિં ભન્તે''તિ આહ. આવુસો ચૂળનાગ મયા વુત્તો મિસ્સકમગ્ગો ન લબ્ભતિ, તયા વુત્તો પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગોવ લબ્ભતીતિ.

થેરો ચિન્તેસિ ''અમ્હાકં આચરિયો સબ્બપરિયત્તિકો તેપિટકો સુતબુદ્ધો, એવરૂપસ્સપિ નામ ભિક્ખુનો અયં પઞ્હો આલુળેતિ, અનાગતે મમ ભાતિકા ઇમં પઞ્હં આલુળેસ્સન્તીતિ સુત્તં ગહેત્વા ઇમં પઞ્હં નિચ્ચલં કરિસ્સામી''તિ પટિસમ્ભિદામગ્ગતો ''એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો –

''મગ્ગાનટ્ઠઙ્ગિકો સેટ્ઠો, સચ્ચાનં ચતુરો પદા;
વિરાગો સેટ્ઠો ધમ્માનં, દ્વિપદાનઞ્ચ ચક્ખુમા.

એસેવ મગ્ગો નત્થઞ્ઞો, દસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિયા;
એતઞ્હિ તુમ્હે પટિપજ્જથ, મારસેનપ્પમદ્દનં;
એતઞ્હિ તુમ્હે પટિપન્ના, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સથા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૭૩-૨૭૫) –

સુત્તં આહરિત્વા ઠપેસિ.

મગ્ગોતિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનગમનટ્ઠેન નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનિયટ્ઠેન ચ. **સત્તાનં વિસુદ્ધિયા**તિ રાગાદીહિ મલેહિ અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ કિલિટ્ઠચિત્તાનં સત્તાનં વિસુદ્ધત્થાય. તથા હિ ઇમિનાવ મગ્ગેન ઇતો સતસહસ્સકપ્પાધિકાનં ચતુન્નં અસઙ્ખ્યેય્યાનં ઉપરિ એકસ્મિઞ્ઞેવ કપ્પે નિબ્બત્તે તણ્હઙ્કરમેધઙ્કરસરણઙ્કરદીપઙ્કરનામકે બુદ્ધે આદિં કત્વા સક્યમુનિપરિયોસાના અનેકે સમ્માસમ્બુદ્ધા અનેકસતા

પચ્ચેકબુદ્ધા ગણનપથં વીતિવત્તા અરિયસાવકા ચાતિ ઇમે સત્તા સબ્બે ચિત્તમલં પવાહેત્વા પરમવિસુદ્ધિં પત્તા. રૂપમલવસેન પન સંકિલેસવોદાનપઞ્ઞત્તિયેવ નત્થિ. તથા હિ –

રૂપેન સંકિલિટ્ઠેન, સંકિલિસ્સન્તિ માણવા;
રૂપે સુદ્ધે વિસુજ્ઝન્તિ, અનક્ખાતં મહેસિના.

ચિત્તેન સંકિલિટ્ઠેન, સંકિલિસ્સન્તિ માણવા;
ચિત્તે સુદ્ધે વિસુજ્ઝન્તિ, ઇતિ વુત્તં મહેસિના.

યથાહ ''ચિત્તસંકિલેસા, ભિક્ખવે, સત્તા સંકિલિસ્સન્તિ, ચિત્તવોદાના વિસુજ્ઝન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૦). તઞ્ચ ચિત્તવોદાનં ઇમિના સતિપટ્ઠાનમગ્ગેન હોતિ. તેનાહ ''સત્તાનં વિસુદ્ધિયા''તિ.

સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયાતિ સોકસ્સ ચ પરિદેવસ્સ ચ સમતિક્કમાય, પહાનાયાતિ અત્થો. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો **સન્તતિમહામત્તા**દીનં વિય સોકસમતિક્કમાય, **પટાચારા**દીનં વિય ચ પરિદેવસમતિક્કમાય ચ સંવત્તતિ. તેનાહ ''સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા''તિ. કિઞ્ચાપિ હિ સન્તતિમહામત્તો –

''યં પુબ્બે તં વિસોધેહિ, પચ્છા તે માહુ કિઞ્ચનં;
મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૫૫);

ઇમં ગાથં સુત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્તો.

પટાચારા –

''ન સન્તિ પુત્તા તાણાય, ન પિતા નાપિ બન્ધવા;
અન્તકેનાધિપન્નસ્સ, નત્થિ ઞાતીસુ તાણતા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૮૮);

ઇમં ગાથં સુત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતા. યસ્મા પન કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ કઞ્ચિ ધમ્મં અનામસિત્વા ભાવના નામ નત્થિ, તસ્મા તેપિ ઇમિનાવ મગ્ગેન સોકપરિદેવે સમતિક્કન્તાતિ વેદિતબ્બા.

દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમાયાતિ કાયિકદુક્ખસ્સ ચ ચેતસિકદોમનસ્સસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં અત્થઙ્ગમાય, નિરોધાયાતિ અત્થો. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો તિસ્સત્થેરાદીનં વિય દુક્ખસ્સ, સક્કાદીનં વિય ચ દોમનસ્સસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતિ.

તત્રાયં અત્થદીપના – સાવત્થિયં કિર **તિસ્સો** નામ કુટુમ્બિકપુત્તો ચત્તાલીસ હિરઞ્ઞકોટિયો પહાય પબ્બજિત્વા અગામકે અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્સ કનિટ્ઠભાતુભરિયા ''ગચ્છથ નં જીવિતા વોરોપેથા''તિ પઞ્ચસતે ચોરે પેસેસિ. તે ગન્ત્વા થેરં પરિવારેત્વા નિસીદિંસુ. થેરો આહ ''કસ્મા આગતત્થ ઉપાસકા''તિ? તં જીવિતા વોરોપેસ્સામાતિ. પાટિભોગં મે ઉપાસકા ગહેત્વા અજ્જેકરત્તિં જીવિતં દેથાતિ. કો તે, સમણ, ઇમસ્મિં ઠાને પાટિભોગો ભવિસ્સતીતિ? થેરો મહન્તં પાસાણં ગહેત્વા દ્વે ઊરુટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા ''વટ્ટતિ ઉપાસકા પાટિભોગો''તિ આહ. તે અપક્કમિત્વા ચઙ્કમનસીસે અગ્ગિં કત્વા નિપજ્જિંસુ. થેરસ્સ વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા સીલં પચ્ચવેક્ખતો

પરિસુદ્ધં સીલં નિસ્સાય પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જિ . તતો અનુક્કમેન વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો તિયામરત્તિં સમણધમ્મં કત્વા અરુણુગ્ગમને અરહત્તં પત્તો ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

“ઉભો પાદાનિ ભિન્દિત્વા, સઞ્ઞપેસ્સામિ વો અહં;
અટ્ટિયામિ હરાયામિ, સરાગમરણં અહં.

એવાહં ચિન્તયિત્વાન, યથાભૂતં વિપસ્સિસં;
સમ્પત્તે અરુણુગ્ગમ્હિ, અરહત્તમપાપુણિ”ન્તિ.

અપરેપિ તિંસ ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞવિહારે વસ્સં ઉપગન્ત્વા “આવુસો, તિયામરત્તિં સમણધમ્મોવ કાતબ્બો, ન અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સન્તિકં આગન્તબ્બ”ન્તિ વત્વા વિહરિંસુ. તેસં સમણધમ્મં કત્વા પચ્ચૂસસમયે પચલાયન્તાનં એકો બ્યગ્ઘો આગન્ત્વા એકેકં ભિક્ખું ગહેત્વા ગચ્છતિ. ન કોચિ “મં બ્યગ્ઘો ગણ્હી”તિ વાચમ્પિ નિચ્છારેસિ. એવં પઞ્ચસુ દસસુ ભિક્ખૂસુ ખાદિતેસુ ઉપોસથદિવસે “ઇતરે, આવુસો, કુહિ”ન્તિ પુચ્છિત્વા ઞત્વા ચ “ઇદાનિ ગહિતેન, ગહિતોમ્હીતિ વત્તબ્બ”ન્તિ વત્વા વિહરિંસુ.

અથ અઞ્ઞતરં દહરભિક્ખું પુરિમનયેનેવ બ્યગ્ઘો ગણ્હિ. સો “બ્યગ્ઘો, ભન્તે”તિ આહ. ભિક્ખૂ કત્તરદણ્ડે ચ ઉક્કાયો ચ ગહેત્વા મોચેસ્સામાતિ અનુબન્ધિંસુ. બ્યગ્ઘો ભિક્ખૂનં અગતિં છિન્નતટટ્ઠાનં આરુય્હ તં ભિક્ખું પાદઙ્ગુટ્ઠકતો પટ્ઠાય ખાદિતું આરભિ. ઇતરેપિ “ઇદાનિ , સપ્પુરિસ, અમ્હેહિ કત્તબ્બં નત્થિ, ભિક્ખૂનં વિસેસો નામ એવરૂપે ઠાને પઞ્ઞાયતી”તિ આહંસુ. સો બ્યગ્ઘમુખે નિપન્નોવ તં વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો યાવ ગોપ્ફકા ખાદિતસમયે સોતાપન્નો હુત્વા, યાવ જણ્ણુકા ખાદિતસમયે સકદાગામી, યાવ નાભિયા ખાદિતસમયે અનાગામી હુત્વા, હદયરૂપે અખાદિતેયેવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

“સીલવા વતસમ્પન્નો, પઞ્ઞવા સુસમાહિતો;
મુહુત્તં પમાદમન્વાય, બ્યગ્ઘેનોરુદ્ધમાનસો.

પઞ્જરસ્મિં ગહેત્વાન, સિલાય ઉપરીકતો;
કામં ખાદતુ મં બ્યગ્ઘો, ભક્ખો કાયો અમિત્તાનં;
પટિલદ્ધે કમ્મટ્ઠાને, મરણં હેહિતિ ભદ્દક”ન્તિ.

અપરોપિ પીતમલ્લત્થેરો નામ ગિહિકાલે તીસુ રજ્જેસુ પટાકં ગહેત્વા **તમ્બપણ્ણિદીપં** આગમ્મ રાજાનં દિસ્વા રઞ્ઞા કતાનુગ્ગહો એકદિવસં કિલઞ્જકાપણસાલદ્વારેન ગચ્છન્તો “રૂપં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં, તં પજહથ, તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી”તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૩૩-૩૪) નતુમ્હાકવગ્ગં સુત્વા ચિન્તેસિ “નેવ કિર રૂપં અત્તનો, ન વેદના”તિ. સો તંયેવ અઙ્કુસં કત્વા નિક્ખમિત્વા મહાવિહારં ગન્ત્વા પબ્બજ્જં યાચિત્વા પબ્બજિતો ઉપસમ્પન્નો દ્વેમાતિકા પગુણં કત્વા તિંસ ભિક્ખૂ ગહેત્વા ગબલવાલિયઅઙ્ગણં ગન્ત્વા સમણધમ્મમકાસિ. પાદેસુ અવહન્તેસુ જણ્ણુકેહિ ચઙ્કમતિ. તમેનં રત્તિં એકો મિગલુદ્દકો મિગોતિ મઞ્ઞમાનો સત્તિયા પહરિ. સત્તિ વિનિવિજ્ઝિત્વા ગતા. સો તં સત્તિં હરાપેત્વા પહારમુખાનિ તિણવટ્ટિયા પૂરાપેત્વા પાસાણપિટ્ઠિયં અત્તાનં નિસીદાપેત્વા ઓકાસં કારેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા ઉક્કાસિતસદ્દેન આગતાનં ભિક્ખૂનં બ્યાકરિત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

“ભાસિતં બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, સબ્બલોકગ્ગવાદિનો;
ન તુમ્હાકમિદં રૂપં, તં જહેય્યાથ ભિક્ખવો.

અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા, ઉપ્પાદવયધમ્મિનો;
ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તેસં વૂપસમો સુખો”તિ.

અથ નં ભિક્ખૂ આહંસુ “સચે, ભન્તે, સમ્માસમ્બુદ્ધો અરોગો અભવિસ્સા, અદ્ધા તે મુદ્ધમત્થકે હત્થં પસારેત્વા સીસં પરામસેય્યા”તિ. એત્તાવતા અયં મગ્ગો તિસ્સત્થેરાદીનં વિય દુક્ખસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતિ.

સક્કો પન દેવાનમિન્દો અત્તનો પઞ્ચવિધં પુબ્બનિમિત્તં દિસ્વા મરણભયસન્તજ્જિતો દોમનસ્સજાતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિ. સો ઉપેક્ખાપઞ્હવિસ્સજ્જનાવસાને અસીતિસહસ્સાહિ દેવતાહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. સા ચસ્સ ઉપપત્તિ પુન પાકતિકાવ અહોસિ.

સુબ્રહ્માપિ દેવપુત્તો અચ્છરાસહસ્સપરિવારો સગ્ગસમ્પત્તિં અનુભોતિ, તત્થ પઞ્ચસતા અચ્છરાયો રુક્ખતો પુપ્ફાનિ ઓચિનન્તિયો ચવિત્વા નિરયે ઉપપન્ના. સો “કિં ઇમા ચિરાયન્તી”તિ ઉપધારેન્તો તાસં નિરયે નિબ્બત્તભાવં દિસ્વા “કિત્તકં નુ ખો મમ આયૂ”તિ ઉપપરિક્ખન્તો અત્તનોપિ આયુપરિક્ખયં વિદિત્વા તત્થેવ નિરયે નિબ્બત્તનભાવં દિસ્વા ભીતો અતિવિય દોમનસ્સજાતો હુત્વા “ઇમં મે દોમનસ્સં સત્થા વિનયિસ્સતિ ન અઞ્ઞો”તિ અવસેસા પઞ્ચસતા અચ્છરાયો ગહેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિ –

“નિચ્ચં ઉત્રસ્તમિદં ચિત્તં, નિચ્ચં ઉબ્બિગ્ગિદં મનો;
અનુપ્પન્નેસુ કિચ્છેસુ, અથો ઉપ્પતિતેસુ ચ;
સચે અત્થિ અનુત્રસ્તં, તં મે અક્ખાહિ પુચ્છિતો”તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૮);

તતો નં ભગવા આહ –

“નાઞ્ઞત્ર બોજ્ઝા તપસા, નાઞ્ઞત્રિન્દ્રિયસંવરા;
નાઞ્ઞત્ર સબ્બનિસ્સગ્ગા, સોત્થિં પસ્સામિ પાણિન”ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૮);

સો દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચહિ અચ્છરાસતેહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય તં સમ્પત્તિં થાવરં કત્વા દેવલોકમેવ અગમાસીતિ . એવમયં મગ્ગો ભાવિતો સક્કાદીનં વિય દોમનસ્સસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતીતિ વેદિતબ્બો.

ઞાયસ્સ અધિગમાયાતિ ઞાયો વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, તસ્સ અધિગમાય, પત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ પુબ્બભાગે લોકિયો સતિપટ્ઠાનમગ્ગો ભાવિતો લોકુત્તરસ્સ મગ્ગસ્સ અધિગમાય સંવત્તતિ. તેનાહ “ઞાયસ્સ અધિગમાયા”તિ. **નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા**તિ તણ્હાવાનવિરહિતત્તા નિબ્બાનન્તિ લદ્ધનામસ્સ અમતસ્સ સચ્છિકિરિયાય, અત્તપચ્ચક્ખતાયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો અનુપુબ્બેન નિબ્બાનસચ્છિકિરિયં સાધેતિ. તેનાહ “નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા”તિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ વુત્તે સોકસમતિક્કમાદીનિ અત્થતો સિદ્ધાનેવ હોન્તિ, ઠપેત્વા પન સાસનયુત્તિકોવિદે અઞ્ઞેસં ન પાકટાનિ, ન ચ ભગવા પઠમં સાસનયુત્તિકોવિદં જનં કત્વા પચ્છા ધમ્મં દેસેતિ. તેન તેનેવ પન સુત્તેન તં તં અત્થં ઞાપેતિ. તસ્મા ઇધ યં યં અત્થં એકાયનમગ્ગો સાધેતિ, તં તં પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો ‘‘સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા’’તિઆદિમાહ. યસ્મા વા યા સત્તાનં વિસુદ્ધિ એકાયનમગ્ગેન સંવત્તતિ, સા સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમેન હોતિ, સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમો દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમેન, દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમો ઞાયસ્સાધિગમેન, ઞાયસ્સાધિગમો નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાય. તસ્મા ઇમમ્પિ કમં દસ્સેન્તો ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ વત્વા ‘‘સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા’’તિઆદિમાહ.

અપિચ વણ્ણભણનમેતં એકાયનમગ્ગસ્સ. યથેવ હિ ભગવા ‘‘ધમ્મં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં પકાસેસ્સામિ, યદિદં છછક્કાની’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૦) છછક્કદેસનાય અટ્ઠહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ, યથા ચ અરિયવંસદેસનાય ‘‘ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અરિયવંસા અગ્ગઞ્ઞા રત્તઞ્ઞા વંસઞ્ઞા પોરાણા અસંકિણ્ણા અસંકિણ્ણપુબ્બા ન સંકીયન્તિ, ન સંકીયિસ્સન્તિ, અપ્પટિકુટ્ઠા સમણેહિ બ્રાહ્મણેહિ વિઞ્ઞૂહી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૮) નવહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ, એવં ઇમસ્સપિ એકાયનમગ્ગસ્સ સત્તાનં વિસુદ્ધિયાતિઆદીહિ સત્તહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ.

કસ્મા ઇતિ ચે? તેસં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં. વણ્ણભાસનઞ્હિ સુત્વા તે ભિક્ખૂ ‘‘અયં કિર મગ્ગો હદયસન્તાપભૂતં સોકં, વાચાવિપ્પલાપભૂતં પરિદેવં, કાયિકઅસાતભૂતં દુક્ખં, ચેતસિકઅસાતભૂતં દોમનસ્સન્તિ ચત્તારો ઉપદ્દવે હનતિ, વિસુદ્ધિં ઞાયં નિબ્બાનન્તિ તયો વિસેસે આવહતી’’તિ ઉસ્સાહજાતા ઇમં ધમ્મદેસનં ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બં ધારેતબ્બં વાચેતબ્બં, ઇમઞ્ચ મગ્ગં ભાવેતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ. ઇતિ તેસં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં વણ્ણં અભાસિ, કમ્બલવાણિજાદયો કમ્બલાદીનં વણ્ણં વિય.

યથા હિ સતસહસ્સગ્ઘનિકપણ્ડુકમ્બલવાણિજેન કમ્બલં ગણ્હથાતિ ઉગ્ઘોસિતેપિ અસુકકમ્બલોતિ ન તાવ મનુસ્સા જાનન્તિ. કેસકમ્બલવાલકમ્બલાદયોપિ હિ દુગ્ગન્ધા ખરસમ્ફસ્સા કમ્બલાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. યદા પન તેન ગન્ધારકો રત્તકમ્બલો સુખુમો ઉજ્જલો સુખસમ્ફસ્સોતિ ઉગ્ઘોસિતં હોતિ, તદા યે પહોન્તિ, તે ગણ્હન્તિ. યે ન પહોન્તિ, તેપિ દસ્સનકામા હોન્તિ, એવમેવં ‘‘એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો’’તિ વુત્તેપિ અસુકમગ્ગોતિ ન તાવ પાકટો હોતિ. નાનપ્પકારકા હિ અનિય્યાનમગ્ગાપિ મગ્ગાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિઆદિમ્હિ પન વુત્તે ‘‘અયં કિર મગ્ગો ચત્તારો ઉપદ્દવે હનતિ, તયો વિસેસે આવહતી’’તિ ઉસ્સાહજાતા ઇમં ધમ્મદેસનં ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બં ધારેતબ્બં વાચેતબ્બં, ઇમઞ્ચ મગ્ગં ભાવેતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તીતિ વણ્ણં ભાસન્તો ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિઆદિમાહ. યથા ચ સતસહસ્સગ્ઘનિકપણ્ડુકમ્બલવાણિજોપમા, એવં રત્તજમ્બુનદસુવણ્ણઉદકપ્પસાદકમણિરતનસુવિસુદ્ધમુત્તારતનધોતપવાળાદિવાણિજૂપમાદયોપેત્થ આહરિતબ્બા.

યદિદન્તિ નિપાતો, યે ઇમેતિ અયમસ્સ અત્થો. **ચત્તારો**તિ ગણનપરિચ્છેદો, તેન ન તતો હેટ્ઠા ન ઉદ્ધન્તિ સતિપટ્ઠાનપરિચ્છેદં દીપેતિ. **સતિપટ્ઠાના**તિ તયો સતિપટ્ઠાના સતિગોચરોપિ, તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતાપિ, સતિપિ. ‘‘ચતુન્નં , ભિક્ખવે, સતિપટ્ઠાનાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ દેસેસ્સામિ, તં સુણાથ…પે॰…. કો ચ, ભિક્ખવે, કાયસ્સ સમુદયો? આહારસમુદયા કાયસમુદયો’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૪૦૮) હિ સતિગોચરો **સતિપટ્ઠાન**ન્તિ વુચ્ચતિ. તથા ‘‘કાયો પટ્ઠાનં, નો સતિ. સતિ પટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિ ચા’’તિઆદીસુપિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૫). તસ્સત્થો – પતિટ્ઠાતિ અસ્મિન્તિ પટ્ઠાનં. કા પતિટ્ઠાતિ? સતિ. સતિયા પટ્ઠાનં **સતિપટ્ઠાનં**.

પધાનટ્ઠાનન્તિ વા પટ્ઠાનં. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં, હત્થિટ્ઠાનઅસ્સટ્ઠાનાદીનિ વિય. ‘‘તયો સતિપટ્ઠાના, યદરિયો સેવતિ, યદરિયો સેવમાનો સત્થા ગણમનુસાસિતુમરહતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૧) એત્થાપિ તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતા ‘‘સતિપટ્ઠાન’’ન્તિ વુત્તા. તસ્સત્થો – પટ્ઠપેતબ્બતો પટ્ઠાનં, પવત્તયિતબ્બતોતિ અત્થો. કેન પટ્ઠપેતબ્બતોતિ? સતિયા. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનન્તિ. ‘‘ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ભાવિતા બહુલીકતા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૯૮૯) પન સતિયેવ ‘‘સતિપટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્સત્થો – પતિટ્ઠાતીતિ પટ્ઠાનં, ઉપટ્ઠાતિ ઓક્કન્તિત્વા પક્ખન્દિત્વા પવત્તતીતિ અત્થો. સતિયેવ પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં. અથ વા સરણટ્ઠેન સતિ, ઉપટ્ઠાનટ્ઠેન પટ્ઠાનં. ઇતિ સતિ ચ સા પટ્ઠાનઞ્ચાતિપિ સતિપટ્ઠાનં. ઇદમિધ અધિપ્પેતં.

યદિ એવં, કસ્મા ‘‘સતિપટ્ઠાના’’તિ બહુવચનં? સતિબહુત્તા. આરમ્મણભેદેન હિ બહુકા એતા સતિયો. અથ મગ્ગોતિ કસ્મા એકવચનં? મગ્ગટ્ઠેન એકત્તા. ચતસ્સોપિ હિ એતા સતિયો મગ્ગટ્ઠેન એકત્તં ગચ્છન્તિ. વુત્તઞ્હેતં ‘‘મગ્ગોતિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનગમનટ્ઠેન, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનીયટ્ઠેન ચા’’તિ. ચતસ્સોપિ ચેતા અપરભાગે કાયાદીસુ આરમ્મણેસુ કિચ્ચં સાધયમાના નિબ્બાનં ગચ્છન્તિ. આદિતો પટ્ઠાય ચ નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગીયન્તિ, તસ્મા ચતસ્સોપિ એકો મગ્ગોતિ વુચ્ચન્તિ . એવઞ્ચ સતિ વચનાનુસન્ધિના સાનુસન્ધિકાવ દેસના હોતિ, ‘‘મારસેનપ્પમદ્દનં વો, ભિક્ખવે, મગ્ગં દેસેસ્સામિ, તં સુણાથ...પે॰... કતમો ચ, ભિક્ખવે, મારસેનપ્પમદ્દનો મગ્ગો? યદિદં સત્તબોજ્ઝઙ્ગા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૨૪) વિય હિ યથા મારસેનપ્પમદ્દનોતિ ચ સત્તબોજ્ઝઙ્ગાતિ ચ અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવેત્થ નાનં. એવં એકાયનમગ્ગોતિ ચ ચત્તારો સતિપટ્ઠાનાતિ ચ અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવેત્થ નાનં. તસ્મા મગ્ગટ્ઠેન એકત્તા એકવચનં, આરમ્મણભેદેન સતિબહુત્તા બહુવચનં વેદિતબ્બં.

કસ્મા પન ભગવતા ચત્તારોવ સતિપટ્ઠાના વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ? વેનેય્યહિતત્તા . તણ્હાચરિતદિટ્ઠિચરિતસમથયાનિકવિપસ્સનાયાનિકેસુ હિ મન્દતિક્ખવસેન દ્વેધા દ્વેધા પવત્તેસુ વેનેય્યેસુ મન્દસ્સ તણ્હાચરિતસ્સ ઓળારિકં કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં **વિસુદ્ધિમગ્ગો**, તિક્ખસ્સ સુખુમં વેદનાનુપસ્સનં સતિપટ્ઠાનં. દિટ્ઠિચરિતસ્સાપિ મન્દસ્સ નાતિપ્પભેદગતં ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો, તિક્ખસ્સ અતિપ્પભેદગતં ધમ્માનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં. સમથયાનિકસ્સ ચ મન્દસ્સ અકિચ્છેન અધિગન્તબ્બનિમિત્તં પઠમં સતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો, તિક્ખસ્સ ઓળારિકારમ્મણે અસણ્ઠહનતો દુતિયં. વિપસ્સનાયાનિકસ્સપિ મન્દસ્સ નાતિપ્પભેદગતારમ્મણં તતિયં, તિક્ખસ્સ અતિપ્પભેદગતારમ્મણં ચતુત્થં. ઇતિ ચત્તારોવ વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ.

સુભસુખનિચ્ચઅત્તભાવવિપલ્લાસપહાનત્થં વા. કાયો હિ અસુભો, તત્થ ચ સુભવિપલ્લાસવિપલ્લત્થા સત્તા, તેસં તત્થ અસુભભાવદસ્સનેન તસ્સ વિપલ્લાસસ્સ પહાનત્થં પઠમં સતિપટ્ઠાનં વુત્તં. સુખં નિચ્ચં અત્તાતિ ગહિતેસુપિ ચ વેદનાદીસુ વેદના દુક્ખા, ચિત્તં અનિચ્ચં, ધમ્મા અનત્તા, તેસુ ચ સુખનિચ્ચઅત્તવિપલ્લાસવિપલ્લત્થા સત્તા, તેસં તત્થ દુક્ખાદિભાવદસ્સનેન તેસં વિપલ્લાસાનં પહાનત્થં સેસાનિ તીણિ વુત્તાનીતિ એવં સુભસુખનિચ્ચઅત્તભાવવિપલ્લાસપહાનત્થં વા ચત્તારોવ વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ વેદિતબ્બા.

ન કેવલઞ્ચ વિપલ્લાસપહાનત્થમેવ, અથ ખો ચતુરોઘયોગાસવગન્થઉપાદાનઅગતિપહાનત્થમ્પિ ચતુબ્બિધાહારપરિઞ્ઞત્થઞ્ચ ચત્તારોવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. અયં તાવ પકરણનયો.

અટ્ઠકથાયં પન સરણવસેન ચેવ એકત્તસમોસરણવસેન ચ એકમેવ સતિપટ્ઠાનં આરમ્મણવસેન ચત્તારોતિ એતદેવ વુત્તં. યથા હિ ચતુદ્વારે નગરે પાચીનતો આગચ્છન્તા પાચીનદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પાચીનદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, દક્ખિણતો પચ્છિમતો ઉત્તરતો આગચ્છન્તા ઉત્તરદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા ઉત્તરદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. નગરં વિય હિ નિબ્બાનમહાનગરં . દ્વારં વિય અટ્ઠઙ્ગિકો લોકુત્તરમગ્ગો. પાચીનદિસાદયો વિય કાયાદયો.

યથા પાચીનતો આગચ્છન્તા પાચીનદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પાચીનદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં કાયાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનં ભાવેત્વા કાયાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ.

યથા દક્ખિણતો આગચ્છન્તા દક્ખિણદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા દક્ખિણદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં વેદનાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં ભાવેત્વા વેદનાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ.

યથા પચ્છિમતો આગચ્છન્તા પચ્છિમદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પચ્છિમદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં ચિત્તાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં ભાવેત્વા ચિત્તાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ.

યથા ઉત્તરતો આગચ્છન્તા ઉત્તરદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા ઉત્તરદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં ધમ્માનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં ભાવેત્વા ધમ્માનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ.

એવં સરણવસેન ચેવ એકત્તસમોસરણવસેન ચ એકમેવ સતિપટ્ઠાનં આરમ્મણવસેન ચત્તારોવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

કતમે ચત્તારોતિ કથેતુકમ્યતા પુચ્છા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને. **ભિક્ખવે**તિ ધમ્મપટિગ્ગાહકપુગ્ગલાલપનમેતં. **ભિક્ખૂ**તિ પટિપત્તિસમ્પાદકપુગ્ગલનિદસ્સનમેતં. અઞ્ઞેપિ ચ દેવમનુસ્સા પટિપત્તિં સમ્પાદેન્તિયેવ, સેટ્ઠત્તા પન પટિપત્તિયા ભિક્ખુભાવદસ્સનતો ચ, ''ભિક્ખૂ''તિ આહ. ભગવતો હિ અનુસાસનિં સમ્પટિચ્છન્તેસુ ભિક્ખુ સેટ્ઠો, સબ્બપ્પકારાય અનુસાસનિયા ભાજનભાવતો, તસ્મા સેટ્ઠત્તા ''ભિક્ખૂ''તિ આહ. તસ્મિં ગહિતે પન સેસા ગહિતાવ હોન્તિ રાજગમનાદીસુ રાજગ્ગહણેન સેસપરિસા વિય. યો ચ ઇમં પટિપત્તિં પટિપજ્જતિ, સો ભિક્ખુ નામ હોતીતિ પટિપત્તિયા ભિક્ખુભાવદસ્સનતોપિ ''ભિક્ખૂ''તિ આહ . પટિપન્નકો હિ દેવો વા હોતુ મનુસ્સો વા, ''ભિક્ખૂ''તિ સઙ્ખં ગચ્છતિયેવ. યથાહ –

''અલઙ્કતો ચેપિ સમં ચરેય્ય,
સન્તો દન્તો નિયતો બ્રહ્મચારી;
સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં,
સો બ્રાહ્મણો સો સમણો સ ભિક્ખૂ''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૪૨);

કાયેતિ રૂપકાયે. રૂપકાયો હિ ઇધ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં કેસાદીનઞ્ચ ધમ્માનં સમૂહટ્ઠેન હત્થિકાયરથકાયાદયો વિય કાયોતિ અધિપ્પેતો. યથા ચ સમૂહટ્ઠેન, એવં કુચ્છિતાનં આયટ્ઠેન. કુચ્છિતાનઞ્હિ પરમજેગુચ્છાનં સો આયોતિપિ **કાયો**. **આયો**તિ ઉપ્પત્તિદેસો. તત્રાયં વચનત્થો, આયન્તિ તતોતિ આયો. કે આયન્તિ? કુચ્છિતા કેસાદયો. ઇતિ કુચ્છિતાનં આયોતિ **કાયો**. કાયાનુપસ્સીતિ કાયમનુપસ્સનસીલો, કાયં વા અનુપસ્સમાનો.

‘‘કાયે’’તિ ચ વત્વાપિ પુન ‘‘કાયાનુપસ્સી’’તિ દુતિયં કાયગ્ગહણં અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનઘનવિનિબ્ભોગાદિદસ્સનત્થં કતન્તિ વેદિતબ્બં. તેન ન કાયે વેદનાનુપસ્સી વા, ચિત્તધમ્માનુપસ્સી વા, અથ ખો કાયાનુપસ્સીયેવાતિ કાયસઙ્ખાતે વત્થુસ્મિં કાયાનુપસ્સનાકારસ્સેવ દસ્સનેન અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનં દસ્સિતં હોતિ. તથા ન કાયે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગવિમુત્તએકધમ્માનુપસ્સી, નાપિ કેસલોમાદિવિનિમુત્તઇત્થિપુરિસાનુપસ્સી. યોપિ ચેત્થ કેસલોમાદિકો ભૂતુપાદાયસમૂહસઙ્ખાતો કાયો , તત્થપિ ન ભૂતુપાદાયવિનિમુત્તએકધમ્માનુપસ્સી, અથ ખો રથસમ્ભારાનુપસ્સકો વિય અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસમૂહાનુપસ્સી, નગરાવયવાનુપસ્સકો વિય કેસલોમાદિસમૂહાનુપસ્સી, કદલિક્ખન્ધપત્તવટ્ટિવિનિબ્ભુજનકો વિય રિત્તમુટ્ઠિવિનિવેઠકો વિય ચ ભૂતુપાદાયસમૂહાનુપસ્સીયેવાતિ નાનપ્પકારતો સમૂહવસેનેવ કાયસઙ્ખાતસ્સ વત્થુનો દસ્સનેન ઘનવિનિબ્ભોગો દસ્સિતો હોતિ. ન હેત્થ યથાવુત્તસમૂહવિનિમુત્તો કાયો વા ઇત્થી વા પુરિસો વા અઞ્ઞો વા કોચિ ધમ્મો દિસ્સતિ , યથાવુત્તધમ્મસમૂહમત્તેયેવ પન તથા તથા સત્તા મિચ્છાભિનિવેસં કરોન્તિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘યં પસ્સતિ ન તં દિટ્ઠં, યં દિટ્ઠં તં ન પસ્સતિ;
અપસ્સં બજ્ઝતે મૂળ્હો, બજ્ઝમાનો ન મુચ્ચતી’’તિ. –

ઘનવિનિબ્ભોગાદિદસ્સનત્થન્તિ વુત્તં. આદિસદ્દેન ચેત્થ અયમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો – અયઞ્હિ એકસ્મિં કાયે કાયાનુપસ્સીયેવ, ન અઞ્ઞધમ્માનુપસ્સી. કિં વુત્તં હોતિ? યથા અનુદકભૂતાયપિ મરીચિયા ઉદકાનુપસ્સિનો હોન્તિ, ન એવં અનિચ્ચદુક્ખાનત્તઅસુભભૂતેયેવ ઇમસ્મિં કાયે નિચ્ચસુખઅત્તસુભભાવાનુપસ્સી, અથ ખો કાયાનુપસ્સી અનિચ્ચદુક્ખાનત્તઅસુભાકારસમૂહાનુપસ્સીયેવાતિ. અથ વા ય્વાયં પરતો ‘‘ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અરઞ્ઞગતો વા…પે॰… સો સતોવ અસ્સસતી’’તિઆદિના નયેન અસ્સાસપસ્સાસાદિચુણ્ણિકજાતઅટ્ઠિકપરિયોસાનો કાયો વુત્તો, યો ચ ‘‘ઇધેકચ્ચો પથવિકાયં અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ આપોકાયં તેજોકાયં વાયોકાયં કેસકાયં લોમકાયં છવિકાયં ચમ્મકાયં મંસકાયં રુહિરકાયં નહારુકાયં અટ્ઠિકાયં અટ્ઠિમિઞ્જકાય’’ન્તિ પટિસમ્ભિદાયં (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૫) કાયો વુત્તો, તસ્સ સબ્બસ્સ ઇમસ્મિંયેવ કાયે અનુપસ્સનતો ‘‘કાયે કાયાનુપસ્સી’’તિ એવમ્પિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

અથ વા કાયે અહન્તિ વા મમન્તિ વા એવં ગહેતબ્બસ્સ યસ્સ કસ્સચિ અનનુપસ્સનતો તસ્સ તસ્સેવ પન કેસાલોમાદિકસ્સ નાનાધમ્મસમૂહસ્સ અનુપસ્સનતો કાયે કેસાદિધમ્મસમૂહસઙ્ખાતકાયાનુપસ્સીતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. અપિચ ‘‘ઇમસ્મિં કાયે અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો’’તિઆદિના નયેન પટિસમ્ભિદાયં આગતનયસ્સ સબ્બસ્સેવ અનિચ્ચલક્ખણાદિનો આકારસમૂહસઙ્ખાતસ્સ કાયસ્સાનુપસ્સનતોપિ ‘‘કાયે કાયાનુપસ્સી’’તિ એવમ્પિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

તથા હિ અયં કાયે કાયાનુપસ્સનાપટિપદં પટિપન્નો ભિક્ખુ ઇમં કાયં અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીનં સત્તન્નં અનુપસ્સનાનં વસેન અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો. દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, નો સુખતો. અનત્તતો

અનુપસ્સતિ, નો અત્તતો. નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ. વિરજ્જતિ, નો રજ્જતિ. નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ. પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ. સો તં અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતિ, દુક્ખતો અનુપસ્સન્તો સુખસઞ્ઞં પજહતિ, અનત્તતો અનુપસ્સન્તો અત્તસઞ્ઞં પજહતિ, નિબ્બિન્દન્તો નન્દિં પજહતિ, વિરજ્જન્તો રાગં પજહતિ, નિરોધેન્તો સમુદયં પજહતિ, પટિનિસ્સજ્જન્તો આદાનં પજહતીતિ વેદિતબ્બો.

વિહરતીતિ ઇરિયતિ. **આતાપી**તિ તીસુ ભવેસુ કિલેસે આતાપેતીતિ આતાપો, વીરિયસ્સેતં નામં. આતાપો અસ્સ અત્થીતિ **આતાપી. સમ્પજાનો**તિ સમ્પજઞ્ઞસઙ્ખાતેન ઞાણેન સમન્નાગતો. **સતિમા**તિ કાયપરિગ્ગાહિકાય સતિયા સમન્નાગતો. અયં પન યસ્મા સતિયા આરમ્મણં પરિગ્ગહેત્વા પઞ્ઞાય અનુપસ્સતિ, ન હિ સતિવિરહિતસ્સ અનુપસ્સના નામ અત્થિ. તેનેવાહ ''સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). તસ્મા એત્થ ''કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિ એત્તાવતા કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનકમ્મટ્ઠાનં વુત્તં હોતિ. અથ વા યસ્મા અનાતાપિનો અન્તોસઙ્ખેપો અન્તરાયકરો હોતિ, અસમ્પજાનો ઉપાયપરિગ્ગહે અનુપાયપરિવજ્જને ચ સમ્મુય્હતિ, મુટ્ઠસ્સતિ ઉપાયાપરિચ્ચાગે અનુપાયાપરિગ્ગહે ચ અસમત્થો હોતિ, તેનસ્સ તં કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જતિ, તસ્મા યેસં ધમ્માનં આનુભાવેન તં સમ્પજ્જતિ. તેસં દસ્સનત્થં ''આતાપી સમ્પજાનો સતિમાતિ ઇદં વુત્ત''ન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇતિ કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં સમ્પયોગઙ્ગઞ્ચસ્સ દસ્સેત્વા ઇદાનિ પહાનઙ્ગં દસ્સેતું **વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સ**ન્તિ વુત્તં. તત્થ **વિનેય્યા**તિ તદઙ્ગવિનયેન વા વિક્ખમ્ભનવિનયેન વા વિનયિત્વા. **લોકે**તિ તસ્મિંયેવ કાયે. કાયો હિ ઇધ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકોતિ અધિપ્પેતો. યસ્મા પનસ્સ ન કાયમત્તેયેવ અભિજ્ઝાદોમનસ્સં પહીયતિ, વેદનાદીસુપિ પહીયતિયેવ, તસ્મા ''પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકો''તિ **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૩૬૨) વુત્તં. લોકસઙ્ખાતત્તા વા તેસં ધમ્માનં અત્થુદ્ધારનયેનેતં વુત્તં. યં પનાહ ''તત્થ કતમો લોકો? સ્વેવ કાયો લોકો''તિ. અયમેવેત્થ અત્થો, તસ્મિં લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં વિનેય્યાતિ એવં સમ્બન્ધો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા પનેત્થ અભિજ્ઝાગહણેન કામચ્છન્દો , દોમનસ્સગ્ગહણેન બ્યાપાદો સઙ્ગહં ગચ્છતિ, તસ્મા નીવરણપરિયાપન્નબલવધમ્મદ્વયદસ્સનેન નીવરણપ્પહાનં વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

વિસેસેન ચેત્થ અભિજ્ઝાવિનયેન કાયસમ્પત્તિમૂલકસ્સ અનુરોધસ્સ, દોમનસ્સવિનયેન પન કાયવિપત્તિમૂલકસ્સ વિરોધસ્સ, અભિજ્ઝાવિનયેન ચ કાયે અભિરતિયા, દોમનસ્સવિનયેન કાયભાવનાય અનભિરતિયા, અભિજ્ઝાવિનયેન કાયે અભૂતાનં સુભસુખભાવાદીનં પક્ખેપસ્સ, દોમનસ્સવિનયેન ચ કાયે ભૂતાનં અસુભાસુખભાવાદીનં અપનયનસ્સ ચ પહાનં વુત્તં. તેન યોગાવચરસ્સ યોગાનુભાવો યોગસમત્થતા ચ દીપિતા હોતિ. યોગાનુભાવો હિ એસ, યદિદં અનુરોધવિરોધવિપ્પમુત્તો અરતિરતિસહો અભૂતપક્ખેપભૂતાપનયનવિરહિતો ચ હોતિ. અનુરોધવિરોધવિપ્પમુત્તો ચેસ અરતિરતિસહો અભૂતં અપક્ખિપન્તો ભૂતઞ્ચ અનપનેન્તો યોગસમત્થો હોતીતિ.

અપરો નયો ''કાયે કાયાનુપસ્સી''તિ એત્થ અનુપસ્સનાય કમ્મટ્ઠાનં વુત્તં. ''વિહરતી''તિ એત્થ વુત્તવિહારેન કમ્મટ્ઠાનિકસ્સ કાયપરિહરણં. ''આતાપી''તિઆદીસુ આતાપેન સમ્મપ્પધાનં, સતિસમ્પજઞ્ઞેન સબ્બત્થિકકમ્મટ્ઠાનં, કમ્મટ્ઠાનપરિહરણૂપાયો વા, સતિયા વા કાયાનુપસ્સનાવસેન પટિલદ્ધસમથો, સમ્પજઞ્ઞેન વિપસ્સના, અભિજ્ઝાદોમનસ્સવિનયેન ભાવનાફલં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

વિભઙ્ગે પન ''**અનુપસ્સી**''તિ તત્થ કતમા અનુપસ્સના? યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... સમ્માદિટ્ઠિ. અયં વુચ્ચતિ અનુપસ્સના. ઇમાય અનુપસ્સનાય ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમ્પન્નો સમન્નાગતો. તેન વુચ્ચતિ અનુપસ્સીતિ.

વિહરતીતિ ઇરિયતિ વત્તતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ ચરતિ વિહરતિ. તેન વુચ્ચતિ વિહરતીતિ.

આતાપીતિ તત્થ કતમો આતાપો? યો ચેતસિકો વીરિયારમ્ભો...પે॰... સમ્માવાયામો. અયં વુચ્ચતિ આતાપો. ઇમિના આતાપેન ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો. તેન વુચ્ચતિ આતાપીતિ.

સમ્પજાનોતિ તત્થ કતમં સમ્પજઞ્ઞં? યા પઞ્ઞા પજાનના...પે॰... સમ્માદિટ્ઠિ. ઇદં વુચ્ચતિ સમ્પજઞ્ઞં. ઇમિના સમ્પજઞ્ઞેન ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો. તેન વુચ્ચતિ સમ્પજાનોતિ.

સતિમાતિ તત્થ કતમા સતિ? યા સતિ અનુસ્સતિ...પે॰... સમ્માસતિ. અયં વુચ્ચતિ સતિ. ઇમાય સતિયા ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો. તેન વુચ્ચતિ સતિમાતિ.

વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સન્તિ તત્થ કતમો લોકો? સ્વેવ કાયો લોકો, પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકો. અયં વુચ્ચતિ લોકો. તત્થ કતમા અભિજ્ઝા? યો રાગો સારાગો અનુનયો અનુરોધો નન્દી નન્દીરાગો ચિત્તસ્સ સારાગો, અયં વુચ્ચતિ અભિજ્ઝા. તત્થ કતમં દોમનસ્સં? યં ચેતસિકં અસાતં, ચેતસિકં દુક્ખં, ચેતોસમ્ફસ્સજં અસાતં...પે॰... દુક્ખા વેદના. ઇદં વુચ્ચતિ દોમનસ્સં. ઇતિ અયઞ્ચ અભિજ્ઝા ઇદઞ્ચ દોમનસ્સં ઇમમ્હિ લોકે વિનીતા હોન્તિ પટિવિનીતા સન્તા વૂપસન્તા સમિતા વૂપસમિતા અત્થઙ્ગતા અબ્ભત્થઙ્ગતા અપ્પિતા બ્યપ્પિતા સોસિતા વિસોસિતા બ્યન્તીકતા, તેન વુચ્ચતિ વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સન્તિ (વિભ॰ ૩૫૬) એવમેતેસં પદાનમત્થો વુત્તો. તેન સહ અયં અટ્ઠકથાનયો યથા સંસન્દતિ, એવં વેદિતબ્બો. અયં તાવ કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનુદ્દેસસ્સ અત્થવણ્ણના.

વેદનાસુ... ચિત્તે... ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ...પે॰... વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સન્તિ એત્થ પન **વેદનાનુપસ્સી**તિ એવમાદીસુ વેદનાદીનં પુન વચને પયોજનં કાયાનુપસ્સનાયં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી**, **ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી**, **ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી**તિ એત્થ પન **વેદના**તિ તિસ્સો વેદના, તા ચ લોકિયા એવ. ચિત્તમ્પિ લોકિયં, તથા ધમ્મા. તેસં વિભાગો નિદ્દેસવારે પાકટો ભવિસ્સતિ. કેવલં પનિધ યથા વેદના અનુપસ્સિતબ્બા, તથા અનુપસ્સન્તો **વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી**તિ વેદિતબ્બો. એસ નયો ચિત્તધમ્મેસુપિ. કથઞ્ચ વેદના અનુપસ્સિતબ્બાતિ? સુખા તાવ વેદના દુક્ખતો, દુક્ખા સલ્લતો, અદુક્ખમસુખા અનિચ્ચતો. યથાહ –

> ''યો સુખં દુક્ખતો અદ્દ, દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો;
> અદુક્ખમસુખં સન્તં, અદક્ખિ નં અનિચ્ચતો;
> સ વે સમ્મદ્દસો ભિક્ખુ, ઉપસન્તો ચરિસ્સતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૩);

સબ્બા એવ ચેતા દુક્ખાતિપિ અનુપસ્સિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં ''યંકિઞ્ચિ વેદયિતં, સબ્બં તં દુક્ખસ્મિન્તિ વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૯). સુખદુક્ખતોપિ ચ અનુપસ્સિતબ્બા. યથાહ ''સુખા વેદના ઠિતિસુખા વિપરિણામદુક્ખા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૪) સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. અપિચ અનિચ્ચાદિસત્તાનુપસ્સનાવસેનપિ

અનુપસ્સિતબ્બા. સેસં નિદ્દેસવારેયેવ પાકટં ભવિસ્સતિ. ચિત્તધમ્મેસુપિ ચિત્તં તાવ આરમ્મણાધિપતિસહજાતભૂમિકમ્મવિપાકકિરિયાદિનાનત્તભેદાનં અનિચ્ચાદિસત્તાનુપસ્સનાનં નિદ્દેસવારે આગતસરાગાદિભેદાનઞ્ચ વસેન અનુપસ્સિતબ્બં. ધમ્મા સલક્ખણસામઞ્ઞલક્ખણાનં સુઞ્ઞતધમ્મસ્સ અનિચ્ચાદિસત્તાનુપસ્સનાનં નિદ્દેસવારે આગતસન્તાસન્તાદિભેદાનઞ્ચ વસેન અનુપસ્સિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ. કામઞ્ચેત્થ યસ્સ કાયસઙ્ખાતે લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં પહીનં, તસ્સ વેદનાદિલોકેસુપિ તં પહીનમેવ. નાનાપુગ્ગલવસેન પન નાનાચિત્તક્ખણિકસતિપટ્ઠાનભાવનાવસેન ચ સબ્બત્થ વુત્તં. યતો વા એકત્થ પહીનં સેસેસુપિ પહીનં હોતિ. તેનેવસ્સ તત્થ પહાનદસ્સનત્થમ્પિ એવં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બન્તિ.

ઉદ્દેસવારકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કાયાનુપસ્સનાઆનાપાનપબ્બવણ્ણના

૧૦૭. ઇદાનિ સેય્યથાપિ નામ છેકો વિલીવકારકો થૂલકિલઞ્જસણ્હકિલઞ્જચઙ્કોટકપેળાપુટાદીનિ ઉપકરણાનિ કત્તુકામો એકં મહાવેણું લભિત્વા ચતુધા ભિન્દિત્વા તતો એકેકં વેણુખણ્ડં ગહેત્વા ફાલેત્વા તં તં ઉપકરણં કરેય્ય, એવમેવ ભગવા સતિપટ્ઠાનદેસનાય સત્તાનં અનેકપ્પકારવિસેસાધિગમં કત્તુકામો એકમેવ સમ્માસતિં ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના. કતમે ચત્તારો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિઆદિના નયેન આરમ્મણવસેન ચતુધા ભિન્દિત્વા તતો એકેકં સતિપટ્ઠાનં ગહેત્વા વિભજન્તો ''કથઞ્ચ ભિક્ખવે''તિઆદિના નયેન નિદ્દેસવારં વત્તુમારદ્ધો.

તત્થ **કથઞ્ચા**તિઆદિ વિત્થારેતુકમ્યતા પુચ્છા. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – ભિક્ખવે, કેન ચ પકારેન ભિક્ખુ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતીતિ? એસ નયો સબ્બપુચ્છાવારેસુ. **ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ**તિ, ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં સાસને ભિક્ખુ. અયઞ્હેત્થ ઇધ-સદ્દો સબ્બપ્પકારકાયાનુપસ્સનાનિબ્બત્તકસ્સ પુગ્ગલસ્સ સન્નિસ્સયભૂતસાસનપરિદીપનો અઞ્ઞસાસનસ્સ તથાભાવપટિસેધનો ચ. વુત્તઞ્હેતં ''ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો…પે॰… સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯). તેન વુત્તં ''ઇમસ્મિં સાસને ભિક્ખૂ''તિ.

''અરઞ્ઞગતો વા…પે॰… સુઞ્ઞાગારગતો વા''તિ ઇદમસ્સ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુરૂપસેનાસનપરિગ્ગહપરિદીપનં. ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો દીઘરત્તં રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ અનુવિસટં ચિત્તં કમ્મટ્ઠાનવીથિં ઓતરિતું ન ઇચ્છતિ, કૂટગોણયુત્તરથો વિય ઉપ્પથમેવ ધાવતિ, તસ્મા સેય્યથાપિ નામ ગોપો કૂટધેનુયા સબ્બં ખીરં પિવિત્વા વડ્ઢિતં કૂટવચ્છં દમેતુકામો ધેનુતો અપનેત્વા એકમન્તે મહન્તં થમ્ભં નિખણિત્વા તત્થ યોત્તેન બન્ધેય્ય. અથસ્સ સો વચ્છો ઇતો ચિતો ચ વિપ્ફન્દિત્વા પલાયિતું અસક્કોન્તો તમેવ થમ્ભં ઉપનિસીદેય્ય વા ઉપનિપજ્જેય્ય વા, એવમેવ ઇમિનાપિ ભિક્ખુના દીઘરત્તં રૂપારમ્મણાદિરસપાનવડ્ઢિતં દુટ્ઠચિત્તં દમેતુકામેન રૂપાદિઆરમ્મણતો અપનેત્વા અરઞ્ઞં વા રુક્ખમૂલં વા સુઞ્ઞાગારં વા પવેસેત્વા તત્થ સતિપટ્ઠાનારમ્મણત્થમ્ભે સતિયોત્તેન બન્ધિતબ્બં. એવમસ્સ તં ચિત્તં ઇતો ચિતો ચ વિપ્ફન્દિત્વાપિ પુબ્બે આચિણ્ણારમ્મણં અલભમાનં સતિયોત્તં છિન્દિત્વા પલાયિતું અસક્કોન્તં તમેવારમ્મણં ઉપચારપ્પનાવસેન ઉપનિસીદતિ ચેવ ઉપનિપજ્જતિ ચ. તેનાહુ પોરાણા –

''યથા થમ્ભે નિબન્ધેય્ય, વચ્છં દમં નરો ઇધ;
બન્ધેય્યેવં સકં ચિત્તં, સતિયારમ્મણે દળ્હ''ન્તિ.

એવમસ્સ તં સેનાસનં ભાવનાનુરૂપં હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘ઇદમસ્સ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુરૂપસેનાસનપરિગ્ગહપરિદીપન’’ન્તિ.

અપિચ યસ્મા ઇદં કાયાનુપસ્સનાય મુદ્ધભૂતં સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધસાવકાનં વિસેસાધિગમદિટ્ઠધમ્મસુખવિહારપદટ્ઠાનં આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં ઇત્થિપુરિસહત્થિઅસ્સાદિસદ્દસમાકુલં ગામન્તં અપરિચ્ચજિત્વા ન સુકરં સમ્પાદેતું, સદ્દકણ્ટકત્તા ઝાનસ્સ. અગામકે પન અરઞ્ઞે સુકરં યોગાવચરેન ઇદં કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા અગ્ગફલં અરહત્તં પાપુણિતું. તસ્માસ્સ અનુરૂપસેનાસનં દસ્સેન્તો ભગવા ‘‘અરઞ્ઞગતો વા’’તિઆદિમાહ.

વત્થુવિજ્જાચરિયો વિય હિ ભગવા. સો યથા વત્થુવિજ્જાચરિયો નગરભૂમિં પસ્સિત્વા સુટ્ઠુ ઉપપરિક્ખિત્વા ‘‘એત્થ નગરં માપેથા’’તિ ઉપદિસતિ, સોત્થિના ચ નગરે નિટ્ઠિતે રાજકુલતો મહાસક્કારં લભતિ, એવમેવ યોગાવચરસ્સ અનુરૂપં સેનાસનં ઉપપરિક્ખિત્વા ‘‘એત્થ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિતબ્બ’’ન્તિ ઉપદિસતિ. તતો તત્થ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તેન યોગિના અનુક્કમેન અરહત્તે પત્તે ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા’’તિ મહન્તં સક્કારં લભતિ.

અયં પન ભિક્ખુ દીપિસદિસોતિ વુચ્ચતિ. યથા હિ મહાદીપિરાજા અરઞ્ઞે તિણગહનં વા વનગહનં વા પબ્બતગહનં વા નિસ્સાય નિલીયિત્વા વનમહિંસગોકણ્ણસૂકરાદયો મિગે ગણ્હાતિ, એવમેવ અયં અરઞ્ઞાદીસુ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો ભિક્ખુ યથાક્કમેન ચત્તારો મગ્ગે ચેવ ચત્તારિ અરિયફલાનિ ચ ગણ્હાતિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘યથાપિ દીપિકો નામ, નિલીયિત્વા ગણ્હતી મિગે;
તથેવાયં બુદ્ધપુત્તો, યુત્તયોગો વિપસ્સકો;
અરઞ્ઞં પવિસિત્વાન, ગણ્હાતિ ફલમુત્તમ’’ન્તિ.

તેનસ્સ પરક્કમજવયોગ્ગભૂમિં અરઞ્ઞસેનાસનં દસ્સેન્તો ભગવા ‘‘અરઞ્ઞગતો વા’’તિઆદિમાહ. ઇતો પરં ઇમસ્મિં તાવ આનાપાનપબ્બે યં વત્તબ્બં સિયા, તં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તમેવ.

તસ્સ પન ઇમેસં ‘‘દીઘં વા અસ્સસન્તો દીઘં અસ્સસામીતિ પજાનાતિ…પે॰… પસ્સમ્ભયં કાયસઙ્ખારં પસ્સસિસ્સામીતિ સિક્ખતી’’તિ એવં વુત્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં વસેન સિક્ખતો અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તે ચત્તારિ ઝાનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. સો ઝાના વુટ્ઠહિત્વા અસ્સાસપસ્સાસે વા પરિગ્ગણ્હાતિ ઝાનઙ્ગાનિ વા. તત્થ અસ્સાસપસ્સાસકમ્મિકો ‘‘ઇમે અસ્સાસપસ્સાસા કિં નિસ્સિતા, વત્થું નિસ્સિતા, વત્થુ નામ કરજકાયો, કરજકાયો નામ ચત્તારિ મહાભૂતાનિ ઉપાદારૂપઞ્ચા’’તિ એવં રૂપં પરિગ્ગણ્હાતિ, તતો તદારમ્મણે ફસ્સપઞ્ચમકે નામન્તિ એવં નામરૂપં પરિગ્ગહેત્વા તસ્સ પચ્ચયં પરિયેસન્તો અવિજ્જાદિપટિચ્ચસમુપ્પાદં દિસ્વા ‘‘પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મમત્તમેવેતં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થી’’તિ વિતિણ્ણકઙ્ખો સપ્પચ્ચયનામરૂપે તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો અનુક્કમેન અરહત્તં પાપુણાતિ. ઇદં એકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખં.

ઝાનકમ્મિકોપિ ‘‘ઇમાનિ ઝાનઙ્ગાનિ કિં નિસ્સિતાનિ, વત્થું નિસ્સિતાનિ. વત્થુ નામ કરજકાયોતિ ઝાનઙ્ગાનિ નામં, કરજકાયો રૂપ’’ન્તિ નામરૂપં વવત્થપેત્વા તસ્સ પચ્ચયં પરિયેસન્તો અવિજ્જાદિપચ્ચયાકારં દિસ્વા

''પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મમત્તમેવેતં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થી''તિ વિતિણ્ણકઙ્ખો સપ્પચ્ચયનામરૂપે તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો અનુક્કમેન અરહત્તં પાપુણાતિ, ઇદં એકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખં.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા અસ્સાસપસ્સાસકાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **બહિદ્ધા વા**તિ પરસ્સ વા અસ્સાસપસ્સાસકાયે. **અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વા**તિ કાલેન અત્તનો, કાલેન પરસ્સ અસ્સાસપસ્સાસકાયે. એતેનસ્સ પગુણકમ્મટ્ઠાનં અટ્ઠપેત્વા અપરાપરં સઞ્ચરણકાલો કથિતો. એકસ્મિં કાલે પનિદં ઉભયં ન લબ્ભતિ.

સમુદયધમ્માનુપસ્સી વાતિ યથા નામ કમ્મારભસ્તઞ્ચ ગગ્ગરનાળિઞ્ચ તજ્જઞ્ચ વાયામં પટિચ્ચ વાતો અપરાપરં સઞ્ચરતિ, એવં ભિક્ખુનો કરજકાયઞ્ચ નાસાપુટઞ્ચ ચિત્તઞ્ચ પટિચ્ચ અસ્સાસપસ્સાસકાયો અપરાપરં સઞ્ચરતિ. કાયાદયો ધમ્મા સમુદયધમ્મા, તે પસ્સન્તો ''સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા કાયસ્મિં વિહરતી''તિ વુચ્ચતિ. **વયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ યથા ભસ્તાય અપનીતાય ગગ્ગરનાળિયા ભિન્નાય તજ્જે ચ વાયામે અસતિ સો વાતો નપ્પવત્તતિ , એવમેવ કાયે ભિન્ને નાસાપુટે વિદ્ધસ્તે ચિત્તે ચ નિરુદ્ધે અસ્સાસપસ્સાસકાયો નામ નપ્પવત્તતીતિ કાયાદિનિરોધા અસ્સાસપસ્સાસનિરોધોતિ એવં પસ્સન્તો ''વયધમ્માનુપસ્સી વા કાયસ્મિં વિહરતી''તિ વુચ્ચતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ કાલેન સમુદયં, કાલેન વયં અનુપસ્સન્તો. **અત્થિ કાયોતિ વા પનસ્સા**તિ કાયોવ અત્થિ, ન સત્તો, ન પુગ્ગલો, ન ઇત્થી, ન પુરિસો, ન અત્તા, ન અત્તનિયં, નાહં, ન મમ, ન કોચિ, ન કસ્સચીતિ એવમસ્સ સતિ પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ.

યાવદેવાતિ પયોજનપરિચ્છેદવવત્થાપનમેતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યા સતિ પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ, સા ન અઞ્ઞત્થાય. અથ ખો યાવદેવ ઞાણમત્તાય અપરાપરં ઉત્તરુત્તરિ ઞાણપમાણત્થાય ચેવ સતિપમાણત્થાય ચ, સતિસમ્પજઞ્ઞાનં વુડ્ઢત્થાયાતિ અત્થો. **અનિસ્સિતો ચ વિહરતી**તિ તણ્હાનિસ્સયદિટ્ઠિનિસ્સયાનં વસેન અનિસ્સિતો વિહરતિ. **ન ચ કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતી**તિ લોકસ્મિં કિઞ્ચિ રૂપં વા...પે॰... વિઞ્ઞાણં વા ''અયં મે અત્તા વા અત્તનિયં વા''તિ ન ગણ્હાતિ. **એવમ્પી**તિ ઉપરિઅત્થં ઉપાદાય સમ્પિણ્ડનત્થો પિકારો. ઇમિના પન પદેન ભગવા આનાપાનપબ્બદેસનં નિય્યાતેત્વા દસ્સેતિ.

તત્થ અસ્સાસપસ્સાસપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ અસ્સાસપસ્સાસવસેન અભિનિવિટ્ઠસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

આનાપાનપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇરિયાપથપબ્બવણ્ણના

૧૦૮. એવં અસ્સાસપસ્સાસવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ઇરિયાપથવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ કામં સોણસિઙ્ગાલાદયોપિ ગચ્છન્તા ''ગચ્છામા''તિ જાનન્તિ. ન પનેતં એવરૂપં જાનનં સન્ધાય વુત્તં. એવરૂપઞ્હિ જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં ન પજહતિ , અત્તસઞ્ઞં ન ઉગ્ઘાટેતિ , કમ્મટ્ઠાનં વા સતિપટ્ઠાનભાવના વા ન હોતિ. ઇમસ્સ પન ભિક્ખુનો જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં પજહતિ, અત્તસઞ્ઞં ઉગ્ઘાટેતિ,

કમ્મટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિપટ્ઠાનભાવના ચ હોતિ. ઇદઞ્હિ ''કો ગચ્છતિ, કસ્સ ગમનં, કિં કારણા ગચ્છતી''તિ એવં સમ્પજાનનં સન્ધાય વુત્તં. ઠાનાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ **કો ગચ્છતી**તિ ન કોચિ સત્તો વા પુગ્ગલો વા ગચ્છતિ. **કસ્સ ગમન**ન્તિ ન કસ્સચિ સત્તસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ વા ગમનં. **કિં કારણા ગચ્છતી**તિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન ગચ્છતિ. તસ્મા એસ એવં પજાનાતિ ''ગચ્છામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલકાયસ્સ પુરતો અભિનીહારો ગમનન્તિ વુચ્ચતિ. ઠાનાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્રાપિ હિ ''તિટ્ઠામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલકાયસ્સ કોટિતો પટ્ઠાય ઉસ્સિતભાવો ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. ''નિસીદામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન હેટ્ઠિમકાયસ્સ સમિઞ્જનં ઉપરિમકાયસ્સ ઉસ્સિતભાવો નિસજ્જાતિ વુચ્ચતિ. ''સયામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલસરીરસ્સ તિરિયતો પસારણં સયનન્તિ વુચ્ચતીતિ.

તસ્સ એવં પજાનતો એવં હોતિ ''સત્તો ગચ્છતિ સત્તો તિટ્ઠતી''તિ વુચ્ચતિ. અત્થિ પન કોચિ સત્તો ગચ્છન્તો વા ઠિતો વા નત્થિ. યથા પન ''સકટં ગચ્છતિ સકટં તિટ્ઠતી''તિ વુચ્ચતિ, ન ચ કિઞ્ચિ સકટં નામ ગચ્છન્તં વા તિટ્ઠન્તં વા અત્થિ. ચત્તારો પન ગોણે યોજેત્વા છેકમ્હિ સારથિમ્હિ પાજેન્તે ''સકટં ગચ્છતિ સકટં તિટ્ઠતી''તિ વોહારમત્તમેવ હોતિ, એવમેવ અજાનનટ્ઠેન સકટં વિય કાયો. ગોણા વિય ચિત્તજવાતા. સારથિ વિય ચિત્તં. ગચ્છામિ તિટ્ઠામીતિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન ગમનાદીનિ પવત્તન્તિ. તતો ''સત્તો ગચ્છતિ, સત્તો તિટ્ઠતિ, અહં ગચ્છામિ, અહં તિટ્ઠામી''તિ વોહારમત્તં હોતીતિ. તેનાહ –

''નાવા માલુતવેગેન, જિયાવેગેન તેજનં;
યથા યાતિ તથા કાયો, યાતિ વાતાહતો અયં.

યન્તં સુત્તવસેનેવ, ચિત્તસુત્તવસેનિદં;
પયુત્તં કાયયન્તમ્પિ, યાતિ ઠાતિ નિસીદતિ.

કો નામ એત્થ સો સત્તો, યો વિના હેતુપચ્ચયે;
અત્તનો આનુભાવેન, તિટ્ઠે વા યદિ વા વજે''તિ.

તસ્મા એવં હેતુપચ્ચયવસેનેવ પવત્તાનિ ગમનાદીનિ સલ્લક્ખેન્તો એસ ગચ્છન્તો વા ગચ્છામીતિ પજાનાતિ, ઠિતો વા, નિસિન્નો વા, સયાનો વા સયાનોમ્હીતિ પજાનાતીતિ વેદિતબ્બો.

યથા યથા વા પનસ્સ કાયો પણિહિતો હોતિ, તથા તથા નં પજાનાતીતિ સબ્બસઙ્ગાહિકવચનમેતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યેન યેન વા આકારેન તસ્સ કાયો ઠિતો હોતિ, તેન તેન નં પજાનાતિ. ગમનાકારેન ઠિતં ગચ્છતીતિ પજાનાતિ. ઠાનનિસજ્જાસયનાકારેન ઠિતં સયાનોતિ પજાનાતીતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **બહિદ્ધા વા**તિ પરસ્સ વા ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન. **અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વા**તિ કાલેન અત્તનો, કાલેન પરસ્સ ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા**તિઆદીસુ પન ‘‘અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો’’તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૯) નયેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપક્ખન્ધસ્સ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. તઞ્હિ સન્ધાય ઇધ ‘‘સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા’’તિઆદિ વુત્તં. **અત્થિ કાયોતિ વા પનસ્સા**તિઆદિ વુત્તસદિસમેવ.

ઇધ પન ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં , ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ ચતૂઇરિયાપથપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

ઇરિયાપથપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બવણ્ણના

૧૦૯. એવં ઇરિયાપથવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે**તિ એત્થ તાવ **અભિક્કન્તં** વુચ્ચતિ ગમનં. **પટિક્કન્તં** નિવત્તનં. તદુભયમ્પિ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ લબ્ભતિ. ગમને તાવ પુરતો કાયં અભિહરન્તો **અભિક્કમતિ** નામ. પટિનિવત્તેન્તો **પટિક્કમતિ** નામ. ઠાનેપિ ઠિતકોવ કાયં પુરતો ઓનામેન્તો અભિક્કમતિ નામ. પચ્છતો અપનામેન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિસજ્જાયપિ નિસિન્નકોવ આસનસ્સ પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો સંસરન્તો અભિક્કમતિ નામ. પચ્છિમઅઙ્ગપ્પદેસં પચ્છા સંસરન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિપજ્જાયપિ એસેવ નયો.

સમ્પજાનકારી હોતીતિ સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી, સમ્પજઞ્ઞમેવ વા કારી. સો હિ અભિક્કન્તાદીસુ સમ્પજઞ્ઞં કરોતેવ, ન કત્થચિ સમ્પજઞ્ઞવિરહિતો હોતિ. તત્થ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં ગોચરસમ્પજઞ્ઞં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં. તત્થ અભિક્કમનચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અગન્ત્વા ‘‘કિં નુ મે એત્થ ગતેન અત્થો અત્થિ નત્થી’’તિ અત્થાનત્થં પરિગ્ગણ્હિત્વા અત્થપરિગ્ગહણં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. તત્થ ચ અત્થોતિ ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનસઙ્ઘદસ્સનથેરદસ્સનઅસુભદસ્સનાદિવસેન ધમ્મતો વડ્ઢિ. ચેતિયં વા બોધિં વા દિસ્વાપિ હિ બુદ્ધારમ્મણં સઙ્ઘદસ્સનેન સઙ્ઘારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. થેરે દિસ્વા તેસં ઓવાદે પતિટ્ઠાય અસુભં દિસ્વા તત્થ પઠમજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયવયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. તસ્મા એતેસં દસ્સનં સાત્થકં. કેચિ પન ‘‘આમિસતોપિ વડ્ઢિ અત્થોયેવ, તં નિસ્સાય બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય પટિપન્નત્તા’’તિ વદન્તિ.

તસ્મિં પન ગમને સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયપરિગ્ગહણં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. સેય્યથિદં, ચેતિયદસ્સનં તાવ સાત્થકં. સચે પન ચેતિયસ્સ મહાપૂજાય દસદ્વાદસયોજનન્તરે પરિસા સન્નિપતન્તિ. અત્તનો વિભવાનુરૂપં ઇત્થિયોપિ પુરિસાપિ અલઙ્કતપ્પટિયત્તા ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિય સઞ્ચરન્તિ. તત્ર ચસ્સ ઇટ્ઠે આરમ્મણે લોભો, અનિટ્ઠે પટિઘો, અસમપેક્ખને મોહો ઉપ્પજ્જતિ, કાયસંસગ્ગાપત્તિં વા આપજ્જતિ, જીવિતબ્રહ્મચરિયાનં વા અન્તરાયો હોતિ, એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં હોતિ. વુત્તપ્પકારઅન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. બોધિદસ્સનેપિ એસેવ નયો.

સપ્પદસ્સનમ્પિ સાત્થં. સચે પન અન્તોગામે મહામણ્ડપં કારેત્વા સબ્બરત્તિં ધમ્મસ્સવનં કારેન્તેસુ મનુસ્સેસુ વુત્તપ્પકારેનેવ જનસન્નિપાતો ચેવ અન્તરાયો ચ હોતિ, એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં. અન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. મહાપરિસપરિવારાનં થેરાનં દસ્સનેપિ એસેવ નયો.

અસુભદસ્સનમ્પિ સાત્થં. તદત્થદીપનત્થઞ્ચ ઇદં વત્થુ – એકો કિર દહરભિક્ખુ સામણેરં ગહેત્વા દન્તકટ્ઠત્થાય ગતો. સામણેરો મગ્ગા ઓક્કમિત્વા પુરતો ગચ્છન્તો અસુભં દિસ્વા પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો તીણિ ફલાનિ સચ્છિકત્વા ઉપરિમગ્ગત્થાય કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. દહરો તં અપસ્સન્તો ‘‘સામણેરા’’તિ પક્કોસિ. સો ‘‘મયા પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખુના સદ્ધિં દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા. અઞ્ઞસ્મિમ્પિ દિવસે ઉપરિવિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘કિં, ભન્તે’’તિ પટિવચનં અદાસિ. એહીતિ ચ વુત્તે એકવચનેનેવ આગન્ત્વા ‘‘ભન્તે, ઇમિના તાવ મગ્ગેન ગન્ત્વા મયા ઠિતોકાસે મુહુત્તં પુરત્થાભિમુખો ઠત્વા ઓલોકેથા’’તિ આહ. સો તથા કત્વા તેન પત્તવિસેસમેવ પાપુણિ. એવં એકં અસુભં દ્વિન્નં જનાનં અત્થાય જાયતિ. એવં સાત્થમ્પિ પનેતં પુરિસસ્સ માતુગામાસુભં અસપ્પાયં. માતુગામસ્સ ચ પુરિસાસુભં સભાગમેવ સપ્પાયન્તિ એવં સપ્પાયપરિગ્ગહણં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં** નામ.

એવં પરિગ્ગહિતસાત્થસપ્પાયસ્સ પન અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ અત્તનો ચિત્તરુચિતકમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચરં ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખાચારગોચરે તં ગહેત્વા ગમનં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં** નામ. તસ્સાવિભાવત્થં ઇદં ચતુક્કં વેદિતબ્બં. ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ હરતિ ન પચ્ચાહરતિ , એકચ્ચો ન હરતિ પચ્ચાહરતિ , એકચ્ચો નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતિ, એકચ્ચો હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચ.

તત્થ યો ભિક્ખુ દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેત્વા તથા રત્તિયા પઠમં યામં મજ્ઝિમે યામે સેય્યં કપ્પેત્વા પચ્છિમયામેપિ નિસજ્જાચઙ્કમેહિ વીતિનામેત્વા પગેવ ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તં કત્વા બોધિરુક્ખે ઉદકં અભિસિઞ્ચિત્વા પાનીયં પરિભોજનીયં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા આચરિયુપજ્ઝાયવત્તાદીનિ સબ્બાનિ ખન્ધકવત્તાનિ સમાદાય વત્તતિ. સો સરીરપરિકમ્મં કત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા દ્વે તયો પલ્લઙ્કે ઉસુમં ગાહાપેન્તો કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જિત્વા ભિક્ખાચારવેલાય ઉટ્ઠહિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ પત્તચીવરમાદાય સેનાસનતો નિક્ખમિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા સચે બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં હોતિ, તં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ચેતિયઙ્ગણં પવિસતિ. અઞ્ઞં ચે કમ્મટ્ઠાનં હોતિ, સોપાનપાદમૂલે ઠત્વા હત્થેન ગહિતભણ્ડં વિય તં ઠપેત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ગહેત્વા ચેતિયઙ્ગણં આરુય્હ મહન્તં ચેતિયં ચે, તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં. ખુદ્દકં ચેતિયં ચે, તથેવ પદક્ખિણં કત્વા અટ્ઠસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં. ચેતિયં વન્દિત્વા બોધિયઙ્ગણં પત્તેનાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સમ્મુખા વિય નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા બોધિ વન્દિતબ્બો. સો એવં ચેતિયઞ્ચ બોધિઞ્ચ વન્દિત્વા પટિસામિતટ્ઠાનં ગન્ત્વા પટિસામિતભણ્ડકં હત્થેન ગણ્હન્તો વિય નિક્ખિત્તકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગામસમીપે કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ચીવરં પારુપિત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ.

અથ નં મનુસ્સા દિસ્વા ‘‘અય્યો નો આગતો’’તિ પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તં ગહેત્વા આસનસાલાયં વા ગેહે વા નિસીદાપેત્વા યાગું દત્વા યાવ ભત્તં ન નિટ્ઠાતિ, તાવ પાદે ધોવિત્વા તેલેન મક્ખેત્વા પુરતો નિસીદિત્વા પઞ્હં વા પુચ્છન્તિ, ધમ્મં વા સોતુકામા હોન્તિ. સચેપિ ન કથાપેન્તિ, જનસઙ્ગહત્થં ધમ્મકથા નામ કાતબ્બાયેવાતિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ. ધમ્મકથા હિ કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ . તસ્મા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ધમ્મં કથેત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આહારં પરિભુઞ્જિત્વા અનુમોદનં કત્વા નિવત્તિયમાનેહિપિ મનુસ્સેહિ અનુગતોવ ગામતો

નિક્ખમિત્વા તત્થેવ નિવત્તેત્વા મગ્ગં પટિપજ્જતિ. અથ નં પુરેતરં નિક્ખમિત્વા બહિગામે કતભત્તકિચ્ચા સામણેરદહરભિક્ખૂ દિસ્વા પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તચીવરમસ્સ ગણ્હન્તિ.

પોરાણા ભિક્ખૂ કિર ‘‘ન અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો આચરિયો’’તિ મુખં ઉલ્લોકેત્વા વત્તં કરોન્તિ. સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવ કરોન્તિ. તે તં પુચ્છન્તિ ‘‘ભન્તે, એતે મનુસ્સા તુમ્હાકં કિં હોન્તિ માતુપક્ખતો સમ્બન્ધા પિતિપક્ખતો’’તિ. કિં દિસ્વા પુચ્છથાતિ. તુમ્હેસુ એતેસં પેમં બહુમાનન્તિ. આવુસો, યં માતાપિતૂહિપિ દુક્કરં, તં એતે અમ્હાકં કરોન્તિ, પત્તચીવરમ્પિ નો એતેસં સન્તકમેવ, એતેસં આનુભાવેન નેવ ભયે ભયં, ન છાતકે છાતકં જાનામ, એદિસા નામ અમ્હાકં ઉપકારિનો નત્થીતિ તેસં ગુણે કથેન્તો ગચ્છતિ, અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યસ્સ પન પગેવ વુત્તપ્પકારં વત્તપટિપત્તિં કરોન્તસ્સ કમ્મજતેજો પજ્જલતિ, અનુપાદિન્નકં મુઞ્ચિત્વા ઉપાદિન્નકં ગણ્હાતિ, સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, કમ્મટ્ઠાનવીથિં નારોહતિ, સો પગેવ પત્તચીવરમાદાય વેગસાવ ચેતિયં વન્દિત્વા ગોરૂપાનં નિક્ખમનવેલાયમેવ ગામં યાગુભિક્ખાય પવિસિત્વા યાગું લભિત્વા આસનસાલં ગન્ત્વા પિવતિ. અથસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું અજ્ઝોહરણમત્તેનેવ કમ્મજતેજો ઉપાદિન્નકં મુઞ્ચિત્વા અનુપાદિન્નકં ગણ્હાતિ. ઘટસતેન ન્હાતો વિય તેજોધાતુપરિળાહનિબ્બાપનં પત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન યાગું પરિભુઞ્જિત્વા પત્તઞ્ચ મુખઞ્ચ ધોવિત્વા અન્તરાભત્તે કમ્મટ્ઠાનં મનસિકત્વા અવસેસટ્ઠાને પિણ્ડાય ચરિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન આહારં પરિભુઞ્જિત્વા તતો પટ્ઠાય પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં ઉપટ્ઠહમાનં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ આગચ્છતિ, અયં વુચ્ચતિ **ન હરતિ પચ્ચાહરતી**તિ. એદિસા ચ ભિક્ખૂ યાગું પિવિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા બુદ્ધસાસને અરહત્તં પત્તા નામ ગણનપથં વીતિવત્તા, સીહળદીપેયેવ તેસુ તેસુ ગામેસુ આસનસાલાયં ન તં આસનં અત્થિ, યત્થ યાગું પિવિત્વા અરહત્તપ્પત્તભિક્ખૂ નત્થીતિ.

યો પન પમાદવિહારી હોતિ નિક્ખિત્તધુરો, સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા પઞ્ચવિધચેતોખિલવિનિબન્ધચિત્તો વિહરન્તો ‘‘કમ્મટ્ઠાનં નામ અત્થી’’તિપિ સઞ્ઞં અકત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસિત્વા અનનુલોમિકેન ગિહિસંસગ્ગેન સંસટ્ઠો ચરિત્વા ચ ભુઞ્જિત્વા ચ તુચ્છો નિક્ખમતિ, અયં વુચ્ચતિ **નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યો પનાયં હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચાતિ વુત્તો, સો ગતપચ્ચાગતિકવત્તવસેન વેદિતબ્બો. અત્તકામા હિ કુલપુત્તા સાસને પબ્બજિત્વા દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સતમ્પિ એકતો વસન્તા કતિકવત્તં કત્વા વિહરન્તિ, આવુસો, તુમ્હે ન ઇણટ્ટા ન ભયટ્ટા ન જીવિકાપકતા પબ્બજિતા, દુક્ખા મુચ્ચિતુકામા પનેત્થ પબ્બજિતા, તસ્મા ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ગમનેયેવ નિગ્ગણ્હથ, ઠાને, નિસજ્જાયં, સયને ઉપ્પન્નકિલેસં સયનેયેવ નિગ્ગણ્હથાતિ. તે એવં કતિકવત્તં કત્વા ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તા અડ્ઢઉસભઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતન્તરેસુ પાસાણા હોન્તિ. તાય સઞ્ઞાય કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાવ ગચ્છન્તિ. સચે કસ્સચિ ગમને કિલેસો ઉપ્પજ્જતિ, તત્થેવ નં નિગ્ગણ્હાતિ. તથા અસક્કોન્તો તિટ્ઠતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ તિટ્ઠતિ. સો ‘‘અયં ભિક્ખુ તુય્હં ઉપ્પન્નવિતક્કં જાનાતિ, અનનુચ્છવિકં તે એત’’ન્તિ અત્તાનં પટિચોદેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા તત્થેવ અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ. તથા અસક્કોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ નિસીદતીતિ સોયેવ નયો. અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું અસક્કોન્તોપિ તં કિલેસં વિક્ખમ્ભેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ગચ્છતિ. ન કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તેન ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરતિ. ઉદ્ધરતિ ચે, પટિનિવત્તેત્વા પુરિમપદેસં યેવ એતિ આળિન્દકવાસી મહાફુસ્સદેવત્થેરો વિય.

સો કિર એકૂનવીસતિવસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો એવ વિહાસિ. મનુસ્સાપિ સુદં અન્તરામગ્ગે કસન્તા ચ વપન્તા ચ મદ્દન્તા ચ કમ્માનિ ચ કરોન્તા થેરં તથાગચ્છન્તં દિસ્વા ''અયં થેરો પુનપ્પુનં નિવત્તિત્વા ગચ્છતિ. કિં નુ ખો મગ્ગમૂળ્હો ઉદાહુ કિઞ્ચિ પમુટ્ઠો''તિ સમુલ્લપન્તિ. સો તં અનાદિયિત્વા કમ્મટ્ઠાનયુત્તચિત્તેનેવ સમણધમ્મં કરોન્તો વીસતિવસ્સબ્ભન્તરે અરહત્તં પાપુણિ. અરહત્તપ્પત્તદિવસેયેવસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં અધિવત્થા દેવતા અઙ્ગુલીહિ દીપં ઉજ્જાલેત્વા અટ્ઠાસિ. ચત્તારોપિ મહારાજાનો સક્કો ચ દેવાનમિન્દો બ્રહ્મા ચ સહમ્પતિ ઉપટ્ઠાનં અગમંસુ. તઞ્ચ ઓભાસં દિસ્વા વનવાસીમહાતિસ્સત્થેરો તં દુતિયદિવસે પુચ્છિ ''રત્તિભાગે આયસ્મતો સન્તિકે ઓભાસો અહોસિ, કિં સો ઓભાસો''તિ . થેરો વિક્ખેપં કરોન્તો ''ઓભાસો નામ દીપોભાસોપિ હોતિ મણિઓભાસોપી''તિ એવમાદિમાહ. તતો પટિચ્છાદેથ તુમ્હેતિ નિબદ્ધો આમાતિ પટિજાનિત્વા આરોચેસિ કાલવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય ચ.

સોપિ કિર ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો પઠમં તાવ ભગવતો મહાપધાનં પૂજેસ્સામીતિ સત્ત વસ્સાનિ ઠાનચઙ્કમનમેવ અધિટ્ઠાસિ. પુન સોળસ વસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. સો કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો વિયુત્તેન ઉદ્ધતે પટિનિવત્તન્તો ગામસ્સ સમીપં ગન્ત્વા ''ગાવી નુ પબ્બજિતો નૂ''તિ આસઙ્કનીયપદેસે ઠત્વા ચીવરં પારુપિત્વા કચ્છકન્તરતો ઉદકેન પત્તં ધોવિત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કરોતિ. કિં કારણા? મા મે ભિક્ખં દાતું વન્દિતું વા આગતે મનુસ્સે દીઘાયુકા હોથાતિ વચનમત્તેનાપિ કમ્મટ્ઠાનવિક્ખેપો અહોસીતિ. અજ્જ, ભન્તે, કતિમીતિ દિવસં વા ભિક્ખુગણનં વા પઞ્હં વા પુચ્છિતો પન ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેસિ. સચે દિવસાદિપુચ્છકા ન હોન્તિ, નિક્ખમનવેલાય ગામદ્વારે નિટ્ઠુભિત્વાવ યાતિ કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતપઞ્ઞાસભિક્ખૂ વિય.

તે કિર આસાળ્હીપુણ્ણમાયં કતિકવત્તં અકંસુ ''અરહત્તં અપ્પત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ન આલપિસ્સામા''તિ. ગામઞ્ચ પિણ્ડાય પવિસન્તા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા પવિસિંસુ. દિવસાદીસુ પુચ્છિતેસુ વુત્તનયેનેવ પટિપજ્જિંસુ. તત્થ મનુસ્સા નિટ્ઠુભનં દિસ્વા જાનિંસુ, ''અજ્જેકો આગતો, અજ્જ દ્વે''તિ. એવઞ્ચ ચિન્તેસું ''કિં નુ ખો એતે અમ્હેહિયેવ સદ્ધિં ન સલ્લપન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ, યદિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ન સલ્લપન્તિ, અદ્ધા વિવાદજાતા ભવિસ્સન્તિ, એથ ને અઞ્ઞમઞ્ઞં ખમાપેસ્સામા''તિ સબ્બે વિહારં ગન્ત્વા પઞ્ઞાસાય ભિક્ખુસુ દ્વેપિ ભિક્ખૂ એકોકાસે નાદ્દસંસુ. તતો યો તેસુ ચક્ખુમા પુરિસો, સો આહ ''ન ભો કલહકારકાનં ઓકાસો ઈદિસો હોતિ, સુસમ્મટ્ઠં ચેતિયઙ્ગણં બોધિયઙ્ગણં, સુનિક્ખિત્તા સમ્મજ્જનિયો, સૂપટ્ઠપિતં પાનીયં પરિભોજનીય''ન્તિ. તે તતોવ નિવત્તા, તેપિ ભિક્ખૂ અન્તોતેમાસેયેવ અરહત્તં પત્વા મહાપવારણાય વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસું.

એવં કાલવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતભિક્ખૂ વિય ચ કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો ગામસમીપં પત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા યત્થ સુરાસોણ્ડધુત્તાદયો કલહકારકા ચણ્ડહત્થિઅસ્સાદયો વા નત્થિ, તં વીથિં પટિપજ્જતિ. તત્થ ચ પિણ્ડાય ચરમાનો ન તુરિતતુરિતો વિય જવેન ગચ્છતિ. ન હિ જવેન પિણ્ડપાતિયધુતઙ્ગં નામ કિઞ્ચિ અત્થિ. વિસમભૂમિભાગપ્પત્તં પન ઉદકસકટં વિય નિચ્ચલો હુત્વા ગચ્છતિ. અનુઘરં પવિટ્ઠો ચ તં દાતુકામં વા અદાતુકામં વા સલ્લક્ખેતું તદનુરૂપં કાલં આગમેન્તો ભિક્ખં ગહેત્વા અન્તોગામે વા બહિગામે વા વિહારમેવ વા આગન્ત્વા યથાફાસુકે પતિરૂપે ઓકાસે નિસીદિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો આહારે પટિકૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠાપેત્વા અક્ખબ્ભઞ્જનવણલેપનપુત્તમંસૂપમાવસેન નં પચ્ચવેક્ખન્તો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેતિ, નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય. ભુત્તાવી ચ ઉદકકિચ્ચં કત્વા મુહુત્તં ભત્તકિલમથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા યથા

પુરેભત્તં, એવં પચ્છાભત્તં. યથા પુરિમયામં, એવં પચ્છિમયામઞ્ચ કમ્મટ્ઠાનમેવ મનસિ કરોતિ, અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચા**તિ.

ઇદં પન હરણપચ્ચાહરણસઙ્ખાતં ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતિ. પઠમવયે એવ અરહત્તં પાપુણાતિ. નો ચે પઠમવયે પાપુણાતિ, અથ મજ્ઝિમવયે. નો ચે મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ, અથ પચ્છિમવયે. નો ચે પચ્છિમવયે પાપુણાતિ, અથ મરણસમયે. નો ચે મરણસમયે પાપુણાતિ, અથ દેવપુત્તો હુત્વા. નો ચે દેવપુત્તો હુત્વા પાપુણાતિ, અનુપ્પન્ને બુદ્ધે નિબ્બત્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ. નો ચે પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ, અથ બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ખિપ્પાભિઞ્ઞો વા હોતિ સેય્યથાપિ થેરો બાહિયો દારુચીરિયો, મહાપઞ્ઞો વા સેય્યથાપિ થેરો સારિપુત્તો, મહિદ્ધિકો વા સેય્યથાપિ થેરો મહામોગ્ગલ્લાનો, ધુતઙ્ગધરો વા સેય્યથાપિ થેરો મહાકસ્સપો, દિબ્બચક્ખુકો વા સેય્યથાપિ થેરો અનુરુદ્ધો, વિનયધરો વા સેય્યથાપિ થેરો ઉપાલિ, ધમ્મકથિકો વા સેય્યથાપિ થેરો પુણ્ણો મન્તાણિપુત્તો, આરઞ્ઞિકો વા સેય્યથાપિ થેરો રેવતો, બહુસ્સુતો વા સેય્યથાપિ થેરો આનન્દો, સિક્ખાકામો વા સેય્યથાપિ થેરો રાહુલો બુદ્ધપુત્તોતિ. ઇતિ ઇમસ્મિં ચતુક્કે ય્વાયં હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચ, તસ્સ **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં** સિખાપત્તં હોતિ.

અભિક્કમાદીસુ પન અસમ્મુય્હનં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. તં એવં વેદિતબ્બં – ઇધ ભિક્ખુ અભિક્કમન્તો વા પટિક્કમન્તો વા યથા અન્ધપુથુજ્જના અભિક્કમાદીસુ ''અત્તા અભિક્કમતિ, અત્તના અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા ''અહં અભિક્કમામિ, મયા અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા સમ્મુય્હન્તિ. તથા અસમ્મુય્હન્તો ''અભિક્કમામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ, ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન અયં કાયસમ્મતો અટ્ઠિસઙ્ઘાતો અભિક્કમતિ, તસ્સેવં અભિક્કમતો એકેકપાદુદ્ધરણે પથવીધાતુ આપોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો, તથા અતિહરણવીતિહરણેસુ. વોસ્સજ્જને તેજોવાયોધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો. તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુમ્ભનેસુ. તત્થ ઉદ્ધરણે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા અતિહરણં ન પાપુણન્તિ. તથા અતિહરણે પવત્તા વીતિહરણં, વીતિહરણે પવત્તા વોસ્સજ્જનં, વોસ્સજ્જને પવત્તા સન્નિક્ખેપનં, સન્નિક્ખેપને પવત્તા સન્નિરુમ્ભનં ન પાપુણન્તિ. તત્થ તત્થેવ પબ્બં પબ્બં સન્ધિ સન્ધિ ઓધિ ઓધિ હુત્વા તત્તકપાલે પક્ખિત્તતિલાનિ વિય પટપટાયન્તા ભિજ્જન્તિ. તત્થ કો એકો અભિક્કમતિ? કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમનં? પરમત્થતો હિ ધાતૂનંયેવ ગમનં, ધાતૂનં ઠાનં, ધાતૂનં નિસજ્જનં, ધાતૂનં સયનં, તસ્મિં તસ્મિઞ્હિ કોટ્ઠાસે સદ્ધિં રૂપેન –

> અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતિ;
> અવીચિમનુસમ્બન્ધો, નદીસોતોવ વત્તતીતિ.

> એવં અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં** નામાતિ;
> નિટ્ઠિતો અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતીતિ પદસ્સ અત્થો;

આલોકિતે વિલોકિતેતિ એત્થ પન **આલોકિતં** નામ પુરતો પેક્ખનં. **વિલોકિતં** નામ અનુદિસાપેક્ખનં. અઞ્ઞાનિપિ હેટ્ઠા ઉપરિ પચ્છતો પેક્ખનવસેન ઓલોકિતઉલ્લોકિતાપલોકિતાનિ નામ હોન્તિ, તાનિ ઇધ ન ગહિતાનિ. સારુપ્પવસેન પન ઇમાનેવ દ્વે ગહિતાનિ, ઇમિના વા મુખેન સબ્બાનિપિ તાનિ ગહિતાનેવાતિ.

તત્થ ‘‘આલોકેસ્સામી’’તિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અનોલોકેત્વા અત્થપરિગ્ગહણં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તં આયસ્મન્તં નન્દં કાયસક્ખિં કત્વા વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પુરત્થિમા દિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસા સમન્નાહરિત્વા નન્દો પુરત્થિમં દિસં આલોકેતિ, એવં મે પુરત્થિમં દિસં આલોકયતો ન અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યુન્તિ ઇતિ સો તત્થ સમ્પજાનો હોતિ, સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પચ્છિમા દિસા, ઉત્તરા દિસા, દક્ખિણા દિસા, ઉદ્ધં, અધો, અનુદિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા નન્દો અનુદિસં આલોકેતિ. એવં મે અનુદિસં આલોકયતો…પે॰… સમ્પજાનો હોતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૯).

અપિચ ઇધાપિ પુબ્બે વુત્તચેતિયદસ્સનાદિવસેનેવ સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા. કમ્મટ્ઠાનસ્સ પન અવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં. તસ્મા ખન્ધધાતુઆયતનકમ્મટ્ઠાનિકેહિ અત્તનો કમ્મટ્ઠાનવસેનેવ, કસિણાદિકમ્મટ્ઠાનિકેહિ વા પન કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આલોકનવિલોકનં કાતબ્બં. અબ્ભન્તરે અત્તા નામ આલોકેતા વા વિલોકેતા વા નત્થિ, આલોકેસ્સામીતિ પન ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેનેવ હેટ્ઠિમં અક્ખિદલં અધો સીદતિ, ઉપરિમં ઉદ્ધં લઙ્ઘેતિ, કોચિ યન્તકેન વિવરન્તો નામ નત્થિ, તતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધેન્તં ઉપ્પજ્જતીતિ. એવં સમ્પજાનનં પનેત્થ **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં** નામ.

અપિચ મૂલપરિઞ્ઞાઆગન્તુકતાવકાલિકભાવવસેનપેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. મૂલપરિઞ્ઞાવસેન તાવ –

ભવઙ્ગાવજ્જનઞ્ચેવ, દસ્સનં સમ્પટિચ્છનં;
સન્તીરણં વોટ્ઠબ્બનં, જવનં ભવતિ સત્તમં.

તત્થ ભવઙ્ગં ઉપપત્તિભવસ્સ અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાનં પવત્તતિ, તં આવટ્ટેત્વા કિરિયમનોધાતુ આવજ્જનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધયમાનં , તન્નિરોધા વિપાકમનોધાતુ સમ્પટિચ્છનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા વિપાકમનોવિઞ્ઞાણધાતુ સન્તીરણકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા કિરિયમનોવિઞ્ઞાણધાતુ વોટ્ઠબ્બપનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા સત્તક્ખત્તું જવનં જવતિ. તત્થ પઠમજવનેપિ ‘‘અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો’’તિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન આલોકિતવિલોકિતં ન હોતિ. દુતિયજવનેપિ…પે॰… સત્તમજવનેપિ. એતેસુ પન યુદ્ધમણ્ડલે યોધેસુ વિય હેટ્ઠુપરિયવસેન ભિજ્જિત્વા પતિતેસુ ‘‘અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો’’તિ રજ્જનાદિવસેન આલોકિતવિલોકિતં હોતિ. એવં તાવેત્થ મૂલપરિઞ્ઞાવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ચક્ખુદ્વારે પન રૂપે આપાથગતે ભવઙ્ગચલનતો ઉદ્ધં સકકિચ્ચં નિપ્ફાદનવસેન આવજ્જનાદીસુ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધેસુ અવસાને જવનં ઉપ્પજ્જતિ. તં પુબ્બે ઉપ્પન્નાનં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આગન્તુકપુરિસો વિય હોતિ. તસ્સ યથા પરગેહે કિઞ્ચિ યાચિતું પવિટ્ઠસ્સ આગન્તુકપુરિસસ્સ ગેહસામિકેસુ તુણ્હીમાસિનેસુ આણાકરણં ન યુત્તં. એવં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આવજ્જનાદીસુપિ અરજ્જન્તેસુ અદુસ્સન્તેસુ અમુય્હન્તેસુ ચ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનં અયુત્તન્તિ એવં આગન્તુકભાવવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

યાનિ પન તાનિ ચક્ખુદ્વારે વોટ્ઠબ્બપનપરિયોસાનાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તાનિ સદ્ધિં સમ્પયુત્તધમ્મેહિ તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં ન પસ્સન્તીતિ ઇત્તરાનિ તાવકાલિકાનિ હોન્તિ. તત્થ યથા એકસ્મિં ઘરે

સબ્બેસુ માનુસકેસુ મતેસુ અવસેસસ્સ એકસ્સ તઙ્ખણેઞ્ઞેવ મરણધમ્મસ્સ ન યુત્તા નચ્ચગીતાદીસુ અભિરતિ નામ, એવમેવ એકદ્વારે સસમ્પયુત્તેસુ આવજ્જનાદીસુ તત્થ તત્થેવ મતેસુ અવસેસસ્સ તઙ્ખણેઞ્ઞેવ મરણધમ્મસ્સ જવનસ્સાપિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન અભિરતિ નામ ન યુત્તાતિ એવં તાવકાલિકભાવવસેન અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેનપેતં વેદિતબ્બં. એત્થ હિ ચક્ખુ ચેવ રૂપઞ્ચ રૂપક્ખન્ધો, દસ્સનં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો, તંસમ્પયુત્તા વેદના વેદનાક્ખન્ધો, સઞ્ઞા સઞ્ઞાક્ખન્ધો, ફસ્સાદિકા સઙ્ખારક્ખન્ધો. એવમેતેસં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ ચક્ખાયતનં, રૂપં રૂપાયતનં, દસ્સનં મનાયતનં, વેદનાદયો સમ્પયુત્તધમ્મા ધમ્માયતનં. એવમેતેસં ચતુન્નં આયતનાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ ચક્ખુધાતુ, રૂપં રૂપધાતુ, દસ્સનં ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ, તંસમ્પયુત્તા વેદનાદયો ધમ્મધાતુ. એવમેતાસં ચતુન્નં ધાતૂનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ નિસ્સયપચ્ચયો, રૂપં આરમ્મણપચ્ચયો, આવજ્જનં અનન્તરસમનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતપચ્ચયો, આલોકો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો વેદનાદયો સહજાતપચ્ચયો. એવમેતેસં પચ્ચયાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતીતિ? એવમેત્થ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેનપિ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

સમિઞ્જિતે પસારિતેતિ પબ્બાનં સમિઞ્જનપસારણે. તત્થ ચિત્તવસેનેવ સમિઞ્જનપસારણં અકત્વા હત્થપાદાનં સમિઞ્જનપસારણપચ્ચયા અત્થાનત્થં પરિગ્ગહેત્વા અત્થપરિગ્ગહણં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તત્થ હત્થપાદે અતિચિરં સમિઞ્જેત્વા પસારેત્વા એવ વા ઠિતસ્સ ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જન્તિ, ચિત્તં એકગ્ગં ન લભતિ, કમ્મટ્ઠાનં પરિપતતિ, વિસેસં નાધિગચ્છતિ. કાલે સમિઞ્જેન્તસ્સ કાલે પસારેન્તસ્સ પન તા વેદના ન ઉપ્પજ્જન્તિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ફાતિં ગચ્છતિ, વિસેસમધિગચ્છતીતિ એવં અત્થાનત્થપરિગ્ગહણં વેદિતબ્બં.

અત્થે પન સતિપિ સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયપરિગ્ગહણં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. તત્રાયં નયો – મહાચેતિયઙ્ગણે કિર દહરભિક્ખૂ સજ્ઝાયં ગણ્હન્તિ. તેસં પિટ્ઠિપસ્સે દહરભિક્ખુનિયો ધમ્મં સુણન્તિ. તત્રેકો દહરો હત્થં પસારેન્તો કાયસંસગ્ગં પત્વા તેનેવ કારણેન ગિહી જાતો. અપરોપિ ભિક્ખુ પાદં પસારેન્તો અગ્ગિમ્હિ પસારેસિ, અટ્ઠિં આહચ્ચ પાદો ઝાયિ. અપરો વમ્મિકે પસારેસિ, સો આસીવિસેન દટ્ઠો. અપરો ચીવરકુટિદણ્ડકે પસારેસિ, તં મણિસપ્પો ડંસિ. તસ્મા એવરૂપે અસપ્પાયે અપસારેત્વા સપ્પાયે પસારેતબ્બં. ઇદમેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં.

ગોચરસમ્પજઞ્ઞં પન મહાથેરવત્થુના દીપેતબ્બં – મહાથેરો કિર દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો અન્તેવાસિકેહિ સદ્ધિં કથયમાનો સહસા હત્થં સમિઞ્જેત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જેસિ. તં અન્તેવાસિકા પુચ્છિંસુ ''કસ્મા ભન્તે સહસા હત્થં સમિઞ્જેત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જયિત્થા''તિ. યતો પટ્ઠાયાહં, આવુસો, કમ્મટ્ઠાનં મનસિકાતું આરદ્ધો, ન મે કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા હત્થો સમિઞ્જિતપુબ્બો, ઇદાનિ પન તુમ્હેહિ સદ્ધિં કથયમાનેન કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા સમિઞ્જિતો, તસ્મા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સમિઞ્જેસિન્તિ. સાધુ, ભન્તે, ભિક્ખુના નામ એવરૂપેન ભવિતબ્બન્તિ. એવમેત્થાપિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ સમિઞ્જેન્તો વા પસારેન્તો વા નત્થિ. વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન પન સુત્તકડ્ઢનવસેન દારુયન્તસ્સ હત્થપાદલળનં વિય સમિઞ્જનપસારણં હોતીતિ એવં પરિજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણેતિ એત્થ સઙ્ઘાટિચીવરાનં નિવાસનપારુપનવસેન પત્તસ્સ ભિક્ખાપટિગ્ગહણાદિવસેન પરિભોગો ધારણં નામ. તત્થ સઙ્ઘાટિચીવરધારણે તાવ નિવાસેત્વા પારુપિત્વા ચ પિણ્ડાય ચરતો આમિસલાભો ''સીતસ્સ પટિઘાતાયા''તિઆદિના નયેન ભગવતા વુત્તપ્પકારોયેવ ચ અત્થો અત્થો નામ. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ઉણ્હપકતિકસ્સ પન દુબ્બલસ્સ ચ ચીવરં સુખુમં સપ્પાયં. સીતાલુકસ્સ ઘનં દુપટ્ટં. વિપરીતં અસપ્પાયં. યસ્સ કસ્સચિ જિણ્ણં અસપ્પાયમેવ. અગ્ગળાદિદાને હિસ્સ તં પલિબોધકરં હોતિ. તથા પટ્ટુણ્ણદુકૂલાદિભેદં લોભનીયચીવરં. તાદિસઞ્હિ અરઞ્ઞે એકકસ્સ નિવાસન્તરાયકરં જીવિતન્તરાયકરં વાપિ હોતિ. નિપ્પરિયાયેન પન યં નિમિત્તકમ્માદિમિચ્છાજીવવસેન ઉપ્પન્નં, યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, તં અસપ્પાયં. વિપરીતં સપ્પાયં . તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ચીવરં પારુપન્તો નત્થિ. વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ચીવરપારુપનં હોતિ. તત્થ ચીવરમ્પિ અચેતનં, કાયોપિ અચેતનો. ચીવરં ન જાનાતિ ''મયા કાયો પારુતો''તિ. કાયોપિ ન જાનાતિ ''અહં ચીવરેન પારુતો''તિ, ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં પટિચ્છાદેન્તિ પટપિલોતિકાય પોત્થકરૂપપટિચ્છાદને વિય. તસ્મા નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં, ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સં. નાગવમ્મિકચેતિયરુક્ખાદીસુ હિ કેચિ માલાગન્ધધૂમવત્થાદીહિ સક્કારં કરોન્તિ, કેચિ ગૂથમુત્તકદ્દમદણ્ડસત્થપ્પહારાદીહિ અસક્કારં, ન તે નાગવમ્મિકરુક્ખાદયો સોમનસ્સં વા દોમનસ્સં વા કરોન્તિ; એવમેવ નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં, ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સન્તિ એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેન પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

પત્તધારણેપિ પત્તં સહસાવ અગ્ગહેત્વા ઇમં ગહેત્વા પિણ્ડાય ચરમાનો ભિક્ખં લભિસ્સામીતિ એવં પત્તગહણપચ્ચયા પટિલભિતબ્બઅત્થવસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

કિસદુબ્બલસરીરસ્સ પન ગરુ પત્તો અસપ્પાયો. યસ્સ કસ્સચિ ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતો દુબ્બિસોધનીયો અસપ્પાયોવ. દુદ્ધોતપત્તો હિ ન વટ્ટતિ, તં ધોવન્તસ્સેવ ચસ્સ પલિબોધો હોતિ. મણિવણ્ણપત્તો પન લોભનીયો ચીવરે વુત્તનયેનેવ અસપ્પાયો. નિમિત્તકમ્માદિવસેન લદ્ધો પન યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, અયં એકન્તઅસપ્પાયોવ. વિપરીતો સપ્પાયો. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ પત્તં ગણ્હન્તો નત્થિ. વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન પત્તગ્ગહણં નામ હોતિ. તત્થ પત્તોપિ અચેતનો, હત્થાપિ અચેતના. પત્તો ન જાનાતિ ''અહં હત્થેહિ ગહિતો''તિ. હત્થાપિ ન જાનન્તિ ''પત્તો અમ્હેહિ ગહિતો''તિ. ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં ગણ્હન્તિ સણ્ડાસેન અગ્ગિવણ્ણપત્તગ્ગહણે વિયાતિ એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ યથા છિન્નહત્થપાદે વણમુખેહિ પગ્ઘરિતપુબ્બલોહિતકિમિકુલે નીલમક્ખિકસમ્પરિકિણ્ણે અનાથસાલાયં નિપન્ને અનાથમનુસ્સે દિસ્વા દયાલુકા પુરિસા તેસં વણપટ્ટચોળકાનિ ચેવ કપાલાદીહિ ચ ભેસજ્જાનિ ઉપનામેન્તિ. તત્થ ચોળકાનિપિ કેસઞ્ચિ સણ્હાનિ, કેસઞ્ચિ થૂલાનિ પાપુણન્તિ. ભેસજ્જકપાલકાનિપિ કેસઞ્ચિ સુસણ્ઠાનાનિ, કેસઞ્ચિ દુસ્સણ્ઠાનાનિ પાપુણન્તિ, ન તે તત્થ સુમના વા દુમ્મના વા હોન્તિ. વણપ્પટિચ્છાદનમત્તેનેવ હિ ચોળકેન ભેસજ્જપટિગ્ગહણમત્તેનેવ ચ કપાલકેન તેસમત્થો, એવમેવ યો ભિક્ખુ વણચોળકં વિય ચીવરં, ભેસજ્જકપાલકં વિય પત્તં, કપાલે ભેસજ્જમિવ ચ પત્તે લદ્ધં ભિક્ખં સલ્લક્ખેતિ. અયં સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણે અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞેન ઉત્તમસમ્પજાનકારીતિ વેદિતબ્બો.

અસિતાદીસુ **અસિતે**તિ પિણ્ડપાતભોજને. **પીતે**તિ યાગુઆદિપાને. **ખાયિતે**તિ પિટ્ઠખજ્જકાદિખાદને. **સાયિતે**તિ મધુફાણિતાદિસાયને. તત્થ ''નેવ દવાયા''તિઆદિના નયેન વુત્તો અટ્ઠવિધોપિ અત્થો અત્થો નામ. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. લૂખપણીતતિત્તમધુરાદીસુ પન યેન ભોજનેન યસ્સ અફાસુ હોતિ, તં તસ્સ અસપ્પાયં. યં પન નિમિત્તકમ્માદિવસેન પટિલદ્ધં, યઞ્ચસ્સ ભુઞ્જતો અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, તં એકન્તઅસપ્પાયમેવ. વિપરીતં સપ્પાયં. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ભુઞ્જકો નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેનેવ પન પત્તપટિગ્ગહણં નામ હોતિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ હત્થસ્સ પત્તે ઓતારણં નામ હોતિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપકરણં આલોપઉદ્ધરણં મુખવિવરણઞ્ચ હોતિ. ન કોચિ કુઞ્ચિકાય યન્તકેન ચ હનુકટ્ઠીનિ વિવરતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપસ્સ મુખે ઠપનં, ઉપરિદન્તાનં મુસલકિચ્ચસાધનં, હેટ્ઠાદન્તાનં ઉદુક્ખલકિચ્ચસાધનં, જિવ્હાય હત્થકિચ્ચસાધનઞ્ચ હોતિ.

ઇતિ તં તત્થ અગ્ગજિવ્હાય તનુકખેળો મૂલજિવ્હાય બહલખેળો મક્ખેતિ. તં હેટ્ઠાદન્તઉદુક્ખલે જિવ્હાહત્થપરિવત્તિતં ખેળઉદકતેમિતં ઉપરિદન્તમુસલસઞ્ચુણ્ણિતં કોચિ કટચ્છુના વા દબ્બિયા વા અન્તોપવેસેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુયાવ પવિસતિ. પવિટ્ઠં પવિટ્ઠં કોચિ પલાલસન્થરં કત્વા ધારેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતિ. ઠિતં ઠિતં કોચિ ઉદ્ધનં કત્વા અગ્ગિં જાલેત્વા પચન્તો નામ નત્થિ, તેજોધાતુયાવ પચ્ચતિ. પક્કં પક્કં કોચિ દણ્ડેન વા યટ્ઠિયા વા બહિ નીહારકો નામ નત્થિ, વાયોધાતુયેવ નીહરતિ.

ઇતિ વાયોધાતુ અતિહરતિ ચ વીતિહરતિ ચ ધારેતિ ચ પરિવત્તેતિ ચ સઞ્ચુણ્ણેતિ વિસોસેતિ ચ નીહરતિ ચ. પથવીધાતુ ધારેતિ ચ પરિવત્તેતિ ચ સઞ્ચુણ્ણેતિ ચ વિસોસેતિ ચ. આપોધાતુ સિનેહેતિ ચ અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતિ. તેજોધાતુ અન્તોપવિટ્ઠં પરિપાચેતિ. આકાસધાતુ અઞ્જસો હોતિ. વિઞ્ઞાણધાતુ તત્થ તત્થ સમ્માપયોગમન્વાય આભુજતીતિ એવંપવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ ગમનતો પરિયેસનતો પરિભોગતો આસયતો નિધાનતો અપરિપક્કતો પરિપક્કતો ફલતો નિસ્સન્દતો સમ્મક્ખણતોતિ એવં દસવિધપટિક્કૂલભાવપચ્ચવેક્ખણતોપેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. વિત્થારકથા પનેત્થ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** આહારપટિક્કૂલસઞ્ઞાનિદ્દેસતો ગહેતબ્બા.

ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મેતિ ઉચ્ચારસ્સ ચ પસ્સાવસ્સ ચ કરણે. તત્થ પત્તકાલે ઉચ્ચારપસ્સાવં અકરોન્તસ્સ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, અક્ખીનિ ભમન્તિ, ચિત્તં ન એકગ્ગં હોતિ, અઞ્ઞે ચ રોગા ઉપ્પજ્જન્તિ. કરોન્તસ્સ

પન સબ્બં તં ન હોતીતિ અયમેત્થ અત્થો. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. અટ્ઠાને ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તસ્સ પન આપત્તિ હોતિ, અયસો વડ્ઢતિ, જીવિતન્તરાયો હોતિ. પતિરૂપે ઠાને કરોન્તસ્સ સબ્બં તં ન હોતીતિ ઇદમેત્થ સપ્પાયં. તસ્સ વસેન સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તો નત્થિ. ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મં હોતિ. યથા પન પક્કે ગણ્ડે ગણ્ડભેદેન પુબ્બલોહિતં અકામતાય નિક્ખમતિ, યથા ચ અતિભરિતા ઉદકભાજના ઉદકં અકામતાય નિક્ખમતિ, એવં પક્કાસયમુત્તવત્થીસુ સન્નિચિતા ઉચ્ચારપસ્સાવા વાયુવેગસમુપ્પીળિતા અકામતાયપિ નિક્ખમન્તિ. સો પનાયં એવં નિક્ખમન્તો ઉચ્ચારપસ્સાવો નેવ તસ્સ ભિક્ખુનો અત્તનો હોતિ, ન પરસ્સ. કેવલં સરીરનિસ્સન્દોવ હોતિ. યથા કિં? યથા ઉદકતુમ્ભતો પુરાણઉદકં છડ્ડેન્તસ્સ નેવ તં અત્તનો હોતિ, ન પરેસં. કેવલં પટિજગ્ગનમત્તમેવ હોતિ. એવંપવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ગતાદીસુ **ગતે**તિ ગમને. **ઠિતે**તિ ઠાને. **નિસિન્ને**તિ નિસજ્જાય. **સુત્તે**તિ સયને. **જાગરિતે**તિ જાગરણે. **ભાસિતે**તિ કથને. **તુણ્હીભાવે**તિ અકથને. ''ગચ્છન્તો વા ગચ્છામીતિ પજાનાતિ, ઠિતો વા ઠિતોમ્હીતિ પજાનાતિ, નિસિન્નો વા નિસિન્નોમ્હીતિ પજાનાતિ, સયાનો વા સયાનોમ્હીતિ પજાનાતી''તિ ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને અદ્ધાનઇરિયાપથા કથિતા. ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે આલોકિતે વિલોકિતે સમિઞ્જિતે પસારિતે''તિ ઇમસ્મિં મજ્ઝિમા. ''ગતે ઠિતે નિસિન્ને સુત્તે જાગરિતે''તિ ઇધ પન ખુદ્દકચુણ્ણિકઇરિયાપથા કથિતા. તસ્મા એતેસુપિ વુત્તનયેનેવ સમ્પજાનકારિતા વેદિતબ્બા.

તિપિટકમહાસીવત્થેરો પનાહ – યો ચિરં ગન્ત્વા વા ચઙ્કમિત્વા વા અપરભાગે ઠિતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ચઙ્કમનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં **ગતે સમ્પજાનકારી** નામ. યો સજ્ઝાયં વા કરોન્તો પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેન્તો કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો ચિરં ઠત્વા અપરભાગે નિસિન્નો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ઠિતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં **ઠિતે સમ્પજાનકારી** નામ. યો સજ્ઝાયાદિકરણવસેનેવ ચિરં નિસીદિત્વા અપરભાગે નિપન્નો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''નિસિન્નકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં **નિસિન્ને સમ્પજાનકારી** નામ. યો પન નિપન્નકો સજ્ઝાયં વા કરોન્તો કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો નિદ્દં ઓક્કમિત્વા અપરભાગે વુટ્ઠાય ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''સયનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં **સુત્તે જાગરિતે ચ સમ્પજાનકારી** નામ. કિરિયમયચિત્તાનઞ્હિ અપ્પવત્તં સુત્તં નામ, પવત્તં જાગરિતં નામાતિ. યો પન ભાસમાનો ''અયં સદ્દો નામ ઓટ્ઠે ચ પટિચ્ચ દન્તે ચ જિવ્હઞ્ચ તાલુઞ્ચ પટિચ્ચ ચિત્તસ્સ તદનુરૂપં પયોગં પટિચ્ચ જાયતી''તિ સતો સમ્પજાનો ભાસતિ, ચિરં વા પન કાલં સજ્ઝાયં વા કત્વા ધમ્મં વા કથેત્વા કમ્મટ્ઠાનં વા પરિવત્તેત્વા પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેત્વા અપરભાગે તુણ્હીભૂતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ભાસિતકાલે ઉપ્પન્ના રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં **ભાસિતે સમ્પજાનકારી** નામ. યો તુણ્હીભૂતો ચિરં ધમ્મં વા કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકત્વા અપરભાગે ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''તુણ્હીભૂતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ઉપાદારૂપપવત્તિયા સતિ **ભાસતિ** નામ, અસતિ **તુણ્હી ભવતિ** નામા''તિ, અયં **તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી** નામાતિ.

તયિદં મહાસીવત્થેરેન વુત્તં અસમ્મોહધુરં ઇમસ્મિં **સતિપટ્ઠાનસુત્તે** અધિપ્પેતં. **સામઞ્ઞફલે** પન સબ્બમ્પિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં લબ્ભતિ. તસ્મા વિસેસતો એત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞસ્સેવ વસેન સમ્પજાનકારિતા વેદિતબ્બા. સમ્પજાનકારી સમ્પજાનકારીતિ ચ સબ્બપદેસુ સતિસમ્પયુત્તસ્સેવ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેનત્થો

વેદિતબ્બો. **વિભઙ્ગપ્પકરણે** પન, ‘‘સતો સમ્પજાનો અભિક્કમતિ, સતો સમ્પજાનો પટિક્કમતી’’તિ (વિભ॰ ૫૨૩) એવમેતાનિ પદાનિ વિભત્તાનેવ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. ઇધ **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી**તિઆદીસુ રૂપક્ખન્ધસ્સેવ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. સેસં વુત્તસદિસમેવ.

ઇધ ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, વુત્તપ્પકારો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો વસેન યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પટિકૂલમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૧૧૦. એવં ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ પટિકૂલમનસિકારવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇમમેવ કાય**ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં સબ્બાકારેન વિત્થારતો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાને વુત્તં. **ઉભતોમુખા**તિ હેટ્ઠા ચ ઉપરિ ચાતિ દ્વીહિ મુખેહિ યુત્તા. **નાનાવિહિતસ્સા**તિ નાનાવિધસ્સ.

ઇદં પનેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં – ઉભતોમુખા પુતોળિ વિય હિ ચાતુમહાભૂતિકો કાયો, તત્થ મિસ્સેત્વા પક્ખિત્તનાનાવિધધઞ્ઞં વિય કેસાદયો દ્વત્તિંસાકારા, ચક્ખુમા પુરિસો વિય યોગાવચરો, તસ્સ તં પુતોળિં મુઞ્ચિત્વા પચ્ચવેક્ખતો નાનાવિધધઞ્ઞસ્સ પાકટકાલો વિય યોગિનો દ્વત્તિંસાકારસ્સ વિભૂતાકારો વેદિતબ્બો.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં કેસાદિપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ, ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ દ્વત્તિંસાકારપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં પુરિમસદિસમેવાતિ.

પટિકૂલમનસિકારપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધાતુમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૧૧૧. એવં પટિકૂલમનસિકારવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ધાતુમનસિકારવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્રાયં ઓપમ્મસંસન્દનેન સદ્ધિં અત્થવણ્ણના – યથા કોચિ ગોઘાતકો વા તસ્સેવ વા ભત્તવેતનભતો અન્તેવાસિકો ગાવિં વધિત્વા વિનિવિજ્ઝિત્વા ચતસ્સો દિસા ગતાનં મહાપથાનં વેમજ્ઝટ્ઠાનસઙ્ખાતે ચતુમહાપથે કોટ્ઠાસં કોટ્ઠાસં કત્વા નિસિન્નો અસ્સ, એવમેવ ભિક્ખુ ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં યેન કેનચિ આકારેન ઠિતત્તા યથાઠિતં, યથાઠિતત્તા ચ યથાપણિહિતં કાયં – ‘‘અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ…પે॰… વાયોધાતૂ’’તિ એવં પચ્ચવેક્ખતિ.

કિં વુત્તં હોતિ – યથા ગોઘાતકસ્સ ગાવિં પોસેન્તસ્સાપિ આઘાતનં આહરન્તસ્સાપિ આહરિત્વા તત્થ બન્ધિત્વા ઠપેન્તસ્સાપિ વધેન્તસ્સાપિ વધિતં મતં પસ્સન્તસ્સાપિ તાવદેવ ગાવીતિ સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતિ, યાવ નં પદાલેત્વા બીલસો ન વિભજતિ. વિભજિત્વા નિસિન્નસ્સ પન ગાવીતિ સઞ્ઞા અન્તરધાયતિ, મંસસઞ્ઞા પવત્તતિ, નાસ્સ એવં હોતિ ''અહં ગાવિં વિક્કિણામિ, ઇમે ગાવિં હરન્તી''તિ. અથ ખ્વસ્સ ''અહં મંસં વિક્કિણામિ, ઇમે મંસં હરન્તિ''ચ્ચેવ હોતિ, એવમેવ ઇમસ્સાપિ ભિક્ખુનો પુબ્બે બાલપુથુજ્જનકાલે ગિહિભૂતસ્સાપિ પબ્બજિતસ્સાપિ તાવદેવ સત્તોતિ વા પુગ્ગલોતિ વા સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતિ, યાવ ઇમમેવ કાયં યથાઠિતં યથાપણિહિતં ઘનવિનિબ્ભોગં કત્વા ધાતુસો ન પચ્ચવેક્ખતિ. ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતો પનસ્સ સત્તસઞ્ઞા અન્તરધાયતિ, ધાતુવસેનેવ ચિત્તં સન્તિટ્ઠતિ. તેનાહ ભગવા – ''ઇમમેવ કાયં યથાઠિતં યથાપણિહિતં ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતિ, અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ આપોધાતુ તેજોધાતુ વાયોધાતૂતિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, દક્ખો ગોઘાતકો વા…પે॰… વાયોધાતૂ''તિ.

ગોઘાતકો વિય હિ યોગી, ગાવીતિ સઞ્ઞા વિય સત્તસઞ્ઞા, ચતુમહાપથો વિય ચતુઇરિયાપથો, બીલસો વિભજિત્વા નિસિન્નભાવો વિય ધાતુસો પચ્ચવેક્ખણન્તિ અયમેત્થ પાળિવણ્ણના, કમ્મટ્ઠાનકથા પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતા.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં ચતુધાતુપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ ચતુધાતુપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં પુરિમસદિસમેવાતિ.

ધાતુમનસિકારપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નવસિવથિકપબ્બવણ્ણના

૧૧૨. એવં ધાતુમનસિકારવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ નવહિ સિવથિકપબ્બેહિ વિભજિતું, **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **સેય્યથાપિ પસ્સેય્યા**તિ યથા પસ્સેય્ય. **સરીરન્તિ** મતસરીરં. **સિવથિકાય છડ્ડિતન્તિ** સુસાને અપવિદ્ધં. એકાહં મતસ્સ અસ્સાતિ **એકાહમતં**. દ્વીહં મતસ્સ અસ્સાતિ **દ્વીહમતં**. તીહં મતસ્સ અસ્સાતિ **તીહમતં**. ભસ્તા વિય વાયુના ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના યથાનુક્કમં સમુગ્ગતેન સૂનભાવેન ઉદ્ધુમાતત્તા **ઉદ્ધુમાતકં**. વિનીલં વુચ્ચતિ વિપરિભિન્નવણ્ણં. વિલીનમેવ **વિનીલકં**. પટિક્કૂલત્તા વા કુચ્છિતં વિનીલન્તિ **વિનીલકં**. મંસુસ્સદટ્ઠાનેસુ રત્તવણ્ણસ્સ પુબ્બસન્નિચયટ્ઠાનેસુ સેતવણ્ણસ્સ યેભુય્યેન ચ નીલવણ્ણસ્સ નીલટ્ઠાનેસુ નીલસાટકપારુતસ્સેવ છવસરીરસ્સેતં અધિવચનં. પરિભિન્નટ્ઠાનેહિ નવહિ વા વણમુખેહિ વિસન્દમાનં પુબ્બં વિપુબ્બં. વિપુબ્બમેવ **વિપુબ્બકં**, પટિક્કૂલત્તા વા કુચ્છિતં વિપુબ્બન્તિ **વિપુબ્બકં**. વિપુબ્બકં જાતં તથાભાવં ગતન્તિ **વિપુબ્બકજાતં**.

સો ઇમમેવ કાયન્તિ સો ભિક્ખુ ઇમં અત્તનો કાયં તેન કાયેન સદ્ધિં ઞાણેન ઉપસંહરતિ ઉપનેતિ. કથં? અયમ્પિ ખો કાયો એવંધમ્મો એવંભાવી એવંઅનતીતોતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – આયુ, ઉસ્મા, વિઞ્ઞાણન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં ધમ્માનં અત્થિતાય અયં કાયો ઠાનગમનાદિખમો હોતિ ઇમેસં પન વિગમા અયમ્પિ એવંધમ્મો એવંપૂતિકસભાવોયેવ, **એવંભાવી** એવંઉદ્ધુમાતાદિભેદો ભવિસ્સતિ, **એવંઅનતીતો** એવંઉદ્ધુમાતાદિભાવં અનતિક્કન્તોતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં ઉદ્ધુમાતાદિપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ.

ખજ્જમાનન્તિ ઉદરાદીસુ નિસીદિત્વા ઉદરમંસઓટ્ઠમંસઅક્ખિકૂટાદીનિ લુઞ્ચિત્વા લુઞ્ચિત્વા ખાદિયમાનં. **સમંસલોહિત**ન્તિ સેસાવસેસમંસલોહિતયુત્તં. **નિમંસલોહિતમક્ખિત**ન્તિ મંસે ખીણેપિ લોહિતં ન સુસ્સતિ, તં સન્ધાય વુત્તં ''નિમંસલોહિતમક્ખિત''ન્તિ. **અઞ્ઞેના**તિ અઞ્ઞેન દિસાભાગેન. **હત્થટ્ઠિક**ન્તિ ચતુસટ્ઠિભેદમ્પિ હત્થટ્ઠિકં પાટિયેક્કં વિપ્પકિણ્ણં. **પાદટ્ઠિકાદીસુપિ** એસેવ નયો. **તેરોવસ્સિકાની**તિ અતિક્કન્તસંવચ્છરાનિ. **પૂતીની**તિ અબ્ભોકાસે ઠિતાનિ વાતાતપવુટ્ઠિસમ્ફસ્સેન તેરોવસ્સિકાનેવ પૂતીનિ હોન્તિ. અન્તોભૂમિગતાનિ પન ચિરતરં તિટ્ઠન્તિ. **ચુણ્ણકજાતાની**તિ ચુણ્ણં ચુણ્ણં હુત્વા વિપ્પકિણ્ણાનિ. સબ્બત્થ સો ઇમમેવાતિ વુત્તનયેન ખજ્જમાનાદીનં વસેન યોજના કાતબ્બા.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં ખજ્જમાનાદિપરિગ્ગહણેન યાવ ચુણ્ણકભાવા અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ.

ઇધ પન ઠત્વા નવસિવથિકા સમોધાનેતબ્બા. ''એકાહમતં વા''તિઆદિના નયેન વુત્તા સબ્બાપિ એકા, ''કાકેહિ વા ખજ્જમાન''ન્તિઆદિકા એકા, ''અટ્ઠિકસઙ્ખલિકં સમંસલોહિતં ન્હારુસમ્બન્ધ''ન્તિ એકા, ''નિમંસલોહિતમક્ખિતં ન્હારુસમ્બન્ધ''ન્તિ એકા, ''અપગતમંસલોહિતં ન્હારુસમ્બન્ધ''ન્તિ એકા, ''અટ્ઠિકાનિ અપગતસમ્બન્ધાની''તિઆદિકા એકા, ''અટ્ઠિકાનિ સેતાનિ સઙ્ખવણ્ણપટિભાગાની''તિ એકા, ''પુઞ્જકિતાનિ તેરોવસ્સિકાની''તિ એકા, ''પૂતીનિ ચુણ્ણકજાતાની''તિ એકા.

એવં ખો, ભિક્ખવેતિ ઇદં નવસિવથિકા દસ્સેત્વા કાયાનુપસ્સનં નિટ્ઠપેન્તો આહ. તત્થ નવસિવથિકપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેનેવ ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદં નવસિવથિકપરિગ્ગાહકાનં ભિક્ખૂનં યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

નવસિવથિકપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એત્તાવતા ચ આનાપાનપબ્બં ઇરિયાપથપબ્બં ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બં પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બં ધાતુમનસિકારપબ્બં નવસિવથિકપબ્બાનીતિ ચુદ્દસપબ્બા કાયાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા હોતિ.

તત્થ આનાપાનપબ્બં પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બન્તિ ઇમાનેવ દ્વે અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ. સિવથિકાનં પન આદીનવાનુપસ્સનાવસેન વુત્તત્તા સેસાનિ દ્વાદસાપિ ઉપચારકમ્મટ્ઠાનાનેવાતિ.

કાયાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા.

વેદનાનુપસ્સનાવણ્ણના

૧૧૩. એવં ભગવા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સુખં વેદન**ન્તિ કાયિકં વા ચેતસિકં વા સુખં વેદનં વેદયમાનો ''અહં સુખં વેદનં

વેદયામી’’તિ પજાનાતીતિ અત્થો. તત્થ કામં ઉત્તાનસેય્યકાપિ દારકા થઞ્ઞપિવનાદિકાલે સુખં વેદયમાના ‘‘સુખં વેદયામા’’તિ પજાનન્તિ, ન પનેતં એવરૂપં જાનનં સન્ધાય વુત્તં. એવરૂપં જાનનં હિ સત્તૂપલદ્ધિં ન જહતિ, સત્તસઞ્ઞં ન ઉગ્ઘાટેતિ, કમ્મટ્ઠાનં વા સતિપટ્ઠાનભાવના વા ન હોતિ. ઇમસ્સ પન ભિક્ખુનો જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં જહતિ , સત્તસઞ્ઞં ઉગ્ઘાટેતિ, કમ્મટ્ઠાનં ચેવ સતિપટ્ઠાનભાવના ચ હોતિ. ઇદઞ્હિ ‘‘કો વેદયતિ, કસ્સ વેદના, કિં કારણા વેદના’’તિ એવં સમ્પજાનવેદિયનં સન્ધાય વુત્તં.

તત્થ **કો વેદયતી**તિ ન કોચિ સત્તો વા પુગ્ગલો વા વેદયતિ. **કસ્સ વેદના**તિ ન કસ્સચિ સત્તસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ વા વેદના. **કિં કારણા વેદના**તિ વત્થુઆરમ્મણાવ પનસ્સ વેદના. તસ્મા એસ એવં પજાનાતિ – ‘‘તં તં સુખાદીનં વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતિ. તં પન વેદનાપવત્તિં ઉપાદાય ‘અહં વેદયામી’તિ વોહારમત્તં હોતી’’તિ. એવં વેદનાવ વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતીતિ સલ્લક્ખેન્તો એસ ‘‘સુખં વેદનં વેદયામી’’તિ પજાનાતીતિ વેદિતબ્બો. ચિત્તલપબ્બતે અઞ્ઞતરો થેરો વિય. થેરો કિર અફાસુકકાલે બલવવેદનાય નિત્થુનન્તો અપરાપરં પરિવત્તતિ. તમેકો દહરો આહ ‘‘કતરં વો, ભન્તે, ઠાનં રુજ્જતી’’તિ. આવુસો, પાટિયેક્કં રુજ્જનટ્ઠાનં નામ નત્થિ, વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતીતિ. એવં જાનનકાલતો પટ્ઠાય અધિવાસેતું વટ્ટતિ નો, ભન્તેતિ. અધિવાસેમિ આવુસોતિ. અધિવાસના, ભન્તે, સેય્યાતિ. થેરો અધિવાસેસિ. તતો વાતો યાવ હદયા ફાલેસિ, મઞ્ચકે અન્તાનિ રાસિકતાનિ અહેસું. થેરો દહરસ્સ દસ્સેસિ ‘‘વટ્ટતાવુસો, એત્તકા અધિવાસના’’તિ. દહરો તુણ્હી અહોસિ. થેરો વીરિયસમતં યોજેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિત્વા સમસીસી હુત્વા પરિનિબ્બાયિ.

યથા ચ સુખં, એવં દુક્ખં…પે॰… નિરામિસં અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદયમાનો ‘‘નિરામિસં અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદયામી’’તિ પજાનાતિ. ઇતિ ભગવા રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો વેદનાવસેન કથેસિ. દુવિધઞ્હિ કમ્મટ્ઠાનં રૂપકમ્મટ્ઠાનઞ્ચ અરૂપકમ્મટ્ઠાનઞ્ચ. રૂપપરિગ્ગહો અરૂપપરિગ્ગહોતિપિ એતદેવ વુચ્ચતિ. તત્થ ભગવા રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો સઙ્ખેપમનસિકારવસેન વા વિત્થારમનસિકારવસેન વા ચતુધાતુવવત્થાનં કથેસિ. તદુભયમ્પિ સબ્બાકારતો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** દસ્સિતમેવ.

અરૂપકમ્મટ્ઠાનં પન કથેન્તો યેભુય્યેન વેદનાવસેન કથેતિ. તિવિધો હિ અરૂપકમ્મટ્ઠાને અભિનિવેસો ફસ્સવસેન વેદનાવસેન ચિત્તવસેનાતિ. કથં? એકચ્ચસ્સ હિ સંખિત્તેન વા વિત્થારેન વા પરિગ્ગહિતે રૂપકમ્મટ્ઠાને તસ્મિં આરમ્મણે ચિત્તચેતસિકાનં પઠમાભિનિપાતો તં આરમ્મણં ફુસન્તો ઉપ્પજ્જમાનો ફસ્સો પાકટો હોતિ. એકચ્ચસ્સ તં આરમ્મણં અનુભવન્તી ઉપ્પજ્જમાના વેદના પાકટા હોતિ. એકચ્ચસ્સ તં આરમ્મણં પરિગ્ગહેત્વા વિજાનન્તં ઉપ્પજ્જમાનં વિઞ્ઞાણં પાકટં હોતિ. તત્થ યસ્સ ફસ્સો પાકટો હોતિ, સોપિ ‘‘ન કેવલં ફસ્સોવ ઉપ્પજ્જતિ, તેન સદ્ધિં તદેવ આરમ્મણં અનુભવમાના વેદનાપિ ઉપ્પજ્જતિ, સઞ્જાનનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ, વિજાનનમાનં વિઞ્ઞાણમ્પિ ઉપ્પજ્જતી’’તિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ. યસ્સ વેદના પાકટા હોતિ. સો ‘‘ન કેવલં વેદનાવ ઉપ્પજ્જતિ, તાય સદ્ધિં તદેવારમ્મણં ફુસમાનો ફસ્સોપિ ઉપ્પજ્જતિ, સઞ્જાનનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ, વિજાનનમાનં વિઞ્ઞાણમ્પિ ઉપ્પજ્જતી’’તિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ. યસ્સ વિઞ્ઞાણં પાકટં હોતિ, સો ‘‘ન કેવલં વિઞ્ઞાણમેવ ઉપ્પજ્જતિ, તેન સદ્ધિં તદેવારમ્મણં ફુસમાનો ફસ્સોપિ ઉપ્પજ્જતિ, અનુભવમાના વેદનાપિ, સઞ્જાનનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ ઉપ્પજ્જતી’’તિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ.

સો ‘‘ઇમે ફસ્સપઞ્ચમકા ધમ્મા કિં નિસ્સિતા’’તિ ઉપધારેન્તો ‘‘વત્થું નિસ્સિતા’’તિ પજાનાતિ. વત્થુ નામ કરજકાયો, યં સન્ધાય વુત્તં ‘‘ઇદઞ્ચ મે વિઞ્ઞાણં એત્થ સિતં એત્થ પટિબદ્ધ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૪,૨૩૫; મ॰ નિ॰ ૨.૨૫૨). સો અત્થતો ભૂતાનિ ચેવ ઉપાદારૂપાનિ ચ. એવમેત્થ ‘‘વત્થુ રૂપં, ફસ્સપઞ્ચમકા નામ’’ન્તિ નામરૂપમત્તમેવ પસ્સતિ. રૂપં ચેત્થ રૂપક્ખન્ધો, નામં ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધાતિ પઞ્ચક્ખન્ધમત્તં હોતિ. નામરૂપવિનિમુત્તા હિ પઞ્ચક્ખન્ધા, પઞ્ચક્ખન્ધવિનિમુત્તઞ્ચ નામરૂપં નત્થિ.

સો ‘‘ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા કિં હેતુકા’’તિ ઉપપરિક્ખન્તો ‘‘અવિજ્જાદિહેતુકા’’તિ પસ્સતિ. તતો પચ્ચયો ચેવ પચ્ચયુપ્પન્નઞ્ચ ઇદં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થિ, સુદ્ધસઙ્ખારપુઞ્જમત્તમેવાતિ સપ્પચ્ચયનામરૂપવસેન તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનાપટિપાટિયા ‘‘અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા’’તિ સમ્મસન્તો વિચરતિ.

સો ‘‘અજ્જ અજ્જા’’તિ પટિવેધં આકઙ્ખમાનો તથારૂપે દિવસે ઉતુસપ્પાય પુગ્ગલસપ્પાય ભોજનસપ્પાય ધમ્મસ્સવનસપ્પાયં લભિત્વા એકપલ્લઙ્કેન નિસિન્નો વિપસ્સનં મત્થકં પાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. એવં ઇમેસમ્પિ તિણ્ણં જનાનં યાવ અરહત્તા કમ્મટ્ઠાનં કથિતં હોતિ.

ઇધ પન ભગવા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો વેદનાવસેન કથેસિ. ફસ્સવસેન વા હિ વિઞ્ઞાણવસેન વા કથીયમાનં ન પાકટં હોતિ, અન્ધકારં વિય ખાયતિ. વેદનાવસેન પન પાકટં હોતિ. કસ્મા? વેદનાનં ઉપ્પત્તિપાકટતાય. સુખદુક્ખવેદનાનઞ્હિ ઉપ્પત્તિ પાકટા. યદા સુખં ઉપ્પજ્જતિ, સકલસરીરં ખોભેન્તં મદ્દન્તં ફરમાનં અભિસન્દયમાનં સતધોતં સપ્પિં ખાદાપયન્તં વિય સતપાકતેલં મક્ખયમાનં વિય ઘટસહસ્સેન પરિળાહં નિબ્બાપયમાનં વિય ‘‘અહો સુખં અહો સુખ’’ન્તિ વાચં નિચ્છારયમાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ. યદા દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, સકલસરીરં ખોભેન્તં મદ્દન્તં ફરમાનં અભિસન્દયમાનં તત્તફાલં પવેસેન્તં વિય વિલીનતમ્બલોહેન આસિઞ્ચન્તં વિય સુક્ખતિણવનપ્પતિમ્હિ અરઞ્ઞે દારુઉક્કાકલાપં ખિપમાનં વિય ‘‘અહો દુક્ખં અહો દુક્ખ’’ન્તિ વિપ્પલાપયમાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ સુખદુક્ખવેદનાનં ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ.

અદુક્ખમસુખા પન દુદ્દીપના અન્ધકારાવ અવિભૂતા. સા સુખદુક્ખાનં અપગમે સાતાસાતપ્પટિક્ખેપવસેન મજ્ઝત્તાકારભૂતા અદુક્ખમસુખા વેદનાતિ નયતો ગણ્હન્તસ્સ પાકટા હોતિ. યથા કિં? યથા અન્તરા પિટ્ઠિપાસાણં આરોહિત્વા પલાતસ્સ મિગસ્સ અનુપથં ગચ્છન્તો મિગલુદ્દકો પિટ્ઠિપાસાણસ્સ ઓરભાગેપિ પરભાગેપિ પદં દિસ્વા મજ્ઝે અપસ્સન્તોપિ ‘‘ઇતો આરુળ્હો, ઇતો ઓરુળ્હો, મજ્ઝે પિટ્ઠિપાસાણે ઇમિના પદેસેન ગતો ભવિસ્સતી’’તિ નયતો જાનાતિ, એવં આરુળ્હટ્ઠાને પદં વિય હિ સુખવેદનાય ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ. ઓરુળ્હટ્ઠાને પદં વિય દુક્ખવેદનાય ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ. ‘‘ઇતો આરુય્હ ઇતો ઓરુય્હ મજ્ઝે એવં ગતો’’તિ નયતો ગહણં વિય સુખદુક્ખાનં અપગમે સાતાસાતપ્પટિક્ખેપવસેન મજ્ઝત્તાકારભૂતા અદુક્ખમસુખા વેદનાતિ નયતો ગણ્હન્તસ્સ પાકટા હોતિ. એવં ભગવા પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિબ્બત્તેત્વાવ દસ્સેસિ.

ન કેવલઞ્ચ ઇધેવ એવં દસ્સેસિ, ચૂળતણ્હાસઙ્ખયે, મહાતણ્હાસઙ્ખયે, ચૂળવેદલ્લે, મહાવેદલ્લે, રટ્ઠપાલસુત્તે, માગણ્ડિયસુત્તે, ધાતુવિભઙ્ગે, આનેઞ્જસપ્પાયે, **દીઘનિકાયમ્હિ** મહાનિદાને, સક્કપઞ્હે, મહાસતિપટ્ઠાને, **સંયુત્તમ્હિ** ચૂળનિદાનસુત્તે, રુક્ખોપમે, પરિવીમંસનસુત્તે, સકલે વેદનાસંયુત્તેતિ એવં અનેકેસુ સુત્તેસુ પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિબ્બત્તેત્વા દસ્સેસિ. યથા ચ તેસુ, એવં ઇમસ્મિમ્પિ સતિપટ્ઠાનસુત્તે પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિબ્બત્તેત્વા દસ્સેસિ.

તત્થ **સુખં વેદનન્તિ**આદીસુ અયં અપરોપિ પજાનનપરિયાયો – **સુખં વેદનં વેદયામીતિ પજાનાતી**તિ સુખવેદનાક્ખણે દુક્ખાય વેદનાય અભાવતો સુખં વેદનં વેદયમાનો ‘‘સુખં વેદનં વેદયામી’’તિ પજાનાતિ. તેન યા પુબ્બે અનુભૂતપુબ્બા દુક્ખા વેદના, તસ્સા ઇદાનિ અભાવતો ઇમિસ્સા ચ સુખાય વેદનાય ઇતો પઠમં અભાવતો વેદના નામ અનિચ્ચા અધુવા વિપરિણામધમ્મા, ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતિ.

વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> ‘‘યસ્મિં અગ્ગિવેસ્સન સમયે સુખં વેદનં વેદેતિ, નેવ તસ્મિં સમયે દુક્ખં વેદનં વેદેતિ, ન અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદેતિ, સુખંયેવ તસ્મિં સમયે વેદનં વેદેતિ, યસ્મિં અગ્ગિવેસ્સન સમયે દુક્ખં…પે॰… અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદેતિ, નેવ તસ્મિં સમયે સુખં વેદનં વેદેતિ, ન દુક્ખં વેદનં વેદેતિ, અદુક્ખમસુખઞ્ઞેવ તસ્મિં સમયે વેદનં વેદેતિ. સુખાપિ ખો અગ્ગિવેસ્સન વેદના અનિચ્ચા સઙ્ખતા પટિચ્ચસમુપ્પન્ના ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્મા નિરોધધમ્મા. દુક્ખાપિ ખો…પે॰… અદુક્ખમસુખાપિ ખો અગ્ગિવેસ્સન વેદના અનિચ્ચા…પે॰… નિરોધધમ્મા. એવં પસ્સં અગ્ગિવેસ્સન સુતવા અરિયસાવકો સુખાયપિ વેદનાય દુક્ખાયપિ વેદનાય અદુક્ખમસુખાયપિ વેદનાય નિબ્બિન્દતિ, નિબ્બિન્દં વિરજ્જતિ, વિરાગા વિમુચ્ચતિ, વિમુત્તસ્મિં વિમુત્તમિતિ ઞાણં હોતિ. ‘ખીણા જાતિ, વુસિતં બ્રહ્મચરિયં, કતં કરણીયં, નાપરં ઇત્થત્તાયા’તિ પજાનાતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૫).

સામિસં વા સુખન્તિઆદીસુ **સામિસા સુખા** નામ પઞ્ચકામગુણામિસનિસ્સિતા છ ગેહસિતસોમનસ્સવેદના. **નિરામિસા સુખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતસોમનસ્સવેદના. **સામિસા દુક્ખા** નામ છ ગેહસિતદોમનસ્સવેદના. **નિરામિસા દુક્ખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સવેદના. **સામિસા અદુક્ખમસુખા** નામ છ ગેહસિતઉપેક્ખા વેદના. **નિરામિસા અદુક્ખમસુખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતઉપેક્ખા વેદના. તાસં વિભાગો ઉપરિપણ્ણાસકે પાળિયં આગતોયેવ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં સુખવેદનાદિપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા વેદનાસુ, પરસ્સ વા વેદનાસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ એત્થ પન ‘‘અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયો’’તિઆદીહિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) પઞ્ચહિ પઞ્ચહિ આકારેહિ વેદનાનં સમુદયઞ્ચ વયઞ્ચ પસ્સન્તો સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતિ, વયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતિ, કાલેન સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા, કાલેન વયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતીતિ વેદિતબ્બો. ઇતો પરં કાયાનુપસ્સનાયં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ વેદનાપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા વેદનાપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

વેદનાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા.

ચિત્તાનુપસ્સનાવણ્ણના

૧૧૪. એવં નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સરાગ**ન્તિ અટ્ઠવિધં લોભસહગતં. **વીતરાગ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. ઇદં પન યસ્મા સમ્મસનં ન ધમ્મસમોધાનં, તસ્મા ઇધ એકપદેપિ લોકુત્તરં ન લબ્ભતિ. સેસાનિ ચત્તારિ અકુસલચિત્તાનિ નેવ પુરિમપદં, ન પચ્છિમપદં ભજન્તિ. **સદોસ**ન્તિ દુવિધં દોસસહગતં . **વીતદોસ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. સેસાનિ દસાકુસલચિત્તાનિ નેવ પુરિમં પદં, ન પચ્છિમં પદં ભજન્તિ. **સમોહ**ન્તિ વિચિકિચ્છાસહગતઞ્ચેવ ઉદ્ધચ્ચસહગતઞ્ચાતિ દુવિધં. યસ્મા પન મોહો સબ્બાકુસલેસુ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા તાનિપિ ઇધ વટ્ટન્તિયેવ. ઇમસ્મિંયેવ હિ દુકે દ્વાદસાકુસલચિત્તાનિ પરિયાદિણ્ણાનીતિ. **વીતમોહ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. **સંખિત્ત**ન્તિ થિનમિદ્ધાનુપતિતં, એતઞ્હિ સંકુટિતચિત્તં નામ. **વિક્ખિત્ત**ન્તિ ઉદ્ધચ્ચસહગતં, એતઞ્હિ પસટચિત્તં નામ.

મહગ્ગતન્તિ રૂપારૂપાવચરં. **અમહગ્ગત**ન્તિ કામાવચરં. **સઉત્તર**ન્તિ કામાવચરં. **અનુત્તર**ન્તિ રૂપાવચરઞ્ચ અરૂપાવચરઞ્ચ. તત્રાપિ સઉત્તરં રૂપાવચરં, અનુત્તરં અરૂપાવચરમેવ. **સમાહિત**ન્તિ યસ્સ અપ્પનાસમાધિ ઉપચારસમાધિ વા અત્થિ. **અસમાહિત**ન્તિ ઉભયસમાધિવિરહિતં. **વિમુત્ત**ન્તિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તીહિ વિમુત્તં. **અવિમુત્ત**ન્તિ ઉભયવિમુત્તિવિરહિતં, સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિનિસ્સરણવિમુત્તીનં પન ઇધ ઓકાસોવ નત્થિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં સરાગાદિપરિગ્ગહણેન યસ્મિં યસ્મિં ખણે યં યં ચિત્તં પવત્તતિ, તં તં સલ્લક્ખેન્તો અત્તનો વા ચિત્તે, પરસ્સ વા ચિત્તે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી**તિ એત્થ પન ''અવિજ્જાસમુદયા વિઞ્ઞાણસમુદયો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) એવં પઞ્ચહિ પઞ્ચહિ આકારેહિ વિઞ્ઞાણસ્સ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ ચિત્તપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા ચિત્તપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

ચિત્તાનુપસ્સનાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધમ્માનુપસ્સના નીવરણપબ્બવણ્ણના

૧૧૫. એવં સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. અપિચ ભગવતા કાયાનુપસ્સનાય સુદ્ધરૂપપરિગ્ગહો કથિતો, વેદનાચિત્તાનુપસ્સનાહિ સુદ્ધઅરૂપપરિગ્ગહો. ઇદાનિ રૂપારૂપમિસ્સકપરિગ્ગહં કથેતું ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ . કાયાનુપસ્સનાય વા રૂપક્ખન્ધપરિગ્ગહોવ કથિતો, વેદનાનુપસ્સનાય વેદનાક્ખન્ધપરિગ્ગહોવ, ચિત્તાનુપસ્સનાય વિઞ્ઞાણક્ખન્ધપરિગ્ગહોવાતિ ઇદાનિ સઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધપરિગ્ગહમ્પિ કથેતું ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ.

તત્થ **સન્ત**ન્તિ અભિણ્હસમુદાચારવસેન સંવિજ્જમાનં. **અસન્ત**ન્તિ અસમુદાચારવસેન વા પહીનત્તા વા અવિજ્જમાનં. **યથા ચા**તિ યેન કારણેન કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **તઞ્ચ પજાનાતી**તિ તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

તત્થ સુભનિમિત્તે અયોનિસોમનસિકારેન કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. સુભનિમિત્તં નામ સુભમ્પિ સુભનિમિત્તં, સુભારમ્મણમ્પિ સુભનિમિત્તં. **અયોનિસોમનસિકારો** નામ અનુપાયમનસિકારો ઉપ્પથમનસિકારો અનિચ્ચે

નિચ્ચન્તિ વા દુક્ખે સુખન્તિ વા અનત્તનિ અત્તાતિ વા અસુભે સુભન્તિ વા મનસિકારો, તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો કામચ્છન્દો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, સુભનિમિત્તં, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો , અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અસુભનિમિત્તે પન યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. **અસુભનિમિત્તં** નામ અસુભમ્પિ અસુભારમ્મણમ્પિ. **યોનિસોમનસિકારો** નામ ઉપાયમનસિકારો પથમનસિકારો અનિચ્ચે અનિચ્ચન્તિ વા દુક્ખે દુક્ખન્તિ વા અનત્તનિ અનત્તાતિ વા અસુભે અસુભન્તિ વા મનસિકારો, તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો કામચ્છન્દો પહીયતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, અસુભનિમિત્તં, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમનાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો અસુભભાવનાનુયોગો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા ભોજને મત્તઞ્ઞુતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. દસવિધઞ્હિ અસુભનિમિત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ભાવેન્તસ્સાપિ, ઇન્દ્રિયેસુ પિહિતદ્વારસ્સાપિ, ચતુન્નં પઞ્ચન્નં આલોપાનં ઓકાસે સતિ ઉદકં પિવિત્વા યાપનસીલતાય ભોજને મત્તઞ્ઞુનોપિ. તેનેતં વુત્તં –

''ચત્તારો પઞ્ચ આલોપે, અભુત્વા ઉદકં પિવે;
અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો''તિ. (થેરગા॰ ૯૮૩);

અસુભકમ્મિકતિસ્સત્થેરસદિસે અસુભભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ દસઅસુભનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ કામચ્છન્દસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

પટિઘનિમિત્તે અયોનિસોમનસિકારેન પન બ્યાપાદસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ પટિઘમ્પિ પટિઘનિમિત્તં, પટિઘારમ્મણમ્પિ પટિઘનિમિત્તં. અયોનિસોમનસિકારો સબ્બત્થ એકલક્ખણોવ. તં તસ્મિં નિમિત્તે બહુલં પવત્તયતો બ્યાપાદો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, પટિઘનિમિત્તં, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

મેત્તાય પન ચેતોવિમુત્તિયા યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. તત્થ તત્થ ''મેત્તા''તિ વુત્તે અપ્પનાપિ ઉપચારોપિ વટ્ટતિ. ''ચેતોવિમુત્તી''તિ અપ્પનાવ. યોનિસોમનસિકારો વુત્તલક્ખણોવ. તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો બ્યાપાદો પહીયતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, મેત્તા ચેતોવિમુત્તિ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમનાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ પહાનાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા બ્યાપાદસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો મેત્તાભાવનાનુયોગો કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણા પટિસઙ્ખાનબહુતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. ઓધિસકઅનોધિસકદિસાફરણાનઞ્હિ

અઞ્ઞતરવસેન મેત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ, ઓધિસો અનોધિસો દિસાફરણવસેન મેત્તં ભાવેન્તસ્સાપિ. ''ત્વં એતસ્સ કુદ્ધો કિં કરિસ્સસિ, કિમસ્સ સીલાદીનિ નાસેતું સક્ખિસ્સસિ, નનુ ત્વં અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેનેવ ગમિસ્સસિ, પરસ્સ કુજ્ઝનં નામ વીતચ્ચિતઙ્ગાર-તત્તઅયસલાક-ગૂથાદીનિ ગહેત્વા પરં પહરિતુકામતાસદિસં હોતિ. એસોપિ તવ કુદ્ધો કિં કરિસ્સતિ, કિં તે સીલાદીનિ વિનાસેતું સક્ખિસ્સતિ, એસ અત્તનો કમ્મેનેવ આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેન ગમિસ્સતિ, અપ્પટિચ્છિતપહેણકં વિય પટિવાતં ખિત્તરજોમુટ્ઠિ વિય ચ એતસ્સેવેસ કોધો મત્થકે પતિસ્સતી''તિ એવં અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખતોપિ, ઉભયકમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખિત્વા પટિસઙ્ખાને ઠિતસ્સાપિ, અસ્સગુત્તત્થેરસદિસે મેત્તાભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ મેત્તાનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા બ્યાપાદસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ બ્યાપાદસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

અરતિઆદીસુ અયોનિસોમનસિકારેન થિનમિદ્ધસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **અરતિ** નામ ઉક્કણ્ઠિતા. **તન્દી** નામ કાયાલસિયતા. **વિજમ્ભિતા** નામ કાયવિનામના. **ભત્તસમ્મદો** નામ ભત્તમુચ્છા ભત્તપરિળાહો. **ચેતસો લીનત્તં** નામ ચિત્તસ્સ લીનાકારો. ઇમેસુ અરતિઆદીસુ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો થિનમિદ્ધં ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, અરતિ તન્દી વિજમ્ભિતા ભત્તસમ્મદો ચેતસો લીનત્તં, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

આરમ્ભધાતુઆદીસુ પન યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. **આરમ્ભધાતુ** નામ પઠમારમ્ભવીરિયં. **નિક્કમધાતુ** નામ કોસજ્જતો નિક્ખન્તતાય તતો બલવતરં. **પરક્કમધાતુ** નામ પરં પરં ઠાનં અક્કમનતો તતોપિ બલવતરં. ઇમસ્મિં તિપ્પભેદે વીરિયે યોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો થિનમિદ્ધં પહીયતિ. તેનાહ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, આરમ્ભધાતુ નિક્કમધાતુ પરક્કમધાતુ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ, અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહો ઇરિયાપથસમ્પરિવત્તનતા આલોકસઞ્ઞામનસિકારો અબ્ભોકાસવાસો કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ.
આહરહત્થકતત્રવટ્ટકઅલંસાટકકાકમાસકભુત્તવમિતકભોજનં ભુઞ્જિત્વા રત્તિટ્ઠાને દિવાટ્ઠાને નિસિન્નસ્સ હિ સમણધમ્મં કરોતો થિનમિદ્ધં મહાહત્થી વિય ઓત્થરન્તં આગચ્છતિ. ચતુપઞ્ચઆલોપઓકાસં પન ઠપેત્વા પાનીયં પિવિત્વા યાપનસીલસ્સ ભિક્ખુનો તં ન હોતીતિ એવં અતિભોજને નિમિત્તં ગણ્હન્તસ્સાપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ. યસ્મિં ઇરિયાપથે થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, તતો અઞ્ઞં પરિવત્તેન્તસ્સાપિ, રત્તિં ચન્દાલોકદીપાલોકઉક્કાલોકે દિવા સૂરિયાલોકં મનસિકરોન્તસ્સાપિ, અબ્ભોકાસે વસન્તસ્સાપિ, મહાકસ્સપત્થેરસદિસે પહીનથિનમિદ્ધે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધુતઙ્ગનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ . ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ થિનમિદ્ધસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

ચેતસો અવૂપસમે અયોનિસોમનસિકારેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **અવૂપસમો** નામ અવૂપસન્તાકારો. ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમેવેતં અત્થતો. તત્થ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં

ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, ચેતસો અવૂપસમો, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

સમાધિસઙ્ખાતે પન ચેતસો વૂપસમે યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, ચેતસો વૂપસમો, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ બહુસ્સુતતા પરિપુચ્છકતા વિનયે પકતઞ્ઞુતા વુદ્ધસેવિતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. બાહુસચ્ચેનપિ હિ એકં વા દ્વે વા તયો વા ચત્તારો વા પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન ચ અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ. કપ્પિયાકપ્પિયપરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ, વિનયપઞ્ઞત્તિયં ચિણ્ણવસિભાવતાય પકતઞ્ઞુનોપિ, વુદ્ધે મહલ્લકત્થેરે ઉપસઙ્કમન્તસ્સાપિ, ઉપાલિત્થેરસદિસે વિનયધરે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ કપ્પિયાકપ્પિયનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ‘‘છ ધમ્મા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીને ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે ઉદ્ધચ્ચસ્સ અરહત્તમગ્ગેન કુક્કુચ્ચસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

વિચિકિચ્છાઠાનીયેસુ ધમ્મેસુ અયોનિસોમનસિકારેન વિચિકિચ્છાય ઉપ્પાદો હોતિ. **વિચિકિચ્છાઠાનીયા** ધમ્મા નામ પુનપ્પુનં વિચિકિચ્છાય કારણત્તા વિચિકિચ્છાવ. તત્થ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો વિચિકિચ્છા ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, વિચિકિચ્છાઠાનીયા ધમ્મા , તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

કુસલાદીસુ ધમ્મેસુ યોનિસોમનસિકારેન પનસ્સા પહાનં હોતિ. તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, કુસલાકુસલા ધમ્મા સાવજ્જાનવજ્જા ધમ્મા સેવિતબ્બાસેવિતબ્બા ધમ્મા હીનપ્પણીતા ધમ્મા કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો , અયમાહારો અનુપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય પહાનાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા વિચિકિચ્છાય પહાનાય સંવત્તન્તિ બહુસ્સુતતા પરિપુચ્છકતા વિનયે પકતઞ્ઞુતા અધિમોક્ખબહુલતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. બાહુસચ્ચેનપિ હિ એકં વા…પે॰… પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ. તીણિ રતનાનિ આરબ્ભ પરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ, વિનયે ચિણ્ણવસિભાવસ્સાપિ, તીસુ રતનેસુ ઓકપ્પનિયસદ્ધાસઙ્ખાતઅધિમોક્ખબહુલસ્સાપિ, સદ્ધાધિમુત્તે વક્કલિત્થેરસદિસે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ તિણ્ણં રતનાનં ગુણનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ‘‘છ ધમ્મા વિચિકિચ્છાય પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનાય વિચિકિચ્છાય સોતાપત્તિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં પઞ્ચનીવરણપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ, પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ સુભનિમિત્ત અસુભનિમિત્તાદીસુ

અયોનિસોમનસિકારયોનિસોમનસિકારવસેન પઞ્ચસુ નીવરણેસુ વુત્તનયેન નીહરિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ નીવરણપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નીવરણપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

નીવરણપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ખન્ધપબ્બવણ્ણના

૧૧૬. એવં પઞ્ચનીવરણવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસૂ**તિ ઉપાદાનસ્સ ખન્ધા ઉપાદાનક્ખન્ધા, ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભૂતા ધમ્મપુઞ્જા ધમ્મરાસયોતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો . વિત્થારતો પન ખન્ધકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તા. **ઇતિ રૂપન્તિ** ''ઇદં રૂપં, એત્તકં રૂપં, ન ઇતો પરં રૂપં અત્થી''તિ સભાવતો રૂપં પજાનાતિ. **વેદનાદીસુ**પિ એસેવ નયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારેન પન રૂપાદીનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ખન્ધકથાયમેવ વુત્તાનિ. **ઇતિ રૂપસ્સ સમુદયો**તિ એવં અવિજ્જાસમુદયાદિવસેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપસ્સ સમુદયો. **ઇતિ રૂપસ્સ અત્થઙ્ગમો**તિ એવં અવિજ્જાનિરોધાદિવસેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપસ્સ અત્થઙ્ગમો, વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ઉદયબ્બયઞાણકથાયં વુત્તો.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં પઞ્ચક્ખન્ધપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ, પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ''અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો''તિઆદીનં (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ વુત્તાનં પઞ્ઞાસાય લક્ખણાનં વસેન નીહરિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ ખન્ધપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા ખન્ધપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

ખન્ધપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આયતનપબ્બવણ્ણના

૧૧૭. એવં પઞ્ચક્ખન્ધવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ આયતનવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **છસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ આયતનેસૂ**તિ ચક્ખુ સોતં ઘાનં જિવ્હા કાયો મનોતિ ઇમેસુ છસુ અજ્ઝત્તિકેસુ રૂપં સદ્દો ગન્ધો રસો ફોટ્ઠબ્બો ધમ્માતિ ઇમેસુ છસુ બાહિરેસુ. **ચક્ખું ચ પજાનાતી**તિ ચક્ખુપસાદં યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ. **રૂપે ચ પજાનાતી**તિ બહિદ્ધા ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપઞ્ચ યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ. **યઞ્ચ તદુભયં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સંયોજનન્તિ** યઞ્ચ તં ચક્ખું ચેવ રૂપે ચાતિ ઉભયં પટિચ્ચ કામરાગસંયોજનં પટિઘ-માન-દિટ્ઠિ-વિચિકિચ્છા-સીલબ્બતપરામાસ-ભવરાગ-ઇસ્સા-મચ્છરિયાવિજ્જાસંયોજનન્તિ દસવિધં સંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ.

કથં પનેતં ઉપ્પજ્જતીતિ? ચક્ખુદ્વારે તાવ આપાથગતં ઇટ્ઠારમ્મણં કામસ્સાદવસેન અસ્સાદયતો અભિનન્દતો કામરાગસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. અનિટ્ઠારમ્મણે કુજ્ઝતો પટિઘસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''ઠપેત્વા મં ન

કોચિ અઞ્ઞો એતં આરમ્મણં વિભાવેતું સમત્થો અત્થી''તિ મઞ્ઞતો માનસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''એતં રૂપારમ્મણં નિચ્ચં ધુવ''ન્તિ ગણ્હતો દિટ્ઠિસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''એતં રૂપારમ્મણં સત્તો નુ ખો, સત્તસ્સ નુ ખો''તિ વિચિકિચ્છતો વિચિકિચ્છાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''સમ્પત્તિભવે વત નો ઇદં સુલભં જાત''ન્તિ ભવં પત્થેન્તસ્સ ભવરાગસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''આયતિમ્પિ એવરૂપં સીલબ્બતં સમાદિયિત્વા સક્કા લદ્ધુ''ન્તિ સીલબ્બતં સમાદિયન્તસ્સ સીલબ્બતપરામાસસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''અહો વત એતં રૂપારમ્મણં અઞ્ઞે ન લભેય્યુ''ન્તિ ઉસૂયતો ઇસ્સાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. અત્તના લદ્ધં રૂપારમ્મણં અઞ્ઞસ્સ મચ્છરાયતો મચ્છરિયસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. સબ્બેહેવ સહજાતઅઞ્ઞાણવસેન અવિજ્જાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ.

યથા ચ અનુપ્પન્નસ્સાતિ યેન કારણેન અસમુદાચારવસેન અનુપ્પન્નસ્સ તસ્સ દસવિધસ્સાપિ સંયોજનસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ, તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. **યથા ચ ઉપ્પન્નસ્સા**તિ અપ્પહીનટ્ઠેન પન સમુદાચારવસેન વા ઉપ્પન્નસ્સ તસ્સ દસવિધસ્સાપિ સંયોજનસ્સ યેન કારણેન પહાનં હોતિ, તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. **યથા ચ પહીનસ્સા**તિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેન પહીનસ્સાપિ તસ્સ દસવિધસ્સ સંયોજનસ્સ યેન કારણેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ, તઞ્ચ પજાનાતિ. કેન કારણેન પનસ્સ આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ? દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસઇસ્સામચ્છરિયભેદસ્સ તાવ પઞ્ચવિધસ્સ સંયોજનસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ. કામરાગપટિઘસંયોજનદ્વયસ્સ ઓળારિકસ્સ સકદાગામિમગ્ગેન, અણુસહગતસ્સ અનાગામિમગ્ગેન, માનભવરાગાવિજ્જાસંયોજનત્તયસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ.

સોતઞ્ચ પજાનાતિ સદ્દે ચા તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. અપિચેત્થ આયતનકથા વિત્થારતો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** આયતનનિદ્દેસે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અજ્ઝત્તિકાયતનપરિગ્ગહણેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ, બાહિરાયતનપરિગ્ગહણેન પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ''અવિજ્જાસમુદયા ચક્ખુસમુદયો''તિ રૂપાયતનસ્સ રૂપક્ખન્ધે, અરૂપાયતનેસુ મનાયતનસ્સ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે, ધમ્માયતનસ્સ સેસક્ખન્ધેસુ વુત્તનયેન નીહરિતબ્બા. લોકુત્તરધમ્મા ન ગહેતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ આયતનપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા આયતનપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

આયતનપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બવણ્ણના

૧૧૮. એવં છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ બોજ્ઝઙ્ગવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિ આદિમાહ. તત્થ **બોજ્ઝઙ્ગેસૂ**તિ બુજ્ઝનકસત્તસ્સ અઙ્ગેસુ. **સન્ત**ન્તિ પટિલાભવસેન સંવિજ્જમાનં. **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગ**ન્તિ સતિસઙ્ખાતં સમ્બોજ્ઝઙ્ગં. એત્થ હિ સમ્બુજ્ઝતિ આરદ્ધવિપસ્સકતો પટ્ઠાય યોગાવચરોતિ સમ્બોધિ, યાય વા સો સતિઆદિકાય સત્તધમ્મસામગ્ગિયા સમ્બુજ્ઝતિ કિલેસનિદ્દાતો ઉટ્ઠાતિ, સચ્ચાનિ વા પટિવિજ્ઝતિ, સા ધમ્મસામગ્ગી સમ્બોધિ. તસ્સ સમ્બોધિસ્સ, તસ્સા વા સમ્બોધિયા અઙ્ગન્તિ **સમ્બોજ્ઝઙ્ગં**. તેન વુત્તં ''સતિસઙ્ખાતં સમ્બોજ્ઝઙ્ગ''ન્તિ. સેસસમ્બોજ્ઝઙ્ગેસુપિ ઇમિનાવ નયેન વચનત્થો વેદિતબ્બો.

અસન્તન્તિ અપ્પટિલાભવસેન અવિજ્જમાનં. **યથા ચ અનુપ્પન્નસ્સા**તિઆદીસુ પન સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ તાવ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૮૩) એવં ઉપ્પાદો હોતિ . તત્થ સતિયેવ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા. યોનિસોમનસિકારો વુત્તલક્ખણોયેવ, તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ.

અપિચ ચત્તારો ધમ્મા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ સતિસમ્પજઞ્ઞં મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલપરિવજ્જનતા ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ. અભિક્કન્તાદીસુ હિ સત્તસુ ઠાનેસુ સતિસમ્પજઞ્ઞેન ભત્તનિક્ખિત્તકાકસદિસે મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલે પરિવજ્જનેન તિસ્સદત્તત્થેરઅભયત્થેરસદિસે ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલે સેવનેન ઠાનનિસજ્જાદીસુ સતિસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતાય ચ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. એવં ચતૂહિ કારણેહિ ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પન – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, કુસલાકુસલા ધમ્મા...પે॰... કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ સત્ત ધમ્મા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ પરિપુચ્છકતા વત્થુવિસદકિરિયા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **પરિપુચ્છકતા**તિ ખન્ધધાતુઆયતનઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગઝાનઙ્ગસમથવિપસ્સનાનં અત્થસન્નિસ્સિતપરિપુચ્છાબહુલતા.

વત્થુવિસદકિરિયાતિ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનં વત્થૂનં વિસદભાવકરણં. યદા હિસ્સ કેસનખલોમા અતિદીઘા હોન્તિ, સરીરં વા ઉસ્સન્નદોસઞ્ચેવ સેદમલમક્ખિતઞ્ચ, તદા અજ્ઝત્તિકં વત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં . યદા પન ચીવરં જિણ્ણં કિલિટ્ઠં દુગ્ગન્ધં હોતિ, સેનાસનં વા ઉક્લાપં, તદા બાહિરં વત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં. તસ્મા કેસાદિચ્છેદાપનેન ઉદ્ધંવિરેચનઅધોવિરેચનાદીહિ સરીરસલ્લહુકભાવકરણેન ઉચ્છાદનન્હાપનેન ચ અજ્ઝત્તિકં વત્થુ વિસદં કાતબ્બં.

સૂચિકમ્મધોવનરજનપરિભણ્ડકરણાદીહિ બાહિરં વત્થુ વિસદં કાતબ્બં. એતસ્મિઞ્હિ અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુસ્મિં અવિસદે ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ અપરિસુદ્ધં હોતિ, અપરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લકવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. વિસદે પન અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુમ્હિ ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ વિસદં હોતિ, પરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લકવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. તેન વુત્તં – ''વત્થુવિસદકિરિયા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તતી''તિ.

ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના નામ સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં સમભાવકરણં. સચે હિસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, ઇતરાનિ મન્દાનિ. તતો વીરિયિન્દ્રિયં પગ્ગહકિચ્ચં, સતિન્દ્રિયં ઉપટ્ઠાનકિચ્ચં, સમાધિન્દ્રિયં અવિક્ખેપકિચ્ચં, પઞ્ઞિન્દ્રિયં દસ્સનકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ. તસ્મા તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન વા યથા વા મનસિકરોતો બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન હાપેતબ્બં. વક્કલિત્થેરસ્સ વત્થુ ચેત્થ નિદસ્સનં. સચે પન વીરિયિન્દ્રિયં બલવં હોતિ,

અથ નેવ સદ્ધિન્દ્રિયં અધિમોક્ખકિચ્ચં કાતું સક્કોતિ, ન ઇતરાનિ ઇતરકિચ્ચભેદં. તસ્મા તં પસ્સદ્ધાદિભાવનાય હાપેતબ્બં. તત્રાપિ સોણત્થેરસ્સ વત્થુ દસ્સેતબ્બં. એવં સેસેસુપિ એકસ્સ બલવભાવે સતિ ઇતરેસં અત્તનો કિચ્ચેસુ અસમત્થતા વેદિતબ્બા.

વિસેસતો પનેત્થ સદ્ધાપઞ્ઞાનં સમાધિવીરિયાનં ચ સમતં પસંસન્તિ. બલવસદ્ધો હિ મન્દપઞ્ઞો મુધાપસન્નો હોતિ, અવત્થુસ્મિં પસીદતિ. બલવપઞ્ઞો મન્દસદ્ધો કેરાટિકપક્ખં ભજતિ. ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતિ. ચિત્તુપ્પાદમત્તેનેવ કુસલં હોતીતિ અતિધાવિત્વા દાનાદીનિ અકરોન્તો નિરયે ઉપ્પજ્જતિ. ઉભિન્નં સમતાય વત્થુસ્મિંયેવ પસીદતિ . બલવસમાધિં પન મન્દવીરિયં સમાધિસ્સ કોસજ્જપક્ખત્તા કોસજ્જં અધિભવતિ. બલવવીરિયં મન્દસમાધિં વીરિયસ્સ ઉદ્ધચ્ચપક્ખત્તા ઉદ્ધચ્ચં અધિભવતિ . સમાધિ પન વીરિયેન સંયોજિતો કોસજ્જે પતિતું ન લભતિ. વીરિયં સમાધિના સંયોજિતં ઉદ્ધચ્ચે પતિતું ન લભતિ. તસ્મા તદુભયં સમં કાતબ્બં. ઉભયસમતાય હિ અપ્પના હોતિ.

અપિચ સમાધિકમ્મિકસ્સ બલવતીપિ સદ્ધા વટ્ટતિ. એવં સદ્દહન્તો ઓકપ્પેન્તો અપ્પનં પાપુણિસ્સતિ. સમાધિપઞ્ઞાસુ પન સમાધિકમ્મિકસ્સ એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ, એવઞ્હિ સો અપ્પનં પાપુણાતિ. વિપસ્સનાકમ્મિકસ્સ પઞ્ઞા બલવતી વટ્ટતિ, એવઞ્હિ સો લક્ખણપ્પટિવેધં પાપુણાતિ. ઉભિન્નં પન સમતાયપિ અપ્પના હોતિયેવ. સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતિ. સતિ હિ ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાનં વસેન ઉદ્ધચ્ચપાતતો, કોસજ્જપક્ખિકેન ચ સમાધિના કોસજ્જપાતતો રક્ખતિ. તસ્મા સા લોણધૂપનં વિય સબ્બબ્યઞ્જનેસુ સબ્બકમ્મિકઅમચ્ચો વિય ચ સબ્બરાજકિચ્ચેસુ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બા. તેનાહ – ‘‘સતિ ચ પન સબ્બત્થિકા વુત્તા ભગવતા. કિં કારણા? ચિત્તઞ્હિ સતિ પટિસરણં, આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના ચ સતિ, ન ચ વિના સતિયા ચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહો હોતી’’તિ.

દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના નામ ખન્ધાદિભેદે અનોગાળ્હપઞ્ઞાનં દુમ્મેધપુગ્ગલાનં આરકાવ પરિવજ્જનં. **પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના** નામ સમપઞ્ઞાસલક્ખણપરિગ્ગાહિકાય ઉદયબ્બયપઞ્ઞાય સમન્નાગતપુગ્ગલસેવના. **ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા** નામ ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય ગમ્ભીરપઞ્ઞાય પભેદપચ્ચવેક્ખણા. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, આરબ્ભધાતુ નિક્કમધાતુ પરક્કમધાતુ, તત્થ યોનિસો મનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ અપાયભયપચ્ચવેક્ખણતા આનિસંસદસ્સાવિતા ગમનવીથિપચ્ચવેક્ખણતા પિણ્ડપાતાપચાયનતા દાયજ્જમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા સત્થુમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા સબ્રહ્મચારિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ.

તત્થ નિરયેસુ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણતો પટ્ઠાય મહાદુક્ખં અનુભવનકાલેપિ, તિરચ્છાનયોનિયં જાલક્ખિપકુમીનાદીહિ ગહિતકાલેપિ, પાજનકણ્ટકાદિપ્પહારતુન્નસ્સ પન સકટવાહનાદિકાલેપિ, પેત્તિવિસયે અનેકાનિપિ વસ્સસહસ્સાનિ એકં બુદ્ધન્તરમ્પિ ખુપ્પિપાસાહિ આતુરિતકાલેપિ, કાલકઞ્જિકઅસુરેસુ સટ્ઠિહત્થઅસીતિહત્થપ્પમાણેન અટ્ઠિચમ્મમત્તેનેવ અત્તભાવેન વાતાતપાદિદુક્ખાનુભવનકાલેપિ ન સક્કા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ઉપ્પાદેતું. અયમેવ તે ભિક્ખુ કાલો વીરિયકરણાયાતિ એવં અપાયભયં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ.

''ન સક્કા કુસીતેન નવલોકુત્તરધમ્મં લદ્ધું, આરદ્ધવીરિયેનેવ સક્કા અયમાનિસંસો વીરિયસ્સા''તિ એવં આનિસંસદસ્સાવિનોપિ ઉપ્પજ્જતિ. ''સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધમહાસાવકેહિ તે ગતમગ્ગો ગન્તબ્બો, સો ચ ન સક્કા કુસીતેન ગન્તુ''ન્તિ એવં ગમનવીથિં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. ''યે તં પિણ્ડપાતાદીહિ ઉપટ્ઠહન્તિ, ઇમે તે મનુસ્સા નેવ ઞાતકા, ન દાસકમ્મકરા, નાપિ 'તં નિસ્સાય જીવિસ્સામા'તિ તે પણીતાનિ પિણ્ડપાતાદીનિ દેન્તિ, અથ ખો અત્તનો કારાનં મહપ્ફલતં પચ્ચાસીસમાના દેન્તિ, સત્થારાપિ 'અયં ઇમે પચ્ચયે પરિભુઞ્જિત્વા કાયદળ્હીબહુલો સુખં વિહરિસ્સતી'તિ ન એવં સમ્પસ્સતા તુય્હં પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, અથ ખો 'અયં ઇમે પરિભુઞ્જમાનો સમણધમ્મં કત્વા વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિસ્સતી'તિ તે પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, સો દાનિ ત્વં કુસીતો વિહરન્તો ન તં પિણ્ડં અપચાયિસ્સસિ, આરદ્ધવીરિયસ્સેવ હિ પિણ્ડપાતાપચાયનં નામ હોતી''તિ એવં પિણ્ડપાતાપચાયનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ મહામિત્તત્થેરસ્સ વિય.

થેરો કિર કસ્સકલેણે નામ પટિવસતિ. તસ્સ ચ ગોચરગામે એકા મહાઉપાસિકા થેરં પુત્તં કત્વા પટિજગ્ગતિ. સા એકદિવસં અરઞ્ઞં ગચ્છન્તી ધીતરં આહ – ''અમ્મ અસુકસ્મિં ઠાને પુરાણતણ્ડુલા, અસુકસ્મિં ખીરં, અસુકસ્મિં સપ્પિ, અસુકસ્મિં ફાણિતં, તવ ભાતિકસ્સ અય્યમિત્તસ્સ આગતકાલે ભત્તં પચિત્વા ખીરસપ્પિફાણિતેહિ સદ્ધિં દેહિ, ત્વં ચ ભુઞ્જેય્યાસિ, અહં પન હિય્યો પક્કં પારિવાસિકભત્તં કઞ્જિકેન ભુત્તામ્હી''તિ. દિવા કિં ભુઞ્જિસ્સસિ અમ્માતિ? સાકપણ્ણં પક્ખિપિત્વા કણતણ્ડુલેહિ અમ્બિલયાગું પચિત્વા ઠપેહિ અમ્માતિ.

થેરો ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં નીહરન્તોવ તં સદ્દં સુત્વા અત્તાનં ઓવદિ – ''મહાઉપાસિકા કિર કઞ્જિયેન પારિવાસિકભત્તં ભુઞ્જિ, દિવાપિ કણપણ્ણમ્બિલયાગું ભુઞ્જિસ્સતિ, તુય્હં અત્થાય પન પુરાણતણ્ડુલાદીનિ આચિક્ખતિ, તં નિસ્સાય ખો પનેસા નેવ ખેત્તં ન વત્થું ન ભત્તં ન વત્થં પચ્ચાસીસતિ, તિસ્સો પન સમ્પત્તિયો પત્થયમાના દેતિ, ત્વં એતિસ્સા તા સમ્પત્તિયો દાતું સક્ખિસ્સસિ ન સક્ખિસ્સસીતિ, અયં ખો પન પિણ્ડપાતો તયા સરાગેન સદોસેન સમોહેન ન સક્કા ગણ્હિતુન્તિ પત્તં થવિકાય પક્ખિપિત્વા ગણ્ઠિકં મુઞ્ચિત્વા નિવત્તિત્વા કસ્સકલેણમેવ ગન્ત્વા પત્તં હેટ્ઠામઞ્ચે ચીવરં ચીવરવંસે ઠપેત્વા અરહત્તં અપાપુણિત્વા ન નિક્ખમિસ્સામી''તિ વીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા નિસીદિ. દીઘરત્તં અપ્પમત્તો હુત્વા નિવુત્થભિક્ખુ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા પુરેભત્તમેવ અરહત્તં પત્વા વિકસિતં વિય પદુમં મહાખીણાસવો સિતં કરોન્તોવ નિક્ખમિ. લેણદ્વારે રુક્ખમ્હિ અધિવત્થા દેવતા –

''નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે આસવા ખીણા, દક્ખિણેય્યોસિ મારિસા''તિ. –

એવં ઉદાનં ઉદાનેત્વા ''ભન્તે, પિણ્ડાય પવિટ્ઠાનં તુમ્હાદિસાનં અરહન્તાનં ભિક્ખં દત્વા મહલ્લકિત્થિયો દુક્ખા મુચ્ચિસ્સન્તી''તિ આહ.

થેરો ઉગ્ઘટિત્વા દ્વારં વિવરિત્વા કાલં ઓલોકેન્તો પાતોયેવાતિ ઞત્વા પત્તચીવરમાદાય ગામં પાવિસિ. દારિકાપિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા ''ઇદાનિ મે ભાતા આગમિસ્સતિ , ઇદાનિ આગમિસ્સતી''તિ દ્વારં ઓલોકયમાના નિસીદિ. સા થેરે ઘરદ્વારં સમ્પત્તે પત્તં ગહેત્વા સપ્પિફાણિતયોજિતસ્સ ખીરપિણ્ડપાતસ્સ પૂરેત્વા હત્થે ઠપેસિ. થેરો ''સુખં હોતૂ''તિ અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સાપિ તં ઓલોકયમાનાવ અટ્ઠાસિ. થેરસ્સ હિ તદા અતિવિય પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો અહોસિ, વિપ્પસન્નાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, મુખં બન્ધના પમુત્તતાલપક્કં વિય અતિવિય વિરોચિત્થ. મહાઉપાસિકા અરઞ્ઞા આગન્ત્વા ''કિં અમ્મ, ભાતિકો તે આગતો''તિ પુચ્છિ. સા સબ્બં તં પવત્તિં આરોચેસિ. સા ઉપાસિકા ''અજ્જ મે પુત્તસ્સ પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પત્ત''ન્તિ ઞત્વા ''અભિરમતિ તે અમ્મ ભાતા બુદ્ધસાસને ન ઉક્કણ્ઠતી''તિ આહ.

''મહન્તં ખો પનેતં સત્થુ દાયજ્જં, યદિદં સત્તઅરિયધનં નામ, તં ન સક્કા કુસીતેન ગહેતું. યથા હિ વિપ્પટિપન્નં પુત્તં માતાપિતરો 'અયં અમ્હાકં અપુત્તો'તિ પરિબાહિરં કરોન્તિ, સો તેસં અચ્ચયેન દાયજ્જં ન લભતિ, એવં કુસીતોપિ ઇદં અરિયધનદાયજ્જં ન લભતિ, આરદ્ધવીરિયોવ લભતી''તિ દાયજ્જમહત્તતં પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ. ''મહા ખો પન તે સત્થા, સત્થુનો હિ માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગ્ગહણકાલેપિ અભિનિક્ખમનેપિ અભિસમ્બોધિયમ્પિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનયમકપાટિહારિયદેવોરોહણ-આયુસઙ્ખારવોસ્સજ્જનેસુપિ પરિનિબ્બાનકાલેપિ દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ, યુત્તં નુ તે એવરૂપસ્સ સત્થુનો સાસને 'પબ્બજિત્વા કુસીતેન ભવિતુ'''ન્તિ એવં સત્થુમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ.

જાતિયાપિ – ''ત્વં ઇદાનિ ન લામકજાતિકો, અસમ્ભિન્નાય મહાસમ્મતપવેણિયા આગતો, ઉક્કાકરાજવંસે જાતોસિ, સુદ્ધોધનમહારાજસ્સ મહામાયાદેવિયા ચ નત્તા, રાહુલભદ્દસ્સ કનિટ્ઠો, તયા નામ એવરૂપેન જિનપુત્તેન હુત્વા ન યુત્તં કુસીતેન વિહરિતુ''ન્તિ એવં જાતિમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ. ''સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના ચેવ અસીતિ ચ મહાસાવકા વીરિયેનેવ લોકુત્તરધમ્મં પટિવિજ્ઝિંસુ, ત્વં એતેસં સબ્રહ્મચારીનં મગ્ગં પટિપજ્જિસ્સસિ ન પટિપજ્જિસ્સસી''તિ એવં સબ્રહ્મચારિમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ. કુચ્છિં પૂરેત્વા ઠિતઅજગરસદિસે વિસ્સટ્ઠકાયિકચેતસિકવીરિયે કુસીતપુગ્ગલે પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, આરદ્ધવીરિયે પહિતત્તે પુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ વીરિયુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ પીતિયેવ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા નામ, તસ્સ ઉપ્પાદકમનસિકારો યોનિસોમનસિકારો નામ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ બુદ્ધાનુસ્સતિ ધમ્મસઙ્ઘસીલચાગદેવતાનુસ્સતિ ઉપસમાનુસ્સતિ લૂખપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સિનિદ્ધપુગ્ગલસેવનતા પસાદનીયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણતા તદધિમુત્તતાતિ.

બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ હિ યાવ ઉપચારા સકલસરીરં ફરમાનો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. ધમ્મસઙ્ઘગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ, દીઘરત્તં અખણ્ડં કત્વા રક્ખિતં ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનો

દસસીલપઞ્ચસીલં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, દુબ્ભિક્ખભયાદીસુ પણીતં ભોજનં સબ્રહ્મચારીનં દત્વા ‘‘એવં નામ અદમ્હા’’તિ ચાગં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનોપિ એવરૂપે કાલે સીલવન્તાનં દિન્નદાનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, યેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતા દેવતા દેવત્તં પત્તા, તથારૂપાનં ગુણાનં અત્તનિ અત્થિતં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ‘‘સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભિતા કિલેસા સટ્ઠિપિ, સત્તતિપિ વસ્સાનિ ન સમુદાચરન્તી’’તિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનથેરદસ્સનેસુ અસક્કચ્ચકિરિયાય સંસૂચિતલૂખભાવે બુદ્ધાદીસુ પસાદસિનેહાભાવેન ગદ્રભપિટ્ઠે રજસદિસે લૂખપુગ્ગલે પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, બુદ્ધાદીસુ પસાદબહુલે મુદુચિત્તે સિનિદ્ધપુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ, રતનત્તયગુણપરિદીપકે પસાદનીયે સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પીતિઉપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, કાયપસ્સદ્ધિ ચિત્તપસ્સદ્ધિ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ સત્ત ધમ્મા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ પણીતભોજનસેવનતા ઉતુસુખસેવનતા ઇરિયાપથસુખસેવનતા મજ્ઝત્તપયોગતા સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જનતા પસ્સદ્ધકાયપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ.

પણીતઞ્હિ સિનિદ્ધં સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જન્તસ્સાપિ, સીતુણ્હેસુ ઉતૂસુ ઠાનાદીસુ ઇરિયાપથેસુ સપ્પાયં ઉતું ચ ઇરિયાપથં ચ સેવન્તસ્સાપિ પસ્સદ્ધિ ઉપ્પજ્જતિ. યો પન મહાપુરિસજાતિકો સબ્બઉતુઇરિયાપથક્ખમોવ હોતિ, ન તં સન્ધાયેતં વુત્તં. યસ્સ સભાગવિસભાગતા અત્થિ, તસ્સેવ વિસભાગે ઉતુઇરિયાપથે વજ્જેત્વા સભાગે સેવન્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. મજ્ઝત્તપયોગો વુચ્ચતિ અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણા, ઇમિના મજ્ઝત્તપયોગેન ઉપ્પજ્જતિ. યો લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પરં વિહેઠયમાનોવ વિચરતિ. એવરૂપં સારદ્ધકાયં પુગ્ગલં પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, સંયતપાદપાણિં પસ્સદ્ધકાયં પુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પસ્સદ્ધિઉપ્પાદનત્થાય નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, સમથનિમિત્તં અબ્યગ્ગનિમિત્તં, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ સમથોવ સમથનિમિત્તં, અવિક્ખેપટ્ઠેન ચ અબ્યગ્ગનિમિત્તન્તિ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ વત્થુવિસદકિરિયતા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા નિમિત્તકુસલતા સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગહણતા સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગહણતા સમયે સમ્પહંસનતા સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સમાહિતપુગ્ગલસેવનતા ઝાનવિમોક્ખપચ્ચવેક્ખણતા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **વત્થુવિસદકિરિયતા ચ ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા** ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

નિમિત્તકુસલતા નામ કસિણનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકુસલતા. **સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગહણતા**તિ યસ્મિં સમયે અતિસિથિલવીરિયતાદીહિ લીનં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયવીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ પગ્ગહણં. **સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગહણતા**તિ યસ્મિં સમયે અચ્ચારદ્ધવીરિયતાદીહિ ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ નિગ્ગહણં. **સમયે સમ્પહંસનતા**તિ યસ્મિં સમયે ચિત્તં પઞ્ઞાપયોગમન્દતાય વા ઉપસમસુખાનધિગમેન વા નિરસ્સાદં હોતિ, તસ્મિં સમયે અટ્ઠસંવેગવત્થુપચ્ચવેક્ખણેન સંવેજેતિ. અટ્ઠ સંવેગવત્થૂનિ નામ જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ ચત્તારિ, અપાયદુક્ખં પઞ્ચમં, અતીતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, અનાગતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, પચ્ચુપ્પન્ને આહારપરિયેટ્ઠિમૂલકં દુક્ખન્તિ. રતનત્તયગુણાનુસ્સરણેન ચ પસાદં જનેતિ. અયં વુચ્ચતિ ''સમયે સમ્પહંસનતા''તિ.

સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા નામ યસ્મિં સમયે સમ્માપટિપત્તિં આગમ્મ અલીનં અનુદ્ધતં અનિરસ્સાદં આરમ્મણે સમપ્પવત્તં સમથવીથિપટિપન્નં ચિત્તં હોતિ, તદાસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ ન બ્યાપારં આપજ્જતિ સારથિ વિય સમપ્પવત્તેસુ. અસ્સેસુ. અયં વુચ્ચતિ ''સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા''તિ. **અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા** નામ ઉપચારં વા અપ્પનં વા અપ્પત્તાનં વિક્ખિત્તચિત્તાનં પુગ્ગલાનં આરકા પરિવજ્જનં. **સમાહિતપુગ્ગલસેવનતા** નામ ઉપચારેન વા અપ્પનાય વા સમાહિતચિત્તાનં સેવના ભજના પયિરુપાસના. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ સમાધિઉપ્પાદનત્થંયેવ નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવઞ્હિ પટિપજ્જતો એસ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ ઉપેક્ખાયેવ ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા નામ.

અપિચ પઞ્ચ ધમ્મા ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ સત્તમજ્ઝત્તતા સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ.

તત્થ દ્વીહાકારેહિ સત્તમજ્ઝત્તતં સમુટ્ઠાપેતિ – ''ત્વં અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેન ગમિસ્સસિ, એસોપિ અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેન ગમિસ્સતિ, ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણેન ચ, ''પરમત્થતો સત્તોયેવ નત્થિ, સો ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં નિસ્સત્તપચ્ચવેક્ખણેન ચ. દ્વીહેવાકારેહિ સઙ્ખારમજ્ઝત્તતં સમુટ્ઠાપેતિ – ''ઇદં ચીવરં અનુપુબ્બેન વણ્ણવિકારં ચેવ જિણ્ણભાવં ચ ઉપગન્ત્વા પાદપુઞ્છનચોળકં હુત્વા યટ્ઠિકોટિયા છડ્ડનીયં ભવિસ્સતિ, સચે પનસ્સ સામિકો ભવેય્ય, નાસ્સ એવં વિનસ્સિતું દદેય્યા''તિ એવં અસામિકભાવં પચ્ચવેક્ખણેન, ''અનદ્ધનિયં ઇદં તાવકાલિક''ન્તિ એવં તાવકાલિકતાપચ્ચવેક્ખણેન ચ. યથા ચ ચીવરે, એવં પત્તાદીસુપિ યોજના કાતબ્બા.

સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતાતિ એત્થ યો પુગ્ગલો ગિહિ વા અત્તનો પુત્તધીતાદિકે, પબ્બજિતો વા અત્તનો અન્તેવાસિકસમાનુપજ્ઝાયકાદિકે મમાયતિ, સહત્થેનેવ નેસં કેસચ્છેદનસૂચિકમ્મચીવરધોવનરજનપત્તપચનાદીનિ કરોતિ, મુહુત્તમ્પિ અપસ્સન્તો ''અસુકો સામણેરો કુહિં, અસુકો દહરો કુહિ''ન્તિ ભન્તમિગો વિય ઇતો ચિતો ચ આલોકેતિ , અઞ્ઞેન કેસચ્છેદનાદીનં અત્થાય ''મુહુત્તં તાવ

અસુકં પેસેથા''તિ યાચીયમાનોપિ ''અમ્હેપિ તં અત્તનો કમ્મં ન કારેમ, તુમ્હે તં ગહેત્વા કિલમેસ્સથા''તિ ન દેતિ. અયં **સત્તકેલાયનો** નામ. યો પન પત્તચીવરથાલકકત્તરયટ્ઠિઆદીનિ મમાયતિ, અઞ્ઞસ્સ હત્થેન પરામસિતુમ્પિ ન દેતિ, તાવકાલિકં યાચિતો ''મયમ્પિ ઇદં મમાયન્તા ન પરિભુઞ્જામ, તુમ્હાકં કિં દસ્સામા''તિ વદતિ. અયં **સઙ્ખારકેલાયનો** નામ. યો પન તેસુ દ્વીસુપિ વત્થૂસુ મજ્ઝત્તો ઉદાસિનો. અયં **સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તો** નામ. ઇતિ અયં ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો એવરૂપં સત્તસઙ્ખારકેલાયનં પુગ્ગલં આરકા પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ તદુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતીતિ પજાનાતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા સત્ત સમ્બોજ્ઝઙ્ગે પરિગ્ગણ્હિત્વા, પરસ્સ વા, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ બોજ્ઝઙ્ગે પરિગ્ગણ્હિત્વા ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ બોજ્ઝઙ્ગાનં નિબ્બત્તિનિરોધવસેન વેદિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુસચ્ચપબ્બવણ્ણના

૧૧૯. એવં સત્તબોજ્ઝઙ્ગવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ચતુસચ્ચવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી**તિ ઠપેત્વા તણ્હં તેભૂમકે ધમ્મે ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિ યથાસભાવતો પજાનાતિ, તસ્સેવ ખો પન દુક્ખસ્સ જનિકં સમુટ્ઠાપિકં પુરિમતણ્હં ''અયં દુક્ખસમુદયો''તિ, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિં નિબ્બાનં ''અયં દુક્ખનિરોધો''તિ, દુક્ખપરિજાનનં સમુદયપજહનં નિરોધસચ્છિકરણં અરિયમગ્ગં ''અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા''તિ યથાસભાવતો પજાનાતીતિ અત્થો. અવસેસા અરિયસચ્ચકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતાયેવ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા ચત્તારિ સચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હિત્વા, પરસ્સ વા, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હિત્વા ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ચતુન્નં સચ્ચાનં યથાસમ્ભવતો ઉપ્પત્તિનિવત્તિવસેન વેદિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ.

કેવલઞ્હિ ઇધ ચતુસચ્ચપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા સચ્ચપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

ચતુસચ્ચપબ્બવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એત્તાવતા આનાપાનં ચતુઇરિયાપથં ચતુસમ્પજઞ્ઞં દ્વત્તિંસાકારં ચતુધાતુવવત્થાનં નવસિવથિકા વેદનાનુપસ્સના ચિત્તાનુપસ્સના નીવરણપરિગ્ગહો ખન્ધપરિગ્ગહો આયતનપરિગ્ગહો બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગહો

સચ્ચપરિગ્ગહોતિ એકવીસતિ કમ્મટ્ઠાનાનિ વુત્તાનિ. તેસુ આનાપાનં દ્વત્તિંસાકારો નવસિવથિકાતિ એકાદસ અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ હોન્તિ. દીઘભાણકમહાસીવત્થેરો પન ''નવસિવથિકા આદીનવાનુપસ્સનાવસેન વુત્તા''તિ આહ. તસ્મા તસ્સ મતેન દ્વેયેવ અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ, સેસાનિ ઉપચારકમ્મટ્ઠાનાનિ. કિં પનેતેસુ સબ્બેસુ અભિનિવેસો જાયતીતિ? ન જાયતિ. ઇરિયાપથસમ્પજઞ્ઞનીવરણબોજ્ઝઙ્ગેસુ હિ અભિનિવેસો ન જાયતિ, સેસેસુ જાયતીતિ. મહાસીવત્થેરો પનાહ – ''એતેસુપિ અભિનિવેસો જાયતિ, અયઞ્હિ અત્થિ નુ ખો મે ચત્તારો ઇરિયાપથા, ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે ચતુસમ્પજઞ્ઞં, ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે પઞ્ચનીવરણા, ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે સત્તબોજ્ઝઙ્ગા, ઉદાહુ નત્થીતિ એવં પરિગ્ગણ્હાતિ, તસ્મા સબ્બત્થ અભિનિવેસો જાયતી''તિ.

૧૩૭. યો હિ કોચિ, **ભિક્ખવે**તિ યો હિ કોચિ ભિક્ખુ વા ભિક્ખુની વા ઉપાસકો વા ઉપાસિકા વા. **એવં ભાવેય્યા**તિ આદિતો પટ્ઠાય વુત્તેન ભાવનાનુક્કમેન ભાવેય્ય. **પાટિકઙ્ખ**ન્તિ પટિકઙ્ખિતબ્બં, અવસ્સં ભાવીતિ અત્થો. **અઞ્ઞા**તિ અરહત્તં. **સતિ વા ઉપાદિસેસે**તિ ઉપાદાનસેસે વા સતિ અપરિક્ખીણે. **અનાગામિતા**તિ અનાગામિભાવો.

એવં સત્તન્નં વસ્સાનં વસેન સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં દસ્સેત્વા પુન તતો અપ્પતરેપિ કાલે દસ્સેન્તો ''તિટ્ઠન્તુ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ. સબ્બમ્પિ ચેતં મજ્ઝિમસ્સેવ નેય્યપુગ્ગલસ્સ વસેન વુત્તં. તિક્ખપઞ્ઞં પન સન્ધાય – ''પાતો અનુસિટ્ઠો સાયં વિસેસં અધિગમિસ્સતિ, સાયં અનુસિટ્ઠો પાતો વિસેસં અધિગમિસ્સતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૪૫) વુત્તં.

ઇતિ ભગવા ''એવંનિય્યાનિકં, ભિક્ખવે, મમ સાસન''ન્તિ દસ્સેત્વા એકવીસતિયાપિ ઠાનેસુ અરહત્તનિકૂટેન દેસિતં દેસનં નિય્યાતેન્તો ''એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો...પે॰... ઇતિ યં તં વુત્તં, ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્ત''ન્તિ આહ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સીહનાદવગ્ગો

૧. ચૂળસીહનાદસુત્તવણ્ણના

૧૩૯. એવં મે સુતન્તિ ચૂળસીહનાદસુત્તં. યસ્મા પનસ્સ અત્થુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો, તસ્મા તં દસ્સેત્વા યસ્સ અનુપુબ્બપદવણ્ણનં કરિસ્સામ. કતરાય પનિદં અત્થુપ્પત્તિયા નિક્ખિત્તન્તિ? લાભસક્કારપચ્ચયા તિત્થિયપરિદેવિતે. ભગવતો કિર ધમ્મદાયાદસુત્તે વુત્તનયેન મહાલાભસક્કારો ઉપ્પજ્જિ. ચતુપ્પમાણિકો હિ અયં લોકસન્નિવાસો, રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો, ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો, લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો, ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નોતિ ઇમેસં પુગ્ગલાનં વસેન ચતુધા ઠિતો.

તેસં ઇદં નાનાકરણં – કતમો ચ પુગ્ગલો રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો આરોહં વા પસ્સિત્વા પરિણાહં વા પસ્સિત્વા સણ્ઠાનં વા પસ્સિત્વા પારિપૂરિં વા પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો રૂપપ્પમાણો રૂપપ્પસન્નો.

કતમો ચ પુગ્ગલો ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો પરવણ્ણનાય પરથોમનાય પરપસંસનાય પરવણ્ણહારિકાય, તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ઘોસપ્પમાણો ઘોસપ્પસન્નો.

કતમો ચ પુગ્ગલો લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો ચીવરલૂખં વા પસ્સિત્વા પત્તલૂખં વા પસ્સિત્વા, સેનાસનલૂખં વા પસ્સિત્વા વિવિધં વા દુક્કરકારિકં પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો લૂખપ્પમાણો લૂખપ્પસન્નો.

કતમો ચ પુગ્ગલો ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો સીલં વા પસ્સિત્વા સમાધિં વા પસ્સિત્વા પઞ્ઞં વા પસ્સિત્વા તત્થ પમાણં ગહેત્વા પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ધમ્મપ્પમાણો ધમ્મપ્પસન્નોતિ.

ઇમેસુ ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ રૂપપ્પમાણોપિ ભગવતો આરોહપરિણાહસણ્ઠાનપારિપૂરિવણ્ણપોક્ખરતં, અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતત્તા નાનારતનવિચિત્તમિવ સુવણ્ણમહાપટં, દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણસમાકિણ્ણતાય તારાગણસમુજ્જલં વિય ગગનતલં સબ્બફાલિફુલ્લં વિય ચ યોજનસતુબ્બેધં પારિચ્છત્તકં અટ્ઠારસરતનુબ્બેધં બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપં સસ્સિરિકં અનોપમસરીરં દિસ્વા સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ.

ઘોસપ્પમાણોપિ, ભગવતા કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ દસ પારમિયો દસ ઉપપારમિયો દસ પરમત્થપારમિયો પૂરિતા અઙ્ગપરિચ્ચાગો પુત્તદારપરિચ્ચાગો, રજ્જપરિચ્ચાગો અત્તપરિચ્ચાગો નયનપરિચ્ચાગો ચ કતોતિઆદિના નયેન પવત્તં ઘોસં સુત્વા સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ.

લૂખપ્પમાણોપિ ભગવતો ચીવરલૂખં દિસ્વા ''સચે ભગવા અગારં અજ્ઝાવસિસ્સ, કાસિકવત્થમેવ અધારયિસ્સ. પબ્બજિત્વા પનાનેન સાણપંસુકૂલચીવરેન સન્તુસ્સમાનેન ભારિયં કત''ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ. પત્તલૂખમ્પિ દિસ્વા – ''ઇમિના અગારં અજ્ઝાવસન્તેન રત્તવરસુવણ્ણભાજનેસુ ચક્કવત્તિભોજનારહં સુગન્ધસાલિભોજનં પરિભુત્તં, પબ્બજિત્વા પન પાસાણમયં પત્તં આદાય ઉચ્ચનીચકુલદ્વારેસુ સપદાનં પિણ્ડાય

ચરિત્વા લદ્ધપિણ્ડિયાલોપેન સન્તુસ્સમાનો ભારિયં કરોતી''તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ. સેનાસનલૂખં દિસ્વાપિ – ''અયં અગારં અજ્ઝાવસન્તો તિણ્ણં ઉતૂનં અનુચ્છવિકેસુ તીસુ પાસાદેસુ તિવિધનાટકપરિવારો દિબ્બસમ્પત્તિં વિય રજ્જસિરિં અનુભવિત્વા ઇદાનિ પબ્બજ્જૂપગતો રુક્ખમૂલસેનાસનાદીસુ દારુફલકસિલાપટ્ટપીઠમઞ્ચકાદીહિ સન્તુસ્સમાનો ભારિયં કરોતી''તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ. દુક્કરકારિકમસ્સ દિસ્વાપિ – ''છબ્બસ્સાનિ નામ મુગ્ગયૂસકુલત્થયૂસહરેણુયૂસાદીનં પસટમત્તેન યાપેસ્સતિ, અપ્પાણકં ઝાનં ઝાયિસ્સતિ, સરીરે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખો વિહરિસ્સતિ, અહો દુક્કરકારકો ભગવા''તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ.

ધમ્મપ્પમાણોપિ ભગવતો સીલગુણં સમાધિગુણં પઞ્ઞાગુણં ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તિસમ્પદં અભિઞ્ઞાપારિપૂરિં યમકપાટિહારિયં દેવોરોહણં પાથિકપુત્તદમનાદીનિ ચ અનેકાનિ અચ્છરિયાનિ દિસ્વા સમ્માસમ્બુદ્ધેયેવ પસીદતિ, તે એવં પસન્ના ભગવતો મહન્તં લાભસક્કારં અભિહરન્તિ. તિત્થિયાનં પન **બાવેરુજાતકે** કાકસ્સ વિય લાભસક્કારો પરિહાયિત્થ. યથાહ –

''અદસ્સનેન મોરસ્સ, સિખિનો મઞ્જુભાણિનો;
કાકં તત્થ અપૂજેસું, મંસેન ચ ફલેન ચ.

યદા ચ સરસમ્પન્નો, મોરો બાવેરુમાગમા;
અથ લાભો ચ સક્કારો, વાયસસ્સ અહાયથ.

યાવ નુપ્પજ્જતિ બુદ્ધો, ધમ્મરાજા પભઙ્કરો;
તાવ અઞ્ઞે અપૂજેસું, પુથૂ સમણબ્રાહ્મણે.

યદા ચ સરસમ્પન્નો, બુદ્ધો ધમ્મમદેસયિ;
અથ લાભો ચ સક્કારો, તિત્થિયાનં અહાયથા''તિ. (જા॰ ૧.૪.૧૫૩-૧૫૬);

તે એવં પહીનલાભસક્કારા રત્તિં એકદ્વઙ્ગુલમત્તં ઓભાસેત્વાપિ સૂરિયુગ્ગમને ખજ્જોપનકા વિય હતપ્પભા અહેસું.

યથા હિ ખજ્જોપનકા, કાળપક્ખમ્હિ રત્તિયા;
નિદસ્સયન્તિ ઓભાસં, એતેસં વિસયો હિ સો.

યદા ચ રસ્મિસમ્પન્નો, અબ્ભુદેતિ પભઙ્કરો;
અથ ખજ્જુપસઙ્ઘાનં, પભા અન્તરધાયતિ.

એવં ખજ્જુપસદિસા, તિત્થિયાપિ પુથૂ ઇધ;
કાળપક્ખૂપમે લોકે, દીપયન્તિ સકં ગુણં.

યદા ચ બુદ્ધો લોકસ્મિં, ઉદેતિ અમિતપ્પભો;
નિપ્પભા તિત્થિયા હોન્તિ, સૂરિયે ખજ્જુપકા યથાતિ.

તે એવં નિપ્પભા હુત્વા કચ્છુપિળકાદીહિ કિણ્ણસરીરા પરમપારિજુઞ્ઞપત્તા યેન બુદ્ધો યેન ધમ્મો યેન સઙ્ઘો યેન ચ મહાજનસ્સ સન્નિપાતો, તેન તેન ગન્ત્વા અન્તરવીથિયમ્પિ સિઙ્ઘાટકેપિ ચતુક્કેપિ સભાયમ્પિ ઠત્વા પરિદેવન્તિ –

> ‘‘કિં ભો સમણોયેવ ગોતમો સમણો, મયં અસ્સમણા; સમણસ્સેવ ગોતમસ્સ સાવકા સમણા, અમ્હાકં સાવકા અસ્સમણા? સમણસ્સેવ ગોતમસ્સ સાવકાનઞ્ચસ્સ દિન્નં મહપ્ફલં, ન અમ્હાકં, સાવકાનઞ્ચ નો દિન્નં મહપ્ફલં? નનુ સમણોપિ ગોતમો સમણો, મયમ્પિ સમણા. સમણસ્સપિ ગોતમસ્સ સાવકા સમણા, અમ્હાકમ્પિ સાવકા સમણા. સમણસ્સપિ ગોતમસ્સ સાવકાનઞ્ચસ્સ દિન્નં મહપ્ફલં, અમ્હાકમ્પિ સાવકાનઞ્ચ નો દિન્નં મહપ્ફલઞ્ચેવ? સમણસ્સપિ ગોતમસ્સ સાવકાનઞ્ચસ્સ દેથ કરોથ, અમ્હાકમ્પિ સાવકાનઞ્ચ નો દેથ સક્કરોથ? નનુ સમણો ગોતમો પુરિમાનિ દિવસાનિ ઉપ્પન્નો, મયં પન લોકે ઉપ્પજ્જમાનેયેવ ઉપ્પન્ના’’તિ.

એવં નાનપ્પકારં વિરવન્તિ. અથ ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઉપાસકા ઉપાસિકાયોતિ ચતસ્સો પરિસા તેસં સદ્દં સુત્વા ભગવતો આરોચેસું ‘‘તિત્થિયા ભન્તે ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કથેન્તી’’તિ . તં સુત્વા ભગવા – ‘‘મા તુમ્હે, ભિક્ખવે, તિત્થિયાનં વચનેન ‘અઞ્ઞત્ર સમણો અત્થી’તિ સઞ્ઞિનો અહુવત્થા’’તિ વત્વા અઞ્ઞતિત્થિયેસુ સમણભાવં પટિસેધેન્તો ઇધેવ ચ અનુજાનન્તો ઇમિસ્સા અત્થુપ્પત્તિયા **ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો**તિ ઇદં સુત્તં અભાસિ.

તત્થ **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંયેવ સાસને. અયં પન નિયમો સેસપદેસુપિ વેદિતબ્બો. દુતિયાદયોપિ હિ સમણા ઇધેવ, ન અઞ્ઞત્થ. **સમણો**તિ સોતાપન્નો. તેનેવાહ – ‘‘કતમો ચ, ભિક્ખવે, પઠમો સમણો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ અવિનિપાતધમ્મો નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, અયં, ભિક્ખવે, પઠમો સમણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧).

દુતિયોતિ સકદાગામી. તેનેવાહ – ‘‘કતમો ચ? ભિક્ખવે, દુતિયો સમણો. ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા રાગદોસમોહાનં તનુત્તા સકદાગામી હોતિ, સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ. અયં, ભિક્ખવે, દુતિયો સમણો’’તિ.

તતિયોતિ અનાગામી. તેનેવાહ – ‘‘કતમો ચ, ભિક્ખવે, તતિયો સમણો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં સંયોજનાનં પરિક્ખયા ઓપપાતિકો હોતિ તત્થ પરિનિબ્બાયી અનાવત્તિધમ્મો તસ્મા લોકા. અયં, ભિક્ખવે, તતિયો સમણો’’તિ.

ચતુત્થોતિ અરહા. તેનેવાહ – ‘‘કતમો ચ, ભિક્ખવે, ચતુત્થો સમણો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ આસવાનં ખયા અનાસવં ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિં દિટ્ઠેવ ધમ્મે સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં, ભિક્ખવે, ચતુત્થો સમણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). ઇતિ ઇમસ્મિં ઠાને ચત્તારો ફલટ્ઠકસમણાવ અધિપ્પેતા.

સુઞ્ઞાતિ રિત્તા તુચ્છા. **પરપ્પવાદા**તિ ચત્તારો સસ્સતવાદા, ચત્તારો એકચ્ચસસ્સતિકા, ચત્તારો અન્તાનન્તિકા, ચત્તારો અમરાવિક્ખેપિકા, દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકા, સોળસ સઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા, સત્ત ઉચ્છેદવાદા, પઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ ઇમે સબ્બેપિ **બ્રહ્મજાલે** આગતા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો. ઇતો બાહિરાનં પરેસં વાદા **પરપ્પવાદા** નામ. તે સબ્બેપિ ઇમેહિ ચતૂહિ ફલટ્ઠકસમણેહિ સુઞ્ઞા, ન હિ તે

એત્થ સન્તિ. ન કેવલઞ્ચ એતેહેવ સુઞ્ઞા, ચતૂહિ પન મગ્ગટ્ઠકસમણેહિપિ ચતુન્નં મગ્ગાનં અત્થાય આરદ્ધવિપસ્સકેહિપીતિ દ્વાદસહિપિ સમણેહિ સુઞ્ઞા એવ. ઇમમેવ અત્થં સન્ધાય ભગવતા **મહાપરિનિબ્બાને** વુત્તં –

> ‘‘એકૂનતિંસો વયસા સુભદ્દ,
> યં પબ્બજિં કિં કુસલાનુએસી;
> વસ્સાનિ પઞ્ઞાસ સમાધિકાનિ,
> યતો અહં પબ્બજિતો સુભદ્દ;
> ઞાયસ્સ ધમ્મસ્સ પદેસવત્તી,
> ઇતો બહિદ્ધા સમણોપિ નત્થિ.

‘‘દુતિયોપિ સમણો નત્થિ, તતિયોપિ સમણો નત્થિ, ચતુત્થોપિ સમણો નત્થિ. સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪).

એત્થ હિ પદેસવત્તીતિ આરદ્ધવિપસ્સકો અધિપ્પેતો. તસ્મા સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ આરદ્ધવિપસ્સકં મગ્ગટ્ઠં ફલટ્ઠન્તિ તયોપિ એકતો કત્વા સમણોપિ નત્થીતિ આહ. સકદાગામિમગ્ગસ્સ આરદ્ધવિપસ્સકં મગ્ગટ્ઠં ફલટ્ઠન્તિ તયોપિ એકતો કત્વા દુતિયોપિ સમણો નત્થીતિ આહ. ઇતરેસુપિ દ્વીસુ એસેવ નયો.

કસ્મા પનેતે અઞ્ઞત્થ નત્થીતિ? અખેત્તતાય. યથા હિ ન આરગ્ગે સાસપો તિટ્ઠતિ, ન ઉદકપિટ્ઠે અગ્ગિ જલતિ, ન પિટ્ઠિપાસાણે બીજાનિ રુહન્તિ, એવમેવ બાહિરેસુ તિત્થાયતનેસુ ન ઇમે સમણા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઇમસ્મિંયેવ પન સાસને ઉપ્પજ્જન્તિ. કસ્મા? ખેત્તતાય. તેસં અખેત્તતા ચ ખેત્તતા ચ અરિયમગ્ગસ્સ અભાવતો ચ ભાવતો ચ વેદિતબ્બા. તેનાહ ભગવા –

‘‘યસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ન ઉપલબ્ભતિ, સમણોપિ તત્થ ન ઉપલબ્ભતિ, દુતિયોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ, તતિયોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ, ચતુત્થોપિ તત્થ સમણો ન ઉપલબ્ભતિ. યસ્મિઞ્ચ ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતિ, સમણોપિ તત્થ ઉપલબ્ભતિ, દુતિયોપિ તત્થ…પે॰…. ચતુત્થોપિ તત્થ સમણો ઉપલબ્ભતિ. ઇમસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતિ, ઇધેવ, સુભદ્દ, સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો, ઇધ તતિયો સમણો, ઇધ ચતુત્થો સમણો, સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪).

એવં યસ્મા તિત્થાયતનં અખેત્તં, સાસનં ખેત્તં, તસ્મા યથા સુરત્તહત્થપાદો સૂરકેસરકો સીહો મિગરાજા ન સુસાને વા સઙ્કારકૂટે વા પટિવસતિ, તિયોજનસહસ્સવિત્થતં પન હિમવન્તં અજ્ઝોગાહેત્વા મણિગુહાયંયેવ પટિવસતિ. યથા ચ છદ્દન્તો નાગરાજા ન ગોચરિયહત્થિકુલાદીસુ નવસુ નાગકુલેસુ ઉપ્પજ્જતિ, છદ્દન્તકુલેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. યથા ચ વલાહકો અસ્સરાજા ન ગદ્રભકુલે વા ઘોટકકુલે વા ઉપ્પજ્જતિ, સિન્ધુયા તીરે પન સિન્ધવકુલેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. યથા ચ સબ્બકામદદં મનોહરં મણિરતનં ન સઙ્કારકૂટે વા પંસુપબ્બતાદીસુ વા ઉપ્પજ્જતિ, વેપુલ્લપબ્બતબ્ભન્તરેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. યથા ચ તિમિરપિઙ્ગલો મચ્છરાજા ન ખુદ્દકપોક્ખરણીસુ ઉપ્પજ્જતિ, ચતુરાસીતિયોજનસહસ્સગમ્ભીરે મહાસમુદ્દેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. યથા ચ દિયડ્ઢયોજનસતિકો સુપણ્ણરાજા ન ગામદ્વારે એરણ્ડવનાદીસુ પટિવસતિ, મહાસમુદ્દં પન અજ્ઝોગાહેત્વા સિમ્બલિદહવનેયેવ પટિવસતિ. યથા ચ

ઘતરટ્ઠો સુવણ્ણહંસો ન ગામદ્વારે આવાટકાદીસુ પટિવસતિ, નવુતિહંસસહસ્સપરિવારો હુત્વા ચિત્તકૂટપબ્બતેયેવ પટિવસતિ. યથા ચ ચતુદીપિસ્સરો ચક્કવત્તિરાજા ન નીચકુલે ઉપ્પજ્જતિ, અસમ્ભિન્નજાતિખત્તિયકુલેયેવ પન ઉપ્પજ્જતિ. એવમેવ ઇમેસુ સમણેસુ એકસમણોપિ ન અઞ્ઞતિત્થાયતને ઉપ્પજ્જતિ, અરિયમગ્ગપરિક્ખિત્તે પન બુદ્ધસાસનેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા ''ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો...પે॰... સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેહિ સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ.

સમ્મા સીહનાદં નદથાતિ એત્થ **સમ્મા**તિ હેતુના નયેન કારણેન. **સીહનાદ**ન્તિ સેટ્ઠનાદં અભીતનાદં અપ્પટિનાદં. ઇમેસઞ્હિ ચતુન્નં સમણાનં ઇધેવ અત્થિતાય અયં નાદો સેટ્ઠનાદો નામ હોતિ ઉત્તમનાદો. ''ઇમે સમણા ઇધેવ અત્થી''તિ વદન્તસ્સ અઞ્ઞતો ભયં વા આસઙ્કા વા નત્થીતિ અભીતનાદો નામ હોતિ. ''અમ્હાકમ્પિ સાસને ઇમે સમણા અત્થી''તિ પૂરણાદીસુ એકસ્સાપિ ઉટ્ઠહિત્વા વત્તું અસમત્થતાય અયં નાદો અપ્પટિનાદો નામ હોતિ. તેન વુત્તં ''સીહનાદન્તિ સેટ્ઠનાદં અભીતનાદં અપ્પટિનાદ''ન્તિ.

૧૪૦. ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતીતિ ઇદં ખો પન કારણં વિજ્જતિ. યં **અઞ્ઞતિત્થિયા**તિ યેન કારણેન અઞ્ઞતિત્થિયા. એત્થ ચ તિત્થં જાનિતબ્બં, તિત્થકરો જાનિતબ્બો તિત્થિયા જાનિતબ્બા, તિત્થિયસાવકા જાનિતબ્બા. **તિત્થં**નામ દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો. એત્થ હિ સત્તા તરન્તિ ઉપ્પલવન્તિ ઉમ્મુજ્જનિમુજ્જં કરોન્તિ, તસ્મા તિત્થન્તિ વુચ્ચન્તિ. તાસં દિટ્ઠીનં ઉપ્પાદેતા **તિત્થકરો** નામ. તસ્સ લદ્ધિં ગહેત્વા પબ્બજિતા **તિત્થિયા** નામ. તેસં પચ્ચયદાયકા **તિત્થિયસાવકા**તિ વેદિતબ્બા. **પરિબ્બાજકા**તિ ગિહિબન્ધનં પહાય પબ્બજ્જૂપગતા. **અસ્સાસો**તિ અવસ્સયો પતિટ્ઠા ઉપત્થમ્ભો. **બલ**ન્તિ થામો. **યેન તુમ્હે**તિ યેન અસ્સાસેન વા બલેન વા એવં વદેથ.

અત્થિ ખો નો, આવુસો, તેન ભગવતા જાનતા પસ્સતા અરહતા સમ્માસમ્બુદ્ધેનાતિ એત્થ અયં સઙ્ખેપત્થો – યો સો ભગવા સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, તેન ભગવતા તેસં તેસં સત્તાનં આસયાનુસયં **જાનતા**, હત્થતલે ઠપિતં આમલકં વિય સબ્બં ઞેય્યધમ્મં **પસ્સતા**. અપિચ પુબ્બેનિવાસાદીહિ જાનતા, દિબ્બેન ચક્ખુના પસ્સતા. તીહિ વિજ્જાહિ છહિ વા પન અભિઞ્ઞાહિ જાનતા, સબ્બત્થ અપ્પટિહતેન સમન્તચક્ખુના પસ્સતા. સબ્બધમ્મજાનનસમત્થાય પઞ્ઞાય જાનતા, સબ્બસત્તાનં ચક્ખુવિસયાતીતાનિ તિરોકુટ્ટાદિગતાનિ વાપિ રૂપાનિ અતિવિસુદ્ધેન મંસચક્ખુના પસ્સતા. અત્તહિતસાધિકાય સમાધિપદટ્ઠાનાય પટિવેધપઞ્ઞાય જાનતા, પરહિતસાધિકાય કરુણાપદટ્ઠાનાય દેસનાપઞ્ઞાય પસ્સતા. અરીનં હતત્તા પચ્ચયાદીનં અરહત્તા ચ **અરહતા**, સમ્મા સામઞ્ચ સચ્ચાનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધેન**. અન્તરાયિકધમ્મે વા જાનતા, નિય્યાનિકધમ્મે પસ્સતા. કિલેસારીનં હતત્તા અરહતા, સમ્મા સામં સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધેનાતિ, એવં ચતુવેસારજ્જવસેન ચતૂહિ આકારેહિ થોમિતેન ચત્તારો ધમ્મા અક્ખાતા, યે મયં અત્તનિ સમ્પસ્સમાના એવં વદેમ, ન રાજરાજમહામત્તાદીનં ઉપત્થમ્ભં કાયબલન્તિ.

સત્થરિ પસાદોતિ ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિના નયેન બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તાનં ઉપ્પન્નપ્પસાદો. **ધમ્મે પસાદો**તિ ''સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો''તિઆદિના નયેન ધમ્મગુણે અનુસ્સરન્તાનં ઉપ્પન્નપ્પસાદો. **સીલેસુ પરિપૂરકારિતા**તિ અરિયકન્તેસુ સીલેસુ પરિપૂરકારિતા. અરિયકન્તસીલાનિ નામ **પઞ્ચસીલાનિ**. તાનિ હિ ભવન્તરગતોપિ અરિયસાવકો અત્તનો અરિયસાવકભાવં અજાનન્તોપિ ન વીતિક્કમતિ. સચેપિ હિ નં કોચિ વદેય્ય – ''ઇમં સકલં ચક્કવત્તિરજ્જં સમ્પટિચ્છિત્વા ખુદ્દકમક્ખિકં જીવિતા વોરોપેહી''તિ, અટ્ઠાનમેતં, યં સો તસ્સ

વચનં કરેય્ય. એવં અરિયાનં સીલાનિ કન્તાનિ પિયાનિ મનાપાનિ. તાનિ સન્ધાય વુત્તં ‘‘સીલેસુ પરિપૂરકારિતા’’તિ.

સહધમ્મિકા ખો પનાતિ ભિક્ખુ ભિક્ખુની સિક્ખમાના સામણેરો સામણેરી ઉપાસકો ઉપાસિકાતિ એતે સત્ત **સહધમ્મચારિનો**. એતેસુ હિ ભિક્ખુ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સહધમ્મં ચરતિ સમાનસિક્ખતાય. તથા ભિક્ખુની ભિક્ખુનીહિ... પે॰... ઉપાસિકા ઉપાસિકાહિ, સોતાપન્નો સોતાપન્નેહિ, સકદાગામી...પે॰... અનાગામીહિ સહધમ્મં ચરતિ. તસ્મા સબ્બેપેતે **સહધમ્મિકા**તિ વુચ્ચન્તિ. અપિચેત્થ અરિયસાવકાયેવ અધિપ્પેતા. તેસઞ્હિ ભવન્તરેપિ મગ્ગદસ્સનમ્હિ વિવાદો નત્થિ, તસ્મા તે અચ્ચન્તં એકધમ્મચારિતાય સહધમ્મિકા. ઇમિના, ‘‘સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો’’તિઆદિના નયેન સઙ્ઘં અનુસ્સરન્તાનં ઉપ્પન્નપ્પસાદો કથિતો. એત્તાવતા ચત્તારિ સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગાનિ કથિતાનિ હોન્તિ.

ઇમે ખો નો, આવુસોતિ, આવુસો, ઇમે ચત્તારો ધમ્મા તેન ભગવતા અમ્હાકં અસ્સાસો ચેવ બલઞ્ચાતિ અક્ખાતા, યે મયં અત્તનિ સમ્પસ્સમાના એવં વદેમ.

૧૪૧. યો અમ્હાકં સત્થાતિ ઇમિના પૂરણકસ્સપાદિકે છ સત્થારો અપદિસ્સન્તિ. યથા પન ઇદાનિ સાસને આચરિયુપજ્ઝાયાદીસુ ‘‘અમ્હાકં આચરિયો, અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો’’તિ ગેહસિતપેમં હોતિ. એવરૂપં પેમં સન્ધાય ‘‘સત્થરિ પસાદો’’તિ વદન્તિ. થેરો પનાહ – ‘‘યસ્મા સત્થા નામ ન એકસ્સ, ન દ્વિન્નં હોતિ, સદેવકસ્સ લોકસ્સ એકોવ સત્થા, તસ્મા તિત્થિયા ‘અમ્હાકં સત્થા’ તિ એકપદેનેવ સત્થારં વિસું કત્વા ઇમિનાવ પદેન વિરુદ્ધા પરાજિતા’’તિ. **ધમ્મે પસાદો**તિ ઇદં પન યથા ઇદાનિ સાસને ‘‘અમ્હાકં **દીઘનિકાયો** અમ્હાકં **મજ્ઝિમનિકાયો**’’તિ મમાયન્તિ, એવં અત્તનો અત્તનો પરિયત્તિધમ્મે ગેહસિતપેમં સન્ધાય વદન્તિ. **સીલેસૂ**તિ અજસીલગોસીલમેણ્ડકસીલકુક્કુરસીલાદીસુ. **ઇધ નો આવુસો**તિ એત્થ **ઇધા**તિ પસાદં સન્ધાય વદન્તિ. **કો અધિપ્પયાસો**તિ કો અધિકપ્પયોગો. **યદિદન્તિ** યમિદં તુમ્હાકઞ્ચેવ અમ્હાકઞ્ચ નાનાકરણં વદેય્યાથ. તં કિં નામ? તુમ્હાકમ્પિ હિ ચતૂસુ ઠાનેસુ પસાદો, અમ્હાકમ્પિ. નનુ એતસ્મિં પસાદે તુમ્હે ચ અમ્હે ચ દ્વેધા ભિન્નસુવણ્ણં વિય એકસદિસાતિ વાચાય સમધુરા હુત્વા અટ્ઠંસુ.

અથ નેસં તં સમધુરતં ભિન્દન્તો ભગવા **એવં વાદિનો**તિઆદિમાહ. તત્થ **એકા નિટ્ઠા**તિ યા તસ્સ પસાદસ્સ પરિયોસાનભૂતા નિટ્ઠા, કિં સા એકા, ઉદાહુ પુથૂતિ એવં પુચ્છથાતિ વદતિ. યસ્મા પન તસ્મિં તસ્મિં સમયે નિટ્ઠં અપઞ્ઞપેન્તો નામ નત્થિ, બ્રાહ્મણાનઞ્હિ બ્રહ્મલોકો નિટ્ઠા, મહાતાપસાનં આભસ્સરા, પરિબ્બાજકાનં સુભકિણ્હા, આજીવકાનં ‘‘અનન્તમાનસો’’તિ એવં પરિકપ્પિતો અસઞ્ઞીભવો . ઇમસ્મિં સાસને પન અરહત્તં નિટ્ઠા. સબ્બેવ ચેતે અરહત્તમેવ નિટ્ઠાતિ વદન્તિ. દિટ્ઠિવસેન પન બ્રહ્મલોકાદીનિ પઞ્ઞપેન્તિ. તસ્મા અત્તનો અત્તનો લદ્ધિવસેન એકમેવ નિટ્ઠં પઞ્ઞપેન્તિ, તં દસ્સેતું ભગવા **સમ્મા બ્યાકરમાના**તિઆદિમાહ.

ઇદાનિ ભિક્ખૂનમ્પિ એકા નિટ્ઠા, તિત્થિયાનમ્પિ એકા નિટ્ઠાતિ દ્વીસુ અટ્ટકારકેસુ વિય ઠિતેસુ ભગવા અનુયોગવત્તં દસ્સેન્તો **સા પનાવુસો, નિટ્ઠા સરાગસ્સ, ઉદાહુ વીતરાગસ્સા**તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા રાગરત્તાદીનં નિટ્ઠા નામ નત્થિ. યદિ સિયા, સોણસિઙ્ગાલાદીનમ્પિ સિયાતિ ઇમં દોસં પસ્સન્તાનં તિત્થિયાનં ‘‘વીતરાગસ્સ આવુસો સા નિટ્ઠા’’તિઆદિના નયેન બ્યાકરણં દસ્સિતં.

તત્થ **વિદ્દસુનો**તિ પણ્ડિતસ્સ. **અનુરુદ્ધપટિવિરુદ્ધસ્સા**તિ રાગેન અનુરુદ્ધસ્સ કોધેન પટિવિરુદ્ધસ્સ. **પપઞ્ચારામસ્સ પપઞ્ચરતિનો**તિ એત્થ આરમન્તિ એત્થાતિ આરામો. પપઞ્ચો આરામો અસ્સાતિ **પપઞ્ચારામો**. પપઞ્ચે રતિ અસ્સાતિ **પપઞ્ચરતિ. પપઞ્ચો**તિ ચ મત્તપમત્તાકારભાવેન પવત્તાનં તણ્હાદિટ્ઠિમાનાનમેતં અધિવચનં. ઇધ પન તણ્હાદિટ્ઠિયોવ અધિપ્પેતા. **સરાગસ્સા**તિઆદીસુ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ એકોવ કિલેસો આગતો. તસ્સ આકારતો નાનત્તં વેદિતબ્બં. **સરાગસ્સા**તિ હિ વુત્તટ્ઠાને પઞ્ચકામગુણિકરાગવસેન ગહિતો. **સતણ્હસ્સા**તિ ભવતણ્હાવસેન. **સઉપાદાનસ્સા**તિ ગહણવસેન. **અનુરુદ્ધપટિવિરુદ્ધસ્સા**તિ યુગળવસેન. **પપઞ્ચારામસ્સા**તિ પપઞ્ચુપ્પત્તિદસ્સનવસેન. **સરાગસ્સા**તિ વા એત્થ અકુસલમૂલવસેન ગહિતો. **સતણ્હસ્સા**તિ એત્થ તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાનદસ્સનવસેન. સેસં પુરિમસદિસમેવ. થેરો પનાહ ‘‘કસ્મા એવં વિદ્ધંસેથ? એકોયેવ હિ અયં લોભો રજ્જનવસેન **રાગો**તિ વુત્તો. તણ્હાકરણવસેન **તણ્હા**. ગહણટ્ઠેન **ઉપાદાનં**. યુગળવસેન **અનુરોધપટિવિરોધો**. પપઞ્ચુપ્પત્તિદસ્સનટ્ઠેન **પપઞ્ચો**’’તિ.

૧૪૨. ઇદાનિ ઇમેસં કિલેસાનં મૂલભૂતં દિટ્ઠિવાદં દસ્સેન્તો **દ્વેમા, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિયો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **ભવદિટ્ઠી**તિ સસ્સતદિટ્ઠિ. **વિભવદિટ્ઠી**તિ ઉચ્છેદદિટ્ઠિ. **ભવદિટ્ઠિં અલ્લીના**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન સસ્સતદિટ્ઠિં અલ્લીના. **ઉપગતા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેનેવ ઉપગતા. **અજ્ઝોસિતા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેનેવ અનુપવિટ્ઠા. **વિભવદિટ્ઠિયા તે પટિવિરુદ્ધા**તિ તે સબ્બે ઉચ્છેદવાદીહિ સદ્ધિં – ‘‘તુમ્હે અન્ધબાલા ન જાનાથ, સસ્સતો અયં લોકો, નાયં લોકો ઉચ્છિજ્જતી’’તિ પટિવિરુદ્ધા નિચ્ચં કલહભણ્ડનપસુતા વિહરન્તિ. દુતિયવારેપિ એસેવ નયો.

સમુદયઞ્ચાતિઆદીસુ દ્વે દિટ્ઠીનં સમુદયા ખણિકસમુદયો પચ્ચયસમુદયો ચ. **ખણિકસમુદયો** દિટ્ઠીનં નિબ્બત્તિ. **પચ્ચયસમુદયો** અટ્ઠ ઠાનાનિ. સેય્યથિદં, ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં, અવિજ્જાપિ, ફસ્સોપિ, સઞ્ઞાપિ, વિતક્કોપિ, અયોનિસોમનસિકારોપિ, પાપમિત્તોપિ, પરતોઘોસોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં. ‘‘ખન્ધા હેતુ ખન્ધા પચ્ચયો દિટ્ઠીનં ઉપાદાય સમુટ્ઠાનટ્ઠેન. એવં ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં. અવિજ્જા… ફસ્સો… સઞ્ઞા… વિતક્કો… અયોનિસોમનસિકારો… પાપમિત્તો… પરતોઘોસો હેતુ, પરતોઘોસો પચ્ચયો દિટ્ઠીનં ઉપાદાય સમુટ્ઠાનટ્ઠેન. એવં પરતોઘોસોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં’’ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૨૪). અત્થઙ્ગમાપિ દ્વેયેવ ખણિકત્થઙ્ગમો પચ્ચયત્થઙ્ગમો ચ. **ખણિકત્થઙ્ગમો** નામ ખયો વયો ભેદો પરિભેદો અનિચ્ચતા અન્તરધાનં. **પચ્ચયત્થઙ્ગમો** નામ સોતાપત્તિમગ્ગો. સોતાપત્તિમગ્ગો હિ દિટ્ઠિટ્ઠાનસમુગ્ઘાતોતિ વુત્તો.

અસ્સાદન્તિ દિટ્ઠિમૂલકં આનિસંસં. યં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘યંદિટ્ઠિકો સત્થા હોતિ, તંદિટ્ઠિકા સાવકા હોન્તિ. યંદિટ્ઠિકા સત્થારં સાવકા સક્કરોન્તિ, ગરું કરોન્તિ, માનેન્તિ, પૂજેન્તિ, લભન્તિ તતોનિદાનં ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારં. અયં, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિયા દિટ્ઠધમ્મિકો આનિસંસો’’તિ. **આદીનવ**ન્તિ દિટ્ઠિગ્ગહણમૂલકં ઉપદ્દવં. સો વગ્ગુલિવતં ઉક્કુટિકપ્પધાનં કણ્ટકાપસ્સયતા પઞ્ચાતપતપ્પનં સાનુપપાતપતનં કેસમસ્સુલુઞ્ચનં અપ્પોણકં ઝાનન્તિઆદીનં વસેનં વેદિતબ્બો. **નિસ્સરણ**ન્તિ દિટ્ઠીનં નિસ્સરણં નામ નિબ્બાનં. **યથાભૂતં નપ્પજાનન્તી**તિ યે એતં સબ્બં યથાસભાવં ન જાનન્તિ. **ન પરિમુચ્ચન્તિ દુક્ખસ્મા**તિ સકલવટ્ટદુક્ખતો ન પરિમુચ્ચન્તિ. ઇમિના એતેસં નિટ્ઠા નામ નત્થીતિ દસ્સેતિ. **પરિમુચ્ચન્તિ દુક્ખસ્મા**તિ સકલવટ્ટદુક્ખતો પરિમુચ્ચન્તિ. ઇમિના એતેસં નિટ્ઠા નામ અત્થીતિ દ્વિન્નં અટ્ટકારકાનં અટ્ટં છિન્દન્તો વિય સાસનસ્મિંયેવ નિટ્ઠાય અત્થિતં પતિટ્ઠપેતિ.

૧૪૩. ઇદાનિ દિટ્ઠિચ્છેદનં દસ્સેન્તો **ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, ઉપાદાનાની**તિઆદિમાહ. તેસં વિત્થારકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તાયેવ.

સબ્બુપાદાનપરિઞ્ઞાવાદા પટિજાનમાનાતિ મયં સબ્બેસં ઉપાદાનાનં પરિઞ્ઞં સમતિક્કમં વદામાતિ એવં પટિજાનમાના. **ન સમ્મા સબ્બુપાદાનપરિઞ્ઞ**ન્તિ સબ્બેસં ઉપાદાનાનં સમતિક્કમં સમ્મા ન પઞ્ઞપેન્તિ. કેચિ કામુપાદાનમત્તસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિ. કેચિ દિટ્ઠુપાદાનમત્તસ્સ પઞ્ઞપેન્તિ, કેચિ સીલબ્બતુપાદાનસ્સાપિ. અત્તવાદુપાદાનસ્સ પન પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તો નામ નત્થિ. તેસં પન ભેદં દસ્સેન્તો **કામુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તી**તિઆદિમાહ. તત્થ સબ્બેપિ કામુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિયેવ, છન્નવુતિ પાસણ્ડાપિ હિ ''કામા ખો પબ્બજિતેન ન સેવિતબ્બા''તિ વત્થુપટિસેવનં કામં કપ્પતીતિ ન પઞ્ઞપેન્તિ, અકપ્પિયમેવ કત્વા પઞ્ઞપેન્તિ. યે પન સેવન્તિ, તે થેય્યેન સેવન્તિ. તેન વુત્તં ''કામુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તી''તિ.

યસ્મા ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદીનિ ગહેત્વા ચરન્તિ. ''સીલેન સુદ્ધિ વતેન સુદ્ધિ, ભાવનાય સુદ્ધી''તિ ગણ્હન્તિ, અત્તુપલદ્ધિં ન પજહન્તિ, તસ્મા ન દિટ્ઠુપાદાનસ્સ, ન સીલબ્બતુપાદાનસ્સ , ન અત્તવાદુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિ. **તં કિસ્સ હેતૂ**તિ તં અપઞ્ઞાપનં એતેસં કિસ્સ હેતુ, કિં કારણા? **ઇમાનિ હિ તે ભોન્તો**તિ યસ્મા તે ભોન્તો ઇમાનિ તીણિ કારણાનિ યથાસભાવતો ન જાનન્તીતિ અત્થો. યે પનેત્થ દ્વિન્નં પરિઞ્ઞાનં પઞ્ઞાપનકારણં દિટ્ઠિઞ્ચેવ સીલબ્બતઞ્ચ ''એતં પહાતબ્બ''ન્તિ યથાસભાવતો જાનન્તિ. તે સન્ધાય પરતો દ્વે વારા વુત્તા. તત્થ યે ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદીનિ ગણ્હન્તિ, તે દિટ્ઠુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિ. યે પન ''ન સીલેન સુદ્ધિ, ન વતેન સુદ્ધિ, ન ભાવનાય સુદ્ધી''તિ ગણ્હન્તિ, તે સીલબ્બતુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિ. અત્તવાદુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પન એકોપિ પઞ્ઞપેતું ન સક્કોતિ. અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનોપિ હિ ચન્દિમસૂરિયે પાણિના પરિમજ્જિત્વા ચરમાનાપિ ચ તિત્થિયા તિસ્સો પરિઞ્ઞા પઞ્ઞપેન્તિ. અત્તવાદં મુઞ્ચિતું ન સક્કોન્તિ. તસ્મા પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ પતન્તિ. પથવિજિગુચ્છનસસકો વિય હિ એતે.

તત્થાયં અત્થસલ્લાપિકા ઉપમા – પથવી કિર સસકં આહ – ''ભો સસકા''તિ. સસકો આહ – ''કો એસો''તિ. ''કસ્મા મમેવ ઉપરિ સબ્બઇરિયાપથે કપ્પેન્તો ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તો મં ન જાનાસી''તિ. ''સુટ્ઠુ તયા અહં દિટ્ઠો, મયા અક્કન્તટ્ઠાનમ્પિ અઙ્ગુલગ્ગેહિ કુટ્ટટ્ઠાનં વિય હોતિ, વિસ્સટ્ઠઉદકં અપ્પમત્તકં, કરીસં કતકફલમત્તં. હત્થિઅસ્સાદીહિ પન અક્કન્તટ્ઠાનમ્પિ મહન્તં, પસ્સાવોપિ નેસં ઘટમત્તો હોતિ, ઉચ્ચારોપિ પચ્છિમત્તો હોતિ, અલં મય્હં તયા''તિ ઉપ્પતિત્વા અઞ્ઞસ્મિં ઠાને પતિતો. તતો નં પથવી આહ – ''અરે દૂરં ગતોપિ નનુ મય્હં ઉપરિયેવ પતિતોસી''તિ. સો પુન તં જિગુચ્છન્તો ઉપ્પતિત્વા અઞ્ઞત્થ પતિતો, એવં વસ્સસહસ્સમ્પિ ઉપ્પતિત્વા પતમાનો સસકો પથવિં મુઞ્ચિતું ન સક્કોતિ. એવમેવં તિત્થિયા સબ્બૂપાદાનપરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તોપિ કામુપાદાનાદીનં તિણ્ણંયેવ સમતિક્કમં પઞ્ઞપેન્તિ. અત્તવાદં પન મુઞ્ચિતું ન સક્કોન્તિ, અસક્કોન્તા પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ પતન્તીતિ.

એવં યં તિત્થિયા સમતિક્કમિતું ન સક્કોન્તિ, તસ્સ વસેન દિટ્ઠિચ્છેદવાદં વત્વા ઇદાનિ પસાદપચ્છેદવાદં દસ્સેન્તો **એવરૂપે ખો, ભિક્ખવે, ધમ્મવિનયે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ધમ્મવિનયે**તિ ધમ્મે ચેવ વિનયે ચ, ઉભયેનપિ અનિય્યાનિકસાસનં દસ્સેતિ. ''યો સત્થરિ પસાદો સો ન સમ્મગ્ગતો''તિ અનિય્યાનિકસાસનમ્હિ હિ સત્થા કાલં કત્વા સીહોપિ હોતિ, બ્યગ્ઘોપિ હોતિ, દીપિપિ અચ્છોપિ તરચ્છોપિ. સાવકા પનસ્સ મિગાપિ સૂકરાપિ પસદાપિ હોન્તિ, સો ''ઇમે મય્હં પુબ્બે ઉપટ્ઠાકા પચ્ચયદાયકા''તિ ખન્તિં વા મેત્તં વા અનુદ્દયં વા અકત્વા તેસં ઉપરિ

પતિત્વા લોહિતં પિવતિ, થૂલથૂલમંસાનિપિ ખાદતિ. સત્થા વા પન બિળારો હોતિ, સાવકા કુક્કુટા વા મૂસિકા વા. અથ ને વુત્તનયેનેવ અનુકમ્પં અકત્વા ખાદતિ. અથ વા સત્થા નિરયપાલો હોતિ, સાવકા નેરયિકસત્તા. સો ''ઇમે મય્હં પુબ્બે ઉપટ્ઠાકા પચ્ચયદાયકા''તિ અનુકમ્પં અકત્વા વિવિધા કમ્મકારણા કરોતિ, આદિત્તેપિ રથે યોજેતિ, અઙ્ગારપબ્બતમ્પિ આરોપેતિ, લોહકુમ્ભિયમ્પિ ખિપતિ , અનેકેહિપિ દુક્ખધમ્મેહિ સમ્પયોજેતિ. સાવકા વા પન કાલં કત્વા સીહાદયો હોન્તિ, સત્થા મિગાદીસુ અઞ્ઞતરો. તે ''ઇમં મયં પુબ્બે ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહિમ્હા, સત્થા નો અય''ન્તિ તસ્મિં ખન્તિં વા મેત્તં વા અનુદ્દયં વા અકત્વા વુત્તનયેનેવ અનયબ્યસનં પાપેન્તિ. એવં અનિય્યાનિકસાસને યો સત્થરિ પસાદો, સો ન સમ્મગ્ગતો હોતિ, કઞ્ચિ કાલં ગન્ત્વાપિ પચ્છા વિનસ્સતિયેવ.

યો ધમ્મે પસાદોતિ અનિય્યાનિકસાસનસ્મિઞ્હિ ધમ્મે પસાદો નામ, ઉગ્ગહિતપરિયાપુટ – ધારિતવાચિત્તમત્તકે તન્તિધમ્મે પસાદો હોતિ, વટ્ટમોક્ખો પનેત્થ નત્થિ. તસ્મા યો એત્થ પસાદો, સો પુનપ્પુનં વટ્ટમેવ ગમ્ભીરં કરોતીતિ સાસનસ્મિં અસમ્મગ્ગતો અસભાવતો અક્ખાયતિ.

યા સીલેસુ પરિપૂરકારિતાતિ યાપિ ચ અનિય્યાનિકસાસને અજસીલાદીનં વસેન પરિપૂરકારિતા, સાપિ યસ્મા વટ્ટમોક્ખં ભવનિસ્સરણં ન સમ્પાપેતિ, સમ્પજ્જમાના પન તિરચ્છાનયોનિં આવહતિ, વિપચ્ચમાના નિરયં, તસ્મા સા ન સમ્મગ્ગતા અક્ખાયતિ. **યા સહધમ્મિકેસૂ**તિ અનિય્યાનિકસાસનસ્મિઞ્હિ યે સહધમ્મિકા, તેસુ યસ્મા એકચ્ચે કાલં કત્વા સીહાદયોપિ હોન્તિ, એકચ્ચે મિગાદયો, તત્થ સીહાદિભૂતા ''ઇમે અમ્હાકં સહધમ્મિકા અહેસુ''ન્તિ મિગાદિભૂતેસુ ખન્તિઆદીનિ અકત્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ નેસં મહાદુક્ખં ઉપ્પાદેન્તિ. તસ્મા એત્થ સહધમ્મિકેસુ પિયમનાપતાપિ અસમ્મગ્ગતા અક્ખાયતિ.

ઇદં પન સબ્બમ્પિ કારણભેદં એકતો કત્વા દસ્સેન્તો ભગવા **તં કિસ્સ હેતુ? એવઞ્હેતં** , **ભિક્ખવે**, **હોતી**તિઆદિમાહ. તત્રાયં સંખેપત્થો – એવઞ્હેતં, ભિક્ખવે, હોતિ, યં મયા વુત્તં ''યો સત્થરિ પસાદો સો ન સમ્મગ્ગતો અક્ખાયતી''તિઆદિ, તં એવમેવ હોતિ. કસ્મા? યસ્મા તે પસાદાદયો દુરક્ખાતે ધમ્મવિનયે ...પે॰... અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતેતિ, એત્થ હિ **યથા ત**ન્તિ કારણત્થે નિપાતો. તત્થ **દુરક્ખાતે**તિ દુક્કથિતે, દુક્ખથિતત્તાયેવ **દુપ્પવેદિતે**. સો પનેસ યસ્મા મગ્ગફલત્થાય ન નિય્યાતિ, તસ્મા **અનિય્યાનિકો**. રાગાદીનં ઉપસમાય અસંવત્તનતો **અનુપસમસંવત્તનિકો**. ન સમ્માસમ્બુદ્ધેન સબ્બઞ્ઞુના પવેદિતોતિ **અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતો**. તસ્મિં **અનિય્યાનિકે અનુપસમસંવત્તનિકે અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતે**. એત્તાવતા ભગવા તિત્થિયેસુ પસાદો સુરાપીતસિઙ્ગાલે પસાદો વિય નિરત્થકોતિ દસ્સેતિ.

એકો કિર કાળસિઙ્ગાલો રત્તિં નગરં પવિટ્ઠો સુરાજલ્લિકં ખાદિત્વા પુન્નાગવને નિપજ્જિત્વા નિદ્દાયન્તો સૂરિયુગ્ગમને પબુજ્ઝિત્વા ચિન્તેસિ ''ઇમસ્મિં કાલે ન સક્કા ગન્તું, બહૂ અમ્હાકં વેરિનો, એકં વઞ્ચેતું વટ્ટતી''તિ. સો એકં બ્રાહ્મણં ગચ્છન્તં દિસ્વા ઇમં વઞ્ચેસ્સામીતિ ''અય્ય બ્રાહ્મણા''તિ આહ. કો એસો બ્રાહ્મણં પક્કોસતીતિ. ''અહં, સામી, ઇતો તાવ એહીતિ. કિં ભોતિ? મં બહિગામં નેહિ, અહં તે દ્વે કહાપણસતાનિ દસ્સામીતિ. સોપિ નયિસ્સામીતિ તં પાદેસુ ગણ્હિ. અરે બાલ બ્રાહ્મણ, ન મય્હં કહાપણા છડ્ડિતકા અત્થિ, દુલ્લભા કહાપણા, સાધુકં મં ગણ્હાહીતિ. કથં ભો ગણ્હામીતિ? ઉત્તરાસઙ્ગેન ગણ્ઠિકં કત્વા અંસે લગ્ગેત્વા ગણ્હાહીતિ. બ્રાહ્મણો તં તથા ગહેત્વા દક્ખિણદ્વારસમીપટ્ઠાનં ગન્ત્વા એત્થ ઓતારેમીતિ પુચ્છિ. કતરટ્ઠાનં નામ એતન્તિ? મહાદ્વારં એતન્તિ. અરે બાલ, બ્રાહ્મણ, કિં તવ ઞાતકા અન્તરદ્વારે કહાપણં ઠપેન્તિ, પરતો મં હરા''તિ. સો પુનપ્પુનં થોકં થોકં ગન્ત્વા ''એત્થ ઓતારેમિ એત્થ ઓતારેમી''તિ પુચ્છિત્વા તેન તજ્જિતો ખેમટ્ઠાનં ગન્ત્વા તત્થ ઓતારેહીતિ વુત્તો ઓતારેત્વા

સાટકં ગણ્હિ. કાળસિઙ્ગાલો આહ ‘‘અહં તે દ્વે કહાપણસતાનિ દસ્સામીતિ અવોચં. મય્હં પન કહાપણા બહૂ, ન દ્વે કહાપણસતાનેવ, યાવ અહં કહાપણે આહરામિ, તાવ ત્વં સૂરિયં ઓલોકેન્તો તિટ્ઠા’’તિ વત્વા થોકં ગન્ત્વા નિવત્તેત્વા પુન બ્રાહ્મણં આહ ‘‘અય્ય બ્રાહ્મણ મા ઇતો ઓલોકેહિ, સૂરિયમેવ ઓલોકેન્તો તિટ્ઠા’’તિ. એવઞ્ચ પન વત્વા કેતકવનં પવિસિત્વા યથારુચિં પક્કન્તો. બ્રાહ્મણસ્સપિ સૂરિયં ઓલોકેન્તસ્સેવ નલાટતો ચેવ કચ્છેહિ ચ સેદા મુચ્ચિંસુ. અથ નં રુક્ખદેવતા આહ –

‘‘સદ્દહાસિ સિઙ્ગાલસ્સ, સુરાપીતસ્સ બ્રાહ્મણ;
સિપ્પિકાનં સતં નત્થિ, કુતો કંસસતા દુવે’’તિ. (જા॰ ૧.૧.૧૧૩);

એવં યથા કાળસિઙ્ગાલે પસાદો નિરત્થકો, એવં તિત્થિયેસુપીતિ.

૧૪૪. અનિય્યાનિકસાસને પસાદસ્સ નિરત્થકભાવં દસ્સેત્વા નિય્યાનિકસાસને તસ્સ સાત્થકતં દસ્સેતું **તથાગતો ચ ખો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **કામુપાદાનસ્સ પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેતી**તિ અરહત્તમગ્ગેન કામુપાદાનસ્સ પહાનપરિઞ્ઞં સમતિક્કમં પઞ્ઞપેતિ, ઇતરેસં તિણ્ણં ઉપાદાનાનં સોતાપત્તિમગ્ગેન પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેતિ. **એવરૂપે ખો, ભિક્ખવે, ધમ્મવિનયે**તિ, ભિક્ખવે, એવરૂપે ધમ્મે ચ વિનયે ચ. ઉભયેનપિ નિય્યાનિકસાસનં દસ્સેતિ. **સત્થરિ પસાદો**તિ એવરૂપે સાસને યો સત્થરિ પસાદો, સો સમ્મગ્ગતો અક્ખાયતિ, ભવદુક્ખનિસ્સરણાય સંવત્તતિ.

તત્રિમાનિ વત્થૂનિ – ભગવા કિર વેદિયકપબ્બતે ઇન્દસાલગુહાયં પટિવસતિ. અથેકો ઉલૂકસકુણો ભગવતિ ગામં પિણ્ડાય પવિસન્તે ઉપડ્ઢમગ્ગં અનુગચ્છતિ, નિક્ખમન્તે ઉપડ્ઢમગ્ગં પચ્ચુગ્ગમનં કરોતિ. સો એકદિવસં સમ્માસમ્બુદ્ધં સાયન્હસમયે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં નિસિન્નં પબ્બતા ઓરુય્હ વન્દિત્વા પક્ખે પણામેત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ સીસં હેટ્ઠા કત્વા દસબલં નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિ. ભગવા તં ઓલોકેત્વા સિતં પાત્વાકાસિ. આનન્દત્થેરો ‘‘કો નુ ખો, ભન્તે, હેતુ કો પચ્ચયો સિતસ્સ પાતુકમ્માયા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘પસ્સાનન્દ, ઇમં ઉલૂકસકુણં, અયં મયિ ચ ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ ચિત્તં પસાદેત્વા સતસહસ્સકપ્પે દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરિત્વા સોમનસ્સો નામ પચ્ચેકબુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ આહ –

ઉલૂકમણ્ડલક્ખિક, વેદિયકે ચિરદીઘવાસિક;
સુખિતોસિ ત્વં અય્ય કોસિય, કાલુટ્ઠિતં પસ્સસિ બુદ્ધવરં.

મયિ ચિત્તં પસાદેત્વા, ભિક્ખુસઙ્ઘે અનુત્તરે;
કપ્પાનં સતસહસ્સાનિ, દુગ્ગતેસો ન ગચ્છતિ.

દેવલોકા ચવિત્વાન, કુસલમૂલેન ચોદિતો;
ભવિસ્સતિ અનન્તઞાણો, સોમનસ્સોતિ વિસ્સુતોતિ.

અઞ્ઞાનિપિ ચેત્થ રાજગહનગરે સુમનમાલાકારવત્થુ મહાભેરિવાદકવત્થુ મોરજિકવત્થુ વીણાવાદકવત્થુ સઙ્ખધમકવત્થૂતિ એવમાદીનિ વત્થૂનિ વિત્થારેતબ્બાનિ. એવં નિય્યાનિકસાસને સત્થરિ પસાદો સમ્મગ્ગતો હોતિ.

ધમ્મે પસાદોતિ નિય્યાનિકસાસનમ્હિ ધમ્મે પસાદો સમ્મગ્ગતો હોતિ. સરમત્તે નિમિત્તં ગહેત્વા સુણન્તાનં તિરચ્છાનગતાનમ્પિ સમ્પત્તિદાયકો હોતિ, પરમત્થે કિં પન વત્તબ્બં. અયમત્થો મણ્ડૂકદેવપુત્તાદીનં વત્થુવસેન

વેદિતબ્બો.

સીલેસુ પરિપૂરકારિતાતિ નિય્યાનિકસાસનમ્હિ સીલેસુ પરિપૂરકારિતાપિ સમ્મગ્ગતા હોતિ, સગ્ગમોક્ખસમ્પત્તિં આવહતિ. તત્થ છત્તમાણવકવત્થુસામણેરવત્થુઆદીનિ દીપેતબ્બાનિ.

સહધમ્મિકેસૂતિ નિય્યાનિકસાસને સહધમ્મિકેસુ પિયમનાપતાપિ સમ્મગ્ગતા હોતિ, મહાસમ્પત્તિં આવહતિ. અયમત્થો **વિમાનપેતવત્થૂહિ** દીપેતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘ખીરોદનમહમદાસિં, ભિક્ખુનો પિણ્ડાય ચરન્તસ્સ…પે॰…

ફાણિતં…પે॰… ઉચ્છુખણ્ડિકં… તિમ્બરુસકં… કક્કારિકં…

એળાલુકં… વલ્લિપક્કં… ફારુસકં… હત્થપતાકં…

સાકમુટ્ઠિં … પુપ્ફકમુટ્ઠિં… મૂલકં… નિમ્બમુટ્ઠિં…

અમ્બિકઞ્જિકં… દોણિનિમ્મજ્જનિં… કાયબન્ધનં…

અંસબદ્ધકં… આયોગપટ્ટં… વિધૂપનં… તાલવણ્ટં…

મોરહત્થં… છત્તં… ઉપાહનં… પૂવં મોદકં…

સક્ખલિકં અહમદાસિં, ભિક્ખુનો પિણ્ડાય ચરન્તસ્સ…પે॰…

તસ્સા મે પસ્સ વિમાનં, અચ્છરા કામવણ્ણિનીહમસ્મી’’તિ (વિ॰ વ॰ ૪૦૬).

તં કિસ્સ હેતૂતિઆદિ વુત્તનયાનુસારેનેવ યોજેત્વા વેદિતબ્બં.

૧૪૫. ઇદાનિ યેસં ઉપાદાનાનં તિત્થિયા ન સમ્મા પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તિ, તથાગતો પઞ્ઞપેતિ, તેસં પચ્ચયં દસ્સેતું **ઇમે ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **કિંનિદાના**તિઆદીસુ નિદાનાદીનિ સબ્બાનેવ કારણવેવચનાનિ. કારણઞ્હિ યસ્મા ફલં નિદેતિ હન્દ, નં ગણ્હથાતિ અપ્પેતિ વિય, તસ્મા **નિદાનન્તિ** વુચ્ચતિ. યસ્મા તં તતો જાયતિ સમુદેતિ પભવતિ, તસ્મા **સમુદયો, જાતિ, પભવો**તિ વુચ્ચતિ. અયં પનેત્થ પદત્થો – કિં નિદાનં એતેસન્તિ **કિંનિદાના**. કો સમુદયો એતેસન્તિ **કિંસમુદયા**. કા જાતિ એતેસન્તિ **કિંજાતિકા**. કો પભવો એતેસન્તિ **કિંપભવા**. યસ્મા પન તેસં તણ્હા યથાવુત્તેન અત્થેન નિદાનઞ્ચેવ સમુદયો ચ જાતિ ચ પભવો ચ, તસ્મા ‘‘તણ્હાનિદાના’’તિઆદિમાહ. એવં સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. યસ્મા પન ભગવા ન કેવલં ઉપાદાનસ્સેવ પચ્ચયં જાનાતિ, ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભૂતાય તણ્હાયપિ, તણ્હાદિપચ્ચયાનં વેદનાદીનમ્પિ પચ્ચયં જાનાતિયેવ, તસ્મા **તણ્હા ચાયં, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

યતો ચ ખોતિ યસ્મિં કાલે. **અવિજ્જા પહીના હોતી**તિ વટ્ટમૂલિકા અવિજ્જા અનુપ્પાદનિરોધેન પહીના હોતિ. **વિજ્જા ઉપ્પન્ના**તિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જા ઉપ્પન્ના. **સો અવિજ્જાવિરાગા વિજ્જુપ્પાદા**તિ. સો ભિક્ખુ અવિજ્જાય ચ

પહીનત્તા વિજ્જાય ચ ઉપ્પન્નત્તા. **નેવ કામુપાદાનં ઉપાદિયતી**તિ નેવ કામુપાદાનં ગણ્હાતિ ન ઉપેતિ, ન સેસાનિ ઉપાદાનાનિ. **અનુપાદિયં ન પરિતસ્સતી**તિ એવં કિઞ્ચિ ઉપાદાનં અગ્ગણ્હન્તો તણ્હાપરિતસ્સનાય ન પરિતસ્સતિ. **અપરિતસ્સ**ન્તિ અપરિતસ્સન્તો તણ્હં અનુપ્પાદેન્તો. **પચ્ચત્તંયેવ પરિનિબ્બાયતી**તિ સયમેવ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયતિ. એવમસ્સ આસવક્ખયં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ખીણાસવસ્સ ભિક્ખુનો પચ્ચવેક્ખણં દસ્સેન્તો **ખીણા જાતી**તિઆદિમાહ. તં વુત્તત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળસીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના

વેસાલિનગરવણ્ણના

૧૪૬. એવં મે સુતન્તિ મહાસીહનાદસુત્તં. તત્થ **વેસાલિય**ન્તિ એવંનામકે નગરે. તં કિર અપરાપરં વિસાલીભૂતતાય ‘‘વેસાલી’’તિ સઙ્ખં ગતં. તત્રાયં અનુપુબ્બકથા – બારાણસિરઞ્ઞો કિર અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ ગબ્ભો સણ્ઠાસિ. સા ઞત્વા રઞ્ઞો નિવેદેસિ. રાજા ગબ્ભપરિહારં અદાસિ. સા સમ્મા પરિહરીયમાના ગબ્ભપરિપાકકાલે વિજાયનઘરં પાવિસિ. પુઞ્ઞવન્તીનં પચ્ચૂસસમયે ગબ્ભવુટ્ઠાનં હોતિ, સા ચ તાસં અઞ્ઞતરા, તેન પચ્ચૂસસમયે અલત્તકપટલબન્ધુજીવકપુપ્ફસદિસં મંસપેસિં વિજાયિ. તતો ‘‘અઞ્ઞા દેવિયો સુવણ્ણબિમ્બસદિસે પુત્તે વિજાયન્તિ, અગ્ગમહેસી મંસપેસિન્તિ રઞ્ઞો પુરતો મમ અવણ્ણો ઉપ્પજ્જેય્યા’’તિ ચિન્તેત્વા તેન અવણ્ણભયેન તં મંસપેસિં એકસ્મિં ભાજને પક્ખિપિત્વા પટિકુજ્જિત્વા રાજમુદ્દિકાય લઞ્છેત્વા ગઙ્ગાય સોતે પક્ખિપાપેસિ. મનુસ્સેહિ છડ્ડિતમત્તે દેવતા આરક્ખં સંવિદહિંસુ. સુવણ્ણપટ્ટકઞ્ચેત્થ જાતિહિઙ્ગુલકેન ‘‘બારાણસિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિયા પજા’’તિ લિખિત્વા બન્ધિંસુ. તતો તં ભાજનં ઊમિભયાદીહિ અનુપદ્દુતં ગઙ્ગાસોતેન પાયાસિ.

તેન ચ સમયેન અઞ્ઞતરો તાપસો ગોપાલકકુલં નિસ્સાય ગઙ્ગાતીરે વિહરતિ. સો પાતોવ ગઙ્ગં ઓતિણ્ણો તં ભાજનં આગચ્છન્તં દિસ્વા પંસુકૂલસઞ્ઞાય અગ્ગહેસિ. અથેત્થ તં અક્ખરપટ્ટિકં રાજમુદ્દિકાલઞ્છનં ચ દિસ્વા મુઞ્ચિત્વા તં મંસપેસિં અદ્દસ, દિસ્વાનસ્સ એતદહોસિ ‘‘સિયા ગબ્ભો, તથા હિસ્સ દુગ્ગન્ધપૂતિકભાવો નત્થી’’તિ. અસ્સમં નેત્વા સુદ્ધે ઓકાસે ઠપેસિ. અથ અડ્ઢમાસચ્ચયેન દ્વે મંસપેસિયો અહેસું. તાપસો દિસ્વા સાધુતરં ઠપેસિ. તતો પુન અડ્ઢમાસચ્ચયેન એકમેકિસ્સા મંસપેસિયા હત્થપાદસીસાનમત્થાય પઞ્ચ પઞ્ચ પિળકા ઉટ્ઠહિંસુ. અથ તતો અડ્ઢમાસચ્ચયેન એકા મંસપેસિ સુવણ્ણબિમ્બસદિસો દારકો, એકા દારિકા અહોસિ.

તેસુ તાપસસ્સ પુત્તસિનેહો ઉપ્પજ્જિ, અઙ્ગુટ્ઠકતો ચસ્સ ખીરં નિબ્બત્તિ. તતો પભુતિ ચ ખીરભત્તં અલભિત્થ, સો ભત્તં ભુઞ્જિત્વા ખીરં દારકાનં મુખે આસિઞ્ચતિ. તેસં ઉદરં યં યં પવિસતિ, તં તં સબ્બં મણિભાજનગતં વિય દિસ્સતિ, એવં નિચ્છવી અહેસું. અપરે આહુ ‘‘સિબ્બેત્વા ઠપિતા વિય નેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં લીના છવિ અહોસી’’તિ. એવં તે નિચ્છવિતાય વા લીનચ્છવિતાય વા **લિચ્છવી**તિ પઞ્ઞાયિંસુ.

તાપસો દારકે પોસેન્તો ઉસ્સૂરે ગામં સિક્ખાય પવિસતિ, અતિદિવા પટિક્કમતિ. તસ્સ તં બ્યાપારં ઞત્વા ગોપાલકા આહંસુ – ''ભન્તે, પબ્બજિતાનં દારકપોસનં પલિબોધો, અમ્હાકં દારકે દેથ, મયં પોસેસ્સામ, તુમ્હે અત્તનો કમ્મં કરોથા''તિ. તાપસો સાધૂતિ પટિસ્સુણિ. ગોપાલકા દુતિયદિવસે મગ્ગં સમં કત્વા પુપ્ફેહિ ઓકિરિત્વા ધજપટાકા ઉસ્સાપેત્વા તૂરિયેહિ વજ્જમાનેહિ અસ્સમં આગતા. તાપસો – ''મહાપુઞ્ઞા દારકા અપ્પમાદેન વડ્ઢેથ, વડ્ઢેત્વા ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં આવાહવિવાહં કરોથ, પઞ્ચગોરસેન રાજાનં તોસેત્વા ભૂમિભાગં ગહેત્વા નગરં માપેથ, તત્થ કુમારં અભિસિઞ્ચથા''તિ વત્વા દારકે અદાસિ. તે સાધૂતિ પટિસ્સુણિત્વા દારકે નેત્વા પોસેસું.

દારકા વુદ્ધિમન્વાય કીળન્તા વિવાદટ્ઠાનેસુ અઞ્ઞે ગોપાલકદારકે હત્થેનપિ પાદેનપિ પહરન્તિ. તે રોદન્તિ. ''કિસ્સ રોદથા''તિ ચ માતાપિતૂહિ વુત્તા ''ઇમે નિમ્માતાપિતિકા તાપસપોસિતા અમ્હે અતિપહરન્તી''તિ વદન્તિ. તતો તેસં માતાપિતરો ''ઇમે દારકા અઞ્ઞે દારકે વિનાસેન્તિ દુક્ખાપેન્તિ, ન ઇમે સઙ્ગહેતબ્બા, વજ્જેતબ્બા ઇમે''તિ આહંસુ. તતો પભુતિ કિર સો પદેસો **વજ્જી**તિ વુચ્ચતિ યોજનસતિકો પરિમાણેન. અથ તં પદેસં ગોપાલકા રાજાનં તોસેત્વા અગ્ગહેસું. તત્થ ચ નગરં માપેત્વા સોળસવસ્સુદ્દેસિકં કુમારં અભિસિઞ્ચિત્વા રાજાનં અકંસુ. તાય ચસ્સ દારિકાય સદ્ધિં વિવાહં કત્વા કતિકં અકંસુ ''બાહિરકદારિકા ન આનેતબ્બા, ઇતો દારિકા ન કસ્સચિ દાતબ્બા''તિ. તેસં પઠમસંવાસેન દ્વે દારકા જાતા ધીતા ચ પુત્તો ચ. એવં સોળસક્ખત્તું દ્વે દ્વે જાતા. તતો તેસં દારકાનં યથાક્કમં વડ્ઢન્તાનં આરામુય્યાનનિવાસટ્ઠાનપરિવારસમ્પત્તિં ગહેતું અપ્પહોન્તા નગરં તિક્ખત્તું ગાવુતન્તરેન ગાવુતન્તરેન પરિક્ખિપિંસુ . તસ્સ પુનપ્પુનં વિસાલીકતત્તા વેસાલીત્વેવ નામં જાતં. તેન વુત્તં ''વેસાલિયન્તિ એવં નામકે નગરે''તિ.

૦૧ બહિનગરેતિ નગરસ્સ બહિ, ન અમ્બપાલિવનં વિય અન્તોનગરસ્મિં. અયં પન જીવકમ્બવનં વિય નગરસ્સ બહિદ્ધા વનસણ્ડો. તેન વુત્તં ''બહિનગરે''તિ. **અપરપુરે**તિ પુરસ્સ અપરે, પચ્છિમદિસાયન્તિ અત્થો. **વનસણ્ડે**તિ સો કિર વનસણ્ડો નગરસ્સ પચ્છિમદિસાયં ગાવુતમત્તે ઠાને. તત્થ મનુસ્સા ભગવતો ગન્ધકુટિં કત્વા તં પરિવારેત્વા ભિક્ખૂનં રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનચઙ્કમલેણકુટિમણ્ડપાદીનિ પતિટ્ઠપેસું, ભગવા તત્થ વિહરતિ. તેન વુત્તં ''અપરપુરે વનસણ્ડે''તિ. **સુનક્ખત્તો**તિ તસ્સ નામં. લિચ્છવીનં પન પુત્તત્તા **લિચ્છવિપુત્તો**તિ વુત્તો. **અચિરપક્કન્તો**તિ વિબ્ભમિત્વા ગિહિભાવૂપગમનેન અધુનાપક્કન્તો. **પરિસતી**તિ પરિસમજ્ઝે. **ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મા**તિ એત્થ **મનુસ્સધમ્મા** નામ દસકુસલકમ્મપથા. તે પટિસેધેતું ન સક્કોતિ. કસ્મા? ઉપારમ્ભભયા. વેસાલિયઞ્હિ બહૂ મનુસ્સા રતનત્તયે પસન્ના બુદ્ધમામકા ધમ્મમામકા સઙ્ઘમામકા. તે દસકુસલકમ્મપથમત્તમ્પિ નત્થિ સમણસ્સ ગોતમસ્સાતિ વુત્તે ત્વં કત્થ ભગવન્તં પાણં હનન્તં અદ્દસ, કત્થ અદિન્નં આદિયન્તન્તિઆદીનિ વત્વા અત્તનો પમાણં ન જાનાસિ? કિં દન્તા મે અત્થીતિ પાસાણસક્ખરા ખાદસિ, અહિનઙ્ગુટ્ઠે ગણ્હિતું વાયમસિ, કકચદન્તેસુ પુપ્ફાવળિકં કીળિતું ઇચ્છસિ? મુખતો તે દન્તે પાતેસ્સામાતિ વદેય્યું. સો તેસં ઉપારમ્ભભયા એવં વત્તું ન સક્કોતિ.

વેસાલિનગરવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માદિવણ્ણના

તતો ઉત્તરિં પન વિસેસાધિગમં પટિસેધેન્તો **ઉત્તરિ મનુસ્સધમ્મા અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો**તિ આહ.

તત્થ અલમરિયં ઞાતુન્તિ **અલમરિયો**, અરિયભાવાય સમત્થોતિ વુત્તં હોતિ. ઞાણદસ્સનમેવ **ઞાણદસ્સનવિસેસો**. અલમરિયો ચ સો ઞાણદસ્સનવિસેસો ચાતિ **અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો**. ઞાણદસ્સનન્તિ દિબ્બચક્ખુપિ વિપસ્સનાપિ મગ્ગોપિ ફલમ્પિ પચ્ચવેક્ખણઞાણમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમ્પિ વુચ્ચતિ. ''અપ્પમત્તો સમાનો ઞાણદસ્સનં આરાધેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૧૧) હિ એત્થ દિબ્બચક્ખુ ઞાણદસ્સનં નામ. ''ઞાણદસ્સનાય ચિત્તં અભિનીહરતિ અભિનિન્નામેતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૩૫) એત્થ વિપસ્સનાઞાણં. ''અભબ્બા તે ઞાણદસ્સનાય અનુત્તરાય સમ્બોધાયા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૯૬) એત્થ મગ્ગો. ''અયમઞ્ઞો ઉત્તરિ મનુસ્સધમ્મા અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો અધિગતો ફાસુ વિહારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૮) એત્થ ફલં. ''ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સનં ઉદપાદિ, અકુપ્પા મે ચેતોવિમુત્તિ, અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ (મહાવ॰ ૧૬) એત્થ પચ્ચવેક્ખણઞાણં. ''ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સનં ઉદપાદિ સત્તાહકાલઙ્કતો આળારો કાળામો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૪૦) એત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. ઇધ પન લોકુત્તરમગ્ગો અધિપ્પેતો. તઞ્હિ સો ભગવતો પટિસેધેતિ.

તક્કપરિયાહતન્તિ ઇમિના આચરિયં પટિબાહતિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – સમણેન ગોતમેન આચરિયે ઉપસઙ્કમિત્વા સુખુમં ધમ્મન્તરં ગહિતં નામ નત્થિ, તક્કપરિયાહતં પન તક્કેત્વા એવં ભવિસ્સતિ એવં ભવિસ્સતીતિ તક્કપરિયાહતં ધમ્મં દેસેતીતિ. **વીમંસાનુચરિતન્તિ** ઇમિના ચસ્સ લોકિયપઞ્ઞં અનુજાનાતિ. સમણો ગોતમો પઞ્ઞવા, સો તં પઞ્ઞાસઙ્ખાતં ઇન્દવજિરૂપમં વીમંસં એવં વટ્ટિસ્સતિ, એવં વટ્ટિસ્સતીતિ ઇતો ચિતો ચ અનુચરાપેત્વા વીમંસાય અનુચરિતં ધમ્મં દેસેતિ. **સયંપટિભાનન્તિ** ઇમિનાસ્સ ધમ્મેસુ પચ્ચક્ખભાવં પટિબાહતિ. એવં હિસ્સ અહોસિ – સમણસ્સ ગોતમસ્સ સુખુમં ધમ્મન્તરં વિપસ્સના વા મગ્ગો વા ફલં વા પચ્ચવેક્ખણા વા નત્થિ, અયં પન લદ્ધપરિસો, રાજાનં ચક્કવત્તિં વિય નં ચત્તારો વણ્ણા પરિવારેન્તિ, સુકુસિતં પનસ્સ દન્તાવરણં, મુદુકા જિવ્હા, મધુરો સરો, અનેલગળા વાચા, સો યં યદેવસ્સ ઉપટ્ઠાતિ, તં તં ગહેત્વા સયંપટિભાનં કથેન્તો મહાજનં રઞ્જેતીતિ.

યસ્સ ચ ખ્વાસ્સ અત્થાય ધમ્મો દેસિતોતિ યસ્સ ચ ખો અત્થાય અસ્સ ધમ્મો દેસિતો. સેય્યથિદં, રાગપટિઘાતત્થાય અસુભકમ્મટ્ઠાનં, દોસપ્પટિઘાતત્થાય મેત્તાભાવના, મોહપટિઘાતત્થાય પઞ્ચ ધમ્મા, વિતક્કુપચ્છેદાય આનાપાનસ્સતિ.

સો નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાયાતિ સો ધમ્મો યો તં યથાદેસિતં કરોતિ, તસ્સ તક્કરસ્સ સમ્મા હેતુના નયેન કારણેન વટ્ટદુક્ખક્ખયાય નિય્યાતિ ગચ્છતિ તમત્થં સાધેતીતિ દીપેતિ . ઇદં પનેસ ન અત્તનો અજ્ઝાસયેન વદતિ. બુદ્ધાનઞ્હિ ધમ્મો અનિય્યાનિકોતિ એવમેવં પવેદેય્ય, ન પન સક્કોતિ વત્તું. કસ્મા? ઉપારમ્ભભયા. વેસાલિયઞ્હિ બહૂ સોતાપન્ન-સકદાગામિ-અનાગામિઉપાસકા. તે એવં વદેય્યું ''સુનક્ખત્ત ત્વં ભગવતા દેસિતધમ્મો અનિય્યાનિકોતિ વદસિ, યદિ અયં ધમ્મો અનિય્યાનિકો, ઇમસ્મિં નગરે ઇમે કસ્મા એત્તકા સોતાપન્ના જાતા, એત્તકા સકદાગામી, એત્તકા અનાગામીતિ પુબ્બે વુત્તનયેન ઉપારમ્ભં કરેય્યુ''ન્તિ. સો ઇમિના ઉપારમ્ભભયેન અનિય્યાનિકોતિ વત્તું અસક્કોન્તો અજ્જુનેન વિસ્સટ્ઠકણ્ડં વિય અસ્સ ધમ્મો અમોઘો નિય્યાતિ, અબ્ભન્તરે પનસ્સ કિઞ્ચિ નત્થીતિ વદતિ.

અસ્સોસિ ખોતિ વેસાલિયં બ્રાહ્મણકુલસેટ્ઠિકુલાદીસુ તત્થ તત્થ પરિસમજ્ઝે એવં ભાસમાનસ્સ તં વચનં સુણિ, ન પન પટિસેધેસિ. કસ્મા? કારુઞ્ઞતાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ અયં કુદ્ધો ઝાયમાનં વેળુવનં વિય પક્ખિત્તલોણં ઉદ્ધનં વિય ચ કોધવસેન પટપટાયતિ, મયા પટિબાહિતો પન મયિપિ આઘાતં બન્ધિસ્સતિ, એવમસ્સ તથાગતે

ચ મયિ ચાતિ દ્વીસુ જનેસુ આઘાતો અતિભારિયો ભવિસ્સતીતિ કારુઞ્ઞતાય ન પટિસેધેસિ. અપિ ચસ્સ એવં અહોસિ, બુદ્ધાનં અવણ્ણકથનં નામ પુણ્ણચન્દે દોસારોપનસદિસં, કો ઇમસ્સ કથં ગણ્હિસ્સતિ? સયમેવ ખેળે પચ્છિન્ને મુખે સુક્ખે ઓરમિસ્સતીતિ ઇમિના કારણેન ન પટિસેધેસિ. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો**તિ પિણ્ડપાતપરિયેસનતો અપગતો.

૧૪૭. **કોધનો**તિ ચણ્ડો ફરુસો. **મોઘપુરિસો**તિ તુચ્છપુરિસો. યસ્સ હિ તસ્મિં અત્તભાવે મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો નત્થિ, તં બુદ્ધા ''મોઘપુરિસો''તિ વદન્તિ. ઉપનિસ્સયે સતિપિ તસ્મિં ખણે મગ્ગે વા ફલે વા અસતિ ''મોઘપુરિસો''તિ વદન્તિયેવ. ઇમસ્સ પન તસ્મિં અત્તભાવે મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો સમુચ્છિન્નોયેવ, તેન તં ''મોઘપુરિસો''તિ આહ. **કોધા ચ પનસ્સ એસા વાચા ભાસિતા**તિ એસા ચ પનસ્સ વાચા કોધેન ભાસિતા.

કસ્મા પનેસ ભગવતો કુદ્ધોતિ? અયઞ્હિ પુબ્બે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા દિબ્બચક્ખુપરિકમ્મં પુચ્છિ. અથસ્સ ભગવા કથેસિ. સો દિબ્બચક્ખું નિબ્બત્તેત્વા આલોકં વડ્ઢેત્વા દેવલોકે ઓલોકેન્તો નન્દનવનચિત્તલતાવનફારુસકવનમિસ્સકવનેસુ દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવમાને દેવપુત્તે ચ દેવધીતરો ચ દિસ્વા એતેસં એવરૂપાય અત્તભાવસમ્પત્તિયા ઠિતાનં કીવમધુરો નુ ખો સદ્દો ભવિસ્સતીતિ સદ્દં સોતુકામો હુત્વા દસબલં ઉપસઙ્કમિત્વા દિબ્બસોતધાતુપરિકમ્મં પુચ્છિ. ભગવા પનસ્સ દિબ્બસોતધાતુયા ઉપનિસ્સયો નત્થીતિ ઞત્વા પરિકમ્મં ન કથેસિ. ન હિ બુદ્ધા ઉપનિસ્સયવિરહિત તસ્સ પરિકમ્મં કથેન્તિ. સો ભગવતિ આઘાતં બન્ધિત્વા ચિન્તેસિ ''અહં સમણં ગોતમં પઠમં દિબ્બચક્ખુપરિકમ્મં પુચ્છિં, સો 'મય્હં તં સમ્પજ્જતુ વા મા વા સમ્પજ્જતૂ'તિ કથેસિ. અહં પન પચ્ચત્તપુરિસકારેન તં નિબ્બત્તેત્વા દિબ્બસોતધાતુપરિકમ્મં પુચ્છિં, તં મે ન કથેસિ. અદ્ધાસ્સ એવં હોતિ 'અયં રાજપબ્બજિતો દિબ્બચક્ખુઞાણં નિબ્બત્તેત્વા દિબ્બસોતધાતુઞાણં નિબ્બત્તેત્વા ચેતોપરિયઞાણં નિબ્બત્તેત્વા આસવાનં ખયઞાણં નિબ્બત્તેત્વા મયા સમસમો ભવિસ્સતી'તિ ઇસ્સામચ્છરિયવસેન મય્હં ન કથેતી''તિ. ભિય્યોસો આઘાતં બન્ધિત્વા કાસાયાનિ છડ્ડેત્વા ગિહિભાવં પત્વાપિ ન તુણ્હીભૂતો વિચરતિ. દસબલં પન અસતા તુચ્છેન અબ્ભાચિક્ખન્તો વિચરતિ. તેનાહ ભગવા ''કોધા ચ પનસ્સ એસા વાચા ભાસિતા''તિ.

વણ્ણો હેસો, **સારિપુત્તા**તિ, સારિપુત્ત, તથાગતેન સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેન્તેન એતદત્થમેવ વાયામો કતો ''દેસનાધમ્મો મે નિય્યાનિકો ભવિસ્સતી''તિ. તસ્મા યો એવં વદેય્ય, સો વણ્ણંયેવ તથાગતસ્સ ભાસતિ. વણ્ણો હેસો, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સ ગુણો એસો તથાગતસ્સ, ન અગુણોતિ દસ્સેતિ.

અયમ્પિ હિ નામ સારિપુત્તાતિઆદિના કિં દસ્સેતિ? સુનક્ખત્તેન પટિસિદ્ધસ્સ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મસ્સ અત્તનિ અત્થિતં દસ્સેતિ. ભગવા કિર અયં, સારિપુત્ત, સુનક્ખત્તો મોઘપુરિસો નત્થિ તથાગતસ્સ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મોતિ વદતિ. મય્હઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં નામ અત્થિ, ઇદ્ધિવિધઞાણં નામ અત્થિ, દિબ્બસોતધાતુઞાણં નામ અત્થિ, ચેતોપરિયઞાણં નામ અત્થિ, દસબલઞાણં નામ અત્થિ, ચતુવેસારજ્જઞાણં નામ અત્થિ, અટ્ઠસુ પરિસાસુ અકમ્પનઞાણં નામ અત્થિ, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં નામ અત્થિ, પઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણં નામ અત્થિ, સબ્બેપિ ચેતે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માયેવ. એવરૂપેસુ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મેસુ એકસ્સાપિ વિજાનનસમત્થં ધમ્મન્વયમત્તમ્પિ નામ એતસ્સ મોઘપુરિસસ્સ ન ભવિસ્સતીતિ એતમત્થં દસ્સેતું **અયમ્પિ હિ નામ સારિપુત્તા**તિઆદિના નયેન ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ અન્વેતીતિ **અન્વયો**, જાનાતિ , અનુબુજ્ઝતીતિ અત્થો. ધમ્મસ્સ અન્વયો **ધમ્મન્વયો**, તં તં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદિધમ્મં જાનનપઞ્ઞાયેતં અધિવચનં. ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદીહિ એવરૂપમ્પિ નામ મય્હં

સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસઙ્ખાતં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં વિજ્જમાનમેવ અત્થીતિ જાનિતું તસ્સ મોઘપુરિસસ્સ ધમ્મન્વયોપિ ન ભવિસ્સતીતિ દસ્સેતિ. ઇદ્ધિવિધઞાણાદીસુપિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દસબલઞાણાદિવણ્ણના

૧૪૮. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ચેતોપરિયઞાણાનન્તરં તિસ્સો વિજ્જા વત્તબ્બા સિયું, યસ્મા પન તાસુ વુત્તાસુ ઉપરિ દસબલઞાણં ન પરિપૂરતિ, તસ્મા તા અવત્વા તથાગતસ્સ દસબલઞાણં પરિપૂરં કત્વા દસ્સેન્તો **દસ ખો પનિમાનિ સારિપુત્તા**તિઆદિમાહ. તત્થ **તથાગતબલાની**તિ અઞ્ઞેહિ અસાધારણાનિ તથાગતસ્સેવ બલાનિ. યથા વા પુબ્બબુદ્ધાનં બલાનિ પુઞ્ઞુસ્સયસમ્પત્તિયા આગતાનિ, તથા આગતબલાનીતિપિ અત્થો. તત્થ દુવિધં તથાગતબલં કાયબલઞ્ચ ઞાણબલઞ્ચ. તેસુ કાયબલં હત્થિકુલાનુસારેન વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં પોરાણેહિ –

> ‘‘કાલાવકઞ્ચ ગઙ્ગેય્યં, પણ્ડરં તમ્બપિઙ્ગલં;
> ગન્ધમઙ્ગલહેમઞ્ચ, ઉપોસથછદ્દન્તિમે દસા’’તિ.

ઇમાનિ હિ દસ હત્થિકુલાનિ. તત્થ કાલાવકન્તિ પકતિહત્થિકુલં દટ્ઠબ્બં. યં દસન્નં પુરિસાનં કાયબલં, તં એકસ્સ કાલાવકહત્થિનો. યં દસન્નં કાલાવકાનં બલં, તં એકસ્સ ગઙ્ગેય્યસ્સ. યં દસન્નં ગઙ્ગેય્યાનં, તં એકસ્સ પણ્ડરસ્સ. યં દસન્નં પણ્ડરાનં, તં એકસ્સ તમ્બસ્સ. યં દસન્નં તમ્બાનં, તં એકસ્સ પિઙ્ગલસ્સ. યં દસન્નં પિઙ્ગલાનં, તં એકસ્સ ગન્ધહત્થિનો. યં દસન્નં ગન્ધહત્થીનં, તં એકસ્સ મઙ્ગલસ્સ. યં દસન્નં મઙ્ગલાનં, તં એકસ્સ હેમવતસ્સ. યં દસન્નં હેમવતાનં, તં એકસ્સ ઉપોસથસ્સ. યં દસન્નં ઉપોસથાનં, તં એકસ્સ છદ્દન્તસ્સ. યં દસન્નં છદ્દન્તાનં તં એકસ્સ તથાગતસ્સ. નારાયનસઙ્ખાતબલન્તિપિ ઇદમેવ વુચ્ચતિ . તદેતં પકતિહત્થિગણનાય હત્થીનં કોટિસહસ્સાનં પુરિસગણનાય દસન્નં પુરિસકોટિસહસ્સાનં બલં હોતિ. ઇદં તાવ તથાગતસ્સ **કાયબલં**.

ઞાણબલં પન પાળિયં તાવ આગતમેવ. દસબલઞાણં, ચતુવેસારજ્જઞાણં, અટ્ઠસુ પરિસાસુ અકમ્પનઞાણં, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં, પઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણં. સંયુત્તકે (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪) આગતાનિ તેસત્તતિ ઞાણાનિ સત્તસત્તતિ ઞાણાનીતિ એવં અઞ્ઞાનિપિ અનેકાનિ ઞાણસહસ્સાનિ, એતં **ઞાણબલં** નામ. ઇધાપિ ઞાણબલમેવ અધિપ્પેતં. ઞાણઞ્હિ અકમ્પિયટ્ઠેન ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેન ચ **બલ**ન્તિ વુત્તં.

યેહિ બલેહિ સમન્નાગતોતિ યેહિ દસહિ ઞાણબલેહિ ઉપેતો સમુપેતો. **આસભં ઠાન**ન્તિ સેટ્ઠટ્ઠાનં ઉત્તમટ્ઠાનં. આસભા વા પુબ્બબુદ્ધા, તેસં ઠાનન્તિ અત્થો. અપિચ ગવસતજેટ્ઠકો ઉસભો, ગવસહસ્સજેટ્ઠકો વસભો. વજસતજેટ્ઠકો વા ઉસભો, વજસહસ્સજેટ્ઠકો વસભો. સબ્બગવસેટ્ઠો સબ્બપરિસ્સયસહો સેતો પાસાદિકો મહાભારવહો અસનિસતસદ્દેહિપિ અકમ્પનિયો નિસભો, સો ઇધ ઉસભોતિ અધિપ્પેતો. ઇદમ્પિ હિ તસ્સ પરિયાયવચનં. ઉસભસ્સ ઇદન્તિ **આસભં**. **ઠાન**ન્તિ ચતૂહિ પાદેહિ પથવિં ઉપ્પીળેત્વા અચલટ્ઠાનં. ઇદં પન આસભં વિયાતિ આસભં. યથેવ હિ નિસભસઙ્ખાતો ઉસભો ઉસભબલેન સમન્નાગતો ચતૂહિ પાદેહિ પથવિં ઉપ્પીળેત્વા અચલટ્ઠાનેન તિટ્ઠતિ, એવં તથાગતોપિ દસહિ તથાગતબલેહિ સમન્નાગતો ચતૂહિ વેસારજ્જપાદેહિ અટ્ઠપરિસપથવિં ઉપ્પીળેત્વા સદેવકે લોકે કેનચિ પચ્ચત્થિકેન પચ્ચામિત્તેન અકમ્પિયો અચલટ્ઠાનેન તિટ્ઠતિ. એવં

તિટ્ઠમાનોવ તં આસભં ઠાનં પટિજાનાતિ, ઉપગચ્છતિ ન પચ્ચક્ખાતિ અત્તનિ આરોપેતિ. તેન વુત્તં ''આસભં ઠાનં પટિજાનાતી''તિ.

પરિસાસૂતિ અટ્ઠસુ પરિસાસુ. **સીહનાદં નદતી**તિ સેટ્ઠનાદં અભીતનાદં નદતિ, સીહનાદસદિસં વા નાદં નદતિ. અયમત્થો સીહનાદસુત્તેન દીપેતબ્બો. યથા વા સીહો સહનતો હનનતો ચ સીહોતિ વુચ્ચતિ, એવં તથાગતો લોકધમ્માનં સહનતો પરપ્પવાદાનઞ્ચ હનનતો સીહોતિ વુચ્ચતિ. એવં વુત્તસ્સ સીહસ્સ નાદં સીહનાદં. તત્થ યથા સીહો સીહબલેન સમન્નાગતો સબ્બત્થ વિસારદો વિગતલોમહંસો સીહનાદં નદતિ, એવં તથાગતસીહોપિ તથાગતબલેહિ સમન્નાગતો અટ્ઠસુ પરિસાસુ વિસારદો વિગતલોમહંસો ઇતિ રૂપન્તિઆદિના નયેન નાનાવિધદેસનાવિલાસસમ્પન્નં સીહનાદં નદતિ. તેન વુત્તં ''પરિસાસુ સીહનાદં નદતી''તિ. **બ્રહ્મચક્કં પવત્તેતી**તિ એત્થ **બ્રહ્મ**ન્તિ સેટ્ઠં ઉત્તમં વિસિટ્ઠં. ચક્ક-સદ્દો પનાયં –

સમ્પત્તિયં લક્ખણે ચ, રથઙ્ગે ઇરિયાપથે;
દાને રતનધમ્મૂર-ચક્કાદીસુ ચ દિસ્સતિ;
ધમ્મચક્કે ઇધ મતો, તઞ્ચ દ્વેધા વિભાવયે.

''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, ચક્કાનિ, યેહિ સમન્નાગતાનં દેવમનુસ્સાન''ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૧) હિ અયં સમ્પત્તિયં દિસ્સતિ. ''પાદતલેસુ ચક્કાનિ જાતાની''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫) એત્થ લક્ખણે. ''ચક્કંવ વહતો પદ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧) એત્થ રથઙ્ગે. ''ચતુચક્કં નવદ્વાર''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૯) એત્થ ઇરિયાપથે. ''દદં ભુઞ્જ મા ચ પમાદો, ચક્કં પવત્તય સબ્બપાણિન''ન્તિ (જા॰ ૧.૭.૧૪૯) એત્થ દાને. ''દિબ્બં ચક્કરતનં પાતુરહોસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૩) એત્થ રતનચક્કે. ''મયા પવત્તિતં ચક્ક''ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૫૬૨) એત્થ ધમ્મચક્કે. ''ઇચ્છાહતસ્સ પોસસ્સ, ચક્કં ભમતિ મત્થકે''તિ (જા॰ ૧.૧.૧૦૪; ૧.૫.૧૦૩) એત્થ ઉરચક્કે. ''ખુરપરિયન્તેન ચેપિ ચક્કેના''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) એત્થ પહરણચક્કે. ''અસનિવિચક્ક''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૬૧; સં॰ નિ॰ ૨.૧૬૨) એત્થ અસનિમણ્ડલે. ઇધ પનાયં ધમ્મચક્કે અધિપ્પેતો.

તં પન ધમ્મચક્કં દુવિધં હોતિ પટિવેધઞાણઞ્ચેવ દેસનાઞાણઞ્ચ. તત્થ પઞ્ઞાપભાવિતં અત્તનો અરિયબલાવહં પટિવેધઞાણં. કરુણાપભાવિતં સાવકાનં અરિયબલાવહં દેસનાઞાણં. તત્થ પટિવેધઞાણં ઉપ્પજ્જમાનં ઉપ્પન્નન્તિ દુવિધં. તઞ્હિ અભિનિક્ખમનતો યાવ અરહત્તમગ્ગા ઉપ્પજ્જમાનં, ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામ. તુસિતભવનતો વા યાવ મહાબોધિપલ્લઙ્કે અરહત્તમગ્ગા ઉપ્પજ્જમાનં, ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામ. દીપઙ્કરદસબલતો પટ્ઠાય વા યાવ અરહત્તમગ્ગા ઉપ્પજ્જમાનં, ફલક્ખણે ઉપ્પન્નં નામ. દેસનાઞાણમ્પિ પવત્તમાનં પવત્તન્તિ દુવિધં. તઞ્હિ યાવ અઞ્ઞાતકોણ્ડઞ્ઞસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગા પવત્તમાનં, ફલક્ખણે પવત્તં નામ. તેસુ પટિવેધઞાણં લોકુત્તરં, દેસનાઞાણં લોકિયં. ઉભયમ્પિ પનેતં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં, બુદ્ધાનંયેવ ઓરસઞાણં.

ઇદાનિ યેહિ બલેહિ સમન્નાગતો તથાગતો આસભં ઠાનં પટિજાનાતિ, યાનિ આદિતોવ ''દસ ખો પનિમાનિ, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સ તથાગતબલાની''તિ નિક્ખિત્તાનિ, તાનિ વિત્થારતો દસ્સેતું **કતમાનિ દસ? ઇધ, સારિપુત્ત, તથાગતો ઠાનઞ્ચ ઠાનતો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઠાનઞ્ચ ઠાનતો**તિ કારણઞ્ચ કારણતો. કારણઞ્હિ યસ્મા તત્થ ફલં તિટ્ઠતિ તદાયત્તવુત્તિયાય ઉપ્પજ્જતિ ચેવ પવત્તતિ ચ, તસ્મા ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. તં ભગવા ''યે યે ધમ્મા યેસં યેસં ધમ્માનં હેતૂ પચ્ચયા ઉપ્પાદાય, તં તં ઠાનં. યે યે ધમ્મા યેસં યેસં ધમ્માનં ન હેતૂ ન પચ્ચયા ઉપ્પાદાય, તં તં

અટ્ઠાન''ન્તિ પજાનન્તો ઠાનઞ્ચ ઠાનતો અટ્ઠાનઞ્ચ અટ્ઠાનતો યથાભૂતં પજાનાતિ. અભિધમ્મે પનેતં, ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ ઠાનઞ્ચ ઠાનતો અટ્ઠાનઞ્ચ અટ્ઠાનતો યથાભૂતં ઞાણ''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૮૦૯) નયેન વિત્થારિતમેવ. **યમ્પીતિ** યેન ઞાણેન. **ઇદમ્પિ, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સાતિ** ઇદમ્પિ ઠાનાટ્ઠાનઞાણં તથાગતસ્સ તથાગતબલં નામ હોતીતિ અત્થો. એવં સબ્બપદેસુ યોજના વેદિતબ્બા.

કમ્મસમાદાનાનન્તિ સમાદિયિત્વા કતાનં કુસલાકુસલકમ્માનં, કમ્મમેવ વા કમ્મસમાદાનં. **ઠાનસો હેતુસોતિ** પચ્ચયતો ચેવ હેતુતો ચ. તત્થ ગતિઉપધિકાલપયોગા વિપાકસ્સ ઠાનં. કમ્મં હેતુ. ઇમસ્સ પન ઞાણસ્સ વિત્થારકથા ''અત્થેકચ્ચાનિ પાપકાનિ કમ્મસમાદાનાનિ ગતિસમ્પત્તિપટિબાળ્હાનિ ન વિપચ્ચન્તી''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૧૦) નયેન **અભિધમ્મે** આગતાયેવ.

સબ્બત્થગામિનિન્તિ સબ્બગતિગામિનિં અગતિગામિનિઞ્ચ. **પટિપદન્તિ** મગ્ગં. **યથાભૂતં પજાનાતીતિ** બહૂસુપિ મનુસ્સેસુ એકમેવ પાણં ઘાતેન્તેસુ ઇમસ્સ ચેતના નિરયગામિની ભવિસ્સતિ, ઇમસ્સ ચેતના તિરચ્છાનયોનિગામિનીતિ ઇમિના નયેન એકવત્થુસ્મિમ્પિ કુસલાકુસલચેતનાસઙ્ખાતાનં પટિપત્તીનં અવિપરીતતો સભાવં જાનાતિ. ઇમસ્સ ચ ઞાણસ્સ વિત્થારકથા ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ સબ્બત્થગામિનિં પટિપદં યથાભૂતં ઞાણં? ઇધ તથાગતો અયં મગ્ગો અયં પટિપદા નિરયગામીતિ પજાનાતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૧૧) નયેન **અભિધમ્મે** આગતાયેવ.

અનેકધાતુન્તિ ચક્ખુધાતુઆદીહિ કામધાતુઆદીહિ વા ધાતૂહિ બહુધાતું. **નાનાધાતુન્તિ** તાસંયેવ ધાતૂનં વિલક્ખણતાય નાનપ્પકારધાતું. **લોકન્તિ** ખન્ધાયતનધાતુલોકં. **યથાભૂતં પજાનાતીતિ** તાસં તાસં ધાતૂનં અવિપરીતતો સભાવં પટિવિજ્ઝતિ. ઇદમ્પિ ઞાણં ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ અનેકધાતુનાનાધાતુલોકં યથાભૂતં ઞાણં, ઇધ તથાગતો ખન્ધનાનત્તં પજાનાતી''તિઆદિના નયેન **અભિધમ્મે** વિત્થારિતમેવ.

નાનાધિમુત્તિકતન્તિ હીનાદીહિ અધિમુત્તીહિ નાનાધિમુત્તિકભાવં. ઇદમ્પિ ઞાણં, ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ સત્તાનં નાનાધિમુત્તિકતં યથાભૂતં ઞાણં, ઇધ તથાગતો પજાનાતિ સન્તિ સત્તા હીનાધિમુત્તિકા''તિ આદિના નયેન **અભિધમ્મે** વિત્થારિતમેવ.

પરસત્તાનન્તિ પધાનસત્તાનં. **પરપુગ્ગલાનન્તિ** તતો પરેસં હીનસત્તાનં. એકત્થમેવ વા એતં પદદ્વયં. વેનેય્યવસેન પન દ્વેધા વુત્તં. **ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તન્તિ** સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં પરભાવં અપરભાવઞ્ચ, વુદ્ધિઞ્ચ હાનિઞ્ચાતિ અત્થો. ઇમસ્સપિ ઞાણસ્સ વિત્થારકથા – ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ પરસત્તાનં પરપુગ્ગલાનં ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તં યથાભૂતં ઞાણં, ઇધ તથાગતો સત્તાનં આસયં પજાનાતિ અનુસયં પજાનાતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૧૪) નયેન **અભિધમ્મે** આગતાયેવ.

ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તીનન્તિ પઠમાદીનં ચતુન્નં ઝાનાનં રૂપી રૂપાનિ પસ્સતીતિઆદીનં અટ્ઠન્નં વિમોક્ખાનં સવિતક્કસવિચારાદીનં તિણ્ણં સમાધીનં પઠમજ્ઝાનસમાપત્તિઆદીનઞ્ચ નવન્નં અનુપુબ્બસમાપત્તીનં. **સંકિલેસન્તિ** હાનભાગિયધમ્મં. **વોદાનન્તિ** વિસેસભાગિયધમ્મં. **વુટ્ઠાનન્તિ** ''વોદાનમ્પિ વુટ્ઠાનં. તમ્હા તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠાનમ્પિ વુટ્ઠાન''ન્તિ (વિભ॰ ૮૨૮) એવં વુત્તપગુણજ્ઝાનઞ્ચેવ ભવઙ્ગફલસમાપત્તિયો ચ. હેટ્ઠિમં હેટ્ઠિમઞ્હિ પગુણજ્ઝાનં ઉપરિમસ્સ ઉપરિમસ્સ પદટ્ઠાનં હોતિ. તસ્મા ''વોદાનમ્પિ વુટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં. ભવઙ્ગેન પન સબ્બજ્ઝાનેહિ વુટ્ઠાનં હોતિ. ફલસમાપત્તિયા નિરોધસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતિ. તં સન્ધાય ''તમ્હા તમ્હા સમાધિમ્હા

વુટ્ઠાનમ્પિ વુટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં. ઇદમ્પિ ઞાણં ''તત્થ કતમં તથાગતસ્સ ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તીનં સંકિલેસં વોદાનં વુટ્ઠાનં યથાભૂતં ઞાણં, ઝાયીતિ ચત્તારો ઝાયી, અત્થેકચ્ચો ઝાયી સમ્પત્તિંયેવ સમાનં વિપત્તીતિ પચ્ચેતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૮૨૮) નયેન **અભિધમ્મે** વિત્થારિતં. સત્તન્નં ઞાણાનં વિત્થારકથાવિનિચ્છયો સમ્મોહવિનોદનિયં **વિભઙ્ગટ્ઠકથાયં** વુત્તો. પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિદિબ્બચક્ખુઞાણકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતા. આસવક્ખયકથા ભયભેરવે.

૧૪૯. ઇમાનિ ખો સારિપુત્તાતિ યાનિ પુબ્બે ''દસ ખો પનિમાનિ, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સ તથાગતબલાની''તિ અવોચં, ઇમાનિ તાનીતિ અપ્પનં કરોતિ. તત્થ પરવાદીકથા હોતિ – **દસબલઞાણં** નામ પાટિયેક્કં નત્થિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સેવાયં પભેદોતિ. તં ન તથા દટ્ઠબ્બં. અઞ્ઞમેવ હિ દસબલઞાણં, અઞ્ઞં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. દસબલઞાણઞ્હિ સકસકકિચ્ચમેવ જાનાતિ. સબ્બઞ્ઞુતઞાણં તમ્પિ તતો અવસેસમ્પિ પજાનાતિ. દસબલઞાણેસુ હિ પઠમં કારણાકારણમેવ જાનાતિ. દુતિયં કમ્મન્તરવિપાકન્તરમેવ. તતિયં કમ્મપરિચ્છેદમેવ. ચતુત્થં ધાતુનાનત્તકારણમેવ. પઞ્ચમં સત્તાનં અજ્ઝાસયાધિમુત્તિમેવ. છટ્ઠં ઇન્દ્રિયાનં તિક્ખમુદુભાવમેવ. સત્તમં ઝાનાદીહિ સદ્ધિં તેસં સંકિલેસાદિમેવ. અટ્ઠમં પુબ્બેનિવુત્થખન્ધસન્તતિમેવ. નવમં સત્તાનં ચુતિપટિસન્ધિમેવ. દસમં સચ્ચપરિચ્છેદમેવ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પન એતેહિ જાનિતબ્બઞ્ચ તતો ઉત્તરિઞ્ચ પજાનાતિ. એતેસં પન કિચ્ચં ન સબ્બં કરોતિ. તઞ્હિ ઝાનં હુત્વા અપ્પેતું ન સક્કોતિ, ઇદ્ધિ હુત્વા વિકુબ્બિતું ન સક્કોતિ, મગ્ગો હુત્વા કિલેસે ખેપેતું ન સક્કોતિ. અપિચ પરવાદી એવં પુચ્છિતબ્બો – ''દસબલઞાણં નામ એતં સવિતક્કસવિચારં અવિતક્કવિચારમત્તં અવિતક્કઅવિચારં કામાવચરં રૂપાવચરં અરૂપાવચરં લોકિયં લોકુત્તર''ન્તિ? જાનન્તો પટિપાટિયા સત્ત ઞાણાનિ સવિતક્કસવિચારાનીતિ વક્ખતિ. તતો પરાનિ દ્વે અવિતક્કઅવિચારાનીતિ વક્ખતિ. આસવક્ખયઞાણં સિયા સવિતક્કસવિચારં, સિયા અવિતક્કવિચારમત્તં, સિયા અવિતક્કઅવિચારન્તિ વક્ખતિ. તથા પટિપાટિયા સત્ત કામાવચરાનિ, તતો પરાનિ દ્વે રૂપાવચરાનિ, અવસાને એકં લોકુત્તરન્તિ વક્ખતિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પન સવિતક્કસવિચારમેવ કામાવચરમેવ લોકિયમેવાતિ વક્ખતિ.

એવમેત્થ અનુપદવણ્ણનં કત્વા ઇદાનિ યસ્મા તથાગતો પઠમંયેવ ઠાનાટ્ઠાનઞાણેન વેનેય્યસત્તાનં આસવક્ખયાધિગમસ્સ ચેવ અનધિગમસ્સ ચ ઠાનાટ્ઠાનભૂતં કિલેસાવરણાભાવં પસ્સતિ, લોકિયસમ્માદિટ્ઠિટ્ઠાનદસ્સનતો નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિટ્ઠાનાભાવદસ્સનતો ચ. અથ નેસં કમ્મવિપાકઞાણેન વિપાકાવરણાભાવં પસ્સતિ, તિહેતુકપટિસન્ધિદસ્સનતો. સબ્બત્થગામિનીપટિપદાઞાણેન કમ્માવરણાભાવં પસ્સતિ, અનન્તરિયકમ્માભાવદસ્સનતો. એવં અનાવરણાનં અનેકધાતુનાનાધાતુઞાણેન અનુકૂલધમ્મદેસનત્થં ચરિયવિસેસં પસ્સતિ, ધાતુવેમત્તદસ્સનતો. અથ નેસં નાનાધિમુત્તિકતાઞાણેન અધિમુત્તિં પસ્સતિ, પયોગં અનાદિયિત્વાપિ અધિમુત્તિવસેન ધમ્મદેસનત્થં. અથેવં દિટ્ઠાધિમુત્તીનં યથાસત્તિ યથાબલં ધમ્મં દેસેતું ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણેન ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તં પસ્સતિ, સદ્ધાદીનં તિક્ખમુદુભાવદસ્સનતો. એવં પરિઞ્ઞાતિન્દ્રિયપરોપરિયત્તા પન તે સચે દૂરે હોન્તિ, પઠમજ્ઝાનાદીસુ વસીભૂતત્તા ઇદ્ધિવિસેસેન તે ખિપ્પં ઉપગચ્છતિ. ઉપગન્ત્વા ચ નેસં પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણેન પુબ્બજાતિભાવનં, દિબ્બચક્ખુઞાણાનુભાવતો પત્તબ્બેન ચેતોપરિયઞાણેન સમ્પતિ ચિત્તવિસેસં પસ્સન્તો આસવક્ખયઞાણાનુભાવેન આસવક્ખયગામિનિયા પટિપદાય વિગતસમ્મોહત્તા આસવક્ખયાય ધમ્મં દેસેતિ. તસ્મા ઇમિના અનુક્કમેન ઇમાનિ દસબલાનિ વુત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

તં, સારિપુત્ત, વાચં અપ્પહાયાતિઆદીસુ પુન એવરૂપિં વાચં ન વક્ખામીતિ વદન્તો તં વાચં પજહતિ નામ. પુન એવરૂપં ચિત્તં ન ઉપ્પાદેસ્સામીતિ ચિન્તેન્તો ચિત્તં પજહતિ નામ. પુન એવરૂપં દિટ્ઠિં ન ગણ્હિસ્સામીતિ પજહન્તો દિટ્ઠિં પટિનિસ્સજ્જતિ નામ, તથા અકરોન્તો નેવ પજહતિ, ન પટિનિસ્સજ્જતિ. **સો યથાભતં નિક્ખિત્તો એવં નિરયે**તિ યથા નિરયપાલેહિ આહરિત્વા નિરયે ઠપિતો, એવં નિરયે ઠપિતોયેવાતિ વેદિતબ્બો.

ઇદાનિસ્સ અત્થસાધકં ઉપમં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **સીલસમ્પન્નો**તિઆદીસુ લોકિયલોકુત્તરા સીલસમાધિપઞ્ઞા વેદિતબ્બા. લોકુત્તરવસેનેવ વિનિવત્તેતુમ્પિ વટ્ટતિ. અયઞ્હિ સમ્માવાચાકમ્મન્તાજીવેહિ સીલસમ્પન્નો, સમ્માવાયામસતિસમાધીહિ સમાધિસમ્પન્નો, સમ્માદિટ્ઠિસઙ્કપ્પેહિ પઞ્ઞાસમ્પન્નો, સો એવં સીલાદિસમ્પન્નો ભિક્ખુ યથા દિટ્ઠેવ ધમ્મે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અઞ્ઞં આરાધેતિ અરહત્તં પાપુણાતિ, એવંસમ્પદમિદં, સારિપુત્ત, વદામિ ઇમમ્પિ કારણં એવરૂપમેવ . યથા હિ મગ્ગાનન્તરં અવિરજ્ઝિત્વાવ ફલં નિબ્બત્તતિ, એવમેવ ઇમસ્સાપિ પુગ્ગલસ્સ ચુતિઅનન્તરં અવિરજ્ઝિત્વાવ નિરયે પટિસન્ધિ હોતીતિ દસ્સેતિ. સકલસ્મિઞ્હિ બુદ્ધવચને ઇમાય ઉપમાય ગાળ્હતરં કત્વા વુત્તઉપમા નામ નત્થિ.

૧૫૦. વેસારજ્જાનીતિ એત્થ સારજ્જપટિપક્ખો વેસારજ્જં, ચતૂસુ ઠાનેસુ સારજ્જાભાવં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ ઉપ્પન્નસોમનસ્સમયઞાણસ્સેતં નામં. **સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો**તિ અહં સમ્માસમ્બુદ્ધો, સબ્બે ધમ્મા મયા અભિસમ્બુદ્ધાતિ એવં પટિજાનતો તવ. **અનભિસમ્બુદ્ધા**તિ ઇમે નામ ધમ્મા તયા અનભિસમ્બુદ્ધા. **તત્ર વતા**તિ તેસુ વત અનભિસમ્બુદ્ધાતિ એવં દસ્સિતધમ્મેસુ. **સહધમ્મેના**તિ સહેતુના સકારણેન વચનેન સુનક્ખત્તો વિય વિપ્પલપન્તો અપ્પમાણં. **નિમિત્તમેત**ન્તિ એત્થ પુગ્ગલોપિ ધમ્મોપિ નિમિત્તન્તિ અધિપ્પેતો. તં પુગ્ગલં ન પસ્સામિ, યો મં પટિચોદેસ્સતિ, તં ધમ્મં ન પસ્સામિ, યં દસ્સેત્વા અયં નામ ધમ્મો તયા અનભિસમ્બુદ્ધોતિ મં પટિચોદેસ્સતીતિ અયમેત્થ અત્થો. **ખેમપ્પત્તો**તિ ખેમં પત્તો, સેસપદદ્વયં ઇમસ્સેવ વેવચનં. સબ્બઞ્હેતં વેસારજ્જઞાણમેવ સન્ધાય વુત્તં. દસબલસ્સ હિ અયં નામ ધમ્મો તયા અનભિસમ્બુદ્ધોતિ ચોદકં પુગ્ગલં વા ચોદનાકારણં અનભિસમ્બુદ્ધધમ્મં વા અપસ્સતો સભાવબુદ્ધોયેવ વા સમાનો અહં બુદ્ધોસ્મીતિ વદામીતિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ બલવતરં સોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. તેન સમ્પયુત્તં ઞાણં **વેસારજ્જં** નામ. તં સન્ધાય ''ખેમપ્પત્તો''તિઆદિમાહ. એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અન્તરાયિકા ધમ્માતિ એત્થ પન અન્તરાયં કરોન્તીતિ **અન્તરાયિકા**, તે અત્થતો સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કન્તા સત્ત આપત્તિક્ખન્ધા. સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કન્તઞ્હિ અન્તમસો દુક્કટ-દુબ્ભાસિતમ્પિ મગ્ગફલાનં અન્તરાયં કરોતિ. ઇધ પન મેથુનધમ્મો અધિપ્પેતો. મેથુનં સેવતો હિ યસ્સ કસ્સચિ નિસ્સંસયમેવ મગ્ગફલાનં અન્તરાયો હોતિ. **યસ્સ ખો પન તેસુ અત્થાયા**તિ રાગક્ખયાદીસુ યસ્સ અત્થાય. **ધમ્મો દેસિતો**તિ અસુભભાવનાદિધમ્મો કથિતો . **તત્ર વત મ**ન્તિ તસ્મિં અનિય્યાનિકધમ્મે મં. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

દસબલઞાણાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અટ્ઠપરિસવણ્ણના

૧૫૧. ''અટ્ઠ ખો ઇમા સારિપુત્તા''તિ ઇદં કસ્મા આરદ્ધં? વેસારજ્જઞાણસ્સ બલદસ્સનત્થં. યથા હિ બ્યત્તં પરિસં અજ્ઝોગાહેત્વા વિઞ્ઞૂનં ચિત્તં આરાધનસમત્થાય કથાય ધમ્મકથિકસ્સ છેકભાવો પઞ્ઞાયતિ, એવં ઇમા

અટ્ઠ પરિસા પત્વા વેસારજ્જઞાણસ્સ વેસારજ્જભાવો સક્કા ઞાતુન્તિ વેસારજ્જઞાણસ્સ બલં દસ્સેન્તો, **અટ્ઠ ખો ઇમા સારિપુત્તા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **ખત્તિયપરિસા**તિ ખત્તિયાનં સન્નિપતિત્વા નિસિન્નટ્ઠાનં, એસ નયો સબ્બત્થ. મારકાયિકાનં પન સન્નિપતિત્વા નિસિન્નટ્ઠાનં મારપરિસા વેદિતબ્બા, ન મારાનં. સબ્બાપિ ચેતા પરિસા ઉગ્ગટ્ઠાનદસ્સનવસેન ગહિતા. મનુસ્સા હિ ''એત્થ રાજા નિસિન્નો''તિ પકતિવચનમ્પિ વત્તું ન સક્કોન્તિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ. એવં ઉગ્ગા ખત્તિયપરિસા. બ્રાહ્મણા તીસુ વેદેસુ કુસલા હોન્તિ, ગહપતયો નાનાવોહારેસુ ચેવ અક્ખરચિન્તાય ચ. સમણા સકવાદપરવાદેસુ કુસલા હોન્તિ. તેસં મજ્ઝે ધમ્મકથાકથનં નામ અતિવિય ભારો. અમનુસ્સાપિ ઉગ્ગા હોન્તિ. અમનુસ્સોતિ હિ વુત્તમત્તેપિ મનુસ્સાનં સકલસરીરં સઙ્કમ્પતિ, તેસં રૂપં વા દિસ્વા સદ્દં વા સુત્વા સત્તા વિસઞ્ઞિનો હોન્તિ. એવં અમનુસ્સપરિસા ઉગ્ગા. તાસુપિ ધમ્મકથાકથનં નામ અતિવિય ભારો. ઇતિ ઉગ્ગટ્ઠાનદસ્સનવસેન તા ગહિતાતિ વેદિતબ્બા.

અજ્ઝોગાહતીતિ અનુપવિસતિ. **અનેકસતં ખત્તિયપરિસ**ન્તિ બિમ્બિસારસમાગમ ઞાતિસમાગમ લિચ્છવીસમાગમસદિસં. અઞ્ઞેસુપિ ચક્કવાળેસુ લબ્ભતિયેવ. કિં પન ભગવા અઞ્ઞાનિ ચક્કવાળાનિપિ ગચ્છતીતિ? આમ ગચ્છતિ. કીદિસો હુત્વા? યાદિસા તે, તાદિસોયેવ. તેનેવાહ ''અભિજાનામિ ખો પનાહં, આનન્દ, અનેકસતં ખત્તિયપરિસં ઉપસઙ્કમિતા, તત્થ યાદિસકો તેસં વણ્ણો હોતિ, તાદિસકો મય્હં વણ્ણો હોતિ. યાદિસકો તેસં સરો હોતિ, તાદિસકો મય્હં સરો હોતિ. ધમ્મિયા કથાય સન્દસ્સેમિ સમાદપેમિ સમુત્તેજેમિ સમ્પહંસેમિ. ભાસમાનઞ્ચ મં ન જાનન્તિ 'કો નુ ખો અયં ભાસતિ દેવો વા મનુસ્સો વા'તિ. ધમ્મિયા કથાય સન્દસ્સેત્વા સમાદપેત્વા સમુત્તેજેત્વા સમ્પહંસેત્વા અન્તરધાયામિ . અન્તરહિતઞ્ચ મં ન જાનન્તિ 'કો નુ ખો અયં અન્તરહિતો દેવો વા મનુસ્સો વા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૭૨).

ખત્તિયા કેયૂરઙ્ગદમાલાગન્ધાદિવિભૂસિતા નાનાવિરાગવસના આમુક્કમણિકુણ્ડલા મોળિધરા હોન્તિ. કિં ભગવાપિ એવં અત્તાનં મણ્ડેતિ? તે ચ ઓદાતાપિ હોન્તિ કાળાપિ મંગુલચ્છવીપિ. કિં સત્થાપિ એવરૂપો હોતીતિ? સત્થા અત્તનો પબ્બજિતવસેનેવ ગચ્છતિ, તેસં પન તાદિસો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, ગન્ત્વા રાજાસને નિસિન્નં અત્તાનં દસ્સેતિ, તેસં ''અજ્જ અમ્હાકં રાજા અતિવિય વિરોચતી''તિ હોતિ. તે ચ ભિન્નસ્સરાપિ હોન્તિ ગગ્ગસ્સરાપિ કાકસ્સરાપિ. સત્થા બ્રહ્મસ્સરેનેવ ધમ્મં કથેતિ. તાદિસકો મય્હં સરો હોતીતિ ઇદં પન ભાસન્તરં સન્ધાય કથિતં. મનુસ્સાનં પન તં સુત્વા ''અજ્જ રાજા મધુરેન સરેન કથેતી''તિ હોતિ. કથેત્વા પક્કન્તે ચ ભગવતિ પુન રાજાનં આગતં દિસ્વા ''કો નુ ખો અય''ન્તિ વીમંસા ઉપ્પજ્જતિ.

ઇદં વુત્તં હોતિ – કો નુ ખો અયં ઇમસ્મિં ઠાને ઇદાનેવ માગધભાસાય સીહળભાસાય મધુરેન સરેન કથેન્તો અન્તરહિતો, કિં દેવો, ઉદાહુ મનુસ્સોતિ? કિમત્થં પનેવં અજાનન્તાનં ધમ્મં દેસેતીતિ? વાસનત્થાય. એવં સુતોપિ હિ ધમ્મો અનાગતે પચ્ચયો હોતિયેવાતિ અનાગતં પટિચ્ચ દેસેતીતિ.

સન્નિસિન્નપુબ્બન્તિ સઙ્ગમ્મ નિસિન્નપુબ્બં. **સલ્લપિતપુબ્બ**ન્તિ આલાપસલ્લાપો કતપુબ્બો. **સાકચ્છા**તિ ધમ્મસાકચ્છાપિ સમાપજ્જિતપુબ્બા. **અનેકસતં બ્રાહ્મણપરિસ**ન્તિઆદીનમ્પિ સોણદણ્ડસમાગમાદિવસેન ચેવ અઞ્ઞચક્કવાળવસેન ચ સમ્ભવો વેદિતબ્બો.

અટ્ઠપરિસવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુયોનિવણ્ણના

૧૫૨. ચતસ્સો ખો ઇમા, સારિપુત્ત, યોનિયોતિ એત્થ **યોની**તિ ખન્ધકોટ્ઠાસસ્સપિ કારણસ્સપિ પસ્સાવમગ્ગસ્સપિ નામં. ‘‘ચતસ્સો નાગયોનિયો ચતસ્સો સુપણ્ણયોનિયો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૩૪૨, ૩૯૨) એત્થ હિ ખન્ધકોટ્ઠાસો યોનિ નામ. ‘‘યોનિ હેસા ભૂમિજ ફલસ્સ અધિગમાયા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૨૭) એત્થ કારણં. ‘‘ન ચાહં બ્રાહ્મણં બ્રૂમિ, યોનિજં મત્તિસમ્ભવ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૫૭; ધ॰ પ॰ ૩૯૬) એત્થ પસ્સાવમગ્ગો. ઇધ પન ખન્ધકોટ્ઠાસો યોનીતિ અધિપ્પેતો. તત્થ અણ્ડે જાતા **અણ્ડજા**. જલાબુમ્હિ જાતા **જલાબુજા**. સંસેદે જાતા **સંસેદજા**. વિના એતેહિ કારણેહિ ઉપ્પતિત્વા વિય નિબ્બત્તા અભિનિબ્બત્તાતિ **ઓપપાતિકા**. **અભિનિબ્ભિજ્જ જાયન્તી**તિ ભિન્દિત્વા નિક્ખમનવસેન જાયન્તિ. **પૂતિકુણપે વા**તિઆદીહિ અનિટ્ઠટ્ઠાનાનેવ દસ્સિતાનિ. ઇટ્ઠેસુપિ સપ્પિતેલમધુફાણિતાદીસુ સત્તા જાયન્તિ એવ. **દેવા**તિઆદીસુ ચાતુમહારાજિકતો પટ્ઠાય ઉપરિદેવા ઓપપાતિકાવ હોન્તિ. ભૂમદેવા પન ચતુયોનિકા. **એકચ્ચે ચ મનુસ્સા**તિ મનુસ્સેસુ કેચિ દેવા વિય ઓપપાતિકા ચ હોન્તિ. યેભુય્યેન પનેતે જલાબુજાવ, અણ્ડજાપિ એત્થ કોન્તપુત્તા દ્વેભાતિયત્થેરા વિય, સંસેદજાપિ પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તપોક્ખરસાતિબ્રાહ્મણપદુમવતિદેવીઆદયો વિય, એવં વિનિપાતિકેસુ નિજ્ઝામતણ્હિકપેતા નેરયિકા વિય ઓપપાતિકાયેવ, અવસેસા ચતુયોનિકાપિ હોન્તિ. યથા તે એવં યક્ખાપિ સબ્બચતુપ્પદપક્ખિજાતિદીઘજાતિઆદયોપિ સબ્બે ચતુયોનિકાયેવ.

ચતુયોનિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચગતિવણ્ણના

૧૫૩. પઞ્ચ ખો ઇમા, સારિપુત્ત, ગતિયોતિ એત્થ સુકતદુક્કટકમ્મવસેન ગન્તબ્બાતિ ગતિયો. અપિચ ગતિગતિ નિબ્બત્તિગતિ અજ્ઝાસયગતિ વિભવગતિ નિપ્ફત્તિગતીતિ બહુવિધા ગતિ નામ. તત્થ ‘‘તં ગતિં પેચ્ચ ગચ્છામી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૮૪) ચ, ‘‘યસ્સ ગતિં ન જાનન્તિ, દેવા ગન્ધબ્બમાનુસા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૪૨૦) ચ અયં **ગતિગતિ** નામ. ‘‘ઇમેસં ખો અહં ભિક્ખૂનં સીલવન્તાનં નેવ જાનામિ ગતિં વા અગતિં વા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૮) અયં **નિબ્બત્તિગતિ** નામ. ‘‘એવમ્પિ ખો તે અહં બ્રહ્મે ગતિં ચ પજાનામિ જુતિઞ્ચ પજાનામી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૩) અયં **અજ્ઝાસયગતિ** નામ. ‘‘વિભવો ગતિ ધમ્માનં, નિબ્બાનં અરહતો ગતી’’તિ (પરિ॰ ૩૩૯) અયં **વિભવગતિ** નામ. ‘‘દ્વેયેવ ગતિયો ભવન્તિ અનઞ્ઞા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૫૮; ૨.૩૪) અયં **નિપ્ફત્તિગતિ** નામ. તાસુ ઇધ ગતિગતિ અધિપ્પેતા.

નિરયોતિઆદીસુ નિરતિઅત્થેન નિરસ્સાદટ્ઠેન **નિરયો**. તિરિયં અઞ્છિતાતિ **તિરચ્છાના**. તેસં યોનિ **તિરચ્છાનયોનિ**. પેચ્ચભાવં પત્તાનં વિસયોતિ **પેત્તિવિસયો**. મનસો ઉસ્સન્નત્તા **મનુસ્સા**. પઞ્ચહિ કામગુણેહિ અત્તનો અત્તનો આનુભાવેહિ ચ દિબ્બન્તીતિ **દેવા**. **નિરયઞ્ચાહં, સારિપુત્તા**તિઆદીસુ નિરયોતિ સદ્ધિં ઓકાસેન ખન્ધા. **તિરચ્છાનયોનિં ચા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **મગ્ગં પટિપદ**ન્તિ ઉભયેનાપિ વુત્તગતિસંવત્તનિક કમ્મમેવ દસ્સેતિ. **યથા ચ પટિપન્નો**તિ યેન મગ્ગેન યાય પટિપદાય પટિપન્નોતિ ઉભયમ્પિ એકતો કત્વા નિદ્દિસતિ. **અપાય**ન્તિઆદીસુ વડ્ઢિસઙ્ખાતા સુખસઙ્ખાતા વા અયા અપેતત્તા **અપાયો**. દુક્ખસ્સ ગતિ પટિસરણન્તિ **દુગ્ગતિ**. દુક્કટકારિનો એત્થ વિનિપતન્તીતિ **વિનિપાતો**. **નિબ્બાનઞ્ચાહ**ન્તિ ઇદં પન ન કેવલં ગતિગતિમેવ, ગતિનિસ્સરણં નિબ્બાનમ્પિ જાનામીતિ દસ્સનત્થમાહ. ઇધ **મગ્ગો પટિપદા**તિ ઉભયેનાપિ અરિયમગ્ગોવ વુત્તો.

પઞ્ચગતિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઞાણપ્પવત્તાકારવણ્ણના

૧૫૪. ઇદાનિ યથાવુત્તેસુ સત્તસુ ઠાનેસુ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ અત્તનો ઞાણપ્પવત્તાકારં દસ્સેન્તો **ઇધાહં, સારિપુત્તા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **એકન્તદુક્ખા**તિ નિચ્ચદુક્ખા નિરન્તરદુક્ખા. **તિબ્બા**તિ બહલા. **કટુકા**તિ ખરા. **સેય્યથાપી**તિઆદીનિ ઓપમ્મદસ્સનત્થં વુત્તાનિ. તત્થ **કાસૂ**તિ આવાટોપિ વુચ્ચતિ રાસિપિ.

> ‘‘કિન્નુ સન્તરમાનોવ, કાસું ખણસિ સારથિ;
> પુટ્ઠો મે સમ્મ અક્ખાહિ, કિં કાસુયા કરિસ્સસી’’તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૩) –

એત્થ હિ આવાટો કાસુ નામ.

> ‘‘અઙ્ગારકાસું અપરે ફુનન્તિ, નરા રુદન્તા પરિદડ્ઢગત્તા’’તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૪૬૨) –

એત્થ રાસિ. ઇધ પન આવાટો અધિપ્પેતો. તેનેવાહ ‘‘સાધિકપોરિસા’’તિ. તત્થ સાધિકં પોરિસં પમાણં અસ્સાતિ **સાધિકપોરિસા**, અતિરેકપઞ્ચરતનાતિ અત્થો. **વીતચ્ચિકાનં વીતધૂમાન**ન્તિ એતં પરિળાહસ્સ બલવભાવદીપનત્થં વુત્તં, અચ્ચિયા વા સતિ ધૂમે વા સતિ, વાતો સમુટ્ઠાતિ, તેન પરિળાહો ન બલવા હોતિ. **ઘમ્મપરેતો**તિ ઘમ્માનુગતો . **તસિતો**તિ જાતતણ્હો. **પિપાસિતો**તિ ઉદકં પાતુકામો. **એકાયનેન મગ્ગેના**તિ એકપથેનેવ મગ્ગેન, અનુક્કમનિયેન ઉભોસુ પસ્સેસુ નિરન્તરકણ્ટકરુક્ખગહનેન. **પણિધાયા**તિ અઙ્ગારકાસુયં પત્થના નામ નત્થિ, અઙ્ગારકાસું આરબ્ભ પન ઇરિયાપથસ્સ ઠપિતત્તા એવં વુત્તં.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – અઙ્ગારકાસુ વિય હિ નિરયો દટ્ઠબ્બો. અઙ્ગારકાસુમગ્ગો વિય નિરયૂપગં કમ્મં. મગ્ગારુળ્હો વિય કમ્મસમઙ્ગી પુગ્ગલો. ચક્ખુમા પુરિસો વિય દિબ્બચક્ખુકો ભગવા. યથા સો પુરિસો મગ્ગારુળ્હં દિસ્વા વિજાનાતિ ‘‘અયં ઇમિના મગ્ગેન ગન્ત્વા અઙ્ગારકાસુયં પતિસ્સતી’’તિ, એવમેવં ભગવા પાણાતિપાતાદીસુ યંકિઞ્ચિ કમ્મં આયૂહન્તં એવં જાનાતિ ‘‘અયં ઇમં કમ્મં કત્વા નિરયે નિબ્બત્તિસ્સત્તી’’તિ. યથા સો પુરિસો અપરભાગે તં અઙ્ગારકાસુયા પતિતં પસ્સતિ, એવમેવ ભગવા અપરભાગે ‘‘સો પુરિસો તં કમ્મં કત્વા કુહિં નિબ્બત્તો’’તિ આલોકં વડ્ઢેત્વા દિબ્બચક્ખુના ઓલોકેન્તો નિરયે નિબ્બત્તં પસ્સતિ પઞ્ચવિધબન્ધનાદિમહાદુક્ખં અનુભવન્તં. તત્થ કિઞ્ચાપિ તસ્સ કમ્માયૂહનકાલે અઞ્ઞો વણ્ણો, નિરયે નિબ્બત્તસ્સ અઞ્ઞો. અથાપિ ‘‘સો સત્તો તં કમ્મં કત્વા કત્થ નિબ્બત્તો’’તિ ઓલોકેન્તસ્સ અનેકસહસ્સાનં સત્તાનં મજ્ઝે ઠિતોપિ ‘‘અયં સો’’તિ સોયેવ સત્તો આપાથં આગચ્છતિ, ‘‘દિબ્બચક્ખુબલં નામ એત’’ન્તિ વદન્તિ.

દુતિયઉપમાયં યસ્મા અઙ્ગારકાસુયં વિય ગૂથકૂપે પરિળાહો નત્થિ, તસ્મા ‘‘એકન્તદુક્ખા’’તિ અવત્વા ‘‘દુક્ખા’’તિઆદિમાહ. એત્થાપિ પુરિમનયેનેવ ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં . ઇમમ્પિ હિ પુગ્ગલં ભગવા હત્થિયોનિઆદીસુ યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્તં વધબન્ધનઆકડ્ઢનવિકડ્ઢનાદીહિ મહાદુક્ખં અનુભવમાનં પસ્સતિયેવ.

તતિયઉપમાયં **તનુપત્તપલાસો**તિ ન અબ્ભપટલં વિય તનુપણ્ણો, વિરળપણ્ણત્તં પનસ્સ સન્ધાય ઇદં વુત્તં. **કબરચ્છાયો**તિ વિરળચ્છાયો. **દુક્ખબહુલા**તિ પેત્તિવિસયસ્મિઞ્હિ દુક્ખમેવ બહુલં, સુખં પરિત્તં કદાચિ અનુભવિતબ્બં હોતિ, તસ્મા એવમાહ. એત્થાપિ પુરિમનયેનેવ ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં.

ચતુત્થઉપમાયં **બહલપત્તપલાસો**તિ નિરન્તરપણ્ણો પત્તસઞ્છન્નો. **સન્તચ્છાયો**તિ પાસાણચ્છત્તં વિય ઘનચ્છાયો. **સુખબહુલા વેદના**તિ મનુસ્સલોકે ખત્તિયકુલાદીસુ સુખબહુલા વેદના વેદયિતબ્બા હોતિ, તા વેદયમાનં નિપન્નં વા નિસિન્નં વા પસ્સામીતિ દસ્સેતિ. ઇધાપિ ઓપમ્મસંસન્દનં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

પઞ્ચમઉપમાયં **પાસાદો**તિ દીઘપાસાદો. **ઉલ્લિત્તાવલિત્ત**ન્તિ અન્તો ચેવ ઉલ્લિત્તં બહિ ચ અવલિત્તં. **ફુસિતગ્ગળ**ન્તિ દ્વારબાહાહિ સદ્ધિં સુપિહિતકવાટં. **ગોનકત્થતો**તિ ચતુરઙ્ગુલાધિકલોમેન કાળકોજવેન અત્થતો. **પટિકત્થતો**તિ ઉણ્ણામયેન સેતઅત્થરણેન અત્થતો. **પટલિકત્થતો**તિ ઘનપુપ્ફકેન ઉણ્ણામયઅત્થરણેન અત્થતો. **કદલિમિગપવરપચ્ચત્થરણો**તિ કદલિમિગચમ્મમયેન ઉત્તમપચ્ચત્થરણેન અત્થતો. તં કિર પચ્ચત્થરણં સેતવત્થસ્સ ઉપરિ કદલિમિગચમ્મં અત્થરિત્વા સિબ્બેત્વા કરોન્તિ. **સઉત્તરચ્છદો**તિ સહ ઉત્તરચ્છદેન, ઉત્તરિબદ્ધેન રત્તવિતાનેન સદ્ધિન્તિ અત્થો. **ઉભતોલોહિતકૂપધાનો**તિ સીસૂપધાનઞ્ચ પાદૂપધાનઞ્ચાતિ પલ્લઙ્કસ્સ ઉભતો ઠપિતલોહિતકૂપધાનો. ઇધાપિ ઉપમાસંસન્દનં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

અયં પનેત્થ અપરભાગયોજના, યથા સો પુરિસો મગ્ગારુળ્હમેવ જાનાતિ ''અયં એતેન મગ્ગેન ગન્ત્વા પાસાદં આરુય્હ કૂટાગારં પવિસિત્વા પલ્લઙ્કે નિસીદિસ્સતિ વા નિપજ્જિસ્સતિ વા''તિ, એવમેવં ભગવા દાનાદીસુ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂસુ યંકિઞ્ચિ કુસલકમ્મં આયૂહન્તંયેવ પુગ્ગલં દિસ્વા ''અયં ઇમં કત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિસ્સતી''તિ જાનાતિ. યથા સો પુરિસો અપરભાગે તં પાસાદં આરુય્હ કૂટાગારં પવિસિત્વા પલ્લઙ્કે નિસિન્નં વા નિપન્નં વા એકન્તસુખં નિરન્તરસુખં વેદનં વેદયમાનં પસ્સતિ, એવમેવં ભગવા અપરભાગે ''સો તં કલ્યાણં કત્વા કુહિં નિબ્બત્તો''તિ આલોકં વડ્ઢેત્વા દિબ્બચક્ખુના ઓલોકેન્તો દેવલોકે નિબ્બત્તં પસ્સતિ, નન્દનવનાદીસુ અચ્છરાસઙ્ઘપરિવુતં દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવમાનં.

ઞાણપ્પવત્તાકારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આસવક્ખયવારવણ્ણના

આસવક્ખયવારે ''દિબ્બેન ચક્ખુના''તિ અવત્વા ''તમેનં પસ્સામી''તિ વુત્તં. તં કસ્માતિ ચે? નિયમાભાવા. ઇમઞ્હિ પુગ્ગલં દિબ્બચક્ખુનાપિ પસ્સિસ્સતિ, ચેતોપરિયઞાણેનાપિ જાનિસ્સતિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેનપિ જાનિસ્સતિયેવ. **એકન્તસુખા વેદના**તિ ઇદં કિઞ્ચાપિ દેવલોકસુખેન સદ્ધિં બ્યઞ્જનતો એકં, અત્થતો પન નાના હોતિ. દેવલોકસુખઞ્હિ રાગપરિળાહાદીનં અત્થિતાય ન એકન્તેનેવ સુખં. નિબ્બાનસુખં પન સબ્બપરિળાહાનં વૂપસમાય સબ્બાકારેન એકન્તસુખં. ઉપમાયમ્પિ ''યથા પાસાદે એકન્તસુખા''તિ વુત્તં. તં મગ્ગપરિળાહસ્સ અવૂપસન્તતાય છાતજ્ઝત્તતાય પિપાસાભિભૂતતાય ચ ન એકન્તમેવ સુખં. વનસણ્ડે પન પોક્ખરણિયં ઓરુય્હ રજોજલ્લસ્સ પવાહિતત્તા મગ્ગદરથસ્સ વૂપસન્તતાય ભિસમૂલખાદનેન ચેવ મધુરોદકપાનેન ચ ખુપ્પિપાસાનં વિનીતતાય ઉદકસાટકં પરિવત્તેત્વા મટ્ઠદુકૂલં નિવાસેત્વા તણ્ડુલત્થવિકં ઉસ્સીસકે કત્વા ઉદકસાટકં પીળેત્વા હદયે ઠપેત્વા મન્દમન્દેન ચ વાતેન બીજયમાનસ્સ નિપન્નત્તા સબ્બાકારેન એકન્તસુખં હોતિ.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – પોક્ખરણી વિય હિ અરિયમગ્ગો દટ્ઠબ્બો. પોક્ખરણિમગ્ગો વિય પુબ્બભાગપટિપદા. મગ્ગારુળ્હો વિય પટિપદાસમઙ્ગીપુગ્ગલો. ચક્ખુમા પુરિસો વિય દિબ્બચક્ખુ ભગવા. વનસણ્ડો વિય નિબ્બાનં. યથા સો પુરિસો મગ્ગારુળ્હં દિસ્વાવ જાનાતિ ''અયં ઇમિના મગ્ગેન ગન્ત્વા પોક્ખરણિયં ન્હત્વા રમણીયે વનસણ્ડે રુક્ખમૂલે નિસીદિસ્સતિ વા નિપજ્જિસ્સતિ વા''તિ, એવમેવં ભગવા પટિપદં પૂરેન્તમેવ નામરૂપં પરિચ્છિન્દન્તમેવ પચ્ચયપરિગ્ગહં કરોન્તમેવ લક્ખણારમ્મણાય વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તમેવ જાનાતિ ''અયં ઇમં પટિપદં પૂરેત્વા સબ્બઆસવે ખેપેત્વા અનાસવં ચેતોવિમુત્તિં પઞ્ઞાવિમુત્તિન્તિ એવં વુત્તં ફલસમાપત્તિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સતી''તિ. યથા સો પુરિસો અપરભાગે તાયં પોક્ખરણિયં ન્હત્વા વનસણ્ડં પવિસિત્વા નિસિન્નં વા નિપન્નં વા એકન્તસુખં વેદનં વેદયમાનં પસ્સતિ, એવમેવ ભગવા અપરભાગે તં પુગ્ગલં પટિપદં પૂરેત્વા મગ્ગં ભાવેત્વા ફલં સચ્છિકત્વા નિરોધસયનવરગતં નિબ્બાનારમ્મણં ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા એકન્તસુખં વેદનં વેદયમાનં પસ્સતિ.

આસવક્ખયવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુક્કરકારિકાદિસુદ્ધિવણ્ણના

૧૫૫. ''અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, ચતુરઙ્ગસમન્નાગત''ન્તિ ઇદં કસ્મા આરદ્ધં? પાટિયેક્કં અનુસન્ધિવસેન આરદ્ધં. અયં કિર સુનક્ખત્તો દુક્કરકારિકાય સુદ્ધિ હોતીતિ એવં લદ્ધિકો. અથસ્સ ભગવા મયા એકસ્મિં અત્તભાવે ઠત્વા ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં દુક્કરં કતં, દુક્કરકારકો નામ મયા સદિસો નત્થિ. દુક્કરકારેન સુદ્ધિયા સતિ અહમેવ સુદ્ધો ભવેય્યન્તિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. અપિચ અયં સુનક્ખત્તો દુક્કરકારિકાય પસન્નો, સો ચસ્સ પસન્નભાવો, ''અદ્દસા ખો, ભગ્ગવ, સુનક્ખત્તો લિચ્છવિપુત્તો અચેલં કોરક્ખત્તિયં ચતુક્કુણ્ડિકં છમાનિકિણ્ણં ભક્ખસં મુખેન ખાદન્તં મુખેન ભુઞ્જન્તં. દિસ્વાનસ્સ એતદહોસિ 'સાધુ રૂપો વત, ભો, અયં સમણો ચતુક્કુણ્ડિકો છમાનિકિણ્ણં ભક્ખસં મુખેનેવ ખાદતિ, મુખેનેવ ભુઞ્જતી'''તિ એવમાદિના **પાથિકસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૩.૭) આગતનયેન વેદિતબ્બો.

અથ ભગવા અયં દુક્કરકારિકાય પસન્નો, મયા ચ એતસ્મિં અત્તભાવે ઠત્વા ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં દુક્કરં કતં, દુક્કરકારે પસીદન્તેનાપિ અનેન મયિ પસીદિતબ્બં સિયા, સોપિસ્સ પસાદો મયિ નત્થીતિ દસ્સેન્તો ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્ર **બ્રહ્મચરિયન્તિ** દાનમ્પિ વેય્યાવચ્ચમ્પિ સિક્ખાપદમ્પિ બ્રહ્મવિહારાપિ ધમ્મદેસનાપિ મેથુનવિરતિપિ સદારસન્તોસોપિ ઉપોસથોપિ અરિયમગ્ગોપિ સકલસાસનમ્પિ અજ્ઝાસયોપિ વીરિયમ્પિ વુચ્ચતિ.

''કિં તે વતં કિં પન બ્રહ્મચરિયં,
કિસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ તે નાગ મહાવિમાનં.

અહઞ્ચ ભરિયા ચ મનુસ્સલોકે,
સદ્ધા ઉભો દાનપતી અહુમ્હા;

ઓપાનભૂતં મે ઘરં તદાસિ,
સન્તપ્પિતા સમણબ્રાહ્મણા ચ.

તં મે વતં તં પન બ્રહ્મચરિયં,
તસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધી જુતી બલવીરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ મે ધીર મહાવિમાન''ન્તિ. (જા॰ ૨.૨૨.૧૫૯૨, ૧૫૯૩, ૧૫૯૫) –

ઇમસ્મિઞ્હિ પુણ્ણકજાતકે દાનં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં.

''કેન પાણિ કામદદો, કેન પાણિ મધુસ્સવો;
કેન તે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતિ.

તેન પાણિ કામદદો, તેન પાણિ મધુસ્સવો;
તેન મે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતી''તિ. (પે॰ વ॰ ૨૭૫) –

ઇમસ્મિં અઙ્કુરપેતવત્થુસ્મિં વેય્યાવચ્ચં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ''એવં ખો તં, ભિક્ખવે, તિત્તિરિયં નામ બ્રહ્મચરિયં અહોસી''તિ (ચૂળવ॰ ૩૧૧) ઇમસ્મિં તિત્તિરજાતકે પઞ્ચસિક્ખાપદં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ''તં ખો પન મે પઞ્ચસિખ બ્રહ્મચરિયં નેવ નિબ્બિદાય ન વિરાગાય ન નિરોધાય, યાવદેવ બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) ઇમસ્મિં **મહાગોવિન્દસુત્તે** બ્રહ્મવિહારા બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં. ''એકસ્મિં બ્રહ્મચરિયસ્મિં, સહસ્સં મચ્ચુહાયિન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૪) એત્થ ધમ્મદેસના બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તા. ''પરે અબ્રહ્મચારી ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ બ્રહ્મચારી ભવિસ્સામા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩) સલ્લેખસુત્તે મેથુનવિરતિ બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તા.

''મયઞ્ચ ભરિયા નાતિક્કમામ,
અમ્હે ચ ભરિયા નાતિક્કમન્તિ;
અઞ્ઞત્ર તાહિ બ્રહ્મચરિયં ચરામ,
તસ્મા હિ અમ્હં દહરા ન મીયરે''તિ. (જા॰ ૧.૧૦.૯૭) –

મહાધમ્મપાલજાતકે સદારસન્તોસો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો.

''હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી''તિ. (જા॰ ૧.૮.૭૫) –

એવં નિમિજાતકે અત્તદમનવસેન કતો અટ્ઠઙ્ગિકો ઉપોસથો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ''ઇદં ખો પન મે, પઞ્ચસિખ, બ્રહ્મચરિયં એકન્તનિબ્બિદાય વિરાગાય...પે॰... અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨૯) **મહાગોવિન્દસુત્ત**સ્મિઞ્ઞેવ અરિયમગ્ગો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ''તયિદં બ્રહ્મચરિયં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચ વિત્થારિકં બાહુજઞ્ઞં પુથુભૂતં યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૪) પાસાદિકસુત્તે સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સાસનં બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તં.

‘‘અપિ અતરમાનાનં, ફલાસાવ સમિજ્ઝતિ;
વિપક્કબ્રહ્મચરિયોસ્મિ, એવં જાનાહિ ગામણી’’તિ. (જા॰ ૧.૧.૮) –

એત્થ અજ્ઝાસયો બ્રહ્મચરિયન્તિ વુત્તો. ઇધ પન વીરિયં **બ્રહ્મચરિયન્તિ** અધિપ્પેતં. વીરિયબ્રહ્મચરિયસ્સ હિ ઇદમેવ સુત્તં. તદેતં એકસ્મિં અત્તભાવે ચતુબ્બિધસ્સ દુક્કરસ્સ કતત્તા ચતુરઙ્ગસમન્નાગતન્તિ વુત્તં.

તપસ્સી સુદં હોમીતિ સુદન્તિ નિપાતમત્તં, તપનિસ્સિતકો હોમીતિ અત્થો. **પરમતપસ્સીતિ** પરમો તપસ્સી, તપનિસ્સિતકાનં ઉત્તમો. **લૂખો સુદં હોમીતિ** લૂખો હોમિ. **જેગુચ્છીતિ** પાપજેગુચ્છિકો. **પવિવિત્તો સુદં હોમીતિ** પવિવિત્તો અહં હોમિ. **તત્રાસ્સુ મે ઇદં, સારિપુત્તાતિ** તત્ર ચતુરઙ્ગે બ્રહ્મચરિયે ઇદં મમ તપસ્સિતાય હોતિ, તપનિસ્સિતકભાવે મય્હં ઇદં અચેલકાદિતપસ્સિતકત્તં હોતીતિ દસ્સેતિ.

તત્થ **અચેલકોતિ** નિચ્ચેલો નગ્ગો. **મુત્તાચારોતિ** વિસટ્ઠાચારો, ઉચ્ચારકમ્માદીસુ લોકિયકુલપુત્તાચારેન વિરહિતો, ઠિતકોવ ઉચ્ચારં કરોમિ, પસ્સાવં કરોમિ, ખાદામિ ભુઞ્જામિ ચ. **હત્થાપલેખનોતિ** હત્થે પિણ્ડમ્હિ ઠિતે જિવ્હાય હત્થં અપલિખામિ, ઉચ્ચારં વા કત્વા હત્થસ્મિંયેવ દણ્ડકસઞ્ઞી હુત્વા હત્થેન અપલિખામીતિ દસ્સેતિ. તે કિર દણ્ડકં સત્તોતિ પઞ્ઞપેન્તિ, તસ્મા તેસં પટિપદં પૂરેન્તો એવમકાસિ. ભિક્ખાગહણત્થં એહિ ભદન્તેતિ વુત્તો ન એતીતિ **ન એહિભદન્તિકો**. તેન હિ તિટ્ઠ ભદન્તેતિ વુત્તોપિ ન તિટ્ઠતીતિ **ન તિટ્ઠભદન્તિકો**. તદુભયમ્પિ તિત્થિયા એવં એતસ્સ વચનં કતં ભવિસ્સતીતિ ન કરોન્તિ. અહમ્પિ એવં અકાસિન્તિ દસ્સેતિ. **અભિહટન્તિ** પુરેતરં ગહેત્વા આહટં ભિક્ખં. **ઉદ્દિસ્સકતન્તિ** ઇદં તુમ્હે ઉદ્દિસ્સ કતન્તિ એવં આરોચિતભિક્ખં. **ન નિમન્તનન્તિ** અસુકં નામ કુલં વા વીથિં વા ગામં વા પવિસેય્યાથાતિ એવં નિમન્તિતભિક્ખમ્પિ ન સાદિયામિ ન ગણ્હામિ.

ન કુમ્ભિમુખાતિ કુમ્ભિતો ઉદ્ધરિત્વા દિય્યમાનં ભિક્ખં ન ગણ્હામિ. **ન કળોપિમુખાતિ** કળોપીતિ ઉક્ખલિ વા પચ્છિ વા. તતોપિ ન ગણ્હામિ. કસ્મા? કુમ્ભિકળોપિયો મં નિસ્સાય કટચ્છુના પહારં લભન્તીતિ. **ન એળકમન્તરન્તિ** ઉમ્મારં અન્તરં કત્વા દિય્યમાનં ન ગણ્હામિ. કસ્મા? અયં મં નિસ્સાય અન્તરકરણં લભતીતિ. દણ્ડમુસલેસુપિ એસેવ નયો. **ન દ્વિન્નન્તિ** દ્વીસુ ભુઞ્જમાનેસુ એકસ્મિં ઉટ્ઠાય દેન્તે ન ગણ્હામિ. કસ્મા? કબળન્તરાયો હોતીતિ. **ન ગબ્ભિનિયાતિ**આદીસુ પન ગબ્ભિનિયા કુચ્છિયં દારકો કિલમતિ, પાયન્તિયા દારકસ્સ ખીરન્તરાયો હોતિ, પુરિસન્તરગતાય રતિઅન્તરાયો હોતીતિ ન ગણ્હામિ. **ન સંકિત્તીસૂતિ** સંકિત્તેત્વા કતભત્તેસુ. દુબ્ભિક્ખસમયે કિર અચેલકસાવકા અચેલકાનં અત્થાય તતો તતો તણ્ડુલાદીનિ સમાદપેત્વા ભત્તં પચન્તિ. ઉક્કટ્ઠાચેલકો તતોપિ ન પટિગ્ગણ્હાતિ.

ન યત્થ સાતિ યત્થ સુનખો પિણ્ડં લભિસ્સામીતિ ઉપટ્ઠિતો હોતિ, તત્થ તસ્સ અદત્વા આહટં ન ગણ્હામિ. કસ્મા? એતસ્સ પિણ્ડન્તરાયો હોતીતિ. **સણ્ડસણ્ડચારિનીતિ** સમૂહસમૂહચારિની, સચે હિ અચેલકં દિસ્વા ઇમસ્સ ભિક્ખં દસ્સામાતિ માનુસકા ભત્તગેહં પવિસન્તિ. તેસુ ચ પવિસન્તેસુ કળોપિમુખાદીસુ નિલીના મક્ખિકા ઉપ્પતિત્વા સણ્ડસણ્ડા ચરન્તિ. તતો આહટં ભિક્ખં ન ગણ્હામિ. કસ્મા? મં નિસ્સાય મક્ખિકાનં ગોચરન્તરાયો જાતોતિ, અહમ્પિ તથા અકાસિં. **ન થુસોદકન્તિ** સબ્બસસ્સસમ્ભારેહિ કતં લોણસોવીરકં. એત્થ ચ સુરાપાનમેવ સાવજ્જં, અયં પન સબ્બેસુપિ સાવજ્જસઞ્ઞી.

એકાગારિકોતિ યો એકસ્મિંયેવ ગેહે ભિક્ખં લભિત્વા નિવત્તતિ. **એકાલોપિકોતિ** યો એકેનેવ આલોપેન યાપેતિ. **દ્વાગારિકાદીસુપિ** એસેવ નયો. **એકિસ્સાપિ દત્તિયાતિ** એકાય દત્તિયા. **દત્તિ** નામ એકા ખુદ્દકપાતિ હોતિ,

યત્થ અગ્ગિભિક્ખં પક્ખિપિત્વા ઠપેન્તિ. **એકાહિક**ન્તિ એકદિવસન્તરિકં. **અદ્ધમાસિક**ન્તિ અદ્ધમાસન્તરિકં. **પરિયાયભત્તભોજન**ન્તિ વારભત્તભોજનં. એકાહવારેન દ્વીહવારેન સત્તાહવારેન અડ્ઢમાસવારેનાતિ એવં દિવસવારેન આભતં ભત્તભોજનં.

સાકભક્ખોતિ અલ્લસાકભક્ખો. **સામાકભક્ખો**તિ સામાકતણ્ડુલભક્ખો. **નીવારાદીસુ નીવારા** નામ તાવ અરઞ્ઞે સયંજાતવીહિજાતિ. **દદ્દુલ**ન્તિ ચમ્મકારેહિ ચમ્મં લિખિત્વા છડ્ડિતકસટં. **હટં** વુચ્ચતિ સિલેસોપિ સેવાલોપિ કણિકારાદિરુક્ખનિય્યાસોપિ. **કણ**ન્તિ કુણ્ડકં . **આચામો**તિ ભત્તઉક્ખલિકાય લગ્ગો ઝામઓદનો, તં છડ્ડિતટ્ઠાને ગહેત્વા ખાદતિ. ''ઓદનકઞ્જિય''ન્તિપિ વદન્તિ. **પિઞ્ઞાકા**દયો પાકટા એવ. **પવત્તફલભોજી**તિ પતિતફલભોજી.

સાણાનીતિ સાણવાકચોળાનિ. **મસાણાની**તિ મિસ્સકચોળાનિ. **છવદુસ્સાની**તિ મતસરીરતો છડ્ડિતવત્થાનિ. એરકતિણાદીનિ વા ગન્થેત્વા કતનિવાસનાનિ. **પંસુકૂલાની**તિ પથવિયં છડ્ડિતનન્તકાનિ. **તિરિતાની**તિ રુક્ખત્તચવત્થાનિ. **અજિન**ન્તિ અજિનમિગચમ્મં. **અજિનક્ખિપ**ન્તિ તદેવ મજ્ઝે ફાલિતં. સખુરકન્તિપિ વદન્તિ. **કુસચીર**ન્તિ કુસતિણં ગન્થેત્વા કતચીરં. **વાકચીરફલકચીરેસુ**પિ એસેવ નયો. **કેસકમ્બલ**ન્તિ મનુસ્સકેસેહિ કતકમ્બલં. યં સન્ધાય વુત્તં ''યાનિ કાનિચિ, ભિક્ખવે, તન્તાવુતાનં વત્થાનં, કેસકમ્બલો તેસં પટિકુટ્ઠો અક્ખાયતિ. કેસકમ્બલો, ભિક્ખવે, સીતે સીતો, ઉણ્હે ઉણ્હો, દુબ્બણ્ણો દુગ્ગન્ધો દુક્ખસમ્ફસ્સો''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૮). **વાલકમ્બલ**ન્તિ અસ્સવાલાદીહિ કતકમ્બલં. **ઉલૂકપક્ખક**ન્તિ ઉલૂકપત્તાનિ ગન્થેત્વા કતનિવાસનં. **ઉબ્ભટ્ઠકો**તિ ઉદ્ધં ઠિતકો. **ઉક્કુટિકપ્પધાનમનુયુત્તો**તિ ઉક્કુટિકવીરિયં અનુયુત્તો, ગચ્છન્તોપિ ઉક્કુટિકોવ હુત્વા ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા ગચ્છતિ. **કણ્ટકાપસ્સયિકો**તિ અયકણ્ટકે વા પકતિકણ્ટકે વા ભૂમિયં કોટ્ટેત્વા તત્થ ચમ્મં અત્થરિત્વા ઠાનચઙ્કમાદીનિ કરોમીતિ દસ્સેતિ. **સેય્ય**ન્તિ સયન્તોપિ તત્થેવ સેય્યં કપ્પેમિ. સાયં તતિયમસ્સાતિ **સાયતતિયકં**. પાતો મજ્ઝન્હિકે સાયન્તિ દિવસસ્સ તિક્ખત્તું પાપં પવાહેસ્સામીતિ ઉદકોરોહનાનુયોગં અનુયુત્તો વિહરામીતિ દસ્સેતિ.

૧૫૬. નેકવસ્સગણિકન્તિ નેકવસ્સગણસઞ્ઞાતં. **રજોજલ્લ**ન્તિ રજમલં, ઇદં અત્તનો રજોજલ્લકવતસમાદાનકાલં સન્ધાય વદતિ. **જેગુચ્છિસ્મિ**ન્તિ પાપજિગુચ્છનભાવે. **યાવ ઉદકબિન્દુમ્હિપી**તિ યાવ ઉદકથેવકેપિ મમ દયા પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ, કો પન વાદો અઞ્ઞેસુ સક્ખરકઠલદણ્ડકવાલિકાદીસુ. તે કિર ઉદકબિન્દું ચ એતે ચ સક્ખરકઠલાદયો ખુદ્દકપાણાતિ પઞ્ઞપેન્તિ. તેનાહ ''યાવ ઉદકબિન્દુમ્હિપિ મે દયા પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતી''તિ. ઉદકબિન્દુમ્પિ ન હનામિ ન વિનાસેમિ, કિં કારણા. **માહં ખુદ્દકે પાણે વિસમગતે સઙ્ઘાતં આપાદેસિ**ન્તિ. નિન્નથલતિણગ્ગરુક્ખસાખાદીસુ વિસમટ્ઠાને ગતે ઉદકબિન્દુસઙ્ખાતે ખુદ્દકપાણે સઙ્ઘાતં વધં મા આપાદેસિન્તિ. એતમત્થં ''સતોવ અભિક્કમામી''તિ દસ્સેતિ. અચેલકેસુ કિર ભૂમિં અક્કન્તકાલતો પભુતિ સીલવા નામ નત્થિ. ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તાપિ દુસ્સીલાવ હુત્વા ગચ્છન્તિ, ઉપટ્ઠાકાનં ગેહે ભુઞ્જન્તાપિ દુસ્સીલાવ હુત્વા ભુઞ્જન્તિ. આગચ્છન્તાપિ દુસ્સીલાવ હુત્વા આગચ્છન્તિ. યદા પન મોરપિઞ્છેન ફલકં સમ્મજ્જિત્વા સીલં અધિટ્ઠાય નિસીદન્તિ, તદા સીલવન્તા નામ હોન્તિ.

વનકમ્મિકન્તિ કન્દમૂલફલાફલાદીનં અત્થાય વને વિચરન્તં. **વનેન વન**ન્તિ વનતો વનં, એસ નયો સબ્બત્થ. **સંપતામી**તિ ગચ્છામિ. **આરઞ્ઞકો**તિ અરઞ્ઞે જાતવુદ્ધો, ઇદં અત્તનો આજીવકકાલં સન્ધાય વદતિ. બોધિસત્તો કિર પાસણ્ડપરિગ્ગણ્હણત્થાય તં પબ્બજ્જં પબ્બજિ, નિરત્થકભાવં પન ઞત્વાપિ ન ઉપ્પબ્બજ્જિતો,

બોધિસત્તા હિ યં યં ઠાનં ઉપેન્તિ, તતો અનિવત્તિતધમ્મા હોન્તિ, પબ્બજિત્વા પન મા મં કોચિ અદ્દસાતિ તતોવ અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો. તેનેવાહ ‘‘મા મં તે અદ્દસંસુ અહઞ્ચ મા તે અદ્દસ’’ન્તિ.

ગોટ્ઠાતિ ગોવજા. **પટ્ઠિતગાવો**તિ નિક્ખન્તગાવો. **તત્થ ચતુક્કુણ્ડિકો**તિ વનન્તેયેવ ઠિતો ગોપાલકાનં ગાવીહિ સદ્ધિં અપગતભાવં દિસ્વા દ્વે હત્થે દ્વે ચ જણ્ણુકાનિ ભૂમિયં ઠપેત્વા એવં ચતુક્કુણ્ડિકો ઉપસઙ્કમિત્વાતિ અત્થો. **તાનિ સુદં આહારેમી**તિ મહલ્લકવચ્છકાનં ગોમયાનિ કસટાનિ નિરોજાનિ હોન્તિ, તસ્મા તાનિ વજ્જેત્વા યાનિ તરુણવચ્છકાનં ખીરપાનેનેવ વડ્ઢન્તાનં સઓજાનિ ગોમયાનિ તાનિ કુચ્છિપૂરં ખાદિત્વા પુન વનસણ્ડમેવ પવિસતિ. તં સન્ધાયાહ ‘‘તાનિ સુદં આહારેમી’’તિ. **યાવકીવઞ્ચ મે**તિ યત્તકં કાલં મમ સકં મુત્તકરીસં અપરિક્ખીણં હોતિ. યાવ મે દ્વારવળઞ્જો પવત્તિત્થ, તાવ તદેવ આહારેમીતિ અત્થો. કાલે પન ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે પરિક્ખીણમંસલોહિતો ઉપચ્છિન્નદ્વારવળઞ્જો વચ્છકાનં ગોમયાનિ આહારેમિ. **મહાવિકટભોજનસ્મિ**ન્તિ મહન્તે વિકટભોજને, અપકતિભોજનેતિ અત્થો.

૧૫૭. તત્રાસ્સુદં, સારિપુત્ત, ભિંસનકસ્સ વનસણ્ડસ્સ ભિંસનકતસ્મિં હોતીતિ. **તત્રા**તિ પુરિમવચનાપેક્ખનં. **સુદ**ન્તિ પદપૂરણમત્તે નિપાતો. **સારિપુત્તા**તિ આલપનં. અયં પનેત્થ અત્થયોજના – **તત્રા**તિ યં વુત્તં અઞ્ઞતરં ભિંસનકં વનસણ્ડન્તિ, તત્ર યો સો ભિંસનકો વનસણ્ડો વુત્તો, તસ્સ ભિંસનકસ્સ વનસણ્ડસ્સ ભિંસનકતસ્મિં હોતિ, ભિંસનકકિરિયાય હોતીતિ અત્થો. કિં હોતિ? ઇદં હોતિ, યો કોચિ અવીતરાગો…પે॰… લોમાનિ હંસન્તીતિ.

અથ વા **તત્રા**તિ સામિઅત્થે ભુમ્મં. સુ ઇતિ નિપાતો. કિં સુ નામ તે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણાતિઆદીસુ વિય. **ઇદ**ન્તિ અધિપ્પેતમત્થં પચ્ચક્ખં વિય કત્વા દસ્સનવચનં. **સુદ**ન્તિ સુ ઇદં, સન્ધિવસેન ઇકારલોપો વેદિતબ્બો. ચક્ખુન્દ્રિયં ઇત્થિન્દ્રિયં અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયં કિં સૂધવિત્તન્તિઆદીસુ વિય. અયં પનેત્થ અત્થયોજના, તસ્સ, સારિપુત્ત, ભિંસનકસ્સ વનસણ્ડસ્સ ભિંસનકતસ્મિં ઇદંસુ હોતીતિ. **ભિંસનકતસ્મિ**ન્તિ ભિંસનકભાવેતિ અત્થો. એકસ્સ તકારસ્સ લોપો દટ્ઠબ્બો. ‘‘ભિંસનકત્તસ્મિ’’ન્તિયેવ વા પાઠો , ભિંસનકતાય ઇતિ વા વત્તબ્બે લિઙ્ગવિપલ્લાસો કતો, નિમિત્તત્થે ચેતં ભુમ્મવચનં. તસ્મા એવં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો, ભિંસનકભાવે ઇદંસુ હોતિ, ભિંસનકભાવનિમિત્તં ભિંસનકભાવહેતુ, ભિંસનકભાવપચ્ચયા ઇદંસુ હોતિ. યો કોચિ અવીતરાગો તં વનસણ્ડં પવિસતિ. યેભુય્યેન લોમાનિ હંસન્તિ બહુતરાનિ લોમાનિ હંસન્તિ, ઉદ્ધં મુખાનિ સૂચિસદિસાનિ કણ્ટકસદિસાનિ ચ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ, અપ્પાનિ ન હંસન્તિ, બહુતરાનં વા સત્તાનં હંસન્તિ, અપ્પકાનં અતિસૂરપુરિસાનં ન હંસન્તીતિ.

અન્તરટ્ઠકાતિ માઘમાસસ્સ અવસાને ચતસ્સો, ફગ્ગુણમાસસ્સ આદિમ્હિ ચતસ્સોતિ એવં ઉભિન્નં અન્તરે અટ્ઠરત્તિ. **અબ્ભોકાસે**તિ મહાસત્તો હિમપાતસમયે રત્તિં અબ્ભોકાસે વિહરતિ, અથસ્સ લોમકૂપેસુ આવુતમુત્તા વિય હિમબિન્દૂનિ તિટ્ઠન્તિ, સરીરં સેતદુકૂલપારુતં વિય હોતિ. **દિવા વનસણ્ડે**તિ દિવા હિમબિન્દૂસુ સૂરિયાતપસમ્ફસ્સેન વિગતેસુ અસ્સાસોપિ ભવેય્ય, અયં પન સૂરિયે ઉગ્ગચ્છન્તેયેવ વનસણ્ડં પવિસતિ, તત્રાપિસ્સ સૂરિયાતપેન પઞ્ઘરન્તં હિમં સરીરેયેવ પતતિ. **દિવા અબ્ભોકાસે વિહરામિ રત્તિં વનસણ્ડે**તિ ગિમ્હકાલે કિરેસ દિવા અબ્ભોકાસે વિહાસિ, તેનસ્સ કચ્છેહિ સેદધારા મુચ્ચિંસુ, રત્તિં અસ્સાસો ભવેય્ય, અયં પન સૂરિયે અત્થં ગચ્છન્તેયેવ વનસણ્ડં પવિસતિ. અથસ્સ દિવા ગહિતઉસ્મે વનસણ્ડે અઙ્ગારકાસુયં પક્ખિત્તો વિય અત્તભાવો પરિદય્હિત્થ. **અનચ્છરિયા**તિ અનુઅચ્છરિયા. **પટિભાસી**તિ ઉપટ્ઠાસિ.

સોતત્તોતિ દિવા આતપેન રત્તિં વનઉસ્માય સુતત્તો. **સોસિન્નો**તિ રત્તિં હિમેન દિવા હિમોદકેન સુટ્ઠુ તિન્તો. **ભિંસનકે**તિ ભયજનકે. **નગ્ગો**તિ નિચ્ચેલો. નિવાસનપારુપને હિ સતિ સીતં વા ઉણ્હં વા ન અતિબાધેય્ય, તમ્પિ મે નત્થીતિ દસ્સેતિ. **ન ચગ્ગિમાસિનો**તિ અગ્ગિમ્પિ ન ઉપગતો. **એસનાપસુતો**તિ સુદ્ધિએસનત્થાય પસુતો, પયુત્તો. **મુની**તિ, તદા અત્તાનં મુનીતિ કત્વા કથેતિ.

છવટ્ઠિકાનીતિ ઉપડ્ઢદડ્ઢાનિ અટ્ઠીનિ. **ઉપધાયા**તિ યથા સીસૂપધાનઞ્ચ પાદૂપધાનઞ્ચ પઞ્ઞાયતિ, એવં સન્થરિત્વા તત્થ સેય્યં કપ્પેમીતિ દસ્સેતિ. **ગામણ્ડલા**તિ ગોપાલદારકા. તે કિર બોધિસત્તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, સુમેધ, ત્વં ઇમસ્મિં ઠાને કસ્મા નિસિન્નો, કથેહીતિ વદન્તિ. બોધિસત્તો અધોમુખો નિસીદતિ, ન કથેતિ. અથ નં તે અકથેતું ન દસ્સામાતિ પરિવારેત્વા **ઓટ્ઠુભન્તિ** સરીરે ખેળં પાતેન્તિ. બોધિસત્તો એવમ્પિ ન કથેતિ. અથ નં ત્વં ન કથેસીતિ **ઓમુત્તેન્તિ** પસ્સાવમસ્સ ઉપરિ વિસ્સજ્જેન્તિ. બોધિસત્તો એવમ્પિ ન કથેતિયેવ. તતો નં કથેહિ કથેહીતિ પંસુકેન ઓકિરન્તિ. બોધિસત્તો એવમ્પિ ન કથેતિયેવ. અથસ્સ ન કથેસીતિ દણ્ડકસલાકા ગહેત્વા કણ્ણસોતેસુ પવેસેન્તિ. બોધિસત્તો દુક્ખા તિબ્બા કટુકા વેદના અધિવાસેન્તો કસ્સચિ કિઞ્ચિ ન કરિસ્સામીતિ મતકો વિય અચ્છતિ. તેનાહ ‘‘ન ખો પનાહં, સારિપુત્ત, અભિજાનામિ તેસુ પાપકં ચિત્તં ઉપ્પાદેતા’’તિ. ન મયા તેસુ પાપકં ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદિતન્તિ અત્થો. **ઉપેક્ખાવિહારસ્મિં હોતી**તિ ઉપેક્ખાવિહારો હોતિ. વિહારો એવ હિ વિહારસ્મિન્તિ વુત્તો. તેનેવ ચ ‘‘ઇદંસુ મે’’તિ એત્થાપિ અયંસુ મેતિ એવં અત્થો વેદિતબ્બો. ઇમિના નયેન અઞ્ઞાનિપિ એવરૂપાનિ પદાનિ વેદિતબ્બાનિ. ઇમિના ઇતો એકનવુતિકપ્પે પૂરિતં ઉપેક્ખાવિહારં દસ્સેતિ. યં સન્ધાયાહ –

‘‘સુખપત્તો ન રજ્જામિ, દુક્ખે ન હોમિ દુમ્મનો;
સબ્બત્થ તુલિતો હોમિ, એસા મે ઉપેક્ખાપારમી’’તિ.

દુક્કરકારિકાદિસુદ્ધિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આહારસુદ્ધિવણ્ણના

૧૫૮. **આહારેન સુદ્ધી**તિ કોલાદિના એકચ્ચેન પરિત્તકઆહારેન સક્કા સુજ્ઝિતુન્તિ એવંદિટ્ઠિનો હોન્તિ. **એવમાહંસૂ**તિ એવં વદન્તિ. **કોલેહી**તિ પદરેહિ. **કોલોદક**ન્તિ કોલાનિ મદ્દિત્વા કતપાનકં. **કોલવિકતિ**ન્તિ કોલસાળવકોલપૂવકોલગુળાદિકોલવિકારં. **એતપરમો**તિ એતં પમાણં પરમં અસ્સાતિ એતપરમો. તદા એકનવુતિકપ્પમત્થકે પન ન બેલુવપક્કતાલપક્કપમાણો કોલો હોતિ, યં એતરહિ કોલસ્સ પમાણં, એત્તકોવ હોતીતિ અત્થો.

૧૫૯. **અધિમત્તકસિમાન**ન્તિ અતિવિય કિસભાવં. **આસીતિકપબ્બાનિ વા કાળપબ્બાનિ વા**તિ યથા આસીતિકવલ્લિયા વા કાળવલ્લિયા વા સન્ધિટ્ઠાનેસુ મિલાયિત્વા મજ્ઝે ઉન્નતુન્નતાનિ હોન્તિ, એવં મય્હં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ હોન્તીતિ દસ્સેતિ. **ઓટ્ઠપદ**ન્તિ યથા ઓટ્ઠસ્સ પદં મજ્ઝે ગમ્ભીરં હોતિ, એવમેવં બોધિસત્તસ્સ મિલાતે મંસલોહિતે વચ્ચદ્વારસ્સ અન્તોપવિટ્ઠત્તા આનિસદં મજ્ઝે ગમ્ભીરં હોતિ. અથસ્સ ભૂમિયં નિસિન્નટ્ઠાનં સરપોઙ્ખેન અક્કન્તં વિય મજ્ઝે ઉન્નતં હોતિ. **વટ્ટનાવળી**તિ યથા રજ્જુયા આવુનિત્વા કતા વટ્ટનાવળી વટ્ટનાનં અન્તરન્તરા નિન્ના હોતિ, વટ્ટનટ્ઠાનેસુ ઉન્નતા, એવં પિટ્ઠિકણ્ટકો ઉન્નતાવનતો હોતિ, **જરસાલાય ગોપાનસિયો**તિ જિણ્ણસાલાય ગોપાનસિયો, તા વંસતો મુચ્ચિત્વા મણ્ડલે પતિટ્ઠહન્તિ, મણ્ડલતો મુચ્ચિત્વા ભૂમિયન્તિ; એવં એકા

ઉપરિ હોતિ, એકા હેટ્ઠાતિ ઓલુગ્ગવિલુગ્ગા ભવન્તિ. બોધિસત્તસ્સ પન ન એવં ફાસુળિયો, તસ્સ હિ લોહિતે છિન્ને મંસે મિલાતે ફાસુળન્તરેહિ ચમ્માનિ હેટ્ઠા ઓતિણ્ણાનિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

ઓક્ખાયિકાતિ હેટ્ઠા અનુપવિટ્ઠા. તસ્સ કિર લોહિતે છિન્ને મંસે મિલાતે અક્ખિઆવાટકા મત્થલુઙ્ગં આહચ્ચ અટ્ઠંસુ, તેનસ્સ એવરૂપા અક્ખિતારકા અહેસું. **આમકચ્છિન્નો**તિ અતિતરુણકાલે છિન્નો, સો હિ વાતાતપેન સંકુસતિ ચેવ મિલાયતિ ચ. **યાવસ્સુ મે, સારિપુત્તા**તિ, સારિપુત્ત, મય્હં ઉદરચ્છવિ યાવ પિટ્ઠિકણ્ટકં અલ્લીના હોતિ. અથ વા યાવસ્સુ મે, સારિપુત્ત, ભારિયભારિયા અહોસિ દુક્કરકારિકા, મય્હં ઉદરચ્છવિ યાવ પિટ્ઠિકણ્ટકં અલ્લીના અહોસીતિ એવમેત્થ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **પિટ્ઠિકણ્ટકંયેવ પરિગ્ગણ્હામી**તિ સહઉદરચ્છવિં ગણ્હામિ. **ઉદરચ્છવિંયેવ પરિગ્ગણ્હામી**તિ સહપિટ્ઠિકણ્ટકં ગણ્હામિ. **અવકુજ્જો પપતામી**તિ તસ્સ હિ ઉચ્ચારપસ્સાવત્થાય નિસિન્નસ્સ પસ્સાવો નેવ નિક્ખમતિ, વચ્ચં પન એકં દ્વે કટકટ્ઠિમત્તં નિક્ખમતિ. બલવદુક્ખં ઉપ્પાદેતિ. સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, તત્થેવ અવકુજ્જો ભૂમિયં પતતિ. તેનાહ ''અવકુજ્જો પપતામી''તિ. **તમેવ કાય**ન્તિ તં એકનવુતિકપ્પમત્થકે કાયં. મહાસચ્ચકસુત્તે પન પચ્છિમભવિકકાયં સન્ધાય ઇમમેવ કાયન્તિ આહ. **પૂતિમૂલાની**તિ મંસે વા લોહિતે વા સતિ તિટ્ઠન્તિ. તસ્સ પન અભાવે ચમ્મખણ્ડે લોમાનિ વિય હત્થેયેવ લગ્ગન્તિ, તં સન્ધાયાહ ''પૂતિમૂલાનિ લોમાનિ કાયસ્મા પતન્તી''તિ.

અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસન્તિ અરિયભાવં કાતું સમત્થં લોકુત્તરમગ્ગં. **ઇમિસ્સાયેવ અરિયાય પઞ્ઞાયા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય અનધિગમા. **યાયં અરિયા**તિ યા અયં મગ્ગપઞ્ઞા અધિગતા. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા એતરહિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય અધિગતત્તા મગ્ગપઞ્ઞા અધિગતા, એવં એકનવુતિકપ્પમત્થકે વિપસ્સનાપઞ્ઞાય અનધિગતત્તા લોકુત્તરમગ્ગપઞ્ઞં નાધિગતોસ્મીતિ, મજ્ઝિમભાણકત્થેરા પનાહુ, ઇમિસ્સાયેવાતિ વુત્તપઞ્ઞાપિ યાયં અરિયાતિ વુત્તપઞ્ઞાપિ મગ્ગપઞ્ઞાયેવ. અથ ને ભિક્ખૂ આહંસુ ''એવં સન્તે મગ્ગસ્સ અનધિગતત્તા મગ્ગં નાધિગતોસ્મીતિ ઇદં વુત્તં હોતિ, ભન્તે''તિ. આવુસો, કિઞ્ચાપિ દીપેતું ન સક્કોમિ, દ્વેપિ પન મગ્ગપઞ્ઞાયેવાતિ, એતદેવ ચેત્થ યુત્તં. ઇતરથા હિ યા અયન્તિ નિદ્દેસો અનનુરૂપો સિયા.

આહારસુદ્ધિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સંસારસુદ્ધિઆદિવણ્ણના

૧૬૦. સંસારેન સુદ્ધીતિ બહુકં સંસરિત્વા સુજ્ઝન્તીતિ વદન્તિ. **ઉપપત્તિયા સુદ્ધી**તિ બહુકં ઉપપજ્જિત્વા સુજ્ઝન્તીતિ વદન્તિ. **આવાસેન સુદ્ધી**તિ બહૂસુ ઠાનેસુ વસિત્વા સુજ્ઝન્તીતિ વદન્તિ. તીસુપિ ઠાનેસુ સંસરણકવસેન **સંસારો**. ઉપપજ્જનકવસેન **ઉપપત્તિ**. વસનકવસેન **આવાસો**તિ ખન્ધાયેવ વુત્તા. **યઞ્ઞેના**તિ બહુયાગે યજિત્વા સુજ્ઝન્તીતિ વદન્તિ. **મુદ્ધાવસિત્તેના**તિ તીહિ સઙ્ખેહિ ખત્તિયાભિસેકેન મુદ્ધનિ અભિસિત્તેન. **અગ્ગિપારિચરિયાયા**તિ બહુઅગ્ગિપરિચરણેન સુજ્ઝન્તીતિ વદન્તિ.

૧૬૧. દહરોતિ તરુણો. **યુવા**તિ યોબ્બનેન સમન્નાગતો. **સુસુકાળકેસો**તિ સુટ્ઠુ કાળકેસો. **ભદ્રેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો**તિ ઇમિનાસ્સ યેન યોબ્બનેન સમન્નાગતો યુવા, તં યોબ્બનં ભદ્દં લદ્ધકન્તિ દસ્સેતિ. પઠમેન વયસાતિ પઠમવયો નામ તેત્તિંસ વસ્સાનિ, તેન સમન્નાગતોતિ અત્થો, **પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેના**તિ પઞ્ઞાવેય્યત્તિભાવેન. **જિણ્ણો**તિ જરાજિણ્ણો. **વુદ્ધો**તિ વડ્ઢિત્વા ઠિતઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગો. **મહલ્લકો**તિ જાતિમહલ્લકો. **અદ્ધગતો**તિ બહુઅદ્ધાનં ગતો ચિરકાલાતિક્કન્તો. **વયો અનુપ્પત્તો**તિ વસ્સસતસ્સ તતિયકોટ્ઠાસં પચ્છિમવયં અનુપ્પત્તો. **આસીતિકો મે વયો**

વત્તતીતિ ઇમં કિર સુત્તં ભગવા પરિનિબ્બાનસંવચ્છરે કથેસિ. તસ્મા એવમાહ. **પરમાયા**તિ ઉત્તમાય. **સતિયા**તિઆદીસુ પદસતમ્પિ પદસહસ્સમ્પિ વદન્તસ્સેવ ગહણસમત્થતા **સતિ** નામ. તદેવ આધારણઉપનિબન્ધનસમત્થતા **ગતિ** નામ. એવં ગહિતં ધારિતં સજ્ઝાયં કાતું સમત્થવીરિયં **ધિતિ** નામ. તસ્સ અત્થઞ્ચ કારણઞ્ચ દસ્સનસમત્થતા **પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં** નામ.

દળ્હધમ્મા ધનુગ્ગહોતિ દળ્હં ધનું ગહેત્વા ઠિતો ઇસ્સાસો. **દળ્હધનુ** નામ દ્વિસહસ્સથામં વુચ્ચતિ, દ્વિસહસ્સથામં નામ યસ્સ આરોપિતસ્સ જિયાબદ્ધો લોહસીસાદીનં ભારો દણ્ડે ગહેત્વા યાવ કણ્ડપ્પમાણા ઉક્ખિત્તસ્સ પથવિતો મુચ્ચતિ. **સિક્ખિતો**તિ દસ દ્વાદસ વસ્સાનિ આચરિયકુલે ઉગ્ગહિતસિપ્પો. **કતહત્થો**તિ કોચિ સિપ્પમેવ ઉગ્ગણ્હાતિ. કતહત્થો ન હોતિ, અયં પન કતહત્થો ચિણ્ણવસીભાવો. **કતૂપાસનો**તિ રાજકુલાદીસુ દસ્સિતસિપ્પો. **લહુકેન અસનેના**તિ અન્તો સુસિરં કત્વા તૂલાદીનિ પૂરેત્વા કતલાખાપરિકમ્મેન સલ્લહુકકણ્ડેન. એવં કતઞ્હિ એકઉસભગામી દ્વે ઉસભાનિ ગચ્છતિ, અટ્ઠઉસભગામી સોળસઉસભાનિ ગચ્છતિ. **અપ્પકસિરેના**તિ નિદ્દુક્ખેન. **અતિપાતેય્યા**તિ અતિક્કમેય્ય. **એવં અધિમત્તસતિમન્તો**તિ યથા સો ધનુગ્ગહો તં વિદત્થિચતુરઙ્ગુલછાયં સીઘં એવ અતિક્કમેતિ, એવં પદસતમ્પિ પદસહસ્સમ્પિ ઉગ્ગહેતું ઉપધારેતું સજ્ઝાયિતું અત્થકારણાનિ ચ ઉપપરિક્ખિતું સમત્થાતિ અત્થો. **અઞ્ઞત્ર અસિતપીતખાયિતસાયિતા**તિ અસિતપીતાદીનિ હિ ભગવતાપિ કાતબ્બાનિ હોન્તિ, ભિક્ખૂહિપિ. તસ્મા તેસં કરણમત્તકાલં ઠપેત્વાતિ દસ્સેતિ.

અપરિયાદિન્નાયેવાતિ અપરિક્ખીણાયેવ. સચે હિ એકો ભિક્ખુ કાયાનુપસ્સનં પુચ્છતિ, અઞ્ઞો વેદનાનુપસ્સનં, અઞ્ઞો ચિત્તાનુપસ્સનં, અપ્યો ધમ્માનુપસ્સનં. ઇમિના પુટ્ઠં અહં પુચ્છિસ્સામીતિ એકો એકં ન ઓલોકેતિ. એવં સન્તેપિ તેસં વારો પઞ્ઞાયતિ. એવં બુદ્ધાનં પન વારો ન પઞ્ઞાયતિ, વિદત્થિચતુરઙ્ગુલછાયં અતિક્કમતો પુરેતરંયેવ ભગવા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનં, નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં, સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં, પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં કથેતિ. તિટ્ઠન્તુ વા તાવ એતે ચત્તારો. સચે હિ અઞ્ઞે ચત્તારો સમ્મપ્પધાનેસુ, અઞ્ઞે ઇદ્ધિપાદેસુ, અઞ્ઞે પઞ્ચ ઇન્દ્રિયેસુ, અઞ્ઞે પઞ્ચ બલેસુ, અઞ્ઞે સત્ત બોજ્ઝઙ્ગેસુ, અઞ્ઞે અટ્ઠ મગ્ગઙ્ગેસુ પઞ્હં પુચ્છેય્યું, તમ્પિ ભગવા કથેય્ય. તિટ્ઠન્તુ વા એતે અટ્ઠ. સચે અઞ્ઞે સત્તતિંસ જના બોધિપક્ખિયેસુ પઞ્હં પુચ્છેય્યું, તમ્પિ ભગવા તાવદેવ કથેય્ય. કસ્મા? યાવતા હિ લોકિયમહાજના એકં પદં કથેન્તિ. તાવ આનન્દત્થેરો અટ્ઠ પદાનિ કથેતિ. આનન્દત્થેરે પન એકં પદં કથેન્તેયેવ ભગવા સોળસપદાનિ કથેતિ. કસ્મા? ભગવતો હિ જિવ્હા મુદુકા દન્તાવરણં સુફુસિતં વચનં અગલિતં ભવઙ્ગપરિવાસો લહુકો. તેનાહ ‘‘અપરિયાદિન્નાયેવસ્સ, સારિપુત્ત, તથાગતસ્સ ધમ્મદેસના’’તિ.

તત્થ **ધમ્મદસેના**તિ તન્તિઠપના. **ધમ્મપદબ્યઞ્જન**ન્તિ પાળિયા પદબ્યઞ્જનં, તસ્સ તસ્સ અત્થસ્સ બ્યઞ્જનકં અક્ખરં. **પઞ્હપટિભાન**ન્તિ પઞ્હબ્યાકરણં. ઇમિના કિં દસ્સેતિ? તથાગતો પુબ્બે દહરકાલે અક્ખરાનિ સમ્પિણ્ડેત્વા પદં વત્તું સક્કોતિ, પદાનિ સમ્પિણ્ડેત્વા ગાથં વત્તું સક્કોતિ, ચતુઅક્ખરેહિ વા અટ્ઠઅક્ખરેહિ વા સોળસઅક્ખરેહિ વા પદેહિ યુત્તાય ગાથાય અત્થં વત્તું સક્કોતિ. ઇદાનિ પન મહલ્લકકાલે અક્ખરાનિ સમ્પિણ્ડેત્વા પદં વા, પદાનિ સમ્પિણ્ડેત્વા ગાથં વા, ગાથાય અત્થં વા વત્તું ન સક્કોતીતિ એવં નત્થિ. દહરકાલે ચ મહલ્લકકાલે ચ સબ્બમેતં તથાગતસ્સ અપરિયાદિન્નમેવાતિ ઇમં દસ્સેતિ. **મઞ્ચકેન ચેપિ મ**ન્તિ ઇદં બુદ્ધબલદીપનત્થમેવ પરિકપ્પેત્વા આહ. દસબલં પન મઞ્ચકે આરોપેત્વા ગામનિગમરાજધાનિયો પરિહરણકાલો નામ નત્થિ. તથાગતા હિ પઞ્ચમે આયુકોટ્ઠાસે ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અનભિભૂતા સુવણ્ણવણ્ણસરીરસ્સ વેવણ્ણિયે અનનુપ્પત્તે દેવમનુસ્સાનં પિયમનાપકાલેયેવ પરિનિબ્બાયન્તિ.

૧૬૨. નાગસમાલોતિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. પઠમબોધિયઞ્હિ વીસતિવસ્સબ્ભન્તરે ઉપવાનનાગિતમેઘિયત્થેરા વિય અયમ્પિ ભગવતો ઉપટ્ઠાકો અહોસિ. **બીજયમાનો**તિ મન્દમન્દેન તાલવણ્ટવાતેન ભગવતો ઉતુસુખં સમુટ્ઠાપયમાનો. **એતદવોચા**તિ સકલસુત્તન્તં સુત્વા ભગવતો પુબ્બચરિતં દુક્કરકારકં આગમ્મ પસન્નો એતં ‘‘અચ્છરિયં ભન્તે’’તિઆદિવચનં અવોચ. તત્થ અચ્છરં પહરિતું યુત્તન્તિ **અચ્છરિયં**. અભૂતપુબ્બં ભૂતન્તિ **અબ્ભુતં**. ઉભયેનપિ અત્તનો વિમ્હયમેવ દીપેતિ. **કો નામો અયં ભન્તે**તિ ઇદં ભદ્દકો વતાયં ધમ્મપરિયાયો, હન્દસ્સ ભગવન્તં આયાચિત્વા નામં ગણ્હાપેમીતિ અધિપ્પાયેન આહ. અથસ્સ ભગવા નામં ગણ્હન્તો **તસ્મા તિહ ત્વ**ન્તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો, યસ્મા ઇદં સુત્તં સુત્વા તવ લોમાનિ હટ્ઠાનિ, તસ્મા તિહ ત્વં , નાગસમાલ, ઇમં ધમ્મપરિયાયં ‘‘લોમહંસન પરિયાયો’’ત્વેવ નં ધારેહીતિ.

સંસારસુદ્ધિઆદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાદુક્ખક્ખન્ધસુત્તવણ્ણના

૧૬૩. એવં મે સુતન્તિ મહાદુક્ખક્ખન્ધસુત્તં. તત્થ વિનયપરિયાયેન તયો જના સમ્બહુલાતિ વુચ્ચન્તિ, તતો પરં સઙ્ઘો. સુત્તન્તપરિયાયેન તયો તયો એવ, તતો ઉદ્ધં સમ્બહુલાતિ વુચ્ચન્તિ. ઇધ સુત્તન્તપરિયાયેન સમ્બહુલાતિ વેદિતબ્બા. **પિણ્ડાય પાવિસિંસૂ**તિ પવિટ્ઠા, તે પન ન તાવ પવિટ્ઠા, પવિસિસ્સામાતિ નિક્ખન્તત્તા પન પવિસિંસૂતિ વુત્તા. યથા ગામં ગમિસ્સામીતિ નિક્ખન્તપુરિસો તં ગામં અપ્પત્તોપિ ‘‘કુહિં ઇત્થન્નામો’’તિ વુત્તે ‘‘ગામં ગતો’’તિ વુચ્ચતિ, એવં. **પરિબ્બાજકાનં આરામો**તિ જેતવનતો અવિદૂરે અઞ્ઞતિત્થિયાનં પરિબ્બાજકાનં આરામો અત્થિ, તં સન્ધાય એવમાહંસુ. **સમણો, આવુસો**તિ, આવુસો, તુમ્હાકં સત્થા સમણો ગોતમો. **કામાનં પરિઞ્ઞ**ન્તિ કામાનં પહાનં સમતિક્કમં પઞ્ઞપેતિ. રૂપવેદનાસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ તિત્થિયા સકસમયં જાનન્તા કામાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેય્યું પઠમજ્ઝાનં વદમાના, રૂપાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેય્યું અરૂપભવં વદમાના, વેદનાનં પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેય્યું અસઞ્ઞભવં વદમાના. તે પન ‘‘ઇદં નામ પઠમજ્ઝાનં અયં રૂપભવો અયં અરૂપભવો’’તિપિ ન જાનન્તિ. તે પઞ્ઞપેતું અસક્કોન્તાપિ કેવલં ‘‘પઞ્ઞપેમ પઞ્ઞપેમા’’તિ વદન્તિ. તથાગતો કામાનં પરિઞ્ઞં અનાગામિમગ્ગેન પઞ્ઞપેતિ, રૂપવેદનાનં અરહત્તમગ્ગેન . તે એવં મહન્તે વિસેસે વિજ્જમાનેપિ **ઇધ નો, આવુસો, કો વિવેસો**તિઆદિમાહંસુ.

તત્થ **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં પઞ્ઞાપને. **ધમ્મદેસનાય વા ધમ્મદેસન**ન્તિ યદિદં સમણસ્સ વા ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનાય સદ્ધિં અમ્હાકં ધમ્મદેસનં, અમ્હાકં વા ધમ્મદેસનાય સદ્ધિં સમણસ્સ ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનં આરબ્ભ નાનાકરણં વુચ્ચેથ, તં કિન્નામાતિ વદન્તિ. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો . ઇતિ વેમજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણં વિય સાસનેન સદ્ધિં અત્તનો લદ્ધિવચનમત્તેન સમધુરં ઠપયિંસુ. **નેવ અભિનન્દિંસૂ**તિ એવમેતન્તિ ન સમ્પટિચ્છિંસુ. **નપ્પટિક્કોસિંસૂ**તિ નયિદં એવન્તિ નપ્પટિસેધેસું. કસ્મા? તે કિર તિત્થિયા નામ અન્ધસદિસા, જાનિત્વા વા અજાનિત્વા વા કથેય્યુન્તિ નાભિનન્દિંસુ, પરિઞ્ઞન્તિ વચનેન ઈસકં સાસનગન્ધો અત્થીતિ નપ્પટિક્કોસિંસુ. જનપદવાસિનો વા તે સકસમયપરસમયેસુ ન સુટ્ઠુ કુસલાતિપિ ઉભયં નાકંસુ.

૧૬૫. ન ચેવ સમ્પાયિસ્સન્તીતિ સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્ખિસ્સન્તિ. **ઉત્તરિઞ્ચ વિઘાત**ન્તિ અસમ્પાયનતો ઉત્તરિમ્પિ દુક્ખં આપજ્જિસ્સન્તિ. સમ્પાદેત્વા કથેતું અસક્કોન્તાનં નામ હિ દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ. **યથા તં, ભિક્ખવે, અવિસયસ્મિ**ન્તિ એત્થ **યથા**તિ કારણવચનં, **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં. યસ્મા અવિસયે પઞ્હો પુચ્છિતો હોતીતિ અત્થો. **સદેવકે**તિ સહ દેવેહિ સદેવકે. **સમારકા**દીસુપિ એસેવ નયો. એવં તીણિ ઠાનાનિ લોકે પક્ખિપિત્વા દ્વે પજાયાતિ પઞ્ચહિપિ સત્તલોકમેવ પરિયાદિયિત્વા એતસ્મિં સદેવકાદિભેદે લોકે તં દેવં વા મનુસ્સં વા ન પસ્સામીતિ દીપેતિ. **ઇતો વા પન સુત્વા**તિ ઇતો વા પન મમ સાસનતો સુત્વા અતથાગતોપિ અતથાગતસાવકોપિ આરાધેય્ય પરિતોસેય્ય. અઞ્ઞથા આરાધનં નામ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

૧૬૬. ઇદાનિ અત્તનો તેસં પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન ચિત્તારાધનં દસ્સેન્તો **કો ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. **કામગુણા**તિ કામયિતબ્બટ્ઠેન **કામા**. બન્ધનટ્ઠેન **ગુણા**. ‘‘અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, અહતાનં વત્થાનં દ્વિગુણં સઙ્ઘાટિ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૩૪૮) એત્થ હિ પટલટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘અચ્ચેન્તિ કાલા તરયન્તિ રત્તિયો, વયોગુણા અનુપુબ્બં જહન્તી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૪) એત્થ રાસટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘સતગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) એત્થ આનિસંસટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ‘‘અન્તં અન્તગુણં (ખુ॰ પા॰ ૩ દ્વત્તિંસાકારે; દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭) કયિરા માલાગુણે બહૂ’’તિ (ધ॰ પ॰ ૫૩) એત્થ બન્ધનટ્ઠો ગુણટ્ઠો. ઇધાપિ એસેવ અધિપ્પેતો, તેન વુત્તં ‘‘બન્ધનટ્ઠેન ગુણા’’તિ. **ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન પસ્સિતબ્બા. એતેનુપાયેન **સોતવિઞ્ઞેય્યા**દીસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇટ્ઠા**તિ પરિયિટ્ઠા વા હોન્તુ મા વા, ઇટ્ઠારમ્મણભૂતાતિ અત્થો. **કન્તા**તિ કમનીયા. **મનાપા**તિ મનવડ્ઢનકા. **પિયરૂપા**તિ પિયજાતિકા. **કામૂપસંહિતા**તિ આરમ્મણં કત્વા ઉપ્પજ્જમાનેન કામેન ઉપસંહિતા. **રજનીયા**તિ રજ્જનિયા, રાગુપ્પત્તિકારણભૂતાતિ અત્થો.

૧૬૭. યદિ મુદ્દાયાતિઆદીસુ **મુદ્દા**તિ અઙ્ગુલિપબ્બેસુ સઞ્ઞં ઠપેત્વા હત્થમુદ્દા. **ગણના**તિ અચ્છિદ્દગણના. **સઙ્ખાન**ન્તિ પિણ્ડગણના. યાય ખેત્તં ઓલોકેત્વા ઇધ એત્તકા વીહી ભવિસ્સન્તિ , રુક્ખં ઓલોકેત્વા ઇધ એત્તકાનિ ફલાનિ ભવિસ્સન્તિ, આકાસં ઓલોકેત્વા ઇમે આકાસે સકુણા એત્તકા નામ ભવિસ્સન્તીતિ જાનન્તિ.

કસીતિ કસિકમ્મં. **વણિજ્જા**તિ જઙ્ઘવણિજ્જથલવણિજ્જાદિવણિપ્પથો. **ગોરક્ખ**ન્તિ અત્તનો વા પરેસં વા ગાવો રક્ખિત્વા પઞ્ચગોરસવિક્કયેન જીવનકમ્મં. **ઇસ્સત્થો** વુચ્ચતિ આવુધં ગહેત્વા ઉપટ્ઠાનકમ્મં. **રાજપોરિસ**ન્તિ આવુધેન રાજકમ્મં કત્વા ઉપટ્ઠાનં. **સિપ્પઞ્ઞતર**ન્તિ ગહિતાવસેસં હત્થિઅસ્સસિપ્પાદિ. **સીતસ્સ પુરક્ખતો**તિ લક્ખં વિય સરસ્સ સીતસ્સ પુરતો, સીતેન બાધીયમાનોતિ અત્થો. ઉણ્હેપિ એસેવ નયો. **ડંસા**દીસુ **ડંસા**તિ પિઙ્ગલમક્ખિકા. **મકસા**તિ સબ્બમક્ખિકા, **સરીસપા**તિ યે કેચિ સરિત્વા ગચ્છન્તિ. **રિસ્સમાનો**તિ રુપ્પમાનો, ઘટ્ટિયમાનો. **મીયમાનો**તિ મરમાનો. **અયં, ભિક્ખવે**તિ, ભિક્ખવે, અયં મુદ્દાદીહિ જીવિકકપ્પનં આગમ્મ સીતાદિપચ્ચયો આબાધો. **કામાનં આદીનવો**તિ કામેસુ ઉપદ્દવો, ઉપસ્સગ્ગોતિ અત્થો. **સન્દિટ્ઠિકો**તિ પચ્ચક્ખો સામં પસ્સિતબ્બો. **દુક્ખક્ખન્ધો**તિ દુક્ખરાસિ. **કામહેતૂ**તિઆદીસુ પચ્ચયટ્ઠેન કામા અસ્સ હેતૂતિ કામહેતુ. મૂલટ્ઠેન કામા નિદાનમસ્સાતિ **કામનિદાનો**. લિઙ્ગવિપલ્લાસેન પન કામનિદાનન્તિ વુત્તો. કારણટ્ઠેન કામા અધિકરણં અસ્સાતિ **કામાધિકરણો**. લિઙ્ગવિપલ્લાસેનેવ પન કામાધિકરણન્તિ વુત્તો. **કામાનમેવ હેતૂ**તિ ઇદં નિયમવચનં, કામપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિયેવાતિ અત્થો.

ઉટ્ઠહતોતિ આજીવસમુટ્ઠાપકવીરિયેન ઉટ્ઠહન્તસ્સ. **ઘટતો**તિ તં વીરિયં પુબ્બેનાપરં ઘટેન્તસ્સ. **વાયમતો**તિ વાયામં પરક્કમં પયોગં કરોન્તસ્સ. **નાભિનિપ્ફજ્જન્તી**તિ ન નિપ્ફજ્જન્તિ, હત્થં નાભિરુહન્તિ. **સોચતી**તિ ચિત્તે

ઉપ્પન્નબલવસોકેન સોચતિ. **કિલમતી**તિ કાયે ઉપ્પન્નદુક્ખેન કિલમતિ. **પરિદેવતી**તિ વાચાય પરિદેવતિ. **ઉરત્તાળિ**ન્તિ ઉરં તાળેત્વા. **કન્દતી**તિ રોદતિ. **સમ્મોહં આપજ્જતી**તિ વિસઞ્ઞી વિય સમ્મૂળ્હો હોતિ. **મોઘ**ન્તિ તુચ્છં. **અફલો**તિ નિપ્ફલો. **આરક્ખાધિકરણ**ન્તિ આરક્ખકારણા. **કિન્તી**તિ કેન નુ ખો ઉપાયેન. **યમ્પિ મે**તિ યમ્પિ મય્હં કસિકમ્માદીનિ કત્વા ઉપ્પાદિતં ધનં અહોસિ. **તમ્પિ નો નત્થી**તિ તમ્પિ અમ્હાકં ઇદાનિ નત્થિ.

૧૬૮. **પુન ચપરં, ભિક્ખવે, કામહેતૂ**તિઆદિનાપિ કારણં દસ્સેત્વાવ આદીનવં દીપેતિ. તત્થ **કામહેતૂ**તિ કામપચ્ચયા રાજાનોપિ રાજૂહિ વિવદન્તિ. **કામનિદાન**ન્તિ ભાવનપુંસકં, કામે નિદાનં કત્વા વિવદન્તીતિ અત્થો. **કામાધિકરણ**ન્તિપિ ભાવનપુંસકમેવ, કામે અધિકરણં કત્વા વિવદન્તીતિ અત્થો. **કામાનમેવ હેતૂ**તિ ગામનિગમનગરસેનાપતિપુરોહિતટ્ઠાનન્તરાદીનં કામાનમેવ હેતુ વિવદન્તીતિ અત્થો. **ઉપક્કમન્તી**તિ પહરન્તિ. **અસિચમ્મ**ન્તિ અસિઞ્ચેવ ખેટકફલકાદીનિ ચ. **ધનુકલાપં સન્નય્હિત્વા**તિ ધનું ગહેત્વા સરકલાપં સન્નય્હિત્વા. **ઉભતોબ્યૂળ**ન્તિ ઉભતો રાસિભૂતં. **પક્ખન્દન્તી**તિ પવિસન્તિ. **ઉસૂસૂ**તિ કણ્ડેસુ. **વિજ્જોતલન્તેસૂ**તિ વિપરિવત્તન્તેસુ. **તે તત્થા**તિ તે તસ્મિં સઙ્ગામે.

અદ્દાવલેપના ઉપકારિયોતિ ચેત્થ મનુસ્સા પાકારપાદં અસ્સખુરસણ્ઠાનેન ઇટ્ઠકાહિ ચિનિત્વા ઉપરિ સુધાય લિમ્પન્તિ. એવં કતા પાકારપાદા ઉપકારિયોતિ વુચ્ચન્તિ. તા તિન્તેન કલલેન સિત્તા અદ્દાવલેપના નામ હોન્તિ. **પક્ખન્દન્તી**તિ તાસં હેટ્ઠા તિખિણઅયસૂલાદીહિ વિજ્ઝીયમાનાપિ પાકારસ્સ પિચ્છિલભાવેન આરોહિતું અસક્કોન્તાપિ ઉપધાવન્તિયેવ. **છકણકાયા**તિ કુથિતગોમયેન. **અભિવગ્ગેના**તિ સતદન્તેન. તં અટ્ઠદન્તાકારેન કત્વા ''નગરદ્વારં ભિન્દિત્વા પવિસિસ્સામા''તિ આગતે ઉપરિદ્વારે ઠિતા તસ્સ બન્ધનયોત્તાનિ છિન્દિત્વા તેન અભિવગ્ગેન ઓમદ્દન્તિ.

૧૬૯. **સન્ધિમ્પિ છિન્દન્તી**તિ ઘરસન્ધિમ્પિ છિન્દન્તિ. **નિલ્લોપ**ન્તિ ગામે પહરિત્વા મહાવિલોપં કરોન્તિ. **એકાગારિક**ન્તિ પણ્ણાસમત્તાપિ સટ્ઠિમત્તાપિ પરિવારેત્વા જીવગ્ગાહં ગહેત્વા આહરાપેન્તિ. **પરિપન્થેપિ તિટ્ઠન્તી**તિ પન્થદુહનકમ્મં કરોન્તિ. **અડ્ઢદણ્ડકેહી**તિ મુગ્ગરેહિ પહારસાધનત્થં વા ચતુહત્થદણ્ડં દ્વેધા છેત્વા ગહિતદણ્ડકેહિ. **બિલઙ્ગથાલિક**ન્તિ કઞ્જિયઉક્ખલિકમ્મકારણં, તં કરોન્તા સીસકપાલં ઉપ્પાટેત્વા તત્તં અયોગુળં સણ્ડાસેન ગહેત્વા તત્થ પક્ખિપન્તિ, તેન મત્થલુઙ્ગં પક્કુથિત્વા ઉપરિ ઉત્તરતિ. **સઙ્ખમુણ્ડિક**ન્તિ સઙ્ખમુણ્ડકમ્મકારણં, તં કરોન્તા ઉત્તરોટ્ઠઉભતોકણ્ણચૂળિકગળવાટપરિચ્છેદેન ચમ્મં છિન્દિત્વા સબ્બકેસે એકતો ગણ્ઠિં કત્વા દણ્ડકેન વલ્લિત્વા ઉપ્પાટેન્તિ, સહ કેસેહિ ચમ્મં ઉટ્ઠહતિ. તતો સીસકટાહં થૂલસક્ખરાહિ ઘંસિત્વા ધોવન્તા સઙ્ખવણ્ણં કરોન્તિ.

રાહુમુખન્તિ રાહુમુખકમ્મકારણં, તં કરોન્તા સઙ્કુના મુખં વિવરિત્વા અન્તોમુખે દીપં જાલેન્તિ . કણ્ણચૂળિકાહિ વા પટ્ઠાય મુખં નિખાદનેન ખણન્તિ. લોહિતં પગ્ઘરિત્વા મુખં પૂરેતિ. **જોતિમાલિક**ન્તિ સકલસરીરં તેલપિલોતિકાય વેઠેત્વા આલિમ્પન્તિ. **હત્થપજ્જોતિક**ન્તિ હત્થે તેલપિલોતિકાય વેઠેત્વા દીપં વિય જાલેન્તિ. **એરકવત્તિક**ન્તિ એરકવત્તકમ્મકારણં, તં કરોન્તા ગીવતો પટ્ઠાય ચમ્મબદ્ધે કન્તિત્વા ગોપ્ફકે ઠપેન્તિ. અથ નં યોત્તેહિ બન્ધિત્વા કડ્ઢન્તિ. સો અત્તનો ચમ્મબદ્ધે અક્કમિત્વા અક્કમિત્વા પતતિ. **ચીરકવાસિક**ન્તિ ચીરકવાસિકકમ્મકારણં, તં કરોન્તા તથેવ ચમ્મબદ્ધે કન્તિત્વા કટિયં ઠપેન્તિ. કટિતો પટ્ઠાય કન્તિત્વા ગોપ્ફકેસુ ઠપેન્તિ. ઉપરિમેહિ હેટ્ઠિમસરીરં ચીરકનિવાસનનિવત્થં વિય હોતિ. **એણેય્યક**ન્તિ એણેય્યકકમ્મકારણં. તં કરોન્તા ઉભોસુ કપ્પરેસુ ચ જાણૂસુ ચ અયવલયાનિ દત્વા અયસૂલાનિ કોટ્ટેન્તિ. સો ચતૂહિ અયસૂલેહિ ભૂમિયં પતિટ્ઠહતિ. અથ નં પરિવારેત્વા અગ્ગિં

કરોન્તિ. ‘‘એણેય્યકો જોતિપરિગ્ગહો યથા’’તિ આગતટ્ઠાનેપિ ઇદમેવ વુત્તં. તં કાલેન કાલં સૂલાનિ અપનેત્વા ચતૂહિ અટ્ઠિકોટીહિયેવ ઠપેન્તિ. એવરૂપા કારણા નામ નત્થિ.

બળિસમંસિકન્તિ ઉભતોમુખેહિ બળિસેહિ પહરિત્વા ચમ્મમંસન્હારૂનિ ઉપ્પાટેન્તિ. **કહાપણિક**ન્તિ સકલસરીરં તિણ્હાહિ વાસીહિ કોટિતો પટ્ઠાય કહાપણમત્તં કહાપણમત્તં પાતેન્તા કોટ્ટેન્તિ. **ખારાપતચ્છિક**ન્તિ સરીરં તત્થ તત્થ આવુધેહિ પહરિત્વા કોચ્છેહિ ખારં ઘંસન્તિ. ચમ્મસંસન્હારૂનિ પગ્ઘરિત્વા સવન્તિ. અટ્ઠિકસઙ્ખલિકાવ તિટ્ઠતિ. **પલિઘપરિવત્તિક**ન્તિ એકેન પસ્સેન નિપજ્જાપેત્વા કણ્ણચ્છિદ્દે અયસૂલં કોટ્ટેત્વા પથવિયા એકાબદ્ધં કરોન્તિ. અથ નં પાદે ગહેત્વા આવિજ્ઝન્તિ. **પલાલપીઠક**ન્તિ છેકો કારણિકો છવિચમ્મં અચ્છિન્દિત્વા નિસદપોતેહિ અટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા કેસેસુ ગહેત્વા ઉક્ખિપન્તિ. મંસરાસિયેવ હોતિ, અથ નં કેસેહેવ પરિયોનન્ધિત્વા ગણ્હન્તિ. પલાલવટ્ટિં વિય કત્વા પન વેઠેન્તિ. **સુનખેહિ**પીતિ કતિપયાનિ દિવસાનિ આહારં અદત્વા છાતકેહિ સુનખેહિ ખાદાપેન્તિ. તે મુહુત્તેન અટ્ઠિસઙ્ખલિકમેવ કરોન્તિ. **સમ્પરાયિકો**તિ સમ્પરાયે દુતિયત્તભાવે વિપાકોતિ અત્થો.

૧૭૦. છન્દરાગવિનયો છન્દરાગપ્પહાનન્તિ નિબ્બાનં. નિબ્બાનઞ્હિ આગમ્મ કામેસુ છન્દરાગો વિનીયતિ ચેવ પહીયતિ ચ, તસ્મા નિબ્બાનં છન્દરાગવિનયો છન્દરાગપ્પહાનન્તિ ચ વુત્તં. **સામં વા કામે પરિજાનિસ્સન્તી**તિ સયં વા તે કામે તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિસ્સન્તિ. **તથત્તાયા**તિ તથભાવાય. **યથાપટિપન્નો**તિ યાય પટિપદાય પટિપન્નો.

૧૭૧. ખત્તિયકઞ્ઞા વાતિઆદિ અપરિત્તેન વિપુલેન કુસલેન ગહિતપટિસન્ધિકં વત્થાલઙ્કારાદીનિ લભનટ્ઠાને નિબ્બત્તં દસ્સેતું વુત્તં. **પન્નરસવસ્સુદ્દેસિકા**તિ પન્નરસવસ્સવયા. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. વયપદેસં કસ્મા ગણ્હાતિ? વણ્ણસમ્પત્તિદસ્સનત્થં. માતુગામસ્સ હિ દુગ્ગતકુલે નિબ્બત્તસ્સાપિ એતસ્મિં કાલે થોકં થોકં વણ્ણાયતનં પસીદતિ. પુરિસાનં પન વીસતિવસ્સકાલે પઞ્ચવીસતિવસ્સકાલે પસન્નં હોતિ. **નાતિદીઘા**તિઆદીહિ છદોસવિરહિતં સરીરસમ્પત્તિં દીપેતિ. **વણ્ણનિભા**તિ વણ્ણોયેવ.

જિણ્ણન્તિ જરાજિણ્ણં. **ગોપાનસિવઙ્ક**ન્તિ ગોપાનસી વિય વઙ્કં. **ભોગ્ગ**ન્તિ ભગ્ગં, ઇમિનાપિસ્સ વઙ્કભાવમેવ દીપેતિ. **દણ્ડપરાયણ**ન્તિ દણ્ડપટિસરણં દણ્ડદુતિયં. **પવેધમાન**ન્તિ કમ્પમાનં. **આતુર**ન્તિ જરાતુરં. **ખણ્ડદન્ત**ન્તિ જિણ્ણભાવેન ખણ્ડિતદન્તં. **પલિતકેસ**ન્તિ પણ્ડરકેસં. **વિલૂન**ન્તિ લુઞ્ચિત્વા ગહિતકેસં વિય ખલ્લાટં. **ખલિતસિર**ન્તિ મહાખલ્લાટસીસં. **વલિન**ન્તિ સઞ્જાતવલિં. **તિલકાહતગત્ત**ન્તિ સેતકાળતિલકેહિ વિકિણ્ણસરીરં. **આબાધિક**ન્તિ બ્યાધિકં. **દુક્ખિત**ન્તિ દુક્ખપત્તં.

બાળ્હગિલાનન્તિ અધિમત્તગિલાનં. **સિવથિકાય છડ્ડિત**ન્તિ આમકસુસાને પાતિતં. સેસમેત્થ સતિપટ્ઠાને વુત્તમેવ. ઇધાપિ નિબ્બાનંયેવ છન્દરાગવિનયો.

૧૭૩. નેવ તસ્મિં સમયે અત્તબ્યાબાધાયાતિ તસ્મિં સમયે અત્તનોપિ દુક્ખત્થાય ન ચેતેતિ. **અબ્યાબજ્ઝંયેવા**તિ નિદ્દુક્ખમેવ .

૧૭૪. યં, ભિક્ખવે, વેદના અનિચ્ચાતિ, ભિક્ખવે, યસ્મા વેદના અનિચ્ચા, તસ્મા અયં અનિચ્ચાદિઆકારોવ વેદનાય આદીનવોતિ અત્થો, નિસ્સરણં વુત્તપ્પકારમેવાતિ.

મહાદુક્ખક્ખન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તવણ્ણના

૧૭૫. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તં. તત્થ **સક્કેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે. સો હિ જનપદો સક્યાનં રાજકુમારાનં વસનટ્ઠાનત્તા સક્યાત્વેવ સઙ્ખ્યં ગતો. સક્યાનં પન ઉપ્પત્તિ અમ્બટ્ઠસુત્તે આગતાવ. **કપિલવત્થુસ્મિ**ન્તિ એવંનામકે નગરે. તઞ્હિ કપિલસ્સ ઇસિનો નિવાસટ્ઠાને કતત્તા કપિલવત્થૂતિ વુત્તં, તં ગોચરગામં કત્વા. **નિગ્રોધારામેતિ નિગ્રોધો** નામ સક્કો, સો ઞાતિસમાગમકાલે કપિલવત્થું આગતે ભગવતિ અત્તનો આરામે વિહારં કારેત્વા ભગવતો નિય્યાતેસિ, તસ્મિં વિહરતીતિ અત્થો. **મહાનામો**તિ અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ ભાતા ભગવતો ચુળપિતુપુત્તો. સુદ્ધોદનો સુક્કોદનો સક્કોદનો ધોતોદનો અમિતોદનોતિ ઇમે પઞ્ચ જના ભાતરો. **અમિતા** નામ દેવી તેસં ભગિની. તિસ્સત્થેરો તસ્સા પુત્તો. તથાગતો ચ નન્દત્થેરો ચ સુદ્ધોદનસ્સ પુત્તા, મહાનામો ચ અનુરુદ્ધત્થેરો ચ સુક્કોદનસ્સ. આનન્દત્થેરો અમિતોદનસ્સ, સો ભગવતો કનિટ્ઠો. મહાનામો મહલ્લકતરો સકદાગામી અરિયસાવકો.

દીઘરત્તન્તિ મય્હં સકદાગામિફલુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય ચિરરત્તં જાનામીતિ દસ્સેતિ. **લોભધમ્મા**તિ લોભસઙ્ખાતા ધમ્મા, નાનપ્પકારકં લોભંયેવ સન્ધાય વદતિ. ઇતરેસુપિ દ્વીસુ એસેવ નયો. **પરિયાદાય તિટ્ઠન્તી**તિ ખેપેત્વા તિટ્ઠન્તિ. ઇદઞ્હિ પરિયાદાનં નામ ''સબ્બં હત્થિકાયં પરિયાદિયિત્વા સબ્બં અસ્સકાયં સબ્બં રથકાયં સબ્બં પત્તિકાયં પરિયાદિયિત્વા જીવન્તંયેવ નં ઓસજ્જેય્ય''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૬) એત્થ ગહણે આગતં. ''અનિચ્ચસઞ્ઞા, ભિક્ખવે, ભાવિતા બહુલીકતા સબ્બં કામરાગં પરિયાદિયતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૨) એત્થ ખેપને. ઇધાપિ ખેપને અધિપ્પેતં. તેન વુત્તં ''પરિયાદિયિત્વાતિ ખેપેત્વા''તિ.

યેન મે એકદા લોભધમ્માપીતિ યેન મય્હં એકેકસ્મિં કાલે લોભધમ્માપિ ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠન્તીતિ પુચ્છતિ. અયં કિર રાજા ''સકદાગામિમગ્ગેન લોભદોસમોહા નિરવસેસા પહીયન્તી''તિ સઞ્ઞી અહોસિ, અયં ''અપ્પહીનં મે અત્થી''તિપિ જાનાતિ, અપ્પહીનકં ઉપાદાય પહીનકમ્પિ પુન પચ્છતોવાવત્તતીતિ સઞ્ઞી હોતિ. અરિયસાવકસ્સ એવં સન્દેહો ઉપ્પજ્જતીતિ? આમ ઉપ્પજ્જતિ. કસ્મા? પણ્ણત્તિયા અકોવિદત્તા. ''અયં કિલેસો અસુકમગ્ગવજ્ઝો''તિ ઇમિસ્સા પણ્ણત્તિયા અકોવિદસ્સ હિ અરિયસાવકસ્સપિ એવં હોતિ. કિં તસ્સ પચ્ચવેક્ખણા નત્થીતિ? અત્થિ. સા પન ન સબ્બેસં પરિપુણ્ણા હોતિ. એકો હિ પહીનકિલેસમેવ પચ્ચવેક્ખતિ. એકો અવસિટ્ઠકિલેસમેવ, એકો મગ્ગમેવ, એકો ફલમેવ, એકો નિબ્બાનમેવ. ઇમાસુ પન પઞ્ચસુ પચ્ચવેક્ખણાસુ એકં વા દ્વે વા નો લદ્ધું ન વટ્ટતિ. ઇતિ યસ્સ પચ્ચવેક્ખણા ન પરિપુણ્ણા, તસ્સ મગ્ગવજ્ઝકિલેસપણ્ણત્તિયં અકોવિદત્તા એવં હોતિ.

૧૭૬. **સો એવ ખો તે**તિ સોયેવ લોભો દોસો મોહો ચ તવ સન્તાને અપ્પહીનો, ત્વં પન પહીનસઞ્ઞી અહોસીતિ દસ્સેતિ. **સો ચ હિ તે**તિ સો તુય્હં લોભદોસમોહધમ્મો. **કામે**તિ દુવિધે કામે. **ન પરિભુઞ્જેય્યાસી**તિ મયં વિય પબ્બજેય્યાસીતિ દસ્સેતિ.

૧૭૭. અપ્પસ્સાદાતિ પરિત્તસુખા. **બહુદુક્ખાતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકદુક્ખમેવેત્થ બહુકં. **બહુપાયાસાતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકો ઉપાયાસકિલેસોયેવેત્થ બહુ. **આદીનવોતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકો ઉપદ્દવો. **એત્થ ભિય્યોતિ** એતેસુ કામેસુ અયં આદીનવોયેવ બહુ. અસ્સાદો પન હિમવન્તં ઉપનિધાય સાસપો વિય અપ્પો, પરિત્તકો. **ઇતિ ચેપિ મહાનામાતિ** મહાનામ એવં ચેપિ અરિયસાવકસ્સ. **યથાભૂતન્તિ** યથાસભાવં. સમ્મા નયેન કારણેન પઞ્ઞાય સુટ્ઠુ દિટ્ઠં હોતીતિ દસ્સેતિ. તત્થ **પઞ્ઞાયાતિ** વિપસ્સનાપઞ્ઞાય, હેટ્ઠામગ્ગદ્વયઞાણેનાતિ અત્થો. **સો ચાતિ** સો એવ મગ્ગદ્વયેન દિટ્ઠકામાદીનવો અરિયસાવકો. **પીતિસુખન્તિ** ઇમિના સપ્પીતિકાનિ દ્વે ઝાનાનિ દસ્સેતિ. **અઞ્ઞં વા તતો સન્તતરન્તિ** તતો ઝાનદ્વયતો સન્તતરં અઞ્ઞં ઉપરિઝાનદ્વયઞ્ચેવ મગ્ગદ્વયઞ્ચ. **નેવ તાવ અનાવટ્ટી કામેસુ હોતીતિ** અથ ખો સો દ્વે મગ્ગે પટિવિજ્ઝિત્વા ઠિતોપિ અરિયસાવકો ઉપરિ ઝાનાનં વા મગ્ગાનં વા અનધિગતત્તા નેવ તાવ કામેસુ અનાવટ્ટી હોતિ, અનાવટ્ટિનો અનાભોગો ન હોતિ. આવટ્ટિનો સાભોગોયેવ હોતિ. કસ્મા? ચતૂહિ ઝાનેહિ વિક્ખમ્ભનપ્પહાનસ્સ, દ્વીહિ મગ્ગેહિ સમુચ્છેદપ્પહાનસ્સ અભાવા.

મય્હમ્પિ ખોતિ ન કેવલં તુય્હેવ, અથ ખો મય્હમ્પિ. **પુબ્બેવ સમ્બોધાતિ** મગ્ગસમ્બોધિતો પઠમતરમેવ. **પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠં હોતીતિ** એત્થ ઓરોધનાટકા પજહનપઞ્ઞા અધિપ્પેતા. **પીતિસુખં નાજ્ઝગમન્તિ** સપ્પીતિકાનિ દ્વે ઝાનાનિ ન પટિલભિં. **અઞ્ઞં વા તતો સન્તતરન્તિ** ઇધ ઉપરિ ઝાનદ્વયં ચેવ ચત્તારો ચ મગ્ગા અધિપ્પેતા. **પચ્ચઞ્ઞાસિન્તિ** પટિઅઞ્ઞાસિં.

૧૭૯. એકમિદાહં મહાનામ સમયન્તિ કસ્મા આરદ્ધં? અયં પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. હેટ્ઠા કામાનં અસ્સાદોપિ આદીનવોપિ કથિતો , નિસ્સરણં ન કથિતં, તં કથેતું અયં દેસના આરદ્ધા. કામસુખલ્લિકાનુયોગો હિ એકો અન્તો અત્તકિલમથાનુયોગો એકોતિ ઇમેહિ અન્તેહિ મુત્તં મમ સાસનન્તિ ઉપરિ ફલસમાપત્તિસીસેન સકલસાસનં દસ્સેતુમ્પિ અયં દેસના આરદ્ધા.

ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતેતિ તસ્સ પબ્બતસ્સ ગિજ્ઝસદિસં કૂટં અત્થિ, તસ્મા **ગિજ્ઝકૂટોતિ** વુચ્ચતિ. ગિજ્ઝા વા તસ્સ કૂટેસુ નિવસન્તીતિપિ ગિજ્ઝકૂટોતિ વુચ્ચતિ. **ઇસિગિલિપસ્સેતિ** ઇસિગિલિપબ્બતસ્સ પસ્સે. **કાળસિલાયન્તિ** કાળવણ્ણે પિટ્ઠિપાસાણે. **ઉબ્ભટ્ઠકા હોન્તીતિ** ઉદ્ધંયેવ ઠિતકા હોન્તિ અનિસિન્ના. **ઓપક્કમિકાતિ** ઉબ્ભટ્ઠકાદિના અત્તનો ઉપક્કમેન નિબ્બત્તિતા. **નિગણ્ઠો, આવુસોતિ** અઞ્ઞં કારણં વત્તું અસક્કોન્તા નિગણ્ઠસ્સ ઉપરિ પક્ખિપિંસુ. **સબ્બઞ્ઞૂ સબ્બદસ્સાવીતિ** સો અમ્હાકં સત્થા અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં સબ્બં જાનાતિ પસ્સતીતિ દસ્સેતિ. **અપરિસેસં ઞાણદસ્સનં પટિજાનાતીતિ** સો અમ્હાકં સત્થા અપરિસેસં ધમ્મં જાનન્તો અપરિસેસસઙ્ખાતં ઞાણદસ્સનં પટિજાનાતિ, પટિજાનન્તો ચ એવં પટિજાનાતિ ''ચરતો ચ મે તિટ્ઠતો ચ...પે॰... પચ્ચુપટ્ઠિત''ન્તિ. તત્થ **સતતન્તિ** નિચ્ચં. **સમિતન્તિ** તસ્સેવ વેવચનં.

૧૮૦. કિં પન તુમ્હે, આવુસો, નિગણ્ઠા જાનાથ એત્તકં વા દુક્ખં નિજ્જિણ્ણન્તિ ઇદં ભગવા પુરિસો નામ યં કરોતિ, તં જાનાતિ. વીસતિકહાપણે ઇણં ગહેત્વા દસ દત્વા ''દસ મે દિન્ના દસ અવસિટ્ઠા''તિ જાનાતિ, તેપિ દત્વા ''સબ્બં દિન્ન''ન્તિ જાનાતિ. ખેત્તસ્સ તતિયભાગં લાયિત્વા ''એકો ભાગો લાયિતો, દ્વે અવસિટ્ઠા''તિ જાનાતિ. પુન એકં લાયિત્વા ''દ્વે લાયિતા, એકો અવસિટ્ઠો''તિ જાનાતિ. તસ્મિમ્પિ લાયિતે ''સબ્બં નિટ્ઠિત''ન્તિ જાનાતિ, એવં સબ્બકિચ્ચેસુ કતઞ્ચ અકતઞ્ચ જાનાતિ, તુમ્હેહિપિ તથા ઞાતબ્બં સિયાતિ દસ્સેતિ. **અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનન્તિ** ઇમિના અકુસલં પહાય કુસલં ભાવેત્વા સુદ્ધન્તં પત્તો નિગણ્ઠો નામ તુમ્હાકં સાસને અત્થીતિ પુચ્છતિ.

એવં સન્તેતિ તુમ્હાકં એવં અજાનનભાવે સતિ. **લુદ્દા**તિ લુદ્દાચારા. **લોહિતપાણિનો**તિ પાણે જીવિતા વોરોપેન્તા લોહિતેન મક્ખિતપાણિનો. પાણં હિ હનન્તસ્સપિ યસ્સ લોહિતેન પાણિ ન મક્ખિયતિ , સોપિ લોહિતપાણીત્વેવ વુચ્ચતિ. **કુરૂરકમ્મન્તા**તિ દારુણકમ્મા. માતરિ પિતરિ ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણાદીસુ ચ કતાપરાધા. માગવિકાદયો વા કક્ખળકમ્મા.

ન ખો, આવુસો, ગોતમાતિ ઇદં નિગણ્ઠા ''અયં અમ્હાકં વાદે દોસં દેતિ, મયમ્પિસ્સ દોસં આરોપેમા''તિ મઞ્ઞમાના આરભિંસુ. તસ્સત્થો, ''આવુસો, ગોતમ યથા તુમ્હે પણીતચીવરાનિ ધારેન્તા સાલિમંસોદનં ભુઞ્જન્તા દેવવિમાનવણ્ણાય ગન્ધકુટિયા વસમાના સુખેન સુખં અધિગચ્છથ, ન એવં સુખેન સુખં અધિગન્તબ્બં. યથા પન મયં ઉક્કુટિકપ્પધાનાદીહિ નાનપ્પકારણં દુક્ખં અનુભવામ, એવં દુક્ખેન સુખં અધિગન્તબ્બ''ન્તિ. **સુખેન ચ હાવુસો**તિ ઇદં સચે સુખેન ચ સુખં અધિગન્તબ્બં સિયા. રાજા અધિગચ્છેય્યાતિ દસ્સનત્થં વુત્તં . તત્થ **માગધો**તિ મગધરટ્ઠસ્સ ઇસ્સરો. **સેનિયો**તિ તસ્સ નામં. **બિમ્બી**તિ અત્તભાવસ્સ નામં. સો તસ્સ સારભૂતો દસ્સનીયો પાસાદિકો અત્તભાવસમિદ્ધિયા **બિમ્બિસારો**તિ વુચ્ચતિ. **સુખવિહારિતરો**તિ ઇદં તે નિગણ્ઠા રઞ્ઞો તીસુ પાસાદેસુ તિવિધવયેહિ નાટકેહિ સદ્ધિં સમ્પત્તિઅનુભવનં સન્ધાય વદન્તિ. **અદ્ધા**તિ એકંસેન. **સહસા અપ્પટિસઙ્ખા**તિ સાહસં કત્વા, અપ્પચ્ચવેક્ખિત્વાવ યથા રત્તો રાગવસેન દુટ્ઠો દોસવસેન મૂળ્હો મોહવસેન ભાસતિ, એવમેવં વાચા ભાસિતાતિ દસ્સેતિ.

તત્થ પટિપુચ્છિસ્સામીતિ તસ્મિં અત્થે પુચ્છિસ્સામિ. **યથા વો ખમેય્યા**તિ યથા તુમ્હાકં રુચ્ચેય્ય. **પહોતી**તિ સક્કોતિ.

અનિઞ્જમાનોતિ અચલમાનો. **એકન્તસુખં પટિસંવેદી**તિ નિરન્તરસુખં પટિસંવેદી. ''અહં ખો , આવુસો, નિગણ્ઠા પહોમિ...પે॰... એકન્તસુખં પટિસંવેદી''તિ ઇદં અત્તનો ફલસમાપત્તિસુખં દસ્સેન્તો આહ. એત્થ ચ કથાપતિટ્ઠાપનત્થં રાજવારે સત્ત આદિં કત્વા પુચ્છા કતા. સત્ત રત્તિન્દિવાનિ નપ્પહોતીતિ હિ વુત્તે છ પઞ્ચ ચત્તારીતિ સુખં પુચ્છિતું હોતિ. સુદ્ધવારે પન સત્તાતિ વુત્તે પુન છ પઞ્ચ ચત્તારીતિ વુચ્ચમાનં અનચ્છરિયં હોતિ, તસ્મા એકં આદિં કત્વા દેસના કતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અનુમાનસુત્તવણ્ણના

૧૮૧. એવં મે સુતન્તિ અનુમાનસુત્તં. તત્થ **ભગ્ગેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે, વચનત્થો પનેત્થ વુત્તાનુસારેનેવ વેદિતબ્બો. **સુસુમારગિરે**તિ એવંનામકે નગરે. તસ્સ કિર નગરસ્સ વત્થુપરિગ્ગહદિવસે અવિદૂરે ઉદકરહદે સુંસુમારો સદ્દમકાસિ, ગિરં નિચ્છારેસિ. અથ નગરે નિટ્ઠિતે **સુંસુમારગિરં** ત્વેવસ્સ નામં અકંસુ. **ભેસકળાવને**તિ ભેસકળાનામકે વને. ''ભેસગળાવને''તિપિ પાઠો. **મિગદાયે**તિ તં વનં મિગપક્ખીનં અભયદિન્નટ્ઠાને જાતં, તસ્મા **મિગદાયો**તિ વુચ્ચતિ.

પવારેતીતિ ઇચ્છાપેતિ. **વદન્તૂ**તિ ઓવાદાનુસાસનિવસેન વદન્તુ, અનુસાસન્તૂતિ અત્થો. **વચનીયોમ્હી**તિ અહં તુમ્હેહિ વત્તબ્બો, અનુસાસિતબ્બો ઓવદિતબ્બોતિ અત્થો. **સો ચ હોતિ દુબ્બચો**તિ સો ચ દુક્ખેન વત્તબ્બો હોતિ, વુત્તો ન સહતિ. **દોવચસ્સકરણેહી**તિ દુબ્બચભાવકારકેહિ ઉપરિ આગતેહિ સોળસહિ ધમ્મેહિ. **અપ્પદક્ખિણગ્ગાહી અનુસાસનિ**ન્તિ યો હિ વુચ્ચમાનો તુમ્હે મં કસ્મા વદથ, અહં અત્તનો કપ્પિયાકપ્પિયં સાવજ્જાનવજ્જં અત્થાનત્થં જાનામીતિ વદતિ. અયં અનુસાસનિં પદક્ખિણતો ન ગણ્હાતિ, વામતો ગણ્હાતિ, તસ્મા **અપ્પદક્ખિણગ્ગાહી**તિ વુચ્ચતિ.

પાપિકાનં ઇચ્છાનન્તિ લામકાનં અસન્તસમ્ભવનપત્થનાનં. **પટિપ્ફરતી**તિ પટિવિરુદ્ધો, પચ્ચનીકો હુત્વા તિટ્ઠતિ, **અપસાદેતી**તિ કિં નુ ખો તુય્હં બાલસ્સ અબ્યત્તસ્સ ભણિતેન, ત્વમ્પિ નામ ભણિતબ્બં મઞ્ઞિસ્સસીતિ એવં ઘટ્ટેતિ. **પચ્ચારોપેતી**તિ, ત્વમ્પિ ખોસિ ઇત્થન્નામં આપત્તિં આપન્નો, તં તાવ પટિકરોહીતિ એવં પટિઆરોપેતિ.

અઞ્ઞેનઞ્ઞં પટિચરતીતિ અઞ્ઞેન કારણેન વચનેન વા અઞ્ઞં કારણં વચનં વા પટિચ્છાદેતિ. ‘‘આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ વુત્તે ‘‘કો આપન્નો, કિં આપન્નો, કિસ્મિં આપન્નો, કં ભણથ, કિં ભણથા’’તિ વા વદતિ. ‘‘એવરૂપં કિઞ્ચિ તયા દિટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તે ‘‘ન સુણામી’’તિ સોતં વા ઉપનેતિ. **બહિદ્ધા કથં અપનામેતી**તિ ‘‘ઇત્થન્નામં આપત્તિં આપન્નોસી’’તિ પુટ્ઠો ‘‘પાટલિપુત્તં ગતોમ્હી’’તિ વત્વા પુન ‘‘ન તવ પાટલિપુત્તગમનં પુચ્છામ, આપત્તિં પુચ્છામા’’તિ વુત્તે ‘‘તતો રાજગેહં ગતોમ્હી’’તિ, રાજગેહં વા યાહિ બ્રાહ્મણગેહં વા, આપત્તિં આપન્નોસીતિ. તત્થ મે સૂકરમંસં લદ્ધન્તિઆદીનિ વદન્તો કથં બહિદ્ધા વિક્ખિપતિ.

અપદાનેતિ અત્તનો ચરિયાય. **ન સમ્પાયતી**તિ, આવુસો, ત્વં કુહિં વસસિ, કં નિસ્સાય વસસીતિ વા, યં ત્વં વદેસિ ‘‘મયા એસ આપત્તિં આપજ્જન્નો દિટ્ઠો’’તિ. ત્વં તસ્મિં સમયે કિં કરોસિ, અયં કિં કરોતિ, કત્થ વા ત્વં અચ્છસિ કત્થ વા અયન્તિઆદિના નયેન ચરિયં પુટ્ઠો સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્કોતિ.

૧૮૩. તત્રાવુસોતિ , આવુસો, તેસુ સોળસસુ ધમ્મેસુ. **અત્તનાવ અત્તાનં એવં અનુમિનિતબ્બ**ન્તિ એવં અત્તનાવ અત્તા અનુમેતબ્બો તુલેતબ્બો તીરેતબ્બો.

૧૮૪. પચ્ચવેક્ખિતબ્બન્તિ પચ્ચવેક્ખિતબ્બો. **અહોરત્તાનુસિક્ખિના**તિ દિવાપિ રત્તિમ્પિ સિક્ખન્તેન, રતિઞ્ચ દિવા ચ કુસલેસુ ધમ્મેસુ સિક્ખન્તેન પીતિપામોજ્જમેવ ઉપ્પાદેતબ્બન્તિ અત્થો.

અચ્છે વા ઉદકપત્તેતિ પસન્ને વા ઉદકભાજને. **મુખનિમિત્ત**ન્તિ મુખપટિબિમ્બં. **રજ**ન્તિ આગન્તુકરજં. **અઙ્ગણ**ન્તિ તત્થ જાતકં તિલકં વા પિળકં વા. **સબ્બેપિમે પાપકે અકુસલે ધમ્મે પહીને**તિ ઇમિના સબ્બપ્પહાનં કથેસિ. કથં? એત્તકા અકુસલા ધમ્મા પબ્બજિતસ્સ નાનુચ્છવિકાતિ પટિસઙ્ખાનં ઉપ્પાદયતો હિ **પટિસઙ્ખાનપ્પહાનં**કથિતં હોતિ. સીલં પદટ્ઠાનં કત્વા કસિણપરિકમ્મં આરભિત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેન્તસ્સ **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં** કથિતં. સમાપત્તિં પદટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તસ્સ **તદઙ્ગપ્પહાનં** કથિતં. વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગં ભાવેન્તસ્સ **સમુચ્છેદપ્પહાનં** કથિતં. ફલે આગતે **પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં**, નિબ્બાને આગતે **નિસ્સરણપ્પહાન**ન્તિ એવં ઇમસ્મિં સુત્તે સબ્બપ્પહાનં કથિતંવ હોતિ.

ઇદઞ્હિ સુત્તં **ભિક્ખુપાતિમોક્ખં** નામાતિ પોરાણા વદન્તિ. ઇદં દિવસસ્સ તિક્ખત્તું પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. પાતો એવ વસનટ્ઠાનં પવિસિત્વા નિસિન્નેન ‘‘ઇમે એત્તકા કિલેસા અત્થિ નુ ખો મય્હં નત્થી’’તિ પચ્ચવેક્ખિતબ્બા. સચે

અત્થીતિ પસ્સતિ, તેસં પહાનાય વાયમિતબ્બં. નો ચે પસ્સતિ, સુપબ્બજિતોસ્મીતિ અત્તમનેન ભવિતબ્બં. ભત્તકિચ્ચં કત્વા રત્તિટ્ઠાને વા દિવાટ્ઠાને વા નિસીદિત્વાપિ પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. સાયં વસનટ્ઠાને નિસીદિત્વાપિ પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. તિક્ખત્તું અસક્કોન્તેન દ્વે વારે પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. દ્વે વારે અસક્કોન્તેન પન અવસ્સં એકવારં પચ્ચવેક્ખિતબ્બં, અપ્પચ્ચવેક્ખિતું ન વટ્ટતીતિ વદન્તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અનુમાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ચેતોખિલસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. **એવં મે સુત**ન્તિ ચેતોખિલસુત્તં. તત્થ **ચેતોખિલા**તિ ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવા કચવરભાવા ખાણુકભાવા. **ચેતસો વિનિબન્ધા**તિ ચિત્તં બન્ધિત્વા મુટ્ઠિયં કત્વા વિય ગણ્હન્તીતિ ચેતસો વિનિબન્ધા. **વુદ્ધિ**ન્તિઆદીસુ સીલેન વુદ્ધિં, મગ્ગેન વિરુળ્હિં, નિબ્બાનેન વેપુલ્લં. સીલસમાધીહિ વા વુદ્ધિં, વિપસ્સનામગ્ગેહિ વિરુળ્હિં, ફલનિબ્બાનેહિ વેપુલ્લં. **સત્થરિ કઙ્ખતી**તિ સત્થુ સરીરે વા ગુણે વા કઙ્ખતિ. સરીરે કઙ્ખમાનો દ્વત્તિંસવરલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતં નામ સરીરં અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતિ, ગુણે કઙ્ખમાનો અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નજાનનસમત્થં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતિ. **વિચિકિચ્છતી**તિ વિચિનન્તો કિચ્છતિ, દુક્ખં આપજ્જતિ, વિનિચ્છેતું ન સક્કોતિ. **નાધિમુચ્ચતી**તિ એવમેતન્તિ અધિમોક્ખં ન પટિલભતિ. **ન સમ્પસીદતી**તિ ગુણેસુ ઓતરિત્વા નિબ્બિચિકિચ્છભાવેન પસીદિતું, અનાવિલો ભવિતું ન સક્કોતિ. **આતપ્પાયા**તિ કિલેસસન્તાપકવીરિયકરણત્થાય. **અનુયોગાયા**તિ પુનપ્પુનં યોગાય. **સાતચ્ચાયા**તિ સતતકિરિયાય **પધાનાયા**તિ પદહનત્થાય. **અયં પઠમો ચેતોખિલો**તિ અયં સત્થરિ વિચિકિચ્છાસઙ્ખાતો પઠમો ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવો, એવમેતસ્સ ભિક્ખુનો અપ્પહીનો હોતિ. **ધમ્મે**તિ પરિયત્તિધમ્મે ચ પટિવેધધમ્મે ચ. પરિયત્તિધમ્મે કઙ્ખમાનો, તેપિટકં બુદ્ધવચનં ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનીતિ વદન્તિ, અત્થિ નુ ખો એતં નત્થીતિ કઙ્ખતિ. પટિવેધધમ્મે કઙ્ખમાનો વિપસ્સનાનિસ્સન્દો મગ્ગો નામ, મગ્ગનિસ્સન્દો ફલં નામ, સબ્બસઙ્ખારપટિનિસ્સગ્ગો નિબ્બાનં નામાતિ વદન્તિ. તં અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતિ. **સઙ્ઘે કઙ્ખતી**તિ સુપ્પટિપન્નોતિઆદીનં પદાનં વસેન એવરૂપં પટિપદં પટિપન્ના ચત્તારો મગ્ગટ્ઠા ચત્તારો ફલટ્ઠાતિ અટ્ઠન્નં પુગ્ગલાનં સમૂહભૂતો **સઙ્ઘો** નામ, સો અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતિ. **સિક્ખાય કઙ્ખમાનો** અધિસીલસિક્ખા નામ અધિચિત્તસિક્ખા નામ અધિપઞ્ઞાસિક્ખા નામાતિ વદન્તિ. સા અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતિ. **અયં પઞ્ચમો**તિ અયં સબ્રહ્મચારીસુ કોપસઙ્ખાતો પઞ્ચમો ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવો કચવરભાવો ખાણુકભાવો.

૧૮૬. વિનિબન્ધેસુ **કામે**તિ વત્થુકામેપિ કિલેસકામેપિ. **કાયે**તિ અત્તનો કાયે. **રૂપે**તિ બહિદ્ધા રૂપે. **યાવદત્થ**ન્તિ યત્તકં ઇચ્છતિ, તત્તકં. **ઉદરાવદેહક**ન્તિ ઉદરપૂરં. તઞ્હિ ઉદરં અવદેહનતો ઉદરાવદેહકન્તિ વુચ્ચતિ. **સેય્યસુખ**ન્તિ મઞ્ચપીઠસુખં, ઉતુસુખં વા. **પસ્સસુખ**ન્તિ યથા સમ્પરિવત્તકં સયન્તસ્સ દક્ખિણપસ્સવામપસ્સાનં સુખં હોતિ, એવં ઉપ્પન્નસુખં. **મિદ્ધસુખ**ન્તિ નિદ્દાસુખં. **અનુયુત્તો**તિ યુત્તપયુત્તો વિહરતિ.

પણિધાયાતિ પત્થયિત્વા. **સીલેના**તિઆદીસુ **સીલ**ન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **વત**ન્તિ વતસમાદાનં. **તપો**તિ તપચરણં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મેથુનવિરતિ. **દેવો વા ભવિસ્સામી**તિ મહેસક્ખદેવો વા ભવિસ્સામિ. **દેવઞ્ઞતરો વા**પિ અપ્પેસક્ખદેવેસુ વા અઞ્ઞતરો.

૧૮૯. ઇદ્ધિપાદેસુ છન્દં નિસ્સાય પવત્તો સમાધિ **છન્દસમાધિ**. પધાનભૂતા સઙ્ખારા **પધાનસઙ્ખારા**. **સમન્નાગત**ન્તિ તેહિ ધમ્મેહિ ઉપેતં. ઇદ્ધિયા પાદં, ઇદ્ધિભૂતં વા પાદન્તિ **ઇદ્ધિપાદં**. સેસેસુપિ એસેવ નયો, અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન ઇદ્ધિપાદવિભઙ્ગે આગતો યેવ. **વિસુદ્ધિમગ્ગે**પિસ્સ અત્થો દીપિતો. ઇતિ ઇમેહિ ચતૂહિ ઇદ્ધિપાદેહિ વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં કથિતં. **ઉસ્સોળ્હીયેવ પઞ્ચમી**તિ એત્થ **ઉસ્સોળ્હી**તિ સબ્બત્થ કત્તબ્બવીરિયં દસ્સેતિ. **ઉસ્સોળ્હીપન્નરસઙ્ગસમન્નાગતો**તિ પઞ્ચ ચેતોખિલપ્પહાનાનિ પઞ્ચ વિનિબન્ધપ્પહાનાનિ ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ઉસ્સોળ્હીતિ એવં ઉસ્સોળ્હિયા સદ્ધિં પન્નરસહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતો. **ભબ્બો**તિ અનુરૂપો, અનુચ્છવિકો. **અભિનિબ્ભિદાયા**તિ ઞાણેન કિલેસભેદાય. **સમ્બોધાયા**તિ ચતુમગ્ગસમ્બોધાય. **અનુત્તરસ્સા**તિ સેટ્ઠસ્સ. **યોગક્ખેમસ્સા**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમસ્સ અરહત્તસ્સ. **અધિગમાયા**તિ પટિલાભાય. **સેય્યથા**તિ ઓપમ્મત્થે નિપાતો. **પી**તિ સમ્ભાવનત્થે. ઉભયેનપિ સેય્યથાપિ નામ, ભિક્ખવેતિ દસ્સેતિ .

કુક્કુટિયા અણ્ડાનિ અટ્ઠ વા દસ વા દ્વાદસ વાતિ એત્થ પન કિઞ્ચાપિ કુક્કુટિયા વુત્તપ્પકારતો ઊનાધિકાનિપિ અણ્ડાનિ હોન્તિ, વચનસિલિટ્ઠતાય પન એવં વુત્તં. એવઞ્હિ લોકે સિલિટ્ઠં વચનં હોતિ. **તાનસ્સૂ**તિ તાનિ અસ્સુ, ભવેય્યુન્તિ અત્થો. **કુક્કુટિયા સમ્મા અધિસયિતાની**તિ તાય જનેત્તિયા કુક્કુટિયા પક્ખે પસારેત્વા તેસં ઉપરિ સયન્તિયા સમ્મા અધિસયિતાનિ. **સમ્મા પરિસેદિતાની**તિ કાલેન કાલં ઉતું ગાહાપેન્તિયા સુટ્ઠુ સમન્તતો સેદિતાનિ ઉસ્મીકતાનિ. **સમ્મા પરિભાવિતાની**તિ કાલેન કાલં સુટ્ઠુ સમન્તતો ભાવિતાનિ, કુક્કુટગન્ધં ગાહાપિતાનીતિ અત્થો. **કિઞ્ચાપિ તસ્સા કુક્કુટિયા**તિ તસ્સા કુક્કુટિયા ઇમં તિવિધકિરિયાકરણેન અપ્પમાદં કત્વા કિઞ્ચાપિ ન એવં ઇચ્છા ઉપ્પજ્જેય્ય. **અથ ખો ભબ્બાવ તે**તિ અથ ખો તે કુક્કુટપોતકા વુત્તનયેન સોત્થિના અભિનિબ્ભિજ્જિતું ભબ્બાવ. તે હિ યસ્મા તાય કુક્કુટિયા એવં તીહાકારેહિ તાનિ અણ્ડાનિ પરિપાલીયમાનાનિ ન પૂતીનિ હોન્તિ. યોપિ નેસં અલ્લસિનેહો, સોપિ પરિયાદાનં ગચ્છતિ, કપાલં તનુકં હોતિ, પાદનખસિખા ચ મુખતુણ્ડકઞ્ચ ખરં હોતિ, સયં પરિપાકં ગચ્છતિ, કપાલસ્સ તનુત્તા બહિ આલોકો અન્તો પઞ્ઞાયતિ, તસ્મા ''ચિરં વત મયં સઙ્કુટિતહત્થપાદા સમ્બાધે સયિમ્હા, અયઞ્ચ બહિ આલોકો દિસ્સતિ, એત્થ દાનિ નો સુખવિહારો ભવિસ્સતી''તિ નિક્ખમિતુકામા હુત્વા કપાલં પાદેન પહરન્તિ, ગીવં પસારેન્તિ, તતો તં કપાલં દ્વેધા ભિજ્જતિ. અથ તે પક્ખે વિધુનન્તા તઙ્ખણાનુરૂપં વિરવન્તા નિક્ખમન્તિયેવ, નિક્ખમિત્વા ચ ગામક્ખેત્તં ઉપસોભયમાના વિચરન્તિ.

એવમેવ ખોતિ ઇદં ઓપમ્મસમ્પટિપાદનં. તં એવં અત્થેન સંસન્દેત્વા વેદિતબ્બં – તસ્સા કુક્કુટિયા અણ્ડેસુ તિવિધકિરિયાકરણં વિય હિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો ઉસ્સોળ્હીપન્નરસેહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતભાવો. કુક્કુટિયા તિવિધકિરિયાસમ્પાદનેન અણ્ડાનં અપૂતિભાવો વિય પન્નરસઙ્ગસમન્નાગતસ્સ ભિક્ખુનો તિવિધાનુપસ્સનાસમ્પાદનેન વિપસ્સનાઞાણસ્સ અપરિહાનિ. તસ્સા તિવિધકિરિયાકરણેન અણ્ડાનં અલ્લસિનેહપરિયાદાનં વિય તસ્સ ભિક્ખુનો તિવિધાનુપસ્સનાસમ્પાદનેન ભવત્તયાનુગતનિકન્તિસિનેહપરિયાદાનં . અણ્ડકલાપાનં તનુભાવો વિય ભિક્ખુનો અવિજ્જણ્ડકોસસ્સ તનુભાવો. કુક્કુટપોતકાનં પાદનખમુતુણ્ડકાનં થદ્ધખરભાવો વિય ભિક્ખુનો વિપસ્સનાઞાણસ્સ તિક્ખખરવિપ્પસન્નસૂરભાવો. કુક્કુટપોતકાનં પરિણામકાલો વિય ભિક્ખુનો વિપસ્સનાઞાણસ્સ પરિણામકાલો વડ્ઢિતકાલો ગબ્ભગ્ગહણકાલો. કુક્કુટપોતકાનં પાદનખસિખાય વા મુખતુણ્ડકેન વા અણ્ડકોસં પદાલેત્વા પક્ખે પપ્ફોટેત્વા સોત્થિના અભિનિક્ખમનકાલો વિય તસ્સ ભિક્ખુનો વિપસ્સનાઞાણગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા વિચરન્તસ્સ તજ્જાતિકં ઉતુસપ્પાયં વા ભોજનસપ્પાયં વા પુગ્ગલસપ્પાયં વા ધમ્મસ્સવનસપ્પાયં વા લભિત્વા એકાસને નિસિન્નસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તસ્સ અનુપુબ્બાધિગતેન અરહત્તમગ્ગેન અવિજ્જણ્ડકોસં પદાલેત્વા અભિઞ્ઞાપક્ખે પપ્ફોટેત્વા સોત્થિના અરહત્તપ્પત્તકાલો વેદિતબ્બો. યથા પન

કુક્કુટપોતકાનં પરિણતભાવં ઞત્વા માતાપિ અણ્ડકોસં ભિન્દતિ, એવં તથારૂપસ્સ ભિક્ખુનો ઞાણપરિપાકં ઞત્વા સત્થાપિ –

> ‘‘ઉચ્છિન્દ સિનેહમત્તનો, કુમુદં સારદિકંવ પાણિના;
> સન્તિમગ્ગમેવ બ્રૂહય, નિબ્બાનં સુગતેન દેસિત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૮૫) –

આદિના નયેન ઓભાસં ફરિત્વા ગાથાય અવિજ્જણ્ડકોસં પહરતિ, સો ગાથાપરિયોસાને અવિજ્જાણ્ડકોસં ભિન્દિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ. તતો પટ્ઠાય યથા તે કુક્કુટપોતકા ગામક્ખેત્તં ઉપસોભયમાના તત્થ તત્થ વિચરન્તિ, એવં અયમ્પિ મહાખીણાસવો નિબ્બાનરમ્મણં ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા સઙ્ઘારામં ઉપસોભયમાનો વિચરતિ.

ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે ચત્તારિ પહાનાનિ કથિતાનિ. કથં? ચેતોખિલાનઞ્હિ ચેતોવિનિબન્ધાનં પહાનેન **પટિસઙ્ખાનપ્પહાનં** કથિતં, ઇદ્ધિપાદેહિ **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં** કથિત, મગ્ગે આગતે **સમુચ્છેદપ્પહાનં** કથિતં, ફલે આગતે **પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનં** કથિતં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચેતોખિલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વનપત્થપરિયાયસુત્તવણ્ણના

૧૯૦. એવં મે સુતન્તિ વનપત્થપરિયાયં. તત્થ **વનપત્થપરિયાય**ન્તિ વનપત્થકારણં, વનપત્થદેસનં વા.

૧૯૧. વનપત્થં ઉપનિસ્સાય વિહરતીતિ મનુસ્સૂપચારાતિક્કન્તં વનસણ્ડસેનાસનં નિસ્સાય સમણધમ્મં કરોન્તો વિહરતિ. **અનુપટ્ઠિતા**તિઆદીસુ પુબ્બે અનુપટ્ઠિતા સતિ તં ઉપનિસ્સાય વિહરતોપિ ન ઉપટ્ઠાતિ, પુબ્બે અસમાહિતં ચિત્તં ન સમાધિયતિ, પુબ્બે અપરિક્ખીણા આસવા ન પરિક્ખયં ગચ્છન્તિ, પુબ્બે અનનુપ્પત્તં અનુત્તરં યોગક્ખેમસઙ્ખાતં અરહત્તઞ્ચ ન પાપુણાતીતિ અત્થો. **જીવિતપરિક્ખારા**તિ જીવિતસમ્ભારા. **સમુદાનેતબ્બા**તિ સમાહરિતબ્બા. **કસિરેન સમુદાગચ્છન્તી**તિ દુક્ખેન ઉપ્પજ્જન્તિ. **રત્તિભાગં વા દિવસભાગં વા**તિ રત્તિકોટ્ઠાસે વા દિવસકોટ્ઠાસે વા. એત્થ ચ રત્તિભાગે પટિસઞ્ચિક્ખમાનેન ઞત્વા રત્તિંયેવ પક્કમિતબ્બં, રત્તિં ચણ્ડવાળાદીનં પરિબન્ધે સતિ અરુણુગ્ગમનં આગમેતબ્બં. દિવસભાગે ઞત્વા દિવાવ પક્કમિતબ્બં, દિવા પરિબન્ધે સતિ સૂરિયત્થઙ્ગમનં આગમેતબ્બં.

૧૯૨. સઙ્ખાપીતિ એવં સમણધમ્મસ્સ અનિપ્ફજ્જનભાવં જાનિત્વા. અનન્તરવારે પન સઙ્ખાપીતિ એવં સમણધમ્મસ્સ નિપ્ફજ્જનભાવં જાનિત્વા.

૧૯૪. યાવજીવન્તિ યાવ જીવિતં પવત્તતિ, તાવ વત્થબ્બમેવ.

૧૯૫. સો પુગ્ગલોતિ પદસ્સ નાનુબન્ધિતબ્બોતિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **અનાપુચ્છા**તિ ઇધ પન તં પુગ્ગલં અનાપુચ્છા પક્કમિતબ્બન્તિ અત્થો.

૧૯૭. સઞ્ઞાપીતિ એવં સમણધમ્મસ્સ અનિપ્ફજ્જનભાવં ઞત્વા સો પુગ્ગલો નાનુબન્ધિતબ્બો, તં આપુચ્છા પક્કમિતબ્બં.

૧૯૮. અપિ પનુજ્જમાનેનાપીતિ અપિ નિક્કડ્ઢીયમાનેનાપિ. એવરૂપો હિ પુગ્ગલો સચેપિ દારુકલાપસતં વા ઉદકઘટસતં વા વાલિકમ્બણસતં વા દણ્ડં આહરાપેતિ, મા ઇધ વસીતિ નિક્કડ્ઢાપેતિ વા, તં તં ખમાપેત્વા યાવજીવં વત્થબ્બમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વનપત્થપરિયાયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મધુપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના

૧૯૯. એવં **મે સુતન્તિ** મધુપિણ્ડિકસુત્તં. તત્થ **મહાવનન્તિ** હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધં અરોપિમં જાતિવનં, ન યથા વેસાલિયં રોપિતારોપિતમિસ્સકં. **દિવાવિહારાયાતિ** દિવા પટિસલ્લાનત્થાય. **બેલુવલટ્ઠિકાયાતિ** તરુણબેલુવરુક્ખસ્સ. **દણ્ડપાણીતિ** ન જરાદુબ્બલતાય દણ્ડહત્થો. અયઞ્હિ તરુણો પઠમવયે ઠિતો, દણ્ડચિત્તતાય પન સુવણ્ણદણ્ડં ગહેત્વા વિચરતિ, તસ્મા **દણ્ડપાણીતિ** વુત્તો. **જઙ્ઘાવિહારન્તિ** જઙ્ઘાકિલમથવિનોદનત્થં જઙ્ઘાચારં. **અનુચઙ્કમમાનો અનુવિચરમાનોતિ** આરામદસ્સન-વનદસ્સન-પબ્બતદસ્સનાદીનં અત્થાય ઇતો ચિતો ચ વિચરમાનો. અધિચ્ચનિક્ખમનો કિરેસ કદાચિ દેવ નિક્ખમિત્વા એવં વિચરતિ. **દણ્ડમોલુબ્ભાતિ** દણ્ડં ઓલુમ્ભિત્વા ગોપાલકદારકો વિય દણ્ડં પુરતો ઠપેત્વા દણ્ડમત્થકે દ્વે હત્થે પતિટ્ઠાપેત્વા પિટ્ઠિપાણિં હનુકેન ઉપ્પીળેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ.

૨૦૦. કિંવાદીતિ કિંદિટ્ઠિકો. **કિમક્ખાયીતિ** કિં કથેતિ. અયં રાજા ભગવન્તં અવન્દિત્વા પટિસન્થારમત્તકમેવ કત્વા પઞ્હં પુચ્છતિ. તમ્પિ ન અઞ્ઞાતુકામતાય, અચિત્તીકારેન પુચ્છતિ. કસ્મા? દેવદત્તસ્સ પક્ખિકો કિરેસ. દેવદત્તો અત્તનો સન્તિકં આગચ્છમાને તથાગતે ભિન્દતિ. સો કિર એવં વદેતિ ''સમણો ગોતમો અમ્હાકં કુલેન સદ્ધિં વેરી, ન નો કુલસ્સ વુદ્ધિં ઇચ્છતિ. ભગિનીપિ મે ચક્કવત્તિપરિભોગા, તં પહાય 'નસ્સતેસા'તિ નિક્ખમિત્વા પબ્બજિ. ભાગિનેય્યોપિ મે ચક્કવત્તિબીજન્તિ ઞત્વા અમ્હાકં કુલસ્સ વડ્ઢિયા અતુસ્સન્તો 'નસ્સતેત'ન્તિ તમ્પિ દહરકાલેયેવ પબ્બાજેસિ. અહં પન તેન વિના વત્તિતું અસક્કોન્તો અનુપબ્બજિતો. એવં પબ્બજિતમ્પિ મં પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ન ઉજુકેહિ અક્ખીહિ ઓલોકેતિ. પરિસમજ્ઝે ભાસન્તોપિ મહાફરસુના પહરન્તો વિય આપાયિકો દેવદત્તોતિઆદીનિ ભાસતી''તિ. એવં અયમ્પિ રાજા દેવદત્તેન ભિન્નો, તસ્મા એવમકાસિ.

અથ ભગવા યથા અયં રાજા મયા પઞ્હે પુચ્છિતે ન કથેતીતિ વત્તું ન લભતિ, યથા ચ ભાસિતસ્સ અત્થં ન જાનાતિ, એવમસ્સ કથેસ્સામીતિ તસ્સાનુચ્છવિકં કથેન્તો **યથાવાદી ખોતિ**આદિમાહ.

તત્થ **ન કેનચિ લોકે વિગ્ગય્હ તિટ્ઠતીતિ** લોકે કેનચિ સદ્ધિં વિગ્ગાહિકકથં ન કરોતિ ન વિવદતિ. તથાગતો હિ લોકેન સદ્ધિં ન વિવદતિ; લોકો પન તથાગતેન સદ્ધિં અનિચ્ચન્તિ વુત્તે નિચ્ચન્તિ વદમાનો, દુક્ખં, અનત્તા, અસુભન્તિ વુત્તે સુભન્તિ વદમાનો વિવદતિ. તેનેવાહ ''નાહં, ભિક્ખવે, લોકેન વિવદામિ, લોકોવ ખો, ભિક્ખવે, મયા વિવદતિ, તથા ન, ભિક્ખવે, ધમ્મવાદી કેનચિ લોકસ્મિં વિવદતિ, અધમ્મવાદીવ ખો, ભિક્ખવે,

વિવદતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૯૪). **યથા**તિ યેન કારણેન. **કામેહી**તિ વત્થુકામેહિપિ કિલેસકામેહિપિ. **તં બ્રાહ્મણ**ન્તિ તં ખીણાસવં બ્રાહ્મણં. **અકથંકથિ**ન્તિ નિબ્બિચિકિચ્છં. **છિન્નકુક્કુચ્ચ**ન્તિ વિપ્પટિસારકુક્કુચ્ચસ્સ ચેવ હત્થપાદકુક્કુચ્ચસ્સ ચ છિન્નત્તા છિન્નકુક્કુચ્ચં. **ભવાભવે**તિ પુનપ્પુનબ્ભવે, હીનપણીતે વા ભવે, પણીતો હિ ભવો વુદ્ધિપ્પત્તો અભવોતિ વુચ્ચતિ. **સઞ્ઞા**તિ કિલેસસઞ્ઞા. કિલેસાયેવ વા ઇધ સઞ્ઞાનામેન વુત્તા, તસ્મા યેન કારણેન કામેહિ વિસંયુત્તં વિહરન્તં તં લોકે નિન્નાવાદિં ખીણાસવબ્રાહ્મણં કિલેસસઞ્ઞા નાનુસેન્તિ, તઞ્ચ કારણં અહં વદામીતિ અયમેત્થ અત્થો. ઇતિ ભગવા અત્તનો ખીણાસવભાવં દીપેતિ. **નિલ્લાળેત્વા**તિ નીહરિત્વા કીળાપેત્વા. **તિવિસાખ**ન્તિ તિસાખં. **નલાટિક**ન્તિ વલિભઙ્ગં નલાટે તિસ્સો રાજિયો દસ્સેન્તો વલિભઙ્ગં વુટ્ઠાપેત્વાતિ અત્થો. **દણ્ડમોલુબ્ભા**તિ દણ્ડં ઉપ્પીળેત્વા. ‘‘દણ્ડમાલુબ્ભા’’તિપિ પાઠો, ગહેત્વા પક્કામીતિ અત્થો.

૨૦૧. **અઞ્ઞતરો**તિ નામેન અપાકટો એકો ભિક્ખુ. સો કિર અનુસન્ધિકુસલો, ભગવતા યથા દણ્ડપાણી ન જાનાતિ, તથા મયા કથિતન્તિ વુત્તે કિન્તિ નુ ખો ભગવતા અવિઞ્ઞેય્યં કત્વા પઞ્હો કથિતોતિ અનુસન્ધિં ગહેત્વા દસબલં યાચિત્વા ઇમં પઞ્હં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પાકટં કરિસ્સામીતિ ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા દસનખસમુજ્જલં અઞ્જલિં પગ્ગય્હ **કિંવાદી પન, ભન્તે ભગવા**તિઆદિમાહ.

યતોનિદાનન્તિ ભાવનપુંસકં એતં, યેન કારણેન યસ્મિં કારણે સતીતિ અત્થો. **પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા**તિ એત્થ **સઙ્ખા**તિ કોટ્ઠાસો. **પપઞ્ચસઞ્ઞા**તિ તણ્હામાનદિટ્ઠિપપઞ્ચસમ્પયુત્તા સઞ્ઞા , સઞ્ઞાનામેન વા પપઞ્ચાયેવ વુત્તા. તસ્મા પપઞ્ચકોટ્ઠાસાતિ અયમેત્થ અત્થો. **સમુદાચરન્તી**તિ પવત્તન્તિ. **એત્થ ચે નત્થિ અભિનન્દિતબ્બ**ન્તિ યસ્મિં દ્વાદસાયતનસઙ્ખાતે કારણે સતિ પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા સમુદાચરન્તિ, એત્થ એકાયતનમ્પિ ચે અભિનન્દિતબ્બં અભિવદિતબ્બં અજ્ઝોસિતબ્બં નત્થીતિ અત્થો. તત્થ **અભિનિન્દિતબ્બ**ન્તિ અહં મમન્તિ અભિનન્દિતબ્બં. **અભિવદિતબ્બ**ન્તિ અહં મમાતિ વત્તબ્બં. **અજ્ઝોસિતબ્બ**ન્તિ અજ્ઝોસિત્વા ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા ગહેતબ્બયુત્તં. એતેનેત્થ તણ્હાદીનંયેવ અપ્પવત્તિં કથેતિ. **એસેવન્તો**તિ અયં અભિનન્દનાદીનં નત્થિભાવોવ રાગાનુસયાદીનં અન્તો. એસેવ નયો સબ્બત્થ.

દણ્ડાદાનાદીસુ પન યાય ચેતનાય દણ્ડં આદિયતિ, સા **દણ્ડાદાનં**. યાય સત્થં આદિયતિ પરામસતિ, સા **સત્થાદાનં**. મત્થકપ્પત્તં **કલહં**. નાનાગાહમત્તં **વિગ્ગહં**. નાનાવાદમત્તં **વિવાદં**. **તુવં તુવ**ન્તિ એવં પવત્તં તુવં તુવં. પિયસુઞ્ઞકરણં **પેસુઞ્ઞં**. અયથાસભાવં મુસાવાદં કરોતિ, સા **મુસાવાદો**તિ વેદિતબ્બા. **એત્થેતે**તિ એત્થ દ્વાદસસુ આયતનેસુ એતે કિલેસા. કિલેસા હિ ઉપ્પજ્જમાનાપિ દ્વાદસાયતનાનિ નિસ્સાય ઉપ્પજ્જન્તિ, નિરુજ્ઝમાનાપિ દ્વાદસસુ આયતનેસુયેવ નિરુજ્ઝન્તિ. એવં યત્થુપ્પન્ના, તત્થેવ નિરુદ્ધા હોન્તિ. સ્વાયમત્થો સમુદયસચ્ચપઞ્હેન દીપેતબ્બો –

‘‘સા ખો પનેસા તણ્હા કત્થ ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતિ, કત્થ નિવિસમાના નિવિસતી’’તિ વત્વા – ‘‘યં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતિ, એત્થ નિવિસમાના નિવિસતિ. કિઞ્ચ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં? ચક્ખુ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપ’’ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૨૦૩) નયેન દ્વાદસસુયેવ આયતનેસુ તસ્સા ઉપ્પત્તિ ચ નિરોધો ચ વુત્તો. યથેવ ચ તણ્હા દ્વાદસસુ આયતનેસુ ઉપ્પજ્જિત્વા નિબ્બાનં આગમ્મ નિરુદ્ધાપિ આયતનેસુ પુન સમુદાચારસ્સ અભાવતો આયતનેસુયેવ નિરુદ્ધાતિ વુત્તા, એવમિમેપિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા આયતનેસુ નિરુજ્ઝન્તીતિ વેદિતબ્બા. અથ વા ય્વાયં અભિનન્દનાદીનં અભાવોવ રાગાનુસયાદીનં અન્તોતિ વુત્તો. એત્થેતે રાગાનુસયાદીનં અન્તોતિ લદ્ધવોહારે નિબ્બાને પાપકા અકુસલા ધમ્મા અપરિસેસા નિરુજ્ઝન્તિ. યઞ્હિ યત્થ

નત્થિ, તં તત્થ નિરુદ્ધં નામ હોતિ, સ્વાયમત્થો નિરોધપઞ્હેન દીપેતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં ''દુતિયં ઝાનં સમાપન્નસ્સ વિતક્કવિચારા વચીસઙ્ખારા પટિપ્પસ્સદ્ધા હોન્તી''તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૮૩).

૨૦૨. **સત્થુ ચેવ સંવણ્ણિતો**તિ સત્થારા ચ પસંસિતો. **વિઞ્ઞૂનન્તિ** ઇદમ્પિ કરણત્થે સામિવચનં, પણ્ડિતેહિ સબ્રહ્મચારીહિ ચ સમ્ભાવિતોતિ અત્થો. **પહોતી**તિ સક્કોતિ.

૨૦૩. **અતિક્કમ્મેવ મૂલં અતિક્કમ્મ ખન્ધન્તિ** સારો નામ મૂલે વા ખન્ધે વા ભવેય્ય, તમ્પિ અતિક્કમિત્વાતિ અત્થો. **એવંસમ્પદન્તિ** એવંસમ્પત્તિકં, ઈદિસન્તિ અત્થો. **અતિસિત્વા**તિ અતિક્કમિત્વા. **જાનં જાનાતી**તિ જાનિતબ્બમેવ જાનાતિ. **પસ્સં પસ્સતી**તિ પસ્સિતબ્બમેવ પસ્સતિ. યથા વા એકચ્ચો વિપરીતં ગણ્હન્તો જાનન્તોપિ ન જાનાતિ, પસ્સન્તોપિ ન પસ્સતિ, ન એવં ભગવા. ભગવા પન જાનન્તો જાનાતિયેવ, પસ્સન્તો પસ્સતિયેવ. સ્વાયં દસ્સનપરિણાયકટ્ઠેન **ચક્ખુભૂતો**. વિદિતકરણટ્ઠેન **ઞાણભૂતો**. અવિપરીતસભાવટ્ઠેન પરિયત્તિધમ્મપ્પવત્તનતો વા હદયેન ચિન્તેત્વા વાચાય નિચ્છારિતધમ્મમયોતિ **ધમ્મભૂતો**. સેટ્ઠટ્ઠેન **બ્રહ્મભૂતો**. અથ વા ચક્ખુ વિય ભૂતોતિ **ચક્ખુભૂતો**તિ એવમેતેસુ પદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. સ્વાયં ધમ્મસ્સ વત્તનતો **વત્તા**. પવત્તાપનતો **પવત્તા**. અત્થં નીહરિત્વા દસ્સનસમત્થતાય **અત્થસ્સ નિન્નેતા**. અમતાધિગમાય પટિપત્તિં દદાતીતિ **અમતસ્સ દાતા**. **અગરું કત્વા**તિ પુનપ્પુનં આયાચાપેન્તોપિ હિ ગરું કરોતિ નામ, અત્તનો સાવકપારમીઞાણે ઠત્વા સિનેરુપાદતો વાલુકં ઉદ્ધરમાનો વિય દુબ્બિઞ્ઞેય્યં કત્વા કથેન્તોપિ ગરું કરોતિયેવ નામ. એવં અકત્વા અમ્હે પુનપ્પુનં અયાચાપેત્વા સુવિઞ્ઞેય્યમ્પિ નો કત્વા કથેહીતિ વુત્તં હોતિ.

૨૦૪. **યં ખો નો આવુસો**તિ એત્થ કિઞ્ચાપિ ''યં ખો વો''તિ વત્તબ્બં સિયા, તે પન ભિક્ખૂ અત્તના સદ્ધિં સઙ્ગણ્હન્તો ''યં ખો નો''તિ આહ. યસ્મા વા ઉદ્દેસોવ તેસં ઉદ્દિટ્ઠોવ. ભગવા પન થેરસ્સાપિ તેસમ્પિ ભગવાવ. તસ્મા ભગવાતિ પદં સન્ધાયપિ એવમાહ, યં ખો અમ્હાકં ભગવા તુમ્હાકં સંખિત્તેન ઉદ્દેસં ઉદ્દિસિત્વાતિ અત્થો.

ચક્ખુઞ્ચાવુસોતિઆદીસુ અયમત્થો, આવુસો, નિસ્સયભાવેન ચક્ખુપસાદઞ્ચ આરમ્મણભાવેન ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપે ચ પટિચ્ચ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં નામ ઉપ્પજ્જતિ. **તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો**તિ તેસં તિણ્ણં સઙ્ગતિયા ફસ્સો નામ ઉપ્પજ્જતિ. તં ફસ્સં પટિચ્ચ સહજાતાદિવસેન ફસ્સપચ્ચયા વેદના ઉપ્પજ્જતિ. તાય વેદનાય યં આરમ્મણં વેદેતિ, તદેવ સઞ્ઞા સઞ્જાનાતિ, યં સઞ્ઞા સઞ્જાનાતિ, તદેવ આરમ્મણં વિતક્કો વિતક્કેતિ. યં વિતક્કો વિતક્કેતિ, તદેવારમ્મણં પપઞ્ચો પપઞ્ચેતિ. **તતોનિદાનન્તિ** એતેહિ ચક્ખુરૂપાદીહિ કારણેહિ. **પુરિસં પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા સમુદાચરન્તી**તિ તં અપરિઞ્ઞાતકારણં પુરિસં પપઞ્ચકોટ્ઠાસા અભિભવન્તિ, તસ્સ પવત્તન્તીતિ અત્થો. તત્થ ફસ્સવેદનાસઞ્ઞા ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન સહજાતા હોન્તિ. વિતક્કો ચક્ખુવિઞ્ઞાણાનન્તરાદીસુ સવિતક્કચિત્તેસુ દટ્ઠબ્બો. પપઞ્ચસઙ્ખા જવનેન સહજાતા હોન્તિ. યદિ એવં કસ્મા અતીતાનાગતગ્ગહણં કતન્તિ? તથા ઉપ્પજ્જનતો. યથેવ હિ એતરહિ ચક્ખુદ્વારિકો પપઞ્ચો ચક્ખુઞ્ચ રૂપે ચ ફસ્સવેદનાસઞ્ઞાવિતક્કે ચ પટિચ્ચ ઉપ્પન્નો, એવમેવં અતીતાનાગતેસુપિ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યેસુ રૂપેસુ તસ્સુપ્પત્તિં દસ્સેન્તો એવમાહ.

સોતઞ્ચાવુસોતિઆદીસુપિ એસેવ નયો. છટ્ઠદ્વારે પન **મનન્તિ** ભવઙ્ગચિત્તં. **ધમ્મે**તિ તેભૂમકધમ્મારમ્મણં. **મનોવિઞ્ઞાણન્તિ** આવજ્જનં વા જવનં વા. આવજ્જને ગહિતે ફસ્સવેદનાસઞ્ઞાવિતક્કા આવજ્જનસહજાતા હોન્તિ. પપઞ્ચો જવનસહજાતો. જવને ગહિતે સહાવજ્જનકં ભવઙ્ગ મનો નામ હોતિ, તતો ફસ્સાદયો સબ્બેપિ

જવનેન સહજાતાવ. મનોદ્વારે પન યસ્મા અતીતાદિભેદં સબ્બમ્પિ આરમ્મણં હોતિ, તસ્મા **અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નેસૂ**તિ ઇદં યુત્તમેવ.

ઇદાનિ વટ્ટં દસ્સેન્તો **સો વતાવુસો**તિ દેસનં આરભિ. **ફસ્સપઞ્ઞત્તિં પઞ્ઞપેસ્સતી**તિ ફસ્સો નામ એકો ધમ્મો ઉપ્પજ્જતીતિ એવં ફસ્સપઞ્ઞત્તિં પઞ્ઞપેસ્સતિ, દસ્સેસ્સતીતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. એવં ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતીતિ દ્વાદસાયતનવસેન સકલં વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દ્વાદસાયતનપટિક્ખેપવસેન વિવટ્ટં દસ્સેન્તો **સો વતાવુસો ચક્ખુસ્મિં અસતી**તિ દેસનં આરભિ. તત્થ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

એવં પઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ સાવકેન પઞ્હો કથિતોતિ મા નિક્કઙ્ખા અહુવત્થ, અયં ભગવા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતુલં ગહેત્વા નિસિન્નો, ઇચ્છમાના તમેવ ઉપસઙ્કમિત્વા નિક્કઙ્ખા હોથાતિ ઉય્યોજેન્તો **આકઙ્ખમાના ચ પના**તિઆદિમાહ.

૨૦૫. **ઇમેહિ આકારેહી**તિ ઇમેહિ કારણેહિ પપઞ્ચુપ્પત્તિયા પાટિયેક્કકારણેહિ ચેવ વટ્ટવિવટ્ટકારણેહિ ચ. **ઇમેહિ પદેહી**તિ ઇમેહિ અક્ખરસમ્પિણ્ડનેહિ. **બ્યઞ્જનેહી**તિ પાટિયેક્કઅક્ખરેહિ. **પણ્ડિતો**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો. ચતૂહિ વા કારણેહિ પણ્ડિતો ધાતુકુસલો આયતનકુસલો પચ્ચયાકારકુસલો કારણાકારણકુસલોતિ. **મહાપઞ્ઞો**તિ મહન્તે અત્થે મહન્તે ધમ્મે મહન્તા નિરુત્તિયો મહન્તાનિ પટિભાનાનિ પરિગ્ગહણસમત્થાય મહાપઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **યથા તં મહાકચ્ચાનેના**તિ યથા મહાકચ્ચાનેન બ્યાકતં, તં સન્ધાય **તન્તિ** વુત્તં. યથા મહાકચ્ચાનેન બ્યાકતં, અહમ્પિ તં એવમેવં બ્યાકરેય્યેન્તિ અત્થો.

મધુપિણ્ડિકન્તિ મહન્તં ગુળપૂવં બદ્ધસત્તુગુળકં વા. **અસેચનક**ન્તિ અસેચિતબ્બકં. સપ્પિફાણિતમધુસક્કરાદીસુ ઇદં નામેત્થ મન્દં ઇદં બહુકન્તિ ન વત્તબ્બં સમયોજિતરસં. **ચેતસો**તિ ચિન્તકજાતિકો. **દબ્બજાતિકો**તિ પણ્ડિતસભાવો. **કો નામો અય**ન્તિ ઇદં થેરો અતિભદ્દકો અયં ધમ્મપરિયાયો, દસબલસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેનેવસ્સ નામં ગણ્હાપેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા આહ. **તસ્મા**તિ યસ્મા મધુપિણ્ડિકો વિય મધુરો, તસ્મા મધુપિણ્ડિકપરિયાયોત્વેવ નં ધારેહીતિ વદતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મધુપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. દ્વેધાવિતક્કસુત્તવણ્ણના

૨૦૬. **મે સુત**ન્તિ દ્વેધાવિતક્કસુત્તં. તત્થ **દ્વિધા કત્વા દ્વિધા કત્વા**તિ દ્વે દ્વે ભાગે કત્વા. **કામવિતક્કો**તિ કામપટિસંયુત્તો વિતક્કો. **બ્યાપાદવિતક્કો**તિ બ્યાપાદપટિસંયુત્તો વિતક્કો. **વિહિંસાવિતક્કો**તિ વિહિંસાપટિસંયુત્તો વિતક્કો. **એકં ભાગ**ન્તિ અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા ઓળારિકો વા સુખુમો વા સબ્બો પાયં વિતક્કો અકુસલપક્ખિકોયેવાતિ તયોપિ કામબ્યાપાદવિહિંસાવિતક્કે એકં કોટ્ઠાસમકાસિં. કામેહિ નિસ્સટો નેક્ખમ્મપટિસંયુત્તો વિતક્કો **નેક્ખમ્મવિતક્કો** નામ, સો યાવ પઠમજ્ઝાના વટ્ટતિ. અબ્યાપાદપટિસંયુત્તો વિતક્કો **અબ્યાપાદવિતક્કો**, સો મેત્તાપુબ્બભાગતો પટ્ઠાય યાવ પઠમજ્ઝાના વટ્ટતિ. અવિહિંસાપટિસંયુત્તો વિતક્કો

અવિહિંસાવિતક્કો, સો કરુણાપુબ્બભાગતો પટ્ઠાય યાવ પઠમજ્ઝાના વટ્ટતિ. **દુતિયં ભાગન્તિ** સબ્બોપાયં કુસલપક્ખિકોયેવાતિ દુતિયં કોટ્ઠાસમકાસિં. ઇમિના બોધિસત્તસ્સ વિતક્કનિગ્ગહણકાલો કથિતો.

બોધિસત્તસ્સ હિ છબ્બસ્સાનિ પધાનં પદહન્તસ્સ નેક્ખમ્મવિતક્કાદયો પુઞ્જપુઞ્જા મહાનદિયં ઓઘા વિય પવત્તિંસુ. સતિસમ્મોસેન પન સહસા કામવિતક્કાદયો ઉપ્પજ્જિત્વા કુસલવારં પચ્છિન્દિત્વા સયં અકુસલજવનવારા હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. તતો બોધિસત્તો ચિન્તેસિ – ''મય્હં ઇમે કામવિતક્કાદયો કુસલવારં પચ્છિન્દિત્વા તિટ્ઠન્તિ, હન્દાહં ઇમે વિતક્કે દ્વે ભાગે કત્વા વિહરામી''તિ કામવિતક્કાદયો અકુસલપક્ખિકાતિ એકં ભાગં કરોતિ નેક્ખમ્મવિતક્કાદયો કુસલપક્ખિકાતિ એકં. અથ પુન ચિન્તેસિ – ''અકુસલપક્ખતો આગતં વિતક્કં મન્તેન કણ્હસપ્પં ઉપ્પીળેત્વા ગણ્હન્તો વિય અમિત્તં ગીવાય અક્કમન્તો વિય ચ નિગ્ગહેસ્સામિ, નાસ્સ વડ્ઢિતું દસ્સામિ. કુસલપક્ખતો આગતં વિતક્કં મેઘસમયે મેઘં વિય સુખેત્તે સાલકલ્યાણિપોતકં વિય ચ સીઘં વડ્ઢેસ્સામી''તિ. સો તથા કત્વા અકુસલવિતક્કે નિગ્ગણ્હિ, કુસલવિતક્કે વડ્ઢેસિ. એવં ઇમિના બોધિસત્તસ્સ વિતક્કનિગ્ગહણનકાલો કથિતોતિ વેદિતબ્બો.

૨૦૭. ઇદાનિ યથાસ્સ તે વિતક્કા ઉપ્પજ્જિંસુ, યથા ચ ને નિગ્ગહેસિ, તં દસ્સેન્તો **તસ્સ મય્હં, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પમત્તસ્સા**તિ સતિયા અવિપ્પવાસે ઠિતસ્સ. **આતાપિનો**તિ આતાપવીરિયવન્તસ્સ. **પહિતત્તસ્સા**તિ પેસિતચિત્તસ્સ. **ઉપ્પજ્જતિ કામવિતક્કો**તિ બોધિસત્તસ્સ છબ્બસ્સાનિ પધાનં પદહતો રજ્જસુખં વા આરબ્ભ, પાસાદે વા નાટકાનિ વા ઓરોધે વા કિઞ્ચિદેવ વા સમ્પત્તિં આરબ્ભ કામવિતક્કો નામ ન ઉપ્પન્નપુબ્બો. દુક્કરકારિકાય પનસ્સ આહારૂપચ્છેદેન અધિમત્તકસિમાનં પત્તસ્સ એતદહોસિ – ''ન સક્કા આહારૂપચ્છેદેન વિસેસં નિબ્બત્તેતું, યંનૂનાહં ઓળારિકં આહારં આહારેય્ય''ન્તિ. સો ઉરુવેલં પિણ્ડાય પાવિસિ. મનુસ્સા – ''મહાપુરિસો પુબ્બે આહરિત્વા દિન્નમ્પિ ન ગણ્હિ, અદ્ધાસ્સ ઇદાનિ મનોરથો મત્થકં પત્તો, તસ્મા સયમેવ આગતો''તિ પણીતપણીતં આહારં ઉપહરિંસુ. બોધિસત્તસ્સ અત્તભાવો નચિરસ્સેવ પાકતિકો અહોસિ. જરાજિણ્ણત્તભાવો હિ સપ્પાયભોજનં લભિત્વાપિ પાકતિકો ન હોતિ. બોધિસત્તો પન દહરો. તેનસ્સ સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જતો અત્તભાવો ન ચિરસ્સેવ પાકતિકો જાતો, વિપ્પસન્નાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો, સમુગ્ગતતારાગણં વિય નભં પરિપુણ્ણદ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતસરીરં અહોસિ. સો તં ઓલોકેત્વા ''તાવ કિલન્તો નામ અત્તભાવો એવં પટિપાકતિકો જાતો''તિ ચિન્તેત્વા અત્તનો પઞ્ઞામહન્તતાય એવં પરિત્તકમ્પિ વિતક્કં ગહેત્વા કામવિતક્કોતિ અકાસિ.

પણ્ણસાલાય પુરતો નિસિન્નો ચમરપસદગવયરોહિતમિગાદિકે મગગણે મનુઞ્ઞસદ્દરવને મોરવનકુક્કુટાદિકે પક્ખિગણે નીલુપ્પલકુમુદકમલાદિસઞ્છન્નાનિ પલ્લલાનિ નાનાકુસુમસઞ્છન્નવિટપા વનરાજિયો મણિક્ખન્ધનિમ્મલજલપવાહઞ્ચ નદિં નેરઞ્જરં પસ્સતિ. તસ્સ એવં હોતિ ''સોભના વતિમે મિગજાતા પક્ખિગણા પલ્લલાનિ વનરાજિયો નદી નેરઞ્જરા''તિ. સો તમ્પિ એવં પરિત્તકં વિતક્કં ગહેત્વા કામવિતક્કમકાસિ, તેનાહ ''ઉપ્પજ્જતિ કામવિતક્કો''તિ.

અત્તબ્યાબાધાયપીતિ અત્તદુક્ખાયપિ. એસેવનયો સબ્બત્થ. કિં પન મહાસત્તસ્સ ઉભયદુક્ખાય સંવત્તનકવિતક્કો નામ અત્થીતિ? નત્થિ. અપરિઞ્ઞાયં ઠિતસ્સ પન વિતક્કો યાવ ઉભયબ્યાબાધાય સંવત્તતીતિ એતાનિ તીણિ નામાનિ લભતિ, તસ્મા એવમાહ. **પઞ્ઞાનિરોધિકો**તિ અનુપ્પન્નાય લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેતિ, લોકિયપઞ્ઞં પન અટ્ઠસમાપત્તિપઞ્ચાભિઞ્ઞાવસેન ઉપ્પન્નમ્પિ સમુચ્છિન્દિત્વા ખિપતીતિ

પઞ્ઞાનિરોધિકો. વિઘાતપક્ખિકોતિ દુક્ખકોટ્ઠાસિકો. અસઙ્ખતં નિબ્બાનં નામ, તં પચ્ચક્ખં કાતું ન દેતીતિ **અનિબ્બાનસંવત્તનિકો. અબ્ભત્થં ગચ્છતી**તિ ખયં નત્થિભાવં ગચ્છતિ. ઉદકપુપ્ફુળકો વિય નિરુજ્ઝતિ. **પજહમેવા**તિ પજહિમેવ. **વિનોદમેવા**તિ નીહરિમેવ. **બ્યન્તમેવ નં અકાસિ**ન્તિ વિગતન્તં નિસ્સેસં પરિવટુમં પરિચ્છિન્નમેવ નં અકાસિં.

૨૦૮. **બ્યાપાદવિતક્કો**તિ ન બોધિસત્તસ્સ પરૂપઘાતપ્પટિસંયુત્તો નામ વિતક્કો ચિત્તે ઉપ્પજ્જતિ, અથસ્સ અતિવસ્સઅચ્ચુણ્હઅતિસીતાદીનિ પન પટિચ્ચ ચિત્તવિપરિણામભાવો હોતિ, તં સન્ધાય ''બ્યાપાદવિતક્કો''તિ આહ. **વિહિંસાવિતક્કો**તિ ન મહાસત્તસ્સ પરેસં દુક્ખુપ્પાદનપ્પટિસંયુત્તો વિતક્કો ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તે પન ઉદ્ધતાકારો અનેકગ્ગતાકારો હોતિ, તં ગહેત્વા વિહિંસાવિતક્કમકાસિ. પણ્ણસાલાદ્વારે નિસિન્નો હિ સીહબ્યગ્ઘાદિકે વાળમિગે સૂકરાદયો ખુદ્દમિગે વિહિંસન્તે પસ્સતિ. અથ બોધિસત્તો ઇમસ્મિમ્પિ નામ અકુતોભયે અરઞ્ઞે ઇમેસં તિરચ્છાનગતાનં પચ્ચત્થિકા ઉપ્પજ્જન્તિ, બલવન્તો દુબ્બલે ખાદન્તિ, બલવન્તખાદિતા વત્તન્તીતિ કારુઞ્ઞં ઉપ્પાદેતિ. અઞ્ઞેપિ બિળારાદયો કુક્કુટમૂસિકાદીનિ ખાદન્તે પસ્સતિ, ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો મનુસ્સે રાજકમ્મિકેહિ ઉપદ્દુતે વધબન્ધાદીનિ અનુભવન્તે અત્તનો કસિવણિજ્જાદીનિ કમ્માનિ કત્વા જીવિતું ન લભન્તીતિ કારુઞ્ઞં ઉપ્પાદેતિ, તં સન્ધાય ''ઉપ્પજ્જતિ વિહિંસાવિતક્કો''તિ આહ. **તથા તથા**તિ તેન તેન આકારેન. ઇદં વુત્તં હોતિ – કામવિતક્કાદીસુ યં યં વિતક્કેતિ, યં યં વિતક્કં પવત્તેતિ, તેન તેને ચસ્સાકારેન કામવિતક્કાદિભાવો ચેતસો ન હિ હોતીતિ. **પહાસિ નેક્ખમ્મવિતક્ક**ન્તિ નેક્ખમ્મવિતક્કં પજહતિ. **બહુલમકાસી**તિ બહુલં કરોતિ. **તસ્સ તં કામવિતક્કાય ચિત્ત**ન્તિ તસ્સ તં ચિત્તં કામવિતક્કત્થાય. યથા કામવિતક્કસમ્પયુત્તં હોતિ, એવમેવં નમતીતિ અત્થો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ અત્થદીપિકં ઉપમં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપી** તિઆદિમાહ. તત્થ **કિટ્ઠસમ્બાધે**તિ સસ્સસમ્બાધે. **આકોટેય્યા**તિ ઉજુકં પિટ્ઠિયં પહરેય્ય. **પટિકોટેય્યા**તિ તિરિયં ફાસુકાસુ પહરેય્ય. **સન્નિરુન્ધેય્યા**તિ આવરિત્વા તિટ્ઠેય્ય. **સન્નિવારેય્યા**તિ ઇતો ચિતો ચ ગન્તું ન દદેય્ય . **તતોનિદાન**ન્તિ તેન કારણેન, એવં અરક્ખિતાનં ગુન્નં પરેસં સસ્સખાદનકારણેનાતિ અત્થો. બાલો હિ ગોપાલોકો એવં ગાવો અરક્ખમાનો ''અયં અમ્હાકં ભત્તવેતનં ખાદતિ, ઉજું ગાવો રક્ખિતુમ્પિ ન સક્કોતિ, કુલેહિ સદ્ધિં વેરં ગણ્હાપેતી''તિ ગોસામિકાનમ્પિ સન્તિકા વધાદીનિ પાપુણાતિ, કિટ્ઠસામિકાનમ્પિ. પણ્ડિતો પન ઇમાનિ ચત્તારિ ભયાનિ સમ્પસ્સન્તો ગાવો સાધુકં રક્ખતિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **આદીનવ**ન્તિ ઉપદ્દવં. **ઓકાર**ન્તિ લામકં, ખન્ધેસુ વા ઓતારં. **સંકિલેસ**ન્તિ કિલિટ્ઠભાવં. **નેક્ખમ્મે**તિ નેક્ખમ્મમ્હિ. **આનિસંસ**ન્તિ વિસુદ્ધિપક્ખં. **વોદાનપક્ખ**ન્તિ ઇદં તસ્સેવ વેવચનં, કુસલાનં ધમ્માનં નેક્ખમ્મમ્હિ વિસુદ્ધિપક્ખં અદ્દસન્તિ અત્થો.

૨૦૯. **નેક્ખમ્મ**ન્તિ ચ કામેહિ નિસ્સટં સબ્બકુસલં, એકધમ્મે સઙ્ગય્હમાને નિબ્બાનમેવ. તત્રિદં ઓપમ્મસંસન્દનં – કિટ્ઠસમ્બાધં વિય હિ રૂપાદિઆરમ્મણં, કૂટગાવો વિય કૂટચિત્તં, પણ્ડિતગોપાલકો વિય બોધિસત્તો, ચતુબ્બિધભયં વિય અત્તપરૂભયબ્યાબાધાય સંવત્તનવિતક્કો, પણ્ડિતગોપાલકસ્સ ચતુબ્બિધં ભયં દિસ્વા કિટ્ઠસમ્બાધે અપ્પમાદેન ગોરક્ખણં વિય બોધિસત્તસ્સ છબ્બસ્સાનિ પધાનં પદહતો અત્તબ્યાબાધાદિભયં દિસ્વા રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ યથા કામવિતક્કાદયો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં ચિત્તરક્ખણં. **પઞ્ઞાવુદ્ધિકો**તિઆદીસુ અનુપ્પન્નાય લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞાય ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નાય ચ વુદ્ધિયા સંવત્તતીતિ **પઞ્ઞાવુદ્ધિકો**. ન દુક્ખકોટ્ઠાસાય સંવત્તતીતિ **અવિઘાતપક્ખિકો**. નિબ્બાનધાતુસચ્છિકિરિયાય સંવત્તતીતિ **નિબ્બાનસંવત્તનિકો. રત્તિં ચેપિ નં, ભિક્ખવે, અનુવિતક્કેય્ય**ન્તિ સકલરત્તિં ચેપિ તં વિતક્કં પવત્તેય્યં. **તતોનિદાન**ન્તિ તંમૂલકં. **ઓહઞ્ઞેય્યા**તિ

ઉગ્ઘાતીયેય્ય, ઉદ્ધચ્ચાય સંવત્તેય્યાતિ અત્થો. **આરાતિ** દૂરે. **સમાધિમ્હા**તિ ઉપચારસમાધિતોપિ અપ્પનાસમાધિતોપિ. **સો ખો અહં, ભિક્ખવે, અજ્ઝત્તમેવ ચિત્ત**ન્તિ સો અહં, ભિક્ખવે, મા મે ચિત્તં સમાધિમ્હા દૂરે હોતૂતિ અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સણ્ઠપેમિ, ગોચરજ્ઝત્તે ઠપેમીતિ અત્થો. **સન્નિસાદેમી**તિ તત્થેવ ચ નં સન્નિસીદાપેમિ. **એકોદિં કરોમી**તિ એકગ્ગં કરોમિ. **સમાદહામી**તિ સમ્મા આદહામિ, સુટ્ઠુ આરોપેમીતિ અત્થો. **મા મે ચિત્તં ઉહઞ્ઞી**તિ મા મય્હં ચિત્તં ઉગ્ઘાતીયિત્થ, મા ઉદ્ધચ્ચાય સંવત્તતૂતિ અત્થો.

૨૧૦. ઉપ્પજ્જતિ અબ્યાપાદવિતક્કો…પે॰… અવિહિંસાવિતક્કોતિ એત્થ યો સો ઇમાય હેટ્ઠા વુત્તતરુણવિપસ્સનાય સદ્ધિં ઉપ્પન્નવિતક્કો કામપચ્ચનીકટ્ઠેન **નેક્ખમ્મવિતક્કો**તિ વુત્તો. સોયેવ બ્યાપાદપચ્ચનીકટ્ઠેન **અબ્યાપાદવિતક્કો**તિ ચ વિહિંસાપચ્ચનીકટ્ઠેન **અવિહિંસાવિતક્કો**તિ ચ વુત્તો.

એત્તાવતા બોધિસત્તસ્સ સમાપત્તિં નિસ્સાય વિપસ્સનાપટ્ઠપનકાલો કથિતો. યસ્સ હિ સમાધિપિ તરુણો, વિપસ્સનાપિ. તસ્સ વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અતિચિરં નિસિન્નસ્સ કાયો કિલમતિ, અન્તો અગ્ગિ વિય ઉટ્ઠહતિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ, મત્થકતો ઉસુમવટ્ટિ વિય ઉટ્ઠહતિ, ચિત્તં હઞ્ઞતિ વિહઞ્ઞતિ વિપ્ફન્દતિ. સો પુન સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તં પરિદમેત્વા મુદુકં કત્વા સમસ્સાસેત્વા પુન વિપસ્સનં પટ્ઠપેતિ. તસ્સ પુન અતિચિરં નિસિન્નસ્સ તથેવ હોતિ. સો પુન સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તથેવ કરોતિ. વિપસ્સનાય હિ બહૂપકારા સમાપત્તિ.

યથા યોધસ્સ ફલકકોટ્ઠકો નામ બહૂપકારો હોતિ, સો તં નિસ્સાય સઙ્ગામં પવિસતિ, તત્થ હત્થીહિપિ અસ્સેહિપિ યોધેહિપિ સદ્ધિં કમ્મં કત્વા આવુધેસુ વા ખીણેસુ ભુઞ્જિતુકામતાદિભાવે વા સતિ નિવત્તિત્વા ફલકકોટ્ઠકં પવિસિત્વા આવુધાનિપિ ગણ્હાતિ, વિસ્સમતિપિ, ભુઞ્જતિપિ, પાનીયમ્પિ પિવતિ, સન્નાહમ્પિ પટિસન્નય્હતિ, તં તં કત્વા પુન સઙ્ગામં પવિસતિ, તત્થ કમ્મં કત્વા પુન ઉચ્ચારાદિપીળિતો વા કેનચિદેવ વા કરણીયેન ફલકકોટ્ઠકં પવિસતિ. તત્થ સન્થમ્ભિત્વા પુન સઙ્ગામં પવિસતિ, એવં યોધસ્સ ફલકકોટ્ઠકો વિય વિપસ્સનાય બહૂપકારા સમાપત્તિ.

સમાપત્તિયા પન સઙ્ગામનિત્થરણકયોધસ્સ ફલકકોટ્ઠકતોપિ વિપસ્સના બહૂપકારતરા. કિઞ્ચાપિ હિ સમાપત્તિં નિસ્સાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેતિ, વિપસ્સના પન થામજાતા સમાપત્તિમ્પિ રક્ખતિ. થામજાતં કરોતિ.

યથા હિ થલે નાવમ્પિ નાવાય ભણ્ડમ્પિ સકટભારં કરોન્તિ. ઉદકં પત્વા પન સકટમ્પિ સકટભણ્ડમ્પિ યુત્તગોણેપિ નાવાભારં કરોન્તિ. નાવા તિરિયં સોતં છિન્દિત્વા સોત્થિના સુપટ્ટનં ગચ્છતિ, એવમેવં કિઞ્ચાપિ સમાપત્તિં નિસ્સાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેતિ, વિપસ્સના પન થામજાતા સમાપત્તિમ્પિ રક્ખતિ, થામજાતં કરોતિ. થલં પત્વા સકટં વિય હિ સમાપત્તિ. ઉદકં પત્વા નાવા વિય વિપસ્સના. ઇતિ બોધિસત્તસ્સ એત્તાવતા સમાપત્તિં નિસ્સાય વિપસ્સનાપટ્ઠપનકાલો કથિતોતિ વેદિતબ્બો.

યઞ્ઞદેવાતિઆદિ કણ્હપક્ખે વુત્તાનુસારેનેવ વેદિતબ્બં, ઇધાપિ અત્થદીપિકં ઉપમં દસ્સેતું **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **ગામન્તસમ્ભતેસૂ**તિ ગામન્તં આહટેસુ. **સતિકરણીયમેવ હોતીતિ એતા ગાવો**તિ સતિઉપ્પાદનમત્તમેવ કાતબ્બં હોતિ. ઇતો ચિતો ચ ગન્ત્વા આકોટનાદિકિચ્ચં નત્થિ. **એતે ધમ્મા**તિ એતે સમથવિપસ્સના ધમ્માતિ સતુપ્પાદનમત્તમેવ કાતબ્બં હોતિ. ઇમિના બોધિસત્તસ્સ સમથવિપસ્સનાનં થામજાતકાલો કથિતો. તદા કિરસ્સ સમાપત્તિં અપ્પનત્થાય નિસિન્નસ્સ અટ્ઠ સમાપત્તિયો એકાવજ્જનેન આપાથં આગચ્છન્તિ, વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નિસિન્નો સત્ત અનુપસ્સના એકપ્પહારેનેવ આરુળ્હો હોતિ.

૨૧૫. **સેય્યથાપી**તિ ઇધ કિં દસ્સેતિ? અયં પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ, સત્તાનઞ્હિ હિતૂપચારં અત્તનો સત્થુભાવસમ્પદઞ્ચ દસ્સેન્તો ભગવા ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **અરઞ્ઞે**તિ અટવિયં. **પવને**તિ વનસણ્ડે. અત્થતો હિ ઇદં દ્વયં એકમેવ, પઠમસ્સ પન દુતિયં વેવચનં. **અયોગક્ખેમકામો**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમં નિબ્ભયટ્ઠાનં અનિચ્છન્તો ભયમેવ ઇચ્છન્તો . **સોવત્થિકો**તિ સુવત્થિભાવાવહો. **પીતિગમનીયો**તિ તુટ્ઠિં ગમનીયો. ''પીતગમનીયો''તિ વા પાઠો. **પિદહેય્યા**તિ સાખાદીહિ થકેય્ય. **વિવરેય્યા**તિ વિસદમુખં કત્વા વિવટં કરેય્ય. **કુમ્મગ્ગ**ન્તિ ઉદકવનપબ્બતાદીહિ સન્નિરુદ્ધં અમગ્ગં. **ઓદહેય્ય ઓકચર**ન્તિ તેસં ઓકે ચરમાનં વિય એકં દીપકમિગં એકસ્મિં ઠાને ઠપેય્ય. **ઓકચારિક**ન્તિ દીઘરજ્જુયા બન્ધિતંયેવ મિગિં.

મિગલુદ્દકો હિ અરઞ્ઞં મિગાનં વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા ''ઇધ વસન્તિ, ઇમિના મગ્ગેન નિક્ખમન્તિ, એત્થ ચરન્તિ, એત્થ પિવન્તિ, ઇમિના મગ્ગેન પવિસન્તી''તિ સલ્લક્ખેત્વા મગ્ગં પિધાય કુમ્મગ્ગં વિવરિત્વા ઓકચરઞ્ચ ઓકચારિકઞ્ચ ઠપેત્વા સયં પટિચ્છન્નટ્ઠાને સત્તિં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ. અથ સાયન્હસમયે મિગા અકુતોભયે અરઞ્ઞે ચરિત્વા પાનીયં પિવિત્વા મિગપોતકેહિ સદ્ધિં કીળમાના વસનટ્ઠાનસન્તિકં આગન્ત્વા ઓકચરઞ્ચ ઓકચારિકઞ્ચ દિસ્વા ''સહાયકા નો આગતા ભવિસ્સન્તી''તિ નિરાસઙ્કા પવિસન્તિ, તે મગ્ગં પિહિતં દિસ્વા ''નાયં મગ્ગો, અયં મગ્ગો ભવિસ્સતી''તિ કુમ્મગ્ગં પટિપજ્જન્તિ. મિગલુદ્દકો ન તાવ કિઞ્ચિ કરોતિ, પવિટ્ઠેસુ પન સબ્બપચ્છિમં સણિકં પહરતિ. સો ઉત્તસતિ, તતો સબ્બે ઉત્તસિત્વા ''ભયં ઉપ્પન્ન''ન્તિ પુરતો ઓલોકેન્તા ઉદકેન વા વનેન વા પબ્બતેન વા સન્નિરુદ્ધં મગ્ગં દિસ્વા ઉભોહિ પસ્સેહિ અઙ્ગુલિસઙ્ખલિકં વિય ગહનવનં પવિસિતું અસક્કોન્તા પવિટ્ઠમગ્ગેનેવ નિક્ખમિતું આરભન્તિ. લુદ્દકો તેસં નિવત્તનભાવં ઞત્વા આદિતો પટ્ઠાય તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ મિગે ઘાતેતિ. ઇદં સન્ધાય **એવઞ્હિ સો, ભિક્ખવે, મહામિગસઙ્ઘો અપરેન સમયેન અનયબ્યસનં આપજ્જેય્યા**તિ વુત્તં.

''નન્દીરાગસ્સેતં અધિવચનં, અવિજ્જાયેતં અધિવચન''ન્તિ એત્થ યસ્મા ઇમે સત્તા અવિજ્જાય અઞ્ઞાણા હુત્વા નન્દીરાગેન આબન્ધિત્વા રૂપારમ્મણાદીનિ ઉપનીતા વટ્ટદુક્ખસત્તિયા ઘાતં લભન્તિ. તસ્મા ભગવા ઓકચરં નન્દીરાગોતિ, ઓકચારિકં અવિજ્જાતિ કત્વા દસ્સેસિ.

મિગલુદ્દકો હિ એકદાપિ તેસં સાખાભઙ્ગેન સરીરં પુઞ્છિત્વા મનુસ્સગન્ધં અપનેત્વા ઓકચરં એકસ્મિં ઠાને ઠપેત્વા ઓકચારિકં સહ રજ્જુયા વિસ્સજ્જેત્વા અત્તાનં પટિચ્છાદેત્વા સત્તિં આદાય ઓકચરસ્સ સન્તિકે તિટ્ઠતિ, ઓકચારિકા મિગગણસ્સ ચરણટ્ઠાનાભિમુખી ગચ્છતિ . તં દિસ્વા મિગા સીસાનિ ઉક્ખિપિત્વા તિટ્ઠન્તિ, સાપિ સીસં ઉક્ખિપિત્વા તિટ્ઠતિ, તે ''અમ્હાકં સમજાતિકા અય''ન્તિ ગોચરં ગણ્હન્તિ. સાપિ તિણાનિ ખાદન્તી વિય સણિકં ઉપગચ્છતિ. આરઞ્ઞિકો યૂથપતિમિગો તસ્સા વાતં લભિત્વા સકભરિયં વિસ્સજ્જેત્વા તદભિમુખો હોતિ.

સત્તાનઞ્હિ નવનવમેવ પિયં હોતિ. ઓકચારિકા આરઞ્ઞિકસ્સ મિગસ્સ અચ્ચાસન્નભાવં અદત્વા તદભિમુખીવ પચ્છતો પટિક્કમિત્વા ઓકચરસ્સ સન્તિકં ગચ્છતિ, યત્થ યત્થસ્સા રજ્જુ લગ્ગતિ, તત્થ તત્થ ખુરેન પહરિત્વા મોચેતિ, આરઞ્ઞિકો મિગો ઓકચરં દિસ્વા ઓકચારિકાય સમ્મત્તો હુત્વા ઓકચરે ઉસૂયં કત્વા પિટ્ઠિં નામેત્વા સીસં કમ્પેન્તો તિટ્ઠતિ, તસ્મિં ખણે સત્તિં જિવ્હાય લેહન્તોપિ ''કિં એત''ન્તિ ન જાનાતિ, ઓકચરોપિ સચસ્સ ઉપરિભાગેન તં મિગં પહરિતું સુખં હોતિ, પિટ્ઠિં નામેતિ. સચસ્સ હેટ્ઠાભાગેન પહરિતું સુખં હોતિ, હદયં ઉન્નામેતિ. અથ લુદ્દકો આરઞ્ઞિકં મિગં સત્તિયા પહરિત્વા તત્થેવ ઘાતેત્વા મંસં આદાય ગચ્છતિ. એવમેવ યથા સો મિગો ઓકચારિકાય સમ્મત્તો ઓકચરે ઉસૂયં કત્વા સત્તિં જિવ્હાય લેહન્તોપિ કિઞ્ચિ ન જાનાતિ, તથા ઇમે સત્તા

અવિજ્જાય સમ્મત્તા અન્ધભૂતા કિઞ્ચિ અજાનન્તા રૂપાદીસુ નન્દીરાગં ઉપગમ્મ વટ્ટદુક્ખસત્તિયા વધં લભન્તીતિ ભગવા ઓકચરં નન્દીરાગોતિ, ઓકચારિકં અવિજ્જાતિ કત્વા દસ્સેસિ.

ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, વિવટો મયા ખેમો મગ્ગોતિ ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, મયા ઇમેસં સત્તાનં હિતચરણેન સમ્માસમ્બોધિં પત્વા અહં બુદ્ધોસ્મીતિ તુણ્હીભૂતેન અનિસીદિત્વા ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેન્તેન વિવટો ખેમો અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, પિહિતો કુમ્મગ્ગો , અઞ્ઞાતકોણ્ડઞ્ઞાદીનં ભબ્બપુગ્ગલાનં ઊહતો ઓકચરો નન્દીરાગો દ્વેધા છેત્વા પાતિતો, નાસિતા ઓકચારિકા અવિજ્જા સબ્બેન સબ્બં સમુગ્ઘાતિતાતિ અત્તનો હિતૂપચારં દસ્સેસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

દ્વેધાવિતક્કસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વિતક્કસણ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

૨૧૬. એવં મે સુતન્તિ વિતક્કસણ્ઠાનસુત્તં. તત્થ **અધિચિત્તમનુયુત્તેના**તિ દસકુસલકમ્મપથવસેન ઉપ્પન્નં ચિત્તં ચિત્તમેવ, વિપસ્સનાપાદકઅટ્ઠસમાપત્તિચિત્તં તતો ચિત્તતો અધિકં ચિત્તન્તિ **અધિચિત્તં. અનુયુત્તેના**તિ તં અધિચિત્તં અનુયુત્તેન, તત્થ યુત્તપ્પયુત્તેનાતિ અત્થો.

તત્રાયં ભિક્ખુ પુરેભત્તં પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો નિસીદનં આદાય અસુકસ્મિં રુક્ખમૂલે વા વનસણ્ડે વા પબ્બતપાદે વા પબ્ભારે વા સમણધમ્મં કરિસ્સામીતિ નિક્ખમન્તોપિ, તત્થ ગન્ત્વા હત્થેહિ વા પાદેહિ વા નિસજ્જટ્ઠાનતો તિણપણ્ણાનિ અપનેન્તોપિ અધિચિત્તં અનુયુત્તોયેવ. નિસીદિત્વા પન હત્થપાદે ધોવિત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિહરન્તોપિ અધિચિત્તં અનુયુત્તોયેવ.

નિમિત્તાનીતિ કારણાનિ. **કાલેન કાલ**ન્તિ સમયે સમયે. ન નુ ચ કમ્મટ્ઠાનં નામ મુહુત્તમ્પિ અછડ્ડેત્વા નિરન્તરં મનસિકાતબ્બં, કસ્મા ભગવા ‘‘કાલેન કાલ’’ન્તિ આહાતિ. પાળિયઞ્હિ અટ્ઠતિંસ કમ્મટ્ઠાનાનિ વિભત્તાનિ, તેસુ ભિક્ખુના અત્તનો ચિત્તરુચિતં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસિન્નેન યાવ કોચિદેવ ઉપક્કિલેસો નુપ્પજ્જતિ, તાવ ઇમેસં નિમિત્તાનં મનસિકારકિચ્ચં નત્થિ. યદા પન ઉપ્પજ્જતિ, તદા ઇમાનિ ગહેત્વા ચિત્તે ઉપ્પન્નં અબ્બુદં નીહરિતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો એવમાહ.

છન્દૂપસંહિતાતિ છન્દસહગતા રાગસમ્પયુત્તા. ઇમેસં પન તિણ્ણં વિતક્કાનં ખેત્તઞ્ચ આરમ્મણઞ્ચ જાનિતબ્બં. તત્થ છન્દૂપસઞ્હિતાનં અટ્ઠ લોભસહગતચિત્તાનિ ખેત્તં, દોસૂપસઞ્હિતાનં દ્વે દોમનસ્સસહગતાનિ, મોહૂપસઞ્હિતાનં દ્વાદસપિ અકુસલચિત્તાનિ. વિચિકિચ્છાઉદ્ધચ્ચસમ્પયુત્તચિત્તાનિ પન દ્વે એતેસં પાટિપુગ્ગલિકં ખેત્તં. સબ્બેસમ્પિ સત્તા ચેવ સઙ્ખારા ચ આરમ્મણં, ઇટ્ઠાનિટ્ઠઅસમપેક્ખિતેસુ હિ સત્તેસુ ચ સઙ્ખારેસુ ચ તે ઉપ્પજ્જન્તિ . **અઞ્ઞમ્પિ નિમિત્તં મનસિકાતબ્બં કુસલૂપસંહિત**ન્તિ તતો નિમિત્તતો અઞ્ઞં કુસલનિસ્સિતં નિમિત્તં મનસિકાતબ્બં. તત્થ **અઞ્ઞં નિમિત્તં** નામ છન્દૂપસઞ્હિતે વિતક્કે સત્તેસુ ઉપ્પન્ને અસુભભાવના અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ. સઙ્ખારેસુ ઉપ્પન્ને અનિચ્ચમનસિકારો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ. દોસૂપસઞ્હિતે સત્તેસુ ઉપ્પન્ને મેત્તાભાવના અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ. સઙ્ખારેસુ

ઉપ્પન્ને ધાતુમનસિકારો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ. મોહૂપસઞ્હિતે યત્થ કત્થચિ ઉપ્પન્ને પઞ્ચધમ્મૂપનિસ્સયો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ.

ઇમસ્સ હત્થા વા સોભના પાદા વાતિઆદિના નયેન હિ સત્તેસુ લોભે ઉપ્પન્ને અસુભતો ઉપસંહરિતબ્બં. કિમ્હિ સારત્તોસિ? કેસેસુ સારત્તોસિ. લોમેસુ…પે॰… મુત્તેસુ સારત્તોસિ. અયં અત્તભાવો નામ તીહિ અટ્ઠિસતેહિ ઉસ્સાપિતો, નવહિ ન્હારુસતેહિ આબદ્ધો, નવહિ મંસપેસિસતેહિ અનુલિત્તો, અલ્લચમ્મેન પરિયોનદ્ધો, છવિરાગેન પટિચ્છન્નો, નવહિ વણમુખેહિ નવનવુતિલોમકૂપસહસ્સેહિ ચ અસુચિ પગ્ઘરતિ, કુણપપૂરિતો, દુગ્ગન્ધો, જેગુચ્છો, પટિકૂલો, દ્વત્તિંસકુણપસઞ્ચયો, નત્થેત્થ સારં વા વરં વાતિ એવં અસુભતો ઉપસંહરન્તસ્સ સત્તેસુ ઉપ્પન્નો લોભો પહીયતિ, તેનસ્સ અસુભતો ઉપસંહરણં અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ હોતિ.

પત્તચીવરાદીસુ સઙ્ખારેસુ લોભે ઉપ્પન્ને દ્વીહાકારેહિ સઙ્ખારમજ્ઝત્તતં સમુટ્ઠાપેતીતિ સતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં વુત્તનયેન અસ્સામિકતાવકાલિકભાવવસેન મનસિકરોતો સો પહીયતિ. તેનસ્સ અનિચ્ચતો મનસિકારો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ હોતિ. સત્તેસુ દોસે ઉપ્પન્ને પન આઘાતવિનયકકચોપમોવાદાદીનં વસેન મેત્તા ભાવેતબ્બા, તં ભાવયતો દોસો પહીયતિ, તેનસ્સ મેત્તાભાવના અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ હોતિ. ખાણુકણ્ટકતિણપણ્ણાદીસુ પન દોસે ઉપ્પન્ને ત્વં કસ્સ કુપ્પસિ, કિં પથવીધાતુયા, ઉદાહુ આપોધાતુયા, કો વા પનાયં કુપ્પતિ નામ, કિં પથવીધાતુ ઉદાહુ આપોધાતૂતિઆદિના નયેન ધાતુમનસિકારં કરોન્તસ્સ દોસો પહીયતિ. તેનસ્સ ધાતુમનસિકારો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ હોતિ.

મોહે પન યત્થ કત્થચિ ઉપ્પન્ને –

> ‘‘ગરૂસંવાસો ઉદ્દેસો, ઉદ્દિટ્ઠપરિપુચ્છનં;
> કાલેન ધમ્મસ્સવનં, ઠાનાટ્ઠાનવિનિચ્છયો;
> પઞ્ચ ધમ્મૂપનિસ્સાય, મોહધાતુ પહીયતી’’તિ. –

ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ઉપનિસ્સિતબ્બા. ગરું ઉપનિસ્સાય વિહરન્તો હિ ભિક્ખુ – ‘‘આચરિયો ગામપ્પવેસનં અનાપુચ્છન્તસ્સ પત્તકાલે વત્તં અકરોન્તસ્સ ઘટસતઉદકાહરણાદિદણ્ડકમ્મં કરોતી’’તિ યત્તપ્પટિયત્તો હોતિ, અથસ્સ મોહો પહીયતિ. ઉદ્દેસં ગણ્હન્તોપિ – ‘‘આચરિયો ઉદ્દેસકાલે ઉદ્દેસં અગ્ગણ્હન્તસ્સ અસાધુકં સજ્ઝાયન્તસ્સ ચ દણ્ડકમ્મં કરોતી’’તિ યત્તપ્પટિયત્તો હોતિ, એવમ્પિસ્સ મોહો પહીયતિ. ગરુભાવનીયે ભિક્ખૂ ઉપસંકમિત્વા ‘‘ઇદં ભન્તે કથં ઇમસ્સ કો અત્થો’’તિ પરિપુચ્છન્તો કંખં વિનોદેતિ, એવમ્પિસ્સ મોહો પહીયતિ. કાલેન ધમ્મસવનટ્ઠાનં ગન્ત્વા સક્કચ્ચં ધમ્મં સુણન્તસ્સાપિ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ અત્થો પાકટો હોતિ. એવમ્પિસ્સ મોહો પહીયતિ. ઇદમસ્સ કારણં, ઇદં ન કારણન્તિ ઠાનાટ્ઠાનવિનિચ્છયે છેકો હોતિ, એવમ્પિસ્સ મોહો પહીયતિ. તેનસ્સ પઞ્ચધમ્મૂપનિસ્સયો અઞ્ઞં નિમિત્તં નામ હોતિ.

અપિચ અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ યંકિઞ્ચિ ભાવેન્તસ્સાપિ ઇમે વિતક્કા પહીયન્તિ એવ. ઇમાનિ પન નિમિત્તાનિ ઉજુવિપચ્ચનીકાનિ પટિપક્ખભૂતાનિ. ઇમેહિ પહીના રાગાદયો સુપ્પહીના હોન્તિ. યથા હિ અગ્ગિં અલ્લકટ્ઠેહિપિ પંસૂહિપિ સાખાદીહિપિ પોથેત્વા નિબ્બાપેન્તિયેવ, ઉદકં પન અગ્ગિસ્સ ઉજુવિપચ્ચનીકં, તેન નિબ્બુતો સુનિબ્બુતો હોતિ, એવમિમેહિ નિમિત્તેહિ પહીના રાગાદયો સુપ્પહીના હોન્તિ. તસ્મા એતાનિ કથિતાનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

કુસલૂપસંહિતન્તિ કુસલનિસ્સિતં કુસલસ્સ પચ્ચયભૂતં. **અજ્ઝત્તમેવા**તિ ગોચરજ્ઝત્તંયેવ. **પલગણ્ડો**તિ વડ્ઢકી. **સુખુમાય આણિયા**તિ યં આણિં નીહરિતુકામો હોતિ, તતો સુખુમતરાય સારદારુઆણિયા. **ઓળારિકં આણિ**ન્તિ ચન્દફલકે વા સારફલકે વા આકોટિતં વિસમાણિં. **અભિનિહનેય્યા**તિ મુગ્ગરેન આકોટેન્તો હનેય્ય. **અભિનીહરેય્યા**તિ એવં અભિનિહનન્તો ફલકતો નીહરેય્ય. **અભિનિવસેય્યા**તિ ઇદાનિ બહુ નિક્ખન્તાતિ ઞત્વા હત્થેન ચાલેત્વા નિક્કડ્ઢેય્ય . તત્થ ફલકં વિય ચિત્તં, ફલકે વિસમાણી વિય અકુસલવિતક્કા, સુખુમાણી વિય અઞ્ઞં અસુભભાવનાદિકુસલનિમિત્તં, સુખુમાણિયા ઓળારિકાણિનીહરણં વિય અસુભભાવનાદીહિ કુસલનિમિત્તેહિ તેસં વિતક્કાનં નીહરણં.

૨૧૭. **અહિકુણપેના**તિઆદિ અતિજેગુચ્છપટિક્કૂલકુણપદસ્સનત્થં વુત્તં. **કણ્ઠે આસત્તેના**તિ કેનચિદેવ પચ્ચત્થિકેન આનેત્વા કણ્ઠે બદ્ધેન પટિમુક્કેન. **અટ્ટિયેય્યા**તિ અટ્ટો દુક્ખિતો ભવેય્ય. **હરાયેય્યા**તિ લજ્જેય્ય. **જિગુચ્છેય્યા**તિ સઞ્જાતજિગુચ્છો ભવેય્ય.

પહીયન્તીતિ એવં ઇમિનાપિ કારણેન એતે અકુસલા ધમ્મા સાવજ્જા દુક્ખવિપાકાતિ અત્તનો પઞ્ઞાબલેન ઉપપરિક્ખતો અહિકુણપાદીનિ વિય જિગુચ્છન્તસ્સ પહીયન્તિ. યો પન અત્તનો પઞ્ઞાબલેન ઉપપરિક્ખિતું ન સક્કોતિ, તેન આચરિયં વા ઉપજ્ઝાયં વા અઞ્ઞતરં વા ગરુટ્ઠાનિયં સબ્રહ્મચારિં સઙ્ઘત્થેરં વા ઉપસઙ્કમિત્વા ઘણ્ડિં પહરિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘમેવ વા સન્નિપાતેત્વા આરોચેતબ્બં, બહુનઞ્હિ સન્નિપાતે ભવિસ્સતેવ એકો પણ્ડિતમનુસ્સો, સ્વાયં એવં એતેસુ આદીનવો દટ્ઠબ્બોતિ કથેસ્સતિ, કાયવિચ્છિન્દનીયકથાદીહિ વા પન તે વિતક્કે નિગ્ગણ્હિસ્સતીતિ.

૨૧૮. **અસતિઅમનસિકારો આપજ્જિતબ્બો**તિ નેવ સો વિતક્કો સરિતબ્બો ન મનસિકાતબ્બો, અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. યથા હિ રૂપં અપસ્સિતુકામો પુરિસો અક્ખીનિ નિમીલેય્ય, એવમેવ મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસિન્નેન ભિક્ખુના ચિત્તમ્હિ વિતક્કે ઉપ્પન્ને અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. એવમસ્સ સો વિતક્કો પહીયતિ, તસ્મિં પહીને પુન કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસીદિતબ્બં.

સચે ન પહીયતિ, ઉગ્ગહિતો ધમ્મકથાપબન્ધો હોતિ, સો મહાસદ્દેન સજ્ઝાયિતબ્બો. એવમ્પિ ચે અઞ્ઞવિહિતકસ્સ સતો સો ન પહીયતિ. થવિકાય મુટ્ઠિપોત્થકો હોતિ, યત્થ ચ બુદ્ધવણ્ણાપિ ધમ્મવણ્ણાપિ લિખિતા હોન્તિ, તં નીહરિત્વા વાચેન્તેન અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. એવમ્પિ ચે ન પહીયતિ, થવિકતો અરણિસહિતાનિ નીહરિત્વા ''અયં ઉત્તરારણી અયં અધરારણી''તિ આવજ્જેન્તેન અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. એવમ્પિ ચે ન પહીયતિ, સિપાટિકં નીહરિત્વા ''ઇદં આરકણ્ટકં નામ, અયં પિપ્ફલકો નામ, ઇદં નખચ્છેદનં નામ, અયં સૂચિ નામા''તિ પરિક્ખારં સમન્નાનેન્તેન અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. એવમ્પિ ચે ન પહીયતિ, સૂચિં ગહેત્વા ચીવરે જિણ્ણટ્ઠાનં સિબ્બન્તેન અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. એવં યાવ ન પહીયતિ, તાવ તં તં કુસલકમ્મં કરોન્તેન અઞ્ઞવિહિતકેન ભવિતબ્બં. પહીને પુન મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસીદિતબ્બં, નવકમ્મં પન ન પટ્ઠપેતબ્બં. કસ્મા? વિતક્કે પચ્છિન્ને કમ્મટ્ઠાનમનસિકારસ્સ ઓકાસો ન હોતિ.

પોરાણકપણ્ડિતા પન નવકમ્મં કત્વાપિ વિતક્કં પચ્છિન્દિંસુ. તત્રિદં વત્થુ – તિસ્સસામણેરસ્સ કિર ઉપજ્ઝાયો તિસ્સમહાવિહારે વસતિ. તિસ્સસામણેરો ''ભન્તે ઉક્કણ્ઠિતોમ્હી''તિ આહ. અથ નં થેરો ''ઇમસ્મિં વિહારે ન્હાનઉદકં દુલ્લભં, મં ગહેત્વા ચિત્તલપબ્બતં ગચ્છાહી''તિ આહ. સો તથા અકાસિ. તત્થ નં થેરો આહ ''અયં

વિહારો અચ્ચન્તસપ્પિકો, એકં પુગ્ગલિકટ્ઠાનં કરોહી''તિ. સો સાધુ ભન્તેતિ આદિતો પટ્ઠાય સંયુત્તનિકાયં પબ્ભારસોધનં તેજોધાતુકસિણપરિકમ્મન્તિ તીણીપિ એકતો આરભિત્વા કમ્મટ્ઠાનં અપ્પનં પાપેસિ, **સંયુત્તનિકાયં** પરિયોસાપેસિ, લેણકમ્મં નિટ્ઠાપેસિ, સબ્બં કત્વા ઉપજ્ઝાયસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ. ઉપજ્ઝાયો ''દુક્ખેન તે સામણેર કતં, અજ્જ તાવ ત્વંયેવ વસાહી''તિ આહ. સો તં રત્તિં લેણે વસન્તો ઉતુસપ્પાયં લભિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયિ. તસ્સ ધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયં અકંસુ. અજ્જાપિ **તિસ્સત્થેરચેતિય**ન્તિ પઞ્ઞાયતિ. ઇદં પબ્બં અસતિપબ્બં નામ.

૨૧૯. ઇમસ્મિં ઠત્વા વિતક્કે નિગ્ગણ્હિતું અસક્કોન્તો ઇધ ઠત્વા નિગ્ગણ્હિસ્સતીતિ વિતક્કમૂલભેદં પબ્બં દસ્સેન્તો પુન **તસ્સ ચે ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **વિતક્કસઙ્ખારસણ્ઠાનં મનસિકાતબ્બ**ન્તિ સઙ્ખરોતીતિ **સઙ્ખારો**, પચ્ચયો, કારણં મૂલન્તિ અત્થો. સન્તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **સણ્ઠાનં**, વિતક્કસઙ્ખારસ્સ સણ્ઠાનં **વિતક્કસઙ્ખારસણ્ઠાનં**, તં મનસિકાતબ્બન્તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ, અયં વિતક્કો કિં હેતુ કિં પચ્ચયા કિં કારણા ઉપ્પન્નોતિ વિતક્કાનં મૂલઞ્ચ મૂલમૂલઞ્ચ મનસિકાતબ્બન્તિ. **કિં નુ ખો અહં સીઘં ગચ્છામી**તિ કેન નુ ખો કારણેન અહં સીઘં ગચ્છામિ? **યંનૂનાહં સણિકં ગચ્છેય્ય**ન્તિ કિં મે ઇમિના સીઘગમનેન, સણિકં ગચ્છિસ્સામીતિ ચિન્તેસિ. **સો સણિકં ગચ્છેય્યા**તિ સો એવં ચિન્તેત્વા સણિકં ગચ્છેય્ય. એસ નયો સબ્બત્થ.

તત્થ તસ્સ પુરિસસ્સ સીઘગમનકાલો વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો વિતક્કસમારુળ્હકાલો. તસ્સ સણિકગમનકાલો વિય ઇમસ્સ વિતક્કચારપચ્છેદનકાલો. તસ્સ ઠિતકાલો વિય ઇમસ્સ વિતક્કચારે પચ્છિન્ને મૂલકમ્મટ્ઠાનં ચિત્તોતરણકાલો. તસ્સ નિસિન્નકાલો વિય ઇમસ્સ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તપ્પત્તકાલો. તસ્સ નિપન્નકાલો વિય ઇમસ્સ નિબ્બાનારમ્મણાય ફલસમાપત્તિયા દિવસં વીતિવત્તનકાલો. તત્થ ઇમે વિતક્કા કિં હેતુકા કિં પચ્ચયાતિ વિતક્કાનં મૂલમૂલં ગચ્છન્તસ્સ વિતક્કચારો સિથિલો હોતિ. તસ્મિં સિથિલીભૂતે મત્થકં ગચ્છન્તે વિતક્કા સબ્બસો નિરુજ્ઝન્તિ. અયમત્થો દુદ્દુભજાતકેનપિ દીપેતબ્બો –

સસકસ્સ કિર બેલુવરુક્ખમૂલે નિદ્દાયન્તસ્સ બેલુવપક્કં વણ્ટતો છિજ્જિત્વા કણ્ણમૂલે પતિતં. સો તસ્સ સદ્દેન ''પથવી ભિજ્જતી''તિ સઞ્ઞાય ઉટ્ઠહિત્વા વેગેન પલાયિ. તં દિસ્વા પુરતો અઞ્ઞેપિ ચતુપ્પદા પલાયિંસુ. તદા બોધિસત્તો સીહો હોતિ. સો ચિન્તેસિ – ''અયં પથવી નામ કપ્પવિનાસે ભિજ્જતિ, અન્તરા પથવીભેદો નામ નત્થિ, યંનૂનાહં મૂલમૂલં ગન્ત્વા અનુવિજ્જેય્ય''ન્તિ. સો હત્થિનાગતો પટ્ઠાય યાવ સસકં પુચ્છિ ''તયા, તાત, પથવી ભિજ્જમાના દિટ્ઠા''તિ. સસો ''આમ દેવા''તિ આહ. સીહો ''એહિ, ભો, દસ્સેહી''તિ. સસો ''ન સક્કોમિ સામી''તિ. ''એહિ, રે, મા ભાયી''તિ સણ્હમુદુકેન ગહેત્વા ગતો સસો રુક્ખસ્સ અવિદૂરે ઠત્વા –

''દુદ્દુભાયતિ ભદ્દન્તે, યસ્મિં દેસે વસામહં;
અહમ્પેતં ન જાનામિ, કિમેતં દુદ્દુભાયતી''તિ. (જા॰ ૧.૪.૮૫) –

ગાથમાહ. બોધિસત્તો ''ત્વં એત્થેવ તિટ્ઠા''તિ રુક્ખમૂલં ગન્ત્વા સસકસ્સ નિપન્નટ્ઠાનં અદ્દસ, બેલુવપક્કં અદ્દસ, ઉદ્ધં ઓલોકેત્વા વણ્ટં અદ્દસ, દિસ્વા ''અયં સસો એત્થ નિપન્નો, નિદ્દાયમાનો ઇમસ્સ કણ્ણમૂલે પતિતસ્સ સદ્દેન 'પથવી ભિજ્જતી'તિ એવંસઞ્ઞી હુત્વા પલાયી''તિ ઞત્વા તં કારણં સસં પુચ્છિ. સસો ''આમ, દેવા''તિ આહ. બોધિસત્તો ઇમં ગાથમાહ –

''બેલુવ પતિતં સુત્વા, દુદ્દુભન્તિ સસો જવિ;

સસસ્સ વચનં સુત્વા, સન્તત્તા મિગવાહિની’’તિ. (જા॰ ૧.૪.૮૬);

તતો બોધિસત્તો ‘‘મા ભાયથા’’તિ મિગગણે અસ્સાસેસિ. એવં વિતક્કાનં મૂલમૂલં ગચ્છન્તસ્સ વિતક્કા પહીયન્તિ.

૨૨૦. ઇમસ્મિં વિતક્કમૂલભેદપબ્બે ઠત્વા વિતક્કે નિગ્ગણ્હિતું અસક્કોન્તેન પન એવં નિગ્ગણ્હિતબ્બાતિ અપરમ્પિ કારણં દસ્સેન્તો પુન **તસ્સ ચે, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

દન્તેભિદન્તમાધાયાતિ હેટ્ઠાદન્તે ઉપરિદન્તં ઠપેત્વા. **ચેતસા ચિત્ત**ન્તિ કુસલચિત્તેન અકુસલચિત્તં અભિનિગ્ગણ્હિતબ્બં. **બલવા પુરિસો**તિ યથા થામસમ્પન્નો મહાબલો પુરિસો દુબ્બલં પુરિસં સીસે વા ગલે વા ખન્ધે વા ગહેત્વા અભિનિગ્ગણ્હેય્ય અભિનિપ્પીળેય્ય અભિસન્તાપેય્ય સન્તત્તં કિલન્તં મુચ્છાપરેતં વિય કરેય્ય, એવમેવ ભિક્ખુના વિતક્કેહિ સદ્ધિં પટિમલ્લેન હુત્વા ‘‘કે ચ તુમ્હે કો ચાહ’’ન્તિ અભિભવિત્વા – ‘‘કામં તચો ચ ન્હારુ ચ અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતુ સરીરે ઉપસુસ્સતુ મંસલોહિત’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૫) એવં મહાવીરિયં પગ્ગય્હ વિતક્કા નિગ્ગણ્હિતબ્બાતિ દસ્સેન્તો ઇમં અત્થદીપિકં ઉપમં આહરિ.

૨૨૧. યતો ખો, ભિક્ખવેતિ ઇદં પરિયાદાનભાજનિયં નામ, તં ઉત્તાનત્થમેવ. યથા પન સત્થાચરિયો તિરોરટ્ઠા આગતં રાજપુત્તં પઞ્ચાવુધસિપ્પં ઉગ્ગણ્હાપેત્વા ‘‘ગચ્છ, અત્તનો રટ્ઠે રજ્જં ગણ્હ. સચે તે અન્તરામગ્ગે ચોરા ઉટ્ઠહન્તિ, ધનુના કમ્મં કત્વા ગચ્છ. સચે તે ધનુ નસ્સતિ વા ભિજ્જતિ વા સત્તિયા અસિના’’તિ એવં પઞ્ચહિપિ આવુધેહિ કત્તબ્બં દસ્સેત્વા ઉય્યોજેતિ. સો તથા કત્વા સકરટ્ઠં ગન્ત્વા રજ્જં ગહેત્વા રજ્જસિરિં અનુભોતિ. એવમેવં ભગવા અધિચિત્તમનુયુત્તં ભિક્ખું અરહત્તગહણત્થાય ઉય્યોજેન્તો – ‘‘સચસ્સ અન્તરા અકુસલવિતક્કા ઉપ્પજ્જન્તિ, અઞ્ઞનિમિત્તપબ્બે ઠત્વા તે નિગ્ગણ્હિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતિ. તત્થ અસક્કોન્તો આદીનવપબ્બે ઠત્વા, તત્રાપિ અસક્કોન્તો અસતિપબ્બે ઠત્વા, તત્રાપિ અસક્કોન્તો વિતક્કમૂલભેદપબ્બે ઠત્વા, તત્રાપિ અસક્કોન્તો અભિનિગ્ગણ્હનપબ્બે ઠત્વા વિતક્કે નિગ્ગણ્હિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી’’તિ ઇમાનિ પઞ્ચ પબ્બાનિ દેસેસિ.

વસી વિતક્કપરિયાયપથેસૂતિ વિતક્કચારપથેસુ ચિણ્ણવસી પગુણવસીતિ વુચ્ચતિ. **યં વિતક્કં આકઙ્ખિસ્સતી**તિ ઇદં અસ્સ વસીભાવાકારદસ્સનત્થં વુત્તં. અયઞ્હિ પુબ્બે યં વિતક્કં વિતક્કેતુકામો હોતિ, તં ન વિતક્કેતિ. યં ન વિતક્કેતુકામો હોતિ, તં વિતક્કેતિ. ઇદાનિ પન વસીભૂતત્તા યં વિતક્કં વિતક્કેતુકામો હોતિ, તંયેવ વિતક્કેતિ. યં ન વિતક્કેતુકામો, ન તં વિતક્કેતિ. તેન વુત્તં ‘‘યં વિતક્કં આકઙ્ખિસ્સતિ, તં વિતક્કં વિતક્કેસ્સતિ. યં વિતક્કં નાકઙ્ખિસ્સતિ, ન તં વિતક્કં વિતક્ખેસ્સતી’’તિ. **અચ્છેચ્છિ તણ્હ**ન્તિઆદિ **સબ્બાસવસુત્તે** વુત્તમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વિતક્કસણ્ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મૂલપણ્ણાસટ્ઠકથાય પઠમો ભાગો નિટ્ઠિતો.

નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

મજ્ઝિમનિકાયે

મૂલપણ્ણાસ-અટ્ઠકથા

(દુતિયો ભાગો)

૩. ઓપમ્મવગ્ગો

૧. કકચૂપમસુત્તવણ્ણના

૨૨૨. એવં મે સુતન્તિ કકચૂપમસુત્તં. તત્થ **મોળિયફગ્ગુનો**તિ **મોળી**તિ ચૂળા વુચ્ચતિ. યથાહ –

‘‘છેત્વાન મોળિં વરગન્ધવાસિતં,
વેહાયસં ઉક્ખિપિ સક્યપુઙ્ગવો;
રતનચઙ્કોટવરેન વાસવો,
સહસ્સનેત્તો સિરસા પટિગ્ગહી’’તિ.

સા તસ્સ ગિહિકાલે મહતી અહોસિ, તેનસ્સ **મોળિયફગ્ગુનો**તિ સઙ્ખા ઉદપાદિ. પબ્બજિતમ્પિ નં તેનેવ નામેન સઞ્જાનન્તિ. **અતિવેલ**ન્તિ વેલં અતિક્કમિત્વા. તત્થ કાલવેલા, સીમવેલા, સીલવેલાતિ તિવિધા વેલા. ‘‘તાયં વેલાયં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી’’તિ (ધમ્મપદે વગ્ગાનમુદ્દાનં, ગાથાનમુદ્દાનં; મહાવ॰ ૧-૩) અયં કાલવેલા નામ. ‘‘ઠિતધમ્મો વેલં નાતિવત્તતી’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૮૪; ઉદા॰ ૪૫; અ॰ નિ॰ ૮.૧૯) અયં સીમવેલા નામ. ‘‘વેલાઅનતિક્કમો સેતુઘાતો’’તિ (ધ॰ સ॰ ૨૯૯-૩૦૧) ચ, ‘‘વેલા ચેસા અવીતિક્કમનટ્ઠેના’’તિ ચ, અયં સીલવેલા નામ. તં તિવિધમ્પિ સો અતિક્કમિયેવ. ભિક્ખુનિયો હિ ઓવદિતું કાલો નામ અત્થિ, સો અત્થઙ્ગતેપિ સૂરિયે ઓવદન્તો તં કાલવેલમ્પિ અતિક્કમિ. ભિક્ખુનીનં ઓવાદે પમાણં નામ અત્થિ સીમા મરિયાદા. સો ઉત્તરિછપ્પઞ્ચવાચાહિ ઓવદન્તો તં સીમવેલમ્પિ અતિક્કમિ. કથેન્તો પન દવસહગતં કત્વા દુટ્ઠુલ્લાપત્તિપહોનકં કથેતિ, એવં સીલવેલમ્પિ અતિક્કમિ.

સંસટ્ઠોતિ મિસ્સીભૂતો સમાનસુખદુક્ખો હુત્વા. **સમ્મુખા**તિ પુરતો. **અવણ્ણં ભાસતી**તિ તા પન પચનકોટ્ટનાદીનિ કરોન્તિયો દિસ્વા નત્થિ ઇમાસં અનાપત્તિ નામ, ઇમા ભિક્ખુનિયો અનાચારા દુબ્બચા પગબ્ભાતિ અગુણં કથેતિ. **અધિકરણમ્પિ કરોતી**તિ ઇમેસં ભિક્ખૂનં ઇમા ભિક્ખુનિયો દિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય અક્ખીનિ દટ્ઠન્તિ, ઇમસ્મિં વિહારે પુપ્ફપૂજા વા આસનધોવનપરિભણ્ડકરણાદીનિ વા ઇમાસં વસેન વત્તન્તિ. કુલધીતરો એતા લજ્જિનિયો , તુમ્હે ઇમા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ વદથ, અયં નામ તુમ્હાકં આપત્તિ હોતિ, વિનયધરાનં સન્તિકં આગન્ત્વા વિનિચ્છયં મે દેથાતિ અધિકરણં આકડ્ઢતિ.

મોળિયફગ્ગુનસ્સ અવણ્ણં ભાસતીતિ નત્થિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અનાપત્તિ નામ. નિચ્ચકાલં ઇમસ્સ પરિવેણદ્વારં અસુઞ્ઞં ભિક્ખુનીહીતિ અગુણં કથેતિ. **અધિકરણમ્પિ કરોન્તી**તિ ઇમેસં ભિક્ખૂનં મોળિયફગ્ગુનત્થેરસ્સ દિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય અક્ખીનિ દટ્ઠન્તિ. ઇમસ્મિં વિહારે અઞ્ઞેસં વસનટ્ઠાનં ઓલોકેતુમ્પિ ન સક્કા. વિહારં આગતભિક્ખુનિયો ઓવાદં વા પટિસન્થારં વા ઉદ્દેસપદં વા થેરમેવ નિસ્સાય લભન્તિ, કુલપુત્તકો લજ્જી કુક્કુચ્ચકો, એવરૂપં નામ તુમ્હે ઇદઞ્ચિદઞ્ચ વદથ, એથ વિનયધરાનં સન્તિકે વિનિચ્છયં દેથાતિ અધિકરણં આકડ્ઢન્તિ.

સો ભિક્ખુ ભગવન્તં એતદવોચાતિ નેવ પિયકમ્યતાય ન ભેદાધિપ્પાયેન, અત્થકામતાય અવોચ. એકં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘ઇમસ્સ ભિક્ખુસ્સ એવં સંસટ્ઠસ્સ વિહરતો અયસો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. સો સાસનસ્સાપિ

અવણ્ણોયેવ. અઞ્ઞેન પન કથિતો અયં ન ઓરમિસ્સતિ, ભગવતા ધમ્મં દેસેત્વા ઓવદિતો ઓરમિસ્સતી''તિ તસ્સ અત્થકામતાય ભગવન્તં એતં, ''આયસ્મા, ભન્તે''તિઆદિવચનં અવોચ.

૨૨૩. **આમન્તેહી**તિ જાનાપેહિ. **આમન્તેતી**તિ પક્કોસતિ.

૨૨૪. **સદ્ધા**તિ સદ્ધાય. **તસ્મા**તિ યસ્મા ત્વં કુલપુત્તો ચેવ સદ્ધાપબ્બજિતો ચ, યસ્મા વા તે એતાહિ સદ્ધિં સંસટ્ઠસ્સ વિહરતો યે તા અક્કોસિસ્સન્તિ વા, પહરિસ્સન્તિ વા, તેસુ દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, સંસગ્ગે પહીને નુપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્મા. **તત્રા**તિ તસ્મિં અવણ્ણભાસને. **ગેહસિતા**તિ પઞ્ચકામગુણનિસ્સિતા. **છન્દા**તિ તણ્હાછન્દાપિ પટિઘછન્દાપિ. **વિપરિણત**ન્તિ રત્તમ્પિ ચિત્તં વિપરિણતં. દુટ્ઠમ્પિ, મૂળ્હમ્પિ ચિત્તં વિપરિણતં. ઇધ પન તણ્હાછન્દવસેન રત્તમ્પિ વટ્ટતિ, પટિઘછન્દવસેન દુટ્ઠમ્પિ વટ્ટતિ. **હિતાનુકમ્પી**તિ હિતેન અનુકમ્પમાનો હિતેન ફરમાનો. **ન દોસન્તરો**તિ ન દોસચિત્તો ભવિસ્સામિ.

૨૨૫. **અથ ખો ભગવા**તિ કસ્મા આરભિ? ફગ્ગુનસ્સ કિર એત્તકં ઓવાદં સુત્વાપિ, ''ભિક્ખુનિસંસગ્ગતો ઓરમિસ્સામિ વિરમિસ્સામી''તિ ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પન્નં, ભગવતા પન સદ્ધિં પટાણી વિય પટિવિરુદ્ધો અટ્ઠાસિ, અથસ્સ ભગવતો યથા નામ જિઘચ્છિતસ્સ ભોજને, પિપાસિતસ્સ પાનીયે, સીતેન ફુટ્ઠસ્સ ઉણ્હે દુક્ખિતસ્સ સુખે પત્થના ઉપ્પજ્જતિ. એવમેવ ઇમં દુબ્બચં ભિક્ખું દિસ્વા પઠમબોધિયં સુબ્બચા ભિક્ખૂ આપાથં આગમિંસુ. અથ તેસં વણ્ણં કથેતુકામો હુત્વા ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્થ **આરાધયિંસૂ**તિ ગણ્હિંસુ પૂરયિંસુ. **એકં સમય**ન્તિ એકસ્મિં સમયે. **એકાસનભોજન**ન્તિ એકં પુરેભત્તભોજનં. સૂરિયુગ્ગમનતો હિ યાવ મજ્ઝન્હિકા સત્તક્ખત્તું ભુત્તભોજનમ્પિ ઇધ એકાસનભોજનન્તેવ અધિપ્પેતં. **અપ્પાબાધત**ન્તિ નિરાબાધતં. **અપ્પાતઙ્કત**ન્તિ નિદ્દુક્ખતં. **લહુટ્ઠાન**ન્તિ સરીરસ્સ સલ્લહુકં ઉટ્ઠાનં. **બલ**ન્તિ કાયબલં. **ફાસુવિહાર**ન્તિ કાયસ્સ સુખવિહારં. ઇમિના કિં કથિતં? દિવા વિકાલભોજનં પજહાપિતકાલો કથિતો. ભદ્દાલિસુત્તે પન રત્તિં વિકાલભોજનં પજહાપિતકાલો કથિતો. ઇમાનિ હિ દ્વે ભોજનાનિ ભગવા ન એકપ્પહારેન પજહાપેસિ. કસ્મા? ઇમાનેવ હિ દ્વે ભોજનાનિ વટ્ટે સત્તાનં આચિણ્ણાનિ. સન્તિ કુલપુત્તા સુખુમાલા, તે એકતો દ્વેપિ ભોજનાનિ પજહન્તા કિલમન્તિ. તસ્મા એકતો અપજહાપેત્વા એકસ્મિં કાલે દિવા વિકાલભોજનં, એકસ્મિં રત્તિં વિકાલભોજનન્તિ વિસું પજહાપેસિ. તેસુ ઇધ દિવા વિકાલભોજનં પજહાપિતકાલો કથિતો. તત્થ યસ્મા બુદ્ધા ન ભયં દસ્સેત્વા તજ્જેત્વા પજહાપેન્તિ, આનિસંસં પન દસ્સેત્વા પજહાપેન્તિ, એવઞ્હિ સત્તા સુખેન પજહન્તિ. તસ્મા આનિસંસં દસ્સેન્તો ઇમે પઞ્ચ ગુણે દસ્સેસિ. **અનુસાસની કરણીયા**તિ પુનપ્પુનં સાસને કત્તબ્બં નાહોસિ. ''ઇદં કરોથ, ઇદં મા કરોથા''તિ સતુપ્પાદકરણીયમત્તમેવ અહોસિ. તાવત્તકેનેવ તે કત્તબ્બં અકંસુ, પહાતબ્બં પજહિંસુ, પઠમબોધિયં, ભિક્ખવે, સુબ્બચા ભિક્ખૂ અહેસું અસ્સવા ઓવાદપટિકરાતિ.

ઇદાનિ નેસં સુબ્બચભાવદીપિકં ઉપમં આહરન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **સુભૂમિય**ન્તિ સમભૂમિયં. ''સુભૂમ્યં સુખેત્તે વિહતખાણુકે બીજાનિ પતિટ્ઠપેય્યા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૩૮) એત્થ પન મણ્ડભૂમિ સુભૂમીતિ આગતા. **ચતુમહાપથે**તિ દ્વિન્નં મહામગ્ગાનં વિનિવિજ્ઝિત્વા ગતટ્ઠાને. **આજઞ્ઞરથો**તિ વિનીતઅસ્સરથો. **ઓધસ્તપતોદો**તિ યથા રથં અભિરુહિત્વા ઠિતેન સક્કા હોતિ ગણ્હિતું, એવં આલમ્બનં નિસ્સાય તિરિયતો ઠપિતપતોદો. **યોગ્ગાચરિયો**તિ અસ્સાચરિયો. સ્વેવ અસ્સદમ્મે સારેતીતિ **અસ્સદમ્મસારથિ**. **યેનિચ્છક**ન્તિ યેન

યેન મગ્ગેન ઇચ્છતિ. **યદિચ્છકન્તિ** યં યં ગતિં ઇચ્છતિ. **સારેય્યાતિ** ઉજુકં પુરતો પેસેય્ય. **પચ્ચાસારેય્યાતિ** પટિનિવત્તેય્ય.

એવમેવ ખોતિ યથા હિ સો યોગ્ગાચરિયો યેન યેન મગ્ગેન ગમનં ઇચ્છતિ, તં તં અસ્સા આરુળ્હાવ હોન્તિ. યાય યાય ચ ગતિયા ઇચ્છતિ, સા સા ગતિ ગહિતાવ હોતિ. રથં પેસેત્વા અસ્સા નેવ વારેતબ્બા ન વિજ્ઝિતબ્બા હોન્તિ. કેવલં તેસં સમે ભૂમિભાગે ખુરેસુ નિમિત્તં ઠપેત્વા ગમનમેવ પસ્સિતબ્બં હોતિ. એવં મય્હમ્પિ તેસુ ભિક્ખૂસુ પુનપ્પુનં વત્તબ્બં નાહોસિ. ઇદં કરોથ ઇદં મા કરોથાતિ સતુપ્પાદનમત્તમેવ કત્તબ્બં હોતિ. તેહિપિ તાવદેવ કત્તબ્બં કતમેવ હોતિ, અકત્તબ્બં જહિતમેવ. **તસ્માતિ** યસ્મા સુબ્બચા યુત્તયાનપટિભાગા હુત્વા સતુપ્પાદનમત્તેનેવ પજહિંસુ, તસ્મા તુમ્હેપિ પજહથાતિ અત્થો. **એલણ્ડેહીતિ** એલણ્ડા કિર સાલદ્દુસના હોન્તિ, તસ્મા એવમાહ. **વિસોધેય્યાતિ** એલણ્ડે ચેવ અઞ્ઞા ચ વલ્લિયો છિન્દિત્વા બહિ નીહરણેન સોધેય્ય. **સુજાતાતિ** સુસણ્ઠિતા. **સમ્મા પરિહરેય્યાતિ** મરિયાદં બન્ધિત્વા ઉદકાસિઞ્ચનેનપિ કાલેનકાલં મૂલમૂલે ખણનેનપિ વલ્લિગુમ્બાદિચ્છેદનેનપિ કિપિલ્લપૂટકહરણેનપિ મક્કટકજાલસુક્ખદણ્ડકહરણેનપિ સમ્મા વડ્ઢેત્વા પોસેય્ય. **વુદ્ધિ**આદીનિ વુત્તત્થાનેવ.

૨૨૬. ઇદાનિ અક્ખન્તિયા દોસં દસ્સેન્તો **ભૂતપુબ્બન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **વેદેહિકાતિ** વિદેહરટ્ઠવાસિકસ્સ ધીતા. અથ વા **વેદોતિ** પઞ્ઞા વુચ્ચતિ, વેદેન ઈહતિ ઇરિયતીતિ **વેદેહિકા**, પણ્ડિતાતિ અત્થો. **ગહપતાનીતિ** ઘરસામિની. **કિત્તિસદ્દોતિ** કિત્તિઘોસો. **સોરતાતિ** સોરચ્ચેન સમન્નાગતા. **નિવાતાતિ** નિવાતવુત્તિ. **ઉપસન્તાતિ** નિબ્બુતા. **દક્ખાતિ** ભત્તપચનસયનત્થરણદીપુજ્જલનાદિકમ્મેસુ છેકા. **અનલસાતિ** ઉટ્ઠાહિકા, **સુસંવિહિતકમ્મન્તાતિ** સુટ્ઠુ સંવિહિતકમ્મન્તા. એકા અનલસા હોતિ, યં યં પન ભાજનં ગણ્હાતિ, તં તં ભિન્દતિ વા છિદ્દં વા કરોતિ, અયં ન તાદિસાતિ દસ્સેતિ.

દિવા ઉટ્ઠાસીતિ પાતોવ કત્તબ્બાનિ ધેનુદુહનાદિકમ્માનિ અકત્વા ઉસ્સૂરે ઉટ્ઠિતા. **હે જે કાળીતિ** અરે કાળિ. **કિં જે દિવા ઉટ્ઠાસીતિ** કિં તે કિઞ્ચિ અફાસુકં અત્થિ, કિં દિવા ઉટ્ઠાસીતિ? **નો વત રે કિઞ્ચીતિ** અરે યદિ તે ન કિઞ્ચિ અફાસુકં અત્થિ, નેવ સીસં રુજ્જતિ, ન પિટ્ઠિ, અથ કસ્મા પાપિ દાસિ દિવા ઉટ્ઠાસીતિ કુપિતા અનત્તમના ભાકુટિમકાસિ. **દિવાતરં ઉટ્ઠાસીતિ** પુનદિવસે ઉસ્સૂરતરં ઉટ્ઠાસિ. **અનત્તમનવાચન્તિ** અરે પાપિ દાસિ અત્તનો પમાણં ન જાનાસિ; કિં અજ્જિં સીતોતિ મઞ્ઞસિ, ઇદાનિ તં સિક્ખાપેસ્સામીતિઆદીનિ વદમાના કુપિતવચનં નિચ્છારેસિ.

પટિવિસકાનન્તિ સામન્તગેહવાસીનં. **ઉજ્ઝાપેસીતિ** અવજાનાપેસિ. **ચણ્ડીતિ** અસોરતા કિબ્બિસા. ઇતિ યત્તકા ગુણા, તતો દિગુણા દોસા ઉપ્પજ્જિંસુ. ગુણા નામ સણિકં સણિકં આગચ્છન્તિ; દોસા એકદિવસેનેવ પત્થટા હોન્તિ. **સોરતસોરતોતિ** અતિવિય સોરતો, સોતાપન્નો નુ ખો, સકદાગામી અનાગામી અરહા નુ ખોતિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. **ફુસન્તીતિ** ફુસન્તા ઘટ્ટેન્તા આપાથં આગચ્છન્તિ.

અથ ભિક્ખુ સોરતોતિ વેદિતબ્બોતિ અથ અધિવાસનક્ખન્તિયં ઠિતો ભિક્ખુ સોરતોતિ વેદિતબ્બો. **યો ચીવર...પે૰... પરિક્ખારહેતૂતિ** યો એતાનિ ચીવરાદીનિ પણીતપણીતાનિ લભન્તો પાદપરિકમ્મપિટ્ઠિપરિકમ્માદીનિ એકવચનેનેવ કરોતિ. **અલભમાનોતિ** યથા પુબ્બે લભતિ, એવં અલભન્તો. **ધમ્મઞ્ઞેવ સક્કરોન્તોતિ** ધમ્મંયેવ

સક્કારં સુકતકારં કરોન્તો. **ગરું કરોન્તો**તિ ગરુભારિયં કરોન્તો. **માનેન્તો**તિ મનેન પિયં કરોન્તો. **પૂજેન્તો**તિ પચ્ચયપૂજાય પૂજેન્તો. **અપચાયમાનો**તિ ધમ્મંયેવ અપચાયમાનો અપચિતિં નીચવુત્તિં દસ્સેન્તો.

૨૨૭. એવં અક્ખન્તિયા દોસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યે અધિવાસેન્તિ, તે એવં અધિવાસેન્તીતિ પઞ્ચ વચનપથે દસ્સેન્તો **પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **કાલેના**તિ યુત્તપત્તકાલેન. **ભૂતેના**તિ સતા વિજ્જમાનેન. **સણ્હેના**તિ સમ્મટ્ઠેન . **અત્થસઞ્હિતેના**તિ અત્થનિસ્સિતેન કારણનિસ્સિતેન. **અકાલેના**તિઆદીનિ તેસંયેવ પટિપક્ખવસેન વેદિતબ્બાનિ. **મેત્તચિત્તા**તિ ઉપ્પન્નમેત્તચિત્તા હુત્વા. **દોસન્તરા**તિ દુટ્ઠચિત્તા, અબ્ભન્તરે ઉપ્પન્નદોસા હુત્વા. **તત્રા**તિ તેસુ વચનપથેસુ. **ફરિત્વા**તિ અધિમુચ્ચિત્વા. **તદારમ્મણઞ્ચા**તિ કથં તદારમ્મણં સબ્બાવન્તં લોકં કરોતિ? પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતં પુગ્ગલં મેત્તચિત્તસ્સ આરમ્મણં કત્વા પુન તસ્સેવ મેત્તચિત્તસ્સ અવસેસસત્તે આરમ્મણં કરોન્તો સબ્બાવન્તં લોકં તદારમ્મણં કરોતિ નામ. તત્રાયં વચનત્થો. **તદારમ્મણઞ્ચા**તિ તસ્સેવ મેત્તચિત્તસ્સ આરમ્મણં કત્વા. **સબ્બાવન્ત**ન્તિ સબ્બસત્તવન્તં. **લોક**ન્તિ સત્તલોકં. **વિપુલેના**તિ અનેકસત્તારમ્મણેન. **મહગ્ગતેના**તિ મહગ્ગતભૂમિકેન. **અપ્પમાણેના**તિ સુભાવિતેન. **અવેરેના**તિ નિદ્દોસેન. **અબ્યાબજ્ઝેના**તિ નિદ્દુક્ખેન. **ફરિત્વા વિહરિસ્સામા**તિ એવરૂપેન મેત્તાસહગતેન ચેતસા તઞ્ચ પુગ્ગલં સબ્બઞ્ચ લોકં તસ્સ ચિત્તસ્સ આરમ્મણં કત્વા અધિમુચ્ચિત્વા વિહરિસ્સામ.

૨૨૮. ઇદાનિ તદત્થદીપિકં ઉપમં આહરન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **અપથવિ**ન્તિ નિપ્પથવિં કરિસ્સામીતિ અત્થો. **તત્ર તત્રા**તિ તસ્મિં તસ્મિં ઠાને. **વિકિરેય્યા**તિ પચ્છિયા પંસું ઉદ્ધરિત્વા બીજાનિ વિય વિકિરેય્ય. **ઓટ્ઠુભેય્યા**તિ ખેળં પાતેય્ય. **અપથવિં કરેય્યા**તિ એવં કાયેન ચ વાચાય ચ પયોગં કત્વાપિ સક્કુણેય્ય અપથવિં કાતુન્તિ? **ગમ્ભીરા**તિ બહલત્તેન દ્વિયોજનસતસહસ્સાનિ ચત્તારિ ચ નહુતાનિ ગમ્ભીરા. **અપ્પમેય્યા**તિ તિરિયં પન અપરિચ્છિન્ના. **એવમેવ ખો**તિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – પથવી વિય હિ મેત્તચિત્તં દટ્ઠબ્બં. કુદાલપિટકં ગહેત્વા આગતપુરિસો વિય પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો. યથા સો કુદાલપિટકેન મહાપથવિં અપથવિં કાતું ન સક્કોતિ, એવં વો પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો મેત્તચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં કાતું ન સક્ખિસ્સતીતિ.

૨૨૯. દુતિયઉપમાયં **હલિદ્દિ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ પીતકવણ્ણં. **નીલ**ન્તિ કંસનીલં વા પલાસનીલં વા. **અરૂપી**તિ અરૂપો . નનુ ચ, દ્વિન્નં કટ્ઠાનં વા દ્વિન્નં રુક્ખાનં વા દ્વિન્નં સેય્યાનં વા દ્વિન્નં સેલાનં વા અન્તરં પરિચ્છિન્નાકાસરૂપન્તિ આગતં, કસ્મા ઇધ **અરૂપી**તિ વુત્તોતિ? સનિદસ્સનભાવપટિક્ખેપતો. તેનેવાહ ''અનિદસ્સનો''તિ. તસ્મિઞ્હિ રૂપં લિખિતું, રૂપપાતુભાવં દસ્સેતું ન સક્કા, તસ્મા ''અરૂપી''તિ વુત્તો. **અનિદસ્સનો**તિ દસ્સનસ્સ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ અનાપાથો. ઉપમાસંસન્દને પનેત્થ આકાસો વિય મેત્તચિત્તં. તુલિકપઞ્ચમા ચત્તારો રઙ્ગજાતા વિય પઞ્ચ વચનપથા, તુલિકપઞ્ચમે રઙ્ગે ગહેત્વા આગતપુરિસો વિય પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો. યથા સો તુલિકપઞ્ચમેહિ રઙ્ગેહિ આકાસે રૂપપાતુભાવં કાતું ન સક્કોતિ, એવં વો પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો મેત્તચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં કત્વા દોસુપ્પત્તિં દસ્સેતું ન સક્ખિસ્સતીતિ.

૨૩૦. તતિયઉપમાયં **આદિત્ત**ન્તિ પજ્જલિતં. **ગમ્ભીરા અપ્પમેય્યા**તિ ઇમિસ્સા ગઙ્ગાય ગમ્ભીરટ્ઠાનં ગાવુતમ્પિ અત્થિ, અડ્ઢયોજનમ્પિ, યોજનમ્પિ. પુથુલં પનસ્સા એવરૂપંયેવ, દીઘતો પન પઞ્ચયોજનસતાનિ. સા કથં ગમ્ભીરા અપ્પમેય્યાતિ? એતેન પયોગેન પરિવત્તેત્વા ઉદ્ધને ઉદકં વિય તાપેતું અસક્કુણેય્યતો. ઠિતોદકં પન કેનચિ ઉપાયેન અઙ્ગુલમત્તં વા અડ્ઢઙ્ગુલમત્તં વા એવં તાપેતું સક્કા ભવેય્ય, અયં પન ન સક્કા, તસ્મા એવં વુત્તં.

ઉપમાસંસન્દને પનેત્થ ગઙ્ગા વિય મેત્તચિત્તં, તિણુક્કં આદાય આગતપુરિસો વિય પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો. યથા સો આદિત્તાય તિણુક્કાય ગઙ્ગં તાપેતું ન સક્કોતિ, એવં વો પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો મેત્તચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં કાતું ન સક્ખિસ્સતીતિ.

૨૩૧. ચતુત્થઉપમાયં **બિળારભસ્તા**તિ બિળારચમ્મપસિબ્બકા. **સુમદ્દિતા**તિ સુટ્ઠુ મદ્દિતા. **સુપરિમદ્દિતા**તિ અન્તો ચ બહિ ચ સમન્તતો સુપરિમદ્દિતા. **તૂલિની**તિ સિમ્બલિતૂલલતાતૂલસમાના. **છિન્નસસ્સરા**તિ છિન્નસસ્સરસદ્દા. **છિન્નભબ્ભરા**તિ છિન્નભબ્ભરસદ્દા. ઉપમાસંસન્દને પનેત્થ બિળારભસ્તા વિય મેત્તચિત્તં, કટ્ઠકઠલં આદાય આગતપુરિસો વિય પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો. યથા સો કટ્ઠેન વા કઠલેન વા બિળારભસ્તં સરસરં ભરભરં સદ્દં કાતું ન સક્કોતિ, એવં વો પઞ્ચ વચનપથે ગહેત્વા આગતપુગ્ગલો મેત્તચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્તં કત્વા દોસાનુગતભાવં કાતું ન સક્ખિસ્સતીતિ.

૨૩૨. ઓચરકાતિ અવચરકા હેટ્ઠાચરકા, નીચકમ્મકારકાતિ અત્થો. **યો મનો પદૂસેય્યા**તિ યો ભિક્ખુ વા ભિક્ખુની વા મનો પદૂસેય્ય, તં કકચેન ઓકન્તનં નાધિવાસેય્ય. **ન મે સો તેન સાસનકરો**તિ સો તેન અનધિવાસનેન મય્હં ઓવાદકરો ન હોતિ. આપત્તિ પનેત્થ નત્થિ.

૨૩૩. અણું વા થૂલં વાતિ અપ્પસાવજ્જં વા મહાસાવજ્જં વા. **યં તુમ્હે નાધિવાસેય્યાથા**તિ યો તુમ્હેહિ અધિવાસેતબ્બો ન ભવેય્યાતિ અત્થો. **નો હેતં, ભન્તે**તિ, ભન્તે, અનધિવાસેતબ્બં નામ વચનપથં ન પસ્સામાતિ અધિપ્પાયો. **દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા**તિ ઇતિ ભગવા અરહત્તેન કૂટં ગણ્હન્તો યથાનુસન્ધિના દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

કકચૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અલગદ્દૂપમસુત્તવણ્ણના

૨૩૪. એવં મે સુતન્તિ અલગદ્દૂપમસુત્તં. તત્થ ગદ્ધે બાધયિંસૂતિ ગદ્ધબાધિનો, ગદ્ધબાધિનો પુબ્બપુરિસા અસ્સાતિ ગદ્ધબાધિપુબ્બો, તસ્સ **ગદ્ધબાધિપુબ્બસ્સ**, ગિજ્ઝઘાતકકુલપ્પસુતસ્સાતિ અત્થો. સગ્ગમોક્ખાનં અન્તરાયં કરોન્તીતિ **અન્તરાયિકા**. તે કમ્મકિલેસવિપાકઉપવાદઆણાવીતિક્કમવસેન પઞ્ચવિધા. તત્થ પઞ્ચાનન્તરિયધમ્મા કમ્મન્તરાયિકા નામ. તથા ભિક્ખુનીદૂસકકમ્મં, તં પન મોક્ખસ્સેવ અન્તરાયં કરોતિ, ન સગ્ગસ્સ. નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિધમ્મા કિલેસન્તરાયિકા નામ. પણ્ડકતિરચ્છાનગતઉભતોબ્યઞ્જનકાનં પટિસન્ધિધમ્મા વિપાકન્તરાયિકા નામ. અરિયૂપવાદધમ્મા ઉપવાદન્તરાયિકા નામ, તે પન યાવ અરિયે ન ખમાપેન્તિ, તાવદેવ, ન તતો પરં. સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કન્તા સત્ત આપત્તિક્ખન્ધા આણાવીતિક્કમન્તરાયિકા નામ. તેપિ યાવ ભિક્ખુભાવં વા પટિજાનાતિ, ન વુટ્ઠાતિ વા, ન દેસેતિ વા, તાવદેવ, ન તતો પરં.

તત્રાયં ભિક્ખુ બહુસ્સુતો ધમ્મકથિકો સેસન્તરાયિકે જાનાતિ, વિનયે પન અકોવિદત્તા પણ્ણત્તિવીતિક્કમન્તરાયિકે ન જાનાતિ, તસ્મા રહોગતો એવં ચિન્તેસિ – ઇમે આગારિકા પઞ્ચ કામગુણે પરિભુઞ્જન્તા સોતાપન્નાપિ સકદાગામિનોપિ અનાગામિનોપિ હોન્તિ. ભિક્ખૂપિ મનાપિકાનિ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાનિ રૂપાનિ પસ્સન્તિ…પે॰… કાયવિઞ્ઞેય્યે ફોટ્ઠબ્બે ફુસન્તિ, મુદુકાનિ અત્થરણપાવુરણાદીનિ પરિભુઞ્જન્તિ, એતં સબ્બં

વદતિ. કસ્મા ઇત્થીનંયેવ રૂપસદ્દગન્ધરસફોટ્ઠબ્બા ન વદન્તિ? એતેપિ વદન્તીતિ. એવં રસેન રસં સંસન્દેત્વા સચ્છન્દરાગપરિભોગઞ્ચ નિચ્છન્દરાગપરિભોગઞ્ચ એકં કત્વા થૂલવાકેહિ સદ્ધિં અતિસુખુમસુત્તં ઉપનેન્તો વિય, સાસપેન સદ્ધિં સિનેરું ઉપસંહરન્તો વિય, પાપકં દિટ્ઠિગતં ઉપ્પાદેત્વા, ''કિં ભગવતા મહાસમુદ્દં બન્ધન્તેન વિય મહતા ઉસ્સાહેન પઠમપારાજિકં પઞ્ઞત્તં, નત્થિ એત્થ દોસો''તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં પટિવિરુજ્ઝન્તો વેસારજ્જઞાણં પટિબાહન્તો અરિયમગ્ગે ખાણુકણ્ટકાદીનિ પક્ખિપન્તો મેથુનધમ્મે દોસો નત્થીતિ જિનસ્સ આણાચક્કે પહારં અદાસિ. તેનાહ – ''તથાહં ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામી''તિઆદિ.

એવં બ્યા ખોતિ એવં વિય ખો. **સમનુયુઞ્જન્તી**તિઆદીસુ કિં લદ્ધિકો ત્વં, લદ્ધિં વદેહીતિ પુચ્છમાના સમનુયુઞ્જન્તિ નામ. દિટ્ઠિં પતિટ્ઠાપેન્તા સમનુગ્ગાહન્તિ નામ. કેન કારણેન એવં વદસીતિ કારણં પુચ્છન્તા સમનુભાસન્તિ નામ. **અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા**તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૨-૪૮) **અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા** અપ્પસ્સાદટ્ઠેન. **મંસપેસૂપમા** બહુસાધારણટ્ઠેન. **તિણુક્કૂપમા** અનુદહનટ્ઠેન. **અઙ્ગારકાસૂપમા** મહાભિતાપનટ્ઠેન. **સુપિનકૂપમા** ઇત્તરપચ્ચુપટ્ઠાનટ્ઠેન. **યાચિતકૂપમા** તાવકાલિકટ્ઠેન. **રુક્ખફલૂપમા** સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગપલિભઞ્જનટ્ઠેન. **અસિસૂનૂપમા** અધિકુટ્ટનટ્ઠેન. **સત્તિસૂલૂપમા** વિનિવિજ્ઝનટ્ઠેન. **સપ્પસિરૂપમા** સાસઙ્કસપ્પટિભયટ્ઠેન. **થામસા**તિ દિટ્ઠિથામેન. **પરામાસા**તિ દિટ્ઠિપરામાસેન. **અભિનિવિસ્સ વોહરતી**તિ અધિટ્ઠહિત્વા વોહરતિ દીપેતિ વા.

૨૩૫. **યતો ખો તે ભિક્ખૂ**તિ યદા તે ભિક્ખૂ. **એવં બ્યા ખો અહં, ભન્તે, ભગવતા**તિ ઇદં એસ અત્તનો અજ્ઝાસયેન નત્થીતિ વત્તુકામોપિ ભગવતો આનુભાવેન સમ્પટિચ્છતિ, બુદ્ધાનં કિર સમ્મુખા દ્વે કથા કથેતું સમત્થો નામ નત્થિ.

૨૩૬. **કસ્સ ખો નામ ત્વં મોઘપુરિસા**તિ ત્વં મોઘપુરિસ કસ્સ ખત્તિયસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ વા વેસ્સસ્સ વા સુદ્દસ્સ વા ગહટ્ઠસ્સ વા પબ્બજિતસ્સ વા દેવસ્સ વા મનુસ્સસ્સ વા મયા એવં ધમ્મં દેસિતં આજાનાસિ. **અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસી**તિ અયં પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. અરિટ્ઠો કિર ચિન્તેસિ – ''ભગવા મં મોઘપુરિસોતિ વદતિ, ન ખો પન મોઘપુરિસાતિ વુત્તમત્તકેન મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો ન હોતિ. ઉપસેનમ્પિ હિ વઙ્ગન્તપુત્તં, 'અતિલહું ખો ત્વં, મોઘપુરિસ, બાહુલ્લાય આવત્તો'તિ (મહાવ॰ ૭૫) ભગવા મોઘપુરિસવાદેન ઓવદિ. થેરો અપરભાગે ઘટેન્તો વાયમન્તો છ અભિઞ્ઞા સચ્છાકાસિ. અહમ્પિ તથારૂપં વીરિયં પગ્ગણ્હિત્વા મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેસ્સામી''તિ. અથસ્સ ભગવા બન્ધના પવુત્તસ્સ પણ્ડુપલાસસ્સ વિય અવિરુળ્હિભાવં દસ્સેન્તો ઇમં દેસનં આરભિ.

ઉસ્મીકતોપીતિ , ભિક્ખવે, તુમ્હે કિન્તિ મઞ્ઞથ, અયં અરિટ્ઠો એવંલદ્ધિકો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન પટિવિરુજ્ઝિત્વા વેસારજ્જઞાણં પટિબાહિત્વા તથાગતસ્સ આણાચક્કે પહારં દદમાનો અપિ નુ ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે ઉસ્મીકતોપિ? યથા નિબ્બુતેપિ મહન્તે અગ્ગિક્ખન્ધે ખજ્જુપનકમત્તાપિ અગ્ગિપપટિકા હોતિયેવ, યં નિસ્સાય પુન મહાઅગ્ગિક્ખન્ધો ભવેય્ય. કિં નુ ખો એવં ઇમસ્સ અપ્પમત્તિકાપિ ઞાણુસ્મા અત્થિ, યં નિસ્સાય વાયમન્તો મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેય્યાતિ? **નો હેતં, ભન્તે**તિ, ભન્તે, એવંલદ્ધિકસ્સ કુતો એવરૂપા ઞાણુસ્માતિ? મગ્ગફલાનં પચ્ચયસમત્થાય ઞાણુસ્માય ઉસ્મીકતભાવં પટિક્ખિપન્તા વદન્તિ. **મઙ્કુભૂતો**તિ નિત્તેજભૂતો. **પત્તક્ખન્ધો**તિ પતિતક્ખન્ધો. **અપ્પટિભાનો**તિ કિઞ્ચિ પટિભાનં અપસ્સન્તો ભિન્નપટિભાનો એવરૂપમ્પિ નામ નિય્યાનિકસાસનં લભિત્વા અવિરુળ્હિધમ્મો કિરમ્હિ સમુગ્ઘાતિતપચ્ચયો જાતોતિ અત્તનો અભબ્બતં પચ્ચવેક્ખન્તો પાદઙ્ગુટ્ઠકેન ભૂમિં ખણમાનો નિસીદિ.

પઞ્ઞાયિસ્સસિ ખોતિ અયમ્પિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. અરિટ્ઠો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘ભગવા મય્હં મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો પચ્છિન્નોતિ વદતિ, ન ખો પન બુદ્ધા સઉપનિસ્સયાનંયેવ ધમ્મં દેસેન્તિ, અનુપનિસ્સયાનમ્પિ દેસેન્તિ, અહં સત્થુ સન્તિકા સુગતોવાદં લભિત્વા અત્તનો સમ્પત્તૂપગં કુસલં કરિસ્સામી’’તિ. અથસ્સ ભગવા ઓવાદં પટિપસ્સમ્ભેન્તો ‘‘પઞ્ઞાયિસ્સસી’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો, ત્વંયેવ, મોઘપુરિસ, ઇમિના પાપકેન દિટ્ઠિગતેન નિરયાદીસુ પઞ્ઞાયિસ્સસિ, મમ સન્તિકા તુય્હં સુગતોવાદો નામ નત્થિ, ન મે તયા અત્થો, ઇધાહં ભિક્ખૂ પટિપુચ્છિસ્સામીતિ.

૨૩૭. અથ ખો ભગવાતિ અયમ્પિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને ભગવા પરિસં સોધેતિ, અરિટ્ઠં ગણતો નિસ્સારેતિ. સચે હિ પરિસગતાનં કસ્સચિ એવં ભવેય્ય – ‘‘અયં અરિટ્ઠો ભગવતા અકથિતં કથેતું કિં સક્ખિસ્સતિ, કચ્ચિ નુ ખો પરિસમજ્ઝે ભગવતા કથાય સમારદ્ધાય સહસા કથિત’’ન્તિ. એવં કથિતં પન ન અરિટ્ઠોવ સુણાતિ, અઞ્ઞેનપિ સુતં ભવિસ્સતિ. અથાપિસ્સ સિયા ‘‘યથા સત્થા અરિટ્ઠં નિગ્ગણ્હાતિ, મમ્પિ એવં નિગ્ગણ્હેય્યાતિ સુત્વાપિ તુણ્હીભાવં આપજ્જેય્યા’’તિ. ‘‘તં સબ્બં ન કરિસ્સન્તી’’તિ. મયાપિ ન કથિતં, અઞ્ઞેન સુતમ્પિ નત્થીતિ ‘‘તુમ્હેપિમે, ભિક્ખવે’’તિઆદિના પરિસાય લદ્ધિં સોધેતિ. પરિસાય પન લદ્ધિસોધનેનેવ અરિટ્ઠો ગણતો નિસ્સારિતો નામ હોતિ.

ઇદાનિ અરિટ્ઠસ્સ લદ્ધિં પકાસેન્તો **સો વત, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **અઞ્ઞત્રેવ કામેહી**તિઆદીસુ યો સો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ‘‘તે પટિસેવતો નાલં અન્તરાયાયા’’તિ એવંલદ્ધિકો, સો વત કિલેસકામેહિ ચેવ કિલેસકામસમ્પયુત્તેહિ સઞ્ઞાવિતક્કેહિ ચ અઞ્ઞત્ર, એતે ધમ્મે પહાય, વિના એતેહિ ધમ્મેહિ, વત્થુકામે પટિસેવિસ્સતિ, મેથુનસમાચારં સમાચરિસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. ઇદં કારણં નામ નત્થિ, અટ્ઠાનમેતં અનવકાસોતિ.

૨૩૮. એવં ભગવા અયં અરિટ્ઠો યથા નામ રજકો સુગન્ધાનિપિ દુગ્ગન્ધાનિપિ જિણ્ણાનિપિ નવાનિપિ સુદ્ધાનિપિ અસુદ્ધાનિપિ વત્થાનિ એકતો ભણ્ડિકં કરોતિ, એવમેવ ભિક્ખૂનં નિચ્છન્દરાગપણીતચીવરાદિપરિભોગઞ્ચ અનિબદ્ધસીલાનં ગહટ્ઠાનં અન્તરાયકરં સચ્છન્દરાગપરિભોગઞ્ચ નિબદ્ધસીલાનં ભિક્ખૂનં આવરણકરં સચ્છન્દરાગપરિભોગઞ્ચ સબ્બં એકસદિસં કરોતીતિ અરિટ્ઠસ્સ લદ્ધિં પકાસેત્વા ઇદાનિ દુગ્ગહિતાય પરિયત્તિયા દોસં દસ્સેન્તો **ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચે**તિઆદિમાહ. તત્થ **પરિયાપુણન્તી**તિ ઉગ્ગણ્હન્તિ. **સુત્ત**ન્તિઆદીસુ ઉભતોવિભઙ્ગનિદ્દેસખન્ધકપરિવારા, સુત્તનિપાતે મઙ્ગલસુત્તરતનસુત્તનાલકસુત્તતુવટ્ટકસુત્તાનિ, અઞ્ઞમ્પિ ચ સુત્તનામકં તથાગતવચનં **સુત્ત**ન્તિ વેદિતબ્બં. સબ્બમ્પિ સગાથકં સુત્તં **ગેય્ય**ન્તિ વેદિતબ્બં, વિસેસેન સંયુત્તકે સકલોપિ સગાથાવગ્ગો. સકલં અભિધમ્મપિટકં, નિગ્ગાથકં સુત્તં, યઞ્ચ અઞ્ઞમ્પિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ અસઙ્ગહિતં બુદ્ધવચનં, તં **વેય્યાકરણ**ન્તિ વેદિતબ્બં. ધમ્મપદં, થેરગાથા, થેરિગાથા, સુત્તનિપાતે નોસુત્તનામિકા સુદ્ધિકગાથા ચ **ગાથા**તિ વેદિતબ્બા. સોમનસ્સઞાણમયિકગાથાપટિસંયુત્તા દ્વેઅસીતિસુત્તન્તા **ઉદાન**ન્તિ વેદિતબ્બા. ‘‘વુત્તઞ્હેતં ભગવતા’’તિઆદિનયપ્પવત્તા (ઇતિવુ॰ ૧,૨) દસુત્તરસતસુત્તન્તા **ઇતિવુત્તક**ન્તિ વેદિતબ્બા. અપણ્ણકજાતકાદીનિ પણ્ણાસાધિકાનિ પઞ્ચજાતકસતાનિ **જાતક**ન્તિ વેદિતબ્બાનિ. ‘‘ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અચ્છરિયા અબ્ભુતા ધમ્મા આનન્દે’’તિઆદિનયપ્પવત્તા (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૯) સબ્બેપિ અચ્છરિયઅબ્ભુતધમ્મપ્પટિસંયુત્તા સુત્તન્તા **અબ્ભુતધમ્મ**ન્તિ વેદિતબ્બા. ચૂળવેદલ્લમહાવેદલ્લસમ્માદિટ્ઠિસક્કપઞ્હસઙ્ખારભાજનિયમહાપુણ્ણમસુત્તાદયો સબ્બેપિ વેદઞ્ચ તુટ્ઠિઞ્ચ લદ્ધા લદ્ધા પુચ્છિતસુત્તન્તા **વેદલ્લ**ન્તિ વેદિતબ્બા.

અત્થં ન ઉપપરિક્ખન્તીતિ અત્થત્થં કારણત્થં ન પસ્સન્તિ ન પરિગ્ગણ્હન્તિ. **અનુપપરિક્ખતન્તિ** અનુપપરિક્ખન્તાનં. **ન નિજ્ઝાનં ખમન્તી**તિ ન ઉપટ્ઠહન્તિ ન આપાથં આગચ્છન્તિ, ઇમસ્મિં ઠાને સીલં સમાધિ વિપસ્સના મગ્ગો ફલં વટ્ટં વિવટ્ટં કથિતન્તિ એવં જાનિતું ન સક્કા હોન્તીતિ અત્થો. **તે ઉપારમ્ભાનિસંસા ચેવા**તિ તે પરેસં વાદે દોસારોપનાનિસંસા હુત્વા પરિયાપુણન્તીતિ અત્થો. **ઇતિવાદપ્પમોક્ખાનિસંસા ચા**તિ એવં વાદપમોક્ખાનિસંસા, પરેહિ સકવાદે દોસે આરોપિતે તં દોસં એવં મોચેસ્સામાતિ ઇમિનાવ કારણેન પરિયાપુણન્તીતિ અત્થો. **તઞ્ચસ્સ અત્થં નાનુભોન્તી**તિ યસ્સ ચ મગ્ગસ્સ વા ફલસ્સ વા અત્થાય કુલપુત્તા ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ, તઞ્ચસ્સ ધમ્મસ્સ અત્થં એતે દુગ્ગહિતગ્ગાહિનો નાનુભોન્તિ. અપિચ પરસ્સ વાદે ઉપારમ્ભં આરોપેતું અત્તનો વાદં મોચેતું અસક્કોન્તાપિ તઞ્ચ અત્થં નાનુભોન્તિયેવ.

૨૩૯. **અલગદ્દત્થિકો**તિ આસિવિસઅત્થિકો. **ગદો**તિ હિ વિસસ્સ નામં, તં તસ્સ અલં પરિપુણ્ણં અત્થીતિ **અલગદ્દો. ભોગે**તિ સરીરે. **ઇધ પન, ભિક્ખવે, એકચ્ચે કુલપુત્તા ધમ્મં પરિયાપુણન્તી**તિ નિત્થરણપરિયત્તિવસેન ઉગ્ગણ્હન્તિ. તિસ્સો હિ પરિયત્તિયો અલગદ્દપરિયત્તિ નિત્થરણપરિયત્તિ ભણ્ડાગારિકપરિયત્તીતિ.

તત્થ યો બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા એવં ચીવરાદીનિ વા લભિસ્સામિ, ચતુપરિસમજ્ઝે વા મં જાનિસ્સન્તીતિ લાભસક્કારહેતુ પરિયાપુણાતિ, તસ્સ સા પરિયત્તિ **અલગદ્દપરિયત્તિ** નામ. એવં પરિયાપુણતો હિ બુદ્ધવચનં અપરિયાપુણિત્વા નિદ્દોક્કમનં વરતરં.

યો પન બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા સીલસ્સ આગતટ્ઠાને સીલં પૂરેત્વા સમાધિસ્સ આગતટ્ઠાને સમાધિગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા વિપસ્સનાય આગતટ્ઠાને વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા મગ્ગફલાનં આગતટ્ઠાને મગ્ગં ભાવેસ્સામિ ફલં સચ્છિકરિસ્સામીતિ ઉગ્ગણ્હાતિ, તસ્સ સા પરિયત્તિ **નિત્થરણપરિયત્તિ** નામ હોતિ.

ખીણાસવસ્સ પન પરિયત્તિ **ભણ્ડાગારિકપરિયત્તિ** નામ. તસ્સ હિ અપરિઞ્ઞાતં અપ્પહીનં અભાવિતં અસચ્છિકતં વા નત્થિ. સો હિ પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધો પહીનકિલેસો ભાવિતમગ્ગો સચ્છિકતફલો, તસ્મા બુદ્ધવચનં પરિયાપુણન્તો તન્તિધારકો પવેણિપાલકો વંસાનુરક્ખકોવ હુત્વા ઉગ્ગણ્હાતિ. ઇતિસ્સ સા પરિયત્તિ ભણ્ડાગારિકપરિયત્તિ નામ હોતિ.

યો પન પુથુજ્જનો છાતભયાદીસુ ગન્થધરેસુ એકસ્મિં ઠાને વસિતું અસક્કોન્તેસુ સયં ભિક્ખાચારેન અકિલમમાનો અતિમધુરં બુદ્ધવચનં મા નસ્સતુ, તન્તિં ધારેસ્સામિ, વંસં ઠપેસ્સામિ, પવેણિં પાલેસ્સામીતિ પરિયાપુણાતિ, તસ્સ પરિયત્તિ ભણ્ડાગારિકપરિયત્તિ હોતિ, ન હોતીતિ? ન હોતિ. કસ્મા? ન અત્તનો ઠાને ઠત્વા પરિયાપુતત્તા. પુથુજ્જનસ્સ હિ પરિયત્તિ નામ અલગદ્દા વા હોતિ નિત્થરણા વા, સત્તન્નં સેક્ખાનં નિત્થરણાવ, ખીણાસવસ્સ ભણ્ડાગારિકપરિયત્તિયેવ. ઇમસ્મિં પન ઠાને નિત્થરણપરિયત્તિ અધિપ્પેતા.

નિજ્ઝાનં ખમન્તીતિ સીલાદીનં આગતટ્ઠાનેસુ ઇધ સીલં કથિતં, ઇધ સમાધિ, ઇધ વિપસ્સના, ઇધ મગ્ગો, ઇધ ફલં, ઇધ વટ્ટં, ઇધ વિવટ્ટન્તિ આપાથં આગચ્છન્તિ. **તઞ્ચસ્સ અત્થં અનુભોન્તી**તિ યેસં મગ્ગફલાનં અત્થાય પરિયાપુણન્તિ. સુગ્ગહિતપરિયત્તિં નિસ્સાય મગ્ગં ભાવેત્વા ફલં સચ્છિકરોન્તા તઞ્ચસ્સ ધમ્મસ્સ અત્થં અનુભવન્તિ. પરવાદે ઉપારમ્ભં આરોપેતું સક્કોન્તાપિ સકવાદે આરોપિતં દોસં ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં ગહેત્વા મોચેતું સક્કોન્તાપિ અનુભોન્તિયેવ. **દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તન્તી**તિ સીલાદીનં આગતટ્ઠાને સીલાદીનિ પૂરેન્તાનમ્પિ, પરેસં વાદે

સહધમ્મેન ઉપારમ્ભં આરોપેન્તાનમ્પિ, સકવાદતો દોસં હરન્તાનમ્પિ, અરહત્તં પત્વા પરિસમજ્ઝે ધમ્મં દેસેત્વા ધમ્મદેસનાય પસન્નેહિ ઉપનીતે ચત્તારો પચ્ચયે પરિભુઞ્જન્તાનમ્પિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તન્તિ.

એવં સુગ્ગહિતે બુદ્ધવચને આનિસંસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થેવ નિયોજેન્તો **તસ્મા તિહ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા દુગ્ગહિતપરિયત્તિ દુગ્ગહિતઅલગદ્દો વિય દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તતિ, સુગ્ગહિતપરિયત્તિ સુગ્ગહિતઅલગદ્દો વિય દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તતિ, તસ્માતિ અત્થો. **તથા નં ધારેય્યાથા**તિ તથેવ નં ધારેય્યાથ, તેનેવ અત્થેન ગણ્હેય્યાથ. **યે વા પનાસ્સુ વિયત્તા ભિક્ખૂ**તિ યે વા પન અઞ્ઞે સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપમહાકચ્ચાનાદિકા બ્યત્તા પણ્ડિતા ભિક્ખૂ અસ્સુ, તે પુચ્છિતબ્બા. અરિટ્ઠેન વિય પન મમ સાસને ન કલલં વા કચવરં વા પક્ખિપિતબ્બં.

૨૪૦. **કુલ્લૂપમ**ન્તિ કુલ્લસદિસં. **નિત્થરણત્થાયા**તિ ચતુરોઘનિત્થરણત્થાય. **ઉદકણ્ણવ**ન્તિ યઞ્હિ ઉદકં ગમ્ભીરં ન પુથુલં. પુથુલં વા પન ન ગમ્ભીરં, ન તં અણ્ણવોતિ વુચ્ચતિ. યં પન ગમ્ભીરઞ્ચેવ પુથુલઞ્ચ, તં અણ્ણવોતિ વુચ્ચતિ. તસ્મા **મહન્તં ઉદકણ્ણવ**ન્તિ મહન્તં પુથુલં ગમ્ભીરં ઉદકન્તિ અયમેત્થ અત્થો. **સાસઙ્કં** નામ યત્થ ચોરાનં નિવુત્થોકાસો દિસ્સતિ. ઠિતોકાસો, નિસિન્નોકાસો, નિપન્નોકાસો દિસ્સતિ. **સપ્પટિભયં** નામ યત્થ ચોરેહિ મનુસ્સા હતા દિસ્સન્તિ, વિલુત્તા દિસ્સન્તિ, આકોટિતા દિસ્સન્તિ. **ઉત્તરસેતૂ**તિ ઉદકણ્ણવસ્સ ઉપરિ બદ્ધો સેતુ. **કુલ્લં બન્ધિત્વાતિ કુલ્લો** નામ તરણત્થાય કલાપં કત્વા બદ્ધો. પત્થરિત્વા બદ્ધા પન પદરચાટિઆદયો ઉળુમ્પોતિ વુચ્ચન્તિ. **ઉચ્ચારેત્વા**તિ ઠપેત્વા. **કિચ્ચકારી**તિ પત્તકારી યુત્તકારી, પતિરૂપકારીતિ અત્થો. **ધમ્માપિ વો પહાતબ્બા**તિ એત્થ **ધમ્મા**તિ સમથવિપસ્સના. ભગવા હિ સમથેપિ છન્દરાગં પજહાપેસિ, વિપસ્સનાયપિ. સમથે છન્દરાગં કત્થ પજહાપેસિ? ‘‘ઇતિ ખો, ઉદાયિ, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસ્સપિ પહાનં વદામિ, પસ્સસિ નો ત્વં, ઉદાયિ, તં સંયોજનં અણું વા થૂલં વા, યસ્સાહં નો પહાનં વદામી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૫૬) એત્થ સમથે છન્દરાગં પજહાપેસિ. ‘‘ઇમં ચે તુમ્હે, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિં એવં પરિસુદ્ધં એવં પરિયોદાતં ન અલ્લીયેથ ન કેલાયેથ ન ધનાયેથા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૧) એત્થ વિપસ્સનાય છન્દરાગં પજહાપેસિ . ઇધ પન ઉભયત્થ પજહાપેન્તો ‘‘ધમ્માપિ વો પહાતબ્બા, પગેવ અધમ્મા’’તિ આહ.

તત્રાયં અધિપ્પાયો – ભિક્ખવે, અહં એવરૂપેસુ સન્તપ્પણીતેસુ ધમ્મેસુ છન્દરાગપ્પહાનં વદામિ, કિં પન ઇમસ્મિં અસદ્ધમ્મે ગામધમ્મે વસલધમ્મે દુટ્ઠુલ્લે ઓદકન્તિકે, યત્થ અયં અરિટ્ઠો મોઘપુરિસો નિદ્દોસસઞ્ઞી પઞ્ચસુ કામગુણેસુ છન્દરાગં નાલં અન્તરાયાયાતિ વદતિ. અરિટ્ઠેન વિય ન તુમ્હેહિ મય્હં સાસને કલલં વા કચવરં વા પક્ખિપિતબ્બન્તિ એવં ભગવા ઇમિનાપિ ઓવાદેન અરિટ્ઠંયેવ નિગ્ગણ્હાતિ.

૨૪૧. ઇદાનિ યો પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ તિવિધગ્ગાહવસેન અહં મમન્તિ ગણ્હાતિ, સો મય્હં સાસને અયં અરિટ્ઠો વિય કલલં કચવરં પક્ખિપતીતિ દસ્સેન્તો **છયિમાનિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **દિટ્ઠિટ્ઠાનાની**તિ દિટ્ઠિપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં, દિટ્ઠિયા આરમ્મણમ્પિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં, દિટ્ઠિયા પચ્ચયોપિ. **રૂપં એતં મમા**તિઆદીસુ **એતં મમા**તિ તણ્હાગ્ગાહો. **એસોહમસ્મી**તિ માનગ્ગાહો. **એસો મે અત્તા**તિ દિટ્ઠિગ્ગાહો. એવં રૂપારમ્મણા તણ્હામાનદિટ્ઠિયો કથિતા હોન્તિ. રૂપં પન અત્તાતિ ન વત્તબ્બં. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. **દિટ્ઠં** રૂપાયતનં, **સુતં** સદ્દાયતનં , **મુતં** ગન્ધાયતનં રસાયતનં ફોટ્ઠબ્બાયતનં, તઞ્હિ પત્વા ગહેતબ્બતો **મુત**ન્તિ વુત્તં. અવસેસાનિ સત્તાયતનાનિ **વિઞ્ઞાતં** નામ. **પત્ત**ન્તિ પરિયેસિત્વા વા અપરિયેસિત્વા વા પત્તં. **પરિયેસિત**ન્તિ પત્તં વા અપ્પત્તં વા પરિયેસિતં. **અનુવિચરિતં મનસા**તિ ચિત્તેન અનુસઞ્ચરિતં. લોકસ્મિઞ્હિ પરિયેસિત્વા પત્તમ્પિ અત્થિ, પરિયેસિત્વા નોપત્તમ્પિ. અપરિયેસિત્વા

પત્તમ્પિ અત્થિ, અપરિયેસિત્વા નોપત્તમ્પિ. તત્થ પરિયેસિત્વા પત્તં પત્તં નામ. પરિયેસિત્વા નોપત્તં પરિયેસિતં નામ. અપરિયેસિત્વા પત્તઞ્ચ, અપરિયેસિત્વા નોપત્તઞ્ચ મનસાનુવિચરિતં નામ.

અથ વા પરિયેસિત્વા પત્તમ્પિ અપરિયેસિત્વા પત્તમ્પિ પત્તટ્ઠેન પત્તં નામ. પરિયેસિત્વા નોપત્તં પરિયેસિતં નામ. અપરિયેસિત્વા નોપત્તં મનસાનુવિચરિતં નામ. સબ્બં વા એતં મનસા અનુવિચરિતત્તા મનસાનુવિચરિતં નામ. ઇમિના વિઞ્ઞાણારમ્મણા તણ્હામાનદિટ્ઠિયો કથિતા, દેસનાવિલાસેન હેટ્ઠા દિટ્ઠાદિઆરમ્મણવસેન વિઞ્ઞાણં દસ્સિતં . **યમ્પિ તં દિટ્ઠિટ્ઠાનન્તિ** યમ્પિ એતં સો લોકોતિઆદિના નયેન પવત્તં દિટ્ઠિટ્ઠાનં.

સો લોકો સો અત્તાતિ યા એસા ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિના નયેન પવત્તા દિટ્ઠિ લોકો ચ અત્તા ચાતિ ગણ્હાતિ, તં સન્ધાય વુત્તં. **સો પેચ્ચ ભવિસ્સામીતિ** સો અહં પરલોકં ગન્ત્વા નિચ્ચો ભવિસ્સામિ, ધુવો સસ્સતો અવિપરિણામધમ્મો ભવિસ્સામિ, સિનેરુમહાપથવીમહાસમુદ્દાદીહિ સસ્સતીહિ સમં તથેવ ઠસ્સામિ. **તમ્પિ એતં મમાતિ** તમ્પિ દસ્સનં એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તાતિ સમનુપસ્સતિ. ઇમિના દિટ્ઠારમ્મણા તણ્હામાનદિટ્ઠિયો કથિતા. વિપસ્સનાય પટિવિપસ્સનાકાલે વિય પચ્છિમદિટ્ઠિયા પુરિમદિટ્ઠિગ્ગહણકાલે એવં હોતિ.

સુક્કપક્ખે **રૂપં નેતં મમાતિ** રૂપે તણ્હામાનદિટ્ઠિગ્ગાહા પટિક્ખિત્તા. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. **સમનુપસ્સતીતિ** ઇમસ્સ પન પદસ્સ તણ્હાસમનુપસ્સના માનસમનુપસ્સના દિટ્ઠિસમનુપસ્સના ઞાણસમનુપસ્સનાતિ ચતસ્સો સમનુપસ્સનાતિ અત્થો. તા કણ્હપક્ખે તિસ્સન્નં સમનુપસ્સનાનં, સુક્કપક્ખે ઞાણસમનુપસ્સનાય વસેન વેદિતબ્બા. **અસતિ ન પરિતસ્સતીતિ** અવિજ્જમાને ભયપરિતસ્સનાય તણ્હાપરિતસ્સનાય વા ન પરિતસ્સતિ. ઇમિના ભગવા અજ્ઝત્તક્ખન્ધવિનાસે અપરિતસ્સમાનં ખીણાસવં દસ્સેન્તો દેસનં મત્થકં પાપેસિ.

૨૪૨. **એવં વુત્તે અઞ્ઞતરો ભિક્ખૂતિ** એવં ભગવતા વુત્તે અઞ્ઞતરો અનુસન્ધિકુસલો ભિક્ખુ – ''ભગવતા અજ્ઝત્તક્ખન્ધવિનાસે અપરિતસ્સન્તં ખીણાસવં દસ્સેત્વા દેસના નિટ્ઠાપિતા, અજ્ઝત્તં અપરિતસ્સન્તે ખો પન સતિ અજ્ઝત્તં પરિતસ્સકેન બહિદ્ધા પરિક્ખારવિનાસે પરિતસ્સકેન અપરિતસ્સકેન ચાપિ ભવિતબ્બં. ઇતિ ઇમેહિ ચતૂહિ કારણેહિ અયં પઞ્હો પુચ્છિતબ્બો''તિ ચિન્તેત્વા એકંસં ચીવરં કત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ ભગવન્તં એતદવોચ. **બહિદ્ધા અસતીતિ** બહિદ્ધા પરિક્ખારવિનાસે. **અહુ વત મેતિ** અહોસિ વત મે ભદ્દકં યાનં વાહનં હિરઞ્ઞં સુવણ્ણન્તિ અત્થો. **તં વત મે નત્થીતિ** તં વત ઇદાનિ મય્હં નત્થિ, રાજૂહિ વા ચોરેહિ વા હટં, અગ્ગિના વા દડ્ઢં, ઉદકેન વા વુળ્હં, પરિભોગેન વા જિણ્ણં. **સિયા વત મેતિ** ભવેય્ય વત મય્હં યાનં વાહનં હિરઞ્ઞં સુવણ્ણં સાલિ વીહિ યવો ગોધુમો. **તં વતાહં ન લભામીતિ** તમહં અલભમાનો તદનુચ્છવિકં કમ્મં અકત્વા નિસિન્નત્તા ઇદાનિ ન લભામીતિ સોચતિ, અયં અગારિયસોચના, અનગારિયસ્સ પત્તચીવરાદીનં વસેન વેદિતબ્બા.

અપરિતસ્સનાવારે **ન એવં હોતીતિ** યેહિ કિલેસેહિ એવં ભવેય્ય, તેસં પહીનત્તા ન એવં હોતિ. **દિટ્ઠિટ્ઠાનાધિટ્ઠાનપરિયુટ્ઠાનાભિનિવેસાનુસયાનન્તિ** દિટ્ઠીનઞ્ચ દિટ્ઠિટ્ઠાનાનઞ્ચ દિટ્ઠાધિટ્ઠાનાનઞ્ચ દિટ્ઠિપરિયુટ્ઠાનાનઞ્ચ અભિનિવેસાનુસયાનઞ્ચ. **સબ્બસઙ્ખારસમથાયાતિ** નિબ્બાનત્થાય. નિબ્બાનઞ્હિ આગમ્મ સબ્બસઙ્ખારાઇઞ્જિતાનિ, સબ્બસઙ્ખારચલનાનિ સબ્બસઙ્ખારવિપ્ફન્દિતાનિ સમ્મન્તિ વૂપસમ્મન્તિ, તસ્મા તં, ''સબ્બસઙ્ખારસમથો''તિ વુચ્ચતિ. તદેવ ચ આગમ્મ ખન્ધૂપધિ કિલેસૂપધિ અભિસઙ્ખારૂપધિ, પઞ્ચકામગુણૂપધીતિ ઇમે ઉપધયો પટિનિસ્સજ્જિયન્તિ, તણ્હા ખીયતિ વિરજ્જતિ નિરુજ્ઝતિ, તસ્મા તં, ''સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હાક્ખયો વિરાગો નિરોધો''તિ

વુચ્ચતિ. **નિબ્બાનાયા**તિ અયં પનસ્સ સરૂપનિદ્દેસો, ઇતિ સબ્બેહેવ ઇમેહિ પદેહિ નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયત્થાય ધમ્મં દેસેન્તસ્સાતિ અયમત્થો દીપિતો. **તસ્સેવં હોતી**તિ તસ્સ દિટ્ઠિગતિકસ્સ **ઉચ્છિજ્જિસ્સામિ નામસ્સુ, વિનસ્સિસ્સામિ નામસ્સુ, નાસ્સુ નામ ભવિસ્સામી**તિ એવં હોતિ. દિટ્ઠિગતિકસ્સ હિ તિલક્ખણં આરોપેત્વા સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તં કત્વા દેસિયમાનં ધમ્મં સુણન્તસ્સ તાસો ઉપ્પજ્જતિ. વુત્તઞ્હેતં – ''તાસો હેસો, ભિક્ખવે, અસુતવતો પુથુજ્જનસ્સ નો ચસ્સં, નો ચ મે સિયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫૫).

૨૪૩. એત્તાવતા બહિદ્ધાપરિક્ખારવિનાસે તસ્સનકસ્સ ચ નોતસ્સનકસ્સ ચ અજ્ઝત્તક્ખન્ધવિનાસે તસ્સનકસ્સ ચ નોતસ્સનકસ્સ ચાતિ ઇમેસં વસેન ચતુક્કોટિકા સુઞ્ઞતા કથિતા. ઇદાનિ બહિદ્ધા પરિક્ખારં પરિગ્ગહં નામ કત્વા, વીસતિવત્થુકં સક્કાયદિટ્ઠિં અત્તવાદુપાદાનં નામ કત્વા, સક્કાયદિટ્ઠિપમુખા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો દિટ્ઠિનિસ્સયં નામ કત્વા તિકોટિકં સુઞ્ઞતં દસ્સેતું **તં, ભિક્ખવે, પરિગ્ગહ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પરિગ્ગહ**ન્તિ બહિદ્ધા પરિક્ખારં. **પરિગ્ગણ્હેય્યાથા**તિ યથા વિઞ્ઞૂ મનુસ્સો પરિગ્ગણ્હેય્ય . **અહમ્પિ ખો તં, ભિક્ખવે**તિ, ભિક્ખવે, તુમ્હેપિ ન પસ્સથ, અહમ્પિ ન પસ્સામિ, ઇતિ એવરૂપો પરિગ્ગહો નત્થીતિ દસ્સેતિ. એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

૨૪૪. એવં તિકોટિકં સુઞ્ઞતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અજ્ઝત્તક્ખન્ધે અત્તાતિ બહિદ્ધા પરિક્ખારે અત્તનિયન્તિ કત્વા દ્વિકોટિકં દસ્સેન્તો **અત્તનિ વા, ભિક્ખવે, સતી**તિઆદિમાહ . તત્થ અયં સઙ્ખેપત્થો, ભિક્ખવે, અત્તનિ વા સતિ ઇદં મે પરિક્ખારજાતં અત્તનિયન્તિ અસ્સ, અત્તનિયેવ વા પરિક્ખારે સતિ અયં મે અત્તા ઇમસ્સ પરિક્ખારસ્સ સામીતિ, એવં અહન્તિ. સતિ મમાતિ, મમાતિ સતિ અહન્તિ યુત્તં ભવેય્ય. **સચ્ચતો**તિ ભૂતતો, **થેતતો**તિ તથતો થિરતો વા.

ઇદાનિ ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધે અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ એવં તિપરિવટ્ટવસેન અગ્ગણ્હન્તો અયં અરિટ્ઠો વિય મય્હં સાસને કલલં કચવરં પક્ખિપતીતિ દસ્સેન્તો **તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, રૂપં નિચ્ચં વા**તિઆદિમાહ. તત્થ **અનિચ્ચં, ભન્તે**તિ, ભન્તે, યસ્મા હુત્વા ન હોતિ, તસ્મા અનિચ્ચં. ઉપ્પાદવયવત્તિતો વિપરિણામતાવકાલિકનિચ્ચપટિક્ખેપટ્ઠેન વાતિ ચતૂહિ કારણેહિ અનિચ્ચં. **દુક્ખં, ભન્તે**તિ, ભન્તે, પટિપીળનાકારેન દુક્ખં, સન્તાપદુક્ખમદુક્ખવત્થુકસુખપટિક્ખેપટ્ઠેન વાતિ ચતૂહિ કારણેહિ દુક્ખં. **વિપરિણામધમ્મ**ન્તિ ભવસઙ્કન્તિઉપગમનસભાવં પકતિભાવવિજહનસભાવં. **કલ્લં નુ તં સમનુપસ્સિતું એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા**તિ યુત્તં નુ ખો તં ઇમેસં તિણ્ણં તણ્હામાનદિટ્ઠિગ્ગાહાનં વસેન અહં મમાતિ એવં ગહેતું. **નો હેતં, ભન્તે**તિ ઇમિના તે ભિક્ખૂ અવસવત્તનાકારેન રૂપં, ભન્તે, અનત્તાતિ પટિજાનન્તિ. સુઞ્ઞઅસ્સામિકઅનિસ્સરઅત્તપટિક્ખેપટ્ઠેન વાતિ ચતૂહિ કારણેહિ અનત્તા.

ભગવા હિ કત્થચિ અનિચ્ચવસેન અનત્તત્તં દસ્સેતિ, કત્થચિ દુક્ખવસેન, કત્થચિ ઉભયવસેન. ''ચક્ખુ અત્તાતિ યો વદેય્ય, તં ન ઉપપજ્જતિ, ચક્ખુસ્સ ઉપ્પાદોપિ વયોપિ પઞ્ઞાયતિ. યસ્સ ખો પન ઉપ્પાદોપિ વયોપિ પઞ્ઞાયતિ, અત્તા મે ઉપ્પજ્જતિ ચ વેતિ ચાતિ ઇચ્ચસ્સ એવમાગતં હોતિ, તસ્મા તં ન ઉપપજ્જતિ ચક્ખુ અત્તાતિ યો વદેય્ય, ઇતિ ચક્ખુ અનત્તા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૨) ઇમસ્મિઞ્હિ **છછક્કસુત્તે** અનિચ્ચવસેન અનત્તતં દસ્સેતિ. ''રૂપઞ્ચ હિદં, ભિક્ખવે , અત્તા અભવિસ્સ, નયિદં રૂપં આબાધાય સંવત્તેય્ય, લબ્ભેથ ચ રૂપે 'એવં મે રૂપં હોતુ, એવં મે રૂપં મા અહોસી'તિ. યસ્મા ચ ખો, ભિક્ખવે, રૂપં અનત્તા, તસ્મા રૂપં આબાધાય સંવત્તતિ, ન ચ લબ્ભતિ રૂપે 'એવં મે રૂપં હોતુ, એવં મે રૂપં મા અહોસી'''તિ (મહાવ॰ ૨૦; સં॰ નિ॰ ૩.૫૯) ઇમસ્મિં **અનત્તલક્ખણસુત્તે** દુક્ખવસેન અનત્તતં દસ્સેતિ. ''રૂપં, ભિક્ખવે, અનિચ્ચં, યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા, યદનત્તા તં 'નેતં મમ, નેસોહમસ્મિ, ન મેસો અત્તા'તિ એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય દટ્ઠબ્બ''ન્તિ

(સં॰ નિ॰ ૩.૭૬) ઇમસ્મિં **અરહત્તસુત્તે** ઉભયવસેન અનત્તતં દસ્સેતિ. કસ્મા? અનિચ્ચં દુક્ખઞ્ચ પાકટં. અનત્તાતિ ન પાકટં.

પરિભોગભાજનાદીસુ હિ ભિન્નેસુ અહો અનિચ્ચન્તિ વદન્તિ, અહો અનત્તાતિ વત્તા નામ નત્થિ. સરીરે ગણ્ડપિળકાદીસુ વા ઉટ્ઠિતાસુ કણ્ટકેન વા વિદ્ધા અહો દુક્ખન્તિ વદન્તિ, અહો અનત્તાતિ પન વત્તા નામ નત્થિ. કસ્મા? ઇદઞ્હિ અનત્તલક્ખણં નામ અવિભૂતં દુદ્દસં દુપ્પઞ્ઞાપનં. તેન તં ભગવા અનિચ્ચવસેન વા દુક્ખવસેન વા ઉભયવસેન વા દસ્સેતિ. તયિદં ઇમસ્મિમ્પિ તેપરિવટ્ટે અનિચ્ચદુક્ખવસેનેવ દસ્સિતં. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો.

તસ્મા તિહ, ભિક્ખવેતિ, ભિક્ખવે, યસ્મા એતરહિ અઞ્ઞદાપિ રૂપં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, તસ્માતિ અત્થો. **યંકિઞ્ચિ રૂપ**ન્તિઆદીનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ખન્ધનિદ્દેસે વિત્થારિતાનેવ.

૨૪૫. નિબ્બિન્દતીતિ ઉક્કણ્ઠતિ. એત્થ ચ **નિબ્બિદા**તિ વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સના અધિપ્પેતા. વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સનાય હિ બહૂનિ નામાનિ. એસા હિ કત્થચિ સઞ્ઞગ્ગન્તિ વુત્તા. કત્થચિ ધમ્મટ્ઠિતિઞાણન્તિ. કત્થચિ પારિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગન્તિ. કત્થચિ પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધીતિ . કત્થચિ તમ્મયતાપરિયાદાનન્તિ. કત્થચિ તીહિ નામેહિ. કત્થચિ દ્વીહીતિ.

તત્થ **પોટ્ઠપાદસુત્તે** તાવ ‘‘સઞ્ઞા ખો, પોટ્ઠપાદ, પઠમં ઉપ્પજ્જતિ, પચ્છા ઞાણ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૧૬) એવં **સઞ્ઞગ્ગ**ન્તિ વુત્તા. **સુસિમસુત્તે** ‘‘પુબ્બે ખો, સુસિમ, ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં , પચ્છા નિબ્બાને ઞાણ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૭૦) એવં **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ**ન્તિ વુત્તા. **દસુત્તરસુત્તે** ‘‘પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૯) એવં **પારિસુદ્ધિપદાનિયઙ્ગ**ન્તિ વુત્તા. **રથવિનીતે** ‘‘કિં નુ ખો, આવુસો, પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૭) એવં **પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધી**તિ વુત્તા. **સળાયતનવિભઙ્ગે** ‘‘અતમ્મયતં, ભિક્ખવે, નિસ્સાય અતમ્મયતં આગમ્મ યાયં ઉપેક્ખા નાનત્તા નાનત્તસિતા, તં અભિનિવજ્જેત્વા યાયં ઉપેક્ખા એકત્તા એકત્તસિતા, તં નિસ્સાય તં આગમ્મ એવમેતિસ્સા પહાનં હોતિ, એવમેતિસ્સા સમતિક્કમો હોતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૦) એવં **તમ્મયતાપરિયાદાન**ન્તિ વુત્તા. **પટિસમ્ભિદામગ્ગે** ‘‘યા ચ મુઞ્ચિતુકમ્યતા, યા ચ પટિસઙ્ખાનુપસ્સના, યા ચ સઙ્ખારુપેક્ખા, ઇમે ધમ્મા એકત્થા બ્યઞ્જનમેવ નાન’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૪) એવં તીહિ નામેહિ વુત્તા. **પટ્ઠાને** ‘‘અનુલોમં ગોત્રભુસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો, અનુલોમં વોદાનસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો’’તિ (પટ્ઠા॰ ૧.૧.૪૧૭) એવં દ્વીહિ નામેહિ વુત્તા. ઇમસ્મિં પન અલગદ્દસુત્તે નિબ્બિન્દતીતિ નિબ્બિદાનામેન આગતા.

નિબ્બિદા વિરજ્જતીતિ એત્થ **વિરાગો**તિ મગ્ગો **વિરાગા વિમુચ્ચતી**તિ એત્થ વિરાગેન મગ્ગેન વિમુચ્ચતીતિ ફલં કથિતં. **વિમુત્તસ્મિં વિમુત્તમિતિ ઞાણં હોતી**તિ ઇધ પચ્ચવેક્ખણા કથિતા.

એવં વિમુત્તચિત્તં મહાખીણાસવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તસ્સ યથાભૂતેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ નામં ગણ્હન્તો **અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. **અવિજ્જા**તિ વટ્ટમૂલિકા અવિજ્જા. અયઞ્હિ દુરુક્ખિપનટ્ઠેન **પલિઘો**તિ વુચ્ચતિ. તેનેસ તસ્સ ઉક્ખિત્તત્તા **ઉક્ખિત્તપલિઘો**તિ વુત્તો. **તાલાવત્થુકતા**તિ સીસચ્છિન્નતાલો વિય કતા, સમૂલં વા તાલં ઉદ્ધરિત્વા તાલસ્સ વત્થુ વિય કતા, યથા તસ્મિં વત્થુસ્મિં પુન સો તાલો ન પઞ્ઞાયતિ, એવં પુન અપઞ્ઞત્તિભાવં નીતાતિ અત્થો. **પોનોબ્ભવિકો**તિ પુનબ્ભવદાયકો. **જાતિસંસારો**તિઆદીસુ જાયનવસેન ચેવ સંસરણવસેન ચ એવં

લદ્ધનામાનં પુનબ્ભવખન્ધાનં પચ્ચયો કમ્માભિસઙ્ખારો. સો હિ પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિકરણવસેન પરિક્ખિપિત્વા ઠિતત્તા **પરિક્ખા**તિ વુચ્ચતિ, તેનેસ તસ્સા સંકિણ્ણત્તા વિકિણ્ણત્તા **સંકિણ્ણપરિક્ખો**તિ વુત્તો. **તણ્હા**તિ વટ્ટમૂલિકા તણ્હા. અયઞ્હિ ગમ્ભીરાનુગતટ્ઠેન **એસિકા**તિ વુચ્ચતિ. તેનેસ તસ્સા અબ્બૂળ્હત્તા લુઞ્ચિત્વા છડ્ડિતત્તા **અબ્બૂળ્હેસિકો**તિ વુત્તો. **ઓરમ્ભાગિયાની**તિ ઓરં ભજનકાનિ કામભવે ઉપપત્તિપચ્ચયાનિ. એતાનિ હિ કવાટં વિય નગરદ્વારં ચિત્તં પિદહિત્વા ઠિતત્તા **અગ્ગળા**તિ વુચ્ચન્તિ. તેનેસ તેસં નિરાકતત્તા ભિન્નત્તા **નિરગ્ગળો**તિ વુત્તો. **અરિયો**તિ નિક્કિલેસો પરિસુદ્ધો. **પન્નદ્ધજો**તિ પતિતમાનદ્ધજો. **પન્નભારો**તિ ખન્ધભારકિલેસભારઅભિસઙ્ખારભારપઞ્ચકામગુણભારા પન્ના ઓરોહિતા અસ્સાતિ **પન્નભારો**. અપિચ ઇધ માનભારસ્સેવ ઓરોપિતત્તા પન્નભારોતિ અધિપ્પેતો. **વિસંયુત્તો**તિ ચતૂહિ યોગેહિ સબ્બકિલેસેહિ ચ વિસંયુત્તો. ઇધ પન માનસંયોગેનેવ વિસંયુત્તત્તા વિસંયુત્તોતિ અધિપ્પેતો. **અસ્મિમાનો**તિ રૂપે અસ્મીતિ માનો, વેદનાય... સઞ્ઞાય... સઙ્ખારેસુ... વિઞ્ઞાણે અસ્મીતિ માનો.

એત્તાવતા ભગવતા મગ્ગેન કિલેસે ખેપેત્વા નિરોધસયનવરગતસ્સ નિબ્બાનારમ્મણં ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા વિહરતો ખીણાસવસ્સ કાલો દસ્સિતો. યથા હિ દ્વે નગરાનિ એકં ચોરનગરં, એકં ખેમનગરં. અથ એકસ્સ મહાયોધસ્સ એવં ભવેય્ય – ''યાવિમં ચોરનગરં તિટ્ઠતિ, તાવ ખેમનગરં ભયતો ન મુચ્ચતિ, ચોરનગરં અનગરં કરિસ્સામી''તિ સન્નાહં કત્વા ખગ્ગં ગહેત્વા ચોરનગરં ઉપસઙ્કમિત્વા નગરદ્વારે ઉસ્સાપિતે એસિકત્થમ્ભે ખગ્ગેન છિન્દિત્વા સદ્વારબાહકં કવાટં છિન્દિત્વા પલિઘં ઉક્ખિપિત્વા પાકારં ભિન્દન્તો પરિક્ખં સંકિરિત્વા નગરસોભનત્થાય ઉસ્સિતે ધજે પાતેત્વા નગરં અગ્ગિના ઝાપેત્વા ખેમનગરં પવિસિત્વા પાસાદં અભિરુય્હ ઞાતિગણપરિવુતો સુરસભોજનં ભુઞ્જેય્ય, એવં ચોરનગરં વિય સક્કાયો, ખેમનગરં વિય નિબ્બાનં, મહાયોધો વિય યોગાવચરો. તસ્સેવં હોતિ, ''યાવ સક્કાયવટ્ટં વત્તતિ, તાવ દ્વત્તિંસકમ્મકારણઅટ્ઠનવુતિરોગપઞ્ચવીસતિમહાભયેહિ પરિમુચ્ચનં નત્થી''તિ. સો મહાયોધો વિય સન્નાહં સીલસન્નાહં કત્વા, પઞ્ઞાખગ્ગં ગહેત્વા ખગ્ગેન એસિકત્થમ્ભે વિય અરહત્તમગ્ગેન તણ્હેસિકં લુઞ્ચિત્વા, સો યોધો સદ્વારબાહકં નગરકવાટં વિય પઞ્ચોરમ્ભાગિયસંયોજનગ્ગળં ઉગ્ઘાટેત્વા, સો યોધો પલિઘં વિય, અવિજ્જાપલિઘં ઉક્ખિપિત્વા , સો યોધો પાકારં ભિન્દન્તો પરિક્ખં વિય કમ્માભિસઙ્ખારં ભિન્દન્તો જાતિસંસારપરિક્ખં સંકિરિત્વા, સો યોધો નગરસોભનત્થાય ઉસ્સાપિતે ધજે વિય માનદ્ધજે પાતેત્વા સક્કાયનગરં ઝાપેત્વા, સો યોધો ખેમનગરે ઉપરિપાસાદે સુરસભોજનં વિય કિલેસનિબ્બાનં નગરં પવિસિત્વા અમતનિરોધારમ્મણં ફલસમાપત્તિસુખં અનુભવમાનો કાલં વીતિનામેતિ.

૨૪૬. ઇદાનિ એવં વિમુત્તચિત્તસ્સ ખીણાસવસ્સ પરેહિ અનધિગમનીયવિઞ્ઞાણતં દસ્સેન્તો **એવં વિમુત્તચિત્તં ખો**તિઆદિમાહ. તત્થ **અન્વેસ**ન્તિ અન્વેસન્તા ગવેસન્તા. **ઇદં નિસ્સિત**ન્તિ ઇદં નામ નિસ્સિતં. **તથાગતસ્સા**તિ એત્થ સત્તોપિ **તથાગતો**તિ અધિપ્પેતો, ઉત્તમપુગ્ગલો ખીણાસવોપિ. **અનનુવિજ્જો**તિ અસંવિજ્જમાનો વા અવિન્દેય્યો વા. તથાગતોતિ હિ સત્તે ગહિતે અસંવિજ્જમાનોતિ અત્થો વટ્ટતિ, ખીણાસવે ગહિતે અવિન્દેય્યોતિ અત્થો વટ્ટતિ.

તત્થ પુરિમનયે અયમધિપ્પાયો – ભિક્ખવે, અહં દિટ્ઠેવ ધમ્મે ધરમાનકંયેવ ખીણાસવં તથાગતો સત્તો પુગ્ગલોતિ ન પઞ્ઞપેમિ. અપ્પટિસન્ધિકં પન પરિનિબ્બુતં ખીણાસવં સત્તોતિ વા પુગ્ગલોતિ વા કિં પઞ્ઞપેસ્સામિ? અનનુવિજ્જો તથાગતો. ન હિ પરમત્થતો સત્તો નામ કોચિ અત્થિ, તસ્સ અવિજ્જમાનસ્સ ઇદં નિસ્સિતં વિઞ્ઞાણન્તિ અન્વેસન્તાપિ કિં અધિગચ્છિસ્સન્તિ? કથં પટિલભિસ્સન્તીતિ અત્થો. દુતિયનયે અયમધિપ્પાયો – ભિક્ખવે, અહં દિટ્ઠેવ ધમ્મે ધરમાનકંયેવ ખીણાસવં વિઞ્ઞાણવસેન ઇન્દાદીહિ અવિન્દિયં વદામિ. ન હિ સઇન્દા દેવા સબ્રહ્મકા સપજાપતિકા અન્વેસન્તાપિ ખીણાસવસ્સ વિપસ્સનાચિત્તં વા મગ્ગચિત્તં વા

ફલચિત્તં વા, ઇદં નામ આરમ્મણં નિસ્સાય વત્તતીતિ જાનિતું સક્કોન્તિ. તે અપ્પટિસન્ધિકસ્સ પરિનિબ્બુતસ્સ કિં જાનિસ્સન્તીતિ?

અસતાતિ અસન્તેન. **તુચ્છા**તિ તુચ્છકેન. **મુસા**તિ મુસાવાદેન. **અભૂતેના**તિ યં નત્થિ, તેન. **અબ્ભાચિક્ખન્તી**તિ અભિઆચિક્ખન્તિ, અભિભવિત્વા વદન્તિ. **વેનયિકો**તિ વિનયતિ વિનાસેતીતિ **વિનયો**, સો એવ **વેનયિકો**, સત્તવિનાસકોતિ અધિપ્પાયો. **યથા ચાહં ન, ભિક્ખવે**તિ, ભિક્ખવે, યેન વાકારેન અહં ન સત્તવિનાસકો. **યથા ચાહં ન વદામી**તિ યેન વા કારણેન અહં સત્તવિનાસં ન પઞ્ઞપેમિ . ઇદં વુત્તં હોતિ – યથાહં ન સત્તવિનાસકો, યથા ચ ન સત્તવિનાસં પઞ્ઞપેમિ, તથા મં તે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણા ''વેનયિકો સમણો ગોતમો''તિ વદન્તા સત્તવિનાસકો સમણો ગોતમોતિ ચ, ''સતો સત્તસ્સ ઉચ્છેદં વિનાસં વિભવં પઞ્ઞપેતી''તિ વદન્તા સત્તવિનાસં પઞ્ઞપેતીતિ ચ અસતા તુચ્છા મુસા અભૂતેન અબ્ભાચિક્ખન્તીતિ.

પુબ્બે ચાતિ પુબ્બે મહાબોધિમણ્ડમ્હિયેવ ચ. **એતરહિ ચા**તિ એતરહિ ધમ્મદેસનાયઞ્ચ. **દુક્ખઞ્ચેવ પઞ્ઞપેમિ, દુક્ખસ્સ ચ નિરોધ**ન્તિ ધમ્મચક્કં અપ્પવત્તેત્વા બોધિમણ્ડે વિહરન્તોપિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેન્તોપિ ચતુસચ્ચમેવ પઞ્ઞપેમીતિ અત્થો. એત્થ હિ દુક્ખગ્ગહણેન તસ્સ મૂલભૂતો સમુદયો, નિરોધગ્ગહણેન તંસમ્પાપકો મગ્ગો ગહિતોવ હોતીતિ વેદિતબ્બો. **તત્ર ચે**તિ તસ્મિં ચતુસચ્ચપ્પકાસને. **પરે**તિ સચ્ચાનિ આજાનિતું પટિવિજ્ઝિતું અસમત્થપુગ્ગલા. **અક્કોસન્તી**તિ દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસન્તિ. **પરિભાસન્તી**તિ વાચાય પરિભાસન્તિ. **રોસેન્તિ વિહેસેન્તી**તિ રોસેસ્સામ વિહેસેસ્સામાતિ અધિપ્પાયેન ઘટ્ટેન્તિ દુક્ખાપેન્તિ. **તત્રા**તિ તેસુ અક્કોસાદીસુ, તેસુ વા પરપુગ્ગલેસુ. **આઘાતો**તિ કોપો. **અપ્પચ્ચયો**તિ દોમનસ્સં. **અનભિરદ્ધી**તિ અતુટ્ઠિ.

તત્ર ચેતિ ચતુસચ્ચપ્પકાસનેયેવ. **પરે**તિ ચતુસચ્ચપ્પકાસનં આજાનિતું પટિવિજ્ઝિતું સમત્થપુગ્ગલા. **આનન્દો**તિ આનન્દપીતિ. **ઉપ્પિલાવિતત્ત**ન્તિ ઉપ્પિલાપનપીતિ. **તત્ર ચે**તિ ચતુસચ્ચપ્પકાસનમ્હિયેવ. **તત્રા**તિ સક્કારાદીસુ. **યં ખો ઇદં પુબ્બે પરિઞ્ઞાત**ન્તિ ઇદં ખન્ધપઞ્ચકં પુબ્બે બોધિમણ્ડે તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિઞ્ઞાતં. **તત્થમે**તિ તસ્મિં ખન્ધપઞ્ચકે ઇમે. કિં વુત્તં હોતિ? તત્રાપિ તથાગતસ્સ ઇમે સક્કારા મયિ કરીયન્તીતિ વા અહં એતે અનુભવામીતિ વા ન હોતિ. પુબ્બે પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધપઞ્ચકંયેવ એતે સક્કારે અનુભોતીતિ એત્તકમેવ હોતીતિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝિતું અસમત્થા તથાગતમ્પિ અક્કોસન્તિ, તસ્મા. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૨૪૭. તસ્મા તિહ , ભિક્ખવે, યં ન તુમ્હાકન્તિ યસ્મા અત્તનિયેપિ છન્દરાગપ્પહાનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તતિ, તસ્મા યં ન તુમ્હાકં, તં પજહથાતિ અત્થો. **યથાપચ્ચયં વા કરેય્યા**તિ યથા યથા ઇચ્છેય્ય તથા તથા કરેય્ય. **ન હિ નો એતં, ભન્તે, અત્તા વા**તિ, ભન્તે, એતં તિણકટ્ઠસાખાપલાસં અમ્હાકં નેવ અત્તા ન અમ્હાકં રૂપં ન વિઞ્ઞાણન્તિ વદન્તિ. **અત્તનિયં વા**તિ અમ્હાકં ચીવરાદિપરિક્ખારોપિ ન હોતીતિ અત્થો. **એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, યં ન તુમ્હાકં તં પજહથા**તિ ભગવા, ખન્ધપઞ્ચકંયેવ ન તુમ્હાકન્તિ દસ્સેત્વા પજહાપેતિ, તઞ્ચ ખો ન ઉપ્પાટેત્વા, લુઞ્ચિત્વા વા. છન્દરાગવિનયેન પનેતં પજહાપેતિ.

૨૪૮. એવં સ્વાક્ખાતોતિ એત્થ તિપરિવટ્ટતો પટ્ઠાય યાવ ઇમં ઠાનં આહરિતુમ્પિ વટ્ટતિ, પટિલોમેન પેમમત્તકેન સગ્ગપરાયણતો પટ્ઠાય યાવ ઇમં ઠાનં આહરિતુમ્પિ વટ્ટતિ. **સ્વાક્ખાતો**તિ સુકથિતો. સુકથિતત્તા એવ ઉત્તાનો વિવટો પકાસિતો. **છિન્નપિલોતિકો**તિ પિલોતિકા વુચ્ચતિ છિન્નં ભિન્નં તત્થ તત્થ સિબ્બિતં ગણ્ઠિકતં જિણ્ણં વત્થં, તં યસ્સ નત્થિ, અટ્ઠહત્થં વા નવહત્થં વા અહતસાટકં નિવત્થો, સો છિન્નપિલોતિકો નામ. અયમ્પિ ધમ્મો

તાદિસો, ન હેત્થ કોહઞ્ઞાદિવસેન છિન્નભિન્નસિબ્બિતગણ્ઠિકતભાવો અત્થિ. અપિચ કચવરો પિલોતિકોતિ વુચ્ચતિ. ઇમસ્મિઞ્ચ સાસને સમણકચવરં નામ પતિટ્ઠાતું ન લભતિ. તેનેવાહ –

''કારણ્ડવં નિદ્ધમથ, કસમ્બુઞ્ચાપકસ્સથ;
તતો પલાપે વાહેથ, અસ્સમણે સમણમાનિને.

નિદ્ધમિત્વાન પાપિચ્છે, પાપઆચારગોચરે;
સુદ્ધા સુદ્ધેહિ સંવાસં, કપ્પયવ્હો પતિસ્સતા;
તતો સમગ્ગા નિપકા, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સથા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૨૮૩-૨૮૫);

ઇતિ સમણકચવરસ્સ છિન્નત્તાપિ અયં ધમ્મો **છિન્નપિલોતિકો નામ** હોતિ. **વટ્ટં તેસં નત્થિ પઞ્ઞાપનાયાતિ** તેસં વટ્ટં અપઞ્ઞત્તિભાવં ગતં નિપ્પઞ્ઞત્તિકં જાતં. એવરૂપો મહાખીણાસવો એવં સ્વાક્ખાતે સાસનેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. યથા ચ ખીણાસવો, એવં અનાગામિઆદયોપિ.

તત્થ **ધમ્માનુસારિનો સદ્ધાનુસારિનો**તિ ઇમે દ્વે સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠા હોન્તિ. યથાહ – ''કતમો ચ પુગ્ગલો ધમ્માનુસારી? યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નસ્સ પઞ્ઞિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતિ, પઞ્ઞાવાહિં પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમં અરિયમગ્ગં ભાવેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ધમ્માનુસારી. સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો પુગ્ગલો ધમ્માનુસારી, ફલે ઠિતો દિટ્ઠિપ્પત્તો. કતમો ચ પુગ્ગલો સદ્ધાનુસારી? યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતિ, સદ્ધાવાહિં સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમં અરિયમગ્ગં ભાવેતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સદ્ધાનુસારી. સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો પુગ્ગલો સદ્ધાનુસારી, ફલે ઠિતો સદ્ધાવિમુત્તો''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૦). **યેસં મયિ સદ્ધામત્તં પેમમત્તન્તિ** ઇમિના યેસં અઞ્ઞો અરિયધમ્મો નત્થિ, તથાગતે પન સદ્ધામત્તં પેમમત્તમેવ હોતિ. તે વિપસ્સકપુગ્ગલા અધિપ્પેતા. વિપસ્સકભિક્ખૂનઞ્હિ એવં વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નિસિન્નાનં દસબલે એકા સદ્ધા એકં પેમં ઉપ્પજ્જતિ. તાય સદ્ધાય તેન પેમેન હત્થે ગહેત્વા સગ્ગે ઠપિતા વિય હોન્તિ, નિયતગતિકા કિર એતે. પોરાણકત્થેરા પન એવરૂપં ભિક્ખું ચૂળસોતાપન્નોતિ વદન્તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

અલગદ્દૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વમ્મિકસુત્તવણ્ણના

૨૪૯. એવં મે સુતન્તિ વમ્મિકસુત્તં. તત્થ **આયસ્મા**તિ પિયવચનમેતં. **કુમારકસ્સપો**તિ તસ્સ નામં. કુમારકાલે પબ્બજિતત્તા પન ભગવતા, ''કસ્સપં પક્કોસથ, ઇદં ફલં વા ખાદનીયં વા કસ્સપસ્સ દેથા''તિ વુત્તે, કતરસ્સ કસ્સપસ્સાતિ કુમારકસ્સપસ્સાતિ એવં ગહિતનામત્તા તતો પટ્ઠાય વુડ્ઢકાલેપિ ''કુમારકસ્સપો'' ત્વેવ વુચ્ચતિ. અપિચ રઞ્ઞા પોસાવનિકપુત્તત્તાપિ તં ''કુમારકસ્સપો''તિ સઞ્જાનિંસુ. અયં પનસ્સ પુબ્બયોગતો પટ્ઠાય આવિભાવકથા –

થેરો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સેટ્ઠિપુત્તો અહોસિ. અથેકદિવસં ભગવન્તં ચિત્રકથિં એકં અત્તનો સાવકં ઠાનન્તરે ઠપેન્તં દિસ્વા ભગવતો સત્તાહં દાનં દત્વા, ''અહમ્પિ ભગવા અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ અયં થેરો વિય ચિત્રકથી સાવકો ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનં કત્વા પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ.

તદા કિર પરિનિબ્બુતસ્સ ભગવતો સાસને ઓસક્કન્તે પઞ્ચ ભિક્ખૂ નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા પબ્બતં અભિરુય્હ સમણધમ્મં અકંસુ. સઙ્ઘત્થેરો તતિયદિવસે અરહત્તં પત્તો. અનુથેરો ચતુત્થદિવસે અનાગામી અહોસિ. ઇતરે તયો વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તા દેવલોકે નિબ્બત્તિંસુ. તેસં એકં બુદ્ધન્તરં દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સમ્પત્તિં અનુભોન્તાનં એકો તક્કસિલાયં રાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા પુક્કુસાતિ નામ રાજા હુત્વા ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિત્વા રાજગહં ગચ્છન્તો કુમ્ભકારસાલાયં ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા અનાગામિફલં પત્તો. એકો એકસ્મિં સમુદ્દપટ્ટને કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા નાવં આરુય્હ ભિન્નનાવો દારુચીરાનિ નિવાસેત્વા લાભસમ્પત્તિં પત્તો, ''અહં અરહા''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા, ''ન ત્વં અરહા, ગચ્છ સત્થારં પઞ્હં પુચ્છા''તિ અત્થકામાય દેવતાય ચોદિતો તથા કત્વા અરહત્તફલં પત્તો.

એકો રાજગહે એકિસ્સા કુલદારિકાય કુચ્છિમ્હિ ઉપ્પન્નો. સા ચ પઠમં માતાપિતરો યાચિત્વા પબ્બજ્જં અલભમાના કુલઘરં ગતા ગબ્ભસણ્ઠિતમ્પિ અજાનન્તી સામિકં આરાધેત્વા તેન અનુઞ્ઞાતા ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિતા. તસ્સા ગબ્ભિનિનિમિત્તં દિસ્વા ભિક્ખુનિયો દેવદત્તં પુચ્છિંસુ, સો ''અસ્સમણી''તિ આહ. દસબલં પુચ્છિંસુ, સત્થા ઉપાલિત્થેરં પટિચ્છાપેસિ. થેરો સાવત્થિનગરવાસીનિ કુલાનિ વિસાખઞ્ચ ઉપાસિકં પક્કોસાપેત્વા સોધેન્તો, – ''પુરે લદ્ધો ગબ્ભો, પબ્બજ્જા અરોગા''તિ આહ. સત્થા ''સુવિનિચ્છિતં અધિકરણ''ન્તિ થેરસ્સ સાધુકારં અદાસિ. સા ભિક્ખુની સુવણ્ણબિમ્બસદિસં પુત્તં વિજાયિ, તં ગહેત્વા રાજા પસેનદિ કોસલો પોસાપેસિ. ''કસ્સપો''તિ ચસ્સ નામં કત્વા અપરભાગે અલઙ્કરિત્વા સત્થુ સન્તિકં નેત્વા પબ્બાજેસિ. ઇતિ રઞ્ઞો પોસાવનિકપુત્તત્તાપિ તં ''કુમારકસ્સપો''તિ સઞ્જાનિંસૂતિ.

અન્ધવનેતિ એવંનામકે વને. તં કિર વનં દ્વિન્નં બુદ્ધાનં કાલે અવિજહિતનામં અન્ધવનંત્વેવ પઞ્ઞાયતિ. તત્રાયં પઞ્ઞત્તિવિભાવના – અપ્પાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ સરીરધાતુ ન એકગ્ઘના હોતિ. અધિટ્ઠાનાનુભાવેન વિપ્પકિરિયતિ. તેનેવ અમ્હાકમ્પિ ભગવા, – ''અહં ન ચિરટ્ઠિતિકો, અપ્પકેહિ સત્તેહિ અહં દિટ્ઠો, યેહિ ન દિટ્ઠો, તેવ બહુતરા, તે મે ધાતુયો આદાય તત્થ તત્થ પૂજેન્તા સગ્ગપરાયણા ભવિસ્સન્તી''તિ પરિનિબ્બાનકાલે, ''અત્તનો સરીરં વિપ્પકિરિયતૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ. દીઘાયુકબુદ્ધાનં પન સુવણ્ણક્ખન્ધો વિય એકગ્ઘનં ધાતુસરીરં તિટ્ઠતિ.

કસ્સપસ્સાપિ ભગવતો તથેવ અટ્ઠાસિ. તતો મહાજના સન્નિપતિત્વા, ''ધાતુયો એકગ્ઘના ન સક્કા વિયોજેતું, કિં કરિસ્સામા''તિ સમ્મન્તયિત્વા એકગ્ઘનમેવ ચેતિયં કરિસ્સામ, કિત્તકં પન હોતુ તન્તિ આહંસુ. એકે સત્તયોજનિયન્તિ આહંસુ. એતં અતિમહન્તં, અનાગતે જગ્ગિતું ન સક્કા, છયોજનં હોતુ, પઞ્ચયોજનં... ચતુયોજનં... તિયોજનં... દ્વિયોજનં... એકયોજનં હોતૂતિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા ઇટ્ઠકા કીદિસા હોન્તૂતિ બાહિરન્તે ઇટ્ઠકા રત્તસુવણ્ણમયા એકગ્ઘના સતસહસ્સગ્ઘનિકા હોન્તુ, અબ્ભન્તરિમન્તે પઞ્ઞાસસહસ્સગ્ઘનિકા. હરિતાલમનોસિલાહિ મત્તિકાકિચ્ચં કયિરતુ, તેલેન ઉદકકિચ્ચન્તિ નિટ્ઠં ગન્ત્વા ચત્તારિ મુખાનિ ચતુધા વિભજિંસુ. રાજા એકં મુખં ગણ્હિ, રાજપુત્તો પથવિન્દરકુમારો એકં, અમચ્ચાનં જેટ્ઠકો હુત્વા સેનાપતિ એકં, જનપદાનં જેટ્ઠકો હુત્વા સેટ્ઠિ એકં.

તત્થ ધનસમ્પન્નતાય રાજાપિ સુવણ્ણં નીહરાપેત્વા અત્તના ગહિતમુખે કમ્મં આરભિ, ઉપરાજાપિ, સેનાપતિપિ. સેટ્ઠિના ગહિતમુખે પન કમ્મં ઓલીયતિ. તતો યસોરતો નામ એકો ઉપાસકો તેપિટકો ભાણકો અનાગામી અરિયસાવકો, સો કમ્મં ઓલીયતીતિ ઞત્વા પઞ્ચ સકટસતાનિ યોજાપેત્વા જનપદં ગન્ત્વા ''કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધો વીસતિવસ્સસહસ્સાનિ ઠત્વા પરિનિબ્બુતો. તસ્સ યોજનિકં રતનચેતિયં કયિરતિ, યો યં દાતું ઉસ્સહતિ સુવણ્ણં વા હિરઞ્ઞં વા સત્તરતનં વા હરિતાલં વા મનોસિલં વા, સો તં દેતૂ''તિ સમાદપેસિ. મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો થામેન હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદીનિ અદંસુ. અસક્કોન્તા તેલતણ્ડુલાદીનિ દેન્તિયેવ. ઉપાસકો તેલતણ્ડુલાદીનિ કમ્મકારાનં ભત્તવેતનત્થં પહિણાતિ, અવસેસેહિ સુવણ્ણં ચેતાપેત્વા પહિણાતિ, એવં સકલજમ્બુદીપં અચરિ.

ચેતિયે કમ્મં નિટ્ઠિતન્તિ ચેતિયટ્ઠાનતો પણ્ણં પહિણિંસુ – ''નિટ્ઠિતં કમ્મં આચરિયો આગન્ત્વા ચેતિયં વન્દતૂ''તિ. સોપિ પણ્ણં પહિણિ – ''મયા સકલજમ્બુદીપો સમાદપિતો, યં અત્થિ, તં ગહેત્વા કમ્મં નિટ્ઠાપેન્તૂ''તિ. દ્વેપિ પણ્ણાનિ અન્તરામગ્ગે સમાગમિંસુ. આચરિયસ્સ પણ્ણતો પન ચેતિયટ્ઠાનતો પણ્ણં પઠમતરં આચરિયસ્સ હત્થં અગમાસિ. સો પણ્ણં વાચેત્વા ચેતિયં વન્દિસ્સામીતિ એકકોવ નિક્ખમિ. અન્તરામગ્ગે અટવિયં પઞ્ચ ચોરસતાનિ ઉટ્ઠહિંસુ. તત્રેકચ્ચે તં દિસ્વા ઇમિના સકલજમ્બુદીપતો હિરઞ્ઞસુવણ્ણં સમ્પિણ્ડિતં, નિધિકુમ્ભી નો પવટ્ટમાના આગતાતિ અવસેસાનં આરોચેત્વા તં અગ્ગહેસું. કસ્મા તાતા, મં ગણ્હથાતિ? તયા સકલજમ્બુદીપતો સબ્બં હિરઞ્ઞસુવણ્ણં સમ્પિણ્ડિતં, અમ્હાકમ્પિ થોકં થોકં દેહીતિ. કિં તુમ્હે ન જાનાથ, કસ્સપો ભગવા પરિનિબ્બુતો, તસ્સ યોજનિકં રતનચેતિયં કયિરતિ, તદત્થાય મયા સમાદપિતં, નો અત્તનો અત્થાય. તં તં લદ્ધલદ્ધટ્ઠાનતો તત્થેવ પેસિતં, મય્હં પન નિવત્થસાટકમત્તં ઠપેત્વા અઞ્ઞં વિત્તં કાકણિકમ્પિ નત્થીતિ.

એકે, ''એવમેતં વિસ્સજ્જેથ આચરિય''ન્તિ આહંસુ. એકે, ''અયં રાજપૂજિતો અમચ્ચપૂજિતો , અમ્હેસુ કઞ્ચિદેવ નગરવીથિયં દિસ્વા રાજરાજમહામત્તાદીનં આરોચેત્વા અનયવ્યસનં પાપુણાપેય્યા''તિ આહંસુ. ઉપાસકો, ''તાતા, નાહં એવં કરિસ્સામી''તિ આહ. તઞ્ચ ખો તેસુ કારુઞ્ઞેન, ન અત્તનો જીવિતનિકન્તિયા. અથ તેસુ ગહેતબ્બો વિસ્સજ્જેતબ્બોતિ વિવદન્તેસુ ગહેતબ્બોતિ લદ્ધિકા એવ બહુતરા હુત્વા જીવિતા વોરોપયિંસુ.

તેસં બલવગુણે અરિયસાવકે અપરાધેન નિબ્બુતદીપસિખા વિય અક્ખીનિ અન્તરધાયિંસુ. તે, ''કહં ભો ચક્ખુ, કહં ભો ચક્ખૂ''તિ વિપ્પલપન્તા એકચ્ચે ઞાતકેહિ ગેહં નીતા. એકચ્ચે નોઞાતકા અનાથાતિ તત્થેવ અટવિયં રુક્ખમૂલે પણ્ણસાલાયં વસિંસુ. અટવિં આગતમનુસ્સા કારુઞ્ઞેન તેસં તણ્ડુલં વા પુટભત્તં વા પરિબ્બયં વા દેન્તિ. દારુપણ્ણાદીનં અત્થાય ગન્ત્વા આગતા મનુસ્સા કુહિં ગતત્થાતિ વુત્તે અન્ધવનં ગતમ્હાતિ વદન્તિ. એવં દ્વિન્નમ્પિ બુદ્ધાનં કાલે તં વનં અન્ધવનંત્વેવ પઞ્ઞાયતિ. કસ્સપબુદ્ધકાલે પનેતં છડ્ડિતજનપદે અટવિ અહોસિ. અમ્હાકં ભગવતો કાલે સાવત્થિયા અવિદૂરે જેતવનસ્સ પિટ્ઠિભાગે પવિવેકકામાનં કુલપુત્તાનં વસનટ્ઠાનં પધાનઘરં અહોસિ, તત્થ આયસ્મા કુમારકસ્સપો તેન સમયેન સેખપટિપદં પૂરયમાનો વિહરતિ. તેન વુત્તં ''અન્ધવને વિહરતી''તિ.

અઞ્ઞતરા દેવતાતિ નામગોત્તવસેન અપાકટા એકા દેવતાતિ અત્થો. ''અભિજાનાતિ નો, ભન્તે, ભગવા અહુઞાતઞ્ઞતરસ્સ મહેસક્ખસ્સ સંખિત્તેન તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિં ભાસિતા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬૫) એત્થ પન અભિઞ્ઞાતો સક્કોપિ દેવરાજા અઞ્ઞતરોતિ વુત્તો. **દેવતા**તિ ચ ઇદં દેવાનમ્પિ દેવધીતાનમ્પિ સાધારણવચનં. ઇમસ્મિં પનત્થે દેવો અધિપ્પેતો. **અભિક્કન્તાય રત્તિયા**તિ એત્થ અભિક્કન્તસદ્દો

ખયસુન્દરાભિરૂપઅબ્ભનુમોદનાદીસુ દિસ્સતિ. તત્થ – ''અભિક્કન્તા, ભન્તે, રત્તિ, નિક્ખન્તો પઠમો યામો, ચિરનિસિન્નો ભિક્ખુસઙ્ઘો, ઉદ્દિસતુ, ભન્તે, ભગવા ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખ''ન્તિ એવમાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૦) ખયે દિસ્સતિ. ''અયં ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અભિક્કન્તતરો ચ પણીતતરો ચા''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૦૦) એવમાદીસુ સુન્દરે.

''કો મે વન્દતિ પાદાનિ, ઇદ્ધિયા યસસા જલં;
અભિક્કન્તેન વણ્ણેન, સબ્બા ઓભાસયં દિસા''તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૫૭) –

એવમાદીસુ અભિરૂપે. ''અભિક્કન્તં, ભો ગોતમા''તિ એવમાદીસુ (પારા॰ ૧૫) અબ્ભનુમોદને. ઇધ પન ખયે. તેન **અભિક્કન્તાય રત્તિયા**તિ પરિક્ખીણાય રત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થાયં દેવપુત્તો મજ્ઝિમયામસમનન્તરે આગતોતિ વેદિતબ્બો. **અભિક્કન્તવણ્ણા**તિ ઇધ અભિક્કન્તસદ્દો અભિરૂપે. વણ્ણસદ્દો પન છવિ-થુતિ-કુલવગ્ગકારણ-સણ્ઠાનપમાણરૂપાયતનાદીસુ દિસ્સતિ. તત્થ, ''સુવણ્ણવણ્ણોસિ ભગવા''તિ એવમાદીસુ છવિયા. ''કદા સઞ્ઞૂળ્હા પન તે ગહપતિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ વણ્ણા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૭૭) એવમાદીસુ થુતિયં. ''ચત્તારોમે, ભો ગોતમ, વણ્ણા''તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૫) કુલવગ્ગે. ''અથ કેન નુ વણ્ણેન, ગન્ધથેનોતિ વુચ્ચતી''તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૪) કારણે. ''મહન્તં હત્થિરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા''તિ એવમાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૮) સણ્ઠાને. ''તયો પત્તસ્સ વણ્ણા''તિ એવમાદીસુ (પારા॰ ૬૦૨) પમાણે. ''વણ્ણો ગન્ધો રસો ઓજા''તિ એવમાદીસુ રૂપાયતને. સો ઇધ છવિયં દટ્ઠબ્બો. તેન **અભિક્કન્તવણ્ણા**તિ અભિરૂપછવિઇટ્ઠવણ્ણા, મનાપવણ્ણાતિ વુત્તં હોતિ. દેવતા હિ મનુસ્સલોકં આગચ્છમાના પકતિવણ્ણં પકતિઇદ્ધિં પજહિત્વા ઓળારિકં અત્તભાવં કત્વા અતિરેકવણ્ણં અતિરેકઇદ્ધિં માપેત્વા નટસમજ્જાદીનિ ગચ્છન્તા મનુસ્સા વિય અભિસઙ્ખતેન કાયેન આગચ્છન્તિ. અયમ્પિ દેવપુત્તો તથેવ આગતો. તેન વુત્તં ''અભિક્કન્તવણ્ણા''તિ.

કેવલકપ્પન્તિ એત્થ કેવલસદ્દો અનવસેસ-યેભુય્ય-અબ્યામિસ્સાનતિરેકદળ્હત્થ-વિસંયોગાદિઅનેકત્થો. તથા હિસ્સ, ''કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિય''ન્તિ (પારા॰ ૧) એવમાદીસુ અનવસેસત્તમત્થો. ''કેવલકપ્પા ચ અઙ્ગમગધા પહૂતં ખાદનીયં ભોજનીયં આદાય ઉપસઙ્કમિસ્સન્તી''તિ એવમાદીસુ યેભુય્યતા. ''કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી''તિ (વિભ॰ ૨૨૫) એવમાદીસુ અબ્યામિસ્સતા. ''કેવલં સદ્ધામત્તકં નૂન અયમાયસ્મા''તિ (મહાવ॰ ૨૪૪) એવમાદીસુ અનતિરેકતા. ''આયસ્મતો અનુરુદ્ધસ્સ બાહિયો નામ સદ્ધિવિહારિકો કેવલકપ્પં સઙ્ઘભેદાય ઠિતો''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૩) એવમાદીસુ દળ્હત્થતા . ''કેવલી વુસિતવા ઉત્તમપુરિસોતિ વુચ્ચતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૫૭) એવમાદીસુ વિસંયોગો. ઇધ પનસ્સ અનવસેસત્તમત્થોતિ અધિપ્પેતો.

કપ્પસદ્દો પનાયં અભિસદ્દહન-વોહાર-કાલ-પઞ્ઞત્તિ- છેદન-વિકપ્પ-લેસ-સમન્તભાવાદિ-અનેકત્થો. તથા હિસ્સ, ''ઓકપ્પનિયમેતં ભોતો ગોતમસ્સ, યથા તં અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭) એવમાદીસુ અભિસદ્દહનમત્થો. ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચહિ સમણકપ્પેહિ ફલં પરિભુઞ્જિતુ''ન્તિ (ચૂળવ॰ ૨૫૦) એવમાદીસુ વોહારો. ''યેન સુદં નિચ્ચકપ્પં વિહરામી''તિ એવમાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭) કાલો. ''ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૨૪) એવમાદીસુ પઞ્ઞત્તિ. ''અલઙ્કતા કપ્પિતકેસમસ્સૂ''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૬૫) એવમાદીસુ છેદનં. ''કપ્પતિ દ્વઙ્ગુલકપ્પો''તિ (ચૂળવ॰ ૪૪૬) એવમાદીસુ વિકપ્પો. ''અત્થિ કપ્પો નિપજ્જિતુ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૦) એવમાદીસુ લેસો. ''કેવલકપ્પં વેળુવનં ઓભાસેત્વા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૯૪) એવમાદીસુ સમન્તભાવો. ઇધ પનસ્સ

સમન્તભાવો અત્થો અધિપ્પેતો. તસ્મા **કેવલકપ્પં અન્ધવનન્**તિ એત્થ અનવસેસં સમન્તતો અન્ધવનન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

ઓભાસેત્વાતિ વત્થાલઙ્કારસરીરસમુટ્ઠિતાય આભાય ફરિત્વા, ચન્દિમા વિય ચ સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકપજ્જોતં કરિત્વાતિ અત્થો. **એકમન્તં અટ્ઠાસી**તિ એકસ્મિં અન્તે, એકસ્મિં ઓકાસે અટ્ઠાસિ. **એતદવોચા**તિ એતં ''ભિક્ખુ ભિક્ખૂ''તિઆદિવચનમવોચ. કસ્મા પનાયં અવન્દિત્વા સમણવોહારેનેવ કથેતીતિ? સમણસઞ્ઞાસમુદાચારેનેવ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અયં અન્તરા કામાવચરે વસિ. અહં પન અસ્મિ તતો કાલતો પટ્ઠાય બ્રહ્મચારી''તિ સમણસઞ્ઞાવસ્સ સમુદાચરતિ, તસ્મા અવન્દિત્વા સમણવોહારેનેવ કથેતિ. પુબ્બસહાયો કિરેસો દેવપુત્તો થેરસ્સ. કુતો પટ્ઠાયાતિ? કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલતો પટ્ઠાય. યો હિ પુબ્બયોગે આગતેસુ પઞ્ચસુ સહાયેસુ અનુથેરો ચતુત્થદિવસે અનાગામી અહોસીતિ વુત્તો, અયં સો. તદા કિર તેસુ સઙ્ઘત્થેરસ્સ અરહત્તેનેવ સદ્ધિં અભિઞ્ઞા આગમિંસુ. સો, ''મય્હં કિચ્ચં મત્થકં પત્ત''ન્તિ વેહાસં ઉપ્પતિત્વા અનોતત્તદહે મુખં ધોવિત્વા ઉત્તરકુરુતો પિણ્ડપાતં આદાય આગન્ત્વા, ''ઇમં, આવુસો, પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા અપ્પમત્તા સમણધમ્મં કરોથા''તિ આહ. ઇતરે આહંસુ – ''ન, આવુસો, અમ્હાકં એવં કતિકા અત્થિ – 'યો પઠમં વિસેસં નિબ્બત્તેત્વા પિણ્ડપાતં આહરતિ, તેનાભતં ભુઞ્જિત્વા સેસેહિ સમણધમ્મો કાતબ્બો'તિ. તુમ્હે અત્તનો ઉપનિસ્સયેન કિચ્ચં મત્થકં પાપયિત્થ. મયમ્પિ સચે નો ઉપનિસ્સયો ભવિસ્સતિ, કિચ્ચં મત્થકં પાપેસ્સામ. પપઞ્ચો એસ અમ્હાકં, ગચ્છથ તુમ્હે''તિ. સો યથાફાસુકં ગન્ત્વા આયુપરિયોસાને પરિનિબ્બાયિ.

પુનદિવસે અનુથેરો અનાગામિફલં સચ્છકાસિ, તસ્સ અભિઞ્ઞાયો આગમિંસુ. સોપિ તથેવ પિણ્ડપાતં આહરિત્વા તેહિ પટિક્ખિત્તો યથાફાસુકં ગન્ત્વા આયુપરિયોસાને સુદ્ધાવાસે નિબ્બત્તિ. સો સુદ્ધાવાસે ઠત્વા તે સહાયે ઓલોકેન્તો, એકો તદાવ પરિનિબ્બુતો, એકો અધુના ભગવતો સન્તિકે અરિયભૂમિં પત્તો, એકો લાભસક્કારં નિસ્સાય, ''અહં અરહા''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા સુપ્પારકપટ્ટને વસતીતિ દિસ્વા તં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''ન ત્વં અરહા, ન અરહત્તમગ્ગં પટિપન્નો, ગચ્છ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુણાહી''તિ ઉય્યોજેસિ. સોપિ અન્તરઘરે ભગવન્તં ઓવાદં યાચિત્વા, ''તસ્મા તિહ તે બાહિય એવં સિક્ખિતબ્બં દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં હોતૂ''તિ (ઉદા॰ ૧૦) ભગવતા સંખિત્તેન ઓવદિતો અરિયભૂમિં સમ્પાપુણિ.

તતો અઞ્ઞો એકો અત્થિ, સો કુહિન્તિ ઓલોકેન્તો અન્ધવને સેક્ખપટિપદં પૂરયમાનો વિહરતીતિ દિસ્વા ચિન્તેસિ – ''સહાયકસ્સ સન્તિકે ગમિસ્સામીતિ, ગચ્છન્તેન પન તુચ્છહત્થેન અગન્ત્વા કિઞ્ચિ પણ્ણાકારં ગહેત્વા ગન્તું વટ્ટતિ, સહાયો ખો પન મે નિરામિસો પબ્બતમત્થકે વસન્તો મયા આકાસે ઠત્વા દિન્નં પિણ્ડપાતમ્પિ અપરિભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં અકાસિ, ઇદાનિ આમિસપણ્ણાકારં કિં ગણ્હિસ્સતિ? ધમ્મપણ્ણાકારં ગહેત્વા ગમિસ્સામી''તિ બ્રહ્મલોકે ઠિતોવ રતનાવળિં ગન્થેન્તો વિય પન્નરસ પઞ્હે વિભજિત્વા તં ધમ્મપણ્ણાકારં આદાય આગન્ત્વા સહાયસ્સ અવિદૂરે ઠત્વા અત્તનો સમણસઞ્ઞાસમુદાચારવસેન તં અનભિવાદેત્વાવ, ''ભિક્ખુ ભિક્ખૂ''તિ આલપિત્વા **અયં વમ્મિકો**તિઆદિમાહ. તત્થ તુરિતાલપનવસેન ભિક્ખુ ભિક્ખૂતિ આમેડિતં વેદિતબ્બં. યથા વા એકનેવ તિલકેન નલાટં ન સોભતિ, તં પરિવારેત્વા અઞ્ઞેસુપિ દિન્નેસુ કુલ્લિતમણ્ડિતં વિય સોભતિ, એવં એકેનેવ પદેન વચનં ન સોભતિ , પરિવારિકપદેન સદ્ધિં કુલ્લિતમણ્ડિતં વિય સોભતીતિ તં પરિવારિકપદવસેન વચનં કુલ્લિતમણ્ડિતં વિય કરોન્તોપિ એવમાહ.

અયં વમ્મિકોતિ પુરતો ઠિતો વમ્મિકો નામ નત્થિ, દેસનાવસેન પન પુરતો ઠિતં દસ્સેન્તો વિય **અયન્તિ** આહ. **લઙ્ગિન્તિ** સત્થં આદાય ખણન્તો પલિઘં અદ્દસ. **ઉક્ખિપ લઙ્ગિં અભિક્ખણ સુમેધા**તિ તાત, પણ્ડિત, લઙ્ગી નામ રત્તિં ધૂમાયતિ દિવા પજ્જલતિ. ઉક્ખિપેત પરં પરતો ખણાતિ. એવં સબ્બપદેસુ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ઉદ્ધુમાયિકન્તિ** મણ્ડૂકં. **ચઙ્કવારન્તિ** ખારપરિસ્સાવનં. **કુમ્મન્તિ** કચ્છપં. **અસિસૂનન્તિ** મંસચ્છેદકં અસિઞ્ચેવ અધિકુટ્ટનઞ્ચ. **મંસપેસિન્તિ** નિસદપોતપ્પમાણં અલ્લમંસપિણ્ડં. **નાગન્તિ** સુમનપુપ્ફકલાપસદિસં મહાફણં તિવિધસોવત્થિકપરિક્ખિત્તં અહિનાગં અદ્દસ. **મા નાગં ઘટ્ટેસી**તિ દણ્ડકકોટિયા વા વલ્લિકોટિયા વા પંસુચુણ્ણં વા પન ખિપમાનો મા નાગં ઘટ્ટયિ. **નમો કરોહિ નાગસ્સા**તિ ઉપરિવાતતો અપગમ્મ સુદ્ધવત્થં નિવાસેત્વા નાગસ્સ નમક્કારં કરોહિ. નાગેન અધિસયિતં ધનં નામ યાવ સત્તમા કુલપરિવટ્ટા ખાદતો ન ખીયતિ, નાગો તે અધિસયિતં ધનં દસ્સતિ, તસ્મા નમો કરોહિ નાગસ્સાતિ. **ઇતો વા પન સુત્વા**તિ યથા દુક્ખક્ખન્ધે ઇતોતિ સાસને નિસ્સક્કં, ન તથા ઇધ. ઇધ પન દેવપુત્તે નિસ્સક્કં, તસ્મા **ઇતો વા પના**તિ મમ વા પન સન્તિકા સુત્વાતિ અયમેત્થ અત્થો.

૨૫૧. **ચાતુમ્મહાભૂતિકસ્સા**તિ ચતુમહાભૂતમયસ્સ. **કાયસ્સેતં અધિવચનન્તિ** સરીરસ્સ નામં. યથેવ હિ બાહિરકો વમ્મિકો, વમતીતિ વન્તકોતિ વન્તુસ્સયોતિ વન્તસિનેહસમ્બન્ધોતિ ચતૂહિ કારણેહિ **વમ્મિકો**તિ વુચ્ચતિ. સો હિ અહિમઙ્ગુસઉન્દૂરઘરગોળિકાદયો નાનપ્પકારે પાણકે વમતીતિ વમ્મિકો. ઉપચિકાહિ વન્તકોતિ વમ્મિકો. ઉપચિકાહિ વમિત્વા મુખતુણ્ડકેન ઉક્ખિત્તપંસુચુણ્ણેન કટિપ્પમાણેનપિ પોરિસપ્પમાણેનપિ ઉસ્સિતોતિ વમ્મિકો. ઉપચિકાહિ વન્તખેળસિનેહેન આબદ્ધતાય સત્તસત્તાહં દેવે વસ્સન્તેપિ ન વિપ્પકિરિયતિ, નિદાઘેપિ તતો પંસુમુટ્ઠિં ગહેત્વા તસ્મિં મુટ્ઠિના પીળિયમાને સિનેહો નિક્ખમતિ, એવં વન્તસિનેહેન સમ્બદ્ધોતિ વમ્મિકો. એવમયં કાયોપિ, ''અક્ખિમ્હા અક્ખિગૂથકો''તિઆદિના નયેન નાનપ્પકારકં અસુચિકલિમલં વમતીતિ વમ્મિકો. બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધખીણાસવા ઇમસ્મિં અત્તભાવે નિકન્તિપરિયાદાનેન અત્તભાવં છડ્ડેત્વા ગતાતિ અરિયેહિ વન્તકોતિપિ વમ્મિકો. યેહિ ચાયં તીહિ અટ્ઠિસતેહિ ઉસ્સિતો ન્હારુસમ્બદ્ધો મંસાવલેપનો અલ્લચમ્મપરિયોનદ્ધો છવિરઞ્જિતો સત્તે વઞ્ચેતિ, તં સબ્બં અરિયેહિ વન્તમેવાતિ વન્તુસ્સયોતિપિ વમ્મિકો. ''તણ્હા જનેતિ પુરિસં, ચિત્તમસ્સ વિધાવતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૫૫) એવં તણ્હાય જનિતત્તા અરિયેહિ વન્તેનેવ તણ્હાસિનેહેન સમ્બદ્ધો અયન્તિ વન્તસિનેહેન સમ્બદ્ધોતિપિ વમ્મિકો. યથા ચ વમ્મિકસ્સ અન્તો નાનપ્પકારા પાણકા તત્થેવ જાયન્તિ, ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તિ, ગિલાના સયન્તિ, મતા પતન્તિ. ઇતિ સો તેસં સૂતિઘરં વચ્ચકુટિ ગિલાનસાલા સુસાનઞ્ચ હોતિ. એવં ખત્તિયમહાસાલાદીનમ્પિ કાયો અયં ગોપિતરક્ખિતો મણ્ડિતપ્પસાધિતો મહાનુભાવાનં કાયોતિ અચિન્તેત્વા છવિનિસ્સિતા પાણા ચમ્મનિસ્સિતા પાણા મંસનિસ્સિતા પાણા ન્હારુનિસ્સિતા પાણા અટ્ઠિનિસ્સિતા પાણા અટ્ઠિમિઞ્જનિસ્સિતા પાણાતિ એવં કુલગણનાય અસીતિમત્તાનિ કિમિકુલસહસ્સાનિ અન્તોકાયસ્મિંયેવ જાયન્તિ, ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તિ, ગેલઞ્ઞેન આતુરિતાનિ સયન્તિ, મતાનિ પતન્તિ, ઇતિ અયમ્પિ તેસં પાણાનં સૂતિઘરં વચ્ચકુટિ ગિલાનસાલા સુસાનઞ્ચ હોતીતિ ''વમ્મિકો'' ત્વેવ સઙ્ખં ગતો. તેનાહ ભગવા – ''વમ્મિકોતિ ખો, ભિક્ખુ, ઇમસ્સ ચાતુમહાભૂતિકસ્સ કાયસ્સેતં અધિવચન''ન્તિ.

માતાપેત્તિકસમ્ભવસ્સાતિ માતિતો ચ પિતિતો ચ નિબ્બત્તેન માતાપેત્તિકેન સુક્કસોણિતેન સમ્ભૂતસ્સ. **ઓદનકુમ્માસૂપચયસ્સા**તિ ઓદનેન ચેવ કુમ્માસેન ચ ઉપચિતસ્સ વડ્ઢિતસ્સ. **અનિચ્ચુચ્છાદનપરિમદ્દનભેદનવિદ્ધંસનધમ્મસ્સા**તિ એત્થ અયં કાયો હુત્વા અભાવટ્ઠેન **અનિચ્ચધમ્મો**. દુગ્ગન્ધવિઘાતત્થાય તનુવિલેપનેન **ઉચ્છાદનધમ્મો**. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાબાધવિનોદનત્થાય ખુદ્દકસમ્બાહનેન

પરિમદ્દનધમ્મો. દહરકાલે વા ઊરૂસુ સયાપેત્વા ગબ્ભવાસેન દુસ્સણ્ઠિતાનં તેસં તેસં અઙ્ગાનં સણ્ઠાનસમ્પાદનત્થં અઞ્છનપીળનાદિવસેન પરિમદ્દનધમ્મો. એવં પરિહરતોપિ ચ ભેદનવિદ્ધંસનધમ્મો ભિજ્જતિ ચેવ વિકિરતિ ચ, એવં સભાવોતિ અત્થો. તત્થ માતાપેત્તિકસમ્ભવઓદનકુમ્માસૂપચયઉચ્છાદનપરિમદ્દનપદેહિ સમુદયો કથિતો, અનિચ્ચભેદવિદ્ધંસનપદેહિ અત્થઙ્ગમો. એવં સત્તહિપિ પદેહિ ચાતુમહાભૂતિકસ્સ કાયસ્સ ઉચ્ચાવચભાવો વડ્ઢિપરિહાનિ સમુદયત્થઙ્ગમો કથિતોતિ વેદિતબ્બો.

દિવા કમ્મન્તેતિ દિવા કત્તબ્બકમ્મન્તે. **ધૂમાયના**તિ એત્થ અયં ધૂમસદ્દો કોધે તણ્હાય વિતક્કે પઞ્ચસુ કામગુણેસુ ધમ્મદેસનાય પકતિધૂમેતિ ઇમેસુ અત્થેસુ વત્તતિ. ''કોધો ધૂમો ભસ્મનિ મોસવજ્જ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૬૫) એત્થ હિ કોધે વત્તતિ. ''ઇચ્છાધૂમાયિતા સત્તા''તિ એત્થ તણ્હાય. ''તેન ખો પન સમયેન અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવતો અવિદૂરે ધૂમાયન્તો નિસિન્નો હોતી''તિ એત્થ વિતક્કે.

> ''પઙ્કો ચ કામા પલિપો ચ કામા,
> ભયઞ્ચ મેતં તિમૂલં પવુત્તં;
> રજો ચ ધૂમો ચ મયા પકાસિતા;
> હિત્વા તુવં પબ્બજ બ્રહ્મદત્તા''તિ. (જા॰ ૧.૬.૧૪) –

એત્થ પઞ્ચકામગુણેસુ. ''ધૂમં કત્તા હોતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૪૯) એત્થ ધમ્મદેસનાય. ''ધજો રથસ્સ પઞ્ઞાણં, ધૂમો પઞ્ઞાણમગ્ગિનો''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૨) એત્થ પકતિધૂમે. ઇધ પનાયં વિતક્કે અધિપ્પેતો. તેનાહ ''અયં રત્તિં ધૂમાયના''તિ.

તથાગતસ્સેતં અધિવચનન્તિ તથાગતો હિ સત્તન્નં ધમ્માનં બાહિતત્તા **બ્રાહ્મણો** નામ. યથાહ – ''સત્તન્નં ખો, ભિક્ખુ, ધમ્માનં બાહિતત્તા બ્રાહ્મણો. કતમેસં સત્તન્નં? રાગો બાહિતો હોતિ, દોસો… મોહો… માનો… સક્કાયદિટ્ઠિ… વિચિકિચ્છા… સીલબ્બતપરામાસો બાહિતો હોતિ. ઇમેસં ભિક્ખુ સત્તન્નં ધમ્માનં બાહિતત્તા બ્રાહ્મણો''તિ (ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૮). **સુમેધો**તિ સુન્દરપઞ્ઞો. **સેક્ખસ્સા**તિ એત્થ સિક્ખતીતિ સેક્ખો. યથાહ – ''સિક્ખતીતિ ખો, ભિક્ખુ, તસ્મા સેક્ખોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ સિક્ખતિ? અધિસીલમ્પિ સિક્ખતિ, અધિચિત્તમ્પિ સિક્ખતિ, અધિપઞ્ઞમ્પિ સિક્ખતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૬).

પઞ્ઞાય અધિવચનન્તિ લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય એતં અધિવચનં, ન આવુધસત્થસ્સ. **વીરિયારમ્ભસ્સા**તિ કાયિકચેતસિકવીરિયસ્સ. તં પઞ્ઞાગતિકમેવ હોતિ. લોકિયાય પઞ્ઞાય લોકિયં, લોકુત્તરાય પઞ્ઞાય લોકુત્તરં. એત્થ પનાયં અત્થદીપના –

એકો કિર જાનપદો બ્રાહ્મણો પાતોવ માણવકેહિ સદ્ધિં ગામતો નિક્ખમ્મ દિવસં અરઞ્ઞે મન્તે વાચેત્વા સાયં ગામં આગચ્છતિ. અન્તરામગ્ગે ચ એકો વમ્મિકો અત્થિ. સો રત્તિં ધૂમાયતિ, દિવા પજ્જલતિ. બ્રાહ્મણો અન્તેવાસિં સુમેધં માણવં આહ – ''તાત, અયં વમ્મિકો રત્તિં ધૂમાયતિ, દિવા પજ્જલતિ, વિકારમસ્સ પસ્સિસ્સામ, ભિન્દિત્વા નં ચત્તારો કોટ્ઠાસે કત્વા ખિપાહી''તિ. સો સાધૂતિ કુદાલં ગહેત્વા સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠાય તથા અકાસિ. તત્ર આચરિયબ્રાહ્મણો વિય ભગવા. સુમેધમાણવકો વિય સેક્ખો ભિક્ખુ. વમ્મિકો વિય કાયો. ''તાત, અયં વમ્મિકો રત્તિં ધૂમાયતિ, દિવા પજ્જલતિ, વિકારમસ્સ પસ્સિસ્સામ, ભિન્દિત્વા નં ચત્તારો કોટ્ઠાસે કત્વા ખિપાહી''તિ બ્રાહ્મણેન વુત્તકાલો વિય, ''ભિક્ખુ ચાતુમહાભૂતિકં કાયં ચત્તારો કોટ્ઠાસે કત્વા પરિગ્ગણ્હાહી''તિ ભગવતા વુત્તકાલો.

તસ્સ સાધૂતિ કુદાલં ગહેત્વા તથાકરણં વિય સેક્ખસ્સ ભિક્ખુનો, ‘‘યો વીસતિયા કોટ્ઠાસેસુ થદ્ધભાવો, અયં પથવીધાતુ. યો દ્વાદસસુ કોટ્ઠાસેસુ આબન્ધનભાવો, અયં આપોધાતુ. યો ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ પરિપાચનભાવો, અયં તેજોધાતુ. યો છસુ કોટ્ઠાસેસુ વિત્થમ્ભનભાવો, અયં વાયોધાતૂ’’તિ એવં ચતુધાતુવવત્થાનવસેન કાયપરિગ્ગહો વેદિતબ્બો.

લઙ્ગીતિ ખો, ભિક્ખૂતિ કસ્મા ભગવા અવિજ્જં લઙ્ગીતિ કત્વા દસ્સેસીતિ? યથા હિ નગરસ્સ દ્વારં પિધાય પલિઘે યોજિતે મહાજનસ્સ ગમનં પચ્છિજ્જતિ, યે નગરસ્સ અન્તો, તે અન્તોયેવ હોન્તિ. યે બહિ, તે બહિયેવ. એવમેવ યસ્સ ઞાણમુખે અવિજ્જાલઙ્ગી પતતિ, તસ્સ નિબ્બાનસમ્પાપકં ઞાણગમનં પચ્છિજ્જતિ, તસ્મા અવિજ્જં લઙ્ગીતિ કત્વા દસ્સેસિ. **પજહ અવિજ્જ**ન્તિ એત્થ કમ્મટ્ઠાનઉગ્ગહપરિપુચ્છાવસેન અવિજ્જાપહાનં કથિતં.

ઉદ્ધુમાયિકાતિ ખો, ભિક્ખૂતિ એત્થ **ઉદ્ધુમાયિકમણ્ડૂકો** નામ નો મહન્તો, નખપિટ્ઠિપ્પમાણો હોતિ, પુરાણપણ્ણન્તરે વા ગચ્છન્તરે વા વલ્લિઅન્તરે વા વસતિ. સો દણ્ડકોટિયા વા વલ્લિકોટિયા વા પંસુચુણ્ણકેન વા ઘટ્ટિતો આયમિત્વા મહન્તો પરિમણ્ડલો બેલુવપક્કપ્પમાણો હુત્વા ચત્તારો પાદે આકાસગતે કત્વા પચ્છિન્નગમનો હુત્વા અમિત્તવસં યાતિ, કાકકુલલાદિભત્તમેવ હોતિ. એવમેવ અયં કોધો પઠમં ઉપ્પજ્જન્તો ચિત્તાવિલમત્તકોવ હોતિ. તસ્મિં ખણે અનિગ્ગહિતો વડ્ઢિત્વા મુખવિકુલનં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો હનુસઞ્ચોપનં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો ફરુસવાચાનિચ્છારણં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો દિસાવિલોકનં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો આકડ્ઢનપરિકડ્ઢનં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો પાણિના લેડ્ડુદણ્ડસત્થપરામસનં પાપેતિ. તદા અનિગ્ગહિતો દણ્ડસત્થાભિનિપાતં પાપેતિ . તદા અનિગ્ગહિતો પરઘાતનમ્પિ અત્તઘાતનમ્પિ પાપેતિ. વુત્તમ્પિ હેતં – ‘‘યતો અયં કોધો પરં ઘાતેત્વા અત્તાનં ઘાતેતિ, એત્તાવતાયં કોધો પરમુસ્સદગતો હોતિ પરમવેપુલ્લપ્પત્તો’’તિ. તત્થ યથા ઉદ્ધુમાયિકાય ચતૂસુ પાદેસુ આકાસગતેસુ ગમનં પચ્છિજ્જતિ, ઉદ્ધુમાયિકા અમિત્તવસં ગન્ત્વા કાકાદિભત્તં હોતિ, એવમેવ કોધસમઙ્ગીપુગ્ગલો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ, અમિત્તવસં યાતિ, સબ્બેસં મારાનં યથાકામકરણીયો હોતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘ઉદ્ધુમાયિકાતિ ખો, ભિક્ખુ, કોધૂપાયાસસ્સેતં અધિવચન’’ન્તિ. તત્થ બલવપ્પત્તો કોધોવ કોધૂપાયાસો. **પજહ કોધૂપાયાસ**ન્તિ એત્થ પટિસઙ્ખાનપ્પહાનં કથિતં.

દ્વિધાપથોતિ એત્થ, યથા પુરિસો સધનો સભોગો કન્તારદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો દ્વેધાપથં પત્વા, ‘‘ઇમિના નુ ખો ગન્તબ્બં, ઇમિના ગન્તબ્બ’’ન્તિ નિચ્છેતું અસક્કોન્તો તત્થેવ તિટ્ઠતિ, અથ નં ચોરા ઉટ્ઠહિત્વા અનયબ્યસનં પાપેન્તિ, એવમેવ ખો મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસિન્નો ભિક્ખુ બુદ્ધાદીસુ કઙ્ખાય ઉપ્પન્નાય કમ્મટ્ઠાનં વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ, અથ નં કિલેસમારાદયો સબ્બે મારા અનયબ્યસનં પાપેન્તિ, ઇતિ વિચિકિચ્છા દ્વેધાપથસમા હોતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘દ્વિધાપથોતિ ખો, ભિક્ખુ, વિચિકિચ્છાયેતં અધિવચન’’ન્તિ. **પજહ વિચિકિચ્છ**ન્તિ એત્થ કમ્મટ્ઠાનઉગ્ગહપરિપુચ્છાવસેન વિચિકિચ્છાપહાનં કથિતં.

ચઙ્ગવારન્તિ એત્થ, યથા રજકેહિ ખારપરિસ્સાવનમ્હિ ઉદકે પક્ખિત્તે એકો ઉદકઘટો દ્વેપિ દસપિ વીસતિપિ ઘટસતમ્પિ પગ્ઘરતિયેવ, પસટમત્તમ્પિ ઉદકં ન તિટ્ઠતિ, એવમેવ નીવરણસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ અબ્ભન્તરે કુસલધમ્મો ન તિટ્ઠતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘ચઙ્ગવારન્તિ ખો, ભિક્ખુ, પઞ્ચન્નેતં નીવરણાનં અધિવચન’’ન્તિ. **પજહ પઞ્ચનીવરણે**તિ એત્થ વિક્ખમ્ભનતદઙ્ગવસેન નીવરણપ્પહાનં કથિતં.

કુમ્મોતિ એત્થ, યથા કચ્છપસ્સ ચત્તારો પાદા સીસન્તિ પઞ્ચેવ અઙ્ગાનિ હોન્તિ, એવમેવ સબ્બેપિ સઙ્ખતા ધમ્મા ગય્હમાના પઞ્ચેવ ખન્ધા ભવન્તિ. તેનાહ ભગવા – ''કુમ્મોતિ ખો, ભિક્ખુ, પઞ્ચન્નેતં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અધિવચન''ન્તિ. **પજહ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે**તિ એત્થ પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ છન્દરાગપ્પહાનં કથિતં.

અસિસૂનાતિ એત્થ, યથા સૂનાય ઉપરિ મંસં ઠપેત્વા અસિના કોટ્ટેન્તિ, એવમિમે સત્તા વત્થુકામત્થાય કિલેસકામેહિ ઘાતયમાના વત્થુકામાનં ઉપરિ કત્વા કિલેસકામેહિ કન્તિતા કોટ્ટિતા ચ હોન્તિ. તેનાહ ભગવા – ''અસિસૂનાતિ ખો, ભિક્ખુ, પઞ્ચન્નેતં કામગુણાનં અધિવચન''ન્તિ. **પજહ પઞ્ચ કામગુણે**તિ એત્થ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ છન્દરાગપ્પહાનં કથિતં.

મંસપેસીતિ ખો, ભિક્ખૂતિ એત્થ અયં **મંસપેસિ** નામ બહુજનપત્થિતા ખત્તિયાદયો મનુસ્સાપિ નં પત્થેન્તિ કાકાદયો તિરચ્છાનાપિ. ઇમે હિ સત્તા અવિજ્જાય સમ્મત્તા નન્દિરાગં ઉપગમ્મ વટ્ટં વડ્ઢેન્તિ. યથા વા મંસપેસિ ઠપિતઠપિતટ્ઠાને લગ્ગતિ, એવમિમે સત્તા નન્દિરાગબદ્ધા વટ્ટે લગ્ગન્તિ, દુક્ખં પત્વાપિ ન ઉક્કણ્ઠન્તિ , ઇતિ નન્દિરાગો મંસપેસિસદિસો હોતિ. તેનાહ ભગવા – ''મંસપેસીતિ ખો, ભિક્ખુ, નન્દિરાગસ્સેતં અધિવચન''ન્તિ. **પજહ નન્દીરાગ**ન્તિ એત્થ ચતુત્થમગ્ગેન નન્દીરાગપ્પહાનં કથિતં.

નાગોતિ ખો, ભિક્ખુ, ખીણાસવસ્સેતં ભિક્ખુનો અધિવચનન્તિ એત્થ યેનત્થેન ખીણાસવો નાગોતિ વુચ્ચતિ, સો અનઙ્ગણસુત્તે (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬૩) પકાસિતો એવ. **નમો કરોહિ નાગસ્સા**તિ ખીણાસવસ્સ બુદ્ધનાગસ્સ, ''બુદ્ધો સો ભગવા બોધાય ધમ્મં દેસેતિ, દન્તો સો ભગવા દમથાય ધમ્મં દેસેતિ, સન્તો સો ભગવા સમથાય ધમ્મં દેસેતિ, તિણ્ણો સો ભગવા તરણાય ધમ્મં દેસેતિ, પરિનિબ્બુતો સો ભગવા પરિનિબ્બાનાય ધમ્મં દેસેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬૧) એવં નમક્કારં કરોહીતિ અયમેત્થ અત્થો. ઇતિ ઇદં સુત્તં થેરસ્સ કમ્મટ્ઠાનં અહોસિ. થેરોપિ ઇદમેવ સુત્તં કમ્મટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્તો. **અયમેતસ્સ અત્થો**તિ અયં એતસ્સ પઞ્હસ્સ અત્થો. ઇતિ ભગવા રતનરાસિમ્હિ મણિકૂટં ગણ્હન્તો વિય યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વમ્મિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. રથવિનીતસુત્તવણ્ણના

૨૫૨. એવં મે સુતન્તિ રથવિનીતસુત્તં. તત્થ **રાજગહે**તિ એવંનામકે નગરે, તઞ્હિ મન્ધાતુમહાગોવિન્દાદીહિ પરિગ્ગહિતત્તા **રાજગહ**ન્તિ વુચ્ચતિ. અઞ્ઞેપેત્થ પકારે વણ્ણયન્તિ. કિં તેહિ? નામમેતં તસ્સ નગરસ્સ. તં પનેતં બુદ્ધકાલે ચ ચક્કવત્તિકાલે ચ નગરં હોતિ, સેસકાલે સુઞ્ઞં હોતિ યક્ખપરિગ્ગહિતં, તેસં વસન્તવનં હુત્વા તિટ્ઠતિ. **વેળુવને કલન્દકનિવાપે**તિ **વેળુવન**ન્તિ તસ્સ ઉય્યાનસ્સ નામં, તં કિર વેળૂહિ પરિક્ખિત્તં અહોસિ અટ્ઠારસહત્થેન ચ પાકારેન, ગોપુરટ્ટાલકયુત્તં નીલોભાસં મનોરમં, તેન **વેળુવન**ન્તિ વુચ્ચતિ. કલન્દકાનઞ્ચેત્થ નિવાપં અદંસુ, તેન **કલન્દકનિવાપો**તિ વુચ્ચતિ.

પુબ્બે કિર અઞ્ઞતરો રાજા તત્થ ઉય્યાનકીળનત્થં આગતો સુરામદેન મત્તો દિવાસેય્યં ઉપગતો સુપિ. પરિજનોપિસ્સ, ''સુત્તો રાજા''તિ પુપ્ફફલાદીહિ પલોભિયમાનો ઇતો ચિતો ચ પક્કામિ, અથ સુરાગન્ધેન

અઞ્ઞતરસ્મા સુસિરરુક્ખા કણ્હસપ્પો નિક્ખમિત્વા રઞ્ઞાભિમુખો આગચ્છતિ. તં દિસ્વા રુક્ખદેવતા, ''રઞ્ઞો જીવિતં દમ્મી''તિ કાળકવેસેન આગન્ત્વા કણ્ણમૂલે સદ્દમકાસિ. રાજા પટિબુજ્ઝિ, કણ્હસપ્પો નિવત્તો. સો તં દિસ્વા, ''ઇમાય મમ જીવિતં દિન્ન''ન્તિ કાળકાનં તત્થ નિવાપં પટ્ઠપેસિ, અભયઘોસનઞ્ચ ઘોસાપેસિ. તસ્મા તં તતો પભુતિ **કલન્દકનિવાપ**ન્તિ સઙ્ખ્યં ગતં. **કલન્દકા**તિ કાળકાનં નામં.

જાતિભૂમિકાતિ જાતિભૂમિવાસિનો. તત્થ **જાતિભૂમી**તિ જાતટ્ઠાનં. તં ખો પનેતં નેવ કોસલમહારાજાદીનં ન ચઙ્કીબ્રાહ્મણાદીનં ન સક્કસુયામસન્તુસિતાદીનં ન અસીતિમહાસાવકાદીનં ન અઞ્ઞેસં સત્તાનં જાતટ્ઠાનં ''જાતિભૂમી''તિ વુચ્ચતિ. યસ્સ પન જાતદિવસે દસસહસ્સિલોકધાતુ એકદ્ધજમાલાવિપ્પકિણ્ણકુસુમવાસચુણ્ણગન્ધસુગન્ધા સબ્બપાલિફુલ્લમિવ નન્દનવનં વિરોચમાના પદુમિનિપણ્ણે ઉદકબિન્દુ વિય અકમ્પિત્થ, જચ્ચન્ધાદીનઞ્ચ રૂપદસ્સનાદીનિ અનેકાનિ પાટિહારિયાનિ પવત્તિંસુ, તસ્સ સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તસ્સ જાતટ્ઠાનસાકિયજનપદો કપિલવત્થાહારો, સા ''જાતિભૂમી''તિ વુચ્ચતિ.

ધમ્મગરુભાવવણ્ણના

વસ્સંવુટ્ઠાતિ તેમાસં વસ્સંવુટ્ઠા પવારિતપવારણા હુત્વા. **ભગવા એતદવોચા**તિ ''કચ્ચિ, ભિક્ખવે, ખમનીય''ન્તિઆદીહિ વચનેહિ આગન્તુકપટિસન્થારં કત્વા એતં, ''કો નુ ખો, ભિક્ખવે''તિઆદિવચનમવોચ. તે કિર ભિક્ખુ, – ''કચ્ચિ, ભિક્ખવે, ખમનીયં કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિત્થ અપ્પકિલમથેન અદ્ધાનં આગતા, ન ચ પિણ્ડકેન કિલમિત્થ, કુતો ચ તુમ્હે, ભિક્ખવે, આગચ્છથા''તિ પટિસન્થારવસેન પુચ્છિતા – ''ભગવા સાકિયજનપદે કપિલવત્થાહારતો જાતિભૂમિતો આગચ્છામા''તિ આહંસુ. અથ ભગવા નેવ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ, ન સક્કોદનસ્સ, ન સુક્કોદનસ્સ, ન ધોતોદનસ્સ, ન અમિતોદનસ્સ, ન અમિત્તાય દેવિયા, ન મહાપજાપતિયા, ન સકલસ્સ સાકિયમણ્ડલસ્સ આરોગ્યં પુચ્છિ. અથ ખો અત્તના ચ દસકથાવત્થુલાભિં પરઞ્ચ તત્થ સમાદપેતારં પટિપત્તિસમ્પન્નં ભિક્ખું પુચ્છન્તો ઇદં – ''કો નુ ખો, ભિક્ખવે''તિઆદિવચનં અવોચ.

કસ્મા પન ભગવા સુદ્ધોદનાદીનં આરોગ્યં અપુચ્છિત્વા એવરૂપં ભિક્ખુમેવ પુચ્છતિ? પિયતાય. બુદ્ધાનઞ્હિ પટિપન્નકા ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઉપાસકા ઉપાસિકાયો ચ પિયા હોન્તિ મનાપા. કિં કારણા? ધમ્મગરુતાય. ધમ્મગરુનો હિ તથાગતા, સો ચ નેસં ધમ્મગરુભાવો, ''દુક્ખં ખો અગારવો વિહરતિ, અપ્પતિસ્સો''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૧) ઇમિના અજપાલનિગ્રોધમૂલે ઉપ્પન્નજ્ઝાસયેન વેદિતબ્બો. ધમ્મગરુતાયેવ હિ ભગવા મહાકસ્સપત્થેરસ્સ અભિનિક્ખમનદિવસે પચ્ચુગ્ગમનં કરોન્તો તિગાવુતં મગ્ગં અગમાસિ. અતિરેકતિયોજનસતં મગ્ગં ગન્ત્વા ગઙ્ગાતીરે ધમ્મં દેસેત્વા મહાકપ્પિનં સપરિસં અરહત્તે પતિટ્ઠપેસિ. એકસ્મિં પચ્છાભત્તે પઞ્ચચત્તાલીસયોજનં મગ્ગં ગન્ત્વા કુમ્ભકારસ્સ નિવેસને તિયામરત્તિં ધમ્મકથં કત્વા પુક્કુસાતિકુલપુત્તં અનાગામિફલે પતિટ્ઠપેસિ. વીસયોજનસતં ગન્ત્વા વનવાસિસામણેરસ્સ અનુગ્ગહં અકાસિ. સટ્ઠિયોજનમગ્ગં ગન્ત્વા ખદિરવનિયત્થેરસ્સ ધમ્મં દેસેસિ. અનુરુદ્ધત્થેરો પાચીનવંસદાયે નિસિન્નો મહાપુરિસવિતક્કં વિતક્કેતીતિ ઞત્વા તત્થ આકાસેન ગન્ત્વા થેરસ્સ પુરતો ઓરુય્હ સાધુકારમદાસિ. કોટિકણ્ણસોણત્થેરસ્સ એકગન્ધકુટિયં સેનાસનં પઞ્ઞપાપેત્વા પચ્ચૂસકાલે ધમ્મદેસનં અજ્ઝેસિત્વા સરભઞ્ઞપરિયોસાને સાધુકારમદાસિ. તિગાવુતં મગ્ગં ગન્ત્વા તિણ્ણં કુલપુત્તાનં વસનટ્ઠાને ગોસિઙ્ગસાલવને સામગ્ગિરસાનિસંસં કથેસિ. કસ્સપોપિ ભગવા – ''અનાગામિફલે પતિટ્ઠિતો અરિયસાવકો અય''ન્તિ વિસ્સાસં ઉપ્પાદેત્વા ઘટિકારસ્સ કુમ્ભકારસ્સ નિવેસનં ગન્ત્વા સહત્થા આમિસં ગહેત્વા પરિભુઞ્જિ.

અમ્હાકંયેવ ભગવા ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય જેતવનતો ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ચારિકં નિક્ખમિ. કોસલમહારાજઅનાથપિણ્ડિકાદયો નિવત્તેતું નાસક્ખિંસુ. અનાથપિણ્ડિકો ઘરં આગન્ત્વા દોમનસ્સપ્પત્તો નિસીદિ. અથ નં પુણ્ણા નામ દાસી દોમનસ્સપ્પત્તોસિ સામીતિ આહ. ''આમ જે, સત્થારં નિવત્તેતું નાસક્ખિં, અથ મે ઇમં તેમાસં ધમ્મં વા સોતું, યથાધિપ્પાયં વા દાનં દાતું ન લભિસ્સામી''તિ ચિન્તા ઉપ્પન્નાતિ. અહમ્પિ સામિ સત્થારં નિવત્તેસ્સામીતિ. સચે નિવત્તેતું સક્કોસિ, ભુજિસ્સાયેવ ત્વન્તિ. સા ગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા ''નિવત્તથ ભગવા''તિ આહ. પુણ્ણે ત્વં પરપટિબદ્ધજીવિકા કિં મે કરિસ્સસીતિ. ભગવા મય્હં દેય્યધમ્મો નત્થીતિ તુમ્હેપિ જાનાથ, તુમ્હાકં નિવત્તનપચ્ચયા પનાહં તીસુ સરણેસુ પઞ્ચસુ સીલેસુ પતિટ્ઠહિસ્સામીતિ. ભગવા સાધુ સાધુ પુણ્ણેતિ સાધુકારં કત્વા નિવત્તેત્વા જેતવનમેવ પવિટ્ઠો. અયં કથા પાકટા અહોસિ. સેટ્ઠિ સુત્વા પુણ્ણાય કિર ભગવા નિવત્તિતોતિ તં ભુજિસ્સં કત્વા ધીતુટ્ઠાને ઠપેસિ. સા પબ્બજ્જં યાચિત્વા પબ્બજિ, પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં આરભિ. અથસ્સા સત્થા આરદ્ધવિપસ્સકભાવં ઞત્વા ઇમં ઓભાસગાથં વિસ્સજ્જેસિ –

''પુણ્ણે પૂરેસિ સદ્ધમ્મં, ચન્દો પન્નરસો યથા;
પરિપુણ્ણાય પઞ્ઞાય, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સસી''તિ. (થેરીગા॰ ૩);

ગાથાપરિયોસાને અરહત્તં પત્વા અભિઞ્ઞાતા સાવિકા અહોસીતિ. એવં ધમ્મગરુનો તથાગતા.

નન્દકત્થેરે ઉપટ્ઠાનસાલાયં ધમ્મં દેસેન્તેપિ ભગવા અનહાતોવ ગન્ત્વા તિયામરત્તિં ઠિતકોવ ધમ્મકથં સુત્વા દેસનાપરિયોસાને સાધુકારમદાસિ. થેરો આગન્ત્વા વન્દિત્વા, ''કાય વેલાય, ભન્તે, આગતત્થા''તિ પુચ્છિ. તયા સુત્તન્તે આરદ્ધમત્તેતિ. દુક્કરં કરિત્થ, ભન્તે, બુદ્ધસુખુમાલા તુમ્હેતિ. સચે ત્વં, નન્દ, કપ્પં દેસેતું સક્કુણેય્યાસિ, કપ્પમત્તમ્પાહં ઠિતકોવ સુણેય્યન્તિ ભગવા અવોચ. એવં ધમ્મગરુનો તથાગતા. તેસં ધમ્મગરુતાય પટિપન્નકા પિયા હોન્તિ, તસ્મા પટિપન્નકે પુચ્છિ. પટિપન્નકો ચ નામ અત્તહિતાય પટિપન્નો નો પરહિતાય, પરહિતાય પટિપન્નો નો અત્તહિતાય, નો અત્તહિતાય ચ પટિપન્નો નો પરહિતાય ચ, અત્તહિતાય ચ પટિપન્નો પરહિતાય ચાતિ ચતુબ્બિધો હોતિ.

તત્થ યો સયં દસન્નં કથાવત્થૂનં લાભી હોતિ, પરં તત્થ ન ઓવદતિ ન અનુસાસતિ આયસ્મા બાકુલો વિય. અયં અત્તહિતાય પટિપન્નો નામ નો પરહિતાય પટિપન્નો, એવરૂપં ભિક્ખું ભગવા ન પુચ્છતિ. કસ્મા? ન મય્હં સાસનસ્સ વડ્ઢિપક્ખે ઠિતોતિ.

યો પન દસન્નં કથાવત્થૂનં અલાભી, પરં તેહિ ઓવદતિ તેન કતવત્તસાદિયનત્થં ઉપનન્દો સક્યપુત્તો વિય, અયં પરહિતાય પટિપન્નો નામ નો અત્તહિતાય, એવરૂપમ્પિ ન પુચ્છતિ. કસ્મા? અસ્સ તણ્હા મહાપચ્છિ વિય અપ્પહીનાતિ.

યો અત્તનાપિ દસન્નં કથાવત્થૂનં અલાભી, પરમ્પિ તેહિ ન ઓવદતિ, લાળુદાયી વિય, અયં નેવ અત્તહિતાય પટિપન્નો ન પરહિતાય, એવરૂપમ્પિ ન પુચ્છતિ. કસ્મા? અસ્સ અન્તો કિલેસા ફરસુછેજ્જા વિય મહન્તાતિ.

યો પન સયં દસન્નં કથાવત્થૂનં લાભી, પરમ્પિ તેહિ ઓવદતિ, અયં અત્તહિતાય ચેવ પરહિતાય ચ પટિપન્નો નામ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપાદયો અસીતિમહાથેરા વિય, એવરૂપં ભિક્ખું પુચ્છતિ. કસ્મા? મય્હં સાસનસ્સ વુડ્ઢિપક્ખે ઠિતોતિ. ઇધાપિ એવરૂપમેવ પુચ્છન્તો – ''કો નુ ખો, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ.

એવં ભગવતા પુટ્ઠાનં પન તેસં ભિક્ખૂનં ભગવા અત્તનો જાતિભૂમિયં ઉભયહિતાય પટિપન્નં દસકથાવત્થુલાભિં ભિક્ખું પુચ્છતિ, કો નુ ખો તત્થ એવરૂપોતિ ન અઞ્ઞમઞ્ઞં ચિન્તના વા સમન્તના વા અહોસિ. કસ્મા? આયસ્મા હિ મન્તાણિપુત્તો તસ્મિં જનપદે આકાસમજ્ઝે ઠિતો ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ પાકટો પઞ્ઞાતો. તસ્મા તે ભિક્ખૂ મેઘસદ્દં સુત્વા એકજ્ઝં સન્નિપતિતમોરઘટા વિય ઘનસજ્ઝાયં કાતું, આરદ્ધભિક્ખૂ વિય ચ અત્તનો આચરિયં પુણ્ણત્થેરં ભગવતો આરોચેન્તા થેરસ્સ ચ ગુણં ભાસિતું અપ્પહોન્તેહિ મુખેહિ એકપ્પહારેનેવ **પુણ્ણો નામ**, **ભન્તે**, **આયસ્મા**તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **પુણ્ણો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. મન્તાણિયા પન સો પુત્તો, તસ્મા **મન્તાણિપુત્તો**તિ વુચ્ચતિ. **સમ્ભાવિતો**તિ ગુણસમ્ભાવનાય સમ્ભાવિતો.

અપ્પિચ્છતાદિવણ્ણના

અપ્પિચ્છોતિ ઇચ્છાવિરહિતો નિઇચ્છો નિત્તણ્હો. એત્થ હિ બ્યઞ્જનં સાવસેસં વિય, અત્થો પન નિરવસેસો. ન હિ તસ્સ અન્તો અણુમત્તાપિ પાપિકા ઇચ્છા નામ અત્થિ. ખીણાસવો હેસ સબ્બસો પહીનતણ્હો. અપિચેત્થ અત્રિચ્છતા પાપિચ્છતા મહિચ્છતા અપ્પિચ્છતાતિ અયં ભેદો વેદિતબ્બો.

તત્થ સકલાભે અતિત્તસ્સ પરલાભે પત્થના **અત્રિચ્છતા** નામ. તાય સમન્નાગતસ્સ એકભાજેન પક્કપૂવોપિ અત્તનો પત્તે પતિતો ન સુપક્કો વિય ખુદ્દકો વિય ચ ખાયતિ. સ્વેવ પરસ્સ પત્તે પક્ખિત્તો સુપક્કો વિય મહન્તો વિય ચ ખાયતિ. અસન્તગુણસમ્ભાવનતા પન પટિગ્ગહણે ચ અમત્તઞ્ઞુતા **પાપિચ્છતા** નામ, સા, ''ઇધેકચ્ચો અસ્સદ્ધો સમાનો સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ''તિઆદિના નયેન અભિધમ્મે આગતાયેવ, તાય સમન્નાગતો પુગ્ગલો કોહઞ્ઞે પતિટ્ઠાતિ. સન્તગુણસમ્ભાવના પન પટિગ્ગહણે ચ અમત્તઞ્ઞુતા **મહિચ્છતા** નામ. સાપિ, ''ઇધેકચ્ચો સદ્ધો સમાનો સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂતિ ઇચ્છતિ, સીલવા સમાનો સીલવાતિ મં જનો જાનાતૂ''તિ (વિભ॰ ૮૫૧) ઇમિના નયેન આગતાયેવ, તાય સમન્નાગતો પુગ્ગલો દુસ્સન્તપ્પયો હોતિ, વિજાતમાતાપિસ્સ ચિત્તં ગહેતું ન સક્કોતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

''અગ્ગિક્ખન્ધો સમુદ્દો ચ, મહિચ્છો ચાપિ પુગ્ગલો;
સકટેન પચ્ચયં દેતુ, તયોપેતે અતપ્પયા''તિ.

સન્તગુણનિગૂહનતા પન પટિગ્ગહણે ચ મત્તઞ્ઞુતા **અપ્પિચ્છતા** નામ, તાય સમન્નાગતો પુગ્ગલો અત્તનિ વિજ્જમાનમ્પિ ગુણં પટિચ્છાદેતુકામતાય, ''સદ્ધો સમાનો સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂતિ ન ઇચ્છતિ. સીલવા, પવિવિત્તો, બહુસ્સુતો, આરદ્ધવીરિયો, સમાધિસમ્પન્નો, પઞ્ઞવા, ખીણાસવો સમાનો ખીણાસવોતિ મં જનો જાનાતૂ''તિ ન ઇચ્છતિ, સેય્યથાપિ મજ્ઝન્તિકત્થેરો.

થેરો કિર મહાખીણાસવો અહોસિ, પત્તચીવરં પનસ્સ પાદમત્તમેવ અગ્ઘતિ, સો અસોકસ્સ ધમ્મરઞ્ઞો વિહારમહદિવસે સઙ્ઘત્થેરો અહોસિ. અથસ્સ અતિલૂખભાવં દિસ્વા મનુસ્સા, ''ભન્તે, થોકં બહિ હોથા''તિ આહંસુ. થેરો, ''માદિસે ખીણાસવે રઞ્ઞો સઙ્ગહં અકરોન્તે અઞ્ઞો કો કરિસ્સતી''તિ પથવિયં નિમુજ્જિત્વા સઙ્ઘત્થેરસ્સ ઉક્ખિત્તપિણ્ડં ગણ્હન્તોયેવ ઉમ્મુજ્જિ. એવં ખીણાસવો સમાનો, ''ખીણાસવોતિ મં જનો જાનાતૂ''તિ ન ઇચ્છતિ. એવં અપ્પિચ્છો પન ભિક્ખુ અનુપ્પન્નં લાભં ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પન્નં લાભં થાવરં કરોતિ, દાયકાનં ચિત્તં આરાધેતિ, યથા યથા હિ સો અત્તનો અપ્પિચ્છતાય અપ્પં ગણ્હાતિ, તથા તથા તસ્સ વત્તે પસન્ના મનુસ્સા બહૂ દેન્તિ.

અપરોપિ ચતુબ્બિધો અપ્પિચ્છો – પચ્ચયઅપ્પિચ્છો ધુતઙ્ગઅપ્પિચ્છો પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો અધિગમઅપ્પિચ્છોતિ. તત્થ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છો **પચ્ચયઅપ્પિચ્છો** નામ, સો દાયકસ્સ વસં જાનાતિ, દેય્યધમ્મસ્સ વસં જાનાતિ, અત્તનો થામં જાનાતિ. યદિ હિ દેય્યધમ્મો બહુ હોતિ, દાયકો અપ્પં દાતુકામો, દાયકસ્સ વસેન અપ્પં ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મો અપ્પો, દાયકો બહું દાતુકામો, દેય્યધમ્મસ્સ વસેન અપ્પં ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મોપિ બહુ, દાયકોપિ બહું દાતુકામો, અત્તનો થામં ઞત્વા પમાણેનેવ ગણ્હાતિ.

ધુતઙ્ગસમાદાનસ્સ અત્તનિ અત્થિભાવં નજાનાપેતુકામો **ધુતઙ્ગઅપ્પિચ્છો** નામ. તસ્સ વિભાવનત્થં ઇમાનિ વત્થૂનિ – સોસાનિકમહાસુમનત્થેરો કિર સટ્ઠિ વસ્સાનિ સુસાને વસિ, અઞ્ઞો એકભિક્ખુપિ ન અઞ્ઞાસિ, તેનેવાહ –

‘‘સુસાને સટ્ઠિ વસ્સાનિ, અબ્બોકિણ્ણં વસામહં;
દુતિયો મં ન જાનેય્ય, અહો સોસાનિકુત્તમો’’તિ.

ચેતિયપબ્બતે દ્વેભાતિયત્થેરા વસિંસુ. તેસુ કનિટ્ઠો ઉપટ્ઠાકેન પેસિતા ઉચ્છુખણ્ડિકા ગહેત્વા જેટ્ઠસ્સ સન્તિકં અગમાસિ. પરિભોગં, ભન્તે, કરોથાતિ. થેરસ્સ ચ ભત્તકિચ્ચં કત્વા મુખં વિક્ખાલનકાલો અહોસિ. સો અલં, આવુસોતિ આહ. કચ્ચિ, ભન્તે, એકાસનિકત્થાતિ. આહરાવુસો, ઉચ્છુખણ્ડિકાતિ પઞ્ઞાસ વસ્સાનિ એકાસનિકો સમાનોપિ ધુતઙ્ગં નિગૂહમાનો પરિભોગં કત્વા મુખં વિક્ખાલેત્વા પુન ધુતઙ્ગં અધિટ્ઠાય ગતો.

યો પન સાકેતકતિસ્સત્થેરો વિય બહુસ્સુતભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો** નામ. થેરો કિર ખણો નત્થીતિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાસુ ઓકાસં અકરોન્તો મરણક્ખયં, ભન્તે, લભિસ્સથાતિ ચોદિતો ગણં વિસ્સજ્જેત્વા કણિકારવાલિકસમુદ્દવિહારં ગતો. તત્થ અન્તોવસ્સં થેરનવમજ્ઝિમાનં ઉપકારો હુત્વા મહાપવારણાય ઉપોસથદિવસે ધમ્મકથાય જનતં ખોભેત્વા ગતો.

યો પન સોતાપન્નાદીસુ અઞ્ઞતરો હુત્વા સોતાપન્નાદિભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **અધિગમઅપ્પિચ્છો** નામ, તયો કુલપુત્તા વિય ઘટિકારકુમ્ભકારો વિય ચ.

આયસ્મા પન પુણ્ણો અત્રિચ્છતં પાપિચ્છતં મહિચ્છતઞ્ચ પહાય સબ્બસો ઇચ્છાપટિપક્ખભૂતાય અલોભસઙ્ખાતાય પરિસુદ્ધાય અપ્પિચ્છતાય સમન્નાગતત્તા અપ્પિચ્છો નામ અહોસિ. ભિક્ખૂનમ્પિ, ‘‘આવુસો, અત્રિચ્છતા પાપિચ્છતા મહિચ્છતાતિ ઇમે ધમ્મા પહાતબ્બા’’તિ તેસુ આદીનવં દસ્સેત્વા એવરૂપં અપ્પિચ્છતં સમાદાય વત્તિતબ્બન્તિ અપ્પિચ્છકથં કથેસિ. તેન વુત્તં ‘‘અત્તના ચ અપ્પિચ્છો અપ્પિચ્છકથઞ્ચ ભિક્ખૂનં કત્તા’’તિ.

દ્વાદસવિધસન્તોસવણ્ણના

ઇદાનિ **અત્તના ચ સન્તુટ્ઠો**તિઆદીસુ વિસેસત્થમેવ દીપયિસ્સામ. યોજના પન વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. **સન્તુટ્ઠો**તિ ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો. સો પનેસ સન્તોસો દ્વાદસવિધો હોતિ. સેય્યથિદં, ચીવરે યથાલાભસન્તોસો યથાબલસન્તોસો યથસારુપ્પસન્તોસોતિ તિવિધો, એવં પિણ્ડપાતાદીસુ. તસ્સાયં પભેદસંવણ્ણના.

ઇધ ભિક્ખુ ચીવરં લભતિ સુન્દરં વા અસુન્દરં વા. સો તેનેવ યાપેતિ અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ યો પકતિદુબ્બલો વા હોતિ આબાધજરાભિભૂતો વા,

ગરુચીવરં પારુપન્તો કિલમતિ, સો સભાગેન ભિક્ખુના સદ્ધિં તં પરિવત્તેત્વા લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો પણીતપચ્ચયલાભી હોતિ, સો પટ્ટચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં મહગ્ઘચીવરં બહૂનિ વા પન ચીવરાનિ લભિત્વા ઇદં થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં ઇદં બહુસ્સુતાનં અનુરૂપં, ઇદં ગિલાનાનં ઇદં અપ્પલાભાનં હોતૂતિ દત્વા તેસં પુરાણચીવરં વા સઙ્કારકૂટાદિતો વા નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા તેહિ સઙ્ઘાટિં કત્વા ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ પિણ્ડપાતં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાલાભસન્તોસો**. યો પન અત્તનો પકતિવિરુદ્ધં વા બ્યાધિવિરુદ્ધં વા પિણ્ડપાતં લભતિ, યેનસ્સ પરિભુત્તેન અફાસુ હોતિ, સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો તં દત્વા તસ્સ હત્થતો સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો બહું પણીતં પિણ્ડપાતં લભતિ, સો તં ચીવરં વિય ચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભિગિલાનાનં દત્વા તેસં વા સેસકં પિણ્ડાય વા ચરિત્વા મિસ્સકાહારં ભુઞ્જન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ સેનાસનં લભતિ મનાપં વા અમનાપં વા, સો તેન નેવ સોમનસ્સં ન પટિઘં ઉપ્પાદેતિ, અન્તમસો તિણસન્થારકેનાપિ યથાલદ્ધેનેવ તુસ્સતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાલાભસન્તોસો** . યો પન અત્તનો પકતિવિરુદ્ધં વા બ્યાધિવિરુદ્ધં વા સેનાસનં લભતિ, યત્થસ્સ વસતો અફાસુ હોતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ સન્તકે સપ્પાયસેનાસને વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાબલસન્તોસો**. અપરો મહાપુઞ્ઞો લેણમણ્ડપકૂટાગારાદીનિ બહૂનિ પણીતસેનાસનાનિ લભતિ, સો તાનિ ચીવરાદીનિ વિય ચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભિગિલાનાનં દત્વા યત્થ કત્થચિ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાસારુપ્પસન્તોસો**. યોપિ, ''ઉત્તમસેનાસનં નામ પમાદટ્ઠાનં, તત્થ નિસિન્નસ્સ થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, નિદ્દાભિભૂતસ્સ પુન પટિબુજ્ઝતો પાપવિતક્કા પાતુભવન્તી''તિ પટિસઞ્ચિક્ખિત્વા તાદિસં સેનાસનં પત્તમ્પિ ન સમ્પટિચ્છતિ, સો તં પટિક્ખિપિત્વા અબ્ભોકાસરુક્ખમૂલાદીસુ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમ્પિસ્સ સેનાસને **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ ભેસજ્જં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો યં લભતિ, તેનેવ સન્તુસ્સતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાલાભસન્તોસો**. યો પન તેલેન અત્થિકો ફાણિતં લભતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો તેલં ગહેત્વા અઞ્ઞદેવ વા પરિયેસિત્વા તેહિ ભેસજ્જં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો મહાપુઞ્ઞો બહું તેલમધુફાણિતાદિપણીતભેસજ્જં લભતિ, સો તં ચીવરં વિય ચિરપબ્બજિતબહુસ્સુતઅપ્પલાભિગિલાનાનં દત્વા તેસં આભતકેન યેન કેનચિ યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. યો પન એકસ્મિં ભાજને મુત્તહરીતકં ઠપેત્વા એકસ્મિં ચતુમધુરં, ''ગણ્હ, ભન્તે, યદિચ્છસી''તિ વુચ્ચમાનો સચસ્સ તેસુ અઞ્ઞતરેનપિ રોગો વૂપસમ્મતિ, અથ મુત્તહરીતકં નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતન્તિ ચતુમધુરં પટિક્ખિપિત્વા મુત્તહરીતકેનેવ ભેસજ્જં કરોન્તો પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇમેસં પન પચ્ચેકં પચ્ચયેસુ તિણ્ણં તિણ્ણં સન્તોસાનં યથાસારુપ્પસન્તોસોવ અગ્ગો. આયસ્મા પુણ્ણો એકેકસ્મિં પચ્ચયે ઇમેહિ તીહિ સન્તોસેહિ સન્તુટ્ઠો અહોસિ. **સન્તુટ્ઠિકથઞ્ચા**તિ ભિક્ખૂનમ્પિ ચ ઇમં સન્તુટ્ઠિકથં કત્તાવ અહોસિ.

તિવિધપવિવેકવણ્ણના

પવિવિત્તોતિ કાયપવિવેકો ચિત્તપવિવેકો ઉપધિપવિવેકોતિ ઇમેહિ તીહિ પવિવેકેહિ સમન્નાગતો. તત્થ એકો ગચ્છતિ, એકો તિટ્ઠતિ, એકો નિસીદતિ, એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એકો પટિક્કમતિ, એકો ચઙ્કમમધિટ્ઠાતિ, એકો ચરતિ, એકો વિહરતીતિ અયં **કાયપવિવેકો** નામ. અટ્ઠ સમાપત્તિયો પન **ચિત્તપવિવેકો** નામ. નિબ્બાનં **ઉપધિપવિવેકો** નામ. વુત્તમ્પિ હેતં – ''કાયપવિવેકો ચ વિવેકટ્ઠકાયાનં નેક્ખમ્માભિરતાનં. ચિત્તપવિવેકો ચ પરિસુદ્ધચિત્તાનં પરમવોદાનપ્પત્તાનં. ઉપધિવિવેકો ચ નિરુપધીનં પુગ્ગલાનં વિસઙ્ખારગતાન''ન્તિ (મહાનિ॰ ૫૭). **પવિવેકકથ**ન્તિ ભિક્ખૂનમ્પિ ચ ઇમં પવિવેકકથં કત્તા.

પઞ્ચવિધસંસગ્ગવણ્ણના

અસંસટ્ઠોતિ પઞ્ચવિધેન સંસગ્ગેન વિરહિતો. સવનસંસગ્ગો દસ્સનસંસગ્ગો સમુલ્લપનસંસગ્ગો સમ્ભોગસંસગ્ગો કાયસંસગ્ગોતિ પઞ્ચવિધો સંસગ્ગો. તેસુ ઇધ ભિક્ખુ સુણાતિ, ''અસુકસ્મિં ગામે વા નિગમે વા ઇત્થી વા કુમારિકા વા અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા''તિ. સો તં સુત્વા સંસીદતિ વિસીદતિ ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખાદુબ્બલ્યં અનાવિકત્વા હીનાયાવત્તતીતિ એવં પરેહિ વા કથીયમાનં રૂપાદિસમ્પત્તિં અત્તના વા હસિતલપિતગીતસદ્દં સુણન્તસ્સ સોતવિઞ્ઞાણવીથિવસેન ઉપ્પન્નો રાગો **સવનસંસગ્ગો** નામ. સો અનિત્થિગન્ધપચ્ચેકબોધિસત્તસ્સ ચ પઞ્ચગ્ગળલેણવાસીતિસ્સદહરસ્સ ચ વસેન વેદિતબ્બો –

દહરો કિર આકાસેન ગચ્છન્તો ગિરિગામવાસિકમ્મારધીતાય પઞ્ચહિ કુમારીહિ સદ્ધિં પદુમસરં ગન્ત્વા ન્હત્વા પદુમાનિ ચ પિલન્ધિત્વા મધુરસ્સરેન ગાયન્તિયા સદ્દં સુત્વા કામરાગેન વિદ્ધો વિસેસા પરિહાયિત્વા અનયબ્યસનં પાપુણિ. ઇધ ભિક્ખુ ન હેવ ખો સુણાતિ, અપિચ ખો સામં પસ્સતિ ઇત્થિં વા કુમારિં વા અભિરૂપં દસ્સનીયં પાસાદિકં પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતં. સો તં દિસ્વા સંસીદતિ વિસીદતિ ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખાદુબ્બલ્યં અનાવિકત્વા હીનાયાવત્તતીતિ એવં વિસભાગરૂપં ઓલોકેન્તસ્સ પન ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિવસેન ઉપ્પન્નરાગો **દસ્સનસંસગ્ગો** નામ. સો એવં વેદિતબ્બો –

એકો કિર દહરો કાલદીઘવાપિદ્વારવિહારં ઉદ્દેસત્થાય ગતો. આચરિયો તસ્સ અન્તરાયં દિસ્વા ઓકાસં ન કરોતિ. સો પુનપ્પુનં અનુબન્ધતિ. આચરિયો સચે અન્તોગામે ન ચરિસ્સસિ. દસ્સામિ તે ઉદ્દેસન્તિ આહ. સો સાધૂતિ સમ્પટિચ્છિત્વા ઉદ્દેસે નિટ્ઠિતે આચરિયં વન્દિત્વા ગચ્છન્તો આચરિયો મે ઇમસ્મિં ગામે ચરિતું ન દેતિ, કિં નુ ખો કારણન્તિ ચીવરં પારુપિત્વા ગામં પાવિસિ, એકા કુલધીતા પીતકવત્થં નિવાસેત્વા ગેહે ઠિતા દહરં દિસ્વા સઞ્જાતરાગા ઉળુઙ્કેન યાગું આહરિત્વા તસ્સ પત્તે પક્ખિપિત્વા નિવત્તિત્વા મઞ્ચકે નિપજ્જિ. અથ નં માતાપિતરો કિં અમ્માતિ પુચ્છિંસુ, દ્વારેન ગતં દહરં લભમાના જીવિસ્સામિ, અલભમાના મરિસ્સામીતિ. માતાપિતરો વેગેન ગન્ત્વા ગામદ્વારે દહરં પત્વા વન્દિત્વા, ''નિવત્તથ, ભન્તે, ભિક્ખં ગણ્હાહી''તિ આહંસુ. દહરો અલં ગચ્છામીતિ. તે, ''ઇદં નામ, ભન્તે, કારણ''ન્તિ યાચિત્વા – ''અમ્હાકં, ભન્તે, ગેહે એત્તકં નામ ધનં અત્થિ, એકાયેવ નો ધીતા, ત્વં નો જેટ્ઠપુત્તટ્ઠાને ઠસ્સસિ, સુખેન સક્કા જીવિતુ''ન્તિ આહંસુ. દહરો, ''ન મય્હં ઇમિના પલિબોધેન અત્થો''તિ અનાદિયિત્વાવ પક્કન્તો.

માતાપિતરો ગન્ત્વા, ‘‘અમ્મ, નાસક્ખિમ્હા દહરં નિવત્તેતું, યં અઞ્ઞં સામિકં ઇચ્છસિ, તં લભિસ્સસિ, ઉટ્ઠેહિ ખાદ ચ પિવ ચા’’તિ આહંસુ. સા અનિચ્છન્તી સત્તાહં નિરાહારા હુત્વા કાલમકાસિ. માતાપિતરો તસ્સા સરીરકિચ્ચં કત્વા તં પીતકવત્થં ધુરવિહારે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અદંસુ, ભિક્ખૂ વત્થં ખણ્ડાખન્ડં કત્વા ભાજયિંસુ. એકો મહલ્લકો અત્તનો કોટ્ઠાસં ગહેત્વા કલ્યાણીવિહારં આગતો. સોપિ દહરો ચેતિયં વન્દિસ્સામીતિ તત્થેવ ગન્ત્વા દિવાટ્ઠાને નિસીદિ. મહલ્લકો તં વત્થખણ્ડં ગહેત્વા, ‘‘ઇમિના મે પરિસ્સાવનં વિચારેથા’’તિ દહરં અવોચ. દહરો મહાથેર ‘‘કુહિં લદ્ધ’’ન્તિ આહ. સો સબ્બં પવત્તિં કથેસિ. સો તં સુત્વાવ, ‘‘એવરૂપાય નામ સદ્ધિં સંવાસં નાલત્થ’’ન્તિ રાગગ્ગિના દડ્ઢો તત્થેવ કાલમકાસિ.

અઞ્ઞમઞ્ઞં આલાપસલ્લાપવસેન ઉપ્પન્નરાગો પન **સમુલ્લપનસંસગ્ગો** નામ. ભિક્ખુનો ભિક્ખુનિયા સન્તકં, ભિક્ખુનિયા વા ભિક્ખુસ્સ સન્તકં ગહેત્વા પરિભોગકરણવસેન ઉપ્પન્નરાગો **સમ્ભોગસંસગ્ગો** નામ. સો એવં વેદિતબ્બો – મરિચવટ્ટિવિહારમહે કિર ભિક્ખૂનં સતસહસ્સં ભિક્ખુનીનં નવુતિસહસ્સાનિ એવ અહેસું. એકો સામણેરો ઉણ્હયાગું ગહેત્વા ગચ્છન્તો સકિં ચીવરકણ્ણે ઠપેસિ, સકિં ભૂમિયં. એકા સામણેરી દિસ્વા એત્થ પત્તં ઠપેત્વા યાહીતિ થાલકં અદાસિ. તે અપરભાગે એકસ્મિં ભયે ઉપ્પન્ને પરસમુદ્દં અગમંસુ. તેસુ ભિક્ખુની પુરેતરં અગમાસિ. સા, ‘‘એકો કિર સીહળભિક્ખુ આગતો’’તિ સુત્વા થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પટિસન્થારં કત્વા નિસિન્ના, – ‘‘ભન્તે, મરિચવટ્ટિવિહારમહકાલે તુમ્હે કતિવસ્સા’’તિ પુચ્છિ. તદાહં સત્તવસ્સિકસામણેરો. ત્વં પન કતિવસ્સાતિ? અહં સત્તવસ્સિકસામણેરીયેવ એકસ્સ સામણેરસ્સ ઉણ્હયાગું ગહેત્વા ગચ્છન્તસ્સ પત્તઠપનત્થં થાલકમદાસિન્તિ. થેરો, ‘‘અહં સો’’તિ વત્વા થાલકં નીહરિત્વા દસ્સેસિ. તે એત્તકેનેવ સંસગ્ગેન બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું અસક્કોન્તા દ્વેપિ સટ્ઠિવસ્સકાલે વિબ્ભમિંસુ.

હત્થગાહાદિવસેન પન ઉપ્પન્નરાગો **કાયસંસગ્ગો** નામ. તત્રિદં વત્થુ – મહાચેતિયઙ્ગણે કિર દહરભિક્ખૂ સજ્ઝાયં ગણ્હન્તિ. તેસં પિટ્ઠિપસ્સે દહરભિક્ખુનિયો ધમ્મં સુણન્તિ. તત્રેકો દહરો હત્થં પસારેન્તો એકિસ્સા દહરભિક્ખુનિયા કાયં છુપિ. સા તં હત્થં ગહેત્વા અત્તનો ઉરસ્મિં ઠપેસિ, એત્તકેન સંસગ્ગેન દ્વેપિ વિબ્ભમિત્વા ગિહિભાવં પત્તા.

ગાહગાહકાદિવણ્ણના

ઇમેસુ પન પઞ્ચસુ સંસગ્ગેસુ ભિક્ખુનો ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સવનદસ્સનસમુલ્લપનસમ્ભોગકાયપરામાસા નિચ્ચમ્પિ હોન્તિયેવ, ભિક્ખુનીહિ સદ્ધિં ઠપેત્વા કાયસંસગ્ગં સેસા કાલેન કાલં હોન્તિ; તથા ઉપાસકઉપાસિકાહિ સદ્ધિં સબ્બેપિ કાલેન કાલં હોન્તિ. તેસુ હિ કિલેસુપ્પત્તિતો ચિત્તં રક્ખિતબ્બં. એકો હિ ભિક્ખુ ગાહગાહકો હોતિ, એકો ગાહમુત્તકો, એકો મુત્તગાહકો, એકો મુત્તમુત્તકો.

તત્થ યં ભિક્ખું મનુસ્સાપિ આમિસેન ઉપલાપેત્વા ગહણવસેન ઉપસઙ્કમન્તિ, ભિક્ખુપિ પુપ્ફફલાદીહિ ઉપલાપેત્વા ગહણવસેન ઉપસઙ્કમતિ, અયં **ગાહગાહકો** નામ. યં પન મનુસ્સા વુત્તનયેન ઉપસઙ્કમન્તિ, ભિક્ખુ દક્ખિણેય્યવસેન ઉપસઙ્કમતિ, અયં **ગાહમુત્તકો** નામ. યસ્સ મનુસ્સા દક્ખિણેય્યવસેન ચત્તારો પચ્ચયે દેન્તિ, ભિક્ખુ પુપ્ફફલાદીહિ ઉપલાપેત્વા ગહણવસેન ઉપસઙ્કમતિ, અયં **મુત્તગાહકો** નામ. યસ્સ મનુસ્સાપિ દક્ખિણેય્યવસેન ચત્તારો પચ્ચયે દેન્તિ, ભિક્ખુપિ ચૂળપિણ્ડપાતિયતિસ્સત્થેરો વિય દક્ખિણેય્યવસેન પરિભુઞ્જતિ, અયં **મુત્તમુત્તકો** નામ.

થેરં કિર એકા ઉપાસિકા દ્વાદસ વસ્સાનિ ઉપટ્ઠહિ. એકદિવસં તસ્મિં ગામે અગ્ગિ ઉટ્ઠહિત્વા ગેહાનિ ઝાપેસિ. અઞ્ઞેસં કુલૂપકભિક્ખૂ આગન્ત્વા – ''કિં ઉપાસિકે, અપિ કિઞ્ચિ ભણ્ડકં અરોગં કાતું અસક્ખિત્થા''તિ પટિસન્થારં અકંસુ. મનુસ્સા, ''અમ્હાકં માતુ કુલૂપકત્થેરો ભુઞ્જનવેલાયમેવ આગમિસ્સતી''તિ આહંસુ. થેરોપિ પુનદિવસે ભિક્ખાચારવેલં સલ્લક્ખેત્વાવ આગતો. ઉપાસિકા કોટ્ઠચ્છાયાય નિસીદાપેત્વા ભિક્ખં સમ્પાદેત્વા અદાસિ. થેરે ભત્તકિચ્ચં કત્વા પક્કન્તે મનુસ્સા આહંસુ – ''અમ્હાકં માતુ કુલૂપકત્થેરો ભુઞ્જનવેલાયમેવ આગતો''તિ. ઉપાસિકા, ''તુમ્હાકં કુલૂપકા તુમ્હાકંયેવ અનુચ્છવિકા, મય્હં થેરો મય્હેવ અનુચ્છવિકો''તિ આહ. આયસ્મા પન મન્તાણિપુત્તો ઇમેહિ પઞ્ચહિ સંસગ્ગેહિ ચતૂહિપિ પરિસાહિ સદ્ધિં અસંસટ્ઠો ગાહમુત્તકો ચેવ મુત્તમુત્તકો ચ અહોસિ. યથા ચ સયં અસંસટ્ઠો, એવં ભિક્ખૂનમ્પિ તં અસંસગ્ગકથં કત્તા અહોસિ.

આરદ્ધવીરિયોતિ પગ્ગહિતવીરિયો, પરિપુણ્ણકાયિકચેતસિકવીરિયોતિ અત્થો. યો હિ ભિક્ખુ ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ઠાનં પાપુણિતું ન દેતિ, ઠાને ઉપ્પન્નકિલેસં નિસજ્જં, નિસજ્જાય ઉપ્પન્નકિલેસં સયનં પાપુણિતું ન દેતિ, મન્તેન કણ્હસપ્પં ઉપ્પીળેત્વા ગણ્હન્તો વિય, અમિત્તં ગીવાય અક્કમન્તો વિય ચ વિચરતિ, અયં **આરદ્ધવીરિયો** નામ. થેરો ચ તાદિસો અહોસિ. ભિક્ખૂનમ્પિ તથેવ વીરિયારમ્ભકથં કત્તા અહોસિ.

સીલસમ્પન્નોતિઆદીસુ **સીલ**ન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **સમાધી**તિ વિપસ્સનાપાદકા અટ્ઠ સમાપત્તિયો. **પઞ્ઞા**તિ લોકિયલોકુત્તરઞાણં. **વિમુત્તી**તિ અરિયફલં. **વિમુત્તિઞાણદસ્સન**ન્તિ એકૂનવીસતિવિધં પચ્ચવેક્ખણઞાણં. થેરો સયમ્પિ સીલાદીહિ સમ્પન્નો અહોસિ ભિક્ખૂનમ્પિ સીલાદિકથં કત્તા. સ્વાયં દસહિ કથાવત્થૂહિ ઓવદતીતિ **ઓવાદકો**. યથા પન એકો ઓવદતિયેવ, સુખુમં અત્થં પરિવત્તેત્વા જાનાપેતું ન સક્કોતિ. ન એવં થેરો. થેરો પન તાનિ દસ કથાવત્થૂનિ વિઞ્ઞાપેતીતિ **વિઞ્ઞાપકો**. એકો વિઞ્ઞાપેતું સક્કોતિ, કારણં દસ્સેતું ન સક્કોતિ. થેરો કારણમ્પિ સન્દસ્સેતીતિ **સન્દસ્સકો**. એકો વિજ્જમાનં કારણં દસ્સેતિ, ગાહેતું પન ન સક્કોતિ. થેરો ગાહેતુમ્પિ સક્કોતીતિ **સમાદપકો**. એવં સમાદપેત્વા પન તેસુ કથાવત્થૂસુ ઉસ્સાહજનનવસેન ભિક્ખૂ સમુત્તેજેતીતિ **સમુત્તેજકો**. ઉસ્સાહજાતે વણ્ણં વત્વા સમ્પહંસેતીતિ **સમ્પહંસકો**.

પઞ્ચલાભવણ્ણના

૨૫૩. **સુલદ્ધલાભા**તિ અઞ્ઞેસમ્પિ મનુસ્સત્તભાવપબ્બજ્જાદિગુણલાભા નામ હોન્તિ. આયસ્મતો પન પુણ્ણસ્સ સુલદ્ધલાભા એતે, યસ્સ સત્થુ સમ્મુખા એવં વણ્ણો અબ્ભુગ્ગતોતિ અત્થો. અપિચ અપણ્ડિતેહિ વણ્ણકથનં નામ ન તથા લાભો, પણ્ડિતેહિ વણ્ણકથનં પન લાભો. ગિહી હિ વા વણ્ણકથનં ન તથા લાભો, ગિહી હિ ''વણ્ણં કથેસ્સામી''તિ, ''અમ્હાકં અય્યો સણ્હો સખિલો સુખસમ્ભાસો, વિહારં આગતાનં યાગુભત્તફાણિતાદીહિ સઙ્ગહં કરોતી''તિ કથેન્તો અવણ્ણમેવ કથેતિ. ''અવણ્ણં કથેસ્સામી''તિ ''અયં થેરો મન્દમન્દો વિય અબલબલો વિય ભાકુટિકભાકુટિકો વિય નત્થિ ઇમિના સદ્ધિં વિસ્સાસો''તિ કથેન્તો વણ્ણમેવ કથેતિ. સબ્રહ્મચારીહિપિ સત્થુ પરમ્મુખા વણ્ણકથનં ન તથા લાભો, સત્થુ સમ્મુખા પન અતિલાભોતિ ઇમમ્પિ અત્થવસં પટિચ્ચ ''સુલદ્ધલાભા''તિ આહ. **અનુમસ્સ અનુમસ્સા**તિ દસ કથાવત્થૂનિ અનુપવિસિત્વા અનુપવિસિત્વા. **તઞ્ચ સત્થા અબ્ભનુમોદતી**તિ તઞ્ચસ્સ વણ્ણં એવમેતં અપ્પિચ્છો ચ સો ભિક્ખુ સન્તુટ્ઠો ચ સો ભિક્ખૂતિ અનુમોદતિ. ઇતિ વિઞ્ઞૂહિ વણ્ણભાસનં એકો લાભો, સબ્રહ્મચારીહિ એકો, સત્થુ સમ્મુખા એકો, અનુમસ્સ અનુમસ્સ એકો, સત્થારા અબ્ભનુમોદનં એકોતિ ઇમે પઞ્ચ લાભે સન્ધાય ''સુલદ્ધલાભા''તિ આહ. **કદાચી**તિ કિસ્મિઞ્ચિદેવ કાલે. **કરહચી**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **અપ્પેવ**

નામ સિયા કોચિદેવ કથાસલ્લાપોતિ અપિ નામ કોચિ કથાસમુદાચારોપિ ભવેય્ય. થેરેન કિર આયસ્મા પુણ્ણો નેવ દિટ્ઠપુબ્બો, નસ્સ ધમ્મકથા સુતપુબ્બા. ઇતિ સો તસ્સ દસ્સનમ્પિ ધમ્મકથમ્પિ પત્થયમાનો એવમાહ.

ચારિકાદિવણ્ણના

૨૫૪. **યથાભિરન્ત**ન્તિ યથાઅજ્ઝાસયં વિહરિત્વા. બુદ્ધાનઞ્હિ એકસ્મિં ઠાને વસન્તાનં છાયૂદકાદિવિપત્તિં વા અપ્ફાસુકસેનાસનં વા, મનુસ્સાનં અસ્સદ્ધાદિભાવં વા આગમ્મ અનભિરતિ નામ નત્થિ. તેસં સમ્પત્તિયા ''ઇધ ફાસુ વિહરામા''તિ અભિરમિત્વા ચિરવિહારોપિ નત્થિ. યત્થ પન તથાગતે વિહરન્તે સત્તા સરણેસુ વા પતિટ્ઠહન્તિ, સીલાનિ વા સમાદિયન્તિ, પબ્બજન્તિ વા, તતો સોતાપત્તિમગ્ગાદીનં વા પન તેસં ઉપનિસ્સયો હોતિ. તત્થ બુદ્ધા સત્તે તાસુ સમ્પત્તીસુ પતિટ્ઠાપનઅજ્ઝાસયેન વસન્તિ; તાસં અભાવે પક્કમન્તિ. તેન વુત્તં – ''યથાઅજ્ઝાસયં વિહરિત્વા''તિ. **ચારિકં ચરમાનો**તિ અદ્ધાનગમનં ગચ્છન્તો. ચારિકા ચ નામેસા ભગવતો દુવિધા હોતિ તુરિતચારિકા ચ, અતુરિતચારિકા ચ.

તત્થ દૂરેપિ બોધનેય્યપુગ્ગલં દિસ્વા તસ્સ બોધનત્થાય સહસા ગમનં **તુરિતચારિકા** નામ. સા મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદીસુ દટ્ઠબ્બા. ભગવા હિ મહાકસ્સપં પચ્ચુગ્ગચ્છન્તો મુહુત્તેન તિગાવુતં મગ્ગં અગમાસિ, આળવકસ્સત્થાય તિંસયોજનં, તથા અઙ્ગુલિમાલસ્સ . પુક્કુસાતિસ્સ પન પઞ્ચચત્તાલીસયોજનં, મહાકપ્પિનસ્સ વીસયોજનસતં, ખદિરવનિયસ્સત્થાય સત્ત યોજનસતાનિ અગમાસિ; ધમ્મસેનાપતિનો સદ્ધિવિહારિકસ્સ વનવાસીતિસ્સસામણેરસ્સ તિગાવુતાધિકં વીસયોજનસતં.

એકદિવસં કિર થેરો, ''તિસ્સસામણેરસ્સ સન્તિકં, ભન્તે, ગચ્છામી''તિ આહ. ભગવા, ''અહમ્પિ ગમિસ્સામી''તિ વત્વા આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ – ''આનન્દ, વીસતિસહસ્સાનં છળભિઞ્ઞાનં આરોચેહિ – 'ભગવા વનવાસીતિસ્સસામણેરસ્સ સન્તિકં ગમિસ્સતી'''તિ. તતો દુતિયદિવસે વીસતિસહસ્સખીણાસવપરિવુતો આકાસે ઉપ્પતિત્વા વીસયોજનસતમત્થકે તસ્સ ગોચરગામદ્વારે ઓતરિત્વા ચીવરં પારુપિ. કમ્મન્તં ગચ્છમાના મનુસ્સા દિસ્વા, ''સત્થા, ભો, આગતો, મા કમ્મન્તં અગમિત્થા''તિ વત્વા આસનાનિ પઞ્ઞપેત્વા યાગું દત્વા પાનવત્તં કરોન્તા, ''કુહિં, ભન્તે, ભગવા ગચ્છતી''તિ દહરભિક્ખૂ પુચ્છિંસુ. ઉપાસકા, ન ભગવા અઞ્ઞત્થ ગચ્છતિ, ઇધેવ તિસ્સસામણેરસ્સ દસ્સનત્થાય આગતોતિ . તે ''અમ્હાકં કિર કુલૂપકત્થેરસ્સ દસ્સનત્થાય સત્થા આગતો, નો વત નો થેરો ઓરમત્તકો''તિ સોમનસ્સજાતા અહેસું.

અથ ભગવતો ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને સામણેરો ગામં પિણ્ડાય ચરિત્વા ''ઉપાસકા મહા ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિ પુચ્છિ. અથસ્સ તે, ''સત્થા, ભન્તે, આગતો''તિ આરોચેસું, સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પિણ્ડપાતેન આપુચ્છિ. સત્થા તસ્સ પત્તં હત્થેન ગહેત્વા, ''અલં, તિસ્સ, નિટ્ઠિતં ભત્તકિચ્ચ''ન્તિ આહ. તતો ઉપજ્ઝાયં આપુચ્છિત્વા અત્તનો પત્તાસને નિસીદિત્વા ભત્તકિચ્ચમકાસિ. અથસ્સ ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને સત્થા મઙ્ગલં વત્વા નિક્ખમિત્વા ગામદ્વારે ઠત્વા, ''કતરો તે, તિસ્સ, વસનટ્ઠાનં ગમનમગ્ગો''તિ આહ. ''અયં ભગવા''તિ. મગ્ગં દેસયમાનો પુરતો યાહિ તિસ્સાતિ. ભગવા કિર સદેવકસ્સ લોકસ્સ મગ્ગદેસકો સમાનોપિ ''સકલતિગાવુતે મગ્ગે સામણેરં દટ્ઠું લચ્છામી''તિ તં મગ્ગદેસકમકાસિ.

સો અત્તનો વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા ભગવતો વત્તમકાસિ. અથ નં ભગવા, ''કતરો તે, તિસ્સ, ચઙ્કમો''તિ પુચ્છિત્વા તત્થ ગન્ત્વા સામણેરસ્સ નિસીદનપાસાણે નિસીદિત્વા, ''તિસ્સ, ઇમસ્મિં ઠાને સુખં વસસી''તિ પુચ્છિ. સો આહ –

‘‘આમ, ભન્તે, ઇમસ્મિં મે ઠાને વસન્તસ્સ સીહબ્યગ્ઘહત્થિમિગમોરાદીનં સદ્દં સુણતો અરઞ્ઞસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તાય સુખં વસામી’’તિ. અથ નં ભગવા, ‘‘તિસ્સ, ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેહિ, બુદ્ધદાયજ્જં તે દસ્સામી’’તિ વત્વા સન્નિપતિતે ભિક્ખુસઙ્ઘે ઉપસમ્પાદેત્વા અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ અગમાસીતિ. અયં **તુરિતચારિકા** નામ.

યં પન ગામનિગમપટિપાટિયા દેવસિકં યોજનડ્ઢયોજનવસેન પિણ્ડપાતચરિયાદીહિ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તસ્સ ગમનં, અયં **અતુરિતચારિકા** નામ. ઇમં પન ચારિકં ચરન્તો ભગવા મહામણ્ડલં મજ્ઝિમમણ્ડલં અન્તિમમણ્ડલન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં મણ્ડલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં ચરતિ. તત્થ મહામણ્ડલં નવયોજનસતિકં, મજ્ઝિમમણ્ડલં છયોજનસતિકં, અન્તિમમણ્ડલં તિયોજનસતિકં. યદા મહામણ્ડલે ચારિકં ચરિતુકામો હોતિ, મહાપવારણાય પવારેત્વા પાટિપદદિવસે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમતિ. સમન્તા યોજનસતં એકકોલાહલં અહોસિ, પુરિમં પુરિમં આગતા નિમન્તેતું લભન્તિ; ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો મહામણ્ડલે ઓસરતિ. તત્ર ભગવા તેસુ તેસુ ગામનિગમેસુ એકાહં દ્વીહં વસન્તો મહાજનં આમિસપટિગ્ગહેન અનુગ્ગણ્હન્તો ધમ્મદાનેન ચસ્સ વિવટ્ટૂપનિસ્સિતં કુસલં વડ્ઢેન્તો નવહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ.

સચે પન અન્તોવસ્સે ભિક્ખૂનં સમથવિપસ્સના તરુણા હોતિ, મહાપવારણાય અપવારેત્વા પવારણાસઙ્ગહં દત્વા કત્તિકપુણ્ણમાય પવારેત્વા મિગસિરસ્સ પઠમદિવસે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમિત્વા મજ્ઝિમમણ્ડલં ઓસરતિ. અઞ્ઞેનપિ કારણેન મજ્ઝિમમણ્ડલે ચારિકં ચરિતુકામો ચતુમાસં વસિત્વાવ નિક્ખમતિ. વુત્તનયેનેવ ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો મજ્ઝિમમણ્ડલે ઓસરતિ. ભગવા પુરિમનયેનેવ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો અટ્ઠહિ માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ.

સચે પન ચતુમાસં વુટ્ઠવસ્સસ્સાપિ ભગવતો વેનેય્યસત્તા અપરિપક્કિન્દ્રિયા હોન્તિ, તેસં ઇન્દ્રિયપરિપાકં આગમયમાનો અપરમ્પિ એકં માસં વા દ્વિતિચતુમાસં વા તત્થેવ વસિત્વા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો નિક્ખમતિ. વુત્તનયેનેવ ઇતરેસુ દ્વીસુ મણ્ડલેસુ સક્કારો અન્તોમણ્ડલે ઓસરતિ. ભગવા પુરિમનયેનેવ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો સત્તહિ વા છહિ વા પઞ્ચહિ વા ચતૂહિ વા માસેહિ ચારિકં પરિયોસાપેતિ. ઇતિ ઇમેસુ તીસુ મણ્ડલેસુ યત્થ કત્થચિ ચારિકં ચરન્તો ન ચીવરાદિહેતુ ચરતિ. અથ ખો યે દુગ્ગતા બાલા જિણ્ણા બ્યાધિતા, તે કદા તથાગતં આગન્ત્વા પસ્સિસ્સન્તિ? મયિ પન ચારિકં ચરન્તે મહાજનો તથાગતદસ્સનં લભિસ્સતિ, તત્થ કેચિ ચિત્તાનિ પસાદેસ્સન્તિ, કેચિ માલાદીહિ પૂજેસ્સન્તિ, કેચિ કટચ્છુભિક્ખં દસ્સન્તિ, કેચિ મિચ્છાદસ્સનં પહાય સમ્માદિટ્ઠિકા ભવિસ્સન્તિ, તં તેસં ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયાતિ એવં લોકાનુકમ્પાય ચારિકં ચરતિ.

અપિચ ચતૂહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – જઙ્ઘાવિહારવસેન સરીરફાસુકત્થાય, અત્થુપ્પત્તિકાલં અભિકઙ્ખનત્થાય, ભિખૂનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞાપનત્થાય, તત્થ તત્થ પરિપાકગતિન્દ્રિયે બોધનેય્યસત્તે બોધનત્થાયાતિ. અપરેહિપિ ચતૂહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – બુદ્ધં સરણં ગચ્છિસ્સન્તીતિ વા, ધમ્મં સરણં ગચ્છિસ્સન્તીતિ વા, સઙ્ઘં સરણં ગચ્છિસ્સન્તીતિ વા, મહતા ધમ્મવસ્સેન ચતસ્સો પરિસા સન્તપ્પેસ્સામીતિ વાતિ . અપરેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – પાણાતિપાતા વિરમિસ્સન્તીતિ વા, અદિન્નાદાના... કામેસુમિચ્છાચારા... મુસાવાદા... સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાના વિરમિસ્સન્તીતિ વાતિ. અપરેહિ અટ્ઠહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – પઠમજ્ઝાનં પટિલભિસ્સન્તીતિ વા, દુતિયં... પે॰... નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં પટિલભિસ્સન્તીતિ વાતિ. અપરેહિ અટ્ઠહિ કારણેહિ બુદ્ધા ભગવન્તો ચારિકં ચરન્તિ – સોતાપત્તિમગ્ગં અધિગમિસ્સન્તીતિ વા, સોતાપત્તિફલં...પે॰... અરહત્તફલં સચ્છિકરિસ્સન્તીતિ

વાતિ. અયં **અતુરિતચારિકા**, સા ઇધ અધિપ્પેતા. સા પનેસા દુવિધા હોતિ નિબદ્ધચારિકા, અનિબદ્ધચારિકા ચ. તત્થ યં એકસ્સેવ બોધનેય્યસત્તસ્સ અત્થાય ગચ્છતિ, અયં નિબદ્ધચારિકા નામ. યં પન ગામનિગમનગરપટિપાટિવસેન ચરતિ, અયં અનિબદ્ધચારિકા નામ. એસા ઇધ અધિપ્પેતા.

સેનાસનં સંસામેત્વાતિ સેનાસનં પટિસામેત્વા. તં પન પટિસામેન્તો થેરો ન ચૂળપત્તમહાપત્ત-ચૂળથાલકમહાથાલક-પટ્ટુણ્ણચીવર-દુકૂલચીવરાદીનં ભણ્ડિકં કત્વા સપ્પિતેલાદીનં વા પન ઘટે પૂરાપેત્વા ગબ્ભે નિદહિત્વા દ્વારં પિધાય કુઞ્ચિકમુદ્દિકાદીનિ યોજાપેસિ. ''સચે ન હોતિ ભિક્ખુ વા સામણેરો વા આરામિકો વા ઉપાસકો વા, ચતૂસુ પાસાણેસુ મઞ્ચે મઞ્ચં આરોપેત્વા પીઠે પીઠં આરોપેત્વા ચીવરવંસે વા ચીવરરજ્જુયા વા ઉપરિ પુઞ્જં કત્વા દ્વારવાતપાનં થકેત્વા પક્કમિતબ્બ''ન્તિ (ચૂળવ॰ ૩૬૧) વચનતો પન નેવાસિકં ભિક્ખું આપુચ્છનમત્તકેનેવ પટિસામેસિ.

યેન સાવત્થિ તેન ચારિકં પક્કામીતિ સત્થુ દસ્સનકામો હુત્વા યેન દિસાભાગેન સાવત્થિ તેન પક્કામિ. પક્કમન્તો ચ ન સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ આરોચાપેત્વા સપ્પિતેલમધુફાણિતાદીનિ ગાહાપેત્વા પક્કન્તો. યૂથં પહાય નિક્ખન્તો પન મત્તહત્થી વિય, અસહાયકિચ્ચો સીહો વિય, પત્તચીવરમત્તં આદાય એકકોવ પક્કામિ. કસ્મા પનેસ પઞ્ચસતેહિ અત્તનો અન્તેવાસિકેહિ સદ્ધિં રાજગહં અગન્ત્વા ઇદાનિ નિક્ખન્તોતિ? રાજગહં કપિલવત્થુતો દૂરં સટ્ઠિયોજનાનિ, સાવત્થિ પન પઞ્ચદસ. સત્થા રાજગહતો પઞ્ચચત્તાલીસયોજનં આગન્ત્વા સાવત્થિયં વિહરતિ, ઇદાનિ આસન્નો જાતોતિ સુત્વા નિક્ખમીતિ અકારણમેતં. બુદ્ધાનં સન્તિકં ગચ્છન્તો હિ એસ યોજનસહસ્સમ્પિ ગચ્છેય્ય, તદા પન કાયવિવેકો ન સક્કા લદ્ધુન્તિ. બહૂહિ સદ્ધિં ગમનકાલે હિ એકસ્મિં ગચ્છામાતિ વદન્તે એકો ઇધેવ વસામાતિ વદતિ. એકસ્મિં વસામાતિ વદન્તે એકો ગચ્છામાતિ વદતિ. તસ્મા ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદિતું વા ફાસુકસેનાસને કાયવિવેકં લદ્ધું વા ન સક્કા હોતિ, એકકસ્સ પન તં સબ્બં સુલભં હોતીતિ તદા અગન્ત્વા ઇદાનિ પક્કામિ.

ચારિકં ચરમાનોતિ એત્થ કિઞ્ચાપિ અયં ચારિકા નામ મહાજનસઙ્ગહત્થં બુદ્ધાનંયેવ લબ્ભતિ, બુદ્ધે ઉપાદાય પન રુળ્હીસદ્દેન સાવકાનમ્પિ વુચ્ચતિ કિલઞ્જાદીહિ કતં બીજનમ્પિ તાલવણ્ટં વિય. **યેન ભગવા**તિ સાવત્થિયા અવિદૂરે એકસ્મિં ગામકે પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો જેતવનં પવિસિત્વા સારિપુત્તત્થેરસ્સ વા મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ વા વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા પાદે ધોવિત્વા મક્ખેત્વા પાનીયં વા પાનકં વા પિવિત્વા થોકં વિસ્સમિત્વા સત્થારં પસ્સિસ્સામીતિ ચિત્તમ્પિ અનુપ્પાદેત્વા ઉજુકં ગન્ધકુટિપરિવેણમેવ અગમાસિ. થેરસ્સ હિ સત્થારં દટ્ઠુકામસ્સ અઞ્ઞેન ભિક્ખુના કિચ્ચં નત્થિ. તસ્મા રાહુલં વા આનન્દં વા ગહેત્વા ઓકાસં કારેત્વા સત્થારં પસ્સિસ્સામીતિ એવમ્પિ ચિત્તં ન ઉપ્પાદેસિ.

થેરો હિ સયમેવ બુદ્ધસાસને વલ્લભો રઞ્ઞો સઙ્ગામવિજયમહાયોધો વિય. યથા હિ તાદિસસ્સ યોધસ્સ રાજાનં દટ્ઠુકામસ્સ અઞ્ઞં સેવિત્વા દસ્સનકમ્મં નામ નત્થિ; વલ્લભતાય સયમેવ પસ્સતિ. એવં થેરોપિ બુદ્ધસાસને વલ્લભો, તસ્સ અઞ્ઞં સેવિત્વા સત્થુદસ્સનકિચ્ચં નત્થીતિ પાદે ધોવિત્વા પાદપુઞ્છનમ્હિ પુઞ્છિત્વા યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ. ભગવાપિ ''પચ્ચૂસકાલેયેવ મન્તાણિપુત્તો આગમિસ્સતી''તિ અદ્દસ. તસ્મા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા સૂચિઘટિકં અદત્વાવ દરથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા ઉટ્ઠાય નિસીદિ. થેરો કવાટં પણામેત્વા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં નિસીદિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ ભગવા ધમ્મિં કથં કથેન્તો ચૂળગોસિઙ્ગસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૫ આદયો) તિણ્ણં કુલપુત્તાનં સામગ્ગિરસાનિસંસં કથેસિ; સેક્ખસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૨ આદયો)

આવસથાનિસંસં, ઘટિકારસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૮૨ આદયો) સતિપટિલાભિકં પુબ્બેનિવાસપ્પટિસંયુત્તકથં; રટ્ઠપાલસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૪) ચત્તારો ધમ્મુદ્દેસે, સેલસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૬ આદયો) પાનકાનિસંસકથં , ઉપક્કિલેસસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૨૩૬ આદયો) ભગુત્થેરસ્સ ધમ્મકથં કથેન્તો એકીભાવે આનિસંસં કથેસિ. ઇમસ્મિં પન રથવિનીતે આયસ્મતો પુણ્ણસ્સ કથેન્તો દસકથાવત્થુનિસ્સયં અનન્તનયં નામ દસ્સેસિ પુણ્ણ, અયમ્પિ અપ્પિચ્છકથાયેવ સન્તોસકથાયેવાતિ. પટિસમ્ભિદાપત્તસ્સ સાવકસ્સ વેલન્તે ઠત્વા મહાસમુદ્દે હત્થપ્પસારણં વિય અહોસિ.

યેન અન્ધવનન્તિ તદા કિર પચ્છાભત્તે જેતવનં આકિણ્ણં હોતિ, બહૂ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો જેતવનં ઓસરન્તિ; રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ખન્ધાવારટ્ઠાનં વિય હોતિ, ન સક્કા પવિવેકં લભિતું. અન્ધવનં પન પધાનઘરસદિસં પવિવિત્તં, તસ્મા યેનન્ધવનં તેનુપસઙ્કમિ. કસ્મા પન મહાથેરે ન અદ્દસ? એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘સાયન્હસમયે આગન્ત્વા મહાથેરે દિસ્વા પુન દસબલં પસ્સિસ્સામિ, એવં મહાથેરાનં એકં ઉપટ્ઠાનં ભવિસ્સતિ, સત્થુ દ્વે ભવિસ્સન્તિ, તતો સત્થારં વન્દિત્વા મમ વસનટ્ઠાનમેવ ગમિસ્સામી’’તિ.

સત્તવિસુદ્ધિપઞ્હવણ્ણના

૨૫૬. અભિણ્હં કિત્તયમાનો અહોસીતિ પુનપ્પુનં વણ્ણં કિત્તયમાનો વિહાસિ. થેરો કિર તતો પટ્ઠાય દિવસે દિવસે સઙ્ઘમજ્ઝે ‘‘પુણ્ણો કિર નામ મન્તાણિપુત્તો ચતૂહિ પરિસાહિ સદ્ધિં અસંસટ્ઠો, સો દસબલસ્સ દસ્સનત્થાય આગમિસ્સતિ; કચ્ચિ નુ ખો મં અદિસ્વાવ ગમિસ્સતી’’તિ થેરનવમજ્ઝિમાનં સતિકરણત્થં આયસ્મતો પુણ્ણસ્સ ગુણં ભાસતિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘મહલ્લકભિક્ખૂ નામ ન સબ્બકાલં અન્તોવિહારે હોન્તિ; ગુણકથાય પનસ્સ કથિતાય યો ચ નં ભિક્ખું પસ્સિસ્સતિ; સો આગન્ત્વા આરોચેસ્સતી’’તિ. અથાયં થેરસ્સેવ સદ્ધિવિહારિકો તં આયસ્મન્તં મન્તાણિપુત્તં પત્તચીવરમાદાય ગન્ધકુટિં પવિસન્તં અદ્દસ. કથં પન નં એસ અઞ્ઞાસીતિ? પુણ્ણ, પુણ્ણાતિ વત્વા કથેન્તસ્સ ભગવતો ધમ્મકથાય અઞ્ઞાસિ – ‘‘અયં સો થેરો, યસ્સ મે ઉપજ્ઝાયો અભિણ્હં કિત્તયમાનો હોતી’’તિ. ઇતિ સો આગન્ત્વા થેરસ્સ આરોચેસિ. **નિસીદનં આદાયાતિ નિસીદનં** નામ સદસં વુચ્ચતિ અવાયિમં. થેરો પન ચમ્મખણ્ડં ગહેત્વા અગમાસિ. **પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો**તિ પચ્છતો પચ્છતો. **સીસાનુલોકી**તિ યો ઉન્નતટ્ઠાને પિટ્ઠિં પસ્સન્તો નિન્નટ્ઠાને સીસં પસ્સન્તો ગચ્છતિ, અયમ્પિ સીસાનુલોકીતિ વુચ્ચતિ. તાદિસો હુત્વા અનુબન્ધિ. થેરો હિ કિઞ્ચાપિ સંયતપદસદ્દતાય અચ્ચાસન્નો હુત્વા ગચ્છન્તોપિ પદસદ્દેન ન બાધતિ, ‘‘નાયં સમ્મોદનકાલો’’તિ ઞત્વા પન ન અચ્ચાસન્નો, અન્ધવનં નામ મહન્તં, એકસ્મિં ઠાને નિલીનં અપસ્સન્તેન, આવુસો પુણ્ણ, પુણ્ણાતિ અફાસુકસદ્દો કાતબ્બો હોતીતિ નિસિન્નટ્ઠાનજાનનત્થં નાતિદૂરે હુત્વા સીસાનુલોકી અગમાસિ. **દિવાવિહારં નિસીદી**તિ દિવાવિહારત્થાય નિસીદિ.

તત્થ આયસ્માપિ પુણ્ણો ઉદિચ્ચબ્રાહ્મણજચ્ચો, સારિપુત્તત્થેરોપિ. પુણ્ણત્થેરોપિ સુવણ્ણવણ્ણો, સારિપુત્તત્થેરોપિ. પુણ્ણત્થેરોપિ અરહત્તફલસમાપત્તિસમાપન્નો, સારિપુત્તત્થેરોપિ. પુણ્ણત્થેરોપિ કપ્પસતસહસ્સં અભિનીહારસમ્પન્નો, સારિપુત્તત્થેરોપિ કપ્પસતસહસ્સાધિકં એકમસઙ્ખ્યેય્યં. પુણ્ણત્થેરોપિ પટિસમ્ભિદાપત્તો મહાખીણાસવો, સારિપુત્તત્થેરોપિ. ઇતિ એકં કનકગુહં પવિટ્ઠા દ્વે સીહા વિય, એકં વિજમ્ભનભૂમિં ઓતિણ્ણા દ્વે બ્યગ્ઘા વિય, એકં સુપુપ્ફિતસાલવનં પવિટ્ઠા દ્વે છદ્દન્તનાગરાજાનો વિય, એકં સિમ્બલિવનં પવિટ્ઠા દ્વે સુપણ્ણરાજાનો વિય, એકં નરવાહનયાનં અભિરુળ્હા દ્વે વેસ્સવણા વિય, એકં પણ્ડુકમ્બલસિલં અભિનિસિન્ના દ્વે સક્કા વિય, એકવિમાનબ્ભન્તરગતા દ્વે હારિતમહાબ્રહ્માનો વિય ચ તે દ્વેપિ બ્રાહ્મણજચ્ચા દ્વેપિ સુવણ્ણવણ્ણા દ્વેપિ

સમાપત્તિલાભિનો દ્વેપિ અભિનીહારસમ્પન્ના દ્વેપિ પટિસમ્ભિદાપત્તા મહાખીણાસવા એકં વનસણ્ડં અનુપવિટ્ઠા તં વનટ્ઠાનં સોભયિંસુ.

ભગવતિ નો, આવુસો, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતીતિ, આવુસો, કિં અમ્હાકં ભગવતો સન્તિકે આયસ્મતા બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતીતિ? ઇદં આયસ્મા સારિપુત્તો તસ્સ ભગવતિ બ્રહ્મચરિયવાસં જાનન્તોપિ કથાસમુટ્ઠાપનત્થં પુચ્છિ. પુરિમકથાય હિ અપ્પતિટ્ઠિતાય પચ્છિમકથા ન જાયતિ, તસ્મા એવં પુચ્છિ. થેરો અનુજાનન્તો ''એવમાવુસો''તિ આહ. અથસ્સ પઞ્હવિસ્સજ્જનં સોતુકામો આયસ્મા સારિપુત્તો ''કિં નુ ખો આવુસો સીલવિસુદ્ધત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી''તિ પટિપાટિયા સત્ત વિસુદ્ધિયો પુચ્છિ. તાસં વિત્થારકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તા. આયસ્મા પન પુણ્ણો યસ્મા ચતુપારિસુદ્ધિસીલાદીસુ ઠિતસ્સાપિ બ્રહ્મચરિયવાસો મત્થકં ન પાપુણાતિ, તસ્મા, ''નો હિદં, આવુસો''તિ સબ્બં પટિક્ખિપિ.

કિમત્થં ચરહાવુસોતિ યદિ સીલવિસુદ્ધિઆદીનં અત્થાય બ્રહ્મચરિયં ન વુસ્સતિ, અથ કિમત્થં વુસ્સતીતિ પુચ્છિ. **અનુપાદાપરિનિબ્બાનત્થં ખો, આવુસો**તિ એત્થ **અનુપાદાપરિનિબ્બાનં** નામ અપ્પચ્ચયપરિનિબ્બાનં. દ્વેધા ઉપાદાનાનિ ગહણૂપાદાનઞ્ચ પચ્ચયૂપાદાનઞ્ચ. **ગહણૂપાદાનં** નામ કામુપાદાનાદિકં ચતુબ્બિધં, **પચ્ચયૂપાદાનં** નામ અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાતિ એવં વુત્તપચ્ચયા. તત્થ ગહણૂપાદાનવાદિનો આચરિયા અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તિ ચતૂસુ ઉપાદાનેસુ અઞ્ઞતરેનાપિ કઞ્ચિ ધમ્મં અગ્ગહેત્વા પવત્તં અરહત્તફલં અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તિ કથેન્તિ. તઞ્હિ ન ચ ઉપાદાનસમ્પયુત્તં હુત્વા કઞ્ચિ ધમ્મં ઉપાદિયતિ, કિલેસાનઞ્ચ પરિનિબ્બુતન્તે જાતત્તા પરિનિબ્બાનન્તિ વુચ્ચતિ. પચ્ચયૂપાદાનવાદિનો પન અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તિ અપ્પચ્ચયપરિનિબ્બાનં. પચ્ચયવસેન અનુપ્પન્નં અસઙ્ખતં અમતધાતુમેવ અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તિ કથેન્તિ. અયં અન્તો, અયં કોટિ, અયં નિટ્ઠા. અપ્પચ્ચયપરિનિબ્બાનં પત્તસ્સ હિ બ્રહ્મચરિયવાસો મત્થકં પત્તો નામ હોતિ, તસ્મા થેરો ''અનુપાદાપરિનિબ્બાનત્થ''ન્તિ આહ. અથ નં અનુયુઞ્જન્તો આયસ્મા સારિપુત્તો ''કિં નુ ખો, આવુસો, સીલવિસુદ્ધિ અનુપાદાપરિનિબ્બાન''ન્તિ પુન પુચ્છં આરભિ.

૨૫૮. થેરોપિ સબ્બપરિવત્તેસુ તથેવ પટિક્ખિપિત્વા પરિયોસાને દોસં દસ્સેન્તો **સીલવિસુદ્ધિં ચે, આવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થ **પઞ્ઞપેય્યા**તિ યદિ પઞ્ઞપેય્ય. **સઉપાદાનંયેવ સમાનં અનુપાદાપરિનિબ્બાનં પઞ્ઞપેય્યા**તિ સગ્ગહણધમ્મમેવ નિગ્ગહણધમ્મં સપ્પચ્ચયધમ્મમેવ અપ્પચ્ચયધમ્મં સઙ્ખતધમ્મમેવ અસઙ્ખતધમ્મન્તિ પઞ્ઞપેય્યાતિ અત્થો. ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયં પન સપ્પચ્ચયધમ્મમેવ અપ્પચ્ચયધમ્મં સઙ્ખતધમ્મમેવ અસઙ્ખતધમ્મન્તિ પઞ્ઞપેય્યાતિ અયમેવ અત્થો ગહેતબ્બો. **પુથુજ્જનો હિ, આવુસો**તિ એત્થ વટ્ટાનુગતો લોકિયબાલપુથુજ્જનો દટ્ઠબ્બો. સો હિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલમત્તસ્સાપિ અભાવતો સબ્બસો અઞ્ઞત્ર ઇમેહિ ધમ્મેહિ. **તેન હી**તિ યેન કારણેન એકચ્ચે પણ્ડિતા ઉપમાય અત્થં જાનન્તિ, તેન કારણેન ઉપમં તે કરિસ્સામીતિ અત્થો.

સત્તરથવિનીતવણ્ણના

૨૫૯. **સત્ત રથવિનીતાની**તિ વિનીતઅસ્સાજાનિયયુત્તે સત્ત રથે. **યાવદેવ, ચિત્તવિસુદ્ધત્થા**તિ , આવુસો, અયં સીલવિસુદ્ધિ નામ, યાવદેવ, ચિત્તવિસુદ્ધત્થા. **ચિત્તવિસુદ્ધત્થા**તિ નિસ્સક્કવચનમેતં. અયં પનેત્થ અત્થો, યાવદેવ, ચિત્તવિસુદ્ધિસઙ્ખાતા અત્થા, તાવ અયં સીલવિસુદ્ધિ નામ ઇચ્છિતબ્બા. યા પન અયં ચિત્તવિસુદ્ધિ, એસા

સીલવિસુદ્ધિયા અત્થો, અયં કોટિ, ઇદં પરિયોસાનં, ચિત્તવિસુદ્ધિયં ઠિતસ્સ હિ સીલવિસુદ્ધિકિચ્ચં કતં નામ હોતીતિ. એસ નયો સબ્બપદેસુ.

ઇદં પનેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં – રાજા પસેનદિ કોસલો વિય હિ જરામરણભીરુકો યોગાવચરો દટ્ઠબ્બો. સાવત્થિનગરં વિય સક્કાયનગરં, સાકેતનગરં વિય નિબ્બાનનગરં, રઞ્ઞો સાકેતે વડ્ઢિઆવહસ્સ સીઘં ગન્ત્વા પાપુણિતબ્બસ્સ અચ્ચાયિકસ્સ કિચ્ચસ્સ ઉપ્પાદકાલો વિય યોગિનો અનભિસમેતાનં ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં અભિસમયકિચ્ચસ્સ ઉપ્પાદકાલો. સત્ત રથવિનીતાનિ વિય સત્ત વિસુદ્ધિયો, પઠમં રથવિનીતં આરુળ્હકાલો વિય સીલવિસુદ્ધિયં ઠિતકાલો, પઠમરથવિનીતાદીહિ દુતિયાદીનિ આરુળ્હકાલો વિય સીલવિસુદ્ધિઆદીહિ ચિત્તવિસુદ્ધિઆદીસુ ઠિતકાલો. સત્તમેન રથવિનીતેન સાકેતે અન્તેપુરદ્વારે ઓરુય્હ ઉપરિપાસાદે ઞાતિમિત્તગણપરિવુતસ્સ સુરસભોજનપરિભોગકાલો વિય યોગિનો ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયા સબ્બકિલેસે ખેપેત્વા ધમ્મવરપાસાદં આરુય્હ પરોપણ્ણાસકુસલધમ્મપરિવારસ્સ નિબ્બાનારમ્મણં ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિરોધસયને નિસિન્નસ્સ લોકુત્તરસુખાનુભવનકાલો દટ્ઠબ્બો.

ઇતિ આયસ્મન્તં પુણ્ણં દસકથાવત્થુલાભિં ધમ્મસેનાપતિસારિપુત્તત્થેરો સત્ત વિસુદ્ધિયો પુચ્છિ. આયસ્મા પુણ્ણો દસ કથાવત્થૂનિ વિસ્સજ્જેસિ. એવં પુચ્છન્તો પન ધમ્મસેનાપતિ કિં જાનિત્વા પુચ્છિ, ઉદાહુ અજાનિત્વા? તિત્થકુસલો વા પન હુત્વા વિસયસ્મિં પુચ્છિ, ઉદાહુ અતિત્થકુસલો હુત્વા અવિસયસ્મિં? પુણ્ણત્થેરોપિ ચ કિં જાનિત્વા વિસ્સજ્જેસિ, ઉદાહુ અજાનિત્વા? તિત્થકુસલો વા પન હુત્વા વિસયસ્મિં વિસ્સજ્જેસિ, ઉદાહુ અતિત્થકુસલો હુત્વા અવિસયેતિ? જાનિત્વા તિત્થકુસલો હુત્વા વિસયે પુચ્છીતિ હિ વદમાનો ધમ્મસેનાપતિંયેવ વદેય્ય. જાનિત્વા તિત્થકુસલો હુત્વા વિસયે વિસ્સજ્જેસીતિ વદમાનો પુણ્ણત્થેરંયેવ વદેય્ય. યઞ્હિ વિસુદ્ધીસુ સંખિત્તં, તં કથાવત્થૂસુ વિત્થિણ્ણં. યં કથાવત્થૂસુ સંખિત્તં, તં વિસુદ્ધીસુ વિત્થિણ્ણં. તદમિના નયેન વેદિતબ્બં.

વિસુદ્ધીસુ હિ એકા સીલવિસુદ્ધિ ચત્તારિ કથાવત્થૂનિ હુત્વા આગતા અપ્પિચ્છકથા સન્તુટ્ઠિકથા અસંસગ્ગકથા, સીલકથાતિ. એકા ચિત્તવિસુદ્ધિ તીણિ કથાવત્થૂનિ હુત્વા આગતા – પવિવેકકથા, વીરિયારમ્ભકથા, સમાધિકથાતિ, એવં તાવ યં વિસુદ્ધીસુ સંખિત્તં, તં કથાવત્થૂસુ વિત્થિણ્ણં. કથાવત્થૂસુ પન એકા પઞ્ઞાકથા પઞ્ચ વિસુદ્ધિયો હુત્વા આગતા – દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ, કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિ, મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ, પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ, ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધીતિ, એવં યં કથાવત્થૂસુ સંખિત્તં, તં વિસુદ્ધીસુ વિત્થિણ્ણં. તસ્મા સારિપુત્તત્થેરો સત્ત વિસુદ્ધિયો પુચ્છન્તો ન અઞ્ઞં પુચ્છિ, દસ કથાવત્થૂનિયેવ પુચ્છિ. પુણ્ણત્થેરોપિ સત્ત વિસુદ્ધિયો વિસ્સજ્જેન્તો ન અઞ્ઞં વિસ્સજ્જેસિ, દસ કથાવત્થૂનિયેવ વિસ્સજ્જેસીતિ. ઇતિ ઉભોપેતે જાનિત્વા તિત્થકુસલા હુત્વા વિસયેવ પઞ્હં પુચ્છિંસુ ચેવ વિસ્સજ્જેસું ચાતિ વેદિતબ્બો.

૨૬૦. **કો નામો આયસ્મા**તિ ન થેરો તસ્સ નામં ન જાનાતિ. જાનન્તોયેવ પન સમ્મોદિતું લભિસ્સામીતિ પુચ્છિ. **કથઞ્ચ પનાયસ્મન્ત**ન્તિ ઇદં પન થેરો સમ્મોદમાનો આહ. **મન્તાણિપુત્તો**તિ મન્તાણિયા બ્રાહ્મણિયા પુત્તો. **યથા ત**ન્તિ એત્થ **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં, યથા સુતવતા સાવકેન બ્યાકાતબ્બા, એવમેવ બ્યાકતાતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો. **અનુમસ્સ અનુમસ્સા**તિ દસ કથાવત્થૂનિ ઓગાહેત્વા અનુપવિસિત્વા. **ચેલણ્ડુપકેના**તિ એત્થ **ચેલં** વુચ્ચતિ વત્થં, **અણ્ડુપકં** ચુમ્બટકં. વત્થચુમ્બટકં સીસે કત્વા આયસ્મન્તં તત્થ નિસીદાપેત્વા પરિહરન્તાપિ સબ્રહ્મચારી દસ્સનાય લભેય્યું, એવં લદ્ધદસ્સનમ્પિ તેસં લાભાયેવાતિ અદ્ધાનપરિકપ્પેન અભિણ્હદસ્સનસ્સ ઉપાયં દસ્સેસિ. એવં અપરિહરન્તેન હિ પઞ્હં વા પુચ્છિતુકામેન ધમ્મં વા સોતુકામેન ''થેરો કત્થ ઠિતો કત્થ નિસિન્નો''તિ

પરિયેસન્તેન ચરિતબ્બં હોતિ. એવં પરિહરન્તા પન ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણેયેવ સીસતો ઓરોપેત્વા મહારહે આસને નિસીદાપેત્વા સક્કા હોન્તિ પઞ્હં વા પુચ્છિતું ધમ્મં વા સોતું. ઇતિ અટ્ઠાનપરિકપ્પેન અભિઞ્ઞદસ્સનસ્સ ઉપાયં દસ્સેસિ.

સારિપુત્તોતિ ચ પન મન્તિ સારિયા બ્રાહ્મણિયા પુત્તોતિ ચ પન એવં મં સબ્રહ્મચારી જાનન્તિ. **સત્થુકપ્પેના**તિ સત્થુસદિસેન. ઇતિ એકપદેનેવ આયસ્મા પુણ્ણો સારિપુત્તત્થેરં ચન્દમણ્ડલં આહચ્ચ ઠપેન્તો વિય ઉક્ખિપિ. થેરસ્સ હિ ઇમસ્મિં ઠાને એકન્તધમ્મકથિકભાવો પાકટો અહોસિ. અમચ્ચઞ્હિ પુરોહિતં મહન્તોતિ વદમાનો રાજસદિસોતિ વદેય્ય, ગોણં હત્થિપ્પમાણોતિ, વાપિં સમુદ્દપ્પમાણોતિ, આલોકં ચન્દિમસૂરિયાલોકપ્પમાણોતિ, ઇતો પરં એતેસં મહન્તભાવકથા નામ નત્થિ. સાવકમ્પિ મહાતિ વદન્તો સત્થુપટિભાગોતિ વદેય્ય, ઇતો પરં તસ્સ મહન્તભાવકથા નામ નત્થિ. ઇચ્ચાયસ્મા પુણ્ણો એકપદેનેવ થેરં ચન્દમણ્ડલં આહચ્ચ ઠપેન્તો વિય ઉક્ખિપિ.

એત્તકમ્પિ નો નપ્પટિભાસેય્યાતિ પટિસમ્ભિદાપત્તસ્સ અપ્પટિભાનં નામ નત્થિ. યા પનાયં ઉપમા આહટા, તં ન આહરેય્યામ, અત્થમેવ કથેય્યામ. ઉપમા હિ અજાનન્તાનં આહરીયતીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. અટ્ઠકથાયં પન ઇદમ્પિ પટિક્ખિપિત્વા ઉપમા નામ બુદ્ધાનમ્પિ સન્તિકે આહરીયતિ, થેરં પનેસ અપચાયમાનો એવમાહાતિ.

અનુમસ્સ અનુમસ્સ પુચ્છિતાતિ દસ કથાવત્થૂનિ ઓગાહેત્વા ઓગાહેત્વા પુચ્છિતા. કિં પન પઞ્હસ્સ પુચ્છનં ભારિયં, ઉદાહુ વિસ્સજ્જનન્તિ? ઉગ્ગહેત્વા પુચ્છનં નો ભારિયં, વિસ્સજ્જનં પન ભારિયં. સહેતુકં વા સકારણં કત્વા પુચ્છનમ્પિ વિસ્સજ્જનમ્પિ ભારિયમેવ. **સમનુમોદિંસૂ**તિ સમચિત્તા હુત્વા અનુમોદિંસુ. ઇતિ યથાનુસન્ધિનાવ દેસના નિટ્ઠિતાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

રથવિનીતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નિવાપસુત્તવણ્ણના

૨૬૧. એવં મે સુતન્તિ નિવાપસુત્તં. તત્થ **નેવાપિકો**તિ યો મિગાનં ગહણત્થાય અરઞ્ઞે તિણબીજાનિ વપતિ ‘‘ઇદં તિણં ખાદિતું આગતે મિગે સુખં ગણ્હિસ્સામી’’તિ. **નિવાપ**ન્તિ વપ્પં. **નિવુત્ત**ન્તિ વપિતં. **મિગજાતા**તિ મિગઘટા. **અનુપખજ્જા**તિ અનુપવિસિત્વા. **મુચ્છિતા**તિ તણ્હામુચ્છનાય મુચ્છિતા, તણ્હાય હદયં પવિસિત્વા મુચ્છનાકારં પાપિતાતિ અત્થો. **મદં આપજ્જિસ્સન્તી**તિ માનમદં આપજ્જિસ્સન્તિ. **પમાદ**ન્તિ વિસ્સટ્ઠસતિભાવં. **યથાકામકરણીયા ભવિસ્સન્તી**તિ યથા ઇચ્છિસ્સામ, તથા કાતબ્બા ભવિસ્સન્તિ. **ઇમસ્મિં નિવાપે**તિ ઇમસ્મિં નિવાપટ્ઠાને. એકં કિર નિવાપતિણં નામ અત્થિ નિદાઘભદ્દકં, તં યથા યથા નિદાઘો હોતિ, તથા તથા નીવારવનં વિય મેઘમાલા વિય ચ એકગ્ઘનં હોતિ, તં લુદ્દકા એકસ્મિં ઉદકફાસુકટ્ઠાને કસિત્વા વપિત્વા વતિં કત્વા દ્વારં યોજેત્વા રક્ખન્તિ. અથ યદા મહાનિદાઘે સબ્બતિણાનિ સુક્ખાનિ હોન્તિ, જિવ્હાતેમનમત્તમ્પિ ઉદકં દુલ્લભં હોતિ, તદા મિગજાતા સુક્ખતિણાનિ ચેવ પુરાણપણ્ણાનિ ચ ખાદન્તા કમ્પમાના વિય વિચરન્તા નિવાપતિણસ્સ ગન્ધં ઘાયિત્વા વધબન્ધનાદીનિ અગણયિત્વા વતિં અજ્ઝોત્થરન્તા પવિસન્તિ. તેસઞ્હિ નિવાપતિણં અતિવિય પિયં હોતિ મનાપં. નેવાપિકો તે દિસ્વા દ્વે તીણિ દિવસાનિ પમત્તો વિય હોતિ, દ્વારં વિવરિત્વા તિટ્ઠતિ. અન્તોનિવાપટ્ઠાને તહિં તહિં ઉદકઆવાટકાપિ હોન્તિ, મિગા વિવટદ્વારેન પવિસિત્વા ખાદિતમત્તકં પિવિતમત્તકમેવ કત્વા પક્કમન્તિ,

પુનદિવસે કિઞ્ચિ ન કરોન્તીતિ કણ્ણે ચાલયમાના ખાદિત્વા પિવિત્વા અતરમાના ગચ્છન્તિ, પુનદિવસે કોચિ કિઞ્ચિ કત્તા નત્થીતિ યાવદત્થં ખાદિત્વા પિવિત્વા મણ્ડલગુમ્બં પવિસિત્વા નિપજ્જન્તિ. લુદ્દકા તેસં પમત્તભાવં જાનિત્વા દ્વારં પિધાય સમ્પરિવારેત્વા કોટિતો પટ્ઠાય કોટ્ટેત્વા ગચ્છન્તિ, એવં તે તસ્મિં નિવાપે નેવાપિકસ્સ યથાકામકરણીયા ભવન્તિ.

૨૬૨. **તત્ર, ભિક્ખવે**તિ, ભિક્ખવે, તેસુ મિગજાતેસુ. **પઠમા મિગજાતા**તિ, મિગજાતા પઠમદુતિયા નામ નત્થિ. ભગવા પન આગતપટિપાટિવસેન કપ્પેત્વા પઠમા, દુતિયા, તતિયા , ચતુત્થાતિ નામં આરોપેત્વા દસ્સેસિ. **ઇદ્ધાનુભાવા**તિ યથાકામં કત્તબ્બભાવતો; વસીભાવોયેવ હિ એત્થ ઇદ્ધીતિ ચ આનુભાવોતિ ચ અધિપ્પેતો.

૨૬૩. **ભયભોગા**તિ ભયેન ભોગતો. **બલવીરિયન્તિ** અપરાપરં સઞ્ચરણવાયોધાતુ, સા પરિહાયીતિ અત્થો.

૨૬૪. **ઉપનિસ્સાય આસયં કપ્પેય્યામા**તિ અન્તો નિપજ્જિત્વા ખાદન્તાનમ્પિ ભયમેવ, બાહિરતો આગન્ત્વા ખાદન્તાનમ્પિ ભયમેવ, મયં પન અમું નિવાપટ્ઠાનં નિસ્સાય એકમન્તે આસયં કપ્પેય્યામાતિ ચિન્તયિંસુ. **ઉપનિસ્સાય આસયં કપ્પયિંસૂ**તિ લુદ્દકા નામ ન સબ્બકાલં અપ્પમત્તા હોન્તિ. મયં તત્થ તત્થ મણ્ડલગુમ્બેસુ ચેવ વતિપાદેસુ ચ નિપજ્જિત્વા એતેસુ મુખધોવનત્થં વા આહારકિચ્ચકરણત્થં વા પક્કન્તેસુ નિવાપવત્થું પવિસિત્વા ખાદિતમત્તં કત્વા અમ્હાકં વસનટ્ઠાનં પવિસિસ્સામાતિ નિવાપવત્થું ઉપનિસ્સાય ગહનેસુ ગુમ્બવતિપાદાદીસુ આસયં કપ્પયિંસુ. **ભુઞ્જિંસૂ**તિ વુત્તનયેન લુદ્દકાનં પમાદકાલં ઞત્વા સીઘં સીઘં પવિસિત્વા ભુઞ્જિંસુ. **કેતબિનો**તિ સિક્ખિતકેરાટિકા. **ઇદ્ધિમન્તા**તિ ઇદ્ધિમન્તો વિય. **પરજના**તિ યક્ખા. ઇમે ન મિગજાતાતિ. **આગતિં વા ગતિં વા**તિ ઇમિના નામ ઠાનેન આગચ્છન્તિ, અમુત્ર ગચ્છન્તીતિ ઇદં નેસં ન જાનામ. **દણ્ડવાકરાહી**તિ દણ્ડવાકરજાલેહિ. **સમન્તા સપ્પદેસં અનુપરિવારેસુ**ન્તિ અતિમાયાવિનો એતે, ન દૂરં ગમિસ્સન્તિ, સન્તિકેયેવ નિપન્ના ભવિસ્સન્તીતિ નિવાપક્ખેત્તસ્સ સમન્તા સપ્પદેસં મહન્તં ઓકાસં અનુપરિવારેસું. **અદ્દસંસૂ**તિ એવં પરિવારેત્વા વાકરજાલં સમન્તતો ચાલેત્વા ઓલોકેન્તા અદ્દસંસુ. **યત્થ તે**તિ યસ્મિં ઠાને તે ગાહં અગમંસુ, તં ઠાનં અદ્દસંસૂતિ અત્થો.

૨૬૫. **યંનૂન મયં યત્થ અગતી**તિ તે કિર એવં ચિન્તયિંસુ – ''અન્તો નિપજ્જિત્વા અન્તો ખાદન્તાનમ્પિ ભયમેવ, બાહિરતો આગન્ત્વા ખાદન્તાનમ્પિ સન્તિકે વસિત્વા ખાદન્તાનમ્પિ ભયમેવ, તેપિ હિ વાકરજાલેન પરિક્ખિપિત્વા ગહિતાયેવા''તિ, તેન તેસં એતદહોસિ – ''યંનૂન મયં યત્થ નેવાપિકસ્સ ચ નેવાપિકપરિસાય ચ અગતિ અવિસયો, તત્થ તત્થ સેય્યં કપ્પેય્યામા''તિ. **અઞ્ઞે ઘટ્ટેસ્સન્તી**તિ તતો તતો દૂરતરવાસિનો અઞ્ઞે ઘટ્ટેસ્સન્તિ. **તે ઘટ્ટિતા અઞ્ઞે**તિ તેપિ ઘટ્ટિતા અઞ્ઞે તતો દૂરતરવાસિનો ઘટ્ટેસ્સન્તિ. **એવં ઇમં નિવાપં નિવુત્તં સબ્બસો મિગજાતા પરિમુચ્ચિસ્સન્તી**તિ એવં ઇમં અમ્હેહિ નિવુત્તં નિવાપં સબ્બે મિગઘટા મિગસઙ્ઘા વિસ્સજ્જેસ્સન્તિ પરિચ્ચજિસ્સન્તિ. **અજ્ઝુપેક્ખેય્યામા**તિ તેસં ગહણે અબ્યાવટા ભવેય્યામાતિ; યથા તથા આગચ્છન્તેસુ હિ તરુણપોતકો વા મહલ્લકો વા દુબ્બલો વા યૂથપરિહીનો વા સક્કા હોન્તિ લદ્ધું, અનાગચ્છન્તેસુ કિઞ્ચિ નત્થિ. **અજ્ઝુપેક્ખિંસુ ખો, ભિક્ખવે**તિ એવં ચિન્તેત્વા અબ્યાવટાવ અહેસું.

૨૬૭. **અમું નિવાપં નિવુત્તં મારસ્સ અમૂનિ ચ લોકામિસાની**તિ એત્થ નિવાપોતિ વા લોકામિસાનીતિ વા વટ્ટામિસભૂતાનં પઞ્ચન્નં કામગુણાનમેતં અધિવચનં. મારો ન ચ બીજાનિ વિય કામગુણે વપેન્તો આહિણ્ડતિ, કામગુણગિદ્ધાનં પન ઉપરિ વસં વત્તેતિ, તસ્મા કામગુણા મારસ્સ નિવાપા નામ હોન્તિ. તેન વુત્તં – ''અમું

નિવાપં નિવુત્તં મારસ્સા’’તિ. **ન પરિમુચ્ચિંસુ મારસ્સ ઇદ્ધાનુભાવા**તિ મારસ્સ વસં ગતા અહેસું, યથાકામકરણીયા. અયં સપુત્તભરિયપબ્બજ્જાય આગતઉપમા.

૨૬૮. **ચેતોવિમુત્તિ પરિહાયી**તિ એત્થ **ચેતોવિમુત્તિ** નામ અરઞ્ઞે વસિસ્સામાતિ ઉપ્પન્નઅજ્ઝાસયો; સો પરિહાયીતિ અત્થો. **તથૂપમે અહં ઇમે દુતિયે**તિ અયં બ્રાહ્મણધમ્મિકપબ્બજ્જાય ઉપમા. બ્રાહ્મણા હિ અટ્ઠચત્તાલીસવસ્સાનિ કોમારબ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા વટ્ટુપચ્છેદભયેન પવેણિં ઘટયિસ્સામાતિ ધનં પરિયેસિત્વા ભરિયં ગહેત્વા અગારમજ્ઝે વસન્તા એકસ્મિં પુત્તે જાતે ‘‘અમ્હાકં પુત્તો જાતો વટ્ટં ન ઉચ્છિન્નં પવેણિ ઘટિતા’’તિ પુન નિક્ખમિત્વા પબ્બજન્તિ વા તમેવ વા સ’કલત્તવાસં વસન્તિ.

૨૬૯. **એવઞ્હિ તે, ભિક્ખવે, તતિયાપિ સમણબ્રાહ્મણા ન પરિમુચ્ચિંસૂ**તિ પુરિમા વિય તેપિ મારસ્સ ઇદ્ધાનુભાવા ન મુચ્ચિંસુ; યથાકામકરણીયાવ અહેસું. કિં પન તે અકંસૂતિ? ગામનિગમરાજધાનિયો ઓસરિત્વા તેસુ તેસુ આરામઉય્યાનટ્ઠાનેસુ અસ્સમં માપેત્વા નિવસન્તા કુલદારકે હત્થિઅસ્સરથસિપ્પાદીનિ નાનપ્પકારાનિ સિપ્પાનિ સિક્ખાપેસું. ઇતિ તે વાકરજાલેન તતિયા મિગજાતા વિય મારસ્સ પાપિમતો દિટ્ઠિજાલેન પરિક્ખિપિત્વા યથાકામકરણીયા અહેસું.

૨૭૦. **તથૂપમે અહં ઇમે ચતુત્થે**તિ અયં ઇમસ્સ સાસનસ્સ ઉપમા આહટા.

૨૭૧. **અન્ધમકાસિ માર**ન્તિ ન મારસ્સ અક્ખીનિ ભિન્દિ. વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં સમાપન્નસ્સ પન ભિક્ખુનો ઇમં નામ આરમ્મણં નિસ્સાય ચિત્તં વત્તતીતિ મારો પસ્સિતું ન સક્કોતિ. તેન વુત્તં – ‘‘અન્ધમકાસિ માર’’ન્તિ. **અપદં વધિત્વા મારચક્ખુ**ન્તિ તેનેવ પરિયાયેન યથા મારસ્સ ચક્ખુ અપદં હોતિ નિપ્પદં, અપ્પતિટ્ઠં, નિરારમ્મણં, એવં વધિત્વાતિ અત્થો. **અદસ્સનં ગતો પાપિમતો**તિ તેનેવ પરિયાયેન મારસ્સ પાપિમતો અદસ્સનં ગતો. ન હિ સો અત્તનો મંસચક્ખુના તસ્સ વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં સમાપન્નસ્સ ભિક્ખુનો ઞાણસરીરં દટ્ઠું સક્કોતિ. **પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તી**તિ મગ્ગપઞ્ઞાય ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ દિસ્વા ચત્તારો આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ. **તિણ્ણો લોકે વિસત્તિક**ન્તિ લોકે સત્તવિસત્તભાવેન વિસત્તિકાતિ એવં સઙ્ખં ગતં. અથ વા ‘‘વિસત્તિકાતિ કેનટ્ઠેન વિસત્તિકા? વિસતાતિ વિસત્તિકા વિસટાતિ વિસત્તિકા, વિપુલાતિ વિસત્તિકા, વિસાલાતિ વિસત્તિકા, વિસમાતિ વિસત્તિકા, વિસક્કતીતિ વિસત્તિકા, વિસં હરતીતિ વિસત્તિકા, વિસંવાદિકાતિ વિસત્તિકા, વિસમૂલાતિ વિસત્તિકા, વિસફલાતિ વિસત્તિકા, વિસપરિભોગાતિ વિસત્તિકા, વિસાલા વા પન સા તણ્હા રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે’’તિ (મહાનિ॰ ૩; ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૨, ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૪) વિસત્તિકા. એવં વિસત્તિકાતિ સઙ્ખં ગતં તણ્હં તિણ્ણો નિત્તિણ્ણો ઉત્તિણ્ણો. તેન વુચ્ચતિ – ‘‘તિણ્ણો લોકે વિસત્તિક’’ન્તિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

નિવાપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પાસરાસિસુત્તવણ્ણના

૨૭૨. એવં મે સુતન્તિ પાસરાસિસુત્તં. તત્થ **સાધુ મયં, આવુસોતિ** આયાચન્તા ભણન્તિ. એતે કિર પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ જનપદવાસિનો ''દસબલં પસ્સિસ્સામા''તિ સાવત્થિં અનુપ્પત્તા. સત્થુદસ્સનં પન એતેહિ લદ્ધં, ધમ્મિં કથં ન તાવ સુણન્તિ. તે સત્થુગારવેન ''અમ્હાકં, ભન્તે , ધમ્મકથં કથેથા''તિ વત્તું ન સક્કોન્તિ. બુદ્ધા હિ ગરૂ હોન્તિ, એકચારિકો સીહો મિગરાજા વિય, પભિન્નકુઞ્જરો વિય, ફણકતઆસીવિસો વિય, મહાઅગ્ગિક્ખન્ધો વિય ચ દુરાસદા વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''આસીવિસો યથા ઘોરો, મિગરાજાવ કેસરી;
> નાગોવ કુઞ્જરો દન્તી, એવં બુદ્ધા દુરાસદા''તિ.

એવં દુરાસદં સત્થારં તે ભિક્ખૂ સયં યાચિતું અસક્કોન્તા આયસ્મન્તં આનન્દં યાચમાના ''સાધુ મયં, આવુસો''તિ આહંસુ.

અપ્પેવ નામાતિ અપિ નામ લભેય્યાથ. કસ્મા પન થેરો તે ભિક્ખૂ ''રમ્મકસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અસ્સમં ઉપસઙ્કમેય્યાથા''તિ આહ? પાકટકિરિયતાય. દસબલસ્સ હિ કિરિયા થેરસ્સ પાકટા હોતિ; જાનાતિ થેરો, ''અજ્જ સત્થા જેતવને વસિત્વા પુબ્બારામે દિવાવિહારં કરિસ્સતિ; અજ્જ પુબ્બારામે વસિત્વા જેતવને દિવાવિહારં કરિસ્સતિ; અજ્જ એકકોવ પિણ્ડાય પવિસિસ્સતિ; અજ્જ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ઇમસ્મિં કાલે જનપદચારિકં નિક્ખમિસ્સતી''તિ. કિં પનસ્સ એવં જાનનત્થં ચેતોપરિયઞાણં અત્થીતિ? નત્થિ. અનુમાનબુદ્ધિયા પન કતકિરિયાય નયગ્ગાહેન જાનાતિ. યસ્મિઞ્હિ દિવસં ભગવા જેતવને વસિત્વા પુબ્બારામે દિવાવિહારં કાતુકામો હોતિ, તદા સેનાસનપરિક્ખારભણ્ડાનં પટિસામનાકારં દસ્સેતિ, થેરો સમ્મજ્જનિસઙ્કારછડ્ડનકાદીનિ પટિસામેતિ. પુબ્બારામે વસિત્વા જેતવનં દિવાવિહારાય આગમનકાલેપિ એસેવ નયો.

યદા પન એકકો પિણ્ડાય પવિસિતુકામો હોતિ, તદા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદતિ. થેરો ''અજ્જ ભગવા બોધનેય્યબન્ધવં દિસ્વા નિસિન્નો''તિ તાય સઞ્ઞાય ઞત્વા ''અજ્જ, આવુસો, ભગવા એકકો પવિસિતુકામો, તુમ્હે ભિક્ખાચારસજ્જા હોથા''તિ ભિક્ખૂનં સઞ્ઞં દેતિ. યદા પન ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો પવિસિતુકામો હોતિ, તદા ગન્ધકુટિદ્વારં ઉપડ્ઢપિદહિતં કત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદતિ, થેરો તાય સઞ્ઞાય ઞત્વા પત્તચીવરગ્ગહણત્થાય ભિક્ખૂનં સઞ્ઞં દેતિ. યદા જનપદચારિકં નિક્ખમિતુકામો હોતિ, તદા એકં દ્વે આલોપે અતિરેકં ભુઞ્જતિ, સબ્બકાલં ચઙ્કમનઞ્ચારુય્હ અપરાપરં ચઙ્કમતિ, થેરો તાય સઞ્ઞાય ઞત્વા ''ભગવા, આવુસો, જનપદચારિકં ચરિતુકામો, તુમ્હાકં કત્તબ્બં કરોથા''તિ ભિક્ખૂનં સઞ્ઞં દેતિ.

ભગવા પઠમબોધિયં વીસતિ વસ્સાનિ અનિબદ્ધવાસો અહોસિ, પચ્છા પઞ્ચવીસતિ વસ્સાનિ અબ્બોકિણ્ણં સાવત્થિંયેવ ઉપનિસ્સાય વસન્તો એકદિવસે દ્વે ઠાનાનિ પરિભુઞ્જતિ. જેતવને રત્તિં વસિત્વા પુનદિવસે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો દક્ખિણદ્વારેન સાવત્થિં પિણ્ડાય પવિસિત્વા પાચીનદ્વારેન નિક્ખમિત્વા પુબ્બારામે દિવાવિહારં કરોતિ. પુબ્બારામે રત્તિં વસિત્વા પુનદિવસે પાચીનદ્વારેન સાવત્થિં પિણ્ડાય પવિસિત્વા દક્ખિણદ્વારેન નિક્ખમિત્વા જેતવને દિવાવિહારં કરોતિ. કસ્મા? દ્વિન્નં કુલાનં અનુકમ્પાય. મનુસ્સત્તભાવે ઠિતેન હિ અનાથપિણ્ડિકેન વિય અઞ્ઞેન કેનચિ, માતુગામત્તભાવે ઠિતાય ચ વિસાખાય વિય અઞ્ઞાય ઇત્થિયા તથાગતં ઉદ્દિસ્સ ધનપરિચ્ચાગો કતો નામ નત્થિ, તસ્મા ભગવા તેસં અનુકમ્પાય એકદિવસે ઇમાનિ દ્વે ઠાનાનિ પરિભુઞ્જતિ. તસ્મિં પન દિવસે

જેતવને વસિ, તસ્મા થેરો – ‘‘અજ્જ ભગવા સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા સાયન્હકાલે ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચનત્થાય પુબ્બકોટ્ઠકં ગમિસ્સતિ; અથાહં ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિત્વા ઠિતં ભગવન્તં યાચિત્વા રમ્મકસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અસ્સમં ગહેત્વા ગમિસ્સામિ. એવમિમે ભિક્ખૂ ભગવતો સમ્મુખા લભિસ્સન્તિ ધમ્મકથં સવનાયા’’તિ ચિન્તેત્વા તે ભિક્ખૂ એવમાહ.

મિગારમાતુપાસાદોતિ વિસાખાય પાસાદો. સા હિ મિગારેન સેટ્ઠિના માતુટ્ઠાને ઠપિતત્તા **મિગારમાતા**તિ વુચ્ચતિ. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ તસ્મિં કિર પાસાદે દ્વિન્નં મહાસાવકાનં સિરિગબ્ભાનં મજ્ઝે ભગવતો સિરિગબ્ભો અહોસિ. થેરો દ્વારં વિવરિત્વા અન્તોગબ્ભં સમ્મજ્જિત્વા માલાકચવરં નીહરિત્વા મઞ્ચપીઠં પઞ્ઞપેત્વા સત્થુ સઞ્ઞં અદાસિ. સત્થા સિરિગબ્ભં પવિસિત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો સીહસેય્યં ઉપગમ્મ દરથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા ઉટ્ઠાય ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદિત્વા સાયન્હસમયે તતો વુટ્ઠાસિ. તં સન્ધાય વુત્તં ‘‘પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો’’તિ.

પરિસિઞ્ચિતુન્તિ યો હિ ચુણ્ણમત્તિકાદીહિ ગત્તાનિ ઉબ્બટ્ટેન્તો મલ્લકમુટ્ઠાદીહિ વા ઘંસન્તો ન્હાયતિ, સો **ન્હાયતી**તિ વુચ્ચતિ. યો તથા અકત્વા પકતિયાવ ન્હાયતિ, સો **પરિસિઞ્ચતી**તિ વુચ્ચતિ. ભગવતોપિ સરીરે તથા હરિતબ્બં રજોજલ્લં નામ ન ઉપલિમ્પતિ, ઉતુગ્ગહણત્થં પન ભગવા કેવલં ઉદકં ઓતરતિ. તેનાહ – ‘‘ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિતુ’’ન્તિ. **પુબ્બકોટ્ઠકો**તિ પાચીનકોટ્ઠકો.

સાવત્થિયં કિર વિહારો કદાચિ મહા હોતિ કદાચિ ખુદ્દકો. તથા હિ સો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે યોજનિકો અહોસિ, સિખિસ્સ તિગાવુતો, વેસ્સભુસ્સ અડ્ઢયોજનિકો, કકુસન્ધસ્સ ગાવુતપ્પમાણો, કોણાગમનસ્સ અડ્ઢગાવુતપ્પમાણો, કસ્સપસ્સ વીસતિઉસભપ્પમાણો, અમ્હાકં ભગવતો કાલે અટ્ઠકરીસપ્પમાણો જાતો. તમ્પિ નગરં તસ્સ વિહારસ્સ કદાચિ પાચીનતો હોતિ, કદાચિ દક્ખિણતો, કદાચિ પચ્છિમતો, કદાચિ ઉત્તરતો. જેતવને ગન્ધકુટિયં પન ચતુન્નં મઞ્ચપાદાનં પતિટ્ઠિતટ્ઠાનં અચલમેવ.

ચત્તારિ હિ **અચલચેતિયટ્ઠાનાનિ** નામ મહાબોધિપલ્લઙ્કટ્ઠાનં ઇસિપતને ધમ્મચક્કપ્પવત્તનટ્ઠાનં સઙ્કસ્સનગરદ્વારે દેવોરોહણકાલે સોપાનસ્સ પતિટ્ઠટ્ઠાનં મઞ્ચપાદટ્ઠાનન્તિ. અયં પન પુબ્બકોટ્ઠકો કસ્સપદસબલસ્સ વીસતિઉસભવિહારકાલે પાચીનદ્વારે કોટ્ઠકો અહોસિ. સો ઇદાનિપિ પુબ્બકોટ્ઠકોત્વેવ પઞ્ઞાયતિ. કસ્સપદસબલસ્સ કાલે અચિરવતી નગરં પરિક્ખિપિત્વા સન્દમાના પુબ્બકોટ્ઠકં પત્વા ઉદકેન ભિન્દિત્વા મહન્તં ઉદકરહદં માપેસિ સમતિત્થં અનુપુબ્બગમ્ભીરં. તત્થ એકં રઞ્ઞો ન્હાનતિત્થં, એકં નાગરાનં, એકં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ, એકં બુદ્ધાનન્તિ એવં પાટિયેક્કાનિ ન્હાનતિત્થાનિ હોન્તિ રમણીયાનિ વિપ્પકિણ્ણરજતપટ્ટસદિસવાલિકાનિ. ઇતિ ભગવા આયસ્મતા આનન્દેન સદ્ધિં યેન અયં એવરૂપો પુબ્બકોટ્ઠકો તેનુપસઙ્કમિ ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિતું . અથાયસ્મા આનન્દો ઉદકસાટિકં ઉપનેસિ. ભગવા રત્તદુપટ્ટં અપનેત્વા ઉદકસાટિકં નિવાસેસિ. થેરો દુપટ્ટેન સદ્ધિં મહાચીવરં અત્તનો હત્થગતમકાસિ. ભગવા ઉદકં ઓતરિ. સહોતરણેનેવસ્સ ઉદકે મચ્છકચ્છપા સબ્બે સુવણ્ણવણ્ણા અહેસું. યન્તનાલિકાહિ સુવણ્ણરસધારાનિસિઞ્ચમાનકાલો વિય સુવણ્ણપટપસારણકાલો વિય ચ અહોસિ. અથ ભગવતો ન્હાનવત્તં દસ્સેત્વા ન્હત્વા પચ્ચુત્તિણ્ણસ્સ થેરો રત્તદુપટ્ટં ઉપનેસિ. ભગવા તં નિવાસેત્વા વિજ્જુલતાસદિસં કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા મહાચીવરં અન્તન્તેન સંહરિત્વા પદુમગબ્ભસદિસં કત્વા ઉપનીતં દ્વીસુ કણ્ણેસુ ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘પુબ્બકોટ્ઠકે ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિત્વા પચ્ચુત્તરિત્વા એકચીવરો અટ્ઠાસી’’તિ.

એવં ઠિતસ્સ પન ભગવતો સરીરં વિકસિતકમલુપ્પલસરં સબ્બપાલિફુલ્લં પારિચ્છત્તકં તારામરીચિવિકસિતં ચ ગગનતલં સિરિયા અવહસમાનં વિય વિરોચિત્થ. બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપવિલાસિની ચસ્સ દ્વત્તિંસવરલક્ખણમાલા ગન્થેત્વા ઠપિતા દ્વત્તિંસચન્દમાલા વિય, દ્વત્તિંસસૂરિયમાલા વિય, પટિપાટિયા ઠપિતા દ્વત્તિંસચક્કવત્તિ દ્વત્તિંસદેવરાજા દ્વત્તિંસમહાબ્રહ્માનો વિય ચ અતિવિય વિરોચિત્થ, વણ્ણભૂમિનામેસા. એવરૂપેસુ ઠાનેસુ બુદ્ધાનં સરીરવણ્ણં વા ગુણવણ્ણં વા ચુણ્ણિયપદેહિ વા ગાથાહિ વા અત્થઞ્ચ ઉપમાયો ચ કારણાનિ ચ આહરિત્વા પટિબલેન ધમ્મકથિકેન પૂરેત્વા કથેતું વટ્ટતીતિ એવરૂપેસુ ઠાનેસુ ધમ્મકથિકસ્સ થામો વેદિતબ્બો.

૨૭૩. **ગત્તાનિ પુબ્બાપયમાનો**તિ પકતિભાવં ગમયમાનો નિરુદકાનિ કુરુમાનો, સુક્ખાપયમાનોતિ અત્થો. સોદકેન ગત્તેન ચીવરં પારુપન્તસ્સ હિ ચીવરે કણ્ણિકા ઉટ્ઠહન્તિ, પરિક્ખારભણ્ડં દુસ્સતિ. બુદ્ધાનં પન સરીરે રજોજલ્લં ન ઉપલિમ્પતિ; પદુમપત્તે પક્ખિત્તઉદકબિન્દુ વિય ઉદકં વિનિવત્તેત્વા ગચ્છતિ, એવં સન્તેપિ સિક્ખાગારવતાય ભગવા, ''પબ્બજિતવત્તં નામેત''ન્તિ મહાચીવરં ઉભોસુ કણ્ણેસુ ગહેત્વા પુરતો કાયં પટિચ્છાદેત્વા અટ્ઠાસિ. તસ્મિં ખણે થેરો ચિન્તેસિ – ''ભગવા મહાચીવરં પારુપિત્વા મિગારમાતુપાસાદં આરબ્ભ ગમનાભિહારતો પટ્ઠાય દુન્નિવત્તિયો ભવિસ્સતિ; બુદ્ધાનઞ્હિ અધિપ્પાયકોપનં નામ એકચારિકસીહસ્સ ગહણત્થં હત્થપ્પસારણં વિય; પભિન્નવરવારણસ્સ સોણ્ડાય પરામસનં વિય; ઉગ્ગતેજસ્સ આસીવિસસ્સ ગીવાય ગહણં વિય ચ ભારિયં હોતિ. ઇધેવ રમ્મકસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ અસ્સમસ્સ વણ્ણં કથેત્વા તત્થ ગમનત્થાય ભગવન્તં યાચિસ્સામી''તિ. સો તથા અકાસિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો આયસ્મા આનન્દો…પે॰… અનુકમ્પં ઉપાદાયા''તિ.

તત્થ **અનુકમ્પં ઉપાદાયા**તિ ભગવતો સમ્મુખા ધમ્મિં કથં સોસ્સામાતિ તં અસ્સમં ગતાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં અનુકમ્પં પટિચ્ચ, તેસુ કારુઞ્ઞં કત્વાતિ અત્થો. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ દસસુ પારમિતાસુ અઞ્ઞતરાય પારમિયા ચેવ મહાભિનિક્ખમનસ્સ ચ વણ્ણં કથયમાના સન્નિસિન્ના હોન્તિ. **આગમયમાનો**તિ ઓલોકયમાનો. અહં બુદ્ધોતિ સહસા અપ્પવિસિત્વા યાવ સા કથા નિટ્ઠાતિ, તાવ અટ્ઠાસીતિ અત્થો. **અગ્ગળં આકોટેસી**તિ અગ્ગનખેન કવાટે સઞ્ઞં અદાસિ. **વિવરિંસૂ**તિ સોતં ઓદહિત્વાવ નિસિન્નત્તા તઙ્ખણંયેવ આગન્ત્વા વિવરિંસુ.

પઞ્ઞત્તે આસનેતિ બુદ્ધકાલે કિર યત્થ યત્થ એકોપિ ભિક્ખુ વિહરતિ, સબ્બત્થ બુદ્ધાસનં પઞ્ઞત્તમેવ હોતિ. કસ્મા? ભગવા કિર અત્તનો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ફાસુકટ્ઠાને વિહરન્તે મનસિ કરોતિ ''અસુકો મય્હં સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગતો, સક્ખિસ્સતિ નુ ખો વિસેસં નિબ્બત્તેતું નો વા''તિ. અથ નં પસ્સતિ કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા અકુસલવિતક્કે વિતક્કયમાનં, તતો ''કથઞ્હિ નામ માદિસસ્સ સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિહરન્તં ઇમં કુલપુત્તં અકુસલવિતક્કા અભિભવિત્વા અનમતગ્ગે વટ્ટદુક્ખે સંસારેસ્સન્તી''તિ તસ્સ અનુગ્ગહત્થં તત્થેવ અત્તાનં દસ્સેત્વા તં કુલપુત્તં ઓવદિત્વા આકાસં ઉપ્પતિત્વા પુન અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ ગચ્છતિ. અથેવં ઓવદિયમાના તે ભિક્ખૂ ચિન્તયિંસુ – ''સત્થા અમ્હાકં મનં જાનિત્વા આગન્ત્વા અમ્હાકં સમીપે ઠિતંયેવ અત્તાનં દસ્સેતિ; તસ્મિં ખણે, 'ભન્તે, ઇધ નિસીદથ, ઇધ નિસીદથા'તિ આસનપરિયેસનં નામ ભારો''તિ. તે આસનં પઞ્ઞપેત્વાવ વિહરન્તિ. યસ્સ પીઠં અત્થિ, સો તં પઞ્ઞપેતિ. યસ્સ નત્થિ, સો મઞ્ચં વા ફલકં વા કટ્ઠં વા પાસાણં વા વાલિકપુઞ્જં વા પઞ્ઞપેતિ. તં અલભમાના પુરાણપણ્ણાનિપિ સઙ્કડ્ઢિત્વા તત્થ પંસુકૂલં પત્થરિત્વા ઠપેન્તિ. ઇધ પન પકતિપઞ્ઞત્તમેવ આસનં અહોસિ, તં સન્ધાય વુત્તં – ''પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદી''તિ.

કાય નુત્થાતિ કતમાય નુ કથાય સન્નિસિન્ના ભવથાતિ અત્થો. ''કાય નેત્થા''તિપિ પાળિ, તસ્સા કતમાય નુ એત્થાતિ અત્થો. ''કાય નોત્થા''તિપિ પાળિ, તસ્સાપિ પુરિમોયેવ અત્થો. **અન્તરા કથા**તિ

કમ્મટ્ઠાનમનસિકારઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીનં અન્તરા અઞ્ઞા એકા કથા. **વિપ્પકતા**તિ મમ આગમનપચ્ચયા અપરિનિટ્ઠિતા સિખં અપ્પત્તા. **અથ ભગવા અનુપ્પત્તો**તિ અથ એતસ્મિં કાલે ભગવા આગતો. **ધમ્મી વા કથા**તિ દસકથાવત્થુનિસ્સિતા વા ધમ્મી કથા. **અરિયો વા તુણ્હીભાવો**તિ એત્થ પન દુતિયજ્ઝાનમ્પિ અરિયો તુણ્હીભાવો મૂલકમ્મટ્ઠાનમ્પિ. તસ્મા તં ઝાનં અપ્પેત્વા નિસિન્નોપિ, મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિસિન્નોપિ ભિક્ખુ અરિયેન તુણ્હીભાવેન નિસિન્નોતિ વેદિતબ્બો.

૨૭૪. દ્વેમા, ભિક્ખવે, પરિયેસનાતિ કો અનુસન્ધિ? તે ભિક્ખૂ સમ્મુખા ધમ્મિં કથં સોસ્સામાતિ થેરસ્સ ભારં અકંસુ, થેરો તેસં અસ્સમગમનમકાસિ. તે તત્થ નિસીદિત્વા અતિરચ્છાનકથિકા હુત્વા ધમ્મિયા કથાય નિસીદિંસુ. અથ ભગવા ''અયં તુમ્હાકં પરિયેસના અરિયપરિયેસના નામા''તિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **કતમા ચ, ભિક્ખવે, અનરિયપરિયેસના**તિ એત્થ યથા મગ્ગકુસલો પુરિસો પઠમં વજ્જેતબ્બં અપાયમગ્ગં દસ્સેન્તો ''વામં મુઞ્ચિત્વા દક્ખિણં ગણ્હા''તિ વદતિ. એવં ભગવા દેસનાકુસલતાય પઠમં વજ્જેતબ્બં અનરિયપરિયેસનં આચિક્ખિત્વા પચ્છા ઇતરં આચિક્ખિસ્સામીતિ ઉદ્દેસાનુક્કમં ભિન્દિત્વા એવમાહ. **જાતિધમ્મો**તિ જાયનસભાવો. **જરાધમ્મો**તિ જીરણસભાવો. **બ્યાધિધમ્મો**તિ બ્યાધિસભાવો. **મરણધમ્મો**તિ મરણસભાવો. **સોકધમ્મો**તિ સોચનકસભાવો. **સંકિલેસધમ્મો**તિ સંકિલિસ્સનસભાવો.

પુત્તભરિયન્તિ પુત્તા ચ ભરિયા ચ. એસ નયો સબ્બત્થ. **જાતરૂપરજત**ન્તિ એત્થ પન **જાતરૂપ**ન્તિ સુવણ્ણં. **રજત**ન્તિ યંકિઞ્ચિ વોહારૂપગં લોહમાસકાદિ. **જાતિધમ્મા હેતે, ભિક્ખવે, ઉપધયો**તિ એતે પઞ્ચકામગુણૂપધયો નામ હોન્તિ, તે સબ્બેપિ જાતિધમ્માતિ દસ્સેતિ. બ્યાધિધમ્મવારાદીસુ જાતરૂપરજતં ન ગહિતં, ન હેતસ્સ સીસરોગાદયો બ્યાધયો નામ હોન્તિ, ન સત્તાનં વિય ચુતિસઙ્ખાતં મરણં, ન સોકો ઉપ્પજ્જતિ. અયાદીહિ પન સંકિલેસેહિ સંકિલિસ્સતીતિ સંકિલેસધમ્મવારે ગહિતં. તથા ઉતુસમુટ્ઠાનત્તા જાતિધમ્મવારે. મલં ગહેત્વા જીરણતો જરાધમ્મવારે ચ.

૨૭૫. અયં , ભિક્ખવે, અરિયા પરિયેસનાતિ, ભિક્ખવે, અયં નિદ્દોસતાયપિ અરિયેહિ પરિયેસિતબ્બતાયપિ અરિયપરિયેસનાતિ વેદિતબ્બા.

૨૭૬. અહમ્પિ સુદં, ભિક્ખવેતિ કસ્મા આરભિ? મૂલતો પટ્ઠાય મહાભિનિક્ખમનં દસ્સેતું. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''ભિક્ખવે, અહમ્પિ પુબ્બે અનરિયપરિયેસનં પરિયેસિં. સ્વાહં તં પહાય અરિયપરિયેસનં પરિયેસિત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો. પઞ્ચવગ્ગિયાપિ અનરિયપરિયેસનં પરિયેસિંસુ. તે તં પહાય અરિયપરિયેસનં પરિયેસિત્વા ખીણાસવભૂમિં પત્તા. તુમ્હેપિ મમ ચેવ પઞ્ચવગ્ગિયાનઞ્ચ મગ્ગં આરુળ્હા. અરિયપરિયેસના તુમ્હાકં પરિયેસના''તિ મૂલતો પટ્ઠાય અત્તનો મહાભિનિક્ખમનં દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ.

૨૭૭. તત્થ **દહરોવ સમાનો**તિ તરુણોવ સમાનો. **સુસુકાળકેસો**તિ સુટ્ઠુ કાળકેસો, અઞ્જનવણ્ણકેસોવ હુત્વાતિ અત્થો. **ભદ્રેના**તિ ભદ્દકેન. **પઠમેન વયસા**તિ તિણ્ણં વયાનં પઠમવયેન. **અકામકાન**ન્તિ અનિચ્છમાનાનં, અનાદરત્થે સામિવચનં. અસ્સૂનિ મુખે એતેસન્તિ અસ્સુમુખા; તેસં **અસ્સુમુખાનં**, અસ્સુકિલિન્નમુખાનન્તિ અત્થો. **રુદન્તાન**ન્તિ કન્દિત્વા રોદમાનાનં. **કિં કુસલગવેસી**તિ કિં કુસલન્તિ ગવેસમાનો. **અનુત્તરં સન્તિવરપદ**ન્તિ ઉત્તમં સન્તિસઙ્ખાતં વરપદં, નિબ્બાનં પરિયેસમાનોતિ અત્થો. **યેન આળારો કાલામો**તિ એત્થ **આળારો**તિ તસ્સ નામં, દીઘપિઙ્ગલો કિરેસો. તેનસ્સ **આળારો**તિ નામં અહોસિ. **કાલામો**તિ ગોત્તં. **વિહરતાયસ્મા**તિ વિહરતુ આયસ્મા. **યત્થ**

વિઞ્ઞૂ પુરિસોતિ યસ્મિં ધમ્મે પણ્ડિતો પુરિસો. **સકં આચરિયક**ન્તિ અત્તનો આચરિયસમયં. **ઉપસમ્પજ્જ વિહરેય્યા**તિ પટિલભિત્વા વિહરેય્ય. એત્તાવતા તેન ઓકાસો કતો હોતિ. **તં ધમ્મ**ન્તિ તં તેસં સમયં તન્તિં. **પરિયાપુણિ**ન્તિ સુત્વાવ ઉગ્ગણ્હિં.

ઓટ્ઠપહતમત્તેનાતિ તેન વુત્તસ્સ પટિગ્ગહણત્થં ઓટ્ઠપહરણમત્તેન; અપરાપરં કત્વા ઓટ્ઠસઞ્ચરણમત્તકેનાતિ અત્થો. **લપિતલાપનમત્તેના**તિ તેન લપિતસ્સ પટિલાપનમત્તકેન. **ઞાણવાદ**ન્તિ જાનામીતિ વાદં . **થેરવાદ**ન્તિ થિરભાવવાદં, થેરો અહમેત્થાતિ એતં વચનં. **અહઞ્ચેવ અઞ્ઞે ચા**તિ ન કેવલં અહં, અઞ્ઞેપિ બહૂ એવં વદન્તિ. **કેવલં સદ્ધામત્તકેના**તિ પઞ્ઞાય અસચ્છિકત્વા સુદ્ધેન સદ્ધામત્તકેનેવ. બોધિસત્તો કિર વાચાય ધમ્મં ઉગ્ગણ્હન્તોયેવ, ''ન કાલામસ્સ વાચાય પરિયત્તિમત્તમેવ અસ્મિં ધમ્મે, અદ્ધા એસ સત્તન્નં સમાપત્તીનં લાભી''તિ અઞ્ઞાસિ, તેનસ્સ એતદહોસિ.

આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં પવેદેસીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનપરિયોસાના સત્ત સમાપત્તિયો મં જાનાપેસિ. **સદ્ધા**તિ ઇમાસં સત્તન્નં સમાપત્તીનં નિબ્બત્તનત્થાય સદ્ધા. **વીરિયા**દીસુપિ એસેવ નયો. **પદહેય્ય**ન્તિ પયોગં કરેય્યં. **નચિરસ્સેવ તં ધમ્મં સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઉપસમ્પજ્જ વિહાસિ**ન્તિ બોધિસત્તો કિર વીરિયં પગ્ગહેત્વા કતિપાહઞ્ઞેવ સત્ત સુવણ્ણનિસ્સેણિયો પસારેન્તો વિય સત્ત સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેસિ; તસ્મા એવમાહ.

લાભા નો, આવુસોતિ અનુસૂયકો કિરેસ કાલામો. તસ્મા ''અયં અધુનાગતો, કિન્તિ કત્વા ઇમં ધમ્મં નિબ્બત્તેસી''તિ ઉસૂયં અકત્વા પસન્નો પસાદં પવેદેન્તો એવમાહ. **ઉભોવ સન્તા ઇમં ગણં પરિહરામા**તિ ''મહા અયં ગણો, દ્વેપિ જના પરિહરામા''તિ વત્વા ગણસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ, ''અહમ્પિ સત્તન્નં સમાપત્તીનં લાભી, મહાપુરિસોપિ સત્તન્નમેવ , એત્તકા જના મહાપુરિસસ્સ સન્તિકે પરિકમ્મં ઉગ્ગણ્હથ, એત્તકા મય્હ''ન્તિ મજ્ઝે ભિન્દિત્વા અદાસિ. **ઉળારાયા**તિ ઉત્તમાય. **પૂજાયા**તિ કાલામસ્સ કિર ઉપટ્ઠાકા ઇત્થિયોપિ પુરિસાપિ ગન્ધમાલાદીનિ ગહેત્વા આગચ્છન્તિ. કાલામો – ''ગચ્છથ, મહાપુરિસં પૂજેથા''તિ વદતિ. તે તં પૂજેત્વા યં અવસિટ્ઠં હોતિ, તેન કાલામં પૂજેન્તિ. મહગ્ઘાનિ મઞ્ચપીઠાનિ આહરન્તિ; તાનિપિ મહાપુરિસસ્સ દાપેત્વા યદિ અવસિટ્ઠં હોતિ, અત્તના ગણ્હાતિ. ગતગતટ્ઠાને વરસેનાસનં બોધિસત્તસ્સ જગ્ગાપેત્વા સેસકં અત્તના ગણ્હાતિ. એવં ઉળારાય પૂજાય પૂજેસિ. **નાયં ધમ્મો નિબ્બિદાયા**તિઆદીસુ અયં સત્તસમાપત્તિધમ્મો નેવ વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય, ન વિરજ્જનત્થાય, ન રાગાદિનિરોધત્થાય, ન ઉપસમત્થાય, ન અભિઞ્ઞેય્યધમ્મં અભિજાનનત્થાય, ન ચતુમગ્ગસમ્બોધાય, ન નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય સંવત્તતીતિ અત્થો.

યાવદેવ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનૂપપત્તિયાતિ યાવ સટ્ઠિકપ્પસહસ્સાયુપરિમાણે આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનભવે ઉપપત્તિ, તાવદેવ સંવત્તતિ, ન તતો ઉદ્ધં. એવમયં પુનરાવત્તનધમ્મોયેવ; યઞ્ચ ઠાનં પાપેતિ, તં જાતિજરામરણેહિ અપરિમુત્તમેવ મચ્ચુપાસપરિક્ખિત્તમેવાતિ. તતો પટ્ઠાય ચ પન મહાસત્તો યથા નામ છાતજ્ઝત્તપુરિસો મનુઞ્ઞભોજનં લભિત્વા સમ્પિયાયમાનોપિ ભુઞ્જિત્વા પિત્તવસેન વા સેમ્હવસેન વા મક્ખિકાવસેન વા છડ્ડેત્વા પુન એકં પિણ્ડમ્પિ ભુઞ્જિસ્સામીતિ મનં ન ઉપ્પાદેતિ; એવમેવ ઇમા સત્ત સમાપત્તિયો મહન્તેન ઉસ્સાહેન નિબ્બત્તેત્વાપિ, તાસુ ઇમં પુનરાવત્તિકાદિભેદં આદીનવં દિસ્વા, પુન ઇમં ધમ્મં આવજ્જિસ્સામિ વા સમાપજ્જિસ્સામિ વા અધિટ્ઠહિસ્સામિ વા વુટ્ઠહિસ્સામિ વા પચ્ચવેક્ખિસ્સામિ વાતિ ચિત્તમેવ ન ઉપ્પાદેસિ. **અનલઙ્કરિત્વા**તિ અલં ઇમિના, અલં ઇમિનાતિ પુનપ્પુનં અલઙ્કરિત્વા. **નિબ્બિજ્જા**તિ નિબ્બિન્દિત્વા. **અપક્કમિ**ન્તિ અગમાસિં.

२७८. **ન ખો રામો ઇમં ધમ્મ**ન્તિ ઇધાપિ બોધિસત્તો તં ધમ્મં ઉગ્ગણ્હન્તોયેવ અઞ્ઞાસિ – ‘‘નાયં અટ્ઠસમાપત્તિધમ્મો ઉદકસ્સ વાચાય ઉગ્ગહિતમત્તોવ, અદ્ધા પનેસ અટ્ઠસમાપત્તિલાભી’’તિ. તેનસ્સ એતદહોસિ – ‘‘ન ખો રામો…પે॰… જાનં પસ્સં વિહાસી’’તિ. સેસમેત્થ પુરિમવારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

२७९. **યેન ઉરુવેલા સેનાનિગમો**તિ એત્થ **ઉરુવેલા**તિ મહાવેલા, મહાવાલિકરાસીતિ અત્થો. અથ વા **ઉરૂ**તિ વાલિકા વુચ્ચતિ; **વેલા**તિ મરિયાદા, વેલાતિક્કમનહેતુ આહટા ઉરુ **ઉરુવેલા**તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. અતીતે કિર અનુપ્પન્ને બુદ્ધે દસસહસ્સા કુલપુત્તા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તસ્મિં પદેસે વિહરન્તા એકદિવસં સન્નિપતિત્વા કતિકવત્તં અકંસુ – ‘‘કાયકમ્મવચીકમ્માનિ નામ પરેસમ્પિ પાકટાનિ હોન્તિ, મનોકમ્મં પન અપાકટં. તસ્મા યો કામવિતક્કં વા બ્યાપાદવિતક્કં વા વિહિંસાવિતક્કં વા વિતક્કેતિ, તસ્સ અઞ્ઞો ચોદકો નામ નત્થિ; સો અત્તનાવ અત્તાનં ચોદેત્વા પત્તપુટેન વાલિકં આહરિત્વા ઇમસ્મિં ઠાને આકિરતુ, ઇદમસ્સ દણ્ડકમ્મ’’ન્તિ. તતો પટ્ઠાય યો તાદિસં વિતક્કં વિતક્કેતિ, સો તત્થ પત્તપુટેન વાલિકં આકિરતિ, એવં તત્થ અનુક્કમેન મહાવાલિકરાસિ જાતો. તતો તં પચ્છિમા જનતા પરિક્ખિપિત્વા ચેતિયટ્ઠાનમકાસિ; તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘**ઉરુવેલા**તિ મહાવેલા, મહાવાલિકરાસીતિ અત્થો’’તિ. તમેવ સન્ધાય વુત્તં – ‘‘અથ વા **ઉરૂ**તિ વાલિકા વુચ્ચતિ, **વેલા**તિ મરિયાદા. વેલાતિક્કમનહેતુ આહટા ઉરુ ઉરુવેલાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો’’તિ.

સેનાનિગમોતિ સેનાય નિગમો. પઠમકપ્પિકાનં કિર તસ્મિં ઠાને સેનાનિવેસો અહોસિ; તસ્મા સો પદેસો **સેનાનિગમો**તિ વુચ્ચતિ. ‘‘સેનાનિ-ગામો’’તિપિ પાઠો. **સેનાની** નામ સુજાતાય પિતા, તસ્સ ગામોતિ અત્થો. **તદવસરિ**ન્તિ તત્થ ઓસરિં. **રમણીયં ભૂમિભાગ**ન્તિ સુપુપ્ફિતનાનપ્પકારજલજથલજપુપ્ફવિચિત્તં મનોરમ્મં ભૂમિભાગં. **પાસાદિકઞ્ચ વનસણ્ડ**ન્તિ મોરપિઞ્છકલાપસદિસં પસાદજનનવનસણ્ડઞ્ચ અદ્દસં. **નદિઞ્ચ સન્દન્તિ**ન્તિ સન્દમાનઞ્ચ મણિક્ખન્ધસદિસં વિમલનીલસીતલસલિલં નેરઞ્જરં નદિં અદ્દસં. **સેતક**ન્તિ પરિસુદ્ધં નિક્કદ્દમં. **સુપતિત્થ**ન્તિ અનુપુબ્બગમ્ભીરેહિ સુન્દરેહિ તિત્થેહિ ઉપેતં. **રમણીય**ન્તિ રજતપટ્ટસદિસં વિપ્પકિણ્ણવાલિકં પહૂતમચ્છકચ્છપં અભિરામદસ્સનં. **સમન્તા ચ ગોચરગામ**ન્તિ તસ્સ પદેસસ્સ સમન્તા અવિદૂરે ગમનાગમનસમ્પન્નં સમ્પત્તપબ્બજિતાનં સુલભપિણ્ડં ગોચરગામઞ્ચ અદ્દસં. **અલં વતા**તિ સમત્થં વત. **તત્થેવ નિસીદિ**ન્તિ બોધિપલ્લઙ્કે નિસજ્જં સન્ધાયાહ. ઉપરિસુત્તસ્મિઞ્હિ **તત્થેવા**તિ દુક્કરકારિકટ્ઠાનં અધિપ્પેતં, ઇધ પન બોધિપલ્લઙ્કો. તેનાહ – ‘‘તત્થેવ નિસીદિ’’ન્તિ. **અલમિદં પધાનાયા**તિ ઇદં ઠાનં પધાનત્થાય સમત્થન્તિ એવં ચિન્તેત્વા નિસીદિન્તિ અત્થો.

२८०. **અજ્ઝગમ**ન્તિ અધિગચ્છિં પટિલભિં. **ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સન**ન્તિ સબ્બધમ્મદસ્સનસમત્થઞ્ચ મે સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઉદપાદિ. **અકુપ્પા મે વિમુત્તી**તિ મય્હં અરહત્તફલવિમુત્તિ અકુપ્પતાય ચ અકુપ્પારમ્મણતાય ચ અકુપ્પા, સા હિ રાગાદીહિ ન કુપ્પતીતિ અકુપ્પતાયપિ અકુપ્પા, અકુપ્પં નિબ્બાનમસ્સારમ્મણન્તિપિ અકુપ્પા. **અયમન્તિમા જાતી**તિ અયં સબ્બપચ્છિમા જાતિ. **નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**તિ ઇદાનિ મે પુન પટિસન્ધિ નામ નત્થીતિ એવં પચ્ચવેક્ખણઞાણમ્પિ મે ઉપ્પન્નન્તિ દસ્સેતિ.

२८१. **અધિગતો**તિ પટિવિદ્ધો. **ધમ્મો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મો. **ગમ્ભીરો**તિ ઉત્તાનભાવપટિક્ખેપવચનમેતં. **દુદ્દસો**તિ ગમ્ભીરત્તાવ દુદ્દસો દુક્ખેન દટ્ઠબ્બો, ન સક્કા સુખેન દટ્ઠું. દુદ્દસત્તાવ **દુરનુબોધો**, દુક્ખેન અવબુજ્ઝિતબ્બો, ન સક્કા સુખેન અવબુજ્ઝિતું. **સન્તો**તિ નિબ્બુતો. **પણીતો**તિ અતપ્પકો. ઇદં દ્વયં લોકુત્તરમેવ સન્ધાય વુત્તં. **અતક્કાવચરો**તિ તક્કેન અવચરિતબ્બો ઓગાહિતબ્બો ન હોતિ, ઞાણેનેવ અવચરિતબ્બો. **નિપુણો**તિ સણ્હો.

પણ્ડિતવેદનીયોતિ સમ્માપટિપદં પટિપન્નેહિ પણ્ડિતેહિ વેદિતબ્બો. **આલયરામા**તિ સત્તા પઞ્ચસુ કામગુણેસુ અલ્લીયન્તિ. તસ્મા તે **આલયા**તિ વુચ્ચન્તિ. અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાનિ આલયન્તિ, તસ્મા આલયાતિ વુચ્ચન્તિ. તેહિ આલયેહિ રમન્તીતિ **આલયરામા**. આલયેસુ રતાતિ **આલયરતા**. આલયેસુ સુટ્ઠુ મુદિતાતિ **આલયસમ્મુદિતા**. યથેવ હિ સુસજ્જિતં પુપ્ફફલભરિતરુક્ખાદિસમ્પન્નં ઉય્યાનં પવિટ્ઠો રાજા તાય તાય સમ્પત્તિયા રમતિ, સમ્મુદિતો આમોદિતપમોદિતો હોતિ, ન ઉક્કણ્ઠતિ, સાયમ્પિ નિક્ખમિતું ન ઇચ્છતિ; એવમિમેહિપિ કામાલયતણ્હાલયેહિ સત્તા રમન્તિ, સંસારવટ્ટે સમ્મુદિતા અનુક્કણ્ઠિતા વસન્તિ. તેન નેસં ભગવા દુવિધમ્પિ આલયં ઉય્યાનભૂમિં વિય દસ્સેન્તો ''આલયરામા''તિઆદિમાહ.

યદિદન્તિ નિપાતો, તસ્સ ઠાનં સન્ધાય ''યં ઇદ''ન્તિ, પટિચ્ચસમુપ્પાદં સન્ધાય ''યો અય''ન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પાદો**તિ ઇમેસં પચ્ચયા ઇદપ્પચ્ચયા; ઇદપ્પચ્ચયા એવ ઇદપ્પચ્ચયતા; ઇદપ્પચ્ચયતા ચ સા પટિચ્ચસમુપ્પાદો ચાતિ **ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પાદો**. સઙ્ખારાદિપચ્ચયાનમેતં અધિવચનં. **સબ્બસઙ્ખારસમથો**તિઆદિ સબ્બં નિબ્બાનમેવ. યસ્મા હિ તં આગમ્મ સબ્બસઙ્ખારવિપ્ફન્દિતાનિ સમ્મન્તિ વૂપસમ્મન્તિ, તસ્મા **સબ્બસઙ્ખારસમથો**તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા ચ તં આગમ્મ સબ્બે ઉપધયો પટિનિસ્સટ્ઠા હોન્તિ, સબ્બા તણ્હા ખીયન્તિ, સબ્બે કિલેસરાગા વિરજ્જન્તિ, સબ્બં દુક્ખં નિરુજ્ઝતિ; તસ્મા **સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હાક્ખયો વિરાગો નિરોધો**તિ વુચ્ચતિ. સા પનેસા તણ્હા ભવેન ભવં, ફલેન વા સદ્ધિં કમ્મં વિનતિ સંસિબ્બતીતિ કત્વા **વાન**ન્તિ વુચ્ચતિ, તતો નિક્ખન્તં વાનતોતિ **નિબ્બાનં**. **સો મમસ્સ કિલમથો**તિ યા અજાનન્તાનં દેસના નામ, સો મમ કિલમથો અસ્સ, સા મમ વિહેસા અસ્સાતિ અત્થો. કાયકિલમથો ચેવ કાયવિહેસા ચ અસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. ચિત્તે પન ઉભયમ્પેતં બુદ્ધાનં નત્થિ. **અપિસ્સૂ**તિ અનુબ્રૂહનત્થે નિપાતો, સો ''ન કેવલં એતદહોસિ, ઇમાપિ ગાથા પટિભંસૂ''તિ દીપેતિ. **મ**ન્તિ મમ. **અનચ્છરિયા**તિ અનુઅચ્છરિયા. **પટિભંસૂ**તિ પટિભાનસઙ્ખાતસ્સ ઞાણસ્સ ગોચરા અહેસું; પરિવિતક્કયિતબ્બતં પાપુણિંસુ.

કિચ્છેનાતિ દુક્ખેન, ન દુક્ખાય પટિપદાય. બુદ્ધાનઞ્હિ ચત્તારોપિ મગ્ગા સુખપ્પટિપદાવ હોન્તિ. પારમીપૂરણકાલે પન સરાગસદોસસમોહસ્સેવ સતો આગતાગતાનં યાચકાનં , અલઙ્કતપ્પટિયત્તં સીસં કન્તિત્વા, ગલલોહિતં નીહરિત્વા, સુઅઞ્જિતાનિ અક્ખીનિ ઉપ્પાટેત્વા, કુલવંસપ્પદીપં પુત્તં મનાપચારિનિં ભરિયન્તિ એવમાદીનિ દેન્તસ્સ, અઞ્ઞાનિ ચ ખન્તિવાદિસદિસેસુ અત્તભાવેસુ છેજ્જભેજ્જાદીનિ પાપુણન્તસ્સ આગમનિયપટિપદં સન્ધાયેતં વુત્તં . **હલ**ન્તિ એત્થ **હ**-કારો નિપાતમત્તો, **અલ**ન્તિ અત્થો. **પકાસિતુ**ન્તિ દેસિતું, એવં કિચ્છેન અધિગતસ્સ ધમ્મસ્સ અલં દેસિતું, પરિયત્તં દેસિતું, કો અત્થો દેસિતેનાતિ વુત્તં હોતિ. **રાગદોસપરેતેહી**તિ રાગદોસપરિફુટ્ઠેહિ રાગદોસાનુગતેહિ વા.

પટિસોતગામિન્તિ નિચ્ચાદીનં પટિસોતં અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તા અસુભન્તિ એવં ગતં ચતુસચ્ચધમ્મં. **રાગરત્તા**તિ કામરાગેન ભવરાગેન દિટ્ઠિરાગેન ચ રત્તા. **ન દક્ખન્તી**તિ અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તા અસુભન્તિ ઇમિના સભાવેન ન પસ્સિસ્સન્તિ, તે અપસ્સન્તે કો સક્ખિસ્સતિ એવં ગાહાપેતું. **તમોખન્ધેન આવુટા**તિ અવિજ્જારાસિના અજ્ઝોત્થતા.

૨૮૨. **અપ્પોસ્સુક્કતાયા**તિ નિરુસ્સુક્કભાવેન, અદેસેતુકામતાયાતિ અત્થો. કસ્મા પનસ્સ એવં ચિત્તં નમિ, નનુ એસ મુત્તો મોચેસ્સામિ, તિણ્ણો તારેસ્સામિ.

''કિં મે અઞ્ઞાતવેસેન, ધમ્મં સચ્છિકતેનિધ;
સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણિત્વા, તારયિસ્સં સદેવક''ન્તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૬) –

પત્થનં કત્વા પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તોતિ. સચ્ચમેતં, તદેવં પચ્ચવેક્ખણાનુભાવેન પનસ્સ એવં ચિત્તં નમિ. તસ્સ હિ સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા સત્તાનં કિલેસગહનતં, ધમ્મસ્સ ચ ગમ્ભીરતં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ સત્તાનં કિલેસગહનતા ચ ધમ્મગમ્ભીરતા ચ સબ્બાકારેન પાકટા જાતા. અથસ્સ ''ઇમે સત્તા કઞ્જિકપુણ્ણા લાબુ વિય, તક્કભરિતા ચાટિ વિય, વસાતેલપીતપિલોતિકા વિય, અઞ્જનમક્ખિતહત્થો વિય ચ કિલેસભરિતા અતિસંકિલિટ્ઠા રાગરત્તા દોસદુટ્ઠા મોહમૂળ્હા, તે કિં નામ પટિવિજ્ઝિસ્સન્તી''તિ ચિન્તયતો કિલેસગહનપચ્ચવેક્ખણાનુભાવેનાપિ એવં ચિત્તં નમિ.

''અયઞ્ચ ધમ્મો પથવીસન્ધારકઉદકક્ખન્ધો વિય ગમ્ભીરો, પબ્બતેન પટિચ્છાદેત્વા ઠપિતો સાસપો વિય દુદ્દસો, સતધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિપટિપાદનં વિય દુરનુબોધો. નનુ મયા હિ ઇમં ધમ્મં પટિવિજ્ઝિતું વાયમન્તેન અદિન્નં દાનં નામ નત્થિ, અરક્ખિતં સીલં નામ નત્થિ, અપરિપૂરિતા કાચિ પારમી નામ નત્થિ? તસ્સ મે નિરુસ્સાહં વિય મારબલં વિધમન્તસ્સાપિ પથવી ન કમ્પિત્થ, પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તસ્સાપિ ન કમ્પિત્થ, મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું સોધેન્તસ્સાપિ ન કમ્પિત્થ, પચ્છિમયામે પન પટિચ્ચસમુપ્પાદં પટિવિજ્ઝન્તસ્સેવ મે દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ. ઇતિ માદિસેનાપિ તિક્ખઞાણેન કિચ્છેનેવાયં ધમ્મો પટિવિદ્ધો, તં લોકિયમહાજના કથં પટિવિજ્ઝિસ્સન્તી''તિ ધમ્મગમ્ભીરતાપચ્ચવેક્ખણાનુભાવેનાપિ એવં ચિત્તં નમીતિ વેદિતબ્બં.

અપિચ બ્રહ્મુના યાચિતે દેસેતુકામતાયપિસ્સ એવં ચિત્તં નમિ. જાનાતિ હિ ભગવા – ''મમ અપ્પોસ્સુક્કતાય ચિત્તે નમમાને મં મહાબ્રહ્મા ધમ્મદેસનં યાચિસ્સતિ, ઇમે ચ સત્તા બ્રહ્મગરુકા, તે 'સત્થા કિર ધમ્મં ન દેસેતુકામો અહોસિ, અથ નં મહાબ્રહ્મા યાચિત્વા દેસાપેસિ, સન્તો વત, ભો, ધમ્મો પણીતો વત, ભો, ધમ્મો'તિ મઞ્ઞમાના સુસ્સૂસિસ્સન્તી''તિ. ઇદમ્પિસ્સ કારણં પટિચ્ચ અપ્પોસ્સુક્કતાય ચિત્તં નમિ, નો ધમ્મદેસનાયાતિ વેદિતબ્બં.

સહમ્પતિસ્સાતિ સો કિર કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને સહકો નામ થેરો પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા પઠમજ્ઝાનભૂમિયં કપ્પાયુકબ્રહ્મા હુત્વા નિબ્બત્તો. તત્ર નં સહમ્પતિબ્રહ્માતિ પટિસઞ્જાનન્તિ, તં સન્ધાયાહ – ''બ્રહ્મુનો સહમ્પતિસ્સા''તિ. **નસ્સતિ વત, ભો**તિ સો કિર ઇમં સદ્દં તથા નિચ્છારેસિ, યથા દસસહસ્સિલોકધાતુબ્રહ્માનો સુત્વા સબ્બે સન્નિપતિંસુ. **યત્ર હિ નામા**તિ યસ્મિં નામ લોકે. **પુરતો પાતુરહોસી**તિ તેહિ દસહિ બ્રહ્મસહસ્સેહિ સદ્ધિં પાતુરહોસિ. **અપ્પરજક્ખજાતિકા**તિ પઞ્ઞામયે અક્ખિમ્હિ અપ્પં પરિત્તં રાગદોસમોહરજં એતેસં, એવંસભાવાતિ **અપ્પરજક્ખજાતિકા**. **અસ્સવનતા**તિ અસ્સવનતાય. **ભવિસ્સન્તી**તિ પુરિમબુદ્ધેસુ દસપુઞ્ઞકિરિયવસેન કતાધિકારા પરિપાકગતપદુમાનિ વિય સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સં, ધમ્મદેસનંયેવ આકઙ્ખમાના ચતુપ્પદિકગાથાવસાને અરિયભૂમિં ઓક્કમનારહા ન એકો, ન દ્વે, અનેકસતસહસ્સા ધમ્મસ્સ અઞ્ઞાતારો ભવિસ્સન્તીતિ દસ્સેતિ.

પાતુરહોસીતિ પાતુભવિ. **સમલેહિ ચિન્તિતો**તિ સમલેહિ છહિ સત્થારેહિ ચિન્તિતો. તે હિ પુરેતરં ઉપ્પજ્જિત્વા સકલજમ્બુદીપે કણ્ટકે પત્થરમાના વિય, વિસં સિઞ્ચમાના વિય ચ સમલં મિચ્છાદિટ્ઠિધમ્મં દેસયિંસુ. **અપાપુરેત**ન્તિ

વિવર એતં. **અમતસ્સ દ્વારન્તિ** અમતસ્સ નિબ્બાનસ્સ દ્વારભૂતં અરિયમગ્ગં. **સુણન્તુ ધમ્મં વિમલેનાનુબુદ્ધન્તિ** ઇમે સત્તા રાગાદિમલાનં અભાવતો વિમલેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન અનુબુદ્ધં ચતુસચ્ચધમ્મં સુણન્તુ તાવ ભગવાતિ યાચતિ.

સેલે યથા પબ્બતમુદ્ધનિટ્ઠિતોતિ સેલમયે એકગ્ઘને પબ્બતમુદ્ધનિ યથા ઠિતોવ. ન હિ તસ્સ ઠિતસ્સ દસ્સનત્થં ગીવુક્ખિપનપસારણાદિકિચ્ચં અત્થિ. **તથૂપમન્તિ** તપ્પટિભાગં સેલપબ્બતૂપમં. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – યથા સેલપબ્બતમુદ્ધનિ ઠિતોવ ચક્ખુમા પુરિસો સમન્તતો જનતં પસ્સેય્ય, તથા ત્વમ્પિ, સુમેધ, સુન્દરપઞ્ઞ-સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સમન્તચક્ખુ ભગવા ધમ્મમયં પાસાદમારુય્હ સયં અપેતસોકો સોકાવતિણ્ણં જાતિજરાભિભૂતં જનતં અવેક્ખસ્સુ ઉપધારય ઉપપરિક્ખ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો – યથા હિ પબ્બતપાદે સમન્તા મહન્તં ખેત્તં કત્વા તત્થ કેદારપાળીસુ કુટિકાયો કત્વા રત્તિં અગ્ગિં જાલેય્યું. ચતુરઙ્ગસમન્નાગતઞ્ચ અન્ધકારં અસ્સ, અથ તસ્સ પબ્બતસ્સ મત્થકે ઠત્વા ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ ભૂમિં ઓલોકયતો નેવ ખેત્તં, ન કેદારપાળિયો, ન કુટિયો, ન તત્થ સયિતમનુસ્સા પઞ્ઞાયેય્યું. કુટિકાસુ પન અગ્ગિજાલામત્તકમેવ પઞ્ઞાયેય્ય. એવં ધમ્મપાસાદં આરુય્હ સત્તનિકાયં ઓલોકયતો તથાગતસ્સ, યે તે અકતકલ્યાણા સત્તા, તે એકવિહારે દક્ખિણજાણુપસ્સે નિસિન્નાપિ બુદ્ધચક્ખુસ્સ આપાથં નાગચ્છન્તિ, રત્તિં ખિત્તા સરા વિય હોન્તિ. યે પન કતકલ્યાણા વેનેય્યપુગ્ગલા, તે એવસ્સ દૂરેપિ ઠિતા આપાથં આગચ્છન્તિ, સો અગ્ગિ વિય હિમવન્તપબ્બતો વિય ચ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ‘‘દૂરે સન્તો પકાસેન્તિ, હિમવન્તોવ પબ્બતો;
> અસન્તેત્થ ન દિસ્સન્તિ, રત્તિં ખિત્તા યથા સરા’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૦૪);

ઉટ્ઠેહીતિ ભગવતો ધમ્મદેસનત્થં ચારિકચરણં યાચન્તો ભણતિ. **વીરા**તિઆદીસુ ભગવા વીરિયવન્તતાય **વીરો**. દેવપુત્તમચ્ચુકિલેસમારાનં વિજિતત્તા **વિજિતસઙ્ગામો**. જાતિકન્તારાદિનિત્થરણત્થાય વેનેય્યસત્થવાહનસમત્થતાય **સત્થવાહો**. કામચ્છન્દઇણસ્સ અભાવતો **અણણો**તિ વેદિતબ્બો.

૨૮૩. **અજ્ઝેસનન્તિ** યાચનં. **બુદ્ધચક્ખુના**તિ ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણેન ચ આસયાનુસયઞાણેન ચ. ઇમેસઞ્હિ દ્વિન્નં ઞાણાનં બુદ્ધચક્ખૂતિ નામં, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ સમન્તચક્ખૂતિ, તિણ્ણં મગ્ગઞાણાનં ધમ્મચક્ખૂતિ. **અપ્પરજક્ખે**તિઆદીસુ યેસં વુત્તનયેનેવ પઞ્ઞાચક્ખુમ્હિ રાગાદિરજં અપ્પં, તે **અપ્પરજક્ખા**. યેસં તં મહન્તં, તે **મહારજક્ખા**. યેસં સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ તિક્ખાનિ, તે **તિક્ખિન્દ્રિયા**. યેસં તાનિ મુદૂનિ, તે **મુદિન્દ્રિયા**. યેસં તેયેવ સદ્ધાદયો આકારા સુન્દરા, તે **સ્વાકારા**. યે કથિતકારણં સલ્લક્ખેન્તિ, સુખેન સક્કા હોન્તિ વિઞ્ઞાપેતું, તે **સુવિઞ્ઞાપયા**. યે પરલોકઞ્ચેવ વજ્જઞ્ચ ભયતો પસ્સન્તિ, તે **પરલોકવજ્જભયદસ્સાવિનો** નામ.

અયં પનેત્થ પાળિ – ‘‘સદ્ધો પુગ્ગલો અપ્પરજક્ખો, અસ્સદ્ધો પુગ્ગલો મહારજક્ખો. આરદ્ધવીરિયો…, કુસિતો…, ઉપટ્ઠિતસ્સતિ…, મુટ્ઠસ્સતિ…, સમાહિતો…, અસમાહિતો…, પઞ્ઞવા…, દુપ્પઞ્ઞો પુગ્ગલો મહારજક્ખો. તથા સદ્ધો પુગ્ગલો તિક્ખિન્દ્રિયો…પે॰… પઞ્ઞવા પુગ્ગલો પરલોકવજ્જભયદસ્સાવી, દુપ્પઞ્ઞો પુગ્ગલો ન પરલોકવજ્જભયદસ્સાવી. **લોકો**તિ ખન્ધલોકો, આયતનલોકો, ધાતુલોકો, સમ્પત્તિભવલોકો, સમ્પત્તિસમ્ભવલોકો, વિપત્તિભવલોકો, વિપત્તિસમ્ભવલોકો, એકો લોકો સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા. દ્વે લોકા – નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ. તયો લોકા – તિસ્સો વેદના. ચત્તારો લોકા – ચત્તારો આહારા. પઞ્ચ લોકા – પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. છ લોકા – છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ. સત્ત લોકા – સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો. અટ્ઠ લોકા – અટ્ઠ લોકધમ્મા. નવ લોકા – નવ સત્તાવાસા. દસ લોકા – દસાયતનાનિ. દ્વાદસ લોકા – દ્વાદસાયતનાનિ. અટ્ઠારસ લોકા – અટ્ઠારસ્સ ધાતુયો. વજ્જન્તિ સબ્બે

કિલેસા વજ્જા, સબ્બે દુચ્ચરિતા વજ્જા, સબ્બે અભિસઙ્ખારા વજ્જા, સબ્બે ભવગામિકમ્મા વજ્જા. ઇતિ ઇમસ્મિઞ્ચ લોકે ઇમસ્મિઞ્ચ વજ્જે તિબ્બા ભયસઞ્ઞા પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ, સેય્યથાપિ ઉક્ખિત્તાસિકે વધકે. ઇમેહિ પઞ્ઞાસાય આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ જાનાતિ પસ્સતિ અઞ્ઞાસિ પટિવિજ્ઝિ. ઇદં તથાગતસ્સ ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તે ઞાણ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૨).

ઉપ્પલિનિયન્તિ ઉપ્પલવને. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. **અન્તોનિમુગ્ગપોસીની**તિ યાનિ અન્તો નિમુગ્ગાનેવ પોસિયન્તિ. **ઉદકં અચ્ચુગ્ગમ્મ ઠિતાની**તિ ઉદકં અતિક્કમિત્વા ઠિતાનિ. તત્થ યાનિ અચ્ચુગ્ગમ્મ ઠિતાનિ, તાનિ સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સં આગમયમાનાનિ ઠિતાનિ અજ્જ પુપ્ફનકાનિ. યાનિ સમોદકં ઠિતાનિ, તાનિ સ્વે પુપ્ફનકાનિ. યાનિ ઉદકાનુગ્ગતાનિ અન્તોનિમુગ્ગપોસીનિ, તાનિ તતિયદિવસે પુપ્ફનકાનિ. ઉદકા પન અનુગ્ગતાનિ અઞ્ઞાનિપિ સરોગઉપ્પલાદીનિ નામ અત્થિ, યાનિ નેવ પુપ્ફિસ્સન્તિ, મચ્છકચ્છપભક્ખાનેવ ભવિસ્સન્તિ. તાનિ પાળિં નારુળ્હાનિ. આહરિત્વા પન દીપેતબ્બાનીતિ દીપિતાનિ.

યથેવ હિ તાનિ ચતુબ્બિધાનિ પુપ્ફાનિ, એવમેવ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ નેય્યો પદપરમોતિ ચત્તારો પુગ્ગલા. તત્થ ''યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સહ ઉદાહટવેલાય ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સંખિત્તેન ભાસિતસ્સ વિત્થારેન અત્થે વિભજિયમાને ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઉદ્દેસતો પરિપુચ્છતો યોનિસો મનસિકરોતો કલ્યાણમિત્તે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો અનુપુબ્બેન ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **નેય્યો**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ બહુમ્પિ સુણતો બહુમ્પિ ભણતો બહુમ્પિ ધારયતો બહુમ્પિ વાચયતો ન તાય જાતિયા ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **પદપરમો**'' (પુ॰ પ॰ ૧૫૧). તત્થ ભગવા ઉપ્પલવનાદિસદિસં દસસહસ્સિલોકધાતું ઓલોકેન્તો ''અજ્જ પુપ્ફનકાનિ વિય ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ, સ્વે પુપ્ફનકાનિ વિય વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ, તતિયદિવસે પુપ્ફનકાનિ વિય નેય્યો, મચ્છકચ્છપભક્ખાનિ પુપ્ફાનિ વિય પદપરમો''તિ અદ્દસ. પસ્સન્તો ચ ''એત્તકા અપ્પરજક્ખા, એત્તકા મહારજક્ખા, તત્રાપિ એત્તકા ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ''તિ એવં સબ્બાકારતોવ અદ્દસ.

તત્થ તિણ્ણં પુગ્ગલાનં ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે ભગવતો ધમ્મદેસના અત્થં સાધેતિ. પદપરમાનં અનાગતે વાસનત્થાય હોતિ. અથ ભગવા ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અત્થાવહં ધમ્મદેસનં વિદિત્વા દેસેતુકમ્યતં ઉપ્પાદેત્વા પુન સબ્બેપિ તીસુ ભવેસુ સત્તે ભબ્બાભબ્બવસેન દ્વે કોટ્ઠાસે અકાસિ. યે સન્ધાય વુત્તં – ''કતમે તે સત્તા અભબ્બા, યે તે સત્તા કમ્માવરણેન સમન્નાગતા કિલેસાવરણેન સમન્નાગતા વિપાકાવરણેન સમન્નાગતા અસ્સદ્ધા અચ્છન્દિકા દુપ્પઞ્ઞા અભબ્બા નિયામં ઓક્કમિતું કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્તં, ઇમે તે સત્તા અભબ્બા. કતમે તે સત્તા ભબ્બા? યે તે સત્તા ન કમ્માવરણેન...પે॰... ઇમે તે સત્તા ભબ્બા''તિ (વિભ॰ ૮૨૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૫). તત્થ સબ્બેપિ અભબ્બપુગ્ગલે પહાય ભબ્બપુગ્ગલેયેવ ઞાણેન પરિગ્ગહેત્વા ''એત્તકા રાગચરિતા, એત્તકા દોસમોહચરિતા વિતક્કસદ્ધાબુદ્ધિચરિતા''તિ છ કોટ્ઠાસે અકાસિ; એવં કત્વા ધમ્મં દેસિસ્સામીતિ ચિન્તેસિ.

પચ્ચભાસિન્તિ પતિઅભાસિં. **અપારુતા**તિ વિવટા. **અમતસ્સ દ્વારા**તિ અરિયમગ્ગો. સો હિ અમતસઙ્ખાતસ્સ નિબ્બાનસ્સ દ્વારં, સો મયા વિવરિત્વા ઠપિતોતિ દસ્સેતિ. **પમુઞ્ચન્તુ સદ્ધ**ન્તિ સબ્બે અત્તનો સદ્ધં પમુઞ્ચન્તુ, વિસ્સજ્જેન્તુ. પચ્છિમપદદ્વયે અયમત્થો, અહઞ્હિ અત્તનો પગુણં સુપ્પવત્તિતમ્પિ ઇમં પણીતં ઉત્તમં ધમ્મં કાયવાચાકિલમથસઞ્ઞી હુત્વા ન ભાસિં . ઇદાનિ પન સબ્બો જનો સદ્ધાભાજનં ઉપનેતુ, પૂરેસ્સામિ નેસં સઙ્કપ્પન્તિ.

૨૮૪. **તસ્સ મય્હં, ભિક્ખવે, એતદહોસી**તિ એતં અહોસિ – **કસ્સ નુ ખો અહં પઠમં ધમ્મં દેસેય્યન્**તિ અયં ધમ્મદેસનાપટિસંયુત્તો વિતક્કો ઉદપાદીતિ અત્થો. કદા પનેસ ઉદપાદીતિ? બુદ્ધભૂતસ્સ અટ્ઠમે સત્તાહે.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – બોધિસત્તો કિર મહાભિનિક્ખમનદિવસે વિવટં ઇત્થાગારં દિસ્વા સંવિગ્ગહદયો, ''કણ્ડકં આહરા''તિ છન્નં આમન્તેત્વા છન્નસહાયો અસ્સરાજપિટ્ઠિગતો નગરતો નિક્ખમિત્વા કણ્ડકનિવત્તનચેતિયટ્ઠાનં નામ દસ્સેત્વા તીણિ રજ્જાનિ અતિક્કમ્મ અનોમાનદીતીરે પબ્બજિત્વા અનુપુબ્બેન ચારિકં ચરમાનો રાજગહે પિણ્ડાય ચરિત્વા પણ્ડવપબ્બતે નિસિન્નો મગધિસ્સરેન રઞ્ઞા નામગોત્તં પુચ્છિત્વા, ''ઇમં રજ્જં સમ્પટિચ્છાહી''તિ વુત્તો, ''અલં મહારાજ, ન મય્હં રજ્જેન અત્થો, અહં રજ્જં પહાય લોકહિતત્થાય પધાનં અનુયુઞ્જિત્વા લોકે વિવટચ્છદો ભવિસ્સામીતિ નિક્ખન્તો''તિ વત્વા, ''તેન હિ બુદ્ધો હુત્વા પઠમં મય્હં વિજિતં ઓસરેય્યાસી''તિ પટિઞ્ઞં ગહિતો કાલામઞ્ચ ઉદકઞ્ચ ઉપસઙ્કમિત્વા તેસં ધમ્મદેસનાય સારં અવિન્દન્તો તતો પક્કમિત્વા ઉરુવેળાય છબ્બસ્સાનિ દુક્કરકારિકં કરોન્તોપિ અમતં પટિવિજ્ઝિતું અસક્કોન્તો ઓળારિકાહારપટિસેવનેન કાયં સન્તપ્પેસિ.

તદા ચ ઉરુવેલગામે **સુજાતા** નામ કુટુમ્બિયધીતા એકસ્મિં નિગ્રોધરુક્ખે પત્થનમકાસિ – ''સચાહં સમાનજાતિકં કુલઘરં ગન્ત્વા પઠમગબ્ભે પુત્તં લભિસ્સામિ, બલિકમ્મં કરિસ્સામી''તિ. તસ્સા સા પત્થના સમિજ્ઝિ. સા વિસાખપુણ્ણમદિવસે પાતોવ બલિકમ્મં કરિસ્સામીતિ રત્તિયા પચ્ચૂસસમયે એવ પાયસં પટિયાદેસિ. તસ્મિં પાયસે પચ્ચમાને મહન્તમહન્તા પુપ્ફુળા ઉટ્ઠહિત્વા દક્ખિણાવટ્ટા હુત્વા સઞ્ચરન્તિ. એકફુસિતમ્પિ બહિ ન ગચ્છતિ. મહાબ્રહ્મા છત્તં ધારેસિ. ચત્તારો લોકપાલા ખગ્ગહત્થા આરક્ખં ગણ્હિંસુ. સક્કો અલાતાનિ સમાનેન્તો અગ્ગિં જાલેસિ. દેવતા ચતૂસુ દીપેસુ ઓજં સંહરિત્વા તત્થ પક્ખિપિંસુ. બોધિસત્તો ભિક્ખાચારકાલં આગમયમાનો પાતોવ ગન્ત્વા રુક્ખમૂલે નિસીદિ. રુક્ખમૂલે સોધનત્થાય ગતા ધાતી આગન્ત્વા સુજાતાય આરોચેસિ – ''દેવતા રુક્ખમૂલે નિસિન્ના''તિ. સુજાતા, સબ્બં પસાધનં પસાધેત્વા સતસહસ્સગ્ઘનિકે સુવણ્ણથાલે પાયસં વડ્ઢેત્વા અપરાય સુવણ્ણપાતિયા પિદહિત્વા ઉક્ખિપિત્વા ગતા મહાપુરિસં દિસ્વા સહેવ પાતિયા હત્થે ઠપેત્વા વન્દિત્વા ''યથા મય્હં મનોરથો નિપ્ફન્નો, એવં તુમ્હાકમ્પિ નિપ્ફજ્જતૂ''તિ વત્વા પક્કામિ.

બોધિસત્તો નેરઞ્જરાય તીરં ગન્ત્વા સુવણ્ણથાલં તીરે ઠપેત્વા ન્હત્વા પચ્ચુત્તરિત્વા એકૂનપણ્ણાસપિણ્ડે કરોન્તો પાયસં પરિભુઞ્જિત્વા ''સચાહં અજ્જ બુદ્ધો ભવામિ, થાલં પટિસોતં ગચ્છતૂ''તિ ખિપિ. થાલં પટિસોતં ગન્ત્વા થોકં ઠત્વા કાલનાગરાજસ્સ ભવનં પવિસિત્વા તિણ્ણં બુદ્ધાનં થાલાનિ ઉક્ખિપિત્વા અટ્ઠાસિ.

મહાસત્તો વનસણ્ડે દિવાવિહારં કત્વા સાયન્હસમયે **સોત્તિયેન** દિન્ના અટ્ઠ તિણમુટ્ઠિયો ગહેત્વા બોધિમણ્ડં આરુય્હ દક્ખિણદિસાભાગે અટ્ઠાસિ. સો પદેસો પદુમિનિપત્તે ઉદકબિન્દુ વિય અકમ્પિત્થ. મહાસત્તો, ''અયં મમ ગુણં ધારેતું ન સક્કોતી''તિ પચ્છિમદિસાભાગં અગમાસિ, સોપિ તથેવ અકમ્પિત્થ. ઉત્તરદિસાભાગં અગમાસિ, સોપિ તથેવ અકમ્પિત્થ. પુરત્થિમદિસાભાગં અગમાસિ, તત્થ પલ્લઙ્કપ્પમાણં ઠાનં સુનિખાતઇન્દખિલો વિય નિચ્ચલમહોસિ. મહાસત્તો ''ઇદં ઠાનં સબ્બબુદ્ધાનં કિલેસભઞ્જનવિદ્ધંસનટ્ઠાન''ન્તિ તાનિ તિણાનિ અગ્ગે ગહેત્વા ચાલેસિ. તાનિ ચિત્તકારેન તૂલિકગ્ગેન પરિચ્છિન્નાનિ વિય અહેસું. બોધિસત્તો , ''બોધિં અપ્પત્વા ઇમં પલ્લઙ્કં ન ભિન્દિસ્સામી''તિ ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિ.

તઙ્ખણઞ્ઞેવ મારો બાહુસહસ્સં માપેત્વા દિયડ્ઢયોજનસતિકં ગિરિમેખલં નામ હત્થિં આરુય્હ નવયોજનં મારબલં ગહેત્વા અદ્ધક્ખિકેન ઓલોકયમાનો પબ્બતો વિય અજ્ઝોત્થરન્તો ઉપસઙ્કમિ. મહાસત્તો, ‘‘મય્હં દસ પારમિયો પૂરેન્તસ્સ અઞ્ઞો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા દેવો વા મારો વા બ્રહ્મા વા સક્ખિ નત્થિ, વેસ્સન્તરત્તભાવે પન મય્હં સત્તસુ વારેસુ મહાપથવી સક્ખિ અહોસિ; ઇદાનિપિ મે અયમેવ અચેતના કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમા મહાપથવી સક્ખી’’તિ હત્થં પસારેતિ. મહાપથવી તાવદેવ અયદણ્ડેન પહતં કંસથાલં વિય રવસતં રવસહસ્સં મુઞ્ચમાના વિરવિત્વા પરિવત્તમાના મારબલં ચક્કવાળમુખવટ્ટિયં મુઞ્ચનમકાસિ. મહાસત્તો સૂરિયે ધરમાનેયેવ મારબલં વિધમિત્વા પઠમયામે પુબ્બેનિવાસઞાણં, મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેત્વા પચ્છિમયામે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઞાણં ઓતારેત્વા વટ્ટવિવટ્ટં સમ્મસિત્વા અરુણોદયે બુદ્ધો હુત્વા , ‘‘મયા અનેકકપ્પકોટિસતસહસ્સં અદ્ધાનં ઇમસ્સ પલ્લઙ્કસ્સ અત્થાય વાયામો કતો’’તિ સત્તાહં એકપલ્લઙ્કેન નિસીદિ. અથેકચ્ચાનં દેવતાનં, ‘‘કિં નુ ખો અઞ્ઞેપિ બુદ્ધત્તકરા ધમ્મા અત્થી’’તિ કઙ્ખા ઉદપાદિ.

અથ ભગવા અટ્ઠમે દિવસે સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય દેવતાનં કઙ્ખં ઞત્વા કઙ્ખાવિધમનત્થં આકાસે ઉપ્પતિત્વા યમકપાટિહારિયં દસ્સેત્વા તાસં કઙ્ખં વિધમિત્વા પલ્લઙ્કતો ઈસકં પાચીનનિસ્સિતે ઉત્તરદિસાભાગે ઠત્વા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ પૂરિતાનં પારમીનં ફલાધિગમટ્ઠાનં પલ્લઙ્કઞ્ચેવ બોધિરુક્ખઞ્ચ અનિમિસેહિ અક્ખીહિ ઓલોકયમાનો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં ઠાનં **અનિમિસચેતિયં** નામ જાતં.

અથ પલ્લઙ્કસ્સ ચ ઠિતટ્ઠાનસ્સ ચ અન્તરા પુરત્થિમપચ્છિમતો આયતે રતનચઙ્કમે ચઙ્કમન્તો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં ઠાનં **રતનચઙ્કમચેતિયં** નામ જાતં. તતો પચ્છિમદિસાભાગે દેવતા રતનઘરં માપયિંસુ, તત્થ પલ્લઙ્કેન નિસીદિત્વા **અભિધમ્મપિટકં** વિસેસતો ચેત્થ અનન્તનયસમન્તપટ્ઠાનં વિચિનન્તો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં ઠાનં **રતનઘરચેતિયં** નામ જાતં. એવં બોધિસમીપેયેવ ચત્તારિ સત્તાહાનિ વીતિનામેત્વા પઞ્ચમે સત્તાહે બોધિરુક્ખમૂલા યેન અજપાલનિગ્રોધો તેનુપસઙ્કમિ, તત્રાપિ ધમ્મં વિચિનન્તોયેવ વિમુત્તિસુખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તો નિસીદિ, ધમ્મં વિચિનન્તો ચેત્થ એવં અભિધમ્મે નયમગ્ગં સમ્મસિ – પઠમં ધમ્મસઙ્ગણીપકરણં નામ, તતો વિભઙ્ગપકરણં, ધાતુકથાપકરણં, પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિપકરણં, કથાવત્થુ નામ પકરણં, યમકં નામ પકરણં, તતો મહાપકરણં પટ્ઠાનં નામાતિ.

તત્થસ્સ સણ્હસુખુમપટ્ઠાનમ્હિ ચિત્તે ઓતિણ્ણે પીતિ ઉપ્પજ્જિ; પીતિયા ઉપ્પન્નાય લોહિતં પસીદિ, લોહિતે પસન્ને છવિ પસીદિ. છવિયા પસન્નાય પુરત્થિમકાયતો કૂટાગારાદિપ્પમાણા રસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા આકાસે પક્ખન્દછદ્દન્તનાગકુલં વિય પાચીનદિસાય અનન્તાનિ ચક્કવાળાનિ પક્ખન્દા, પચ્છિમકાયતો ઉટ્ઠહિત્વા પચ્છિમદિસાય, દક્ખિણંસકૂટતો ઉટ્ઠહિત્વા દક્ખિણદિસાય, વામંસકૂટતો ઉટ્ઠહિત્વા ઉત્તરદિસાય અનન્તાનિ ચક્કવાળાનિ પક્ખન્દા, પાદતલેહિ પવાળઙ્કુરવણ્ણા રસ્મિયો નિક્ખમિત્વા મહાપથવિં વિનિવિજ્ઝિત્વા ઉદકં દ્વિધા ભિન્દિત્વા વાતક્ખન્ધં પદાલેત્વા અજટાકાસં પક્ખન્દા, સીસતો સમ્પરિવત્તિયમાનં મણિદામં વિય નીલવણ્ણા રસ્મિવટ્ટિ ઉટ્ઠહિત્વા છ દેવલોકે વિનિવિજ્ઝિત્વા નવ બ્રહ્મલોકે વેહપ્ફલે પઞ્ચ સુદ્ધાવાસે ચ વિનિવિજ્ઝિત્વા ચત્તારો આરુપ્પે અતિક્કમ્મ અજટાકાસં પક્ખન્દા. તસ્મિં દિવસે અપરિમાણેસુ ચક્કવાળેસુ અપરિમાણા સત્તા સબ્બે સુવણ્ણવણ્ણાવ અહેસું. તં દિવસઞ્ચ પન ભગવતો સરીરા નિક્ખન્તા યાવજ્જદિવસાપિ તા રસ્મિયો અનન્તા લોકધાતુયો ગચ્છન્તિયેવ.

એવં ભગવા અજપાલનિગ્રોધે સત્તાહં વીતિનામેત્વા તતો અપરં સત્તાહં મુચલિન્દે નિસીદિ, નિસિન્નમત્તસ્સેવ ચસ્સ સકલં ચક્કવાળગબ્ભં પૂરેન્તો મહાઅકાલમેઘો ઉદપાદિ. એવરૂપો કિર મહામેઘો દ્વીસુયેવ કાલેસુ વસ્સતિ ચક્કવત્તિમ્હિ વા ઉપ્પન્ને બુદ્ધે વા. ઇધ બુદ્ધકાલે ઉદપાદિ. તસ્મિં પન ઉપ્પન્ને મુચલિન્દો નાગરાજા ચિન્તેસિ – ''અયં મેઘો સત્થરિ મય્હં ભવનં પવિટ્ઠમત્તેવ ઉપ્પન્નો, વાસાગારમસ્સ લદ્ધું વટ્ટતી''તિ. સો સત્તરતનમયં પાસાદં નિમ્મિનિતું સક્કોન્તોપિ એવં કતે મય્હં મહપ્ફલં ન ભવિસ્સતિ, દસબલસ્સ કાયવેય્યાવચ્ચં કરિસ્સામીતિ મહન્તં અત્તભાવં કત્વા સત્થારં સત્તક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા ઉપરિ ફણં ધારેસિ. પરિક્ખેપસ્સ અન્તો ઓકાસો હેટ્ઠા લોહપાસાદપ્પમાણો અહોસિ. ઇચ્છિતિચ્છિતેન ઇરિયાપથેન સત્થા વિહરિસ્સતીતિ નાગરાજસ્સ અજ્ઝાસયો અહોસિ. તસ્મા એવં મહન્તં ઓકાસં પરિક્ખિપિ. મજ્ઝે રતનપલ્લઙ્કો પઞ્ઞત્તો હોતિ, ઉપરિ સુવણ્ણતારકવિચિત્તં સમોસરિતગન્ધદામકુસુમદામચેલવિતાનં અહોસિ. ચતૂસુ કોણેસુ ગન્ધતેલેન દીપા જલિતા, ચતૂસુ દિસાસુ વિવરિત્વા ચન્દનકરણ્ડકા ઠપિતા. એવં ભગવા તં સત્તાહં તત્થ વીતિનામેત્વા તતો અપરં સત્તાહં રાજાયતને નિસીદિ.

અટ્ઠમે સત્તાહે સક્કેન દેવાનમિન્દેન આભતં દન્તકટ્ઠઞ્ચ ઓસધહરીતકઞ્ચ ખાદિત્વા મુખં ધોવિત્વા ચતૂહિ લોકપાલેહિ ઉપનીતે પચ્ચગ્ઘે સેલમયે પત્તે **તપુસ્સભલ્લિકાનં** પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા પુન પચ્ચાગન્ત્વા અજપાલનિગ્રોધે નિસિન્નસ્સ સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણો અયં વિતક્કો ઉદપાદિ.

તત્થ **પણ્ડિતો**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો. **વિયત્તો**તિ વેય્યત્તિયેન સમન્નાગતો. **મેધાવી**તિ ઠાનુપ્પત્તિયા પઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **અપ્પરજક્ખજાતિકો**તિ સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભિતત્તા નિક્કિલેસજાતિકો વિસુદ્ધસત્તો. **આજાનિસ્સતી**તિ સલ્લક્ખેસ્સતિ પટિવિજ્ઝિસ્સતિ. **ઞાણઞ્ચ પન મે**તિ મય્હમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જિ. ભગવા કિર દેવતાય કથિતેનેવ નિટ્ઠં અગન્ત્વા સયમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન ઓલોકેન્તો ઇતો સત્તમદિવસમત્થકે કાલં કત્વા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતને નિબ્બત્તોતિ અદ્દસ. તં સન્ધાયાહ – ''ઞાણઞ્ચ પન મે દસ્સનં ઉદપાદી''તિ. **મહાજાનિયો**તિ સત્તદિવસબ્ભન્તરે પત્તબ્બમગ્ગફલતો પરિહીનત્તા મહતી જાનિ અસ્સાતિ **મહાજાનિયો**. અક્ખણે નિબ્બત્તત્તા ગન્ત્વા દેસિયમાનં ધમ્મમ્પિસ્સ સોતું સોતપ્પસાદો નત્થિ, ઇધ ધમ્મદેસનટ્ઠાનં આગમનપાદાપિ નત્થિ, એવં મહાજાનિયો જાતોતિ દસ્સેતિ. **અભિદોસકાલઙ્કતો**તિ અડ્ઢરત્તે કાલઙ્કતો. **ઞાણઞ્ચ પન મે**તિ મય્હમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઉદપાદિ. ઇધાપિ કિર ભગવા દેવતાય વચનેન સન્નિટ્ઠાનં અકત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન ઓલોકેન્તો ''હિય્યો અડ્ઢરત્તે કાલઙ્કત્વા ઉદકો રામપુત્તો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતને નિબ્બત્તો''તિ અદ્દસ. તસ્મા એવમાહ. સેસં પુરિમનયસદિસમેવ. **બહુકારા**તિ બહૂપકારા. **પધાનપહિતત્તં ઉપટ્ઠહિંસૂ**તિ પધાનત્થાય પેસિતત્તભાવં વસનટ્ઠાને પરિવેણસમ્મજ્જનેન પત્તચીવરં ગહેત્વા અનુબન્ધનેન મુખોદકદન્તકટ્ઠદાનાદિના ચ ઉપટ્ઠહિંસુ. કે પન તે **પઞ્ચવગ્ગિયા** નામ? યેતે –

> રામો ધજો લક્ખણો જોતિમન્તિ,
> યઞ્ઞો સુભોજો સુયામો સુદત્તો;
> એતે તદા અટ્ઠ અહેસું બ્રાહ્મણા,
> છળઙ્ગવા મન્તં વિયાકરિંસૂતિ.

બોધિસત્તસ્સ જાતકાલે સુપિનપટિગ્ગાહકા ચેવ લક્ખણપટિગ્ગાહકા ચ અટ્ઠ બ્રાહ્મણા. તેસુ તયો દ્વેધા બ્યાકરિંસુ – ''ઇમેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો અગારં અજ્ઝાવસમાનો રાજા હોતિ ચક્કવત્તી, પબ્બજમાનો બુદ્ધો''તિ.

પઞ્ચ બ્રાહ્મણા એકંસબ્યાકરણા અહેસું – ‘‘ઇમેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો અગારે ન તિટ્ઠતિ, બુદ્ધોવ હોતી’’તિ. તેસુ પુરિમા તયો યથામન્તપદં ગતા, ઇમે પન પઞ્ચ મન્તપદં અતિક્કન્તા. તે અત્તના લદ્ધં પુણ્ણપત્તં ઞાતકાનં વિસ્સજ્જેત્વા ‘‘અયં મહાપુરિસો અગારં ન અજ્ઝાવસિસ્સતિ, એકન્તેન બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ નિબ્બિતક્કા બોધિસત્તં ઉદ્દિસ્સ સમણપબ્બજ્જં પબ્બજિતા. તેસં પુત્તાતિપિ વદન્તિ. તં અટ્ઠકથાય પટિક્ખિત્તં.

એતે કિર દહરકાલેયેવ બહૂ મન્તે જાનિંસુ, તસ્મા તે બ્રાહ્મણા આચરિયટ્ઠાને ઠપયિંસુ. તે પચ્છા અમ્હેહિ પુત્તદારજટં છડ્ડેત્વા ન સક્કા ભવિસ્સતિ પબ્બજિતુન્તિ દહરકાલેયેવ પબ્બજિત્વા રમણીયાનિ સેનાસનાનિ પરિભુઞ્જન્તા વિચરિંસુ. કાલેન કાલં પન ‘‘કિં, ભો, મહાપુરિસો મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખન્તો’’તિ પુચ્છન્તિ. મનુસ્સા, ‘‘કુહિં તુમ્હે મહાપુરિસં પસ્સિસ્સથ, તીસુ પાસાદેસુ તિવિધનાટકમજ્ઝે દેવો વિય સમ્પત્તિં અનુભોતી’’તિ વદન્તિ. તે સુત્વા, ‘‘ન તાવ મહાપુરિસસ્સ ઞાણં પરિપાકં ગચ્છતી’’તિ અપ્પોસ્સુક્કા વિહરિંસુયેવ. કસ્મા પનેત્થ ભગવા, ‘‘બહુકારા ખો ઇમે પઞ્ચવગ્ગિયા’’તિ આહ? કિં ઉપકારકાનંયેવ એસ ધમ્મં દેસેતિ, અનુપકારકાનં ન દેસેતીતિ? નો ન દેસેતિ. પરિચયવસેન હેસ આળારઞ્ચેવ કાલામં ઉદકઞ્ચ રામપુત્તં ઓલોકેસિ. એતસ્મિં પન બુદ્ધક્ખેત્તે ઠપેત્વા અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞં પઠમં ધમ્મં સચ્છિકાતું સમત્થો નામ નત્થિ. કસ્મા? તથાવિધઉપનિસ્સયત્તા.

પુબ્બે કિર પુઞ્ઞકરણકાલે દ્વે ભાતરો અહેસું. તે એકતોવ સસ્સં અકંસુ. તત્થ જેટ્ઠકસ્સ ‘‘એકસ્મિં સસ્સે નવવારે અગ્ગસસ્સદાનં મયા દાતબ્બ’’ન્તિ અહોસિ. સો વપ્પકાલે બીજગ્ગં નામ દત્વા ગબ્ભકાલે કનિટ્ઠેન સદ્ધિં મન્તેસિ – ‘‘ગબ્ભકાલે ગબ્ભં ફાલેત્વા દસ્સામા’’તિ. કનિટ્ઠો ‘‘તરુણસસ્સં નાસેતુકામોસી’’તિ આહ. જેટ્ઠો કનિટ્ઠસ્સ અનનુવત્તનભાવં ઞત્વા ખેત્તં વિભજિત્વા અત્તનો કોટ્ઠાસતો ગબ્ભં ફાલેત્વા ખીરં નીહરિત્વા સપ્પિફાણિતેહિ યોજેત્વા અદાસિ, પુથુકકાલે પુથુકં કારેત્વા અદાસિ, લાયને લાયનગ્ગં વેણિકરણે વેણગ્ગં કલાપાદીસુ કલાપગ્ગં ખળગ્ગં ભણ્ડગ્ગં કોટ્ઠગ્ગન્તિ એવં એકસસ્સે નવવારે અગ્ગદાનં અદાસિ. કનિટ્ઠો પનસ્સ ઉદ્ધરિત્વા અદાસિ, તેસુ જેટ્ઠો અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરો જાતો, કનિટ્ઠો સુભદ્દપરિબ્બાજકો. ઇતિ એકસ્મિં સસ્સે નવન્નં અગ્ગદાનાનં દિન્નત્તા ઠપેત્વા થેરં અઞ્ઞો પઠમં ધમ્મં સચ્છિકાતું સમત્થો નામ નત્થિ. ‘‘બહુકારા ખો ઇમે પઞ્ચવગ્ગિયા’’તિ ઇદં પન ઉપકારાનુસ્સરણમત્તકેનેવ વુત્તં.

ઇસિપતને મિગદાયેતિ તસ્મિં કિર પદેસે અનુપ્પન્ને બુદ્ધે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધા ગન્ધમાદનપબ્બતે સત્તાહં નિરોધસમાપત્તિયા વીતિનામેત્વા નિરોધા વુટ્ઠાય નાગલતાદન્તકટ્ઠં ખાદિત્વા અનોતત્તદહે મુખં ધોવિત્વા પત્તચીવરમાદાય આકાસેન આગન્ત્વા નિપતન્તિ. તત્થ ચીવરં પારુપિત્વા નગરે પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચા ગમનકાલેપિ તતોયેવ ઉપ્પતિત્વા ગચ્છન્તિ. ઇતિ ઇસયો એત્થ નિપતન્તિ ઉપ્પતન્તિ ચાતિ તં ઠાનં **ઇસિપતનન્તિ** સઙ્ખં ગતં. મિગાનં પન અભયત્થાય દિન્નત્તા **મિગદાયો**તિ વુચ્ચતિ. તેન વુત્તં ‘‘ઇસિપતને મિગદાયે’’તિ.

૨૮૫. અન્તરા ચ ગયં અન્તરા ચ બોધિન્તિ ગયાય ચ બોધિસ્સ ચ વિવરે તિગાવુતન્તરે ઠાને. બોધિમણ્ડતો હિ ગયા તીણિ ગાવુતાનિ. બારાણસી અટ્ઠારસ યોજનાનિ. ઉપકો બોધિમણ્ડસ્સ ચ ગયાય ચ અન્તરે ભગવન્તં અદ્દસ. અન્તરાસદ્દેન પન યુત્તત્તા ઉપયોગવચનં કતં. ઈદિસેસુ ચ ઠાનેસુ અક્ખરચિન્તકા ‘‘અન્તરા ગામઞ્ચ નદિઞ્ચ યાતી’’તિ એવં એકમેવ અન્તરાસદ્દં પયુજ્જન્તિ. સો દુતિયપદેનપિ યોજેતબ્બો હોતિ . અયોજિયમાને ઉપયોગવચનં ન પાપુણાતિ. ઇધ પન યોજેત્વા એવ વુત્તોતિ. **અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્ન**ન્તિ અદ્ધાનસઙ્ખાતં મગ્ગં પટિપન્નં, દીઘમગ્ગપટિપન્નન્તિ અત્થો. અદ્ધાનમગ્ગગમનસમયસ્સ હિ વિભઙ્ગે ‘‘અદ્ધયોજનં ગચ્છિસ્સામીતિ

ભુઞ્જિતબ્બ''ન્તિઆદિવચનતો (પાચિ॰ ૨૧૮) અદ્ધયોજનમ્પિ અદ્ધાનમગ્ગો હોતિ. બોધિમણ્ડતો પન ગયા તિગાવુતં.

સબ્બાભિભૂતિ સબ્બં તેભૂમકધમ્મં અભિભવિત્વા ઠિતો. **સબ્બવિદૂ**તિ સબ્બં ચતુભૂમકધમ્મં અવેદિં અઞ્ઞાસિં. **સબ્બેસુ ધમ્મેસુ અનુપલિત્તો**તિ સબ્બેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ કિલેસલેપનેન અનુપલિત્તો. **સબ્બં જહો**તિ સબ્બં તેભૂમકધમ્મં જહિત્વા ઠિતો. **તણ્હક્ખયે વિમુત્તો**તિ તણ્હક્ખયે નિબ્બાને આરમ્મણતો વિમુત્તો. **સયં અભિઞ્ઞાયા**તિ સબ્બં ચતુભૂમકધમ્મં અત્તનાવ જાનિત્વા. **કમુદ્દિસેય્ય**ન્તિ કં અઞ્ઞં ''અયં મે આચરિયો''તિ ઉદ્દિસેય્યં.

ન મે આચરિયો અત્થીતિ લોકુત્તરધમ્મે મય્હં આચરિયો નામ નત્થિ. **નત્થિ મે પટિપુગ્ગલો**તિ મય્હં પટિભાગપુગ્ગલો નામ નત્થિ. **સમ્માસમ્બુદ્ધો**તિ સહેતુના નયેન ચત્તારિ સચ્ચાનિ સયં બુદ્ધો. **સીતિભૂતો**તિ સબ્બકિલેસગ્ગિનિબ્બાપનેન સીતિભૂતો. કિલેસાનંયેવ નિબ્બુતત્તા **નિબ્બુતો**. **કાસિનં પુર**ન્તિ કાસિરટ્ઠે નગરં. **આહઞ્છં અમતદુન્દુભિ**ન્તિ ધમ્મચક્કપટિલાભાય અમતભેરિં પહરિસ્સામીતિ ગચ્છામિ. **અરહસિ અનન્તજિનો**તિ અનન્તજિનોતિ ભવિતું યુત્તો. **હુપેય્ય પાવુસો**તિ, આવુસો, એવમ્પિ નામ ભવેય્ય. **પક્કામી**તિ વઙ્કહારજનપદં નામ અગમાસિ.

તત્થેકં મિગલુદ્દકગામકં નિસ્સાય વાસં કપ્પેસિ. જેટ્ઠકલુદ્દકો તં ઉપટ્ઠાસિ. તસ્મિઞ્ચ જનપદે ચણ્ડા મક્ખિકા હોન્તિ. અથ નં એકાય ચાટિયા વસાપેસું, મિગલુદ્દકો દૂરે મિગવં ગચ્છન્તો ''અમ્હાકં અરહન્તે મા પમજ્જી''તિ **છાવં** નામ ધીતરં આણાપેત્વા અગમાસિ સદ્ધિં પુત્તભાતુકેહિ. સા ચસ્સ ધીતા દસ્સનીયા હોતિ કોટ્ઠાસસમ્પન્ના. દુતિયદિવસે **ઉપકો** ઘરં આગતો તં દારિકં સબ્બં ઉપચારં કત્વા પરિવિસિતું ઉપગતં દિસ્વા રાગેન અભિભૂતો ભુઞ્જિતુમ્પિ અસક્કોન્તો ભાજનેન ભત્તં આદાય વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા ભત્તં એકમન્તે નિક્ખિપિત્વા સચે છાવં લભામિ, જીવામિ, નો ચે, મરામીતિ નિરાહારો સયિ. સત્તમે દિવસે માગવિકો આગન્ત્વા ધીતરં ઉપકસ્સ પવત્તિં પુચ્છિ. સા ''એકદિવસમેવ આગન્ત્વા પુન નાગતપુબ્બો''તિ આહ. માગવિકો આગતવેસેનેવ નં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિસ્સામીતિ તંખણંયેવ ગન્ત્વા ''કિં, ભન્તે, અપ્ફાસુક''ન્તિ પાદે પરામસન્તો પુચ્છિ. ઉપકો નિત્થુનન્તો પરિવત્તતિયેવ. સો ''વદથ ભન્તે, યં મયા સક્કા કાતું, તં સબ્બં કરિસ્સામી''તિ આહ. ઉપકો, ''સચે છાવં લભામિ, જીવામિ, નો ચે, ઇધેવ મરણં સેય્યો''તિ આહ. જાનાસિ પન, ભન્તે, કિઞ્ચિ સિપ્પન્તિ. ન જાનામીતિ. ન, ભન્તે, કિઞ્ચિ સિપ્પં અજાનન્તેન સક્કા ઘરાવાસં અધિટ્ઠાતુન્તિ.

સો આહ – ''નાહં કિઞ્ચિ સિપ્પં જાનામિ, અપિચ તુમ્હાકં મંસહારકો ભવિસ્સામિ, મંસઞ્ચ વિક્કીણિસ્સામી''તિ. માગવિકો, ''અમ્હાકમ્પિ એતદેવ રુચ્ચતી''તિ ઉત્તરસાટકં દત્વા ઘરં આનેત્વા ધીતરં અદાસિ. તેસં સંવાસમન્વાય પુત્તો વિજાયિ. **સુભદ્દો**તિસ્સ નામં અકંસુ. છાવા તસ્સ રોદનકાલે ''મંસહારકસ્સ પુત્ત, મિગલુદ્દકસ્સ પુત્ત મા રોદી''તિઆદીનિ વદમાના પુત્તતોસનગીતેન ઉપકં ઉપ્પણ્ડેસિ. ભદ્દે ત્વં મં અનાથોતિ મઞ્ઞસિ. અત્થિ મે **અનન્તજિનો** નામ સહાયો. તસ્સાહં સન્તિકે ગમિસ્સામીતિ આહ. છાવા એવમયં અટ્ટીયતીતિ ઞત્વા પુનપ્પુનં કથેતિ. સો એકદિવસં અનારોચેત્વાવ મજ્ઝિમદેસાભિમુખો પક્કામિ.

ભગવા ચ તેન સમયેન સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને મહાવિહારે. અથ ખો ભગવા પટિકચ્ચેવ ભિક્ખૂ આણાપેસિ – ''યો, ભિક્ખવે, 'અનન્તજિનો'તિ પુચ્છમાનો આગચ્છતિ, તસ્સ મં દસ્સેય્યાથા''તિ. ઉપકોપિ ખો ''કુહિં અનન્તજિનો વસતી''તિ પુચ્છન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં આગન્ત્વા વિહારમજ્ઝે ઠત્વા કુહિં અનન્તજિનોતિ

પુચ્છિ. તં ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકં નયિંસુ. સો ભગવન્તં દિસ્વા – ''સઞ્જાનાથ મં ભગવા''તિ આહ. આમ, ઉપક, સઞ્જાનામિ, કુહિં પન ત્વં વસિત્થાતિ. વઙ્કહારજનપદે, ભન્તેતિ. ઉપક, મહલ્લકોસિ જાતો પબ્બજિતું સક્ખિસ્સસીતિ. પબ્બજિસ્સામિ, ભન્તેતિ. ભગવા પબ્બાજેત્વા તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો કમ્મટ્ઠાને કમ્મં કરોન્તો અનાગામિફલે પતિટ્ઠાય કાલં કત્વા અવિહેસુ નિબ્બત્તો. નિબ્બત્તક્ખણેયેવ અરહત્તં પાપુણીતિ. અવિહેસુ નિબ્બત્તમત્તા હિ સત્ત જના અરહત્તં પાપુણિંસુ, તેસં સો અઞ્ઞતરો.

વુત્તઞ્હેતં –

''અવિહં ઉપપન્નાસે, વિમુત્તા સત્ત ભિક્ખવો;
રાગદોસપરિક્ખીણા, તિણ્ણા લોકે વિસત્તિકં.

ઉપકો પલગણ્ડો ચ, પુક્કુસાતિ ચ તે તયો;
ભદ્દિયો ખણ્ડદેવો ચ, બહુરગ્ગિ ચ સઙ્ગિયો;
તે હિત્વા માનુસં દેહં, દિબ્બયોગં ઉપજ્ઝગુ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૦૫);

૨૮૬. **સણ્ઠપેસુ**ન્તિ કતિકં અકંસુ. **બાહુલ્લિકો**તિ ચીવરબાહુલ્લાદીનં અત્થાય પટિપન્નો. **પધાનવિબ્ભન્તો**તિ પધાનતો વિબ્ભન્તો ભટ્ઠો પરિહીનો. **આવત્તો બાહુલ્લાયા**તિ ચીવરાદીનં બહુલભાવત્થાય આવત્તો. **અપિચ ખો આસનં ઠપેતબ્બ**ન્તિ અપિચ ખો પનસ્સ ઉચ્ચકુલે નિબ્બત્તસ્સ આસનમત્તં ઠપેતબ્બન્તિ વદિંસુ. **નાસક્ખિંસૂ**તિ બુદ્ધાનુભાવેન બુદ્ધતેજસા અભિભૂતા અત્તનો કતિકાય ઠાતું નાસક્ખિંસુ. **નામેન ચ આવુસોવાદેન ચ સમુદાચરન્તી**તિ ગોતમાતિ, આવુસોતિ ચ વદન્તિ. આવુસો ગોતમ, મયં ઉરુવેલાયં પધાનકાલે તુય્હં પત્તચીવરં ગહેત્વા વિચરિમ્હા, મુખોદકં દન્તકટ્ઠં અદમ્હા, વુત્થપરિવેણં સમ્મજ્જિમ્હા, પચ્છા કો તે વત્તપ્પટિપત્તિમકાસિ, કચ્ચિ અમ્હેસુ પક્કન્તેસુ ન ચિન્તયિત્થાતિ એવરૂપિં કથં કથેન્તીતિ અત્થો. **ઇરિયાયા**તિ દુક્કરઇરિયાય. **પટિપદાયા**તિ દુક્કરપટિપત્તિયા. **દુક્કરકારિકાયા**તિ પસતપસત-મુગ્ગયૂસાદિઆહરકરણાદિના દુક્કરકરણેન. **અભિજાનાથ મે નો**તિ અભિજાનાથ નુ મમ. **એવરૂપં પભાવિતમેત**ન્તિ એતં એવરૂપં વાક્યભેદન્તિ અત્થો. અપિ નુ અહં ઉરુવેલાય પધાને તુમ્હાકં સઙ્ગણ્હનત્થં અનુક્કણ્ઠનત્થં રત્તિં વા દિવા વા આગન્ત્વા, – ''આવુસો, મા વિતક્કયિત્થ, મય્હં ઓભાસો વા નિમિત્તં વા પઞ્ઞાયતી''તિ એવરૂપં કઞ્ચિ વચનભેદં અકાસિન્તિ અધિપ્પાયો. તે એકપદેનેવ સતિં લભિત્વા ઉપ્પન્નગારવા, ''હન્દ અદ્ધા એસ બુદ્ધો જાતો''તિ સદ્દહિત્વા **નો હેતં, ભન્તે**તિ આહંસુ. **અસક્ખિં ખો અહં, ભિક્ખવે, પઞ્ચવગ્ગિયે ભિક્ખૂ સઞ્ઞાપેતુ**ન્તિ અહં , ભિક્ખવે, પઞ્ચવગ્ગિયે ભિક્ખૂ બુદ્ધો અહન્તિ જાનાપેતું અસક્ખિં. તદા પન ભગવા ઉપોસથદિવસેયેવ આગચ્છિ. અત્તનો બુદ્ધભાવં જાનાપેત્વા કોણ્ડઞ્ઞત્થેરં કાયસક્ખિં કત્વા ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તં કથેસિ. સુત્તપરિયોસાને થેરો અટ્ઠારસહિ બ્રહ્મકોટીહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. સૂરિયે ધરમાનેયેવ દેસના નિટ્ઠાસિ. ભગવા તત્થેવ વસ્સં ઉપગચ્છિ.

દ્વેપિ સુદં, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ ઓવદામીતિઆદિ પાટિપદદિવસતો પટ્ઠાય પિણ્ડપાતત્થાયપિ ગામં અપ્પવિસનદીપનત્થં વુત્તં. તેસઞ્હિ ભિક્ખૂનં કમ્મટ્ઠાનેસુ ઉપ્પન્નમલવિસોધનત્થં ભગવા અન્તોવિહારેયેવ અહોસિ. ઉપ્પન્ને ઉપ્પન્ને કમ્મટ્ઠાનમલે તેપિ ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકં ગન્ત્વા પુચ્છન્તિ. ભગવાપિ તેસં નિસિન્નટ્ઠાનં ગન્ત્વા મલં વિનોદેતિ. અથ નેસં ભગવતા એવં નીહટભત્તેન ઓવદિયમાનાનં વપ્પત્થેરો પાટિપદદિવસે સોતાપન્નો અહોસિ. ભદ્દિયત્થેરો દુતિયાયં, મહાનામત્થેરો તતિયાયં, અસ્સજિત્થેરો ચતુત્થિયં. પક્ખસ્સ પન પઞ્ચમિયં સબ્બેવ

તે એકતો સન્નિપાતેત્વા અનત્તલક્ખણસુત્તં કથેસિ, સુત્તપરિયોસાને સબ્બેપિ અરહત્તફલે પતિટ્ઠહિંસુ. તેનાહ – ‘‘અથ ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચવગ્ગિયા ભિક્ખૂ મયા એવં ઓવદિયમાના…પે॰… અનુત્તરં યોગક્ખેમં નિબ્બાનં અજ્ઝગમંસુ…પે॰… નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. એત્તકં કથામગ્ગં ભગવા યં પુબ્બે અવચ – ‘‘તુમ્હેપિ મમઞ્ચેવ પઞ્ચવગ્ગિયાનઞ્ચ મગ્ગં આરુળ્હા, અરિયપરિયેસના તુમ્હાકં પરિયેસના’’તિ ઇમં એકમેવ અનુસન્ધિં દસ્સેન્તો આહરિ.

૨૮૭. ઇદાનિ યસ્મા ન અગારિયાનંયેવ પઞ્ચકામગુણપરિયેસના હોતિ, અનગારિયાનમ્પિ ચત્તારો પચ્ચયે અપ્પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જન્તાનં પઞ્ચકામગુણવસેન અનરિયપરિયેસના હોતિ, તસ્મા તં દસ્સેતું **પઞ્ચિમે, ભિક્ખવે, કામગુણા**તિઆદિમાહ. તત્થ નવરત્તેસુ પત્તચીવરાદીસુ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપાતિઆદયો ચત્તારો કામગુણા લબ્ભન્તિ. રસો પનેત્થ પરિભોગરસો હોતિ. મનુઞ્ઞે પિણ્ડપાતે ભેસજ્જે ચ પઞ્ચપિ લબ્ભન્તિ. સેનાસનમ્હિ ચીવરે વિય ચત્તારો. રસો પન એત્થાપિ પરિભોગરસોવ. **યે હિ કેચિ, ભિક્ખવે**તિ કસ્મા આરભિ? એવં પઞ્ચ કામગુણે દસ્સેત્વા ઇદાનિ યે એવં વદેય્યું, ‘‘પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય અનરિયપરિયેસના નામ કુતો, અરિયપરિયેસનાવ પબ્બજિતાન’’ન્તિ, તેસં પટિસેધનત્થાય ‘‘પબ્બજિતાનમ્પિ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ અપ્પચ્ચવેક્ખણપરિભોગો અનરિયપરિયેસના એવા’’તિ દસ્સેતું ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **ગધિતા**તિ તણ્હાગેધેન ગધિતા. **મુચ્છિતા**તિ તણ્હામુચ્છાય મુચ્છિતા . **અજ્ઝોપન્ના**તિ તણ્હાય અજ્ઝોગાળ્હા. **અનાદીનવદસ્સાવિનો**તિ આદીનવં અપસ્સન્તા. **અનિસ્સરણપઞ્ઞા**તિ નિસ્સરણં વુચ્ચતિ પચ્ચવેક્ખણઞાણં. તે તેન વિરહિતા.

ઇદાનિ તસ્સત્થસ્સ સાધકં ઉપમં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્રેવં ઓપમ્મસંસન્દનં વેદિતબ્બં – આરઞ્ઞકમગો વિય હિ સમણબ્રાહ્મણા, લુદ્દકેન અરઞ્ઞે ઠપિતપાસો વિય ચત્તારો પચ્ચયા, તસ્સ લુદ્દસ્સ પાસરાસિં અજ્ઝોત્થરિત્વા સયનકાલો વિય તેસં ચત્તારો પચ્ચયે અપ્પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભોગકાલો. લુદ્દકે આગચ્છન્તે મગસ્સ યેન કામં અગમનકાલો વિય સમણબ્રાહ્મણાનં મારસ્સ યથાકામકરણીયકાલો, મારવસં ઉપગતભાવોતિ અત્થો. મગસ્સ પન અબદ્ધસ્સ પાસરાસિં અધિસયિતકાલો વિય સમણબ્રાહ્મણાનં ચતૂસુ પચ્ચયેસુ પચ્ચવેક્ખણપરિભોગો, લુદ્દકે આગચ્છન્તે મગસ્સ યેન કામં ગમનં વિય સમણબ્રાહ્મણાનં મારવસં અનુપગમનં વેદિતબ્બં. **વિસ્સત્થો**તિ નિબ્ભયો નિરાસઙ્કો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

પાસરાસિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અરિયપરિયેસનાતિપિ એતસ્સેવ નામં.

૭. ચૂળહત્થિપદોપમસુત્તવણ્ણના

૨૮૮. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળહત્થિપદોપમસુત્તં. તત્થ **સબ્બસેતેન વળવાભિરથેના**તિ, ‘‘સેતા સુદં અસ્સા યુત્તા હોન્તિ સેતાલઙ્કારા. સેતો રથો સેતાલઙ્કારો સેતપરિવારો, સેતા રસ્મિયો, સેતા પતોદલટ્ઠિ, સેતં છત્તં, સેતં ઉણ્હીસં, સેતાનિ વત્થાનિ, સેતા ઉપાહના, સેતાય સુદં વાલબીજનિયા બીજિયતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪) એવં વુત્તેન સકલસેતેન ચતૂહિ વળવાહિ યુત્તરથેન.

રથો ચ નામેસો દુવિધો હોતિ – યોધરથો, અલઙ્કારરથોતિ. તત્થ યોધરથો ચતુરસ્સસણ્ઠાનો હોતિ નાતિમહા, દ્વિન્નં તિણ્ણં વા જનાનં ગહણસમત્થો. અલઙ્કારરથો મહા હોતિ, દીઘતો દીઘો, પુથુલતો પુથુલો. તત્થ છત્તગ્ગાહકો વાલબીજનિગ્ગાહકો તાલવણ્ટગ્ગાહકોતિ એવં અટ્ઠ વા દસ વા સુખેન ઠાતું વા નિસીદિતું વા નિપજ્જિતું વા સક્કોન્તિ, અયમ્પિ અલઙ્કારરથોયેવ. સો સબ્બો સચક્કપઞ્જરકુબ્બરો રજતપરિક્ખિત્તો અહોસિ. વળવા પકતિયા સેતવણ્ણાવ. પસાધનમ્પિ તાદિસં રજતમયં અહોસિ. રસ્મિયોપિ રજતપનાળિ સુપરિક્ખિત્તા. પતોદલટ્ઠિપિ રજતપરિક્ખિત્તા. બ્રાહ્મણોપિ સેતવત્થં નિવાસેત્વા સેતંયેવ ઉત્તરાસઙ્ગમકાસિ, સેતવિલેપનં વિલિમ્પિ, સેતમાલં પિલન્ધિ, દસસુ અઙ્ગુલીસુ અઙ્ગુલિમુદ્દિકા, કણ્ણેસુ કુણ્ડલાનીતિ એવમાદિઅલઙ્કારોપિસ્સ રજતમયોવ અહોસિ. પરિવારબ્રાહ્મણાપિસ્સ દસસહસ્સમત્તા તથેવ સેતવત્થવિલેપનમાલાલઙ્કારા અહેસું. તેન વુત્તં ‘‘સબ્બસેતેન વળવાભિરથેના’’તિ.

સાવત્થિયા નિય્યાતીતિ સો કિર છન્નં છન્નં માસાનં એકવારં નગરં પદક્ખિણં કરોતિ. ઇતો એત્તકેહિ દિવસેહિ નગરં પદક્ખિણં કરિસ્સતીતિ પુરેતરમેવ ઘોસના કરીયતિ; તં સુત્વા યે નગરતો ન પક્કન્તા, તે ન પક્કમન્તિ. યે પક્કન્તા, તેપિ, ‘‘પુઞ્ઞવતો સિરિસમ્પત્તિં પસ્સિસ્સામા’’તિ આગચ્છન્તિ. યં દિવસં બ્રાહ્મણો નગરં અનુવિચરતિ, તદા પાતોવ નગરવીથિયો સમ્મજ્જિત્વા વાલિકં ઓકિરિત્વા લાજપઞ્ચમેહિ પુપ્ફેહિ અભિપ્પકિરિત્વા પુણ્ણઘટે ઠપેત્વા કદલિયો ચ ધજે ચ ઉસ્સાપેત્વા સકલનગરં ધૂપિતવાસિતં કરોન્તિ. બ્રાહ્મણો પાતોવ સીસં ન્હાયિત્વા પુરેભત્તં ભુઞ્જિત્વા વુત્તનયેનેવ સેતવત્થાદીહિ અત્તાનં અલઙ્કરિત્વા પાસાદા ઓરુય્હ રથં અભિરુહતિ. અથ નં તે બ્રાહ્મણા સબ્બસેતવત્થવિલેપનમાલાલઙ્કારા સેતચ્છત્તાનિ ગહેત્વા પરિવારેન્તિ; તતો મહાજનસ્સ સન્નિપાતનત્થં પઠમંયેવ તરુણદારકાનં ફલાફલાનિ વિકિરિત્વા તદનન્તરં માસકરૂપાનિ; તદનન્તરં કહાપણે વિકિરન્તિ; મહાજના સન્નિપતન્તિ. ઉક્કુટ્ઠિયો ચેવ ચેલુક્ખેપા ચ પવત્તન્તિ. અથ બ્રાહ્મણો મઙ્ગલિકસોવત્થિકાદીસુ મઙ્ગલાનિ ચેવ સુવત્થિયો ચ કરોન્તેસુ મહાસમ્પત્તિયા નગરં અનુવિચરતિ. પુઞ્ઞવન્તા મનુસ્સા એકભૂમકાદિપાસાદે આરુય્હ સુકપત્તસદિસાનિ વાતપાનકવાટાનિ વિવરિત્વા ઓલોકેન્તિ. બ્રાહ્મણોપિ અત્તનો યસસિરિસમ્પત્તિયા નગરં અજ્ઝોત્થરન્તો વિય દક્ખિણદ્વારાભિમુખો હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘સાવત્થિયા નિય્યાતી’’તિ.

દિવા દિવસ્સાતિ દિવસસ્સ દિવા, મજ્ઝન્હકાલેતિ અત્થો. **પિલોતિકં પરિબ્બાજકન્તિ પિલોતિકા**તિ એવં ઇત્થિલિઙ્ગવોહારવસેન લદ્ધનામં પરિબ્બાજકં. સો કિર પરિબ્બાજકો દહરો પઠમવયે ઠિતો સુવણ્ણવણ્ણો બુદ્ધુપટ્ઠાકો, પાતોવ તથાગતસ્સ ચેવ મહાથેરાનઞ્ચ ઉપટ્ઠાનં કત્વા તિદણ્ડકુણ્ડિકાદિપરિક્ખારં આદાય જેતવના નિક્ખમિત્વા નગરાભિમુખો પાયાસિ. તં એસ દૂરતોવ આગચ્છન્તં અદ્દસ. **એતદવોચા**તિ અનુક્કમેન સન્તિકં આગતં સઞ્જાનિત્વા એતં, ‘‘હન્દ કુતો નુ ભવં વચ્છાયનો આગચ્છતી’’તિ ગોત્તં કિત્તેન્તો વચનં અવોચ. **પણ્ડિતો મઞ્ઞે**તિ ભવં વચ્છાયનો સમણં ગોતમં પણ્ડિતોતિ મઞ્ઞતિ, ઉદાહુ નોતિ અયમેત્થ અત્થો.

કો ચાહં, ભોતિ, ભો, સમણસ્સ ગોતમસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં જાનને અહં કો નામ? **કો ચ સમણસ્સ ગોતમસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં જાનિસ્સામી**તિ કુતો ચાહં સમણસ્સ ગોતમસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં જાનિસ્સામિ, કેન કારણેન જાનિસ્સામીતિ? એવં સબ્બથાપિ અત્તનો અજાનનભાવં દીપેતિ . **સોપિ નૂનસ્સ તાદિસોવા**તિ યો સમણસ્સ ગોતમસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં જાનેય્ય, સોપિ નૂન દસ પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો તાદિસો બુદ્ધોયેવ ભવેય્ય. સિનેરું વા હિમવન્તં વા પથવિં વા આકાસં વા પમેતુકામેન તપ્પમાણોવ દણ્ડો વા રજ્જુ વા લદ્ધું વટ્ટતિ. સમણસ્સ ગોતમસ્સ પઞ્ઞં જાનન્તેનપિ તસ્સ ઞાણસદિસમેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં લદ્ધું વટ્ટતીતિ દીપેતિ. આદરવસેન પનેત્થ આમેડિતં કતં. **ઉળારાયા**તિ ઉત્તરાય સેટ્ઠાય. **કો ચાહં, ભો**તિ, ભો, અહં સમણસ્સ ગોતમસ્સ

પસંસને કો નામ? **કો ચ સમણં ગોતમં પસંસિસ્સામી**તિ કેન કારણેન પસંસિસ્સામિ? **પસત્થપસત્થો**તિ સબ્બગુણાનં ઉત્તરિતરેહિ સબ્બલોકપસત્થેહિ અત્તનો ગુણેહેવ પસત્થો, ન તસ્સ અઞ્ઞેહિ પસંસનકિચ્ચં અત્થિ. યથા હિ ચમ્પકપુપ્ફં વા નીલુપ્પલં વા પદુમં વા લોહિતચન્દનં વા અત્તનો વણ્ણગન્ધસિરિયાવ પાસાદિકઞ્ચેવ સુગન્ધઞ્ચ, ન તસ્સ આગન્તુકેહિ વણ્ણગન્ધેહિ થોમનકિચ્ચં અત્થિ. યથા ચ મણિરતનં વા ચન્દમણ્ડલં વા અત્તનો આલોકેનેવ ઓભાસતિ, ન તસ્સ અઞ્ઞેન ઓભાસનકિચ્ચં અત્થિ. એવં સમણો ગોતમો સબ્બલોકપસત્થેહિ અત્તનો ગુણેહેવ પસત્થો થોમિતો સબ્બલોકસ્સ સેટ્ઠતં પાપિતો, ન તસ્સ અઞ્ઞેન પસંસનકિચ્ચં અત્થિ. પસત્થેહિ વા પસત્થોતિપિ પસત્થપસત્થો.

કે પસત્થા નામ? રાજા પસેનદિ કોસલો કાસિકોસલવાસિકેહિ પસત્થો, બિમ્બિસારો અઙ્ગમગધવાસીહિ. વેસાલિકા લિચ્છવી વજ્જિરટ્ઠવાસીહિ પસત્થા. પાવેય્યકા મલ્લા, કોસિનારકા મલ્લા, અઞ્ઞેપિ તે તે ખત્તિયા તેહિ તેહિ જાનપદેહિ પસત્થા. ચઙ્કીઆદયો બ્રાહ્મણા બ્રાહ્મણગણેહિ, અનાથપિણ્ડિકાદયો ઉપાસકા અનેકસતેહિ ઉપાસકગણેહિ, વિસાખાદયો ઉપાસિકા અનેકસતાહિ ઉપાસિકાહિ, સકુલુદાયિઆદયો પરિબ્બાજકા અનેકેહિ પરિબ્બાજકસતેહિ, ઉપ્પલવણ્ણાથેરિઆદિકા મહાસાવિકા અનેકેહિ ભિક્ખુનિસતેહિ, સારિપુત્તત્થેરાદયો મહાસાવકા અનેકસતેહિ ભિક્ખૂહિ, સક્કાદયો દેવા અનેકસહસ્સેહિ દેવેહિ, મહાબ્રહ્માદયો બ્રહ્માનો અનેકસહસ્સેહિ બ્રહ્મેહિ પસત્થા. તે સબ્બેપિ દસબલં થોમેન્તિ વણ્ણેન્તિ, પસંસન્તીતિ ભગવા ''પસત્થપસત્થો''તિ વુચ્ચતિ.

અત્થવસન્તિ અત્થાનિસંસં. અથસ્સ પરિબ્બાજકો અત્તનો પસાદકારણં આચિક્ખન્તો **સેય્યથાપિ, ભો, કુસલો નાગવનિકો**તિઆદિમાહ. તત્થ **નાગવનિકો**તિ નાગવનવાસિકો અનુગ્ગહિતસિપ્પો પુરિસો. પરતો પન ઉગ્ગહિતસિપ્પો પુરિસો નાગવનિકોતિ આગતો. **ચત્તારિ પદાની**તિ ચત્તારિ ઞાણપદાનિ ઞાણવલઞ્જાનિ, ઞાણેન અક્કન્તટ્ઠાનાનીતિ અત્થો.

૨૮૯. **ખત્તિયપણ્ડિતે**તિઆદીસુ **પણ્ડિતે**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતે. **નિપુણે**તિ સણ્હે સુખુમબુદ્ધિનો, સુખુમઅત્થન્તરપટિવિજ્ઝનસમત્થે. **કતપરપ્પવાદે**તિ વિઞ્ઞાતપરપ્પવાદે ચેવ પરેહિ સદ્ધિં કતવાદપરિચયે ચ. **વાલવેધિરૂપે**તિ વાલવેધિધનુગ્ગહસદિસે. **તે ભિન્દન્તા મઞ્ઞે ચરન્તી**તિ વાલવેધિ વિય વાલં સુખુમાનિપિ પરેસં દિટ્ઠિગતાનિ અત્તનો પઞ્ઞાગતેન ભિન્દન્તા વિય ચરન્તીતિ અત્થો. **પઞ્હં અભિસઙ્ખરોન્તી**તિ દુપદમ્પિ તિપદમ્પિ ચતુપ્પદમ્પિ પઞ્હં કરોન્તિ. **વાદં આરોપેસ્સામા**તિ દોસં આરોપેસ્સામ. **ન ચેવ સમણં ગોતમં પઞ્હં પુચ્છન્તી**તિ; કસ્મા ન પુચ્છન્તિ? ભગવા કિર પરિસમજ્ઝે ધમ્મં દેસેન્તો પરિસાય અજ્ઝાસયં ઓલોકેતિ, તતો પસ્સતિ – ''ઇમે ખત્તિયપણ્ડિતા ગુળ્હં રહસ્સં પઞ્હં ઓવટ્ટિકસારં કત્વા આગતા''તિ. સો તેહિ અપુટ્ઠોયેવ એવરૂપે પઞ્હે પુચ્છાય એત્તકા દોસા, વિસ્સજ્જને એત્તકા, અત્થે પદે અક્ખરે એત્તકાતિ ઇમે પઞ્હે પુચ્છન્તો એવં પુચ્છેય્ય, વિસ્સજ્જેન્તો એવં વિસ્સજ્જેય્યાતિ, ઇતિ ઓવટ્ટિકસારં કત્વા આનીતે પઞ્હે ધમ્મકથાય અન્તરે પક્ખિપિત્વા વિદ્ધંસેતિ. ખત્તિયપણ્ડિતા ''સેય્યો વત નો, યે મયં ઇમે પઞ્હે ન પુચ્છિમ્હા, સચે હિ મયં પુચ્છેય્યામ, અપ્પતિટ્ઠેવ નો કત્વા સમણો ગોતમો ખિપેય્યા''તિ અત્તમના ભવન્તિ.

અપિચ બુદ્ધા નામ ધમ્મં દેસેન્તા પરિસં મેત્તાય ફરન્તિ, મેત્તાફરણેન દસબલે મહાજનસ્સ ચિત્તં પસીદતિ, બુદ્ધા ચ નામ રૂપગ્ગપ્પત્તા હોન્તિ દસ્સનસમ્પન્ના મધુરસ્સરા મુદુજિવ્હા સુફુસિતદન્તાવરણા અમતેન હદયં સિઞ્ચન્તા વિય ધમ્મં કથેન્તિ. તત્ર નેસં મેત્તાફરણેન પસન્નચિત્તાનં એવં હોતિ – ''એવરૂપં અદ્વેજ્ઝકથં અમોઘકથં

નિય્યાનિકકથં કથેન્તેન ભગવતા સદ્ધિં ન સક્ખિસ્સામ પચ્ચનીકગ્ગાહં ગણ્હિતુ''ન્તિ અત્તનો પસન્નભાવેનેવ ન પુચ્છન્તિ.

અઞ્ઞદત્થૂતિ એકંસેન. **સાવકા સમ્પજ્જન્તી**તિ સરણગમનવસેન સાવકા હોન્તિ. **તદનુત્તરન્તિ** તં અનુત્તરં. **બ્રહ્મચરિયપરિયોસાન**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનભૂતં અરહત્તફલં, તદત્થાય હિ તે પબ્બજન્તિ. **મનં વત, ભો, અનસ્સામા**તિ, ભો, સચે મયં ન ઉપસઙ્કમેય્યામ, ઇમિના થોકેન અનુપસઙ્કમનમત્તેન અપચિરુપાસનમત્તેનેવ નટ્ઠા ભવેય્યામ. ઉપસઙ્કમનમત્તકેન પનમ્હા ન નટ્ઠાતિ અત્થો. દુતિયપદં પુરિમસ્સેવ વેવચનં. **અસ્સમણાવ સમાના**તિઆદીસુ પાપાનં અસમિતત્તા **અસ્સમણાવ**. અબાહિતત્તા ચ પન **અબ્રાહ્મણાવ**. કિલેસારીનં અહતત્તા **અનરહન્તો**યેવ સમાનાતિ અત્થો.

૨૯૦. ઉદાનં ઉદાનેસીતિ ઉદાહારં ઉદાહરિ. યથા હિ યં તેલં માનં ગહેતું ન સક્કોતિ, વિસ્સન્દિત્વા ગચ્છતિ, તં અવસેકોતિ વુચ્ચતિ, યઞ્ચ જલં તળાકં ગહેતું ન સક્કોતિ, અજ્ઝોત્થરિત્વા ગચ્છતિ, તં ઓઘોતિ વુચ્ચતિ. એવમેવ યં પીતિમયં વચનં હદયં ગહેતું ન સક્કોતિ, અધિકં હુત્વા અન્તો અસણ્ઠહિત્વા બહિ નિક્ખમતિ, તં **ઉદાન**ન્તિ વુચ્ચતિ. એવરૂપં પીતિમયં વચનં નિચ્છારેસીતિ અત્થો. **હત્થિપદોપમો**તિ હત્થિપદં ઉપમા અસ્સ ધમ્મસ્સાતિ હત્થિપદોપમો. સો ન એત્તાવતા વિત્થારેન પરિપૂરો હોતીતિ દસ્સેતિ. **નાગવનિકો**તિ ઉગ્ગહિતહત્થિસિપ્પો હત્થિવનચારિકો. અથ કસ્મા ઇધ કુસલોતિ ન વુત્તોતિ? પરતો ''યો હોતિ કુસલો''તિ વિભાગદસ્સનતો. યો હિ કોચિ પવિસતિ, યો પન કુસલો હોતિ, સો નેવ તાવ નિટ્ઠં ગચ્છતિ. તસ્મા ઇધ કુસલોતિ અવત્વા પરતો વુત્તો.

૨૯૧. વામનિકાતિ રસ્સા આયામતોપિ ન દીઘા મહાકુચ્છિહત્થિનિયો. **ઉચ્ચા ચ નિસેવિત**ન્તિ સત્તટ્ઠરતનુબ્બેધે વટરુક્ખાદીનં ખન્ધપ્પદેસે ઘંસિતટ્ઠાનં. **ઉચ્ચા કાળારિકા**તિ ઉચ્ચા ચ યટ્ઠિસદિસપાદા હુત્વા, કાળારિકા ચ દન્તાનં કળારતાય. તાસં કિર એકો દન્તો ઉન્નતો હોતિ, એકો ઓનતો. ઉભોપિ ચ વિરળા હોન્તિ, ન આસન્ના. **ઉચ્ચા ચ દન્તેહિ આરઞ્જિતાની**તિ સત્તટ્ઠરતનુબ્બેધે વટરુક્ખાદીનં ખન્ધપ્પદેસે ફરસુના પહતટ્ઠાનં વિય દાઠાહિ છિન્નટ્ઠાનં. **ઉચ્ચા કણેરુકા નામા**તિ ઉચ્ચા ચ યટ્ઠિસદિસદીઘપાદા હુત્વા, કણેરુકા ચ દન્તાનં કણેરુતાય, તા કિર મકુળદાઠા હોન્તિ. તસ્મા કણેરુકાતિ વુચ્ચન્તિ. **સો નિટ્ઠં ગચ્છતી**તિ સો નાગવનિકો યસ્સ વતાહં નાગસ્સ અનુપદં આગતો, અયમેવ સો, ન અઞ્ઞો. યઞ્હિ અહં પઠમં પદં દિસ્વા વામનિકાનં પદં ઇદં ભવિસ્સતીતિ નિટ્ઠં ન ગતો, યમ્પિ તતો ઓરભાગે દિસ્વા કાળારિકાનં ભવિસ્સતિ, કણેરુકાનં ભવિસ્સતીતિ નિટ્ઠં ન ગતો, સબ્બં તં ઇમસ્સેવ મહાહત્થિનો પદન્તિ મહાહત્થિં દિસ્વાવ નિટ્ઠં ગચ્છતિ.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – નાગવનં વિય હિ આદિતો પટ્ઠાય યાવ નીવરણપ્પહાના ધમ્મદેસના વેદિતબ્બા. કુસલો નાગવનિકો વિય યોગાવચરો; મહાનાગો વિય સમ્માસમ્બુદ્ધો; મહન્તં હત્થિપદં વિય ઝાનાભિઞ્ઞા. નાગવનિકસ્સ તત્થ તત્થ હત્થિપદં દિસ્વાપિ વામનિકાનં પદં ભવિસ્સતિ, કાળારિકાનં કણેરુકાનં પદં ભવિસ્સતીતિ અનિટ્ઠઙ્ગતભાવો વિય યોગિનો, ઇમા ઝાનાભિઞ્ઞા નામ બાહિરકપરિબ્બાજકાનમ્પિ સન્તીતિ અનિટ્ઠઙ્ગતભાવો. નાગવનિકસ્સ, તત્થ તત્થ મયા દિટ્ઠં પદં ઇમસ્સેવ મહાહત્થિનો, ન અઞ્ઞસ્સાતિ મહાહત્થિં દિસ્વા નિટ્ઠઙ્ગમનં વિય અરિયસાવકસ્સ અરહત્તં પત્વાવ નિટ્ઠઙ્ગમનં. ઇદઞ્ચ પન ઓપમ્મસંસન્દનં મત્થકે ઠત્વાપિ કાતું વટ્ટતિ. ઇમસ્મિમ્પિ ઠાને વટ્ટતિયેવ. અનુક્કમાગતં પન પાળિપદં ગહેત્વા ઇધેવ કતં. તત્થ **ઇધા**તિ દેસાપદેસે નિપાતો. સ્વાયં કત્થચિ લોકં ઉપાદાય વુચ્ચતિ. યથાહ – ''ઇધ તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી''તિ (દી॰

નિ॰ ૧.૨૭૯). કત્થચિ સાસનં. યથાહ – ‘‘ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). કત્થચિ ઓકાસં. યથાહ –

‘‘ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સ, દેવભૂતસ્સ મે સતો;
પુનરાયુ ચ મે લદ્ધો, એવં જાનાહિ મારિસા’’તિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૬૯; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦);

કત્થચિ પદપૂરણમત્તમેવ. યથાહ – ‘‘ઇધાહં, ભિક્ખવે, ભુત્તાવી અસ્સં પવારિતો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦). ઇધ પન લોકં ઉપાદાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. ઇદં વુત્તં હોતિ ‘‘બ્રાહ્મણ ઇમસ્મિં લોકે તથાગતો ઉપ્પજ્જતિ અરહં…પે॰… બુદ્ધો ભગવા’’તિ.

તત્થ **તથાગત**સદ્દો મૂલપરિયાયે, અરહન્તિઆદયો વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતા. **લોકે ઉપ્પજ્જતી**તિ એત્થ પન **લોકો**તિ ઓકાસલોકો સત્તલોકો સઙ્ખારલોકોતિ તિવિધો. ઇધ પન સત્તલોકો અધિપ્પેતો. સત્તલોકે ઉપ્પજ્જમાનોપિ ચ તથાગતો ન દેવલોકે, ન બ્રહ્મલોકે, મનુસ્સલોકેયેવ ઉપ્પજ્જતિ. મનુસ્સલોકેપિ ન અઞ્ઞસ્મિં ચક્કવાળે, ઇમસ્મિંયેવ ચક્કવાળે. તત્રાપિ ન સબ્બટ્ઠાનેસુ, ‘‘પુરત્થિમાય દિસાય **ગજઙ્ગલં** નામ નિગમો. તસ્સાપરેન મહાસાલો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. પુરત્થિમદક્ખિણાય દિસાય **સલ્લવતી** નામ નદી, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. દક્ખિણાય દિસાય **સેતકણ્ણિકં** નામ નિગમો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. પચ્છિમાય દિસાય થૂણં નામ બ્રાહ્મણગામો , તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે. ઉત્તરાય દિસાય **ઉસિરદ્ધજો** નામ પબ્બતો, તતો પરા પચ્ચન્તિમા જનપદા, ઓરતો મજ્ઝે’’તિ (મહાવ॰ ૨૫૯) એવં પરિચ્છિન્ને આયામતો તિયોજનસતે વિત્થારતો અડ્ઢતેય્યયોજનસતે પરિક્ખેપતો નવયોજનસતે મજ્ઝિમપદેસે ઉપ્પજ્જતિ. ન કેવલઞ્ચ તથાગતોવ, પચ્ચેકબુદ્ધા અગ્ગસાવકા અસીતિ મહાથેરા બુદ્ધમાતા બુદ્ધપિતા ચક્કવત્તી રાજા અઞ્ઞે ચ સારપ્પત્તા બ્રાહ્મણગહપતિકા એત્થેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. તત્થ તથાગતો સુજાતાય દિન્નમધુપાયસભોજનતો પટ્ઠાય યાવ અરહત્તમગ્ગો, તાવ ઉપ્પજ્જતિ નામ. અરહત્તફલે ઉપ્પન્નો નામ. મહાભિનિક્ખમનતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો. તુસિતભવનતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો. દીપઙ્કરપાદમૂલતો વા યાવ અરહત્તમગ્ગો, તાવ ઉપ્પજ્જતિ નામ. અરહત્તફલે ઉપ્પન્નો નામ. ઇધ સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવં સન્ધાય ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં , તથાગતો લોકે ઉપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો.

સો ઇમં લોકન્તિ સો ભગવા ઇમં લોકં, ઇદાનિ વત્તબ્બં નિદસ્સેતિ. **સદેવક**ન્તિ સહ દેવેહિ સદેવકં. એવં સહ મારેન **સમારકં**. સહ બ્રહ્મુના **સબ્રહ્મકં**. સહ સમણબ્રાહ્મણેહિ **સસ્સમણબ્રાહ્મણિં**. પજાતત્તા પજા, તં **પજં**. સહ દેવમનુસ્સેહિ **સદેવમનુસ્સં**. તત્થ સદેવકવચનેન પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં વેદિતબ્બં. સમારકવચનેન છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં. સબ્રહ્મકવચનેન બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણં. સસ્સમણબ્રાહ્મણિવચનેન સાસનસ્સ પચ્ચત્થિપચ્ચામિત્તસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં સમિતપાપબાહિતપાપસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણઞ્ચ. પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણં. સદેવમનુસ્સવચનેન સમ્મુતિદેવઅવસેસમનુસ્સગ્ગહણં. એવમેત્થ તીહિ પદેહિ ઓકાસલોકેન સદ્ધિં સત્તલોકો, દ્વીહિ પજાવસેન સત્તલોકોવ ગહિતોતિ વેદિતબ્બો.

અપરો નયો – સદેવકગ્ગહણેન અરૂપાવચરદેવલોકો ગહિતો. સમારકગ્ગહણેન છકામાવચરદેવલોકો. સબ્રહ્મકગ્ગહણેન રૂપી બ્રહ્મલોકો. સસ્સમણબ્રાહ્મણાદિગ્ગહણેન ચતુપરિસવસેન સમ્મુતિદેવેહિ વા સહ મનુસ્સલોકો અવસેસસબ્બસત્તલોકો વા.

અપિચેત્થ સદેવકવચનેન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો સબ્બસ્સ લોકસ્સ સચ્છિકતભાવમાહ. તતો યેસં અહોસિ – ''મારો મહાનુભાવો છકામાવચરિસ્સરો વસવત્તી. કિં સોપિ એતેન સચ્છિકતો''તિ? તેસં વિમતિં વિધમન્તો **સમારક**ન્તિ આહ. યેસં પન અહોસિ – ''બ્રહ્મા મહાનુભાવો , એકઙ્ગુલિયા એકસ્મિં ચક્કવાળસહસ્સે આલોકં ફરતિ, દ્વીહિ...પે॰... દસહિ અઙ્ગુલીહિ દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ આલોકં ફરતિ, અનુત્તરઞ્ચ ઝાનસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદેતિ. કિં સોપિ સચ્છિકતો''તિ? તેસં વિમતિં વિધમન્તો **સબ્રહ્મક**ન્તિ આહ. તતો યે ચિન્તેસું – ''પુથૂ સમણબ્રાહ્મણા સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકા, કિં તેપિ સચ્છિકતા''તિ? તેસં વિમતિં વિધમન્તો **સસ્સમણબ્રાહ્મણિં પજ**ન્તિ આહ. એવં ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠાનં સચ્છિકતભાવં પકાસેત્વા અથ સમ્મુતિદેવે અવસેસમનુસ્સે ચ ઉપાદાય ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન સેસસત્તલોકસ્સ સચ્છિકતભાવં પકાસેન્તો **સદેવમનુસ્સ**ન્તિ આહ. અયમેત્થ ભાવાનુક્કમો. પોરાણા પનાહુ – **સદેવક**ન્તિ દેવતાહિ સદ્ધિં અવસેસલોકં. **સમારક**ન્તિ મારેન સદ્ધિં અવસેસલોકં. **સબ્રહ્મક**ન્તિ બ્રહ્મેહિ સદ્ધિં અવસેસલોકં. એવં સબ્બેપિ તિભવૂપગે સત્તે તીહાકારેહિ તીસુ પદેસુ પક્ખિપેત્વા પુન દ્વીહિ પદેહિ પરિયાદિયન્તો ''સસ્સમણબ્રાહ્મણિં પજં સદેવમનુસ્સ''ન્તિ આહ. એવં પઞ્ચહિ પદેહિ તેન તેનાકારેન તેધાતુકમેવ પરિયાદિન્નન્તિ.

સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેતીતિ **સય**ન્તિ સામં અપરનેય્યો હુત્વા. **અભિઞ્ઞા**તિ અભિઞ્ઞાય, અધિકેન ઞાણેન ઞત્વાતિ અત્થો. **સચ્છિકત્વા**તિ પચ્ચક્ખં કત્વા. એતેન અનુમાનાદિપટિક્ખેપો કતો હોતિ. **પવેદેતી**તિ બોધેતિ વિઞ્ઞાપેતિ પકાસેતિ. **સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં...પે॰... પરિયોસાનકલ્યાણ**ન્તિ સો ભગવા સત્તેસુ કારુઞ્ઞતં પટિચ્ચ હિત્વાપિ અનુત્તરં વિવેકસુખં ધમ્મં દેસેતિ. તઞ્ચ ખો અપ્પં વા બહું વા દેસેન્તો આદિકલ્યાણાદિપ્પકારમેવ દેસેતિ. આદિમ્હિપિ કલ્યાણં ભદ્દકં અનવજ્જમેવ કત્વા દેસેતિ. મજ્ઝેપિ... પરિયોસાનેપિ કલ્યાણં ભદ્દકં અનવજ્જમેવ કત્વા દેસેતીતિ વુત્તં હોતિ.

તત્થ અત્થિ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં, અત્થિ સાસનસ્સ. **દેસનાય** તાવ ચતુપ્પદિકાયપિ ગાથાય પઠમપાદો આદિ નામ, તતો દ્વે મજ્ઝં નામ, અન્તે એકો પરિયોસાનં નામ. એકાનુસન્ધિકસ્સ સુત્તસ્સ નિદાનમાદિ, ઇદમવોચાતિ પરિયોસાનં, ઉભિન્નં અન્તરા મજ્ઝં. અનેકાનુસન્ધિકસ્સ સુત્તસ્સ પઠમાનુસન્ધિ આદિ, અન્તે અનુસન્ધિ પરિયોસાનં, મજ્ઝે એકો વા દ્વે વા બહૂ વા મજ્ઝમેવ. **સાસનસ્સ** પન સીલસમાધિવિપસ્સના આદિ નામ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં, સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધં, દિટ્ઠિ ચ ઉજુકા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯). ''અત્થિ, ભિક્ખવે, મજ્ઝિમા પટિપદા તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધા''તિ એવં વુત્તો પન અરિયમગ્ગો મજ્ઝં નામ, ફલઞ્ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ પરિયોસાનં નામ. ''એતદત્થમિદં, બ્રાહ્મણ, બ્રહ્મચરિયમેતં સારં, એતં પરિયોસાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૪) હિ એત્થ ફલં પરિયોસાનન્તિ વુત્તં. ''નિબ્બાનોગધઞ્હિ , આવુસો વિસાખ, બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ નિબ્બાનપરાયણં નિબ્બાનપરિયોસાન''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૬) એત્થ નિબ્બાનં પરિયોસાનન્તિ વુત્તં. ઇધ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેતં. ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો આદિમ્હિ સીલં દસ્સેત્વા મજ્ઝે મગ્ગં પરિયોસાને નિબ્બાનં દસ્સેતિ. તેન વુત્તં – ''સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણ''ન્તિ. તસ્મા અઞ્ઞોપિ ધમ્મકથિકો ધમ્મં કથેન્તો –

''આદિમ્હિ સીલં દસ્સેય્ય, મજ્ઝે મગ્ગં વિભાવયે;
પરિયોસાનમ્હિ નિબ્બાનં, એસા કથિકસણ્ઠિતી''તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦);

સાત્થં સબ્યઞ્જનન્તિ યસ્સ હિ યાગુભત્તઇત્થિપુરિસાદિવણ્ણના નિસ્સિતા દેસના હોતિ, ન સો સાત્થં દેસેતિ. ભગવા પન તથારૂપં દેસનં પહાય ચતુસતિપટ્ઠાનાદિનિસ્સિતં દેસનં દેસેતિ. તસ્મા ''સાત્થં દેસેતી''તિ વુચ્ચતિ.

યસ્સ પન દેસના એકબ્યઞ્જનાદિયુત્તા વા સબ્બનિરોટ્ઠબ્યઞ્જના વા સબ્બવિસ્સટ્ઠસબ્બનિગ્ગહીતબ્યઞ્જના વા, તસ્સ દમિળકિરાસવરાદિમિલક્ખૂનં ભાસા વિય બ્યઞ્જનપારિપૂરિયા અભાવતો અબ્યઞ્જના નામ દેસના હોતિ. ભગવા પન –

> ‘‘સિથિલં ધનિતઞ્ચ દીઘરસ્સં, ગરુકં લહુકઞ્ચ નિગ્ગહીતં;
> સમ્બન્ધં વવત્થિતં વિમુત્તં, દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો’’તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦) –

એવં વુત્તં દસવિધં બ્યઞ્જનં અમક્ખેત્વા પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનમેવ કત્વા ધમ્મં દેસેતિ. તસ્મા ‘‘સબ્યઞ્જનં ધમ્મં દેસેતી’’તિ વુચ્ચતિ.

કેવલપરિપુણ્ણન્તિ એત્થ **કેવલ**ન્તિ સકલાધિવચનં. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ અનૂનાધિકવચનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ‘‘સકલપરિપુણ્ણમેવ દેસેતિ, એકદેસનાપિ અપરિપુણ્ણા નત્થી’’તિ. **પરિસુદ્ધ**ન્તિ નિરુપક્કિલેસં. યો હિ ઇદં ધમ્મદેસનં નિસ્સાય લાભં વા સક્કારં વા લભિસ્સામીતિ દેસેતિ, તસ્સ અપરિસુદ્ધા દેસના હોતિ. ભગવા પન લોકામિસનિરપેક્ખો હિતફરણેન મેત્તાભાવનાય મુદુહદયો ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતેન ચિત્તેન દેસેતિ. તસ્મા ‘‘પરિસુદ્ધં ધમ્મં દેસેતી’’તિ વુચ્ચતિ. **બ્રહ્મચરિયં પકાસેતી**તિ એત્થ **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સકલસાસનં. તસ્મા બ્રહ્મચરિયં પકાસેતીતિ સો ધમ્મં દેસેતિ આદિકલ્યાણં…પે॰… પરિસુદ્ધં, એવં દેસેન્તો ચ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલસાસનં બ્રહ્મચરિયં પકાસેતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતં ચરિયં. બ્રહ્મભૂતાનં વા બુદ્ધાદીનં ચરિયન્તિ વુત્તં હોતિ.

તં ધમ્મન્તિ તં વુત્તપ્પકારસમ્પદં ધમ્મં. **સુણાતિ ગહપતિ વા**તિ કસ્મા પઠમં ગહપતિં નિદ્દિસતીતિ? નિહતમાનત્તા ઉસ્સન્નત્તા ચ. યેભુય્યેન હિ ખત્તિયકુલતો પબ્બજિતા જાતિં નિસ્સાય માનં કરોન્તિ. બ્રાહ્મણકુલા પબ્બજિતા મન્તે નિસ્સાય માનં કરોન્તિ. હીનજચ્ચકુલા પબ્બજિતા અત્તનો વિજાતિતાય પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તિ. ગહપતિદારકા પન કચ્છેહિ સેદં મુઞ્ચન્તેહિ પિટ્ઠિયા લોણં પુપ્ફમાનાય ભૂમિં કસિત્વા નિહતમાનદપ્પા હોન્તિ. તે પબ્બજિત્વા માનં વા દપ્પં વા અકત્વા યથાબલં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તા સક્કોન્તિ અરહત્તે પતિટ્ઠાતું. ઇતરેહિ ચ કુલેહિ નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતા નામ ન બહુકા, ગહપતિકાવ બહુકા, ઇતિ નિહતમાનત્તા ઉસ્સન્નત્તા ચ પઠમં ગહપતિં નિદ્દિસતીતિ.

અઞ્ઞતરસ્મિં વાતિ ઇતરેસં વા કુલાનં અઞ્ઞતરસ્મિં. **પચ્ચાજાતો**તિ પતિજાતો. **તથાગતે સદ્ધં પટિલભતી**તિ પરિસુદ્ધં ધમ્મં સુત્વા ધમ્મસ્સામિમ્હિ તથાગતે ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો વત ભગવા’’તિ સદ્ધં પટિલભતિ. **ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતી**તિ એવં પચ્ચવેક્ખતિ. **સમ્બાધો ઘરાવાસો**તિ સચેપિ સટ્ઠિહત્થે ઘરે યોજનસતન્તરેપિ વા દ્વે જાયમ્પતિકા વસન્તિ, તથાપિ નેસં સકિઞ્ચનસપલિબોધટ્ઠેન ઘરાવાસો સમ્બાધોયેવ. **રજોપથો**તિ રાગરજાદીનં ઉટ્ઠાનટ્ઠાનન્તિ મહાઅટ્ઠકથાયં વુત્તં. આગમનપથોતિપિ વટ્ટતિ. અલગ્ગનટ્ઠેન અબ્ભોકાસો વિયાતિ **અબ્ભોકાસો**. પબ્બજિતો હિ કૂટાગારરતનપાસાદદેવવિમાનાદીસુ પિહિતદ્વારવાતપાનેસુ પટિચ્છન્નેસુ વસન્તોપિ નેવ લગ્ગતિ ન સજ્જતિ ન બજ્ઝતિ. તેન વુત્તં – ‘‘અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા’’તિ. અપિચ સમ્બાધો ઘરાવાસો કુસલકિરિયાય ઓકાસાભાવતો. રજોપથો અસંવુતસઙ્કારટ્ઠાનં વિય રજાનં કિલેસરજાનં સન્નિપાતટ્ઠાનતો. અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા કુસલકિરિયાય યથાસુખં ઓકાસસબ્ભાવતો.

નયિદં સુકરં...પે॰... પબ્બજેય્યન્તિ એત્થ અયં સઙ્ખેપકથા – યદેતં સિક્ખત્તયબ્રહ્મચરિયં એકમ્પિ દિવસં અખણ્ડં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય એકન્તપરિપુણ્ણં. એકદિવસમ્પિ ચ કિલેસમલેન અમલિનં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય એકન્તપરિસુદ્ધં, સઙ્ખલિખિતં લિખિતસઙ્ખસદિસં ધોતસઙ્ખસપ્પટિભાગં ચરિતબ્બં, ઇદં ન સુકરં અગારં અજ્ઝાવસતા અગારમજ્ઝે વસન્તેન એકન્તપરિપુણ્ણં...પે॰... ચરિતું. યંનૂનાહં કેસે ચ મસ્સુઞ્ચ ઓહારેત્વા કાસાયરસપીતતાય કાસાયાનિ બ્રહ્મચરિયં ચરન્તાનં અનુચ્છવિકાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા પરિદહિત્વા અગારસ્મા નિક્ખમિત્વા અનગારિયં પબ્બજેય્યન્તિ. એત્થ ચ યસ્મા અગારસ્સ હિતં કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં **અગારિયન્તિ** વુચ્ચતિ, તઞ્ચ પબ્બજ્જાય નત્થિ. તસ્મા પબ્બજ્જા અનગારિયાતિ ઞાતબ્બા, તં **અનગારિયં. પબ્બજેય્યન્તિ** પટિપજ્જેય્યં. **અપ્પં વા**તિ સહસ્સતો હેટ્ઠા ભોગક્ખન્ધો અપ્પો નામ હોતિ, સહસ્સતો પટ્ઠાય મહા. આબન્ધનટ્ઠેન ઞાતિ એવ પરિવટ્ટો **ઞાતિપરિવટ્ટો**. સો વીસતિયા હેટ્ઠા અપ્પો હોતિ, વીસતિયા પટ્ઠાય મહા.

૨૯૨. **ભિક્ખૂનં સિક્ખાસાજીવસમાપન્નો**તિ યા ભિક્ખૂનં અધિસીલસઙ્ખાતા સિક્ખા, તઞ્ચ, યત્થ ચેતે સહ જીવન્તિ એકજીવિકા સભાગવુત્તિનો હોન્તિ, તં ભગવતા પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદસઙ્ખાતં સાજીવઞ્ચ તત્થ સિક્ખનભાવેન સમાપન્નોતિ ભિક્ખૂનં સિક્ખાસાજીવસમાપન્નો. **સમાપન્નો**તિ સિક્ખં પરિપૂરેન્તો, સાજીવઞ્ચ અવીતિક્કમન્તો હુત્વા તદ્ભયં ઉપગતોતિ અત્થો. **પાણાતિપાતં પહાયા**તિઆદીસુ પાણાતિપાતાદિકથા હેટ્ઠા વિત્થારિતા એવ. **પહાયા**તિ ઇમં પાણાતિપાતચેતનાસઙ્ખાતં દુસ્સીલ્યં પજહિત્વા. **પટિવિરતો હોતી**તિ પહીનકાલતો પટ્ઠાય તતો દુસ્સીલ્યતો ઓરતો વિરતોવ હોતિ. **નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થો**તિ પરૂપઘાતત્થાય દણ્ડં વા સત્થં વા આદાય અવત્તનતો નિક્ખિત્તદણ્ડો ચેવ નિક્ખિત્તસત્થો ચાતિ અત્થો. એત્થ ચ ઠપેત્વા દણ્ડં સબ્બમ્પિ અવસેસં ઉપકરણં સત્તાનં વિહિંસનભાવતો સત્થન્તિ વેદિતબ્બં. યં પન ભિક્ખૂ કત્તરદણ્ડં વા દન્તકટ્ઠવાસિં વા પિપ્ફલકં વા ગહેત્વા વિચરન્તિ, ન તં પરૂપઘાતત્થાય. તસ્મા નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થોત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ. **લજ્જી**તિ પાપજિગુચ્છનલક્ખણાય લજ્જાય સમન્નાગતો. **દયાપન્નો**તિ દયં મેત્તચિત્તતં આપન્નો. **સબ્બપાણભૂતહિતાનુકમ્પી**તિ સબ્બે પાણભૂતે હિતેન અનુકમ્પકો. તાય દયાપન્નતાય સબ્બેસં પાણભૂતાનં હિતચિત્તકોતિ અત્થો. **વિહરતી**તિ ઇરિયતિ પાલેતિ.

દિન્નમેવ આદિયતીતિ **દિન્નાદાયી**. ચિત્તેનપિ દિન્નમેવ પટિકઙ્ખતીતિ **દિન્નપાટિકઙ્ખી**. થેનેતીતિ થેનો. ન થેનેન **અથેનેન**. અથેનત્તાયેવ **સુચિભૂતેન. અત્તના**તિ અત્તભાવેન, અથેનં સુચિભૂતં અત્તભાવં કત્વા વિહરતીતિ વુત્તં હોતિ.

અબ્રહ્મચરિયન્તિ અસેટ્ઠચરિયં. બ્રહ્મં સેટ્ઠં આચારં ચરતીતિ **બ્રહ્મચારી. આરાચારી**તિ અબ્રહ્મચરિયતો દૂરચારી. **મેથુના**તિ રાગપરિયુટ્ઠાનવસેન સદિસત્તા મેથુનકાતિ લદ્ધવોહારેહિ પટિસેવિતબ્બતો મેથુનાતિ સઙ્ખં ગતા અસદ્ધમ્મા. **ગામધમ્મા**તિ ગામવાસીનં ધમ્મા.

સચ્ચં વદતીતિ **સચ્ચવાદી**. સચ્ચેન સચ્ચં સન્દહતિ ઘટેતીતિ **સચ્ચસન્ધો**, ન અન્તરન્તરા મુસા વદતીતિ અત્થો. યો હિ પુરિસો કદાચિ મુસા વદતિ, કદાચિ સચ્ચં, તસ્સ મુસાવાદેન અન્તરિતત્તા સચ્ચં સચ્ચેન ન ઘટીયતિ . તસ્મા ન સો સચ્ચસન્ધો, અયં પન ન તાદિસો, જીવિતહેતુપિ મુસાવાદં અવત્વા સચ્ચેન સચ્ચં સન્દહતિયેવાતિ **સચ્ચસન્ધો. થેતો**તિ થિરો, થિરકથોતિ અત્થો. એકો હિ પુગ્ગલો હલિદ્દિરાગો વિય, થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુ વિય, અસ્સપિટ્ઠે ઠપિતકુમ્ભણ્ડમિવ ચ ન થિરકથો હોતિ. એકો પાસાણલેખા વિય ઇન્દખિલો વિય ચ થિરકથો હોતિ; અસિના સીસે છિજ્જન્તેપિ દ્વે કથા ન કથેતિ; અયં વુચ્ચતિ થેતો . **પચ્ચયિકો**તિ પત્તિયાયિતબ્બકો,

સદ્ધાયિકોતિ અત્થો. એકચ્ચો હિ પુગ્ગલો ન પચ્ચયિકો હોતિ, ‘‘ઇદં કેન વુત્તં, અસુકેના’’તિ વુત્તે ‘‘મા તસ્સ વચનં સદ્દહથા’’તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. એકો પચ્ચયિકો હોતિ, ‘‘ઇદં કેન વુત્તં, અસુકેના’’તિ વુત્તે, ‘‘યદિ તેન વુત્તં, ઇદમેવ પમાણં, ઇદાનિ ઉપપરિક્ખિતબ્બં નત્થિ, એવમેવ ઇદ’’ન્તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ, અયં વુચ્ચતિ પચ્ચયિકો. **અવિસંવાદકો લોકસ્સા**તિ તાય સચ્ચવાદિતાય લોકં ન વિસંવાદેતીતિ અત્થો.

ઇમેસં ભેદાયાતિ યેસં ઇતો સુત્વાતિ વુત્તાનં સન્તિકે સુતં, તેસં ભેદાય. **ભિન્નાનં વા સન્ધાતા**તિ દ્વિન્નમ્પિ મિત્તાનં વા સમાનુપજ્ઝાયકાદીનં વા કેનચિદેવ કારણેન ભિન્નાનં એકમેકં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘તુમ્હાકં ઈદિસે કુલે જાતાનં એવં બહુસ્સુતાનં ઇદં ન યુત્ત’’ન્તિઆદીનિ વત્વા સન્ધાનં કત્તા. **અનુપ્પદાતા**તિ સન્ધાનાનુપ્પદાતા, દ્વે જને સમગ્ગે દિસ્વા, ‘‘તુમ્હાકં એવરૂપે કુલે જાતાનં એવરૂપેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતાનં અનુચ્છવિકમેત’’ન્તિઆદીનિ વત્વા દળ્હીકમ્મં કત્તાતિ અત્થો. સમગ્ગો આરામો અસ્સાતિ **સમગ્ગારામો**. યત્થ સમગ્ગા નત્થિ, તત્થ વસિતુમ્પિ ન ઇચ્છતીતિ અત્થો. ‘‘સમગ્ગરામો’’તિપિ પાળિ, અયમેવેત્થ અત્થો. **સમગ્ગરતો**તિ સમગ્ગેસુ રતો, તે પહાય અઞ્ઞત્ર ગન્તુમ્પિ ન ઇચ્છતીતિ અત્થો. સમગ્ગે દિસ્વાપિ સુત્વાપિ નન્દતીતિ **સમગ્ગનન્દી**. **સમગ્ગકરણિં વાચં ભાસિતા**તિ યા વાચા સત્તે સમગ્ગેયેવ કરોતિ, તં સામગ્ગિગુણપરિદીપકમેવ વાચં ભાસતિ, ન ઇતરન્તિ.

નેલાતિ એલં વુચ્ચતિ દોસો, નાસ્સા એલન્તિ નેલા, નિદ્દોસાતિ અત્થો. ‘‘નેલઙ્ગો સેતપચ્છાદો’’તિ એત્થ વુત્તનેલં વિય. **કણ્ણસુખા**તિ બ્યઞ્જનમધુરતાય કણ્ણાનં સુખા, સૂચિવિજ્ઝનં વિય કણ્ણસૂલં ન જનેતિ. અત્થમધુરતાય સકલસરીરે કોપં અજનેત્વા પેમં જનેતીતિ **પેમનીયા**. હદયં ગચ્છતિ, અપટિહઞ્ઞમાના સુખેન ચિત્તં પવિસતીતિ **હદયઙ્ગમા**. ગુણપરિપુણ્ણતાય પુરે ભવાતિ **પોરી**, પુરે સંવદ્ધનારી વિય સુકુમારાતિપિ પોરી, પુરસ્સ એસાતિપિ પોરી, નગરવાસીનં કથાતિ અત્થો . નગરવાસિનો હિ યુત્તકથા હોન્તિ, પિતિમત્તં પિતાતિ, માતિમત્તં માતાતિ, ભાતિમત્તં ભાતાતિ વદન્તિ. એવરૂપી કથા બહુનો જનસ્સ કન્તા હોતીતિ **બહુજનકન્તા**. કન્તભાવેનેવ બહુનો જનસ્સ મનાપા ચિત્તવુદ્ધિકરાતિ **બહુજનમનાપા**.

કાલેન વદતીતિ **કાલવાદી**, વત્તબ્બયુત્તકાલં સલ્લક્ખેત્વા વદતીતિ અત્થો. ભૂતં તચ્છં સભાવમેવ વદતીતિ **ભૂતવાદી**. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકત્થસન્નિસ્સિતમેવ કત્વા વદતીતિ **અત્થવાદી** . નવલોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતં કત્વા વદતીતિ **ધમ્મવાદી**. સંવરવિનયપહાનવિનયસન્નિસ્સિતં કત્વા વદતીતિ **વિનયવાદી**. નિધાનં વુચ્ચતિ ઠપનોકાસો, નિધાનમસ્સા અત્થીતિ **નિધાનવતી**, હદયે નિધાતબ્બ યુત્તવાચં ભાસિતાતિ અત્થો. **કાલેના**તિ એવરૂપિં ભાસમાનોપિ ચ ‘‘અહં નિધાનવતિં વાચં ભાસિસ્સામી’’તિ ન અકાલેન ભાસતિ, યુત્તકાલં પન અવેક્ખિત્વા ભાસતીતિ અત્થો. **સાપદેસ**ન્તિ સઉપમં, સકારણન્તિ અત્થો. **પરિયન્તવતિ**ન્તિ પરિચ્છેદં દસ્સેત્વા યથાસ્સા પરિચ્છેદો પઞ્ઞાયતિ, એવં ભાસતીતિ અત્થો. **અત્થસંહિત**ન્તિ અનેકેહિપિ નયેહિ વિભજન્તેન પરિયાદાતું અસક્કુણેય્યતાય અત્થસમ્પન્નં, યં વા સો અત્થવાદી અત્થં વદતિ, તેન અત્થેન સંહિતત્તા અત્થસંહિતં વાચં ભાસતિ, ન અઞ્ઞં નિક્ખિપિત્વા અઞ્ઞં ભાસતીતિ વુત્તં હોતિ.

૨૯૩. **બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા**તિ મૂલબીજં ખન્ધબીજં ફળુબીજં અગ્ગબીજં બીજબીજન્તિ પઞ્ચવિધસ્સ બીજગામસ્સ ચેવ યસ્સ કસ્સચિ નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સ ભૂતગામસ્સ ચ સમારમ્ભા, છેદનભેદનપચનાદિભાવેન વિકોપના પટિવિરતોતિ અત્થો. **એકભત્તિકો**તિ પાતરાસભત્તં સાયમાસભત્તન્તિ દ્વે ભત્તાનિ. તેસુ પાતરાસભત્તં અન્તોમજ્ઝન્હિકેન પરિચ્છિન્નં, ઇતરં મજ્ઝન્હિકતો ઉદ્ધં અન્તોઅરુણેન. તસ્મા અન્તોમજ્ઝન્હિકે દસક્ખત્તું ભુઞ્જમાનોપિ એકભત્તિકોવ હોતિ, તં સન્ધાય વુત્તં ‘‘એકભત્તિકો’’તિ. રત્તિયા ભોજનં રત્તિ, તતો ઉપરતોતિ

રત્તૂપરતો. અતિક્કન્તે મજ્ઝન્હિકે યાવ સૂરિયત્થંગમના ભોજનં **વિકાલભોજનં** નામ. તતો વિરતત્તા **વિરતો વિકાલભોજના**. સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા વિસૂકં પટાણીભૂતં દસ્સનન્તિ **વિસૂકદસ્સનં**. અત્તના નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેન નચ્ચા ચ ગીતા ચ વાદિતા ચ, અન્તમસો મયૂરનચ્ચનાદિવસેનાપિ પવત્તાનં નચ્ચાદીનં વિસૂકભૂતા દસ્સના ચાતિ **નચ્ચગીતવાદિતવિસૂકદસ્સના**. નચ્ચાદીનિ હિ અત્તના પયોજેતું વા પરેહિ પયોજાપેતું વા પયુત્તાનિ પસ્સિતું વા નેવ ભિક્ખૂનં ન ભિક્ખુનીનં વટ્ટન્તિ. **માલાદીસુ માલા**તિ યંકિઞ્ચિ પુપ્ફં. **ગન્ધ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ ગન્ધજાતં. **વિલેપન**ન્તિ છવિરાગકરણં. તત્થ પિળન્ધન્તો **ધારેતિ** નામ. ઊનટ્ઠાનં પૂરેન્તો **મણ્ડેતિ** નામ. ગન્ધવસેન છવિરાગવસેન ચ સાદિયન્તો **વિભૂસેતિ** નામ. ઠાનં વુચ્ચતિ કારણં. તસ્મા યાય દુસ્સીલ્યચેતનાય તાનિ માલાધારણાદીનિ મહાજનો કરોતિ, તતો પટિવિરતોતિ અત્થો.

ઉચ્ચાસયનં વુચ્ચતિ પમાણાતિક્કન્તં. **મહાસયનં** અકપ્પિયત્થરણં. તતો પટિવિરતોતિ અત્થો. **જાતરૂપ**ન્તિ સુવણ્ણં. **રજત**ન્તિ કહાપણો લોહમાસકો જતુમાસકો દારુમાસકોતિ યે વોહારં ગચ્છન્તિ, તસ્સ ઉભયસ્સપિ પટિગ્ગહણા પટિવિરતો, નેવ નં ઉગ્ગણ્હાતિ, ન ઉગ્ગણ્હાપેતિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદિયતીતિ અત્થો. **આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણા**તિ સાલિવીહિયવગોધૂમકઙ્ગુવરકકુદ્રૂસકસઙ્ખાતસ્સ સત્તવિધસ્સાપિ આમકધઞ્ઞસ્સ પટિગ્ગહણા. ન કેવલઞ્ચ એતેસં પટિગ્ગહણમેવ, આમસનમ્પિ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિયેવ. **આમકમંસપટિગ્ગહણા**તિ એત્થ અઞ્ઞત્ર ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતા આમકમંસમચ્છાનં પટિગ્ગહણમેવ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિ, નો આમસનં.

ઇત્થિકુમારિકપટિગ્ગહણાતિ એત્થ **ઇત્થી**તિ પુરિસન્તરગતા, ઇતરા **કુમારિકા** નામ. તાસં પટિગ્ગહણમ્પિ આમસનમ્પિ અકપ્પિયમેવ. **દાસિદાસપટિગ્ગહણા**તિ એત્થ દાસિદાસવસેનેવ તેસં પટિગ્ગહણં ન વટ્ટતિ, ''કપ્પિયકારકં દમ્મિ, આરામિકં દમ્મી''તિ એવં વુત્તે પન વટ્ટતિ. **અજેળકા**દીસુ ખેત્તવત્થુપરિયોસાનેસુ કપ્પિયાકપ્પિયનયો વિનયવસેન ઉપપરિક્ખિતબ્બો. તત્થ **ખેત્તં** નામ યસ્મિં પુબ્બણ્ણં રુહતિ. **વત્થુ** નામ યસ્મિં અપરણ્ણં રુહતિ. યત્થ વા ઉભયમ્પિ રુહતિ, તં **ખેત્તં**. તદત્થાય અકતભૂમિભાગો **વત્થુ**. ખેત્તવત્થુસીસેન ચેત્થ વાપિતળાકાદીનિપિ સઙ્ગહિતાનેવ. **દૂતેય્યં** વુચ્ચતિ દૂતકમ્મં, ગિહીનં પણ્ણં વા સાસનં વા ગહેત્વા તત્થ તત્થ ગમનં. **પહિણગમનં** વુચ્ચતિ ઘરા ઘરં પેસિતસ્સ ખુદ્દકગમનં. **અનુયોગો** નામ તદુભયકરણં, તસ્મા દૂતેય્યપહિણગમનાનં અનુયોગાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

કયવિક્કયાતિ કયા ચ વિક્કયા ચ. **તુલાકૂટા**દીસુ **કૂટ**ન્તિ વઞ્ચનં. તત્થ તુલાકૂટં તાવ રૂપકૂટં અઙ્ગકૂટં ગહણકૂટં પટિચ્છન્નકૂટન્તિ ચતુબ્બિધં હોતિ. તત્થ **રૂપકૂટં** નામ દ્વે તુલા સરૂપા કત્વા ગણ્હન્તો મહતિયા ગણ્હાતિ, દદન્તો ખુદ્દિકાય દેતિ. **અઙ્ગકૂટં** નામ ગણ્હન્તો પચ્છાભાગે હત્થેન તુલં અક્કમતિ, દદન્તો પુબ્બભાગે. **ગહણકૂટં** નામ ગણ્હન્તો મૂલે રજ્જું ગણ્હાતિ, દદન્તો અગ્ગે. **પટિચ્છન્નકૂટં** નામ તુલં સુસિરં કત્વા અન્તો અયચુણ્ણં પક્ખિપિત્વા ગણ્હન્તો તં પચ્છાભાગે કરોતિ, દદન્તો અગ્ગભાગે. **કંસો** વુચ્ચતિ સુવણ્ણપાતિ, તાય વઞ્ચનં **કંસકૂટં**. કથં? એકં સુવણ્ણપાતિં કત્વા અઞ્ઞા દ્વે તિસ્સો લોહપાતિયો સુવણ્ણવણ્ણા કરોતિ, તતો જનપદં ગન્ત્વા કિઞ્ચિદેવ અડ્ઢકુલં પવિસિત્વા, ''સુવણ્ણભાજનાનિ કિણથા''તિ વત્વા અગ્ઘે પુચ્છિતે સમગ્ઘતરં દાતુકામા હોન્તિ. તતો તેહિ ''કથં ઇમેસં સુવણ્ણભાવો જાનિતબ્બો''તિ વુત્તે – ''વીમંસિત્વા ગણ્હથા''તિ સુવણ્ણપાતિં પાસાણે ઘંસિત્વા સબ્બા પાતિયો દત્વા ગચ્છતિ.

માનકૂટં નામ હદયભેદસિખાભેદરજ્જુભેદવસેન તિવિધં હોતિ. તત્થ **હદયભેદો** સપ્પિતેલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ. તાનિ હિ ગણ્હન્તો હેટ્ઠા છિદ્દેન માનેન, ''સણિકં આસિઞ્ચા''તિ વત્વા અન્તોભાજને બહું પગ્ઘરાપેત્વા

ગણ્હાતિ; દદન્તો છિદ્દં પિધાય સીઘં પૂરેત્વા દેતિ. **સિખાભેદો** તિલતણ્ડુલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ. તાનિ હિ ગણ્હન્તો સણિકં સિખં ઉસ્સાપેત્વા ગણ્હાતિ, દદન્તો વેગેન પૂરેત્વા સિખં છિન્દન્તો દેતિ. **રજ્જુભેદો** ખેત્તવત્થુમિનનકાલે લબ્ભતિ. લઞ્જં અલભન્તા હિ ખેત્તં અમહન્તમ્પિ મહન્તં કત્વા મિનન્તિ.

ઉક્કોટનાદીસુ ઉક્કોટનન્તિ સામિકે અસ્સામિકે કાતું લઞ્જગ્ગહણં. **વઞ્ચનન્તિ** તેહિ તેહિ ઉપાયેહિ પરેસં વઞ્ચનં. તત્રિદમેકં વત્થુ – એકો કિર લુદ્દકો મિગઞ્ચ મિગપોતકઞ્ચ ગહેત્વા આગચ્છતિ. તમેકો ધુત્તો, ''કિં, ભો, મિગો અગ્ઘતિ, કિં મિગપોતકો''તિ આહ. ''મિગો દ્વે કહાપણે મિગપોતકો એક''ન્તિ ચ વુત્તે કહાપણં દત્વા મિગપોતકં ગહેત્વા થોકં ગન્ત્વા નિવત્તો, ''ન મે, ભો, મિગપોતકેન અત્થો, મિગં મે દેહી''તિ આહ. તેન હિ ''દ્વે કહાપણે દેહી''તિ. સો આહ – ''નનુ તે, ભો, મયા પઠમં એકો કહાપણો દિન્નો''તિ. આમ દિન્નોતિ. ''ઇમમ્પિ મિગપોતકં ગણ્હ, એવં સો ચ કહાપણો અયઞ્ચ કહાપણગ્ઘનકો મિગપોતકોતિ દ્વે કહાપણા ભવિસ્સન્તી''તિ. સો કારણં વદતીતિ સલ્લક્ખેત્વા મિગપોતકં ગહેત્વા મિગં અદાસીતિ.

નિકતીતિ યોગવસેન વા માયાવસેન વા અપામઙ્ગં પામઙ્ગન્તિ, અમણિં મણિન્તિ, અસુવણ્ણં સુવણ્ણન્તિ કત્વા પટિરૂપકેન વઞ્ચનં. **સાચિયોગોતિ** કુટિલયોગો, એતેસંયેવ ઉક્કોટનાદીનમેતં નામં, તસ્મા ઉક્કોટનસાચિયોગો વઞ્ચનસાચિયોગો નિકતિસાચિયોગોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. કેચિ અઞ્ઞં દસ્સેત્વા અઞ્ઞસ્સ પરિવત્તનં સાચિયોગોતિ વદન્તિ. તં પન વઞ્ચનેનેવ સઙ્ગહિતં. **છેદનાદીસુ છેદનન્તિ** હત્થચ્છેદનાદિ. **વધોતિ** મારણં. **બન્ધોતિ** રજ્જુબન્ધનાદીહિ બન્ધનં. **વિપરામોસોતિ** હિમવિપરામોસો ગુમ્બવિપરામોસોતિ દુવિધો. યં હિમપાતસમયે હિમેન પટિચ્છન્ના હુત્વા મગ્ગપટિપન્નં જનં મુસન્તિ, અયં **હિમવિપરામોસો**. યં ગુમ્બાદીહિ પટિચ્છન્ના મુસન્તિ, અયં **ગુમ્બવિપરામોસો**. **આલોપો** વુચ્ચતિ ગામનિગમાદીનં વિલોપકરણં. **સહસાકારોતિ** સાહસિકકિરિયા, ગેહં પવિસિત્વા મનુસ્સાનં ઉરે સત્થં ઠપેત્વા ઇચ્છિતભણ્ડગ્ગહણં. એવમેતસ્મા છેદન...પે॰... સહસાકારા પટિવિરતો હોતિ.

૨૯૪. સો સન્તુટ્ઠો હોતીતિ સ્વાયં ભિક્ખુ હેટ્ઠા વુત્તેન ચતૂસુ પચ્ચયેસુ દ્વાદસવિધેન ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો હોતિ. ઇમિના પન દ્વાદસવિધેન ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતસ્સ ભિક્ખુનો અટ્ઠ પરિક્ખારા વટ્ટન્તિ તીણિ ચીવરાનિ પત્તો દન્તકટ્ઠચ્છેદનવાસિ એકા સૂચિ કાયબન્ધનં પરિસ્સાવનન્તિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''તિચીવરઞ્ચ પત્તો ચ, વાસિ સૂચિ ચ બન્ધનં;
> પરિસ્સાવનેન અટ્ઠેતે, યુત્તયોગસ્સ ભિક્ખુનો''તિ.

તે સબ્બેપિ કાયપરિહારિકાપિ હોન્તિ કુચ્છિપરિહારિકાપિ. કથં? તિચીવરં તાવ નિવાસેત્વા પારુપિત્વા ચ વિચરણકાલે કાયં પરિહરતિ પોસેતીતિ **કાયપરિહારિકં** હોતિ, ચીવરકણ્ણેન ઉદકં પરિસ્સાવેત્વા પિવનકાલે ખાદિતબ્બફલાફલગ્ગહણકાલે ચ કુચ્છિં પરિહરતિ પોસેતીતિ **કુચ્છિપરિહારિકં** હોતિ. પત્તોપિ તેન ઉદકં ઉદ્ધરિત્વા નહાનકાલે કુટિપરિભણ્ડકરણકાલે ચ કાયપરિહારિકો હોતિ, આહારં ગહેત્વા ભુઞ્જનકાલે કુચ્છિપરિહારિકો હોતિ. વાસિપિ તાય દન્તકટ્ઠચ્છેદનકાલે મઞ્ચપીઠાનં અઙ્ગપાદચીવરકુટિદણ્ડકસજ્જનકાલે ચ કાયપરિહારિકા હોતિ, ઉચ્છુચ્છેદનનાળિકેરાદિતચ્છનકાલે કુચ્છિપરિહારિકા. સૂચિપિ ચીવરસિબ્બનકાલે કાયપરિહારિકા હોતિ, પૂવં વા ફલં વા વિજ્ઝિત્વા ખાદનકાલે કુચ્છિપરિહારિકા. કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા વિચરણકાલે કાયપરિહારિકં, ઉચ્છુઆદીનિ બન્ધિત્વા ગહણકાલે કુચ્છિપરિહારિકં. પરિસ્સાવનં તેન ઉદકં પરિસ્સાવેત્વા નહાનકાલે,

સેનાસનપરિભણ્ડકરણકાલે ચ કાયપરિહારિકં, પાનીયપરિસ્સાવનકાલે તેનેવ તિલતણ્ડુલપુથુકાદીનિ ગહેત્વા ખાદનકાલે ચ કુચ્છિપરિહારિકં. અયં તાવ અટ્ઠપરિક્ખારિકસ્સ પરિક્ખારમત્તા.

નવપરિક્ખારિકસ્સ પન સેય્યં પવિસન્તસ્સ તત્રટ્ઠકપચ્ચત્થરણં વા કુઞ્ચિકા વા વટ્ટતિ. દસપરિક્ખારિકસ્સ નિસીદનં વા ચમ્મખણ્ડં વા વટ્ટતિ. એકાદસપરિક્ખારિકસ્સ કત્તરયટ્ઠિ વા તેલનાળિકા વા વટ્ટતિ. દ્વાદસપરિક્ખારિકસ્સ છત્તં વા ઉપાહના વા વટ્ટતિ. એતેસુ ચ અટ્ઠપરિક્ખારિકોવ સન્તુટ્ઠો, ઇતરે અસન્તુટ્ઠા, મહિચ્છા મહાભારાતિ ન વત્તબ્બા. એતેપિ હિ અપ્પિચ્છાવ સન્તુટ્ઠાવ સુભરાવ સલ્લહુકવુત્તિનોવ. ભગવા પન નયિમં સુત્તં તેસં વસેન કથેસિ, અટ્ઠપરિક્ખારિકસ્સ વસેન કથેસિ. સો હિ ખુદ્દકવાસિઞ્ચ સૂચિઞ્ચ પરિસ્સાવને પક્ખિપિત્વા પત્તસ્સ અન્તો ઠપેત્વા પત્તં અંસકૂટે લગ્ગેત્વા તિચીવરં કાયપટિબદ્ધં કત્વા યેનિચ્છકં સુખં પક્કમતિ. પટિનિવત્તેત્વા ગહેતબ્બં નામસ્સ ન હોતિ, ઇતિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો સલ્લહુકવુત્તિતં દસ્સેન્તો ભગવા, **સન્તુટ્ઠો હોતિ કાયપરિહારિકેન ચીવરેના**તિઆદિમાહ.

તત્થ **કાયપરિહારિકેના**તિ કાયપરિહરણમત્તકેન. **કુચ્છિપરિહારિકેના**તિ કુચ્છિપરિહરણમત્તકેન. **સમાદાયેવ પક્કમતી**તિ તં અટ્ઠપરિક્ખારમત્તકં સબ્બં ગહેત્વા કાયપટિબદ્ધં કત્વાવ ગચ્છતિ, ''મમ વિહારો પરિવેણં ઉપટ્ઠાકો''તિસ્સ સઙ્ગો વા બદ્ધો વા ન હોતિ, સો જિયા મુત્તો સરો વિય, યૂથા અપક્કન્તો મત્તહત્થી વિય ઇચ્છિતિચ્છિતં સેનાસનં વનસણ્ડં રુક્ખમૂલં વનપબ્ભારં પરિભુઞ્જન્તો એકોવ તિટ્ઠતિ, એકોવ નિસીદતિ, સબ્બિરિયાપથેસુ એકોવ અદુતિયો.

> ''ચાતુદ્દિસો અપ્પટિઘો ચ હોતિ,
> સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેન;
> પરિસ્સયાનં સહિતા અછમ્ભી,
> એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૨);

એવં વણ્ણિતં ખગ્ગવિસાણકપ્પતં આપજ્જતિ.

ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય સાધેન્તો **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **પક્ખી સકુણો**તિ પક્ખયુત્તો સકુણો. **ડેતી**તિ ઉપ્પતતિ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – સકુણા નામ ''અસુકસ્મિં પદેસે રુક્ખો પરિપક્કફલો''તિ ઞત્વા નાનાદિસાહિ આગન્ત્વા નખપક્ખતુણ્ડાદીહિ તસ્સ ફલાનિ વિજ્ઝન્તા વિધુનન્તા ખાદન્તિ. ''ઇદં અજ્જતનાય ઇદં સ્વાતનાય ભવિસ્સતી''તિ નેસં ન હોતિ. ફલે પન ખીણે નેવ રુક્ખસ્સ આરક્ખં ઠપેન્તિ, ન તત્થ પત્તં વા નખં વા તુણ્ડં વા ઠપેન્તિ, અથ ખો તસ્મિં રુક્ખે અનપેક્ખો હુત્વા યો યં દિસાભાગં ઇચ્છતિ, સો તેન સપત્તભારોવ – ઉપ્પતિત્વા ગચ્છતિ. એવમેવ અયં ભિક્ખુ નિસ્સઙ્ગો નિરપેક્ખોયેવ પક્કમતિ. તેન વુત્તં ''સમાદાયેવ પક્કમતી''તિ. **અરિયેના**તિ નિદ્દોસેન. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ સકે અત્તભાવે. **અનવજ્જસુખ**ન્તિ નિદ્દોસસુખં.

૨૯૫. **સો ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા**તિ સો ઇમિના અરિયેન સીલક્ખન્ધેન સમન્નાગતો ભિક્ખુ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપં પસ્સિત્વાતિ અત્થો. સેસપદેસુ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. **અબ્યાસેકસુખ**ન્તિ કિલેસેહિ અનવસિત્તસુખં, અવિકિણ્ણસુખન્તિપિ વુત્તં. ઇન્દ્રિયસંવરસુખઞ્હિ દિટ્ઠાદીસુ દિટ્ઠમત્તાદિવસેન પવત્તતાય અવિકિણ્ણં હોતિ. **સો અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે**તિ સો મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં સંવરેન સમન્નાગતો ભિક્ખુ ઇમેસુ

અભિક્કન્તપટિક્કન્તાદીસુ સત્તસુ ઠાનેસુ સતિસમ્પજઞ્ઞવસેન સમ્પજાનકારી હોતિ. તત્થ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સતિપટ્ઠાને વુત્તમેવ.

૨૯૬. **સો ઇમિના ચા**તિઆદિના કિં દસ્સેતિ? અરઞ્ઞવાસસ્સ પચ્ચયસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. યસ્સ હિ ઇમે ચત્તારો પચ્ચયા નત્થિ, તસ્સ અરઞ્ઞવાસો ન ઇજ્ઝતિ, તિરચ્છાનગતેહિ વા વનચરકેહિ વા સદ્ધિં વત્તબ્બતં આપજ્જતિ, અરઞ્ઞે અધિવત્થા દેવતા, ''કિં એવરૂપસ્સ પાપભિક્ખુનો અરઞ્ઞવાસેના''તિ ભેરવસદ્દં સાવેન્તિ, હત્થેહિ સીસં પહરિત્વા પલાયનાકારં કરોન્તિ. ''અસુકો ભિક્ખુ અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ પાપકમ્મં અકાસી''તિ અયસો પત્થરતિ. યસ્સ પનેતે ચત્તારો પચ્ચયા અત્થિ, તસ્સ અરઞ્ઞવાસો ઇજ્ઝતિ, સો હિ અત્તનો સીલં પચ્ચવેક્ખન્તો કિઞ્ચિ કાળકં વા તિલકં વા અપસ્સન્તો પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તં ખયતો વયતો સમ્મસન્તો અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ, અરઞ્ઞે અધિવત્થા દેવતા અત્તમના વણ્ણં ભાસન્તિ, ઇતિસ્સ ઉદકે પક્ખિત્તતેલબિન્દુ વિય યસો વિત્થારિકો હોતિ.

તત્થ **વિવિત્ત**ન્તિ સુઞ્ઞં અપ્પસદ્દં, અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ અત્થો. એતદેવ હિ સન્ધાય વિભઙ્ગે, ''વિવિત્તન્તિ સન્તિકે ચેપિ સેનાસનં હોતિ, તઞ્ચ અનાકિણ્ણં ગહટ્ઠેહિ પબ્બજિતેહિ, તેન તં વિવિત્ત''ન્તિ (વિભ॰ ૫૨૬) વુત્તં. સેતિ ચેવ આસતિ ચ એત્થાતિ **સેનાસનં**, મઞ્ચપીઠાદીનમેતં અધિવચનં. તેનાહ – ''સેનાસનન્તિ મઞ્ચોપિ સેનાસનં, પીઠમ્પિ ભિસિપિ બિમ્બોહનમ્પિ, વિહારોપિ અડ્ઢયોગોપિ, પાસાદોપિ, હમ્મિયમ્પિ, ગુહાપિ, અટ્ટોપિ, માળોપિ, લેણમ્પિ, વેળુગુમ્બોપિ , રુક્ખમૂલમ્પિ, મણ્ડપોપિ સેનાસનં, યત્થ વા પન ભિક્ખૂ પટિક્કમન્તિ, સબ્બમેતં સેનાસન''ન્તિ. અપિચ ''વિહારો અડ્ઢયોગો પાસાદો હમ્મિયં ગુહા''તિ ઇદં વિહારસેનાસનં નામ. ''મઞ્ચો પીઠં, ભિસિ બિમ્બોહન''ન્તિ ઇદં મઞ્ચપીઠસેનાસનં નામ. ''ચિમિલિકા, ચમ્મખણ્ડો, તિણસન્થારો, પણ્ણસન્થારો''તિ ઇદં સન્થતસેનાસનં નામ. ''યત્થ વા પન ભિક્ખૂ પટિક્કમન્તી''તિ ઇદં ઓકાસસેનાસનં નામાતિ એવં ચતુબ્બિધં સેનાસનં હોતિ, તં સબ્બમ્પિ સેનાસનગ્ગહણેન ગહિતમેવ. ઇમસ્સ પન સકુણસદિસસ્સ ચાતુદ્દિસસ્સ ભિક્ખુનો અનુચ્છવિકં દસ્સેન્તો **અરઞ્ઞં રુક્ખમૂલ**ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **અરઞ્ઞ**ન્તિ ''નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા, સબ્બમેતં અરઞ્ઞ''ન્તિ ઇદં ભિક્ખુનીનં વસેન આગતં અરઞ્ઞં. ''આરઞ્ઞકં નામ સેનાસનં પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમ''ન્તિ (પારા॰ ૬૫૪) ઇદં પન ઇમસ્સ ભિક્ખુનો અનુરૂપં, તસ્સ લક્ખણં વિસુદ્ધિમગ્ગે ધુતઙ્ગનિદ્દેસે વુત્તં. **રુક્ખમૂલ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ સન્દચ્છાયં વિવિત્તં રક્ખમૂલં. **પબ્બત**ન્તિ સેલં. તત્થ હિ ઉદકસોણ્ડીસુ ઉદકકિચ્ચં કત્વા સીતાય રુક્ખચ્છાયાય નિસિન્નસ્સ નાનાદિસાસુ ખાયમાનાસુ સીતેન વાતેન વીજિયમાનસ્સ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **કન્દર**ન્તિ કં વુચ્ચતિ ઉદકં, તેન દારિતં, ઉદકેન ભિન્નં પબ્બતપ્પદેસં, યં નદીતુમ્બન્તિપિ નદીકુઞ્જન્તિપિ વદન્તિ. તત્થ હિ રજતપટ્ટસદિસા વાલિકા હોન્તિ, મત્થકે મણિવિતાનં વિય વનગહનં, મણિક્ખન્ધસદિસં ઉદકં સન્દતિ. એવરૂપં કન્દરં ઓરુય્હ પાનીયં પિવિત્વા ગત્તાનિ સીતાનિ કત્વા વાલિકં ઉસ્સાપેત્વા પંસુકૂલચીવરં પઞ્ઞાપેત્વા નિસિન્નસ્સ સમણધમ્મં કરોતો ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **ગિરિગુહ**ન્તિ દ્વિન્નં પબ્બતાનં અન્તરા, એકસ્મિંયેવ વા ઉમઙ્ગસદિસં મહાવિવરં. સુસાનલક્ખણં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. **વનપત્થ**ન્તિ અતિક્કમિત્વા મનુસ્સાનં ઉપચારટ્ઠાનં, યત્થ ન કસન્તિ ન વપન્તિ. તેનેવાહ – ''વનપત્થન્તિ દૂરાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન''ન્તિઆદિ (વિભ॰ ૫૩૧). **અબ્ભોકાસ**ન્તિ અચ્છન્નં, આકઙ્ખમાનો પનેત્થ ચીવરકુટિં કત્વા વસતિ. **પલાલપુઞ્જ**ન્તિ પલાલરાસિં . મહાપલાલપુઞ્જતો હિ પલાલં નિક્કડ્ઢિત્વા પબ્ભારલેણસદિસે આલયે કરોન્તિ, ગચ્છગુમ્બાદીનમ્પિ ઉપરિ પલાલં પક્ખિપિત્વા હેટ્ઠા નિસિન્ના સમણધમ્મં કરોન્તિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

પચ્છાભત્તન્તિ ભત્તસ્સ પચ્છતો. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તોતિ** પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિક્કન્તો. **પલ્લઙ્કન્તિ** સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસનં. **આભુજિત્વાતિ** બન્ધિત્વા. **ઉજું કાયં પણિધાયાતિ** ઉપરિમં સરીરં ઉજુકં ઠપેત્વા અટ્ઠારસ પિટ્ઠિકણ્ટકે કોટિયા કોટિં પટિપાદેત્વા. એવઞ્હિ નિસિન્નસ્સ ચમ્મમંસનહારૂનિ ન પણમન્તિ. અથસ્સ યા તેસં પણમનપચ્ચયા ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જેય્યું, તા ન ઉપ્પજ્જન્તિ. તાસુ અનુપ્પજ્જમાનાસુ ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ન પરિપતતિ, વુદ્ધિં ફાતિં ઉપગચ્છતિ. **પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ** કમ્મટ્ઠાનાભિમુખં સતિં ઠપયિત્વા, મુખસમીપે વા કત્વાતિ અત્થો. તેનેવ વિભઙ્ગે વુત્તં – ''અયં સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતિ સૂપટ્ઠિતા નાસિકગ્ગે વા મુખનિમિત્તે વા, તેન વુચ્ચતિ પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા''તિ (વિભ॰ ૫૩૭). અથ વા ''**પરીતિ** પરિગ્ગહટ્ઠો, **મુખન્તિ** નિય્યાનત્થો, **સતીતિ** ઉપટ્ઠાનત્થો, તેન વુચ્ચતિ પરિમુખં સતિ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૪) એવં પટિસમ્ભિદાયં વુત્તનયેનપેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તત્રાયં સઙ્ખેપો ''પરિગ્ગહિતનિય્યાનસતિં કત્વા''તિ.

અભિજ્ઝં લોકેતિ એત્થ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા લોકો, તસ્મા પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ રાગં પહાય કામચ્છન્દં વિક્ખમ્ભેત્વાતિ અયમેત્થ અત્થો. **વિગતાભિજ્ઝેનાતિ** વિક્ખમ્ભનવસેન પહીનત્તા વિગતાભિજ્ઝેન, ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસદિસેનાતિ અત્થો. **અભિજ્ઝાય ચિત્તં પરિસોધેતીતિ** અભિજ્ઝાતો ચિત્તં પરિમોચેતિ. યથા નં સા મુઞ્ચતિ ચેવ, મુઞ્ચિત્વા ચ ન પુન ગણ્હાતિ, એવં કરોતીતિ અત્થો. **બ્યાપાદપદોસં પહાયાતિ**આદીસુપિ એસેવ નયો. બ્યાપજ્જતિ ઇમિના ચિત્તં પૂતિકમ્માસાદયો વિય પુરિમપકતિં પજહતીતિ **બ્યાપાદો**. વિકારાપત્તિયા પદુસ્સતિ, પરં વા પદૂસેતિ વિનાસેતીતિ **પદોસો**. ઉભયમેતં કોધસ્સેવાધિવચનં. **થિનં** ચિત્તગેલઞ્ઞં. **મિદ્ધં** ચેતસિકગેલઞ્ઞં. થિનઞ્ચ મિદ્ધઞ્ચ **થિનમિદ્ધં**. **આલોકસઞ્ઞીતિ** રત્તિમ્પિ દિવા દિટ્ઠઆલોકસઞ્જાનનસમત્થતાય વિગતનીવરણાય પરિસુદ્ધાય સઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **સતો સમ્પજાનોતિ** સતિયા ચ ઞાણેન ચ સમન્નાગતો. ઇદં ઉભયં આલોકસઞ્ઞાય ઉપકારત્તા વુત્તં. ઉદ્ધચ્ચઞ્ચ કુક્કુચ્ચઞ્ચ **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં**. **તિણ્ણવિચિકિચ્છોતિ** વિચિકિચ્છં તરિત્વા અતિક્કમિત્વા ઠિતો. ''કથમિદં કથમિદ''ન્તિ એવં નપ્પવત્તતીતિ **અકથંકથી**. **કુસલેસુ ધમ્મેસૂતિ** અનવજ્જેસુ ધમ્મેસુ. ''ઇમે નુ ખો કુસલા, કથમિમે કુસલા''તિ એવં ન વિચિકિચ્છતિ ન કઙ્ખતીતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, ઇમેસુ પન નીવરણેસુ વચનત્થલક્ખણાદિભેદતો યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં.

૨૯૭. **પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણેતિ** ઇમે પઞ્ચ નીવરણા ઉપ્પજ્જમાના અનુપ્પન્નાય લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તિ, ઉપ્પન્ના અપિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો પઞ્ચ વા અભિઞ્ઞા ઉચ્છિન્દિત્વા પાતેન્તિ; તસ્મા ''પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણા''તિ વુચ્ચન્તિ. **તથાગતપદં ઇતિપીતિ** ઇદમ્પિ તથાગતસ્સ ઞાણપદં ઞાણવળઞ્જં ઞાણેન અક્કન્તટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. **તથાગતનિસેવિતન્તિ** તથાગતસ્સ ઞાણફાસુકાય નિઘંસિતટ્ઠાનં. **તથાગતારઞ્જિતન્તિ** તથાગતસ્સ ઞાણદાઠાય આરઞ્જિતટ્ઠાનં.

૨૯૯. **યથાભૂતં પજાનાતીતિ** યથાસભાવં પજાનાતિ. **નત્વેવ તાવ અરિયસાવકો નિટ્ઠં ગતો હોતીતિ** ઇમા ઝાનાભિઞ્ઞા બાહિરકેહિપિ સાધારણાતિ ન તાવ નિટ્ઠં ગતો હોતિ. મગ્ગક્ખણેપિ અપરિયોસિતકિચ્ચતાય ન તાવ નિટ્ઠં ગતો હોતિ. **અપિચ ખો નિટ્ઠં ગચ્છતીતિ** અપિચ ખો પન મગ્ગક્ખણે મહાહત્થિં પસ્સન્તો નાગવનિકો વિય સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવાતિ ઇમિના આકારેન તીસુ રતનેસુ નિટ્ઠં ગચ્છતિ. **નિટ્ઠં ગતો હોતીતિ** એવં મગ્ગક્ખણે નિટ્ઠં ગચ્છન્તો અરહત્તફલક્ખણે પરિયોસિતસબ્બકિચ્ચતાય સબ્બાકારેન તીસુ રતનેસુ નિટ્ઠં ગતો હોતિ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળહત્થિપદોપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મહાહત્થિપદોપમસુત્તવણ્ણના

૩૦૦. **એવં મે સુતન્તિ** મહાહત્થિપદોપમસુત્તં. તત્થ **જઙ્ગલાનન્તિ** પથવીતલચારીનં. **પાણાનન્તિ** સપાદકપાણાનં. **પદજાતાનીતિ** પદાનિ. **સમોધાનં ગચ્છન્તીતિ** ઓધાનં પક્ખેપં ગચ્છન્તિ. **અગ્ગમક્ખાયતીતિ** સેટ્ઠં અક્ખાયતિ. **યદિદં મહન્તત્તેનાતિ** મહન્તભાવેન અગ્ગં અક્ખાયતિ, ન ગુણવસેનાતિ અત્થો. **યે કેચિ કુસલા ધમ્માતિ** યે કેચિ લોકિયા વા લોકુત્તરા વા કુસલા ધમ્મા. **સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિ** એત્થ ચતુબ્બિધો સઙ્ગહો – સજાતિસઙ્ગહો, સઞ્જાતિસઙ્ગહો, કિરિયસઙ્ગહો, ગણનસઙ્ગહોતિ. તત્થ ‘‘સબ્બે ખત્તિયા આગચ્છન્તુ સબ્બે બ્રાહ્મણા’’તિ એવં સમાનજાતિવસેન સઙ્ગહો **સજાતિસઙ્ગહો** નામ. ‘‘સબ્બે કોસલકા સબ્બે માગધકા’’તિ એવં સઞ્જાતિદેસવસેન સઙ્ગહો **સઞ્જાતિસઙ્ગહો** નામ. ‘‘સબ્બે રથિકા સબ્બે ધનુગ્ગહા’’તિ એવં કિરિયવસેન સઙ્ગહો **કિરિયસઙ્ગહો** નામ. ‘‘ચક્ખાયતનં કતમક્ખન્ધગણનં ગચ્છતીતિ? ચક્ખાયતનં રૂપક્ખન્ધગણનં ગચ્છતિ. હઞ્ચિ ચક્ખાયતનં રૂપક્ખન્ધગણનં ગચ્છતિ, તેન વત રે વત્તબ્બે ચક્ખાયતનં રૂપક્ખન્ધેન સઙ્ગહિત’’ન્તિ (કથા॰ ૪૭૧), અયં **ગણનસઙ્ગહો** નામ. ઇમસ્મિમ્પિ ઠાને અયમેવ અધિપ્પેતો.

નનુ ચ ‘‘ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં કતિ કુસલા કતિ અકુસલા કતિ અબ્યાકતાતિ પઞ્હસ્સ વિસ્સજ્જને સમુદયસચ્ચં અકુસલં, મગ્ગસચ્ચં કુસલં, નિરોધસચ્ચં અબ્યાકતં, દુક્ખસચ્ચં સિયા કુસલં, સિયા અકુસલં, સિયા અબ્યાકત’’ન્તિ (વિભ॰ ૨૧૬-૨૧૭) આગતત્તા ચતુભૂમકમ્પિ કુસલં દિયડ્ઢમેવ સચ્ચં ભજતિ. અથ કસ્મા મહાથેરો ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ ગણનં ગચ્છતીતિ આહાતિ? સચ્ચાનં અન્તોગધત્તા. યથા હિ ‘‘સાધિકમિદં, ભિક્ખવે, દિયડ્ઢસિક્ખાપદસતં અન્વદ્ધમાસં ઉદ્દેસં આગચ્છતિ, યત્થ અત્તકામા કુલપુત્તા સિક્ખન્તિ. તિસ્સો ઇમા, ભિક્ખવે, સિક્ખા અધિસીલસિક્ખા અધિચિત્તસિક્ખા અધિપઞ્ઞાસિક્ખા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૮) એત્થ સાધિકમિદં દિયડ્ઢસિક્ખાપદસતં એકા અધિસીલસિક્ખાવ હોતિ, તં સિક્ખન્તોપિ તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખતીતિ દસ્સિતો, સિક્ખાનં અન્તોગધત્તા. યથા ચ એકસ્સ હત્થિપદસ્સ ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ એકસ્મિં કોટ્ઠાસે ઓતિણ્ણાનિપિ દ્વીસુ તીસુ ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ ઓતિણ્ણાનિપિ સિઙ્ગાલસસમિગાદીનં પાદાનિ હત્થિપદે સમોધાનં ગતાનેવ હોન્તિ. હત્થિપદતો અમુચ્ચિત્વા તસ્સેવ અન્તોગધત્તા. એવમેવ એકસ્મિમ્પિ દ્વીસુપિ તીસુપિ ચતૂસુપિ સચ્ચેસુ ગણનં ગતા ધમ્મા ચતૂસુ સચ્ચેસુ ગણનં ગતાવ હોન્તિ; સચ્ચાનં અન્તોગધત્તાતિ દિયડ્ઢસચ્ચગણનં ગતેપિ કુસલધમ્મે ‘‘સબ્બે તે ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ સઙ્ગહં ગચ્છન્તી’’તિ આહ. ‘‘દુક્ખે અરિયસચ્ચે’’તિઆદીસુ ઉદ્દેસપદેસુ ચેવ જાતિપિ દુક્ખાતિઆદીસુ નિદ્દેસપદેસુ ચ યં વત્તબ્બં, તં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તમેવ. કેવલં પનેત્થ દેસનાનુક્કમોવ વેદિતબ્બો.

૩૦૧. યથા હિ છેકો વિલીવકારો સુજાતં વેળું લભિત્વા ચતુધા છેત્વા તતો તયો કોટ્ઠાસે ઠપેત્વા એકં ગણ્હિત્વા પઞ્ચધા ભિન્દેય્ય, તતોપિ ચત્તારો ઠપેત્વા એકં ગણ્હિત્વા ફાલેન્તો પઞ્ચ પેસિયો કરેય્ય, તતો ચતસ્સો ઠપેત્વા એકં ગણ્હિત્વા કુચ્છિભાગં પિટ્ઠિભાગન્તિ દ્વિધા ફાલેત્વા પિટ્ઠિભાગં ઠપેત્વા કુચ્છિભાગં આદાય તતો સમુગ્ગબીજનિતાલવણ્ટાદિનાનપ્પકારં વેળુવિકતિં કરેય્ય, સો પિટ્ઠિભાગઞ્ચ ઇતરા ચ ચતસ્સો પેસિયો ઇતરે ચ ચત્તારો કોટ્ઠાસે ઇતરે ચ તયો કોટ્ઠાસે કમ્માય ન ઉપનેસ્સતીતિ ન વત્તબ્બો. એકપ્પહારેન પન ઉપનેતું ન સક્કા, અનુપુબ્બેન ઉપનેસ્સતિ. એવમેવ અયં મહાથેરોપિ વિલીવકારો સુજાતં વેળું લભિત્વા ચત્તારો કોટ્ઠાસે વિય, ઇમં

મહન્તં સુત્તન્તં આરભિત્વા ચતુઅરિયસચ્ચવસેન માતિકં ઠપેસિ. વિલીવકારસ્સ તયો કોટ્ઠાસે ઠપેત્વા એકં ગહેત્વા તસ્સ પઞ્ચધા કરણં વિય થેરસ્સ તીણિ અરિયસચ્ચાનિ ઠપેત્વા એકં દુક્ખસચ્ચં ગહેત્વા ભાજેન્તસ્સ ખન્ધવસેન પઞ્ચધા કરણં. તતો યથા સો વિલીવકારો ચત્તારો કોટ્ઠાસે ઠપેત્વા એકં ભાગં ગહેત્વા પઞ્ચધા ફાલેસિ, એવં થેરો ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધે ઠપેત્વા રૂપક્ખન્ધં વિભજન્તો **ચત્તારિ ચ મહાભૂતાનિ ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાય રૂપન્તિ** પઞ્ચધા અકાસિ. તતો યથા સો વિલીવકારો ચતસ્સો પેસિયો ઠપેત્વા એકં ગહેત્વા કુચ્છિભાગં પિટ્ઠિભાગન્તિ દ્વિધા ફાલેસિ, એવં થેરો ઉપાદાય રૂપઞ્ચ તિસ્સો ચ ધાતુયો ઠપેત્વા એકં પથવીધાતું વિભજન્તો અજ્ઝત્તિકબાહિરવસેન દ્વિધા દસ્સેસિ. યથા સો વિલીવકારો પિટ્ઠિભાગં ઠપેત્વા કુચ્છિભાગં આદાય નાનપ્પકારં વિલીવવિકતિં અકાસિ, એવં થેરો બાહિરં પથવીધાતું ઠપેત્વા અજ્ઝત્તિકં પથવીધાતું વીસતિયા આકારેહિ વિભજિત્વા દસ્સેતું **કતમા ચાવુસો, અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતૂ**તિઆદિમાહ.

યથા પન વિલીવકારો પિટ્ઠિભાગઞ્ચ ઇતરા ચ ચત્તસ્સો પેસિયો ઇતરે ચ ચત્તારો કોટ્ઠાસે ઇતરે ચ તયો કોટ્ઠાસે અનુપુબ્બેન કમ્માય ઉપનેસ્સતિ, ન હિ સક્કા એકપ્પહારેન ઉપનેતું, એવં થેરોપિ બાહિરઞ્ચ પથવીધાતું ઇતરા ચ તિસ્સો ધાતુયો ઉપાદારૂપઞ્ચ ઇતરે ચ ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધે ઇતરાનિ ચ તીણિ અરિયસચ્ચાનિ અનુપુબ્બેન વિભજિત્વા દસ્સેસ્સતિ, ન હિ સક્કા એકપ્પહારેન દસ્સેતું. અપિચ રાજપુત્તૂપમાયપિ અયં કમો વિભાવેતબ્બો –

એકો કિર મહારાજા, તસ્સ પરોસહસ્સં પુત્તા. સો તેસં પિળન્ધનપરિક્ખારં ચતૂસુ પેળાસુ ઠપેત્વા જેટ્ઠપુત્તસ્સ અપ્પેસિ – ''ઇદં તે, તાત, ભાતિકાનં પિળન્ધનભણ્ડં તથારૂપે છણે સમ્પત્તે પિળન્ધનં નો દેહીતિ યાચન્તાનં દદેય્યાસી''તિ. સો ''સાધુ દેવા''તિ સારગબ્ભે પટિસામેસિ, તથારૂપે છણદિવસે રાજપુત્તા રઞ્ઞો સન્તિકં ગન્ત્વા ''પિળન્ધનં નો, તાત, દેથ, નક્ખત્તં કીળિસ્સામા''તિ આહંસુ. તાતા, જેટ્ઠભાતિકસ્સ વો હત્થે મયા પિળન્ધનં ઠપિતં, તં આહરાપેત્વા પિળન્ધથાતિ. તે સાધૂતિ પટિસ્સુણિત્વા તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, ''તુમ્હાકં કિર નો હત્થે પિળન્ધનભણ્ડં, તં દેથા''તિ આહંસુ. સો એવં કરિસ્સામીતિ ગબ્ભં વિવરિત્વા, ચતસ્સો પેળાયો નીહરિત્વા તિસ્સો ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા, તતો પઞ્ચ સમુગ્ગે નીહરિત્વા ચત્તારો ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા, તતો પઞ્ચસુ કરણ્ડેસુ નીહરિતેસુ ચત્તારો ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા પિધાનં પસ્સે ઠપેત્વા તતો હત્થૂપગપાદૂપગાદીનિ નાનપ્પકારાનિ પિળન્ધનાનિ નીહરિત્વા અદાસિ. સો કિઞ્ચાપિ ઇતરેહિ ચતૂહિ કરણ્ડેહિ ઇતરેહિ ચતૂહિ સમુગ્ગેહિ ઇતરાહિ તીહિ પેળાહિ ન તાવ ભાજેત્વા દેતિ, અનુપુબ્બેન પન દસ્સતિ, ન હિ સક્કા એકપ્પહારેન દાતું.

તત્થ મહારાજા વિય ભગવા દટ્ઠબ્બો. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''રાજાહમસ્મિ સેલાતિ ભગવા, ધમ્મરાજા અનુત્તરો''તિ (સુ॰ નિ॰ ૫૫૯). જેટ્ઠપુત્તો વિય સારિપુત્તત્થેરો, વુત્તમ્પિ ચેતં – ''યં ખો તં, ભિક્ખવે, સમ્મા વદમાનો વદેય્ય, 'ભગવતો પુત્તો ઓરસો મુખતો જાતો ધમ્મજો ધમ્મનિમ્મિતો ધમ્મદાયાદો, નો આમિસદાયાદો'તિ સારિપુત્તમેવ તં સમ્મા વદમાનો વદેય્ય, ભગવતો પુત્તો...પે॰... નો આમિસદાયાદો''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૯૭). પરોસહસ્સરાજપુત્તા વિય ભિક્ખુસઙ્ઘો દટ્ઠબ્બો. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''પરોસહસ્સં ભિક્ખૂનં, સુગતં પયિરુપાસતિ;
દેસેન્તં વિરજં ધમ્મં, નિબ્બાનં અકુતોભય''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૬);

રઞ્ઞો તેસં પુત્તાનં પિળન્ધનં ચતૂસુ પેળાસુ પક્ખિપિત્વા જેટ્ઠપુત્તસ્સ હત્થે ઠપિતકાલો વિય ભગવતો ધમ્મસેનાપતિસ્સ હત્થે ચતુસચ્ચપ્પકાસનાય ઠપિતકાલો, તેનેવાહ – ''સારિપુત્તો, ભિક્ખવે, પહોતિ ચત્તારિ

અરિયસચ્ચાનિ વિત્થારેન આચિક્ખિતું દેસેતું પઞ્ઞાપેતું પટ્ઠપેતું વિવરિતું વિભજિતું ઉત્તાનીકાતુ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૧). તથારૂપે ખણે તેસં રાજપુત્તાનં તં રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા પિળન્ધનં યાચનકાલો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ વસ્સૂપનાયિકસમયે આગન્ત્વા ધમ્મદેસનાય યાચિતકાલો. ઉપકટ્ઠાય કિર વસ્સૂપનાયિકાય ઇદં સુત્તં દેસિતં. રઞ્ઞો, ''તાતા, જેટ્ઠભાતિકસ્સ વો હત્થે મયા પિળન્ધનં ઠપિતં તં આહરાપેત્વા પિળન્ધથા''તિ વુત્તકાલો વિય સમ્બુદ્ધેનાપિ, ''સેવેથ, ભિક્ખવે, સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાને, ભજથ, ભિક્ખવે, સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાને. પણ્ડિતા ભિક્ખૂ અનુગ્ગાહકા સબ્રહ્મચારીન''ન્તિ એવં ધમ્મસેનાપતિનો સન્તિકે ભિક્ખૂનં પેસિતકાલો.

રાજપુત્તેહિ રઞ્ઞો કથં સુત્વા જેટ્ઠભાતિકસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પિળન્ધનં યાચિતકાલો વિય ભિક્ખૂહિ સત્થુકથં સુત્વા ધમ્મસેનાપતિં ઉપસઙ્કમ્મ ધમ્મદેસનં આયાચિતકાલો. જેટ્ઠભાતિકસ્સ ગબ્ભં વિવરિત્વા ચતસ્સો પેળાયો નીહરિત્વા ઠપનં વિય ધમ્મસેનાપતિસ્સ ઇમં સુત્તન્તં આરભિત્વા ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં વસેન માતિકાય ઠપનં. તિસ્સો પેળાયો ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા તતો પઞ્ચસમુગ્ગનીહરણં વિય તીણિ અરિયસચ્ચાનિ ઠપેત્વા દુક્ખં અરિયસચ્ચં વિભજન્તસ્સ પઞ્ચક્ખન્ધદસ્સનં. ચત્તારો સમુગ્ગે ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા તતો પઞ્ચકરણ્ડનીહરણં વિય ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધે ઠપેત્વા એકં રૂપક્ખન્ધં વિભજન્તસ્સ ચતુમહાભૂતઉપાદારૂપવસેન પઞ્ચકોટ્ઠાસદસ્સનં.

૩૦૨. ચત્તારો કરણ્ડે ઠપેત્વા એકં વિવરિત્વા પિધાનં પસ્સે ઠપેત્વા હત્થૂપગપાદૂપગાદિપિળન્ધનદાનં વિય તીણિ મહાભૂતાનિ ઉપાદારૂપઞ્ચ ઠપેત્વા એકં પથવીધાતું વિભજન્તસ્સ બાહિરં તાવ પિધાનં વિય ઠપેત્વા અજ્ઝત્તિકાય પથવીધાતુયા નાનાસભાવતો વીસતિયા આકારેહિ દસ્સનત્થં ''કતમા ચાવુસો અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતૂ''તિઆદિવચનં.

તસ્સ પન રાજપુત્તસ્સ તેહિ ચતૂહિ કરણ્ડેહિ ચતૂહિ સમુગ્ગેહિ તીહિ ચ પેળાહિ પચ્છા અનુપુબ્બેન નીહરિત્વા પિળન્ધનદાનં વિય થેરસ્સાપિ ઇતરેસઞ્ચ તિણ્ણં મહાભૂતાનં ઉપાદારૂપાનઞ્ચ ચતુન્નં અરૂપક્ખન્ધાનઞ્ચ તિણ્ણં અરિયસચ્ચાનઞ્ચ પચ્છા અનુપુબ્બેન ભાજેત્વા દસ્સનં વેદિતબ્બં. યં પનેતં ''કતમા ચાવુસો, અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતૂ''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અજ્ઝત્તં પચ્ચત્ત**ન્તિ ઉભયમ્પેતં નિયકાધિવચનમેવ. **કક્ખળ**ન્તિ થદ્ધં. **ખરિગત**ન્તિ ફરુસં. **ઉપાદિન્ન**ન્તિ ન કમ્મસમુટ્ઠાનમેવ, અવિસેસેન પન સરીરટ્ઠકસ્સેતં ગહણં. સરીરટ્ઠકઞ્હિ ઉપાદિન્નં વા હોતુ, અનુપાદિન્નં વા, આદિન્નગહિતપરામટ્ઠવસેન સબ્બં ઉપાદિન્નમેવ નામ. સેય્યથિદં – કેસા લોમા...પે॰... ઉદરિયં કરીસન્તિ ઇદં ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ કુલપુત્તસ્સ અજ્ઝત્તિકપથવીધાતુવસેન તાવ કમ્મટ્ઠાનં વિભત્તં. એત્થ પન મનસિકારં આરભિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં ગહેતુકામેન યં કાતબ્બં, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતમેવ. મત્થલુઙ્ગં પન ન ઇધ પાળિઆરુળ્હં. તમ્પિ આહરિત્વા, વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેનેવ વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન વવત્થપેત્વા, ''અયમ્પિ અચેતના અબ્યાકતા સુઞ્ઞા થદ્ધા પથવીધાતુ એવા''તિ મનસિ કાતબ્બં. **યં વા પનઞ્ઞમ્પી**તિ ઇદં ઇતરેસુ તીસુ કોટ્ઠાસેસુ અનુગતાય પથવીધાતુયા ગહણત્થં વુત્તં. **યા ચેવ ખો પન અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતૂ**તિ યા ચ અયં વુત્તપ્પકારા અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતુ. **યા ચ બાહિરા**તિ યા ચ વિભઙ્ગે, ''અયો લોહં તિપુ સીસ''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૧૭૩) નયેન આગતા બાહિરા પથવીધાતુ.

એત્તાવતા થેરેન અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતુ નાનાસભાવતો વીસતિયા આકારેહિ વિત્થારેન દસ્સિતા, બાહિરા સઙ્ખેપેન. કસ્મા? યસ્મિઞ્હિ ઠાને સત્તાનં આલયો નિકન્તિ પત્થના પરિયુટ્ઠાનં ગહણં પરામાસો બલવા હોતિ, તત્થ તેસં આલયાદીનં ઉદ્ધરણત્થં બુદ્ધા વા બુદ્ધસાવકા વા વિત્થારકથં કથેન્તિ. યત્થ પન ન બલવા, તત્થ કત્તબ્બકિચ્ચાભાવતો સઙ્ખેપેન કથેન્તિ. યથા હિ કસ્સકો ખેત્તં કસમાનો યત્થ મૂલસન્તાનકાનં બલવતાય નઙ્ગલં

લગ્ગતિ, તત્થ ગોણે ઠપેત્વા પંસું વિયૂહિત્વા મૂલસન્તાનકાનિ છેત્વા છેત્વા ઉદ્ધરન્તો બહું વાયામં કરોતિ. યત્થ તાનિ નત્થિ, તત્થ બલવં પયોગં કત્વા ગોણે પિટ્ઠિયં પહરમાનો કસતિયેવ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં.

પથવીધાતુરેવેસાતિ દુવિધાપેસા થદ્ધટ્ઠેન કક્ખળટ્ઠેન ફરુસટ્ઠેન એકલક્ખણા પથવીધાતુયેવ , આવુસોતિ અજ્ઝત્તિકં બાહિરાય સદ્ધિં યોજેત્વા દસ્સેતિ. યસ્મા બાહિરાય પથવીધાતુયા અચેતનાભાવો પાકટો, ન અજ્ઝત્તિકાય, તસ્મા સા બાહિરાય સદ્ધિં એકસદિસા અચેતનાયેવાતિ ગણ્હન્તસ્સ સુખપરિગ્ગહો હોતિ. યથા કિં? યથા દન્તેન ગોણેન સદ્ધિં યોજિતો અદન્તો કતિપાહમેવ વિસૂકાયતિ વિપ્ફન્દતિ, અથ ન ચિરસ્સેવ દમથં ઉપેતિ. એવં અજ્ઝત્તિકાપિ બાહિરાય સદ્ધિં એકસદિસાતિ ગણ્હન્તસ્સ કતિપાહમેવ અચેતનાભાવો ન ઉપટ્ઠાતિ, અથ ન ચિરેનેવસ્સા અચેતનાભાવો પાકટો હોતિ. **તં નેતં મમા**તિ તં ઉભયમ્પિ ન એતં મમ, ન એસોહમસ્મિ, ન એસો મે અત્તાતિ એવં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય દટ્ઠબ્બં. **યથાભૂતન્તિ** યથાસભાવં, તઞ્હિ અનિચ્ચાદિસભાવં, તસ્મા અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તાતિ એવં દટ્ઠબ્બન્તિ અત્થો.

હોતિ ખો સો, **આવુસો**તિ કસ્મા આરભિ? બાહિરઆપોધાતુવસેન બાહિરાય પથવીધાતુયા વિનાસં દસ્સેત્વા તતો વિસેસતરેન ઉપાદિન્નાય સરીરટ્ઠકપથવીધાતુયા વિનાસદસ્સનત્થં. **પકુપ્પતી**તિ આપોસંવટ્ટવસેન વડ્ઢમાના કુપ્પતિ. **અન્તરહિતા તસ્મિં સમયે બાહિરા પથવીધાતુ હોતી**તિ તસ્મિં સમયે કોટિસતસહસ્સચક્કવાળે ખારોદકેન વિલીયમાના ઉદકાનુગતા હુત્વા સબ્બા પબ્બતાદિવસેન સણ્ઠિતા પથવીધાતુ અન્તરહિતા હોતિ. વિલીયિત્વા ઉદકમેવ હોતિ. **તાવ મહલ્લિકાયા**તિ તાવ મહન્તાય.

દુવે સતસહસ્સાનિ, ચત્તારિ નહુતાનિ ચ;
એત્તકં બહલત્તેન, સઙ્ખાતાયં વસુન્ધરાતિ. –

એવં બહલત્તેનેવ મહન્તાય, વિત્થારતો પન કોટિસતસહસ્સચક્કવાળપ્પમાણાય. **અનિચ્ચતા**તિ હુત્વા અભાવતા. **ખયધમ્મતા**તિ ખયં ગમનસભાવતા . **વયધમ્મતા**તિ વયં ગમનસભાવતા. **વિપરિણામધમ્મતા**તિ પકતિવિજહનસભાવતા, ઇતિ સબ્બેહિપિ ઇમેહિ પદેહિ અનિચ્ચલક્ખણમેવ વુત્તં. યં પન અનિચ્ચં, તં દુક્ખં. યં દુક્ખં, તં અનત્તાતિ તીણિપિ લક્ખણાનિ આગતાનેવ હોન્તિ. **મત્તટ્ઠકસ્સા**તિ પરિત્તટ્ઠિતિકસ્સ, તત્થ દ્વીહાકારેહિ ઇમસ્સ કાયસ્સ પરિત્તટ્ઠિતિતા વેદિતબ્બા ઠિતિપરિત્તતાય ચ સરસપરિત્તતાય ચ. અયઞ્હિ અતીતે ચિત્તક્ખણે જીવિત્થ, ન જીવતિ, ન જીવિસ્સતિ. અનાગતે ચિત્તક્ખણે જીવિસ્સતિ, ન જીવતિ, ન જીવિત્થ. પચ્ચુપ્પન્ને ચિત્તક્ખણે જીવતિ , ન જીવિત્થ, ન જીવિસ્સતીતિ વુચ્ચતિ.

''જીવિતં અત્તભાવો ચ, સુખદુક્ખા ચ કેવલા;
એકચિત્તસમાયુત્તા, લહુ સો વત્તતે ખણો''તિ. –

ઇદં એતસ્સેવ પરિત્તટ્ઠિતિદસ્સનત્થં વુત્તં. એવં **ઠિતિપરિત્તતાય** પરિત્તટ્ઠિતિતા વેદિતબ્બા.

અસ્સાસપસ્સાસૂપનિબદ્ધાદિભાવેન પનસ્સ **સરસપરિત્તતા** વેદિતબ્બા. સત્તાનઞ્હિ અસ્સાસૂપનિબદ્ધં જીવિતં, પસ્સાસૂપનિબદ્ધં જીવિતં, અસ્સાસપસ્સાસૂપનિબદ્ધં જીવિતં, મહાભૂતૂપનિબદ્ધં જીવિતં, કબળીકારાહારૂપનિબદ્ધં જીવિતં, વિઞ્ઞાણૂપનિબદ્ધં જીવિતન્તિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતં.

તણ્હુપાદિન્નસ્સાતિ તણ્હાય આદિન્નગહિતપરામટ્ઠસ્સ **અહન્તિ વા મમન્તિ વા અસ્મીતિ વા. અથ ખ્વાસ્સ નોતેવેત્થ હોતી**તિ અથ ખો અસ્સ ભિક્ખુનો એવં તીણિ લક્ખણાનિ આરોપેત્વા પસ્સન્તસ્સ એત્થ અજ્ઝત્તિકાય પથવીધાતુયા અહન્તિ વાતિઆદિ તિવિધો તણ્હામાનદિટ્ઠિગ્ગાહો નોતેવ હોતિ, ન હોતિયેવાતિ અત્થો. યથા ચ આપોધાતુવસેન, એવં તેજોધાતુવાયોધાતુવસેનપિ બાહિરાય પથવીધાતુયા અન્તરધાનં હોતિ. ઇધ પન એકંયેવ આગતં. ઇતરાનિપિ અત્થતો વેદિતબ્બાનિ.

તઞ્ચે, આવુસોતિ ઇધ તસ્સ ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ ભિક્ખુનો સોતદ્વારે પરિગ્ગહં પટ્ઠપેન્તો બલં દસ્સેતિ. **અક્કોસન્તી**તિ દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસન્તિ. **પરિભાસન્તી**તિ તયા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કતં, એવઞ્ચ એવઞ્ચ તં કરિસ્સામાતિ વાચાય પરિભાસન્તિ. **રોસેન્તી**તિ ઘટ્ટેન્તિ. **વિહેસેન્તી**તિ દુક્ખાપેન્તિ, સબ્બં વાચાય ઘટ્ટનમેવ વુત્તં. **સો એવ**ન્તિ સો ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકો એવં સમ્પજાનાતિ. **ઉપ્પન્ના ખો મે અય**ન્તિ સમ્પતિવત્તમાનુપ્પન્નભાવેન ચ સમુદાચારુપ્પન્નભાવેન ચ ઉપ્પન્ના. **સોતસમ્ફસ્સજા**તિ ઉપનિસ્સયવસેન સોતસમ્ફસ્સતો જાતા સોતદ્વારજવનવેદના, **ફસ્સો અનિચ્ચો**તિ સોતસમ્ફસ્સો હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચોતિ પસ્સતિ. વેદનાદયોપિ સોતસમ્ફસ્સસમ્પયુત્તાવ વેદિતબ્બા. **ધાતારમ્મણમેવા**તિ ધાતુસઙ્ખાતમેવ આરમ્મણં. **પક્ખન્દતી**તિ ઓતરતિ. **પસીદતી**તિ તસ્મિં આરમ્મણે પસીદતિ, ભુમ્મવચનમેવ વા એતં. બ્યઞ્જનસન્ધિવસેન ''ધાતારમ્મણમેવા''તિ વુત્તં, ધાતારમ્મણેયેવાતિ અયમેત્થ અત્થો. **અધિમુચ્ચતી**તિ ધાતુવસેન એવન્તિ અધિમોક્ખં લભતિ, ન રજ્જતિ, ન દુસ્સતિ. અયઞ્હિ સોતદ્વારમ્હિ આરમ્મણે આપાથગતે મૂલપરિઞ્ઞાઆગન્તુકતાવકાલિકવસેન પરિગ્ગહં કરોતિ, તસ્સ વિત્થારકથા સતિપટ્ઠાને સતિસમ્પજઞ્ઞપબ્બે વુત્તા. સા પન તત્થ ચક્ખુદ્વારવસેન વુત્તા, ઇધ સોતદ્વારવસેન વેદિતબ્બા.

એવં કતપરિગ્ગહસ્સ હિ ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ બલવવિપસ્સકસ્સ સચેપિ ચક્ખુદ્વારાદીસુ આરમ્મણે આપાથગતે અયોનિસો આવજ્જનં ઉપ્પજ્જતિ, વોટ્ઠબ્બનં પત્વા એકં દ્વે વારે આસેવનં લભિત્વા ચિત્તં ભવઙ્ગમેવ ઓતરતિ, ન રાગાદિવસેન ઉપ્પજ્જતિ, અયં કોટિપ્પત્તો તિક્ખવિપસ્સકો. અપરસ્સ રાગાદિવસેન એકં વારં જવનં જવતિ, જવનપરિયોસાને પન રાગાદિવસેન એવં મે જવનં જવિતન્તિ આવજ્જતો આરમ્મણં પરિગ્ગહિતમેવ હોતિ, પુન વારં તથા ન જવતિ. અપરસ્સ એકવારં એવં આવજ્જતો પુન દુતિયવારં રાગાદિવસેન જવનં જવતિયેવ, દુતિયવારાવસાને પન એવં મે જવનં જવિતન્તિ આવજ્જતો આરમ્મણં પરિગ્ગહિતમેવ હોતિ, તતિયવારે તથા ન ઉપ્પજ્જતિ. એત્થ પન પઠમો અતિતિક્ખો, તતિયો અતિમન્દો, દુતિયસ્સ પન વસેન ઇમસ્મિં સુત્તે, લટુકિકોપમે, ઇન્દ્રિયભાવને ચ અયમત્થો વેદિતબ્બો.

એવં સોતદ્વારે પરિગ્ગહિતવસેન ધાતુકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ બલં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કાયદ્વારે દીપેન્તો **તઞ્ચે, આવુસો**તિઆદિમાહ. અનિટ્ઠારમ્મણઞ્હિ પત્વા દ્વીસુ વારેસુ કિલમતિ સોતદ્વારે ચ કાયદ્વારે ચ. તસ્મા યથા નામ ખેત્તસ્સામી પુરિસો કુદાલં ગહેત્વા ખેત્તં અનુસઞ્ચરન્તો યત્થ વા તત્થ વા મત્તિકપિણ્ડં અદત્વા દુબ્બલટ્ઠાનેસુયેવ કુદાલેન ભૂમિં ભિન્દિત્વા સતિણમત્તિકપિણ્ડં દેતિ. એવમેવ મહાથેરો અનાગતે સિક્ખાકામા પધાનકમ્મિકા કુલપુત્તા ઇમેસુ દ્વારેસુ સંવરં પટ્ઠપેત્વા ખિપ્પમેવ જાતિજરામરણસ્સ અન્તં કરિસ્સન્તીતિ ઇમેસુયેવ દ્વીસુ દ્વારેસુ ગાળ્હં કત્વા સંવરં દેસેન્તો ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્થ **સમુદાચરન્તી**તિ ઉપક્કમન્તિ. **પાણિસમ્ફસ્સેના**તિ પાણિપ્પહારેન, ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. **તથાભૂતો**તિ તથાસભાવો. **યથાભૂતસ્મિ**ન્તિ યથાસભાવે. **કમન્તી**તિ પવત્તન્તિ. **એવં બુદ્ધં અનુસ્સરતો**તિઆદીસુ ઇતિપિ સો

ભગવાતિઆદિના નયેન અનુસ્સરન્તોપિ બુદ્ધં અનુસ્સરતિ, વુત્તં ખો પનેતં ભગવતાતિ અનુસ્સરન્તોપિ અનુસ્સરતિયેવ. સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મોતિઆદિના નયેન અનુસ્સરન્તોપિ ધમ્મં અનુસ્સરતિ, કકચૂપમોવાદં અનુસ્સરન્તોપિ અનુસ્સરતિયેવ. સુપ્પટિપન્નોતિઆદિના નયેન અનુસ્સરન્તોપિ સઙ્ઘં અનુસ્સરતિ, કકચોકન્તનં અધિવાસયમાનસ્સ ભિક્ખુનો ગુણં અનુસ્સરમાનોપિ અનુસ્સરતિયેવ.

ઉપેક્ખા કુસલનિસ્સિતા ન સણ્ઠાતીતિ ઇધ વિપસ્સનુપેક્ખા અધિપ્પેતા. **ઉપેક્ખા કુસલનિસ્સિતા સણ્ઠાતી**તિ ઇધ છળઙ્ગુપેક્ખા, સા પનેસા કિઞ્ચાપિ ખીણાસવસ્સ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ આરમ્મણેસુ અરજ્જનાદિવસેન પવત્તતિ, અયં પન ભિક્ખુ વીરિયબલેન ભાવનાસિદ્ધિયા અત્તનો વિપસ્સનં ખીણાસવસ્સ છળઙ્ગુપેક્ખાઠાને ઠપેતીતિ વિપસ્સનાવ છળઙ્ગુપેક્ખા નામ જાતા.

૩૦૩. આપોધાતુનિદ્દેસે **આપોગત**ન્તિ સબ્બઆપેસુ ગતં અલ્લયૂસભાવલક્ખણં. **પિત્તં સેમ્હ**ન્તિઆદીસુ પન યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં સદ્ધિં ભાવનાનયેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. **પકુપ્પતી**તિ ઓઘવસેન વડ્ઢતિ, સમુદ્દતો વા ઉદકં ઉત્તરતિ, અયમસ્સ પાકતિકો પકોપો, આપોસંવટ્ટકાલે પન કોટિસતસહસ્સચક્કવાળં ઉદકપૂરમેવ હોતિ. **ઓગચ્છન્તી**તિ હેટ્ઠા ગચ્છન્તિ, ઉદ્ધને આરોપિતઉદકં વિય ખયં વિનાસં પાપુણન્તિ. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૩૦૪. તેજોધાતુનિદ્દેસે **તેજોગત**ન્તિ સબ્બતેજેસુ ગતં ઉણ્હત્તલક્ખણં. તેજો એવ વા તેજોભાવં ગતન્તિ **તેજોગતં**. પુરિમે આપોગતેપિ પચ્છિમે વાયોગતેપિ એસેવ નયો. **યેન ચા**તિ યેન તેજોગતેન. તસ્મિં કુપ્પિતે અયં કાયો સન્તપ્પતિ, એકાહિકજરાદિભાવેન ઉસુમજાતો હોતિ. **યેન ચ જીરીયતી**તિ યેન અયં કાયો જીરતિ, ઇન્દ્રિયવેકલ્લત્તં બલપરિક્ખયં વલિપલિતાદિભાવઞ્ચ પાપુણાતિ. **યેન ચ પરિડય્હતી**તિ યેન કુપ્પિતેન અયં કાયો દય્હતિ, સો ચ પુગ્ગલો દય્હામિ દય્હામીતિ કન્દન્તો સતધોતસપ્પિગોસીતચન્દનાદિલેપઞ્ચ તાલવણ્ટવાતઞ્ચ પચ્ચાસીસતિ. **યેન ચ અસિતપીતખાયિતસાયિતં સમ્મા પરિણામં ગચ્છતી**તિ યેન તં અસિતં વા ઓદનાદિ, પીતં વા પાનકાદિ, ખાયિતં વા પિટ્ઠખજ્જકાદિ, સાયિતં વા અમ્બપક્કમધુફાણિતાદિ સમ્મા પરિપાકં ગચ્છતિ, રસાદિભાવેન વિવેકં ગચ્છતીતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં સદ્ધિં ભાવનાનયેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં.

હરિતન્તન્તિ હરિતમેવ. અલ્લતિણાદિં આગમ્મ નિબ્બાયતીતિ અત્થો. **પન્થન્ત**ન્તિ મહામગ્ગમેવ. **સેલન્ત**ન્તિ પબ્બતં. **ઉદકન્ત**ન્તિ ઉદકં. **રમણીયં વા ભૂમિભાગ**ન્તિ તિણગુમ્બાદિરહિતં, વિવિત્તં અબ્ભોકાસં ભૂમિભાગં. **અનાહારા**તિ નિરાહારા નિરુપાદાના, અયમ્પિ પકતિયાવ તેજોવિકારો વુત્તો, તેજોસંવટ્ટકાલે પન કોટિસતસહસ્સચક્કવાળં ઝાપેત્વા છારિકામત્તમ્પિ ન તિટ્ઠતિ. **ન્હારુદદ્દુલેના**તિ ચમ્મનિલ્લેખનેન. **અગ્ગિં ગવેસન્તી**તિ એવરૂપં સુખુમં ઉપાદાનં ગહેત્વા અગ્ગિં પરિયેસન્તિ, યં અપ્પમત્તકમ્પિ ઉસુમં લભિત્વા પજ્જલતિ, સેસમિધાપિ પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૩૦૫. વાયોધાતુનિદ્દેસે **ઉદ્ધઙ્ગમા વાતા**તિ ઉગ્ગારહિક્કારાદિપવત્તકા ઉદ્ધં આરોહનવાતા. **અધોગમા વાતા**તિ ઉચ્ચારપસ્સાવાદિનીહરણકા અધો ઓરોહનવાતા. **કુચ્છિસયા વાતા**તિ અન્તાનં બહિવાતા. **કોટ્ઠાસયા વાતા**તિ અન્તાનં અન્તોવાતા. **અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો**તિ ધમનીજાલાનુસારેન સકલસરીરે અઙ્ગમઙ્ગાનિ અનુસટા સમિઞ્જનપસારણાદિનિબ્બત્તકવાતા. **અસ્સાસો**તિ અન્તોપવિસનનાસિકવાતો . **પસ્સાસો**તિ

બહિનિક્ખમનનાસિકવાતો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં સદ્ધિં ભાવનાનયેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં.

ગામમ્પિ વહતીતિ સકલગામમ્પિ ચુણ્ણવિચુણ્ણં કુરુમાના આદાય ગચ્છતિ, નિગમાદીસુપિ એસેવ નયો. ઇધ વાયોસંવટ્ટકાલે કોટિસતસહસ્સચક્કવાળવિદ્ધંસનવસેન વાયોધાતુવિકારો દસ્સિતો. **વિધૂપનેના**તિ અગ્ગિબીજનકેન. **ઓસ્સવને**તિ છદનગ્ગે, તેન હિ ઉદકં સવતિ, તસ્મા તં ‘‘ઓસ્સવન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. સેસમિધાપિ પુરિમનયેનેવ યોજેતબ્બં.

૩૦૬. **સેય્યથાપિ , આવુસો**તિ ઇધ કિં દસ્સેતિ? હેટ્ઠા કથિતાનં મહાભૂતાનં નિસ્સત્તભાવં. **કટ્ઠ**ન્તિ દબ્બસમ્ભારં. **વલ્લિ**ન્તિ આબન્ધનવલ્લિં. **તિણ**ન્તિ છદનતિણં. **મત્તિક**ન્તિ અનુલેપમત્તિકં. **આકાસો પરિવારિતો**તિ એતાનિ કટ્ઠાદીનિ અન્તો ચ બહિ ચ પરિવારેત્વા આકાસો ઠિતોતિ અત્થો. **અગારંત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતી**તિ **અગાર**ન્તિ પણ્ણત્તિમત્તં હોતિ. કટ્ઠાદીસુ પન વિસું વિસું રાસિકતેસુ કટ્ઠરાસિવલ્લિરાસીત્વેવ વુચ્ચતિ. **એવમેવ ખો**તિ એવમેવ અટ્ઠિઆદીનિ અન્તો ચ બહિ ચ પરિવારેત્વા ઠિતો આકાસો, તાનેવ અટ્ઠિઆદીનિ પટિચ્ચ રૂપંત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ, સરીરન્તિ વોહારં ગચ્છતિ. યથા કટ્ઠાદીનિ પટિચ્ચ ગેહન્તિ સઙ્ખં ગતં અગારં ખત્તિયગેહં બ્રાહ્મણગેહન્તિ વુચ્ચતિ, એવમિદમ્પિ ખત્તિયસરીરં બ્રાહ્મણસરીરન્તિ વુચ્ચતિ, ન હેત્થ કોચિ સત્તો વા જીવો વા વિજ્જતિ.

અજ્ઝત્તિકઞ્ચેવ, આવુસો, ચક્ખૂતિ ઇદં કસ્મા આરદ્ધં? હેટ્ઠા ઉપાદારૂપં ચત્તારો ચ અરૂપિનો ખન્ધા તીણિ ચ અરિયસચ્ચાનિ ન કથિતાનિ, ઇદાનિ તાનિ કથેતું અયં દેસના આરદ્ધાતિ. તત્થ **ચક્ખું અપરિભિન્ન**ન્તિ ચક્ખુપસાદે નિરુદ્ધેપિ ઉપહતેપિ પિત્તસેમ્હલોહિતેહિ પલિબુદ્ધેપિ ચક્ખુ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતિ, પરિભિન્નમેવ હોતિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ પન પચ્ચયો ભવિતું સમત્થં અપરિભિન્નં નામ. **બાહિરા ચ રૂપા**તિ બાહિરા ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપા. **તજ્જો સમન્નાહારો**તિ તં ચક્ખુઞ્ચ રૂપે ચ પટિચ્ચ ભવઙ્ગં આવટ્ટેત્વા ઉપ્પજ્જનમનસિકારો, ભવઙ્ગાવટ્ટનસમત્થં ચક્ખુદ્વારે કિરિયમનોધાતુચિત્તન્તિ અત્થો. તં રૂપાનં અનાપાથગતત્તાપિ અઞ્ઞાવિહિતસ્સપિ ન હોતિ, **તજ્જસ્સા**તિ તદનુરૂપસ્સ. **વિઞ્ઞાણભાગસ્સા**તિ વિઞ્ઞાણકોટ્ઠાસસ્સ.

યં તથાભૂતસ્સાતિઆદીસુ દ્વારવસેન ચત્તારિ સચ્ચાનિ દસ્સેતિ. તત્થ **તથાભૂતસ્સા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન સહભૂતસ્સ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિનોતિ અત્થો. **રૂપ**ન્તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ ન રૂપજનકત્તા ચક્ખુવિઞ્ઞાણક્ખણે તિસમુટ્ઠાનરૂપં, તદનન્તરચિત્તક્ખણે ચતુસમુટ્ઠાનમ્પિ લબ્ભતિ. **સઙ્ગહં ગચ્છતી**તિ ગણનં ગચ્છતિ. વેદનાદયો ચક્ખુવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તાવ. વિઞ્ઞાણમ્પિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણમેવ. એત્થ ચ સઙ્ખારાતિ ચેતનાવ વુત્તા. **સઙ્ગહો**તિ એકતો સઙ્ગહો. **સન્નિપાતો**તિ સમાગમો. **સમવાયો**તિ રાસિ. **યો પટિચ્ચસમુપ્પાદં પસ્સતી**તિ યો પચ્ચયે પસ્સતિ. **સો ધમ્મં પસ્સતી**તિ સો પટિચ્ચસમુપ્પન્નધમ્મે પસ્સતિ, **છન્દો**તિઆદિ સબ્બં તણ્હાવેવચનમેવ , તણ્હા હિ છન્દકરણવસેન **છન્દો**. આલયકરણવસેન **આલયો**. અનુનયકરણવસેન **અનુનયો**. અજ્ઝોગાહિત્વા ગિલિત્વા ગહનવસેન **અજ્ઝોસાન**ન્તિ વુચ્ચતિ. **છન્દરાગવિનયો છન્દરાગપ્પહાન**ન્તિ નિબ્બાનસ્સેવ વેવચનં, ઇતિ તીણિ સચ્ચાનિ પાળિયં આગતાનેવ મગ્ગસચ્ચં આહરિત્વા ગહેતબ્બં, યા ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ દિટ્ઠિ સઙ્કપ્પો વાચા કમ્મન્તો આજીવો વાયામો સતિ સમાધિ ભાવનાપટિવેધો, અયં મગ્ગોતિ. **બહુકતં હોતી**તિ એત્તાવતાપિ બહું ભગવતો સાસનં કતં હોતિ, **અજ્ઝત્તિકઞ્ચેવ, આવુસો, સોત**ન્તિઆદિવારેસુપિ એસેવ નયો.

મનોદ્વારે પન અજ્ઝત્તિકો મનો નામ ભવઙ્ગચિત્તં. તં નિરુદ્ધમ્પિ આવજ્જનચિત્તસ્સ પચ્ચયો ભવિતું અસમત્થં મન્દથામગતમેવ પવત્તમાનમ્પિ **પરિભિન્નં** નામ હોતિ. આવજ્જનસ્સ પન પચ્ચયો ભવિતું સમત્થં **અપરિભિન્નં** નામ. **બાહિરા ચ ધમ્મા**તિ ધમ્મારમ્મણં. **નેવ તાવ તજ્જસ્સા**તિ ઇદં ભવઙ્ગસમયેનેવ કથિતં. દુતિયવારો પગુણજ્ઝાનપચ્ચવેક્ખણેન વા, પગુણકમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન વા, પગુણબુદ્ધવચનસજ્ઝાયકરણાદિના વા, અઞ્ઞવિહિતકં સન્ધાય વુત્તો. ઇમસ્મિં વારે **રૂપ**ન્તિ ચતુસમુટ્ઠાનમ્પિ લબ્ભતિ. મનોવિઞ્ઞાણઞ્હિ રૂપં સમુટ્ઠાપેતિ, વેદનાદયો મનોવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તા , વિઞ્ઞાણં મનોવિઞ્ઞાણમેવ. સઙ્ખારા પનેત્થ ફસ્સચેતનાવસેનેવ ગહિતા. સેસં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. ઇતિ મહાથેરો હેટ્ઠા એકદેસમેવ સમ્મસન્તો આગન્ત્વા ઇમસ્મિં ઠાને ઠત્વા હેટ્ઠા પરિહીનદેસનં સબ્બં તંતંદ્વારવસેન ભાજેત્વા દસ્સેન્તો યથાનુસન્ધિનાવ સુત્તન્તં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાહત્થિપદોપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. મહાસારોપમસુત્તવણ્ણના

૩૦૭. એવં મે સુતન્તિ મહાસારોપમસુત્તં. તત્થ **અચિરપક્કન્તે**તિ સઙ્ઘં ભિન્દિત્વા રુહિરુપ્પાદકમ્મં કત્વા નચિરપક્કન્તે સલિઙ્ગેનેવ પાટિયેક્કે જાતે.

ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો કુલપુત્તોતિ કિઞ્ચાપિ અસુકકુલપુત્તોતિ ન નિયામિતો, દેવદત્તંયેવ પન સન્ધાય ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. સો હિ અસમ્ભિન્નાય મહાસમ્મતપવેણિયા ઓક્કાકવંસે જાતત્તા જાતિકુલપુત્તો. **ઓતિણ્ણો**તિ યસ્સ જાતિ અન્તો અનુપવિટ્ઠા, સો જાતિયા ઓતિણ્ણો નામ. જરાદીસુપિ એસેવ નયો. **લાભસક્કારાદી**સુપિ **લાભો**તિ ચત્તારો પચ્ચયા. **સક્કારો**તિ તેસંયેવ સુકતભાવો. **સિલોકો**તિ વણ્ણભણનં. **અભિનિબ્બત્તેતી**તિ ઉપ્પાદેતિ. **અપઞ્ઞાતા**તિ દ્વિન્નં જનાનં ઠિતટ્ઠાને ન પઞ્ઞાયન્તિ, ઘાસચ્છાદનમત્તમ્પિ ન લભન્તિ. **અપ્પેસક્ખા**તિ અપ્પપરિવારા, પુરતો વા પચ્છતો વા ગચ્છન્તં ન લભન્તિ.

સારેન સારકરણીયન્તિ રુક્ખસારેન કત્તબ્બં અક્ખચક્કયુગનઙ્ગલાદિકં યંકિઞ્ચિ. **સાખાપલાસં અગ્ગહેસિ બ્રહ્મચરિયસ્સા**તિ મગ્ગફલસારસ્સ સાસનબ્રહ્મચરિયસ્સ ચત્તારો પચ્ચયા સાખાપલાસં નામ, તં અગ્ગહેસિ. **તેન ચ વોસાનં આપાદી**તિ તેનેવ ચ અલમેત્તાવતા સારો મે પત્તોતિ વોસાનં આપન્નો.

૩૧૦. ઞાણદસ્સનં આરાધેતીતિ દેવદત્તો પઞ્ચાભિઞ્ઞો, દિબ્બચક્ખુ ચ પઞ્ચન્નં અભિઞ્ઞાનં મત્થકે ઠિતં, તં ઇમસ્મિં સુત્તે ''ઞાણદસ્સન''ન્તિ વુત્તં . **અજાનં અપસ્સં વિહરન્તી**તિ કિઞ્ચિ સુખુમં રૂપં અજાનન્તા અન્તમસો પંસુપિસાચકમ્પિ અપસ્સન્તા વિહરન્તિ.

૩૧૧. અસમયવિમોક્ખં આરાધેતીતિ, ''કતમો અસમયવિમોક્ખો? ચત્તારો ચ અરિયમગ્ગા ચત્તારિ ચ સામઞ્ઞફલાનિ, નિબ્બાનઞ્ચ, અયં અસમયવિમોક્ખો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧૩) એવં વુત્તે નવલોકુત્તરધમ્મે આરાધેતિ સમ્પાદેતિ પટિલભતિ. લોકિયસમાપત્તિયો હિ અપ્પિતપ્પિતક્ખણેયેવ પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુચ્ચન્તિ, તસ્મા, ''કતમો સમયવિમોક્ખો? ચત્તારિ ચ ઝાનાનિ ચતસ્સો ચ અરૂપાવચરસમાપત્તિયો, અયં સમયવિમોક્ખો''તિ એવં સમયવિમોક્ખોતિ વુત્તા. લોકુત્તરધમ્મા પન કાલેન કાલં વિમુચ્ચન્તિ, સકિં વિમુત્તાનિ હિ

મગ્ગફલાનિ વિમુત્તાનેવ હોન્તિ. નિબ્બાનં સબ્બકિલેસેહિ અચ્ચન્તં વિમુત્તમેવાતિ ઇમે નવ ધમ્મા અસમયવિમોક્ખોતિ વુત્તા.

અકુપ્પા ચેતોવિમુત્તીતિ અરહત્તફલવિમુત્તિ. અયમત્થો એતસ્સાતિ **એતદત્થં**, અરહત્તફલત્થમિદં બ્રહ્મચરિયં. અયં એતસ્સ અત્થોતિ વુત્તં હોતિ. **એતં સારન્તિ** એતં અરહત્તફલં બ્રહ્મચરિયસ્સ સારં. **એતં પરિયોસાનન્તિ** એતં અરહત્તફલં બ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનં, એસા કોટિ, ન ઇતો પરં પત્તબ્બં અત્થીતિ યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાસારોપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ચૂળસારોપમસુત્તવણ્ણના

૩૧૨. એવં મે સુતન્તિ ચૂળસારોપમસુત્તં. તત્થ **પિઙ્ગલકોચ્છો**તિ સો બ્રાહ્મણો પિઙ્ગલધાતુકો. **કોચ્છો**તિ પનસ્સ નામં, તસ્મા ‘‘પિઙ્ગલકોચ્છો’’તિ વુચ્ચતિ. **સઙ્ઘિનો**તિઆદીસુ પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતો સઙ્ઘો એતેસં અત્થીતિ **સઙ્ઘિનો**. સ્વેવ ગણો એતેસં અત્થીતિ **ગણિનો**. આચારસિક્ખાપનવસેન તસ્સ ગણસ્સ આચરિયાતિ **ગણાચરિયા**. **ઞાતા**તિ પઞ્ઞાતા પાકટા. ‘‘અપ્પિચ્છા સન્તુટ્ઠા, અપ્પિચ્છતાય વત્થમ્પિ ન નિવાસેન્તી’’તિઆદિના નયેન સમુગ્ગતો યસો એતેસં અત્થીતિ **યસસ્સિનો**. **તિત્થકરા**તિ લદ્ધિકરા. **સાધુસમ્મતા**તિ ઇમે સાધુ સુન્દરા સપ્પુરિસાતિ એવં સમ્મતા. **બહુજનસ્સા**તિ અસ્સુતવતો અન્ધબાલપુથુજ્જનસ્સ. ઇદાનિ તે દસ્સેન્તો **સેય્યથિદં પૂરણો**તિઆદિમાહ. તત્થ **પૂરણો**તિ તસ્સ સત્થુપટિઞ્ઞસ્સ નામં. **કસ્સપો**તિ ગોત્તં. સો કિર અઞ્ઞતરસ્સ કુલસ્સ એકૂનદાસસતં પૂરયમાનો જાતો, તેનસ્સ ‘‘પૂરણો’’તિ નામં અકંસુ. મઙ્ગલદાસત્તા ચસ્સ ‘‘દુક્કટ’’ન્તિ વત્તા નત્થિ, અકતં વા ન કતન્તિ. ‘‘સો કિમહમેત્થ વસામી’’તિ પલાયિ. અથસ્સ ચોરા વત્થાનિ અચ્છિન્દિંસુ. સો પણ્ણેન વા તિણેન વા પટિચ્છાદેતુમ્પિ અજાનન્તો જાતરૂપેનેવ એકં ગામં પાવિસિ. મનુસ્સા તં દિસ્વા, ‘‘અયં સમણો અરહા અપ્પિચ્છો, નત્થિ ઇમિના સદિસો’’તિ પૂવભત્તાદીનિ ગહેત્વા ઉપસઙ્કમન્તિ. સો ‘‘મય્હં સાટકં અનિવત્થભાવેન ઇદં ઉપ્પન્ન’’ન્તિ તતો પટ્ઠાય સાટકં લભિત્વાપિ ન નિવાસેસિ, તદેવ પબ્બજ્જં અગ્ગહેસિ. તસ્સ સન્તિકે અઞ્ઞેપિ પઞ્ચસતા મનુસ્સા પબ્બજિંસુ, તં સન્ધાયાહ ‘‘પૂરણો કસ્સપો’’તિ.

મક્ખલીતિ તસ્સ નામં. ગોસાલાય જાતત્તા **ગોસાલો**તિ દુતિયં નામં. તં કિર સકદ્દમાય ભૂમિયા તેલઘટં ગહેત્વા ગચ્છન્તં, ‘‘તાત, મા ખલી’’તિ સામિકો આહ. સો પમાદેન ખલિત્વા પતિત્વા સામિકસ્સ ભયેન પલાયિતું આરદ્ધો. સામિકો ઉપધાવિત્વા સાટકકણ્ણે અગ્ગહેસિ. સોપિ સાટકં છડ્ડેત્વા અચેલકો હુત્વા પલાયિ, સેસં પૂરણસદિસમેવ.

અજિતોતિ તસ્સ નામં. કેસકમ્બલં ધારેતીતિ **કેસકમ્બલો**. ઇતિ નામદ્વયં સંસન્દિત્વા ‘‘અજિતો કેસકમ્બલો’’તિ વુચ્ચતિ. તત્થ **કેસકમ્બલો** નામ મનુસ્સકેસેહિ કતકમ્બલો, તતો પટિકિટ્ઠતરં વત્થં નામ નત્થિ. યથાહ – ‘‘સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, યાનિ કાનિચિ તન્તાવુતાનં વત્થાનં, કેસકમ્બલો તેસં પટિકિટ્ઠો અક્ખાયતિ, કેસકમ્બલો, ભિક્ખવે, સીતે સીતો ઉણ્હે ઉણ્હો દુબ્બણ્ણો દુગ્ગન્ધો દુક્ખસમ્ફસ્સો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૮).

પકુધોતિ તસ્સ નામં. **કચ્ચાયનો**તિ ગોત્તં. ઇતિ નામગોત્તં સંસન્દિત્વા, ‘‘પકુધો કચ્ચાયનો’’તિ વુચ્ચતિ. સીતુદકપટિક્ખિત્તકો એસ, વચ્ચં કત્વાપિ ઉદકકિચ્ચં ન કરોતિ, ઉણ્હોદકં વા કઞ્જિયં વા લભિત્વા કરોતિ, નદિં વા મગ્ગોદકં વા અતિક્કમ્મ, ‘‘સીલં મે ભિન્ન’’ન્તિ વાલિકથૂપં કત્વા સીલં અધિટ્ઠાય ગચ્છતિ, એવરૂપો નિસ્સિરિકલદ્ધિકો એસ.

સઞ્ચયોતિ તસ્સ નામં. બેલટ્ઠસ્સ પુત્તોતિ **બેલટ્ઠપુત્તો**. અમ્હાકં ગણ્ઠનકિલેસો પલિબુજ્ઝનકિલેસો નત્થિ, કિલેસગણ્ઠરહિતા મયન્તિ એવં વાદિતાય લદ્ધનામવસેન **નિગણ્ઠો**. નાટસ્સ પુત્તોતિ **નાટપુત્તો**. **અબ્ભઞ્ઞંસૂ**તિ યથા તેસં પટિઞ્ઞા, તથેવ જાનિંસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ – સચે નેસં સા પટિઞ્ઞા નિય્યાનિકા સબ્બે અબ્ભઞ્ઞંસુ. નો ચે, ન અબ્ભઞ્ઞંસુ. તસ્મા કિં તેસં પટિઞ્ઞા નિય્યાનિકા ન નિય્યાનિકાતિ, અયમેતસ્સ પઞ્હસ્સ અત્થો. અથ ભગવા નેસં અનિય્યાનિકભાવકથનેન અત્થાભાવતો અલન્તિ પટિક્ખિપિત્વા ઉપમાય અત્થં પવેદેન્તો ધમ્મમેવ દેસેતું, **ધમ્મં, તે બ્રાહ્મણ, દેસેસ્સામી**તિ આહ.

૩૨૦. તત્થ **સચ્છિકિરિયાયા**તિ સચ્છિકરણત્થં. **ન છન્દં જનેતી**તિ કત્તુકમ્યતાછન્દં ન જનયતિ. **ન વાયમતી**તિ વાયામં પરક્કમં ન કરોતિ. **ઓલીનવુત્તિકો ચ હોતી**તિ લીનજ્ઝાસયો હોતિ. **સાથલિકો**તિ સિથિલગ્ગાહી, સાસનં સિથિલં કત્વા ગણ્હાતિ, દળ્હં ન ગણ્હાતિ.

૩૨૩. **ઇધ, બ્રાહ્મણ ભિક્ખુ, વિવિચ્ચેવ કામેહી**તિ કથં ઇમે પઠમજ્ઝાનાદિધમ્મા ઞાણદસ્સનેન ઉત્તરિતરા જાતાતિ? નિરોધપાદકત્તા. હેટ્ઠા પઠમજ્ઝાનાદિધમ્મા હિ વિપસ્સનાપાદકા , ઇધ નિરોધપાદકા, તસ્મા ઉત્તરિતરા જાતાતિ વેદિતબ્બા. ઇતિ ભગવા ઇદમ્પિ સુત્તં યથાનુસન્ધિનાવ નિટ્ઠપેસિ. દેસનાવસાને બ્રાહ્મણો સરણેસુ પતિટ્ઠિતોતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળસારોપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મહાયમકવગ્ગો

૧. ચૂળગોસિઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૨૫. એવં મે સુતન્તિ ચૂળગોસિઙ્ગસુત્તં. તત્થ **નાતિકે વિહરતીતિ નાતિકા** નામ એકં તળાકં નિસ્સાય દ્વિન્નં ચૂળપિતિમહાપિતિપુત્તાનં દ્વે ગામા, તેસુ એકસ્મિં ગામે. **ગિઞ્જકાવસથેતિ** ઇટ્ઠકામયે આવસથે. એકસ્મિં કિર સમયે ભગવા મહાજનસઙ્ગહં કરોન્તો વજ્જિરટ્ઠે ચારિકં ચરમાનો નાતિકં અનુપ્પત્તો. નાતિકવાસિનો મનુસ્સા ભગવતો મહાદાનં દત્વા ધમ્મકથં સુત્વા પસન્નહદયા, ''સત્થુ વસનટ્ઠાનં કરિસ્સામા''તિ મન્તેત્વા ઇટ્ઠકાહેવ ભિત્તિસોપાનત્થમ્ભે વાળરૂપાદીનિ દસ્સેન્તો પાસાદં કત્વા સુધાય લિમ્પિત્વા માલાકમ્મલતાકમ્માદીનિ નિટ્ઠાપેત્વા ભુમ્મત્થરણમઞ્ચપીઠાદીનિ પઞ્ઞપેત્વા સત્થુ નિય્યાતેસું. અપરાપરં પનેત્થ મનુસ્સા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનમણ્ડપચઙ્કમાદીનિ કારયિંસુ. ઇતિ સો વિહારો મહા અહોસિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''ગિઞ્જકાવસથે''તિ.

ગોસિઙ્ગસાલવનદાયેતિ તત્થ એકસ્સ જેટ્ઠકરુક્ખસ્સ ખન્ધતો ગોસિઙ્ગસણ્ઠાનં હુત્વા વિટપં ઉટ્ઠહિ, તં રુક્ખં ઉપાદાય સબ્બમ્પિ તં વનં **ગોસિઙ્ગસાલવનન્તિ** સઙ્ખં ગતં. **દાયોતિ** અવિસેસેન અરઞ્ઞસ્સેતં નામં. તસ્મા **ગોસિઙ્ગસાલવનદાયેતિ** ગોસિઙ્ગસાલવનઅરઞ્ઞેતિ અત્થો. **વિહરન્તીતિ** સામગ્ગિરસં અનુભવમાના વિહરન્તિ. ઇમેસઞ્હિ કુલપુત્તાનં ઉપરિપણ્ણાસકે પુથુજ્જનકાલો કથિતો, ઇધ ખીણાસવકાલો. તદા હિ તે લદ્ધસ્સાદા લદ્ધપતિટ્ઠા અધિગતપટિસમ્ભિદા ખીણાસવા હુત્વા સામગ્ગિરસં અનુભવમાના તત્થ વિહરિંસુ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

યેન ગોસિઙ્ગસાલવનદાયો તેનુપસઙ્કમીતિ ધમ્મસેનાપતિમહામોગ્ગલ્લાનત્થેરેસુ વા અસીતિમહાસાવકેસુ વા, અન્તમસો ધમ્મભણ્ડાગારિકઆનન્દત્થેરમ્પિ કઞ્ચિ અનામન્તેત્વા સયમેવ પત્તચીવરં આદાય અનીકા નિસ્સટો હત્થી વિય, યૂથા નિસ્સટો કાળસીહો વિય , વાતચ્છિન્નો વલાહકો વિય એકકોવ ઉપસઙ્કમિ. કસ્મા પનેત્થ ભગવા સયં અગમાસીતિ? તયો કુલપુત્તા સામગ્ગિરસં અનુભવન્તા વિહરન્તિ, તેસં પગ્ગણ્હનતો, પચ્છિમજનતં અનુકમ્પનતો ધમ્મગરુભાવતો ચ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અહં ઇમે કુલપુત્તે પગ્ગણ્હિત્વા ઉક્કંસિત્વા પટિસન્થારં કત્વા ધમ્મં નેસં દેસેસ્સામી''તિ. એવં તાવ પગ્ગણ્હનતો અગમાસિ. અપરમ્પિસ્સ અહોસિ – ''અનાગતે કુલપુત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધો સમગ્ગવાસં વસન્તાનં સન્તિકં સયં ગન્ત્વા પટિસન્થારં કત્વા ધમ્મં કથેત્વા તયો કુલપુત્તે પગ્ગણ્હિ, કો નામ સમગ્ગવાસં ન વસેય્યાતિ સમગ્ગવાસં વસિતબ્બં મઞ્ઞમાના ખિપ્પમેવ દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સન્તી''તિ. એવં પચ્છિમજનતં અનુકમ્પનતોપિ અગમાસિ. બુદ્ધા ચ નામ ધમ્મગરુનો હોન્તિ, સો ચ નેસં ધમ્મગરુભાવો રથવિનીતે આવિકતોવ. ઇતિ ઇમસ્મા ધમ્મગરુભાવતોપિ ધમ્મં પગ્ગણ્હિસ્સામીતિ અગમાસિ.

દાયપાલોતિ અરઞ્ઞપાલો. સો તં અરઞ્ઞં યથા ઇચ્છિતિચ્છિતપ્પદેસેન મનુસ્સા પવિસિત્વા તત્થ પુપ્ફં વા ફલં વા નિય્યાસં વા દબ્બસમ્ભારં વા ન હરન્તિ, એવં વતિયા પરિક્ખિત્તસ્સ તસ્સ અરઞ્ઞસ્સ યોજિતે દ્વારે નિસીદિત્વા તં અરઞ્ઞં રક્ખતિ, પાલેતિ. તસ્મા ''દાયપાલો''તિ વુત્તો. **અત્તકામરૂપાતિ** અત્તનો હિતં કામયમાનસભાવા હુત્વા વિહરન્તિ. યો હિ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વાપિ વેજ્જકમ્મદૂતકમ્મપહિણગમનાદીનં વસેન એકવીસતિઅનેસનાહિ જીવિકં કપ્પેતિ, અયં ન અત્તકામરૂપો નામ. યો પન ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિત્વા એકવીસતિઅનેસનં પહાય ચતુપારિસુદ્ધિસીલે પતિટ્ઠાય બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયધુતઙ્ગં અધિટ્ઠાય અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ ચિત્તરુચિયં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગામન્તં પહાય અરઞ્ઞં પવિસિત્વા સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા

વિપસ્સનાય કમ્મં કુરુમાનો વિહરતિ, અયં અત્તકામો નામ. તેપિ તયો કુલપુત્તા એવરૂપા અહેસું. તેન વુત્તં – ‘‘અત્તકામરૂપા વિહરન્તી’’તિ.

મા તેસં અફાસુમકાસીતિ તેસં મા અફાસુકં અકાસીતિ ભગવન્તં વારેસિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘ઇમે કુલપુત્તા સમગ્ગા વિહરન્તિ, એકચ્ચસ્સ ચ ગતટ્ઠાને ભણ્ડનકલહવિવાદા વત્તન્તિ, તિખિણસિઙ્ગો ચણ્ડગોણો વિય ઓવિજ્ઝન્તો વિચરતિ, અથેકમગ્ગેન દ્વિન્નં ગમનં ન હોતિ, કદાચિ અયમ્પિ એવં કરોન્તો ઇમેસં કુલપુત્તાનં સમગ્ગવાસં ભિન્દેય્ય. પાસાદિકો ચ પનેસ સુવણ્ણવણ્ણો સુરસગિદ્ધો મઞ્ઞે, ગતકાલતો પટ્ઠાય પણીતદાયકાનં અત્તનો ઉપટ્ઠાકાનઞ્ચ વણ્ણકથનાદીહિ ઇમેસં કુલપુત્તાનં અપ્પમાદવિહારં ભિન્દેય્ય. વસનટ્ઠાનાનિ ચાપિ એતેસં કુલપુત્તાનં નિબદ્ધાનિ પરિચ્છિન્નાનિ તિસ્સો ચ પણ્ણસાલા તયો ચઙ્કમા તીણિ દિવાટ્ઠાનાનિ તીણિ મઞ્ચપીઠાનિ. અયં પન સમણો મહાકાયો વુડ્ઢતરો મઞ્ઞે ભવિસ્સતિ. સો અકાલે ઇમે કુલપુત્તે સેનાસના વુટ્ઠાપેસ્સતિ. એવં સબ્બથાપિ એતેસં અફાસુ ભવિસ્સતી’’તિ. તં અનિચ્છન્તો, ‘‘મા તેસં અફાસુકમકાસી’’તિ ભગવન્તં વારેસિ.

કિં પનેસ જાનન્તો વારેસિ, અજાનન્તોતિ? અજાનન્તો. કિઞ્ચાપિ હિ તથાગતસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય દસસહસ્સચક્કવાળકમ્પનાદીનિ પાટિહારિયાનિ પવત્તિંસુ, અરઞ્ઞવાસિનો પન દુબ્બલમનુસ્સા સકમ્મપ્પસુતા તાનિ સલ્લક્ખેતું ન સક્કોન્તિ. સમ્માસમ્બુદ્ધો ચ નામ યદા અનેકભિક્ખુસહસ્સપરિવારો બ્યામપ્પભાય અસીતિઅનુબ્યઞ્જનેહિ દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણસિરિયા ચ બુદ્ધાનુભાવં દસ્સેન્તો વિચરતિ, તદા કો એસોતિ અપુચ્છિત્વાવ જાનિતબ્બો હોતિ. તદા પન ભગવા સબ્બમ્પિ તં બુદ્ધાનુભાવં ચીવરગબ્ભેન પટિચ્છાદેત્વા વલાહકગબ્ભેન પટિચ્છન્નો પુણ્ણચન્દો વિય સયમેવ પત્તચીવરમાદાય અઞ્ઞાતકવેસેન અગમાસિ. ઇતિ નં અજાનન્તોવ દાયપાલો નિવારેસિ.

એતદવોચાતિ થેરો કિર મા સમણાતિ દાયપાલસ્સ કથં સુત્વાવ ચિન્તેસિ – ‘‘મયં તયો જના ઇધ વિહરામ, અઞ્ઞે પબ્બજિતા નામ નત્થિ, અયઞ્ચ દાયપાલો પબ્બજિતેન વિય સદ્ધિં કથેતિ, કો નુ ખો ભવિસ્સતી’’તિ દિવાટ્ઠાનતો વુટ્ઠાય દ્વારે ઠત્વા મગ્ગં ઓલોકેન્તો ભગવન્તં અદ્દસ. ભગવાપિ થેરસ્સ સહ દસ્સનેનેવ સરીરોભાસં મુઞ્ચિ, અસીતિઅનુબ્યઞ્જનવિરાજિતા બ્યામપ્પભા પસારિતસુવણ્ણપટો વિય વિરોચિત્થ. થેરો, ‘‘અયં દાયપાલો ફણકતં આસિવિસં ગીવાય ગહેતું હત્થં પસારેન્તો વિય લોકે અગ્ગપુગ્ગલેન સદ્ધિં કથેન્તોવ ન જાનાતિ, અઞ્ઞતરભિક્ખુના વિય સદ્ધિં કથેતી’’તિ નિવારેન્તો એતં, ‘‘મા, આવુસો દાયપાલા’’તિઆદિવચનં અવોચ.

તેનુપસઙ્કમીતિ કસ્મા ભગવતો પચ્ચુગ્ગમનં અકત્વા ઉપસઙ્કમિ? એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘મયં તયો જના સમગ્ગવાસં વસામ, સચાહં એકકોવ પચ્ચુગ્ગમનં કરિસ્સામિ, સમગ્ગવાસો નામ ન ભવિસ્સતી’’તિ પિયમિત્તે ગહેત્વાવ પચ્ચુગ્ગમનં કરિસ્સામિ. યથા ચ ભગવા મય્હં પિયો, એવં સહાયાનમ્પિ મે પિયોતિ, તેહિ સદ્ધિં પચ્ચુગ્ગમનં કાતુકામો સયં અકત્વાવ ઉપસઙ્કમિ. કેચિ પન તેસં થેરાનં પણ્ણસાલદ્વારે ચઙ્કમનકોટિયા ભગવતો આગમનમગ્ગો હોતિ, તસ્મા થેરો તેસં સઞ્ઞં દદમાનોવ ગતોતિ. **અભિક્કમથા**તિ ઇતો આગચ્છથ. **પાદે પક્ખાલેસી**તિ વિકસિતપદુમસન્નિભેહિ જાલહત્થેહિ મણિવણ્ણં ઉદકં ગહેત્વા સુવણ્ણવણ્ણેસુ પિટ્ઠિપાદેસુ ઉદકમભિસિઞ્ચિત્વા પાદેન પાદં ઘંસન્તો પક્ખાલેસિ. બુદ્ધાનં કાયે રજોજલ્લં નામ ન ઉપલિમ્પતિ, કસ્મા પક્ખાલેસીતિ? સરીરસ્સ ઉતુગ્ગહણત્થં, તેસઞ્ચ ચિત્તસમ્પહંસનત્થં. અમ્હેહિ અભિહટેન ઉદકેન ભગવા પાદે પક્ખાલેસિ, પરિભોગં અકાસીતિ તેસં ભિક્ખૂનં બલવસોમનસ્સવસેન ચિત્તં પીણિતં હોતિ, તસ્મા પક્ખાલેસિ. **આયસ્મન્તં અનુરુદ્ધં ભગવા એતદવોચા**તિ સો કિર તેસં વુડ્ઢતરો.

૩૨૬. તસ્સ સઞ્ઞે કતે સેસાનં કતોવ હોતીતિ થેરઞ્ઞેવ એતં **કચ્ચિ વો અનુરુદ્ધા**તિઆદિવચનં અવોચ. તત્થ **કચ્ચી**તિ પુચ્છનત્થે નિપાતો. **વો**તિ સામિવચનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – કચ્ચિ અનુરુદ્ધા તુમ્હાકં ખમનીયં, ઇરિયાપથો વો ખમતિ? કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિ વો જીવિતં યાપેતિ ઘટિયતિ? કચ્ચિ પિણ્ડકેન ન કિલમથ, કચ્ચિ તુમ્હાકં સુલભપિણ્ડં, સમ્પત્તે વો દિસ્વા મનુસ્સા ઉળુઙ્કયાગું વા કટચ્છુભિક્ખં વા દાતબ્બં મઞ્ઞન્તીતિ ભિક્ખાચારવત્તં પુચ્છતિ. કસ્મા? પચ્ચયેન અકિલમન્તેન હિ સક્કા સમણધમ્મો કાતું, વત્તમેવ વા એતં પબ્બજિતાનં. અથ તેન પટિવચને દિન્ને, ‘‘અનુરુદ્ધા, તુમ્હે રાજપબ્બજિતા મહાપુઞ્ઞા, મનુસ્સા તુમ્હાકં અરઞ્ઞે વસન્તાનં અદત્વા કસ્સ અઞ્ઞસ્સ દાતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ, તુમ્હે પન એતં ભુઞ્જિત્વા કિં નુ ખો મિગપોતકા વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્ઘટ્ટેન્તા વિહરથ, ઉદાહુ સામગ્ગિભાવો વો અત્થી’’તિ સામગ્ગિરસં પુચ્છન્તો, **કચ્ચિ પન વો, અનુરુદ્ધા, સમગ્ગા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **ખીરોદકીભૂતા**તિ યથા ખીરઞ્ચ ઉદકઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસન્દતિ, વિસું ન હોતિ, એકત્તં વિય ઉપેતિ, કચ્ચિ એવં સામગ્ગિવસેન એકત્તૂપગતચિત્તુપ્પાદા વિહરથાતિ પુચ્છતિ. **પિયચક્ખૂહી**તિ મેત્તચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ઓલોકનચક્ખૂનિ પિયચક્ખૂનિ નામ. કચ્ચિ તથારૂપેહિ ચક્ખૂહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્પસ્સન્તા વિહરથાતિ પુચ્છતિ. **તગ્ઘા**તિ એકંસત્થે નિપાતો. એકંસેન મયં, ભન્તેતિ વુત્તં હોતિ. **યથા કથં પના**તિ એત્થ **યથા**તિ નિપાતમત્તં. **કથ**ન્તિ કારણપુચ્છા. કથં પન તુમ્હે એવં વિહરથ, કેન કારણેન વિહરથ, તં મે કારણં બ્રૂથાતિ વુત્તં હોતિ. **મેત્તં કાયકમ્મ**ન્તિ મેત્તચિત્તવસેન પવત્તં કાયકમ્મં. **આવિ ચેવ રહો ચા**તિ સમ્મુખા ચેવ પરમ્મુખા ચ. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ સમ્મુખા કાયવચીકમ્માનિ સહવાસે લબ્ભન્તિ, ઇતરાનિ વિપ્પવાસે. મનોકમ્મં સબ્બત્થ લબ્ભતિ. યઞ્હિ સહવસન્તેસુ એકેન મઞ્ચપીઠં વા દારુભણ્ડં વા મત્તિકાભણ્ડં વા બહિ દુન્નિક્ખિત્તં હોતિ, તં દિસ્વા કેનિદં વળઞ્જિતન્તિ અવઞ્ઞં અકત્વા અત્તના દુન્નિક્ખિત્તં વિય ગહેત્વા પટિસામેન્તસ્સ પટિજગ્ગિતબ્બયુત્તં વા પન ઠાનં પટિજગ્ગન્તસ્સ સમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ હોતિ. એકસ્મિં પક્કન્તે તેન દુન્નિક્ખિત્તં સેનાસનપરિક્ખારં તથેવ નિક્ખિપન્તસ્સ પટિજગ્ગિતબ્બયુત્તટ્ઠાનં વા પન પટિજગ્ગન્તસ્સ પરમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ હોતિ. સહવસન્તસ્સ પન તેહિ સદ્ધિં મધુરં સમ્મોદનીયં કથં પટિસન્થારકથં સારણીયકથં ધમ્મીકથં સરભઞ્ઞં સાકચ્છં પઞ્હપુચ્છનં પઞ્હવિસ્સજ્જનન્તિ એવમાદિકરણે સમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ હોતિ. થેરેસુ પન પક્કન્તેસુ મય્હં પિયસહાયો નન્દિયત્થેરો કિમિલત્થેરો એવં સીલસમ્પન્નો, એવં આચારસમ્પન્નોતિઆદિગુણકથનં પરમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ હોતિ. મય્હં પિયમિત્તો નન્દિયત્થેરો કિમિલત્થેરો અવેરો હોતુ, અબ્યાપજ્જો સુખી હોતૂતિ એવં સમન્નાહરતો પન સમ્મુખાપિ પરમ્મુખાપિ મેત્તં મનોકમ્મં હોતિયેવ.

નાના હિ ખો નો, ભન્તે, કાયાતિ કાયઞ્હિ પિટ્ઠં વિય મત્તિકા વિય ચ ઓમદ્દિત્વા એકતો કાતું ન સક્કા. **એકઞ્ચ પન મઞ્ઞે ચિત્ત**ન્તિ ચિત્તં પન નો હિતટ્ઠેન નિરન્તરટ્ઠેન અવિગ્ગહટ્ઠેન સમગ્ગટ્ઠેન એકમેવાતિ દસ્સેતિ. કથં પનેતં સકં ચિત્તં નિક્ખિપિત્વા ઇતરેસં ચિત્તવસેન વત્તિંસૂતિ? એકસ્સ પત્તે મલં ઉટ્ઠહતિ, એકસ્સ ચીવરં કિલિટ્ઠં હોતિ, એકસ્સ પરિભણ્ડકમ્મં હોતિ. તત્થ યસ્સ પત્તે મલં ઉટ્ઠિતં, તેન મમાવુસો, પત્તે મલં ઉટ્ઠિતં પચિતું વટ્ટતીતિ વુત્તે ઇતરે મય્હં ચીવરં કિલિટ્ઠં ધોવિતબ્બં, મય્હં પરિભણ્ડં કાતબ્બન્તિ અવત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા દારૂનિ આહરિત્વા છિન્દિત્વા પત્તકટાહે પરિભણ્ડં કત્વા તતો પરં ચીવરં વા ધોવન્તિ, પરિભણ્ડં વા કરોન્તિ. મમાવુસો, ચીવરં કિલિટ્ઠં ધોવિતું વટ્ટતિ, મમ પણ્ણસાલા ઉક્લાપા પરિભણ્ડં કાતું વટ્ટતીતિ પઠમતરં આરોચિતેપિ એસેવ નયો.

૩૨૭. સાધુ સાધુ, અનુરુદ્ધાતિ ભગવા હેટ્ઠા ન ચ મયં, ભન્તે, પિણ્ડકેન કિલમિમ્હાતિ વુત્તે ન સાધુકારમદાસિ. કસ્મા? અયઞ્હિ કબળીકારો આહારો નામ ઇમેસં સત્તાનં અપાયલોકેપિ દેવમનુસ્સલોકેપિ આચિણ્ણસમાચિણ્ણોવ. અયં પન લોકસન્નિવાસો યેભુય્યેન વિવાદપક્ખન્દો, અપાયલોકે દેવમનુસ્સલોકેપિ ઇમે સત્તા પટિવિરુદ્ધા એવ, એતેસં સામગ્ગિકાલો દુલ્લભો, કદાચિદેવ હોતીતિ સમગ્ગવાસસ્સ દુલ્લભત્તા ઇધ ભગવા સાધુકારમદાસિ. ઇદાનિ તેસં અપ્પમાદલક્ખણં પુચ્છન્તો **કચ્ચિ પન વો, અનુરુદ્ધા**તિઆદિમાહ. તત્થ **વો**તિ નિપાતમત્તં પચ્ચત્તવચનં વા, કચ્ચિ તુમ્હેતિ અત્થો. **અમ્હાકન્તિ** અમ્હેસુ તીસુ જનેસુ. **પિણ્ડાય પટિક્કમતી**તિ ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્ચાગચ્છતિ. **અવક્કારપાતિ**ન્તિ અતિરેકપિણ્ડપાતં અપનેત્વા ઠપનત્થાય એકં સમુગ્ગપાતિં ધોવિત્વા ઠપેતિ.

યો પચ્છાતિ તે કિર થેરા ન એકતોવ ભિક્ખાચારં પવિસન્તિ, ફલસમાપત્તિરતા હેતે. પાતોવ સરીરપ્પટિજગ્ગનં કત્વા વત્તપ્પટિપત્તિં પૂરેત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા કાલપરિચ્છેદં કત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદન્તિ. તેસુ યો પઠમતરં નિસિન્નો અત્તનો કાલપરિચ્છેદવસેન પઠમતરં ઉટ્ઠાતિ; સો પિણ્ડાય ચરિત્વા પટિનિવત્તો ભત્તકિચ્ચટ્ઠાનં આગન્ત્વા જાનાતિ – ''દ્વે ભિક્ખૂ પચ્છા, અહં પઠમતરં આગતો''તિ. અથ પત્તં પિદહિત્વા આસનપઞ્ઞાપનાદીનિ કત્વા યદિ પત્તે પટિવિસમત્તમેવ હોતિ, નિસીદિત્વા ભુઞ્જતિ. યદિ અતિરેકં હોતિ, અવક્કારપાતિયં પક્ખિપિત્વા પાતિં પિધાય ભુઞ્જતિ. કતભત્તકિચ્ચો પત્તં ધોવિત્વા વોદકં કત્વા થવિકાય ઓસાપેત્વા પત્તચીવરં ગહેત્વા અત્તનો વસનટ્ઠાનં પવિસતિ. દુતિયોપિ આગન્ત્વાવ જાનાતિ – ''એકો પઠમં આગતો, એકો પચ્છતો''તિ. સો સચે પત્તે ભત્તં પમાણમેવ હોતિ, ભુઞ્જતિ. સચે મન્દં, અવક્કારપાતિતો ગહેત્વા ભુઞ્જતિ. સચે અતિરેકં હોતિ, અવક્કારપાતિયં પક્ખિપિત્વા પમાણમેવ ભુઞ્જિત્વા પુરિમત્થેરો વિય વસનટ્ઠાનં પવિસતિ. તતિયોપિ આગન્ત્વાવ જાનાતિ – ''દ્વે પઠમં આગતા, અહં પચ્છતો''તિ. સોપિ દુતિયત્થેરો વિય ભુઞ્જિત્વા કતભત્તકિચ્ચો પત્તં ધોવિત્વા વોદકં કત્વા થવિકાય ઓસાપેત્વા આસનાનિ ઉક્ખિપિત્વા પટિસામેતિ; પાનીયઘટે વા પરિભોજનીયઘટે વા અવસેસં ઉદકં છડ્ડેત્વા ઘટે નિકુજ્જિત્વા અવક્કારપાતિયં સચે અવસેસભત્તં હોતિ, તં વુત્તનયેન જહિત્વા પાતિં ધોવિત્વા પટિસામેતિ; ભત્તગ્ગં સમ્મજ્જતિ. તતો કચવરં છડ્ડેત્વા સમ્મજ્જનિં ઉક્ખિપિત્વા ઉપચિકાહિ મુત્તટ્ઠાને ઠપેત્વા પત્તચીવરમાદાય વસનટ્ઠાનં પવિસતિ. ઇદં થેરાનં બહિવિહારે અરઞ્ઞે ભત્તકિચ્ચકરણટ્ઠાને ભોજનસાલાયં વત્તં. ઇદં સન્ધાય, ''યો પચ્છા''તિઆદિ વુત્તં.

યો પસ્સતીતિઆદિ પન નેસં અન્તોવિહારે વત્તન્તિ વેદિતબ્બં. તત્થ **વચ્ચઘટ**ન્તિ આચમનકુમ્ભિં. **રિત્ત**ન્તિ રિત્તકં. **તુચ્છ**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. **અવિસય્હ**ન્તિ ઉક્ખિપિતું અસક્કુણેય્યં, અતિભારિયં. **હત્થવિકારેના**તિ હત્થસઞ્ઞાય. તે કિર પાનીયઘટાદીસુ યંકિઞ્ચિ તુચ્છકં ગહેત્વા પોક્ખરણિં ગન્ત્વા અન્તો ચ બહિ ચ ધોવિત્વા ઉદકં પરિસ્સાવેત્વા તીરે ઠપેત્વા અઞ્ઞં ભિક્ખું હત્થવિકારેન આમન્તેન્તિ, ઓદિસ્સ વા અનોદિસ્સ વા સદ્દં ન કરોન્તિ. કસ્મા ઓદિસ્સ સદ્દં ન કરોન્તિ? તં ભિક્ખું સદ્દો બાધેય્યાતિ. કસ્મા અનોદિસ્સ સદ્દં ન કરોન્તિ? અનોદિસ્સ સદ્દે દિન્ને, ''અહં પુરે, અહં પુરે''તિ દ્વેપિ નિક્ખમેય્યું, તતો દ્વીહિ કત્તબ્બકમ્મે તતિયસ્સ કમ્મચ્છેદો ભવેય્ય. સંયતપદસદ્દો પન હુત્વા અપરસ્સ ભિક્ખુનો દિવાટ્ઠાનસન્તિકં ગન્ત્વા તેન દિટ્ઠભાવં ઞત્વા હત્થસઞ્ઞં કરોતિ, તાય સઞ્ઞાય ઇતરો આગચ્છતિ, તતો દ્વે જના હત્થેન હત્થં સંસિબ્બન્તા દ્વીસુ હત્થેસુ ઠપેત્વા ઉપટ્ઠપેન્તિ. તં સન્ધાયાહ – ''હત્થવિકારેન દુતિયં આમન્તેત્વા હત્થવિલઙ્ઘકેન ઉપટ્ઠપેમા''તિ.

પઞ્ચાહિકં ખો પનાતિ ચાતુદ્દસે પન્નરસે અટ્ઠમિયન્તિ ઇદં તાવ પકતિધમ્મસ્સવનમેવ, તં અખણ્ડં કત્વા પઞ્ચમે પઞ્ચમે દિવસે દ્વે થેરા નાતિવિકાલે ન્હાયિત્વા અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ. તત્થ તયોપિ નિસીદિત્વા તિણ્ણં પિટકાનં અઞ્ઞતરસ્મિં અઞ્ઞમઞ્ઞં પઞ્હં પુચ્છન્તિ , અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસ્સજ્જેન્તિ, તેસં એવં કરોન્તાનંયેવ અરુણં

ઉગ્ગચ્છતિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. એત્તાવતા થેરેન ભગવતા અપ્પમાદલક્ખણં પુચ્છિતેન પમાદટ્ઠાનેસુયેવ અપ્પમાદલક્ખણં વિસ્સજ્જિતં હોતિ. અઞ્ઞેસઞ્હિ ભિક્ખૂનં ભિક્ખાચારં પવિસનકાલો, નિક્ખમનકાલો, નિવાસનપરિવત્તનં, ચીવરપારુપનં, અન્તોગામે પિણ્ડાય ચરણં ધમ્મકથનં, અનુમોદનં , ગામતો નિક્ખમિત્વા ભત્તકિચ્ચકરણં, પત્તધોવનં, પત્તઓસાપનં, પત્તચીવરપટિસામનન્તિ પપઞ્ચકરણટ્ઠાનાનિ એતાનિ. તસ્મા થેરો અમ્હાકં એત્તકં ઠાનં મુઞ્ચિત્વા પમાદકાલો નામ નત્થીતિ દસ્સેન્તો પમાદટ્ઠાનેસુયેવ અપ્પમાદલક્ખણં વિસ્સજ્જેસિ.

૩૨૮. અથસ્સ ભગવા સાધુકારં દત્વા પઠમજ્ઝાનં પુચ્છન્તો પુન **અત્થિ પન વો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉત્તરિ મનુસ્સધમ્મા**તિ મનુસ્સધમ્મતો ઉત્તરિ. **અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો**તિ અરિયભાવકરણસમત્થો ઞાણવિસેસો. **કિઞ્હિ નો સિયા, ભન્તે**તિ કસ્મા, ભન્તે, નાધિગતો ભવિસ્સતિ, અધિગતોયેવાતિ. **યાવ દેવા**તિ યાવ એવ.

૩૨૯. એવં પઠમજ્ઝાનાધિગમે બ્યાકતે દુતિયજ્ઝાનાદીનિ પુચ્છન્તો **એતસ્સ પન વો**તિઆદિમાહ. તત્થ **સમતિક્કમાયા**તિ સમતિક્કમત્થાય. **પટિપ્પસ્સદ્ધિયા**તિ પટિપ્પસ્સદ્ધત્થાય. સેસં સબ્બત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. પચ્છિમપઞ્હે પન લોકુત્તરઞાણદસ્સનવસેન અધિગતં નિરોધસમાપત્તિં પુચ્છન્તો **અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો**તિ આહ. થેરોપિ પુચ્છાનુરૂપેનેવ બ્યાકાસિ. તત્થ યસ્મા વેદયિતસુખતો અવેદયિતસુખં સન્તતરં પણીતતરં હોતિ, તસ્મા **અઞ્ઞં ફાસુવિહારં ઉત્તરિતરં વા પણીતતરં વા ન સમનુપસ્સામા**તિ આહ.

૩૩૦. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ સામગ્ગિરસાનિસંસપ્પટિસંયુત્તાય ધમ્મિયા કથાય. સબ્બેપિ તે ચતૂસુ સચ્ચેસુ પરિનિટ્ઠિતકિચ્ચા, તેન તેસં પટિવેધત્થાય કિઞ્ચિ કથેતબ્બં નત્થિ. સામગ્ગિરસેન પન અયઞ્ચ અયઞ્ચ આનિસંસોતિ સામગ્ગિરસાનિસંસમેવ નેસં ભગવા કથેસિ. **ભગવન્તં અનુસંયાયિત્વા**તિ અનુગન્ત્વા. તે કિર ભગવતો પત્તચીવરં ગહેત્વા થોકં અગમંસુ, અથ ભગવા વિહારસ્સ પરિવેણપરિયન્તં ગતકાલે, ‘‘આહરથ મે પત્તચીવરં, તુમ્હે ઇધેવ તિટ્ઠથા’’તિ પક્કામિ. **તતો પટિનિવત્તિત્વા**તિ તતો ઠિતટ્ઠાનતો નિવત્તિત્વા. **કિં નુ ખો મયં આયસ્મતો**તિ ભગવન્તં નિસ્સાય પબ્બજ્જાદીનિ અધિગન્ત્વાપિ અત્તનો ગુણકથાય અટ્ટિયમાના અધિગમપ્પિચ્છતાય આહંસુ. **ઇમાસઞ્ચ ઇમાસઞ્ચા**તિ પઠમજ્ઝાનાદીનં લોકિયલોકુત્તરાનં. **ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ વિદિતો**તિ અજ્જ મે આયસ્મન્તો લોકિયસમાપત્તિયા વીતિનામેસું, અજ્જ લોકુત્તરાયાતિ એવં ચિત્તેન ચિત્તં પરિચ્છિન્દિત્વા વિદિતં. **દેવતાપિ મે**તિ, ભન્તે અનુરુદ્ધ, અજ્જ અય્યો નન્દિયત્થેરો, અજ્જ અય્યો કિમિલત્થેરો ઇમાય ચ ઇમાય ચ સમાપત્તિયા વીતિનામેસીતિ એવમારોચેસુન્તિ અત્થો. **પઞ્હાભિપુટ્ઠેના**તિ તમ્પિ મયા સયં વિદિતન્તિ વા દેવતાહિ આરોચિતન્તિ વા એત્તકેનેવ મુખં મે સજ્જન્તિ કથં સમુટ્ઠાપેત્વા અપુટ્ઠેનેવ મે ન કથિતં. ભગવતા પન પઞ્હાભિપુટ્ઠેન પઞ્હં અભિપુચ્છિતેન સતા બ્યાકતં, તત્ર મે કિં ન રોચથાતિ આહ.

૩૩૧. **દીઘો**તિ ‘‘મણિ માણિવરો દીઘો, અથો સેરીસકો સહા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૯૩) એવં આગતો અટ્ઠવીસતિયા યક્ખસેનાપતીનં અબ્ભન્તરો એકો દેવરાજા. **પરજનો**તિ તસ્સેવ યક્ખસ્સ નામં. **યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમી**તિ સો કિર વેસ્સવણેન પેસિતો એતં ઠાનં ગચ્છન્તો ભગવન્તં સયં પત્તચીવરં ગહેત્વા ગિઞ્જકાવસથતો ગોસિઙ્ગસાલવનસ્સ અન્તરે દિસ્વા ભગવા અત્તના પત્તચીવરં ગહેત્વા ગોસિઙ્ગસાલવને તિણ્ણં કુલપુત્તાનં સન્તિકં ગચ્છતિ. અજ્જ મહતી ધમ્મદેસના ભવિસ્સતિ. મયાપિ તસ્સા દેસનાય ભાગિના ભવિતબ્બન્તિ અદિસ્સમાનેન કાયેન સત્થુ પદાનુપદિકો ગન્ત્વા અવિદૂરે ઠત્વા ધમ્મં સુત્વા સત્થરિ ગચ્છન્તેપિ ન ગતો, – ‘‘ઇમે થેરા કિં કરિસ્સન્તી’’તિ દસ્સનત્થં પન તત્થેવ ઠિતો. અથ તે દ્વે થેરે અનુરુદ્ધત્થેરં પલિવેઠેન્તે દિસ્વા, – ‘‘ઇમે થેરા ભગવન્તં નિસ્સાય પબ્બજ્જાદયો સબ્બગુણે અધિગન્ત્વાપિ ભગવતોવ મચ્છરાયન્તિ, ન સહન્તિ, અતિવિય

નિલીયન્તિ પટિચ્છાદેન્તિ, ન દાનિ તેસં પટિચ્છાદેતું દસ્સામિ, પથવિતો યાવ બ્રહ્મલોકા એતેસં ગુણે પકાસેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ.

લાભા વત, ભન્તેતિ યે, ભન્તે, વજ્જિરટ્ઠવાસિનો ભગવન્તઞ્ચ ઇમે ચ તયો કુલપુત્તે પસ્સિતું લભન્તિ, વન્દિતું લભન્તિ, દેય્યધમ્મં દાતું લભન્તિ, ધમ્મં સોતું લભન્તિ, તેસં લાભા, ભન્તે, વજ્જીનન્તિ અત્થો. **સદ્દં સુત્વા**તિ સો કિર અત્તનો યક્ખાનુભાવેન મહન્તં સદ્દં કત્વા સકલં વજ્જિરટ્ઠં અજ્ઝોત્થરન્તો તં વાચં નિચ્છારેસિ. તેન યસ્સ તેસુ રુક્ખપબ્બતાદીસુ અધિવત્થા ભુમ્મા દેવતા સદ્દં અસ્સોસું. તં સન્ધાય વુત્તં – ''સદ્દં સુત્વા''તિ. **અનુસ્સાવેસુ**ન્તિ મહન્તં સદ્દં સુત્વા સાવેસું. એસ નયો સબ્બત્થ. **યાવ બ્રહ્મલોકા**તિ યાવ અકનિટ્ઠબ્રહ્મલોકા. **તઞ્ચેપિ કુલ**ન્તિ, ''અમ્હાકં કુલતો નિક્ખમિત્વા ઇમે કુલપુત્તા પબ્બજિતા એવં સીલવન્તો ગુણવન્તો આચારસમ્પન્ના કલ્યાણધમ્મા''તિ એવં તઞ્ચેપિ કુલં એતે તયો કુલપુત્તે પસન્નચિત્તં અનુસ્સરેય્યાતિ એવં સબ્બત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઇતિ ભગવા યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળગોસિઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાગોસિઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૩૩૨. એવં મે સુતન્તિ મહાગોસિઙ્ગસુત્તં. તત્થ **ગોસિઙ્ગસાલવનદાયે**તિ ઇદં વસનટ્ઠાનદસ્સનત્થં વુત્તં. અઞ્ઞેસુ હિ સુત્તેસુ, ''સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે''તિ એવં પઠમં ગોચરગામં દસ્સેત્વા પચ્છા વસનટ્ઠાનં દસ્સેતિ. ઇમસ્મિં પન મહાગોસિઙ્ગસુત્તે ભગવતો ગોચરગામો અનિબન્ધો, કોચિદેવ ગોચરગામો ભવિસ્સતિ. તસ્મા વસનટ્ઠાનમેવ પરિદીપિતં. અરઞ્ઞનિદાનકં નામેતં સુત્તન્તિ. **સમ્બહુલેહી**તિ બહુકેહિ. **અભિઞ્ઞાતેહિ અભિઞ્ઞાતેહી**તિ સબ્બત્થ વિસ્સુતેહિ પાકટેહિ. **થેરેહિ સાવકેહિ સદ્ધિ**ન્તિ પાતિમોક્ખસંવરાદીહિ થિરકારકેહેવ ધમ્મેહિ સમન્નાગતત્તા થેરેહિ, સવનન્તે જાતત્તા સાવકેહિ સદ્ધિં એકતો. ઇદાનિ તે થેરે સરૂપતો દસ્સેન્તો, **આયસ્મતા ચ સારિપુત્તેના**તિઆદિમાહ. તત્થાયસ્મા સારિપુત્તો અત્તનો સીલાદીહિ ગુણેહિ બુદ્ધસાસને અભિઞ્ઞાતો. ચક્ખુમન્તાનં ગગનમજ્ઝે ઠિતો સૂરિયો વિય ચન્દો વિય, સમુદ્દતીરે ઠિતાનં સાગરો વિય ચ પાકટો પઞ્ઞાતો. ન કેવલઞ્ચસ્સ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણવસેનેવ મહન્તતા વેદિતબ્બા, ઇતો અઞ્ઞેસં ધમ્મદાયાદસુત્તં અનઙ્ગણસુત્તં સમ્માદિટ્ઠિસુત્તં સીહનાદસુત્તં રથવિનીતં મહાહત્થિપદોપમં મહાવેદલ્લં ચાતુમસુત્તં દીઘનખં અનુપદસુત્તં સેવિતબ્બાસેવિતબ્બસુત્તં સચ્ચવિભઙ્ગસુત્તં પિણ્ડપાતપારિસુદ્ધિ સમ્પસાદનીયં સઙ્ગીતિસુત્તં દસુત્તરસુત્તં પવારણાસુત્તં (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૫ આદયો) સુસિમસુત્તં થેરપઞ્હસુત્તં મહાનિદ્દેસો પટિસમ્ભિદામગ્ગો થેરસીહનાદસુત્તં અભિનિક્ખમનં એતદગ્ગન્તિ ઇમેસમ્પિ સુત્તાનં વસેન થેરસ્સ મહન્તતા વેદિતબ્બા. એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં મહાપઞ્ઞાનં યદિદં સારિપુત્તો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮-૧૮૯) વુત્તં.

મહામોગ્ગલ્લાનોપિ સીલાદિગુણેહિ ચેવ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણેહિ ચ થેરો વિય અભિઞ્ઞાતો પાકટો મહા. અપિચસ્સ અનુમાનસુત્તં, ચૂળતણ્હાસઙ્ખયસુત્તં મારતજ્જનિયસુત્તં પાસાદકમ્પનં સકલં ઇદ્ધિપાદસંયુત્તં નન્દોપનન્દદમનં યમકપાટિહારિયકાલે દેવલોકગમનં વિમાનવત્થુ પેતવત્થુ થેરસ્સ અભિનિક્ખમનં એતદગ્ગન્તિ ઇમેસમ્પિ વસેન મહન્તભાવો વેદિતબ્બો . એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇદ્ધિમન્તાનં યદિદં મહામોગ્ગલ્લાનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૦) વુત્તં.

મહાકસ્સપોપિ સીલાદિગુણેહિ ચેવ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણેહિ ચ થેરો વિય અભિઞ્ઞાતો પાકટો મહા. અપિચસ્સ ચીવરપરિવત્તનસુત્તં જિણ્ણચીવરસુત્તં (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪ આદયો) ચન્દોપમં સકલં કસ્સપસંયુત્તં મહાઅરિયવંસસુત્તં થેરસ્સ અભિનિક્ખમનં એતદગ્ગન્તિ ઇમેસમ્પિ વસેન મહન્તભાવો વેદિતબ્બો. એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં , ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ધુતવાદાનં યદિદં મહાકસ્સપો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૧) વુત્તં.

અનુરુદ્ધત્થેરોપિ સીલાદિગુણેહિ ચેવ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણેહિ ચ થેરો વિય અભિઞ્ઞાતો પાકટો મહા. અપિચસ્સ ચૂળગોસિઙ્ગસુત્તં નળકપાનસુત્તં અનુત્તરિયસુત્તં ઉપક્કિલેસસુત્તં અનુરુદ્ધસંયુત્તં મહાપુરિસવિતક્કસુત્તં થેરસ્સ અભિનિક્ખમનં એતદગ્ગન્તિ ઇમેસમ્પિ વસેન મહન્તભાવો વેદિતબ્બો. એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં દિબ્બચક્ખુકાનં યદિદં અનુરુદ્ધો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૨) વુત્તં.

આયસ્મતા ચ રેવતેનાતિ એત્થ પન દ્વે રેવતા ખદિરવનિયરેવતો ચ કઙ્ખારેવતો ચ. તત્થ ખદિરવનિયરેવતો ધમ્મસેનાપતિત્થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતિકો, ન સો ઇધ અધિપ્પેતો. ''અકપ્પિયો ગુળો, અકપ્પિયા મુગ્ગા''તિ (મહાવ॰ ૨૭૨) એવં કઙ્ખાબહુલો પન થેરો ઇધ રેવતોતિ અધિપ્પેતો. સોપિ સીલાદિગુણેહિ ચેવ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણેહિ ચ થેરો વિય અભિઞ્ઞાતો પાકટો મહા. અપિચસ્સ અભિનિક્ખમનેનપિ એતદગ્ગેનપિ મહન્તભાવો વેદિતબ્બો. એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઝાયીનં યદિદં કઙ્ખારેવતો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪) વુત્તં.

આનન્દત્થેરોપિ સીલાદિગુણેહિ ચેવ ઇમસ્મિં સુત્તે આગતગુણેહિ ચ થેરો વિય અભિઞ્ઞાતો પાકટો મહા. અપિચસ્સ સેક્ખસુત્તં બાહિતિકસુત્તં આનેઞ્જસપ્પાયં ગોપકમોગ્ગલ્લાનં બહુધાતુકં ચૂળસુઞ્ઞતં મહાસુઞ્ઞતં અચ્છરિયબ્ભુતસુત્તં ભદ્દેકરત્તં મહાનિદાનં મહાપરિનિબ્બાનં સુભસુત્તં ચૂળનિયલોકધાતુસુત્તં અભિનિક્ખમનં એતદગ્ગન્તિ ઇમેસમ્પિ વસેન મહન્તભાવો વેદિતબ્બો. એતદગ્ગસ્મિઞ્હિ, ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાનં યદિદં આનન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯-૨૨૩) વુત્તં.

અઞ્ઞેહિ ચ અભિઞ્ઞાતેહિ અભિઞ્ઞાતેહીતિ ન કેવલઞ્ચ એતેહેવ, અઞ્ઞેહિ ચ મહાગુણતાય પાકટેહિ અભિઞ્ઞાતેહિ બહૂહિ થેરેહિ સાવકેહિ સદ્ધિં ભગવા ગોસિઙ્ગસાલવનદાયે વિહરતીતિ અત્થો. આયસ્મા હિ સારિપુત્તો સયં મહાપઞ્ઞો અઞ્ઞેપિ બહૂ મહાપઞ્ઞે ભિક્ખૂ ગહેત્વા તદા દસબલં પરિવારેત્વા વિહાસિ. આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો સયં ઇદ્ધિમા, આયસ્મા મહાકસ્સપો સયં ધુતવાદો, આયસ્મા અનુરુદ્ધો સયં દિબ્બચક્ખુકો, આયસ્મા રેવતો સયં ઝાનાભિરતો, આયસ્મા આનન્દો સયં બહુસ્સુતો અઞ્ઞેપિ બહૂ બહુસ્સુતે ભિક્ખૂ ગહેત્વા તદા દસબલં પરિવારેત્વા વિહાસિ, એવં તદા એતે ચ અઞ્ઞે ચ અભિઞ્ઞાતા મહાથેરા તિંસસહસ્સમત્તા ભિક્ખૂ દસબલં પરિવારેત્વા વિહરિંસૂતિ વેદિતબ્બા.

પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતોતિ ફલસમાપત્તિવિવેકતો વુટ્ઠિતો. **યેનાયસ્મા મહાકસ્સપો તેનુપસઙ્કમી**તિ થેરો કિર પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો પચ્છિમલોકધાતું ઓલોકેન્તો વનન્તે કીળન્તસ્સ મત્તખત્તિયસ્સ કણ્ણતો પતમાનં કુણ્ડલં વિય, સંહરિત્વા સમુગ્ગે પક્ખિપમાનં રત્તકમ્બલં વિય, મણિનાગદન્તતો પતમાનં સતસહસ્સગ્ઘનિકં સુવણ્ણપાતિં વિય ચ અત્થં ગચ્છમાનં પરિપુણ્ણપણ્ણાસયોજનં સૂરિયમણ્ડલં અદ્દસ. તદનન્તરં પાચીનલોકધાતું ઓલોકેન્તો નેમિયં ગહેત્વા પરિવત્તયમાનં રજતચક્કં વિય, રજતકૂટતો નિક્ખમન્તં ખીરધારામણ્ડં વિય, સપક્ખે પપ્ફોટેત્વા

ગગનતલે પક્ખન્દમાનં સેતહંસં વિય ચ મેઘવણ્ણાય સમુદ્દકુચ્છિતો ઉગ્ગન્ત્વા પાચીનચક્કવાળપબ્બતમત્થકે સસલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતં એકૂનપણ્ણાસયોજનં ચન્દમણ્ડલં અદ્દસ. તતો સાલવનં ઓલોકેસિ. તસ્મિઞ્હિ સમયે સાલરુક્ખા મૂલતો પટ્ઠાય યાવ અગ્ગા સબ્બપાલિફુલ્લા દુકૂલપારુતા વિય, મુત્તાકલાપવિનદ્ધા વિય ચ વિરોચિંસુ. ભૂમિતલં પુપ્ફસન્થરપૂજાય પટિમણ્ડિતં વિય, તત્થ તત્થ નિપતન્તેન પુપ્ફરેણુના લાખારસેન સિઞ્ચમાનં વિય ચ અહોસિ. ભમરમધુકરગણા કુસુમરેણુમદમત્તા ઉપગાયમાના વિય વનન્તરેસુ વિચરન્તિ. તદા ચ ઉપોસથદિવસોવ હોતિ. અથ થેરો, ''કાય નુ ખો અજ્જ રતિયા વીતિનામેસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ, અરિયસાવકા ચ નામ પિયધમ્મસ્સવના હોન્તિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''અજ્જ મય્હં જેટ્ઠભાતિકસ્સ ધમ્મસેનાપતિત્થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મરતિયા વીતિનામેસ્સામી''તિ. ગચ્છન્તો પન એકકોવ અગન્ત્વા ''મય્હં પિયસહાયં મહાકસ્સપત્થેરં ગહેત્વા ગમિસ્સામી''તિ નિસિન્નટ્ઠાનતો વુટ્ઠાય ચમ્મખણ્ડં પપ્ફોટેત્વા યેનાયસ્મા મહાકસ્સપો તેનુપસઙ્કમિ.

એવમાવુસોતિ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપોતિ થેરોપિ યસ્મા પિયધમ્મસ્સવનોવ અરિયસાવકો, તસ્મા તસ્સ વચનં સુત્વા ગચ્છાવુસો, ત્વં, મય્હં સીસં વા રુજ્જતિ પિટ્ઠિ વાતિ કિઞ્ચિ લેસાપદેસં અકત્વા તુટ્ઠહદયોવ, ''એવમાવુસો''તિઆદિમાહ. પટિસ્સુત્વા ચ નિસિન્નટ્ઠાનતો વુટ્ઠાય ચમ્મખણ્ડં પપ્ફોટેત્વા મહામોગ્ગલ્લાનં અનુબન્ધિ. તસ્મિં સમયે દ્વે મહાથેરા પટિપાટિયા ઠિતાનિ દ્વે ચન્દમણ્ડલાનિ વિય, દ્વે સૂરિયમણ્ડલાનિ વિય, દ્વે છદ્દન્તનાગરાજાનો વિય, દ્વે સીહા વિય, દ્વે બ્યગ્ઘા વિય ચ વિરોચિંસુ. અનુરુદ્ધત્થેરોપિ તસ્મિં સમયે દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો દ્વે મહાથેરે સારિપુત્તત્થેરસ્સ સન્તિકં ગચ્છન્તે દિસ્વા પચ્છિમલોકધાતું ઓલોકેન્તો સૂરિયં વનન્તં પવિસન્તં વિય, પાચીનલોકધાતું ઓલોકેન્તો ચન્દં વનન્તતો ઉગ્ગચ્છન્તં વિય, સાલવનં ઓલોકેન્તો સબ્બપાલિફુલ્લમેવ સાલવનઞ્ચ દિસ્વા અજ્જ ઉપોસથદિવસો, ઇમે ચ મે જેટ્ઠભાતિકા ધમ્મસેનાપતિસ્સ સન્તિકં ગચ્છન્તિ, મહન્તેન ધમ્મસ્સવનેન ભવિતબ્બં, અહમ્પિ ધમ્મસ્સવનસ્સ ભાગી ભવિસ્સામીતિ નિસિન્નટ્ઠાનતો વુટ્ઠાય ચમ્મખણ્ડં પપ્ફોટેત્વા મહાથેરાનં પદાનુપદિકો હુત્વા નિક્ખમિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો આયસ્મા ચ મહામોગ્ગલ્લાનો આયસ્મા ચ મહાકસ્સપો આયસ્મા ચ અનુરુદ્ધો યેનાયસ્મા સારિપુત્તો તેનુપસઙ્કમિંસૂ''તિ. **ઉપસઙ્કમિંસૂ**તિ. પટિપાટિયા ઠિતા તયો ચન્દા વિય, સૂરિયા વિય, સીહા વિય ચ વિરોચમાના ઉપસઙ્કમિંસુ.

333. એવં ઉપસઙ્કમન્તે પન તે મહાથેરે આયસ્મા આનન્દો અત્તનો દિવાટ્ઠાને નિસિન્નોયેવ દિસ્વા, ''અજ્જ મહન્તં ધમ્મસ્સવનં ભવિસ્સતિ, મયાપિ તસ્સ ભાગિના ભવિતબ્બં, ન ખો પન એકકોવ ગમિસ્સામિ, મય્હં પિયસહાયમ્પિ રેવતત્થેરં ગહેત્વા ગમિસ્સામી''તિ સબ્બં મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ મહાકસ્સપસ્સ અનુરુદ્ધસ્સ ઉપસઙ્કમને વુત્તનયેનેવ વિત્થારતો વેદિતબ્બં. ઇતિ તે દ્વે જના પટિપાટિયા ઠિતા દ્વે ચન્દા વિય, સૂરિયા વિય, સીહા વિય ચ વિરોચમાના ઉપસઙ્કમિંસુ. તેન વુત્તં – ''અદ્દસા ખો આયસ્મા સારિપુત્તો''તિઆદિ . **દિસ્વાન આયસ્મન્તં આનન્દં એતદવોચા**તિ દૂરતોવ દિસ્વા અનુક્કમેન કથાઉપચારં સમ્પત્તમેતં, ''એતુ ખો આયસ્મા''તિઆદિવચનં અવોચ. **રમણીયં**, **આવુસો**તિ એત્થ દુવિધં રામણેય્યકં વનરામણેય્યકં પુગ્ગલરામણેય્યકઞ્ચ. તત્થ વનં નામ નાગસલળસાલચમ્પકાદીહિ સઞ્છન્નં હોતિ બહલચ્છાયં પુપ્ફફલૂપગં વિવિધરુક્ખં ઉદકસમ્પન્નં ગામતો નિસ્સટં, ઇદં વનરામણેય્યકં નામ. યં સન્ધાય વુત્તં –

''રમણીયાનિ અરઞ્ઞાનિ, યત્થ ન રમતી જનો;
વીતરાગા રમિસ્સન્તિ, ન તે કામગવેસિનો''તિ. (ધ॰ પ॰ ૯૯);

વનં પન સચેપિ ઉજ્જઙ્ગલે હોતિ નિરુદકં વિરલચ્છાયં કણ્ટકસમાકિણ્ણં, બુદ્ધાદયોપેત્થ અરિયા વિહરન્તિ, ઇદં પુગ્ગલરામણેય્યકં નામ. યં સન્ધાય વુત્તં –

> ''ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે, નિન્ને વા યદિ વા થલે;
> યત્થ અરહન્તો વિહરન્તિ, તં ભૂમિરામણેય્યક''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૯૮);

ઇધ પન તં દુવિધમ્પિ લબ્ભતિ. તદા હિ ગોસિઙ્ગસાલવનં સબ્બપાલિફુલ્લં હોતિ કુસુમગન્ધસુગન્ધં, સદેવકે ચેત્થ લોકે અગ્ગપુગ્ગલો સમ્માસમ્બુદ્ધો તિંસસહસ્સમત્તેહિ અભિઞ્ઞાતભિક્ખૂહિ સદ્ધિં વિહરતિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''રમણીયં, આવુસો આનન્દ, ગોસિઙ્ગસાલવન''ન્તિ.

દોસિનાતિ દોસાપગતા, અબ્ભં મહિકા ધૂમો રજો રાહૂતિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ ઉપક્કિલેસેહિ વિરહિતાતિ વુત્તં હોતિ. **સબ્બપાલિફુલ્લા**તિ સબ્બત્થ પાલિફુલ્લા, મૂલતો પટ્ઠાય યાવ અગ્ગા અપુપ્ફિતટ્ઠાનં નામ નત્થિ. **દિબ્બા મઞ્ઞે ગન્ધા સમ્પવન્તી**તિ દિબ્બા મન્દારપુપ્ફકોવિળારપારિચ્છત્તકચન્દનચુણ્ણગન્ધા વિય સમન્તા પવાયન્તિ, સક્કસુયામસન્તુસિતનિમ્માનરતિપરનિમ્મિતમહાબ્રહ્માનં ઓતિણ્ણટ્ઠાનં વિય વાયન્તીતિ વુત્તં હોતિ.

કથંરૂપેન , **આવુસો આનન્દા**તિ આનન્દત્થેરો તેસં પઞ્ચન્નં થેરાનં સઙ્ઘનવકોવ. કસ્મા થેરો તંયેવ પઠમં પુચ્છતીતિ? મમાયિતત્તા. તે હિ દ્વે થેરા અઞ્ઞમઞ્ઞં મમાયિંસુ. સારિપુત્તત્થેરો, ''મયા કત્તબ્બં સત્થુ ઉપટ્ઠાનં કરોતી''તિ આનન્દત્થેરં મમાયિ. આનન્દત્થેરો ભગવતો સાવકાનં અગ્ગોતિ સારિપુત્તત્થેરં મમાયિ, કુલદારકે પબ્બાજેત્વા સારિપુત્તત્થેરસ્સ સન્તિકે ઉપજ્ઝં ગણ્હાપેસિ. સારિપુત્તત્થેરોપિ તથેવ અકાસિ. એવં એકમેકેન અત્તનો પત્તચીવરં દત્વા પબ્બાજેત્વા ઉપજ્ઝં ગણ્હાપિતાનિ પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ અહેસું. આયસ્મા આનન્દો પણીતાનિ ચીવરાદીનિપિ લભિત્વા થેરસ્સેવ દેતિ.

એકો કિર બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ''બુદ્ધરતનસ્સ ચ સઙ્ઘરતનસ્સ ચ પૂજા પઞ્ઞાયતિ, કથં નુ ખો ધમ્મરતનં પૂજિતં નામ હોતી''તિ? સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતમત્થં પુચ્છિ. ભગવા આહ – ''સચેસિ, બ્રાહ્મણ, ધમ્મરતનં પૂજિતુકામો, એકં બહુસ્સુતં પૂજેહી''તિ બહુસ્સુતં, ભન્તે, આચિક્ખથાતિ ભિક્ખુસઙ્ઘં પુચ્છતિ. સો ભિક્ખુસઙ્ઘં ઉપસઙ્કમિત્વા બહુસ્સુતં, ભન્તે, આચિક્ખથાતિ આહ. આનન્દત્થેરો બ્રાહ્મણાતિ. બ્રાહ્મણો થેરં સહસ્સગ્ઘનિકેન ચીવરેન પૂજેસિ. થેરો તં ગહેત્વા ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ. ભગવા ''કુતો, આનન્દ, લદ્ધ''ન્તિ આહ. એકેન, ભન્તે, બ્રાહ્મણેન દિન્નં, ઇદં પનાહં આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ દાતુકામોતિ. દેહિ, આનન્દાતિ. ચારિકં પક્કન્તો, ભન્તેતિ. આગતકાલે દેહીતિ. સિક્ખાપદં, ભન્તે, પઞ્ઞત્તન્તિ. કદા પન સારિપુત્તો આગમિસ્સતીતિ? દસાહમત્તેન, ભન્તેતિ. ''અનુજાનામિ, આનન્દ, દસાહપરમં અતિરેકચીવરં નિક્ખિપિતુ''ન્તિ (પારા॰ ૪૬૧; મહાવ॰ ૩૪૭) સિક્ખાપદં પઞ્ઞપેસિ. સારિપુત્તત્થેરોપિ તથેવ યંકિઞ્ચિ મનાપં લભતિ, તં આનન્દત્થેરસ્સ દેતિ. એવં તે થેરા અઞ્ઞમઞ્ઞં મમાયિંસુ, ઇતિ મમાયિતત્તા પઠમં પુચ્છિ.

અપિચ અનુમતિપુચ્છા નામેસા ખુદ્દકતો પટ્ઠાય પુચ્છિતબ્બા હોતિ. તસ્મા થેરો ચિન્તેસિ – ''અહં પઠમં આનન્દં પુચ્છિસ્સામિ, આનન્દો અત્તનો પટિભાનં બ્યાકરિસ્સતિ. તતો રેવતં, અનુરુદ્ધં, મહાકસ્સપં, મહામોગ્ગલ્લાનં પુચ્છિસ્સામિ. મહામોગ્ગલ્લાનો અત્તનો પટિભાનં બ્યાકરિસ્સતિ. તતો પઞ્ચપિ થેરા મં પુચ્છિસ્સન્તિ, અહમ્પિ અત્તનો પટિભાનં બ્યાકરિસ્સામી''તિ. એત્તાવતાપિ અયં ધમ્મદેસના સિખાપ્પત્તા વેપુલ્લપ્પત્તા ન ભવિસ્સતિ, અથ મયં સબ્બેપિ દસબલં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિસ્સામ, સત્થા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન

બ્યાકરિસ્સતિ. એત્તાવતા અયં ધમ્મદેસના સિખાપ્પત્તા વેપુલ્લપ્પત્તા ભવિસ્સતિ. યથા હિ જનપદમ્હિ ઉપ્પન્નો અટ્ટો ગામભોજકં પાપુણાતિ, તસ્મિં નિચ્છિતું અસક્કોન્તે જનપદભોજકં પાપુણાતિ, તસ્મિં અસક્કોન્તે મહાવિનિચ્છયઅમચ્ચં, તસ્મિં અસક્કોન્તે સેનાપતિં, તસ્મિં અસક્કોન્તે ઉપરાજં, તસ્મિં વિનિચ્છિતું અસક્કોન્તે રાજાનં પાપુણાતિ, રઞ્ઞા વિનિચ્છિતકાલતો પટ્ઠાય અટ્ટો અપરાપરં ન સઞ્ચરતિ, રાજવચનેનેવ છિજ્જતિ. એવમેવં અહઞ્હિ પઠમં આનન્દં પુચ્છિસ્સામિ...પે॰... અથ મયં સબ્બેપિ દસબલં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિસ્સામ, સત્થા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન બ્યાકરિસ્સતિ. એત્તાવતા અયં ધમ્મદેસના સિખાપ્પત્તા વેપુલ્લપ્પત્તા ભવિસ્સતિ. એવં અનુમતિપુચ્છં પુચ્છન્તો થેરો પઠમં આનન્દત્થેરં પુચ્છિ.

બહુસ્સુતો હોતીતિ બહુ અસ્સ સુતં હોતિ, નવઙ્ગં સત્થુસાસનં પાળિઅનુસન્ધિપુબ્બાપરવસેન ઉગ્ગહિતં હોતીતિ અત્થો. **સુતધરો**તિ સુતસ્સ આધારભૂતો. યસ્સ હિ ઇતો ગહિતં ઇતો પલાયતિ, છિદ્દઘટે ઉદકં વિય ન તિટ્ઠતિ, પરિસમજ્ઝે એકં સુત્તં વા જાતકં વા કથેતું વા વાચેતું વા ન સક્કોતિ, અયં **ન સુતધરો** નામ. યસ્સ પન ઉગ્ગહિતં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહિતકાલસદિસમેવ હોતિ, દસપિ વીસતિપિ વસ્સાનિ સજ્ઝાયં અકરોન્તસ્સ ન નસ્સતિ, અયં **સુતધરો** નામ. **સુતસન્નિચયો**તિ સુતસ્સ સન્નિચયભૂતો. યથા હિ સુતં હદયમઞ્જૂસાય સન્નિચિતં સિલાયં લેખા વિય, સુવણ્ણઘટે પક્ખિત્તસીહવસા વિય ચ અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ, અયં **સુતસન્નિચયો** નામ. **ધાતા**તિ ઠિતા પગુણા. એકચ્ચસ્સ હિ ઉગ્ગહિતં બુદ્ધવચનં ધાતં પગુણં નિચ્ચલિતં ન હોતિ, અસુકસુત્તં વા જાતકં વા કથેહીતિ વુત્તે સજ્ઝાયિત્વા સંસન્દિત્વા સમનુગ્ગાહિત્વા જાનિસ્સામીતિ વદતિ. એકચ્ચસ્સ ધાતં પગુણં ભવઙ્ગસોતસદિસં હોતિ, અસુકસુત્તં વા જાતકં વા કથેહીતિ વુત્તે ઉદ્ધરિત્વા તમેવ કથેતિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''ધાતા''તિ.

વચસા પરિચિતાતિ સુત્તદસક-વગ્ગદસક-પણ્ણાસદસકાનં વસેન વાચાય સજ્ઝાયિતા. **મનસાનુપેક્ખિતા**તિ ચિત્તેન અનુપેક્ખિતા, યસ્સ વાચાય સજ્ઝાયિતં બુદ્ધવચનં મનસા ચિન્તેન્તસ્સ તત્થ તત્થ પાકટં હોતિ. મહાદીપં જાલેત્વા ઠિતસ્સ રૂપગતં વિય પઞ્ઞાયતિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''વચસા પરિચિતા મનસાનુપેક્ખિતા''તિ. **દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા**તિ અત્થતો ચ કારણતો ચ પઞ્ઞાય સુપ્પટિવિદ્ધા. **પરિમણ્ડલેહિ પદબ્યઞ્જનેહી**તિ એત્થ પદમેવ અત્થસ્સ બ્યઞ્જનતો પદબ્યઞ્જનં, તં અક્ખરપારિપૂરિં કત્વા દસવિધબ્યઞ્જનબુદ્ધિયો અપરિહાપેત્વા વુત્તં પરિમણ્ડલં નામ હોતિ, એવરૂપેહિ પદબ્યઞ્જનેહીતિ અત્થો. અપિચ યો ભિક્ખુ પરિસતિ ધમ્મં દેસેન્તો સુત્તં વા જાતકં વા નિક્ખિપિત્વા અઞ્ઞં ઉપારમ્ભકરં સુત્તં આહરતિ, તસ્સ ઉપમં કથેતિ, તદત્થં ઓહારેતિ, એવમિદં ગહેત્વા એત્થ ખિપન્તો એકપસ્સેનેવ પરિહરન્તો કાલં ઞત્વા વુટ્ઠહતિ. નિક્ખિત્તસુત્તં પન નિક્ખત્તમત્તમેવ હોતિ, તસ્સ કથા અપરિમણ્ડલા નામ હોતિ. યો પન સુત્તં વા જાતકં વા નિક્ખિપિત્વા બહિ એકપદમ્પિ અગન્ત્વા પાળિયા અનુસન્ધિઞ્ચ પુબ્બાપરઞ્ચ અમક્ખેન્તો આચરિયેહિ દિન્નનયે ઠત્વા તુલિકાય પરિચ્છિન્દન્તો વિય, ગમ્ભીરમાતિકાય ઉદકં પેસેન્તો વિય, પદં કોટ્ટેન્તો સિન્ધવાજાનીયો વિય ગચ્છતિ, તસ્સ કથા પરિમણ્ડલા નામ હોતિ. એવરૂપિં કથં સન્ધાય – ''પરિમણ્ડલેહિ પદબ્યઞ્જનેહી''તિ વુત્તં.

અનુપ્પબન્ધેહીતિ એત્થ યો ભિક્ખુ ધમ્મં કથેન્તો સુત્તં વા જાતકં વા આરભિત્વા આરદ્ધકાલતો પટ્ઠાય તુરિતતુરિતો અરણિં મન્થેન્તો વિય, ઉણ્હખાદનીયં ખાદન્તો વિય, પાળિયા અનુસન્ધિપુબ્બાપરેસુ ગહિતં ગહિતમેવ અગ્ગહિતં અગ્ગહિતમેવ ચ કત્વા પુરાણપણ્ણન્તરેસુ ચરમાનં ગોધં ઉટ્ઠપેન્તો વિય તત્થ તત્થ પહરન્તો ઓસાપેન્તો ઓહાય ગચ્છતિ. યોપિ ધમ્મં કથેન્તો કાલેન સીઘં કાલેન દન્ધં કાલેન મહાસદ્દં કાલેન ખુદ્દકસદ્દં કરોતિ. યથા પેતગ્ગિ કાલેન જલતિ, કાલેન નિબ્બાયતિ, એવમેવ ઇધ **પેતગ્ગિધમ્મકથિકો** નામ હોતિ, પરિસાય ઉટ્ઠાતુકામાય પુનપ્પુનં આરભતિ. યોપિ કથેન્તો તત્થ તત્થ વિત્થાયતિ, નિત્થુનન્તો કન્દન્તો વિય

કથેતિ, ઇમેસં સબ્બેસમ્પિ કથા અપ્પબન્ધા નામ હોતિ. યો પન સુત્તં આરભિત્વા આચરિયેહિ દિન્નનયે ઠિતો અચ્છિન્નધારં કત્વા નદીસોતં વિય પવત્તેતિ, આકાસગઙ્ગતો ભસ્સમાનં ઉદકં વિય નિરન્તરં કથં પવત્તેતિ, તસ્સ કથા અનુપ્પબન્ધા હોતિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''અનુપ્પબન્ધેહી''તિ. **અનુસયસમુગ્ઘાતાયા**તિ સત્તન્નં અનુસયાનં સમુગ્ઘાતત્થાય. **એવરૂપેના**તિ એવરૂપેન બહુસ્સુતેન ભિક્ખુના તથારૂપેનેવ ભિક્ખુસતેન ભિક્ખુસહસ્સેન વા સટ્ઠાટિકણ્ણેન વા સટ્ઠાટિકણ્ણં, પલ્લઙ્કેન વા પલ્લઙ્કં આહચ્ચ નિસિન્નેન ગોસિઙ્ગસાલવનં સોભેય્ય. ઇમિના નયેન સબ્બવારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

૩૩૪. પટિસલ્લાનં અસ્સ આરામોતિ **પટિસલ્લાનારામો**. પટિસલ્લાને રતોતિ **પટિસલ્લાનરતો**.

૩૩૫. **સહસ્સં લોકાન**ન્તિ સહસ્સં લોકધાતૂનં. એત્તકઞ્હિ થેરસ્સ ધુવસેવનં આવજ્જનપટિબદ્ધં, આકઙ્ખમાનો પન થેરો અનેકાનિપિ ચક્કવાળસહસ્સાનિ વોલોકેતિયેવ. **ઉપરિપાસાદવરગતો**તિ સત્તભૂમકસ્સ વા નવભૂમકસ્સ વા પાસાદવરસ્સ ઉપરિ ગતો. **સહસ્સં નેમિમણ્ડલાનં વોલોકેય્યા**તિ પાસાદપરિવેણે નાભિયા પતિટ્ઠિતાનં નેમિવટ્ટિયા નેમિવટ્ટિં આહચ્ચ ઠિતાનં નેમિમણ્ડલાનં સહસ્સં વાતપાનં વિવરિત્વા ઓલોકેય્ય, તસ્સ નાભિયોપિ પાકટા હોન્તિ, અરાપિ અરન્તરાનિપિ નેમિયોપિ. **એવમેવ ખો, આવુસો**તિ, આવુસો, એવં અયમ્પિ દિબ્બચક્ખુકો ભિક્ખુ દિબ્બેન ચક્ખુના અતિક્કન્તમાનુસકેન સહસ્સં લોકાનં વોલોકેતિ. તસ્સ પાસાદે ઠિતપુરિસસ્સ ચક્કનાભિયો વિય ચક્કવાળસહસ્સે સિનેરુસહસ્સં પાકટં હોતિ. અરા વિય દીપા પાકટા હોન્તિ. અરન્તરાનિ વિય દીપટ્ઠિતમનુસ્સા પાકટા હોન્તિ. નેમિયો વિય ચક્કવાળપબ્બતા પાકટા હોન્તિ.

૩૩૬. **આરઞ્ઞિકો**તિ સમાદિણ્ણઅરઞ્ઞધુતઙ્ગો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૩૩૭. **નો ચ સંસાદેન્તી**તિ ન ઓસાદેન્તિ. સહેતુકઞ્હિ સકારણં કત્વા પઞ્હં પુચ્છિતું વિસ્સજ્જિતુમ્પિ અસક્કોન્તો સંસાદેતિ નામ. એવં ન કરોન્તીતિ અત્થો. **પવત્તિની હોતી**તિ નદીસોતોદકં વિય પવત્તતિ.

૩૩૮. **યાય વિહારસમાપત્તિયા**તિ યાય લોકિયાય વિહારસમાપત્તિયા, યાય લોકુત્તરાય વિહારસમાપત્તિયા.

૩૩૯. **સાધુ સાધુ સારિપુત્તા**તિ અયં સાધુકારો આનન્દત્થેરસ્સ દિન્નો. સારિપુત્તત્થેરેન પન સદ્ધિં ભગવા આલપતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. **યથા તં આનન્દોવા**તિ યથા આનન્દોવ સમ્મા બ્યાકરણમાનો બ્યાકરેય્ય, એવં બ્યાકતં આનન્દેન અત્તનો અનુચ્છવિકમેવ, અજ્ઝાસયાનુરૂપમેવ બ્યાકતન્તિ અત્થો. આનન્દત્થેરો હિ અત્તનાપિ બહુસ્સુતો, અજ્ઝાસયોપિસ્સ એવં હોતિ – ''અહો વત સાસને સબ્રહ્મચારી બહુસ્સુતા ભવેય્યુ''ન્તિ. કસ્મા? બહુસ્સુતસ્સ હિ કપ્પિયાકપ્પિયં સાવજ્જાનવજ્જં, ગરુકલહુકં સતેકિચ્છાતેકિચ્છં પાકટં હોતિ. બહુસ્સુતો ઉગ્ગહિતબુદ્ધવચનં આવજ્જિત્વા ઇમસ્મિં ઠાને સીલં કથિતં, ઇમસ્મિં સમાધિ, ઇમસ્મિં વિપસ્સના, ઇમસ્મિં મગ્ગફલનિબ્બાનાનીતિ સીલસ્સ આગતટ્ઠાને સીલં પૂરેત્વા, સમાધિસ્સ આગતટ્ઠાને સમાધિં પૂરેત્વા વિપસ્સનાય આગતટ્ઠાને વિપસ્સનાગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા મગ્ગં ભાવેત્વા ફલં સચ્છિકરોતિ. તસ્મા થેરસ્સ એવં અજ્ઝાસયો હોતિ – ''અહો વત સબ્રહ્મચારી એકં વા દ્વે વા તયો વા ચત્તારો વા પઞ્ચ વા નિકાયે ઉગ્ગહેત્વા આવજ્જન્તા સીલાદીનં આગતટ્ઠાનેસુ સીલાદીનિ પરિપૂરેત્વા અનુક્કમેન મગ્ગફલનિબ્બાનાનિ સચ્છિકરેય્યુ''ન્તિ. સેસવારેસુપિ એસેવ નયો.

૩૪૦. આયસ્મા હિ રેવતો ઝાનજ્ઝાસયો ઝાનાભિરતો, તસ્માસ્સ એવં હોતિ – ‘‘અહો વત સબ્રહ્મચારી એકિકા નિસીદિત્વા કસિણપરિકમ્મં કત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપદટ્ઠાનં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા લોકુત્તરધમ્મં સચ્છિકરેય્યુ’’ન્તિ. તસ્મા એવં બ્યાકાસિ.

૩૪૧. આયસ્મા અનુરુદ્ધો દિબ્બચક્ખુકો, તસ્સ એવં હોતિ – ‘‘અહો વત સબ્રહ્મચારી આલોકં વડ્ઢેત્વા દિબ્બેન ચક્ખુના અનેકેસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ ચવમાને ચ ઉપપજ્જમાને ચ સત્તે દિસ્વા વટ્ટભયેન ચિત્તં સંવેજેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા લોકુત્તરધમ્મં સચ્છિકરેય્યુ’’ન્તિ. તસ્મા એવં બ્યાકાસિ.

૩૪૨. આયસ્મા મહાકસ્સપો ધુતવાદો, તસ્સ એવં હોતિ – ‘‘અહો વત સબ્રહ્મચારી ધુતવાદા હુત્વા ધુતઙ્ગાનુભાવેન પચ્ચયતણ્હં મિલાપેત્વા અપરેપિ નાનપ્પકારે કિલેસે ધુનિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા લોકુત્તરધમ્મં સચ્છિકરેય્યુ’’ન્તિ. તસ્મા એવં બ્યાકાસિ.

૩૪૩. આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો સમાધિપારમિયા મત્થકં પત્તો, સુખુમં પન ચિત્તન્તરં ખન્ધન્તરં ધાત્વન્તરં આયતનન્તરં ઝાનોક્કન્તિકં આરમ્મણોક્કન્તિકં અઙ્ગવવત્થાનં આરમ્મણવવત્થાનં અઙ્ગસઙ્કન્તિ આરમ્મણસઙ્કન્તિ એકતોવડ્ઢનં ઉભતોવડ્ઢનન્તિ આભિધમ્મિકધમ્મકથિકસ્સેવ પાકટં. અનાભિધમ્મિકો હિ ધમ્મં કથેન્તો – ‘‘અયં સકવાદો અયં પરવાદો’’તિ ન જાનાતિ. સકવાદં દીપેસ્સામીતિ પરવાદં દીપેતિ, પરવાદં દીપેસ્સામીતિ સકવાદં દીપેતિ, ધમ્મન્તરં વિસંવાદેતિ. આભિધમ્મિકો સકવાદં સકવાદનિયામેનેવ , પરવાદં પરવાદનિયામેનેવ દીપેતિ, ધમ્મન્તરં ન વિસંવાદેતિ. તસ્મા થેરસ્સ એવં હોતિ – ‘‘અહો વત સબ્રહ્મચારી આભિધમ્મિકા હુત્વા સુખુમેસુ ઠાનેસુ ઞાણં ઓતારેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા લોકુત્તરધમ્મં સચ્છિકરેય્યુ’’ન્તિ. તસ્મા એવં બ્યાકાસિ.

૩૪૪. આયસ્મા સારિપુત્તો પઞ્ઞાપારમિયા મત્થકં પત્તો, પઞ્ઞવાયેવ ચ ચિત્તં અત્તનો વસે વત્તેતું સક્કોતિ, ન દુપ્પઞ્ઞો. દુપ્પઞ્ઞો હિ ઉપ્પન્નસ્સ ચિત્તસ્સ વસે વત્તેત્વા ઇતો ચિતો ચ વિપ્ફન્દિત્વાપિ કતિપાહેનેવ ગિહિભાવં પત્વા અનયબ્યસનં પાપુણાતિ. તસ્મા થેરસ્સ એવં હોતિ – ‘‘અહો વત સબ્રહ્મચારી અચિત્તવસિકા હુત્વા ચિત્તં અત્તનો વસે વત્તેત્વા સબ્બાનસ્સ વિસેવિતવિપ્ફન્દિતાનિ ભઞ્જિત્વા ઈસકમ્પિ બહિ નિક્ખમિતું અદેન્તા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા લોકુત્તરધમ્મં સચ્છિકરેય્યુ’’ન્તિ. તસ્મા એવં બ્યાકાસિ.

૩૪૫. **સબ્બેસં વો, સારિપુત્ત, સુભાસિતં પરિયાયેના**તિ સારિપુત્ત, યસ્મા સઙ્ઘારામસ્સ નામ બહુસ્સુતભિક્ખૂહિપિ સોભનકારણં અત્થિ, ઝાનાભિરતેહિપિ, દિબ્બચક્ખુકેહિપિ, ધુતવાદેહિપિ, આભિધમ્મિકેહિપિ, અચિત્તવસિકેહિપિ સોભનકારણં અત્થિ. તસ્મા સબ્બેસં વો સુભાસિતં પરિયાયેન, તેન તેન કારણેન સુભાસિતમેવ, નો દુબ્ભાસિતં. **અપિચ મમપિ સુણાથા**તિ અપિચ મમપિ વચનં સુણાથ. **ન તાવાહં ઇમં પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામી**તિ ન તાવ અહં ઇમં ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠાય આભુજિતં પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામિ, ન મોચેસ્સામીતિ અત્થો. ઇદં કિર ભગવા પરિપાકગતે ઞાણે રજ્જસિરિં પહાય કતાભિનિક્ખમનો અનુપુબ્બેન બોધિમણ્ડં આરુય્હ ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠાય અપરાજિતપલ્લઙ્કં આભુજિત્વા દળ્હસમાદાનો હુત્વા નિસિન્નો તિણ્ણં મારાનં મત્થકં ભિન્દિત્વા પચ્ચૂસસમયે દસસહસ્સિલોકધાતું ઉન્નાદેન્તો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝિ, તં અત્તનો મહાબોધિપલ્લઙ્કં સન્ધાય એવમાહ. અપિચ પચ્છિમં જનતં અનુકમ્પમાનોપિ પટિપત્તિસારં પુથુજ્જનકલ્યાણકં દસ્સેન્તો એવમાહ. પસ્સતિ હિ ભગવા – ‘‘અનાગતે એવં અજ્ઝાસયા કુલપુત્તા ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખિસ્સન્તિ, ‘ભગવા મહાગોસિઙ્ગસુત્તં કથેન્તો ઇધ, સારિપુત્ત, ભિક્ખુ પચ્છાભત્તં…પે॰… એવરૂપેન ખો, સારિપુત્ત, ભિક્ખુના ગોસિઙ્ગસાલવનં સોભેય્યાતિ આહ, મયં

ભગવતો અજ્ઝાસયં ગણ્હિસ્સામા’તિ પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તા ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠાય દળ્હસમાદાના હુત્વા ‘અરહત્તં અપ્પત્વા ઇમં પલ્લઙ્કં ન ભિન્દિસ્સામા’તિ સમણધમ્મં કાતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ, તે એવં પટિપન્ના કતિપાહેનેવ જાતિજરામરણસ્સ અન્તં કરિસ્સન્તી’’તિ, ઇમં પચ્છિમં જનતં અનુકમ્પમાનો પટિપત્તિસારં પુથુજ્જનકલ્યાણકં દસ્સેન્તો એવમાહ. **એવરૂપેન ખો, સારિપુત્ત, ભિક્ખુના ગોસિઙ્ગસાલવનં સોભેય્યા**તિ, સારિપુત્ત, એવરૂપેન ભિક્ખુના નિપ્પરિયાયેનેવ ગોસિઙ્ગસાલવનં સોભેય્યાતિ યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાગોસિઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાગોપાલકસુત્તવણ્ણના

૩૪૬. એવં મે સુતન્તિ મહાગોપાલકસુત્તં. તત્થ તિસ્સો કથા એકનાળિકા, ચતુરસ્સા, નિસિન્નવત્તિકાતિ. તત્થ પાળિં વત્વા એકેકપદસ્સ અત્થકથનં **એકનાળિકા** નામ. અપણ્ડિતં ગોપાલકં દસ્સેત્વા, અપણ્ડિતં ભિક્ખું દસ્સેત્વા, પણ્ડિતં ગોપાલકં દસ્સેત્વા, પણ્ડિતં ભિક્ખું દસ્સેત્વાતિ ચતુક્કં બન્ધિત્વા કથનં **ચતુરસ્સા** નામ. અપણ્ડિતં ગોપાલકં દસ્સેત્વા પરિયોસાનગમનં, અપણ્ડિતં ભિક્ખું દસ્સેત્વા પરિયોસાનગમનં, પણ્ડિતં ગોપાલકં દસ્સેત્વા પરિયોસાનગમનં, પણ્ડિતં ભિક્ખું દસ્સેત્વા પરિયોસાનગમનન્તિ અયં **નિસિન્નવત્તિકા** નામ. અયં ઇધ સબ્બાચરિયાનં આચિણ્ણા.

એકાદસહિ, ભિક્ખવે, અઙ્ગેહીતિ એકાદસહિ અગુણકોટ્ઠાસેહિ. **ગોગણ**ન્તિ ગોમણ્ડલં. **પરિહરિતુ**ન્તિ પરિગ્ગહેત્વા વિચરિતું. **ફાતિં કાતુ**ન્તિ વડ્ઢિં આપાદેતું. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **ન રૂપઞ્ઞૂ હોતી**તિ ગણનતો વા વણ્ણતો વા રૂપં ન જાનાતિ. **ગણનતો** ન જાનાતિ નામ અત્તનો ગુન્નં સતં વા સહસ્સં વાતિ સઙ્ખ્યં ન જાનાતિ. સો ગાવીસુ હટાસુ વા પલાતાસુ વા ગોગણં ગણેત્વા, અજ્જ એત્તિકા ન દિસ્સન્તીતિ દ્વે તીણિ ગામન્તરાનિ વા અટવિં વા વિચરન્તો ન પરિયેસતિ, અઞ્ઞેસં ગાવીસુ અત્તનો ગોગણં પવિટ્ઠાસુપિ ગોગણં ગણેત્વા, ‘‘ઇમા એત્તિકા ગાવો ન અમ્હાક’’ન્તિ યટ્ઠિયા પોથેત્વા ન નીહરતિ, તસ્સ નટ્ઠા ગાવિયો નટ્ઠાવ હોન્તિ. પરગાવિયો ગહેત્વા વિચરન્તં ગોસામિકા દિસ્વા, ‘‘અયં એત્તકં કાલં અમ્હાકં ધેનું ગણ્હાતી’’તિ તજ્જેત્વા અત્તનો ગાવિયો ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. તસ્સ ગોગણોપિ પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસપરિભોગતોપિ પરિબાહિરો હોતિ. **વણ્ણતો** ન જાનાતિ નામ – ‘‘એત્તિકા ગાવો સેતા, એત્તિકા રત્તા, એત્તિકા કાળા, એત્તિકા કબરા એત્તિકા નીલા’’તિ ન જાનાતિ, સો ગાવીસુ હટાસુ વા…પે॰… પઞ્ચગોરસપરિભોગતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન લક્ખણકુસલો હોતીતિ ગાવીનં સરીરે કતં ધનુસત્તિસૂલાદિભેદં લક્ખણં ન જાનાતિ , સો ગાવીસુ હટાસુ વા પલાતાસુ વા અજ્જ અસુકલક્ખણા ચ અસુકલક્ખણા ચ ગાવો ન દિસ્સન્તિ…પે॰… પઞ્ચગોરસપરિભોગતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન આસાટિકં હારેતાતિ ગુન્નં ખાણુકણ્ટકાદીહિ પહટટ્ઠાનેસુ વણો હોતિ. તત્થ નીલમક્ખિકા અણ્ડકાનિ પાતેન્તિ, તેસં આસાટિકાતિ નામ. તાનિ દણ્ડેન અપનેત્વા ભેસજ્જં દાતબ્બં હોતિ. બાલો ગોપાલકો તથા ન કરોતિ, તેન વુત્તં – ‘‘ન આસાટિકં હારેતા હોતી’’તિ. તસ્સ ગુન્નં વણા વડ્ઢન્તિ, ગમ્ભીરા હોન્તિ, પાણકા કુચ્છિં પવિસન્તિ, ગાવો

ગેલઞ્ઞાભિભૂતા નેવ યાવદત્થં તિણાનિ ખાદિતું, ન પાનીયં પાતું સક્કોન્તિ. તત્થ ગુન્નં ખીરં છિજ્જતિ, ગોણાનં જવો હાયતિ, ઉભયેસં જીવિતન્તરાયો હોતિ. એવમસ્સ ગોગણોપિ પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન વણં પટિચ્છાદેતા હોતીતિ ગુન્નં વુત્તનયેનેવ સઞ્જાતો વણો ભેસજ્જં દત્વા વાકેન વા ચીરકેન વા બન્ધિત્વા પટિચ્છાદેતબ્બો હોતિ. બાલો ગોપાલકો તથા ન કરોતિ, અથસ્સ ગુન્નં વણેહિ યૂસા પગ્ઘરન્તિ, તા અઞ્ઞમઞ્ઞં નિઘંસેન્તિ, તેન અઞ્ઞેસમ્પિ વણા જાયન્તિ. એવં ગાવો ગેલઞ્ઞાભિભૂતા નેવ યાવદત્થં તિણાનિ ખાદિતું...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન ધૂમં કત્તા હોતીતિ અન્તોવસ્સે ડંસમકસાદીનં ઉસ્સન્નકાલે ગોગણે વજં પવિટ્ઠે તત્થ તત્થ ધૂમો કાતબ્બો હોતિ, અપણ્ડિતો ગોપાલકો તં ન કરોતિ. ગોગણો સબ્બરત્તિં ડંસાદીહિ ઉપદ્દુતો નિદ્દં અલભિત્વા પુનદિવસે અરઞ્ઞે તત્થ તત્થ રુક્ખમૂલાદીસુ નિપજ્જિત્વા નિદ્દાયતિ, નેવ યાવદત્થં તિણાનિ ખાદિતું...પે॰... પઞ્ચગોરસપરિભોગતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન તિત્થં જાનાતીતિ તિત્થં સમન્તિ વા વિસમન્તિ વા સગાહન્તિ વા નિગ્ગાહન્તિ વા ન જાનાતિ, સો અતિત્થેન ગાવિયો ઓતારેતિ. તાસં વિસમતિત્થે પાસાણાદીનિ અક્કમન્તીનં પાદા ભિજ્જન્તિ, સગાહં ગમ્ભીરં તિત્થં ઓતિણ્ણા કુમ્ભીલાદયો ગાહા ગણ્હન્તિ. અજ્જ એત્તિકા ગાવો નટ્ઠા, અજ્જ એત્તિકાતિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. એવમસ્સ ગોગણોપિ પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન પીતં જાનાતીતિ પીતમ્પિ અપીતમ્પિ ન જાનાતિ. ગોપાલકેન હિ ''ઇમાય ગાવિયા પીતં, ઇમાય ન પીતં, ઇમાય પાનીયતિત્થે ઓકાસો લદ્ધો, ઇમાય ન લદ્ધો''તિ એવં પીતાપીતં જાનિતબ્બં હોતિ. અયં પન દિવસભાગં અરઞ્ઞે ગોગણં રક્ખિત્વા પાનીયં પાયેસ્સામીતિ નદિં વા તળાકં વા ગહેત્વા ગચ્છતિ. તત્થ મહાઉસભા ચ અનુઉસભા ચ બલવગાવિયો ચ દુબ્બલાનિ ચેવ મહલ્લકાનિ ચ ગોરૂપાનિ સિઙ્ગેહિ વા ફાસુકાહિ વા પહરિત્વા અત્તનો ઓકાસં કત્વા ઊરુપ્પમાણં ઉદકં પવિસિત્વા યથાકામં પિવન્તિ. અવસેસા ઓકાસં અલભમાના તીરે ઠત્વા કલલમિસ્સકં ઉદકં પિવન્તિ, અપીતા એવ વા હોન્તિ. અથ ને ગોપાલકો પિટ્ઠિયં પહરિત્વા પુન અરઞ્ઞં પવેસેતિ, તત્થ અપીતગાવિયો પિપાસાય સુક્ખમાના યાવદત્થં તિણાનિ ખાદિતું ન સક્કોન્તિ, તત્થ ગુન્નં ખીરં છિજ્જતિ, ગોણાનં જવો હાયતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન વીથિં જાનાતીતિ ''અયં મગ્ગો સમો ખેમો, અયં વિસમો સાસઙ્કો સપ્પટિભયો''તિ ન જાનાતિ. સો સમં ખેમં મગ્ગં વજ્જેત્વા ગોગણં ઇતરં મગ્ગં પટિપાદેતિ, તત્થ ગાવો સીહબ્યગ્ઘાદીનં ગન્ધેન ચોરપરિસ્સયેન વા અભિભૂતા ભન્તમિગસપ્પટિભાગા ગીવં ઉક્ખિપિત્વા તિટ્ઠન્તિ, નેવ યાવદત્થં તિણાનિ ખાદન્તિ, ન પાનીયં પિવન્તિ, તત્થ ગુન્નં ખીરં છિજ્જતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન ગોચરકુસલો હોતીતિ ગોપાલકેન હિ ગોચરકુસલેન ભવિતબ્બં, પઞ્ચાહિકવારો વા સત્તાહિકવારો વા જાનિતબ્બો, એકદિસાય ગોગણં ચારેત્વા પુનદિવસે તત્થ ન ચારેતબ્બો. મહતા હિ ગોગણેન ચિણ્ણટ્ઠાનં ભેરિતલં વિય સુદ્ધં હોતિ નિત્તિણં, ઉદકમ્પિ આલુળીયતિ. તસ્મા પઞ્ચમે વા સત્તમે વા દિવસે પુન તત્થ ચારેતું વટ્ટતિ, એત્તકેન હિ તિણમ્પિ પટિવિરુહતિ, ઉદકમ્પિ પસીદતિ. અયં પન ઇમં પઞ્ચાહિકવારં વા સત્તાહિકવારં વા ન જાનાતિ, દિવસે દિવસે રક્ખિતટ્ઠાનેયેવ રક્ખતિ. અથસ્સ ગોગણો હરિતતિણં ન લભતિ, સુક્ખતિણં ખાદન્તો કલલમિસ્સકં ઉદકં પિવતિ, તત્થ ગુન્નં ખીરં છિજ્જતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

અનવસેસદોહી ચ હોતીતિ પણ્ડિતગોપાલકેન યાવ વચ્છકસ્સ મંસલોહિતં સણ્ઠાતિ, તાવ એકં દ્વે થને ઠપેત્વા સાવસેસદોહિના ભવિતબ્બં. અયં વચ્છકસ્સ કિઞ્ચિ અનવસેસેત્વા દુહતિ, ખીરપકો વચ્છો ખીરપિપાસાય સુક્ખતિ, સણ્ઠાતું અસક્કોન્તો કમ્પમાનો માતુ પુરતો પતિત્વા કાલઙ્કરોતિ. માતા પુત્તકં દિસ્વા, ''મય્હં પુત્તકો અત્તનો માતુખીરં પાતુમ્પિ ન લભતી''તિ પુત્તસોકેન ન યાવદત્થં તિણાનિ ખાદિતું, ન પાનીયં પાતું સક્કોતિ, થનેસુ ખીરં છિજ્જતિ. એવમસ્સ ગોગણોપિ પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસતોપિ પરિબાહિરો હોતિ.

ગુન્નં પિતુટ્ઠાનં કરોન્તીતિ **ગોપિતરો**. ગાવો પરિણયન્તિ યથારુચિં ગહેત્વા ગચ્છન્તીતિ **ગોપરિણાયકા. ન અતિરેકપૂજાયા**તિ પણ્ડિતો હિ ગોપાલકો એવરૂપે ઉસભે અતિરેકપૂજાય પૂજેતિ, પણીતં ગોભત્તં દેતિ, ગન્ધપઞ્ચઙ્ગુલિકેહિ મણ્ડેતિ, માલં પિલન્ધેતિ, સિઙ્ગે સુવણ્ણરજતકોસકે ચ ધારેતિ, રત્તિં દીપં જાલેત્વા ચેલવિતાનસ્સ હેટ્ઠા સયાપેતિ. અયં પન તતો એકસક્કારમ્પિ ન કરોતિ, ઉસભા અતિરેકપૂજં અલભમાના ગોગણં ન રક્ખન્તિ, પરિસ્સયં ન વારેન્તિ. એવમસ્સ ગોગણો પરિહાયતિ, પઞ્ચગોરસતો પરિબાહિરો હોતિ.

૩૪૭. ઇધાતિ ઇમસ્મિં સાસને. **ન રૂપઞ્ઞૂ હોતી**તિ, ''ચત્તારિ મહાભૂતાનિ ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાયરૂપ''ન્તિ એવં વુત્તરૂપં દ્વીહાકારેહિ ન જાનાતિ ગણનતો વા સમુટ્ઠાનતો વા. **ગણનતો** ન જાનાતિ નામ, ''ચક્ખાયતનં, સોત-ઘાન-જિવ્હા-કાયાયતનં, રૂપ-સદ્દ-ગન્ધ-રસ-ફોટ્ઠબ્બાયતનં, ઇત્થિન્દ્રિયં, પુરિસિન્દ્રિયં, જીવિતિન્દ્રિયં, કાયવિઞ્ઞત્તિ, વચીવિઞ્ઞત્તિ, આકાસધાતુ, આપોધાતુ, રૂપસ્સ લહુતા, મુદુતા, કમ્મઞ્ઞતા, ઉપચયો, સન્તતિ, જરતા, રૂપસ્સ અનિચ્ચતા, કબળીકારો આહારો''તિ એવં પાળિયં આગતા પઞ્ચવીસતિ રૂપકોટ્ઠાસાતિ ન જાનાતિ. સેય્યથાપિ સો ગોપાલકો ગણનતો ગુન્નં રૂપં ન જાનાતિ, તથૂપમો અયં ભિક્ખુ. સો ગણનતો રૂપં અજાનન્તો રૂપં પરિગ્ગહેત્વા અરૂપં વવત્થપેત્વા રૂપારૂપં પરિગ્ગહેત્વા પચ્ચયં સલ્લક્ખેત્વા લક્ખણં આરોપેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેતું ન સક્કોતિ. સો યથા તસ્સ ગોપાલકસ્સ ગોગણો ન વડ્ઢતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને સીલસમાધિવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનેહિ ન વડ્ઢતિ, યથા ચ સો ગોપાલકો પઞ્ચહિ ગોરસેહિ પરિબાહિરો હોતિ, એવં અસેક્ખેન સીલક્ખન્ધેન, અસેક્ખેન સમાધિ, પઞ્ઞા, વિમુત્તિ, વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેનાતિ પઞ્ચહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ પરિબાહિરો હોતિ.

સમુટ્ઠાનતો ન જાનાતિ નામ, ''એત્તકં રૂપં એકસમુટ્ઠાનં, એત્તકં દ્વિસમુટ્ઠાનં, એત્તકં તિસમુટ્ઠાનં, એત્તકં ચતુસમુટ્ઠાનં, એત્તકં ન કુતોચિસમુટ્ઠાતી''તિ ન જાનાતિ. સેય્યથાપિ સો ગોપાલકો વણ્ણતો ગુન્નં રૂપં ન જાનાતિ, તથૂપમો અયં ભિક્ખુ. સો સમુટ્ઠાનતો રૂપં અજાનન્તો રૂપં પરિગ્ગહેત્વા અરૂપં વવત્થપેત્વા…પે॰… પરિબાહિરો હોતિ.

ન લક્ખણકુસલો હોતીતિ કમ્મલક્ખણો બાલો, કમ્મલક્ખણો પણ્ડિતોતિ એવં વુત્તં કુસલાકુસલં કમ્મં પણ્ડિતબાલલક્ખણન્તિ ન જાનાતિ. સો એવં અજાનન્તો બાલે વજ્જેત્વા પણ્ડિતે ન સેવતિ, બાલે વજ્જેત્વા પણ્ડિતે અસેવન્તો કપ્પિયાકપ્પિયં કુસલાકુસલં સાવજ્જાનવજ્જં ગરુકલહુકં સતેકિચ્છઅતેકિચ્છં કારણાકારણં ન જાનાતિ; તં અજાનન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ. સો યથા તસ્સ ગોપાલકસ્સ ગોગણો ન વડ્ઢતિ, એવં ઇમસ્મિં સાસને યથાવુત્તેહિ સીલાદીહિ ન વડ્ઢતિ, ગોપાલકો વિય ચ પઞ્ચહિ ગોરસેહિ પઞ્ચહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ પરિબાહિરો હોતિ.

ન આસાટિકં હારેતા હોતીતિ ઉપ્પન્નં કામવિતક્કન્તિ એવં વુત્તે કામવિતક્કાદિકે ન વિનોદેતિ, સો ઇમં અકુસલવિતક્કં આસાટિકં અહારેત્વા વિતક્કવસિકો હુત્વા વિચરન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ, સો યથા તસ્સ ગોપાલકસ્સ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન વણં પટિચ્છાદેતા હોતીતિ ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નિમિત્તગ્ગાહી હોતીતિઆદિના નયેન સબ્બારમ્મણેસુ નિમિત્તં ગણ્હન્તો યથા સો ગોપાલકો વણં ન પટિચ્છાદેતિ, એવં સંવરં ન સમ્પાદેતિ. સો વિવટદ્વારો વિચરન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન ધૂમં કત્તા હોતીતિ સો ગોપાલકો ધૂમં વિય ધમ્મદેસનાધૂમં ન કરોતિ, ધમ્મકથં વા સરભઞ્ઞં વા ઉપનિસિન્નકથં વા અનુમોદનં વા ન કરોતિ . તતો નં મનુસ્સા બહુસ્સુતો ગુણવાતિ ન જાનન્તિ, તે ગુણાગુણં અજાનન્તા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ સઙ્ગહં ન કરોન્તિ . સો પચ્ચયેહિ કિલમમાનો બુદ્ધવચનં સજ્ઝાયં કાતું વત્તપટિપત્તિં પૂરેતું કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન તિત્થં જાનાતીતિ તિત્થભૂતે બહુસ્સુતભિક્ખૂ ન ઉપસઙ્કમતિ, ઉપસઙ્કમન્તો, ''ઇદં, ભન્તે, બ્યઞ્જનં કથં રોપેતબ્બં, ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ કો અત્થો, ઇમસ્મિં ઠાને પાળિ કિં વદેતિ, ઇમસ્મિં ઠાને અત્થો કિં દીપેતી''તિ એવં ન પરિપુચ્છતિ ન પરિપઞ્હતિ, ન જાનાપેતીતિ અત્થો. તસ્સ તે એવં અપરિપુચ્છતો અવિવટઞ્ચેવ ન વિવરન્તિ, ભાજેત્વા ન દસ્સેન્તિ, અનુત્તાનીકતઞ્ચ ન ઉત્તાનીકરોન્તિ, અપાકટં ન પાકટં કરોન્તિ. **અનેકવિહિતેસુ ચ કઙ્ખાઠાનિયેસુ ધમ્મેસૂ**તિ અનેકવિધાસુ કઙ્ખાસુ એકં કઙ્ખમ્પિ ન પટિવિનોદેન્તિ. કઙ્ખા એવ હિ કઙ્ખાઠાનિયા ધમ્મા નામ. તત્થ એકં કઙ્ખમ્પિ ન નીહરન્તીતિ અત્થો. સો એવં બહુસ્સુતતિત્થં અનુપસઙ્કમિત્વા સકઙ્ખો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ. યથા ચ સો ગોપાલકો તિત્થં ન જાનાતિ, એવં અયમ્પિ ભિક્ખુ ધમ્મતિત્થં ન જાનાતિ, અજાનન્તો અવિસયે પઞ્હં પુચ્છતિ, અભિધમ્મિકં ઉપસઙ્કમિત્વા કપ્પિયાકપ્પિયં પુચ્છતિ, વિનયધરં ઉપસઙ્કમિત્વા રૂપારૂપપરિચ્છેદં પુચ્છતિ. તે અવિસયે પુટ્ઠા કથેતું ન સક્કોન્તિ, સો અત્તના સકઙ્ખો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન પીતં જાનાતીતિ યથા સો ગોપાલકો પીતાપીતં ન જાનાતિ, એવં ધમ્મૂપસઞ્હિતં પામોજ્જં ન જાનાતિ ન લભતિ, સવનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થું નિસ્સાય આનિસંસં ન વિન્દતિ, ધમ્મસ્સવનગ્ગં ગન્ત્વા સક્કચ્ચં ન સુણાતિ, નિસિન્નો નિદ્દાયતિ, કથં કથેતિ, અઞ્ઞવિહિતકો હોતિ, સો સક્કચ્ચં ધમ્મં અસુણન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન વીથિં જાનાતીતિ સો ગોપાલકો મગ્ગામગ્ગં વિય, – ''અયં લોકિયો અયં લોકુત્તરો''તિ અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં યથાભૂતં ન પજાનાતિ. અજાનન્તો લોકિયમગ્ગે અભિનિવિસિત્વા લોકુત્તરં નિબ્બત્તેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

ન ગોચરકુસલો હોતીતિ સો ગોપાલકો પઞ્ચાહિકવારે સત્તાહિકવારે વિય ચત્તારો સતિપટ્ઠાને , ''ઇમે લોકિયા ઇમે લોકુત્તરા''તિ યથાભૂતં ન પજાનાતિ. અજાનન્તો સુખુમટ્ઠાનેસુ અત્તનો ઞાણં ચરાપેત્વા લોકિયસતિપટ્ઠાને અભિનિવિસિત્વા લોકુત્તરં નિબ્બત્તેતું ન સક્કોતિ...પે॰... પરિબાહિરો હોતિ.

અનવસેસદોહી ચ હોતીતિ પટિગ્ગહણે મત્તં અજાનન્તો અનવસેસં દુહતિ. નિદ્દેસવારે પનસ્સ **અભિહટ્ઠું પવારેન્તી**તિ અભિહરિત્વા પવારેન્તિ. એત્થ દ્વે અભિહારા વાચાભિહારો ચ પચ્ચયાભિહારો ચ. **વાચાભિહારો** નામ મનુસ્સા ભિક્ખુસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, ‘‘વદેય્યાથ, ભન્તે, યેનત્થો’’તિ પવારેન્તિ. **પચ્ચયાભિહારો** નામ વત્થાદીનિ વા તેલફાણિતાદીનિ વા ગહેત્વા ભિક્ખુસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, ‘‘ગણ્હથ, ભન્તે, યાવતકેન અત્થો’’તિ વદન્તિ. **તત્ર ભિક્ખુ મત્તં ન જાનાતી**તિ ભિક્ખુ તેસુ પચ્ચયેસુ પમાણં ન જાનાતિ, – ‘‘દાયકસ્સ વસો વેદિતબ્બો, દેય્યધમ્મસ્સ વસો વેદિતબ્બો, અત્તનો થામો વેદિતબ્બો’’તિ રથવિનીતે વુત્તનયેન પમાણયુત્તં અગ્ગહેત્વા યં આહરન્તિ, તં સબ્બં ગણ્હાતીતિ અત્થો. મનુસ્સા વિપ્પટિસારિનો ન પુન અભિહરિત્વા પવારેન્તિ. સો પચ્ચયેહિ કિલમન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વડ્ઢેતું ન સક્કોતિ…પે॰… પરિબાહિરો હોતિ.

તે ન અતિરેકપૂજાય પૂજેતા હોતીતિ સો ગોપાલકો મહાઉસભે વિય તે થેરે ભિક્ખૂ ઇમાય આવિ ચેવ રહો ચ મેત્તાય કાયકમ્માદિકાય અતિરેકપૂજાય ન પૂજેતિ. તતો થેરા, – ‘‘ઇમે અમ્હેસુ ગરુચિત્તીકારં ન કરોન્તી’’તિ નવકે ભિક્ખૂ દ્વીહિ સઙ્ગહેહિ ન સઙ્ગણ્હન્તિ, ન આમિસસઙ્ગહેન ચીવરેન વા પત્તેન વા પત્તપરિયાપન્નેન વા વસનટ્ઠાનેન વા. કિલમન્તે મિલાયન્તેપિ નપ્પટિજગ્ગન્તિ. પાળિં વા અટ્ઠકથં વા ધમ્મકથાબન્ધં વા ગુય્હગન્થં વા ન સિક્ખાપેન્તિ. નવકા થેરાનં સન્તિકા સબ્બસો ઇમે દ્વે સઙ્ગહે અલભમાના ઇમસ્મિં સાસને પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તિ. યથા તસ્સ ગોપાલકસ્સ ગોગણો ન વડ્ઢતિ, એવં સીલાદીનિ ન વડ્ઢન્તિ. યથા ચ સો ગોપાલકો પઞ્ચહિ ગોરસેહિ પરિબાહિરો હોતિ, એવં પઞ્ચહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ પરિબાહિરા હોન્તિ. સુક્કપક્ખો કણ્હપક્ખે વુત્તવિપલ્લાસવસેન યોજેત્વા વેદિતબ્બોતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાગોપાલકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચૂળગોપાલકસુત્તવણ્ણના

૩૫૦. એવં મે સુતન્તિ ચૂળગોપાલકસુત્તં. તત્થ **ઉક્કચેલાય**ન્તિ એવંનામકે નગરે. તસ્મિં કિર માપિયમાને રત્તિં ગઙ્ગાસોતતો મચ્છો થલં પત્તો. મનુસ્સા ચેલાનિ તેલપાતિયં તેમેત્વા ઉક્કા કત્વા મચ્છં ગણ્હિંસુ. નગરે નિટ્ઠિતે તસ્સ નામં કરોન્તે અમ્હેહિ નગરટ્ઠાનસ્સ ગહિતદિવસે ચેલુક્કાહિ મચ્છો ગહિતોતિ **ઉક્કચેલા-ત્વેવસ્સ** નામં અકંસુ. **ભિક્ખૂ આમન્તેસી**તિ યસ્મિં ઠાને નિસિન્નસ્સ સબ્બા ગઙ્ગા પાકટા હુત્વા પઞ્ઞાયતિ, તાદિસે વાલિકુસ્સદે ગઙ્ગાતિત્થે સાયન્હસમયે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો નિસીદિત્વા મહાગઙ્ગં પરિપુણ્ણં સન્દમાનં ઓલોકેન્તો, – ‘‘અત્થિ નુ ખો ઇમં ગઙ્ગં નિસ્સાય કોચિ પુબ્બે વડ્ઢિપરિહાનિં પત્તો’’તિ આવજ્જિત્વા, પુબ્બે એકં બાલગોપાલકં નિસ્સાય અનેકસતસહસ્સા ગોગણા ઇમિસ્સા ગઙ્ગાય આવટ્ટે પતિત્વા સમુદ્દમેવ પવિટ્ઠા, અપરં પન પણ્ડિતગોપાલકં નિસ્સાય અનેકસતસહસ્સગોગણસ્સ સોત્થિ જાતા વડ્ઢિ જાતા આરોગ્યં જાતન્તિ અદ્દસ. દિસ્વા ઇમં કારણં નિસ્સાય ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ.

માગધકોતિ મગધરટ્ઠવાસી. **દુપ્પઞ્ઞજાતિકો**તિ નિપ્પઞ્ઞસભાવો દન્ધો મહાજળો. **અસમવેક્ખિત્વા**તિ અસલ્લક્ખેત્વા અનુપધારેત્વા. **પતારેસી**તિ તારેતું આરભિ. **ઉત્તરં તીરં સુવિદેહાન**ન્તિ ગઙ્ગાય ઓરિમે તીરે મગધરટ્ઠં, પારિમે તીરે વિદેહરટ્ઠં, ગાવો મગધરટ્ઠતો વિદેહરટ્ઠં નેત્વા રક્ખિસ્સામીતિ ઉત્તરં તીરં પતારેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘ઉત્તરં તીરં સુવિદેહાન’’ન્તિ. **આમણ્ડલિકં કરિત્વા**તિ મણ્ડલિકં કત્વા. **અનયબ્યસનં આપજ્જિંસૂ**તિ

અવદ્ધિં વિનાસં પાપુણિંસુ, મહાસમુદ્દમેવ પવિસિંસુ. તેન હિ ગોપાલકેન ગાવો ઓતારેન્તેન ગઙ્ગાય ઓરિમતીરે સમતિત્થઞ્ચ વિસમતિત્થઞ્ચ ઓલોકેતબ્બં અસ્સ, મજ્ઝે ગઙ્ગાય ગુન્નં વિસ્સમટ્ઠાનત્થં દ્વે તીણિ વાલિકત્થલાનિ સલ્લક્ખેતબ્બાનિ અસ્સુ. તથા પારિમતીરે તીણિ ચત્તારિ તિત્થાનિ, ઇમસ્મા તિત્થા ભટ્ઠા ઇમં તિત્થં ગણ્હિસ્સન્તિ, ઇમસ્મા ભટ્ઠા ઇમન્તિ. અયં પન બાલગોપાલકો ઓરિમતીરે ગુન્નં ઓતરણતિત્થં સમં વા વિસમં વા અનોલોકેત્વાવ મજ્ઝે ગઙ્ગાય ગુન્નં વિસ્સમટ્ઠાનત્થં દ્વે તીણિ વાલિકત્થલાનિપિ અસલ્લક્ખેત્વાવ પરતીરે ચત્તારિ પઞ્ચ ઉત્તરણતિત્થાનિ અસમવેક્ખિત્વાવ અતિત્થેનેવ ગાવો ઓતારેસિ. અથસ્સ મહાઉસભો જવનસમ્પન્નતાય ચેવ થામસમ્પન્નતાય ચ તિરિયં ગઙ્ગાય સોતં છેત્વા પારિમં તીરં પત્વા છિન્નતટઞ્ચેવ કણ્ટકગુમ્બગહનઞ્ચ દિસ્વા, ''દુબ્બિનિવિટ્ઠમેત''ન્તિ ઞત્વા ધુરગ્ગ-પતિટ્ઠાનોકાસમ્પિ અલભિત્વા પટિનિવત્તિ. ગાવો મહાઉસભો નિવત્તો મયમ્પિ નિવત્તિસ્સામાતિ નિવત્તા. મહતો ગોગણસ્સ નિવત્તટ્ઠાને ઉદકં છિજ્જિત્વા મજ્ઝે ગઙ્ગાય આવટ્ટં ઉટ્ઠપેસિ. ગોગણો આવટ્ટં પવિસિત્વા સમુદ્દમેવ પત્તો. એકોપિ ગોણો અરોગો નામ નાહોસિ. તેનાહ – ''તત્થેવ અનયબ્યસનં આપજ્જિંસૂ''તિ.

અકુસલા ઇમસ્સ લોકસ્સાતિ ઇધ લોકે ખન્ધધાતાયતનેસુ અકુસલા અછેકા, પરલોકેપિ એસેવ નયો. **મારધેય્યં** વુચ્ચતિ તેભૂમકધમ્મા. **અમારધેય્યં** નવ લોકુત્તરધમ્મા. **મચ્ચુધેય્ય**મ્પિ તેભૂમકધમ્માવ. **અમચ્ચુધેય્યં** નવ લોકુત્તરધમ્મા. તત્થ **અકુસલા** અછેકા. વચનત્થતો પન મારસ્સ ધેય્યં **મારધેય્યં**. **ધેય્ય**ન્તિ ઠાનં વત્થુ નિવાસો ગોચરો. **મચ્ચુધેય્યે**પિ એસેવ નયો. **તેસ**ન્તિ તેસં એવરૂપાનં સમણબ્રાહ્મણાનં, ઇમિના છ સત્થારો દસ્સિતાતિ વેદિતબ્બા.

૩૫૧. એવં કણ્હપક્ખં નિટ્ઠપેત્વા સુક્કપક્ખં દસ્સેન્તો **ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **બલવગાવો**તિ દન્તગોણે ચેવ ધેનુયો ચ. **દમ્મગાવો**તિ દમેતબ્બગોણે ચેવ અવિજાતગાવો ચ. **વચ્છતરે**તિ વચ્છભાવં તરિત્વા ઠિતે બલવવચ્છે. **વચ્છકે**તિ ધેનુપકે તરુણવચ્છકે . **કિસાબલકે**તિ અપ્પમંસલોહિતે મન્દથામે. **તાવદેવ જાતકો**તિ તંદિવસે જાતકો. **માતુગોરવકેન વુય્હમાનો**તિ માતા પુરતો પુરતો હુંહુન્તિ ગોરવં કત્વા સઞ્ઞં દદમાના ઉરેન ઉદકં છિન્દમાના ગચ્છતિ, વચ્છકો તાય ગોરવસઞ્ઞાય ધેનુયા વા ઉરેન છિન્નોદકેન ગચ્છમાનો ''માતુગોરવકેન વુય્હમાનો''તિ વુચ્ચતિ.

૩૫૨. મારસ્સ સોતં છેત્વાતિ અરહત્તમગ્ગેન મારસ્સ તણ્હાસોતં છેત્વા. **પારં ગતા**તિ મહાઉસભા નદીપારં વિય સંસારપારં નિબ્બાનં ગતા. **પારં અગમંસૂ**તિ મહાઉસભાનં પારઙ્ગતક્ખણે ગઙ્ગાય સોતસ્સ તયો કોટ્ઠાસે અતિક્કમ્મ ઠિતા મહાઉસભે પારં પત્તે દિસ્વા તેસં ગતમગ્ગં પટિપજ્જિત્વા પારં અગમંસુ. **પારં ગમિસ્સન્તી**તિ ચતુમગ્ગવજ્ઝાનં કિલેસાનં તયો કોટ્ઠાસે ખેપેત્વા ઠિતા ઇદાનિ અરહત્તમગ્ગેન અવસેસં તણ્હાસોતં છેત્વા બલવગાવો વિય નદીપારં સંસારપારં નિબ્બાનં ગમિસ્સન્તીતિ. ઇમિના નયેન સબ્બવારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **ધમ્માનુસારિનો**, **સદ્ધાનુસારિનો**તિ ઇમે દ્વે પઠમમગ્ગસમઙ્ગિનો.

જાનતાતિ સબ્બધમ્મે જાનન્તેન બુદ્ધેન. **સુપ્પકાસિતો**તિ સુકથિતો. **વિવટ**ન્તિ વિવરિતં. **અમતદ્વાર**ન્તિ અરિયમગ્ગો. **નિબ્બાનપત્તિયા**તિ તદત્થાય વિવટં. **વિનળીકત**ન્તિ વિગતમાનનળં કતં. **ખેમં પત્થેથા**તિ કત્તુકમ્યતાછન્દેન અરહત્તં પત્થેથ, કત્તુકામા નિબ્બત્તેતુકામા હોથાતિ અત્થો. ''પત્ત'ત્થા''તિપિ પાઠો. એવરૂપં સત્થારં લભિત્વા તુમ્હે પત્તાયેવ નામાતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ. ભગવા પન યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળગોપાલકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચૂળસચ્ચકસુત્તવણ્ણના

૩૫૩. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળસચ્ચકસુત્તં. તત્થ **મહાવને કૂટાગારસાલાય**ન્તિ મહાવનં નામ સયંજાતં અરોપિમં સપરિચ્છેદં મહન્તં વનં. કપિલવત્થુસામન્તા પન મહાવનં હિમવન્તેન સહ એકાબદ્ધં અપરિચ્છેદં હુત્વા મહાસમુદ્દં આહચ્ચ ઠિતં. ઇદં તાદિસં ન હોતિ. સપરિચ્છેદં મહન્તં વનન્તિ **મહાવનં. કૂટાગારસાલા** પન મહાવનં નિસ્સાય કતે આરામે કૂટાગારં અન્તોકત્વા હંસવટ્ટકચ્છન્નેન કતા સબ્બાકારસમ્પન્ના બુદ્ધસ્સ ભગવતો ગન્ધકુટિ વેદિતબ્બા.

સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તોતિ પુબ્બે કિર એકો નિગણ્ઠો ચ નિગણ્ઠી ચ પઞ્ચ પઞ્ચ વાદસતાનિ ઉગ્ગહેત્વા, વાદં આરોપેસ્સામાતિ જમ્બુદીપે વિચરન્તા વેસાલિયં સમાગતા. લિચ્છવિરાજાનો દિસ્વા, – ‘‘ત્વં કો, ત્વં કા’’તિ પુચ્છિંસુ. નિગણ્ઠો – ‘‘અહં વાદં આરોપેસ્સામીતિ જમ્બુદીપે વિચરામી’’તિ આહ. નિગણ્ઠીપિ તથા આહ. લિચ્છવિનો, ‘‘ઇધેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં વાદં આરોપેથા’’તિ આહંસુ. નિગણ્ઠી અત્તના ઉગ્ગહિતાનિ પઞ્ચવાદસતાનિ પુચ્છિ, નિગણ્ઠો કથેસિ. નિગણ્ઠેન પુચ્છિતેપિ નિગણ્ઠી કથેસિયેવ. એકસ્સપિ ન જયો, ન પરાજયો, ઉભો સમસમાવ અહેસું. લિચ્છવિનો, – ‘‘તુમ્હે ઉભોપિ સમસમા આહિણ્ડિત્વા કિં કરિસ્સથ, ઇધેવ વસથા’’તિ ગેહં દત્વા બલિં પટ્ઠપેસું. તેસં સંવાસમન્વાય ચતસ્સો ધીતરો જાતા, – એકા સચ્ચા નામ, એકા લોલા નામ, એકા પટાચારા નામ, એકા આચારવતી નામ. તાપિ પણ્ડિતાવ અહેસું, માતાપિતૂહિ ઉગ્ગહિતાનિ પઞ્ચ પઞ્ચ વાદસતાનિ ઉગ્ગહેસું. તા વયપત્તા માતાપિતરો અવોચું – ‘‘અમ્હાકં અમ્મા કુલે દારિકા નામ હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદીનિ દત્વા કુલઘરં પેસિતપુબ્બા નામ નત્થિ. યો પન અગારિકો તાસં વાદં મદ્દિતું સક્કોતિ, તસ્સ પાદપરિચારિકા હોન્તિ. યો પબ્બજિતો તાસં મદ્દિતું સક્કોતિ, તસ્સ સન્તિકે પબ્બજન્તિ. તુમ્હે કિં કરિસ્સથા’’તિ? મયમ્પિ એવમેવ કરિસ્સામાતિ. ચતસ્સોપિ પરિબ્બાજિકવેસં ગહેત્વા, ‘‘અયં જમ્બુદીપો નામ જમ્બુયા પઞ્ઞાયતી’’તિ જમ્બુસાખં ગહેત્વા ચારિકં પક્કમિંસુ. યં ગામં પાપુણન્તિ, તસ્સ દ્વારે પંસુપુઞ્જે વા વાલિકપુઞ્જે વા જમ્બુધજં ઠપેત્વા, – ‘‘યો વાદં આરોપેતું સક્કોતિ, સો ઇમં મદ્દતૂ’’તિ વત્વા ગામં પવિસન્તિ. એવં ગામેન ગામં વિચરન્તિયો સાવત્થિં પાપુણિત્વા તથેવ ગામદ્વારે જમ્બુધજં ઠપેત્વા સમ્પત્તમનુસ્સાનં આરોચેત્વા અન્તોનગરં પવિટ્ઠા.

તેન સમયેન ભગવા સાવત્થિં નિસ્સાય જેતવને વિહરતિ. અથાયસ્મા સારિપુત્તો ગિલાને પુચ્છન્તો અજગ્ગિતટ્ઠાનં જગ્ગન્તો અત્તનો કિચ્ચમહન્તતાય અઞ્ઞેહિ ભિક્ખૂહિ દિવાતરં ગામં પિણ્ડાય પવિસન્તો ગામદ્વારે જમ્બુધજં દિસ્વા, – ‘‘કિમિદ’’ન્તિ દારકે પુચ્છિ. તે તમત્થં આરોચેસું. તેન હિ મદ્દથાતિ. ન સક્કોમ, ભન્તે, ભાયામાતિ. ‘‘કુમારા મા ભાયથ, ‘કેન અમ્હાકં જમ્બુધજો મદ્દાપિતો’તિ વુત્તે, બુદ્ધસાવકેન સારિપુત્તત્થેરેન મદ્દાપિતો, વાદં આરોપેતુકામા જેતવને થેરસ્સ સન્તિકં ગચ્છથાતિ વદેય્યાથા’’તિ આહ. તે થેરસ્સ વચનં સુત્વા જમ્બુધજં મદ્દિત્વા છડ્ડેસું. થેરો પિણ્ડાય ચરિત્વા વિહારં ગતો. પરિબ્બાજિકાપિ ગામતો નિક્ખમિત્વા, ‘‘અમ્હાકં ધજો કેન મદ્દાપિતો’’તિ પુચ્છિંસુ. દારકા તમત્થં આરોચેસું. પરિબ્બાજિકા પુન ગામં પવિસિત્વા એકેકં વીથિં ગહેત્વા, – ‘‘બુદ્ધસાવકો કિર સારિપુત્તો નામ અમ્હેહિ સદ્ધિં વાદં કરિસ્સતિ, સોતુકામા નિક્ખમથા’’તિ આરોચેસું. મહાજનો નિક્ખમિ, તેન સદ્ધિં પરિબ્બાજિકા જેતવનં અગમિંસુ.

થેરો – ‘‘અમ્હાકં વસનટ્ઠાને માતુગામસ્સ આગમનં નામ અફાસુક’’ન્તિ વિહારમજ્ઝે નિસીદિ. પરિબ્બાજિકાયો ગન્ત્વા થેરં પુચ્છિંસુ – ‘‘તુમ્હેહિ અમ્હાકં ધજો મદ્દાપિતો’’તિ? આમ, મયા મદ્દાપિતોતિ. મયં તુમ્હેહિ સદ્ધિં વાદં કરિસ્સામાતિ. સાધુ કરોથ, કસ્સ પુચ્છા કસ્સ વિસ્સજ્જનં હોતૂતિ? પુચ્છા નામ અમ્હાકં પત્તા, તુમ્હે પન માતુગામા નામ પઠમં પુચ્છથાતિ આહ. તા ચતસ્સોપિ ચતૂસુ દિસાસુ ઠત્વા માતાપિતૂનં સન્તિકે ઉગ્ગહિતં વાદસહસ્સં પુચ્છિંસુ. થેરો ખગ્ગેન કુમુદનાળં છિન્દન્તો વિય પુચ્છિતં પુચ્છિતં નિજ્જટં નિગ્ગણ્ઠિં કત્વા કથેસિ, કથેત્વા પુન પુચ્છથાતિ આહ. એત્તકમેવ, ભન્તે, મયં જાનામાતિ. થેરો આહ – ‘‘તુમ્હેહિ વાદસહસ્સં પુચ્છિતં મયા કથિતં, અહં પન એકં યેવ પઞ્હં પુચ્છિસ્સામિ, તં તુમ્હે કથેથા’’તિ. તા થેરસ્સ વિસયં દિસ્વા, ‘‘પુચ્છથ, ભન્તે, બ્યાકરિસ્સામા’’તિ વત્તું નાસક્ખિંસુ. ‘‘વદ, ભન્તે, જાનમાના બ્યાકરિસ્સામા’’તિ પુન આહંસુ.

થેરો અયં પન કુલપુત્તે પબ્બાજેત્વા પઠમં સિક્ખાપેતબ્બપઞ્હોતિ વત્વા, – ‘‘એકં નામ કિ’’ન્તિ પુચ્છિ. તા નેવ અન્તં, ન કોટિં અદ્દસંસુ. થેરો કથેથાતિ આહ. ન પસ્સામ, ભન્તેતિ. તુમ્હેહિ વાદસહસ્સં પુચ્છિતં મયા કથિતં, મય્હં તુમ્હે એકં પઞ્હમ્પિ કથેતું ન સક્કોથ, એવં સન્તે કસ્સ જયો કસ્સ પરાજયોતિ? તુમ્હાકં, ભન્તે, જયો, અમ્હાકં પરાજયોતિ. ઇદાનિ કિં કરિસ્સથાતિ? તા માતાપિતૂહિ વુત્તવચનં આરોચેત્વા, ‘‘તુમ્હાકં સન્તિકે પબ્બજિસ્સામા’’તિ આહંસુ. તુમ્હે માતુગામા નામ અમ્હાકં સન્તિકે પબ્બજિતું ન વટ્ટતિ, અમ્હાકં પન સાસનં ગહેત્વા ભિક્ખુનિઉપસ્સયં ગન્ત્વા પબ્બજથાતિ. તા સાધૂતિ થેરસ્સ સાસનં ગહેત્વા ભિક્ખુનિસઙ્ઘસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પબ્બજિંસુ. પબ્બજિતા ચ પન અપ્પમત્તા આતાપિનિયો હુત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિંસુ.

અયં સચ્ચકો તાસં ચતુન્નમ્પિ કનિટ્ઠભાતિકો. તાહિ ચતૂહિપિ ઉત્તરિતરપઞ્ઞો, માતાપિતૂનમ્પિ સન્તિકા વાદસહસ્સં, તતો બહુતરઞ્ચ બાહિરસમયં ઉગ્ગહેત્વા કત્થચિ અગન્ત્વા રાજદારકે સિપ્પં સિક્ખાપેન્તો તત્થેવ વેસાલિયં વસતિ, પઞ્ઞાય અતિપૂરિતત્તા કુચ્છિ મે ભિજ્જેય્યાતિ ભીતો અયપટ્ટેન કુચ્છિં પરિક્ખિપિત્વા ચરતિ, ઇમં સન્ધાય વુત્તં ‘‘સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તો’’તિ.

ભસ્સપ્પવાદકોતિ ભસ્સં વુચ્ચતિ કથામગ્ગો, તં પવદતિ કથેતીતિ ભસ્સપ્પવાદકો. **પણ્ડિતવાદો**તિ અહં પણ્ડિતોતિ એવં વાદો. **સાધુસમ્મતો બહુજનસ્સા**તિ યં યં નક્ખત્તચારેન આદિસતિ, તં તં યેભુય્યેન તથેવ હોતિ, તસ્મા અયં સાધુલદ્ધિકો ભદ્દકોતિ એવં સમ્મતો મહાજનસ્સ. **વાદેન વાદં સમારદ્ધો**તિ કથામગ્ગેન દોસં આરોપિતો. **આયસ્મા અસ્સજી**તિ સારિપુત્તત્થેરસ્સ આચરિયો અસ્સજિત્થેરો. **જઙ્ઘાવિહારં અનુચઙ્કમમાનો**તિ તતો તતો લિચ્છવિરાજગેહતો તં તં ગેહં ગમનત્થાય અનુચઙ્કમમાનો. **યેનાયસ્મા અસ્સજિ તેનુપસઙ્કમી**તિ કસ્મા ઉપસઙ્કમિ? સમયજાનનત્થં.

એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘અહં ‘સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદં આરોપેસ્સામી’તિ આહિણ્ડામિ, ‘સમયં પનસ્સ ન જાનામી’તિ ન આરોપેસિં. પરસ્સ હિ સમયં ઞત્વા આરોપિતો વાદો સ્વારોપિતો નામ હોતિ. અયં પન સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકો પઞ્ઞાયતિ અસ્સજિત્થેરો ; સો અત્તનો સત્થુ સમયે કોવિદો, એતાહં પુચ્છિત્વા કથં પતિટ્ઠાપેત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદં આરોપેસ્સામી’’તિ. તસ્મા ઉપસઙ્કમિ. **વિનેતી**તિ કથં વિનેતિ, કથં સિક્ખાપેતીતિ પુચ્છતિ. થેરો પન યસ્મા દુક્ખન્તિ વુત્તે ઉપારમ્ભસ્સ ઓકાસો હોતિ, મગ્ગફલાનિપિ પરિયાયેન દુક્ખન્તિ આગતાનિ, અયઞ્ચ દુક્ખન્તિ વુત્તે થેરં પુચ્છેય્ય – ‘‘ભો અસ્સજિ, કિમત્થં તુમ્હે પબ્બજિતા’’તિ. તતો ‘‘મગ્ગફલત્થાયા’’તિ વુત્તે, – ‘‘નયિદં, ભો અસ્સજિ, તુમ્હાકં સાસનં નામ, મહાઆઘાતનં નામેતં, નિરયુસ્સદો નામેસ, નત્થિ તુમ્હાકં સુખાસા, ઉટ્ઠાયુટ્ઠાય દુક્ખમેવ જિરાપેન્તા આહિણ્ડથા’’તિ દોસં આરોપેય્ય, તસ્મા

પરવાદિસ્સ પરિયાયકથં કાતું ન વટ્ટતિ. યથા એસ અપ્પતિટ્ઠો હોતિ, એવમસ્સ નિપ્પરિયાયકથં કથેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા, ''રૂપં, ભિક્ખવે, અનિચ્ચ''ન્તિ ઇમં અનિચ્ચાનત્તવસેનેવ કથં કથેતિ. **દુસ્સુત**ન્તિ સોતું અયુત્તં.

૩૫૪. **સન્થાગારે**તિ રાજકુલાનં અત્થાનુસાસનસન્થાગારસાલાયં. **યેન તે લિચ્છવી તેનુપસઙ્કમી**તિ એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અહં પુબ્બે સમયં અજાનનભાવેન સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદં ન આરોપેસિં, ઇદાનિ પનસ્સ મહાસાવકેન કથિતં સમયં જાનામિ, ઇમે ચ મમ અન્તેવાસિકા પઞ્ચસતા લિચ્છવી સન્નિપતિતા. એતેહિ સદ્ધિં ગન્ત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદં આરોપેસ્સામી''તિ તસ્મા ઉપસઙ્કમિ. **ઞાતઞ્ઞતરેના**તિ ઞાતેસુ અભિઞ્ઞાતેસુ પઞ્ચવગ્ગિયત્થેરેસુ અઞ્ઞતરેન. **પતિટ્ઠિત**ન્તિ યથા તેન પતિટ્ઠિતં. સચે એવં પતિટ્ઠિસ્સતિ, અથ પન અઞ્ઞદેવ વક્ખતિ, તત્ર મયા કિં સક્કા કાતુન્તિ ઇદાનેવ પિટ્ઠિં પરિવત્તેન્તો આહ. **આકડ્ઢેય્યા**તિ અત્તનો અભિમુખં કડ્ઢેય્ય. **પરિકડ્ઢેય્યા**તિ પુરતો પટિપણામેય્ય. **સમ્પરિકડ્ઢેય્યા**તિ કાલેન આકડ્ઢેય્ય, કાલેન પરિકડ્ઢેય્ય. **સોણ્ડિકાકિલઞ્જ**ન્તિ સુરાઘરે પિટ્ઠકિલઞ્જં. **સોણ્ડિકાધુત્તો**તિ સુરાધુત્તો. **વાલં કણ્ણે ગહેત્વા**તિ સુરાપરિસ્સાવનત્થવિકં ધોવિતુકામો કસટનિધુનનત્થં ઉભોસુ કણ્ણેસુ ગહેત્વા. **ઓધુનેય્યા**તિ અધોમુખં કત્વા ધુનેય્ય. **નિદ્ધુનેય્યા**તિ ઉદ્ધંમુખં કત્વા ધુનેય્ય. **નિપ્ફોટેય્યા**તિ પુનપ્પુનં પપ્ફોટેય્ય. **સાણધોવિકં નામા**તિ એત્થ મનુસ્સા સાણસાટકકરણત્થં સાણવાકે ગહેત્વા મુટ્ઠિં મુટ્ઠિં બન્ધિત્વા ઉદકે પક્ખિપન્તિ. તે તતિયદિવસે સુટ્ઠુ કિલિન્ના હોન્તિ. અથ મનુસ્સા અમ્બિલયાગુસુરાદીનિ આદાય તત્થ ગન્ત્વા સાણમુટ્ઠિં ગહેત્વા, દક્ખિણતો વામતો સમ્મુખા ચાતિ તીસુ ફલકેસુ સકિં દક્ખિણફલકે, સકિં વામફલકે, સકિં સમ્મુખફલકે પહરન્તા અમ્બિલયાગુસુરાદીનિ ભુઞ્જન્તા પિવન્તા ખાદન્તા ધોવન્તિ. મહન્તા કીળા હોતિ. રઞ્ઞો નાગો તં કીળં દિસ્વા ગમ્ભીરં ઉદકં અનુપવિસિત્વા સોણ્ડાય ઉદકં ગહેત્વા સકિં કુમ્ભે સકિં પિટ્ઠિયં સકિં ઉભોસુ પસ્સેસુ સકિં અન્તરસત્થિયં પક્ખિપન્તો કીળિત્થ. તદુપાદાય તં કીળિતજાતં સાણધોવિકં નામ વુચ્ચતિ , તં સન્ધાય વુત્તં – ''સાણધોવિકં નામ કીળિતજાતં કીળતી''તિ. **કિં સો ભવમાનો સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તો, યો ભગવતો વાદં આરોપેસ્સતી**તિ યો સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તો ભગવતો વાદં આરોપેસ્સતિ, સો કિં ભવમાનો કિં યક્ખો ભવમાનો ઉદાહુ ઇન્દો, ઉદાહુ બ્રહ્મા ભવમાનો ભગવતો વાદં આરોપેસ્સતિ? ન હિ સક્કા પકતિમનુસ્સેન ભગવતો વાદં આરોપેતુન્તિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો.

૩૫૫. **તેન ખો પન સમયેના**તિ યસ્મિં સમયે સચ્ચકો આરામં પાવિસિ, તસ્મિં. કિસ્મિં પન સમયે પાવિસીતિ? મહામજ્ઝન્હિકસમયે. કસ્મા પન તસ્મિં સમયે ચઙ્કમન્તીતિ? પણીતભોજનપચ્ચયસ્સ થિનમિદ્ધસ્સ વિનોદનત્થં. દિવાપધાનિકા વા તે. તાદિસાનઞ્હિ પચ્છાભત્તં ચઙ્કમિત્વા ન્હત્વા સરીરં ઉતું ગણ્હાપેત્વા નિસજ્જ સમણધમ્મં કરોન્તાનં ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ. **યેન તે ભિક્ખૂ**તિ સો કિર કુહિં સમણો ગોતમોતિ પરિવેણતો પરિવેણં ગન્ત્વા પુચ્છિત્વા પવિસિસ્સામીતિ વિલોકેન્તો અરઞ્ઞે હત્થી વિય ચઙ્કમે ચઙ્કમમાને પંસુકૂલિકભિક્ખૂ દિસ્વા તેસં સન્તિકં અગમાસિ. તં સન્ધાય, ''યેન તે ભિક્ખૂ''તિઆદિ વુત્તં. **કહં નુ ખો, ભો**તિ કતરસ્મિં આવાસે વા મણ્ડપે વાતિ અત્થો. **એસ, અગ્ગિવેસ્સન, ભગવા**તિ તદા કિર ભગવા પચ્ચૂસકાલે મહાકરુણા સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા દસસહસ્સચક્કવાળે સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણજાલં પત્થરિત્વા બોધનેય્યસત્તં ઓલોકેન્તો અદ્દસ – ''સ્વે સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તો મહતિં લિચ્છવિપરિસં ગહેત્વા મમ વાદં આરોપેતુકામો આગમિસ્સતી''તિ. તસ્મા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો વેસાલિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો મહાપરિસાય નિસીદિતું સુખટ્ઠાને નિસીદિસ્સામીતિ ગન્ધકુટિં અપવિસિત્વા મહાવને અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે દિવાવિહારં નિસીદિ. તે ભિક્ખૂ ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા આગતા, સચ્ચકેન પુટ્ઠા દૂરે નિસિન્નં ભગવન્તં દસ્સેન્તા, ''એસ અગ્ગિવેસ્સન ભગવા''તિ આહંસુ.

મહતિયા લિચ્છવિપરિસાય સદ્ધિન્તિ હેટ્ઠા પઞ્ચમત્તેહિ લિચ્છવિસતેહિ પરિવુતોતિ વુત્તં. તે એતસ્સ અન્તેવાસિકાયેવ, અન્તોવેસાલિયં પન સચ્ચકો પઞ્ચમત્તાનિ લિચ્છવિરાજસતાનિ ગહેત્વા, ''વાદત્થિકો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તો''તિ સુત્વા દ્વિન્નં પણ્ડિતાનં કથાસલ્લાપં સોસ્સામાતિ યેભુય્યેન મનુસ્સા નિક્ખન્તા, એવં સા પરિસા મહતી અપરિચ્છિન્નગણના અહોસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **અઞ્જલિં પણામેત્વા**તિ એતે ઉભતોપક્ખિકા, તે એવં ચિન્તેસું – ''સચે નો મિચ્છાદિટ્ઠિકા ચોદેસ્સન્તિ, 'કસ્મા તુમ્હે સમણં ગોતમં વન્દિત્થા'તિ, તેસં, 'કિં અઞ્જલિમત્તકરણેનપિ વન્દિતં હોતી'તિ વક્ખામ. સચે નો સમ્માદિટ્ઠિકા ચોદેસ્સન્તિ, 'કસ્મા ભગવન્તં ન વન્દિત્થા'તિ, 'કિં સીસેન ભૂમિં પહરન્તેનેવ વન્દિતં હોતિ, નનુ અઞ્જલિકમ્મમ્પિ વન્દના એવા'તિ વક્ખામા''તિ. **નામ ગોત્તન્તિ**, ભો ગોતમ, અહં અસુકસ્સ પુત્તો દત્તો નામ મિત્તો નામ ઇધ આગતોતિ વદન્તા નામં સાવેન્તિ નામ. ભો ગોતમ, અહં વાસિટ્ઠો નામ કચ્ચાનો નામ ઇધ આગતોતિ વદન્તા ગોત્તં સાવેન્તિ નામ. એતે કિર દલિદ્દા જિણ્ણકુલપુત્તા પરિસમજ્ઝે નામગોત્તવસેન પાકટા ભવિસ્સામાતિ એવં અકંસુ. યે પન તુણ્હીભૂતા નિસીદિંસુ, તે કેરાટિકા ચેવ અન્ધબાલા ચ. તત્થ કેરાટિકા, ''એકં દ્વે કથાસલ્લાપે કરોન્તો વિસ્સાસિકો હોતિ, અથ વિસ્સાસે સતિ એકં દ્વે ભિક્ખા અદાતું ન યુત્ત''ન્તિ તતો અત્તાનં મોચેન્તા તુણ્હી નિસીદન્તિ. અન્ધબાલા અઞ્ઞાણતાયેવ અવક્ખિત્તમત્તિકાપિણ્ડો વિય યત્થ કત્થચિ તુણ્હીભૂતા નિસીદન્તિ.

૩૫૬. **કિઞ્ચિદેવ દેસન્તિ** કઞ્ચિ ઓકાસં કિઞ્ચિ કારણં, અથસ્સ ભગવા પઞ્હપુચ્છને ઉસ્સાહં જનેન્તો આહ – **પુચ્છ, અગ્ગિવેસ્સન, યદાકઙ્ખસી**તિ. તસ્સત્થો – ''પુચ્છ યદિ આકઙ્ખસિ, ન મે પઞ્હવિસ્સજ્જને ભારો અત્થિ''. અથ વા ''પુચ્છ યં આકઙ્ખસિ, સબ્બં તે વિસ્સજ્જેસ્સામી''તિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ અસાધારણં પચ્ચેકબુદ્ધઅગ્ગસાવમહાસાવકેહિ. તે હિ યદાકઙ્ખસીતિ ન વદન્તિ, સુત્વા વેદિસ્સામાતિ વદન્તિ. બુદ્ધા પન ''પુચ્છાવુસો, યદાકઙ્ખસી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૭) વા, ''પુચ્છ, મહારાજ, યદાકઙ્ખસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૨) વા,

''પુચ્છ વાસવ મં પઞ્હં, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છસિ;
તસ્સ તસ્સેવ પઞ્હસ્સ, અહં અન્તં કરોમિ તે'' ઇતિ. (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૬) વા,

''તેન હિ ત્વં, ભિક્ખુ, સકે આસને નિસીદિત્વા પુચ્છ યદાકઙ્ખસી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૮૫) વા,

''બાવરિસ્સ ચ તુય્હં વા, સબ્બેસં સબ્બસંસયં;
કતાવકાસા પુચ્છવ્હો, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છથા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૩૬) વા,

''પુચ્છ મં સભિય પઞ્હં, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છસિ;
તસ્સ તસ્સેવ પઞ્હસ્સ, અહં અન્તં કરોમિ તે'' ઇતિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૧૭) વા –

તેસં તેસં યક્ખનરિન્દદેવસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાનં સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેન્તિ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં ભગવા બુદ્ધભૂમિં પત્વા એતં પવારણં પવારેય્ય. યો બોધિસત્તભૂમિયં પદેસઞાણેપિ ઠિતો

''કોણ્ડઞ્ઞ પઞ્હાનિ વિયાકરોહિ,
યાચન્તિ તં ઇસયો સાધુરૂપા;
કોણ્ડઞ્ઞ એસો મનુજેસુ ધમ્મો,
યં વુદ્ધમાગચ્છતિ એસ ભારો''તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૦) –

એવં સક્કાદીનં અત્થાય ઇસીહિ યાચિતો

> ‘‘કતાવકાસા પુચ્છન્તુ ભોન્તો,
> યં કિઞ્ચિ પઞ્હં મનસાભિપત્થિતં;
> અહઞ્હિ તં તં વો વિયાકરિસ્સં,
> ઞત્વા સયં લોકમિમં પરઞ્ચા’’તિ. (જા॰ ૨.૧૭.૬૧);

એવં સરભઙ્ગકાલે, સમ્ભવજાતકે ચ સકલજમ્બુદીપં તિક્ખત્તું વિચરિત્વા પઞ્હાનં અન્તકરં અદિસ્વા સુચિરતેન બ્રાહ્મણેન પઞ્હં પુટ્ઠો ઓકાસે કારિતે, જાતિયા સત્તવસ્સો રથિકાયં પંસું કીળન્તો પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા અન્તરવીથિયં નિસિન્નોવ –

> ‘‘તગ્ઘ તે અહમક્ખિસ્સં, યથાપિ કુસલો તથા;
> રાજા ચ ખો તં જાનાતિ, યદિ કાહતિ વા ન વા’’તિ. (જા॰ ૧.૧૬.૧૭૨) –

સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસિ.

એવં ભગવતા સબ્બઞ્ઞુપવારણાય પવારિતાય અત્તમનો પઞ્હં પુચ્છન્તો, ‘‘કથં પન, ભો ગોતમા’’તિઆદિમાહ.

અથસ્સ ભગવા, ‘‘પસ્સથ, ભો, અઞ્ઞં સાવકેન કથિતં, અઞ્ઞં સત્થા કથેતિ, નનુ મયા પટિકચ્ચેવ વુત્તં, ‘સચે તથા પતિટ્ઠિસ્સતિ, યથાસ્સ સાવકેન પતિટ્ઠિતં, એવાહં વાદં આરોપેસ્સામી’તિ. અયં પન અઞ્ઞમેવ કથેતિ, તત્થ કિં મયા સક્કા કાતુ’’ન્તિ એવં નિગણ્ઠસ્સ વચનોકાસો મા હોતૂતિ હેટ્ઠા અસ્સજિત્થેરેન કથિતનિયામેનેવ કથેન્તો, **એવં ખો અહં, અગ્ગિવેસ્સના**તિઆદિમાહ. **ઉપમા મં, ભો ગોતમ, પટિભાતી**તિ, ભો ગોતમ, મય્હં એકા ઉપમા ઉપટ્ઠાતિ, આહરામિ તં ઉપમન્તિ વદતિ. **પટિભાતુ તં, અગ્ગિવેસ્સના**તિ ઉપટ્ઠાતુ તે, અગ્ગિવેસ્સન, આહર તં ઉપમં વિસત્થોતિ ભગવા અવોચ. **બલકરણીયા**તિ બાહુબલેન કત્તબ્બા કસિવાણિજ્જાદિકા કમ્મન્તા. **રૂપત્તાયં પુરિસપુગ્ગલો**તિ રૂપં અત્તા અસ્સાતિ **રૂપત્તા**, રૂપં અત્તાતિ ગહેત્વા ઠિતપુગ્ગલં દીપેતિ. **રૂપે પતિટ્ઠાયા**તિ તસ્મિં અત્તાતિ ગહિતરૂપે પતિટ્ઠહિત્વા. **પુઞ્ઞં વા અપુઞ્ઞં વા પસવતી**તિ કુસલં વા અકુસલં વા પટિલભતિ. **વેદનત્તાદીસુપિ** એસેવ નયો. ઇમિના કિં દીપેતિ? ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા ઇમેસં સત્તાનં પથવી વિય પતિટ્ઠા, તે ઇમેસુ પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ પતિટ્ઠાય કુસલાકુસલકમ્મં નામ આયૂહન્તિ. તુમ્હે એવરૂપં વિજ્જમાનમેવ અત્તાનં પટિસેધેન્તો પઞ્ચક્ખન્ધા અનત્તાતિ દીપેથાતિ અતિવિય સકારણં કત્વા ઉપમં આહરિ. ઇમિના ચ નિગણ્ઠેન આહટઓપમ્મં નિયતમેવ , સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધતો અઞ્ઞો તસ્સ કથં છિન્દિત્વા વાદે દોસં દાતું સમત્થો નામ નત્થિ. દુવિધા હિ પુગ્ગલા બુદ્ધવેનેય્યા ચ સાવકવેનેય્યા ચ. સાવકવેનેય્યે સાવકાપિ વિનેન્તિ બુદ્ધાપિ. બુદ્ધવેનેય્યે પન સાવકા વિનેતું ન સક્કોન્તિ, બુદ્ધાવ વિનેન્તિ. અયમ્પિ નિગણ્ઠો બુદ્ધવેનેય્યો, તસ્મા એતસ્સ વાદં છિન્દિત્વા અઞ્ઞો દોસં દાતું સમત્થો નામ નત્થિ. તેનસ્સ ભગવા સયમેવ વાદે દોસદસ્સનત્થં **નનુ ત્વં, અગ્ગિવેસ્સના**તિઆદિમાહ.

અથ નિગણ્ઠો ચિન્તેસિ – ‘‘અતિવિય સમણો ગોતમો મમ વાદં પતિટ્ઠપેતિ, સચે ઉપરિ કોચિ દોસો ભવિસ્સતિ, મમં એકકંયેવ નિગ્ગણ્હિસ્સતિ. હન્દાહં ઇમં વાદં મહાજનસ્સાપિ મત્થકે પક્ખિપામી’’તિ, તસ્મા એવમાહ – **અહમ્પિ, ભો ગોતમ, એવં વદામિ રૂપં મે અત્તા…પે॰… વિઞ્ઞાણં મે અત્તાતિ, અયઞ્ચ મહતી જનતા**તિ.

ભગવા પન નિગણ્ઠતો સતગુણેનપિ સહસ્સગુણેનપિ સતસહસ્સગુણેનપિ વાદીવરતરો, તસ્મા ચિન્તેસિ – ‘‘અયં નિગણ્ઠો અત્તાનં મોચેત્વા મહાજનસ્સ મત્થકે વાદં પક્ખિપતિ, નાસ્સ અત્તાનં મોચેતું દસ્સામિ, મહાજનતો નિવત્તેત્વા એકકંયેવ નં નિગ્ગણ્હિસ્સામી’’તિ. અથ નં **કિઞ્હિ તે, અગ્ગિવેસ્સના**તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – નાયં જનતા મમ વાદં આરોપેતું આગતા, ત્વંયેવ સકલં વેસાલિં સંવટ્ટિત્વા મમ વાદં આરોપેતું આગતો, તસ્મા ત્વં સકમેવ વાદં નિવેઠેહિ, મા મહાજનસ્સ મત્થકે પક્ખિપસીતિ. સો પટિજાનન્તો **અહઞ્હિ, ભો ગોતમા**તિઆદિમાહ.

૩૫૭. ઇતિ ભગવા નિગણ્ઠસ્સ વાદં પતિટ્ઠપેત્વા, **તેન હિ, અગ્ગિવેસ્સના**તિ પુચ્છં આરભિ. તત્થ **તેન હી**તિ કારણત્થે નિપાતો. યસ્મા ત્વં પઞ્ચક્ખન્ધે અત્તતો પટિજાનાસિ, તસ્માતિ અત્થો. **સકસ્મિં વિજિતે**તિ અત્તનો રટ્ઠે. **ઘાતેતાયં વા ઘાતેતુ**ન્તિ ઘાતારહં ઘાતેતબ્બયુત્તકં ઘાતેતું . **જાપેતાયં વા જાપેતુ**ન્તિ ધનજાનિરહં જાપેતબ્બયુત્તં જાપેતું જિણ્ણધનં કાતું. **પબ્બાજેતાયં વા પબ્બાજેતુ**ન્તિ સકરટ્ઠતો પબ્બાજનારહં પબ્બાજેતું, નીહરિતું. **વત્તિતુઞ્ચ અરહતી**તિ વત્તતિ ચેવ વત્તિતુઞ્ચ અરહતિ. વત્તિતું યુત્તોતિ દીપેતિ. ઇતિ નિગણ્ઠો અત્તનો વાદભેદનત્થં આહટકારણમેવ અત્તનો મારણત્થાય આવુધં તિખિણં કરોન્તો વિય વિસેસેત્વા દીપેતિ, યથા તં બાલો. **એવં મે રૂપં હોતૂ**તિ મમ રૂપં એવંવિધં હોતુ, પાસાદિકં અભિરૂપં અલઙ્કતપ્પટિયત્તં સુવણ્ણતોરણં વિય સુસજ્જિતચિત્તપટો વિય ચ મનાપદસ્સનન્તિ. **એવં મે રૂપં મા અહોસી**તિ મમ રૂપં એવંવિધં મા હોતુ, દુબ્બણ્ણં દુસ્સણ્ઠિતં વલિતપલિતં તિલકસમાકિણ્ણન્તિ.

તુણ્હી અહોસીતિ નિગણ્ઠો ઇમસ્મિં ઠાને વિરદ્ધભાવં ઞત્વા, ‘‘સમણો ગોતમો મમ વાદં ભિન્દનત્થાય કારણં આહરિ, અહં બાલતાય તમેવ વિસેસેત્વા દીપેસિં, ઇદાનિ નટ્ઠોમ્હિ, સચે વત્તતીતિ વક્ખામિ, ઇમે રાજાનો ઉટ્ઠહિત્વા, ‘અગ્ગિવેસ્સન, ત્વં મમ રૂપે વસો વત્તતીતિ વદસિ, યદિ તે રૂપે વસો વત્તતિ, કસ્મા ત્વં યથા ઇમે લિચ્છવિરાજાનો તાવતિંસદેવસદિસેહિ અત્તભાવેહિ વિરોચન્તિ અભિરૂપા પાસાદિકા, એવં ન વિરોચસી’તિ. સચે ન વત્તતીતિ વક્ખામિ, સમણો ગોતમો ઉટ્ઠહિત્વા, ‘અગ્ગિવેસ્સન, ત્વં પુબ્બે વત્તતિ મે રૂપસ્મિં વસોતિ વત્વા ઇદાનિ પટિક્ખિપસી’તિ વાદં આરોપેસ્સતિ. ઇતિ વત્તતીતિ વુત્તેપિ એકો દોસો, ન વત્તતીતિ વુત્તેપિ એકો દોસો’’તિ તુણ્હી અહોસિ. દુતિયમ્પિ ભગવા પુચ્છિ, દુતિયમ્પિ તુણ્હી અહોસિ. યસ્મા પન યાવતતિયં ભગવતા પુચ્છિતે અબ્યાકરોન્તસ્સ સત્તધા મુદ્ધા ફલતિ, બુદ્ધા ચ નામ સત્તાનંયેવ અત્થાય કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમીનં પૂરિતત્તા સત્તેસુ બલવઅનુદ્દયા હોન્તિ. તસ્મા યાવતતિયં અપુચ્છિત્વા અથ ખો ભગવા સચ્ચકં નિગણ્ઠપુત્તં એતદવોચ – એતં ‘‘બ્યાકરોહી દાની’’તિઆદિવચનં અવોચ.

તત્થ **સહધમ્મિક**ન્તિ સહેતુકં સકારણં. વજિરં પાણિમ્હિ અસ્સાતિ **વજિરપાણિ**. **યક્ખો**તિ ન યો વા સો વા યક્ખો, સક્કો દેવરાજાતિ વેદિતબ્બો. **આદિત્ત**ન્તિ અગ્ગિવણ્ણં. **સમ્પજ્જલિત**ન્તિ સુટ્ઠુ પજ્જલિતં. **સજોતિભૂત**ન્તિ સમન્તતો જોતિભૂતં, એકગ્ગિજાલભૂતન્તિ અત્થો. **ઠિતો હોતી**તિ મહન્તં સીસં, કન્દલમકુલસદિસા દાઠા, ભયાનકાનિ અક્ખિનાસાદીનીતિ એવં વિરૂપરૂપં માપેત્વા ઠિતો. કસ્મા પનેસ આગતોતિ? દિટ્ઠિવિસ્સજ્જાપનત્થં. અપિચ, ‘‘અહઞ્ચેવ ખો પન ધમ્મં દેસેય્યં, પરે ચ મે ન આજાનેય્યુ’’ન્તિ એવં ધમ્મદેસનાય અપ્પોસ્સુક્કભાવં આપન્ને ભગવતિ સક્કો મહાબ્રહ્મુના સદ્ધિં આગન્ત્વા, ‘‘ભગવા ધમ્મં દેસેથ, તુમ્હાકં આણાય અવત્તમાને મયં વત્તાપેસ્સામ, તુમ્હાકં ધમ્મચક્કં હોતુ, અમ્હાકં આણાચક્ક’’ન્તિ પટિઞ્ઞમકાસિ. તસ્મા ‘‘અજ્જ સચ્ચકં તાસેત્વા પઞ્હં વિસ્સજ્જાપેસ્સામી’’તિ આગતો.

ભગવા ચેવ પસ્સતિ, સચ્ચકો ચ નિગણ્ઠપુત્તોતિ યદિ હિ તં અઞ્ઞેપિ પસ્સેય્યું. તં કારણં અગરુ અસ્સ, ''સમણો ગોતમો સચ્ચકં અત્તનો વાદે અનોતરન્તં ઞત્વા યક્ખં આવાહેત્વા દસ્સેસિ, તતો સચ્ચકો ભયેન કથેસી''તિ વદેય્યું. તસ્મા ભગવા ચેવ પસ્સતિ સચ્ચકો ચ. તસ્સ તં દિસ્વાવ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચિંસુ, અન્તોકુચ્છિ વિપરિવત્તમાના મહારવં રવિ. સો ''અઞ્ઞેપિ નુ ખો પસ્સન્તી''તિ ઓલોકેન્તો કસ્સચિ લોમહંસમત્તમ્પિ ન અદ્દસ. તતો – ''ઇદં ભયં મમેવ ઉપ્પન્નં. સચાહં યક્ખોતિ વક્ખામિ, 'કિં તુય્હમેવ અક્ખીનિ અત્થિ, ત્વમેવ યક્ખં પસ્સસિ, પઠમં યક્ખં અદિસ્વા સમણેન ગોતમેન વાદસઙ્ઘાટે ખિત્તોવ યક્ખં પસ્સસી'તિ વદેય્યુ''ન્તિ ચિન્તેત્વા – ''ન દાનિ મે ઇધ અઞ્ઞં પટિસરણં અત્થિ, અઞ્ઞત્ર સમણા ગોતમા''તિ મઞ્ઞમાનો, અથ ખો સચ્ચકો નિગણ્ઠપુત્તો...પે॰... ભગવન્તં એતદવોચ. **તાણં ગવેસી**તિ તાણન્તિ ગવેસમાનો. **લેણં ગવેસી**તિ લેણન્તિ ગવેસમાનો. **સરણં ગવેસી**તિ સરણન્તિ ગવેસમાનો. એત્થ ચ તાયતિ રક્ખતીતિ **તાણં**. નિલીયન્તિ એત્થાતિ **લેણં**. સરતીતિ **સરણં**, ભયં હિંસતિ વિદ્ધંસેતીતિ અત્થો.

૩૫૮. **મનસિ કરિત્વા**તિ મનમ્હિ કત્વા પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉપધારેત્વા. **એવં મે વેદના હોતૂ**તિ કુસલાવ હોતુ, સુખાવ હોતુ. **એવં મે સઞ્ઞા હોતૂ**તિ કુસલાવ હોતુ, સુખાવ હોતુ, સોમનસ્સસમ્પયુત્તાવ હોતૂતિ. **સઙ્ખારવિઞ્ઞાણેસુપિ** એસેવ નયો. **મા અહોસી**તિ એત્થ પન વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **કલ્લં નૂ**તિ યુત્તં નુ. **સમનુપસ્સિતુ**ન્તિ ''એતં મમ એસોહમસ્મિ એસો મે અત્તા''તિ એવં તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન પસ્સિતું. **નો હિદં, ભો ગોતમા**તિ ન યુત્તમેતં, ભો ગોતમ. ઇતિ ભગવા યથા નામ છેકો અહિતુણ્ડિકો સપ્પદટ્ઠવિસં તેનેવ સપ્પેન પુન ડંસાપેત્વા ઉબ્બાહેય્ય, એવં તસ્સંયેવ પરિસતિ સચ્ચકં નિગણ્ઠપુત્તં તેનેવ મુખેન પઞ્ચક્ખન્ધા અનિચ્ચા દુક્ખા અનત્તાતિ વદાપેસિ. **દુક્ખં અલ્લીનો**તિ ઇમં પઞ્ચક્ખન્ધદુક્ખં તણ્હાદિટ્ઠીહિ અલ્લીનો. **ઉપગતો અજ્ઝોસિતો**તિપિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેનેવ વેદિતબ્બો. **દુક્ખં એતં મમા**તિઆદીસુ પઞ્ચક્ખન્ધદુક્ખં તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન સમનુપસ્સતીતિ અત્થો. **પરિજાનેય્યા**તિ અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ તીરણપરિઞ્ઞાય પરિતો જાનેય્ય. **પરિક્ખેપેત્વા**તિ ખયં વયં અનુપ્પાદં ઉપનેત્વા.

૩૫૯. **નવ**ન્તિ તરુણં. **અકુક્કુકજાત**ન્તિ પુપ્ફગ્ગહણકાલે અન્તો અઙ્ગુટ્ઠપ્પમાણો એકો ઘનદણ્ડકો નિબ્બત્તતિ, તેન વિરહિતન્તિ અત્થો. **રિત્તો**તિ સુઞ્ઞો અન્તોસારવિરહિતો. રિત્તત્તાવ **તુચ્છો**. **અપરદ્ધો**તિ પરાજિતો. **ભાસિતા ખો પન તે**તિ ઇદં ભગવા તસ્સ મુખરભાવં પકાસેત્વા નિગ્ગણ્હન્તો આહ. સો કિર પુબ્બે પૂરણાદયો છ સત્થારો ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છતિ. તે વિસ્સજ્જેતું ન સક્કોન્તિ. અથ નેસં પરિસમજ્ઝે મહન્તં વિપ્પકારં આરોપેત્વા ઉટ્ઠાય જયં પવેદેન્તો ગચ્છતિ. સો સમ્માસમ્બુદ્ધમ્પિ તથેવ વિહેઠેસ્સામીતિ સઞ્ઞાય ઉપસઙ્કમિત્વા –

''અમ્ભો કો નામ યં રુક્ખો, સિન્નપત્તો સકણ્ટકો;
યત્થ એકપ્પહારેન, ઉત્તમઙ્ગં વિભિજ્જિત''ન્તિ.

અયં ખદિરં આહચ્ચ અસારકરુક્ખપરિચિતો મુદુતુણ્ડસકુણો વિય સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસારં આહચ્ચ ઞાણતુણ્ડભેદં પત્તો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ થદ્ધભાવં અઞ્ઞાસિ. તદસ્સ પરિસમજ્ઝે પકાસેન્તો **ભાસિતા ખો પન તે**તિઆદિમાહ. **નત્થિ એતરહી**તિ ઉપાદિન્નકસરીરે સેદો નામ નત્થીતિ ન વત્તબ્બં, એતરહિ પન નત્થીતિ વદતિ. **સુવણ્ણવણ્ણં કાયં વિવરી**તિ ન સબ્બં કાયં વિવરિ. બુદ્ધા નામ ગણ્ઠિકં પટિમુઞ્ચિત્વા પટિચ્છન્નસરીરા પરિસતિ ધમ્મં દેસેન્તિ. અથ ભગવા ગલવાટકસમ્મુખટ્ઠાને ચીવરં ગહેત્વા ચતુરઙ્ગુલમત્તં ઓતારેસિ. ઓતારિતમત્તે પન તસ્મિં સુવણ્ણવણ્ણા રસ્મિયો પુઞ્જપુઞ્જા હુત્વા સુવણ્ણઘટતો રત્તસુવણ્ણરસધારા વિય, રત્તવણ્ણવલાહકતો

વિજ્જુલતા વિય ચ નિક્ખમિત્વા સુવણ્ણમુરજસદિસં મહાખન્ધં ઉત્તમસિરં પદક્ખિણં કુરુમાના આકાસે પક્ખન્દિંસુ. કસ્મા પન ભગવા એવમકાસીતિ? મહાજનસ્સ કઙ્ખાવિનોદનત્થં. મહાજનો હિ સમણો ગોતમો મય્હં સેદો નત્થીતિ વદતિ, સચ્ચકસ્સ તાવ નિગણ્ઠપુત્તસ્સ યન્તારુળ્હસ્સ વિય સેદા પગ્ઘરન્તિ. સમણો પન ગોતમો ઘનદુપટ્ટચીવરં પારુપિત્વા નિસિન્નો, અન્તો સેદસ્સ અત્થિતા વા નત્થિતા વા કથં સક્કા ઞાતુન્તિ કઙ્ખં કરેય્ય, તસ્સ કઙ્ખાવિનોદનત્થં એવમકાસિ. **મઙ્કુભૂતો**તિ નિત્તેજભૂતો. **પત્તક્ખન્ધો**તિ પતિતક્ખન્ધો. **અપ્પટિભાનો**તિ ઉત્તરિ અપ્પસ્સન્તો. **નિસીદી**તિ પાદઙ્ગુટ્ઠકેન ભૂમિં કસમાનો નિસીદિ.

૩૬૦. **દુમ્મુખો**તિ ન વિરૂપમુખો, અભિરૂપો હિ સો પાસાદિકો. નામં પનસ્સ એતં. **અભબ્બો તં પોક્ખરણિં પુન ઓતરિતુ**ન્તિ સબ્બેસં અળાનં ભગ્ગત્તા પચ્છિન્નગમનો ઓતરિતું અભબ્બો, તત્થેવ કાકકુલલાદીનં ભત્તં હોતીતિ દસ્સેતિ. **વિસૂકાયિકાની**તિ દિટ્ઠિવિસૂકાનિ. **વિસેવિતાની**તિ દિટ્ઠિસઞ્ચરિતાનિ. **વિપ્ફન્દિતાની**તિ દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતાનિ. **યદિદં વાદાધિપ્પાયો**તિ એત્થ **યદિદ**ન્તિ નિપાતમત્તં; વાદાધિપ્પાયો હુત્વા વાદં આરોપેસ્સામીતિ અજ્ઝાસયેન ઉપસઙ્કમિતું અભબ્બો; ધમ્મસ્સવનાય પન ઉપસઙ્કમેય્યાતિ દસ્સેતિ. **દુમ્મુખં લિચ્છવિપુત્તં એતદવોચા**તિ કસ્મા અવોચ ? દુમ્મુખસ્સ કિરસ્સ ઉપમાહરણકાલે સેસ લિચ્છવિકુમારાપિ ચિન્તેસું – ''ઇમિના નિગણ્ઠેન અમ્હાકં સિપ્પુગ્ગહણટ્ઠાને ચિરં અવમાનો કતો, અયં દાનિ અમિત્તસ્સ પિટ્ઠિં પસ્સિતું કાલો. મયમ્પિ એકેકં ઉપમં આહરિત્વા પાણિપ્પહારેન પતિતં મુગ્ગરેન પોથેન્તો વિય તથા નં કરિસ્સામ, યથા ન પુન પરિસમજ્ઝે સીસં ઉક્ખિપિતું સક્ખિસ્સતી''તિ, તે ઓપમ્માનિ કરિત્વા દુમ્મુખસ્સ કથાપરિયોસાનં આગમયમાના નિસીદિંસુ. સચ્ચકો તેસં અધિપ્પાયં ઞત્વા, ઇમે સબ્બેવ ગીવં ઉક્ખિપિત્વા ઓટ્ઠેહિ ચલમાનેહિ ઠિતા; સચે પચ્ચેકા ઉપમા હરિતું લભિસ્સન્તિ, પુન મયા પરિસમજ્ઝે સીસં ઉક્ખિપિતું ન સક્કા ભવિસ્સતિ, હન્દાહં દુમ્મુખં અપસાદેત્વા યથા અઞ્ઞસ્સ ઓકાસો ન હોતિ, એવં કથાવારં પચ્છિન્દિત્વા સમણં ગોતમં પઞ્હં પુચ્છિસ્સામીતિ તસ્મા એતદવોચ. તત્થ **આગમેહી**તિ તિટ્ઠ, મા પુન ભણાહીતિ અત્થો.

૩૬૧. **તિટ્ઠતેસા, ભો ગોતમા**તિ, ભો ગોતમ, એસા અમ્હાકઞ્ચેવ અઞ્ઞેસઞ્ચ પુથુસમણબ્રાહ્મણાનં વાચા તિટ્ઠતુ. **વિલાપં વિલપિતં મઞ્ઞે**તિ એતઞ્હિ વચનં વિલપિતં વિય હોતિ, વિપ્પલપિતમત્તં હોતીતિ અત્થો. અથ વા **તિટ્ઠતેસા**તિ એત્થ કથાતિ આહરિત્વા વત્તબ્બા. **વાચાવિલાપં વિલપિતં મઞ્ઞે**તિ એત્થ પનિદં વાચાનિચ્છારણં વિલપિતમત્તં મઞ્ઞે હોતીતિ અત્થો.

ઇદાનિ પઞ્હં પુચ્છન્તો **કિત્તાવતા**તિઆદિમાહ. તત્થ **વેસારજ્જપત્તો**તિ ઞાણપત્તો. **અપરપ્પચ્ચયો**તિ અપરપ્પત્તિયો. અથસ્સ ભગવા પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો **ઇધ, અગ્ગિવેસ્સના**તિઆદિમાહ, તં ઉત્તાનત્થમેવ. યસ્મા પનેત્થ પસ્સતીતિ વુત્તત્તા સેક્ખભૂમિ દસ્સિતા. તસ્મા ઉત્તરિ અસેક્ખભૂમિં પુચ્છન્તો દુતિયં પઞ્હં પુચ્છિ, તમ્પિસ્સ ભગવા બ્યાકાસિ . તત્થ **દસ્સનાનુત્તરિયેના**તિઆદીસુ **દસ્સનાનુત્તરિય**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરા પઞ્ઞા. **પટિપદાનુત્તરિય**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરા પટિપદા. **વિમુત્તાનુત્તરિય**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરા વિમુત્તિ. સુદ્ધલોકુત્તરમેવ વા ગહેત્વા **દસ્સનાનુત્તરિય**ન્તિ અરહત્તમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ. **પટિપદાનુત્તરિય**ન્તિ સેસાનિ મગ્ગઙ્ગાનિ. **વિમુત્તાનુત્તરિય**ન્તિ અગ્ગફલવિમુત્તિ. ખીણાસવસ્સ વા નિબ્બાનદસ્સનં **દસ્સનાનુત્તરિયં** નામ. મગ્ગઙ્ગાનિ **પટિપદાનુત્તરિયં**. અગ્ગફલં **વિમુત્તાનુત્તરિય**ન્તિ વેદિતબ્બં. **બુદ્ધો સો ભગવા**તિ સો ભગવા સયમ્પિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુદ્ધો. **બોધાયા**તિ પરેસમ્પિ ચતુસચ્ચબોધાય ધમ્મં દેસેતિ. **દન્તો**તિઆદીસુ **દન્તો**તિ નિબ્બિસેવનો. **દમથાયા**તિ નિબ્બિસેવનત્થાય. **સન્તો**તિ સબ્બકિલેસવૂપસમેન સન્તો. **સમથાયા**તિ કિલેસવૂપસમાય. **તિણ્ણો**તિ ચતુરોઘતિણ્ણો. **તરણાયા**તિ

ચતુરોઘતરણાય. **પરિનિબ્બુતો**તિ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતો. **પરિનિબ્બાનાયા**તિ કિલેસપરિનિબ્બાનત્થાય.

૩૬૨. **ધંસી**તિ ગુણધંસકા. **પગબ્બા**તિ વાચાપાગબ્બિયેન સમન્નાગતા. **આસાદેતબ્બ**ન્તિ ઘટ્ટેતબ્બં. **આસજ્જા**તિ ઘટ્ટેત્વા. **નત્વેવ ભવન્તં ગોતમ**ન્તિ ભવન્તં ગોતમં આસજ્જ કસ્સચિ અત્તનો વાદં અનુપહતં સકલં આદાય પક્કમિતું થામો નત્થીતિ દસ્સેતિ. ન હિ ભગવા હત્થિઆદયો વિય કસ્સચિ જીવિતન્તરાયં કરોતિ. અયં પન નિગણ્ઠો ઇમા તિસ્સો ઉપમા ન ભગવતો ઉક્કંસનત્થં આહરિ, અત્તુક્કંસનત્થમેવ આહરિ. યથા હિ રાજા કઞ્ચિ પચ્ચત્થિકં ઘાતેત્વા એવં નામ સૂરો એવં થામસમ્પન્નો પુરિસો ભવિસ્સતીતિ પચ્ચત્થિકં થોમેન્તોપિ અત્તાનમેવ થોમેતિ. એવમેવ સોપિ **સિયા હિ, ભો ગોતમ, હત્થિં પભિન્ન**ન્તિઆદીહિ ભગવન્તં ઉક્કંસેન્તોપિ મયમેવ સૂરા મયં પણ્ડિતા મયં બહુસ્સુતાયેવ એવં પભિન્નહત્થિં વિય, જલિતઅગ્ગિક્ખન્ધં વિય, ફણકતઆસીવિસં વિય ચ વાદત્થિકા સમ્માસમ્બુદ્ધં ઉપસઙ્કમિમ્હાતિ અત્તાનંયેવ ઉક્કંસેતિ. એવં અત્તાનં ઉક્કંસેત્વા ભગવન્તં નિમન્તયમાનો **અધિવાસેતુ મે**તિઆદિમાહ. તત્થ **અધિવાસેતૂ**તિ સમ્પટિચ્છતુ. **સ્વાતનાયા**તિ યં મે તુમ્હેસુ કારં કરોતો સ્વે ભવિસ્સતિ પુઞ્ઞઞ્ચ પીતિપામોજ્જઞ્ચ, તદત્થાય. **અધિવાસેસિ ભગવા તુણ્હીભાવેના**તિ ભગવા કાયઙ્ગં વા વાચઙ્ગં વા અચોપેત્વા અબ્ભન્તરેયેવ ખન્તિં ધારેન્તો તુણ્હીભાવેન અધિવાસેસિ. સચ્ચકસ્સ અનુગ્ગહકરણત્થં મનસાવ સમ્પટિચ્છીતિ વુત્તં હોતિ.

૩૬૩. **યમસ્સ પતિરૂપં મઞ્ઞેય્યાથા**તિ તે કિર લિચ્છવી તસ્સ પઞ્ચથાલિપાકસતાનિ નિચ્ચભત્તં આહરન્તિ . તદેવ સન્ધાય એસ સ્વે તુમ્હે યં અસ્સ સમણસ્સ ગોતમસ્સ પતિરૂપં કપ્પિયન્તિ મઞ્ઞેય્યાથ, તં આહરેય્યાથ; સમણસ્સ હિ ગોતમસ્સ તુમ્હે પરિચારકા કપ્પિયાકપ્પિયં યુત્તાયુત્તં જાનાથાતિ વદતિ. **ભત્તાભિહારં અભિહરિંસૂ**તિ અભિહરિતબ્બં ભત્તં અભિહરિંસુ. **પણીતેના**તિ ઉત્તમેન. **સહત્થા**તિ સહત્થેન. **સન્તપ્પેત્વા**તિ સુટ્ઠુ તપ્પેત્વા, પરિપુણ્ણં સુહિતં યાવદત્થં કત્વા. **સમ્પવારેત્વા**તિ સુટ્ઠુ પવારેત્વા, અલં અલન્તિ હત્થસઞ્ઞાય પટિક્ખિપાપેત્વા. **ભુત્તાવિ**ન્તિ ભુત્તવન્તં. **ઓનીતપત્તપાણિ**ન્તિ પત્તતો ઓનીતપાણિં, અપનીતહત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. ‘‘ઓનિત્તપત્તપાણિ’’ન્તિપિ પાઠો, તસ્સત્થો, ઓનિત્તં નાનાભૂતં પત્તં પાણિતો અસ્સાતિ ઓનિત્તપત્તપાણી. તં ઓનિત્તપત્તપાણિં, હત્થે ચ પત્તઞ્ચ ધોવિત્વા એકમન્તે પત્તં નિક્ખિપિત્વા નિસિન્નન્તિ અત્થો. **એકમન્તં નિસીદી**તિ ભગવન્તં એવંભૂતં ઞત્વા એકસ્મિં ઓકાસે નિસીદીતિ અત્થો. **પુઞ્ઞઞ્ચા**તિ યં ઇમસ્મિં દાને પુઞ્ઞં, આયતિં વિપાકક્ખન્ધાતિ અત્થો. **પુઞ્ઞમહી**તિ વિપાકક્ખન્ધાનંયેવ પરિવારો. **તં દાયકાનં સુખાય હોતૂ**તિ તં ઇમેસં લિચ્છવીનં સુખત્થાય હોતુ. ઇદં કિર સો અહં પબ્બજિતો નામ, પબ્બજિતેન ચ ન યુત્તં અત્તનો દાનં નિય્યાતેતુન્તિ તેસં નિય્યાતેન્તો એવમાહ. અથ ભગવા યસ્મા લિચ્છવીહિ સચ્ચકસ્સ દિન્નં, ન ભગવતો. સચ્ચકેન પન ભગવતો દિન્નં, તસ્મા તમત્થં દીપેન્તો **યં ખો, અગ્ગિવેસ્સના**તિઆદિમાહ. ઇતિ ભગવા નિગણ્ઠસ્સ મતેન વિનાયેવ અત્તનો દિન્નં દક્ખિણં નિગણ્ઠસ્સ નિય્યાતેસિ, સા ચસ્સ અનાગતે વાસના ભવિસ્સતીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળસચ્ચકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાસચ્ચકસુત્તવણ્ણના

૩૬૪. **એવં મે સુત**ન્તિ મહાસચ્ચકસુત્તં. તત્થ **એકં સમય**ન્તિ ચ **તેન ખો પન સમયેના**તિ ચ **પુબ્બણ્હસમય**ન્તિ ચ તીહિ પદેહિ એકોવ સમયો વુત્તો. ભિક્ખૂનઞ્હિ વત્તપટિપત્તિં કત્વા મુખં ધોવિત્વા પત્તચીવરમાદાય ચેતિયં વન્દિત્વા કતરં ગામં પવિસિસ્સામાતિ વિતક્કમાળકે ઠિતકાલો નામ હોતિ. ભગવા એવરૂપે સમયે રત્તદુપટ્ટં નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા પંસુકૂલચીવરં એકંસં પારુપિત્વા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ગન્ધકુટિપમુખે અટ્ઠાસિ. તં સન્ધાય, – ''એકં સમયન્તિ ચ તેન ખો પન સમયેનાતિ ચ પુબ્બણ્હસમય''ન્તિ ચ વુત્તં. **પવિસિતુકામો**તિ પિણ્ડાય પવિસિસ્સામીતિ એવં કતસન્નિટ્ઠાનો. **તેનુપસઙ્કમી**તિ કસ્મા ઉપસઙ્કમીતિ? વાદારોપનજ્ઝાસયેન. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''પુબ્બેપાહં અપણ્ડિતતાય સકલં વેસાલિપરિસં ગહેત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પરિસમજ્ઝે મઙ્કુ જાતો. ઇદાનિ તથા અકત્વા એકકોવ ગન્ત્વા વાદં આરોપેસ્સામિ. યદિ સમણં ગોતમં પરાજેતું સક્ખિસ્સામિ, અત્તનો લદ્ધિં દીપેત્વા જયં કરિસ્સામિ. યદિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ જયો ભવિસ્સતિ, અન્ધકારે નચ્ચં વિય ન કોચિ જાનિસ્સતી''તિ નિટ્ઠાપઞ્હં નામ ગહેત્વા ઇમિના વાદજ્ઝાસયેન ઉપસઙ્કમિ.

અનુકમ્પં ઉપાદાયાતિ સચ્ચકસ્સ નિગણ્ઠપુત્તસ્સ અનુકમ્પં પટિચ્ચ. થેરસ્સ કિરસ્સ એવં અહોસિ – ''ભગવતિ મુહુત્તં નિસિન્ને બુદ્ધદસ્સનં ધમ્મસ્સવનઞ્ચ લભિસ્સતિ. તદસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાય સંવત્તિસ્સતી''તિ. તસ્મા ભગવન્તં યાચિત્વા પંસુકૂલચીવરં ચતુગ્ગુણં પઞ્ઞપેત્વા **નિસીદતુ ભગવા**તિ આહ. ''કારણં આનન્દો વદતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા નિસીદિ ભગવા પઞ્ઞત્તે આસને. **ભગવન્તં એતદવોચા**તિ યં પન પઞ્હં ઓવટ્ટિકસારં કત્વા આદાય આગતો તં ઠપેત્વા પસ્સેન તાવ પરિહરન્તો એતં **સન્તિ, ભો ગોતમા**તિઆદિવચનં અવોચ.

૩૬૫. **કુસન્તિ હિ તે, ભો ગોતમા**તિ તે સમણબ્રાહ્મણા સરીરે ઉપ્પન્નં સારીરિકં દુક્ખં વેદનં ફુસન્તિ લભન્તિ, અનુભવન્તીતિ અત્થો. **ઊરુક્ખમ્ભો**તિ ખમ્ભકતઊરુભાવો, ઊરુથદ્ધતાતિ અત્થો. વિમ્હયત્થવસેન પનેત્થ **ભવિસ્સતી**તિ અનાગતવચનં કતં. **કાયન્વયં હોતી**તિ કાયાનુગતં હોતિ કાયસ્સ વસવત્તિ. **કાયભાવના**તિ પન વિપસ્સના વુચ્ચતિ, તાય ચિત્તવિક્ખેપં પાપુણન્તો નામ નત્થિ, ઇતિ નિગણ્ઠો અસન્તં અભૂતં યં નત્થિ, તદેવાહ. **ચિત્તભાવના**તિપિ સમથો વુચ્ચતિ, સમાધિયુત્તસ્સ ચ પુગ્ગલસ્સ ઊરુક્ખમ્ભાદયો નામ નત્થિ, ઇતિ નિગણ્ઠો ઇદં અભૂતમેવ આહ. અટ્ઠકથાયં પન વુત્તં – ''યથેવ 'ભૂતપુબ્બન્તિ વત્વા ઊરુક્ખમ્ભોપિ નામ ભવિસ્સતી'તિઆદીનિ વદતો અનાગતરૂપં ન સમેતિ, તથા અત્થોપિ ન સમેતિ, અસન્તં અભૂતં યં નત્થિ, તં કથેતી''તિ.

નો કાયભાવનન્તિ પઞ્ચાતપતપ્પનાદિં અત્તકિલમથાનુયોગં સન્ધાયાહ. અયઞ્હિ તેસં કાયભાવના નામ. કિં પન સો દિસ્વા એવમાહ? સો કિર દિવાદિવસ્સ વિહારં આગચ્છતિ, તસ્મિં ખો પન સમયે ભિક્ખૂ પત્તચીવરં પટિસામેત્વા અત્તનો અત્તનો રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનેસુ પટિસલ્લાનં ઉપગચ્છન્તિ. સો તે પટિસલ્લીને દિસ્વા ચિત્તભાવનામત્તં એતે અનુયુઞ્જન્તિ, કાયભાવના પનેતેસં નત્થીતિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ.

૩૬૬. અથ નં ભગવા અનુયુઞ્જન્તો **કિન્તિ પન તે, અગ્ગિવેસ્સન, કાયભાવના સુતા**તિ આહ. સો તં વિત્થારેન્તો **સેય્યથિદં, નન્દો વચ્છો**તિઆદિમાહ. તત્થ **નન્દો**તિ તસ્સ નામં. **વચ્છો**તિ ગોત્તં. **કિસો**તિ નામં. **સંકિચ્ચો**તિ ગોત્તં. **મક્ખલિગોસાલો** હેટ્ઠા આગતોવ. **એતે**તિ એતે તયો જના, તે કિર કિલિટ્ઠતપાનં મત્થકપત્તા અહેસું. **ઉળારાનિ ઉળારાની**તિ પણીતાનિ પણીતાનિ. **ગાહેન્તિ નામા**તિ બલં ગણ્હાપેન્તિ નામ. **બ્રૂહેન્તી**તિ વડ્ઢેન્તિ. **મેદેન્તી**તિ જાતમેદં કરોન્તિ. **પુરિમં પહાયા**તિ પુરિમં દુક્કરકારં પહાય. **પચ્છા ઉપચિનન્તી**તિ પચ્છા ઉળારખાદનીયાદીહિ સન્તપ્પેન્તિ, વડ્ઢેન્તિ. **આચયાપચયો હોતી**તિ વડ્ઢિ ચ અવડ્ઢિ ચ હોતિ, ઇતિ ઇમસ્સ કાયસ્સ

કાલેન વડ્ઢિ, કાલેન પરિહાનીતિ વડ્ઢિપરિહાનિમત્તમેવ પઞ્ઞાયતિ, કાયભાવના પન ન પઞ્ઞાયતીતિ દીપેત્વા ચિત્તભાવનં પુચ્છન્તો, ''કિન્તિ પન તે, અગ્ગિવેસ્સન, ચિત્તભાવના સુતા''તિ આહ. **ન સમ્પાયાસી**તિ સમ્પાદેત્વા કથેતું નાસક્ખિ, યથા તં બાલપુથુજ્જનો.

૩૬૭. કુતો પન ત્વન્તિ યો ત્વં એવં ઓળારિકં દુબ્બલં કાયભાવનં ન જાનાસિ? સો ત્વં કુતો સણ્હં સુખુમં ચિત્તભાવનં જાનિસ્સસીતિ. ઇમસ્મિં પન ઠાને ચોદનાલયત્થેરો, ''અબુદ્ધવચનં નામેતં પદ''ન્તિ બીજનિં ઠપેત્વા પક્કમિતું આરભિ. અથ નં મહાસીવત્થેરો આહ – ''દિસ્સતિ, ભિક્ખવે, ઇમસ્સ ચાતુમહાભૂતિકસ્સ કાયસ્સ આચયોપિ અપચયોપિ આદાનમ્પિ નિક્ખેપનમ્પી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૨). તં સુત્વા સલ્લક્ખેસિ – ''ઓળારિકં કાયં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ ઉપ્પન્નવિપસ્સના ઓળારિકાતિ વત્તું વટ્ટતી''તિ.

૩૬૮. સુખસારાગીતિ સુખસારાગેન સમન્નાગતો. **સુખાય વેદનાય નિરોધા ઉપ્પજ્જતિ દુક્ખા વેદના**તિ ન અનન્તરાવ ઉપ્પજ્જતિ, સુખદુક્ખાનઞ્હિ અનન્તરપચ્ચયતા પટ્ઠાને (પટ્ઠા॰ ૧.૨.૪૫-૪૬) પટિસિદ્ધા. યસ્મા પન સુખે અનિરુદ્ધે દુક્ખં નુપ્પજ્જતિ, તસ્મા ઇધ એવં વુત્તં. **પરિયાદાય તિટ્ઠતી**તિ ખેપેત્વા ગણ્હિત્વા તિટ્ઠતિ. **ઉભતોપક્ખ**ન્તિ સુખં એકં પક્ખં દુક્ખં એકં પક્ખન્તિ એવં ઉભતોપક્ખં હુત્વા.

૩૬૯. ઉપ્પન્નાપિ સુખા વેદના ચિત્તં ન પરિયાદાય તિટ્ઠતિ, ભાવિતત્તા કાયસ્સ. ઉપ્પન્નાપિ દુક્ખા વેદના ચિત્તં ન પરિયાદાય તિટ્ઠતિ, ભાવિતત્તા ચિત્તસ્સાતિ એત્થ કાયભાવના વિપસ્સના, ચિત્તભાવના સમાધિ. વિપસ્સના ચ સુખસ્સ પચ્ચનીકા, દુક્ખસ્સ આસન્ના. સમાધિ દુક્ખસ્સ પચ્ચનીકો, સુખસ્સ આસન્નો. કથં? વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નિસિન્નસ્સ હિ અદ્ધાને ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે તત્થ તત્થ અગ્ગિઉટ્ઠાનં વિય હોતિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ, મત્થકતો ઉસુમવટ્ટિઉટ્ઠાનં વિય હોતીતિ ચિત્તં હઞ્ઞતિ વિહઞ્ઞતિ વિપ્ફન્દતિ. એવં તાવ વિપસ્સના સુખસ્સ પચ્ચનીકા, દુક્ખસ્સ આસન્ના. ઉપ્પન્ને પન કાયિકે વા ચેતસિકે વા દુક્ખે તં દુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા સમાપત્તિં સમાપન્નસ્સ સમાપત્તિક્ખણે દુક્ખં દૂરાપગતં હોતિ, અનપ્પકં સુખં ઓક્કમતિ. એવં સમાધિ દુક્ખસ્સ પચ્ચનીકો, સુખસ્સ આસન્નો. યથા વિપસ્સના સુખસ્સ પચ્ચનીકા, દુક્ખસ્સ આસન્ના, ન તથા સમાધિ. યથા સમાધિ દુક્ખસ્સ પચ્ચનીકો, સુખસ્સ આસન્નો, ન ચ તથા વિપસ્સનાતિ. તેન વુત્તં – ''ઉપ્પન્નાપિ સુખા વેદના ચિત્તં ન પરિયાદાય તિટ્ઠતિ, ભાવિતત્તા કાયસ્સ. ઉપ્પન્નાપિ દુક્ખા વેદના ચિત્તં ન પરિયાદાય તિટ્ઠતિ, ભાવિતત્તા ચિત્તસ્સા''તિ.

૩૭૦. આસજ્જ ઉપનીયાતિ ગુણે ઘટ્ટેત્વા ચેવ ઉપનેત્વા ચ. **તં વત મે**તિ તં વત મમ ચિત્તં.

૩૭૧. કિઞ્હિ નો સિયા, અગ્ગિવેસ્સનાતિ, અગ્ગિવેસ્સન, કિં ન ભવિસ્સતિ, ભવિસ્સતેવ, મા એવં સઞ્ઞી હોહિ, ઉપ્પજ્જિયેવ મે સુખાપિ દુક્ખાપિ વેદના, ઉપ્પન્નાય પનસ્સા અહં ચિત્તં પરિયાદાય ઠાતું ન દેમિ. ઇદાનિસ્સ તમત્થં પકાસેતું ઉપરિ પસાદાવહં ધમ્મદેસનં દેસેતુકામો મૂલતો પટ્ઠાય મહાભિનિક્ખમનં આરભિ. તત્થ **ઇધ મે, અગ્ગિવેસ્સન, પુબ્બેવ સમ્બોધા...પે॰... તત્થેવ નિસીદિં, અલમિદં પધાનાયા**તિ ઇદં સબ્બં હેટ્ઠા પાસરાસિસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. અયં પન વિસેસો, તત્થ બોધિપલ્લઙ્કે નિસજ્જા, ઇધ દુક્કરકારિકા.

૩૭૪. અલ્લકટ્ઠન્તિ અલ્લં ઉદુમ્બરકટ્ઠં. **સસ્નેહ**ન્તિ સખીરં. **કામેહી**તિ વત્થુકામેહિ. **અવૂપકટ્ઠા**તિ અનપગતા. **કામચ્છન્દો**તિઆદીસુ કિલેસકામોવ છન્દકરણવસેન **છન્દો**. સિનેહકરણવસેન **સ્નેહો**. મુચ્છાકરણવસેન **મુચ્છા**. પિપાસાકરણવસેન **પિપાસા**. અનુદહનવસેન **પરિળાહો**તિ વેદિતબ્બો. **ઓપક્કમિકા**તિ ઉપક્કમનિબ્બત્તા. **ઞાણાય દસ્સનાય અનુત્તરાય સમ્બોધાયા**તિ સબ્બં લોકુત્તરમગ્ગવેવચનમેવ.

ઇદં પનેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં – અલ્લં સખીરં ઉદુમ્બરકટ્ઠં વિય હિ કિલેસકામેન વત્થુકામતો અનિસ્સટપુગ્ગલા. ઉદકે પક્ખિત્તભાવો વિય કિલેસકામેન તિન્તતા; મન્થનેનાપિ અગ્ગિનો અનભિનિબ્બત્તનં વિય કિલેસકામેન વત્થુકામતો અનિસ્સટાનં ઓપક્કમિકાહિ વેદનાહિ લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અનધિગમો. અમન્થનેનાપિ અગ્ગિનો અનભિનિબ્બત્તનં વિય તેસં પુગ્ગલાનં વિનાપિ ઓપક્કમિકાહિ વેદનાહિ લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અનધિગમો. દુતિયઉપમાપિ ઇમિનાવ નયેન વેદિતબ્બા. અયં પન વિસેસો, પુરિમા સપુત્તભરિયપબ્બજ્જાય ઉપમા; પચ્છિમા બ્રાહ્મણધમ્મિકપબ્બજ્જાય.

૩૭૬. તતિયઉપમાય **કોળાપન્તિ** છિન્નસિનેહં નિરાપં. **થલે નિક્ખિત્તન્તિ** પબ્બતથલે વા ભૂમિથલે વા નિક્ખિત્તં. એત્થાપિ ઇદં ઓપમ્મસંસન્દનં – સુક્ખકોળાપકટ્ઠં વિય હિ કિલેસકામેન વત્થુકામતો નિસ્સટપુગ્ગલા, આરકા ઉદકા થલે નિક્ખિત્તભાવો વિય કિલેસકામેન અતિન્તતા. મન્થનેનાપિ અગ્ગિનો અભિનિબ્બત્તનં વિય કિલેસકામેન વત્થુકામતો નિસ્સટાનં અબ્ભોકાસિકનેસજ્જિકાદિવસેન ઓપક્કમિકાહિપિ વેદનાહિ લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અધિગમો. અઞ્ઞસ્સ રુક્ખસ્સ સુક્ખસાખાય સદ્ધિં ઘંસનમત્તેનેવ અગ્ગિનો અભિનિબ્બત્તનં વિય વિનાપિ ઓપક્કમિકાહિ વેદનાહિ સુખાયેવ પટિપદાય લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અધિગમોતિ. અયં ઉપમા ભગવતા અત્તનો અત્થાય આહટા.

૩૭૭. ઇદાનિ અત્તનો દુક્કરકારિકં દસ્સેન્તો, **તસ્સ મય્હન્તિ**આદિમાહ. કિં પન ભગવા દુક્કરં અકત્વા બુદ્ધો ભવિતું ન સમત્થોતિ? કત્વાપિ અકત્વાપિ સમત્થોવ. અથ કસ્મા અકાસીતિ? સદેવકસ્સ લોકસ્સ અત્તનો પરક્કમં દસ્સેસ્સામિ. સો ચ મં વીરિયનિમ્મથનગુણો હાસેસ્સતીતિ. પાસાદે નિસિન્નોયેવ હિ પવેણિઆગતં રજ્જં લભિત્વાપિ ખત્તિયો ન તથાપમુદિતો હોતિ, યથા બલકાયં ગહેત્વા સઙ્ગામે દ્વે તયો સમ્પહારે દત્વા અમિત્તમથનં કત્વા પત્તરજ્જો. એવં પત્તરજ્જસ્સ હિ રજ્જસિરિં અનુભવન્તસ્સ પરિસં ઓલોકેત્વા અત્તનો પરક્કમં અનુસ્સરિત્વા, ‘‘અસુકટ્ઠાને અસુકકમ્મં કત્વા અસુકઞ્ચ અસુકઞ્ચ અમિત્તં એવં વિજ્ઝિત્વા એવં પહરિત્વા ઇમં રજ્જસિરિં પત્તોસ્મી’’તિ ચિન્તયતો બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. એવમેવં ભગવાપિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ પરક્કમં દસ્સેસ્સામિ, સો હિ મં પરક્કમો અતિવિય હાસેસ્સતિ, સોમનસ્સં ઉપ્પાદેસ્સતીતિ દુક્કરમકાસિ.

અપિચ પચ્છિમં જનતં અનુકમ્પમાનોપિ અકાસિયેવ, પચ્છિમા હિ જનતા સમ્માસમ્બુદ્ધો કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેત્વાપિ પધાનં પદહિત્વાવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્તો, કિમઙ્ગં પન મયન્તિ પધાનવીરિયં કત્તબ્બં મઞ્ઞિસ્સતિ; એવં સન્તે ખિપ્પમેવ જાતિજરામરણસ્સ અન્તં કરિસ્સતીતિ પચ્છિમં જનતં અનુકમ્પમાનો અકાસિયેવ.

દન્તેભિદન્તમાધાયાતિ હેટ્ઠાદન્તે ઉપરિદન્તં ઠપેત્વા. **ચેતસા ચિત્તન્તિ** કુસલચિત્તેન અકુસલચિત્તં. **અભિનિગ્ગણ્હેય્યન્તિ** નિગ્ગણ્હેય્યં. **અભિનિપ્પીળેય્યન્તિ** નિપ્પીળેય્યં. **અભિસન્તાપેય્યન્તિ** તાપેત્વા વીરિયનિમ્મથનં કરેય્યં. **સારદ્ધોતિ** સદરથો. **પધાનાભિતુન્નસ્સાતિ** પધાનેન અભિતુન્નસ્સ, વિદ્ધસ્સ સતોતિ અત્થો.

૩૭૮. **અપ્પાણકન્તિ** નિરસ્સાસકં. **કમ્મારગગ્ગરિયાતિ** કમ્મારસ્સ ગગ્ગરનાળિયા. **સીસવેદના હોન્તીતિ** કુતોચિ નિક્ખમિતું અલભમાનેહિ વાતેહિ સમુટ્ઠાપિતા બલવતિયો સીસવેદના હોન્તિ. **સીસવેઠં દદેય્યાતિ** સીસવેઠનં દદેય્ય. **દેવતાતિ** બોધિસત્તસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં પણ્ણસાલપરિવેણસામન્તા ચ અધિવત્થા દેવતા.

તદા કિર બોધિસત્તસ્સ અધિમત્તે કાયદાહે ઉપ્પન્ને મુચ્છા ઉદપાદિ. સો ચઙ્કમેવ નિસિન્નો હુત્વા પપતિ. તં દિસ્વા દેવતા એવમાહંસુ – ‘‘વિહારોત્વેવ સો અરહતો’’તિ, ‘‘અરહન્તો નામ એવરૂપા હોન્તિ મતકસદિસા’’તિ લદ્ધિયા વદન્તિ. તત્થ યા દેવતા ‘‘કાલઙ્કતો’’તિ આહંસુ, તા ગન્ત્વા સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ આરોચેસું – ‘‘તુમ્હાકં પુત્તો કાલઙ્કતો’’તિ. મમ પુત્તો બુદ્ધો હુત્વા કાલઙ્કતો, નો અહુત્વાતિ? બુદ્ધો ભવિતું નાસક્ખિ, પધાનભૂમિયંયેવ પતિત્વા કાલઙ્કતોતિ. નાહં સદ્દહામિ, મમ પુત્તસ્સ બોધિં અપત્વા કાલઙ્કિરિયા નામ નત્થીતિ.

અપરભાગે સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા અનુપુબ્બેન રાજગહં ગન્ત્વા કપિલવત્થું અનુપ્પત્તસ્સ સુદ્ધોદનમહારાજા પત્તં ગહેત્વા પાસાદં આરોપેત્વા યાગુખજ્જકં દત્વા અન્તરાભત્તસમયે એતમત્થં આરોચેસિ – તુમ્હાકં ભગવા પધાનકરણકાલે દેવતા આગન્ત્વા, ‘‘પુત્તો તે, મહારાજ, કાલઙ્કતો’’તિ આહંસૂતિ. કિં સદ્દહસિ મહારાજાતિ? ન ભગવા સદ્દહિન્તિ. ઇદાનિ, મહારાજ, સુપિનપ્પટિગ્ગહણતો પટ્ઠાય અચ્છરિયાનિ પસ્સન્તો કિં સદ્દહિસ્સસિ? અહમ્પિ બુદ્ધો જાતો, ત્વમ્પિ બુદ્ધપિતા જાતો, પુબ્બે પન મય્હં અપરિપક્કે ઞાણે બોધિચરિયં ચરન્તસ્સ ધમ્મપાલકુમારકાલેપિ સિપ્પં ઉગ્ગહેતું ગતસ્સ, ‘‘તુમ્હાકં પુત્તો ધમ્મપાલકુમારો કાલઙ્કતો, ઇદમસ્સ અટ્ઠી’’તિ એળકટ્ઠિં આહરિત્વા દસ્સેસું, તદાપિ તુમ્હે, ‘‘મમ પુત્તસ્સ અન્તરામરણં નામ નત્થિ, નાહં સદ્દહામી’’તિ અવોચુત્થ, મહારાજાતિ ઇમિસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા ભગવા મહાધમ્મપાલજાતકં કથેસિ.

૩૭૯. મા ખો ત્વં મારિસાતિ સમ્પિયાયમાના આહંસુ. દેવતાનં કિરાયં પિયમનાપવોહારો, યદિદં મારિસાતિ. **અજજ્જિત**ન્તિ અભોજનં. **હલન્તિ વદામી**તિ અલન્તિ વદામિ, અલં ઇમિના એવં મા કરિત્થ, યાપેસ્સામહન્તિ એવં પટિસેધેમીતિ અત્થો.

૩૮૦-૧. મઙ્ગુરચ્છવીતિ મઙ્ગુરમચ્છચ્છવિ. **એતાવ પરમ**ન્તિ તાસમ્પિ વેદનાનમેતંયેવ પરમં, ઉત્તમં પમાણં. **પિતુ સક્કસ્સ કમ્મન્તે...પે॰... પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિતા**તિ રઞ્ઞો કિર વપ્પમઙ્ગલદિવસો નામ હોતિ, તદા અનેકપ્પકારં ખાદનીયં ભોજનીયં પટિયાદેન્તિ. નગરવીથિયો સોધાપેત્વા પુણ્ણઘટે ઠપાપેત્વા ધજપટાકાદયો ઉસ્સાપેત્વા સકલનગરં દેવવિમાનં વિય અલઙ્કરોન્તિ. સબ્બે દાસકમ્મકરાદયો અહતવત્થનિવત્થા ગન્ધમાલાદિપટિમણ્ડિતા રાજકુલે સન્નિપતન્તિ. રઞ્ઞો કમ્મન્તે નઙ્ગલસતસહસ્સં યોજીયતિ. તસ્મિં પન દિવસે એકેન ઊનં અટ્ઠસતં યોજેન્તિ. સબ્બનઙ્ગલાનિ સદ્ધિં બલિબદ્દરસ્મિયોત્તેહિ જાણુસ્સોણિસ્સ રથો વિય રજતપરિક્ખિત્તાનિ હોન્તિ. રઞ્ઞો આલમ્બનનઙ્ગલં રત્તસુવણ્ણપરિક્ખિત્તં હોતિ. બલિબદ્દાનં સિઙ્ગાનિપિ રસ્મિપતોદાપિ સુવણ્ણપરિક્ખિત્તા હોન્તિ. રાજા મહાપરિવારેન નિક્ખમન્તો પુત્તં ગહેત્વા અગમાસિ.

કમ્મન્તટ્ઠાને એકો જમ્બુરુક્ખો બહલપત્તપલાસો સન્દચ્છાયો અહોસિ. તસ્સ હેટ્ઠા કુમારસ્સ સયનં પઞ્ઞપેત્વા ઉપરિ સુવણ્ણતારકખચિતં વિતાનં બન્ધાપેત્વા સાણિપાકારેન પરિક્ખિપાપેત્વા આરક્ખં ઠપેત્વા રાજા સબ્બાલઙ્કારં અલઙ્કરિત્વા અમચ્ચગણપરિવુતો નઙ્ગલકરણટ્ઠાનં અગમાસિ. તત્થ રાજા સુવણ્ણનઙ્ગલં ગણ્હાતિ. અમચ્ચા એકેનૂનઅટ્ઠસતરજતનઙ્ગલાનિ ગહેત્વા ઇતો ચિતો ચ કસન્તિ. રાજા પન ઓરતો પારં ગચ્છતિ, પારતો વા ઓરં ગચ્છતિ. એતસ્મિં ઠાને મહાસમ્પત્તિ હોતિ, બોધિસત્તં પરિવારેત્વા નિસિન્ના ધાતિયો રઞ્ઞો સમ્પત્તિં પસ્સિસ્સામાતિ અન્તોસાણિતો બહિ નિક્ખન્તા. બોધિસત્તો ઇતો ચિતો ચ ઓલોકેન્તો કઞ્ચિ અદિસ્વા વેગેન ઉટ્ઠાય પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા આનાપાને પરિગ્ગહેત્વા પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેસિ. ધાતિયો ખજ્જભોજ્જન્તરે વિચરમાના થોકં ચિરાયિંસુ, સેસરુક્ખાનં છાયા નિવત્તા, તસ્સ પન રુક્ખસ્સ પરિમણ્ડલા હુત્વા અટ્ઠાસિ. ધાતિયો અય્યપુત્તો એકકોતિ વેગેન સાણિં ઉક્ખિપિત્વા અન્તો પવિસમાના બોધિસત્તં સયને પલ્લઙ્કેન નિસિન્નં તઞ્ચ પાટિહારિયં દિસ્વા ગન્ત્વા

રઞ્ઞો આરોચયિંસુ – ‘‘કુમારો દેવ, એવં નિસિન્નો અઞ્ઞેસં રુક્ખાનં છાયા નિવત્તા, જમ્બુરુક્ખસ્સ પરિમણ્ડલા ઠિતા’’તિ. રાજા વેગેનાગન્ત્વા પાટિહારિયં દિસ્વા, ‘‘ઇદં તે, તાત, દુતિયં વન્દન’’ન્તિ પુત્તં વન્દિ. ઇદમેતં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘પિતુ સક્કસ્સ કમ્મન્તે...પે॰... પઠમજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિતા’’તિ. **સિયા નુ ખો એસો મગ્ગો બોધાયા**તિ ભવેય્ય નુ ખો એતં આનાપાનસ્સતિપઠમજ્ઝાનં બુજ્ઝનત્થાય મગ્ગોતિ. **સતાનુસારિવિઞ્ઞાણ**ન્તિ નયિદં બોધાય મગ્ગો ભવિસ્સતિ, આનાપાનસ્સતિપઠમજ્ઝાનં પન ભવિસ્સતીતિ એવં એકં દ્વે વારે ઉપ્પન્નસતિયા અનન્તરં ઉપ્પન્નવિઞ્ઞાણં સતાનુસારિવિઞ્ઞાણં નામ. **યં તં સુખ**ન્તિ યં તં આનાપાનસ્સતિપઠમજ્ઝાનસુખં.

૩૮૨. **પચ્ચુપટ્ઠિતા હોન્તી**તિ પણ્ણસાલપરિવેણસમ્મજ્જનાદિવત્તકરણેન ઉપટ્ઠિતા હોન્તિ. **બાહુલ્લિકો**તિ પચ્ચયબાહુલ્લિકો. **આવત્તો બાહુલ્લાયા**તિ રસગિદ્ધો હુત્વા પણીતપિણ્ડપાતાદીનં અત્થાય આવત્તો. **નિબ્બિજ્જ પક્કમિંસૂ**તિ ઉક્કણ્ઠિત્વા ધમ્મનિયામેનેવ પક્કન્તા બોધિસત્તસ્સ સમ્બોધિં પત્તકાલે કાયવિવેકસ્સ ઓકાસદાનત્થં ધમ્મતાય ગતા. ગચ્છન્તા ચ અઞ્ઞટ્ઠાનં અગન્ત્વા બારાણસિમેવ અગમંસુ. બોધિસત્તો તેસુ ગતેસુ અદ્ધમાસં કાયવિવેકં લભિત્વા બોધિમણ્ડે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસીદિત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝિ.

૩૮૩. **વિવિચ્ચેવ કામેહી**તિઆદિ ભયભેરવે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૩૮૭. **અભિજાનામિ ખો પના**હન્તિ અયં પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. નિગણ્ઠો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘અહં સમણં ગોતમં એકં પઞ્હં પુચ્છિં. સમણો ગોતમો ‘અપરાપિ મં, અગ્ગિવેસ્સન, અપરાપિ મં, અગ્ગિવેસ્સના’તિ પરિયોસાનં અદસ્સેન્તો કથેતિયેવ. કુપિતો નુ ખો’’તિ? અથ ભગવા, અગ્ગિવેસ્સન , તથાગતે અનેકસતાય પરિસાય ધમ્મં દેસેન્તે કુપિતો સમણો ગોતમોતિ એકોપિ વત્તા નત્થિ, પરેસં બોધનત્થાય પટિવિજ્ઝનત્થાય એવ તથાગતો ધમ્મં દેસેતીતિ દસ્સેન્તો ઇમં ધમ્મદેસનં આરભિ. તત્થ **આરબ્ભા**તિ સન્ધાય. **યાવદેવા**તિ પયોજનવિધિ પરિચ્છેદનિયમનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – પરેસં વિઞ્ઞાપનમેવ તથાગતસ્સ ધમ્મદેસનાય પયોજનં, તસ્મા ન એકસ્સેવ દેસેતિ, યત્તકા વિઞ્ઞાતારો અત્થિ, સબ્બેસં દેસેતીતિ. **તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિ**ન્તિ ઇમિના કિં દસ્સેતીતિ? સચ્ચકો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘સમણો ગોતમો અભિરૂપો પાસાદિકો સુકુસિતં દન્તાવરણં, જિવ્હા મુદુકા, મધુરં વાક્કરણં, પરિસં રઞ્જેન્તો મઞ્ઞે વિચરતિ, અન્તો પનસ્સ ચિત્તેકગ્ગતા નત્થી’’તિ. અથ ભગવા, અગ્ગિવેસ્સન, ન તથાગતો પરિસં રઞ્જેન્તો વિચરતિ, ચક્કવાળપરિયન્તાયપિ પરિસાય તથાગતો ધમ્મં દેસેતિ, અસલ્લીનો અનુપલિત્તો એત્તકં એકવિહારી, સુઞ્ઞતફલસમાપત્તિં અનુયુત્તોતિ દસ્સેતું એવમાહ.

અજ્ઝત્તમેવાતિ ગોચરજ્ઝત્તમેવ. **સન્નિસાદેમી**તિ સન્નિસીદાપેમિ, તથાગતો હિ યસ્મિં ખણે પરિસા સાધુકારં દેતિ, તસ્મિં ખણે પુબ્બાભોગેન પરિચ્છિન્દિત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, સાધુકારસદ્દસ્સ નિગ્ઘોસે અવિચ્છિન્નેયેવ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ઠિતટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેતિ, બુદ્ધાનઞ્હિ ભવઙ્ગપરિવાસો લહુકો હોતીતિ અસ્સાસવારે પસ્સાસવારે સમાપત્તિં સમાપજ્જન્તિ. **યેન સુદં નિચ્ચકપ્પ**ન્તિ યેન સુઞ્ઞેન ફલસમાધિના નિચ્ચકાલં વિહરામિ, તસ્મિં સમાધિનિમિત્તે ચિત્તં સણ્ઠપેમિ સમાદહામીતિ દસ્સેતિ.

ઓકપ્પનિયમેતન્તિ સદ્દહનિયમેતં. એવં ભગવતો એકગ્ગચિત્તતં સમ્પટિચ્છિત્વા ઇદાનિ અત્તનો ઓવટ્ટિકસારં કત્વા આનીતપઞ્હં પુચ્છન્તો **અભિજાનાતિ ખો પન ભવં ગોતમો દિવા સુપિતા**તિ આહ. યથા હિ સુનખો નામ અસમ્ભિન્નખીરપક્કપાયસં સપ્પિના યોજેત્વા ઉદરપૂરં ભોજિતોપિ ગૂથં દિસ્વા અખાદિત્વા ગન્તું ન સક્કા, અખાદમાનો ધાયિત્વાપિ ગચ્છતિ, અધાયિત્વાવ ગતસ્સ કિરસ્સ સીસં રુજ્જતિ; એવમેવં ઇમસ્સપિ સત્થા

અસમ્ભિન્નખીરપક્કપાયસસદિસં અભિનિક્ખમનતો પટ્ઠાય યાવ આસવક્ખયા પસાદનીયં ધમ્મદેસનં દેસેતિ. એતસ્સ પન એવરૂપં ધમ્મદેસનં સુત્વા સત્થરિ પસાદમત્તમ્પિ ન ઉપ્પન્નં, તસ્મા ઓવટ્ટિકસારં કત્વા આનીતપઞ્હં અપુચ્છિત્વા ગન્તું અસક્કોન્તો એવમાહ. તત્થ યસ્મા થિનમિદ્ધં સબ્બખીણાસવાનં અરહત્તમગ્ગેનેવ પહીયતિ, કાયદરથો પન ઉપાદિન્નકેપિ હોતિ અનુપાદિન્નકેપિ. તથા હિ કમલુપ્પલાદીનિ એકસ્મિં કાલે વિકસન્તિ, એકસ્મિં મકુલાનિ હોન્તિ, સાયં કેસઞ્ચિ રુક્ખાનમ્પિ પત્તાનિ પતિલીયન્તિ, પાતો વિપ્ફારિકાનિ હોન્તિ. એવં ઉપાદિન્નકસ્સ કાયસ્સ દરથોયેવ દરથવસેન ભવઙ્ગસોતઞ્ચ ઇધ નિદ્દાતિ અધિપ્પેતં, તં ખીણાસવાનમ્પિ હોતિ. તં સન્ધાય, ‘‘અભિજાનામહ’’ન્તિઆદિમાહ. **સમ્મોહવિહારસ્મિં વદન્તી**તિ સમ્મોહવિહારોતિ વદન્તિ.

૩૮૯. **આસજ્જ આસજ્જા**તિ ઘટ્ટેત્વા ઘટ્ટેત્વા. **ઉપનીતેહી**તિ ઉપનેત્વા કથિતેહિ. **વચનપ્પથેહી**તિ વચનેહિ. **અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા**તિ અલન્તિ ચિત્તેન સમ્પટિચ્છન્તો અભિનન્દિત્વા વાચાયપિ પસંસન્તો અનુમોદિત્વા. ભગવતા ઇમસ્સ નિગણ્ઠસ્સ દ્વે સુત્તાનિ કથિતાનિ. પુરિમસુત્તં એકો ભાણવારો, ઇદં દિયડ્ઢો, ઇતિ અડ્ઢતિયે ભાણવારે સુત્વાપિ અયં નિગણ્ઠો નેવ અભિસમયં પત્તો, ન પબ્બજિતો, ન સરણેસુ પતિટ્ઠિતો. કસ્મા એતસ્સ ભગવા ધમ્મં દેસેસીતિ? અનાગતે વાસનત્થાય. પસ્સતિ હિ ભગવા, ‘‘ઇમસ્સ ઇદાનિ ઉપનિસ્સયો નત્થિ, મય્હં પન પરિનિબ્બાનતો સમધિકાનં દ્વિન્નં વસ્સસતાનં અચ્ચયેન તમ્બપણ્ણિદીપે સાસનં પતિટ્ઠહિસ્સતિ. તત્રાયં કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા સમ્પત્તે કાલે પબ્બજિત્વા તીણિ પિટકાનિ ઉગ્ગહેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા કાળબુદ્ધરક્ખિતો નામ મહાખીણાસવો ભવિસ્સતી’’તિ. ઇદં દિસ્વા અનાગતે વાસનત્થાય ધમ્મં દેસેસિ.

સોપિ તત્થેવ તમ્બપણ્ણિદીપમ્હિ સાસને પતિટ્ઠિતે દેવલોકતો ચવિત્વા દક્ખિણગિરિવિહારસ્સ ભિક્ખાચારગામે એકસ્મિં અમચ્ચકુલે નિબ્બત્તો પબ્બજ્જાસમત્થયોબ્બને પબ્બજિત્વા તેપિટકં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા ગણં પરિહરન્તો મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ઉપજ્ઝાયં પસ્સિતું અગમાસિ. અથસ્સ ઉપજ્ઝાયો સદ્ધિવિહારિકં ચોદેસ્સામીતિ તેપિટકં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા આગતેન તેન સદ્ધિં મુખં દત્વા કથામત્તમ્પિ ન અકાસિ. સો પચ્ચૂસસમયે વુટ્ઠાય થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, – ‘‘તુમ્હે, ભન્તે, મયિ ગન્થકમ્મં કત્વા તુમ્હાકં સન્તિકં આગતે મુખં દત્વા કથામત્તમ્પિ ન કરિત્થ, કો મય્હં દોસો’’તિ પુચ્છિ. થેરો આહ – ‘‘ત્વં, આવુસો, બુદ્ધરક્ખિત એત્તકેનેવ ‘પબ્બજ્જાકિચ્ચં મે મત્થકં પત્ત’ન્તિ સઞ્ઞં કરોસી’’તિ. કિં કરોમિ, ભન્તેતિ? ગણં વિનોદેત્વા ત્વં પપઞ્ચં છિન્દિત્વા ચેતિયપબ્બતવિહારં ગન્ત્વા સમણધમ્મં કરોહીતિ. સો ઉપજ્ઝાયસ્સ ઓવાદે ઠત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા પુઞ્ઞવા રાજપૂજિતો હુત્વા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો ચેતિયપબ્બતવિહારે વસિ.

તસ્મિઞ્ચ કાલે તિસ્સમહારાજા ઉપોસથકમ્મં કરોન્તો ચેતિયપબ્બતે રાજલેણે વસતિ. સો થેરસ્સ ઉપટ્ઠાકભિક્ખુનો સઞ્ઞં અદાસિ – ‘‘યદા મય્હં અય્યો પઞ્હં વિસ્સજ્જેતિ, ધમ્મં વા કથેતિ, તદા મે સઞ્ઞં દદેય્યાથા’’તિ. થેરોપિ એકસ્મિં ધમ્મસ્સવનદિવસે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો કણ્ટકચેતિયઙ્ગણં આરુય્હ ચેતિયં વન્દિત્વા કાળતિમ્બરુરુક્ખમૂલે અટ્ઠાસિ. અથ નં એકો પિણ્ડપાતિકત્થેરો કાળકારામસુત્તન્તે પઞ્હં પુચ્છિ. થેરો નનુ, આવુસો, અજ્જ ધમ્મસ્સવનદિવસોતિ આહ. આમ, ભન્તે, ધમ્મસ્સવનદિવસોતિ. તેન હિ પીઠકં આનેથ, ઇધેવ નિસિન્ના ધમ્મસ્સવનં કરિસ્સામાતિ. અથસ્સ રુક્ખમૂલે આસનં પઞ્ઞપેત્વા અદંસુ. થેરો પુબ્બગાથા વત્વા કાળકારામસુત્તં આરભિ. સોપિસ્સ ઉપટ્ઠાકદહરો રઞ્ઞો સઞ્ઞં દાપેસિ. રાજા પુબ્બગાથાસુ અનિટ્ઠિતાસુયેવ પાપુણિ. પત્વા ચ અઞ્ઞાતકવેસેનેવ પરિસન્તે ઠત્વા તિયામરત્તિં ઠિતકોવ ધમ્મં સુત્વા થેરસ્સ, ઇદમવોચ ભગવાતિ વચનકાલે સાધુકારં અદાસિ. થેરો ઞત્વા, કદા આગતોસિ, મહારાજાતિ પુચ્છિ. પુબ્બગાથા ઓસારણકાલેયેવ, ભન્તેતિ. દુક્કરં તે મહારાજ, કતન્તિ. નયિદં, ભન્તે, દુક્કરં, યદિ પન મે અય્યસ્સ ધમ્મકથં આરદ્ધકાલતો પટ્ઠાય એકપદેપિ

અઞ્ઞવિહિતભાવો અહોસિ, તમ્બપણ્ણિદીપસ્સ પતોદયટ્ઠિનિતુદનમત્તેપિ ઠાને સામિભાવો નામ મે મા હોતૂતિ સપથમકાસિ.

તસ્મિં પન સુત્તે બુદ્ધગુણા પરિદીપિતા, તસ્મા રાજા પુચ્છિ – ''એત્તકાવ, ભન્તે, બુદ્ધગુણા, ઉદાહુ અઞ્ઞેપિ અત્થી''તિ. મયા કથિતતો, મહારાજ, અકથિતમેવ બહુ અપ્પમાણન્તિ. ઉપમં, ભન્તે, કરોથાતિ. યથા, મહારાજ , કરીસસહસ્સમત્તે સાલિક્ખેત્તે એકસાલિસીસતો અવસેસસાલીયેવ બહૂ, એવં મયા કથિતગુણા અપ્પા, અવસેસા બહૂતિ. અપરમ્પિ, ભન્તે, ઉપમં કરોથાતિ. યથા, મહારાજ, મહાગઙ્ગાય ઓઘપુણ્ણાય સૂચિપાસં સમ્મુખં કરેય્ય, સૂચિપાસેન ગતઉદકં અપ્પં, સેસં બહુ, એવમેવ મયા કથિતગુણા અપ્પા, અવસેસા બહૂતિ. અપરમ્પિ, ભન્તે, ઉપમં કરોથાતિ. ઇધ, મહારાજ, ચાતકસકુણા નામ આકાસે કીળન્તા વિચરન્તિ. ખુદ્દકા સા સકુણજાતિ, કિં નુ ખો તસ્સ સકુણસ્સ આકાસે પક્ખપસારણટ્ઠાનં બહુ, અવસેસો આકાસો અપ્પોતિ? કિં, ભન્તે, વદથ, અપ્પો તસ્સ પક્ખપસારણોકાસો, અવસેસોવ બહૂતિ. એવમેવ, મહારાજ, અપ્પકા મયા બુદ્ધગુણા કથિતા, અવસેસા બહૂ અનન્તા અપ્પમેય્યાતિ. સુકથિતં, ભન્તે, અનન્તા બુદ્ધગુણા અનન્તેનેવ આકાસેન ઉપમિતા. પસન્ના મયં અય્યસ્સ, અનુચ્છવિકં પન કાતું ન સક્કોમ. અયં મે દુગ્ગતપણ્ણાકારો ઇમસ્મિં તમ્બપણ્ણિદીપે ઇમં તિયોજનસતિકં રજ્જં અય્યસ્સ દેમાતિ. તુમ્હેહિ, મહારાજ, અત્તનો પસન્નાકારો કતો, મયં પન અમ્હાકં દિન્નં રજ્જં તુમ્હાકંયેવ દેમ, ધમ્મેન સમેન રજ્જં કારેહિ મહારાજાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાસચ્ચકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ચૂળતણ્હાસઙ્ખયસુત્તવણ્ણના

૩૯૦. **એવં મે સુતન્તિ** ચૂળતણ્હાસઙ્ખયસુત્તં. તત્થ **પુબ્બારામે મિગારમાતુપાસાદે**તિ પુબ્બારામસઙ્ખાતે વિહારે મિગારમાતુયા પાસાદે. તત્રાયં અનુપુબ્બીકથાઅતીતે સતસહસ્સકપ્પમત્થકે એકા ઉપાસિકા પદુમુત્તરં ભગવન્તં નિમન્તેત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સતસહસ્સં દાનં દત્વા ભગવતો પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા, ''અનાગતે તુમ્હાદિસસ્સ બુદ્ધસ્સ અગ્ગુપટ્ઠાયિકા હોમી''તિ પત્થનમકાસિ. સા કપ્પસતસહસ્સં દેવેસુ ચેવ મનુસ્સેસુ ચ સંસરિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે ભદ્દિયનગરે મેણ્ડકસેટ્ઠિપુત્તસ્સ ધનઞ્ચયસ્સ સેટ્ઠિનો ગહે સુમનદેવિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. જાતકાલે ચસ્સા **વિસાખાતિ** નામં અકંસુ. સા યદા ભગવા ભદ્દિયનગરં અગમાસિ, તદા પઞ્ચહિ દારિકાસતેહિ સદ્ધિં ભગવતો પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા પઠમદસ્સનમ્હિયેવ સોતાપન્ના અહોસિ. અપરભાગે સાવત્થિયં મિગારસેટ્ઠિપુત્તસ્સ પુણ્ણવડ્ઢનકુમારસ્સ ગેહં ગતા, તત્થ નં મિગારસેટ્ઠિ માતિટ્ઠાને ઠપેસિ, તસ્મા **મિગારમાતા**તિ વુચ્ચતિ.

પતિકુલં ગચ્છન્તિયા ચસ્સા પિતા **મહાલતાપિળન્ધનં** નામ કારાપેસિ. તસ્મિં પિળન્ધને ચતસ્સો વજિરનાળિયો ઉપયોગં અગમંસુ, મુત્તાનં એકાદસ નાળિયો, પવાળાનં દ્વાવીસતિ નાળિયો, મણીનં તેત્તિંસ નાળિયો, ઇતિ એતેહિ ચ અઞ્ઞેહિ ચ સત્તવણ્ણેહિ રતનેહિ નિટ્ઠાનં અગમાસિ. તં સીસે પટિમુક્કં યાવ પાદપિટ્ઠિયા ભસ્સતિ, પઞ્ચન્નં હત્થીનં બલં ધારયમાનાવ નં ઇત્થી ધારેતું સક્કોતિ. સા અપરભાગે દસબલસ્સ અગ્ગુપટ્ઠાયિકા હુત્વા તં પસાધનં વિસ્સજ્જેત્વા નવહિ કોટીહિ ભગવતો વિહારં કારયમાના કરીસમત્તે ભૂમિભાગે પાસાદં કારેસિ. તસ્સ ઉપરિભૂમિયં પઞ્ચ ગબ્ભસતાનિ હોન્તિ, હેટ્ઠાભૂમિયં પઞ્ચાતિ ગબ્ભસહસ્સપ્પટિમણ્ડિતો અહોસિ. સા

''સુદ્ધપાસાદોવ ન સોભતી''તિ તં પરિવારેત્વા પઞ્ચ દ્વિકૂટગેહસતાનિ, પઞ્ચ ચૂળપાસાદસતાનિ, પઞ્ચ દીઘસાલસતાનિ ચ કારાપેસિ. વિહારમહો ચતૂહિ માસેહિ નિટ્ઠાનં અગમાસિ.

માતુગામત્તભાવે ઠિતાય વિસાખાય વિય અઞ્ઞિસ્સા બુદ્ધસાસને ધનપરિચ્ચાગો નામ નત્થિ, પુરિસત્તભાવે ઠિતસ્સ ચ અનાથપિણ્ડિકસ્સ વિય અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસાસને ધનપરિચ્ચાગો નામ નત્થિ. સો હિ ચતુપઞ્ઞાસકોટિયો વિસ્સજ્જેત્વા સાવત્થિયા દક્ખિણભાગે અનુરાધપુરસ્સ મહાવિહારસદિસે ઠાને જેતવનમહાવિહારં નામ કારેસિ. વિસાખા, સાવત્થિયા પાચીનભાગે ઉત્તમદેવીવિહારસદિસે ઠાને **પુબ્બારામં** નામ કારેસિ. ભગવા ઇમેસં દ્વિન્નં કુલાનં અનુકમ્પાય સાવત્થિં નિસ્સાય વિહરન્તો ઇમેસુ દ્વીસુ વિહારેસુ નિબદ્ધવાસં વસિ. એકં અન્તોવસ્સં જેતવને વસતિ, એકં પુબ્બારામે, એતસ્મિં પન સમયે ભગવા પુબ્બારામે વિહરતિ. તેન વુત્તં – ''પુબ્બારામે મિગારમાતુપાસાદે''તિ.

કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તેતિ કિત્તકેન નુ ખો, ભન્તે. **સંખિત્તેન તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તો હોતી**તિ તણ્હાસઙ્ખયે નિબ્બાને તં આરમ્મણં કત્વા વિમુત્તચિત્તતાય તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તો નામ સંખિત્તેન કિત્તાવતા હોતિ? યાય પટિપત્તિયા તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તો હોતિ, તં મે ખીણાસવસ્સ ભિક્ખુનો પુબ્બભાગપ્પટિપદં સંખિત્તેન દેસેથાતિ પુચ્છતિ. **અચ્ચન્તનિટ્ઠો**તિ ખયવયસઙ્ખાતં અન્તં અતીતાતિ અચ્ચન્તા. અચ્ચન્તા નિટ્ઠા અસ્સાતિ **અચ્ચન્તનિટ્ઠો**, એકન્તનિટ્ઠો સતતનિટ્ઠોતિ અત્થો. અચ્ચન્તં યોગક્ખેમીતિ **અચ્ચન્તયોગક્ખેમી**, નિચ્ચયોગક્ખેમીતિ અત્થો. અચ્ચન્તં બ્રહ્મચારીતિ **અચ્ચન્તબ્રહ્મચારી**, નિચ્ચબ્રહ્મચારીતિ અત્થો. અચ્ચન્તં પરિયોસાનમસ્સાતિ પુરિમનયેનેવ **અચ્ચન્તપરિયોસાનો**. **સેટ્ઠો દેવમનુસ્સાન**ન્તિ દેવાનઞ્ચ મનુસ્સાનઞ્ચ સેટ્ઠો ઉત્તમો. એવરૂપો ભિક્ખુ કિત્તાવતા હોતિ, ખિપ્પમેતસ્સ સઙ્ખેપેનેવ પટિપત્તિં કથેથાતિ ભગવન્તં યાચતિ. કસ્મા પનેસ એવં વેગાયતીતિ? કીળં અનુભવિતુકામતાય.

અયં કિર ઉય્યાનકીળં આણાપેત્વા ચતૂહિ મહારાજૂહિ ચતૂસુ દિસાસુ આરક્ખં ગાહાપેત્વા દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવસઙ્ઘેન પરિવુતો અડ્ઢતિયાહિ નાટકકોટીહિ સદ્ધિં એરાવણં આરુય્હ ઉય્યાનદ્વારે ઠિતો ઇમં પઞ્હં સલ્લક્ખેસિ – ''કિત્તકેન નુ ખો તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તસ્સ ખીણાસવસ્સ સઙ્ખેપતો આગમનિયપુબ્બભાગપટિપદા હોતી''તિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''અયં પઞ્હો અતિવિય સસ્સિરિકો, સચાહં ઇમં પઞ્હં અનુગ્ગણ્હિત્વાવ ઉય્યાનં પવિસિસ્સામિ, છદ્વારિકેહિ આરમ્મણેહિ નિમ્મથિતો ન પુન ઇમં પઞ્હં સલ્લક્ખેસ્સામિ , તિટ્ઠતુ તાવ ઉય્યાનકીળા, સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ઇમં પઞ્હં પુચ્છિત્વા ઉગ્ગહિતપઞ્હો ઉય્યાને કીળિસ્સામી''તિ હત્થિક્ખન્ધે અન્તરહિતો ભગવતો સન્તિકે પાતુરહોસિ. તેપિ ચત્તારો મહારાજાનો આરક્ખં ગહેત્વા ઠિતટ્ઠાનેયેવ ઠિતા, પરિચારિકદેવસઙ્ઘાપિ નાટકાનિપિ એરાવણોપિ નાગરાજા તત્થેવ ઉય્યાનદ્વારે અટ્ઠાસિ, એવમેસ કીળં અનુભવિતુકામતાય વેગાયન્તો એવમાહ.

સબ્બે ધમ્મા નાલં અભિનિવેસાયાતિ એત્થ સબ્બે ધમ્મા નામ પઞ્ચક્ખન્ધા દ્વાદસાયતનાનિ અટ્ઠારસ ધાતુયો. તે સબ્બેપિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનિવેસાય નાલં ન પરિયત્તા ન સમત્થા ન યુત્તા, કસ્મા? ગહિતાકારેન અતિટ્ઠનતો. તે હિ નિચ્ચાતિ ગહિતાપિ અનિચ્ચાવ સમ્પજ્જન્તિ, સુખાતિ ગહિતાપિ દુક્ખાવ સમ્પજ્જન્તિ, અત્તાતિ ગહિતાપિ અનત્તાવ સમ્પજ્જન્તિ, તસ્મા નાલં અભિનિવેસાય. **અભિજાનાતી**તિ અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ ઞાતપરિઞ્ઞાય અભિજાનાતિ. **પરિજાનાતી**તિ તથેવ તીરણપરિઞ્ઞાય પરિજાનાતિ. **યંકિઞ્ચિ વેદન**ન્તિ અન્તમસો પઞ્ચવિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તમ્પિ યંકિઞ્ચિ અપ્પમત્તકમ્પિ વેદનં અનુભવતિ. ઇમિના ભગવા સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ વેદનાવસેન નિબ્બત્તેત્વા અરૂપપરિગ્ગહં દસ્સેતિ. સચે પન વેદનાકમ્મટ્ઠાનં હેટ્ઠા ન કથિતં ભવેય્ય, ઇમસ્મિં ઠાને

કથેતબ્બં સિયા. હેટ્ઠા પન કથિતં, તસ્મા સતિપટ્ઠાને વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **અનિચ્ચાનુપસ્સી**તિ એત્થ અનિચ્ચં વેદિતબ્બં, અનિચ્ચાનુપસ્સના વેદિતબ્બા, અનિચ્ચાનુપસ્સી વેદિતબ્બો. તત્થ **અનિચ્ચન્તિ** પઞ્ચક્ખન્ધા, તે હિ ઉપ્પાદવયટ્ઠેન અનિચ્ચા. **અનિચ્ચાનુપસ્સના**તિ પઞ્ચક્ખન્ધાનં ખયતો વયતો દસ્સનઞાણં. **અનિચ્ચાનુપસ્સી**તિ તેન ઞાણેન સમન્નાગતો પુગ્ગલો . તસ્મા ''અનિચ્ચાનુપસ્સી વિહરતી''તિ અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો વિહરતીતિ અયમેત્થ અત્થો.

વિરાગાનુપસ્સીતિ એત્થ દ્વે વિરાગા ખયવિરાગો ચ અચ્ચન્તવિરાગો ચ. તત્થ સઙ્ખારાનં ખયવયતો અનુપસ્સનાપિ, અચ્ચન્તવિરાગં નિબ્બાનં વિરાગતો દસ્સનમગ્ગઞાણમ્પિ **વિરાગાનુપસ્સના**. તદુભયસમઙ્ગીપુગ્ગલો વિરાગાનુપસ્સી નામ, તં સન્ધાય વુત્તં ''વિરાગાનુપસ્સી''તિ, વિરાગતો અનુપસ્સન્તોતિ અત્થો. **નિરોધાનુપસ્સિ**મ્હિપિ એસેવ નયો, નિરોધોપિ હિ ખયનિરોધો ચ અચ્ચન્તનિરોધો ચાતિ દુવિધોયેવ. **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સી**તિ એત્થ **પટિનિસ્સગ્ગો** વુચ્ચતિ વોસ્સગ્ગો, સો ચ પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગોતિ દુવિધો હોતિ . તત્થ **પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો**તિ વિપસ્સના, સા હિ તદઙ્ગવસેન કિલેસે ચ ખન્ધે ચ વોસ્સજ્જતિ. **પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગો**તિ મગ્ગો, સો હિ નિબ્બાનં આરમ્મણં આરમ્મણતો પક્ખન્દતિ. દ્વીહિપિ વા કારણેહિ વોસ્સગ્ગોયેવ, સમુચ્છેદવસેન ખન્ધાનં કિલેસાનઞ્ચ વોસ્સજ્જનતો, નિબ્બાનઞ્ચ પક્ખન્દનતો. તસ્મા કિલેસે ચ ખન્ધે ચ પરિચ્ચજતીતિ પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગો, નિરોધે નિબ્બાનધાતુયા ચિત્તં પક્ખન્દતીતિ પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગોતિ ઉભયમ્પેતં મગ્ગે સમેતિ. તદુભયસમઙ્ગીપુગ્ગલો ઇમાય પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાય સમન્નાગતત્તા પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સી નામ હોતિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સી''તિ. **ન કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતી**તિ કિઞ્ચિ એકમ્પિ સઙ્ખારગતં તણ્હાવસેન ન ઉપાદિયતિ ન ગણ્હાતિ ન પરામસતિ. **અનુપાદિયં ન પરિતસ્સતી**તિ અગ્ગણ્હન્તો તણ્હાપરિતસ્સનાય ન પરિતસ્સતિ. **પચ્ચત્તઞ્ઞેવ પરિનિબ્બાયતી**તિ સયમેવ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયતિ. **ખીણા જાતી**તિઆદિના પનસ્સ પચ્ચવેક્ખણાવ દસ્સિતા. ઇતિ ભગવા સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ સંખિત્તેન ખીણાસવસ્સ પુબ્બભાગપ્પટિપદં પુચ્છિતો સલ્લહુકં કત્વા સંખિત્તેનેવ ખિપ્પં કથેસિ.

૩૯૧. **અવિદૂરે નિસિન્નો હોતી**તિ અનન્તરે કૂટાગારે નિસિન્નો હોતિ. **અભિસમેચ્ચા**તિ ઞાણેન અભિસમાગન્ત્વા, જાનિત્વાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – કિં નુ ખો એસ જાનિત્વા અનુમોદિ, ઉદાહુ અજાનિત્વા વાતિ. કસ્મા પનસ્સ એવમહોસીતિ? થેરો કિર ન ભગવતો પઞ્હવિસ્સજ્જનસદ્દં અસ્સોસિ, સક્કસ્સ પન દેવરઞ્ઞો, ''એવમેતં ભગવા એવમેતં સુગતા''તિ અનુમોદનસદ્દં અસ્સોસિ. સક્કો કિર દેવરાજા મહતા સદ્દેન અનુમોદિ. અથ કસ્મા ન ભગવતો સદ્દં અસ્સોસીતિ? યથાપરિસવિઞ્ઞાપકત્તા. બુદ્ધાનઞ્હિ ધમ્મં કથેન્તાનં એકાબદ્ધાય ચક્કવાળપરિયન્તાયપિ પરિસાય સદ્દો સુય્યતિ, પરિયન્તં પન મુઞ્ચિત્વા અઙ્ગુલિમત્તમ્પિ બહિદ્ધા ન નિચ્છરતિ. કસ્મા? એવરૂપા મધુરકથા મા નિરત્થકા અગમાસીતિ. તદા ભગવા મિગારમાતુપાસાદે સત્તરતનમયે કૂટાગારે સિરિગબ્ભમ્હિ નિસિન્નો હોતિ, તસ્સ દક્ખિણપસ્સે સારિપુત્તત્થેરસ્સ વસનકૂટાગારં, વામપસ્સે મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ, અન્તરે છિદ્દવિવરોકાસો નત્થિ, તસ્મા થેરો ન ભગવતો સદ્દં અસ્સોસિ, સક્કસ્સેવ અસ્સોસીતિ.

પઞ્ચહિ તૂરિયસતેહીતિ પઞ્ચઙ્ગિકાનં તૂરિયાનં પઞ્ચહિ સતેહિ. પઞ્ચઙ્ગિકં તૂરિયં નામ આતતં વિતતં આતતવિતતં સુસિરં ઘનન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતં. તત્થ **આતતં** નામ ચમ્મપરિયોનદ્ધેસુ ભેરિઆદીસુ એકતલતૂરિયં. **વિતતં** નામ ઉભયતલં. **આતતવિતતં** નામ તન્તિબદ્ધપણવાદિ. **સુસિરં** વંસાદિ. **ઘનં** સમ્માદિ. **સમપ્પિતો**તિ ઉપગતો. **સમઙ્ગીભૂતો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **પરિચારેતી**તિ તં સમ્પત્તિં અનુભવન્તો તતો તતો ઇન્દ્રિયાનિ ચારેતિ.

ઇદં વુત્તં હોતિ – પરિવારેત્વા વજ્જમાનેહિ પઞ્ચહિ તૂરિયસતેહિ સમન્નાગતો હુત્વા દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવતી. **પટિપણામેત્વા**તિ અપનેત્વા, નિસ્સદ્દાનિ કારાપેત્વાતિ અત્થો. યથેવ હિ ઇદાનિ સદ્ધા રાજાનો ગરુભાવનિયં ભિક્ખું દિસ્વા – ''અસુકો નામ અય્યો આગચ્છતિ, મા, તાતા, ગાયથ, મા વાદેથ, મા નચ્ચથા''તિ નાટકાનિ પટિવિનેન્તિ, સક્કોપિ થેરં દિસ્વા એવમકાસિ. **ચિરસ્સં ખો, મારિસ મોગ્ગલ્લાન, ઇમં પરિયાયમકાસી**તિ એવરૂપં લોકે પકતિયા પિયસમુદાહારવચનં હોતિ, લોકિયા હિ ચિરસ્સં આગતમ્પિ અનાગતપુબ્બમ્પિ મનાપજાતિયં આગતં દિસ્વા, – ''કુતો ભવં આગતો, ચિરસ્સં ભવં આગતો, કથં તે ઇધાગમનમગ્ગો ઞાતો મગ્ગમૂળ્હોસી''તિઆદીનિ વદન્તિ. અયં પન આગતપુબ્બત્તાયેવ એવમાહ. થેરો હિ કાલેન કાલં દેવચારિકં ગચ્છતિયેવ. તત્થ **પરિયાયમકાસી**તિ વારમકાસિ. **યદિદં ઇધાગમનાયા**તિ યો અયં ઇધાગમનાય વારો, તં, ભન્તે, ચિરસ્સમકાસીતિ વુત્તં હોતિ. **ઇદમાસનં પઞ્ઞત્ત**ન્તિ યોજનિકં મણિપલ્લઙ્કં પઞ્ઞપાપેત્વા એવમાહ.

૩૯૨. **બહુકિચ્ચા બહુકરણીયા**તિ એત્થ યેસં બહૂનિ કિચ્ચાનિ, તે બહુકિચ્ચા. **બહુકરણીયા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **અપ્પેવ સકેન કરણીયેના**તિ સકરણીયમેવ અપ્પં મન્દં, ન બહુ, દેવાનં કરણીયં પન બહુ, પથવિતો પટ્ઠાય હિ કપ્પરુક્ખમાતુગામાદીનં અત્થાય અટ્ટા સક્કસ્સ સન્તિકે છિજ્જન્તિ, તસ્મા નિયમેન્તો આહ – **અપિચ દેવાનંયેવ તાવતિંસાનં કરણીયેના**તિ. દેવાનઞ્હિ ધીતા ચ પુત્તા ચ અઙ્કે નિબ્બત્તન્તિ, પાદપરિચારિકા ઇત્થિયો સયને નિબ્બત્તન્તિ, તાસં મણ્ડનપસાધનકારિકા દેવધીતા સયનં પરિવારેત્વા નિબ્બત્તન્તિ, વેય્યાવચ્ચકરા અન્તોવિમાને નિબ્બત્તન્તિ, એતેસં અત્થાય અટ્ટકરણં નત્થિ. યે પન સીમન્તરે નિબ્બત્તન્તિ, તે ''મમ સન્તકા તવ સન્તકા''તિ નિચ્છેતું અસક્કોન્તા અટ્ટં કરોન્તિ, સક્કં દેવરાજાનં પુચ્છન્તિ, સો યસ્સ વિમાનં આસન્નતરં, તસ્સ સન્તકોતિ વદતિ. સચે દ્વેપિ સમટ્ઠાને હોન્તિ, યસ્સ વિમાનં ઓલોકેન્તો ઠિતો, તસ્સ સન્તકોતિ વદતિ. સચે એકમ્પિ ન ઓલોકેતિ, તં ઉભિન્નં કલહુપચ્છેદનત્થં અત્તનો સન્તકં કરોતિ. તં સન્ધાય, ''દેવાનંયેવ તાવતિંસાનં કરણીયેના''તિ આહ. અપિચસ્સ એવરૂપં કીળાકિચ્ચમ્પિ કરણીયમેવ.

યં નો ખિપ્પમેવ અન્તરધાયતીતિ યં અમ્હાકં સીઘમેવ અન્ધકારે રૂપગતં વિય ન દિસ્સતિ. ઇમિના – ''અહં, ભન્તે, તં પઞ્હવિસ્સજ્જનં ન સલ્લક્ખેમી''તિ દીપેતિ. થેરો – ''કસ્મા નુ ખો અયં યક્ખો અસલ્લક્ખણભાવં દીપેતિ, પસ્સેન પરિહરતી''તિ આવજ્જન્તો – ''દેવા નામ મહામૂળ્હા હોન્તિ. છદ્વારિકેહિ આરમ્મણેહિ નિમ્મથીયમાના અત્તનો ભુત્તાભુત્તભાવમ્પિ પીતાપીતભાવમ્પિ ન જાનન્તિ, ઇધ કતમેત્થ પમુસ્સન્તી''તિ અઞ્ઞાસિ. કેચિ પનાહુ – ''થેરો એતસ્સ ગરુ ભાવનિયો, તસ્મા 'ઇદાનેવ લોકે અગ્ગપુગ્ગલસ્સ સન્તિકે પઞ્હં ઉગ્ગહેત્વા આગતો, ઇદાનેવ નાટકાનં અન્તરં પવિટ્ઠોતિ એવં મં થેરો તજ્જેય્યા'તિ ભયેન એવમાહા''તિ. એતં પન કોહઞ્ઞં નામ હોતિ, ન અરિયસાવકસ્સ એવરૂપં કોહઞ્ઞં નામ હોતિ, તસ્મા મૂળ્હભાવેનેવ ન સલ્લક્ખેસીતિ વેદિતબ્બં. ઉપરિ કસ્મા સલ્લક્ખેસીતિ? થેરો તસ્સ સોમનસ્સસંવેગં જનયિત્વા તમં નીહરિ, તસ્મા સલ્લક્ખેસીતિ.

ઇદાનિ સક્કો પુબ્બે અત્તનો એવં ભૂતકારણં થેરસ્સ આરોચેતું **ભૂતપુબ્બ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સમુપબ્યૂળ્હો**તિ સન્નિપતિતો રાસિભૂતો. **અસુરા પરાજિનિંસૂ**તિ અસુરા પરાજયં પાપુણિંસુ. કદા પનેતે પરાજિતાતિ? સક્કસ્સ નિબ્બત્તકાલે. સક્કો કિર અનન્તરે અત્તભાવે મગધરટ્ઠે મચલગામે **મઘો** નામ માણવો અહોસિ, પણ્ડિતો બ્યત્તો, બોધિસત્તચરિયા વિયસ્સ ચરિયા અહોસિ. સો તેત્તિંસ પુરિસે ગહેત્વા કલ્યાણમકાસિ. એકદિવસં અત્તનોવ પઞ્ઞાય ઉપપરિક્ખિત્વા ગામમજ્ઝે મહાજનસ્સ સન્નિપતિતટ્ઠાને કચવરં ઉભયતો અપબ્બહિત્વા તં ઠાનં અતિરમણીયમકાસિ, પુન તત્થેવ મણ્ડપં કારેસિ, પુન ગચ્છન્તે કાલે સાલં કારેસિ. ગામતો ચ નિક્ખમિત્વા ગાવુતમ્પિ અડ્ઢયોજનમ્પિ તિગાવુતમ્પિ યોજનમ્પિ વિચરિત્વા તેહિ સહાયેહિ સદ્ધિં વિસમં સમં અકાસિ. તે સબ્બેપિ

એકચ્છન્દા તત્થ તત્થ સેતુયુત્તટ્ઠાનેસુ સેતું, મણ્ડપસાલાપોક્ખરણીમાલાગચ્છરોપનાદીનં યુત્તટ્ઠાનેસુ મણ્ડપાદીનિ કરોન્તા બહું પુઞ્ઞમકંસુ . મઘો સત્ત વતપદાનિ પૂરેત્વા કાયસ્સ ભેદા સદ્ધિં સહાયેહિ તાવતિંસભવને નિબ્બત્તિ.

તસ્મિં કાલે અસુરગણા તાવતિંસદેવલોકે પટિવસન્તિ. સબ્બે તે દેવાનં સમાનાયુકા સમાનવણ્ણા ચ હોન્તિ, તે સક્કં સપરિસં દિસ્વા અધુના નિબ્બત્તા નવકદેવપુત્તા આગતાતિ મહાપાનં સજ્જયિંસુ. સક્કો દેવપુત્તાનં સઞ્ઞં અદાસિ – ''અમ્હેહિ કુસલં કરોન્તેહિ ન પરેહિ સદ્ધિં સાધારણં કતં, તુમ્હે ગણ્ડપાનં મા પિવિત્થ પીતમત્તમેવ કરોથા''તિ. તે તથા અકંસુ. બાલઅસુરા ગણ્ડપાનં પિવિત્વા મત્તા નિદ્દં ઓક્કમિંસુ. સક્કો દેવાનં સઞ્ઞં દત્વા તે પાદેસુ ગાહાપેત્વા સિનેરુપાદે ખિપાપેસિ, સિનેરુસ્સ હેટ્ઠિમતલે **અસુરભવનં** નામ અત્થિ, તાવતિંસદેવલોકપ્પમાણમેવ. તત્થ અસુરા વસન્તિ. તેસમ્પિ **ચિત્તપાટલિ** નામ રુક્ખો અત્થિ. તે તસ્સ પુપ્ફનકાલે જાનન્તિ – ''નાયં તાવતિંસા, સક્કેન વઞ્ચિતા મય''ન્તિ. તે ગણ્હથ નન્તિ વત્વા સિનેરું પરિહરમાના દેવે વુટ્ઠે વમ્મિકપાદતો વમ્મિકમક્ખિકા વિય અભિરુહિંસુ. તત્થ કાલેન દેવા જિનન્તિ, કાલેન અસુરા. યદા દેવાનં જયો હોતિ, અસુરે યાવ સમુદ્દપિટ્ઠા અનુબન્ધન્તિ. યદા અસુરાનં જયો હોતિ, દેવે યાવ વેદિકપાદા અનુબન્ધન્તિ. તસ્મિં પન સઙ્ગામે દેવાનં જયો અહોસિ, દેવા અસુરે યાવ સમુદ્દપિટ્ઠા અનુબન્ધિંસુ. સક્કો અસુરે પલાપેત્વા પઞ્ચસુ ઠાનેસુ આરક્ખં ઠપેસિ. એવં આરક્ખં દત્વા વેદિકપાદે વજિરહત્થા ઇન્દપટિમાયો ઠપેસિ. અસુરા કાલેન કાલં ઉટ્ઠહિત્વા તા પટિમાયો દિસ્વા, ''સક્કો અપ્પમત્તો તિટ્ઠતી''તિ તતોવ નિવત્તન્તિ. **તતો પટિનિવત્તિત્વા**તિ વિજિતટ્ઠાનતો નિવત્તિત્વા. **પરિચારિકાયો**તિ માલાગન્ધાદિકમ્મકારિકાયો.

૩૯૩. **વેસ્સવણો ચ મહારાજા**તિ સો કિર સક્કસ્સ વલ્લભો, બલવવિસ્સાસિકો, તસ્મા સક્કેન સદ્ધિં અગમાસિ. **પુરક્ખત્વા**તિ પુરતો કત્વા. **પવિસિંસૂ**તિ પવિસિત્વા પન ઉપડ્ઢપિહિતાનિ દ્વારાનિ કત્વા ઓલોકયમાના અટ્ઠંસુ. **ઇદમ્પિ, મારિસ મોગ્ગલ્લાન, પસ્સ વેજયન્તસ્સ પાસાદસ્સ રામણેય્યક**ન્તિ, મારિસ મોગ્ગલ્લાન, ઇદમ્પિ વેજયન્તસ્સ પાસાદસ્સ રામણેય્યકં પસ્સ, સુવણ્ણત્થમ્ભે પસ્સ, રજતત્થમ્ભે મણિત્થમ્ભે પવાળત્થમ્ભે લોહિતઙ્ગત્થમ્ભે મસારગલ્લત્થમ્ભે મુત્તત્થમ્ભે સત્તરતનત્થમ્ભે, તેસંયેવ સુવણ્ણાદિમયે ઘટકે વાળરૂપકાનિ ચ પસ્સાતિ એવં થમ્ભપન્તિયો આદિં કત્વા રામણેય્યકં દસ્સેન્તો એવમાહ. **યથા તં પુબ્બેકતપુઞ્ઞસ્સા**તિ યથા પુબ્બે કતપુઞ્ઞસ્સ ઉપભોગટ્ઠાનેન સોભિતબ્બં, એવમેવં સોભતીતિ અત્થો. **અતિબાળ્હં ખો અયં યક્ખો પમત્તો વિહરતી**તિ અત્તનો પાસાદે નાટકપરિવારેન સમ્પત્તિયા વસેન અતિવિય મત્તો.

ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખાસીતિ ઇદ્ધિમકાસિ. આપોકસિણં સમાપજ્જિત્વા પાસાદપતિટ્ઠિતોકાસં ઉદકં હોતૂતિ ઇદ્ધિં અધિટ્ઠાય પાસાદકણ્ણિકે પાદઙ્ગુટ્ઠકેન પહરિ. સો પાસાદો યથા નામ ઉદકપિટ્ઠે ઠપિતપત્તં મુખવટ્ટિયં અઙ્ગુલિયા પહટં અપરાપરં કમ્પતિ ચલતિ ન સન્તિટ્ઠતિ. એવમેવં સંકમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધિ, થમ્ભપિટ્ઠસઙ્ઘાટકણ્ણિકગોપાનસિઆદીનિ કરકરાતિ સદ્દં મુઞ્ચન્તાનિ પતિતું વિય આરદ્ધાનિ. તેન વુત્તં – ''સઙ્કમ્પેસિ સમ્પકમ્પેસિ સમ્પવેધેસી''તિ. **અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતા**તિ અહો અચ્છરિયં, અહો અબ્ભુતન્તિ એવં સઞ્જાતઅચ્છરિયઅબ્ભુતા ચેવ સઞ્જાતતુટ્ઠિનો ચ અહેસું ઉપ્પન્નબલવસોમનસ્સા. **સંવિગ્ગ**ન્તિ ઉબ્બિગ્ગં. **લોમહટ્ઠજાત**ન્તિ જાતલોમહંસં, કઞ્ચનભિત્તિયં ઠપિતમણિનાગદન્તેહિ વિય ઉદ્ધગ્ગેહિ લોમેહિ આકિણ્ણસરીરન્તિ અત્થો. લોમહંસો ચ નામેસ સોમનસ્સેનપિ હોતિ દોમનસ્સેનપિ, ઇધ પન સોમનસ્સેન જાતો. થેરો હિ સક્કસ્સ સોમનસ્સવેગેન સંવેજેતું તં પાટિહારિયમકાસિ. તસ્મા સોમનસ્સવેગેન સંવિગ્ગલોમહટ્ઠં વિદિત્વાતિ અત્થો.

૩૯૪. **ઇધાહં, મારિસા**તિ ઇદાનિસ્સ યસ્મા થેરેન સોમનસ્સસંવેગં જનયિત્વા તમં વિનોદિતં, તસ્મા સલ્લક્ખેત્વા એવમાહ. **એસો નુ તે, મારિસ, સો ભગવા સત્થા**તિ, મારિસ, ત્વં કુહિં ગતોસીતિ વુત્તે મય્હં સત્થુ સન્તિકન્તિ વદેસિ, ઇમસ્મિં દેવલોકે એકપાદકેન વિય તિટ્ઠસિ, યં ત્વં એવં વદેસિ, એસો નુ તે, મારિસ, સો ભગવા સત્થાતિ પુચ્છિંસુ. **સબ્રહ્મચારી મે એસો**તિ એત્થ કિઞ્ચાપિ થેરો અનગારિયો અભિનીહારસમ્પન્નો અગ્ગસાવકો, સક્કો અગારિયો, મગ્ગબ્રહ્મચરિયવસેન પનેતે સબ્રહ્મચારિનો હોન્તિ, તસ્મા એવમાહ. **અહો નૂન તે સો ભગવા સત્થા**તિ સબ્રહ્મચારી તાવ તે એવંમહિદ્ધિકો, સો પન તે ભગવા સત્થા અહો નૂન મહિદ્ધિકોતિ સત્થુ ઇદ્ધિપાટિહારિયદસ્સને જાતાભિલાપા હુત્વા એવમાહંસુ.

૩૯૫. **ઞાતઞ્ઞતરસ્સા**તિ પઞ્ઞાતઞ્ઞતરસ્સ, સક્કો હિ પઞ્ઞાતાનં અઞ્ઞતરો. સેસં સબ્બત્થ પાકટમેવ, દેસનં પન ભગવા યથાનુસન્ધિનાવ નિટ્ઠાપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળતણ્હાસઙ્ખયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મહાતણ્હાસઙ્ખયસુત્તવણ્ણના

૩૯૬. **એવં મે સુત**ન્તિ મહાતણ્હાસઙ્ખયસુત્તં. તત્થ **દિટ્ઠિગત**ન્તિ અલગદ્દૂપમસુત્તે લદ્ધિમત્તં દિટ્ઠિગતન્તિ વુત્તં, ઇધ સસ્સતદિટ્ઠિ. સો ચ ભિક્ખુ બહુસ્સુતો, અયં અપ્પસ્સુતો, જાતકભાણકો ભગવન્તં જાતકં કથેત્વા, ''અહં, ભિક્ખવે, તેન સમયેન વેસ્સન્તરો અહોસિં, મહોસધો, વિધુરપણ્ડિતો, સેનકપણ્ડિતો, મહાજનકો રાજા અહોસિ''ન્તિ સમોધાનેન્તં સુણાતિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''ઇમે રૂપવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારા તત્થ તત્થેવ નિરુજ્ઝન્તિ, વિઞ્ઞાણં પન ઇધલોકતો પરલોકં, પરલોકતો ઇમં લોકં સન્ધાવતિ સંસરતી''તિ સસ્સતદસ્સનં ઉપ્પન્નં. તેનાહ – ''તદેવિદં વિઞ્ઞાણં સન્ધાવતિ સંસરતિ અનઞ્ઞ''ન્તિ.

સમ્માસમ્બુદ્ધેન પન, ''વિઞ્ઞાણં પચ્ચયસમ્ભવં, સતિ પચ્ચયે ઉપ્પજ્જતિ, વિના પચ્ચયં નત્થિ વિઞ્ઞાણસ્સ સમ્ભવો''તિ વુત્તં. તસ્મા અયં ભિક્ખુ બુદ્ધેન અકથિતં કથેતિ, જિનચક્કે પહારં દેતિ, વેસારજ્જઞાણં પટિબાહતિ, સોતુકામં જનં વિસંવાદેતિ, અરિયપથે તિરિયં નિપતિત્વા મહાજનસ્સ અહિતાય દુક્ખાય પટિપન્નો. યથા નામ રઞ્ઞો રજ્જે મહાચોરો ઉપ્પજ્જમાનો મહાજનસ્સ અહિતાય દુક્ખાય ઉપ્પજ્જતિ, એવં જિનસાસને ચોરો હુત્વા મહાજનસ્સ અહિતાય દુક્ખાય ઉપ્પન્નોતિ વેદિતબ્બો. **સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**તિ જનપદવાસિનો પિણ્ડપાતિકભિક્ખૂ. **તેનુપસઙ્કમિંસૂ**તિ અયં પરિસં લભિત્વા સાસનમ્પિ અન્તરધાપેય્ય, યાવ પક્ખં ન લભતિ, તાવદેવ નં દિટ્ઠિગતા વિવેચેમાતિ સુતસુતટ્ઠાનતોયેવ અટ્ઠત્વા અનિસીદિત્વા ઉપસઙ્કમિંસુ.

૩૯૮. **કતમં તં સાતિ વિઞ્ઞાણ**ન્તિ સાતિ યં ત્વં વિઞ્ઞાણં સન્ધાય વદેસિ, કતમં તં વિઞ્ઞાણન્તિ? **ય્વાયં, ભન્તે, વદો વેદેય્યો તત્ર તત્ર કલ્યાણપાપકાનં કમ્માનં વિપાકં પટિસંવેદેતી**તિ, ભન્તે, યો અયં વદતિ વેદયતિ, યો ચાયં તહિં તહિં કુસલાકુસલકમ્માનં વિપાકં પચ્ચનુભોતિ. ઇદં, ભન્તે, વિઞ્ઞાણં, યમહં સન્ધાય વદેમીતિ . **કસ્સ નુ ખો નામા**તિ કસ્સ ખત્તિયસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ વા વેસ્સસુદ્દગહટ્ઠપબ્બજિતદેવમનુસ્સાનં વા અઞ્ઞતરસ્સ.

૩૯૯. **અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસી**તિ કસ્મા આમન્તેસિ? સાતિસ્સ કિર એવં અહોસિ – ''સત્થા મં 'મોઘપુરિસો'તિ વદતિ, ન ચ મોઘપુરિસોતિ વુત્તમત્તેનેવ મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો ન હોતિ. ઉપસેનમ્પિ હિ વઙ્ગન્તપુત્તં, 'અતિલહું ખો ત્વં મોઘપુરિસ બાહુલ્લાય આવત્તો'તિ (મહાવ॰ ૭૫) ભગવા મોઘપુરિસવાદેન ઓવદિ. થેરો અપરભાગે ઘટેન્તો વાયમન્તો છ અભિઞ્ઞા સચ્છાકાસિ. અહમ્પિ તથારૂપં વીરિયં પગ્ગણ્હિત્વા મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેસ્સામી''તિ. અથસ્સ ભગવા છિન્નપચ્ચયો અયં સાસને અવિરુળ્હધમ્મોતિ દસ્સેન્તો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ. **ઉસ્મીકતો**તિઆદિ હેટ્ઠા વુત્તાધિપ્પાયમેવ. **અથ ખો ભગવા**તિ અયમ્પિ પાટિયેક્કો અનુસન્ધિ. સાતિસ્સ કિર એતદહોસિ – ''ભગવા મય્હં મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયો નત્થીતિ વદતિ, કિં સક્કા ઉપનિસ્સયે અસતિ કાતું? ન હિ તથાગતા સઉપનિસ્સયસ્સેવ ધમ્મં દેસેન્તિ, યસ્સ કસ્સચિ દેસેન્તિયેવ. અહં બુદ્ધસ્સ સન્તિકા સુગતોવાદં લભિત્વા સગ્ગસમ્પત્તૂપગં કુસલં કરિસ્સામી''તિ. અથસ્સ ભગવા, ''નાહં, મોઘપુરિસ, તુય્હં ઓવાદં વા અનુસાસનિં વા દેમી''તિ સુગતોવાદં પટિપ્પસ્સમ્ભેન્તો ઇમં દેસનં આરભિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇદાનિ પરિસાય લદ્ધિં સોધેન્તો, ''ઇધાહં ભિક્ખૂ પટિપુચ્છિસ્સામી''તિઆદિમાહ. તં સબ્બમ્પિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૦૦. ઇદાનિ વિઞ્ઞાણસ્સ સપ્પચ્ચયભાવં દસ્સેતું **યં યદેવ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **મનઞ્ચ પટિચ્ચ ધમ્મે ચા**તિ સહાવજ્જનેન ભવઙ્ગમનઞ્ચ તેભૂમકધમ્મે ચ પટિચ્ચ. **કટ્ઠઞ્ચ પટિચ્ચા**તિઆદિ ઓપમ્મનિદસ્સનત્થં વુત્તં. તેન કિં દીપેતિ? દ્વારસઙ્કન્તિયા અભાવં. યથા હિ કટ્ઠં પટિચ્ચ જલમાનો અગ્ગિ ઉપાદાનપચ્ચયે સતિયેવ જલતિ, તસ્મિં અસતિ પચ્ચયવેકલ્લેન તત્થેવ વૂપસમ્મતિ, ન સકલિકાદીનિ સઙ્કમિત્વા સકલિકગ્ગીતિઆદિસઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, એવમેવ ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પન્નં વિઞ્ઞાણં તસ્મિં દ્વારે ચક્ખુરૂપઆલોકમનસિકારસઙ્ખાતે પચ્ચયમ્હિ સતિયેવ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મિં અસતિ પચ્ચયવેકલ્લેન તત્થેવ નિરુજ્ઝતિ, ન સોતાદીનિ સઙ્કમિત્વા સોતવિઞ્ઞાણન્તિઆદિસઙ્ખ્યં ગચ્છતિ . એસ નયો સબ્બવારેસુ. ઇતિ ભગવા નાહં વિઞ્ઞાણપ્પવત્તે દ્વારસઙ્કન્તિમત્તમ્પિ વદામિ, અયં પન સાતિ મોઘપુરિસો ભવસઙ્કન્તિં વદતીતિ સાતિં નિગ્ગહેસિ.

૪૦૧. એવં વિઞ્ઞાણસ્સ સપ્પચ્ચયભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પન પઞ્ચન્નમ્પિ ખન્ધાનં સપ્પચ્ચયભાવં દસ્સેન્તો, **ભૂતમિદ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ભૂતમિદ**ન્તિ ઇદં ખન્ધપઞ્ચકં જાતં ભૂતં નિબ્બત્તં, તુમ્હેપિ તં ભૂતમિદન્તિ, ભિક્ખવે, પસ્સથાતિ. **તદાહારસમ્ભવ**ન્તિ તં પનેતં ખન્ધપઞ્ચકં આહારસમ્ભવં પચ્ચયસમ્ભવં, સતિ પચ્ચયે ઉપ્પજ્જતિ એવં પસ્સથાતિ પુચ્છતિ. **તદાહારનિરોધા**તિ તસ્સ પચ્ચયસ્સ નિરોધા. **ભૂતમિદં નોસ્સૂ**તિ ભૂતં નુ ખો ઇદં, ન નુ ખો ભૂતન્તિ. **તદાહારસમ્ભવં નોસ્સૂ**તિ તં ભૂતં ખન્ધપઞ્ચકં પચ્ચયસમ્ભવં નુ ખો, ન નુ ખોતિ. **તદાહારનિરોધા**તિ તસ્સ પચ્ચયસ્સ નિરોધા. **નિરોધધમ્મં નોસ્સૂ**તિ તં ધમ્મં નિરોધધમ્મં નુ ખો, ન નુ ખોતિ. **સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો**તિ ઇદં ખન્ધપઞ્ચકં જાતં ભૂતં નિબ્બત્તન્તિ યાથાવસરસલક્ખણતો વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સમ્મા પસ્સન્તસ્સ. **પઞ્ઞાય સુદિટ્ઠ**ન્તિ વુત્તનયેનેવ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સુટ્ઠુ દિટ્ઠં. એવં યે યે તં પુચ્છં સલ્લક્ખેસું, તેસં તેસં પટિઞ્ઞં ગણ્હન્તો પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં સપ્પચ્ચયભાવં દસ્સેતિ.

ઇદાનિ યાય પઞ્ઞાય તેહિ તં સપ્પચ્ચયં સનિરોધં ખન્ધપઞ્ચકં સુદિટ્ઠં, તત્થ નિત્તણ્હભાવં પુચ્છન્તો **ઇમં ચે તુમ્હે**તિઆદિમાહ. તત્થ **દિટ્ઠિ**ન્તિ વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિં . સભાવદસ્સનેન **પરિસુદ્ધં**. પચ્ચયદસ્સનેન **પરિયોદાતં**. **અલ્લીયેથા**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ અલ્લીયિત્વા વિહરેય્યાથ. **કેલાયેથા**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ કીળમાના વિહરેય્યાથ . **ધનાયેથા**તિ ધનં વિય ઇચ્છન્તા ગેધં આપજ્જેય્યાથ. **મમાયેથા**તિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ મમત્તં ઉપ્પાદેય્યાથ. **નિત્થરણત્થાય નો ગહણત્થાયા**તિ યો સો મયા ચતુરોઘનિત્થરણત્થાય કુલ્લૂપમો ધમ્મો દેસિતો, નો નિકન્તિવસેન ગહણત્થાય. અપિ નુ તં તુમ્હે આજાનેય્યાથાતિ. વિપરિયાયેન સુક્કપક્ખો વેદિતબ્બો.

૪૦૨. ઇદાનિ તેસં ખન્ધાનં પચ્ચયં દસ્સેન્તો, **ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, આહારા**તિઆદિમાહ, તમ્પિ વુત્તત્થમેવ. યથા પન એકો ઇમં જાનાસીતિ વુત્તો, ‘‘ન કેવલં ઇમં, માતરમ્પિસ્સ જાનામિ, માતુ માતરમ્પી’’તિ એવં પવેણિવસેન જાનન્તો સુટ્ઠુ જાનાતિ નામ. એવમેવં ભગવા ન કેવલં ખન્ધમત્તમેવ જાનાતિ, ખન્ધાનં પચ્ચયમ્પિ તેસમ્પિ પચ્ચયાનં પચ્ચયન્તિ એવં સબ્બપચ્ચયપરમ્પરં જાનાતિ. સો તં, બુદ્ધબલં દીપેન્તો ઇદાનિ પચ્ચયપરમ્પરં દસ્સેતું, **ઇમે ચ, ભિક્ખવે, ચત્તારો આહારા**તિઆદિમાહ. તં વુત્તત્થમેવ. **ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા...પે॰... દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી**તિ એત્થ પન પટિચ્ચસમુપ્પાદકથા વિત્થારેતબ્બા ભવેય્ય, સા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતાવ.

૪૦૪. **ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતી**તિ ઇમસ્મિં અવિજ્જાદિકે પચ્ચયે સતિ ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં હોતિ. **ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી**તિ ઇમસ્સ અવિજ્જાદિકસ્સ પચ્ચયસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં ઉપ્પજ્જતિ, તેનેવાહ – ‘‘યદિદં અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા...પે॰... સમુદયો હોતી’’તિ. એવં વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિવટ્ટં દસ્સેન્તો, **અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા**તિઆદિમાહ. તત્થ **અવિજ્જાય ત્વેવા**તિ અવિજ્જાય એવ તુ. **અસેસવિરાગનિરોધા**તિ વિરાગસઙ્ખાતેન મગ્ગેન અસેસનિરોધા અનુપ્પાદનિરોધા. **સઙ્ખારનિરોધો**તિ સઙ્ખારાનં અનુપ્પાદનિરોધો હોતિ, એવં નિરુદ્ધાનં પન સઙ્ખારાનં નિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો હોતિ, વિઞ્ઞાણાદીનઞ્ચ નિરોધા નામરૂપાદીનિ નિરુદ્ધાનિયેવ હોન્તીતિ દસ્સેતું **સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો**તિઆદિં વત્વા **એવમેતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી**તિ વુત્તં. તત્થ **કેવલસ્સા**તિ સકલસ્સ, સુદ્ધસ્સ વા, સત્તવિરહિતસ્સાતિ અત્થો. **દુક્ખક્ખન્ધસ્સા**તિ દુક્ખરાસિસ્સ. **નિરોધો હોતી**તિ અનુપ્પાદો હોતિ.

૪૦૬. **ઇમસ્મિં અસતી**તિઆદિ વુત્તપટિપક્ખનયેન વેદિતબ્બં.

૪૦૭. એવં વટ્ટવિવટ્ટં કથેત્વા ઇદાનિ ઇમં દ્વાદસઙ્ગપચ્ચયવટ્ટં સહ વિપસ્સનાય મગ્ગેન જાનન્તસ્સ યા પટિધાવના પહીયતિ, તસ્સા અભાવં પુચ્છન્તો **અપિ નુ તુમ્હે, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **એવં જાનન્તા**તિ એવં સહવિપસ્સનાય મગ્ગેન જાનન્તા. **એવં પસ્સન્તા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **પુબ્બન્તન્તિ** પુરિમકોટ્ઠાસં, અતીતખન્ધધાતુઆયતનાનીતિ અત્થો. **પટિધાવેય્યાથા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન પટિધાવેય્યાથ. સેસં સબ્બાસવસુત્તે વિત્થારિતમેવ.

ઇદાનિ નેસં તત્થ નિચ્ચલભાવં પુચ્છન્તો, **અપિ નુ તુમ્હે, ભિક્ખવે, એવં જાનન્તા એવં પસ્સન્તા એવં વદેય્યાથ, સત્થા નો ગરૂ**તિઆદિમાહ. તત્થ **ગરૂ**તિ ભારિકો અકામા અનુવત્તિતબ્બો . **સમણો**તિ બુદ્ધસમણો. **અઞ્ઞં સત્થારં ઉદ્દિસેય્યાથા**તિ અયં સત્થા અમ્હાકં કિચ્ચં સાધેતું ન સક્કોતીતિ અપિ નુ એવંસઞ્ઞિનો હુત્વા અઞ્ઞં બાહિરકં સત્થારં ઉદ્દિસેય્યાથ. **પુથુસમણબ્રાહ્મણાનન્તિ** એવંસઞ્ઞિનો હુત્વા પુથૂનં તિત્થિયસમણાનં ચેવ બ્રાહ્મણાનઞ્ચ. **વતકોતૂહલમઙ્ગલાની**તિ વતસમાદાનાનિ ચ દિટ્ઠિકુતૂહલાનિ ચ દિટ્ઠસુતમુતમઙ્ગલાનિ ચ. **તાનિ સારતો પચ્ચાગચ્છેય્યાથા**તિ એતાનિ સારન્તિ એવંસઞ્ઞિનો હુત્વા પટિઆગચ્છેય્યાથ. એવં નિસ્સટ્ઠાનિ ચ પુન ગણ્હેય્યાથાતિ અત્થો. **સામં ઞાતન્તિ** સયં ઞાણેન ઞાતં. **સામં દિટ્ઠન્તિ** સયં પઞ્ઞાચક્ખુના દિટ્ઠં. **સામં વિદિતન્તિ** સયં વિભાવિતં પાકટં કતં. **ઉપનીતા ખો મે તુમ્હે**તિ મયા, ભિક્ખવે, તુમ્હે ઇમિના સન્દિટ્ઠિકાદિસભાવેન ધમ્મેન નિબ્બાનં ઉપનીતા, પાપિતાતિ અત્થો. **સન્દિટ્ઠિકો**તિઆદીનમત્થો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વિત્થારિતો. **ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્તન્તિ** એતં વચનમિદં તુમ્હેહિ સામં ઞાતાદિભાવં પટિચ્ચ વુત્તં.

४०८. **તિણ્ણં ખો પન, ભિક્ખવે**તિ કસ્મા આરભિ? નનુ હેટ્ઠા વટ્ટવિવટ્ટવસેન દેસના મત્થકં પાપિતાતિ? આમ પાપિતા. અયં પન પાટિએક્કો અનુસન્ધિ , ''અયઞ્હિ લોકસન્નિવાસો પટિસન્ધિસમ્મૂળ્હો, તસ્સ સમ્મોહટ્ઠાનં વિદ્ધંસેત્વા પાકટં કરિસ્સામી''તિ ઇમં દેસનં આરભિ. અપિચ વટ્ટમૂલં અવિજ્જા, વિવટ્ટમૂલં બુદ્ધુપ્પાદો, ઇતિ વટ્ટમૂલં અવિજ્જં વિવટ્ટમૂલઞ્ચ બુદ્ધુપ્પાદં દસ્સેત્વાપિ, ''પુન એકવારં વટ્ટવિવટ્ટવસેન દેસનં મત્થકં પાપેસ્સામી''તિ ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **સન્નિપાતા**તિ સમોધાનેન પિણ્ડભાવેન. **ગબ્ભસ્સા**તિ ગબ્ભે નિબ્બત્તનકસત્તસ્સ. **અવક્કન્તિ હોતી**તિ નિબ્બત્તિ હોતિ. કત્થચિ હિ **ગબ્ભો**તિ માતુકુચ્છિ વુત્તો. યથાહ –

> ''યમેકરત્તિં પઠમં, ગબ્ભે વસતિ માણવો;
> અબ્ભુટ્ઠિતોવ સો યાતિ, સ ગચ્છં ન નિવત્તતી''તિ. (જા॰ ૧.૧૫.૩૬૩);

કત્થચિ ગબ્ભે નિબ્બત્તનસત્તો. યથાહ – ''યથા ખો, પનાનન્દ, અઞ્ઞા ઇત્થિકા નવ વા દસ વા માસે ગબ્ભં કુચ્છિના પરિહરિત્વા વિજાયન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૦૫). ઇધ સત્તો અધિપ્પેતો, તં સન્ધાય વુત્તં ''ગબ્ભસ્સ અવક્કન્તિ હોતી''તિ.

ઇધાતિ ઇમસ્મિં સત્તલોકે. **માતા ચ ઉતુની હોતી**તિ ઇદં ઉતુસમયં સન્ધાય વુત્તં. માતુગામસ્સ કિર યસ્મિં ઓકાસે દારકો નિબ્બત્તતિ, તત્થ મહતી લોહિતપીળકા સણ્ઠહિત્વા ભિજ્જિત્વા પગ્ઘરતિ, વત્થુ સુદ્ધં હોતિ, સુદ્ધે વત્થુમ્હિ માતાપિતૂસુ એકવારં સન્નિપતિતેસુ યાવ સત્ત દિવસાનિ ખેત્તમેવ હોતિ. તસ્મિં સમયે હત્થગ્ગાહવેણિગ્ગાહાદિના અઙ્ગપરામસનેનપિ દારકો નિબ્બત્તતિયેવ. **ગન્ધબ્બો**તિ તત્રૂપગસત્તો. **પચ્ચુપટ્ઠિતો હોતી**તિ ન માતાપિતૂનં સન્નિપાતં ઓલોકયમાનો સમીપે ઠિતો પચ્ચુપટ્ઠિતો નામ હોતિ. કમ્મયન્તયન્તિતો પન એકો સત્તો તસ્મિં ઓકાસે નિબ્બત્તનકો હોતીતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો. **સંસયેના**તિ ''અરોગો નુ ખો ભવિસ્સામિ અહં વા, પુત્તો વા મે''તિ એવં મહન્તેન જીવિતસંસયેન. **લોહિતઞ્હેતં, ભિક્ખવે**તિ તદા કિર માતુલોહિતં તં ઠાનં સમ્પત્તં પુત્તસિનેહેન પણ્ડરં હોતિ. તસ્મા એવમાહ. **વઙ્કક**ન્તિ ગામદારકાનં કીળનકં ખુદ્દકનઙ્ગલં. **ઘટિકા** વુચ્ચતિ દીઘદણ્ડેન રસ્સદણ્ડકં પહરણકીળા. **મોક્ખચિક**ન્તિ સમ્પરિવત્તકકીળા, આકાસે વા દણ્ડકં ગહેત્વા ભૂમિયં વા સીસં ઠપેત્વા હેટ્ઠુપરિયભાવેન પરિવત્તનકીળનન્તિ વુત્તં હોતિ. **ચિઙ્ગુલકં** વુચ્ચતિ તાલપણ્ણાદીહિ કતં વાતપ્પહારેન પરિબ્ભમનચક્કં . **પત્તાળ્હકં** વુચ્ચતિ પણ્ણનાળિકા, તાય વાલિકાદીનિ મિનન્તા કીળન્તિ. **રથક**ન્તિ ખુદ્દકરથં. **ધનુકમ્પિ** ખુદ્દકધનુમેવ.

૪૦૯. **સારજ્જતી**તિ રાગં ઉપ્પાદેતિ. **બ્યાપજ્જતી**તિ બ્યાપાદં ઉપ્પાદેતિ. **અનુપટ્ઠિતકાયસતી**તિ કાયે સતિ કાયસતિ, તં અનુપટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો. **પરિત્તચેતસો**તિ અકુસલચિત્તો. **યત્થસ્સ તે પાપકા**તિ યસ્સં ફલસમાપત્તિયં એતે નિરુજ્ઝન્તિ, તં ન જાનાતિ નાધિગચ્છતીતિ અત્થો. **અનુરોધવિરોધ**ન્તિ રાગઞ્ચેવ દોસઞ્ચ. **અભિનન્દતી**તિ તણ્હાવસેન અભિનન્દતિ, તણ્હાવસેનેવ અહો સુખન્તિઆદીનિ વદન્તો અભિવદતિ. **અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતી**તિ તણ્હાઅજ્ઝોસાનગહણેન ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા ગણ્હાતિ. સુખં વા અદુક્ખમસુખં વા અભિનન્દતુ, દુક્ખં કથં અભિનન્દતીતિ? ''અહં દુક્ખિતો મમ દુક્ખ''ન્તિ ગણ્હન્તો અભિનન્દતિ નામ. **ઉપ્પજ્જતિ નન્દી**તિ તણ્હા ઉપ્પજ્જતિ. **તદુપાદાન**ન્તિ સાવ તણ્હા ગહણટ્ઠેન ઉપાદાનં નામ. તસ્સ ઉપાદાનપચ્ચયા ભવો...પે॰... સમુદયો હોતીતિ, ઇદઞ્હિ ભગવતા પુન એકવારં દ્વિસન્ધિ તિસઙ્ખેપં પચ્ચયાકારવટ્ટં દસ્સિતં.

૪૧૦-૪. ઇદાનિ વિવટ્ટં દસ્સેતું **ઇધ, ભિક્ખવે, તથાગતો લોકે ઉપ્પજ્જતી**તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પમાણચેતસો**તિ અપ્પમાણં લોકુત્તરં ચેતો અસ્સાતિ અપ્પમાણચેતસો, મગ્ગચિત્તસમઙ્ગીતિ અત્થો. **ઇમં ખો મે તુમ્હે, ભિક્ખવે, સંખિત્તેન તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિં ધારેથા**તિ, ભિક્ખવે, ઇમં સંખિત્તેન દેસિતં મય્હં, તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિદેસનં તુમ્હે નિચ્ચકાલં ધારેય્યાથ મા પમજ્જેય્યાથ. દેસના હિ એત્થ વિમુત્તિપટિલાભહેતુતો **વિમુત્તી**તિ વુત્તા. **મહાતણ્હાજાલતણ્હાસઙ્ઘાટપટિમુક્ક**ન્તિ તણ્હાવ સંસિબ્બિતટ્ઠેન મહાતણ્હાજાલં, સઙ્ઘટિતટ્ઠેન સઙ્ઘાટન્તિ વુચ્ચતિ; ઇતિ ઇમસ્મિં મહાતણ્હાજાલે તણ્હાસઙ્ઘાટે ચ ઇમં સાતિં ભિક્ખું કેવટ્ટપુત્તં પટિમુક્કં ધારેથ. અનુપવિટ્ઠો અન્તોગધોતિ નં ધારેથાતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાતણ્હાસઙ્ખયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. મહાઅસ્સપુરસુત્તવણ્ણના

૪૧૫. એવં મે સુતન્તિ મહાઅસ્સપુરસુત્તં. તત્થ **અઙ્ગેસૂ**તિ અઙ્ગા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન ''અઙ્ગા''તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં અઙ્ગેસુ જનપદે. **અસ્સપુરં નામ અઙ્ગાનં નિગમો**તિ **અસ્સપુર**ન્તિ નગરનામેન લદ્ધવોહારો અઙ્ગાનં જનપદસ્સ એકો નિગમો, તં ગોચરગામં કત્વા વિહરતીતિ અત્થો. **ભગવા એતદવોચા**તિ એતં ''સમણા સમણાતિ વો, ભિક્ખવે, જનો સઞ્જાનાતી''તિઆદિવચનમવોચ.

કસ્મા પન એવં અવોચાતિ. તસ્મિં કિર નિગમે મનુસ્સા સદ્ધા પસન્ના બુદ્ધમામકા ધમ્મમામકા સઙ્ઘમામકા, તદહુપબ્બજિતસામણેરમ્પિ વસ્સસતિકત્થેરસદિસં કત્વા પસંસન્તિ; પુબ્બણ્હસમયં ભિક્ખુસઙ્ઘં પિણ્ડાય પવિસન્તં દિસ્વા બીજનઙ્ગલાદીનિ ગહેત્વા ખેત્તં ગચ્છન્તાપિ, ફરસુઆદીનિ ગહેત્વા અરઞ્ઞં પવિસન્તાપિ તાનિ ઉપકરણાનિ નિક્ખિપિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિસીદનટ્ઠાનં આસનસાલં વા મણ્ડપં વા રુક્ખમૂલં વા સમ્મજ્જિત્વા આસનાનિ પઞ્ઞપેત્વા અરજપાનીયં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં નિસીદાપેત્વા યાગુખજ્જકાદીનિ દત્વા કતભત્તકિચ્ચં ભિક્ખુસઙ્ઘં ઉય્યોજેત્વા તતો તાનિ ઉપકરણાનિ આદાય ખેત્તં વા અરઞ્ઞં વા ગન્ત્વા અત્તનો કમ્માનિ કરોન્તિ, કમ્મન્તટ્ઠાનેપિ નેસં અઞ્ઞા કથા નામ નત્થિ. ચત્તારો મગ્ગટ્ઠા ચત્તારો ફલટ્ઠાતિ અટ્ઠ પુગ્ગલા અરિયસઙ્ઘો નામ; તે ''એવરૂપેન સીલેન, એવરૂપેન આચારેન, એવરૂપાય પટિપત્તિયા સમન્નાગતા લજ્જિનો પેસલા ઉળારગુણા''તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સેવ વણ્ણં કથેન્તિ. કમ્મન્તટ્ઠાનતો આગન્ત્વા ભુત્તસાયમાસા ઘરદ્વારે નિસિન્નાપિ, સયનિઘરં પવિસિત્વા નિસિન્નાપિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સેવ વણ્ણં કથેન્તિ. ભગવા તેસં મનુસ્સાનં નિપચ્ચકારં દિસ્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં પિણ્ડપાતાપચાયને નિયોજેત્વા એતદવોચ.

યે ધમ્મા સમણકરણા ચ બ્રાહ્મણકરણા ચાતિ યે ધમ્મા સમાદાય પરિપૂરિતા સમિતપાપસમણઞ્ચ બાહિતપાપબ્રાહ્મણઞ્ચ કરોન્તીતિ અત્થો. ''તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, સમણસ્સ સમણિયાનિ સમણકરણીયાનિ . કતમાનિ તીણિ? અધિસીલસિક્ખાસમાદાનં, અધિચિત્તસિક્ખાસમાદાનં , અધિપઞ્ઞાસિક્ખાસમાદાન''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૨) એત્થ પન સમણેન કત્તબ્બધમ્મા વુત્તા. તેપિ ચ સમણકરણા હોન્તિયેવ. ઇધ પન હિરોત્તપ્પાદિવસેન દેસના વિત્થારિતા. **એવં નો અયં અમ્હાક**ન્તિ એત્થ **નો**તિ નિપાતમત્તં. એવં અયં અમ્હાકન્તિ અત્થો. **મહપ્ફલા મહાનિસંસા**તિ ઉભયમ્પિ અત્થતો એકમેવ. **અવઞ્ઝા**તિ અમોઘા. **સફલા**તિ અયં તસ્સેવ અત્થો. યસ્સા હિ ફલં નત્થિ, સા વઞ્ઝા નામ હોતિ. **સઉદ્રયા**તિ સવડ્ઢિ, ઇદં સફલતાય વેવચનં. **એવઞ્હિ વો, ભિક્ખવે, સિક્ખિતબ્બ**ન્તિ,

ભિક્ખવે, એવં તુમ્હેહિ સિક્ખિતબ્બં. ઇતિ ભગવા ઇમિના એત્તકેન ઠાનેન હિરોત્તપ્પાદીનં ધમ્માનં વણ્ણં કથેસિ. કસ્મા? વચનપથપચ્છિન્દનત્થં. સચે હિ કોચિ અચિરપબ્બજિતો બાલભિક્ખુ એવં વદેય્ય – ''ભગવા હિરોત્તપ્પાદિધમ્મે સમાદાય વત્તથાતિ વદતિ, કો નુ ખો તેસં સમાદાય વત્તને આનિસંસો''તિ? તસ્સ વચનપથપચ્છિન્દનત્થં. અયઞ્ચ આનિસંસો, ઇમે હિ ધમ્મા સમાદાય પરિપૂરિતા સમિતપાપસમણં નામ બાહિતપાપબ્રાહ્મણં નામ કરોન્તિ, ચતુપચ્ચયલાભં ઉપ્પાદેન્તિ, પચ્ચયદાયકાનં મહપ્ફલતં સમ્પાદેન્તિ, પબ્બજ્જં અવઞ્ઝં સફલં સઉદ્રયં કરોન્તીતિ વણ્ણં અભાસિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન વણ્ણકથા સતિપટ્ઠાને (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૩; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૩) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

૪૧૬. **હિરોત્તપ્પેના**તિ ''યં હિરીયતિ હિરીયિતબ્બેન, ઓત્તપ્પતિ ઓત્તપ્પિતબ્બેના''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૩૧) એવં વિત્થારિતાય હિરિયા ચેવ ઓત્તપ્પેન ચ. અપિચેત્થ અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાના **હિરી**, બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનં **ઓત્તપ્પં**. અત્તાધિપતેય્યા હિરી, લોકાધિપતેય્યં ઓત્તપ્પં. લજ્જાસભાવસણ્ઠિતા હિરી, ભયસભાવસણ્ઠિતં ઓત્તપ્પં, વિત્થારકથા પનેત્થ સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તા. અપિચ ઇમે દ્વે ધમ્મા લોકં પાલનતો **લોકપાલધમ્મા** નામાતિ કથિતા. યથાહ – ''દ્વેમે, ભિક્ખવે, સુક્કા ધમ્મા લોકં પાલેન્તિ. કતમે દ્વે? હિરી ચ ઓત્તપ્પઞ્ચ . ઇમે ખો, ભિક્ખવે, દ્વે સુક્કા ધમ્મા લોકં પાલેન્તિ. ઇમે ચ ખો, ભિક્ખવે, દ્વે સુક્કા ધમ્મા લોકં ન પાલેય્યું, નયિધ પઞ્ઞાયેથ, 'માતા'તિ વા, 'માતુચ્છા'તિ વા, 'માતુલાની'તિ વા, 'આચરિયભરિયા'તિ વા, 'ગરૂનં દારા'તિ વા, સમ્ભેદં લોકો અગમિસ્સ, યથા અજેળકા કુક્કુટસૂકરા સોણસિઙ્ગાલા''તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૯). ઇમેયેવ જાતકે ''દેવધમ્મા''તિ કથિતા. યથાહ –

> ''હિરિઓત્તપ્પસમ્પન્ના , સુક્કધમ્મસમાહિતા;
> સન્તો સપ્પુરિસા લોકે, દેવધમ્માતિ વુચ્ચરે''તિ. (જા॰ ૧.૧.૬);

મહાચુન્દત્થેરસ્સ પન કિલેસસલ્લેખનપટિપદાતિ કત્વા દસ્સિતા. યથાહ – ''પરે અહિરિકા ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ હિરિમના ભવિસ્સામાતિ સલ્લેખો કરણીયો. પરે અનોત્તાપી ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ ઓત્તાપી ભવિસ્સામાતિ સલ્લેખો કરણીયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩). ઇમેવ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ ઓવાદૂપસમ્પદાતિ કત્વા દસ્સિતા. વુત્તઞ્હેતં – ''તસ્મા તિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં, તિબ્બં મે હિરોત્તપ્પં પચ્ચુપટ્ઠિતં ભવિસ્સતિ થેરેસુ નવેસુ મજ્ઝિમેસૂતિ. એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪). ઇધ પનેતે **સમણધમ્મા નામા**તિ દસ્સિતા.

યસ્મા પન એત્તાવતા સામઞ્ઞત્થો મત્થકં પત્તો નામ હોતિ, તસ્મા અપરેપિ સમણકરણધમ્મે દસ્સેતું **સિયા ખો પન, ભિક્ખવે, તુમ્હાક**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સામઞ્ઞત્થો**તિ સંયુત્તકે તાવ, ''કતમઞ્ચ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞં? અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ...પે॰... સમ્માસમાધિ, ઇદં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞં. કતમો ચ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞત્થો? યો, ભિક્ખવે, રાગક્ખયો દોસક્ખયો મોહક્ખયો, અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, સામઞ્ઞત્થો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬) મગ્ગો ''સામઞ્ઞ''ન્તિ, ફલનિબ્બાનાનિ ''સામઞ્ઞત્થો''તિ વુત્તાનિ. ઇમસ્મિં પન ઠાને મગ્ગમ્પિ ફલમ્પિ એકતો કત્વા સામઞ્ઞત્થો કથિતોતિ વેદિતબ્બો. **આરોચયામી**તિ કથેમિ. **પટિવેદયામી**તિ જાનાપેમિ.

૪૧૭. **પરિસુદ્ધો નો કાયસમાચારો**તિ એત્થ કાયસમાચારો પરિસુદ્ધો અપરિસુદ્ધોતિ દુવિધો. યો હિ ભિક્ખુ પાણં હનતિ અદિન્નં આદિયતિ, કામેસુ મિચ્છા ચરતિ, તસ્સ કાયસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ, અયં પન કમ્મપથવસેનેવ વારિતો. યો પન પાણિના વા લેડ્ડુના વા દણ્ડેન વા સત્થેન વા પરં પોથેતિ વિહેઠેતિ, તસ્સ કાયસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ, અયમ્પિ સિક્ખાપદબદ્ધેનેવ પટિક્ખિત્તો. ઇમસ્મિં સુત્તે ઉભયમ્પેતં અકથેત્વા પરમસલ્લેખો નામ કથિતો. યો હિ ભિક્ખુ પાનીયઘટે વા પાનીયં પિવન્તાનં, પત્તે વા ભત્તં ભુઞ્જન્તાનં કાકાનં નિવારણવસેન હત્થં વા દણ્ડં વા લેડ્ડું વા ઉગ્ગિરતિ, તસ્સ કાયસમાચારો અપરિસુદ્ધો. વિપરીતો પરિસુદ્ધો નામ. **ઉત્તાનો**તિ ઉગ્ગતો પાકટો. **વિવટો**તિ અનાવટો અસઞ્છન્નો. ઉભયેનાપિ પરિસુદ્ધતંયેવ દીપેતિ. **ન ચ છિદ્દવા**તિ સદા એકસદિસો અન્તરન્તરે છિદ્દરહિતો. **સંવુતો**તિ કિલેસાનં દ્વાર પિદહનેન પિદહિતો, ન વજ્જપટિચ્છાદનત્થાય.

૪૧૮. **વચીસમાચારે**પિ યો ભિક્ખુ મુસા વદતિ, પિસુણં કથેતિ, ફરુસં ભાસતિ, સમ્ફં પલપતિ, તસ્સ વચીસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ. અયં પન કમ્મપથવસેન વારિતો. યો પન ગહપતિકાતિ વા દાસાતિ વા પેસ્સાતિ વા આદીહિ ખુંસેન્તો વદતિ, તસ્સ વચીસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ. અયં પન સિક્ખાપદબદ્ધેનેવ પટિક્ખિત્તો. ઇમસ્મિં સુત્તે ઉભયમ્પેતં અકથેત્વા પરમસલ્લેખો નામ કથિતો. યો હિ ભિક્ખુ દહરેન વા સામણેરેન વા, ''કચ્ચિ, ભન્તે, અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયં પસ્સથા''તિ વુત્તે, સમ્બહુલા, આવુસો, ભિક્ખુભિક્ખુનિયો એકસ્મિં પદેસે વિચદિંસુ, ઉપજ્ઝાયો તે વિક્કાયિકસાકભણ્ડિકં ઉક્ખિપિત્વા ગતો ભવિસ્સતી''તિઆદિના નયેન હસાધિપ્પાયોપિ એવરૂપં કથં કથેતિ, તસ્સ વચીસમાચારો અપરિસુદ્ધો. વિપરીતો પરિસુદ્ધો નામ.

૪૧૯. **મનોસમાચારે** યો ભિક્ખુ અભિજ્ઝાલુ બ્યાપન્નચિત્તો મિચ્છાદિટ્ઠિકો હોતિ, તસ્સ મનોસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ. અયં પન કમ્મપથવસેનેવ વારિતો. યો પન ઉપનિક્ખિત્તં જાતરૂપરજતં સાદિયતિ, તસ્સ મનોસમાચારો અપરિસુદ્ધો નામ. અયમ્પિ સિક્ખાપદબદ્ધેનેવ પટિક્ખિત્તો. ઇમસ્મિં સુત્તે ઉભયમ્પેતં અકથેત્વા પરમસલ્લેખો નામ કથિતો. યો પન ભિક્ખુ કામવિતક્કં વા બ્યાપાદવિતક્કં વા વિહિંસાવિતક્કં વા વિતક્કેતિ, તસ્સ મનોસમાચારો અપરિસુદ્ધો. વિપરીતો પરિસુદ્ધો નામ.

૪૨૦. આજીવસ્મિં યો ભિક્ખુ આજીવહેતુ વેજ્જકમ્મં પહિણગમનં ગણ્ડફાલનં કરોતિ, અરુમક્ખનં દેતિ, તેલં પચતીતિ એકવીસતિઅનેસનાવસેન જીવિકં કપ્પેતિ. યો વા પન વિઞ્ઞાપેત્વા ભુઞ્જતિ, તસ્સ આજીવો અપરિસુદ્ધો નામ. અયં પન સિક્ખાપદબદ્ધેનેવ પટિક્ખિત્તો. ઇમસ્મિં સુત્તે ઉભયમ્પેતં અકથેત્વા પરમસલ્લેખો નામ કથિતો. યો હિ ભિક્ખુ સપ્પિનવનીતતેલમધુફાણિતાદીનિ લભિત્વા, ''સ્વે વા પુનદિવસે વા ભવિસ્સતી''તિ સન્નિધિકારકં પરિભુઞ્જતિ, યો વા પન નિમ્બઙ્કુરાદીનિ દિસ્વા સામણેરે વદતિ – ''અંકુરે ખાદથા''તિ, સામણેરા થેરો ખાદિતુકામોતિ કપ્પિયં કત્વા દેન્તિ, દહરે પન સામણેરે વા પાનીયં પિવથ, આવુસોતિ વદતિ, તે થેરો પાનીયં પિવિતુકામોતિ પાનીયસઙ્ખં ધોવિત્વા દેન્તિ, તમ્પિ પરિભુઞ્જન્તસ્સ આજીવો અપરિસુદ્ધો નામ હોતિ. વિપરીતો પરિસુદ્ધો નામ.

૪૨૨. **મત્તઞ્ઞૂ**તિ પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગેસુ મત્તઞ્ઞૂ, યુત્તઞ્ઞૂ, પમાણઞ્ઞૂ.

૪૨૩. **જાગરિયમનુયુત્તા**તિ રત્તિન્દિવં છ કોટ્ઠાસે કત્વા એકસ્મિં કોટ્ઠાસે નિદ્દાય ઓકાસં દત્વા પઞ્ચ કોટ્ઠાસે જાગરિયમ્હિ યુત્તા પયુત્તા. **સીહસેય્યન્તિ** એત્થ કામભોગિસેય્યા, પેતસેય્યા, સીહસેય્યા, તથાગતસેય્યાતિ ચતસ્સો

સેય્યા. તત્થ ‘‘યેભુય્યેન, ભિક્ખવે, કામભોગી સત્તા વામેન પસ્સેન સેન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં **કામભોગિસેય્યા**, તેસુ હિ યેભુય્યેન દક્ખિણપસ્સેન સયાનો નામ નત્થિ.

‘‘યેભુય્યેન, ભિક્ખવે, પેતા ઉત્તાના સેન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં **પેતસેય્યા**, પેતા હિ અપ્પમંસલોહિતત્તા અટ્ઠિસઙ્ઘાતજટિતા એકેન પસ્સેન સયિતું ન સક્કોન્તિ, ઉત્તાનાવ સેન્તિ.

‘‘યેભુય્યેન , ભિક્ખવે, સીહો મિગરાજા નઙ્ગુટ્ઠં અન્તરસત્થિમ્હિ અનુપક્ખિપિત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન સેતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં **સીહસેય્યા**. તેજુસ્સદત્તા હિ સીહો મિગરાજા દ્વે પુરિમપાદે એકસ્મિં ઠાને પચ્છિમપાદે એકસ્મિં ઠપેત્વા નઙ્ગુટ્ઠં અન્તરસત્થિમ્હિ પક્ખિપિત્વા પુરિમપાદપચ્છિમપાદનઙ્ગુટ્ઠાનં ઠિતોકાસં સલ્લક્ખેત્વા દ્વિન્નં પુરિમપાદાનં મત્થકે સીસં ઠપેત્વા સયતિ . દિવસમ્પિ સયિત્વા પબુજ્ઝમાનો ન ઉત્રાસન્તો પબુજ્ઝતિ. સીસં પન ઉક્ખિપિત્વા પુરિમપાદાનં ઠિતોકાસં સલ્લક્ખેતિ. સચે કિઞ્ચિ ઠાનં વિજહિત્વા ઠિતં હોતિ, ‘‘નયિદં તુય્હં જાતિયા, ન સૂરભાવસ્સ ચ અનુરૂપ’’ન્તિ અનત્તમનો હુત્વા તત્થેવ સયતિ, ન ગોચરાય પક્કમતિ. અવિજહિત્વા ઠિતે પન ‘‘તુય્હં જાતિયા સૂરભાવસ્સ ચ અનુરૂપમિદ’’ન્તિ હટ્ઠતુટ્ઠો ઉટ્ઠાય સીહવિજમ્ભિતં વિજમ્ભિત્વા કેસરભારં વિધુનિત્વા તિક્ખત્તું સીહનાદં નદિત્વા ગોચરાય પક્કમતિ. ચતુત્થજ્ઝાનસેય્યા પન **તથાગતસેય્યા**તિ વુચ્ચતિ. તાસુ ઇધ સીહસેય્યા આગતા. અયઞ્હિ તેજુસ્સદઇરિયાપથત્તા ઉત્તમસેય્યા નામ. **પાદે પાદ**ન્તિ દક્ખિણપાદે વામપાદં. **અચ્ચાધાયા**તિ અતિઆધાય ઈસકં અતિક્કમ્મ ઠપેત્વા, ગોપ્ફકેન હિ ગોપ્ફકે, જાણુના વા જાણુમ્હિ સઙ્ઘટ્ટિયમાને અભિણ્હં વેદના ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તં એકગ્ગં ન હોતિ, સેય્યા અફાસુકા હોતિ. યથા પન ન સઙ્ઘટ્ટેતિ, એવં અતિક્કમ્મ ઠપિતે વેદના નુપ્પજ્જતિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, સેય્યા ફાસુકા હોતિ, તસ્મા એવમાહ.

૪૨૫. **અભિજ્ઝં લોકે**તિઆદિ ચૂળહત્થિપદે વિત્થારિતં.

૪૨૬. યા પનાયં **સેય્યથાપિ**, **ભિક્ખવે**તિ ઉપમા વુત્તા. તત્થ **ઇણં આદાયા**તિ વડ્ઢિયા ધનં ગહેત્વા. **બ્યન્તી કરેય્યા**તિ વિગતન્તાનિ કરેય્ય. યથા તેસં કાકણિકમત્તોપિ પરિયન્તો નામ નાવસિસ્સતિ, એવં કરેય્ય, સબ્બસો પટિનિય્યાતેય્યાતિ અત્થો. **તતોનિદાન**ન્તિ આણણ્યનિદાનં. સો હિ અણણોમ્હીતિ આવજ્જન્તો બલવપામોજ્જં લભતિ, બલવસોમનસ્સમધિગચ્છતિ. તેન વુત્તં – ‘‘લભેથ પામોજ્જં, અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સ’’ન્તિ.

વિસભાગવેદનુપ્પત્તિયા કકચેનેવ ચતુઇરિયાપથં છિન્દન્તો આબાધતીતિ આબાધો, સ્વાસ્સ અત્થીતિ **આબાધિકો**. તંસમુટ્ઠાનેન દુક્ખેન **દુક્ખિતો**. **અધિમત્તગિલાનો**તિ બાળ્હગિલાનો. **નચ્છાદેય્યા**તિ અધિમત્તબ્યાધિપરેતતાય ન રુચ્ચેય્ય. **બલમત્તા**તિ બલમેવ, બલઞ્ચસ્સ કાયે ન ભવેય્યાતિ અત્થો. **તતોનિદાન**ન્તિ આરોગ્યનિદાનં, તસ્સ હિ અરોગોમ્હીતિ આવજ્જયતો તદુભયં હોતિ. તેન વુત્તં – ‘‘લભેથ પામોજ્જં, અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સ’’ન્તિ. **ન ચસ્સ કિઞ્ચિ ભોગાનં વયો**તિ કાકણિકમત્તમ્પિ ભોગાનં વયો ન ભવેય્ય. **તતોનિદાન**ન્તિ બન્ધનામોક્ખનિદાનં, સેસં વુત્તનયેનેવ સબ્બપદેસુ યોજેતબ્બં. **અનત્તાધીનો**તિ ન અત્તનિ અધીનો, અત્તનો રુચિયા કિઞ્ચિ કાતું ન લભતિ. **પરાધીનો**તિ પરેસુ અધીનો, પરસ્સેવ રુચિયા પવત્તતિ. **ન યેન કામં ગમો**તિ યેન દિસાભાગેનસ્સ કામો હોતિ. ઇચ્છા ઉપ્પજ્જતિ ગમનાય, તેન ગન્તું ન લભતિ. **દાસબ્યા**તિ દાસભાવા. **ભુજિસ્સો**તિ અત્તનો સન્તકો . **તતોનિદાન**ન્તિ ભુજિસ્સનિદાનં. **કન્તારદ્ધાનમગ્ગ**ન્તિ કન્તારં અદ્ધાનમગ્ગં, નિરુદકં દીઘમગ્ગન્તિ અત્થો. **તતોનિદાન**ન્તિ ખેમન્તભૂમિનિદાનં.

ઇમે પઞ્ચ નીવરણે અપ્પહીનેતિ એત્થ ભગવા અપ્પહીનં કામચ્છન્દનીવરણં ઇણસદિસં, સેસાનિ રોગાદિસદિસાનિ કત્વા દસ્સેતિ. તત્રાયં સદિસતા – યો હિ પરેસં ઇણં ગહેત્વા વિનાસેતિ. સો તેહિ ઇણં દેહીતિ વુચ્ચમાનોપિ ફરુસં વુચ્ચમાનોપિ બજ્ઝમાનોપિ પહરિયમાનોપિ કિઞ્ચિ પટિબાહિતું ન સક્કોતિ, સબ્બં તિતિક્ખતિ, તિતિક્ખકારણઞ્હિસ્સ તં ઇણં હોતિ. એવમેવં યો યમ્હિ કામચ્છન્દેન રજ્જતિ, તણ્હાગણેન તં વત્થું ગણ્હાતિ, સો તેન ફરુસં વુચ્ચમાનોપિ બજ્ઝમાનોપિ પહરિયમાનોપિ સબ્બં તિતિક્ખતિ. તિતિક્ખકારણઞ્હિસ્સ સો કામચ્છન્દો હોતિ ઘરસામિકેહિ વધીયમાનાનં ઇત્થીનં વિયાતિ. એવં ઇણં વિય **કામચ્છન્દો** દટ્ઠબ્બો.

યથા પન પિત્તરોગાતુરો મધુસક્કરાદીસુપિ દિન્નેસુ પિત્તરોગાતુરતાય તેસં રસં ન વિન્દતિ, તિત્તકં તિત્તકન્તિ ઉગ્ગિરતિયેવ. એવમેવં બ્યાપન્નચિત્તો હિતકામેહિ આચરિયુપજ્ઝાયેહિ અપ્પમત્તકમ્પિ ઓવદીયમાનો ઓવાદં ન ગણ્હાતિ, ''અતિ વિય મે તુમ્હે ઉપદ્દવેથા''તિઆદીનિ વત્વા વિબ્ભમતિ. પિત્તરોગાતુરતાય સો પુરિસો મધુસક્કરાદિરસં વિય, કોધાતુરતાય ઝાનસુખાદિભેદં સાસનરસં ન વિન્દતીતિ. એવં રોગો વિય **બ્યાપાદો** દટ્ઠબ્બો.

યથા પન નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારે બદ્ધો પુરિસો નક્ખત્તસ્સ નેવ આદિં, ન મજ્ઝં, ન પરિયોસાનં પસ્સતિ. સો દુતિયદિવસે મુત્તો, ''અહો હિય્યો નક્ખત્તં મનાપં, અહો નચ્ચં, અહો ગીત''ન્તિઆદીનિ સુત્વાપિ પટિવચનં ન દેતિ. કિં કારણા? નક્ખત્તસ્સ અનનુભૂતત્તા. એવમેવં થિનમિદ્ધાભિભૂતો ભિક્ખુ વિચિત્તનયેપિ ધમ્મસ્સવને પવત્તમાને નેવ તસ્સ આદિં, ન મજ્ઝં, ન પરિયોસાનં જાનાતિ. સો ઉટ્ઠિતે ધમ્મસ્સવને, ''અહો ધમ્મસ્સવનં, અહો કારણં, અહો ઉપમા''તિ ધમ્મસ્સવનસ્સ વણ્ણં ભણમાનાનં સુત્વાપિ પટિવચનં ન દેતિ. કિં કારણા? થિનમિદ્ધવસેન ધમ્મકથાય અનનુભૂતત્તાતિ. એવં બન્ધનાગારં વિય **થિનમિદ્ધં** દટ્ઠબ્બં.

યથા પન નક્ખત્તં કીળન્તોપિ દાસો, ''ઇદં નામ અચ્ચાયિકં કરણીયં અત્થિ, સીઘં, તત્થ ગચ્છ, નો ચે ગચ્છસિ, હત્થપાદં વા તે છિન્દામિ કણ્ણનાસં વા''તિ વુત્તો સીઘં ગચ્છતિયેવ, નક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવિતું ન લભતિ. કસ્મા? પરાધીનતાય. એવમેવં વિનયે અપ્પકતઞ્ઞુના વિવેકત્થાય અરઞ્ઞં પવિટ્ઠેનાપિ કિસ્મિઞ્ચિદેવ અન્તમસો કપ્પિયમંસેપિ અકપ્પિયમંસસઞ્ઞાય ઉપ્પન્નાય વિવેકં પહાય સીલવિસોધનત્થં વિનયધરસ્સ સન્તિકે ગન્તબ્બં હોતિ. વિવેકસુખં અનુભવિતું ન લભતિ. કસ્મા? ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાભિભૂતતાયાતિ, એવં દાસબ્યં વિય **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં** દટ્ઠબ્બં.

યથા પન કન્તારદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો પુરિસો ચોરેહિ મનુસ્સાનં વિલુત્તોકાસં પહતોકાસઞ્ચ દિસ્વા દણ્ડકસદ્દેનપિ સકુણસદ્દેનપિ ચોરા આગતાતિ ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતો હોતિ, ગચ્છતિપિ, તિટ્ઠતિપિ, નિવત્તતિપિ, ગતદ્ધાનતો આગતદ્ધાનમેવ બહુતરં હોતિ. સો કિચ્છેન કસિરેન ખેમન્તભૂમિં પાપુણાતિ વા, ન વા પાપુણાતિ. એવમેવં યસ્સ અટ્ઠસુ ઠાનેસુ વિચિકિચ્છા ઉપ્પન્ના હોતિ. સો ''બુદ્ધો નુ ખો, ન નુ ખો બુદ્ધો''તિઆદિના નયેન વિચિકિચ્છન્તો અધિમુચ્ચિત્વા સદ્ધાય ગણ્હિતું ન સક્કોતિ. અસક્કોન્તો મગ્ગં વા ફલં વા ન પાપુણાતીતિ યથા કન્તારદ્ધાનમગ્ગે ''ચોરા અત્થિ નત્થી''તિ પુનપ્પુનં આસપ્પનપરિસપ્પનં અપરિયોગાહનં છમ્ભિતત્ત ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદેન્તો ખેમન્તપત્તિયા અન્તરાયં કરોતિ, એવં **વિચિકિચ્છા**પિ ''બુદ્ધો નુ ખો ન બુદ્ધો''તિઆદિના નયેન પુનપ્પુનં આસપ્પનપરિસપ્પનં અપરિયોગાહનં છમ્ભિતત્તં ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદયમાના અરિયભૂમિપ્પત્તિયા અન્તરાયં કરોતીતિ કન્તારદ્ધાનમગ્ગો વિય દટ્ઠબ્બા.

ઇદાનિ **સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, આણણ્યન્તિ** એત્થ ભગવા પહીનકામચ્છન્દનીવરણં આણણ્યસદિસં, સેસાનિ આરોગ્યાદિસદિસાનિ કત્વા દસ્સેતિ. તત્રાયં સદિસતા – યથા હિ પુરિસો ઇણં આદાય કમ્મન્તે પયોજેત્વા સમિદ્ધકમ્મન્તો, ''ઇદં ઇણં નામ પલિબોધમૂલ''ન્તિ ચિન્તેત્વા સવડ્ઢિકં ઇણં નિય્યાતેત્વા પણ્ણં ફાલાપેય્ય. અથસ્સ તતો પટ્ઠાય નેવ કોચિ દૂતં પેસેતિ, ન પણ્ણં, સો ઇણસામિકે દિસ્વાપિ સચે ઇચ્છતિ, આસના ઉટ્ઠહતિ, નો ચે, ન ઉટ્ઠહતિ. કસ્મા? તેહિ સદ્ધિં નિલ્લેપતાય અલગ્ગતાય. એવમેવ ભિક્ખુ, ''અયં કામચ્છન્દો નામ પલિબોધમૂલ''ન્તિ સતિપટ્ઠાને વુત્તનયેનેવ છ ધમ્મે ભાવેત્વા કામચ્છન્દનીવરણં પજહતિ. તસ્સેવં પહીનકામચ્છન્દસ્સ યથા ઇણમુત્તસ્સ પુરિસસ્સ ઇણસામિકે દિસ્વા નેવ ભયં ન છમ્ભિતત્તં હોતિ. એવમેવ પરવત્થુમ્હિ નેવ સઙ્ગો ન બન્ધો હોતિ. દિબ્બાનિપિ રૂપાનિ પસ્સતો કિલેસો ન સમુદાચરતિ. તસ્મા ભગવા આણણ્યમિવ કામચ્છન્દપ્પહાનમાહ.

યથા પન સો પિત્તરોગાતુરો પુરિસો ભેસજ્જકિરિયાય તં રોગં વૂપસમેત્વા તતો પટ્ઠાય મધુસક્કરાદીનં રસં વિન્દતિ. એવમેવં ભિક્ખુ, ''અયં બ્યાપાદો નામ અનત્થકારકો''તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા બ્યાપાદનીવરણં પજહતિ. સો એવં પહીનબ્યાપાદો યથા પિત્તરોગવિમુત્તો પુરિસો મધુસક્કરાદીનિ મધુરાનિ સમ્પિયાયમાનો પટિસેવતિ. એવમેવં આચારપણ્ણત્તિઆદીનિ સિક્ખાપિયમાનો સિરસા સમ્પટિચ્છિત્વા સમ્પિયાયમાનો સિક્ખતિ. તસ્મા ભગવા આરોગ્યમિવ બ્યાપાદપ્પહાનમાહ.

યથા સો નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારં પવેસિતો પુરિસો અપરસ્મિં નક્ખત્તદિવસે, ''પુબ્બેપિ અહં પમાદદોસેન બદ્ધો તં નક્ખત્તં નાનુભવામિ, ઇદાનિ અપ્પમત્તો ભવિસ્સામી''તિ યથાસ્સ પચ્ચત્થિકા ઓકાસં ન લભન્તિ. એવં અપ્પમત્તો હુત્વા નક્ખત્તં અનુભવિત્વા – ''અહો નક્ખત્તં અહો નક્ખત્ત''ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેસિ. એવમેવ ભિક્ખુ, ''ઇદં થિનમિદ્ધં નામ મહાઅનત્થકર''ન્તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા થિનમિદ્ધનીવરણં પજહતિ. સો એવં પહીનથિનમિદ્ધો યથા બન્ધના મુત્તો પુરિસો સત્તાહમ્પિ નક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવતિ. એવમેવં ભિક્ખુ ધમ્મનક્ખત્તસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અનુભવન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણાતિ. તસ્મા ભગવા બન્ધના મોક્ખમિવ થિનમિદ્ધપ્પહાનમાહ.

યથા પન દાસો કઞ્ચિદેવ મિત્તં ઉપનિસ્સાય સામિકાનં ધનં દત્વા અત્તાનં ભુજિસ્સં કત્વા તતો પટ્ઠાય યં ઇચ્છતિ, તં કરેય્ય. એવમેવ ભિક્ખુ, ''ઇદં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં નામ મહાઅનત્થકર''ન્તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પજહતિ. સો એવં પહીનુદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચો યથા ભુજિસ્સો પુરિસો યં ઇચ્છતિ, તં કરોતિ. ન તં કોચિ બલક્કારેન તતો નિવત્તેતિ. એવમેવં ભિક્ખુ યથાસુખં નેક્ખમ્મપટિપદં પટિપજ્જતિ, ન નં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં બલક્કારેન તતો નિવત્તેતિ. તસ્મા ભગવા ભુજિસ્સં વિય ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચપ્પહાનમાહ.

યથા બલવા પુરિસો હત્થસારં ગહેત્વા સજ્જાવુધો સપરિવારો કન્તારં પટિપજ્જેય્ય. તં ચોરા દૂરતોવ દિસ્વા પલાયેય્યું. સો સોત્થિના તં કન્તારં નિત્થરિત્વા ખેમન્તં પત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો અસ્સ. એવમેવં ભિક્ખુ, ''અયં વિચિકિચ્છા નામ અનત્થકારિકા''તિ છ ધમ્મે ભાવેત્વા વિચિકિચ્છં પજહતિ. સો એવં પહીનવિચિકિચ્છો યથા બલવા સજ્જાવુધો સપરિવારો પુરિસો નિબ્ભયો ચોરે તિણં વિય અગણેત્વા સોત્થિના નિક્ખમિત્વા ખેમન્તભૂમિં પાપુણાતિ. એવમેવં દુચ્ચરિતકન્તારં નિત્થરિત્વા પરમખેમન્તભૂમિં અમતં નિબ્બાનં પાપુણાતિ. તસ્મા ભગવા ખેમન્તભૂમિં વિય વિચિકિચ્છાપહાનમાહ.

૪૨૭. **ઇમમેવ કાયન્તિ** ઇમં કરજકાયં. **અભિસન્દેતીતિ** તેમેતિ સ્નેહેતિ, સબ્બત્થ પવત્તપીતિસુખં કરોતિ. **પરિસન્દેતીતિ** સમન્તતો સન્દેતિ. **પરિપૂરેતીતિ** વાયુના ભસ્તં વિય પૂરેતિ. **પરિપ્ફરતીતિ** સમન્તતો ફુસતિ . **સબ્બાવતો કાયસ્સાતિ** અસ્સ ભિક્ખુનો સબ્બકોટ્ઠાસવતો કાયસ્સ. કિઞ્ચિ ઉપાદિન્નકસન્તતિપવત્તિટ્ઠાને છવિમંસલોહિતાનુગતં અણુમત્તમ્પિ ઠાનં પઠમજ્ઝાનસુખેન અફુટ્ઠં નામ ન હોતિ. **દક્ખોતિ** છેકો પટિબલો ન્હાનીયચુણ્ણાનિ કાતુઞ્ચેવ યોજેતુઞ્ચ સન્નેતુઞ્ચ. **કંસથાલેતિ** યેન કેનચિ લોહેન કતભાજને. મત્તિકભાજનં પન થિરં ન હોતિ, સન્નેન્તસ્સ ભિજ્જતિ, તસ્મા તં ન દસ્સેતિ. **પરિપ્ફોસકં પરિપ્ફોસકન્તિ** સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા. **સન્નેય્યાતિ** વામહત્થેન કંસથાલં ગહેત્વા દક્ખિણેન હત્થેન પમાણયુત્તં ઉદકં સિઞ્ચિત્વા સિઞ્ચિત્વા પરિમદ્દન્તો પિણ્ડં કરેય્ય. **સ્નેહાનુગતાતિ** ઉદકસિનેહેન અનુગતા. **સ્નેહપરેતાતિ** ઉદકસિનેહેન પરિગતા. **સન્તરબાહિરાતિ** સદ્ધિં અન્તોપદેસેન ચેવ બહિપદેસેન ચ, સબ્બત્થકમેવ ઉદકસિનેહેન ફુટાતિ અત્થો. **ન ચ પગ્ઘરિણીતિ** ન બિન્દુ બિન્દુ ઉદકં પગ્ઘરતિ, સક્કા હોતિ હત્થેનપિ દ્વીહિપિ તીહિપિ અઙ્ગુલીહિ ગહેતું ઓવટ્ટિકમ્પિ કાતુન્તિ અત્થો.

૪૨૮. દુતિયજ્ઝાનસુખઉપમાયં **ઉબ્ભિતોદકોતિ** ઉબ્ભિન્નઉદકો, ન હેટ્ઠા ઉબ્ભિજ્જિત્વા ઉગ્ગચ્છનઉદકો, અન્તોયેવ પન ઉબ્ભિજ્જનઉદકોતિ અત્થો. **આયમુખન્તિ** આગમનમગ્ગો. **દેવોતિ** મેઘો. **કાલેનકાલન્તિ** કાલે કાલે, અન્વદ્ધમાસં વા અનુદસાહં વાતિ અત્થો. **ધારન્તિ** વુટ્ઠિં. **નાનુપ્પવેચ્છેય્યાતિ** ન પવેસેય્ય, ન વસ્સેય્યાતિ અત્થો. **સીતા વારિધારા ઉબ્ભિજ્જિત્વાતિ** સીતં વારિ તં ઉદકરહદં પૂરયમાનં ઉબ્ભિજ્જિત્વા. હેટ્ઠા ઉગ્ગચ્છનઉદકઞ્હિ ઉગ્ગન્ત્વા ઉગ્ગન્ત્વા ભિજ્જન્તં ઉદકં ખોભેતિ. ચતૂહિ દિસાહિ પવિસનઉદકં પુરાણપણ્ણતિણકટ્ઠદણ્ડકાદીહિ ઉદકં ખોભેતિ. વુટ્ઠિઉદકં ધારાનિપાતપુપ્ફુળકેહિ ઉદકં ખોભેતિ. સન્નિસિન્નમેવ પન હુત્વા ઇદ્ધિનિમ્મિતમિવ ઉપ્પજ્જમાનં ઉદકં ઇમં પદેસં ફરતિ, ઇમં પદેસં ન ફરતીતિ નત્થિ. તેન અફુટોકાસો નામ ન હોતીતિ. તત્થ રહદો વિય કરજકાયો, ઉદકં વિય દુતિયજ્ઝાનસુખં. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૨૯. તતિયજ્ઝાનસુખઉપમાયં ઉપ્પલાનિ એત્થ સન્તીતિ **ઉપ્પલિની**. સેસપદદ્વયેસુપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ સેતરત્તનીલેસુ યંકિઞ્ચિ ઉપ્પલં ઉપ્પલમેવ, ઊનકસતપત્તં પુણ્ડરીકં, સતપત્તં પદુમં. પત્તનિયમં વા વિનાપિ સેતં પદુમં, રત્તં પુણ્ડરીકન્તિ અયમેત્થ વિનિચ્છયો. **ઉદકાનુગ્ગતાનીતિ** ઉદકતો ન ઉગ્ગતાનિ. **અન્તોનિમુગ્ગપોસીનીતિ** ઉદકતલસ્સ અન્તો નિમુગ્ગાનિયેવ હુત્વા પોસીનિ, વડ્ઢીનીતિ અત્થો. સેસં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૪૩૦. ચતુત્થજ્ઝાનસુખઉપમાયં **પરિસુદ્ધેન ચેતસા પરિયોદાતેનાતિ** એત્થ નિરુપક્કિલેસટ્ઠેન પરિસુદ્ધં. પભસ્સરટ્ઠેન પરિયોદાતં વેદિતબ્બં. **ઓદાતેન વત્થેનાતિ** ઇદં ઉતુફરણત્થં વુત્તં. કિલિટ્ઠવત્થેન હિ ઉતુફરણં ન હોતિ, તઙ્ખણધોતપરિસુદ્ધેન ઉતુફરણં બલવં હોતિ. ઇમિસ્સા હિ ઉપમાય વત્થં વિય કરજકાયો. ઉતુફરણં વિય ચતુત્થજ્ઝાનસુખં. તસ્મા યથા સુન્હાતસ્સ પુરિસસ્સ પરિસુદ્ધં વત્થં સસીસં પારુપિત્વા નિસિન્નસ્સ સરીરતો ઉતુ સબ્બમેવ વત્થં ફરતિ, ન કોચિ વત્થસ્સ અફુટોકાસો હોતિ. એવં ચતુત્થજ્ઝાનસુખેન ભિક્ખુનો કરજકાયસ્સ ન કોચિ ઓકાસો અફુટો હોતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તમેવ વા વત્થં વિય, તંસમુટ્ઠાનરૂપં ઉતુફરણં વિય. યથા હિ કત્થચિ ઓદાતવત્થે કાયં અપ્ફુસન્તેપિ તંસમુટ્ઠાનેન ઉતુના સબ્બત્થકમેવ કાયો ફુટ્ઠો હોતિ. એવં ચતુત્થજ્ઝાનસમુટ્ઠિતેન સુખુમરૂપેન સબ્બત્થકમેવ ભિક્ખુનો કરજકાયો ફુટો હોતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૪૩૧. પુબ્બેનિવાસઞાણઉપમાયં **તંદિવસં કતકિરિયા પાકટા હોતી**તિ તંદિવસં ગતગામત્તયમેવ ગહિતં. તત્થ ગામત્તયં ગતપુરિસો વિય પુબ્બેનિવાસઞાણલાભી દટ્ઠબ્બો. તયો ગામા વિય તયો ભવા દટ્ઠબ્બા. તસ્સ પુરિસસ્સ તીસુ ગામેસુ તંદિવસં કતકિરિયાય આવિભાવો વિય પુબ્બેનિવાસાય ચિત્તં અભિનીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો તીસુ ભવેસુ કતકિરિયાય આવિભાવો દટ્ઠબ્બો.

૪૩૨. દિબ્બચક્ખુઉપમાયં **દ્વે અગારા**તિ દ્વે ઘરા. **સદ્વારા**તિ સમ્મુખદ્વારા. **અનુચઙ્કમન્તે**તિ અપરાપરં સઞ્ચરન્તે. **અનુવિચરન્તે**તિ ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તે, ઇતો પન ગેહા નિક્ખમિત્વા એતં ગેહં, એતસ્મા વા નિક્ખમિત્વા ઇમં ગેહં પવિસનવસેનપિ દટ્ઠબ્બા. તત્થ દ્વે અગારા સદ્વારા વિય ચુતિપટિસન્ધિયો, ચક્ખુમા પુરિસો વિય દિબ્બચક્ખુઞાણલાભી, ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ દ્વિન્નં ગેહાનં અન્તરે ઠત્વા પસ્સતો દ્વે અગારે પવિસનકનિક્ખમનકપુરિસાનં પાકટકાલો વિય દિબ્બચક્ખુલાભિનો આલોકં વડ્ઢેત્વા ઓલોકેન્તસ્સ ચવનકઉપપજ્જનકસત્તાનં પાકટકાલો. કિં પન તે ઞાણસ્સ પાકટા, પુગ્ગલસ્સાતિ? ઞાણસ્સ. તસ્સ પાકટત્તા પન પુગ્ગલસ્સ પાકટાયેવાતિ.

૪૩૩. આસવક્ખયઞાણઉપમાયં **પબ્બતસઙ્ખેપે**તિ પબ્બતમત્થકે. **અનાવિલો**તિ નિક્કદ્દમો. સિપ્પિયો ચ સમ્બુકા ચ **સિપ્પિસમ્બુકં**. સક્ખરા ચ કથલા ચ **સક્ખરકથલં**. મચ્છાનં ગુમ્બા ઘટાતિ **મચ્છગુમ્બં**. **તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તમ્પી**તિ એત્થ સક્ખરકથલં તિટ્ઠતિયેવ, ઇતરાનિ ચરન્તિપિ તિટ્ઠન્તિપિ. યથા પન અન્તરન્તરા ઠિતાસુપિ નિસિન્નાસુપિ વિજ્જમાનાસુપિ, ''એતા ગાવો ચરન્તી''તિ ચરન્તિયો ઉપાદાય ઇતરાપિ ચરન્તીતિ વુચ્ચન્તિ. એવં તિટ્ઠન્તમેવ સક્ખરકથલં ઉપાદાય ઇતરમ્પિ દ્વયં તિટ્ઠન્તન્તિ વુત્તં. ઇતરઞ્ચ દ્વયં ચરન્તં ઉપાદાય સક્ખરકથલમ્પિ ચરન્તન્તિ વુત્તં. તત્થ ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ તીરે ઠત્વા પસ્સતો સિપ્પિસમ્બુકાદીનં વિભૂતકાલો વિય આસવાનં ખયાય ચિત્તં નીહરિત્વા નિસિન્નસ્સ ભિક્ખુનો ચતુન્નં સચ્ચાનં વિભૂતકાલો દટ્ઠબ્બો.

૪૩૪. ઇદાનિ સત્તહાકારેહિ સલિઙ્ગતો સગુણતો ખીણાસવસ્સ નામં ગણ્હન્તો, **અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સમણો ઇતિપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **એવં ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સમણો હોતી**તિઆદીસુ, ભિક્ખવે, એવં ભિક્ખુ સમિતપાપત્તા **સમણો** હોતિ. બાહિતપાપત્તા **બ્રાહ્મણો** હોતિ. ન્હાતકિલેસત્તા **ન્હાતકો** હોતિ, ધોતકિલેસત્તાતિ અત્થો. ચતુમગ્ગઞાણસઙ્ખાતેહિ વેદેહિ અકુસલધમ્માનં ગતત્તા **વેદગૂ** હોતિ, વિદિતત્તાતિ અત્થો. તેનેવ **વિદિતાસ્સ હોન્તી**તિઆદિમાહ. કિલેસાનં સુતત્તા **સોત્તિયો** હોતિ, નિસ્સુતત્તા અપહતત્તાતિ અત્થો. કિલેસાનં આરકત્તા **અરિયો** હોતિ, હતત્તાતિ અત્થો. તેહિ આરકત્તા **અરહં** હોતિ, દૂરીભૂતત્તાતિ અત્થો. સેસં સબત્થ પાકટમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાઅસ્સપુરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ચૂળઅસ્સપુરસુત્તવણ્ણના

૪૩૫. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળઅસ્સપુરસુત્તં. તસ્સ દેસનાકારણં પુરિમસદિસમેવ. **સમણસામીચિપ્પટિપદા**તિ સમણાનં અનુચ્છવિકા સમણાનં અનુલોમપ્પટિપદા.

૪૩૬. **સમણમલાનન્તિ**આદીસુ એતે ધમ્મા ઉપ્પજ્જમાના સમણે મલિને કરોન્તિ મલગ્ગહિતે, તસ્મા ‘‘સમણમલા’’તિ વુચ્ચન્તિ. એતેહિ સમણા દુસ્સન્તિ, પદુસ્સન્તિ, તસ્મા **સમણદોસા**તિ વુચ્ચન્તિ. એતે ઉપ્પજ્જિત્વા સમણે કસટે નિરોજે કરોન્તિ મિલાપેન્તિ, તસ્મા **સમણકસટા**તિ વુચ્ચન્તિ. **આપાયિકાનં ઠાનાનન્તિ** અપાયે નિબ્બત્તાપકાનં કારણાનં. **દુગ્ગતિવેદનિયાનન્તિ** દુગ્ગતિયં વિપાકવેદનાય પચ્ચયાનં. **મતજં નામા**તિ મનુસ્સા તિખિણં અયં અયેન સુઘંસિત્વા તં અયચુણ્ણં મંસેન સદ્ધિં મદ્દિત્વા કોઞ્ચસકુણે ખાદાપેન્તિ. તે ઉચ્ચારં કાતું અસક્કોન્તા મરન્તિ. નો ચે મરન્તિ, પહરિત્વા મારેન્તિ. અથ તેસં કુચ્છિં ફાલેત્વા નં ઉદકેન ધોવિત્વા ચુણ્ણં ગહેત્વા મંસેન સદ્ધિં મદ્દિત્વા પુન ખાદાપેન્તીતિ એવં સત્ત વારે ખાદાપેત્વા ગહિતેન અયચુણ્ણેન આવુધં કરોન્તિ. સુસિક્ખિતા ચ નં અયકારા બહુહત્થકમ્મમૂલં લભિત્વા કરોન્તિ. તં મતસકુણતો જાતત્તા ‘‘મતજ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, અતિતિખિણં હોતિ. **પીતનિસિતન્તિ** ઉદકપીતઞ્ચેવ સિલાય ચ સુનિઘંસિતં. **સઙ્ઘાટિયા**તિ કોસિયા. **સમ્પારુતન્તિ** પરિયોનદ્ધં. **સમ્પલિવેઠિતન્તિ** સમન્તતો વેઠિતં.

૪૩૭. **રજોજલ્લિકસ્સા**તિ રજોજલ્લધારિનો. **ઉદકોરોહકસ્સા**તિ દિવસસ્સ તિક્ખત્તું ઉદકં ઓરોહન્તસ્સ. **રુક્ખમૂલિકસ્સા**તિ રુક્ખમૂલવાસિનો. **અબ્ભોકાસિકસ્સા**તિ અબ્ભોકાસવાસિનો. **ઉબ્ભટ્ઠકસ્સા**તિ ઉદ્ધં ઠિતકસ્સ. **પરિયાયભત્તિકસ્સા**તિ માસવારેન વા અડ્ઢમાસવારેન વા ભુઞ્જન્તસ્સ. સબ્બમેતં બાહિરસમયેનેવ કથિતં. ઇમસ્મિઞ્હિ સાસને ચીવરધરો ભિક્ખુ સઙ્ઘાટિકોતિ ન વુચ્ચતિ. રજોજલ્લધારણાદિવતાનિ ઇમસ્મિં સાસને નત્થિયેવ. બુદ્ધવચનસ્સ બુદ્ધવચનમેવ નામં, ન મન્તાતિ. રુક્ખમૂલિકો, અબ્ભોકાસિકોતિ એત્તકંયેવ પન લબ્ભતિ. તમ્પિ બાહિરસમયેનેવ કથિતં. **જાતમેવ નન્તિ** તંદિવસે જાતમત્તંયેવ નં. **સઙ્ઘાટિકં કરેય્યુન્તિ** સઙ્ઘાટિકં વત્થં નિવાસેત્વા ચ પારુપિત્વા ચ સઙ્ઘાટિકં કરેય્યું. એસ નયો સબ્બત્થ.

૪૩૮. **વિસુદ્ધમત્તાનં સમનુપસ્સતી**તિ અત્તાનં વિસુજ્ઝન્તં પસ્સતિ. વિસુદ્ધોતિ પન ન તાવ વત્તબ્બો. **પામોજ્જં જાયતી**તિ તુટ્ઠાકારો જાયતિ. **પમુદિતસ્સ પીતી**તિ તુટ્ઠસ્સ સકલસરીરં ખોભયમાના પીતિ જાયતિ. **પીતિમનસ્સ કાયો**તિ પીતિસમ્પયુત્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ નામકાયો. **પસ્સમ્ભતી**તિ વિગતદરથો હોતિ. **સુખં વેદેતી**તિ કાયિકમ્પિ ચેતસિકમ્પિ સુખં વેદિયતિ. **ચિત્તં સમાધિયતી**તિ ઇમિના નેક્ખમ્મસુખેન સુખિતસ્સ ચિત્તં સમાધિયતિ, અપ્પનાપત્તં વિય હોતિ. **સો મેત્તાસહગતેન ચેતસા**તિ હેટ્ઠા કિલેસવસેન આરદ્ધા દેસના પબ્બતે વુટ્ઠવુટ્ઠિ વિય નદિં યથાનુસન્ધિના બ્રહ્મવિહારભાવનં ઓતિણ્ણા. તત્થ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તમેવ. **સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પોક્ખરણી**તિ મહાસીહનાદસુત્તે મગ્ગો પોક્ખરણિયા ઉપમિતો, ઇધ સાસનં ઉપમિતન્તિ વેદિતબ્બં. **આસવાનં ખયા સમણો હોતી**તિ સબ્બકિલેસાનં સમિતત્તા પરમત્થસમણો હોતીતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળઅસ્સપુરસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચૂળયમકવગ્ગો

૧. સાલેય્યકસુત્તવણ્ણના

૪૩૯. એવં મે સુતન્તિ સાલેય્યકસુત્તં. તત્થ **કોસલેસૂ**તિ કોસલા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા. તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન કોસલાતિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં કોસલેસુ જનપદે. પોરાણા પનાહુ – યસ્મા પુબ્બે મહાપનાદં રાજકુમારં નાનાનાટકાનિ દિસ્વા સિતમત્તમ્પિ અકરોન્તં સુત્વા રાજા આહ – ''યો મમ પુત્તં હસાપેતિ, સબ્બાલઙ્કારેન નં અલઙ્કરોમી''તિ. તતો નઙ્ગલાનિપિ છડ્ડેત્વા મહાજનકાયે સન્નિપતિતે મનુસ્સા સાતિરેકાનિ સત્તવસ્સાનિ નાનાકીળિકાયો દસ્સેત્વા નં હસાપેતું નાસક્ખિંસુ. તતો સક્કો દેવનટં પેસેસિ. સો દિબ્બનાટકં દસ્સેત્વા હસાપેસિ. અથ તે મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો વસનોકાસાભિમુખા પક્કમિંસુ. તે પટિપથે મિત્તસુહજ્જાદયો દિસ્વા પટિસન્થારં કરોન્તા, ''કચ્ચિ, ભો, કુસલં, કચ્ચિ, ભો, કુસલ''ન્તિ આહંસુ. તસ્મા તં ''કુસલં કુસલ''ન્તિ વચનં ઉપાદાય સો પદેસો કોસલાતિ વુચ્ચતીતિ.

ચારિકં ચરમાનોતિ અતુરિતચારિકં ચરમાનો. **મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિ**ન્તિ સતં વા સહસ્સં વા સતસહસ્સં વાતિ એવં અપરિચ્છિન્નેન મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં. **બ્રાહ્મણગામો**તિ બ્રાહ્મણાનં સમોસરણગામોપિ બ્રાહ્મણગામોતિ વુચ્ચતિ બ્રાહ્મણાનં ભોગગામોપિ. ઇધ સમોસરણગામો અધિપ્પેતો. **તદવસરી**તિ તં અવસરિ, સમ્પત્તોતિ અત્થો. વિહારો પનેત્થ અનિયામિતો; તસ્મા તસ્સ અવિદૂરે બુદ્ધાનં અનુચ્છવિકો એકો વનસણ્ડો ભવિસ્સતિ, સત્થા તં વનસણ્ડં ગતોતિ વેદિતબ્બો. **અસ્સોસુ**ન્તિ સુણિંસુ ઉપલભિંસુ. સોતદ્વારસમ્પત્તવચનનિગ્ઘોસાનુસારેન જાનિંસુ. **ખો**તિ અવધારણત્થે પદપૂરણમત્તે વા નિપાતો. તત્થ અવધારણત્થેન અસ્સોસુંયેવ , ન નેસં કોચિ સવનન્તરાયો અહોસીતિ અયમત્થો વેદિતબ્બો. પદપૂરણેન બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતામત્તમેવ.

ઇદાનિ યમત્થં અસ્સોસું, તં પકાસેતું **સમણો ખલુ, ભો, ગોતમો**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સમિતપાપત્તા **સમણો**તિ વેદિતબ્બો. **ખલૂ**તિ અનુસ્સવનત્થે નિપાતો. **ભો**તિ તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં આલપનમત્તં. **ગોતમો**તિ ભગવતો ગોત્તવસેન પરિદીપનં. તસ્મા **સમણો ખલુ, ભો, ગોતમો**તિ એત્થ સમણો કિર, ભો, ગોતમગોત્તોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **સક્યપુત્તો**તિ ઇદં પન ભગવતો ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં. **સક્યકુલા પબ્બજિતો**તિ સદ્ધાપબ્બજિતભાવદીપનં. કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અનભિભૂતો અપરિક્ખીણંયેવ તં કુલં પહાય સદ્ધાપબ્બજિતોતિ વુત્તં હોતિ. તતો પરં વુત્તત્થમેવ. **તં ખો પના**તિ ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થે ઉપયોગવચનં, તસ્સ ખો પન ભોતો ગોતમસ્સાતિ અત્થો. **કલ્યાણો**તિ કલ્યાણગુણસમન્નાગતો, સેટ્ઠોતિ વુત્તં હોતિ. **કિત્તિસદ્દો**તિ કિત્તિયેવ, થુતિઘોસો વા. **અબ્ભુગ્ગતો**તિ સદેવકં લોકં અજ્ઝોત્થરિત્વા ઉગ્ગતો. કિન્તિ? ''ઇતિપિ સો ભગવા...પે॰... બુદ્ધો ભગવા''તિ.

તત્રાયં પદસમ્બન્ધો – સો ભગવા ઇતિપિ અરહં, ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો...પે॰... ઇતિપિ ભગવાતિ. ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ આરકત્તા, અરીનં અરાનઞ્ચ હતત્તા, પચ્ચયાદીનં અરહત્તા, પાપકરણે રહાભાવાતિ ઇમેહિ તાવ કારણેહિ સો ભગવા અરહન્તિ વેદિતબ્બોતિઆદિના નયેન માતિકં નિક્ખિપિત્વા સબ્બાનેવ એતાનિ પદાનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસે વિત્થારિતાનીતિ તતો તેસં વિત્થારો ગહેતબ્બો.

સાધુ ખો પનાતિ સુન્દરં ખો પન; અત્થાવહં સુખાવહન્તિ વુત્તં હોતિ. **તથારૂપાનં અરહત**ન્તિ યથારૂપો સો ભવં ગોતમો, એવરૂપાનં અનેકેહિપિ કપ્પકોટિસતસહસ્સેહિ દુલ્લભદસ્સનાનં બ્યામપ્પભાપરિક્ખિત્તેહિ

અસીતિઅનુબ્યઞ્જનરતનપટિમણ્ડિતેહિ દ્વત્તિંસ્મહાપુરિસલક્ખણવરેહિ સમાકિણ્ણમનોરમસરીરાનં અતપ્પકદસ્સનાનં અતિમધુરધમ્મનિગ્ઘોસાનં, યથાભૂતગુણાધિગમેન લોકે અરહન્તોતિ લદ્ધસદ્દાનં અરહતં. **દસ્સનં હોતી**તિ પસાદસોમ્માનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતિ. સચે પન અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતેન બ્રહ્મસ્સરેન ધમ્મં દેસેન્તસ્સ એકં પદમ્પિ સોતું લભિસ્સામ, સાધુતરંયેવ ભવિસ્સતીતિ એવં અજ્ઝાસયં કત્વા.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસૂતિ સબ્બકિચ્ચાનિ પહાય તુટ્ઠમાનસા આગમંસુ. **એતદવોચુ**ન્તિ દુવિધા હિ પુચ્છા અગારિકપુચ્છા અનગારિકપુચ્છા ચ. તત્થ ''કિં, ભન્તે, કુસલં, કિં અકુસલ''ન્તિ ઇમિના નયેન અગારિકપુચ્છા આગતા. ''ઇમે ખો, ભન્તે, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા''તિ ઇમિના નયેન અનગારિકપુચ્છા. ઇમે પન અત્તનો અનુરૂપં અગારિકપુચ્છં પુચ્છન્તા એતં, ''કો નુ ખો, ભો ગોતમ, હેતુ કો પચ્ચયો''તિઆદિવચનં અવોચું. તેસં ભગવા યથા ન સક્કોન્તિ સલ્લક્ખેતું, એવં સંખિત્તેનેવ તાવ પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો, **અધમ્મચરિયાવિસમચરિયાહેતુ ખો ગહપતયો**તિઆદિમાહ. કસ્મા પન ભગવા યથા ન સલ્લક્ખેન્તિ, એવં વિસ્સજ્જેસીતિ? પણ્ડિતમાનિકા હિ તે; આદિતોવ માતિકં અટ્ઠપેત્વા યથા સલ્લક્ખેન્તિ, એવં અત્થે વિત્થારિતે, દેસનં ઉત્તાનિકાતિ મઞ્ઞન્તા અવજાનન્તિ, મયમ્પિ કથેન્તા એવમેવ કથેય્યામાતિ વત્તારો ભવન્તિ. તેન નેસં ભગવા યથા ન સક્કોન્તિ સલ્લક્ખેતું, એવં સંખિત્તેનેવ તાવ પઞ્હં વિસ્સજ્જેસિ. તતો સલ્લક્ખેતું અસક્કોન્તેહિ વિત્થારદેસનં યાચિતો વિત્થારેન દેસેતું, **તેન હિ ગહપતયો**તિઆદિમાહ. તત્થ **તેન હી**તિ કારણત્થે નિપાતો. યસ્મા મં તુમ્હે યાચથ, તસ્માતિ અત્થો.

૪૪૦. તિવિધન્તિ તીહિ કોટ્ઠાસેહિ. **કાયેના**તિ કાયદ્વારેન. **અધમ્મચરિયાવિસમચરિયા**તિ અધમ્મચરિયસઙ્ખાતા વિસમચરિયા. અયં પનેત્થ પદત્થો, અધમ્મસ્સ ચરિયા અધમ્મચરિયા, અધમ્મકરણન્તિ અત્થો. વિસમા ચરિયા, વિસમસ્સ વા કમ્મસ્સ ચરિયાતિ વિસમચરિયા. અધમ્મચરિયા ચ સા વિસમચરિયા ચાતિ અધમ્મચરિયાવિસમચરિયા. એતેનુપાયેન સબ્બેસુ કણ્હસુક્કપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **લુદ્દો**તિ કક્ખળો. **દારુણો**તિ સાહસિકો. **લોહિતપાણી**તિ પરં જીવિતા વોરોપેન્તસ્સ પાણી લોહિતેન લિપ્પન્તિ. સચેપિ ન લિપ્પન્તિ, તથાવિધો લોહિતપાણીત્વેવ વુચ્ચતિ. **હતપ્પહતે નિવિટ્ઠો**તિ હતે ચ પરસ્સ પહારદાને , પહતે ચ પરમારણે નિવિટ્ઠો. **અદયાપન્નો**તિ નિક્કરુણતં આપન્નો.

યં તં પરસ્સાતિ યં તં પરસ્સ સન્તકં. **પરવિત્તૂપકરણ**ન્તિ તસ્સેવ પરસ્સ વિત્તૂપકરણં તુટ્ઠિજનનં પરિક્ખારભણ્ડકં. **ગામગતં વા**તિ અન્તોગામે વા ઠપિતં. **અરઞ્ઞગતં વા**તિ અરઞ્ઞે રુક્ખગ્ગપબ્બતમત્થકાદીસુ વા ઠપિતં. **અદિન્ન**ન્તિ તેહિ પરેહિ કાયેન વા વાચાય વા અદિન્નં. **થેય્યસઙ્ખાત**ન્તિ એત્થ **થેનો**તિ ચોરો. થેનસ્સ ભાવો થેય્યં, અવહરણચિત્તસ્સેતં અધિવચનં. સઙ્ખા સઙ્ખાતન્તિ અત્થતો એકં, કોટ્ઠાસસ્સેતં અધિવચનં, ''સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા''તિઆદીસુ વિય. થેય્યઞ્ચ તં સઙ્ખાતઞ્ચાતિ થેય્યસઙ્ખાતં, થેય્યચિત્તસઙ્ખાતો એકો ચિત્તકોટ્ઠાસોતિ અત્થો . કરણત્થે ચેતં પચ્ચત્તવચનં, તસ્મા થેય્યસઙ્ખાતેનાતિ અત્થતો દટ્ઠબ્બં.

માતુરક્ખિતાતિઆદીસુ યં પિતરિ નટ્ઠે વા મતે વા ઘાસચ્છાદનાદીહિ પટિજગ્ગમાના, વયપત્તં કુલઘરે દસ્સામીતિ માતા રક્ખતિ, અયં માતુરક્ખિતા નામ. એતેનુપાયેન **પિતુરક્ખિતા**દયોપિ વેદિતબ્બા. સભાગકુલાનિ પન કુચ્છિગતેસુપિ ગબ્ભેસુ કતિકં કરોન્તિ – ''સચે મય્હં પુત્તો હોતિ, તુય્હં ધીતા, અઞ્ઞત્થ ગન્તું ન લભિસ્સતિ, મય્હં પુત્તસ્સેવ હોતૂ''તિ. એવં ગબ્ભેપિ પરિગ્ગહિતા **સસ્સામિકા** નામ. ''યો ઇત્થન્નામં ઇત્થિં ગચ્છતિ, તસ્સ એત્તકો દણ્ડો''તિ એવં ગામં વા ગેહં વા વીથિં વા ઉદ્દિસ્સ ઠપિતદણ્ડા, પન **સપરિદણ્ડા** નામ. **અન્તમસો માલાગુણપરિક્ખિત્તાપી**તિ યા સબ્બન્તિમેન પરિચ્છેદેન, ''એસા મે ભરિયા ભવિસ્સતી''તિ સઞ્ઞાય તસ્સા ઉપરિ

કેનચિ માલાગુણં ખિપન્તેન માલાગુણમત્તેનાપિ પરિક્ખિત્તા હોતિ. **તથારૂપાસુ ચારિત્તં આપજ્જિતા હોતીતિ** એવરૂપાસુ ઇત્થીસુ સમ્માદિટ્ઠિસુત્તે વુત્તમિચ્છાચારલક્ખણવસેન વીતિક્કમં કત્તા હોતિ.

સભાગતોતિ સભાયં ઠિતો. **પરિસાગતોતિ** પરિસાયં ઠિતો. **ઞાતિમજ્ઝગતોતિ** દાયાદાનં મજ્ઝે ઠિતો. **પૂગમજ્ઝગતોતિ** સેનીનં મજ્ઝે ઠિતો. **રાજકુલમજ્ઝગતોતિ** રાજકુલસ્સ મજ્ઝે મહાવિનિચ્છયે ઠિતો . **અભિનીતોતિ** પુચ્છનત્થાય નીતો. **સક્ખિપુટ્ઠોતિ** સક્ખિં કત્વા પુચ્છિતો. **એહમ્ભો પુરિસાતિ** આલપનમેતં. **અત્તહેતુ વા પરહેતુ વાતિ** અત્તનો વા પરસ્સ વા હત્થપાદાદિહેતુ વા ધનહેતુ વા. **આમિસકિઞ્ચિક્ખહેતુ વાતિ** એત્થ **આમિસન્તિ** લાભો અધિપ્પેતો. **કિઞ્ચિક્ખન્તિ** યં વા તં વા અપ્પમત્તકં. અન્તમસો તિત્તિરવટ્ટકસપ્પિપિણ્ડનવનીતપિણ્ડાદિમત્તકસ્સપિ લઞ્ચસ્સ હેતૂતિ અત્થો. **સમ્પજાનમુસા ભાસિતા હોતીતિ** જાનન્તોયેવ મુસાવાદં કત્તા હોતિ.

ઇમેસં ભેદાયાતિ યેસં ઇતોતિ વુત્તાનં સન્તિકે સુતં હોતિ, તેસં ભેદાય. **અમૂસં ભેદાયાતિ** યેસં અમુત્રાતિ વુત્તાનં સન્તિકે સુતં હોતિ, તેસં ભેદાય. **ઇતિ સમગ્ગાનં વા ભેદકાતિ** એવં સમગ્ગાનં વા દ્વિન્નં સહાયકાનં ભેદં કત્તા. **ભિન્નાનં વા અનુપ્પદાતાતિ** સુટ્ઠુ કતં તયા, તં પજહન્તેન કતિપાહેનેવ તે મહન્તં અનત્થં કરેય્યાતિ એવં ભિન્નાનં પુન અસંસન્દનાય અનુપ્પદાતા ઉપત્થમ્ભેતા કારણં દસ્સેતાતિ અત્થો. વગ્ગો આરામો અભિરતિટ્ઠાનમસ્સાતિ **વગ્ગારામો**. **વગ્ગરતોતિ** વગ્ગેસુ રતો. વગ્ગે દિસ્વા વા સુત્વા વા નન્દતીતિ **વગ્ગનન્દી**. **વગ્ગકરણિં વાચન્તિ** યા વાચા સમગ્ગેપિ સત્તે વગ્ગે કરોતિ ભિન્દતિ, તં કલહકારણં વાચં ભાસિતા હોતિ.

અણ્ડકાતિ યથા સદોસે રુક્ખે અણ્ડકાનિ ઉટ્ઠહન્તિ, એવં સદોસતાય ખુંસનાવમ્ભનાદિવચનેહિ અણ્ડકા જાતા. **કક્કસાતિ** પૂતિકા. યથા નામ પૂતિકરુક્ખો કક્કસો હોતિ પગ્ઘરિતચુણ્ણો, એવં કક્કસા હોતિ, સોતં ઘંસમાના વિય પવિસતિ. તેન વુત્તં ''કક્કસા''તિ. **પરકટુકાતિ** પરેસં કટુકા અમનાપા દોસજનની. **પરાભિસજ્જનીતિ** કુટિલકણ્ટકસાખા વિય મમ્મેસુ વિજ્ઝિત્વા પરેસં અભિસજ્જની ગન્તુકામાનમ્પિ ગન્તું અદત્વા લગ્ગનકારી. **કોધસામન્તાતિ** કોધસ્સ આસન્ના. **અસમાધિસંવત્તનિકાતિ** અપ્પનાસમાધિસ્સ વા ઉપચારસમાધિસ્સ વા અસંવત્તનિકા. ઇતિ સબ્બાનેવ તાનિ સદોસવાચાય વેવચનાનિ.

અકાલવાદીતિ અકાલેન વત્તા. **અભૂતવાદીતિ** યં નત્થિ, તસ્સ વત્તા. **અનત્થવાદીતિ** અકારણનિસ્સિતં વત્તા. **અધમ્મવાદીતિ** અસભાવં વત્તા . **અવિનયવાદીતિ** અસંવરવિનયપટિસંયુત્તસ્સ વત્તા. **અનિધાનવતિ વાચન્તિ** હદયમઞ્જૂસાયં નિધેતું અયુત્તં વાચં ભાસિતા હોતિ. **અકાલેનાતિ** વત્તબ્બકાલસ્સ પુબ્બે વા પચ્છા વા અયુત્તકાલે વત્તા હોતિ. **અનપદેસન્તિ** સુત્તાપદેસવિરહિતં. **અપરિયન્તવતિન્તિ** અપરિચ્છેદં, સુત્તં વા જાતકં વા નિક્ખિપિત્વા તસ્સ ઉપલબ્ભં વા ઉપમં વા વત્થું વા આહરિત્વા બાહિરકથંયેવ કથેતિ. નિક્ખિત્તં નિક્ખિત્તમેવ હોતિ. ''સુત્તં નુ ખો કથેતિ જાતકં નુ ખો, નસ્સ અન્તં વા કોટિં વા પસ્સામા''તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. યથા વટરુક્ખસાખાનં ગતગતટ્ઠાને પારોહા ઓતરન્તિ, ઓતિણ્ણોતિણ્ણટ્ઠાને સમ્પજ્જિત્વા પુન વડ્ઢન્તિયેવ . એવં અડ્ઢયોજનમ્પિ યોજનમ્પિ ગચ્છન્તિયેવ, ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે પન મૂલરુક્ખો વિનસ્સતિ, પવેણિજાતકાવ તિટ્ઠન્તિ. એવમયમ્પિ નિગ્રોધધમ્મકથિકો નામ હોતિ; નિક્ખિત્તં નિક્ખિત્તમત્તમેવ કત્વા પસ્સેનેવ પરિહરન્તો ગચ્છતિ. યો પન બહુમ્પિ ભણન્તો એતદત્થમિદં વુત્તન્તિ આહરિત્વા જાનાપેતું સક્કોતિ, તસ્સ કથેતું વટ્ટતિ. **અનત્થસંહિતન્તિ** ન અત્થનિસ્સિતં.

અભિજ્ઝાતા હોતીતિ અભિજ્ઝાય ઓલોકેતા હોતિ. **અહો વતાતિ** પત્થનત્થે નિપાતો. અભિજ્ઝાય ઓલોકિતમત્તકેન ચેત્થ કમ્મપથભેદો ન હોતિ. યદા પન, ‘‘અહો વતિદં મમ સન્તકં અસ્સ, અહમેત્થ વસં વત્તેય્ય’’ન્તિ અત્તનો પરિણામેતિ, તદા કમ્મપથભેદો હોતિ, અયમિધ અધિપ્પેતો.

બ્યાપન્નચિત્તોતિ વિપન્નચિત્તો પૂતિભૂતચિત્તો. **પદુટ્ઠમનસઙ્કપ્પોતિ** દોસેન દુટ્ઠચિત્તસઙ્કપ્પો. **હઞ્ઞન્તૂતિ** ઘાતિયન્તૂ. **વજ્ઝન્તૂતિ** વધં પાપુણન્તુ. **મા વા અહેસુન્તિ** કિઞ્ચિપિ મા અહેસું. ઇધાપિ કોપમત્તકેન કમ્મપથભેદો ન હોતિ. હઞ્ઞન્તૂતિઆદિચિન્તનેનેવ હોતિ, તસ્મા એવં વુત્તં.

મિચ્છાદિટ્ઠિકોતિ અકુસલદસ્સનો. **વિપરીતદસ્સનોતિ** વિપલ્લત્થદસ્સનો. **નત્થિ દિન્નન્તિ** દિન્નસ્સ ફલાભાવં સન્ધાય વદતિ. **યિટ્ઠં** વુચ્ચતિ મહાયાગો. **હુતન્તિ** પહેણકસક્કારો અધિપ્પેતો, તમ્પિ ઉભયં ફલાભાવમેવ સન્ધાય પટિક્ખિપતિ. **સુકતદુક્કટાનન્તિ** સુકતદુક્કટાનં, કુસલાકુસલાનન્તિ અત્થો. **ફલં વિપાકોતિ** યં ફલન્તિ વા વિપાકોતિ વા વુચ્ચતિ, તં નત્થીતિ વદતિ. **નત્થિ અયં લોકોતિ** પરલોકે ઠિતસ્સ અયં લોકો નત્થિ. **નત્થિ પરો લોકોતિ** ઇધ લોકે ઠિતસ્સપિ પરલોકો નત્થિ, સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તીતિ દસ્સેતિ. **નત્થિ માતા નત્થિ પિતાતિ** તેસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં ફલાભાવવસેન વદતિ. **નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકાતિ** ચવિત્વા ઉપપજ્જનકસત્તા નામ નત્થીતિ વદતિ. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેન્તીતિ** યે ઇમઞ્ચ લોકં પરઞ્ચ લોકં અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય સયં પચ્ચક્ખં કત્વા પવેદેન્તિ, તે નત્થીતિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં અભાવં દીપેતિ, એત્તાવતા દસવત્થુકા મિચ્છાદિટ્ઠિ કથિતા હોતિ.

૪૪૧. **પાણાતિપાતં પહાયાતિ**આદયો સત્ત કમ્મપથા ચૂળહત્થિપદે વિત્થારિતા. અનભિજ્ઝાદયો ઉત્તાનત્થાયેવ.

૪૪૨. **સહબ્યતં ઉપપજ્જેય્યન્તિ** સહભાવં ઉપગચ્છેય્યં. **બ્રહ્મકાયિકાનં દેવાનન્તિ** પઠમજ્ઝાનભૂમિદેવાનં. **આભાનં દેવાનન્તિ** આભા નામ વિસું નત્થિ, પરિત્તાભઅપ્પમાણાભઆભસ્સરાનમેતં અધિવચનં. **પરિત્તાભાનન્તિ**આદિ પન એકતો અગ્ગહેત્વા તેસંયેવ ભેદતો ગહણં. **પરિત્તસુભાનન્તિ**આદીસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ ભગવા આસવક્ખયં દસ્સેત્વા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠપેસિ.

ઇધ ઠત્વા પન દેવલોકા સમાનેતબ્બા. તિસ્સન્નં તાવ ઝાનભૂમીનં વસેન નવ બ્રહ્મલોકા, પઞ્ચ સુદ્ધાવાસા ચતૂહિ આરૂપેહિ સદ્ધિં નવાતિ અટ્ઠારસ, વેહપ્ફલેહિ સદ્ધિં એકૂનવીસતિ, તે અસઞ્ઞં પક્ખિપિત્વા વીસતિ બ્રહ્મલોકા હોન્તિ, એવં છહિ કામાવચરેહિ સદ્ધિં છબ્બીસતિ દેવલોકા નામ. તેસં સબ્બેસમ્પિ ભગવતા દસકુસલકમ્મપથેહિ નિબ્બત્તિ દસ્સિતા.

તત્થ છસુ તાવ કામાવચરેસુ તિણ્ણં સુચરિતાનં વિપાકેનેવ નિબ્બત્તિ હોતિ. ઉપરિદેવલોકાનં પન ઇમે કમ્મપથા ઉપનિસ્સયવસેન કથિતા . દસ કુસલકમ્મપથા હિ સીલં, સીલવતો ચ કસિણપરિકમ્મં ઇજ્ઝતીતિ. સીલે પતિટ્ઠાય કસિણપરિકમ્મં કત્વા પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા પઠમજ્ઝાનભૂમિયં નિબ્બત્તતિ; દુતિયાદીનિ ભાવેત્વા દુતિયજ્ઝાનભૂમિઆદીસુ નિબ્બત્તતિ; રૂપાવચરજ્ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અનાગામિફલે પતિટ્ઠિતો પઞ્ચસુ સુદ્ધાવાસેસુ નિબ્બત્તતિ; રૂપાવચરજ્ઝાનં પાદકં કત્વા અરૂપાવચરસમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા ચતૂસુ અરૂપેસુ નિબ્બત્તતિ; રૂપારૂપજ્ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ. અસઞ્ઞભવો પન બાહિરકાનં તાપસપરિબ્બાજકાનં આચિણ્ણોતિ ઇધ ન નિદ્દિટ્ઠો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

સાલેય્યકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વેરઞ્જકસુત્તવણ્ણના

૪૪૪. **એવં મે સુતન્તિ** વેરઞ્જકસુત્તં. તત્થ **વેરઞ્જકાતિ** વેરઞ્જવાસિનો. **કેનચિદેવ કરણીયેનાતિ** કેનચિદેવ અનિયમિતકિચ્ચેન. સેસં સબ્બં પુરિમસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. કેવલઞ્હિ ઇધ **અધમ્મચારી વિસમચારીતિ** એવં પુગ્ગલાધિટ્ઠાના દેસના કતા. પુરિમસુત્તે ધમ્માધિટ્ઠાનાતિ અયં વિસેસો. સેસં તાદિસમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વેરઞ્જકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાવેદલ્લસુત્તવણ્ણના

૪૪૯. **એવં મે સુતન્તિ** મહાવેદલ્લસુત્તં. તત્થ **આયસ્માતિ** સગારવસપ્પતિસ્સવચનમેતં. **મહાકોટ્ઠિકોતિ** તસ્સ થેરસ્સ નામં. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતોતિ** ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતો. **દુપ્પઞ્ઞો દુપ્પઞ્ઞોતિ** એત્થ પઞ્ઞાય દુટ્ઠં નામ નત્થિ, અપ્પઞ્ઞો નિપ્પઞ્ઞોતિ અત્થો. **કિત્તાવતા નુ ખોતિ** કારણપરિચ્છેદપુચ્છા, કિત્તકેન નુ ખો એવં વુચ્ચતીતિ અત્થો. પુચ્છા ચ નામેસા અદિટ્ઠજોતનાપુચ્છા, દિટ્ઠસંસન્દનાપુચ્છા, વિમતિચ્છેદનાપુચ્છા, અનુમતિપુચ્છા, કથેતુકમ્યતાપુચ્છાતિ પઞ્ચવિધા હોતિ. તાસમિદં નાનાકરણં –

કતમા **અદિટ્ઠજોતનાપુચ્છા**? પકતિયા લક્ખણં અઞ્ઞાતં હોતિ અદિટ્ઠં અતુલિતં અતીરિતં અવિભૂતં અવિભાવિતં, તસ્સ ઞાણાય દસ્સનાય તુલનાય તીરણાય વિભૂતાય વિભાવનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ. અયં અદિટ્ઠજોતનાપુચ્છા.

કતમા **દિટ્ઠસંસન્દનાપુચ્છા**? પકતિયા લક્ખણં ઞાતં હોતિ દિટ્ઠં તુલિતં તીરિતં વિભૂતં વિભાવિતં, અઞ્ઞેહિ પણ્ડિતેહિ સદ્ધિં સંસન્દનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ. અયં દિટ્ઠસંસન્દનાપુચ્છા.

કતમા **વિમતિચ્છેદનાપુચ્છા**? પકતિયા સંસયપક્ખન્દો હોતિ વિમતિપક્ખન્દો, દ્વેળ્હકજાતો, ''એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો''તિ, સો વિમતિચ્છેદનત્થાય પઞ્હં પુચ્છતિ. અયં વિમતિચ્છેદનાપુચ્છા (મહાનિ॰ ૧૫૦; ચૂળનિ॰ પુણ્ણકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૧૨).

''તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, રૂપં નિચ્ચં વા અનિચ્ચં વાતિ? અનિચ્ચં, ભન્તે''તિ (મહાવ॰ ૨૧) એવરૂપા અનુમતિં ગહેત્વા ધમ્મદેસનાકાલે પુચ્છા **અનુમતિપુચ્છા** નામ.

''ચત્તારોમે , ભિક્ખવે, સતિપટ્ઠાના, કતમે ચત્તારો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૯૦) એવરૂપા ભિક્ખુસઙ્ઘં સયમેવ પુચ્છિત્વા સયમેવ વિસ્સજ્જેતુકામસ્સ પુચ્છા **કથેતુકમ્યતાપુચ્છા** નામ. તાસુ ઇધ દિટ્ઠસંસન્દનાપુચ્છા અધિપ્પેતા.

થેરો હિ અત્તનો દિવાટ્ઠાને નિસીદિત્વા સયમેવ પઞ્હં સમુટ્ઠપેત્વા સયં વિનિચ્છિનન્તો ઇદં સુત્તં આદિતો પટ્ઠાય મત્થકં પાપેસિ. એકચ્ચો હિ પઞ્હં સમુટ્ઠાપેતુંયેવ સક્કોતિ ન નિચ્છેતું; એકચ્ચો નિચ્છેતું સક્કોતિ ન સમુટ્ઠાપેતું; એકચ્ચો ઉભયમ્પિ ન સક્કોતિ; એકચ્ચો ઉભયમ્પિ સક્કોતિ. તેસુ થેરો ઉભયમ્પિ સક્કોતિયેવ. કસ્મા? મહાપઞ્ઞતાય. મહાપઞ્ઞં નિસ્સાય હિ ઇમસ્મિં સાસને સારિપુત્તત્થેરો, મહાકચ્ચાનત્થેરો, પુણ્ણત્થેરો, કુમારકસ્સપત્થેરો, આનન્દત્થેરો, અયમેવ આયસ્માતિ સમ્બહુલા થેરા વિસેસટ્ઠાનં અધિગતા. ન હિ સક્કા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતેન ભિક્ખુના સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પાપુણિતું, મહાપઞ્ઞેન પન સક્કાતિ મહાપઞ્ઞતાય **સારિપુત્તત્થેરો** તં ઠાનં અધિગતો. પઞ્ઞાય હિ થેરેન સદિસો નત્થિ. તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં મહાપઞ્ઞાનં યદિદં સારિપુત્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૯).

તથા ન સક્કા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતેન ભિક્ખુના ભગવતા સંખિત્તેન ભાસિતસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા સમાનેત્વા વિત્થારેન અત્થં વિભજેતું, મહાપઞ્ઞેન પન સક્કાતિ મહાપઞ્ઞતાય **મહાકચ્ચાનત્થેરો** તત્થ પટિબલો જાતો, તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં સંખિત્તેન ભાસિતસ્સ વિત્થારેન અત્થં વિભજન્તાનં યદિદં મહાકચ્ચાનો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૭).

તથા ન સક્કા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતેન ભિક્ખુના ધમ્મકથં કથેન્તેન દસ કથાવત્થૂનિ આહરિત્વા સત્ત વિસુદ્ધિયો વિભજન્તેન ધમ્મકથં કથેતું, મહાપઞ્ઞેન પન સક્કાતિ મહાપઞ્ઞતાય **પુણ્ણત્થેરો** ચતુપરિસમજ્ઝે અલઙ્કતધમ્માસને ચિત્તબીજનિં ગહેત્વા નિસિન્નો લીળાયન્તો પુણ્ણચન્દો વિય ધમ્મં કથેસિ. તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ધમ્મકથિકાનં યદિદં પુણ્ણો મન્તાણિપુત્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૬).

તથા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ ધમ્મં કથેન્તો ઇતો વા એત્તો વા અનુક્કમિત્વા યટ્ઠિકોટિં ગહેત્વા અન્ધો વિય, એકપદિકં દણ્ડકસેતું આરુળ્હો વિય ચ ગચ્છતિ. મહાપઞ્ઞો પન ચતુપ્પદિકં ગાથં નિક્ખિપિત્વા ઉપમા ચ કારણાનિ ચ આહરિત્વા તેપિટકં બુદ્ધવચનં ગહેત્વા હેટ્ઠુપરિયં કરોન્તો કથેસિ. મહાપઞ્ઞતાય પન **કુમારકસ્સપત્થેરો** ચતુપ્પદિકં ગાથં નિક્ખિપિત્વા ઉપમા ચ કારણાનિ ચ આહરિત્વા તેહિ સદ્ધિં યોજેન્તો જાતસ્સરે પઞ્ચવણ્ણાનિ કુસુમાનિ કુલ્લાપેન્તો વિય સિનેરુમત્થકે વટ્ટિસહસ્સં તેલપદીપં જાલેન્તો વિય તેપિટકં બુદ્ધવચનં હેટ્ઠુપરિયં કરોન્તો કથેસિ. તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ચિત્તકથિકાનં યદિદં કુમારકસ્સપો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૭).

તથા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ ચતૂહિ માસેહિ ચતુપ્પદિકમ્પિ ગાથં ગહેતું ન સક્કોતિ. મહાપઞ્ઞો પન એકપદે ઠત્વા પદસતમ્પિ પદસહસ્સમ્પિ ગણ્હાતિ. **આનન્દત્થેરો** પન મહાપઞ્ઞતાય એકપદુદ્ધારે ઠત્વા સકિંયેવ સુત્વા પુન અપુચ્છન્તો સટ્ઠિ પદસહસ્સાનિ પન્નરસ ગાથાસહસ્સાનિ વલ્લિયા પુપ્ફાનિ આકડ્ઢિત્વા ગણ્હન્તો વિય એકપ્પહારેનેવ ગણ્હાતિ. ગહિતગહિતં પાસાણે ખતલેખા વિય, સુવણ્ણઘટે પક્ખિત્તસીહવસા વિય ચ ગહિતાકારેનેવ તિટ્ઠતિ. તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ગતિમન્તાનં યદિદં આનન્દો , સતિમન્તાનં, ધિતિમન્તાનં, બહુસ્સુતાનં, ઉપટ્ઠાકાનં યદિદં આનન્દો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯-૨૨૩).

ન હિ સક્કા યાય વા તાય વા અપ્પમત્તિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતેન ભિક્ખુના ચતુપટિસમ્ભિદાપભેદસ્સ મત્થકં પાપુણિતું. મહાપઞ્ઞેન પન સક્કાતિ મહાપઞ્ઞતાય **મહાકોટ્ઠિતત્થેરો** અધિગમપરિપુચ્છાસવનપુબ્બયોગાનં વસેન અનન્તનયુસ્સદં પટિસમ્ભિદાપભેદં પત્તો. તેનેવ નં ભગવા એતદગ્ગે ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં પટિસમ્ભિદાપત્તાનં યદિદં મહાકોટ્ઠિતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૮).

ઇતિ થેરો મહાપઞ્ઞતાય પઞ્હં સમુટ્ઠાપેતુમ્પિ નિચ્છેતુમ્પીતિ ઉભયમ્પિ સક્કોતિ. સો દિવાટ્ઠાને નિસીદિત્વા સયમેવ સબ્બપઞ્હે સમુટ્ઠપેત્વા સયં વિનિચ્છિનન્તો ઇદં સુત્તં આદિતો પટ્ઠાય મત્થકં પાપેત્વા, ‘‘સોભના વત અયં ધમ્મદેસના, જેટ્ઠભાતિકેન નં ધમ્મસેનાપતિના સદ્ધિં સંસન્દિસ્સામિ, તતો અયં દ્વિન્નમ્પિ અમ્હાકં એકમતિયા એકજ્ઝાસયેન ચ ઠપિતા અતિગરુકા ભવિસ્સતિ પાસાણચ્છત્તસદિસા, ચતુરોઘનિત્થરણત્થિકાનં તિત્થે ઠપિતનાવા વિય, મગ્ગગમનત્થિકાનં સહસ્સયુત્તઆજઞ્ઞરથો વિય બહુપકારા ભવિસ્સતી’’તિ દિટ્ઠસંસન્દનત્થં પઞ્હં પુચ્છિ. તેન વુત્તં – ‘‘તાસુ ઇધ દિટ્ઠસંસન્દનાપુચ્છા અધિપ્પેતા’’તિ.

નપ્પજાનાતીતિ એત્થ યસ્મા નપ્પજાનાતિ, તસ્મા દુપ્પઞ્ઞોતિ વુચ્ચતીતિ અયમત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. **ઇદં દુક્ખન્તિ નપ્પજાનાતી**તિ ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ઇતો ઉદ્ધં નત્થીતિ દુક્ખસચ્ચં યાથાવસરસલક્ખણતો ન પજાનાતિ. **અયં દુક્ખસમુદયો**તિ ઇતો દુક્ખં સમુદેતીતિ પવત્તિદુક્ખપભાવિકા તણ્હા સમુદયસચ્ચન્તિ યાથાવસરસલક્ખણતો ન પજાનાતિ. **અયં દુક્ખનિરોધો**તિ ઇદં દુક્ખં અયં દુક્ખસમુદયો ચ ઇદં નામ ઠાનં પત્વા નિરુજ્ઝતીતિ ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિબ્બાનં નિરોધસચ્ચન્તિ યાથાવસરસલક્ખણતો ન પજાનાતિ. **અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા**તિ અયં પટિપદા દુક્ખનિરોધં ગચ્છતીતિ મગ્ગસચ્ચં યાથાવસરસલક્ખણતો ન પજાનાતીતિ. અનન્તરવારેપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. સઙ્ખેપતો પનેત્થ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનિકો પુગ્ગલો કથિતોતિ વેદિતબ્બો.

અયઞ્હિ આચરિયસન્તિકે ચત્તારિ સચ્ચાનિ સવનતો ઉગ્ગણ્હાતિ. ઠપેત્વા તણ્હં તેભૂમકા ધમ્મા દુક્ખસચ્ચં, તણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિબ્બાનં નિરોધસચ્ચં, દુક્ખસચ્ચં પરિજાનન્તો સમુદયસચ્ચં પજહન્તો નિરોધપાપનો મગ્ગો મગ્ગસચ્ચન્તિ એવં ઉગ્ગહેત્વા અભિનિવિસતિ. તત્થ પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ વટ્ટં, પચ્છિમાનિ વિવટ્ટં, વટ્ટે અભિનિવેસો હોતિ, નો વિવટ્ટે, તસ્મા અયં અભિનિવિસમાનો દુક્ખસચ્ચે અભિનિવિસતિ.

દુક્ખસચ્ચં નામ રૂપાદયો પઞ્ચક્ખન્ધાતિ વવત્થપેત્વા ધાતુકમ્મટ્ઠાનવસેન ઓતરિત્વા, ‘‘ચત્તારિ મહાભૂતાનિ ચતુન્નઞ્ચ મહાભૂતાનં ઉપાદાય રૂપં રૂપ’’ન્તિ વવત્થપેતિ. તદારમ્મણા વેદના સઞ્ઞા સઙ્ખારા વિઞ્ઞાણં નામન્તિ એવં યમકતાલક્ખન્ધં ભિન્દન્તો વિય ‘‘દ્વેવ ઇમે ધમ્મા નામરૂપ’’ન્તિ વવત્થપેતિ. તં પનેતં ન અહેતુકં સહેતુકં સપ્પચ્ચયં, કો ચસ્સ પચ્ચયો અવિજ્જાદયો ધમ્માતિ એવં પચ્ચયે ચેવ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મે ચ વવત્થપેત્વા ‘‘સબ્બેપિ ધમ્મા હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચા’’તિ અનિચ્ચલક્ખણં આરોપેતિ, તતો ઉદયવયપ્પટિપીળનાકારેન દુક્ખા, અવસવત્તનાકારેન અનત્તાતિ તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનાપટિપાટિયા સમ્મસન્તો લોકુત્તરમગ્ગં પાપુણાતિ.

મગ્ગક્ખણે ચત્તારિ સચ્ચાનિ એકપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, એકાભિસમયેન અભિસમેતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ. સમુદયં પહાનપટિવેધેન, નિરોધં સચ્છિકિરિયાપટિવેધેન, મગ્ગં ભાવનાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાભિસમયેન અભિસમેતિ, સમુદયં પહાનાભિસમયેન, નિરોધં

સચ્છિકિરિયાભિસમયેન, મગ્ગં ભાવનાભિસમયેન અભિસમેતિ. સો તીણિ સચ્ચાનિ કિચ્ચતો પટિવિજ્ઝતિ, નિરોધં આરમ્મણતો. તસ્મિઞ્ચસ્સ ખણે અહં દુક્ખં પરિજાનામિ, સમુદયં પજહામિ, નિરોધં સચ્છિકરોમિ, મગ્ગં ભાવેમીતિ આભોગસમન્નાહારમનસિકારપચ્ચવેક્ખણા નત્થિ. એતસ્સ પન પરિગ્ગણ્હન્તસ્સેવ મગ્ગો તીસુ સચ્ચેસુ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચં સાધેન્તોવ નિરોધં આરમ્મણતો પટિવિજ્ઝતીતિ.

તસ્મા પઞ્ઞવાતિ વુચ્ચતીતિ એત્થ હેટ્ઠિમકોટિયા સોતાપન્નો, ઉપરિમકોટિયા ખીણાસવો પઞ્ઞવાતિ નિદ્દિટ્ઠો. યો પન તેપિટકં બુદ્ધવચનં પાળિતો ચ અત્થતો ચ અનુસન્ધિતો ચ પુબ્બાપરતો ચ ઉગ્ગહેત્વા હેટ્ઠુપરિયં કરોન્તો વિચરતિ, અનિચ્ચદુક્ખાનત્તવસેન પરિગ્ગહમત્તમ્પિ નત્થિ, અયં પઞ્ઞવા નામ, દુપ્પઞ્ઞો નામાતિ? વિઞ્ઞાણચરિતો નામેસ, પઞ્ઞવાતિ ન વત્તબ્બો. અથ યો તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનાપટિપાટિયા સમ્મસન્તો અજ્જ અજ્જેવ અરહત્તન્તિ ચરતિ, અયં પઞ્ઞવા નામ, દુપ્પઞ્ઞો નામાતિ? ભજાપિયમાનો પઞ્ઞવાપક્ખં ભજતિ. સુત્તે પન પટિવેધોવ કથિતો.

વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણન્તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? યેન વિઞ્ઞાણેન સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા એસ પઞ્ઞવા નામ જાતો, તસ્સ આગમનવિપસ્સના વિઞ્ઞાણં કમ્મકારકચિત્તં પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ. **સુખન્તિપિ વિજાનાતી**તિ સુખવેદનમ્પિ વિજાનાતિ. ઉપરિપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. ઇમિના થેરો ''સુખં વેદનં વેદયમાનો સુખં વેદનં વેદયામીતિ પજાનાતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૩; દી॰ નિ॰ ૨.૩૮૦) નયેન આગતવેદનાવસેન અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેસિ. તસ્સત્થો સતિપટ્ઠાને વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

સંસટ્ઠાતિ એકુપ્પાદાદિલક્ખણેન સંયોગટ્ઠેન સંસટ્ઠા, ઉદાહુ વિસંસટ્ઠાતિ પુચ્છતિ. એત્થ ચ થેરો મગ્ગપઞ્ઞઞ્ચ વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણઞ્ચાતિ ઇમે દ્વે લોકિયલોકુત્તરધમ્મે મિસ્સેત્વા ભૂમન્તરં ભિન્દિત્વા સમયં અજાનન્તો વિય પુચ્છતીતિ ન વેદિતબ્બો. મગ્ગપઞ્ઞાય પન મગ્ગવિઞ્ઞાણેન, વિપસ્સનાપઞ્ઞાય ચ વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણેનેવ સદ્ધિં સંસટ્ઠભાવં પુચ્છતીતિ વેદિતબ્બો. થેરોપિસ્સ તમેવત્થં વિસ્સજ્જેન્તો **ઇમે ધમ્મા સંસટ્ઠા**તિઆદિમાહ. તત્થ **ન ચ લબ્ભા ઇમેસં ધમ્માન**ન્તિ ઇમેસં લોકિયમગ્ગક્ખણેપિ લોકુત્તરમગ્ગક્ખણેપિ એકતો ઉપ્પન્નાનં દ્વિન્નં ધમ્માનં. **વિનિબ્ભુજિત્વા વિનિબ્ભુજિત્વા**તિ વિસું વિસું કત્વા વિનિવટ્ટેત્વા, આરમ્મણતો વા વત્થુતો વા ઉપ્પાદતો વા નિરોધતો વા નાનાકરણં દસ્સેતું ન સક્કાતિ અત્થો. તેસં તેસં પન ધમ્માનં વિસયો નામ અત્થિ. લોકિયધમ્મં પત્વા હિ ચિત્તં જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, લોકુત્તરં પત્વા પઞ્ઞા.

સમ્માસમ્બુદ્ધોપિ હિ લોકિયધમ્મં પુચ્છન્તો, ''ભિક્ખુ, ત્વં કતમં પઞ્ઞં અધિગતો, કિં પઠમમગ્ગપઞ્ઞં, ઉદાહુ દુતિય તતિય ચતુત્થ મગ્ગપઞ્ઞ''ન્તિ ન એવં પુચ્છતિ. કિં ફસ્સો ત્વં, ભિક્ખુ, કિં વેદનો, કિં સઞ્ઞો, કિં ચેતનોતિ ન ચ પુચ્છતિ, ચિત્તવસેન પન, ''કિંચિત્તો ત્વં, ભિક્ખૂ''તિ (પારા॰ ૧૩૫) પુચ્છતિ. કુસલાકુસલં પઞ્ઞપેન્તોપિ ''મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા, મનોસેટ્ઠા મનોમયા''તિ (ધ॰ પ॰ ૧, ૨) ચ, ''કતમે ધમ્મા કુસલા? યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતી''તિ (ધ॰ સ॰ ૧) ચ એવં ચિત્તવસેનેવ પઞ્ઞાપેતિ. લોકુત્તરં પુચ્છન્તો પન કિં ફસ્સો ત્વં ભિક્ખુ, કિં વેદનો, કિં સઞ્ઞો, કિં ચેતનોતિ ન પુચ્છતિ. કતમા તે, ભિક્ખુ, પઞ્ઞા અધિગતા, કિં પઠમમગ્ગપઞ્ઞા, ઉદાહુ દુતિયતતિયચતુત્થમગ્ગપઞ્ઞાતિ એવં પઞ્ઞાવસેનેવ પુચ્છતિ.

ઇન્દ્રિયસંયુત્તેપિ ''પઞ્ચિમાનિ, ભિક્ખવે, ઇન્દ્રિયાનિ. કતમાનિ પઞ્ચ? સદ્ધિન્દ્રિયં વીરિયિન્દ્રિયં સતિન્દ્રિયં સમાધિન્દ્રિયં પઞ્ઞિન્દ્રિયં. કત્થ ચ, ભિક્ખવે, સદ્ધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં? ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસુ એત્થ સદ્ધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં.

કત્થ ચ, ભિક્ખવે, વીરિયિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં? ચતૂસુ સમ્મપ્પધાનેસુ એત્થ વીરિયિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. કત્થ ચ, ભિક્ખવે, સતિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં? ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ એત્થ સતિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. કત્થ ચ, ભિક્ખવે, સમાધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં? ચતૂસુ ઝાનેસુ એત્થ સમાધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. કત્થ ચ, ભિક્ખવે, પઞ્ઞિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં? ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ એત્થ પઞ્ઞિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૭૮). એવં સવિસયસ્મિંયેવ લોકિયલોકુત્તરા ધમ્મા કથિતા.

યથા હિ ચત્તારો સેટ્ઠિપુત્તા રાજાતિ રાજપઞ્ચમેસુ સહાયેસુ નક્ખત્તં કીળિસ્સામાતિ વીથિં ઓતિણ્ણેસુ એકસ્સ સેટ્ઠિપુત્તસ્સ ગેહં ગતકાલે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ, ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ ગેહે વિચારેતિ. દુતિયસ્સ તતિયસ્સ ચતુત્થસ્સ ગેહં ગતકાલે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ, ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ ગેહે વિચારેતિ. અથ સબ્બપચ્છા રઞ્ઞો ગેહં ગતકાલે કિઞ્ચાપિ રાજા સબ્બત્થ ઇસ્સરોવ, ઇમસ્મિં પન કાલે અત્તનો ગેહેયેવ, ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ વિચારેતિ. એવમેવં ખો સદ્ધાપઞ્ચમકેસુ ઇન્દ્રિયેસુ તેસુ સહાયેસુ એકતો વીથિં ઓતરન્તેસુ વિય એકારમ્મણે ઉપ્પજ્જમાનેસુપિ યથા પઠમસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ પત્વા અધિમોક્ખલક્ખણં સદ્ધિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા દુતિયસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સમ્મપ્પધાનાનિ પત્વા પગ્ગહણલક્ખણં વીરિયિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા તતિયસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સતિપટ્ઠાનાનિ પત્વા ઉપટ્ઠાનલક્ખણં સતિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા ચતુત્થસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં ઝાનવિમોક્ખે પત્વા અવિક્ખેપલક્ખણં સમાધિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. સબ્બપચ્છા રઞ્ઞો ગેહં ગતકાલે પન યથા ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, રાજાવ ગેહે વિચારેતિ, એવમેવ અરિયસચ્ચાનિ પત્વા પજાનનલક્ખણં પઞ્ઞિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ.

ઇતિ પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગે ઠપિતો મહાકોટ્ઠિતત્થેરો લોકિયધમ્મં પુચ્છન્તો ચિત્તં જેટ્ઠકં ચિત્તં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા પુચ્છિ; લોકુત્તરધમ્મં પુચ્છન્તો પઞ્ઞં જેટ્ઠકં પઞ્ઞં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા પુચ્છિ. ધમ્મસેનાપતિસારિપુત્તત્થેરોપિ તથેવ વિસ્સજ્જેસીતિ.

યં હાવુસો, પજાનાતીતિ યં ચતુસચ્ચધમ્મમિદં દુક્ખન્તિઆદિના નયેન મગ્ગપઞ્ઞા પજાનાતિ. **તં વિજાનાતી**તિ મગ્ગવિઞ્ઞાણમ્પિ તથેવ તં વિજાનાતિ. **યં વિજાનાતી**તિ યં સઙ્ખારગતં અનિચ્ચન્તિઆદિના નયેન વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણં વિજાનાતિ. **તં પજાનાતી**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાપિ તથેવ તં પજાનાતિ. **તસ્મા ઇમે ધમ્મા**તિ તેન કારણેન ઇમે ધમ્મા. **સંસટ્ઠા**તિ એકુપ્પાદએકનિરોધએકવત્થુકએકારમ્મણતાય સંસટ્ઠા.

પઞ્ઞા ભાવેતબ્બાતિ ઇદં મગ્ગપઞ્ઞં સન્ધાય વુત્તં. તંસમ્પયુત્તં પન વિઞ્ઞાણં તાય સદ્ધિં ભાવેતબ્બમેવ હોતિ. **વિઞ્ઞાણં પરિઞ્ઞેય્ય**ન્તિ ઇદં વિપસ્સનાવિઞ્ઞાણં સન્ધાય વુત્તં. તંસમ્પયુત્તા પન પઞ્ઞા તેન સદ્ધિં પરિજાનિતબ્બાવ હોતિ.

૪૫૦. **વેદના વેદના**તિ ઇદં કસ્મા પુચ્છતિ? વેદનાલક્ખણં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. એવં સન્તેપિ તેભૂમિકસમ્મસનચારવેદનાવ અધિપ્પેતાતિ સલ્લક્ખેતબ્બા. **સુખમ્પિ વેદેતી**તિ સુખં આરમ્મણં વેદેતિ અનુભવતિ.

પરતો પદદ્વયેપિ એસેવ નયો. ‘‘રૂપઞ્ચ હિદં, મહાલિ, એકન્તદુક્ખં અભવિસ્સ, દુક્ખાનુપતિતં દુક્ખાવક્કન્તં અનવક્કન્તં સુખેન, નયિદં સત્તા રૂપસ્મિં સારજ્જેય્યું. યસ્મા ચ ખો, મહાલિ, રૂપં સુખં સુખાનુપતિતં સુખાવક્કન્તં અનવક્કન્તં દુક્ખેન, તસ્મા સત્તા રૂપસ્મિં સારજ્જન્તિ, સારાગા સંયુજ્જન્તિ, સંયોગા સંકિલિસ્સન્તિ. વેદના ચ હિદં... સઞ્ઞા... સઙ્ખારા... વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિદં, મહાલિ, એકન્તદુક્ખં અભવિસ્સ...પે॰... સંકિલિસ્સન્તી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૭૦) ઇમિના હિ મહાલિસુત્તપરિયાયેન ઇધ આરમ્મણં સુખં દુક્ખં અદુક્ખમસુખન્તિ કથિતં. અપિચ પુરિમં સુખં વેદનં આરમ્મણં કત્વા અપરા સુખા વેદના વેદેતિ; પુરિમં દુક્ખં વેદનં આરમ્મણં કત્વા અપરા દુક્ખા વેદના વેદેતિ; પુરિમં અદુક્ખમસુખં વેદનં આરમ્મણં કત્વા અપરા અદુક્ખમસુખા વેદના વેદેતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. વેદનાયેવ હિ વેદેતિ, ન અઞ્ઞો કોચિ વેદિતા નામ અત્થીતિ વુત્તમેતં.

સઞ્ઞા સઞ્ઞાતિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? સબ્બસઞ્ઞાય લક્ખણં. કિં સબ્બત્થકસઞ્ઞાયાતિ? સબ્બસઞ્ઞાય લક્ખણન્તિપિ સબ્બત્થકસઞ્ઞાય લક્ખણન્તિપિ એકમેવેતં, એવં સન્તેપિ તેભૂમિકસમ્મસનચારસઞ્ઞાવ અધિપ્પેતાતિ સલ્લક્ખેતબ્બા. **નીલકમ્પિ સઞ્જાનાતી**તિ નીલપુપ્ફે વા વત્થે વા પરિકમ્મં કત્વા ઉપચારં વા અપ્પનં વા પાપેન્તો સઞ્જાનાતિ. ઇમસ્મિઞ્હિ અત્થે પરિકમ્મસઞ્ઞાપિ ઉપચારસઞ્ઞાપિ અપ્પનાસઞ્ઞાપિ વટ્ટતિ. નીલે નીલન્તિ ઉપ્પજ્જનકસઞ્ઞાપિ વટ્ટતિયેવ. **પીતકા**દીસુપિ એસેવ નયો.

યા ચાવુસો, વેદનાતિ એત્થ વેદના, સઞ્ઞા, વિઞ્ઞાણન્તિ ઇમાનિ તીણિ ગહેત્વા પઞ્ઞા કસ્મા ન ગહિતાતિ? અસબ્બસઙ્ગાહિકત્તા. પઞ્ઞાય હિ ગહિતાય પઞ્ઞાય સમ્પયુત્તાવ વેદનાદયો લબ્ભન્તિ, નો વિપ્પયુત્તા. તં પન અગ્ગહેત્વા ઇમેસુ ગહિતેસુ પઞ્ઞાય સમ્પયુત્તા ચ વિપ્પયુત્તા ચ અન્તમસો દ્વે પઞ્ચવિઞ્ઞાણધમ્માપિ લબ્ભન્તિ. યથા હિ તયો પુરિસા સુત્તં સુત્તન્તિ વદેય્યું, ચતુત્થો રતનાવુતસુત્તન્તિ. તેસુ પુરિમા તયો તક્કગતમ્પિ પટ્ટિવટ્ટકાદિગતમ્પિ યંકિઞ્ચિ બહું સુત્તં લભન્તિ અન્તમસો મક્કટકસુત્તમ્પિ. રતનાવુતસુત્તં પરિયેસન્તો મન્દં લભતિ, એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. હેટ્ઠતો વા પઞ્ઞા વિઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સમ્પયોગં લભાપિતા વિસ્સટ્ઠત્તાવ ઇધ ન ગહિતાતિ વદન્તિ. **યં હાવુસો, વેદેતી**તિ યં આરમ્મણં વેદના વેદેતિ, સઞ્ઞાપિ તદેવ સઞ્જાનાતિ. **યં સઞ્જાનાતી**તિ યં આરમ્મણં સઞ્ઞા સઞ્જાનાતિ, વિઞ્ઞાણમ્પિ તદેવ વિજાનાતીતિ અત્થો.

ઇદાનિ સઞ્જાનાતિ વિજાનાતિ પજાનાતીતિ એત્થ વિસેસો વેદિતબ્બો. તત્થ ઉપસગ્ગમત્તમેવ વિસેસો. જાનાતીતિ પદં પન અવિસેસો. તસ્સાપિ જાનનત્થે વિસેસો વેદિતબ્બો. સઞ્ઞા હિ નીલાદિવસેન આરમ્મણં સઞ્જાનનમત્તમેવ, અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ લક્ખણપટિવેધં પાપેતું ન સક્કોતિ. વિઞ્ઞાણં નીલાદિવસેન આરમ્મણઞ્ચેવ સઞ્જાનાતિ, અનિચ્ચાદિલક્ખણપટિવેધઞ્ચ પાપેતિ, ઉસ્સક્કિત્વા પન મગ્ગપાતુભાવં પાપેતું ન સક્કોતિ. પઞ્ઞા નીલાદિવસેન આરમ્મણમ્પિ સઞ્જાનાતિ, અનિચ્ચાદિવસેન લક્ખણપટિવેધમ્પિ પાપેતિ, ઉસ્સક્કિત્વા મગ્ગપાતુભાવં પાપેતુમ્પિ સક્કોતિ.

યથા હિ હેરઞ્ઞિકફલકે કહાપણરાસિમ્હિ કતે અજાતબુદ્ધિ દારકો ગામિકપુરિસો મહાહેરઞ્ઞિકોતિ તીસુ જનેસુ ઓલોકેત્વા ઠિતેસુ અજાતબુદ્ધિ દારકો કહાપણાનં ચિત્તવિચિત્તચતુરસ્સમણ્ડલભાવમેવ જાનાતિ, ઇદં મનુસ્સાનં ઉપભોગપરિભોગં રતનસમ્મતન્તિ ન જાનાતિ. ગામિકપુરિસો ચિત્તાદિભાવઞ્ચેવ જાનાતિ, મનુસ્સાનં ઉપભોગપરિભોગરતનસમ્મતભાવઞ્ચ. ‘‘અયં કૂટો અયં છેકો અયં કરતો અયં સણ્હો’’તિ પન ન જાનાતિ. મહાહેરઞ્ઞિકો ચિત્તાદિભાવમ્પિ રતનસમ્મતભાવમ્પિ કૂટાદિભાવમ્પિ જાનાતિ, જાનન્તો ચ પન નં રૂપં દિસ્વાપિ જાનાતિ, આકોટિતસ્સ સદ્દં સુત્વાપિ, ગન્ધં ઘાયિત્વાપિ, રસં સાયિત્વાપિ, હત્થેન ગરુકલહુકભાવં ઉપધારેત્વાપિ

અસુકગામે કતોતિપિ જાનાતિ, અસુકનિગમે અસુકનગરે અસુકપબ્બતચ્છાયાય અસુકનદીતીરે કતોતિપિ, અસુકાચરિયેન કતોતિપિ જાનાતિ. એવમેવં સઞ્ઞા અજાતબુદ્ધિદારકસ્સ કહાપણદસ્સનં વિય નીલાદિવસેન આરમ્મણમત્તમેવ સઞ્જાનાતિ. વિઞ્ઞાણં ગામિકપુરિસસ્સ કહાપણદસ્સનં વિય નીલાદિવસેન આરમ્મણમ્પિ સઞ્જાનાતિ, અનિચ્ચાદિવસેન લક્ખણપટિવેધમ્પિ પાપેતિ. પઞ્ઞા મહાહેરઞ્ઞિકસ્સ કહાપણદસ્સનં વિય નીલાદિવસેન આરમ્મણમ્પિ સઞ્જાનાતિ, અનિચ્ચાદિવસેન લક્ખણપટિવેધમ્પિ પાપેતિ, ઉસ્સક્કિત્વા મગ્ગપાતુભાવમ્પિ પાપેતિ. સો પન નેસં વિસેસો દુપ્પટિવિજ્ઝો.

તેનાહ આયસ્મા નાગસેનો – ''દુક્કરં, મહારાજ, ભગવતા કતન્તિ. કિં, ભન્તે, નાગસેન ભગવતા દુક્કરં કતન્તિ? દુક્કરં, મહારાજ, ભગવતા કતં, ઇમેસં અરૂપીનં ચિત્તચેતસિકાનં ધમ્માનં એકારમ્મણે પવત્તમાનાનં વવત્થાનં અક્ખાતં, અયં ફસ્સો, અયં વેદના, અયં સઞ્ઞા, અયં ચેતના, ઇદં ચિત્ત''ન્તિ (મિ॰ પ॰ ૨.૭.૧૬). યથા હિ તિલતેલં, સાસપતેલં, મધુકતેલં, એરણ્ડકતેલં, વસાતેલન્તિ ઇમાનિ પઞ્ચ તેલાનિ એકચાટિયં પક્ખિપિત્વા દિવસં યમકમન્થેહિ મન્થેત્વા તતો ઇદં તિલતેલં, ઇદં સાસપતેલન્તિ એકેકસ્સ પાટિયેક્કં ઉદ્ધરણં નામ દુક્કરં, ઇદં તતો દુક્કરતરં. ભગવા પન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ સુપ્પટિવિદ્ધત્તા ધમ્મિસ્સરો ધમ્મરાજા ઇમેસં અરૂપીનં ધમ્માનં એકારમ્મણે પવત્તમાનાનં વવત્થાનં અક્ખાસિ. પઞ્ચન્નં મહાનદીનં સમુદ્દં પવિટ્ઠટ્ઠાને, ''ઇદં ગઙ્ગાય ઉદકં, ઇદં યમુનાયા''તિ એવં પાટિયેક્કં ઉદકઉદ્ધરણેનાપિ અયમત્થો વેદિતબ્બો.

૪૫૧. **નિસ્સટ્ઠેના**તિ નિસ્સટેન પરિચ્ચત્તેન વા. તત્થ **નિસ્સટેના**તિ અત્થે સતિ પઞ્ચહિ ઇન્દ્રિયેહીતિ નિસ્સક્કવચનં. **પરિચ્ચત્તેના**તિ અત્થે સતિ કરણવચનં વેદિતબ્બં. ઇદં વુત્તં હોતિ – પઞ્ચહિ ઇન્દ્રિયેહિ નિસ્સરિત્વા મનોદ્વારે પવત્તેન પઞ્ચહિ વા ઇન્દ્રિયેહિ તસ્સ વત્થુભાવં અનુપગમનતાય પરિચ્ચત્તેનાતિ. **પરિસુદ્ધેના**તિ નિરુપક્કિલેસેન. **મનોવિઞ્ઞાણેના**તિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનચિત્તેન. **કિં નેય્ય**ન્તિ કિં જાનિતબ્બં. ''યંકિઞ્ચિ નેય્યં નામ અત્થિ ધમ્મ''ન્તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૬૯) હિ જાનિતબ્બં નેય્યન્તિ વુત્તં. **આકાસાનઞ્ચાયતનં નેય્ય**ન્તિ કથં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનચિત્તેન અરૂપાવચરસમાપત્તિ નેય્યાતિ? રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાને ઠિતેન અરૂપાવચરસમાપત્તિં નિબ્બત્તેતું સક્કા હોતિ. એત્થ ઠિતસ્સ હિ સા ઇજ્ઝતિ. તસ્મા ''આકાસાનઞ્ચાયતનં નેય્ય''ન્તિઆદિમાહ. અથ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં કસ્મા ન વુત્તન્તિ? પાટિયેક્કં અભિનિવેસાભાવતો. તત્થ હિ કલાપતો નયતો સમ્મસનં લબ્ભતિ, ધમ્મસેનાપતિસદિસસ્સાપિ હિ ભિક્ખુનો પાટિયેક્કં અભિનિવેસો ન જાયતિ. તસ્મા થેરોપિ, ''એવં કિરમે ધમ્મા અહુત્વા સમ્ભોન્તિ, હુત્વા પટિવેન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૯૪) કલાપતો નયતો સમ્મસિત્વા વિસ્સજ્જેસીતિ. ભગવા પન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ હત્થગતત્તા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયમ્પિ પરોપઞ્ઞાસ ધમ્મે પાટિયેક્કં અંગુદ્ધારેનેવ ઉદ્ધરિત્વા, ''યાવતા સઞ્ઞાસમાપત્તિયો, તાવતા અઞ્ઞાપટિવેધો''તિ આહ.

પઞ્ઞાચક્ખુના પજાનાતીતિ દસ્સનપરિણાયકટ્ઠેન ચક્ખુભૂતાય પઞ્ઞાય પજાનાતિ. તત્થ દ્વે પઞ્ઞા સમાધિપઞ્ઞા વિપસ્સનાપઞ્ઞા ચ. સમાધિપઞ્ઞાય કિચ્ચતો અસમ્મોહતો ચ પજાનાતિ. વિપસ્સનાપઞ્ઞાય લક્ખણપટિવેધેન આરમ્મણતો જાનનં કથિતં. **કિમત્થિયા**તિ કો એતિસ્સા અત્થો. **અભિઞ્ઞત્થા**તિઆદીસુ અભિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે અભિજાનાતીતિ **અભિઞ્ઞત્થા**. પરિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે પરિજાનાતીતિ **પરિઞ્ઞત્થા**. પહાતબ્બે ધમ્મે પજહતીતિ **પહાનત્થા**. સા પનેસા લોકિયાપિ અભિઞ્ઞત્થા ચ પરિઞ્ઞત્થા ચ વિક્ખમ્ભનતો પહાનત્થા. લોકુત્તરાપિ અભિઞ્ઞત્થા ચ પરિઞ્ઞત્થા ચ સમુચ્છેદતો પહાનત્થા. તત્થ લોકિયા કિચ્ચતો અસમ્મોહતો ચ પજાનાતિ, લોકુત્તરા અસમ્મોહતો.

૪૫૨. **સમ્માદિટ્ઠિયા ઉપ્પાદાયા**તિ વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિયા ચ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયા ચ. **પરતો ચ ઘોસો**તિ સપ્પાયધમ્મસ્સવનં. **યોનિસો ચ મનસિકારો**તિ અત્તનો ઉપાયમનસિકારો. તત્થ સાવકેસુ અપિ ધમ્મસેનાપતિનો દ્વે પચ્ચયા લદ્ધું વટ્ટન્તિયેવ. થેરો હિ કપ્પસતસહસ્સાધિકં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં પારમિયો પૂરેત્વાપિ અત્તનો ધમ્મતાય અણુમત્તમ્પિ કિલેસં પજહિતું નાસક્ખિ. ''યે ધમ્મા હેતુપ્પભવા''તિ (મહાવ॰ ૬૦) અસ્સજિત્થેરતો ઇમં ગાથં સુત્વાવસ્સ પટિવેધો જાતો. પચ્ચેકબુદ્ધાનં પન સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનઞ્ચ પરતોઘોસકમ્મં નત્થિ, યોનિસોમનસિકારસ્મિંયેવ ઠત્વા પચ્ચેકબોધિઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચ નિબ્બત્તેન્તિ.

અનુગ્ગહિતાતિ લદ્ધૂપકારા. **સમ્માદિટ્ઠી**તિ અરહત્તમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ. ફલક્ખણે નિબ્બત્તા ચેતોવિમુત્તિ ફલં અસ્સાતિ **ચેતોવિમુત્તિફલા**. તદેવ ચેતોવિમુત્તિસઙ્ખાતં ફલં આનિસંસો અસ્સાતિ ચેતોવિમુત્તિફલાનિસંસા. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ ચતુત્થફલપઞ્ઞા પઞ્ઞાવિમુત્તિ નામ, અવસેસા ધમ્મા ચેતોવિમુત્તીતિ વેદિતબ્બા. **સીલાનુગ્ગહિતા**તિઆદીસુ **સીલ**ન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **સુત**ન્તિ સપ્પાયધમ્મસ્સવનં. **સાકચ્છા**તિ કમ્મટ્ઠાને ખલનપક્ખલનચ્છેદનકથા. **સમથો**તિ વિપસ્સનાપાદિકા અટ્ઠ સમાપત્તિયો. **વિપસ્સના**તિ સત્તવિધા અનુપસ્સના. ચતુપારિસુદ્ધિસીલઞ્હિ પૂરેન્તસ્સ, સપ્પાયધમ્મસ્સવનં સુણન્તસ્સ, કમ્મટ્ઠાને ખલનપક્ખલનં છિન્દન્તસ્સ, વિપસ્સનાપાદિકાસુ અટ્ઠસમાપત્તીસુ કમ્મં કરોન્તસ્સ, સત્તવિધં અનુપસ્સનં ભાવેન્તસ્સ અરહત્તમગ્ગો ઉપ્પજ્જિત્વા ફલં દેતિ.

યથા હિ મધુરં અમ્બપક્કં પરિભુઞ્જિતુકામો અમ્બપોતકસ્સ સમન્તા ઉદકકોટ્ઠકં થિરં કત્વા બન્ધતિ. ઘટં ગહેત્વા કાલેન કાલં ઉદકં આસિઞ્ચતિ. ઉદકસ્સ અનિક્ખમનત્થં મરિયાદં થિરં કરોતિ. યા હોતિ સમીપે વલ્લિ વા સુક્ખદણ્ડકો વા કિપિલ્લિકપુટો વા મક્કટકજાલં વા, તં અપનેતિ. ખણિત્તિં ગહેત્વા કાલેન કાલં મૂલાનિ પરિખણતિ. એવમસ્સ અપ્પમત્તસ્સ ઇમાનિ પઞ્ચ કારણાનિ કરોતો સો અમ્બો વડ્ઢિત્વા ફલં દેતિ. એવંસમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. રુક્ખસ્સ સમન્તતો કોટ્ઠકબન્ધનં વિય હિ સીલં દટ્ઠબ્બં, કાલેન કાલં ઉદકસિઞ્ચનં વિય ધમ્મસ્સવનં, મરિયાદાય થિરભાવકરણં વિય સમથો, સમીપે વલ્લિઆદીનં હરણં વિય કમ્મટ્ઠાને ખલનપક્ખલનચ્છેદનં, કાલેન કાલં ખણિત્તિં ગહેત્વા મૂલખણનં વિય સત્તન્નં અનુપસ્સનાનં ભાવના. તેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ અનુગ્ગહિતસ્સ અમ્બરુક્ખસ્સ મધુરફલદાનકાલો વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો ઇમેહિ પઞ્ચહિ ધમ્મેહિ અનુગ્ગહિતાય સમ્માદિટ્ઠિયા અરહત્તફલદાનં વેદિતબ્બં.

૪૫૩. **કતિ પનાવુસો, ભવા**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? મૂલમેવ ગતો અનુસન્ધિ, દુપ્પઞ્ઞો યેહિ ભવેહિ ન ઉટ્ઠાતિ, તે પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. તત્થ **કામભવો**તિ કામભવૂપગં કમ્મં કમ્માભિનિબ્બત્તા ઉપાદિન્નક્ખન્ધાપીતિ ઉભયમેકતો કત્વા કામભવોતિ આહ. રૂપારૂપભવેસુપિ એસેવ નયો. **આયતિ**ન્તિ અનાગતે. પુનબ્ભવસ્સ અભિનિબ્બત્તીતિ **પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ**. ઇધ વટ્ટં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. **તત્રાતત્રાભિનન્દના**તિ રૂપાભિનન્દના સદ્દાભિનન્દનાતિ એવં તહિં તહિં અભિનન્દના, કરણવચને ચેતં પચ્ચત્તં. તત્રતત્રાભિનન્દનાય પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ હોતીતિ અત્થો. એત્તાવતા હિ ગમનં હોતિ, આગમનં હોતિ, ગમનાગમનં હોતિ, વટ્ટં વત્તતીતિ વટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેસિ. ઇદાનિ વિવટ્ટં પુચ્છન્તો ''કથં પનાવુસો''તિઆદિમાહ. તસ્સ વિસ્સજ્જને **અવિજ્જાવિરાગા**તિ અવિજ્જાય ખયનિરોધેન. **વિજ્જુપ્પાદા**તિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જાય ઉપ્પાદેન. કિં અવિજ્જા પુબ્બે નિરુદ્ધા, અથ વિજ્જા પુબ્બે ઉપ્પન્નાતિ? ઉભયમેતં ન વત્તબ્બં. પદીપુજ્જલનેન અન્ધકારવિગમો વિય વિજ્જુપ્પાદેન અવિજ્જા નિરુદ્ધાવ હોતિ. **તણ્હાનિરોધા**તિ તણ્હાય ખયનિરોધેન. **પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ ન હોતી**તિ

એવં આયતિં પુનબ્ભવસ્સ અભિનિબ્બત્તિ ન હોતિ, ગમનં આગમનં ગમનાગમનં ઉપચ્છિજ્જતિ, વટ્ટં ન વત્તતીતિ વિવટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેસિ.

૪૫૪. **કતમં પનાવુસો**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? ઉભતોભાગવિમુત્તો ભિક્ખુ કાલેન કાલં નિરોધં સમાપજ્જતિ. તસ્સ નિરોધપાદકં પઠમજ્ઝાનં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. **પઠમં ઝાન**ન્તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? નિરોધં સમાપજ્જનકેન ભિક્ખુના અઙ્ગવવત્થાનં કોટ્ઠાસપરિચ્છેદો નામ જાનિતબ્બો, ઇદં ઝાનં પઞ્ચઙ્ગિકં ચતુરઙ્ગિકં તિવઙ્ગિકં દુવઙ્ગિકન્તિ અઙ્ગવવત્થાનં કોટ્ઠાસપરિચ્છેદં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. **વિતક્કો**તિઆદીસુ પન અભિનિરોપનલક્ખણો વિતક્કો, અનુમજ્જનલક્ખણો વિચારો, ફરણલક્ખણા પીતિ, સાતલક્ખણં સુખં, અવિક્ખેપલક્ખણા ચિત્તેકગ્ગતાતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા વત્તન્તિ. **કતઙ્ગવિપ્પહીન**ન્તિ ઇધ પન કિં પુચ્છતિ? નિરોધં સમાપજ્જનકેન ભિક્ખુના ઉપકારાનુપકારાનિ અઙ્ગાનિ જાનિતબ્બાનિ, તાનિ પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ, વિસ્સજ્જનં પનેત્થ પાકટમેવ. ઇતિ હેટ્ઠા નિરોધપાદકં પઠમજ્ઝાનં ગહિતં, ઉપરિ તસ્સ અનન્તરપચ્ચયં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિં પુચ્છિસ્સતિ. અન્તરા પન છ સમાપત્તિયો સંખિત્તા, નયં વા દસ્સેત્વા વિસ્સટ્ઠાતિ વેદિતબ્બા.

૪૫૫. ઇદાનિ વિઞ્ઞાણનિસ્સયે પઞ્ચ પસાદે પુચ્છન્તો **પઞ્ચિમાનિ, આવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ગોચરવિસય**ન્તિ ગોચરભૂતં વિસયં. **અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સા**તિ ચક્ખુ સોતસ્સ સોતં વા ચક્ખુસ્સાતિ એવં એકેકસ્સ ગોચરવિસયં ન પચ્ચનુભોતિ. સચે હિ નીલાદિભેદં રૂપારમ્મણં સમોધાનેત્વા સોતિન્દ્રિયસ્સ ઉપનેય્ય, ‘‘ઇઙ્ઘ તાવ નં વવત્થપેહિ વિભાવેહિ, કિં નામેતં આરમ્મણ’’ન્તિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણઞ્હિ વિનાપિ મુખેન અત્તનો ધમ્મતાય એવં વદેય્ય – ‘‘અરે અન્ધબાલ , વસ્સસતમ્પિ વસ્સસહસ્સમ્પિ પરિધાવમાનો અઞ્ઞત્ર મયા કુહિં એતસ્સ જાનનકં લભિસ્સસિ, આહર નં ચક્ખુપસાદે ઉપનેહિ, અહમેતં આરમ્મણં જાનિસ્સામિ, યદિ વા નીલં યદિ વા પીતકં, ન હિ એસો અઞ્ઞસ્સ વિસયો, મય્હેવેસો વિસયો’’તિ. સેસદ્વારેસુપિ એસેવ નયો. એવમેતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ગોચરં વિસયં ન પચ્ચનુભોન્તિ નામ. **કિં પટિસરણ**ન્તિ એતેસં કિં પટિસરણં, કિં એતાનિ પટિસરન્તીતિ પુચ્છતિ. **મનો પટિસરણ**ન્તિ જવનમનો પટિસરણં. **મનો ચ નેસ**ન્તિ મનોદ્વારિકજવનમનો વા પઞ્ચદ્વારિકજવનમનો વા એતેસં ગોચરવિસયં રજ્જનાદિવસેન અનુભોતિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણઞ્હિ રૂપદસ્સનમત્તમેવ, એત્થ રજ્જનં વા દુસ્સનં વા મુય્હનં વા નત્થિ. એતસ્મિં પન દ્વારે જવનં રજ્જતિ વા દુસ્સતિ વા મુય્હતિ વા. સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્રાયં ઉપમા – પઞ્ચ કિર દુબ્બલભોજકા રાજાનં સેવિત્વા કિચ્છેન કસિરેન એકસ્મિં પઞ્ચકુલિકે ગામે પરિત્તકં આયં લભિંસુ. તેસં તત્થ મચ્છભાગો મંસભાગો યુત્તિકહાપણો વા, બન્ધકહાપણો વા, માપહારકહાપણો વા, અટ્ઠકહાપણો વા, સોળસકહાપણો વા, બાત્તિંસકહાપણો વા, ચતુસટ્ઠિકહાપણો વા, દણ્ડોતિ એત્તકમત્તમેવ પાપુણાતિ. સતવત્થુકં પઞ્ચસતવત્થુકં સહસ્સવત્થુકં મહાબલિં રાજાવ ગણ્હાતિ. તત્થ પઞ્ચકુલિકગામો વિય પઞ્ચ પસાદા દટ્ઠબ્બા; પઞ્ચ દુબ્બલભોજકા વિય પઞ્ચ વિઞ્ઞાણાનિ; રાજા વિય જવનં; દુબ્બલભોજકાનં પરિત્તકં આયપાપુણનં વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં રૂપદસ્સનાદિમત્તં. રજ્જનાદીનિ પન એતેસુ નત્થિ. રઞ્ઞો મહાબલિગ્ગહણં વિય તેસુ દ્વારેસુ જવનસ્સ રજ્જનાદીનિ વેદિતબ્બાનિ.

૪૫૬. **પઞ્ચિમાનિ, આવુસો**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? અન્તોનિરોધસ્મિં પઞ્ચ પસાદે. કિરિયમયપવત્તસ્મિઞ્હિ વત્તમાને અરૂપધમ્મા પસાદાનં બલવપચ્ચયા હોન્તિ. યો પન તં પવત્તં નિરોધેત્વા નિરોધસમાપત્તિં સમાપન્નો, તસ્સ અન્તોનિરોધે પઞ્ચ પસાદા કિં પટિચ્ચ તિટ્ઠન્તીતિ ઇદં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. **આયું પટિચ્ચા**તિ

જીવિતિન્દ્રિયં પટિચ્ચ તિટ્ઠન્તિ . **ઉસ્મં પટિચ્ચા**તિ જીવિતિન્દ્રિયં કમ્મજતેજં પટિચ્ચ તિટ્ઠતિ. યસ્મા પન કમ્મજતેજોપિ જીવિતિન્દ્રિયેન વિના ન તિટ્ઠતિ, તસ્મા ''ઉસ્મા આયું પટિચ્ચ તિટ્ઠતી''તિ આહ. **ઝાયતો**તિ જલતો. **અચ્ચિં પટિચ્ચા**તિ જાલસિખં પટિચ્ચ. **આભા પઞ્ઞાયતી**તિ આલોકો નામ પઞ્ઞાયતિ. **આભં પટિચ્ચ અચ્ચી**તિ તં આલોકં પટિચ્ચ જાલસિખા પઞ્ઞાયતિ.

એવમેવ ખો, આવુસો, આયુ ઉસ્મં પટિચ્ચ તિટ્ઠતીતિ એત્થ જાલસિખા વિય કમ્મજતેજો. આલોકો વિય જીવિતિન્દ્રિયં. જાલસિખા હિ ઉપ્પજ્જમાના આલોકં ગહેત્વાવ ઉપ્પજ્જતિ. સા તેન અત્તના જનિતઆલોકેનેવ સયમ્પિ અણુ થૂલા દીઘા રસ્સાતિ પાકટા હોતિ. તત્થ જાલપવત્તિયા જનિતઆલોકેન તસ્સાયેવ જાલપવત્તિયા પાકટભાવો વિય ઉસ્મં પટિચ્ચ નિબ્બત્તેન કમ્મજમહાભૂતસમ્ભવેન જીવિતિન્દ્રિયેન ઉસ્માય અનુપાલનં. જીવિતિન્દ્રિયઞ્હિ દસપિ વસ્સાનિ…પે॰… વસ્સસતમ્પિ કમ્મજતેજપવત્તં પાલેતિ. ઇતિ મહાભૂતાનિ ઉપાદારૂપાનં નિસ્સયપચ્ચયાદિવસેન પચ્ચયાનિ હોન્તીતિ આયુ ઉસ્મં પટિચ્ચ તિટ્ઠતિ. જીવિતિન્દ્રિયં મહાભૂતાનિ પાલેતીતિ ઉસ્મા આયું પટિચ્ચ તિટ્ઠતીતિ વેદિતબ્બા.

૪૫૭. **આયુસઙ્ખારા**તિ આયુમેવ. **વેદનિયા ધમ્મા**તિ વેદના ધમ્માવ. **વુટ્ઠાનં પઞ્ઞાયતી**તિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં પઞ્ઞાયતિ. યો હિ ભિક્ખુ અરૂપપવત્તે ઉક્કણ્ઠિત્વા સઞ્ઞઞ્ચ વેદનઞ્ચ નિરોધેત્વા નિરોધં સમાપન્નો, તસ્સ યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેન રૂપજીવિતિન્દ્રિયપચ્ચયા અરૂપધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં પન રૂપારૂપપવત્તં પવત્તતિ. યથા કિં? યથા એકો પુરિસો જાલાપવત્તે ઉક્ખણ્ઠિતો ઉદકેન પહરિત્વા જાલં અપ્પવત્તં કત્વા છારિકાય અઙ્ગારે પિધાય તુણ્હી નિસીદતિ. યદા પનસ્સ પુન જાલાય અત્થો હોતિ, છારિકં અપનેત્વા અઙ્ગારે પરિવત્તેત્વા ઉપાદાનં દત્વા મુખવાતં વા તાલવણ્ટવાતં વા દદાતિ. અથ જાલાપવત્તં પુન પવત્તતિ. એવમેવ જાલાપવત્તં વિય અરૂપધમ્મા. પુરિસસ્સ જાલાપવત્તે ઉક્કણ્ઠિત્વા ઉદકપ્પહારેન જાલં અપ્પવત્તં કત્વા છારિકાય અઙ્ગારે પિધાય તુણ્હીભૂતસ્સ નિસજ્જા વિય ભિક્ખુનો અરૂપપવત્તે ઉક્કણ્ઠિત્વા સઞ્ઞઞ્ચ વેદનઞ્ચ નિરોધેત્વા નિરોધસમાપજ્જનં. છારિકાય પિહિતઅઙ્ગારા વિય રૂપજીવિતિન્દ્રિયં. પુરિસસ્સ પુન જાલાય અત્થે સતિ છારિકાપનયનાદીનિ વિય ભિક્ખુનો યથાપરિચ્છિન્નકાલાપગમનં. અગ્ગિજાલાય પવત્તિ વિય પુન અરૂપધમ્મેસુ ઉપ્પન્નેસુ રૂપારૂપપવત્તિ વેદિતબ્બા.

આયુ ઉસ્મા ચ વિઞ્ઞાણન્તિ રૂપજીવિતિન્દ્રિયં, કમ્મજતેજોધાતુ, ચિત્તન્તિ ઇમે તયો ધમ્મા યદા ઇમં રૂપકાયં જહન્તિ, અથાયં અચેતનં કટ્ઠં વિય પથવિયં છડ્ડિતો સેતીતિ અત્થો. વુત્તઞ્ચેતં –

> ''આયુ ઉસ્મા ચ વિઞ્ઞાણં, યદા કાયં જહન્તિમં;
> અપવિદ્ધો તદા સેતિ, પરભત્તં અચેતન''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૩.૯૫);

કાયસઙ્ખારાતિ અસ્સાસપસ્સાસા. **વચીસઙ્ખારા**તિ વિતક્કવિચારા. **ચિત્તસઙ્ખારા**તિ સઞ્ઞાવેદના. **આયૂ**તિ રૂપજીવિતિન્દ્રિયં. **પરિભિન્નાની**તિ ઉપહતાનિ, વિનટ્ઠાનીતિ અત્થો. તત્થ કેચિ ''નિરોધસમાપન્નસ્સ ચિત્તસઙ્ખારાવ નિરુદ્ધા''તિ વચનતો ચિત્તં અનિરુદ્ધં હોતિ, તસ્મા સચિત્તકા અયં સમાપત્તીતિ વદન્તિ. તે વત્તબ્બા – ''વચીસઙ્ખારાપિસ્સ નિરુદ્ધા''તિ વચનતો વાચા અનિરુદ્ધા હોતિ, તસ્મા નિરોધં સમાપન્નેન ધમ્મમ્પિ કથેન્તેન સજ્ઝાયમ્પિ કરોન્તેન નિસીદિતબ્બં સિયા. ''યો ચાયં મતો કાલઙ્કતો, તસ્સાપિ ચિત્તસઙ્ખારા નિરુદ્ધા''તિ વચનતો ચિત્તં અનિરુદ્ધં ભવેય્ય, તસ્મા કાલઙ્કતે માતાપિતરો વા અરહન્તે વા ઝાપયન્તેન અનન્તરિયકમ્મં કતં ભવેય્ય.

ઇતિ બ્યઞ્જને અભિનિવેસં અકત્વા આચરિયાનં નયે ઠત્વા અત્થો ઉપપરિક્ખિતબ્બો. અત્થો હિ પટિસરણં, ન બ્યઞ્જનં.

ઇન્દ્રિયાનિ વિપ્પસન્નાનીતિ કિરિયમયપવત્તસ્મિઞ્હિ વત્તમાને બહિદ્ધા આરમ્મણેસુ પસાદે ઘટ્ટેન્તેસુ ઇન્દ્રિયાનિ કિલમન્તાનિ ઉપહતાનિ મક્ખિતાનિ વિય હોન્તિ, વાતાદીહિ ઉટ્ઠિતેન રજેન ચતુમહાપથે ઠપિતઆદાસો વિય. યથા પન થવિકાયં પક્ખિપિત્વા મઞ્જૂસાદીસુ ઠપિતો આદાસો અન્તોયેવ વિરોચતિ, એવં નિરોધં સમાપન્નસ્સ ભિક્ખુનો અન્તોનિરોધે પઞ્ચ પસાદા અતિવિરોચન્તિ. તેન વુત્તં ''ઇન્દ્રિયાનિ વિપ્પસન્નાની''તિ.

૪૫૮. **કતિ પનાવુસો, પચ્ચયા**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? નિરોધસ્સ અનન્તરપચ્ચયં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. વિસ્સજ્જને પનસ્સ **સુખસ્સ ચ પહાના**તિ ચત્તારો અપગમનપચ્ચયા કથિતા. **અનિમિત્તાયા**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? નિરોધતો વુટ્ઠાનકફલસમાપત્તિં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. અવસેસસમાપત્તિવુટ્ઠાનઞ્હિ ભવઙ્ગેન હોતિ, નિરોધા વુટ્ઠાનં પન વિપસ્સનાનિસ્સન્દાય ફલસમાપત્તિયાતિ તમેવ પુચ્છતિ. **સબ્બનિમિત્તાનન્તિ** રૂપાદીનં સબ્બારમ્મણાનં. **અનિમિત્તાય ચ ધાતુયા મનસિકારો**તિ સબ્બનિમિત્તાપગતાય નિબ્બાનધાતુયા મનસિકારો. ફલસમાપત્તિસહજાતં મનસિકારં સન્ધાયાહ. ઇતિ હેટ્ઠા નિરોધપાદકં પઠમજ્ઝાનં ગહિતં, નિરોધસ્સ અનન્તરપચ્ચયં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ગહિતં, ઇધ નિરોધતો વુટ્ઠાનકફલસમાપત્તિ ગહિતાતિ.

ઇમસ્મિં ઠાને નિરોધકથા કથેતબ્બા હોતિ. સા, ''દ્વીહિ બલેહિ સમન્નાગતત્તા તયો ચ સઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા સોળસહિ ઞાણચરિયાહિ નવહિ સમાધિચરિયાહિ વસીભાવતાપઞ્ઞા નિરોધસમાપત્તિયા ઞાણ''ન્તિ એવં પટિસમ્ભિદામગ્ગે (પટિ॰ મ॰ ૧.૮૩) આગતા. **વિસુદ્ધિમગ્ગે** પનસ્સા સબ્બાકારેન વિનિચ્છયકથા કથિતા.

ઇદાનિ વલઞ્જનસમાપત્તિં પુચ્છન્તો **કતિ પનાવુસો, પચ્ચયા**તિઆદિમાહ. નિરોધતો હિ વુટ્ઠાનકફલસમાપત્તિયા ઠિતિ નામ ન હોતિ, એકં દ્વે ચિત્તવારમેવ પવત્તિત્વા ભવઙ્ગં ઓતરતિ. અયઞ્હિ ભિક્ખુ સત્ત દિવસે અરૂપપવત્તં નિરોધેત્વા નિસિન્નો નિરોધવુટ્ઠાનકફલસમાપત્તિયં ન ચિરં તિટ્ઠતિ. વલઞ્જનસમાપત્તિયં પન અદ્ધાનપરિચ્છેદોવ પમાણં. તસ્મા સા ઠિતિ નામ હોતિ. તેનાહ – ''અનિમિત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા ઠિતિયા''તિ. તસ્સા ચિરટ્ઠિતત્થં કતિ પચ્ચયાતિ અત્થો. વિસ્સજ્જને પનસ્સા **પુબ્બે ચ અભિસઙ્ખારો**તિ અદ્ધાનપરિચ્છેદો વુત્તો. **વુટ્ઠાનાયા**તિ ઇધ ભવઙ્ગવુટ્ઠાનં પુચ્છતિ. વિસ્સજ્જનેપિસ્સા **સબ્બનિમિત્તાનઞ્ચ મનસિકારો**તિ રૂપાદિનિમિત્તવસેન ભવઙ્ગસહજાતમનસિકારો વુત્તો.

૪૫૯. **યા ચાયં, આવુસો**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? ઇધ અઞ્ઞં અભિનવં નામ નત્થિ. હેટ્ઠા કથિતધમ્મેયેવ એકતો સમોધાનેત્વા પુચ્છામીતિ પુચ્છતિ. કત્થ પન તે કથિતા? ''નીલમ્પિ સઞ્જાનાતિ પીતકમ્પિ, લોહિતકમ્પિ, ઓદાતકમ્પિ સઞ્જાનાતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૦) એતસ્મિઞ્હિ ઠાને અપ્પમાણા ચેતોવિમુત્તિ કથિતા. ''નત્થિ કિઞ્ચીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનન્તિ નેય્ય''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૧) એત્થ આકિઞ્ચઞ્ઞં. ''પઞ્ઞાચક્ખુના પજાનાતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૧) એત્થ સુઞ્ઞતા. ''કતિ પનાવુસો, પચ્ચયા અનિમિત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા ઠિતિયા વુટ્ઠાનાયા''તિ એત્થ અનિમિત્તા. એવં હેટ્ઠા કથિતાવ ઇમસ્મિં ઠાને એકતો સમોધાનેત્વા પુચ્છતિ. તં પન પટિક્ખિપિત્વા એતા તસ્મિં તસ્મિં ઠાને નિદ્દિટ્ઠાવાતિ વત્વા અઞ્ઞે ચત્તારો ધમ્મા એકનામકા અત્થિ. એકો ધમ્મો ચતુનામકો અત્થિ, એતં પાકટં કત્વા કથાપેતું ઇધ પુચ્છતીતિ અટ્ઠકથાયં સન્નિટ્ઠાનં કતં. તસ્સા વિસ્સજ્જને **અયં વુચ્ચતાવુસો, અપ્પમાણા**

ચેતોવિમુત્તીતિ અયં ફરણઅપ્પમાણતાય અપ્પમાણા નામ. અયઞ્હિ અપ્પમાણે વા સત્તે ફરતિ, એકસ્મિમ્પિ વા સત્તે અસેસેત્વા ફરતિ.

અયં વુચ્ચતાવુસો, આકિઞ્ચઞ્ઞાતિ આરમ્મણકિઞ્ચનસ્સ અભાવતો આકિઞ્ચઞ્ઞા. **અત્તેન વા**તિ અત્ત ભાવપોસપુગ્ગલાદિસઙ્ખાતેન અત્તેન સુઞ્ઞં. **અત્તનિયેન વા**તિ ચીવરાદિપરિક્ખારસઙ્ખાતેન અત્તનિયેન સુઞ્ઞં. **અનિમિત્તા**તિ રાગનિમિત્તાદીનં અભાવેનેવ અનિમિત્તા, અરહત્તફલસમાપત્તિં સન્ધાયાહ. **નાનત્થા ચેવ નાનાબ્યઞ્જના ચા**તિ બ્યઞ્જનમ્પિ નેસં નાના અત્થોપિ. તત્થ બ્યઞ્જનસ્સ નાનતા પાકટાવ. અત્થો પન, અપ્પમાણા ચેતોવિમુત્તિ ભૂમન્તરતો મહગ્ગતા એવ હોતિ રૂપાવચરા; આરમ્મણતો સત્ત પઞ્ઞત્તિઆરમ્મણા. આકિઞ્ચઞ્ઞા ભુમ્મન્તરતો મહગ્ગતા અરૂપાવચરા; આરમ્મણતો ન વત્તબ્બારમ્મણા. સુઞ્ઞતા ભુમ્મન્તરતો કામાવચરા; આરમ્મણતો સઙ્ખારારમ્મણા. વિપસ્સના હિ એત્થ સુઞ્ઞતાતિ અધિપ્પેતા. અનિમિત્તા ભુમ્મન્તરતો લોકુત્તરા; આરમ્મણતો નિબ્બનારમ્મણા.

રાગો ખો, આવુસો, પમાણકરણોતિઆદીસુ યથા પબ્બતપાદે પૂતિપણ્ણરસઉદકં નામ હોતિ કાળવણ્ણં; ઓલોકેન્તાનં બ્યામસતગમ્ભીરં વિય ખાયતિ. યટ્ઠિં વા રજ્જું વા ગહેત્વા મિનન્તસ્સ પિટ્ઠિપાદોત્થરણમત્તમ્પિ ન હોતિ. એવમેવં યાવ રાગાદયો નુપ્પજ્જન્તિ, તાવ પુગ્ગલં સઞ્જાનિતું ન સક્કા હોન્તિ, સોતાપન્નો વિય, સકદાગામી વિય, અનાગામી વિય ચ ખાયતિ. યદા પનસ્સ રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, તદા રત્તો દુટ્ઠો મૂળ્હોતિ પઞ્ઞાયતિ. ઇતિ એતે ''એત્તકો અય''ન્તિ પુગ્ગલસ્સ પમાણં દસ્સેન્તો વિય ઉપ્પજ્જન્તીતિ પમાણકરણા નામ વુત્તા. **યાવતા ખો, આવુસો, અપ્પમાણા ચેતોવિમુત્તિયો**તિ યત્તકા અપ્પમાણા ચેતોવિમુત્તિયો. કિત્તકા પન તા? ચત્તારો બ્રહ્મવિહારા, ચત્તારો મગ્ગા, ચત્તારિ ચ ફલાનીતિ દ્વાદસ. તત્થ બ્રહ્મવિહારા ફરણઅપ્પમાણતાય અપ્પમાણા. સેસા પમાણકરણાનં કિલેસાનં અભાવેન અપ્પમાણા. નિબ્બાનમ્પિ અપ્પમાણમેવ, ચેતોવિમુત્તિ પન ન હોતિ, તસ્મા ન ગહિતં. **અકુપ્પા**તિ અરહત્તફલચેતોવિમુત્તિ; સા હિ તાસં સબ્બજેટ્ઠિકા, તસ્મા અગ્ગમક્ખાયતીતિ વુત્તા. **રાગો ખો, આવુસો, કિઞ્ચનો**તિ રાગો ઉપ્પજ્જિત્વા પુગ્ગલં કિઞ્ચતિ મદ્દતિ પલિબુન્ધતિ. તસ્મા કિઞ્ચનોતિ વુત્તો. મનુસ્સા કિર ગોણેહિ ખલં મદ્દાપેન્તો કિઞ્ચેહિ કપિલ, કિઞ્ચેહિ કાળકાતિ વદન્તિ. એવં મદ્દનત્થો કિઞ્ચનત્થોતિ વેદિતબ્બો. દોસમોહેસુપિ એસેવ નયો. **આકિઞ્ચઞ્ઞા ચેતોવિમુત્તિયો** નામ નવ ધમ્મા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનઞ્ચ મગ્ગફલાનિ ચ. તત્થ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં કિઞ્ચનં આરમ્મણં અસ્સ નત્થીતિ આકિઞ્ચઞ્ઞં. મગ્ગફલાનિ કિઞ્ચનાનં મદ્દનાનં પલિબુન્ધનકિલેસાનં નત્થિતાય આકિઞ્ચઞ્ઞાનિ. નિબ્બાનમ્પિ આકિઞ્ચઞ્ઞં, ચેતોવિમુત્તિ પન ન હોતિ, તસ્મા ન ગહિતં.

રાગો ખો, આવુસો, નિમિત્તકરણોતિઆદીસુ યથા નામ દ્વિન્નં કુલાનં સદિસા દ્વે વચ્છકા હોન્તિ. યાવ તેસં લક્ખણં ન કતં હોતિ, તાવ ''અયં અસુકકુલસ્સ વચ્છકો, અયં અસુકકુલસ્સા''તિ ન સક્કા હોન્તિ જાનિતું. યદા પન તેસં સત્તિસૂલાદીસુ અઞ્ઞતરં લક્ખણં કતં હોતિ, તદા સક્કા હોન્તિ જાનિતું. એવમેવ યાવ પુગ્ગલસ્સ રાગો નુપ્પજ્જતિ, તાવ ન સક્કા હોતિ જાનિતું અરિયો વા પુથુજ્જનો વાતિ. રાગો પનસ્સ ઉપ્પજ્જમાનોવ સરાગો નામ અયં પુગ્ગલોતિ સઞ્જાનનનિમિત્તં કરોન્તો વિય ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા ''નિમિત્તકરણો''તિ વુત્તો. દોસમોહેસુપિ એસેવ નયો.

અનિમિત્તા ચેતોવિમુત્તિ નામ તેરસ ધમ્મા – વિપસ્સના, ચત્તારો આરુપ્પા, ચત્તારો મગ્ગા, ચત્તારિ ચ ફલાનીતિ. તત્થ વિપસ્સના નિચ્ચનિમિત્તં સુખનિમિત્તં અત્તનિમિત્તં ઉગ્ઘાટેતીતિ અનિમિત્તા નામ. ચત્તારો આરુપ્પા

રૂપનિમિત્તસ્સ અભાવેન અનિમિત્તા નામ. મગ્ગફલાનિ નિમિત્તકરણાનં કિલેસાનં અભાવેન અનિમિત્તાનિ. નિબ્બાનમ્પિ અનિમિત્તમેવ, તં પન ચેતોવિમુત્તિ ન હોતિ, તસ્મા ન ગહિતં. અથ કસ્મા સુઞ્ઞતા ચેતોવિમુત્તિ ન ગહિતાતિ? સા, ''સુઞ્ઞા રાગેના''તિઆદિવચનતો સબ્બત્થ અનુપવિટ્ઠાવ, તસ્મા વિસું ન ગહિતા . **એકત્થા**તિ આરમ્મણવસેન એકત્થા. અપ્પમાણં આકિઞ્ચઞ્ઞં સુઞ્ઞતં અનિમિત્તન્તિ હિ સબ્બાનેતાનિ નિબ્બાનસ્સેવ નામાનિ. ઇતિ ઇમિના પરિયાયેન એકત્થા. અઞ્ઞસ્મિં પન ઠાને અપ્પમાણા હોન્તિ, અઞ્ઞસ્મિં આકિઞ્ચઞ્ઞા અઞ્ઞસ્મિં સુઞ્ઞતા અઞ્ઞસ્મિં અનિમિત્તાતિ ઇમિના પરિયાયેન નાનાબ્યઞ્જના. ઇતિ થેરો યથાનુસન્ધિનાવ દેસનં નિટ્ઠપેસીતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાવેદલ્લસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચૂળવેદલ્લસુત્તવણ્ણના

૪૬૦. એવં મે સુતન્તિ ચૂળવેદલ્લસુત્તં. તત્થ **વિસાખો ઉપાસકો**તિ **વિસાખો**તિ એવંનામકો ઉપાસકો. **યેન ધમ્મદિન્ના**તિ યેન ધમ્મદિન્ના નામ ભિક્ખુની તેનુપસઙ્કમિ. કો પનાયં વિસાખો? કા ધમ્મદિન્ના? કસ્મા ઉપસઙ્કમીતિ? વિસાખો નામ ધમ્મદિન્નાય ગિહિકાલે ઘરસામિકો. સો યદા ભગવા સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા પવત્તવરધમ્મચક્કો યસાદયો કુલપુત્તે વિનેત્વા ઉરુવેલં પત્વા તત્થ જટિલસહસ્સં વિનેત્વા પુરાણજટિલેહિ ખીણાસવભિક્ખૂહિ સદ્ધિં રાજગહં ગન્ત્વા બુદ્ધદસ્સનત્થં દ્વાદસનહુતાય પરિસાય સદ્ધિં આગતસ્સ બિમ્બિસારમહારાજસ્સ ધમ્મં દેસેસિ. તદા રઞ્ઞા સદ્ધિં આગતેસુ દ્વાદસનહુતેસુ એકં નહુતં ઉપાસકત્તં પટિવેદેસિ, એકાદસ નહુતાનિ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ સદ્ધિં રઞ્ઞા બિમ્બિસારેન. અયં ઉપાસકો તેસં અઞ્ઞતરો, તેહિ સદ્ધિં પઠમદસ્સનેવ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય, પુન એકદિવસં ધમ્મં સુત્વા સકદાગામિફલં પત્વા, તતો અપરભાગેપિ એકદિવસં ધમ્મં સુત્વા અનાગામિફલે પતિટ્ઠિતો. સો અનાગામી હુત્વા ગેહં આગચ્છન્તો યથા અઞ્ઞેસુ દિવસેસુ ઇતો ચિતો ચ ઓલોકેન્તો સિતં કુરુમાનો આગચ્છતિ, એવં અનાગન્ત્વા સન્તિન્દ્રિયો સન્તમાનસો હુત્વા અગમાસિ.

ધમ્મદિન્ના સીહપઞ્જરં ઉગ્ઘાટેત્વા વીથિં ઓલોકયમાના તસ્સ આગમનાકારં દિસ્વા, ''કિં નુ ખો એત''ન્તિ ચિન્તેત્વા તસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં કુરુમાના સોપાનસીસે ઠત્વા ઓલમ્બનત્થં હત્થં પસારેસિ. ઉપાસકો અત્તનો હત્થં સમિઞ્જેસિ. સા ''પાતરાસભોજનકાલે જાનિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. ઉપાસકો પુબ્બે તાય સદ્ધિં એકતો ભુઞ્જતિ. તં દિવસં પન તં અનપલોકેત્વા યોગાવચરભિક્ખુ વિય એકકોવ ભુઞ્જિ. સા, ''સાયન્હકાલે જાનિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. ઉપાસકો તંદિવસં સિરિગબ્ભં ન પાવિસિ, અઞ્ઞં ગબ્ભં પટિજગ્ગાપેત્વા કપ્પિયમઞ્ચકં પઞ્ઞપાપેત્વા નિપજ્જિ. ઉપાસિકા, ''કિં નુ ખ્વસ્સ બહિદ્ધા પત્થના અત્થિ, ઉદાહુ કેનચિદેવ પરિભેદકેન ભિન્નો, ઉદાહુ મય્હેવ કોચિ દોસો અત્થી''તિ બલવદોમનસ્સા હુત્વા, ''એકં દ્વે દિવસે વસિતકાલે સક્કા ઞાતુ''ન્તિ તસ્સ ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ.

ઉપાસકો, ''કિં ધમ્મદિન્ને અકાલે આગતાસી''તિ પુચ્છિ. આમ અય્યપુત્ત, આગતામ્હિ, ન ત્વં યથા પુરાણો, કિં નુ તે બહિદ્ધા પત્થના અત્થીતિ? નત્થિ ધમ્મદિન્નેતિ. અઞ્ઞો કોચિ પરિભેદકો અત્થીતિ? અયમ્પિ નત્થીતિ. એવં સન્તે મય્હેવ કોચિ દોસો ભવિસ્સતીતિ. તુય્હમ્પિ દોસો નત્થીતિ. અથ કસ્મા મયા સદ્ધિં યથા પકતિયા આલાપસલ્લાપમત્તમ્પિ ન કરોથાતિ? સો ચિન્તેસિ – ''અયં લોકુત્તરધમ્મો નામ ગરુ ભારિયો ન પકાસેતતબ્બો,

સચે ખો પનાહં ન કથેસ્સામિ, અયં હદયં ફાલેત્વા એત્થેવ કાલં કરેય્યા''તિ તસ્સાનુગ્ગહત્થાય કથેસિ – ''ધમ્મદિન્ને અહં સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા લોકુત્તરધમ્મં નામ અધિગતો, તં અધિગતસ્સ એવરૂપા લોકિયકિરિયા ન વટ્ટતિ. યદિ ત્વં ઇચ્છસિ, તવ ચત્તાલીસ કોટિયો મમ ચત્તાલીસ કોટિયોતિ અસીતિકોટિધનં અત્થિ, એત્થ ઇસ્સરા હુત્વા મમ માતિટ્ઠાને વા ભગિનિટ્ઠાને વા ઠત્વા વસ. તયા દિન્નેન ભત્તપિણ્ડમત્તકેન અહં યાપેસ્સામિ. અથેવં ન કરોસિ, ઇમે ભોગે ગહેત્વા કુલગેહં ગચ્છ, અથાપિ તે બહિદ્ધા પત્થના નત્થિ, અહં તં ભગિનિટ્ઠાને વા ધિતુટ્ઠાને વા ઠપેત્વા પોસેસ્સામી''તિ.

સા ચિન્તેસિ – ''પકતિપુરિસો એવં વત્તા નામ નત્થિ. અદ્ધા એતેન લોકુત્તરવરધમ્મો પટિવિદ્ધો. સો પન ધમ્મો કિં પુરિસેહેવ પટિબુજ્ઝિતબ્બો, ઉદાહુ માતુગામોપિ પટિવિજ્ઝિતું સક્કોતી''તિ વિસાખં એતદવોચ – ''કિં નુ ખો એસો ધમ્મો પુરિસેહેવ લભિતબ્બો, માતુગામેનપિ સક્કા લદ્ધુ''ન્તિ? કિં વદેસિ ધમ્મદિન્ને, યે પટિપન્નકા, તે એતસ્સ દાયાદા, યસ્સ યસ્સ ઉપનિસ્સયો અત્થિ, સો સો એતં પટિલભતીતિ. એવં સન્તે મય્હં પબ્બજ્જં અનુજાનાથાતિ. સાધુ ભદ્દે, અહમ્પિ તં એતસ્મિંયેવ મગ્ગે યોજેતુકામો, મનં પન તે અજાનમાનો ન કથેમીતિ તાવદેવ બિમ્બિસારસ્સ રઞ્ઞો સન્તિકં ગન્ત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ.

રાજા , ''કિં, ગહપતિ, અકાલે આગતોસી''તિ પુચ્છિ. ધમ્મદિન્ના, ''મહારાજ, પબ્બજિસ્સામી''તિ વદતીતિ. કિં પનસ્સ લદ્ધું વટ્ટતીતિ? અઞ્ઞં કિઞ્ચિ નત્થિ, સોવણ્ણસિવિકં દેવ, લદ્ધું વટ્ટતિ નગરઞ્ચ પટિજગ્ગાપેતુન્તિ. રાજા સોવણ્ણસિવિકં દત્વા નગરં પટિજગ્ગાપેસિ. વિસાખો ધમ્મદિન્નં ગન્ધોદકેન નહાપેત્વા સબ્બાલઙ્કારેહિ અલઙ્કારાપેત્વા સોવણ્ણસિવિકાય નિસીદાપેત્વા ઞાતિગણેન પરિવારાપેત્વા ગન્ધપુપ્ફાદીહિ પૂજયમાનો નગરવાસનં કરોન્તો વિય ભિક્ખુનિઉપસ્સયં ગન્ત્વા, ''ધમ્મદિન્નં પબ્બાજેથાય્યે''તિ આહ. ભિક્ખુનિયો ''એકં વા દ્વે વા દોસે સહિતું વટ્ટતિ ગહપતી''તિ આહંસુ. નત્થય્યે કોચિ દોસો, સદ્ધાય પબ્બજતીતિ. અથેકા બ્યત્તા થેરી તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિત્વા કેસે ઓહારેત્વા પબ્બાજેસિ. વિસાખો, ''અભિરમય્યે, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો''તિ વન્દિત્વા પક્કામિ.

તસ્સા પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય લાભસક્કારો ઉપ્પજ્જિ. તેનેવ પલિબુદ્ધા સમણધમ્મં કાતું ઓકાસં ન લભતિ. અથાચરિય-ઉપજ્ઝાયથેરિયો ગહેત્વા જનપદં ગન્ત્વા અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ ચિત્તરુચિતં કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા સમણધમ્મં કાતું આરદ્ધા, અભિનીહારસમ્પન્નત્તા પન નાતિચિરં કિલમિત્થ.

ઇતો પટ્ઠાય હિ સતસહસ્સકપ્પમત્થકે પદુમુત્તરો નામ સત્થા લોકે ઉદપાદિ. તદા એસા એકસ્મિં કુલે દાસી હુત્વા અત્તનો કેસે વિક્કિણિત્વા સુજાતત્થેરસ્સ નામ અગ્ગસાવકસ્સ દાનં દત્વા પત્થનમકાસિ. સા તાય પત્થનાભિનીહારસમ્પત્તિયા નાતિચિરં કિલમિત્થ, કતિપાહેનેવ અરહત્તં પત્વા ચિન્તેસિ – ''અહં યેનત્થેન સાસને પબ્બજિતા, સો મત્થકં પત્તો, કિં મે જનપદવાસેન, મય્હં ઞાતકાપિ પુઞ્ઞાનિ કરિસ્સન્તિ, ભિક્ખુનિસઙ્ઘોપિ પચ્ચયેહિ ન કિલમિસ્સતિ, રાજગહં ગચ્છામી''તિ ભિક્ખુનિસઙ્ઘં ગહેત્વા રાજગહમેવ અગમાસિ. વિસાખો, ''ધમ્મદિન્ના કિર આગતા''તિ સુત્વા, ''પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ જનપદં ગતા, ગન્ત્વાપિ નચિરસ્સેવ પચ્ચાગતા, કિં નુ ખો ભવિસ્સતિ, ગન્ત્વા જાનિસ્સામી''તિ દુતિયગમનેન ભિક્ખુનિઉપસ્સયં અગમાસિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો વિસાખો ઉપાસકો યેન ધમ્મદિન્ના ભિક્ખુની તેનુપસઙ્કમી''તિ.

એતદવોચાતિ એતં સક્કાયોતિઆદિવચનં અવોચ. કસ્મા અવોચાતિ? એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અભિરમસિ નાભિરમસિ, અય્યે''તિ એવં પુચ્છનં નામ ન પણ્ડિતકિચ્ચં, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે ઉપનેત્વા પઞ્હં પુચ્છિસ્સામિ, પઞ્હબ્યાકરણેન તસ્સા અભિરતિં વા અનભિરતિં વા જાનિસ્સામીતિ, તસ્મા અવોચ. તં સુત્વાવ ધમ્મદિન્ના અહં, આવુસો વિસાખ, અચિરપબ્બજિતા સકાયં વા પરકાયં વા કુતો જાનિસ્સામીતિ વા, અઞ્ઞત્થેરિયો ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છાતિ વા અવત્વા ઉપનિક્ખિત્તં સમ્પટિચ્છમાના વિય, એકપાસકગણ્ઠિં મોચેન્તી વિય ગહનટ્ઠાને હત્થિમગ્ગં નીહરમાના વિય ખગ્ગમુખેન સમુગ્ગં વિવરમાના વિય ચ પટિસમ્ભિદાવિસયે ઠત્વા પઞ્હં વિસ્સજ્જમાના, **પઞ્ચ ખો ઇમે, આવુસો વિસાખ, ઉપાદાનક્ખન્ધા**તિઆદિમાહ. તત્થ **પઞ્ચા**તિ ગણનપરિચ્છેદો. **ઉપાદાનક્ખન્ધા**તિ ઉપાદાનાનં પચ્ચયભૂતા ખન્ધાતિ એવમાદિના નયેનેત્થ ઉપાદાનક્ખન્ધકથા વિત્થારેત્વા કથેતબ્બા. સા પનેસા વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતા એવાતિ તત્થ વિત્તારિતનયેનેવ વેદિતબ્બા. **સક્કાયસમુદયા**દીસુપિ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા તત્થ તત્થ વુત્તમેવ.

ઇદં પન ચતુસચ્ચબ્યાકરણં સુત્વા વિસાખો થેરિયા અભિરતભાવં અઞ્ઞાસિ. યો હિ બુદ્ધસાસને ઉક્કણ્ઠિતો હોતિ અનભિરતો, સો એવં પુચ્છિતપુચ્છિતપઞ્હં સણ્ડાસેન એકેકં પલિતં ગણ્હન્તો વિય, સિનેરુપાદતો વાલુકં ઉદ્ધરન્તો વિય વિસ્સજ્જેતું ન સક્કોતિ. યસ્મા પન ઇમાનિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ લોકે ચન્દિમસૂરિયા વિય બુદ્ધસાસને પાકટાનિ, પરિસમજ્ઝે ગતો હિ ભગવાપિ મહાથેરાપિ સચ્ચાનેવ પકાસેન્તિ; ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય કુલપુત્તે ચત્તારિ નામ કિં, ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનીતિ પઞ્હં ઉગ્ગણ્હાપેતિ. અયઞ્ચ ધમ્મદિન્ના ઉપાયકોસલ્લે ઠિતા પણ્ડિતા બ્યત્તા નયં ગહેત્વા સુતેનપિ કથેતું સમત્થા, તસ્મા ''ન સક્કા એતિસ્સા એત્તાવતા સચ્ચાનં પટિવિદ્ધભાવો ઞાતું, સચ્ચવિનિબ્ભોગપઞ્હબ્યાકરણેન સક્કા ઞાતુ''ન્તિ ચિન્તેત્વા હેટ્ઠા કથિતાનિ દ્વે સચ્ચાનિ પટિનિવત્તેત્વા ગુળ્હં કત્વા ગણ્ઠિપઞ્હં પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છન્તો **તઞ્ઞેવ નુ ખો, અય્યે**તિઆદિમાહ.

તસ્સ વિસ્સજ્જને **ન ખો, આવુસો વિસાખ, તઞ્ઞેવ ઉપાદાન**ન્તિ ઉપાદાનસ્સ સઙ્ખારક્ખન્ધેકદેસભાવતો ન તંયેવ ઉપાદાનં તે પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા, નાપિ અઞ્ઞત્ર પઞ્ચહિ ઉપાદાનક્ખન્ધેહિ ઉપાદાનં. યદિ હિ તઞ્ઞેવ સિયા, રૂપાદિસભાવમ્પિ ઉપાદાનં સિયા. યદિ અઞ્ઞત્ર સિયા, પરસમયે ચિત્તવિપ્પયુત્તો અનુસયો વિય પણ્ણત્તિ વિય નિબ્બાનં વિય ચ ખન્ધવિનિમુત્તં વા સિયા, છટ્ઠો વા ખન્ધો પઞ્ઞપેતબ્બો ભવેય્ય, તસ્મા એવં બ્યાકાસિ. તસ્સા બ્યાકરણં સુત્વા ''અધિગતપતિટ્ઠા અય''ન્તિ વિસાખો નિટ્ઠમગમાસિ. ન હિ સક્કા અખીણાસવેન અસમ્બદ્ધેન અવિત્થાયન્તેન પદીપસહસ્સં જાલેન્તેન વિય એવરૂપો ગુળ્હો પટિચ્છન્નો તિલક્ખણાહતો ગમ્ભીરો પઞ્હો વિસ્સજ્જેતું. નિટ્ઠં ગન્ત્વા પન, ''અયં ધમ્મદિન્ના સાસને લદ્ધપતિટ્ઠા અધિગતપટિસમ્ભિદા વેસારજ્જપ્પત્તા ભવમત્થકે ઠિતા મહાખીણાસવા, સમત્થા મય્હં પુચ્છિતપઞ્હં કથેતું, ઇદાનિ પન નં ઓવત્તિકસારં પઞ્હં પુચ્છિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા તં પુચ્છન્તો, **કથં પનાય્યે**તિઆદિમાહ.

૪૬૧. તસ્સ વિસ્સજ્જને **અસ્સુતવા**તિઆદિ મૂલપરિયાયે વિત્થારિતમેવ. **રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી**તિ, ''ઇધેકચ્ચો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. યં રૂપં સો અહં, યો અહં તં રૂપન્તિ રૂપઞ્ચ અત્તઞ્ચ અદ્વયં સમનુપસ્સતિ. સેય્યથાપિ નામ તેલપ્પદીપસ્સ ઝાયતો યા અચ્ચિ સો વણ્ણો, યો વણ્ણો સા અચ્ચીતિ અચ્ચિઞ્ચ વણ્ણઞ્ચ અદ્વયં સમનુપસ્સતિ. એવમેવ ઇધેકચ્ચો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ...પે॰... અદ્વયં સમનુપસ્સતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૩૧) એવં રૂપં અત્તાતિ દિટ્ઠિપસ્સનાય પસ્સતિ. **રૂપવન્તં વા અત્તાન**ન્તિ અરૂપં અત્તાતિ ગહેત્વા છાયાવન્તં રુક્ખં વિય તં અત્તાનં રૂપવન્તં સમનુપસ્સતિ. **અત્તનિ વા રૂપ**ન્તિ અરૂપમેવ અત્તાતિ ગહેત્વા પુપ્ફસ્મિં ગન્ધં વિય અત્તનિ રૂપં

સમનુપસ્સતિ. **રૂપસ્મિં વા અત્તાનન્તિ** અરૂપમેવ અત્તાતિ ગહેત્વા કરણ્ડાય મણિં વિય અત્તાનં રૂપસ્મિં સમનુપસ્સતિ. **વેદનં અત્તતો**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ, **રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી**તિ સુદ્ધરૂપમેવ અત્તાતિ કથિતં. રૂપવન્તં વા અત્તાનં, અત્તનિ વા રૂપં, રૂપસ્મિં વા અત્તાનં. વેદનં અત્તતો... સઞ્ઞં... સઙ્ખારે... વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતીતિ ઇમેસુ સત્તસુ ઠાનેસુ અરૂપં અત્તાતિ કથિતં. વેદનાવન્તં વા અત્તાનં, અત્તનિ વા વેદનં, વેદનાય વા અત્તાનન્તિ એવં ચતૂસુ ખન્ધેસુ તિણ્ણં તિણ્ણં વસેન દ્વાદસસુ ઠાનેસુ રૂપારૂપમિસ્સકો અત્તા કથિતો. તત્થ રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ... વેદનં... સઞ્ઞં... સઙ્ખારે... વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતીતિ ઇમેસુ પઞ્ચસુ ઠાનેસુ ઉચ્છેદદિટ્ઠિ કથિતા, અવસેસેસુ સસ્સતદિટ્ઠીતિ. એવમેત્થ પન્નરસ ભવદિટ્ઠિયો, પઞ્ચ વિભવદિટ્ઠિયો હોન્તિ. **ન રૂપં અત્તતો**તિ એત્થ રૂપં અત્તાતિ ન સમનુપસ્સતિ. અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ પન સમનુપસ્સતિ. **ન રૂપવન્તં અત્તાનં...પે॰... ન વિઞ્ઞાણસ્મિં અત્તાનન્તિ** ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધે કેનચિ પરિયાયેન અત્તતો ન સમનુપસ્સતિ, સબ્બાકારેન પન અનિચ્ચા દુક્ખા અનત્તાતિ સમનુપસ્સતિ.

એત્તાવતા થેરિયા, ''એવં ખો, આવુસો વિસાખ, સક્કાયદિટ્ઠિ હોતી''તિ એવં પુરિમપઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તિયા એત્તકેન ગમનં હોતિ, આગમનં હોતિ, ગમનાગમનં હોતિ, વટ્ટં વત્તતીતિ વટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સિતં. **એવં ખો, આવુસો વિસાખ, સક્કાયદિટ્ઠિ ન હોતી**તિ પચ્છિમં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તિયા એત્તકેન ગમનં ન હોતિ, આગમનં ન હોતિ, ગમનાગમનં ન હોતિ, વટ્ટં નામ ન વત્તતીતિ વિવટ્ટં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સિતં.

૪૬૨. **કતમો પનાય્યે, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો**તિ અયં પઞ્હો થેરિયા પટિપુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જેતબ્બો ભવેય્ય – ''ઉપાસક, તયા હેટ્ઠા મગ્ગો પુચ્છિતો, ઇધ કસ્મા મગ્ગમેવ પુચ્છસી''તિ. સા પન અત્તનો બ્યત્તતાય પણ્ડિચ્ચેન તસ્સ અધિપ્પાયં સલ્લક્ખેસિ – ''ઇમિના ઉપાસકેન હેટ્ઠા પટિપત્તિવસેન મગ્ગો પુચ્છિતો ભવિસ્સતિ, ઇધ પન તં સઙ્ખતાસઙ્ખતલોકિયલોકુત્તરસઙ્ગહિતાસઙ્ગહિતવસેન પુચ્છિતુકામો ભવિસ્સતી''તિ. તસ્મા અપ્પટિપુચ્છિત્વાવ યં યં પુચ્છિ, તં તં વિસ્સજ્જેસિ. તત્થ **સઙ્ખતો**તિ ચેતિતો કપ્પિતો પકપ્પિતો આયૂહિતો કતો નિબ્બત્તિતો સમાપજ્જન્તેન સમાપજ્જિતબ્બો. **તીહિ ચ ખો, આવુસો વિસાખ, ખન્ધેહિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો સઙ્ગહિતો**તિ એત્થ યસ્મા મગ્ગો સપ્પદેસો, તયો ખન્ધા નિપ્પદેસા, તસ્મા અયં સપ્પદેસત્તા નગરં વિય રજ્જેન નિપ્પદેસેહિ તીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહિતો. તત્થ સમ્માવાચાદયો તયો સીલમેવ, તસ્મા તે સજાતિતો સીલક્ખન્ધેન સઙ્ગહિતાતિ. કિઞ્ચાપિ હિ પાળિયં સીલક્ખન્ધેતિ ભુમ્મેન વિય નિદ્દેસો કતો, અત્થો પન કરણવસેન વેદિતબ્બો. સમ્માવાયામાદીસુ પન તીસુ સમાધિ અત્તનો ધમ્મતાય આરમ્મણે એકગ્ગભાવેન અપ્પેતું ન સક્કોતિ. વીરિયે પન પગ્ગહકિચ્ચં સાધેન્તે સતિયા ચ અપિલાપનકિચ્ચં સાધેન્તિયા લદ્ધૂપકારો હુત્વા સક્કોતિ.

તત્રાયં ઉપમા – યથા હિ ''નક્ખત્તં કીળિસ્સામા''તિ ઉય્યાનં પવિટ્ઠેસુ તીસુ સહાયેસુ એકો સુપુપ્ફિતં ચમ્પકરુક્ખં દિસ્વા હત્થં ઉક્ખિપિત્વાપિ ગહેતું ન સક્કુણેય્ય. અથસ્સ દુતિયો ઓનમિત્વા પિટ્ઠિં દદેય્ય, સો તસ્સ પિટ્ઠિયં ઠત્વાપિ કમ્પમાનો ગહેતું ન સક્કુણેય્ય . અથસ્સ ઇતરો અંસકૂટં ઉપનામેય્ય, સો એકસ્સ પિટ્ઠિયં ઠત્વા એકસ્સ અંસકૂટં ઓલુબ્ભ યથારુચિ પુપ્ફાનિ ઓચિનિત્વા પિળન્ધિત્વા નક્ખત્તં કીળેય્ય. એવંસમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. એકતો ઉય્યાનં પવિટ્ઠા તયો સહાયકા વિય હિ એકતો જાતા સમ્માવાયામાદયો તયો ધમ્મા. સુપુપ્ફિતચમ્પકો વિય આરમ્મણં. હત્થં ઉક્ખિપિત્વાપિ ગહેતું અસક્કોન્તો વિય અત્તનો ધમ્મતાય આરમ્મણે એકગ્ગભાવેન અપ્પેતું અસક્કોન્તો સમાધિ. પિટ્ઠિં દત્વા ઓનતસહાયો વિય વાયામો. અંસકૂટં દત્વા ઠિતસહાયો વિય સતિ. યથા તેસુ

એકસ્સ પિટ્ઠિયં ઠત્વા એકસ્સ અંસકૂટં ઓલુબ્ભ ઇતરો યથારુચિ પુપ્ફં ગહેતું સક્કોતિ, એવમેવં વીરિયે પગ્ગહકિચ્ચં સાધેન્તે, સતિયા ચ અપિલાપનકિચ્ચં સાધેન્તિયા લદ્ધુપકારો સમાધિ સક્કોતિ આરમ્મણે એકગ્ગભાવેન અપ્પેતું. તસ્મા સમાધિયેવેત્થ સજાતિતો સમાધિક્ખન્ધેન સઙ્ગહિતો. વાયામસતિયો પન કિરિયતો સઙ્ગહિતા હોન્તિ.

સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પેસુપિ પઞ્ઞા અત્તનો ધમ્મતાય અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તાતિ આરમ્મણં નિચ્છેતું ન સક્કોતિ, વિતક્કે પન આકોટેત્વા આકોટેત્વા દેન્તે સક્કોતિ. કથં? યથા હિ હેરઞ્ઞિકો કહાપણં હત્થે ઠપેત્વા સબ્બભાગેસુ ઓલોકેતુકામો સમાનોપિ ન ચક્ખુદલેનેવ પરિવત્તેતું સક્કોતિ, અઙ્ગુલિપબ્બેહિ પન પરિવત્તેત્વા ઇતો ચિતો ચ ઓલોકેતું સક્કોતિ. એવમેવ ન પઞ્ઞા અત્તનો ધમ્મતાય અનિચ્ચાદિવસેન આરમ્મણં નિચ્છેતું સક્કોતિ, અભિનિરોપનલક્ખણેન પન આહનનપરિયાહનનરસેન વિતક્કેન આકોટેન્તેન વિય પરિવત્તેન્તેન વિય ચ આદાયા દિન્નમેવ વિનિચ્છેતું સક્કોતિ. તસ્મા ઇધાપિ સમ્માદિટ્ઠિયેવ સજાતિતો પઞ્ઞાક્ખન્ધેન સઙ્ગહિતા. સમ્માસઙ્કપ્પો પન કિરિયતો સઙ્ગહિતો હોતિ. ઇતિ ઇમેહિ તીહિ ખન્ધેહિ મગ્ગો સઙ્ગહં ગચ્છતિ. તેન વુત્તં – ''તીહિ ચ ખો, આવુસો વિસાખ, ખન્ધેહિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો સઙ્ગહિતો''તિ.

ઇદાનિ એકચિત્તક્ખણિકં મગ્ગસમાધિં સનિમિત્તં સપરિક્ખારં પુચ્છન્તો, **કતમો પનાય્યે**તિઆદિમાહ. તસ્સ વિસ્સજ્જને ચત્તારો સતિપટ્ઠાના મગ્ગક્ખણે ચતુકિચ્ચસાધનવસેન ઉપ્પન્ના સતિ, સા સમાધિસ્સ પચ્ચયત્થેન નિમિત્તં. ચત્તારો સમ્મપ્પધાના ચતુકિચ્ચસાધનવસેનેવ ઉપ્પન્નં વીરિયં, તં પરિવારટ્ઠેન પરિક્ખારો હોતિ. **તેસંયેવ ધમ્માનન્તિ** તેસં મગ્ગસમ્પયુત્તધમ્માનં. **આસેવના**તિઆદીસુ એકચિત્તક્ખણિકાયેવ આસેવનાદયો વુત્તાતિ.

વિતણ્ડવાદી પન, ''એકચિત્તક્ખણિકો નામ મગ્ગો નત્થિ, 'એવં ભાવેય્ય સત્ત વસ્સાની'તિ હિ વચનતો સત્તપિ વસ્સાનિ મગ્ગભાવના હોતિ, કિલેસા પન લહુ છિજ્જન્તા સત્તહિ ઞાણેહિ છિજ્જન્તી''તિ વદતિ. સો ''સુત્તં આહરા''તિ વત્તબ્બો. અદ્ધા અઞ્ઞં અપસ્સન્તો, ''યા તેસંયેવ ધમ્માનં આસેવના ભાવના બહુલીકમ્મ''ન્તિ ઇદમેવ સુત્તં આહરિત્વા, ''અઞ્ઞેન ચિત્તેન આસેવતિ, અઞ્ઞેન ભાવેતિ, અઞ્ઞેન બહુલીકરોતી''તિ વક્ખતિ. તતો વત્તબ્બો – ''કિં પનિદં, સુત્તં નેય્યત્થં નીતત્થ''ન્તિ. તતો વક્ખતિ – ''નીતત્થં યથા સુત્તં તથેવ અત્થો''તિ. તસ્સ ઇદં ઉત્તરં – એવં સન્તે એકં ચિત્તં આસેવમાનં ઉપ્પન્નં, અપરમ્પિ આસેવમાનં, અપરમ્પિ આસેવમાનન્તિ એવં દિવસમ્પિ આસેવનાવ ભવિસ્સતિ, કુતો ભાવના, કુતો બહુલીકમ્મં? એકં વા ભાવયમાનં ઉપ્પન્નં અપરમ્પિ ભાવયમાનં અપરમ્પિ ભાવયમાનન્તિ એવં દિવસમ્પિ ભાવનાવ ભવિસ્સતિ, કુતો આસેવના કુતો બહુલીકમ્મં? એકં વા બહુલીકરોન્તં ઉપ્પન્નં, અપરમ્પિ બહુલીકરોન્તં, અપરમ્પિ બહુલીકરોન્તન્તિ એવં દિવસમ્પિ બહુલીકમ્મમેવ ભવિસ્સતિ કુતો આસેવના, કુતો ભાવનાતિ.

અથ વા એવં વદેય્ય – ''એકેન ચિત્તેન આસેવતિ, દ્વીહિ ભાવેતિ, તીહિ બહુલીકરોતિ. દ્વીહિ વા આસેવતિ, તીહિ ભાવેતિ, એકેન બહુલીકરોતિ . તીહિ વા આસેવતિ, એકેન ભાવેતિ, દ્વીહિ બહુલીકરોતી''તિ. સો વત્તબ્બો – ''મા સુત્તં મે લદ્ધન્તિ યં વા તં વા અવચ. પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તેન નામ આચરિયસ્સ સન્તિકે વસિત્વા બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા અત્થરસં વિદિત્વા વત્તબ્બં હોતિ. એકચિત્તક્ખણિકાવ અયં આસેવના, એકચિત્તક્ખણિકા ભાવના, એકચિત્તક્ખણિકં બહુલીકમ્મં. ખયગામિલોકુત્તરમગ્ગો બહુલચિત્તક્ખણિકો નામ નત્થિ, 'એકચિત્તક્ખણિકોયેવા'તિ સઞ્ઞાપેતબ્બો. સચે સઞ્જાનાતિ, સઞ્જાનાતુ, નો ચે સઞ્જાનાતિ, ગચ્છ પાતોવ વિહારં પવિસિત્વા યાગું પિવાહી''તિ ઉય્યોજેતબ્બો.

૪૬૩. **કતિ પનાય્યે સઙ્ખારા**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? યે સઙ્ખારે નિરોધેત્વા નિરોધં સમાપજ્જતિ, તે પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છતિ. તેનેવસ્સ અધિપ્પાયં ઞત્વા થેરી, પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદીસુ અનેકેસુ સઙ્ખારેસુ વિજ્જમાનેસુપિ, કાયસઙ્ખારાદયોવ આચિક્ખન્તી, **તયોમે , આવુસો**તિઆદિમાહ. તત્થ કાયપટિબદ્ધત્તા કાયેન સઙ્ખરીયતિ કરીયતિ નિબ્બત્તીયતીતિ **કાયસઙ્ખારો**. વાચં સઙ્ખરોતિ કરોતિ નિબ્બત્તેતીતિ વચીસઙ્ખારો. ચિત્તપટિબદ્ધત્તા ચિત્તેન સઙ્ખરીયતિ કરીયતિ નિબ્બત્તીયતીતિ **ચિત્તસઙ્ખારો**. **કતમો પનાય્યે**તિ ઇધ કિં પુચ્છતિ? ઇમે સઙ્ખારા અઞ્ઞમઞ્ઞમિસ્સા આલુળિતા અવિભૂતા દુદ્દીપના. તથા હિ, કાયદ્વારે આદાનગહણમુઞ્ચનચોપનાનિ પાપેત્વા ઉપ્પન્ના અટ્ઠ કામાવચરકુસલચેતના દ્વાદસ અકુસલચેતનાતિ એવં કુસલાકુસલા વીસતિ ચેતનાપિ અસ્સાસપસ્સાસાપિ કાયસઙ્ખારાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. વચીદ્વારે હનુસંચોપનં વચીભેદં પાપેત્વા ઉપ્પન્ના વુત્તપ્પકારાવ વીસતિ ચેતનાપિ વિતક્કવિચારાપિ વચીસઙ્ખારોત્વેવ વુચ્ચન્તિ. કાયવચીદ્વારેસુ ચોપનં અપત્તા રહો નિસિન્નસ્સ ચિન્તયતો ઉપ્પન્ના કુસલાકુસલા એકૂનતિંસ ચેતનાપિ સઞ્ઞા ચ વેદના ચાતિ ઇમે દ્વે ધમ્માપિ ચિત્તસઙ્ખારોત્વેવ વુચ્ચન્તિ. એવં ઇમે સઙ્ખારા અઞ્ઞમઞ્ઞમિસ્સા આલુળિતા અવિભૂતા દુદ્દીપના. તે પાકટે વિભૂતે કત્વા કથાપેસ્સામીતિ પુચ્છતિ.

કસ્મા પનાય્યેતિ ઇધ કાયસઙ્ખારાદિનામસ્સ પદત્થં પુચ્છતિ. તસ્સ વિસ્સજ્જને **કાયપ્પટિબદ્ધા**તિ કાયનિસ્સિતા, કાયે સતિ હોન્તિ, અસતિ ન હોન્તિ. **ચિત્તપ્પટિબદ્ધા**તિ ચિત્તનિસ્સિતા, ચિત્તે સતિ હોન્તિ, અસતિ ન હોન્તિ.

૪૬૪. ઇદાનિ કિં નુ ખો એસા સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં વલઞ્જેતિ, ન વલઞ્જેતિ. ચિણ્ણવસી વા તત્થ નો ચિણ્ણવસીતિ જાનનત્થં પુચ્છન્તો, **કથં પનાય્યે, સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધસમાપત્તિ હોતી**તિઆદિમાહ. તસ્સ વિસ્સજ્જને **સમાપજ્જિસ્સન્તિ વા સમાપજ્જામીતિ વા** પદદ્વયેન નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિકાલો કથિતો. **સમાપન્નો**તિ પદેન અન્તોનિરોધો. તથા પુરિમેહિ દ્વીહિ પદેહિ સચિત્તકકાલો કથિતો, પચ્છિમેન અચિત્તકકાલો. **પુબ્બેવ તથા ચિત્તં ભાવિતં હોતી**તિ નિરોધસમાપત્તિતો પુબ્બે અદ્ધાનપરિચ્છેદકાલેયેવ, એત્તકં કાલં અચિત્તકો ભવિસ્સામીતિ અદ્ધાનપરિચ્છેદચિત્તં ભાવિતં હોતિ. **યં તં તથત્તાય ઉપનેતી**તિ યં એવં ભાવિતં ચિત્તં, તં પુગ્ગલં તથત્તાય અચિત્તકભાવાય ઉપનેતિ.

પઠમં નિરુજ્ઝતિ વચીસઙ્ખારોતિ સેસસઙ્ખારેહિ પઠમં દુતિયજ્ઝાનેયેવ નિરુજ્ઝતિ. **તતો કાયસઙ્ખારો**તિ તતો પરં કાયસઙ્ખારો ચતુત્થજ્ઝાને નિરુજ્ઝતિ. **તતો ચિત્તસઙ્ખારો**તિ તતો પરં ચિત્તસઙ્ખારો અન્તોનિરોધે નિરુજ્ઝતિ. **વુટ્ઠહિસ્સન્તિ વા વુટ્ઠહામીતિ વા** પદદ્વયેન અન્તોનિરોધકાલો કથિતો. **વુટ્ઠિતો**તિ પદેન ફલસમાપત્તિકાલો. તથા પુરિમેહિ દ્વીહિ પદેહિ અચિત્તકકાલો કથિતો, પચ્છિમેન સચિત્તકકાલો. **પુબ્બેવ તથા ચિત્તં ભાવિતં હોતી**તિ નિરોધસમાપત્તિતો પુબ્બે અદ્ધાનપરિચ્છેદકાલેયેવ એત્તકં કાલં અચિત્તકો હુત્વા તતો પરં સચિત્તકો ભવિસ્સામીતિ અદ્ધાનપરિચ્છેદચિત્તં ભાવિતં હોતિ. **યં તં તથત્તાય ઉપનેતી**તિ યં એવં ભાવિતં ચિત્તં, તં પુગ્ગલં તથત્તાય સચિત્તકભાવાય ઉપનેતિ. ઇતિ હેટ્ઠા નિરોધસમાપજ્જનકાલો ગહિતો, ઇધ નિરોધતો વુટ્ઠાનકાલો.

ઇદાનિ નિરોધકથં કથેતું વારોતિ નિરોધકથા કથેતબ્બા સિયા, સા પનેસા, ''દ્વીહિ બલેહિ સમન્નાગતત્તા તયો ચ સઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા સોળસહિ ઞાણચરિયાહિ નવહિ સમાધિચરિયાહિ વસીભાવતાપઞ્ઞા નિરોધસમાપત્તિયા ઞાણ''ન્તિ માતિકં ઠપેત્વા સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે કથિતા. તસ્મા તત્થ કથિતનયેનેવ ગહેતબ્બા . કો પનાયં નિરોધો નામ? ચતુન્નં ખન્ધાનં પટિસઙ્ખા અપ્પવત્તિ. અથ કિમત્થમેતં સમાપજ્જન્તીતિ.

સઙ્ખારાનં પવત્તે ઉક્કણ્ઠિતા સત્તાહં અચિત્તકા હુત્વા સુખં વિહરિસ્સામ, દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં નામેતં, યદિદં નિરોધોતિ એતદત્થં સમાપજ્જન્તિ.

પઠમં ઉપ્પજ્જતિ ચિત્તસઙ્ખારોતિ નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ હિ ફલસમાપત્તિચિત્તં પઠમં ઉપ્પજ્જતિ. તંસમ્પયુત્તં સઞ્ઞઞ્ચ વેદનઞ્ચ સન્ધાય, ''પઠમં ઉપ્પજ્જતિ ચિત્તસઙ્ખારો''તિ આહ. **તતો કાયસઙ્ખારો**તિ તતો પરં ભવઙ્ગસમયે કાયસઙ્ખારો ઉપ્પજ્જતિ. કિં પન ફલસમાપત્તિ અસ્સાસપસ્સાસે ન સમુટ્ઠાપેતીતિ? સમુટ્ઠાપેતિ. ઇમસ્સ પન ચતુત્થજ્ઝાનિકા ફલસમાપત્તિ, સા ન સમુટ્ઠાપેતિ. કિં વા એતેન ફલસમાપત્તિ પઠમજ્ઝાનિકા વા હોતુ, દુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનિકા વા, સન્તાય સમાપત્તિયા વુટ્ઠિતસ્સ ભિક્ખુનો અસ્સાસપસ્સાસા અબ્બોહારિકા હોન્તિ. તેસં અબ્બોહારિકભાવો સઞ્જીવત્થેરવત્થુના વેદિતબ્બો. સઞ્જીવત્થેરસ્સ હિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય કિંસુકપુપ્ફસદિસે વીતચ્ચિતઙ્ગારે મદ્દમાનસ્સ ગચ્છતો ચીવરે અંસુમત્તમ્પિ ન ઝાયિ, ઉસુમાકારમત્તમ્પિ નાહોસિ, સમાપત્તિફલં નામેતન્તિ વદન્તિ. એવમેવં સન્તાય સમાપત્તિયા વુટ્ઠિતસ્સ ભિક્ખુનો અસ્સાસપસ્સાસા અબ્બોહારિકા હોન્તીતિ ભવઙ્ગસમયેનેવેતં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં.

તતો વચીસઙ્ખારોતિ તતો પરં કિરિયમયપવત્તવળઞ્જનકાલે વચીસઙ્ખારો ઉપ્પજ્જતિ. કિં ભવઙ્ગં વિતક્કવિચારે ન સમુટ્ઠાપેતીતિ? સમુટ્ઠાપેતિ. તંસમુટ્ઠાના પન વિતક્કવિચારા વાચં અભિસઙ્ખાતું ન સક્કોન્તીતિ કિરિયમયપવત્તવળઞ્જનકાલેનેવતં કથિતં. **સુઞ્ઞતો ફસ્સો**તિઆદયો સગુણેનાપિ આરમ્મણેનાપિ કથેતબ્બા. સગુણેન તાવ સુઞ્ઞતા નામ ફલસમાપત્તિ, તાય સહજાતં ફસ્સં સન્ધાય સુઞ્ઞતો ફસ્સોતિ વુત્તં. **અનિમિત્તાપણિહિતેસુપિ**એસેવ નયો. આરમ્મણેન પન નિબ્બાનં રાગાદીહિ સુઞ્ઞત્તા સુઞ્ઞં નામ, રાગનિમિત્તાદીનં અભાવા અનિમિત્તં, રાગદોસમોહપ્પણિધીનં અભાવા અપ્પણિહિતં. સુઞ્ઞતં નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા ઉપ્પન્નફલસમાપત્તિયં ફસ્સો સુઞ્ઞતો નામ. **અનિમિત્તાપણિહિતેસુપિ** એસેવ નયો.

અપરા આગમનિયકથા નામ હોતિ, સુઞ્ઞતા, અનિમિત્તા, અપ્પણિહિતાતિ હિ વિપસ્સનાપિ વુચ્ચતિ. તત્થ યો ભિક્ખુ સઙ્ખારે અનિચ્ચતો પરિગ્ગહેત્વા અનિચ્ચતો દિસ્વા અનિચ્ચતો વુટ્ઠાતિ, તસ્સ વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના **અનિમિત્તા** નામ હોતિ. યો દુક્ખતો પરિગ્ગહેત્વા દુક્ખતો દિસ્વા દુક્ખતો વુટ્ઠાતિ, તસ્સ **અપ્પણિહિતા** નામ. યો અનત્તતો પરિગ્ગહેત્વા અનત્તતો દિસ્વા અનત્તતો વુટ્ઠાતિ, તસ્સ **સુઞ્ઞતા** નામ. તત્થ અનિમિત્તવિપસ્સનાય મગ્ગો અનિમિત્તો નામ, અનિમિત્તમગ્ગસ્સ ફલં અનિમિત્તં નામ. અનિમિત્તફલસમાપત્તિસહજાતે ફસ્સે ફુસન્તે અનિમિત્તો ફસ્સો ફુસતીતિ વુચ્ચતિ. અપ્પણિહિતસુઞ્ઞતેસુપિ એસેવ નયો. આગમનિયેન કથિતે પન સુઞ્ઞતો વા ફસ્સો અનિમિત્તો વા ફસ્સો અપ્પણિહિતો વા ફસ્સોતિ વિકપ્પો આપજ્જેય્ય, તસ્મા સગુણેન ચેવ આરમ્મણેન ચ કથેતબ્બં. એવઞ્હિ તયો ફસ્સા ફુસન્તીતિ સમેતિ.

વિવેકનિન્નન્તિઆદીસુ નિબ્બાનં વિવેકો નામ, તસ્મિં વિવેકે નિન્નં ઓનતન્તિ **વિવેકનિન્નં**. અઞ્ઞતો આગન્ત્વા યેન વિવેકો, તેન વઙ્કં વિય હુત્વા ઠિતન્તિ **વિવેકપોણં**. યેન વિવેકો, તેન પતમાનં વિય ઠિતન્તિ **વિવેકપબ્ભારં**.

૪૬૫. ઇદાનિ યા વેદના નિરોધેત્વા નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, તા પુચ્છિસ્સામીતિ પુચ્છન્તો **કતિ પનાય્યે, વેદના**તિ આહ. **કાયિકં વા**તિઆદીસુ પઞ્ચદ્વારિકં સુખં કાયિકં નામ, મનોદ્વારિકં ચેતસિકં નામાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ **સુખ**ન્તિ સભાવનિદ્દેસો. **સાત**ન્તિ તસ્સેવ મધુરભાવદીપકં વેવચનં. **વેદયિત**ન્તિ વેદયિતભાવદીપકં, સબ્બવેદનાનં સાધારણવચનં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **ઠિતિસુખા**

વિપરિણામદુક્ખાતિઆદીસુ સુખાય વેદનાય અત્થિભાવો સુખં, નત્થિભાવો દુક્ખં. દુક્ખાય વેદનાય અત્થિભાવો દુક્ખં, નત્થિભાવો સુખં. અદુક્ખમસુખાય વેદનાય જાનનભાવો સુખં, અજાનનભાવો દુક્ખન્તિ અત્થો.

કિં અનુસયો અનુસેતીતિ કતમો અનુસયો અનુસેતિ. અપ્પહીનટ્ઠેન સયિતો વિય હોતીતિ અનુસયપુચ્છં પુચ્છતિ. **ન ખો, આવુસો વિસાખ, સબ્બાય સુખાય વેદનાય રાગાનુસયો અનુસેતી**તિ ન સબ્બાય સુખાય વેદનાય રાગાનુસયો અનુસેતિ. ન સબ્બાય સુખાય વેદનાય સો અપ્પહીનો, ન સબ્બં સુખં વેદનં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. **કિં પહાતબ્બ**ન્તિ અયં પહાનપુચ્છા નામ.

રાગં તેન પજહતીતિ એત્થ એકેનેવ બ્યાકરણેન દ્વે પુચ્છા વિસ્સજ્જેસિ. ઇધ ભિક્ખુ રાગાનુસયં વિક્ખમ્ભેત્વા પઠમજ્ઝાનં સમાપજ્જતિ, ઝાનવિક્ખમ્ભિતં રાગાનુસયં તથા વિક્ખમ્ભિતમેવ કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અનાગામિમગ્ગેન સમુગ્ઘાતેતિ. સો અનાગામિમગ્ગેન પહીનોપિ તથા વિક્ખમ્ભિતત્તાવ પઠમજ્ઝાને નાનુસેતિ નામ. તેનાહ – ''ન તત્થ રાગાનુસયો અનુસેતી''તિ. **તદાયતન**ન્તિ તં આયતનં, પરમસ્સાસભાવેન પતિટ્ઠાનભૂતં અરહત્તન્તિ અત્થો. **ઇતિ અનુત્તરેસૂ**તિ એવં અનુત્તરા વિમોક્ખાતિ લદ્ધનામે અરહત્તે. **પિહં ઉપટ્ઠાપયતો**તિ પત્થનં પટ્ઠપેન્તસ્સ. **ઉપ્પજ્જતિ પિહાપચ્ચયા દોમનસ્સ**ન્તિ પત્થનાય પટ્ઠપનમૂલકં દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. તં પનેતં ન પત્થનાય પટ્ઠપનમૂલકં ઉપ્પજ્જતિ, પત્થેત્વા અલભન્તસ્સ પન અલાભમૂલકં ઉપ્પજ્જમાનં, ''ઉપ્પજ્જતિ પિહાપચ્ચયા''તિ વુત્તં. તત્થ કિઞ્ચાપિ દોમનસ્સં નામ એકન્તેન અકુસલં, ઇદં પન સેવિતબ્બં દોમનસ્સં વટ્ટતીતિ વદન્તિ. યોગિનો હિ તેમાસિકં છમાસિકં વા નવમાસિકં વા પટિપદં ગણ્હન્તિ. તેસુ યો તં તં પટિપદં ગહેત્વા અન્તોકાલપરિચ્છેદેયેવ અરહત્તં પાપુણિસ્સામીતિ ઘટેન્તો વાયમન્તો ન સક્કોતિ યથાપરિચ્છિન્નકાલેન પાપુણિતું, તસ્સ બલવદોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ, આળિન્દિકવાસિમહાફુસ્સદેવત્થેરસ્સ વિય અસ્સુધારા પવત્તન્તિ. થેરો કિર એકૂનવીસતિવસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેસિ. તસ્સ, ''ઇમસ્મિં વારે અરહત્તં ગણ્હિસ્સામિ, ઇમસ્મિં વારે વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસ્સામી''તિ માનસં બન્ધિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તસ્સેવ એકૂનવીસતિવસ્સાનિ અતિક્કન્તાનિ. પવારણાદિવસે આગતે થેરસ્સ અસ્સુપાતેન મુત્તદિવસો નામ નાહોસિ. વીસતિમે પન વસ્સે અરહત્તં પાપુણિ.

પટિઘં તેન પજહતીતિ એત્થ દોમનસ્સેનેવ પટિઘં પજહતિ. ન હિ પટિઘેનેવ પટિઘપ્પહાનં, દોમનસ્સેન વા દોમનસ્સપ્પહાનં નામ અત્થિ. અયં પન ભિક્ખુ તેમાસિકાદીસુ અઞ્ઞતરં પટિપદં ગહેત્વા ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''પસ્સ ભિક્ખુ, કિં તુય્હં સીલેન હીનટ્ઠાનં અત્થિ, ઉદાહુ વીરિયેન, ઉદાહુ પઞ્ઞાય, નનુ તે સીલં સુપરિસુદ્ધં વીરિયં સુપગ્ગહિતં પઞ્ઞા સૂરા હુત્વા વહતી''તિ. સો એવં પટિસઞ્ચિક્ખિત્વા, ''ન દાનિ પુન ઇમસ્સ દોમનસ્સસ્સ ઉપ્પજ્જિતું દસ્સામી''તિ વીરિયં દળ્હં કત્વા અન્તોતેમાસે વા અન્તોછમાસે વા અન્તોનવમાસે વા અનાગામિમગ્ગેન તં સમુગ્ઘાતેતિ. ઇમિના પરિયાયેન પટિઘેનેવ પટિઘં, દોમનસ્સેનેવ દોમનસ્સં પજહતિ નામ.

ન તત્થ પટિઘાનુસયો અનુસેતીતિ તત્થ એવરૂપે દોમનસ્સે પટિઘાનુસયો નાનુસેતિ. ન તં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જતિ, પહીનોવ તત્થ પટિઘાનુસયોતિ અત્થો. **અવિજ્જં તેન પજહતી**તિ ઇધ ભિક્ખુ અવિજ્જાનુસયં વિક્ખમ્ભેત્વા ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જતિ, ઝાનવિક્ખમ્ભિતં અવિજ્જાનુસયં તથા વિક્ખમ્ભિતમેવ કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તમગ્ગેન સમુગ્ઘાતેતિ. સો અરહત્તમગ્ગેન પહીનોપિ તથા વિક્ખમ્ભિતત્તાવ ચતુત્થજ્ઝાને નાનુસેતિ નામ. તેનાહ – ''ન તત્થ અવિજ્જાનુસયો અનુસેતી''તિ.

૪૬૬. ઇદાનિ પટિભાગપુચ્છં પુચ્છન્તો **સુખાય પનાય્યે**તિઆદિમાહ. તસ્સ વિસ્સજ્જને યસ્મા સુખસ્સ દુક્ખં, દુક્ખસ્સ ચ સુખં પચ્ચનીકં, તસ્મા દ્વીસુ વેદનાસુ વિસભાગપટિભાગો કથિતો. ઉપેક્ખા પન અન્ધકારા અવિભૂતા દુદ્દીપના, અવિજ્જાપિ તાદિસાવાતિ તેનેત્થ સભાગપટિભાગો કથિતો. યત્તકેસુ પન ઠાનેસુ અવિજ્જા તમં કરોતિ, તત્તકેસુ વિજ્જા તમં વિનોદેતીતિ વિસભાગપટિભાગો કથિતો. **અવિજ્જાય ખો, આવુસો**તિ એત્થ ઉભોપેતે ધમ્મા અનાસવા લોકુત્તરાતિ સભાગપટિભાગોવ કથિતો. **વિમુત્તિયા ખો, આવુસો**તિ એત્થ અનાસવટ્ઠેન લોકુત્તરટ્ઠેન અબ્યાકતટ્ઠેન ચ સભાગપટિભાગોવ કથિતો. **અચ્ચયાસી**તિ એત્થ પઞ્હં અતિક્કમિત્વા ગતોસીતિ અત્થો. **નાસક્ખિ પઞ્હાનં પરિયન્તં ગહેતુ**ન્તિ પઞ્હાનં પરિચ્છેદપમાણં ગહેતું નાસક્ખિ, અપ્પટિભાગધમ્મસ્સ પટિભાગં પુચ્છિ. નિબ્બાનં નામેતં અપ્પટિભાગં , ન સક્કા નીલં વા પીતકં વાતિ કેનચિ ધમ્મેન સદ્ધિં પટિભાગં કત્વા દસ્સેતું. તઞ્ચ ત્વં ઇમિના અધિપ્પાયેન પુચ્છસીતિ અત્થો.

એત્તાવતા ચાયં ઉપાસકો યથા નામ સત્તમે ઘરે સલાકભત્તં લભિત્વા ગતો ભિક્ખુ સત્ત ઘરાનિ અતિક્કમ્મ અટ્ઠમસ્સ દ્વારે ઠિતો સબ્બાનિપિ સત્ત ગેહાનિ વિરદ્ધોવ ન અઞ્ઞાસિ, એવમેવં અપ્પટિભાગધમ્મસ્સ પટિભાગં પુચ્છન્તો સબ્બાસુપિ સત્તસુ સપ્પટિભાગપુચ્છાસુ વિરદ્ધોવ હોતીતિ વેદિતબ્બો. **નિબ્બાનોગધ**ન્તિ નિબ્બાનબ્ભન્તરં નિબ્બાનં અનુપવિટ્ઠં. **નિબ્બાનપરાયન**ન્તિ નિબ્બાનં પરં અયનમસ્સ પરા ગતિ, ન તતો પરં ગચ્છતીતિ અત્થો. નિબ્બાનં પરિયોસાનં અવસાનં અસ્સાતિ **નિબ્બાનપરિયોસાનં**.

૪૬૭. **પણ્ડિતા**તિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતા, ધાતુકુસલા આયતનકુસલા પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલા ઠાનાટ્ઠાનકુસલાતિ અત્થો. **મહાપઞ્ઞા**તિ મહન્તે અત્થે મહન્તે ધમ્મે મહન્તા નિરુત્તિયો મહન્તાનિ પટિભાનાનિ પરિગ્ગણ્હનસમત્થાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતા. **યથા તં ધમ્મદિન્નાયા**તિ યથા ધમ્મદિન્નાય ભિક્ખુનિયા બ્યાકતં, અહમ્પિ તં એવમેવં બ્યાકરેય્યન્તિ. એત્તાવતા ચ પન અયં સુત્તન્તો જિનભાસિતો નામ જાતો, ન સાવકભાસિતો. યથા હિ રાજયુત્તેહિ લિખિતં પણ્ણં યાવ રાજમુદ્દિકાય ન લઞ્છિતં હોતિ, ન તાવ રાજપણ્ણન્તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ; લઞ્છિતમત્તં પન રાજપણ્ણં નામ હોતિ, તથા, ''અહમ્પિ તં એવમેવ બ્યાકરેય્ય''ન્તિ ઇમાય જિનવચનમુદ્દિકાય લઞ્છિતત્તા અયં સુત્તન્તો આહચ્ચવચનેન જિનભાસિતો નામ જાતો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળવેદલ્લસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચૂળધમ્મસમાદાનસુત્તવણ્ણના

૪૬૮. **એવં મે સુત**ન્તિ ચૂળધમ્મસમાદાનસુત્તં. તત્થ **ધમ્મસમાદાનાની**તિ ધમ્મોતિ ગહિતગહણાનિ. **પચ્ચુપ્પન્નસુખ**ન્તિ પચ્ચુપ્પન્ને સુખં, આયૂહનક્ખણે સુખં સુકરં સુખેન સક્કા પૂરેતું. **આયતિં દુક્ખવિપાક**ન્તિ અનાગતે વિપાકકાલે દુક્ખવિપાકં. ઇમિના ઉપાયેન સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

૪૬૯. **નત્થિ કામેસુ દોસો**તિ વત્થુકામેસુપિ કિલેસકામેસુપિ દોસો નત્થિ. **પાતબ્યતં આપજ્જન્તી**તિ તે વત્થુકામેસુ કિલેસકામેન પાતબ્યતં પિવિતબ્બતં, યથારુચિ પરિભુઞ્જિતબ્બતં આપજ્જન્તીતિ અત્થો. **મોળિબદ્ધાહી**તિ મોળિં કત્વા બદ્ધકેસાહિ. **પરિબ્બાજિકાહી**તિ તાપસપરિબ્બાજિકાહિ. **એવમાહંસૂ**તિ એવં વદન્તિ. **પરિઞ્ઞં પઞ્ઞપેન્તી**તિ પહાનં સમતિક્કમં પઞ્ઞપેન્તિ. **માલુવાસિપાટિકા**તિ દીઘસણ્ઠાનં માલુવાપક્કં. **ફલેય્યા**તિ

આતપેન સુસ્સિત્વા ભિજ્જેય્ય. **સાલમૂલે**તિ સાલરુક્ખસ્સ સમીપે. **સન્તાસં આપજ્જેય્યા**તિ કસ્મા આપજ્જતિ? ભવનવિનાસભયા. રુક્ખમૂલે પતિતમાલુવાબીજતો હિ લતા ઉપ્પજ્જિત્વા રુક્ખં અભિરુહતિ. સા મહાપત્તા ચેવ હોતિ બહુપત્તા ચ, કોવિળારપત્તસદિસેહિ પત્તેહિ સમન્નાગતા. અથ તં રુક્ખં મૂલતો પટ્ઠાય વિનન્ધમાના સબ્બવિટપાનિ સઞ્છાદેત્વા મહન્તં ભારં જનેત્વા તિટ્ઠતિ. સા વાતે વા વાયન્તે દેવે વા વસ્સન્તે ઓઘનં જનેત્વા તસ્સ રુક્ખસ્સ સબ્બસાખાપસાખં ભઞ્જતિ, ભૂમિયં નિપાતેતિ. તતો તસ્મિં રુક્ખે પતિટ્ઠિતવિમાનં ભિજ્જતિ નસ્સતિ. ઇતિ સા ભવનવિનાસભયા સન્તાસં આપજ્જતિ.

આરામદેવતાતિ તત્થ તત્થ પુપ્ફારામફલારામેસુ અધિવત્થા દેવતા. **વનદેવતા**તિ અન્ધવનસુભગવનાદીસુ વનેસુ અધિવત્થા દેવતા. **રુક્ખદેવતા**તિ અભિલક્ખિતેસુ નળેરુપુચિમન્દાદીસુ રુક્ખેસુ અધિવત્થા દેવતા. **ઓસધિતિણવનપ્પતીસૂ**તિ હરીતકીઆમલકીઆદીસુ ઓસધીસુ તાલનાળિકેરાદીસુ તિણેસુ વનજેટ્ઠકેસુ ચ વનપ્પતિરુક્ખેસુ અધિવત્થા દેવતા. **વનકમ્મિકા**તિ વને કસનલાયનદારુઆહરણગોરક્ખાદીસુ કેનચિદેવ કમ્મેન વા વિચરકમનુસ્સા. **ઉદ્ધરેય્યુ**ન્તિ ખાદેય્યું. **વિલમ્બિની**તિ વાતેન પહતપહતટ્ઠાનેસુ કેળિં કરોન્તી વિય વિલમ્બન્તી. **સુખો ઇમિસ્સા**તિ એવરૂપાય માલુવાલતાય સમ્ફસ્સોપિ સુખો, દસ્સનમ્પિ સુખં. અયં મે દારકાનં આપાનમણ્ડલં ભવિસ્સતિ, કીળાભૂમિ ભવિસ્સતિ, દુતિયં મે વિમાનં પટિલદ્ધન્તિ લતાય દસ્સનેપિ સમ્ફસ્સેપિ સોમનસ્સજાતા એવમાહ.

વિટભિં કરેય્યાતિ સાખાનં ઉપરિ છત્તાકારેન તિટ્ઠેય્ય. **ઓઘનં જનેય્યા**તિ હેટ્ઠા ઘનં જનેય્ય. ઉપરિ આરુય્હ સકલં રુક્ખં પલિવેઠેત્વા પુન હેટ્ઠા ભસ્સમાના ભૂમિં ગણ્હેય્યાતિ અત્થો. **પદાલેય્યા**તિ એવં ઓઘનં કત્વા પુન તતો પટ્ઠાય યાવ મૂલા ઓતિણ્ણસાખાહિ અભિરુહમાના સબ્બસાખા પલિવેઠેન્તી મત્થકં પત્વા તેનેવ નિયામેન પુન ઓરોહિત્વા ચ અભિરુહિત્વા ચ સકલરુક્ખં સંસિબ્બિત્વા અજ્ઝોત્થરન્તી સબ્બસાખા હેટ્ઠા કત્વા સયં ઉપરિ ઠત્વા વાતે વા વાયન્તે દેવે વા વસ્સન્તે પદાલેય્ય. ભિન્દેય્યાતિ અત્થો. ખાણુમત્તમેવ તિટ્ઠેય્ય, તત્થ યં સાખટ્ઠકવિમાનં હોતિ, તં સાખાસુ ભિજ્જમાનાસુ તત્થ તત્થેવ ભિજ્જિત્વા સબ્બસાખાસુ ભિન્નાસુ સબ્બં ભિજ્જતિ. રુક્ખટ્ઠકવિમાનં પન યાવ રુક્ખસ્સ મૂલમત્તમ્પિ તિટ્ઠતિ, તાવ ન નસ્સતિ. ઇદં પન વિમાનં સાખટ્ઠકં, તસ્મા સબ્બસાખાસુ સંભિજ્જમાનાસુ ભિજ્જિત્થ. દેવતા પુત્તકે ગહેત્વા ખાણુકે ઠિતા પરિદેવિતું આરદ્ધા.

૪૭૧. **તિબ્બરાગજાતિકો**તિ બહલરાગસભાવો. **રાગજં દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતી**તિ તિબ્બરાગજાતિકત્તા દિટ્ઠે દિટ્ઠે આરમ્મણે નિમિત્તં ગણ્હાતિ. અથસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયા દણ્ડકમ્મં આણાપેન્તિ. સો અભિક્ખણં દણ્ડકમ્મં કરોન્તો દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ, નત્વેવ વીતિક્કમં કરોતિ. **તિબ્બદોસજાતિકો**તિ અપ્પમત્તિકેનેવ કુપ્પતિ, દહરસામણેરેહિ સદ્ધિં હત્થપરામાસાદીનિ કરોન્તોવ કથેતિ. સોપિ દણ્ડકમ્મપચ્ચયા દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ. મોહજાતિકો પન ઇધ કતં વા કતતો અકતં વા અકતતો ન સલ્લક્ખેતિ, તાનિ તાનિ કિચ્ચાનિ વિરાધેતિ. સોપિ દણ્ડકમ્મપચ્ચયા દુક્ખં દોમનસ્સં પટિસંવેદેતિ.

૪૭૨. **ન તિબ્બરાગજાતિકો**તિઆદીનિ વુત્તપટિપક્ખનયેન વેદિતબ્બાનિ. કસ્મા પનેત્થ કોચિ તિબ્બરાગાદિજાતિકો હોતિ, કોચિ ન તિબ્બરાગાદિજાતિકો? કમ્મનિયામેન. યસ્સ હિ કમ્માયૂહનક્ખણે લોભો બલવા હોતિ, અલોભો મન્દો, અદોસામોહા બલવન્તો, દોસમોહા મન્દા, તસ્સ મન્દો અલોભો લોભં પરિયાદાતું ન સક્કોતિ, અદોસામોહા પન બલવન્તો દોસમોહે પરિયાદાતું સક્કોન્તિ. તસ્મા સો તેન કમ્મેન દિન્નપટિસન્ધિવસેન નિબ્બત્તો લુદ્ધો હોતિ, સુખસીલો અક્કોધનો પઞ્ઞવા વજિરૂપમઞાણો.

યસ્સ પન કમ્માયૂહનક્ખણે લોભદોસા બલવન્તો હોન્તિ, અલોભાદોસા મન્દા, અમોહો બલવા, મોહો મન્દો, સો પુરિમનયેનેવ લુદ્ધો ચેવ હોતિ દુટ્ઠો ચ, પઞ્ઞવા પન હોતિ વજિરૂપમઞાણો દત્તાભયત્થેરો વિય.

યસ્સ પન કમ્માયૂહનક્ખણે લોભાદોસમોહા બલવન્તો હોન્તિ, ઇતરે મન્દા, સો પુરિમનયેનેવ લુદ્ધો ચેવ હોતિ દન્ધો ચ, સુખસીલકો પન હોતિ અક્કોધનો.

તથા યસ્સ કમ્માયૂહનક્ખણે તયોપિ લોભદોસમોહા બલવન્તો હોન્તિ, અલોભાદયો મન્દા, સો પુરિમનયેનેવ લુદ્ધો ચેવ હોતિ દુટ્ઠો ચ મૂળ્હો ચ.

યસ્સ પન કમ્માયૂહનક્ખણે અલોભદોસમોહા બલવન્તો હોન્તિ, ઇતરે મન્દા, સો પુરિમનયેનેવ અપ્પકિલેસો હોતિ, દિબ્બારમ્મણમ્પિ દિસ્વા નિચ્ચલો, દુટ્ઠો પન હોતિ દન્ધપઞ્ઞો ચ.

યસ્સ પન કમ્માયૂહનક્ખણે અલોભાદોસમોહા બલવન્તો હોન્તિ, ઇતરે મન્દા, સો પુરિમનયેનેવ અલુદ્ધો ચેવ હોતિ સુખસીલકો ચ, મૂળ્હો પન હોતિ.

તથા યસ્સ કમ્માયૂહનક્ખણે અલોભદોસામોહા બલવન્તો હોન્તિ, ઇતરે મન્દા, સો પુરિમનયેનેવ અલુદ્ધો ચેવ હોતિ પઞ્ઞવા ચ, દુટ્ઠો પન હોતિ કોધનો.

યસ્સ પન કમ્માયૂહનક્ખણે તયોપિ અલોભાદયો બલવન્તો હોન્તિ, લોભાદયો મન્દા, સો મહાસઙ્ઘરક્ખિતત્થેરો વિય અલુદ્ધો અદુટ્ઠો પઞ્ઞવા ચ હોતિ.

સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

ચૂળધમ્મસમાદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાધમ્મસમાદાનસુત્તવણ્ણના

૪૭૩. **એવં મે સુત્ત**ન્તિ મહાધમ્મસમાદાનસુત્તં. તત્થ **એવંકામા**તિ એવંઇચ્છા. **એવંછન્દા**તિ એવંઅજ્ઝાસયા. **એવંઅધિપ્પાયા**તિ એવંલદ્ધિકા. **તત્રા**તિ તસ્મિં અનિટ્ઠવડ્ઢને ચેવ ઇટ્ઠપરિહાને ચ. **ભગવંમૂલકા**તિ ભગવા મૂલં એતેસન્તિ ભગવંમૂલકા. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇમે, ભન્તે, અમ્હાકં ધમ્મા પુબ્બે કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધેન ઉપ્પાદિતા, તસ્મિં પરિનિબ્બુતે એકં બુદ્ધન્તરં અઞ્ઞો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા ઇમે ધમ્મે ઉપ્પાદેતું સમત્થો નામ નાહોસિ, ભગવતા પન નો ઇમે ધમ્મા ઉપ્પાદિતા. ભગવન્તઞ્હિ નિસ્સાય મયં ઇમે ધમ્મે આજાનામ પટિવિજ્ઝામાતિ એવં ભગવંમૂલકા નો, ભન્તે, ધમ્માતિ. **ભગવંનેત્તિકા**તિ ભગવા હિ ધમ્માનં નેતા વિનેતા અનુનેતાતિ. યથાસભાવતો પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં નામં ગહેત્વા દસ્સિતા ધમ્મા ભગવંનેત્તિકા નામ હોન્તિ. **ભગવંપટિસરણા**તિ ચતુભૂમકા ધમ્મા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ આપાથં આગચ્છમાના ભગવતિ પટિસરન્તિ નામાતિ ભગવંપટિસરણા. પટિસરન્તીતિ ઓસરન્તિ સમોસરન્તિ. અપિચ મહાબોધિમણ્ડે નિસિન્નસ્સ ભગવતો પટિવેધવસેન ફસ્સો આગચ્છતિ, અહં ભગવા કિન્નામોતિ? ત્વં ફુસનટ્ઠેન ફસ્સો નામ. વેદના, સઞ્ઞા, સઙ્ખારા, વિઞ્ઞાણં આગચ્છતિ. અહં ભગવા કિન્નામન્તિ? ત્વં

વિજાનનટ્ઠેન વિઞ્ઞાણં નામાતિ એવં ચતુભૂમકધમ્માનં યથાસભાવતો પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં નામં ગણ્હન્તો ભગવા ધમ્મે પટિસરતીતિપિ ભગવંપટિસરણા. **ભગવન્તઞ્ઞેવ પટિભાતૂ**તિ ભગવતોયેવ એતસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થો ઉપટ્ઠાતુ, તુમ્હેયેવ નો કથેત્વા દેથાતિ અત્થો.

૪૭૪. સેવિતબ્બેતિ નિસ્સયિતબ્બે. **ભજિતબ્બે**તિ ઉપગન્તબ્બે. **યથા તં અવિદ્દસુનો**તિ યથા અવિદુનો બાલસ્સ અન્ધપુથુજ્જનસ્સ. **યથા તં વિદ્દસુનો**તિ યથા વિદુનો મેધાવિનો પણ્ડિતસ્સ.

૪૭૫. અત્થિ, ભિક્ખવે, ધમ્મસમાદાનન્તિ પુરિમસુત્તે ઉપ્પટિપાટિઆકારેન માતિકા ઠપિતા , ઇધ પન યથાધમ્મરસેનેવ સત્થા માતિકં ઠપેસિ. તત્થ **ધમ્મસમાદાન**ન્તિ પાણાતિપાતાદીનં ધમ્માનં ગહણં.

૪૭૬. અવિજ્જાગતોતિ અવિજ્જાય સમન્નાગતો.

૪૭૭. વિજ્જાગતોતિ વિજ્જાય સમન્નાગતો પઞ્ઞવા.

૪૭૮. સહાપિ દુક્ખેનાતિ એત્થ મિચ્છાચારો અભિજ્ઝા મિચ્છાદિટ્ઠીતિ ઇમે તાવ તયો પુબ્બચેતનાય ચ અપરચેતનાય ચાતિ દ્વિન્નં ચેતનાનં વસેન દુક્ખવેદના હોન્તિ. સન્નિટ્ઠાપકચેતના પન સુખસમ્પયુત્તા વા ઉપેક્ખાસમ્પયુત્તા વા હોતિ. સેસા પાણાતિપાતાદયો સત્ત તિસ્સન્નમ્પિ ચેતનાનં વસેન દુક્ખવેદના હોન્તિ. ઇદં સન્ધાય વુત્તં – ''સહાપિ દુક્ખેન સહાપિ દોમનસ્સેના''તિ. દોમનસ્સમેવ ચેત્થ દુક્ખન્તિ વેદિતબ્બં. પરિયેટ્ઠિં વા આપજ્જન્તસ્સ પુબ્બભાગપરભાગેસુ કાયિકં દુક્ખમ્પિ વટ્ટતિયેવ.

૪૭૯. સહાપિ સુખેનાતિ એત્થ પાણાતિપાતો ફરુસવાચા બ્યાપાદોતિ ઇમે તાવ તયો પુબ્બચેતનાય ચ અપરચેતનાય ચાતિ દ્વિન્નં ચેતનાનં વસેન સુખવેદના હોન્તિ. સન્નિટ્ઠાપકચેતના પન દુક્ખસમ્પયુત્તાવ હોતિ. સેસા સત્ત તિસ્સન્નમ્પિ ચેતનાનં વસેન સુખવેદના હોન્તિયેવ. **સહાપિ સોમનસ્સેના**તિ સોમનસ્સમેવ ચેત્થ સુખન્તિ વેદિતબ્બં. ઇટ્ઠફોટ્ઠબ્બસમઙ્ગિનો વા પુબ્બભાગપરભાગેસુ કાયિકં સુખમ્પિ વટ્ટતિયેવ.

૪૮૦. તતિયધમ્મસમાદાને ઇધેકચ્ચો મચ્છબન્ધો વા હોતિ, માગવિકો વા, પાણુપઘાતંયેવ નિસ્સાય જીવિકં કપ્પેતિ. તસ્સ ગરુટ્ઠાનિયો ભિક્ખુ અકામકસ્સેવ પાણાતિપાતે આદીનવં, પાણાતિપાતવિરતિયા ચ આનિસંસં કથેત્વા સિક્ખાપદં દેતિ. સો ગણ્હન્તોપિ દુક્ખિતો દોમનસ્સિતોવ હુત્વા ગણ્હાતિ. અપરભાગે કતિપાહં વીતિનામેત્વા રક્ખિતું અસક્કોન્તોપિ દુક્ખિતોવ હોતિ, તસ્સ પુબ્બાપરચેતના દુક્ખસહગતાવ હોન્તિ. સન્નિટ્ઠાપકચેતના પન સુખસહગતા વા ઉપેક્ખાસહગતા વાતિ એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો . ઇતિ પુબ્બભાગપરભાગચેતનાવ સન્ધાય ઇદં વુત્તં – ''સહાપિ દુક્ખેન સહાપિ દોમનસ્સેના''તિ. દોમનસ્સમેવ ચેત્થ દુક્ખન્તિ વેદિતબ્બં.

૪૮૧. ચતુત્થધમ્મસમાદાને દસસુપિ પદેસુ તિસ્સોપિ પુબ્બભાગાપરભાગસન્નિટ્ઠાપકચેતના સુખસમ્પયુત્તા હોન્તિયેવ, તં સન્ધાય ઇદં વુત્તં – ''સહાપિ સુખેન સહાપિ સોમનસ્સેના''તિ. સોમનસ્સમેવ ચેત્થ સુખન્તિ વેદિતબ્બં.

૪૮૨. તિત્તકાલાબૂતિ તિત્તકરસઅલાબુ. **વિસેન સંસટ્ઠો**તિ હલાહલવિસેન સમ્પયુત્તો મિસ્સિતો લુળિતો. **નચ્છાદેસ્સતી**તિ ન રુચ્ચિસ્સતિ ન તુટ્ઠિં કરિસ્સતિ. **નિગચ્છસી**તિ ગમિસ્સસિ. **અપ્પટિસઙ્ખાય પિવેય્યા**તિ તં

અપ્પચ્ચવેક્ખિત્વા પિવેય્ય.

૪૮૩. **આપાનીયકંસો**તિ આપાનીયસ્સ મધુરપાનકસ્સ ભરિતકંસો. **વણ્ણસમ્પન્નો**તિ પાનકવણ્ણાદીહિ સમ્પન્નવણ્ણો, કંસે પક્ખિત્તપાનકવસેન પાનકકંસોપિ એવં વુત્તો. **છાદેસ્સતી**તિ તસ્મિં હલાહલવિસં યત્થ યત્થ પક્ખિત્તં હોતિ, તસ્સ તસ્સેવ રસં દેતિ. તેન વુત્તં ‘‘છાદેસ્સતી’’તિ.

૪૮૪. **પૂતિમુત્ત**ન્તિ મુત્તમેવ. યથા હિ મનુસ્સભાવો સુવણ્ણવણ્ણો પૂતિકાયોત્વેવ, તદહુજાતાપિ ગલોચિલતા પૂતિલતાત્વેવ વુચ્ચતિ. એવં તઙ્ખણં ગહિતં તરુણમ્પિ મુત્તં પૂતિમુત્તમેવ. **નાનાભેસજ્જેહી**તિ હરીતકામલકાદીહિ નાનોસધેહિ. **સુખી અસ્સા**તિ અરોગો સુવણ્ણવણ્ણો સુખી ભવેય્ય.

૪૮૫. **દધિ ચ મધુ ચા**તિ સુપરિસુદ્ધં દધિ ચ સુમધુરં મધુ ચ. **એકજ્ઝં સંસટ્ઠ**ન્તિ એકતો કત્વા મિસ્સિતં આલુળિતં. **તસ્સ ત**ન્તિ તસ્સ તં ચતુમધુરભેસજ્જં પિવતો રુચ્ચેય્ય. ઇદઞ્ચ યં ભગન્દરસંસટ્ઠં લોહિતં પક્ખન્દતિ, ન તસ્સ ભેસજ્જં, આહારં થમ્ભેત્વા મગ્ગં અવલઞ્જં કરોતિ. યં પન પિત્તસંસટ્ઠં લોહિતં, તસ્સેતં ભેસજ્જં સીતલકિરિયાય પરિયત્તભૂતં.

૪૮૬. **વિદ્ધે**તિ ઉબ્બિદ્ધે. મેઘવિગમેન દૂરીભૂતેતિ અત્થો. **વિગતવલાહકે**તિ અપગતમેઘે, **દેવે**તિ આકાસે. **આકાસગતં તમગત**ન્તિ આકાસગતં તમં. **પુથુસમણબ્રાહ્મણપરપ્પવાદે**તિ પુથૂનં સમણબ્રાહ્મણસઙ્ખાતાનં પરેસં વાદે. **અભિવિહચ્ચા**તિ અભિહન્ત્વા. **ભાસતે ચ તપતે ચ વિરોચતે ચા**તિ સરદકાલે મજ્ઝન્હિકસમયે આદિચ્ચોવ ઓભાસં મુઞ્ચતિ તપતિ વિજ્જોતતીતિ.

ઇદં પન સુત્તં દેવતાનં અતિવિય પિયં મનાપં. તત્રિદં વત્થુ – દક્ખિણદિસાયં કિર હત્થિભોગજનપદે સઙ્ગરવિહારો નામ અત્થિ. તસ્સ ભોજનસાલદ્વારે સઙ્ગરરુક્ખે અધિવત્થા દેવતા રત્તિભાગે એકસ્સ દહરસ્સ સરભઞ્ઞવસેન ઇદં સુત્તં ઓસારેન્તસ્સ સુત્વા સાધુકારં અદાસિ. દહરો કિં એસોતિ આહ. અહં, ભન્તે, ઇમસ્મિં રુક્ખે અધિવત્થા દેવતાતિ. કસ્મિં દેવતે પસન્નાસિ, કિં સદ્દે, ઉદાહુ સુત્તેતિ? સદ્દો નામ, ભન્તે, યસ્સ કસ્સચિ હોતિયેવ, સુત્તે પસન્નામ્હિ. સત્થારા જેતવને નિસીદિત્વા કથિતદિવસે ચ અજ્જ ચ એકબ્યઞ્જનેપિ નાનં નત્થીતિ. અસ્સોસિ ત્વં દેવતે સત્થારા કથિતદિવસેતિ? આમ, ભન્તે. કત્થ ઠિતા અસ્સોસીતિ? જેતવનં, ભન્તે, ગતામ્હિ, મહેસક્ખાસુ પન દેવતાસુ આગચ્છન્તીસુ તત્થ ઓકાસં અલભિત્વા ઇધેવ ઠત્વા અસ્સોસિન્તિ. એત્થ ઠિતાય સક્કા સુત્થુ સદ્દો સોતુન્તિ? ત્વં પન, ભન્તે, મય્હં સદ્દં સુણસીતિ? આમ દેવતેતિ. દક્ખિણકણ્ણપસ્સે નિસીદિત્વા કથનકાલો વિય, ભન્તે, હોતીતિ. કિં પન દેવતે સત્થુ રૂપં પસ્સસીતિ? સત્થા મમેવ ઓલોકેતીતિ મઞ્ઞમાના સણ્ઠાતું ન સક્કોમિ, ભન્તેતિ. વિસેસં પન નિબ્બત્તેતું અસક્ખિત્થ દેવતેતિ. દેવતા તત્થેવ અન્તરધાયિ. તં દિવસં કિરેસ દેવપુત્તો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતો. એવમિદં સુત્તં દેવતાનં પિયં મનાપં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મહાધમ્મસમાદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વીમંસકસુત્તવણ્ણના

૪૮૭. એવં મે સુતન્તિ વીમંસકસુત્તં. તત્થ **વીમંસકેના**તિ તયો વીમંસકા – અત્થવીમંસકો સઙ્ખારવીમંસકો સત્થુવીમંસકોતિ. તેસુ, ''પણ્ડિતા હાવુસો, મનુસ્સા વીમંસકા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૨) એત્થ અત્થવીમંસકો આગતો. ''યતો ખો, આનન્દ, ભિક્ખુ ધાતુકુસલો ચ હોતિ, આયતનકુસલો ચ હોતિ, પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલો ચ હોતિ, ઠાનાટ્ઠાનકુસલો ચ હોતિ, એત્તાવતા ખો, આનન્દ, પણ્ડિતો ભિક્ખુ વીમંસકોતિ અલં વચનાયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૪) એત્થ સઙ્ખારવીમંસકો આગતો. ઇમસ્મિં પન સુત્તે સત્થુવીમંસકો અધિપ્પેતો. **ચેતોપરિયાયન્તિ** ચિત્તવારં ચિત્તપરિચ્છેદં. **સમન્નેસના**તિ એસના પરિયેસના ઉપપરિક્ખા. **ઇતિ વિઞ્ઞાણાયા**તિ એવં વિજાનનત્થાય.

૪૮૮. દ્વીસુ ધમ્મેસુ તથાગતો સમન્નેસિતબ્બોતિ ઇધ કલ્યાણમિત્તૂપનિસ્સયં દસ્સેતિ. મહા હિ એસ કલ્યાણમિત્તૂપનિસ્સયો નામ. તસ્સ મહન્તભાવો એવં વેદિતબ્બો – એકસ્મિં હિ સમયે આયસ્મા આનન્દો ઉપડ્ઢં અત્તનો આનુભાવેન હોતિ, ઉપડ્ઢં કલ્યાણમિત્તાનુભાવેનાતિ ચિન્તેત્વા અત્તનો ધમ્મતાય નિચ્છેતું અસક્કોન્તો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ, – ''ઉપડ્ઢમિદં, ભન્તે, બ્રહ્મચરિયસ્સ, યદિદં કલ્યાણમિત્તતા કલ્યાણસહાયતા કલ્યાણસમ્પવઙ્કતા''તિ. ભગવા આહ – ''મા હેવં, આનન્દ, મા હેવં, આનન્દ, સકલમેવિદં, આનન્દ, બ્રહ્મચરિયં યદિદં કલ્યાણમિત્તતા કલ્યાણસહાયતા, કલ્યાણસમ્પવઙ્કતા. કલ્યાણમિત્તસ્સેતં, આનન્દ, ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં કલ્યાણસહાયસ્સ કલ્યાણસમ્પવઙ્કસ્સ, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેસ્સતિ, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં બહુલીકરિસ્સતિ. કથઞ્ચાનન્દ, ભિક્ખુ કલ્યાણમિત્તો...પે॰... અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેતિ, અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં બહુલીકરોતિ. ઇધાનન્દ, ભિક્ખુ સમ્માદિટ્ઠિં ભાવેતિ...પે॰... સમ્માસમાધિં ભાવેતિ વિવેકનિસ્સિતં એવં ખો, આનન્દ, ભિક્ખુ કલ્યાણમિત્તો...પે॰... બહુલીકરોતિ, તદમિનાપેતં, આનન્દ, પરિયાયેન વેદિતબ્બં. યથા સકલમેવિદં બ્રહ્મચરિયં યદિદં કલ્યાણમિત્તતા કલ્યાણસહાયતા કલ્યાણસમ્પવઙ્કતા. મમઞ્હિ, આનન્દ, કલ્યાણમિત્તં આગમ્મ જાતિધમ્મા સત્તા જાતિયા પરિમુચ્ચન્તિ. જરાધમ્મા...પે॰... સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસધમ્મા સત્તા સોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસેહિ પરિમુચ્ચન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨).

ભિક્ખૂનં બાહિરઙ્ગસમ્પત્તિં કથેન્તોપિ આહ – ''બાહિરં, ભિક્ખવે, અઙ્ગન્તિ કરિત્વા નાઞ્ઞં એકઙ્ગમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં મહતો અત્થાય સંવત્તતિ, યથયિદં, ભિક્ખવે, કલ્યાણમિત્તતા. કલ્યાણમિત્તતા, ભિક્ખવે, મહતો અત્થાય સંવત્તતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૧૩). મહાચુન્દસ્સ કિલેસસલ્લેખપટિપદં કથેન્તોપિ, ''પરે પાપમિત્તા ભવિસ્સન્તિ, મયમેત્થ કલ્યાણમિત્તા ભવિસ્સામાતિ સલ્લેખો કરણીયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૩) આહ. મેઘિયત્થેરસ્સ વિમુત્તિપરિપાચનિયધમ્મે કથેન્તોપિ, ''અપરિપક્કાય, મેઘિય, ચેતોવિમુત્તિયા પઞ્ચ ધમ્મા પરિપાકાય સંવત્તન્તિ. કતમે પઞ્ચ? ઇધ, મેઘિય, ભિક્ખુ કલ્યાણમિત્તો હોતિ''તિ (ઉદા॰ ૩૧) કલ્યાણમિત્તૂપનિસ્સયમેવ વિસેસેસિ. પિયપુત્તસ્સ રાહુલત્થેરસ્સ અભિણ્હોવાદં દેન્તોપિ –

''મિત્તે ભજસ્સુ કલ્યાણે, પન્તઞ્ચ સયનાસનં;
વિવિત્તં અપ્પનિગ્ઘોસં, મત્તઞ્ઞૂ હોહિ ભોજને.

ચીવરે પિણ્ડપાતે ચ, પચ્ચયે સયનાસને;
એતેસુ તણ્હં માકાસિ, મા લોકં પુનરાગમી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૪૦, ૩૪૧) –

કલ્યાણમિત્તૂપનિસ્સયમેવ સબ્બપઠમં કથેસિ. એવં મહા એસ કલ્યાણમિત્તૂપનિસ્સયો નામ. ઇધાપિ તં દસ્સેન્તો ભગવા **દ્વીસુ ધમ્મેસુ તથાગતો સમન્નેસિતબ્બો**તિ દેસનં આરભિ. પણ્ડિતો ભિક્ખુ દ્વીસુ ધમ્મેસુ તથાગતં એસતુ

ગવેસતૂતિ અત્થો. એતેન ભગવા અયં મહાજચ્ચોતિ વા, લક્ખણસમ્પન્નોતિ વા, અભિરૂપો દસ્સનીયોતિ વા, અભિઞ્ઞાતો અભિલક્ખિતોતિ વા, ઇમં નિસ્સાયાહં ચીવરાદયો પચ્ચયે લભિસ્સામીતિ વા, એવં ચિન્તેત્વા મં નિસ્સાય વસનકિચ્ચં નત્થિ. યો પન એવં સલ્લક્ખેતિ, ''પહોતિ મે એસ સત્થા હુત્વા સત્થુકિચ્ચં સાધેતુ''ન્તિ, સો મં ભજતૂતિ સીહનાદં નદતિ. બુદ્ધસીહનાદો કિર નામેસ સુત્તન્તોતિ.

ઇદાનિ તે દ્વે ધમ્મે દસ્સેન્તો **ચક્ખુસોતવિઞ્ઞેય્યેસૂ**તિ આહ. તત્થ સત્થુ કાયિકો સમાચારો વીમંસકસ્સ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યો ધમ્મો નામ. વાચસિકો સમાચારો સોતવિઞ્ઞેય્યો ધમ્મો નામ. ઇદાનિ તેસુ સમન્નેસિતબ્બાકારં દસ્સેન્તો **યે સંકિલિટ્ઠા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સંકિલિટ્ઠા**તિ કિલેસસમ્પયુત્તા. તે ચ ન ચક્ખુસોતવિઞ્ઞેય્યા. યથા પન ઉદકે ચલન્તે વા પુપ્ફુળકે વા મુઞ્ચન્તે અન્તો મચ્છો અત્થીતિ વિઞ્ઞાયતિ, એવં પાણાતિપાતાદીનિ વા કરોન્તસ્સ, મુસાવાદાદીનિ વા ભણન્તસ્સ કાયવચીસમાચારે દિસ્વા ચ સુત્વા ચ તંસમુટ્ઠાપકચિત્તં સંકિલિટ્ઠન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. તસ્મા એવમાહ. સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સ હિ કાયવચીસમાચારાપિ સંકિલિટ્ઠાયેવ નામ. **ન તે તથાગતસ્સ સંવિજ્જન્તી**તિ ન તે તથાગતસ્સ અત્થિ. ન ઉપલબ્ભન્તીતિ એવં જાનાતીતિ અત્થો. નત્થિતાયેવ હિ તે ન ઉપલબ્ભન્તિ ન પટિચ્છન્નતાય. તથા હિ ભગવા એકદિવસં ઇમેસુ ધમ્મેસુ ભિક્ખુસઙ્ઘં પવારેન્તો આહ – ''હન્દ દાનિ, ભિક્ખવે, પવારેમિ વો, ન ચ મે કિઞ્ચિ ગરહથ કાયિકં વા વાચસિકં વા''તિ. એવં વુત્તે આયસ્મા સારિપુત્તો ઉટ્ઠાયાસના એકંસં ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા યેન ભગવા તેનઞ્જલિં પણામેત્વા ભગવન્તં એતદવોચ – ''ન ખો મયં, ભન્તે, ભગવતો કિઞ્ચિ ગરહામ કાયિકં વા વાચસિકં વા. ભગવા હિ, ભન્તે, અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા, અસઞ્જાતસ્સ મગ્ગસ્સ સઞ્જાનેતા, અનક્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ અક્ખાતા, મગ્ગઞ્ઞૂ મગ્ગવિદૂ મગ્ગકોવિદો. મગ્ગાનુગા ચ, ભન્તે, એતરહિ સાવકા વિહરન્તિ પચ્છાસમન્નાગતા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૫). એવં પરિસુદ્ધા તથાગતસ્સ કાયવચીસમાચારા. ઉત્તરોપિ સુદં માણવો તથાગતસ્સ કાયવચીદ્વારે અનારાધનીયં કિઞ્ચિ પસ્સિસ્સામીતિ સત્ત માસે અનુબન્ધિત્વા લિક્ખામત્તમ્પિ ન અદ્દસ. મનુસ્સભૂતો વા એસ બુદ્ધભૂતસ્સ કાયવચીદ્વારે કિં અનારાધનીયં પસ્સિસ્સતિ? મારોપિ દેવપુત્તો બોધિસત્તસ્સ સતો મહાભિનિક્ખમનતો પટ્ઠાય છબ્બસ્સાનિ ગવેસમાનો કિઞ્ચિ અનારાધનીયં નાદ્દસ, અન્તમસો ચેતોપરિવિતક્કમત્તમ્પિ. મારો કિર ચિન્તેસિ – ''સચસ્સ વિતક્કિતમત્તમ્પિ અકુસલં પસ્સિસ્સામિ, તત્થેવ નં મુદ્ધનિ પહરિત્વા પક્કમિસ્સામી''તિ. સો છબ્બસ્સાનિ અદિસ્વા બુદ્ધભૂતમ્પિ એકં વસ્સં અનુબન્ધિત્વા કિઞ્ચિ વજ્જં અપસ્સન્તો ગમનસમયે વન્દિત્વા –

''મહાવીર મહાપુઞ્ઞં, ઇદ્ધિયા યસસા જલં;
સબ્બવેરભયાતીતં, પાદે વન્દામિ ગોતમ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૯) –

ગાથં વત્વા ગતો.

વીતિમિસ્સાતિ કાલે કણ્હા, કાલે સુક્કાતિ એવં વોમિસ્સકા. **વોદાતા**તિ પરિસુદ્ધા નિક્કિલેસા. **સંવિજ્જન્તી**તિ વોદાતા ધમ્મા અત્થિ ઉપલબ્ભન્તિ. તથાગતસ્સ હિ પરિસુદ્ધા કાયસમાચારાદયો. તેનાહ – ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સ અરક્ખેય્યાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? પરિસુદ્ધકાયસમાચારો, ભિક્ખવે, તથાગતો, નત્થિ તથાગતસ્સ કાયદુચ્ચરિતં, યં તથાગતો રક્ખેય્ય, 'મા મે ઇદં પરો અઞ્ઞાસી'તિ. પરિસુદ્ધવચીસમાચારો... પરિસુદ્ધમનોસમાચારો... પરિસુદ્ધાજીવો, ભિક્ખવે, તથાગતો , નત્થિ તથાગતસ્સ મિચ્છાજીવો, યં તથાગતો રક્ખેય્ય, મા મે ઇદં પરો અઞ્ઞાસી''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૫૮).

ઇમં કુસલં ધમ્મન્તિ ઇમં અનવજ્જં આજીવટ્ઠમકસીલં. ‘‘અયમાયસ્મા સત્થા કિં નુ ખો દીઘરત્તં સમાપન્નો અતિચિરકાલતો પટ્ઠાય ઇમિના સમન્નાગતો, ઉદાહુ ઇત્તરસમાપન્નો હિય્યો વા પરે વા પરસુવે વા દિવસે સમાપન્નો’’તિ એવં ગવેસતૂતિ અત્થો. એકચ્ચેન હિ એકસ્મિં ઠાને વસન્તેન બહુ મિચ્છાજીવકમ્મં કતં, તં તત્થ કાલાતિક્કમે પઞ્ઞાયતિ, પાકટં હોતિ. સો અઞ્ઞતરં પચ્ચન્તગામં વા સમુદ્દતીરં વા ગન્ત્વા પણ્ણસાલં કારેત્વા આરઞ્ઞકો વિય હુત્વા વિહરતિ. મનુસ્સા સમ્ભાવનં ઉપ્પાદેત્વા તસ્સ પણીતે પચ્ચયે દેન્તિ. જનપદવાસિનો ભિક્ખૂ તસ્સ પરિહારં દિસ્વા, ‘‘અતિદપ્પિતો વતાયં આયસ્મા, કો નુ ખો એસો’’તિ પરિગ્ગણ્હન્તા, ‘‘અસુકટ્ઠાને અસુકં નામ મિચ્છાજીવં કત્વા પક્કન્તભિક્ખૂ’’તિ ઞત્વા ન સક્કા ઇમિના સદ્ધિં ઉપોસથો વા પવારણા વા કાતુન્તિ સન્નિપતિત્વા ધમ્મેન સમેન ઉક્ખેપનીયાદીસુ અઞ્ઞતરં કમ્મં કરોન્તિ. એવરૂપાય પટિચ્છન્નપટિપત્તિયા અત્થિભાવં વા નત્થિભાવં વા વીમંસાપેતું એવમાહ.

એવં જાનાતીતિ દીઘરત્તં સમાપન્નો, ન ઇત્તરસમાપન્નોતિ જાનાતિ. અનચ્છરિયં ચેતં. યં તથાગતસ્સ એતરહિ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તસ્સ દીઘરત્તં આજીવટ્ઠમકસીલં પરિસુદ્ધં ભવેય્ય. યસ્સ બોધિસત્તકાલેપિ એવં અહોસિ.

અતીતે કિર ગન્ધારરાજા ચ વેદેહરાજા ચ દ્વેપિ સહાયકા હુત્વા કામેસુ આદીનવં દિસ્વા રજ્જાનિ પુત્તાનં નિય્યાતેત્વા ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા એકસ્મિં અરઞ્ઞગામકે પિણ્ડાય ચરન્તિ. પચ્ચન્તો નામ દુલ્લભલોણો હોતિ. તતો અલોણં યાગું લભિત્વા એકિસ્સાય સાલાય નિસીદિત્વા પિવન્તિ. અન્તરન્તરે મનુસ્સા લોણચુણ્ણં આહરિત્વા દેન્તિ. એકદિવસં એકો વેદેહિસિસ્સ પણ્ણે પક્ખિપિત્વા લોણચુણ્ણં અદાસિ . વેદેહિસિ ગહેત્વા ઉપડ્ઢં ગન્ધારિસિસ્સ-સન્તિકે ઠપેત્વા ઉપડ્ઢં અત્તનો સન્તિકે ઠપેસિ. તતો થોકં પરિભુત્તાવસેસં દિસ્વા, ‘‘મા ઇદં નસ્સી’’તિ પણ્ણેન વેઠેત્વા તિણગહને ઠપેસિ. પુન એકસ્મિં દિવસે યાગુપાનકાલે સતિં કત્વા ઓલોકેન્તો તં દિસ્વા ગન્ધારિસિં ઉપસઙ્કમિત્વા, ‘‘ઇતો થોકં ગણ્હથ આચરિયા’’તિ આહ. કુતો તે લદ્ધં વેદેહિસીતિ? તસ્મિં દિવસે પરિભુત્તાવસેસં ‘‘મા નસ્સી’’તિ મયા ઠપિતન્તિ. ગન્ધારિસિ ગહેતું ન ઇચ્છતિ, અલોણકંયેવ યાગું પિવિત્વા વેદેહં ઇસિં અવોચ –

‘‘હિત્વા ગામસહસ્સાનિ, પરિપુણ્ણાનિ સોળસ;
કોટ્ઠાગારાનિ ફીતાનિ, સન્નિધિં દાનિ કુબ્બસી’’તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૬);

વેદેહિસિ અવોચ – ‘‘તુમ્હે રજ્જં પહાય પબ્બજિતા, ઇદાનિ કસ્મા લોણચુણ્ણમત્તસન્નિધિકારણા પબ્બજ્જાય અનુચ્છવિકં ન કરોથા’’તિ? કિં મયા કતં વેદેહિસીતિ? અથ નં આહ –

‘‘હિત્વા ગન્ધારવિસયં, પહૂતધનધારિયં;
પસાસનતો નિક્ખન્તો, ઇધ દાનિ પસાસસી’’તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૭);

ગન્ધારો આહ –

‘‘ધમ્મં ભણામિ વેદેહ, અધમ્મો મે ન રુચ્ચતિ;
ધમ્મં મે ભણમાનસ્સ, ન પાપમુપલિમ્પતી’’તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૮);

વેદેહો આહ –

‘‘યેન કેનચિ વણ્ણેન, પરો લભતિ રુપ્પનં;

મહત્થિયમ્પિ ચે વાચં, ન તં ભાસેય્ય પણ્ડિતો''તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૯);

ગન્ધારો આહ –

''કામં રુપ્પતુ વા મા વા, ભુસંવ વિકિરીયતુ;
ધમ્મં મે ભણમાનસ્સ, ન પાપમુપલિમ્પતી''તિ. (જા॰ ૧.૭.૮૦);

તતો વેદેહિસિ યસ્સ સકાપિ બુદ્ધિ નત્થિ, આચરિયસન્તિકે વિનયં ન સિક્ખતિ, સો અન્ધમહિંસો વિય વને ચરતીતિ ચિન્તેત્વા આહ –

''નો ચે અસ્સ સકા બુદ્ધિ, વિનયો વા સુસિક્ખિતો;
વને અન્ધમહિંસોવ, ચરેય્ય બહુકો જનો.

યસ્મા ચ પનિધેકચ્ચે, આચેરમ્હિ સુસિક્ખિતા;
તસ્મા વિનીતવિનયા, ચરન્તિ સુસમાહિતા''તિ. (જા॰ ૧.૭.૮૧-૮૨);

એવઞ્ચ પન વત્વા વેદેહિસિ અજાનિત્વા મયા કતન્તિ ગન્ધારિસિં ખમાપેસિ. તે ઉભોપિ તપં ચરિત્વા બ્રહ્મલોકં અગમંસુ. એવં તથાગતસ્સ બોધિસત્તકાલેપિ દીઘરત્તં આજીવટ્ઠમકસીલં પરિસુદ્ધં અહોસિ.

ઉત્તઞ્ઞાપન્નો અયમાયસ્મા ભિક્ખુ યસપત્તોતિ અયમાયસ્મા અમ્હાકં સત્થા ભિક્ખુ ઞત્તં પઞ્ઞાતભાવં પાકટભાવં અજ્ઝાપન્નો નુ ખો, સયઞ્ચ પરિવારસમ્પત્તિં પત્તો નુ ખો નોતિ. તેન ચસ્સ પઞ્ઞાતજ્ઝાપન્નભાવેન યસસન્નિસ્સિતભાવેન ચ કિં એકચ્ચે આદીનવા સન્દિસ્સન્તિ ઉદાહુ નોતિ એવં સમન્નેસન્તૂતિ દસ્સેતિ. **ન તાવ, ભિક્ખવે**તિ, ભિક્ખવે, યાવ ભિક્ખુ ન રાજરાજમહામત્તાદીસુ અભિઞ્ઞાતભાવં વા પરિવારસમ્પત્તિં વા આપન્નો હોતિ, તાવ એકચ્ચે માનાતિમાનાદયો આદીનવા ન સંવિજ્જન્તિ ઉપસન્તૂપસન્તો વિય સોતાપન્નો વિય સકદાગામી વિય ચ વિહરતિ. અરિયો નુ ખો પુથુજ્જનો નુ ખોતિપિ ઞાતું ન સક્કા હોતિ.

યતો ચ ખો, ભિક્ખવેતિ યદા પન ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ ઞાતો હોતિ પરિવારસમ્પન્નો વા, તદા તિણ્હેન સિઙ્ગેન ગોગણં વિજ્ઝન્તો દુટ્ઠગોણો વિય, મિગસઙ્ઘં અભિમદ્દમાનો દીપિ વિય ચ અઞ્ઞે ભિક્ખૂ તત્થ તત્થ વિજ્ઝન્તો અગારવો અસભાગવુત્તિ અઞ્ઞપાદેન ભૂમિં કુસન્તો વિય ચરતિ. એકચ્ચો પન કુલપુત્તો યથા યથા ઞાતો હોતિ યસસ્સી, તથા તથા ફલભારભરિતો વિય સાલિ સુટ્ઠુતરં ઓનમતિ, રાજરાજમહામત્તાદીસુ ઉપસઙ્કમન્તેસુ અકિઞ્ચનભાવં પચ્ચવેક્ખિત્વા સમણસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા છિન્નવિસાણઉસભો વિય, ચણ્ડાલદારકો વિય ચ સોરતો નિવાતો નીચચિત્તો હુત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચેવ સદેવકસ્સ ચ લોકસ્સ, હિતાય સુખાય પટિપજ્જતિ. એવરૂપં પટિપત્તિં સન્ધાય ''નાસ્સ ઇધેકચ્ચે આદીનવા''તિ આહ.

તથાગતો પન અટ્ઠસુ લોકધમ્મેસુ તાદી, સો હિ લાભેપિ તાદી, અલાભેપિ તાદી, યસેપિ તાદી, અયસેપિ તાદી, પસંસાયપિ તાદી, નિન્દાયપિ તાદી, સુખેપિ તાદી, દુક્ખેપિ તાદી, તસ્મા સબ્બાકારેન નાસ્સ ઇધેકચ્ચે આદીનવા સંવિજ્જન્તિ. **અભયૂપરતો**તિ અભયો હુત્વા ઉપરતો, અચ્ચન્તૂપરતો સતતૂપરતોતિ અત્થો. ન વા ભયેન ઉપરતોતિપિ અભયૂપરતો. ચત્તારિ હિ ભયાનિ કિલેસભયં વટ્ટભયં દુગ્ગતિભયં ઉપવાદભયન્તિ. પુથુજ્જનો ચતૂહિપિ ભયેહિ ભાયતિ. સેક્ખા તીહિ, તેસઞ્હિ દુગ્ગતિભયં પહીનં, ઇતિ સત્ત સેક્ખા ભયૂપરતા, ખીણાસવો

અભયૂપરતો નામ, તસ્સ હિ એકમ્પિ ભયં નત્થિ. કિં પરવાદભયં નત્થીતિ? નત્થિ. પરાનુદ્દયં પન પટિચ્ચ, ''માદિસં ખીણાસવં પટિચ્ચ સત્તા મા નસ્સન્તૂ''તિ ઉપવાદં રક્ખતિ. મૂલુપ્પલવાપિવિહારવાસી યસત્થેરો વિય.

થેરો કિર મૂલુપ્પલવાપિગામં પિણ્ડાય પાવિસિ. અથસ્સ ઉપટ્ઠાકકુલદ્વારં પત્તસ્સ પત્તં ગહેત્વા થણ્ડિલપીઠકં નિસ્સાય આસનં પઞ્ઞપેસું. અમચ્ચધીતાપિ તંયેવ પીઠકં નિસ્સાય પરતોભાગે નીચતરં આસનં પઞ્ઞાપેત્વા નિસીદિ. એકો નેવાસિકો ભિક્ખુ પચ્છા પિણ્ડાય પવિટ્ઠો દ્વારે ઠત્વાવ ઓલોકેન્તો થેરો અમચ્ચધીતરા સદ્ધિં એકમઞ્ચે નિસિન્નોતિ સલ્લક્ખેત્વા, ''અયં પંસુકૂલિકો વિહારેવ ઉપસન્તૂપસન્તો વિય વિહરતિ, અન્તોગામે પન ઉપટ્ઠાયિકાહિ સદ્ધિં એકમઞ્ચે નિસીદતી''તિ ચિન્તેત્વા, ''કિં નુ ખો મયા દુદ્દિટ્ઠ''ન્તિ પુનપ્પુનં ઓલોકેત્વા તથાસઞ્ઞીવ હુત્વા પક્કામિ. થેરોપિ ભત્તકિચ્ચં કત્વા વિહારં ગન્ત્વા વસનટ્ઠાનં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય નિસીદિ. નેવાસિકોપિ કતભત્તકિચ્ચો વિહારં ગન્ત્વા, ''તં પંસુકૂલિકં નિગ્ગણ્હિત્વા વિહારા નિક્કડ્ઢિસ્સામી''તિ અસઞ્ઞતનીહારેન થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા પરિભોગઘટતો ઉલુઙ્કેન ઉદકં ગહેત્વા મહાસદ્દં કરોન્તો પાદે ધોવિ. થેરો, ''કો નુ ખો અયં અસઞ્ઞતચારિકો''તિ આવજ્જન્તો સબ્બં ઞત્વા, ''અયં મયિ મનં પદોસેત્વા અપાયૂપગો મા અહોસી''તિ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા કણ્ણિકામણ્ડલસમીપે પલ્લઙ્કેન નિસીદિ. નેવાસિકો દુટ્ઠાકારેન ઘટિકં ઉક્ખિપિત્વા દ્વારં વિવરિત્વા અન્તો પવિટ્ઠો થેરં અપસ્સન્તો, ''હેટ્ઠામઞ્ચં પવિટ્ઠો ભવિસ્સતી''તિ ઓલોકેત્વા તત્થાપિ અપસ્સન્તો નિક્ખમિતું આરભિ. થેરો ઉક્કાસિ. ઇતરો ઉદ્ધં ઓલોકેન્તો દિસ્વા અધિવાસેતું અસક્કોન્તો એવમાહ – ''પતિરૂપં તે, આવુસો, પંસુકૂલિક એવં આનુભાવસમ્પન્નસ્સ ઉપટ્ઠાયિકાય સદ્ધિં એકમઞ્ચે નિસીદિતુ''ન્તિ. પબ્બજિતા નામ, ભન્તે, માતુગામેન સદ્ધિં ન એકમઞ્ચે નિસીદન્તિ, તુમ્હેહિ પન દુદ્દિટ્ઠમેતન્તિ. એવં ખીણાસવા પરાનુદ્દયાય ઉપવાદં રક્ખન્તિ.

ખયા રાગસ્સાતિ રાગસ્સ ખયેનેવ. વીતરાગત્તા કામે ન પટિસેવતિ, ન પટિસઙ્ખાય વારેત્વાતિ. **તઞ્ચે**તિ એવં તથાગતસ્સ કિલેસપ્પહાનં ઞત્વા તત્થ તત્થ ઠિતનિસિન્નકાલાદીસુપિ ચતુપરિસમજ્ઝે અલઙ્કતધમ્માસને નિસીદિત્વાપિ ઇતિપિ સત્થા વીતરાગો વીતદોસો વીતમોહો વન્તકિલેસો પહીનમલો અબ્ભા મુત્તપુણ્ણચન્દો વિય સુપરિસુદ્ધોતિ એવં તથાગતસ્સ કિલેસપ્પહાને વણ્ણં કથયમાનં તં વીમંસકં ભિક્ખું પરે એવં પુચ્છેય્યું ચેતિ અત્થો.

આકારાતિ કારણાનિ. **અન્વયા**તિ અનુબુદ્ધિયો. **સઙ્ઘે વા વિહરન્તો**તિ અપ્પેકદા અપરિચ્છિન્નગણનસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મજ્ઝે વિહરન્તો. **એકો વા વિહરન્તો**તિ ઇચ્છામહં, ભિક્ખવે , અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતુન્તિ, તેમાસં પટિસલ્લીયિતુન્તિ એવં પટિસલ્લાને ચેવ પાલિલેય્યકવનસણ્ડે ચ એકકો વિહરન્તો. **સુગતા**તિ સુટ્ઠુગતા સુપ્પટિપન્ના કારકા યુત્તપયુત્તા. એવરૂપાપિ હિ એકચ્ચે ભિક્ખૂ અત્થિ. **દુગ્ગતા**તિ દુટ્ઠુગતા દુપ્પટિપન્ના કાયદળ્હિબહુલા વિસ્સટ્ઠકમ્મટ્ઠાના. એવરૂપાપિ એકચ્ચે અત્થિ. **ગણમનુસાસન્તી**તિ ગણબન્ધનેન બદ્ધા ગણારામા ગણબહુલિકા હુત્વા ગણં પરિહરન્તિ. એવરૂપાપિ એકચ્ચે અત્થિ. તેસં પટિપક્ખભૂતા ગણતો નિસ્સટા વિસંસટ્ઠા વિપ્પમુત્તવિહારિનોપિ અત્થિ.

આમિસેસુ સન્દિસ્સન્તીતિ આમિસગિદ્ધા આમિસચક્ખુકા ચતુપચ્ચયઆમિસત્થમેવ આહિણ્ડમાના આમિસેસુ સન્દિસ્સમાનકભિક્ખૂપિ અત્થિ. આમિસેન અનુપલિત્તા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ વિનિવત્તમાનસા અબ્ભા મુત્તચન્દસદિસા હુત્વા વિહરમાનાપિ અત્થિ. **નાયમાયસ્મા તં તેન અવજાનાતી**તિ અયં આયસ્મા સત્થા તાય તાય પટિપત્તિયા તં તં પુગ્ગલં નાવજાનાતિ, અયં પટિપન્નો કારકો, અયં ગણતો નિસ્સટો વિસંસટ્ઠો. અયં આમિસેન અનુપલિત્તો પચ્ચયેહિ વિનિવત્તમાનસો અબ્ભા મુત્તો ચન્દિમા વિયાતિ એવમસ્સ ગેહસિતવસેન ઉસ્સાદનાપિ નત્થિ. અયં

દુપ્પટિપન્નો અકારકો કાયદળ્હિબહુલો વિસ્સટ્ઠકમ્મટ્ઠાનો, અયં ગણબન્ધનબદ્ધો, અયં આમિસગિદ્ધો લોલો આમિસચક્ખુકોતિ એવમસ્સ ગેહસિતવસેન અપસાદનાપિ નત્થીતિ અત્થો. ઇમિના કિં કથિતં હોતિ? તથાગતસ્સ સત્તેસુ તાદિભાવો કથિતો હોતિ. અયઞ્હિ –

“વધકસ્સ દેવદત્તસ્સ, ચોરસ્સઙ્ગુલિમાલિનો;
ધનપાલે રાહુલે ચ, સબ્બેસં સમકો મુની”તિ. (મિ॰ પ॰ ૬.૬.૫);

૪૮૯. **તત્ર, ભિક્ખવે**તિ તેસુ દ્વીસુ વીમંસકેસુ. યો, “કે પનાયસ્મતો આકારા”તિ પુચ્છાયં આગતો ગણ્હિવીમંસકો ચ, યો “અભયૂપરતો અયમાયસ્મા”તિ આગતો મૂલવીમંસકો ચ. તેસુ મૂલવીમંસકેન તથાગતોવ ઉત્તરિ પટિપુચ્છિતબ્બો. સો હિ પુબ્બે પરસ્સેવ કથાય નિટ્ઠઙ્ગતો. પરો ચ નામ જાનિત્વાપિ કથેય્ય અજાનિત્વાપિ. એવમસ્સ કથા ભૂતાપિ હોતિ અભૂતાપિ, તસ્મા પરસ્સેવ કથાય નિટ્ઠં અગન્ત્વા તતો ઉત્તરિ તથાગતોવ પટિપુચ્છિતબ્બોતિ અત્થો.

બ્યાકરમાનોતિ એત્થ યસ્મા તથાગતસ્સ મિચ્છાબ્યાકરણં નામ નત્થિ, તસ્મા સમ્મા મિચ્છાતિ અવત્વા બ્યાકરમાનોત્વેવ વુત્તં. **એતં પથોહમસ્મિ એતં ગોચરો**તિ એસ મય્હં પથો એસ ગોચરોતિ અત્થો. “એતાપાથો”તિપિ પાઠો, તસ્સત્થો મય્હં આજીવટ્ઠમકસીલં પરિસુદ્ધં, સ્વાહં તસ્સ પરિસુદ્ધભાવેન વીમંસકસ્સ ભિક્ખુનો ઞાણમુખે એતાપાથો, એવં આપાથં ગચ્છામીતિ વુત્તં હોતિ. **નો ચ તેન તમ્મયો**તિ તેનપિ ચાહં પરિસુદ્ધેન સીલેન ન તમ્મયો, ન સતણ્હો, પરિસુદ્ધસીલત્તાવ નિત્તણ્હોહમસ્મીતિ દીપેતિ.

ઉત્તરુત્તરિં પણીતપણીતન્તિ ઉત્તરુત્તરિં ચેવ પણીતતરઞ્ચ કત્વા દેસેતિ. **કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગ**ન્તિ કણ્હં ચેવ સુક્કઞ્ચ, તઞ્ચ ખો સપ્પટિભાગં સવિપક્ખં કત્વા, કણ્હં પટિબાહિત્વા સુક્કન્તિ સુક્કં પટિબાહિત્વા કણ્હન્તિ એવં સપ્પટિભાગં કત્વા કણ્હસુક્કં દેસેતિ. કણ્હં દેસેન્તોપિ સઉસ્સાહં સવિપાકં દેસેતિ, સુક્કં દેસેન્તોપિ સઉસ્સાહં સવિપાકં દેસેતિ. **અભિઞ્ઞાય ઇધેકચ્ચં ધમ્મં ધમ્મેસુ નિટ્ઠં ગચ્છતી**તિ તસ્મિં દેસિતે ધમ્મે એકચ્ચં પટિવેધધમ્મં અભિઞ્ઞાય તેન પટિવેધધમ્મેન દેસનાધમ્મે નિટ્ઠં ગચ્છતિ. **સત્થરિ પસીદતી**તિ એવં ધમ્મે નિટ્ઠં ગન્ત્વા ભિય્યોસોમત્તાય સમ્માસમ્બુદ્ધો સો ભગવાતિ સત્થરિ પસીદતિ. તેન પન ભગવતા યો ધમ્મો અક્ખાતો, સોપિ સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો નિય્યાનિકત્તા. ય્વાસ્સ તં ધમ્મં પટિપન્નો સઙ્ઘો, સોપિ સુપ્પટિપન્નો વઙ્કાદિદોસરહિતં પટિપદં પટિપન્નત્તાતિ એવં ધમ્મે સઙ્ઘેપિ પસીદતિ. **તઞ્ચે**તિ તં એવં પસન્નં તત્થ તત્થ તિણ્ણં રતનાનં વણ્ણં કથેન્તં ભિક્ખું.

૪૯૦. **ઇમેહિ આકારેહી**તિ ઇમેહિ સત્થુવીમંસનકારણેહિ. **ઇમેહિ પદેહી**તિ ઇમેહિ અક્ખરસમ્પિણ્ડનપદેહિ. **ઇમેહિ બ્યઞ્જનેહી**તિ ઇમેહિ ઇધ વુત્તેહિ અક્ખરેહિ. **સદ્ધા નિવિટ્ઠા**તિ ઓકપ્પના પતિટ્ઠિતા. **મૂલજાતા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગવસેન સઞ્જાતમૂલા. સોતાપત્તિમગ્ગો હિ સદ્ધાય મૂલં નામ. **આકારવતી**તિ કારણં પરિયેસિત્વા ગહિતત્તા સકારણા. **દસ્સનમૂલિકા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગમૂલિકા. સો હિ દસ્સનન્તિ વુચ્ચતિ. **દળ્હા**તિ થિરા. **અસંહારિયા**તિ હરિતું ન સક્કા. **સમણેન વા**તિ સમિતપાપસમણેન વા. **બ્રાહ્મણેન વા**તિ બાહિતપાપબ્રાહ્મણેન વા. **દેવેન વા**તિ ઉપપત્તિદેવેન વા. **મારેન વા**તિ વસવત્તિમારેન વા, સોતાપન્નસ્સ હિ વસવત્તિમારેનાપિ સદ્ધા અસંહારિયા હોતિ સૂરમ્બટ્ઠસ્સ વિય.

સો કિર સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા સોતાપન્નો હુત્વા ગેહં આગતો. અથ મારો દ્વત્તિંસવરલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતં બુદ્ધરૂપં માપેત્વા તસ્સ ઘરદ્વારે ઠત્વા – “સત્થા આગતો”તિ સાસનં પહિણિ. સૂરો ચિન્તેસિ, “અહં ઇદાનેવ સત્થુ

સન્તિકા ધમ્મં સુત્વા આગતો, કિં નુ ખો ભવિસ્સતી''તિ ઉપસઙ્કમિત્વા સત્થુસઞ્ઞાય વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. મારો આહ – ''યં તે મયા, સૂરમ્બટ્ઠ, રૂપં અનિચ્ચં…પે॰… વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચન્તિ કથિતં, તં અનુપધારેત્વાવ સહસા મયા એવં વુત્તં. તસ્મા ત્વં રૂપં નિચ્ચં…પે॰… વિઞ્ઞાણં નિચ્ચન્તિ ગણ્હાહી''તિ. સૂરો ચિન્તેસિ – ''અટ્ઠાનમેતં, યં બુદ્ધા અનુપધારેત્વા અપચ્ચક્ખં કત્વા કિઞ્ચિ કથેય્યું, અદ્ધા અયં મય્હં વિબાધનત્થં મારો આગતો''તિ. તતો નં ત્વં મારોતિ આહ. સો મુસાવાદં કાતું નાસક્ખિ, આમ મારોસ્મીતિ પટિજાનિ. કસ્મા આગતોસીતિ વુત્તે તવ સદ્ધાચાલનત્થન્તિ આહ. કણ્હ પાપિમ, ત્વં તાવ એકકો તિટ્ઠ, તાદિસાનં મારાનં સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ મમ સદ્ધં ચાલેતું અસમત્થં, મગ્ગેન આગતા સદ્ધા નામ સિલાપથવિયં પતિટ્ઠિતસિનેરુ વિય અચલા હોતિ, કિં ત્વં એત્થાતિ અચ્છરં પહરિ. સો ઠાતું અસક્કોન્તો તત્થેવન્તરધાયિ. **બ્રહ્મુના વા**તિ બ્રહ્મકાયિકાદીસુ અઞ્ઞતરબ્રહ્મુના વા. **કેનચિ વા લોકસ્મિ**ન્તિ એતે સમણાદયો ઠપેત્વા અઞ્ઞેનપિ કેનચિ વા લોકસ્મિં હરિતું ન સક્કા. **ધમ્મસમન્નેસના**તિ સભાવસમન્નેસના. **ધમ્મતાસુસમન્નિટ્ઠો**તિ ધમ્મતાય સુસમન્નિટ્ઠો, સભાવેનેવ સુટ્ઠુ સમન્નેસિતો હોતીતિ અત્થો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

વીમંસકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કોસમ્બિયસુત્તવણ્ણના

૪૯૧. એવં મે સુતન્તિ કોસમ્બિયસુત્તં. તત્થ **કોસમ્બિય**ન્તિ એવંનામકે નગરે. તસ્સ કિર નગરસ્સ આરામપોક્ખરણીઆદીસુ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ કોસમ્બરુક્ખાવ ઉસ્સન્ના અહેસું, તસ્મા કોસમ્બીતિ સઙ્ખં અગમાસિ. કુસમ્બસ્સ નામ ઇસિનો અસ્સમતો અવિદૂરે માપિતત્તાતિપિ એકે. **ઘોસિતારામે**તિ ઘોસિતસેટ્ઠિના કારિતે આરામે.

પુબ્બે કિર અદ્દિલરટ્ઠં નામ અહોસિ. તતો કોતૂહલકો નામ દલિદ્દો છાતકભયેન સપુત્તદારો કેદારપરિચ્છિન્નં સુભિક્ખં રટ્ઠં ગચ્છન્તો પુત્તં વહિતું અસક્કોન્તો છડ્ડેત્વા અગમાસિ. માતા નિવત્તિત્વા તં ગહેત્વા ગતા. તે એકં ગોપાલકગામકં પવિસિંસુ, ગોપાલકાનઞ્ચ તદા પહૂતપાયસો પટિયત્તો હોતિ, તતો પાયસં લભિત્વા ભુઞ્જિંસુ. અથ સો પુરિસો પહૂતપાયસં ભુઞ્જિત્વા જિરાપેતું અસક્કોન્તો રત્તિભાગે કાલં કત્વા તત્થેવ સુનખિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગહેત્વા કુક્કુરો જાતો. સો ગોપાલકસ્સ પિયો અહોસિ મનાપો, ગોપાલકો ચ પચ્ચેકબુદ્ધં ઉપટ્ઠાસિ. પચ્ચેકબુદ્ધોપિ ભત્તકિચ્ચાવસાને કુક્કુરસ્સ એકં પિણ્ડં દેતિ. સો પચ્ચેકબુદ્ધે સિનેહં ઉપ્પાદેત્વા ગોપાલકેન સદ્ધિં પણ્ણસાલમ્પિ ગચ્છતિ.

સો ગોપાલકે અસન્નિહિતે ભત્તવેલાય સયમેવ ગન્ત્વા કાલારોચનત્થં પણ્ણસાલદ્વારે ભુસ્સતિ, અન્તરામગ્ગેપિ ચણ્ડમિગે દિસ્વા ભુસ્સિત્વા પલાપેતિ. સો પચ્ચેકબુદ્ધે મુદુકેન ચિત્તેન કાલં કત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિ. તત્રસ્સ ઘોસકદેવપુત્તોત્વેવ નામં અહોસિ. સો દેવલોકતો ચવિત્વા કોસમ્બિયં એકસ્મિં કુલઘરે નિબ્બત્તિ. તં અપુત્તકો સેટ્ઠિ તસ્સ માતાપિતૂનં ધનં દત્વા પુત્તં કત્વા અગ્ગહેસિ. અથ સો અત્તનો પુત્તે જાતે સત્તક્ખત્તું મારાપેતું ઉપક્કમિ. સો પુઞ્ઞવન્તતાય સત્તસુપિ ઠાનેસુ મરણં અપ્પત્વા અવસાને એકાય સેટ્ઠિધીતાય વેય્યત્તિયેન લદ્ધજીવિકો અપરભાગે પિતુઅચ્ચયેન સેટ્ઠિટ્ઠાનં પત્વા **ઘોસિતસેટ્ઠિ** નામ જાતો. અઞ્ઞેપિ કોસમ્બિયં કુક્કુટસેટ્ઠિ પાવારિકસેટ્ઠીતિ દ્વે સેટ્ઠિનો સન્તિ. ઇમેહિ સદ્ધિં તયો અહેસું.

તેન ચ સમયેન તેસં સહાયકાનં સેટ્ઠીનં કુલૂપકા પઞ્ચસતા ઇસયો પબ્બતપાદે વસિંસુ. તે કાલેન કાલં લોણમ્બિલસેવનત્થાય મનુસ્સપથં આગચ્છન્તિ. અથેકસ્મિં વારે ગિમ્હસમયે મનુસ્સપથં આગચ્છન્તા નિરુદકમહાકન્તારં અતિક્કમિત્વા કન્તારપરિયોસાને મહન્તં નિગ્રોધરુક્ખં દિસ્વા ચિન્તેસું – ‘‘યાદિસો અયં રુક્ખો, અદ્ધા એત્થ મહેસક્ખાય દેવતાય ભવિતબ્બં, સાધુ વતસ્સ, સચે નો પાનીયં વા ભોજનીયં વા દદેય્યા’’તિ. દેવતા ઇસીનં અજ્ઝાસયં વિદિત્વા ઇમેસં સઙ્ગહં કરિસ્સામીતિ અત્તનો આનુભાવેન વિટપન્તરતો નઙ્ગલસીસમત્તં ઉદકધારં પવત્તેસિ. ઇસિગણો રજતક્ખન્ધસદિસં ઉદકવટ્ટિં દિસ્વા અત્તનો ભાજનેહિ ઉદકં ગહેત્વા પરિભોગં કત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘દેવતાય અમ્હાકં પરિભોગઉદકં દિન્નં, ઇદં પન અગામકં મહાઅરઞ્ઞં, સાધુ વતસ્સ, સચે નો આહારમ્પિ દદેય્યા’’તિ. દેવતા ઇસીનં ઉપસંકપ્પનવસેન દિબ્બાનિ યાગુખજ્જકાદીનિ દત્વા સન્તપ્પેસિ. ઇસયો ચિન્તયિંસુ – ‘‘દેવતાય અમ્હાકં પરિભોગઉદકમ્પિ ભોજનમ્પિ સબ્બં દિન્નં, સાધુ વતસ્સ, સચે નો અત્તાનં દસ્સેય્યા’’તિ.

દેવતા તેસં અજ્ઝાસયં વિદિત્વા ઉપડ્ઢકાયં દસ્સેસિ. તે આહંસુ – ‘‘દેવતે, મહતી તે સમ્પત્તિ, કિં કમ્મં કત્વા ઇમં સમ્પત્તિં અધિગતાસી’’તિ? ભન્તે, નાતિમહન્તં પરિત્તકં કમ્મં કત્વાતિ. ઉપડ્ઢઉપોસથકમ્મં નિસ્સાય હિ દેવતાય સા સમ્પત્તિ લદ્ધા.

અનાથપિણ્ડિકસ્સ કિર ગેહે અયં દેવપુત્તો કમ્મકારો અહોસિ. સેટ્ઠિસ્સ હિ ગેહે ઉપોસથદિવસેસુ અન્તમસો દાસકમ્મકારે ઉપાદાય સબ્બો જનો ઉપોસથિકો હોતિ. એકદિવસં અયં કમ્મકારો એકકોવ પાતો ઉટ્ઠાય કમ્મન્તં ગતો. મહાસેટ્ઠિ નિવાપં લભનમનુસ્સે સલ્લક્ખેન્તો એતસ્સેવેકસ્સ અરઞ્ઞં ગતભાવં ઞત્વા અસ્સ સાયમાસત્થાય નિવાપં અદાસિ. ભત્તકારિકા દાસી એકસ્સેવ ભત્તં પચિત્વા અરઞ્ઞતો આગતસ્સ ભત્તં વડ્ઢેત્વા અદાસિ, કમ્મકારો આહ – ‘‘અઞ્ઞેસુ દિવસેસુ ઇમસ્મિં કાલે ગેહં એકસદ્દં અહોસિ, અજ્જ અતિવિય સન્નિસિન્નં, કિં નુ ખો એત’’ન્તિ ? તસ્સ સા આચિક્ખિ – ‘‘અજ્જ ઇમસ્મિં ગેહે સબ્બે મનુસ્સા ઉપોસથિકા, મહાસેટ્ઠિ તુય્હેવેકસ્સ નિવાપં અદાસી’’તિ. એવં અમ્માતિ? આમ સામીતિ. ઇમસ્મિં કાલે ઉપોસથં સમાદિન્નસ્સ ઉપોસથકમ્મં હોતિ ન હોતીતિ મહાસેટ્ઠિં પુચ્છ અમ્માતિ? તાય ગન્ત્વા પુચ્છિતો મહાસેટ્ઠિ આહ – ‘‘સકલઉપોસથકમ્મં ન હોતિ, ઉપડ્ઢકમ્મં પન હોતિ, ઉપોસથિકો હોતૂ’’તિ . કમ્મકારો ભત્તં અભુઞ્જિત્વા મુખં વિક્ખાલેત્વા ઉપોસથિકો હુત્વા વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા નિપજ્જિ. તસ્સ આહારપરિક્ખીણકાયસ્સ રત્તિં વાતો કુપ્પિ. સો પચ્ચૂસસમયે કાલં કત્વા ઉપડ્ઢઉપોસથકમ્મનિસ્સન્દેન મહાવટ્ટનિઅટવિયં નિગ્રોધરુક્ખે દેવપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. સો તં પવત્તિં ઇસીનં આરોચેસિ.

ઇસયો તુમ્હેહિ મયં બુદ્ધો, ધમ્મો, સઙ્ઘોતિ અસુતપુબ્બં સાવિતા, ઉપ્પન્નો નુ ખો લોકે બુદ્ધોતિ? આમ, ભન્તે, ઉપ્પન્નોતિ. ઇદાનિ કુહિં વસતીતિ? સાવત્થિં નિસ્સાય જેતવને, ભન્તેતિ. ઇસયો તિટ્ઠથ તાવ તુમ્હે મયં સત્થારં પસ્સિસ્સામાતિ હટ્ઠતુટ્ઠા નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન કોસમ્બિનગરં સમ્પાપુણિંસુ. મહાસેટ્ઠિનો, ‘‘ઇસયો આગતા’’તિ પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા, ‘‘સ્વે અમ્હાકં ભિક્ખં ગણ્હથ, ભન્તે’’તિ નિમન્તેત્વા પુનદિવસે ઇસિગણસ્સ મહાદાનં અદંસુ. ઇસયો ભુઞ્જિત્વાવ ગચ્છામાતિ આપુચ્છિંસુ. તુમ્હે, ભન્તે, અઞ્ઞસ્મિં કાલે એકમ્પિ માસં દ્વેપિ તયોપિ ચત્તારોપિ માસે વસિત્વા ગચ્છથ. ઇમસ્મિં પન વારે હિય્યો આગન્ત્વા અજ્જેવ ગચ્છામાતિ વદથ, કિમિદન્તિ? આમ ગહપતયો બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો, ન ખો પન સક્કા જીવિતન્તરાયો વિદિતું, તેન મયં તુરિતા ગચ્છામાતિ. તેન હિ, ભન્તે, મયમ્પિ ગચ્છામ, અમ્હેહિ સદ્ધિંયેવ ગચ્છથાતિ. તુમ્હે અગારિયા નામ મહાજટા, તિટ્ઠથ તુમ્હે, મયં પુરેતરં ગમિસ્સામાતિ નિક્ખમિત્વા એકસ્મિં ઠાને દ્વેપિ દિવસાનિ અવસિત્વા તુરિતગમનેનેવ સાવત્થિં પત્વા જેતવનવિહારે સત્થુ સન્તિકમેવ અગમંસુ. સત્થુ મધુરધમ્મકથં સુત્વા સબ્બેવ પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિંસુ.

તેપિ તયો સેટ્ઠિનો પઞ્ચહિ પઞ્ચહિ સકટસતેહિ સપ્પિમધુફાણિતાદીનિ ચેવ પટુણ્ણદુકૂલાદીનિ ચ આદાય કોસમ્બિતો નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનસામન્તે ખન્ધાવારં બન્ધિત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા વન્દિત્વા પટિસન્થારં કત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ. સત્થા તિણ્ણમ્પિ સહાયકાનં મધુરધમ્મકથં કથેસિ. તે બલવસોમનસ્સજાતા સત્થારં નિમન્તેત્વા પુનદિવસે મહાદાનં અદંસુ. પુન નિમન્તેત્વા પુનદિવસેતિ એવં અડ્ઢમાસં દાનં દત્વા, ''અમ્હાકં જનપદં આગમનાય પટિઞ્ઞં દેથા''તિ પાદમૂલે નિપજ્જિંસુ. ભગવા, ''સુઞ્ઞાગારે ખો ગહપતયો તથાગતા અભિરમન્તી''તિ આહ. એત્તાવતા પટિઞ્ઞા દિન્ના નામ હોતીતિ ગહપતયો સલ્લક્ખેત્વા દિન્ના નો ભગવતા પટિઞ્ઞાતિ દસબલં વન્દિત્વા નિક્ખમિત્વા અન્તરામગ્ગે યોજને યોજને ઠાને વિહારં કારેત્વા અનુપુબ્બેન કોસમ્બિં પત્વા, ''લોકે બુદ્ધો ઉપ્પન્નો''તિ કથયિંસુ. તયોપિ જના અત્તનો અત્તનો આરામે મહન્તં ધનપરિચ્ચાગં કત્વા ભગવતો વસનત્થાય વિહારે કારાપયિંસુ. તત્થ કુક્કુટસેટ્ઠિના કારિતો **કુક્કુટારામો** નામ અહોસિ. પાવારિકસેટ્ઠિના અમ્બવને કારિતો **પાવારિકમ્બવનો** નામ અહોસિ. ઘોસિતેન કારિતો **ઘોસિતારામો** નામ અહોસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''ઘોસિતસેટ્ઠિના કારિતે આરામે''તિ.

ભણ્ડનજાતાતિઆદીસુ કલહસ્સ પુબ્બભાગો ભણ્ડનં નામ, તં જાતં એતેસન્તિ **ભણ્ડનજાતા**. હત્થપરામાસાદિવસેન મત્થકં પત્તો કલહો જાતો એતેસન્તિ **કલહજાતા**. વિરુદ્ધભૂતં વાદન્તિ વિવાદં, તં આપન્નાતિ **વિવાદાપન્ના. મુખસત્તીહી**તિ વાચાસત્તીહિ. **વિતુદન્તા**તિ વિજ્ઝન્તા. **તે ન ચેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં સઞ્ઞાપેન્તિ ન ચ સઞ્ઞત્તિં ઉપેન્તી**તિ તે અત્થઞ્ચ કારણઞ્ચ દસ્સેત્વા નેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં જાનાપેન્તિ. સચેપિ સઞ્ઞાપેતું આરભન્તિ, તથાપિ સઞ્ઞત્તિં ન ઉપેન્તિ, જાનિતું ન ઇચ્છન્તીતિ અત્થો. નિજ્ઝત્તિયાપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ **નિજ્ઝત્તી**તિ સઞ્ઞત્તિવેવચનમેવેતં. કસ્મા પનેતે ભણ્ડનજાતા અહેસુન્તિ? અપ્પમત્તકેન કારણેન.

દ્વે કિર ભિક્ખૂ એકસ્મિં આવાસે વસન્તિ વિનયધરો ચ સુત્તન્તિકો ચ. તેસુ સુત્તન્તિકો ભિક્ખુ એકદિવસં વચ્ચકુટિં પવિટ્ઠો આચમનઉદકાવસેસં ભાજને ઠપેત્વાવ નિક્ખમિ. વિનયધરો પચ્છા પવિટ્ઠો તં ઉદકં દિસ્વા નિક્ખમિત્વા તં ભિક્ખું પુચ્છિ, આવુસો, તયા ઇદં ઉદકં ઠપિતન્તિ? આમ, આવુસોતિ. ત્વમેત્થ આપત્તિભાવં ન જાનાસીતિ? આમ ન જાનામીતિ. હોતિ, આવુસો, એત્થ આપત્તીતિ. સચે હોતિ દેસેસ્સામીતિ. સચે પન તે, આવુસો, અસઞ્ચિચ્ચ અસતિયા કતં, નત્થિ તે આપત્તીતિ. સો તસ્સા આપત્તિયા અનાપત્તિદિટ્ઠિ અહોસિ.

વિનયધરો અત્તનો નિસ્સિતકાનં, ''અયં સુત્તન્તિકો આપત્તિં આપજ્જમાનોપિ ન જાનાતી''તિ આરોચેસિ. તે તસ્સ નિસ્સિતકે દિસ્વા – ''તુમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો આપત્તિં આપજ્જિત્વાપિ આપત્તિભાવં ન જાનાતી''તિ આહંસુ. તે ગન્ત્વા અત્તનો ઉપજ્ઝાયસ્સ આરોચેસું. સો એવમાહ – ''અયં વિનયધરો પુબ્બે 'અનાપત્તી'તિ વત્વા ઇદાનિ 'આપત્તી'તિ વદતિ, મુસાવાદી એસો''તિ. તે ગન્ત્વા, ''તુમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો મુસાવાદી''તિ એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં વડ્ઢયિંસુ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

ભગવન્તં એતદવોચાતિ એતં, ''ઇધ, ભન્તે, કોસમ્બિયં ભિક્ખૂ ભણ્ડનજાતા''તિઆદિવચનં અવોચ. તઞ્ચ ખો નેવ પિયકમ્યતાય ન ભેદાધિપ્પાયેન, અથ ખો અત્થકામતાય હિતકામતાય. સામગ્ગિકારકો કિરેસ ભિક્ખુ, તસ્માસ્સ એતદહોસિ – ''યથા ઇમે ભિક્ખૂ વિવાદં આરદ્ધા, ન સક્કા મયા, નાપિ અઞ્ઞેન ભિક્ખુના સમગ્ગા કાતું, અપ્પેવ નામ સદેવકે લોકે અપ્પટિપુગ્ગલો ભગવા સયં વા ગન્ત્વા, અત્તનો વા સન્તિકં પક્કોસાપેત્વા એતેસં ભિક્ખૂનં ખન્તિમેત્તાપટિસંયુત્તં સારણીયધમ્મદેસનં કથેત્વા સામગ્ગિં કરેય્યા''તિ અત્થકામતાય હિતકામતાય ગન્ત્વા અવોચ.

૪૯૨. **છયિમે, ભિક્ખવે, ધમ્મા સારણીયા**તિ હેટ્ઠા કલહભણ્ડનવસેન દેસના આરદ્ધા. ઇમસ્મિં ઠાને છ સારણીયા ધમ્મા આગતાતિ એવમિદં કોસમ્બિયસુત્તં યથાનુસન્ધિનાવ ગતં હોતિ. તત્થ **સારણીયા**તિ સરિતબ્બયુત્તા અદ્ધાને અતિક્કન્તેપિ ન પમુસ્સિતબ્બા. યો તે ધમ્મે પૂરેતિ, તં સબ્રહ્મચારીનં પિયં કરોન્તીતિ **પિયકરણા**. ગરું કરોન્તીતિ **ગરુકરણા. સઙ્ગહાયા**તિ સઙ્ગહણત્થાય. **અવિવાદાયા**તિ અવિવાદનત્થાય. **સામગ્ગિયા**તિ સમગ્ગભાવત્થાય . **એકીભાવાયા**તિ એકીભાવત્થાય નિન્નાનાકરણાય. **સંવત્તન્તી**તિ ભવન્તિ. **મેત્તં કાયકમ્મ**ન્તિ મેત્તચિત્તેન કત્તબ્બં કાયકમ્મં. **વચીકમ્મમનોકમ્મેસુપિ** એસેવ નયો. ઇમાનિ ભિક્ખૂનં વસેન આગતાનિ, ગિહીસુપિ લબ્ભન્તિયેવ. ભિક્ખૂનઞ્હિ મેત્તચિત્તેન આભિસમાચારિકધમ્મપૂરણં મેત્તં કાયકમ્મં નામ. ગિહીનં ચેતિયવન્દનત્થાય બોધિવન્દનત્થાય સઙ્ઘનિમન્તનત્થાય ગમનં ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠે ભિક્ખૂ દિસ્વા પચ્ચુગ્ગમનં પત્તપટિગ્ગહણં આસનપઞ્ઞાપનં અનુગમનન્તિ એવમાદિકં મેત્તં કાયકમ્મં નામ.

ભિક્ખૂનં મેત્તચિત્તેન આચારપઞ્ઞત્તિસિક્ખાપદં, કમ્મટ્ઠાનકથનં ધમ્મદેસના તેપિટકમ્પિ બુદ્ધવચનં **મેત્તં વચીકમ્મં** નામ. ગિહીનઞ્ચ, ''ચેતિયવન્દનત્થાય ગચ્છામ, બોધિવન્દનત્થાય ગચ્છામ, ધમ્મસ્સવનં કરિસ્સામ, પદીપમાલાપુપ્ફપૂજં કરિસ્સામ, તીણિ સુચરિતાનિ સમાદાય વત્તિસ્સામ, સલાકભત્તાદીનિ દસ્સામ, વસ્સાવાસિકં દસ્સામ, અજ્જ સઙ્ઘસ્સ ચત્તારો પચ્ચયે દસ્સામ, સઙ્ઘં નિમન્તેત્વા ખાદનીયાદીનિ સંવિદહથ, આસનાનિ પઞ્ઞાપેથ, પાનીયં ઉપટ્ઠપેથ, સઙ્ઘં પચ્ચુગ્ગન્ત્વા આનેથ, પઞ્ઞત્તાસને નિસીદાપેત્વા છન્દજાતા ઉસ્સાહજાતા વેય્યાવચ્ચં કરોથા''તિઆદિકથનકાલે મેત્તં વચીકમ્મં નામ.

ભિક્ખૂનં પાતોવ ઉટ્ઠાય સરીરપટિજગ્ગનં ચેતિયઙ્ગણવત્તાદીનિ ચ કત્વા વિવિત્તાસને નિસીદિત્વા, ''ઇમસ્મિં વિહારે ભિક્ખૂ સુખી હોન્તુ, અવેરા અબ્યાપજ્ઝા''તિ ચિન્તનં **મેત્તં મનોકમ્મં** નામ. ગિહીનં ''અય્યા સુખી હોન્તુ, અવેરા અબ્યાપજ્ઝા''તિ ચિન્તનં મેત્તં મનોકમ્મં નામ.

આવિ ચેવ રહો ચાતિ સમ્મુખા ચ પરમ્મુખા ચ. તત્થ નવકાનં ચીવરકમ્માદીસુ સહાયભાવૂપગમનં સમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ. થેરાનં પન પાદધોવનવન્દનબીજનદાનાદિભેદમ્પિ સબ્બં સામીચિકમ્મં સમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ. ઉભયેહિપિ દુન્નિક્ખિત્તાનં દારુભણ્ડાદીનં તેસુ અવમઞ્ઞં અકત્વા અત્તના દુન્નિક્ખિત્તાનં વિય પટિસામનં પરમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ. દેવત્થેરો તિસ્સત્થેરોતિ એવં પગ્ગય્હ વચનં સમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ. વિહારે અસન્તં પન પરિપુચ્છન્તસ્સ, કુહિં અમ્હાકં દેવત્થેરો, અમ્હાકં તિસ્સત્થેરો કદા નુ ખો આગમિસ્સતીતિ એવં મમાયનવચનં પરમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ. મેત્તાસિનેહસિનિદ્ધાનિ પન નયનાનિ ઉમ્મીલેત્વા સુપ્પસન્નેન મુખેન ઓલોકનં સમ્મુખા મેત્તં મનોકમ્મં નામ. દેવત્થેરો, તિસ્સત્થેરો અરોગો હોતુ અપ્પાબાધોતિ સમન્નાહરણં પરમ્મુખા મેત્તં મનોકમ્મં નામ.

લાભાતિ ચીવરાદયો લદ્ધપચ્ચયા. **ધમ્મિકા**તિ કુહનાદિભેદં મિચ્છાજીવં વજ્જેત્વા ધમ્મેન સમેન ભિક્ખાચરિયવત્તેન ઉપ્પન્ના. **અન્તમસો પત્તપરિયાપન્નમત્તમ્પી**તિ પચ્છિમકોટિયા પત્તે પરિયાપન્નં પત્તસ્સ અન્તોગતં દ્વત્તિકટચ્છુભિક્ખામત્તમ્પિ. **અપ્પટિવિભત્તભોગી**તિ એત્થ દ્વે પટિવિભત્તાનિ નામ આમિસપટિવિભત્તં પુગ્ગલપટિવિભત્તઞ્ચ. તત્થ, ''એત્તકં દસ્સામિ, એત્તકં ન દસ્સામી''તિ એવં ચિત્તેન વિભજનં આમિસપટિવિભત્તં નામ. ''અસુકસ્સ દસ્સામિ, અસુકસ્સ ન દસ્સામી''તિ એવં ચિત્તેન વિભજનં પન પુગ્ગલપટિવિભત્તં નામ. તદુભયમ્પિ અકત્વા યો અપ્પટિવિભત્તં ભુઞ્જતિ, અયં **અપ્પટિવિભત્તભોગી** નામ.

સીલવન્તેહિ સબ્રહ્મચારીહિ સાધારણભોગીતિ એત્થ સાધારણભોગિનો ઇદં લક્ખણં, યં યં પણીતં લબ્ભતિ, તં તં નેવ લાભેન લાભં જિગીસનામુખેન ગિહીનં દેતિ, ન અત્તના પરિભુઞ્જતિ; પટિગ્ગણ્હન્તોવ સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂતિ ગહેત્વા ગણ્ડિં પહરિત્વા પરિભુઞ્જિતબ્બં સઙ્ઘસન્તકં વિય પસ્સતિ. ઇદં પન સારણીયધમ્મં કો પૂરેતિ, કો ન પૂરેતીતિ? દુસ્સીલો તાવ ન પૂરેતિ. ન હિ તસ્સ સન્તકં સીલવન્તા ગણ્હન્તિ. પરિસુદ્ધસીલો પન વત્તં અખણ્ડેન્તો પૂરેતિ.

તત્રિદં વત્તં – યો હિ ઓદિસ્સકં કત્વા માતુ વા પિતુ વા આચરિયુપજ્ઝાયાદીનં વા દેતિ, સો દાતબ્બં દેતિ, સારણીયધમ્મો પનસ્સ ન હોતિ, પલિબોધજગ્ગનં નામ હોતિ. સારણીયધમ્મો હિ મુત્તપલિબોધસ્સેવ વટ્ટતિ, તેન પન ઓદિસ્સકં દેન્તેન ગિલાનગિલાનુપટ્ઠાકઆગન્તુકગમિકાનઞ્ચેવ નવપબ્બજિતસ્સ ચ સઙ્ઘાટિપત્તગ્ગહણં અજાનન્તસ્સ દાતબ્બં. એતેસં દત્વા અવસેસં થેરાસનતો પટ્ઠાય થોકં થોકં અદત્વા યો યત્તકં ગણ્હાતિ, તસ્સ તત્તકં દાતબ્બં. અવસિટ્ઠે અસતિ પુન પિણ્ડાય ચરિત્વા થેરાસનતો પટ્ઠાય યં યં પણીતં, તં તં દત્વા સેસં પરિભુઞ્જિતબ્બં, ''સીલવન્તેહી''તિ વચનતો દુસ્સીલસ્સ અદાતુમ્પિ વટ્ટતિ.

અયં પન સારણીયધમ્મો સુસિક્ખિતાય પરિસાય સુપૂરો હોતિ, નો અસિક્ખિતાય પરિસાય. સુસિક્ખિતાય હિ પરિસાય યો અઞ્ઞતો લભતિ, સો ન ગણ્હાતિ, અઞ્ઞતો અલભન્તોપિ પમાણયુત્તમેવ ગણ્હાતિ, ન અતિરેકં. અયઞ્ચ પન સારણીયધમ્મો એવં પુનપ્પુનં પિણ્ડાય ચરિત્વા લદ્ધં લદ્ધં દેન્તસ્સાપિ દ્વાદસહિ વસ્સેહિ પૂરતિ, ન તતો ઓરં. સચે હિ દ્વાદસમેપિ વસ્સે સારણીયધમ્મપૂરકો પિણ્ડપાતપૂરં પત્તં આસનસાલાયં ઠપેત્વા નહાયિતું ગચ્છતિ, સઙ્ઘત્થેરો ચ કસ્સેસો પત્તોતિ? સારણીયધમ્મપૂરકસ્સાતિ વુત્તે – ''આહરથ ન''ન્તિ સબ્બં પિણ્ડપાતં વિચારેત્વા ભુઞ્જિત્વા ચ રિત્તપત્તં ઠપેતિ. અથ સો ભિક્ખુ રિત્તપત્તં દિસ્વા, ''મય્હં અસેસેત્વાવ પરિભુઞ્જિંસૂ''તિ દોમનસ્સં ઉપ્પાદેતિ, સારણીયધમ્મો ભિજ્જતિ, પુન દ્વાદસ વસ્સાનિ પૂરેતબ્બો હોતિ, તિત્થિયપરિવાસસદિસો હેસ. સકિં ખણ્ડે જાતે પુન પૂરેતબ્બોવ. યો પન, ''લાભા વત મે, સુલદ્ધં વત મે, યસ્સ મે પત્તગતં અનાપુચ્છાવ સબ્રહ્મચારી પરિભુઞ્જન્તી''તિ સોમનસ્સં જનેતિ, તસ્સ પુણ્ણો નામ હોતિ.

એવં પૂરિતસારણીયધમ્મસ્સ પન નેવ ઇસ્સા, ન મચ્છરિયં હોતિ, સો મનુસ્સાનં પિયો હોતિ, સુલભપચ્ચયો; પત્તગતમસ્સ દીયમાનમ્પિ ન ખીયતિ, ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં લભતિ, ભયે વા છાતકે વા સમ્પત્તે દેવતા ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તિ.

તત્રિમાનિ વત્થૂનિ – લેણગિરિવાસી તિસ્સત્થેરો કિર મહાગિરિગામં ઉપનિસ્સાય વસતિ. પઞ્ઞાસ મહાથેરા નાગદીપં ચેતિયવન્દનત્થાય ગચ્છન્તા ગિરિગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા કિઞ્ચિ અલદ્ધા નિક્ખમિંસુ. થેરો પવિસન્તો તે દિસ્વા પુચ્છિ – ''લદ્ધં, ભન્તે''તિ? વિચરિમ્હા, આવુસોતિ. સો અલદ્ધભાવં ઞત્વા આહ – ''યાવાહં, ભન્તે, આગચ્છામિ, તાવ ઇધેવ હોથા''તિ. મયં, આવુસો, પઞ્ઞાસ જના પત્તતેમનમત્તમ્પિ ન લભિસ્સામાતિ. નેવાસિકા નામ, ભન્તે, પટિબલા હોન્તિ, અલભન્તાપિ ભિક્ખાચારમગ્ગસભાવં જાનન્તીતિ. થેરા આગમિંસુ. થેરો ગામં પાવિસિ. ધુરગેહેયેવ મહાઉપાસિકા ખીરભત્તં સજ્જેત્વા થેરં ઓલોકયમાના ઠિતા થેરસ્સ દ્વારં સમ્પત્તસ્સેવ પત્તં પૂરેત્વા અદાસિ. સો તં આદાય થેરાનં સન્તિકં ગન્ત્વા, ''ગણ્હથ, ભન્તે''તિ સઙ્ઘત્થેરમાહ. થેરો, ''અમ્હેહિ એત્તકેહિ કિઞ્ચિ ન લદ્ધં, અયં સીઘમેવ ગહેત્વા આગતો, કિં નુ ખો''તિ સેસાનં મુખં ઓલોકેસિ. થેરો ઓલોકનાકારેનેવ ઞત્વા – ''ધમ્મેન સમેન લદ્ધપિણ્ડપાતો, નિક્કુક્કુચ્ચા ગણ્હથ ભન્તે''તિઆદિતો પટ્ઠાય સબ્બેસં યાવદત્થં દત્વા અત્તનાપિ યાવદત્થં ભુઞ્જિ.

અથ નં ભત્તકિચ્ચાવસાને થેરા પુચ્છિંસુ – ''કદા, આવુસો, લોકુત્તરધમ્મં પટિવિજ્ઝી''તિ? નત્થિ મે, ભન્તે, લોકુત્તરધમ્મોતિ. ઝાનલાભીસિ, આવુસોતિ? એતમ્પિ મે, ભન્તે, નત્થીતિ. નનુ, આવુસો, પાટિહારિયન્તિ? સારણીયધમ્મો મે, ભન્તે, પૂરિતો, તસ્સ મે ધમ્મસ્સ પૂરિતકાલતો પટ્ઠાય સચેપિ ભિક્ખુસતસહસ્સં હોતિ, પત્તગતં ન ખીયતીતિ. સાધુ સાધુ, સપ્પુરિસ, અનુચ્છવિકમિદં તુય્હન્તિ. ઇદં તાવ **પત્તગતં ન ખીયતી**તિ એત્થ વત્થુ.

અયમેવ પન થેરો ચેતિયપબ્બતે ગિરિભણ્ડમહાપૂજાય દાનટ્ઠાનં ગન્ત્વા, ''ઇમસ્મિં ઠાને કિં વરભણ્ડ''ન્તિ પુચ્છતિ. દ્વે સાટકા, ભન્તેતિ. એતે મય્હં પાપુણિસ્સન્તીતિ. તં સુત્વા અમચ્ચો રઞ્ઞો આરોચેસિ – ''એકો દહરો એવં વદતી''તિ. ''દહરસ્સેવં ચિત્તં, મહાથેરાનં પન સુખુમસાટકા વટ્ટન્તી''તિ વત્વા, ''મહાથેરાનં દસ્સામી''તિ ઠપેસિ. તસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘે પટિપાટિયા ઠિતે દેન્તસ્સ મત્થકે ઠપિતાપિ તે સાટકા હત્થં નારોહન્તિ, અઞ્ઞેવ આરોહન્તિ. દહરસ્સ દાનકાલે પન હત્થં આરુળ્હા. સો તસ્સ હત્થે ઠપેત્વા અમચ્ચસ્સ મુખં ઓલોકેત્વા દહરં નિસીદાપેત્વા દાનં દત્વા સઙ્ઘં વિસ્સજ્જેત્વા દહરસ્સ સન્તિકે નિસીદિત્વા, ''કદા, ભન્તે, ઇમં ધમ્મં પટિવિજ્ઝિત્થા''તિ આહ. સો પરિયાયેનપિ અસન્તં અવદન્તો, ''નત્થિ મય્હં, મહારાજ, લોકુત્તરધમ્મો''તિ આહ. નનુ, ભન્તે, પુબ્બેવ અવચુત્થાતિ? આમ, મહારાજ, સારણીયધમ્મપૂરકો અહં, તસ્સ મે ધમ્મસ્સ પૂરિતકાલતો પટ્ઠાય ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં પાપુણાતીતિ. સાધુ સાધુ, ભન્તે, અનુચ્છવિકમિદં તુમ્હાકન્તિ વન્દિત્વા પક્કામિ. ઇદં **ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં પાપુણાતી**તિ એત્થ વત્થુ.

બ્રાહ્મણતિસ્સભયે પન ભાતરગામવાસિનો નાગત્થેરિયા અનારોચેત્વાવ પલાયિંસુ. થેરી પચ્ચૂસકાલે, ''અતિવિય અપ્પનિગ્ઘોસો ગામો, ઉપધારેથ તાવા''તિ દહરભિક્ખુનિયો આહ. તા ગન્ત્વા સબ્બેસં ગતભાવં ઞત્વા આગમ્મ થેરિયા આરોચેસું. સા સુત્વા, ''મા તુમ્હે તેસં ગતભાવં ચિન્તયિત્થ, અત્તનો ઉદ્દેસપરિપુચ્છાયોનિસોમનસિકારેસુયેવ યોગં કરોથા''તિ વત્વા ભિક્ખાચારવેલાય પારુપિત્વા અત્તદ્વાદસમા ગામદ્વારે નિગ્રોધરુક્ખમૂલે અટ્ઠાસિ. રુક્ખે અધિવત્થા દેવતા દ્વાદસન્નમ્પિ ભિક્ખુનીનં પિણ્ડપાતં દત્વા, ''અય્યે, અઞ્ઞત્થ મા ગચ્છથ, નિચ્ચં ઇધેવ એથા''તિ આહ. થેરિયા પન કનિટ્ઠભાતા નાગત્થેરો નામ અત્થિ. સો, ''મહન્તં ભયં, ન સક્કા ઇધ યાપેતું, પરતીરં ગમિસ્સામાતિ અત્તદ્વાદસમોવ અત્તનો વસનટ્ઠાના નિક્ખન્તો થેરિં દિસ્વા ગમિસ્સામી''તિ ભાતરગામં આગતો. થેરી, ''થેરા આગતા''તિ સુત્વા તેસં સન્તિકં ગન્ત્વા, કિં અય્યાતિ પુચ્છિ. સો તં પવત્તિં આચિક્ખિ. સા, ''અજ્જ એકદિવસં વિહારેયેવ વસિત્વા સ્વેવ ગમિસ્સથા''તિ આહ. થેરા વિહારં અગમંસુ.

થેરી પુનદિવસે રુક્ખમૂલે પિણ્ડાય ચરિત્વા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''ઇમં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જથા''તિ આહ. થેરો, ''વટ્ટિસ્સતિ થેરી''તિ વત્વા તુણ્હી અટ્ઠાસિ. ધમ્મિકો તાતા પિણ્ડપાતો કુક્કુચ્ચં અકત્વા પરિભુઞ્જથાતિ. વટ્ટિસ્સતિ થેરીતિ. સા પત્તં ગહેત્વા આકાસે ખિપિ, પત્તો આકાસે અટ્ઠાસિ. થેરો, ''સત્તતાલમત્તે ઠિતમ્પિ ભિક્ખુનીભત્તમેવ, થેરીતિ વત્વા ભયં નામ સબ્બકાલં ન હોતિ, ભયે વૂપસન્તે અરિયવંસં કથયમાનો, 'ભો પિણ્ડપાતિક ભિક્ખુનીભત્તં ભુઞ્જિત્વા વીતિનામયિત્થા'તિ ચિત્તેન અનુવદિયમાનો સન્થમ્ભેતું ન સક્ખિસ્સામિ, અપ્પમત્તા હોથ થેરિયો''તિ મગ્ગં આરુહિ.

રુક્ખદેવતાપિ, ''સચે થેરો થેરિયા હત્થતો પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિસ્સતિ, ન નં નિવત્તેસ્સામિ, સચે પન ન પરિભુઞ્જિસ્સતિ, નિવત્તેસ્સામી''તિ ચિન્તયમાના ઠત્વા થેરસ્સ ગમનં દિસ્વા રુક્ખા ઓરુય્હ પત્તં, ભન્તે, દેથાતિ પત્તં ગહેત્વા થેરં રુક્ખમૂલંયેવ આનેત્વા આસનં પઞ્ઞાપેત્વા પિણ્ડપાતં દત્વા કતભત્તકિચ્ચં પટિઞ્ઞં કારેત્વા

દ્વાદસ ભિક્ખુનિયો, દ્વાદસ ચ ભિક્ખૂ સત્ત વસ્સાનિ ઉપટ્ઠહિ. ઇદં **દેવતા ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તી**તિ એત્થ વત્થુ, તત્ર હિ થેરી સારણીયધમ્મપૂરિકા અહોસિ.

અખણ્ડાનીતિઆદીસુ યસ્સ સત્તસુ આપત્તિક્ખન્ધેસુ આદિમ્હિ વા અન્તે વા સિક્ખાપદં ભિન્નં હોતિ, તસ્સ સીલં પરિયન્તે છિન્નસાટકો વિય **ખણ્ડં** નામ. યસ્સ પન વેમજ્ઝે ભિન્નં, તસ્સ મજ્ઝે છિદ્દસાટકો વિય **છિદ્દં** નામ હોતિ. યસ્સ પન પટિપાટિયા દ્વે તીણિ ભિન્નાનિ, તસ્સ પિટ્ઠિયં વા કુચ્છિયં વા ઉટ્ઠિતેન વિસભાગવણ્ણેન કાળરત્તાદીનં અઞ્ઞતરવણ્ણા ગાવી વિય **સબલં** નામ હોતિ. યસ્સ પન અન્તરન્તરા ભિન્નાનિ, તસ્સ અન્તરન્તરા વિસભાગબિન્દુચિત્રા ગાવી વિય **કમ્માસં** નામ હોતિ. યસ્સ પન સબ્બેન સબ્બં અભિન્નાનિ, તસ્સ તાનિ સીલાનિ **અખણ્ડાનિ અચ્છિદ્દાનિ અસબલાનિ અકમ્માસાનિ** નામ હોન્તિ. તાનિ પનેતાનિ તણ્હાદાસબ્યતો મોચેત્વા ભુજિસ્સભાવકરણતો **ભુજિસ્સાનિ**. બુદ્ધાદીહિ વિઞ્ઞૂહિ પસત્થત્તા **વિઞ્ઞુપ્પસત્થાનિ**. તણ્હાદિટ્ઠીહિ અપરામટ્ઠત્તા, ''ઇદં નામ ત્વં આપન્નપુબ્બો''તિ કેનચિ પરામટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા ચ **અપરામટ્ઠાનિ**. ઉપચારસમાધિં વા અપ્પનાસમાધિં વા સંવત્તયન્તીતિ **સમાધિસંવત્તનિકાની**તિ વુચ્ચન્તિ. **સીલસામઞ્ઞગતો વિહરતી**તિ તેસુ તેસુ દિસાભાગેસુ વિહરન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સમાનભાવૂપગતસીલો વિહરતિ . સોતાપન્નાદીનઞ્હિ સીલં સમુદ્દન્તરેપિ દેવલોકેપિ વસન્તાનં અઞ્ઞેસં સોતાપન્નાદીનં સીલેન સમાનમેવ હોતિ, નત્થિ મગ્ગસીલે નાનત્તં, તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

યાયં દિટ્ઠીતિ મગ્ગસમ્પયુત્તા સમ્માદિટ્ઠિ. **અરિયા**તિ નિદ્દોસા. **નિય્યાતીતિ નિય્યાનિકા. તક્કરસ્સા**તિ યો તથાકારી હોતિ. **દુક્ખક્ખયાયા**તિ સબ્બદુક્ખક્ખયત્થં. **દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો**તિ સમાનદિટ્ઠિભાવં ઉપગતો હુત્વા વિહરતિ. **અગ્ગન્તિ** જેટ્ઠકં. સબ્બગોપાનસિયો સઙ્ગણ્હાતીતિ **સઙ્ગાહિકં**. સબ્બગોપાનસીનં સઙ્ઘાટં કરોતીતિ **સઙ્ઘાટનિકં**. સઙ્ઘાટનિયન્તિ અત્થો. **યદિદં કૂટન્તિ** યમેતં કૂટાગારકણ્ણિકાસઙ્ખાતં કૂટં નામ. પઞ્ચભૂમિકાદિપાસાદા હિ કૂટબદ્ધાવ તિટ્ઠન્તિ. યસ્મિં પતિતે મત્તિકં આદિં કત્વા સબ્બે પતન્તિ. તસ્મા એવમાહ. **એવમેવ ખો**તિ યથા કૂટં કૂટાગારસ્સ, એવં ઇમેસમ્પિ સારણીયધમ્માનં યા અયં અરિયા દિટ્ઠિ, સા અગ્ગા ચ સઙ્ગાહિકા ચ સઙ્ઘાટનિયા ચાતિ દટ્ઠબ્બા.

૪૯૩. કથઞ્ચ, ભિક્ખવે, યાયં દિટ્ઠીતિ એત્થ, ભિક્ખવે, યાયં સોતાપત્તિમગ્ગદિટ્ઠિ અરિયા નિય્યાનિકા નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાયાતિ વુત્તા, સા કથં કેન કારણેન નિય્યાતીતિ અત્થો. **પરિયુટ્ઠિતચિત્તોવ હોતી**તિ એત્તાવતાપિ પરિયુટ્ઠિતચિત્તોયેવ નામ હોતીતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. **સુપ્પણિહિતં મે માનસન્તિ** મય્હં ચિત્તં સુટ્ઠુ ઠપિતં. **સચ્ચાનં બોધાયા**તિ ચતુન્નં સચ્ચાનં બોધત્થાય. **અરિયન્તિ**આદીસુ તં ઞાણં યસ્મા અરિયાનં હોતિ, ન પુથુજ્જનાનં, તસ્મા **અરિયન્તિ** વુત્તં. યેસં પન લોકુત્તરધમ્મોપિ અત્થિ, તેસંયેવ હોતિ, ન અઞ્ઞેસં, તસ્મા **લોકુત્તરન્તિ** વુત્તં. પુથુજ્જનાનં પન અભાવતો **અસાધારણં પુથુજ્જનેહી**તિ વુત્તં. એસ નયો સબ્બવારેસુ.

૪૯૪. લભામિ પચ્ચત્તં સમથન્તિ અત્તનો ચિત્તે સમથં લભામીતિ અત્થો. **નિબ્બુતિયમ્પિ** એસેવ નયો. એત્થ ચ **સમથો**તિ એકગ્ગતા. **નિબ્બુતી**તિ કિલેસવૂપસમો.

૪૯૫. તથારૂપાય દિટ્ઠિયાતિ એવરૂપાય સોતાપત્તિમગ્ગદિટ્ઠિયા.

૪૯૬. ધમ્મતાયાતિ સભાવેન. **ધમ્મતા એસા**તિ સભાવો એસ. **વુટ્ઠાનં પઞ્ઞાયતી**તિ સઙ્ઘકમ્મવસેન વા દેસનાય વા વુટ્ઠાનં દિસ્સતિ. અરિયસાવકો હિ આપત્તિં આપજ્જન્તો ગરુકાપત્તીસુ કુટિકારસદિસં, લહુકાપત્તીસુ સહસેય્યાદિસદિસં અચિત્તકાપત્તિંયેવ આપજ્જતિ, તમ્પિ અસઞ્ચિચ્ચ, નો સઞ્ચિચ્ચ, આપન્નં ન પટિચ્છાદેતિ. તસ્મા **અથ ખો નં ખિપ્પમેવા**તિઆદિમાહ. **દહરો**તિ તરુણો. **કુમારો**તિ ન મહલ્લકો. **મન્દો**તિ ચક્ખુસોતાદીનં મન્દતાય

મન્દો. **ઉત્તાનસેય્યકો**તિ અતિદહરતાય ઉત્તાનસેય્યકો, દક્ખિણેન વા વામેન વા પસ્સેન સયિતું ન સક્કોતીતિ અત્થો. **અઙ્ગારં અક્કમિત્વા**તિ ઇતો ચિતો ચ પસારિતેન હત્થેન વા પાદેન વા ફુસિત્વા. એવં ફુસન્તાનં પન મનુસ્સાનં ન સીઘં હત્થો ઝાયતિ, તથા હિ એકચ્ચે હત્થેન અઙ્ગારં ગહેત્વા પરિવત્તમાના દૂરમ્પિ ગચ્છન્તિ. દહરસ્સ પન હત્થપાદા સુખુમાલા હોન્તિ, સો ફુટ્ઠમત્તેનેવ દય્હમાનો ચિરીતિ સદ્દં કરોન્તો ખિપ્પં પટિસંહરતિ, તસ્મા ઇધ દહરોવ દસ્સિતો. મહલ્લકો ચ દય્હન્તોપિ અધિવાસેતિ, અયં પન અધિવાસેતું ન સક્કોતિ. તસ્માપિ દહરોવ દસ્સિતો. **દેસેતી**તિ આપત્તિપટિગ્ગાહકે સભાગપુગ્ગલે સતિ એકં દિવસં વા રત્તિં વા અનધિવાસેત્વા રત્તિં ચતુરઙ્ગેપિ તમે સભાગભિક્ખુનો વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા દેસેતિયેવ.

૪૯૭. **ઉચ્ચાવચાની**તિ ઉચ્ચનીચાનિ. **કિં કરણીયાની**તિ કિં કરોમીતિ એવં વત્વા કત્તબ્બકમ્માનિ. તત્થ ઉચ્ચકમ્મં નામ ચીવરસ્સ કરણં રજનં ચેતિયે સુધાકમ્મં ઉપોસથાગારચેતિયઘરબોધિઘરેસુ કત્તબ્બકમ્મન્તિ એવમાદિ. અવચકમ્મં નામ પાદધોવનમક્ખનાદિખુદ્દકકમ્મં, અથ વા ચેતિયે સુધાકમ્માદિ ઉચ્ચકમ્મં નામ. તત્થેવ કસાવપચનઉદકાનયનકુચ્છકરણ નિય્યાસબન્ધનાદિ અવચકમ્મં નામ. **ઉસ્સુક્કં આપન્નો હોતી**તિ ઉસ્સુક્કભાવં કત્તબ્બતં પટિપન્નો હોતિ. **તિબ્બાપેક્ખો હોતી**તિ બહલપત્થનો હોતિ. **થમ્બઞ્ચ આલુમ્પતી**તિ તિણઞ્ચ આલુમ્પમાના ખાદતિ. **વચ્છકઞ્ચ અપચિનાતી**તિ વચ્છકઞ્ચ અપલોકેતિ. તરુણવચ્છા હિ ગાવી અરઞ્ઞે એકતો આગતં વચ્છકં એકસ્મિં ઠાને નિપજ્જં પહાય દૂરં ન ગચ્છતિ, વચ્છકસ્સ આસન્નટ્ઠાને ચરમાના તિણં આલુમ્પિત્વા ગીવં ઉક્ખિપિત્વા એકન્તં વચ્છકમેવ ચ વિલોકેતિ, એવમેવ સોતાપન્નો ઉચ્ચાવચાનિ કિં કરણીયાનિ કરોન્તો તન્નિન્નો હોતિ, અસિથિલપૂરકો તિબ્બચ્છન્દો બહલપત્થનો હુત્વાવ કરોતિ.

તત્રિદં વત્થુ – મહાચેતિયે કિર સુધાકમ્મે કરિયમાને એકો અરિયસાવકો એકેન હત્થેન સુધાભાજનં, એકેન કુચ્છં ગહેત્વા સુધાકમ્મં કરિસ્સામીતિ ચેતિયઙ્ગણં આરુળ્હો. એકો કાયદળ્હિબહુલો ભિક્ખુ ગન્ત્વા થેરસ્સ સન્તિકે અટ્ઠાસિ. થેરો અઞ્ઞસ્મિં સતિ પપઞ્ચો હોતીતિ તસ્મા ઠાના અઞ્ઞં ઠાનં ગતો. સોપિ ભિક્ખુ તત્થેવ અગમાસિ. થેરો પુન અઞ્ઞં ઠાનન્તિ એવં કતિપયટ્ઠાને આગતં, – ''સપ્પુરિસ મહન્તં ચેતિયઙ્ગણં કિં અઞ્ઞસ્મિં ઠાને ઓકાસં ન લભથા''તિ આહ. ન ઇતરો પક્કામીતિ.

૪૯૮. **બલતાય સમન્નાગતો**તિ બલેન સમન્નાગતો. **અટ્ઠિં કત્વા**તિ અત્થિકભાવં કત્વા, અત્થિકો હુત્વાતિ અત્થો. **મનસિકત્વા**તિ મનસ્મિં કરિત્વા. **સબ્બચેતસા સમન્નાહરિત્વા**તિ અપ્પમત્તકમ્પિ વિક્ખેપં અકરોન્તો સકલચિત્તેન સમન્નાહરિત્વા. **ઓહિતસોતો**તિ ઠપિતસોતો. અરિયસાવકા હિ પિયધમ્મસ્સવના હોન્તિ, ધમ્મસ્સવનગ્ગં ગન્ત્વા નિદ્દાયમાના વા યેન કેનચિ સદ્ધિં સલ્લપમાના વા વિક્ખિત્તચિત્તા વા ન નિસીદન્તિ, અથ ખો અમતં પરિભુઞ્જન્તા વિય અતિત્તાવ હોન્તિ ધમ્મસ્સવને, અથ અરુણં ઉગ્ગચ્છતિ. તસ્મા એવમાહ.

૫૦૦. **ધમ્મતા સુસમન્નિટ્ઠા હોતી**તિ સભાવો સુટ્ઠુ સમન્નેસિતો હોતિ. **સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાયા**તિ કરણવચનં , સોતાપત્તિફલસચ્છિકતઞાણેનાતિ અત્થો. **એવં સત્તઙ્ગસમન્નાગતો**તિ એવં ઇમેહિ સત્તહિ મહાપચ્ચવેક્ખણઞાણેહિ સમન્નાગતો. અયં તાવ આચરિયાનં સમાનકથા. લોકુત્તરમગ્ગો હિ બહુચિત્તક્ખણિકો નામ નત્થિ.

વિતણ્ડવાદી પન એકચિત્તક્ખણિકો નામ મગ્ગો નત્થિ, ''એવં ભાવેય્ય સત્ત વસ્સાની''તિ હિ વચનતો સત્તપિ વસ્સાનિ મગ્ગભાવના હોન્તિ. કિલેસા પન લહુ છિજ્જન્તા સત્તહિ ઞાણેહિ છિજ્જન્તીતિ વદતિ. સો સુત્તં આહરાતિ

વત્તબ્બો, અદ્ધા અઞ્ઞં સુત્તં અપસ્સન્તો, ‘‘ઇદમસ્સ પઠમં ઞાણં અધિગતં હોતિ, ઇદમસ્સ દુતિયં ઞાણં…પે॰… ઇદમસ્સ સત્તમં ઞાણં અધિગતં હોતી’’તિ ઇમમેવ આહરિત્વા દસ્સેસ્સતિ. તતો વત્તબ્બો કિં પનિદં સુત્તં નેય્યત્થં નીતત્થન્તિ. તતો વક્ખતિ – ‘‘નીતત્થત્થં, યથાસુત્તં તથેવ અત્થો’’તિ. સો વત્તબ્બો – ‘‘ધમ્મતા સુસમન્નિટ્ઠા હોતિ સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાયાતિ એત્થ કો અત્થો’’તિ? અદ્ધા સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાયત્થોતિ વક્ખતિ. તતો પુચ્છિતબ્બો, ‘‘મગ્ગસમઙ્ગી ફલં સચ્છિકરોતિ, ફલસમઙ્ગી’’તિ. જાનન્તો, ‘‘ફલસમઙ્ગી સચ્છિકરોતી’’તિ વક્ખતિ. તતો વત્તબ્બો, – ‘‘એવં સત્તઙ્ગસમન્નાગતો ખો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો સોતાપત્તિફલસમન્નાગતો હોતીતિ ઇધ મગ્ગં અભાવેત્વા મણ્ડૂકો વિય ઉપ્પતિત્વા અરિયસાવકો ફલમેવ ગણ્હિસ્સતિ. મા સુત્તં મે લદ્ધન્તિ યં વા તં વા અવચ. પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તેન નામ આચરિયસન્તિકે વસિત્વા બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા અત્થરસં વિદિત્વા વત્તબ્બં હોતી’’તિ. ‘‘ઇમાનિ સત્ત ઞાણાનિ અરિયસાવકસ્સ પચ્ચવેક્ખણઞાણાનેવ, લોકુત્તરમગ્ગો બહુચિત્તક્ખણિકો નામ નત્થિ, એકચિત્તક્ખણિકોયેવા’’તિ સઞ્ઞાપેતબ્બો. સચે સઞ્જાનાતિ સઞ્જાનાતુ. નો ચે સઞ્જાનાતિ, ‘‘ગચ્છ પાતોવ વિહારં પવિસિત્વા યાગું પિવાહી’’તિ ઉય્યોજેતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

કોસમ્બિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. બ્રહ્મનિમન્તનિકસુત્તવણ્ણના

૫૦૧. એવં મે સુતન્તિ બ્રહ્મનિમન્તનિકસુત્તં. તત્થ **પાપકં દિટ્ઠિગત**ન્તિ લામકા સસ્સતદિટ્ઠિ. **ઇદં નિચ્ચ**ન્તિ ઇદં સહ કાયેન બ્રહ્મટ્ઠાનં અનિચ્ચં ‘‘નિચ્ચ’’ન્તિ વદતિ. **ધુવાદીનિ** તસ્સેવ વેવચનાનિ. તત્થ **ધુવ**ન્તિ થિરં. **સસ્સત**ન્તિ સદા વિજ્જમાનં. **કેવલ**ન્તિ અખણ્ડં સકલં. **અચવનધમ્મ**ન્તિ અચવનસભાવં. **ઇદઞ્હિ ન જાયતી**તિઆદીસુ ઇમસ્મિં ઠાને કોચિ જાયનકો વા જીયનકો વા મીયનકો વા ચવનકો વા ઉપપજ્જનકો વા નત્થીતિ સન્ધાય વદતિ. **ઇતો ચ પનઞ્ઞ**ન્તિ ઇતો સહ કાયકા બ્રહ્મટ્ઠાના ઉત્તરિ અઞ્ઞં નિસ્સરણં નામ નત્થીતિ એવમસ્સ થામગતા સસ્સતદિટ્ઠિ ઉપ્પન્ના હોતિ. એવંવાદી પન સો ઉપરિ તિસ્સો ઝાનભૂમિયો ચત્તારો મગ્ગા ચત્તારિ ફલાનિ નિબ્બાનન્તિ સબ્બં પટિબાહતિ. **અવિજ્જાગતો**તિ અવિજ્જાય ગતો સમન્નાગતો અઞ્ઞાણી અન્ધીભૂતો. **યત્ર હિ નામા**તિ યો નામ.

૫૦૨. અથ ખો, ભિક્ખવે, મારો પાપિમાતિ મારો કથં ભગવન્તં અદ્દસ? સો કિર અત્તનો ભવને નિસીદિત્વા કાલેન કાલં સત્થારં આવજ્જેતિ – ‘‘અજ્જ સમણો ગોતમો કતરસ્મિં ગામે વા નિગમે વા વસતી’’તિ. ઇમસ્મિં પન કાલે આવજ્જન્તો, ‘‘ઉક્કટ્ઠં નિસ્સાય સુભગવને વિહરતી’’તિ ઞત્વા, ‘‘કત્થ નુ ખો ગતો’’તિ ઓલોકેન્તો બ્રહ્મલોકં ગચ્છન્તં દિસ્વા, ‘‘સમણો ગોતમો બ્રહ્મલોકં ગચ્છતિ, યાવ તત્થ ધમ્મકથં કથેત્વા બ્રહ્મગણં મમ વિસયા નાતિક્કમેતિ, તાવ ગન્ત્વા ધમ્મદેસનાય વિચ્છન્દં કરિસ્સામી’’તિ સત્થુ પદાનુપદિકો ગન્ત્વા બ્રહ્મગણસ્સ અન્તરે અદિસ્સમાનેન કાયેન અટ્ઠાસિ. સો, ‘‘સત્થારા બકબ્રહ્મા અપસાદિતો’’તિ ઞત્વા બ્રહ્મુનો ઉપત્થમ્ભો હુત્વા અટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘અથ ખો, ભિક્ખવે, મારો પાપિમા’’તિ.

બ્રહ્મપારિસજ્જં અન્વાવિસિત્વાતિ એકસ્સ બ્રહ્મપારિસજ્જસ્સ સરીરં પવિસિત્વા. મહાબ્રહ્માનં પન બ્રહ્મપુરોહિતાનં વા અન્વાવિસિતું ન સક્કોતિ. **મેતમાસદો**તિ મા એતં અપસાદયિત્થ. **અભિભૂ**તિ અભિભવિત્વા ઠિતો જેટ્ઠકો. **અનભિભૂતો**તિ અઞ્ઞેહિ અનભિભૂતો. **અઞ્ઞદત્થૂ**તિ એકંસવચને નિપાતો. દસ્સનવસેન **દસો**, સબ્બં

પસ્સતીતિ દીપેતિ. **વસવત્તી**તિ સબ્બજનં વસે વત્તેતિ. **ઇસ્સરો**તિ લોકે ઇસ્સરો. **કત્તા નિમ્માતા**તિ લોકસ્સ કત્તા ચ નિમ્માતા ચ, પથવીહિમવન્તસિનેરુચક્કવાળમહાસમુદ્દચન્દિમસૂરિયા ચ ઇમિના નિમ્મિતાતિ દીપેતિ.

સેટ્ઠો સજિતાતિ અયં લોકસ્સ ઉત્તમો ચ સજિતા ચ. ''ત્વં ખત્તિયો નામ હોહિ, ત્વં બ્રાહ્મણો નામ, વેસ્સો નામ, સુદ્દો નામ, ગહટ્ઠો નામ, પબ્બજિતો નામ, અન્તમસો ઓટ્ઠો હોહિ, ગોણો હોહી''તિ એવં સત્તાનં વિસજ્જેતા અયન્તિ દસ્સેતિ. **વસી પિતા ભૂતભબ્યાન**ન્તિ અયં ચિણ્ણવસિતાય વસી, અયં પિતા ભૂતાનઞ્ચ ભબ્યાનઞ્ચાતિ વદતિ. તત્થ અણ્ડજજલાબુજા સત્તા અન્તોઅણ્ડકોસે ચેવ અન્તોવત્થિમ્હિ ચ **ભબ્યા** નામ, બહિ નિક્ખન્તકાલતો પટ્ઠાય **ભૂતા**. સંસેદજા પઠમચિત્તક્ખણે ભબ્યા, દુતિયતો પટ્ઠાય ભૂતા. ઓપપાતિકા પઠમઇરિયાપથે ભબ્યા, દુતિયતો પટ્ઠાય ભૂતાતિ વેદિતબ્બા. તે સબ્બેપિ એતસ્સ પુત્તાતિ સઞ્ઞાય, ''પિતા ભૂતભબ્યાન''ન્તિ આહ.

પથવીગરહકાતિ યથા ત્વં એતરહિ, ''અનિચ્ચા દુક્ખા અનત્તા''તિ પથવિં ગરહસિ જિગુચ્છસિ, એવં તેપિ પથવીગરહકા અહેસું, ન કેવલં ત્વંયેવાતિ દીપેતિ. **આપગરહકા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **હીને કાયે પતિટ્ઠિતા**તિ ચતૂસુ અપાયેસુ નિબ્બત્તા. **પથવીપસંસકા**તિ યથા ત્વં ગરહસિ, એવં અગરહિત્વા, ''નિચ્ચા ધુવા સસ્સતા અચ્છેજ્જા અભેજ્જા અક્ખયા''તિ એવં પથવીપસંસકા પથવિયા વણ્ણવાદિનો અહેસુન્તિ વદતિ. **પથવાભિનન્દિનો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન પથવિયા અભિનન્દિનો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **પણીતે કાયે પતિટ્ઠિતા**તિ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તા. **તં તાહ**ન્તિ તેન કારણેન તં અહં. **ઇઙ્ઘા**તિ ચોદનત્થે નિપાતો. **ઉપાતિવત્તિત્થો**તિ અતિક્કમિત્થ. ''ઉપાતિવત્તિતો''તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. **દણ્ડેન પટિપ્પણામેય્યા**તિ ચતુહત્થેન મુગ્ગરદણ્ડેન પોથેત્વા પલાપેય્ય. **નરકપપાતે**તિ સતપોરિસે મહાસોબ્ભે. **વિરાધેય્યા**તિ હત્થેન ગહણયુત્તે વા પાદેન પતિટ્ઠાનયુત્તે વા ઠાને ગહણપતિટ્ઠાનાનિ કાતું ન સક્કુણેય્ય. **નનુ ત્વં ભિક્ખુ પસ્સસી**તિ ભિક્ખુ નનુ ત્વં ઇમં બ્રહ્મપરિસં સન્નિપતિતં ઓભાસમાનં વિરોચમાનં જોતયમાનં પસ્સસીતિ બ્રહ્મુનો ઓવાદે ઠિતાનં ઇદ્ધાનુભાવં દસ્સેતિ. **ઇતિ ખો મં, ભિક્ખવે, મારો પાપિમા બ્રહ્મપરિસં ઉપનેસી**તિ, ભિક્ખવે , મારો પાપિમા નનુ ત્વં ભિક્ખુ પસ્સસિ બ્રહ્મપરિસં યસેન ચ સિરિયા ચ ઓભાસમાનં વિરોચમાનં જોતયમાનં, યદિ ત્વમ્પિ મહાબ્રહ્મુનો વચનં અનતિક્કમિત્વા યદેવ તે બ્રહ્મા વદતિ, તં કરેય્યાસિ, ત્વમ્પિ એવમેવં યસેન ચ સિરિયા ચ વિરોચેય્યાસીતિ એવં વદન્તો મં બ્રહ્મપરિસં ઉપનેસિ ઉપસંહરિ. **મા ત્વં મઞ્ઞિત્થો**તિ મા ત્વં મઞ્ઞિ. **મારો ત્વમસિ પાપિમા**તિ પાપિમ ત્વં મહાજનસ્સ મારણતો **મારો** નામ, પાપકં લામકં મહાજનસ્સ અયસં કરણતો **પાપિમા** નામાતિ જાનામિ.

૫૦૩. **કસિણં આયુ**ન્તિ સકલં આયું. **તે ખો એવં જાનેય્યુ**ન્તિ તે એવં મહન્તેન તપોકમ્મેન સમન્નાગતા, ત્વં પન પુરિમદિવસે જાતો, કિં જાનિસ્સસિ, યસ્સ તે અજ્જાપિ મુખે ખીરગન્ધો વાયતીતિ ઘટ્ટેન્તો વદતિ. **પથવિં અજ્ઝોસિસ્સસી**તિ પથવિં અજ્ઝોસાય ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા તણ્હામાનદિટ્ઠીહિ ગણ્હિસ્સસિ. **ઓપસાયિકો મે ભવિસ્સસી**તિ મય્હં સમીપસયો ભવિસ્સસિ, મં ગચ્છન્તં અનુગચ્છિસ્સસિ, ઠિતં ઉપતિટ્ઠિસ્સસિ, નિસિન્નં ઉપનિસીદિસ્સસિ, નિપન્નં ઉપનિપજ્જિસ્સસીતિ અત્થો. **વત્થુસાયિકો**તિ મમ વત્થુસ્મિં સયનકો. **યથાકામકરણીયો બાહિતેય્યો**તિ મયા અત્તનો રુચિયા યં ઇચ્છામિ, તં કત્તબ્બો, બાહિત્વા ચ પન જજ્ઝરિકાગુમ્બતોપિ નીચતરો લકુણ્ટકતરો કાતબ્બો ભવિસ્સસીતિ અત્થો.

ઇમિના એસ ભગવન્તં ઉપલાપેતિ વા અપસાદેતિ વા. **ઉપલાપેતિ** નામ સચે ખો ત્વં, ભિક્ખુ, તણ્હાદીહિ પથવિં અજ્ઝોસિસ્સસિ, ઓપસાયિકો મે ભવિસ્સસિ, મયિ ગચ્છન્તે ગમિસ્સસિ, તિટ્ઠન્તે ઠસ્સસિ, નિસિન્ને નિસીદિસ્સસિ, નિપન્ને નિપજ્જિસ્સસિ, અહં તં સેસજનં પટિબાહિત્વા વિસ્સાસિકં અબ્ભન્તરિકં કરિસ્સામીતિ એવં

તાવ **ઉપલાપેતિ** નામ. સેસપદેહિ પન **અપસાદેતિ** નામ. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – સચે ત્વં પથવિં અજ્ઝોસિસ્સસિ, વત્થુસાયિકો મે ભવિસ્સસિ, મમ ગમનાદીનિ આગમેત્વા ગમિસ્સસિ વા ઠસ્સસિ વા નિસીદિસ્સસિ વા નિપજ્જિસ્સસિ વા, મમ વત્થુસ્મિં મય્હં આરક્ખં ગણ્હિસ્સસિ, અહં પન તં યથાકામં કરિસ્સામિ બાહિત્વા ચ જજ્ઝરિકાગુમ્બતોપિ લકુણ્ડકતરન્તિ એવં અપસાદેતિ નામ. અયં પન બ્રહ્મા માનનિસ્સિતો, તસ્મા ઇધ અપસાદનાવ અધિપ્પેતા. **આપાદીસુપિ** એસેવ નયો.

અપિચ તે અહં બ્રહ્મેતિ ઇદાનિ ભગવા, ‘‘અયં બ્રહ્મા માનનિસ્સિતો ‘અહં જાનામી’તિ મઞ્ઞતિ, અત્તનો યસેન સમ્મત્તો સરીરં કુસિતુમ્પિ સમત્થં કિઞ્ચિ ન પસ્સતિ, થોકં નિગ્ગહેતું વટ્ટતી’’તિ ચિન્તેત્વા ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **ગતિઞ્ચ પજાનામી**તિ નિપ્ફત્તિઞ્ચ પજાનામિ. **જુતિઞ્ચા**તિ આનુભાવઞ્ચ પજાનામિ. **એવં મહેસક્ખો**તિ એવં મહાયસો મહાપરિવારો.

યાવતા ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તીતિ યત્તકે ઠાને ચન્દિમસૂરિયા વિચરન્તિ. **દિસા ભન્તિ વિરોચના**તિ દિસાસુ વિરોચમાના ઓભાસન્તિ, દિસા વા તેહિ વિરોચમાના ઓભાસન્તિ. **તાવ સહસ્સધા લોકો**તિ તત્તકેન પમાણેન સહસ્સધા લોકો, ઇમિના ચક્કવાળેન સદ્ધિં ચક્કવાળસહસ્સન્તિ અત્થો. **એત્થ તે વત્તતે વસો**તિ એત્થ ચક્કવાળસહસ્સે તુય્હં વસો વત્તતિ. **પરોપરઞ્ચ જાનાસી**તિ એત્થ ચક્કવાળસહસ્સે પરોપરે ઉચ્ચનીચે હીનપ્પણીતે સત્તે જાનાસિ. **અથો રાગવિરાગિન**ન્તિ ન કેવલં, ‘‘અયં ઇદ્ધો અયં પકતિમનુસ્સો’’તિ પરોપરં, ‘‘અયં પન સરાગો અયં વીતરાગો’’તિ એવં રાગવિરાગિનમ્પિ જનં જાનાસિ. **ઇત્થંભાવઞ્ઞથાભાવન્તિ ઇત્થંભાવો**તિ ઇદં ચક્કવાળં. **અઞ્ઞથાભાવો**તિ ઇતો સેસં એકૂનસહસ્સં. **સત્તાનં આગતિં ગતિ**ન્તિ એત્થ ચક્કવાળસહસ્સે પટિસન્ધિવસેન સત્તાનં આગતિં, ચુતિવસેન ગતિં ચ જાનાસિ. તુય્હં પન અતિમહન્તોહમસ્મીતિ સઞ્ઞા હોતિ, સહસ્સિબ્રહ્મા નામ ત્વં, અઞ્ઞેસં પન તયા ઉત્તરિ દ્વિસહસ્સાનં તિસહસ્સાનં ચતુસહસ્સાનં પઞ્ચસહસ્સાનં દસસહસ્સાનં સતસહસ્સાનઞ્ચ બ્રહ્માનં પમાણં નત્થિ, ચતુહત્થાય પિલોતિકાય પટપ્પમાણં કાતું વાયમન્તો વિય મહન્તોસ્મીતિ સઞ્ઞં કરોસીતિ નિગ્ગણ્હાતિ.

૫૦૪. **ઇધૂપપન્નો**તિ ઇધ પઠમજ્ઝાનભૂમિયં ઉપપન્નો. **તેન તં ત્વં ન જાનાસી**તિ તેન કારણેન તં કાયં ત્વં ન જાનાસિ. **નેવ તે સમસમો**તિ જાનિતબ્બટ્ઠાનં પત્વાપિ તયા સમસમો ન હોમિ. **અભિઞ્ઞાયા**તિ અઞ્ઞાય. **કુતો નીચેય્ય**ન્તિ તયા નીચતરભાવો પન મય્હં કુતો.

હેટ્ઠૂપપત્તિકો કિરેસ બ્રહ્મા અનુપ્પન્ને બુદ્ધુપ્પાદે ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા કસિણપરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અપરિહીનજ્ઝાનો કાલં કત્વા ચતુત્થજ્ઝાનભૂમિયં વેહપ્ફલબ્રહ્મલોકે પઞ્ચકપ્પસતિકં આયું ગહેત્વા નિબ્બત્તિ. તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા હેટ્ઠૂપપત્તિકં કત્વા તતિયજ્ઝાનં પણીતં ભાવેત્વા સુભકિણ્હબ્રહ્મલોકે ચતુસટ્ઠિકપ્પં આયું ગહેત્વા નિબ્બત્તિ. તત્થ દુતિયજ્ઝાનં ભાવેત્વા આભસ્સરેસુ અટ્ઠકપ્પં આયું ગહેત્વા નિબ્બત્તિ. તત્થ પઠમજ્ઝાનં ભાવેત્વા પઠમજ્ઝાનભૂમિયં કપ્પાયુકો હુત્વા નિબ્બત્તિ, સો પઠમકાલે અત્તના કતકમ્મઞ્ચ નિબ્બત્તટ્ઠાનઞ્ચ અઞ્ઞાસિ, કાલે પન ગચ્છન્તે ઉભયં પમુસ્સિત્વા સસ્સતદિટ્ઠિં ઉપ્પાદેસિ. તેન નં ભગવા, ‘‘તેન તં ત્વં ન જાનાસિ…પે॰… કુતો નીચેય્ય’’ન્તિ આહ.

અથ બ્રહ્મા ચિન્તેસિ – ‘‘સમણો ગોતમો મય્હં આયુઞ્ચ નિબ્બત્તટ્ઠાનઞ્ચ પુબ્બેકતકમ્મઞ્ચ જાનાતિ, હન્દ નં પુબ્બે કતકમ્મં પુચ્છામી’’તિ સત્થારં અત્તનો પુબ્બેકતકમ્મં પુચ્છિ. સત્થા કથેસિ.

પુબ્બે કિરેસ કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા કામેસુ આદીનવં દિસ્વા, ‘‘જાતિજરાબ્યાધિમરણસ્સ અન્તં કરિસ્સામી’’તિ નિક્ખમ્મ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનલાભી હુત્વા ગઙ્ગાતીરે પણ્ણસાલં કારેત્વા ઝાનરતિયા વીતિનામેતિ. તદા ચ કાલેન કાલં સત્થવાહા પઞ્ચહિ સકટસતેહિ મરુકન્તારં પટિપજ્જન્તિ. મરુકન્તારે પન દિવા ન સક્કા ગન્તું, રત્તિં ગમનં હોતિ. અથ પુરિમસકટસ્સ અગ્ગયુગે યુત્તબલિબદ્દા ગચ્છન્તા નિવત્તિત્વા આગતમગ્ગાભિમુખાવ અહેસું. ઇતરસકટાનિ તથેવ નિવત્તિત્વા અરુણે ઉગ્ગતે નિવત્તિતભાવં જાનિંસુ. તેસઞ્ચ તદા કન્તારં અતિક્કમનદિવસો અહોસિ. સબ્બં દારુદકં પરિક્ખીણં, તસ્મા, ‘‘નત્થિ દાનિ અમ્હાકં જીવિત’’ન્તિ ચિન્તેત્વા ગોણે ચક્કેસુ બન્ધિત્વા મનુસ્સા સકટપચ્છાયાયં પવિસિત્વા નિપજ્જિંસુ . તાપસોપિ કાલસ્સેવ પણ્ણસાલતો નિક્ખમિત્વા પણ્ણસાલદ્વારે નિસિન્નો ગઙ્ગં ઓલોકયમાનો અદ્દસ ગઙ્ગં મહતા ઉદકોઘેન વુય્હમાનં પવત્તિતમણિક્ખન્ધં વિય આગચ્છન્તિં. દિસ્વા ચિન્તેસિ – ‘‘અત્થિ નુ ખો ઇમસ્મિં લોકે એવરૂપસ્સ મધુરોદકસ્સ અલાભેન કિલિસ્સમાના સત્તા’’તિ. સો એવં આવજ્જન્તો મરુકન્તારે તં સત્થં દિસ્વા, ‘‘ઇમે સત્તા મા નસ્સન્તૂ’’તિ, ‘‘ઇતો મહા ઉદકક્ખન્ધો છિજ્જિત્વા મરુકન્તારે સત્થાભિમુખો ગચ્છતૂ’’તિ અભિઞ્ઞાચિત્તેન અધિટ્ઠાસિ. સહચિત્તુપ્પાદેન માતિકારુળ્હં વિય ઉદકં તત્થ અગમાસિ. મનુસ્સા ઉદકસદ્દેન વુટ્ઠાય ઉદકં દિસ્વા હત્થતુટ્ઠા ન્હાયિત્વા પિવિત્વા ગોણેપિ પાયેત્વા સોત્થિના ઇચ્છિતટ્ઠાનં અગમંસુ. સત્થા તં બ્રહ્મુનો પુબ્બકમ્મં દસ્સેન્તો –

‘‘યં ત્વં અપાયેસિ બહૂ મનુસ્સે,
પિપાસિતે ઘમ્મનિ સમ્પરેતે;
તં તે પુરાણં વતસીલવત્તં,
સુત્તપ્પબુદ્ધોવ અનુસ્સરામી’’તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૧) –

ઇમં ગાથમાહ.

અપરસ્મિં સમયે તાપસો ગઙ્ગાતીરે પણ્ણસાલં માપેત્વા આરઞ્ઞકં ગામં નિસ્સાય વસતિ. તેન ચ સમયેન ચોરા તં ગામં પહરિત્વા હત્થસારં ગહેત્વા ગાવિયો ચ કરમરે ચ ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. ગાવોપિ સુનખાપિ મનુસ્સાપિ મહાવિરવં વિરવન્તિ. તાપસો તં સદ્દં સુત્વા ‘‘કિં નુ ખો એત’’ન્તિ આવજ્જન્તો, ‘‘મનુસ્સાનં ભયં ઉપ્પન્ન’’ન્તિ ઞત્વા, ‘‘મયિ પસ્સન્તે ઇમે સત્તા મા નસ્સન્તૂ’’તિ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય અભિઞ્ઞાચિત્તેન ચોરાનં પટિપથે ચતુરઙ્ગિનિસેનં માપેસિ કમ્મસજ્જં આગચ્છન્તિં. ચોરા દિસ્વા, ‘‘રાજા’’તિ તે મઞ્ઞમાના વિલોપં છડ્ડેત્વા પક્કમિંસુ. તાપસો ‘‘યં યસ્સ સન્તકં, તં તસ્સેવ હોતૂ’’તિ અધિટ્ઠાસિ, તં તથેવ અહોસિ. મહાજનો સોત્થિભાવં પાપુણિ. સત્થા ઇદમ્પિ તસ્સ પુબ્બકમ્મં દસ્સેન્તો –

‘‘યં એણિકૂલસ્મિં જનં ગહીતં,
અમોચયી ગય્હક નીયમાનં;
તં તે પુરાણં વતસીલવત્તં,
સુત્તપ્પબુદ્ધોવ અનુસ્સરામી’’તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૨) –

ઇમં ગાથમાહ. એત્થ **એણિકૂલસ્મિન્તિ** ગઙ્ગાતીરે.

પુન એકસ્મિં સમયે ઉપરિગઙ્ગાવાસિકં કુલં હેટ્ઠાગઙ્ગાવાસિકેન કુલેન સદ્ધિં મિત્તસન્થવં કત્વા નાવાસઙ્ઘાટં બન્ધિત્વા બહું ખાદનીયભોજનીયઞ્ચેવ ગન્ધમાલાદીનિ ચ આરોપેત્વા ગઙ્ગાસોતેન આગચ્છતિ. મનુસ્સા ખાદમાના ભુઞ્જમાના નચ્ચન્તા ગાયન્તા દેવવિમાનેન ગચ્છન્તા વિય બલવસોમનસ્સા અહેસું. ગઙ્ગેય્યકો નાગો દિસ્વા કુપિતો, ''ઇમે મયિ સઞ્ઞમ્પિ ન કરોન્તિ, ઇદાનિ ને સમુદ્દમેવ પાપેસ્સામી''તિ મહન્તં અત્તભાવં માપેત્વા ઉદકં દ્વિધા ભિન્દિત્વા ઉટ્ઠાય ફણં કત્વા સુસ્સૂકારં કરોન્તો અટ્ઠાસિ. મહાજનો દિસ્વા ભીતો વિસ્સરમકાસિ. તાપસો પણ્ણસાલાય નિસિન્નો સુત્વા, ''ઇમે ગાયન્તા નચ્ચન્તા સોમનસ્સજાતા આગચ્છન્તિ, ઇદાનિ પન ભયરવં રવિંસુ, કિં નુ ખો''તિ આવજ્જન્તો નાગરાજં દિસ્વા, ''મયિ પસ્સન્તે ઇમે સત્તા મા નસ્સન્તૂ''તિ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા અત્તભાવં વિજહિત્વા સુપણ્ણવણ્ણં માપેત્વા નાગરાજસ્સ દસ્સેસિ. નાગરાજા ભીતો ફણં સંહરિત્વા ઉદકં પવિટ્ઠો. મહાજનો સોત્થિભાવં પાપુણિ. સત્થા ઇદમ્પિ તસ્સ પુબ્બકમ્મં દસ્સેન્તો –

''ગઙ્ગાય સોતસ્મિં ગહીતનાવં,
લુદ્દેન નાગેન મનુસ્સકપ્પા;
અમોચયિત્થ બલસા પસય્હ,
તં તે પુરાણં વતસીલવત્તં;
સુત્તપ્પબુદ્ધોવ અનુસ્સરામી''તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૩) –

ઇમં ગાથમાહ.

અપરસ્મિં સમયે એસ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા **કેસવો** નામ તાપસો અહોસિ. તેન સમયેન અમ્હાકં બોધિસત્તો **કપ્પો** નામ માણવો કેસવસ્સ બદ્ધચરો અન્તેવાસિકો હુત્વા આચરિયસ્સ કિંકારપટિસ્સાવી મનાપચારી બુદ્ધિસમ્પન્નો અત્થચરો અહોસિ. કેસવો તં વિના વત્તિતું નાસક્ખિ, તં નિસ્સાયેવ જીવિકં કપ્પેસિ. સત્થા ઇદમ્પિ તસ્સ પુબ્બકમ્મં દસ્સેન્તો –

''કપ્પો ચ તે બદ્ધચરો અહોસિ,
સમ્બુદ્ધિમન્તં વતિનં અમઞ્ઞિ;
તં તે પુરાણં વતસીલવત્તં,
સુત્તપ્પબુદ્ધોવ અનુસ્સરામી''તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૪) –

ઇમં ગાથમાહ.

એવં બ્રહ્મુનો નાનત્તભાવેસુ કતકમ્મં સત્થા પકાસેસિ. સત્થરિ કથેન્તેયેવ બ્રહ્મા સલ્લક્ખેસિ, દીપસહસ્સે ઉજ્જલિતે રૂપાનિ વિય સબ્બકમ્માનિસ્સ પાકટાનિ અહેસું. સો પસન્નચિત્તો ઇમં ગાથમાહ –

''અદ્ધા પજાનાસિ મમેતમાયું,
અઞ્ઞમ્પિ જાનાસિ તથા હિ બુદ્ધો;
તથા હિ તાયં જલિતાનુભાવો,
ઓભાસયં તિટ્ઠતિ બ્રહ્મલોક''ન્તિ. (જા॰ ૧.૭.૭૫);

અથસ્સ ભગવા ઉત્તરિ અસમસમતં પકાસેન્તો **પથવિં ખો અહં બ્રહ્મે**તિઆદિમાહ. તત્થ **પથવિયા પથવત્તેન અનનુભૂત**ન્તિ પથવિયા પથવિસભાવેન અનનુભૂતં અપ્પત્તં. કિં પન તન્તિ? નિબ્બાનં. તઞ્હિ સબ્બસ્મા સઙ્ખતા નિસ્સટત્તા પથવિસભાવેન અપ્પત્તં નામ. **તદભિઞ્ઞાયા**તિ તં નિબ્બાનં જાનિત્વા સચ્છિકત્વા. **પથવિં નાપહોસિ**ન્તિ પથવિં તણ્હાદિટ્ઠિમાનગાહેહિ ન ગણ્હિં. **આપાદીસુપિ** એસેવ નયો. વિત્થારો પન મૂલપરિયાયે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

સચે ખો તે, મારિસ, સબ્બસ્સ સબ્બત્તેનાતિ ઇદમેવ બ્રહ્મા અત્તનો વાદિતાય સબ્બન્તિ અક્ખરં નિદ્દિસિત્વા અક્ખરે દોસં ગણ્હન્તો આહ. સત્થા પન સક્કાયં સન્ધાય ‘‘સબ્બ’’ન્તિ વદતિ, બ્રહ્મા સબ્બસબ્બં સન્ધાય. ત્વં ‘‘સબ્બ’’ન્તિ વદસિ, ‘‘સબ્બસ્સ સબ્બત્તેન અનનુભૂત’’ન્તિ વદસિ, યદિ સબ્બં અનનુભૂતં નત્થિ, અથસ્સ અનનુભૂતં અત્થિ. **મા હેવ તે રિત્તકમેવ અહોસિ તુચ્છકમેવ અહોસી**તિ તુય્હં વચનં રિત્તકં મા હોતુ, તુચ્છકં મા હોતૂતિ સત્થારં મુસાવાદેન નિગ્ગણ્હાતિ.

સત્થા પન એતસ્મા બ્રહ્મુના સતગુણેન સહસ્સગુણેન સતસહસ્સગુણેન વાદીતરો, તસ્મા અહં સબ્બઞ્ચ વક્ખામિ, અનનુભૂતઞ્ચ વક્ખામિ, સુણાહિ મેતિ તસ્સ વાદમદ્દનત્થં કારણં આહરન્તો **વિઞ્ઞાણ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ વિજાનિતબ્બં. **અનિદસ્સન**ન્તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ આપાથં અનુપગમનતો અનિદસ્સનં નામ, પદદ્વયેનપિ નિબ્બાનમેવ વુત્તં. **અનન્ત**ન્તિ તયિદં ઉપ્પાદવયઅન્તરહિતત્તા અનન્તં નામ. વુત્તમ્પિ હેતં –

> ‘‘અન્તવન્તાનિ ભૂતાનિ, અસમ્ભૂતં અનન્તકં;
> ભૂતે અન્તાનિ દિસ્સન્તિ, ભૂતે અન્તા પકાસિતા’’તિ.

સબ્બતોપભન્તિ સબ્બસો પભાસમ્પન્નં. નિબ્બાનતો હિ અઞ્ઞો ધમ્મો સપભતરો વા જોતિવન્તતરો વા પરિસુદ્ધતરો વા પણ્ડરતરો વા નત્થિ. સબ્બતો વા તથા પભૂતમેવ, ન કત્થચિ નત્થીતિ સબ્બતોપભં. પુરત્થિમદિસાદીસુ હિ અસુકદિસાય નામ નિબ્બાનં નત્થીતિ ન વત્તબ્બં. અથ વા **પભ**ન્તિ તિત્થસ્સ નામં, સબ્બતો પભમસ્સાતિ **સબ્બતોપભં**. નિબ્બાનસ્સ કિર યથા મહાસમુદ્દસ્સ યતો યતો ઓતરિતુકામા હોન્તિ, તં તદેવ તિત્થં, અતિત્થં નામ નત્થિ. એવમેવં અટ્ઠતિંસાય કમ્મટ્ઠાનેસુ યેન યેન મુખેન નિબ્બાનં ઓતરિતુકામા હોન્તિ, તં તદેવ તિત્થં. નિબ્બાનસ્સ અતિત્થં નામ કમ્મટ્ઠાનં નત્થિ. તેન વુત્તં **સબ્બતોપભ**ન્તિ. તં પથવિયા પથવત્તેનાતિ તં નિબ્બાનં પથવિયા પથવીસભાવેન તતો પરેસં આપાદીનં આપાદિસભાવેન ચ અનનુભૂતં. ઇતિ યં તુમ્હાદિસાનં વિસયભૂતં સબ્બતેભૂમકધમ્મજાતં તસ્સ સબ્બત્તેન તં વિઞ્ઞાણં અનિદસ્સનં અનન્તં સબ્બતોપતં અનનુભૂતન્તિ વાદં પતિટ્ઠપેસિ.

તતો બ્રહ્મા ગહિતગહિતં સત્થારા વિસ્સજ્જાપિતો કિઞ્ચિ ગહેતબ્બં અદિસ્વા લળિતકં કાતુકામો **હન્દ ચરહિ તે, મારિસ, અન્તરધાયામી**તિ આહ. તત્થ **અન્તરધાયામી**તિ અદિસ્સમાનકપાટિહારિયં કરોમીતિ આહ. **સચે વિસહસી**તિ યદિ સક્કોસિ મય્હં અન્તરધાયિતું, અન્તરધાયસિ , પાટિહારિયં કરોહીતિ. **નેવસ્સુ મે સક્કોતિ અન્તરધાયિતુ**ન્તિ મય્હં અન્તરધાયિતું નેવ સક્કોતિ. કિં પનેસ કાતુકામો અહોસીતિ? મૂલપટિસન્ધિં ગન્તુકામો અહોસિ. બ્રહ્માનઞ્હિ મૂલપટિસન્ધિકઅત્તભાવો સુખુમો, અઞ્ઞેસં અનાપાથો, અભિસઙ્ખતકાયેનેવ તિટ્ઠન્તિ. સત્થા તસ્સ મૂલપટિસન્ધિં ગન્તું ન અદાસિ. મૂલપટિસન્ધિં વા અગન્ત્વાપિ યેન તમેન અત્તાનં અન્તરધાપેત્વા અદિસ્સમાનકો ભવેય્ય, સત્થા તં તમં વિનોદેસિ, તસ્મા અન્તરધાયિતું નાસક્ખિ. સો અસક્કોન્તો વિમાને

નિલીયતિ, કપ્પરુક્ખે નિલીયતિ, ઉક્કુટિકો નિસીદતિ. બ્રહ્મગણો કેળિમકાસિ – ''એસ ખો બકો બ્રહ્મા વિમાને નિલીયતિ, કપ્પરુક્ખે નિલીયતિ, ઉક્કુટિકો નિસીદતિ, બ્રહ્મે ત્વં અન્તરહિતોમ્હી''તિ સઞ્ઞં ઉપ્પાદેસિ નામાતિ. સો બ્રહ્મગણેન ઉપ્પણ્ડિતો મઙ્કુ અહોસિ.

એવં વુત્તે અહં, ભિક્ખવેતિ, ભિક્ખવે, એતેન બ્રહ્મુના, ''હન્દ ચરહિ તે, મારિસ, અન્તરધાયામી''તિ એવં વુત્તે તં અન્તરધાયિતું અસક્કોન્તં દિસ્વા અહં એતદવોચં. **ઇમં ગાથમભાસિ**ન્તિ કસ્મા ભગવા ગાથમભાસીતિ? સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઇમસ્મિં ઠાને અત્થિભાવો વા નત્થિભાવો વા કથં સક્કા જાનિતુન્તિ એવં બ્રહ્મગણસ્સ વચનોકાસો મા હોતૂતિ અન્તરહિતોવ ગાથમભાસિ.

તત્થ **ભવેવાહં ભયં દિસ્વા**તિ અહં ભવે ભયં દિસ્વાયેવ. **ભવઞ્ચ વિભવેસિન**ન્તિ ઇમઞ્ચ કામભવાદિતિવિધમ્પિ સત્તભવં વિભવેસિનં વિભવં ગવેસમાનં પરિયેસમાનમ્પિ પુનપ્પુનં ભવેયેવ દિસ્વા. **ભવં નાભિવદિ**ન્તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન કિઞ્ચિ ભવં ન અભિવદિં, ન ગવેસિન્તિ અત્થો. **નન્દિઞ્ચ ન ઉપાદિયિ**ન્તિ ભવતણ્હં ન ઉપગચ્છિં, ન અગ્ગહેસિન્તિ અત્થો. ઇતિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પકાસેન્તો સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને દેસનાનુસારેન વિપસ્સનાગબ્ભં ગાહાપેત્વા દસમત્તાનિ બ્રહ્મસહસ્સાનિ મગ્ગફલામતપાનં પિવિંસુ.

અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતાતિ અચ્છરિયજાતા અબ્ભુતજાતા તુટ્ઠિજાતા ચ અહેસું. **સમૂલં ભવં ઉદબ્બહી**તિ બોધિમણ્ડે અત્તનો તાય તાય દેસનાય અઞ્ઞેસમ્પિ બહૂનં દેવમનુસ્સાનં સમૂલકં ભવં ઉદબ્બહિ, ઉદ્ધરિ ઉપ્પાટેસીતિ અત્થો.

૫૦૫. તસ્મિં પન સમયે મારો પાપિમા કોધાભિભૂતો હુત્વા, ''મયિ વિચરન્તેયેવ સમણેન ગોતમેન ધમ્મકથં કથેત્વા દસમત્તાનિ બ્રહ્મસહસ્સાનિ મમ વસં અતિવત્તિતાની''તિ કોધાભિભૂતતાય અઞ્ઞતરસ્સ બ્રહ્મપારિસજ્જસ્સ સરીરે અધિમુચ્ચિ, તં દસ્સેતું **અથ ખો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સચે ત્વં એવં અનુબુદ્ધો**તિ સચે ત્વં એવં અત્તનાવ ચત્તારિ સચ્ચાનિ અનુબુદ્ધો. **મા સાવકે ઉપનેસી**તિ ગિહિસાવકે વા પબ્બજિતસાવકે વા તં ધમ્મં મા ઉપનયસિ. **હીને કાયે પતિટ્ઠિતા**તિ ચતૂસુ અપાયેસુ પતિટ્ઠિતા. **પણીતે કાયે પતિટ્ઠિતા**તિ બ્રહ્મલોકે પતિટ્ઠિતા. ઇદં કે સન્ધાય વદતિ? બાહિરપબ્બજ્જં પબ્બજિતે તાપસપરિબ્બાજકે. અનુપ્પન્ને હિ બુદ્ધુપ્પાદે કુલપુત્તા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા કસ્સચિ કિઞ્ચિ અવિચારેત્વા એકચરા હુત્વા સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જિંસુ, તે સન્ધાય એવમાહ. **અનક્ખાતં કુસલઞ્હિ મારિસા**તિ પરેસં અનક્ખાતં અનોવદનં ધમ્મકથાય અકથનં કુસલં એતં સેય્યો. **મા પરં ઓવદાહી**તિ કાલેન મનુસ્સલોકં, કાલેન દેવલોકં, કાલેન બ્રહ્મલોકં, કાલેન નાગલોકં આહિણ્ડન્તો મા વિચરિ, એકસ્મિં ઠાને નિસિન્નો ઝાનમગ્ગફલસુખેન વીતિનામેહીતિ. **અનાલપનતાયા**તિ અનુલ્લપનતાય. **બ્રહ્મુનો ચ અભિનિમન્તનતાયા**તિ બકબ્રહ્મુનો ચ ઇદઞ્હિ, મારિસ, નિચ્ચન્તિઆદિના નયેન સહ કાયકેન બ્રહ્મટ્ઠાનેન નિમન્તનવચનેન. **તસ્મા**તિ તેન કારણેન. **ઇમસ્સ વેય્યાકરણસ્સ બ્રહ્મનિમન્તનિકં**ત્વેવ અધિવચનં સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ જાતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

બ્રહ્મનિમન્તનિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. મારતજ્જનીયસુત્તવણ્ણના

૫૦૬. એવં મે સુતન્તિ મારતજ્જનીયસુત્તં. તત્થ **કોટ્ઠમનુપવિટ્ઠોતિ** કુચ્છિં પવિસિત્વા અન્તાનં અન્તો અનુપવિટ્ઠો, પક્કાસયટ્ઠાને નિસિન્નો. **ગરુગરો વિયાતિ** ગરુકગરુકો વિય થદ્ધો પાસાણપુઞ્જસદિસો. **માસાચિતં મઞ્ઞેતિ** માસભત્તં ભુત્તસ્સ કુચ્છિ વિય માસપૂરિતપસિબ્બકો વિય તિન્તમાસો વિય ચાતિ અત્થો. **વિહારં પવિસિત્વાતિ** સચે આહારદોસેન એસ ગરુભાવો, અબ્ભોકાસે ચઙ્કમિતું ન સપ્પાયન્તિ ચઙ્કમા ઓરોહિત્વા પણ્ણસાલં પવિસિત્વા પકતિપઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિ. **પચ્ચત્તં યોનિસો મનસાકાસીતિ**, ‘‘કિં નુ ખો એત’’ન્તિ આવજ્જમાનો અત્તનોયેવ ઉપાયેન મનસિ અકાસિ. સચે પન થેરો અત્તનો સીલં આવજ્જેત્વા, ‘‘યં હિય્યો વા પરે વા પરસુવે વા પરિભુત્તં અવિપક્કમત્થિ, અઞ્ઞો વા કોચિ વિસભાગદોસો, સબ્બં જીરતુ ફાસુકં હોતૂ’’તિ હત્થેન કુચ્છિં પરામસિસ્સ, મારો પાપિમા વિલીયિત્વા અગમિસ્સ. થેરો પન તથા અકત્વા યોનિસો મનસિ અકાસિ. **મા તથાગતં વિહેસેસીતિ** યથા હિ પુત્તેસુ વિહેસિતેસુ માતાપિતરો વિહેસિતાવ હોન્તિ, સદ્ધિવિહારિકઅન્તેવાસિકેસુ વિહેસિતેસુ આચરિયુપજ્ઝાયા વિહેસિતાવ, જનપદે વિહેસિતે રાજા વિહેસિતોવ હોતિ, એવં તથાગતસાવકે વિહેસિતે તથાગતો વિહેસિતોવ હોતિ. તેનાહ – ‘‘મા તથાગતં વિહેસેસી’’તિ.

પચ્ચગ્ગળે અટ્ઠાસીતિ પતિઅગ્ગળેવ અટ્ઠાસિ. **અગ્ગળં** વુચ્ચતિ કવાટં, મુખેન ઉગ્ગન્ત્વા પણ્ણસાલતો નિક્ખમિત્વા બહિપણ્ણસાલાય કવાટં નિસ્સાય અટ્ઠાસીતિ અત્થો.

૫૦૭. ભૂતપુબ્બાહં પાપિમાતિ કસ્મા ઇદં દેસનં આરભિ? થેરો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘આકાસટ્ઠકદેવતાનં તાવ મનુસ્સગન્ધો યોજનસતે ઠિતાનં આબાધં કરોતિ. વુત્તઞ્હેતં – ‘યોજનસતં ખો રાજઞ્ઞ મનુસ્સગન્ધો દેવે ઉબ્બાધતી’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૪૧૫). અયં પન મારો નાગરિકો પરિયોક્ખો મહેસક્ખો આનુભાવસમ્પન્નો દેવરાજા સમાનો મમ કુચ્છિયં પવિસિત્વા અન્તાનં અન્તો પક્કાસયોકાસે નિસિન્નો અતિવિય પદુટ્ઠો ભવિસ્સતિ. એવરૂપં નામ જેગુચ્છં પટિકૂલં ઓકાસં પવિસિત્વા નિસીદિતું સક્કોન્તસ્સ કિમઞ્ઞં અકરણીયં ભવિસ્સતિ, કિં અઞ્ઞં લજ્જિસ્સતિ, ત્વં મમ ઞાતિકોતિ પન વુત્તે મુદુભાવં અનાપજ્જમાનો નામ નત્થિ, હન્દસ્સ ઞાતિકોટિં પટિવિજ્ઝિત્વા મુદુકેનેવ નં ઉપાયેન વિસ્સજ્જેસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા ઇમં દેસનમારભિ.

સો મે ત્વં ભાગિનેય્યો હોસીતિ સો ત્વં તસ્મિં કાલે મય્હં ભાગિનેય્યો હોસિ. ઇદં પવેણિવસેન વુત્તં. દેવલોકસ્મિં પન મારસ્સ પિતુ વંસો પિતામહસ્સ વંસો રજ્જં કરોન્તો નામ નત્થિ, પુઞ્ઞવસેન દેવલોકે દેવરાજા હુત્વા નિબ્બત્તો, યાવતાયુકં ઠત્વા ચવતિ. અઞ્ઞો એકો અત્તના કતેન કમ્મેન તસ્મિં ઠાને અધિપતિ હુત્વા નિબ્બત્તતિ. ઇતિ અયં મારોપિ તદા તતો ચવિત્વા પુન કુસલં કત્વા ઇમસ્મિં કાલે તસ્મિં અધિપતિટ્ઠાને નિબ્બત્તોતિ વેદિતબ્બો.

વિધુરોતિ વિગતધુરો, અઞ્ઞેહિ સદ્ધિં અસદિસોતિ અત્થો. **અપ્પકસિરેનાતિ** અપ્પદુક્ખેન. **પસુપાલકાતિ** અજેળકપાલકા. **પથાવિનોતિ** મગ્ગપટિપન્ના. **કાયે ઉપચિનિત્વાતિ** સમન્તતો ચિતકં બન્ધિત્વા. **અગ્ગિં દત્વા પક્કમિંસૂતિ** એત્તકેન સરીરં પરિયાદાનં ગમિસ્સતીતિ ચિતકસ્સ પમાણં સલ્લક્ખેત્વા ચતૂસુ દિસાસુ અગ્ગિં દત્વા પક્કમિંસુ. ચિતકો પદીપસિખા વિય પજ્જલિ, થેરસ્સ ઉદકલેણં પવિસિત્વા નિસિન્નકાલો વિય અહોસિ. **ચીવરાનિ પપ્ફોટેત્વાતિ** સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય વિગતધૂમે કિંસુકવણ્ણે અઙ્ગારે મદ્દમાનો ચીવરાનિ વિધુનિત્વા. સરીરે પનસ્સ ઉસુમમત્તમ્પિ નાહોસિ, ચીવરેસુ અંસુમત્તમ્પિ નજ્ઝાયિ, સમાપત્તિફલં નામેતં.

૫૦૮. **અક્કોસથા**તિ દસહિ અક્કોસવત્થૂહિ અક્કોસથ. **પરિભાસથા**તિ વાચાય પરિભાસથ. **રોસેથા**તિ ઘટ્ટેથ. **વિહેસેથા**તિ દુક્ખાપેથ. સબ્બમેતં વાચાય ઘટ્ટનસ્સેવ અધિવચનં. **યથા તં દૂસી મારો**તિ યથા એતેસં દૂસી મારો. **લભેથ ઓતાર**ન્તિ લભેથ છિદ્દં, કિલેસુપ્પત્તિયા આરમ્મણં પચ્ચયં લભેય્યાતિ અત્થો. **મુણ્ડકા**તિઆદીસુ મુણ્ડે મુણ્ડાતિ સમણે ચ સમણાતિ વત્તું વટ્ટેય્ય, ઇમે પન હીળેન્તા મુણ્ડકા સમણકાતિ આહંસુ. **ઇબ્ભા**તિ ગહપતિકા. **કિણ્હા**તિ કણ્હા, કાળકાતિ અત્થો. **બન્ધુપાદાપચ્ચા**તિ એત્થ **બન્ધૂ**તિ બ્રહ્મા અધિપ્પેતો . તઞ્હિ બ્રાહ્મણા પિતામહોતિ વોહરન્તિ. પાદાનં અપચ્ચા **પાદાપચ્ચા**, બ્રહ્મુનો પિટ્ઠિપાદતો જાતાતિ અધિપ્પાયો. તેસં કિર અયં લદ્ધિ – ‘‘બ્રાહ્મણા બ્રહ્મુનો મુખતો નિક્ખન્તા, ખત્તિયા ઉરતો, વેસ્સા નાભિતો, સુદ્દા જાણુતો, સમણા પિટ્ઠિપાદતો’’તિ.

ઝાયિનોસ્મા ઝાયિનોસ્માતિ ઝાયિનો મયં ઝાયિનો મયન્તિ. **મધુરકજાતા**તિ આલસિયજાતા. **ઝાયન્તી**તિ ચિન્તયન્તિ. **પજ્ઝાયન્તી**તિઆદીનિ ઉપસગ્ગવસેન વડ્ઢિતાનિ. **મૂસિકં મગ્ગયમાનો**તિ સાયં ગોચરત્થાય સુસિરરુક્ખતો નિક્ખન્તં રુક્ખસાખાય મૂસિકં પરિયેસન્તો. સો કિર ઉપસન્તૂપસન્તો વિય નિચ્ચલોવ તિટ્ઠતિ, સમ્પત્તકાલે મૂસિકં સહસા ગણ્હાતિ. **કોત્થૂ**તિ સિઙ્ગાલો, સોણોતિપિ વદન્તિ. **સન્ધિસમલસઙ્કટિરે**તિ સન્ધિમ્હિ ચ સમલે ચ સઙ્કટિરે ચ. તત્થ **સન્ધિ** નામ ઘરસન્ધિ. **સમલો** નામ ગૂથનિદ્ધમનપનાળિ. **સઙ્કટિરં** નામ સઙ્કારટ્ઠાનં. **વહચ્છિન્નો**તિ કન્તારતો નિક્ખન્તો છિન્નવહો. **સન્ધિસમલસઙ્કટિરે**તિ સન્ધિમ્હિ વા સમલે વા સઙ્કટિરે વા. સોપિ હિ બદ્ધગત્તો વિય નિચ્ચલો ઝાયતિ.

નિરયં ઉપપજ્જન્તીતિ સચે મારો મનુસ્સાનં સરીરે અધિમુચ્ચિત્વા એવં કરેય્ય, મનુસ્સાનં અકુસલં ન ભવેય્ય, મારસ્સેવ ભવેય્ય. સરીરે પન અનધિમુચ્ચિત્વા વિસભાગવત્થું વિપ્પટિસારારમ્મણં દસ્સેતિ, તદા કિર સો ભિક્ખૂ ખિપ્પં ગહેત્વા મચ્છે અજ્ઝોત્થરન્તે વિય, જાલં ગહેત્વા મચ્છે ગણ્હન્તે વિય, લેપયટ્ઠિં ઓડ્ડેત્વા સકુણે બન્ધન્તે વિય, સુનખેહિ સદ્ધિં અરઞ્ઞે મિગવં ચરન્તે વિય, માતુગામે ગહેત્વા આપાનભૂમિયં નિસિન્ને વિય, નચ્ચન્તે વિય, ગાયન્તે વિય, ભિક્ખુનીનં રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનેસુ વિસભાગમનુસ્સે નિસિન્ને વિય, ઠિતે વિય ચ કત્વા દસ્સેસિ. મનુસ્સા અરઞ્ઞગતાપિ વનગતાપિ વિહારગતાપિ વિપ્પટિસારારમ્મણં પસ્સિત્વા આગન્ત્વા અઞ્ઞેસં કથેન્તિ – ‘‘સમણા એવરૂપં અસ્સમણકં અનનુચ્છવિકં કરોન્તિ, એતેસં દિન્ને કુતો કુસલં, મા એતેસં કિઞ્ચિ અદત્થા’’તિ. એવં તે મનુસ્સા દિટ્ઠદિટ્ઠટ્ઠાને સીલવન્તે અક્કોસન્તા અપુઞ્ઞં પસવિત્વા અપાયપૂરકા અહેસું. તેન વુત્તં ‘‘નિરયં ઉપપજ્જન્તી’’તિ.

૫૦૯. **અન્વાવિટ્ઠા**તિ આવટ્ટિતા. **ફરિત્વા વિહરિંસૂ**તિ ન કેવલં ફરિત્વા વિહરિંસુ. કકુસન્ધસ્સ પન ભગવતો ઓવાદે ઠત્વા ઇમે ચત્તારો બ્રહ્મવિહારે નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપદટ્ઠાનં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસુ.

૫૧૦. **આગતિં વા ગતિં વા**તિ પટિસન્ધિવસેન આગમનટ્ઠાનં વા, ચુતિવસેન ગમનટ્ઠાનં વા ન જાનામિ. **સિયા ચિત્તસ્સ અઞ્ઞથત્ત**ન્તિ સોમનસ્સવસેન અઞ્ઞથત્તં ભવેય્ય. **સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તી**તિ ઇધાપિ પુરિમનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. યથા હિ પુબ્બે વિપ્પટિસારકરં આરમ્મણં દસ્સેતિ, એવમિધાપિ પસાદકરં. સો કિર તદા મનુસ્સાનં દસ્સનટ્ઠાને ભિક્ખૂ આકાસે ગચ્છન્તે વિય, ઠિતે વિય પલ્લઙ્કેન નિસિન્ને વિય, આકાસે સૂચિકમ્મં કરોન્તે વિય, પોત્થકં વાચેન્તે વિય, આકાસે ચીવરં પસારેત્વા કાયં ઉતું ગણ્હાપેન્તે વિય, નવપબ્બજિતે આકાસેન ચરન્તે વિય, તરુણસામણેરે આકાસે ઠત્વા પુપ્ફાનિ ઓચિનન્તે વિય કત્વા દસ્સેસિ. મનુસ્સા અરઞ્ઞગતાપિ વનગતાપિ વિહારગતાપિ પબ્બજિતાનં તં પટિપત્તિં દિસ્વા આગન્ત્વા અઞ્ઞેસં કથેન્તિ – ‘‘ભિક્ખૂસુ અન્તમસો સામણેરાપિ એવંમહિદ્ધિકો મહાનુભાવા, એતેસં દિન્નં મહપ્ફલં નામ હોતિ, એતેસં દેથ

સક્કરોથા''તિ. તતો મનુસ્સા ભિક્ખુસઙ્ઘં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ સક્કરોન્તા બહું પુઞ્ઞં કત્વા સગ્ગપથપૂરકા અહેસું. તેન વુત્તં ''સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જન્તી''તિ.

૫૧૧. એથ તુમ્હે, ભિક્ખવે, અસુભાનુપસ્સિનો કાયે વિહરથાતિ ભગવા સકલજમ્બુદીપં આહિણ્ડન્તો અન્તમસો દ્વિન્નમ્પિ તિણ્ણમ્પિ ભિક્ખૂનં વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા –

''અસુભસઞ્ઞાપરિચિતેન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ચેતસા બહુલં વિહરતો મેથુનધમ્મસમાપત્તિયા ચિત્તં પતિલીયતિ પતિકુટતિ પતિવત્તતિ ન સમ્પસારિયતિ, ઉપેક્ખા વા પાટિકુલ્યતા વા સણ્ઠાતિ.

આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞાપરિચિતેન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ચેતસા બહુલં વિહરતો રસતણ્હાય ચિત્તં પતિલીયતિ પતિકુટતિ પતિવત્તતિ ન સમ્પસારિયતિ, ઉપેક્ખા વા પાટિકુલ્યતા વા સણ્ઠાતિ.

સબ્બલોકે અનભિરતિસઞ્ઞાપરિચિતેન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ચેતસા બહુલં વિહરતો લોકચિત્રેસુ ચિત્તં પતિલીયતિ પતિકુટતિ પતિવત્તતિ ન સમ્પસારિયતિ, ઉપેક્ખા વા પાટિકુલ્યતા વા સણ્ઠાતિ.

અનિચ્ચસઞ્ઞાપરિચિતેન , ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ચેતસા બહુલં વિહરતો લાભસક્કારસિલોકે ચિત્તં પતિલીયતિ પતિકુટતિ પતિવત્તતિ ન સમ્પસારિયતિ, ઉપેક્ખા વા પાટિકુલ્યતા વા સણ્ઠાતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૪૯) એવં આનિસંસં દસ્સેત્વા –

એથ તુમ્હે, ભિક્ખવે, અસુભાનુપસ્સી કાયે વિહરથ, આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞિનો સબ્બલોકે અનભિરતિસઞ્ઞિનો સબ્બસઙ્ખારેસુ અનિચ્ચાનુપસ્સિનોતિ. ઇમાનિ ચત્તારિ કમ્મટ્ઠાનાનિ કથેસિ. તેપિ ભિક્ખૂ ઇમેસુ ચતૂસુ કમ્મટ્ઠાનેસુ કમ્મં કરોન્તા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સબ્બાસવે ખેપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસુ, ઇમાનિપિ ચત્તારિ કમ્મટ્ઠાનાનિ રાગસન્તાનિ દોસમોહસન્તાનિ રાગપટિઘાતાનિ દોસમોહપટિઘાતાનિ ચાતિ.

૫૧૨. સક્ખરં ગહેત્વાતિ અન્તોમુટ્ઠિયં તિટ્ઠનપમાણં પાસાણં ગહેત્વા. અયઞ્હિ બ્રાહ્મણગહપતિકેહિ ભિક્ખૂ અક્કોસાપેત્વાપિ, બ્રાહ્મણગહપતિકાનં વસેન ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ લાભસક્કારં ઉપ્પાદાપેત્વાપિ, ઓતારં અલભન્તો ઇદાનિ સહત્થા ઉપક્કમિતુકામો અઞ્ઞતરસ્સ કુમારસ્સ સરીરે અધિમુચ્ચિત્વા એવરૂપં પાસાણં અગ્ગહેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''સક્ખરં ગહેત્વા''તિ.

સીસં વો ભિન્દીતિ સીસં ભિન્દિ, મહાચમ્મં છિજ્જિત્વા મંસં દ્વેધા અહોસિ. સક્ખરા પનસ્સ સીસકટાહં અભિન્દિત્વા અટ્ઠિં આહચ્ચેવ નિવત્તા. **નાગાપલોકિતં અપલોકેસી**તિ પહારસદ્દં સુત્વા યથા નામ હત્થિનાગો ઇતો વા એત્તો વા અપલોકેતુકામો ગીવં અપરિવત્તેત્વા સકલસરીરેનેવ નિવત્તિત્વા અપલોકેતિ. એવં સકલસરીરેનેવ નિવત્તિત્વા અપલોકેસિ. યથા હિ મહાજનસ્સ અટ્ઠીનિ કોટિયા કોટિં આહચ્ચ ઠિતાનિ, પચ્ચેકબુદ્ધાનં અઙ્કુસલગ્ગાનિ, ન એવં બુદ્ધાનં. બુદ્ધાનં પન સઙ્ખલિકાનિ વિય એકાબદ્ધાનિ હુત્વા ઠિતાનિ, તસ્મા પચ્છતો અપલોકનકાલે ન સક્કા હોતિ ગીવં પરિવત્તેતું. યથા પન હત્થિનાગો પચ્છાભાગં અપલોકેતુકામો સકલસરીરેનેવ પરિવત્તતિ, એવં પરિવત્તિતબ્બં હોતિ. તસ્મા ભગવા યન્તેન પરિવત્તિતા સુવણ્ણપટિમા વિય સકલસરીરેનેવ નિવત્તિત્વા અપલોકેસિ , અપલોકેત્વા ઠિતો પન, ''ન વાયં દૂસી મારો મત્તમઞ્ઞાસી''તિ આહ. તસ્સત્થો, અયં દૂસી મારો પાપં કરોન્તો નેવ પમાણં અઞ્ઞાસિ, પમાણાતિક્કન્તમકાસીતિ.

સહાપલોકનાયાતિ કકુસન્ધસ્સ ભગવતો અપલોકનેનેવ સહ તક્ખણઞ્ઞેવ. **તમ્હા ચ ઠાના ચવી**તિ તમ્હા ચ દેવટ્ઠાના ચુતો, મહાનિરયં ઉપપન્નોતિ અત્થો. ચવમાનો હિ ન યત્થ કત્થચિ ઠિતો ચવતિ, તસ્મા વસવત્તિદેવલોકં આગન્ત્વા ચુતો, ''સહાપલોકનાયા''તિ ચ વચનતો ન ભગવતો અપલોકિતત્તા ચુતોતિ વેદિતબ્બો, ચુતિકાલદસ્સનમત્તમેવ હેતં. ઉળારે પન મહાસાવકે વિરદ્ધત્તા કુદારિયા પહટં વિયસ્સ આયુ તત્થેવ છિજ્જિત્વા ગતન્તિ વેદિતબ્બં. **તયો નામધેય્યા હોન્તી**તિ તીણિ નામાનિ હોન્તિ. **છફસ્સાયતનિકો**તિ છસુ ફસ્સાયતનેસુ પાટિયેક્કાય વેદનાય પચ્ચયો.

સઙ્કુસમાહતોતિ અયસૂલેહિ સમાહતો. **પચ્ચત્તવેદનિયો**તિ સયમેવ વેદનાજનકો. **સઙ્કુના સઙ્કુ હદયે સમાગચ્છેય્યા**તિ અયસૂલેન સદ્ધિં અયસૂલં હદયમજ્ઝે સમાગચ્છેય્ય. તસ્મિં કિર નિરયે ઉપપન્નાનં તિગાવુતો અત્તભાવો હોતિ, થેરસ્સાપિ તાદિસો અહોસિ. અથસ્સ હિ નિરયપાલા તાલક્ખન્ધપમાણાનિ અયસૂલાનિ આદિત્તાનિ સમ્પજ્જલિતાનિ સજોતિભૂતાનિ સયમેવ ગહેત્વા પુનપ્પુનં નિવત્તમાના, – ''ઇમિના તે ઠાનેન ચિન્તેત્વા પાપં કત''ન્તિ પૂવદોણિયં પૂવં કોટ્ટેન્તો વિય હદયમજ્ઝં કોટ્ટેત્વા, પણ્ણાસ જના પાદાભિમુખા પણ્ણાસ જના સીસાભિમુખા કોટ્ટેત્વા ગચ્છન્તિ, એવં ગચ્છન્તા પઞ્ચહિ વસ્સસતેહિ ઉભો અન્તે પત્વા પુન નિવત્તમાના પઞ્ચહિ વસ્સસતેહિ હદયમજ્ઝં આગચ્છન્તિ. તં સન્ધાય એવં વુત્તં.

વુટ્ઠાનિમન્તિ વિપાકવુટ્ઠાનવેદનં. સા કિર મહાનિરયે વેદનાતો દુક્ખતરા હોતિ, યથા હિ સિનેહપાનસત્તાહતો પરિહારસત્તાહં દુક્ખતરં, એવં મહાનિરયદુક્ખતો ઉસ્સદે વિપાકવુટ્ઠાનવેદના દુક્ખતરાતિ વદન્તિ. **સેય્યથાપિ મચ્છસ્સા**તિ પુરિસસીસઞ્હિ વટ્ટં હોતિ, સૂલેન પહરન્તસ્સ પહારો ઠાનં ન લભતિ પરિગલતિ, મચ્છસીસં આયતં પુથુલં, પહારો ઠાનં લભતિ , અવિરજ્ઝિત્વા કમ્મકારણા સુકરા હોતિ, તસ્મા એવરૂપં સીસં હોતિ.

૫૧૩. **વિધુરં સાવકમાસજ્જા**તિ વિધુરં સાવકં ઘટ્ટયિત્વા. **પચ્ચત્તવેદના**તિ સયમેવ પાટિયેક્કવેદનાજનકા. **ઈદિસો નિરયો આસી**તિ ઇમસ્મિં ઠાને નિરયો દેવદૂતસુત્તેન દીપેતબ્બો. **કણ્હ-દુક્ખં નિગચ્છસી**તિ કાળક-માર, દુક્ખં વિન્દિસ્સસિ. **મજ્ઝે સરસ્સા**તિ મહાસમુદ્દસ્સ મજ્ઝે ઉદકં વત્થું કત્વા નિબ્બત્તવિમાનાનિ કપ્પટ્ઠિતિકાનિ હોન્તિ, તેસં વેળુરિયસ્સ વિય વણ્ણો હોતિ, પબ્બતમત્થકે જલિતનળગ્ગિક્ખન્ધો વિય ચ નેસં અચ્ચિયો જોતન્તિ, પભસ્સરા પભાસમ્પન્ના હોન્તિ, તેસુ વિમાનેસુ નીલભેદાદિવસેન નાનત્તવણ્ણા અચ્છરા નચ્ચન્તિ. **યો એતમભિજાનાતી**તિ યો એતં વિમાનવત્થું જાનાતીતિ અત્થો. એવમેત્થ વિમાનપેતવત્થુકેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પયી**તિ ઇદં પાસાદકમ્પનસુત્તેન દીપેતબ્બં. **યો વેજયન્તં પાસાદ**ન્તિ ઇદં ચૂળતણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિસુત્તેન દીપેતબ્બં. **સક્કં સો પરિપુચ્છતી**તિ ઇદમ્પિ તેનેવ દીપેતબ્બં. **સુધમ્માયાભિતો સભ**ન્તિ સુધમ્મસભાય સમીપે, અયં પન બ્રહ્મલોકે સુધમ્મસભાવ, ન તાવતિંસભવને. સુધમ્મસભાવિરહિતો હિ દેવલોકો નામ નત્થિ.

બ્રહ્મલોકે પભસ્સરન્તિ બ્રહ્મલોકે મહામોગ્ગલ્લાનમહાકસ્સપાદીહિ સાવકેહિ સદ્ધિં તસ્સ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નિસિન્નસ્સ ભગવતો ઓભાસં. એકસ્મિઞ્હિ સમયે ભગવા બ્રહ્મલોકે સુધમ્માય દેવસભાય સન્નિપતિત્વા, – ''અત્થિ નુ ખો કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા એવંમહિદ્ધિકો. યો ઇધ આગન્તું સક્કુણેય્યા''તિ ચિન્તેન્તસ્સેવ બ્રહ્મગણસ્સ ચિત્તમઞ્ઞાય તત્થ ગન્ત્વા બ્રહ્મગણસ્સ મત્થકે નિસિન્નો તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા મહામોગ્ગલ્લાનાદીનં આગમનં ચિન્તેસિ. તેપિ ગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા પચ્ચેકં દિસાસુ

નિસીદિંસુ, સકલબ્રહ્મલોકો એકોભાસો અહોસિ. સત્થા ચતુસચ્ચપ્પકાસનં ધમ્મં દેસેસિ, દેસનાપરિયોસાને અનેકાનિ બ્રહ્મસહસ્સાનિ મગ્ગફલેસુ પતિટ્ઠહિંસુ. તં સન્ધાયિમા ગાથા વુત્તા, સો પનાયમત્થો અઞ્ઞતરબ્રહ્મસુત્તેન દીપેતબ્બો.

વિમોક્ખેન અફસ્સયીતિ ઝાનવિમોક્ખેન ફુસિ. **વનન્તિ** જમ્બુદીપં. **પુબ્બવિદેહાનન્તિ** પુબ્બવિદેહાનઞ્ચ દીપં. **યે ચ ભૂમિસયા નરા**તિ **ભૂમિસયા નરા** નામ અપરગોયાનકા ચ ઉત્તરકુરુકા ચ. તેપિ સબ્બે ફુસીતિ વુત્તં હોતિ. અયં પન અત્થો નન્દોપનન્દદમનેન દીપેતબ્બો. વત્થુ વિસુદ્ધિમગ્ગે ઇદ્ધિકથાય વિત્થારિતં. **અપુઞ્ઞં પસવી**તિ અપુઞ્ઞં પટિલભિ. **આસં મા અકાસિ ભિક્ખૂસૂ**તિ ભિક્ખૂ વિહેસેમીતિ એતં આસં મા અકાસિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

પપઞ્ચસૂદનિયા મજ્ઝિમનિકાયટ્ઠકથાય

મારતજ્જનીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મૂલપણ્ણાસટ્ઠકથા નિટ્ઠિતા.